

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

31

ΟΜΙΛΙΑΙ

1. ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΗΘΙΚΑΙ Β΄
2. ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑΙ Α΄

ΕΙΣΑΓΩΓΑΙ
ΚΕΙΜΕΝΟΝ — ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ — ΣΧΟΛΙΑ
Ὑπὸ
ΝΙΚΗΤΑ ΤΣΙΟΜΕΣΙΔΟΥ
Θεολόγου

Ἐλόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητής Πανεπιστημίου
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Ὑφηγητής Πανεπιστημίου

Ἐπιμεληταὶ

ΒΑΣ. Δ. ΦΑΝΟΥΡΓΑΚΗΣ, π. Θεολογίας
ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

Ε Π Ε

**ΟΜΙΛΙΑΙ
ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΗΘΙΚΑΙ Β΄**

**ΟΜΙΛΙΑΙ
ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΗΘΙΚΑΙ Β΄**

ΕΙΣΑΓΩΓΑΙ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ ΟΤΙ ΔΑΙΜΟΝΕΣ ΔΙΟΙΚΟΥΣΙ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ

Ἡ ὁμιλία «Πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι δαίμονες τὰ ἀνθρώπινα διοικοῦσι, καὶ δυσχεραίνοντας ἐπὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ κολάσεσι, καὶ σκανδαλιζομένους ἐπὶ ταῖς τῶν φαύλων εὐημερίαις, καὶ δυσπραγίαις τῶν δικαίων» ἐξεφωνήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν περὶ τὸ 388.

Ἡ ὁμιλία αὕτη πραγματεύεται τὸ θέμα τῆς δυνάμεως τὴν ὁποίαν διαθέτουν οἱ δαίμονες εἰς τὸν παρόντα κόσμον. Ὑπάρχουν μερικοί, οἱ ὅποιοι, ἀδυνατοῦντες νὰ δώσουν μίαν ἐξήγησιν εἰς τὰς διαφοροὺς δοκιμασίας τῆς ζωῆς, σκανδαλίζονται καὶ ὑποστηρίζουν ὅτι αὐταὶ προέρχονται ἀπὸ τοὺς δαίμονας, οἱ ὅποιοι κυβερνοῦν τὸν κόσμον. Ἐπίσης τὸ γεγονός ὅτι πολλάκις οἱ φαῦλοι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ εὐημεροῦν, ἐνῶ οἱ δίκαιοι δυστυχοῦν, ἀποτελεῖ ἄλλον λόγον σκανδαλισμοῦ. Ἐπ'αὐτῶν εἰς αὐτὰ τὰ δύο θέματα ἀπαντᾷ ἡ ὁμιλία τοῦ ἱεροῦ πατρὸς.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΓΚΑΛΟΥΝΤΑΣ ΤΙΝΟΣ ἘΝΕΚΕΝ ΟΤΚ ΕΚ ΜΕΣΟΥ ΓΕΓΟΝΕΝ Ο ΔΙΑΒΟΛΟΣ

Εἰς τὴν ὁμιλίαν «Πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐκ μέσου γέγονεν ὁ διάβολος καὶ ὅτι οὐδὲν βλάπτει ἡμᾶς ἢ τούτου πονηρία ἐὰν προσέχωμεν, καὶ περὶ μετανοίας» ὁ ἱερός Χρυσόστομος δίδει ἀπάντησιν εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι κατηγοροῦν τὸν Θεὸν ἐπειδὴ δὲν ἐξαφανίζει τὸν διάβολον τελείως, ὥστε νὰ μὴ παρασύρωνται οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ αὐτὸν εἰς τὴν ἁμαρτίαν.

Μεταξὺ ἄλλων διὰ τὸ ἀνωτέρω θέμα λέγει καὶ τὰ ἐξῆς: Ἡ δύναμις τοῦ διαβόλου εἶναι μεγάλη, ἀλλὰ ὄχι τόσο μεγάλη ὥστε νὰ ἠμπορῇ νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς βίας καὶ κατὰ συνέπειαν ἢ πτώσις μας νὰ θεωρῆται ἀναπόφευκτος. Ὁ ἄνθρωπος ἠμπορεῖ νὰ ἀποφύγῃ τὰ ποικίλα τεχνάσμα-

τα καὶ τὰς παγίδας τοῦ διαβόλου. Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρει ὅτι ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἐξαφάνισις τοῦ διαβόλου θὰ στερήσῃ ἀπὸ τοὺς ἀγωνιστὰς καὶ ἐνθέρμους πιστοὺς ἕναν ἀντίπαλον ἰσχυρόν, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ χάσουν τὴν ἀγωνιστικότητά των, οἱ δὲ ψυχροὶ καὶ ἀδιάφοροι, ποὺ αἰτιῶνται τὸν Θεόν, δὲν θὰ ὠφεληθοῦν καὶ θὰ ἐπηρεάσουν μάλιστα δυσμενῶς καὶ τοὺς πιστοὺς. Συνεπῶς, καταλήγει ὁ ἱερός πατήρ, ἀπαιτεῖται ἐκ μέρους μας ἐγρήγορσις, προσπάθεια καὶ προσοχὴ διὰ νὰ τεθῇ ὁ διάβολος ἐκτὸς μάχης, ὅπως συνέβη μὲ πολλοὺς ἁγίους ἄνδρας, παραδείγματα τῶν ὁποίων ἀναφέρει.

Ἐν συνεχείᾳ ὁμιλεῖ διὰ τὴν μετάνοιαν, ὅπου χαρακτηρικῶς ἀναφέρει ὅτι ὅλοι ἔχομεν ἀνάγκην μετανοίας, καὶ δὲν πρέπει ἡ ἡλικία νὰ μᾶς παρασύρῃ εἰς ἀναβολὴν τοῦ χρόνου μετανοίας, διότι ἡ ἡμέρα τοῦ θανάτου μας εἶναι ἀγνώστος. Ὑποδεικνύει πέντε ὁδοὺς μετανοίας ὅπως εἶναι ἡ αὐτογνωσία καὶ ἡ καταδίκη τῶν ἁμαρτιῶν μας, ἡ συγχώρησις τῶν συνανθρώπων μας, ἡ θερμὴ προσευχή, ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη.

ΟΤΙ ΕΚ ΡΑΘΥΜΙΑΣ Η ΚΑΚΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟ ΣΠΟΥΔΗΣ Η ΑΡΕΤΗ

Ἡ ὁμιλία «Ὅτι ἐκ ραθυμίας ἡ κακία, καὶ ἀπὸ σπουδῆς ἡ ἀρετή, καὶ οὐδὲν οὔτε οἱ ἄνθρωποι πονηροί, οὔτε αὐτὸς ὁ διάβολος τὸν νήφοντα παραβλάψαι δύναται, καὶ ἡ ἀπόδειξις ἄλλοθεν τε πολλαχόθεν, καὶ ἐκ τῶν κατὰ τὸν Ἀδάμ καὶ τὸν Ἰώβ» δίδει ἀπάντησιν πρὸς ἐκείνους ποὺ ἐπιρρίπτουν τὴν εὐθύνην τῆς ἁμαρτωλότητός των εἰς τὸν Θεόν, ἐπειδὴ ἀφήνει τὸν διάβολον νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὸν κόσμον νὰ πειράζῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ τοὺς παρασύρῃ εἰς τὸ κακόν. Ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι αἴτιος δὲν εἶναι ὁ διάβολος, ἀλλὰ ἡ ἰδικὴ μας ἀδιαφορία καὶ χλιαρότης.

Ἐξεφωνήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν περὶ τὸ 388.

ΟΤΙ ΧΡΗΣΙΜΟΝ ΤΟ ΚΑΤΗΓΟΡΕΙΝ
ΤΩΝ ΟΙΚΕΙΩΝ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ

Εἰς τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον ὁμιλίαν «Ὅτι ἐπικίνδυνον καὶ τοῖς λέγουσι καὶ τοῖς ἀκούουσιν τὸ πρὸς χάριν δημηγορεῖν, καὶ ὅτι χρήσιμον καὶ δικαιοσύνη μεγίστη τὸ κατηγορεῖν τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων», ὁ ἱερὸς πατὴρ τονίζει ὅτι εἶναι δύσκολη ἡ θέσις τοῦ ὁμιλητοῦ, διότι εἶναι ἀναγκασμένος πολλάκις νὰ λέγῃ ὄχι μόνον ὅσα εἶναι ἀρεστὰ καὶ εὐχάριστα εἰς τοὺς ἀκροατάς, ἀλλὰ καὶ ὅσα προκαλοῦν λύπην καὶ στενοχώριαν.

Ἐπειδὴ εἰς προηγουμένην ὁμιλίαν ἔγινεν ἔλεγχος τῶν ἀκροατῶν καὶ προεκλήθη εἰς τὸ ἀκροατήριον θλίψις, μὲ τὴν παροῦσαν ὁμιλίαν ἐπιχειρεῖ ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος νὰ ἀπαλύνη κάπως τὸν πόνον τῶν ἀκροατῶν του. Ἐπειδὴ ὑπάρχει κίνδυνος ὅταν γίνεται κάποιος ἔλεγχος ἀπὸ τοὺς διδασκάλους νὰ νομίσουν οἱ ἀκροαταὶ ὅτι τὰ ἐπιτίμια εἶναι πολὺ βαριά, ὑπενθυμίζει εἰς τοὺς ἀκροατάς ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι εἶναι ἄνθρωποι μὲ ὄλας τὰς ἀνθρωπίνας ἀδυναμίας καὶ ὅτι ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς δὲν ὤρισε τοὺς ἀγγέλους νὰ ἐπιβάλλουν τὰς τιμωρίας εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ μὴ εἶναι αὐστηραί, ἀλλὰ ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἐπίγνωσιν τῶν ἀδυναμιῶν των καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν πρέπει νὰ δυσανασχετοῦν οἱ ἀκροαταί. Ἄλλωστε εἶναι οἱ ἴδιοι οἱ διδάσκοντες ὑπεύθυνοι ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ ἂν ἀποκρύψουν κάτι ἀπὸ τὰ θεϊκὰ παραγγέλματα καὶ λέγουν εἰς αὐτοὺς μόνον ὅσα εὐχαριστοῦν, διότι προκαλοῦν μεγάλην ζημίαν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν. Οἱ διδάσκαλοι καὶ πνευματικοὶ πατέρες ὡς ἄλλοι σκοποὶ ὀφείλουν νὰ προειδοποιοῦν καὶ νὰ προαναγγέλλουν τοὺς κινδύνους ὅπως ἀκριβῶς κάμνουν οἱ σκοποὶ εἰς τὰ στρατόπεδα. Ἡ παράλειψις αὐτοῦ τοῦ καθήκοντος εἶναι σοβαρὸν παράπτωμα διότι ὁ Θεὸς θὰ ζητήσῃ εὐθύνας ἀπὸ αὐτοὺς διὰ τὰς ἀπωλεσθείσας ψυχὰς. Ἄρα ἡ σιωπὴ δὲν συμφέρει καὶ εἰς τοὺς δύο, διότι καὶ οἱ δύο θὰ ζημιωθοῦν. Εἶναι προτιμότερον νὰ λυπηθοῦμε καὶ νὰ στενοχωρηθοῦμε ἐδῶ δεχόμενοι τοὺς ἐλέγχους καὶ νὰ μετανοήσωμεν, παρὰ νὰ θρηνησωλέν ματαίως εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν.

Δὲν πρέπει νὰ ἐντροπώμεθα νὰ ὁμολογοῦμεν τὰ ἀμαρτή-

ματά μας· αὐτὸ δὲν εἶναι ἐντροπή· νὰ ἐντρεπώμεθα νὰ τὰ διαπράττωμεν. Ἄλλωστε ἡ ὁμολογία τῶν ἁμαρτημάτων δὲν παραμένει χωρὶς καμμίαν ὠφέλειαν, ἡ ὠφέλεια ἀπὸ αὐτὴν εἶναι ἡ ἀμοιβή, ἡ συγχώρησις. Καὶ ἐνῶ εἰς τὰ κοσμικὰ δικαστήρια μετὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐνοχῆς ἐπέρχεται ἡ τιμωρία, ἐδῶ μετὰ τὴν ὁμολογίαν ἐπέρχεται ἡ ἀμοιβή. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ μνημονεύωμεν τὰ κατορθώματά μας, ἀλλὰ τὰ ἁμαρτήματά μας, διότι ἡ μνημόνευσις τῶν κατορθωμάτων ἐπιφέρει βλάβην ἐνῶ ἡ μνημόνευσις τῶν ἁμαρτημάτων ἐπιφέρει τὴν παρηρσίαν καὶ τὴν συγγνώμην, ὅπως ἀκριβῶς συνέβη μὲ τὸν τελώνην καὶ τὸν Φαρισαῖον.

Εἰς τὸ «ΠΑΝ ἈΜΑΡΤΗΜΑ...»

Εἰς τὴν ὁμιλίαν ὅτι «Πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν», ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἀναπτύσσει τὸ χωρίον τοῦ ἀποστόλου Παύλου Α' Κορ. 6, 18.

Εἰς ὅλας τὰς διαπρατιομένας ἁμαρτίας, κλοπὰς, φθόνους, συκοφαντίς, φόνους καὶ ἄλλας, συμβαίνει τὸ ἐξῆς: ἡ πλευρὰ τῶν ἀδικούντων νὰ εἶναι ἡ κερδισμένη, ἡ δὲ πλευρὰ τῶν ἀδικουμένων ἡ ζημιουμένη. Εἰς τὴν πορνείαν ὅμως δὲν συμβαίνει ἔτσι καὶ οὔτε χωρίζεται ἡ προᾶξις τοῦ παθόντος ἀπὸ τὴν τοῦ δράστου, ἀλλὰ αὐτὴ καταστρέφει τὸν ἴδιον τὸν δράστην, διότι αὐτὸς κυλίνεται εἰς τὴν λάσπην τῶν ἡδονῶν, ἀσωτεύει εἰς τὴν αἰσχρότητα καὶ τὸ σῶμα του δὲν διαφέρει εἰς τίποτε ἀπὸ τὸ ράκος. Ἐπειδὴ ὅπως εἰς τὰς διαφόρους στρατιωτικὰς μάχας, ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν πρὸς ἐπικρατοῦν, οἱ στρατιῶται ἄλλοτε ἐπιτίθενται καὶ ἄλλοτε ὑποχωροῦν, ἔτσι καὶ ἐδῶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, λέγει ὁ ἱερός πατήρ, ὡς ἄριστος στρατηγός, συνιστᾷ τὴν νικητήριον φυγὴν, διότι βλέπει τὴν πορνείαν ὡς μητέρα πλήθους κακῶν. Εἶναι προτιμότερα ἢ διὰ τῆς φυγῆς ὑπερίσχυσις, ὅπως συνέβη εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ νεαροῦ Ἰωσήφ εἰς τὴν Αἴγυπτον, παρὰ ἡ μετωπικὴ σύγκρουσις μὲ αὐτὴν καὶ ἡ ὑποταγὴ καὶ ὑποδούλωσις μας εἰς αὐτήν.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

Εἰς τὰς δύο ὁμιλίας «Περὶ προσευχῆς» τονίζεται ἡ ἀξία τῆς προσευχῆς διὰ τὸν ἄνθρωπον. Εἶναι ὑψίστη ἐκδήλωσις τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ ἡ τιμὴ πού ἐγένετο εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ ἠμπορῇ νὰ συνομιλῇ μὲ τὸν Θεόν, τιμὴ μοναδικὴ ἐξ ὅλων τῶν δημιουργημάτων. Μὲ τὴν προσευχὴν ἐπιτυγχάνομεν τὰ πάντα· καθαρίζομεν τὰ ἁμαρτήματά μας, καθ' ὅσον αὕτη εἶναι ἀντιφάρμακον διὰ τὰς νοσοῦσας ψυχάς, δι' αὐτῆς κατορθώνομεν νὰ ἀποκρούωμεν τοὺς μεγάλους κινδύνους, ὅπως συνέβη μὲ πολλοὺς ἄνδρας τῆς Ἀγίας Γραφῆς, αὕτη ἀποδεικνύεται ἀκαταμάχητον ὄπλον ἐναντίον τῶν δαιμόνων. Ἡ προσευχὴ εἶναι ἡ ρίζα, τὸ θεμέλιον καὶ ἡ τροφὴ ὅλων τῶν ψυχῶν. Χωρὶς τὰς προσευχὰς γινόμεθα εὐάλωτοι εἰς τοὺς πονηροὺς δαίμονας πού συνεχῶς μᾶς περιτριγυρίζουν καὶ καιροφυλακτοῦν νὰ εὔρουν κάποιον ἀπὸ ἡμᾶς μὴ προσευχόμενον διὰ νὰ τὸν ἀρπάσουν ἀμέσως. Μὲ τὴν προσευχὴν ὁμως περικραύσσομεν τοὺς ἐντοὺς μας καὶ οἱ δαίμονες ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸν προσευχόμενον ἄνθρωπον, ὅπως ἀπομακρύνονται οἱ λησται καὶ οἱ κακοῦργοι ὅταν βλέπουν τὸ ξίφος πλησίον τῆς κεφαλῆς τοῦ στρατιώτου.

Τέλος, ἐπειδὴ διὰ τῆς προσευχῆς ἠμποροῦμεν νὰ ἐπιτύνωμεν τὰ πάντα, ὅπως συνέβη μὲ πολλὰ πρόσωπα τῆς ἁγίας Γραφῆς, μᾶς προτρέπει ὁ ἱερός πατήρ μὲ αὐτὴν νὰ θωρακίσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας, νὰ τὴν στερεώσωμεν εἰς τὴν ψυχὴν μας ὡς θάσιν καὶ θεμέλιον καὶ ἐπάνω εἰς αὐτὴν νὰ οἰκοδομοῦμεν καὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς, διὰ νὰ ἀξιωθῶμεν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας.

Εἰς τὴν ΡΓ κατατάσσονται εἰς τὰ ἀμφιβαλλόμενα.

ΠΕΡΙ ΕΥΧΗΣ

Εἰς τὴν ἐπίσης μικρὰν ὁμιλίαν «Περὶ εὐχῆς» τονίζεται ἡ μεγάλη δύναμις αὐτῆς καὶ ἡ ἀφέλεια πού ἐπέρχεται εἰς τοὺς προσευχομένους. Εἶναι ἡ μεγαλυτέρα ὅλων τῶν ἐντολῶν καὶ ὁ συντονιστὴς αὐτῶν καὶ θέτει εἰς ἀχρησίαν ὅλα τὰ παραγγέλματα τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς. Προσευχὴ βέβαια πού δὲν γίνεται φαινομενικά, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς. Μὲ αὐτὴν τὴν

προσευχὴν ἠμποροῦμε νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ πάντα, ὅπως συνέβη τοῦτο μὲ πολλὰ πρόσωπα τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΠΟΛΑΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΜΕΛΛΟΝΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

Ἡ σύγκρισις τῶν ἀγαθῶν τῆς παρούσης ζωῆς πρὸς τὰ ἀγαθὰ τῆς ἄλλης εἶναι τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας αὐτῆς τοῦ παρόντος τόμου. Ὁ Χρυσόστομος ἐπαινεῖ αὐτοὺς ποὺ ἦλθαν διὰ νὰ τὸν ἀκούσουν ἀψηφοῦντες τὸν ὑπερβολικὸν καύσωνα καὶ τὰς ἀντιξόους καιρικὰς συνθήκας.

Τὰ ἀγαθὰ τοῦ παρόντος κόσμου εἶναι φθαρτά, ἐφήμερα καὶ παροδικά, καὶ χάνονται ὅταν ἀποθνήσκωμεν, πολλὰς φορὰς δὲ καὶ ἐνῶ ἀκόμη εὐρισκόμεθα εἰς τὴν ζωὴν μᾶς ἐγκαταλείπουν. Ἀντιθέτως, τὰ ἀγαθὰ τῆς ἄλλης ζωῆς εἶναι μόνιμα καὶ ἀσυγκρίτως ἀνώτερα ἀπὸ τὰ τοῦ κόσμου τούτου. Ἐπὶ πλεόν δὲ εἶναι πολὺ εὐκόλος ἢ ἀπόκτησις των, καθόσον παρέχονται δωρεὰν εἰς αὐτοὺς ποὺ τὰ ἐπιδιώκουν. Χρειάζεται καθημερινὸς ἀγὼν ἐναντίον τοῦ διαβόλου διὰ τὴν τελικὴν νίκην. Ὁ Χριστὸς ἔθεσε τὰ προστάγματα, ἔθεσεν ὅμως καὶ τὰ ἔπαθλα, διὰ νὰ καταστήσῃ εὐκολώτερον τὸν ἀγῶνα. Διὰ τῶν χωρίων τῆς Κ. Διαθήκης ποὺ ἀναφέρει, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος ἐτήρησεν ὅλα τὰ προστάγματα, ἐπομένως καὶ ἐμεῖς ἠμποροῦμε νὰ τὰ τηρήσωμεν, ὅπως χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει ὅτι εὐκολώτερα ἠμπορεῖ νὰ βαδίσῃ κανεὶς ἓνα δύσβατον δρόμον, ἐὰν ἰδῇ προηγουμένως κάποιον ἄλλον νὰ ἔχῃ βαδίσει αὐτόν. Αὐτὸ συνέβη μὲ τὸν Χριστόν.

Προφανῶς ἡ ὁμιλία ἐλέχθη εἰς κάποιο προάστειον ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ θέρους, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμιλίας, ὅπου ἐπαινεῖ τὸν ζῆλον τῶν ἀμροατῶν τοῦ τοῦς ὁποίους θεωρεῖ καλυτέρους ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ κατοικοῦν εἰς τὴν πόλιν. Τὸ ἔτος τῆς ἐκφωνήσεως εἶναι δύσκολον νὰ καθορισθῇ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΕΙΝ ΤΑ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΑ...
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΑΠΟΓΙΝΩΣΚΕΙΝ ΤΙΝΑΣ ΕΑΥΤΩΝ
ΜΗΔΕ ΚΑΤΕΤΧΕΣΘΑΙ...

Αἱ δύο αὐταὶ ὁμιλίαι «Περὶ τοῦ μὴ δημοσιεύειν τὰ ἀμαρτήματα τῶν ἀδελφῶν μηδὲ κατεύχεσθαι τῶν ἐχθρῶν», καὶ «Περὶ τοῦ μὴ ἀπογινώσκειν τινὰς ἑαυτῶν, μηδὲ κατεύχεσθαι τῶν ἐχθρῶν, μηδὲ ἀπαγορεύειν ἐν τῷ μὴ λαμβάνειν αἰτοῦντας· καὶ πρὸς ἄνδρας περὶ τῆς πρὸς τὰς γυναῖκας εἰρήνης» ἐξεφωνήθησαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τὸ ἔτος 386, μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τοῦ πέμπτου Λόγου κατὰ Ἀνομοίων.

Ἡ δημοσίευσίς τῶν ἀμαρτημάτων τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοὺς ἄλλους τοὺς κάνει θρασυτέρους καὶ ἀναισχυντοτέρους, καὶ ὡς ἐκ τούτου γίνεται δυσκολωτέρα ἢ διόρθωσις καὶ ἡ θεραπεία των· διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ γνωστοποιοῦνται τὰ ἀμαρτήματα διὰ νὰ θεραπεύωνται εὐκολώτερα.

Ἐπειδὴ ὁ διάβολος γνωρίζει ὅτι, ὅταν προσευχώμεθα, ὠφελοῦμεθα πάρα πολὺ, διὰ τοῦτο τότε ἀκριβῶς παραμονεύει καὶ στήνει τὰς παγίδας του, ὥστε καὶ κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς νὰ μᾶς ἐπιτεθῆ. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Μὲ τὸ νὰ ἐμβάλλῃ εἰς ἡμᾶς κακοὺς λογισμούς, καὶ τὸ χειρότερον ὄλων μὲ τὸ νὰ μᾶς παρακινή νὰ προσευχώμεθα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μας. Αὐτὸ ποὺ πράττουν ὠρισμένοι, προσευχόμενοι ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν των, εἶναι ὕβρις πρὸς τὸν Θεόν, λέει ὁ ἱερός πατήρ.

Ἄφοῦ ἀποτρέπει τοὺς πιστοὺς ἀπὸ αὐτὸ στρέφει τὴν προσοχὴν τῶν ἀκροατῶν του εἰς ἓνα ἄλλο σημεῖον ἐξ ἴσου σπουδαῖον. Ἡ προσευχή μας πρέπει νὰ εἶναι ἐπίμονος καὶ διαρκής, καὶ δὲν πρέπει νὰ ἀπογοητευώμεθα ὅταν δὲν εἰσακουώμεθα ἀμέσως ὁ Θεὸς ἄλλων τὰς προσευχὰς εἰσακούει ἀμέσως καὶ ἄλλων μετὰ παρέλευσιν χρόνου, ἀκριβῶς διὰ νὰ διδάξῃ καὶ μὲ τοὺς μὲν καὶ μὲ τοὺς δέ.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑΛΕΙΨΑΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ

Ἡ ἐνθρόνισις τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν

θρόνον κατὰ τὸ ἔτος 398 ἐσήμανε δι' αὐτόν, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ τὴν εἴσοδον καὶ τὴν γνωριμίαν μὲ ἓνα περιβάλλον διαφοροετικὸν ἀπὸ ἐκεῖνο πού ἔζησεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Μέσα εἰς τὸ πλῆθος τῶν νέων του καθηκόντων δὲν παρέλειψε καὶ τὸ διδακτικὸν του ἔργον.

Ὁ ἵππόδρομος καὶ τὰ θέατρα τῆς Κων)πόλεως ἀσκοῦσαν μίαν φθοροποιὸν ἐπίδρασιν ἐπάνω εἰς τοὺς Χριστιανούς. Ἀ' αὐτὸ πολλαὶ ὁμιλίαι του στρέφονται περὶ τὸ θέμα αὐτό, πρᾶγμα πού ἀποδεικνύει πόσῃν μεγάλην σημασίαν ἔδιδεν εἰς τὸ θέμα αὐτό.

Μία ἀπὸ τὰς ὁμιλίας αὐτὰς εἶναι καὶ ἡ ὁμιλία πού συμπεριλαμβάνεται εἰς τὸν παρόντα τόμον καὶ ἀπειθύνεται «Πρὸς τοὺς καταλείψαντας τὴν ἐκκλησίαν καὶ αὐτομολήσαντας πρὸς τὰς ἵπποδρομίας καὶ τὰ θέατρα», εἰς τὴν ὁποίαν τονίζει τὰς καταστρεπτικὰς συνεπείας πού ἔχει διὰ τὸν χριστιανὸν ἡ φοίτησις του εἰς τὰ θέατρα, διότι τὰ τελούμενα ἐκεῖ ἐντυπώνονται εἰς τὴν ψυχὴν του, τὰ μεταφέρει μαζί του καὶ ἐπηρεάζουν τὴν ἀτομικὴν, οἰκογενειακὴν καὶ κοινωνικὴν του ζωὴν. Κυρίως αἱ γυναῖκες τοῦ θεάτρου γίνονται φορεῖς κάθε κακοῦ καὶ παρωθοῦν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς μοιχείας, ἔστω καὶ διὰ τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας σύμφωνα μὲ τὴν εὐαγγελικὴν ρῆσιν (Ματθ. 5, 28).

Διὰ νὰ προφυλάξῃ τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τὴν μόλυνσιν τῆς ἁμαρτίας καὶ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ συναισθανθοῦν τὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται ὥστε νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀπειλεῖ ὅσους παραμείνουν ἀμετανόητοι καὶ δὲν ἀποβάλλουν τὰς κακὰς συνηθείας των νὰ τοὺς ἀποκόψῃ ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ὁμιλία ἐλέχθη πρὸς τοὺς χριστιανούς τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸ ἔτος 399 ὅπως προκύπτει ἀπὸ ὅσα ὁ ἴδιος λέγει, ὅτι ἐπὶ ἓνα ἔτος ἀφ' ὅτου ἔγινεν ἡ ἐνθρόνισις του δὲν ἔπαυσε νὰ ἐπαναλαμβάνῃ τὰς ἰδίας συμβουλὰς. Δεδομένου ὅτι ὁ Χρυσόστομος ἀφίχθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 398 συμπεραίνομεν ὅτι ἡ ὁμιλία ἐλέχθη κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ ἔτους 399.

ΠΕΡΙ ΤΕΛΕΙΑΣ ΑΓΑΠΗΣ

Ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ μεγαλύτερα ἐξ ὅλων τῶν ἀρετῶν· αὐτὴν διδασκόμεθα ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεὸν καὶ ὄχι μόνον μὲ λόγια, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ διάφορα γεγονότα. Αὐτὸ τονίζεται εἰς τὴν ὁμιλίαν «Περὶ τελείας ἀγάπης καὶ κατανύξεως...». Καὶ πρῶτα πρῶτα διδασκόμεθα τὴν ἀγάπην ἀπὸ αὐτὴν ταύτην τὴν δημιουργίαν μας, ἔπειτα ἀπὸ τὰς διαφοροὺς ἀνταλλαγὰς πού κάμνομεν οἱ ἄνθρωποι μεταξὺ μας, καὶ ἀπὸ τὴν κατανομὴν τῶν πνευματικῶν καὶ ἄλλων ἀγαθῶν· μὲ τὸ νὰ αἰσθανώμεθα ὅτι δὲν εἴμεθα τέλειοι καὶ μὲ τὸ νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ἔχομεν ἀνάγκην ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον εἴμεθα ἀναγκασμένοι νὰ ἀγαπῶμεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Μεγίστη δὲ ἐκδήλωσις ἀγάπης τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἔλευσις τοῦ προὸς ἡμᾶς.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐμφορῆται ἀπὸ τὴν ἀγάπην, τότε βλέπει τὸν πλησίον του ὅπως τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἡ ἀγάπη τῶν ἀνθρώπων γίνεται ἓνα μεγάλο συμπαγὲς τεῖχος ἀπόρρητον εἰς τὰς ἐφόδους τῶν ἐχθρῶν.

Εἰς τὴν συνέχειαν τῆς ὁμιλίας τονίζεται ὅτι ὑπεύθυνοι διὰ τὰς πράξεις μας εἴμεθα ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, διότι εἴμεθα ἐλεύθεροι νὰ ἐξουσιάζωμεν τῆς βουλήσεώς μας καὶ τοῦτο τὸ ἀποδεικνύει διὰ πολλῶν πειστικῶν ἐπιχειρημάτων. Συνέπεια πούτου εἶναι ἡ τιμωρία μας ἢ ἡ ἀμοιβή μας εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν. Ὅμως καὶ ἐδῶ ὁ διάβολος προσπαθεῖ νὰ μᾶς βλάβῃ λέγοντας ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι φιλόανθρωπος καὶ δὲν θὰ μᾶς τιμωρήσῃ, προσπαθῶν μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν νὰ μᾶς κάμῃ ραθύμους καὶ νὰ ἐκδιώξῃ ἀπὸ ἡμᾶς τὸν φόβον τῆς τιμωρίας. Ἐδῶ ἠμποροῦμεν νὰ ἀντιτάξωμεν, λέγει ὁ ἱερός πατήρ, παραδείγματα ἀπὸ τὴν Γραφήν ὅπου ἐπραγματοποιήθη ἡ ἀπειλή τῆς τιμωρίας τοῦ Θεοῦ, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ κατακλυσμοῦ, τῆς καταστροφῆς τῶν Σοδόμων καὶ Γομόρρων, τῆς τιμωρίας τοῦ Φαραώ. Ὅπως τότε ἐπραγματοποιήθησαν αἱ ἀπειλαὶ τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ αἱ τιμωρίαι τῆς μελλούσης κολάσεως θὰ πραγματοποιηθοῦν. Ἄλλη ἀπόδειξις περὶ τοῦ ὅτι θὰ ὑπάρξῃ τιμωρία εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι πολλοὶ ἁμαρτωλοὶ πεθαίνουν χωρὶς νὰ ὑποστοῦν ἐδῶ

ἔστω τὴν παραμικρὰν τιμωρίαν, ἂν λοιπὸν δὲν ὑπάρχη μέλ-
λουσα τιμωρία, ποῦ θὰ ὑποστοῦν αὐτοὶ τὴν τιμωρίαν ποῦ τοὺς
ἀρμόζει; Ἄλλωστε τὴν ἀλήθειν αὐτὴν περὶ ἀνταποδώσεως τῶν
πράξεών μας τὴν ἐπιβεβαιώνουν καὶ οἱ φιλόσοφοι, καὶ ἐπο-
μένως ἄς μὴ ἀπιστοῦμεν καὶ ἀμφιβάλωμεν διὰ τὴν γέενναν τοῦ
πυρός, ἀλλὰ νὰ τὴν ἐνθυμούμεθα διότι ἡ ἐνθύμησις αὕτη ὡς
φάρμακον ἡμπορεῖ νὰ δράσῃ καὶ νὰ καθαρῶσιν τὰς ψυχὰς μας
ὥστε νὰ ἀξιωθῶμεν τῆς ἀπολαύσεως τῶν μελλόντων ἀγαθῶν.

«ΠΡΟΣ ΤΟΤΣ ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΤΑ ΠΑΡΟΝΤΑ ΝΟΜΙΖΟΝΤΑΣ»

Εἰς τὴν μικρὰν ὁμιλίαν «Πρὸς τοὺς τὰ μεγάλα τὰ παρόν-
τα νομίζοντας καὶ περὶ τὰ τοῦ βίου λαμπρὰ μάτην ἐπτοημέ-
νους» τονίζεται πρὸς αὐτοὺς ποὺ δίδουν μεγάλην ἀξίαν εἰς τὰ
παρόντα ἀγαθὰ ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι μόνιμα, οὔτε ὁ πλοῦτος ταυ-
τίζεται μὲ τὴν εὐτυχίαν, οὔτε αἱ κοσμικαὶ ἐξουσίαι, οὔτε ἡ ὑ-
γεία· ὅλα αὐτὰ χάνονται. Ὅλα τὰ ἀνθρώπινα ἔχουν ἀκμὴν καὶ
παρακμὴν. Τίποτε δὲν εἶναι μόνιμον ἀγαθόν· τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ
εἶναι ἐφόδια διὰ τὸν δύσκολον δρόμον τῆς ζωῆς καὶ ἔτσι πρέπει
νὰ τὰ ἀντιμετωπίσῃ ὁ ἄνθρωπος. Ἄλλωστε ἐὰν ἐξετάσωμεν λε-
πτομερῶς τὰ διάφορα ἀγαθὰ τῆς ζωῆς θὰ διαπιστώσωμεν ὅτι
τίποτε δὲν προέρχεται ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ ἐπομένως δὲν
πρέπει νὰ καυχώμεθα διὰ κάτι ποῦ δὲν εἶναι ἰδικόν μας. Ἐ-
κεῖνο τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπόλυτον κτῆμα μας καὶ πρέπει νὰ τὸ
ἐπιδιώκωμεν εἶναι ἡ εὐσέβεια· ὅλα τὰ ἄλλα ὑπόκεινται εἰς τὴν
φθορὰν καὶ τελικῶς τὸν θάνατον.

ΟΤΙ ΠΑΝΤΩΝ Η ΚΑΤΑ ΨΥΧΗΝ ΑΡΕΤΗ ΠΡΟΤΙΜΟΤΕΡΑ

Ἡ ὠραιότης τῆς ψυχῆς εἶναι τὸ μεγαλύτερον ἐξ ὅλων τῶν
ἀγαθῶν τῆς κτίσεως, ἀπὸ τὰ ὁποῖα αὕτη εἶναι πλήρης καὶ τὰ
παρέχει ἀναρίθμητα εἰς ἡμᾶς. Τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν διαπρα-
γματεύεται ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος εἰς τὴν ὁμιλίαν «Ὅτι
πάντων ἡ κατὰ ψυχὴν ἀρετὴ προτιμότερα».

Ἡ ἀνωτερότης πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος ἔναντι ὅλων τῶν ἄλλων δημιουργημάτων καταφαίνεται, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς δημιουργίας του· ἐνῶ δηλαδή τὰ πάντα ἔδημιουργήθησαν μὲ μόνον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη δι' ἰδιαιτέρας ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ». Ἀκριβῶς δι' αὐτὸν τὸν λόγον πρέπει νὰ φροντίζη διὰ τὰ μόνιμα ἀγαθὰ καὶ ὄχι δι' ἐκεῖνα πού καταστρέφονται καὶ χάνονται, διότι τέλος τῆς ὀλιγοχρονίου ζωῆς μας εἶναι ὁ τάφος καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς παρούσης ζωῆς τίποτε δὲν θὰ μᾶς συνοδεύσῃ εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν· ἐπομένως εἶναι μάταιον καὶ νὰ τὰ συγκεντρώνωμεν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν. Ἀντὶ ὅλων τούτων πρέπει νὰ συγκεντρώνωμεν εὐσέβειαν, διότι αὕτη θὰ μᾶς δώσῃ παρησίαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ μᾶς κάμῃ νὰ καταταχθοῦμε μαζὶ μὲ ἐκείνους πού θὰ ἀκούσουν τὸν Δεσπότην Χριστὸν νὰ λέγῃ· «Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν».

ΠΕΡΙ ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗΣ

Ἡ ἀφορμὴ διὰ τὴν ἐκφώνησιν τῆς ὁμιλίας «Περὶ ἐλεημοσύνης» ἐδόθη ἀπὸ τὸ θέαμα πού ἀντίκρουσεν ὁ ἱερός Χρυσόστομος ὅταν ἐπήγαινε διὰ νὰ ὁμιλήσῃ εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῶν Χριστιανῶν. Διερχόμενος δηλαδή τὴν ἀγορὰν καὶ τοὺς στενοὺς δρόμους εἶδε πλῆθος πτωχῶν καὶ ἀναπήρων ἀνθρώπων νὰ ὑποφέρουν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὰ διάφορα τραύματά των καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τὸ δριμὺ ψῦχος, καὶ παίρωνων ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν πού ἀντίκρουσε, καὶ τὴν ὁποίαν ἐπεδείκνωνον περισσότερο αἱ καιρικαὶ συνθήκαι ὁμίλησε περὶ τῆς ἐλεημοσύνης.

Προβάλλων τὸ παράδειγμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τοὺς πτωχοὺς προσπαθεῖ νὰ ὑποδείξῃ εἰς τοὺς ἀκροατὰς του τὴν σημασίαν τῆς ἐλεημοσύνης καὶ ἐν συνεχείᾳ πρακτικoὺς τρόπους συγκεντρώσεως χρημάτων καὶ ἐνισχύσεως τῶν πτωχῶν. Μεταξὺ ἄλλων προτείνει καὶ τὴν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀποταμίευσιν χρημάτων, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κυ-

ριακῆς, εἰς τὸ εἰδικὸν πρὸς τοῦτο ταμεῖον εἰς τὸ σπίτι μας, ὥστε νὰ εἴμεθα ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἕτοιμοι νὰ προσφέρωμεν τὴν βοήθειάν μας ὡσάκις θὰ χρειασθῆ. Καὶ διὰ νὰ μὴ νομισθῆ ὅτι ἀπευθύνεται μόνον εἰς τοὺς πλουσίους τονίζει ὅπως ἰδιαίτε-
 ρως ὅτι κανεὶς δὲν ἀπαλλάσσεται ἀπὸ αὐτὸ τὸ λειτούργημα, διότι ἀκόμα καὶ ἡ πενία δὲν ἤμπορεῖ νὰ γίνῃ ἐμπόδιον εἰς αὐ-
 τὴν τὴν εἰσφορὰν ὅπως δὲν ἔγινεν εἰς τὴν πτωχὴν χήραν.

Ἐν συνεχείᾳ τονίζεται ὅτι εἰς τὰς ἐλεημοσύνας ἔχει με-
 γάλην ἀξίαν ἢ πρόθεσις τοῦ ἐλεοῦντος καὶ ὄχι τὸ ποσόν· ἄλ-
 λωστε ὅταν δίδωμεν μὲ χαρὰν ἢ προκύπτουσα ὠφέλεια εἶναι διπλῆ· ὠφελούμεθα καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ ὠφελοῦμεν καὶ τοὺς πτω-
 χούς, τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ βοηθοῦμεν ἀδιακρίτως, καὶ νὰ μὴ
 φερώμεθα μὲ σκληρότητα πρὸς αὐτούς. Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ση-
 μεῖον ἔχομεν ὡς πρότυπον καὶ παράδειγμα τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος
 ἀδιακρίτως ἀνατέλλει τὸν ἥλιον καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ
 ἀδίκους· ἄλλως ἢ σκληρότης ἢ ἰδική μας πρὸς τοὺς πτω-
 χούς θὰ ἐπισύρῃ τὴν σκληρότητα τοῦ Θεοῦ ἐναντίον μας καὶ
 τὴν στέρησιν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΔΕΟΝ ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΖΕΙΝ

Εἰς τὴν παροῦσαν ὁμιλίαν «Περὶ τοῦ μὴ δέον ἀναθεματίζειν»
 ἐπιχειρεῖται νὰ δειχθῆ εἰς τοὺς ἀκροατὰς πόσον μεγάλην δύ-
 ναμιν ἔχει αὐτὸ πὸ θεωρεῖται ὅτι δὲν εἶναι φορεὺς κανενὸς
 κακοῦ, τὸ ἀνάθεμα, καὶ νὰ παύσωμεν νὰ κάμωμεν χρῆσιν αὐ-
 τοῦ. Εἶναι μεγάλο ἁμάρτημα νὰ ἀναθεματίζωμεν τὸν πλησίον
 μας· ἀντὶ νὰ δαγκώνωμεν καὶ νὰ τρώγωμεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον
 ὁ Χριστὸς παραγγέλλει νὰ ἀγαπᾶμεν καὶ νὰ πεθαίνομεν διὰ
 τὸν πλησίον μας.

Μὲ τὸ νὰ ἀναθεματίζωμεν ἰδιοποιούμεθα ἐξουσίαν ξένην,
 ἐξουσίαν πὸ ἐδόθη εἰς τοὺς ἀποστόλους, καὶ οἱ ὁποῖοι ἦσαν
 φειδωλοὶ εἰς τὴν χρῆσιν αὐτῆς τῆς ἐξουσίας των, διότι ὡσάκις
 παρίστατο ἀνάγκη νὰ ἀποκόψουν ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας
 τοὺς αἰρετικούς, τὸ ἔκαμαν μὲ μεγάλον πόνον. Πῶς λοιπὸν ἐ-
 μεῖς θὰ πράξωμεν ἀντίθετα ἀπὸ τὸν σκοπὸν τῆς σταυρικῆς

θυσίας τοῦ Χριστοῦ καὶ θὰ προκαταλάβωμεν τὴν κρίσιν τοῦ Χριστοῦ; Καὶ ἐὰν ἀκόμα κανεῖς πράττη ἀντίθετα ἀπὸ τὰ παραγγέλματα τοῦ Χριστοῦ καὶ παρασύρη καὶ ἄλλους πρέπει ἐμεῖς νὰ τὸν ἐλέγχωμεν μὲ ἐπιείκειαν καὶ ἀγάπην, ἔχοντες εἰς τὸν νοῦν μας συνεχῶς τὰ λόγια καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου.

ΕΙΣ ΤΑΣ ΚΑΛΑΝΔΑΣ

Ἡ λέξις «Καλάνδαι» ἢ «Καλένδαι» προερχομένη ἀπὸ τὴν λατινικὴν *calendae* σημαίνει τὴν πρώτην ἡμέραν τῶν ρωμαϊκῶν μηνῶν. Κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς ἐγίνοντο ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς, οἱ ὅποιοι ἐξαρτοῦσαν τὸ ἂν θὰ περάσουν καλὰ ἢ ὄχι ὅλον τὸν μῆνα ἀπὸ τὸ ἐὰν θὰ περάσουν καλὰ ἢ ὄχι τὴν πρώτην αὐτὴν ἡμέραν. Διὰ τοῦτο κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς ἐπεδίδοντο εἰς παντὸς εἶδους γλέντια καὶ φαγοπότια γιὰ νὰ περάσουν ὅσο τὸ δυνατόν εὐχάριστα. Σπουδαιότεραι μεταξὺ τῶν καλανδῶν ἦσαν ἐκεῖναι τοῦ Ἰανουαρίου. Τὰ γλέντια καὶ αἱ διασκεδάσεις κατ' αὐτὰς ἦσαν μεγαλύτεραι καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ φαγοπότια καὶ τὰς ἄλλας διασκεδάσεις παρεξετρεύοντο καὶ εἰς ἄλλας ἀσχημίας.

Πολλαὶ ἀπὸ τὰς ἑορτὰς αὐτὰς διετηρήθησαν καὶ ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς ὑπὸ διάφορα ἄλλα ὀνόματα. Ἡ ἐκκλησία κατέβαλε μεγάλας προσπάθειας διὰ νὰ ἐκριζώσῃ τὰ διάφορα αὐτὰ ἔθιμα. Ἡ ΣΤ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος κατεδίκασε τὰς ἑορτὰς αὐτὰς μὲ τὸν 62 κανόνα της διότι τὸ περιεχόμενον των ἦτο τελείως ἀντίθετον πρὸς τὸ χριστιανικὸν ἦθος.

Ἡ ὁμιλία τοῦ Χρυσοστόμου τοποθετεῖται ἀκριβῶς εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας κατὰ τῶν εἰδωλολατρικῶν αὐτῶν ἐθίμων. Ἡ ὁμιλία ἐξεφωνήθη κατὰ τὴν ἡμέραν ποὺ ἐγίνοντο αἱ ἑορταὶ αὐταὶ τὸ ἔτος 387, δεύτερον ἔτος μετὰ τὴν χειροτονίαν τοῦ Χρυσοστόμου εἰς πρεσβύτερον. Ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῆς ὁμιλίας εἰς τὴν συγκέντρωσιν αὐτὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὠμίλησεν ὁ Χρυσόστομος δὲν ἦτο παρὼν ὁ ἐπίσκοπος τῆς πόλεως Φλαβιανός, ὁ ὅποιος

εἶχε χειροτονήσει τὸν Ἰωάννην εἰς πρεσβύτερον. Φαίνεται ὅτι αἱ ἀσχημίαι πού ἐγένοντο κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἠνάγκασαν τὸν ἐπίσκοπον Φλαβιανὸν νὰ μὴ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, διὰ νὰ μὴ διέλθῃ ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ πλῆθος πού ἔξαλλα διεσκέδαζεν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως. Ὁ Ἰωάννης, μὲ τὰς εὐχὰς καὶ τὰς εὐλογίας τοῦ ἐπισκόπου του ὠμίλησε καὶ κατηγόρησε αὐτοὺς πού διοργανώνουν τοὺς χοροὺς καὶ τὰς διασκεδάσεις εἰς τὴν πόλιν καὶ αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι συμμετέχουν εἰς αὐτάς.

Εἶναι πολὺ κακὸν καὶ πολὺ ἀνόητον νὰ ἐξαρτᾶ ὁ ἄνθρωπος τὴν ζωὴν του ἀπὸ τὰς νουμηνίας, τονίζει εἰς τὴν ὁμιλίαν του ὁ Χρυσόστομος καὶ προτρέπει τοὺς ἀκροατάς του νὰ κάμουν συνεχῆ πνευματικὴν ἐορτὴν διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀρετῆς εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς. Ἐν συνεχείᾳ δίδει τὸ πραγματικὸν νόημα τῆς ἐορτῆς τῶν Καλανδῶν, ἣ ὁποία πρέπει νὰ τελῆται πρὸς δόξαν Θεοῦ, ὅπως πρέπει καὶ τὰ πάντα νὰ γίνωνται πρὸς δόξαν Θεοῦ. Διὰ τὸν καλὸν Χριστιανὸν ὅλα εἶναι δυνατὸν νὰ γίνωνται εἰς δόξαν Θεοῦ ἀκόμη καὶ ἐκεῖνα πού φαίνονται ἀσήμαντα, ὡς καὶ τὰ πλεόν ἀντίθετα πράγματα, ἀκόμη καὶ αὐτὸς ὁ φόνος.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΝΔΡΙΑΝΤΑΣ

Τὰ ἀπὸ κάθε ἀποψιν ἀριστουργήματα, αἱ ὁμιλίας εἰς Ἄνδριάντας, ἐξεφωνήθησαν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν κατὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστὴν τοῦ ἔτους 387. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους αὐτοῦ ἐξερράγη μεγάλη στάσις εἰς Ἀντιόχειαν, λόγῳ ἐπιβολῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου νέων φόρων εἰς τοὺς Ἀντιοχεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀγανακτήσαντες καὶ παροτρυνόμενοι ὑπὸ ἀνθρώπων ξένων καὶ διεφθαρμένων ἀνέτρεψαν κατ' ἀρχὰς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ἀνδριάντας, τοὺς ἔσυραν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ τέλος τοὺς κατέστρεψαν. Οἱ ἀνδριάντες αὐτοὶ ἦσαν τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου, τοῦ πατρός του, τῶν τέκνων του καὶ τῆς συζύγου του. Γρήγορα ὅμως ἡ φρίκη καὶ ἡ ἀπόγνωσις ἀντικατέστησαν τὴν μανιώδη λύσσαν τῶν Ἀντιοχέων. Ἡ τιμωρία ἣ ὁποία ἀνεμένετο νὰ τοὺς ἐπιβληθῇ ἦτο βαρεῖα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἐπίσκοπος Φλαβιανὸς ἀνέλαβε τὸ βαρὺ ἔργον νὰ μεσιτεύσῃ προσωπικὰ ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ αὐτὸν ἀνεχώρησεν ἐσπευσμένως διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καθ' ὃν χρόνον δὲ ἀνεμόνοντο εἰδήσεις ἐκ τῆς μεταβάσεως τοῦ ἐπισκόπου Φλαβιανοῦ εἰς τὴν Κων)πολιν ὁ Χρυσόστομος ἀνέλαβε τὸ ἔργον τῆς παρηγορίας καὶ τῆς ἐνθαρρύνσεως τῶν κινδυνευόντων κατοίκων τῆς πόλεως.

Ὁ Χρυσόστομος ἀφοῦ ἐσίγησεν ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα, μόλις τότε ἀνέρχεται εἰς τὸν ἄμβωνα καὶ ἀρχίζει τὰς τόσον διδασκτικὰς ὁμιλίας αὐτοῦ εἰς τοὺς Ἀντιοχεῖς διὰ τῶν ἑξῆς: «Τί εἶπω καὶ τί λαλήσω; δακρύων ὁ παρὼν καιρὸς, οὐχὶ ρημάτων θρήνων οὐχὶ λόγων· εὐχῆς οὐ δημηγορίας· τοιοῦτον τῶν τεταλμημένων τὸ μέγεθος, οὕτως ἀνίατον τὸ ἔλκος, οὕτω μέγα τὸ τραῦμα, καὶ πάσης ἰατρείας μεῖζον, καὶ τῆς ἀνωθεν δεόμενον βοηθείας...».

Ἐπωφελούμενος ἐκ τῆς ἐναγωνίου καταστάσεως τοῦ λαοῦ προσπαθεῖ καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἀπουσίας τοῦ ἐπισκόπου νὰ κάμῃ πὸν λαὸν σεμνότερον καὶ νομοταγῆ εἰς τὸ μέλλον, ἄλλοτε μὲν προτρέπων εἰς τὴν μετάνοιαν καὶ τὴν νηστείαν, τὴν καρτερίαν καὶ τὴν ὑπομονήν, ἄλλοτε δὲ παραπέμπων εἰς τὴν ἀγαθότητα τοῦ προσβληθέντος αὐτοκράτορος, καὶ ἄλλοτε διεγείρων οὐρανίους πόθους εἰς τοὺς ὁποίους καὶ μόνον αἱ ψυχαὶ ἠμποροῦν νὰ τύχουν θεβαίας ἀναπαύσεως, πρὸ πάντων δὲ παραινῶν αὐτοὺς νὰ ἀποβάλουν τὴν ὀρκωμοσίαν, τὴν ἀπληστίαν καὶ τὴν πολυτέλειαν, τὴν ὑποκρισίαν καὶ τὴν ἀνηθικότητα, τὴν σκληρότητα καὶ τὴν δεισιδαμονίαν, ἐπικυρῶν τὰ λεγόμενα διὰ παραδειγμάτων ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἀφ' ὅτου ἤρχισαν αἱ ὁμιλίας, ἡ φήμη ἢ ὁποία ἐκυκλοφόρησε μεταξὺ τῶν κατοίκων περὶ τῆς δεινῆς τοῦ αὐτοκράτορος ὀργῆς κατεφόβισε πάρα πολὺ πάλιν τὸν λαόν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἠπεύλησεν ὅτι θὰ μεταβάλλῃ τὴν Ἀντιόχειαν εἰς κωμόπολιν, θὰ φονεύσῃ τοὺς στασιαστάς, μάλιστα δὲ ἔστειλε ἐκεῖ ὑπαλλήλους διὰ νὰ κάμουν αὐστηροτάτην ἀνάκρισιν. Πολλοὶ ἤθελαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν. Ὁ Χρυσόστομος ἀνῆλθεν εἰς τὸν ἄμβωνα, ἀφοῦ προηγουμένως ὁ ἔπαρχος εἰσηλθεν εἰς τὸν ναὸν διὰ νὰ καθησυχάσῃ τὸν λαόν, καὶ ἐπετίμησε

τὸν λαὸν διὰ τὴν ὀλιγοπιστίαν τοῦ λέγων «ὕπερ ὑμῶν ἡσχύνθη καὶ ἠρυνθρίασα ὅτι, τῆς ἔξωθεν ἐδεήθητε παρακλήσεως μετὰ τοὺς πολλοὺς καὶ μακροὺς λόγους ἐκείνους. Ἡὕξάμην διαστῆναί μοι τὴν γῆν καὶ καταδῦναι, ὅτε ἦκουον αὐτοῦ (τοῦ ἐπάροχου) πρὸς ὑμᾶς διαλεγομένου καὶ νῦν μὲν παραμυθουμένου, νῦν δὲ αἰτιωμένου τὴν ἄκαιρον ταύτην καὶ ἄλογον δειλίαν. Οὐ γὰρ ὑμᾶς παρ' ἐκείνου διδάσκεσθαι ἔδει, ἀλλ' ὑμᾶς τοῖς ἀπίστοις ἅπασι γίνεσθαι διδασκάλους»¹.

Ἡ ἡμέρα τῆς δίκης προσεγγίζει, ἡ ἀγωνία ἐντείνεται, ἡ πόλις νεκροῦται. Χάρις εἰς τὴν σωτηριώδη ἐπέμβασιν τῶν μοναχῶν διεκόπη ἡ ἀρξαμένη δίκη. Οὗτοι «ἐπειδὴ τοσοῦτον νέφος εἶδον τὴν πόλιν περιεστώμενον, καταλιπόντες αὐτῶν τὰς σκηναὺς καὶ τὰ σπήλαια, πάντοθεν συνέρρευσαν, καθάπερ ἐξ οὐρανοῦ τινες ἄγγελοι παραγενόμενοι»² περιεκύκλωσαν τὸ δικαστήριον καὶ ἐζητοῦσαν νὰ ἀναβληθῇ ἡ δίκη, ἢ νὰ καταδικασθοῦν αὐτοὶ ἀντὶ ἐκείνων τὴν ἰδίαν παράκλησιν ὑπέβαλε καὶ τὸ ἐκεῖ συνηθροισμένον πλῆθος τῶν οἰκείων τῶν κρατουμένων καὶ τὸ ἱερατεῖον τῆς πόλεως. Μάλιστα ἓνας ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς, Μακεδόνιος ὀνόματι, τόσον δυνατὰ ἔσεισε τὸν αὐτοκρατορικὸν ἐπίτροπον ὥστε παρ' ὀλίγον νὰ τὸν ρίψη ἀπὸ τὸν ἵππον του³. Κατόπιν τούτων οἱ δικασταὶ ἀπεφάσισαν «μηδὲ τὴν καταδικάζουσαν ἐξενεγκεῖν ψῆφον, ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ βασιλέως γνώμην ἀναβαλέσθαι τὸ τέλος»⁴.

Τοιουτοτρόπως χάρις εἰς τὴν ἐπέμβασιν, παρρησίαν καὶ αὐτοθυσίαν τῶν μοναχῶν καὶ τῶν ἱερέων τῆς Ἀντιοχείας ἀνεβλήθη ἡ δίκη καὶ οἱ ἀπέλπιδες Ἀντιοχεῖς ἀνεκουφίσθησαν. Λικαίως ἐκαυχᾶτο ὁ Χρυσόστομος λέγων «τὰ ἐνταῦθα γεγενημένα ἀκούσεται μὲν ὁ βασιλεύς, ἀκούσεται δὲ πᾶσα οἰκουμένη, ὅτι τοιοῦτοι τὴν Ἀντιοχείων πόλιν οἰκοῦσι μοναχοί, ὡς ἀποστολικὴν ἐπιδειξόμενοι παρρησίαν»⁵.

Ὅταν ἡ ταραχὴ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἀντιοχείων ἤρχισε νὰ

1. PG 49, 161.

2. PG 49, 173.

3. Χρυσόστομος Παπαδοπούλου, Ἱστορία Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας, σ. 303.

4. PG 49, 174.

5. PG 49, 175.

καταστέλλεται και ὁ ἄμεσος κίνδυνος ἀπεμακρύνθη ὁ Χρυσόστομος ἤρχισεν ἄλλοτε μὲν νὰ παραινῇ νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τοὺς ὀργικούς, ἄλλοτε δὲ ἐδίδασκε τὴν ἀληθινὴν νηστείαν καὶ τὰς ἀγαθοεργίας⁶.

Ὁ γέρον ἐπίσκοπος Φλαβιανὸς φθάσας εἰς Κων)πολιν ἐνεφανίσθη μετὰ σπουδῆς ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος, περιστοιχισμένου ὑπὸ τῶν ἀυλικῶν καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῆς φρουρᾶς. Ὁ αὐτοκράτωρ ὀργισμένος κατηγόρησε τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν Ἀντιοχέων καὶ ὑπενθύμησε τὰς ἐνεργείας πρὸς ἐπεδαψίλευσεν εἰς αὐτούς. Ὁ Φλαβιανὸς συγκινηθεὶς ὑπὸ τῶν δικαίων μομφῶν ὡμολόγησε καὶ αὐτὸς τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοδοσίου καὶ κατέκρινε τὴν παραφορὰν τοῦ λαοῦ τῆς Ἀντιοχείας καὶ μὲ δεξιότητα καὶ πειστικὰ ἐκ τῆς Γραφῆς καὶ τῆς Ἱστορίας ἐπιχειρήματα παρεκάλεσε τὸν αὐτοκράτορα νὰ συγχωρήσῃ τοὺς πταίσαντας ἀφοῦ ἤδη οὗτοι «φθάσαντες μυρίων θανάτων χαλεπώτερα διέθνηκαν»⁷. Ἡ ἔκκλησις τοῦ ἐπισκόπου ἐπέφερε τὸ ποθοῦμενον. Ὁ αὐτοκράτωρ συγκινηθεὶς μέχρι δακρύων ἐκ τῶν λόγων τοῦ ἐπισκόπου συνεχώρησε τοὺς Ἀντιοχεῖς καὶ προσέτρεψε τὸν ἐπίσκοπον νὰ σπεύσῃ νὰ ἀναγγεῖλῃ τὴν ἀπόφασίν του αὐτὴν εἰς τοὺς Ἀντιοχεῖς κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα διὰ νὰ ἐορτάσουν χοροσύνως τὴν ἡμέραν αὐτὴν λέγων: «Κὰν τί θαυμαστὸν καὶ μέγα εἰ τοῖς ὑβρικόσιν ἀφήσομεν τὴν ὀργὴν ἀνθρώποις οὗσιν, ἄνθρωποι καὶ αὐτοὶ τυγχάνοντες, ὅπου γε ὁ τῆς οἰκουμένης Δσεπότης ἐπὶ γῆς ἐλθὼν καὶ δι' ἡμᾶς γενόμενος δοῦλος καὶ παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων σταυρωθεὶς ὑπὲρ τῶν σταυρωσάντων αὐτὸν παρεκάλει τὸν Πατέρα λέγων ἄφες αὐτοῖς οὐ γὰρ οἶδασιν τί ποιοῦσιν»; Τί ποίνυν θαυμαστὸν, εἰ τοῖς ὁμοδούλοις καὶ ἡμεῖς ἀφήσομεν;».

Ἡ περὶ σωτηρίας εἰδησις ἐγκαίρως γνωσθεῖσα ἐχαροποίησε πολὺ τὸν λαὸν καὶ ἐδημιούργησε τόσον ἐνθουσιασμόν ὥστε οὗτος

6. Εἰς τὴν ιη' ὁμιλίαν ἢ ὁποία ἐλέχθη μετὰ τὴν ις' λέγει «πολλοὺς εἶδον χαίροντας καὶ πρὸς ἀλλήλους λέγοντας, ἐνικήσαμεν, ἐκρατήσαμεν, ἐδαπανήθη τῆς νηστείας τὸ ἡμῖσι. Τοὺς δὲ τοιοῦτους παρκαλῶ μὴ διὰ τοῦτο χαίρειν, ὅτι ἐδαπανήθη τῆς νηστείας τὸ ἡμῖσι, ἀλλ' ἐκεῖνο σκοπεῖν, εἰ τῶν ἀμαρτημάτων ἐδαπανήθη τὸ ἡμῖσι, καὶ τότε ἀγάλλεσθαι».

7. PG 49, 215.

ἐφωταγώγησε τὴν πόλιν καὶ ἐπανηγύρισεν.

Ὁ Χρυσόστομος ἀνελθὼν εἰς τὸν ἄμβωνα κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἐκθέτει περιληπτικῶς τὰ διαμειφθέντα μεταξὺ αὐτοκράτορος καὶ ἐπισκόπου καὶ ἀναγινώσκει καὶ τὴν ἔγγραφον ἀπαλλακτικὴν διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ δίδει τὰς δεούσας παραινέσεις καὶ συνιστᾷ νὰ διατηρήσουν ζωηρῶς εἰς τὴν μνήμην των τὰ γενόμενα λέγων «οὐ μόνον ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς μεθ' ἡμῶν γενομένους τὰ μέγιστα τῶν συμβάντων ἡμῖν ἢ ἱστορία ὠφελῆσαι δυνήσεται»⁸.

Ἔτσι ἔληξεν ἡ μεγάλη αὐτὴ δοκιμασία τῆς Ἀντιοχείας ἡ ὁποία περίπου ἐπὶ ἓνα δέμηνον συνετάραξε τὴν πολυάνθρωπον καὶ χριστιανικὴν αὐτὴν πόλιν καὶ κατέδειξε τὴν μεγάλην δύναμιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ λαοῦ τοῦ μεγάλου πατρὸς τῆς ἐκκλησίας.

Κατὰ τὰ τραγικὰ αὐτὰ γεγονότα ὁ Χρυσόστομος ἐξεφώνησε τὰς περιφήμους «Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας» ὁμιλίας διὰ τῶν ὁποίων ἐπαυφελούμενος καὶ ἐκ τῆς ψυχολογικῆς καταστάσεως τῶν ἀκροατῶν του, ὄχι μόνον τοὺς παραμυθεῖ, ἀλλὰ καὶ μὲ μεγάλην δεξιοτεχνίαν καὶ εὐστροφίαν πνεύματος καταπολεμεῖ διαφόρους κακίας τῶν Ἀντιοχέων κυρίως τὴν εἰς τοὺς ὄρκους ροπὴν δι' αὐτὴν κάμνει λόγον σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς ὁμιλίας του, μάλιστα δὲ ηὐτύχησε νὰ ἰδῇ τοὺς κόπους του στεφθέντας ὑπὸ ἐπιτυχίας, διὰ τοῦτο καὶ εἶπεν «ὕμῖν μὲν γὰρ εὐ οἶδα ὅτι ὁ νόμος οὗτος περὶ ὄρκου κατώρθωται»⁹.

Αἱ ὁμιλίαι Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας ἀνέρχονται εἰς εἴκοσι μίαν, εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Πατρολογίαὶν τοῦ Migne, τόμος 49, 16-221 καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ B. Monfacion τόμος 2ος, σ. 1-264. Δὲν ἀναφέρονται ὅλαι εἰς τὰ γεγονότα τῆς πίστεως, ἀλλὰ μόνον αἱ δέκα ἐννέα (ἡ πρώτη καὶ ἡ δεκάτη ἐνάτη εἶναι ἐκτὸς σειρᾶς) διότι ἡ μὲν πρώτη, ἡ ὁποία ἐξεφωνήθη πέντε ἡμέρας πρὸ τῆς θραύσεως τῶν ἀνδριάντων¹⁰ μετὰ τὴν ἐρμηνεῖν τῆς ἀποστολικῆς ρήσεως «οἶνω ὀλίγω χρωῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας», διασαφηνίζει ἐκτὸς τῶν ἄλλων

8. PG 49, 220.

9. PG 49, 210.

ζητημάτων ποῖαι εἶναι αἱ αἰτίαι τῆς θλίψεως καὶ τῶν συμφορῶν τῶν ἁγίων ἀνδρῶν, ἣ δὲ δεκάτη ἐνάτη τὴν πρὸ τῆς Ἀναλήψεως Κυριακὴν, ἐβδόμην ἀπὸ τοῦ Πάσχα.

ΟΤΙ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟΝ ΜΗ ΑΔΙΚΟῦΝΤΑ
ΟΥΔΕΙΣ ΠΑΡΑΒΛΑΨΑΙ ΔΥΝΑΤΑΙ

Εἰς τὴν πραγματείαν «Ὅτι τὸν ἑαυτὸν μὴ ἀδικοῦντα οὐδείς παραβλάψαι δύναται» ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρει ὅτι ἡ εὐτυχία ἢ ἡ δυστυχία, ἡ ζημία ἢ ἡ ἀκρέλεια εἰς τὸν ἄνθρωπον δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὰς συνθήκας τοῦ περιβάλλοντος οὔτε ἀπὸ τοὺς πέριξ ἀνθρώπους, ἀλλὰ εἶναι καταστάσεις ἐντελῶς ὑποκειμενικάι. Ἡ εὐτυχία ἢ ἡ δυστυχία τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτῶνται ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιον, καὶ τοῦτο ἐπιτυγχάνεται ὅταν ὁ ἄνθρωπος συμμορφῶνται πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Πολλὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴν Π. Διαθήκην ἐπιβεβαιῶνουν τοὺς λόγους του αὐτοῦ, καὶ ἰδίως ὁ Ἰώβ, ὁ ὁποῖος ἂν καὶ ὑπέστη μεγάλας συμφορὰς δὲν ἐπηρεάσθη ἀπὸ αὐτάς, δὲν ἔχασε τὸ θάρρος καὶ τὴν πίστιν του εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ συνεμορφοῦτο συνεχῶς πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Παράλληλα καὶ ἐν σχέσει πάντοτε πρὸς τὴν προαναφερθεῖσαν θέσιν του ὁμιλεῖ περὶ τῶν θλίψεων τῆς παρούσης ζωῆς, περὶ τῶν πιέσεων πού ἀσχοῦνται ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας, περὶ πίστεως, περὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς πενίας, περὶ τῶν τριῶν παίδων, τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἄλλων δικαίων τῆς Π. Διαθήκης καὶ περὶ τῆς στάσεώς των ἔναντι τῶν διαφόρων ἀσκηθειῶν πιέσεων. Ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῆς πραγματείας τὴν καθιστοῦν εὐχάριστον καὶ συναρπαστικὴν.

Ἡ πραγματεία προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς δευτέρας ἐξορίας του (404—407) καὶ πιθανῶς νὰ ἐγράφη εἰς τὴν Κουκουσὸν τῆς Ἀρμενίας τὸ ἔτος 406.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ

ὅτι δαίμονες τὰ ἀνθρώπινα διοικοῦσι, καὶ δυσχεραίνοντι ἐπὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ κολάσεσι, καὶ σκανδαλιζομένους ἐπὶ ταῖς τῶν φαύλων εὐημερίαις, καὶ δυσπραγίαις τῶν δικαίων.

5 1. Ἐγὼ μὲν ἤλπιζον τῇ συνεχείᾳ τῆς διαλέξεως κόρον ὑμᾶς λήψεσθαι τῶν ἡμετέρων λόγων· ὁρῶ δὲ τὸ ἐναντίον ἐκβαῖνον, οὐ κόρον ὑμῖν ἀπὸ τῆς συνεχείας γινόμενον, ἀλλὰ πόδον αὐξανόμενον, οὐ πλησομονήν, ἀλλ' ἡδονὴν προσγινομένην καὶ ταῦτόν συμβαῖνον, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν συμποσίων

10 οἱ φίλοινοι πάσχουσι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, ὅσῳπερ ἂν πλείω τὸν ἄκρατον ἐκχέωσι, τοσοῦτω μᾶλλον τὸ δίψος ἐξάπτουσι· καὶ ὑμῖν, ὅσῳπερ ἂν τὴν διδασκαλίαν ἐνηγήσωμεν, τοσοῦτω μᾶλλον ἀνάπτιομεν τὴν ἐπιθυμίαν, πλείω ποιοῦμεν τὴν ὄρεξιν, σφοδρότερον τὸν ἔρωτα. Διὰ τοῦτο, καίτοι πενίαν ἐσχάτην

15 ἔμνησθ' ἐπιθυμῶς, οὐ παύομαι τοὺς φιλοτίμους τῶν ἐσιαυτῶν μιμούμενος, καὶ συνεχῆ παρατιθεὶς ὑμῖν τὴν τράπεζαν, καὶ πλήρη τὸν κρατήρα τῆς διδασκαλίας ἰστιάς. Ὅρῶ γὰρ ὅτι μετὰ τὸ πάντα αὐτὸν ἐκπιεῖν, πάλιν διψῶντες ἀναχωρεῖτε. Καὶ τοῦτο δῆλον μὲν καὶ ἐκ τοῦ παντός ἐγένετο χρόνου,

20 μάλιστα δὲ ἐκ τῆς παρελθούσης Κυριακῆς.

ἽΟι γὰρ ἀκορέστως ὑμεῖς μετέχετε τῶν θείων λογίων, ἐκείνη μάλιστα ἔδειξεν ἡ ἡμέρα, ἐν ἣ περὶ τοῦ μὴ δεῖν κακῶς λέγειν ἀλλήλους διελεγόμεν, ὅτι καὶ ὑπόθεσιν ὑμῖν κατηγορίας παρεῖχον ἀσφαλεσιάτην, παραινῶν τὰ οἰκεῖα ἁμαρτήματα λέγειν κακῶς, ἀλλὰ μὴ τὰ ἀλλότρια περιεργάζεσθαι· ὅτι τοὺς ἀγίους παρήγαγον ἑαυτῶν μὲν κατηγοροῦντας, τῶν δὲ ἄλ-

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΛΕΓΟΝΤΑΣ

ὅτι οἱ δαίμονες διοικοῦν τὰ ἀνθρώπινα καὶ δυσανασχετοῦν διὰ τὰς τιμωρίας τοῦ Θεοῦ καὶ σκανδαλίζονται διὰ τὴν εὐημερίαν τῶν φαύλων καὶ τὴν ἀτυχίαν τῶν δικαίων.

1. Ἐγὼ λοιπὸν ἐπίστευα ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς παρατεταμένης ὀμιλίας μου θὰ εἶχατε κορεσθῆ ἀπὸ τοὺς λόγους μου· βλέπω ὅμως νὰ συμβαίη τὸ ἀντίθετον, ὅτι ὄχι μόνον δὲν αἰσθάνεσθε χορτασμόν, ἀλλὰ αὐξάνεται ὁ πόθος τῆς ἀκροάσεως, ὄχι μόνον δὲν αἰσθάνεσθε χορτασμόν ἀλλὰ ἀπόλαυσιν· καὶ συμβαίνει αὐτὸ πού παθαίνουν οἱ οἰνοπόται εἰς τὰ συμπόσια. Καθόσον ἐκεῖνοι ὅσον περισσότερον ἄκρατον οἶνον πίνουν, τόσον περισσότερον ἐξάπτουν τὴν δίψαν· καὶ εἰς ἑσᾶς ὅσον περισσότερον ἢ διδασκαλία ἀντηχεῖ εἰς τὰ αὐτιά σας, τόσον περισσότερον θερμαίνομεν τὴν ἐπιθυμίαν, καθιστῶμεν μεγαλυτέραν τὴν ὄρεξιν καὶ σφοδρότερον τὸν ἔρωτα τῆς ἀκροάσεως. Διὰ τοῦτο, ἂν καὶ γνωρίζω ὅτι ἔχω μεγάλο αἶσθημα πτωχείας, δὲν παύω νὰ μιμοῦμαι τοὺς γενναιοδῶρους ἐκείνους ἐστιάτορας καὶ νὰ παραθέτω συνεχῶς εἰς ἑσᾶς τὴν τράπεζαν καὶ νὰ διατηρῶ γεμᾶτον τὸ ποτήριον τῆς διδασκαλίας. Διότι βλέπω ὅτι ἀφοῦ τὸ ἀδιάσετε ἀναχωρεῖτε πάλιν διψασμένοι. Καὶ τοῦτο ἔγινε φανερόν ἀπὸ ὅλας τὰς περιστάσεις, κυρίως ὅμως ἀπὸ τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν.

Ἔτι πράγματι ἀκοῦτε σεῖς τὰ θεῖα λόγια, τὸ ἀπέδειξε κυρίως ἐκείνη ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν ἔλεγα ὅτι δὲν πρέπει νὰ κακολογῆ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ὅποτε σᾶς προσέφερα μίαν ἀσφαλεστάτην εὐκαιρίαν κατηγορίας, ὅταν σᾶς συμβούλευσα νὰ κατακρίνετε τὰ ἁμαρτήματά σας καὶ νὰ μὴ ἀσχολῆσθε μὲ τὰ ξένα· τότε σᾶς ἔφερα ὡς παράδειγμα τοὺς ἀγίους, οἱ ὅποιοι κατηγοροῦσαν τὸν ἑαυτὸν τους καὶ ἦσαν

λων φειδομένους· τὸν Παῦλον λέγοντα, «ὅτι ἁμαρτωλῶν
 πρῶτός εἰμι ἐγώ, καὶ ὅτι θλάσφημον ὄντα, καὶ διώκτην,
 καὶ ὑβριστὴν ὁ Θεὸς ἐλέησε, καὶ ἔκτριμμα ἑαυτὸν καλοῦντα,
 καὶ οὐδὲ τῆς τῶν ἀποσιόλων προσηγορίας ἄξιον εἶναι νο-
 5 μίζοντα· τὸν Πέτρον λέγοντα, «Ἐξελθε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ
 ἁμαρτωλός εἰμι»· τὸν Μαιθαῖον τελώνην ἑαυτὸν προσαγο-
 ρεύοντα καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀποσιολῆς· τὸν Δαυὶδ βοῶντα
 καὶ λέγοντα, «Αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῆραν τὴν κεφαλὴν μου·
 ὥσει φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ»· καὶ τὸν Ἡσαΐαν
 10 ἀποδυρόμενον καὶ θρηνοῦντα, ὅτι «Ἀκάθαρτός εἰμι, καὶ ἀ-
 κάθαρα χεῖλη ἔχω»· τοὺς τρεῖς παῖδας ἐν τῇ καμίνῳ πυρὸς
 ἐξομολογουμένους καὶ λέγοντας, ὅτι ἤμαρτον καὶ ἠνόμησαν
 καὶ τὰ προσιάγματα τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐφυλάξαντο· τὸν Δα-
 νιὴλ τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ἀποδυρόμενον.

15 Ὅτε μετὰ τὸν τῶν ἀγίων κατὰλογον τούτων, καὶ μνίας
 ἐκάλεσα τοὺς κατηγόρους, καὶ τοῦ παραδείγματος δικαίαν
 ἐπήγαγον τὴν αἰτίαν, λέγων, ὅτι καθάπερ ἐκεῖναι τοῖς τραύ-
 μασιν ἐγκαθίζονται ἀλλοτριοῖς, οὕτω καὶ οἱ κατήγοροι τὰ
 ἀλλότρια δάκνουσιν ἁμαρτήματα, νόσον ἐκεῖθεν τοῖς συγγι-
 20 νομένοις συλλέγοντες· καὶ τοὺς τὰναντία δὲ ποιοῦντας με-
 λίτιας προσηγόρευον, οὐχὶ νοσήματα συναγούσας, ἀλλὰ κη-
 ρία πηγνυμένας εὐλαθείας μεγίστης, καὶ οὕτω τῷ λειμῶνι
 τῆς ἀρετῆς τῶν ἀγίων ἐφιπιαμένας· τότε δὴ, τότε τὸν ἀκό-
 ρεσιον ὑμῶν ἐδείξατε ἔρωτα. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς μῆκος ἡμῖν
 25 ὁ λόγος ἐξετάθη, καὶ μῆκος ἄπειρον, καὶ ὅσον οὐδέποτε,
 πολλοὶ μὲν προσεδόκων τῷ πλήθει τῶν λεγομένων τὴν προ-
 θυμίαν ὑμῖν σβεσθήσεσθαι, ἐγίνετο δὲ τοῦναντίον μᾶλλον
 γὰρ ὑμῖν ἢ καρδία διεθερμαίνεται, μᾶλλον ἐξήπτειτο ὁ πόθος.
 Καὶ πόθεν δῆλον; Οἱ γοῦν πρὸς τῷ τέλει γενόμενοι κρότοι
 30 μείζους ἦσαν, καὶ λαμπρότεροι αἱ βοαί· καὶ ταῦτόν συνέβαι-
 νεν, οἷον ἐπὶ τῶν καμίνων. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖ παρὰ μὲν
 τὴν ἀρχὴν οὐ σφόδρα λαμπρόν ἐστι τοῦ πυρὸς τὸ φῶς, ἐπει-

1. Α' Τιμ. 15 καὶ 13.

2. Πρβλ. Α' Κορ. 15, 9.

3. Λουκᾶ 5, 8.

4. Ματθ. 10, 3.

5. Ψαλμ. 37, 5.

6. Ἡσ. 6, 5.

φειδωλοὶ ἔναντι τῶν ἄλλων· τὸν Παῦλον ὁ ὁποῖος ἔλεγε «ὅτι εἶμαι πρῶτος ἐκ τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ὅτι ἐνῶ ἤμουν βλάσφημος καὶ διώκτης καὶ ὑβριστὴς ὁ Θεὸς με ἐλυπήθη»¹, ἀπεκάλει τὸν ἑαυτὸν του ἔκτρωμα καὶ ἐπίστευε ὅτι δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ὀνομάζεται ἀπόστολος²· τὸν Πέτρον ὁ ὁποῖος ἔλεγε· «ἔξελθε ἀπὸ ἐμὲ διότι εἶμαι ἄνθρωπος ἁμαρτωλός³· τὸν Ματθαῖον ὁ ὁποῖος ἀπεκάλει τὸν ἑαυτὸν του τελώνην καὶ μάλιστα κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀποστολῆς⁴· τὸν Δαυὶδ ὁ ὁποῖος ἐφώναζε καὶ ἔλεγε «αἱ ἀνομίαι μου ὑπερυψώθησαν τῆς κεφαλῆς μου· ὡσὰν βαρὺ φορτίον βαρύνουν ἐπάνω μου»⁵ καὶ τὸν Ἡσαΐαν ὁ ὁποῖος ὠδύρετο καὶ ἔκλαιε λέγων «εἶμαι ἀκάθαρτος καὶ ἔχω ἀκάθαρτα χεῖλη»⁶· τοὺς τρεῖς παῖδας μέσα εἰς τὴν κάμνον τοῦ πυρὸς νὰ ἐξομολογοῦνται καὶ νὰ λέγουν ὅτι ἡμάρτησαν καὶ παρενόμησαν καὶ δὲν ἐφύλαξαν τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ· τὸν Δανιὴλ νὰ θρηνῇ καὶ αὐτὸς διὰ τὸν ἴδιον λόγον.

“Ὅταν μετὰ τὸν κατάλογον τῶν ἀγίων αὐτῶν ἐκάλεσα καὶ μυίγας τοὺς κατηγοροὺς καὶ ἐδικαιολόγησα τὴν παρομοίωσιν λέγων ὅτι ὅπως ἐκεῖναι ἐπικάθονται εἰς τὰ ξένα τραύματα, ἔτσι καὶ οἱ φιλοκατήγοροι δαγκώνουν τὰ ξένα ἁμαρτήματα καὶ ἀποκομίζουν ἀρρώστιαν μὲ τὴν πρὸς ἐκείνους συναναστροφὴν· καὶ τοὺς ἄλλους οἱ ὁποῖοι πράττουν τὰ ἀντίθετα τοὺς ὠνόμαζα μελίσσας, αὐτὰ δὲν προκαλοῦν νοσήματα, ἀλλὰ παρασκευάζουν κηρία μεγίστου σεβασμοῦ καὶ ἔτσι πετοῦν εἰς τὸ λιβάδι τῆς ἀρετῆς τῶν ἀγίων· τότε λοιπόν, τότε ἐδείξατε τὴν ἄσβεστον δίψαν τῆς ἀκροάσεως. Διότι ἐπειδὴ ὁ λόγος ἐπεξετάθη εἰς μῆκος πολὺ μεγάλο, ὅσον οὐδέποτε, πολλοὶ ἐφοβοῦντο μήπως ἐκλείψη ἢ προθυμία σας ἐξ αἰτίας τοῦ πλήθους τῶν λεγομένων, συνέβαινε ὅμως τὸ ἀντίθετον· διότι περισσότερο ἐθερμαίνετο ἡ καρδία σας καὶ περισσότερο ηὔξανεν ὁ πόθος. Ἀπὸ ποῦ ἐφάνη αὐτό; Τὰ κατὰ τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας χειροκροτήματα ἦσαν δυνατώτερα καὶ ἐντονώτεροι αἱ φωναί σας· καὶ συνέβαινε τὸ ἴδιον ποὺ συμβαίνει μὲ τὰς καμίνους. “Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖ κατὰ τὴν ἀρχὴν δὲν εἶναι πολὺ φωτεινὴ ἢ λάμψις τῆς φω-

δὰν δὲ ἀπάντων ἐπιλάβηται τῶν ἐπικειμένων ξύλων ἢ φλόξ,
 εἰς ὕψος αἴρεται μέγα· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς ἡμέρας τότε
 ἐκείνης τοῦτο συνέβη. Παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν οὐ σφόδρα μοι
 ὁ σύλλογος οὔτις ἐκεκίνητο· ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος εἰς μῆκος
 5 ἐξειάθη, καὶ πάντων ἐπελάβειο τῶν ὑποκειμένων, καὶ πλεί-
 ων ἢ διδασκαλία κατεβλήθη, τότε δὴ, τότε ὑμῖν ἐξεκαίειο
 τῆς ἀκροάσεως ἢ ἐπιθυμία, καὶ σφοδρότερος ὁ κρότιος ἐξε-
 ρήγγυτο. Διὰ τοῦτο, καίτοι ἐλάτιω τῶν εἰρημένων παρε-
 σκευασμένος εἶπεῖν, ὑπερέβην τότε τὴν συμμετριάν· μᾶλλον
 10 δὲ οὐδέποτε τὴν συμμετριάν ὑπερέβην ἐγώ· τὴν γὰρ ποσό-
 τητα τῆς διδασκαλίας οὐ τῷ πλήθει τῶν λεγομένων, ἀλλὰ τῇ
 διαθέσει τῶν ἀκροωμένων μειρεῖν ἂν πέφυκα.

Ὁ μὲν γὰρ ναυτιῶντας λαβῶν ἀκροατίας, κἂν συσιέλλῃ
 τὴν διδασκαλίαν, παρενοχλεῖν δοκεῖ· ὁ δὲ θερμοὺς καὶ διε-
 15 γηγερομένους καὶ νήφοντας, κἂν ἐκτείνῃ πρὸς μῆκος, οὐδὲ
 οὕτω τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπίμπλησιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ συμβαίνει
 εἶναί τινας καὶ ἀσθενεῖς ἐν δήμῳ ἰοσοῦτω, ἀδυνατιοῦντας
 παρακολουθῆσαι τῷ μήκει τοῦ λόγου, ἐκεῖνο αὐτοὺς παραινέ-
 σαι βούλομαι, ἀκούσαντας ὅσα δύνανται δέξασθαι, καὶ τὰ
 20 ἀρκοῦντα λαβόντας ἀναχωρῆσαι· οὐδεὶς ὁ κωλύων, οὐδὲ θια-
 ζόμενος πέρα τῆς οἰκείας μένειν δυνάμεως τὸν μὲν τοι
 λόγον μὴ ἀναγκαζέτωσαν πρὸ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς οἰκείας
 ὥρας συσιέλλεσθαι. Ἐνεπλήσθης γὰρ σύ, ἀλλ' ὁ ἀδελφός
 σου ἔτι πενᾶ· καὶ σὺ μεθύεις τῷ πλήθει τῶν εἰρημένων,
 25 ἀλλ' ὁ ἀδελφός σου ἔτι διψᾶ. Μήτε ἐκεῖνος συντριβέτω σου
 τὴν ἀσθένειαν, ἀναγκάζων πλείω τῆς οἰκείας δέξασθαι ду-
 νάμεως, μήτε σὺ ἐπηρέαζε τῇ ἐκείνου ἐπιθυμίᾳ κωλύων ἅ-
 παν, ὅσον δύναται δέξασθαι, λαβεῖν.

2. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν γίνεται τραπεζῶν· οἱ μὲν
 80 θᾶτιον, οἱ δὲ βραδύτερον ἐμπίπλυνται, καὶ οὔτε οὔτιοι ἐγκα-

τιᾶς ὅταν ὅμως ἀπλωθῆ εἰς ὅλα τὰ ξύλα πού εἶναι μαζεμένα στή φωτιά, ἢ λάμπις ὑψώνεται εἰς μέγα ὕψος· ἔτσι ἀκριβῶς συνέβη καὶ τότε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Εἰς τὴν ἀρχὴν μου ἐφαίνετο ὅτι ἡ συνάθροισις αὐτὴ δὲν εἶχε συγκινηθῆ πολὺ· ὅταν ὅμως ὁ λόγος παρετάθη καὶ ἀνεφέρθη εἰς ὅλα τὰ θέματα καὶ ἔγινε ἡ διδασκαλία ἐκτενεστέρα, τότε λοιπόν, τότε ἄρχισε νὰ αὐξάνη ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀκροάσεως καὶ ἐγίνοντο τὰ χειροκροτήματα δυνατώτερα. Διὰ τοῦτο, καίτοι εἶχα προετοιμασθῆ νὰ εἰπῶ ὀλιγώτερα ἀπ' ὅσα ἀνέπτυξα, τότε ὑπερέβην τὸ μέτρον· μᾶλλον δὲ ἐγὼ οὐδέποτε ὑπερέβην τὸ μέτρον· διότι συνηθίζω νὰ μετρῶ τὴν ποσότητα τῆς διδασκαλίας ὄχι ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν λόγων, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν διάθεσιν τῶν ἀκροατῶν.

Ὅταν κανεὶς ἔχη ἀκροατὰς κατεχομένους ἀπὸ ναυτίαν, καὶ ἂν ἀκόμα περιορίσῃ τὴν διδασκαλίαν φαίνεται ἐνοχλητικός· ἐκεῖνος ὅμως πού ἀπευθύνεται σὲ ἀκροατὰς ἐνθέρμους καὶ πού ἔχει διεγερθῆ τὸ ἐνδιαφέρον τους καὶ εἶναι προσηλωμένοι εἰς τὸν ὁμιλητὴν, καὶ ἂν ἀκόμη παρατείνῃ τὴν ὁμιλίαν οὔτε τότε χορταίνει τὴν ἐπιθυμίαν των. Ἐπειδὴ ὅμως συμβαίνει μέσα εἰς τόσον πλῆθος νὰ εἶναι καὶ μερικοὶ ἀδύνατοι, πού δὲν ἠμποροῦν νὰ παρακολουθοῦν τὸν μέγαν αὐτὸν λόγον, θέλω νὰ τοὺς συμβουλεύσω τὸ ἐξῆς, ἀφοῦ ἀκούσουν ὅσα εἶναι εἰς θέσιν νὰ δεχθοῦν καὶ λάβουν αὐτὰ πού δι' αὐτοὺς εἶναι ἀρκετὰ νὰ ἀποχωρήσουν· κανεὶς δὲν τοὺς ἐμποδίζει οὔτε τοὺς ὑποχρεώνει κανεὶς νὰ παραμένουν πέραν τῆς ἀντοχῆς των· καὶ ἅς μὴ μᾶς ἀναγκάζουν νὰ τελειώνωμεν τὸν λόγον πρὶν ἀπὸ τὴν κατάλληλον στιγμήν καὶ τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον. Σὺ ἐχόρτασες ἀλλὰ ὁ ἀδελφός σου πεινᾷ ἀκόμη· καὶ σὺ μὲν ἐμέθυσες ἀπὸ τὸ πλῆθος τῆς διδασκαλίας, ὁ ἀδελφός σου ὅμως διψᾷ ἀκόμη. Οὔτε ἐκεῖνος νὰ καταπιέζῃ τὴν ἀδυναμίαν σου μὲ τὸ νὰ σὲ ἀναγκάζῃ νὰ ἀκοῦς περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἠμπορεῖς, οὔτε σὺ νὰ ἐπηρεάζῃς τὴν ἐπιθυμίαν ἐκείνου, ἐμποδίζων αὐτὸν νὰ λάβῃ ὅλα ὅσα ἠμπορεῖ νὰ δεχθῆ.

2. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μὲ τὰ κοσμικὰ συμπόσια· ἄλλοι χορταίνουν ἐνωρίτερον καὶ ἄλλοι ἀργότερον καὶ οὔτε

λοῦσιν ἐκείνοις, οὔτε οὔτοι τούτων καταγινώσκουσιν· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν τὸ ταχύτερον ἀποσιῆναι, ἐγκώμιον, ἐνταῦθα δὲ τὸ ταχύτερον ἀποσιῆναι, οὐχὶ ἐγκώμιον, ἀλλὰ συγγνώμης ἄξιον· ἐκεῖ τὸ βραδύτερον παύσασθαι, κατηγορία καὶ μέμψις, 5 ἐνταῦθα τὸ βραδύτερον ἀποσιῆναι, ἔπαινος καὶ εὐφημία μεγίστη. Τί δήποτε; "Οὐ ἐκεῖ μὲν ἐξ ἀδηφαγίας ἢ βραδύτης γίνεται, ἐνταῦθα δὲ ἐξ ἐπιθυμίας πνευματικῆς καὶ θείας ὀρέξεως ἢ παραμονῆ καὶ ἡ καρτερία συνίσταται. Ἄλλὰ τῶν μὲν προσιμίων ἄλλις· ἡμεῖς δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὸ χρέος ἐκεῖνο 10 βαδιούμεθα, ὅπερ ἐξ ἐκείνης ἡμῖν ὑπελείφθη τῆς ἡμέρας.

Τί οὖν τὸ λεγόμενον τότε ἦν; "Οὐ μία φωνὴ πᾶσιν ἀνθρώποις ἦν, καθάπερ καὶ φύσις μία, καὶ οὐδεὶς ἑτερόφωνος, ἢ ἑτερόγλωσσος ἦν. Πόθεν οὖν ἡ τοσαύτη διαφωνία; Ἄπὸ τῆς ραθυμίας τῶν λαβόντων τὸ δῶρον· ἅπερ ἀμφοτέρω 15 τότε εἰρήκαμεν, καὶ διὰ τῆς ὁμοφωνίας τὴν τοῦ Δεσπότου φιλανθρωπίαν δεικνύντες, καὶ διὰ τῆς διαφωνίας τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν οἰκειῶν. Ὁ μὲν γὰρ καὶ προειδώς, ὅτι ἀπολοῦμεν τὸ δῶρον, ὅμως ἔδωκεν· οἱ δὲ ἐμπιστευθέντες, κακοὶ περὶ τὴν παρακαταθήκην ἐγένοντο. Εἷς μὲν οὖν ἀ- 20 πολογίας οὔτιος ὁ τρόπος, ὅτι οὐχ ὁ Θεὸς ἐξέβαλε τῆς δωρεᾶς, ἀλλ' ἡμεῖς ἀπωλέσαμεν τὰ δοθέντα· δεύτερος δὲ μετ' ἐκεῖνον, ὅτι μείζονα τῶν ἀπολωλότων τὰ δοθέντα ὕστερον ἐλάβομεν. Ἀντὶ πόνων προσκαίρων ἐτίμησεν αἰωνίῳ ζωῇ, ἀντὶ ἀκανθῶν καὶ τριβόλων τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύματος ἐν 25 ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν βλασιῆσαι παρεσκεύασεν. Οὐδὲν ἦν εὐτελέστερον ἀνθρώπου, καὶ οὐδὲν γέγονε τιμιώτερον ἀνθρώπου. Τὸ ἔσχατον μέρος τῆς λογικῆς κίσεως οὔτιος ἦν· ἀλλ' οἱ πόδες ἐγένοντο κεφαλὴ, καὶ εἷς τὸν θρόνον ἀνηνέχθησαν τὸν βασιλικὸν διὰ τῆς ἀπαρχῆς. Καθάπερ γὰρ ἀνθρωπὸς τις

αὐτοὶ κατηγοροῦν ἐκείνους οὔτε ἐκεῖνοι καταδικάζουν τοὺς ἄλλους· ἀλλὰ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν συμποσίων εἶναι ἐπαινετὸν νὰ ἀποσυρθῇ κανεὶς τὸ ταχύτερον, εἰς τὴν περίπτωσιν μας ὅμως τὸ νὰ ἀποσυρθῇ κανεὶς τὸ ταχύτερον δὲν εἶναι ἐπαινετὸν ἀλλὰ ἄξιον συγγνώμης· ἐκεῖ τὸ νὰ ἀποσυρθῇ κανεὶς ἀργότερον ἐπισύρει κατηγορίαν καὶ μομφήν, ἐδῶ τὸ νὰ ἀποχωρήσῃ κανεὶς βραδύτερον ἀποσπᾷ τὸν ἔπαινον καὶ τὴν μεγίστην ἐπιδοκιμασίαν. Διατί αὐτό; Διότι ἐκεῖ μὲν ἡ βραδύτης προέρχεται ἐκ πολυφαγίας, ἐνῶ ἐδῶ ἡ παραμονὴ καὶ ἡ καρτερία πηγάζει ἀπὸ πνευματικὴν ἐπιθυμίαν καὶ θεῖαν ὄρεξιν. Ἀλλὰ ἀρκετὰ αὐτὰ ὡς προοίμιον· ἐμεῖς θὰ προχωρήσωμε τώρα εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ χρέους ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἔμεινεν ἀνεκτέλεστον ἀπὸ ἐκείνην τὴν ἡμέραν.

Τί ἐλέγαμεν λοιπὸν τότε; "Ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶχαν μίαν γλῶσσαν, ὅπως εἶναι μία καὶ ἡ φύσις, καὶ δὲν ὑπῆρχε κανεὶς ἑτερόφωνος ἢ ἑτερόγλωσσος. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν προῆλθεν ἡ τόση ποικιλία τῶν γλωσσῶν; Ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔλαβαν τὸ δῶρον· καὶ ὠμίλησαμεν τότε καὶ διὰ τὰ δύο, καὶ ἀπεδείξαμεν διὰ τῆς ὁμογλωσσίας τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου καὶ διὰ τῆς πολυγλωσσίας τὴν ἀνοησίαν τῶν δούλων. Διότι ἐκεῖνος, ἂν καὶ ἐγνώριζεν ἐκ τῶν προτέρων ὅτι θὰ χάσωμεν τὸ δῶρον, ἐν τούτοις τὸ ἔδωκεν· ἐκεῖνοι δὲ εἰς τοὺς ὁποίους τὸ ἐνεπιστεύθη ἐφάνησαν κακοὶ εἰς τὴν διαφύλαξιν τῆς παρακαταθήκης. Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι ἓνας τρόπος ἀπολογίας, ὅτι δηλαδὴ δὲν μᾶς ἐστέρησεν ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸ δῶρον ἐκεῖνο, ἀλλὰ ἐμεῖς μόνοι ἐχάσαμε τὰ ὅσα μᾶς ἐδόθησαν· δεύτερος δὲ τρόπος ἀπολογίας, μετὰ ἀπ' αὐτὸν εἶναι ὁ ἐξῆς: ὅτι αὐτὰ ποὺ μᾶς ἐδόθησαν ὕστερα καὶ ποὺ τὰ ἐλάβαμε εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἐχάσαμε. Ἀντὶ προσκαίρων μόχθων μᾶς ἐτίμησε μὲ αἰώνιον ζωὴν, ἀντὶ ἀκανθῶν καὶ τριβόλων ἔκαμε νὰ βλαστήσῃ εἰς τὰς ψυχὰς μας ὁ καρπὸς τοῦ πνεύματος. Τίποτε δὲν ἦτο εὐτελέστερον τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τίποτε δὲν ἔγινε ἐνδοξότερον ἀπὸ αὐτόν. Ἦταν τὸ τελευταῖον κατὰ σειρὰν δημιούργημα· ἀλλὰ οἱ πόδες ἔγιναν κεφαλὴ καὶ ὑψώθησαν εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον διὰ τῆς ἀπαρχῆς (τοῦ Χριστοῦ). Διότι ὅπως ἓνας ἄνθρωπος γεν-

φιλότιμος καὶ μεγαλόδωρος ἰδὼν τινα ἐκ ναυαγίου διαφυ-
 γόντα, καὶ τὸ σῶμα γυμνὸν ἀπὸ τῶν κυμάτων διασῶσαι δυνη-
 θέντα μόνον, δεξάμενος ὑπὶ αἰσ ταῖς χερσί, λαμπρὰν περι-
 βάλοι στολήν, καὶ πρὸς τιμὴν ἀγάγοι τὴν ἀνωτάτω· οὕτω καὶ
 5 ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας ἐποίησε. Πάντα ἀπέ-
 βαλεν, ὅσα εἶχεν, ὁ ἄνθρωπος, τὴν παρορησίαν, τὴν πρὸς Θε-
 ὸν ὀμιλίαν, τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ διαγωγὴν, τὸν ἀταλαίπω-
 ρον βίον, καὶ καθάπερ ἐκ ναυαγίου, γυμνὸς ἐκεῖθεν ἐξῆλθεν·
 ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτὸν δεξάμενος περιέστειλεν εὐθέως, καὶ κατὰ
 10 μικρὸν χειραγωγῶν πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγε· καίτοι οὐκ
 ἦν συγγνώμης τὸ ναυάγιον ἄξιον. Οὐ γὰρ παρὰ τὴν τῶν
 πνευμάτων βίαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ πλείοντος ραθυμίαν ἄ-
 παν συνέβη τὸ κλυδώνιον τοῦτο. Ἄλλ' οὐ πρὸς τοῦτο εἶδεν
 ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς κατηλέησε, καὶ τὸν
 15 ἐν λιμένι παθόντα ναυάγιον, καθάπερ ἐν μέσῳ τῷ πελάγει
 τοῦτο ὑπομείναντα, οὕτω φιλοφρόνως ἐδέξατο· τὸ γὰρ ἐν
 παραδείσῳ πεσεῖν, ἐν λιμένι ναυάγιόν ἐστιν ὑπομείναι.

Τί δήποτε; Ὅτι οὐδέπω λύπης, οὐδέπω φροντίδος, οὐδέ
 πόνων, οὐδέ μόχθων, οὐδέ τῶν μυρίων τῆς ἐπιθυμίας κυ-
 20 μάτων ἐπικωμαζόντων τῇ φύσει τῇ ἡμετέρα, ὑπεσκελίσθη
 καὶ κατέπεσε. Καὶ καθάπερ οἱ τὴν θάλατταν πλείοντες κακοῦρ-
 γοι, μικρῷ σιδήρῳ πολλάκις τὴν ναῦν διατρέσαντες, ἅπα-
 σαν ἐνεισάγουσι κάτωθεν τῷ πλοίῳ τὴν θάλατταν· οὕτω δὴ
 καὶ τότε ἰδὼν τὸ πλοῖον τοῦ Ἀδάμ ὁ διάβολος, ιουτέσει τὴν
 25 ψυχὴν πολλῶν γέμουσαν ἀγαθῶν, ὥσπερ τινὶ σιδήρῳ μι-
 κρῷ, τῇ ψιλῇ φωνῇ προσελθὼν καὶ διατρέσας, ἅπαντα ἐκέ-
 νωσεν ἐκείνου τὸν πλοῦτον, καὶ τὸ σκάφος αὐτὸ κατέδυσεν.
 Ἄλλ' ὁ Θεὸς μείζω τῆς ζημίας τὴν ἐμπορίαν ἐποίησατο,
 καὶ πρὸς τὸν θρόνον τὸν βασιλικὸν τὴν φύσιν ἀνήγαγε τὴν
 30 ἡμετέραν. Διὸ καὶ Παῦλος βοᾷ, λέγων «Συνήγειρε καὶ
 συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ἵνα

ναιόδωρος καὶ μεγαλόκαρδος, πού εἶδε κάποιον, ὁ ὁποῖος διέφυγε τὸ ναυάγιον, καὶ ἠμπόρεσε νὰ σώσῃ ἀπὸ τὰ κύματα μόνον τὸ γυμνὸν σῶμά του τὸν ὑποδέχεται μὲ ἀπλωμένα χέρια καὶ θὰ τὸν ἐνδύσῃ μὲ λαμπρὰν στολὴν καὶ θὰ τὸν περιβάλλῃ μὲ ὑψίστην τιμὴν, τὸ ἴδιον ἔκαμε καὶ ὁ Θεὸς εἰς τὴν ἰδικὴν μας φύσιν. Ὅλα τὰ ἔχασεν ὅσα εἶχεν ὁ ἄνθρωπος, τὸ θάρρος, τὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Θεόν, τὴν διαμονὴν εἰς τὸν Παράδεισον, τὸν ἀταλαίπωρον βίον, καὶ ὡσὰν νὰ προήρξετο ἀπὸ ναυάγιον ἐξῆλθε γυμνὸς ἀπὸ ἐκεῖ· ἀλλὰ ὁ Θεὸς ἀφοῦ τὸν ἐδέχθη ἀμέσως τὸν ἐφρόντισε καὶ σιγὰ - σιγὰ κρατῶντας τὸν ἀπὸ τὸ χέρι τὸν ὠδήγησε πρὸς τὸν οὐρανόν· καίτοι τὸ ναυάγιον ἐκεῖνο δὲν ἦταν ἄξιον συγγνώμης. Διότι ὅλος αὐτὸς ὁ κλυδωνισμὸς δὲν προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἰσχυρὰν πνοὴν τῶν ἀνέμων, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν τοῦ ἰδίου τοῦ πλέοντος. Ἀλλὰ δὲν ἐστάθη εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸν ἐλυπήθη διὰ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς καὶ αὐτὸν πού ἐναυάγησε μέσα εἰς τὸν λιμένα τὸν ὑπεδέχθη ὁ Θεὸς μὲ τόσῃν φιλοφροσύνῃν, ὡσὰν νὰ εἶχε ναυαγήσει μέσα εἰς τὸ πέλαγος· διότι τὸ νὰ ὀλισθήσῃ καὶ νὰ πέσῃ εἰς τὸν παράδεισον, εἶναι ὡσὰν νὰ ναυαγήσῃ μέσα εἰς λιμένα.

Διατί λοιπόν; Διότι, ἐνῶ οὔτε ἡ θλίψις ἀκόμη, οὔτε ἡ φροντίς, οὔτε οἱ πόνοι καὶ οἱ μόχθοι, οὔτε τὰ ἀμέτρητα κύματα τῆς ἐπιθυμίας δὲν εἶχαν ἐφαρμόσει ἀκόμη ἐναντίον τῆς ἰδικῆς μας φύσεως, καὶ αὐτὸς ὑπεσκελίσθη καὶ κατέπεσε. Καὶ ὅπως οἱ λησταὶ τῆς θαλάσσης πολλὰς φορὰς μὲ μικρὸν τεμάχιον σιδήρου διατρυποῦν τὸ πλοῖον καὶ κάνουν νὰ εἰσβάλλῃ διὰ τῆς ὀπῆς μέσα εἰς τὸ πλοῖον ἢ θάλασσα, ἔτσι καὶ τότε ὁ διάβολος, ὅταν εἶδε τὸ πλοῖον τοῦ Ἀδάμ, δηλαδὴ τὴν ψυχὴν τοῦ γεμάτην ἀπὸ πολλὰ ἀγαθὰ, ἐπλησίασε καὶ μὲ γυμνὴν τὴν φωνήν, ὡσὰν μὲ μικρὸν σίδηρον, τὸ ἐτρύπησε καὶ ἄδειασε ὅλον τὸν πλοῦτον του καὶ ἐβύθισε καὶ τὸ ἴδιον τὸ σκάφος. Ἀλλὰ ὁ Θεὸς ἔκαμε ὥστε τὸ κέρδος νὰ εἶναι μεγαλύτερον ἀπὸ τὴν ζημίαν καὶ ἀνύψωσε τὴν φύσιν μας εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος διακηρύττει καὶ λέγει· «μᾶς ἀνέστησε μαζὶ καὶ μᾶς ἐκάθισε μαζὶ εἰς τὰ δεξιὰ του ἐπάνω εἰς τὸν οὐρανόν, διὰ νὰ δείξῃ εἰς τοὺς ἐπερ-

ἐνδείξεται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν χρησιότητι ἐφ' ἡμᾶς».

Τί λέγεις; Ἦδη τὸ πρᾶγμα γέγονε καὶ τέλος ἔχει, καὶ λέγεις· «Ἴνα ἐν τοῖς αἰῶσιν ἐνδείξεται τοῖς ἐπερχομένοις»;
5 Οὐ γὰρ ἐνεδείξατο; Ἐνεδείξατο μὲν ἤδη, ἀλλ' οὐχὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, ἀλλ' ἐμοὶ τῷ πιστῷ· ὁ δὲ ἄπιστος οὐδέπω τὸ θαῦμα εἶδε. Τότε δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις εἰς μέσον ἐλθοῦσα θαυμάσεται τὸ γεγενημένον, ἄλλως τε καὶ ἡμῖν τότε φανερώτερον ἔσται. Πιστεύο-
10 μεν γὰρ καὶ νῦν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως τὸ θαῦμα παρίστησιν ἀκοή καὶ ὄψις. Ἄλλ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν βασιλέων ἀκούοντες τὴν ἀλουργίδα καὶ τὸ διάδημα καὶ τὰ χρυσᾶ ἱμάτια καὶ τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν, θαυμάζομεν μὲν, μειζόνως δὲ τοῦτο πάσχομεν, ὅταν τῶν παραπεισμάτων συνελκυσθέντων ἴδωμεν
15 αὐτὸν ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ θήματος προκαθήμενον οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς· ὅταν ἴδωμεν τὰ παραπειάσματα τῶν οὐρανῶν συνελκυσθέντα, καὶ καταβαίνοντα τὸν βασιλέα τῶν ἀγγέλων ἐκεῖθεν καὶ δορυφορούμενον ὑπὸ τῶν οὐρανίων δήμων, τότε μεῖζον ἀπὸ τῆς ὄψεως τὸ θαῦμα δεχόμεθα. Ἐνόησον γάρ
20 μοι, οἷόν ἐστιν ἰδεῖν τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ὀχουμένην, καὶ πᾶσαν αὐτῇ τὴν ἀγγελικὴν περιεχυμένην δύναμιν.

3. Σκόπει δέ μοι καὶ τὴν Παύλου σοφίαν, πόσα ὀνόματα ἐπιζητεῖ, ὥστε παρασιτῆσαι τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. Οὐ
25 γὰρ εἶπεν ἀπλῶς «τὴν χάριν», οὐδὲ τὸν «πλοῦτον» ἀπλῶς, ἀλλὰ τί; «Τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος ἐν χρησιότητι». Ἄλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἠτόνησε. Καὶ καθάπερ τὰ ὀλισθηρὰ τῶν σωμάτων μυρταῖς κατεχόμενα χερσὶ, διαφεύγει τὰς λαβὰς ἡμῶν, καὶ διολισθαίνει ραδίως· οὕτω καὶ τὴν
30 τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, ὅσοις ἂν αὐτὴν κατὰσχωμεν ὀνόμασιν, οὐδὲ οὕτω δυνάμεθα περιλαβεῖν, ἀλλὰ νικᾷ τὸ μέγεθος αὐτῆς ἐκ πολλῆς περιουσίας τῶν ἡμετέρων ρημάτων τὴν ἀτιμίαν. Ὅπερ οὖν καὶ Παῦλος παθὼν, καὶ ἰδὼν ἠτιωμένην τῶν ρημάτων τὴν δύναμιν τοῦ μεγέθους αὐτῆς, ἐν

7. Ἐφεσ. 2, 6-7.

8. Ἐφεσ. 2, 7.

χομένους αἰῶνας τὸν ὑπερβολικὸν πλοῦτον τῆς χάριτός του, πὺ ἐκδηλώνεται μὲ τὴν καλωσύνην του πρὸς ἡμᾶς»⁷.

Ἄλλὰ τί λέγεις; Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἔγινε καὶ ἔλαβε τέλος καὶ σὺ λέγεις «διὰ νὰ δείξῃ εἰς τοὺς ἐπερχομένους αἰῶνας»; Δηλαδὴ δὲν τὸ ἔδειξε; Βεβαίως τὸ ἔδειξεν ἤδη, ἀλλ' ὄχι εἰς ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ μόνον εἰς ἐμὲ τὸν πιστόν· ὁ δὲ ἄπιστος δὲν εἶδε ἀκόμη τὸ θαῦμα. Τότε δέ, κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ὅλη ἡ ἀνθρωπότης θὰ ἔλθῃ εἰς τὸ μέσον καὶ θὰ θαυμάσῃ τὸ γεγονός, ἐξ ἄλλου καὶ εἰς ἡμᾶς τότε θὰ γίνῃ φανερώτερον τὸ πρᾶγμα. Πιστεύομεν βέβαια καὶ τώρα, ἀλλὰ δὲν ἐκφράζει τὸ θαῦμα κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἢ ἀκοὴ καὶ ἡ ὄρασις. Ἄλλὰ ὅμως διὰ τοὺς βασιλεῖς, ὅταν ἀκούωμεν ὅτι φοροῦν τὴν βασιλικὴν πορφύραν καὶ τὸ στέμμα καὶ τὰ χρυσᾶ ἱμάτια καὶ κάθονται ἐπάνω εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον, θαυμάζομεν βέβαια, ὅμως θαυμάζομεν περισσότερο ὅταν ἀνοίξῃ ἡ αὐλαία καὶ τὸν ἴδωμεν νὰ κάθηται ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ βήματος· τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ μὲ τὸν Μονογενῆ· ὅταν ἴδωμεν νὰ σύρωνται τὰ παραπετάσματα τῶν οὐρανῶν καὶ νὰ κατεβαίνῃ ὁ βασιλεὺς τῶν ἀγγέλων ἀπὸ ἐκεῖ ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὰς οὐρανίους δυνάμεις, τότε τὸ θαῦμα ἐμφανίζεται σαφέστερον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας. Σκέψου λοιπὸν νὰ ἰδῆς τὴν ἰδικὴν μας φύσιν νὰ φέρεται ἐπάνω εἰς τὰ Χερουβὶμ καὶ νὰ περιβάλλεται μὲ ὅλην τὴν ἀγγελικὴν δύναμιν.

3. Σκέψου ἐπίσης καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Παύλου, πόσα ὀνόματα χρησιμοποιεῖ διὰ νὰ παραστήσῃ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ. Διότι δὲν εἶπεν ἀπλῶς «τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ», οὔτε ἀπλῶς «τὸν πλοῦτον», ἀλλὰ τί εἶπε; «τὸν ὑπερβολικὸν πλοῦτον τῆς χάριτος πὺ ἐκδηλώνεται μὲ τὴν καλωσύνην του»⁸. Ὅμως καὶ πάλιν ὑπελήφθη τῆς πραγματικότητος. Καὶ ὅπως τὰ ὀλισθηρὰ σώματα, ἂν καὶ κρατοῦνται ἀπὸ ἀμέτρητα χέρια, διαφεύγουν τὴν λαβὴν καὶ διολισθαίνουν εὐκόλα, τὸ ἴδιον καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, μὲ ὅσα ὀνόματα καὶ ἂν τὴν παραστήσωμεν, δὲν ἠμποροῦμε νὰ τὴν περιλάβωμεν, ἀλλὰ πάντοτε τὸ μέγεθος αὐτῆς ὑπερβαίνει τὴν ἀδυναμίαν τῶν λέξεων πὺ χρησιμοποιοῦμε. Πρᾶγμα πὺ ἔπαθε καὶ ὁ Παῦλος, βλέπων ὅτι ἡ δύναμις τῶν λόγων ἦταν πάντοτε

εἰπὼν ῥῆμα ἀπέσιη. Ποῖον δὲ τοῦτο; Χάρις δὲ τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ «ἀνεκδιηγήτῳ» αὐτοῦ δωρεᾷ. Οὔτε γὰρ λόγος, οὔτε νοῦς οὐδεὶς παρασιῆσαι δυνήσεται τοῦ Θεοῦ τὴν κηδεμονίαν. Διὰ τοῦτο ἐνταῦθα μὲν «ἀνεκδιήγητον» αὐτὴν εἶναί φησιν, ἀλλαχοῦ δέ, καὶ τὸν νοῦν ἡμῶν ὑπερβαίνειν, οὕτως ἰλέγων· «Ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν».

Ἄλλ' ὅπερ ἔλεγον, δύο μὲν οὔτιοι τέως ἀπολογίας εὑρηναὶ τρόποι, εἷς μὲν, ὅτι οὐχ ὁ Θεὸς ἐξέβαλεν, ἀλλ' ἡμεῖς ἀπωλέσαμεν, δεύτερος δέ, ὅτι πλείω τῶν ἀπολωλότων καὶ μείζονα τὰ δοθέντα ἡμῖν ἀγαθὰ. Βούλομαι δὲ καὶ τρίτον εἰπεῖν. Τίς οὖν ἐστὶν ὁ τρίτος; Ὅτι εἰ καὶ μὴ ἔδωκε μείζω τῶν ἀπολωλότων τὰ μετὰ ταῦτα, ἀλλ' ἀφείλειο μόνον τὰ δοθέντα ἡμῖν, ἡμῶν παρεχόντων τὴν αἰτίαν, (τοῦτο γὰρ προσκείσθω) καὶ τοῦτο ἰκανὸν καθ' ἑαυτὸ δεῖξαι τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ τὴν εἰς ἡμᾶς. Οὐ γὰρ τὸ δοῦναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀφελῆσαι τὰ δοθέντα, μεγίστης φιλανθρωπίας ἐστὶ καί, εἰ θούλεσθε, ἐπὶ τοῦ παραδείσου τὸν λόγον γυμνάσωμεν.

Ἐδωκε τὸν παράδεισον τοῦτο τῆς αὐτοῦ κηδεμονίας· ἀνάξιοι τῆς δωρεᾶς ὠφθημεν τοῦτο τῆς ἡμετέρας ἀγνωμοσύνης· ἀφείλειο τὴν δωρεὰν ἀνάξιοις γινομένοις· τοῦτο τῆς αὐτοῦ γέγονεν ἀγαθότητος. Καὶ ποία ἀγαθότης, φησί, τὸ ἀφελῆσαι τὴν δωρεάν; Ἀνάμεινον, καὶ ἀκούση πάντως. Ἐννόησον γὰρ τίς ἔμελλεν ὁ Κάιν ἔσεσθαι, ἐν παραδείσῳ διατρίβων μετὰ τὴν μαιφονίαν. Εἰ γὰρ καὶ ἐκπεσὼν ἐκείνης τῆς διαίτης, εἰ μόχθῳ καὶ πόνῳ καταδικασθεῖς, καὶ τοῦ θανάτου τὴν ἀπειλήν ἐπηρητημένην ὄρῳ, εἰ τοῦ πατρὸς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν βλέπων τὴν συμφορὰν, καὶ ἐν χερσὶν ἔχων

9. Β' Κορ. 9, 15.

10. Φιλιπ. 4, 7.

κατωτέρα αὐτῆς, ἀπεμακρύνθη ἀφοῦ εἶπε μόνον μίαν λέξιν. Ποία εἶναι αὐτή; Χάρις εἰς τὸν Θεὸν διὰ τὴν «ἀνεκδιήγητον»⁹ αὐτοῦ δωρεάν. Διότι κανεὶς λόγος καὶ κανεὶς νοῦς δὲν ἠμπορεῖ νὰ παραστήσῃ τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἐδῶ λέγει ὅτι αὐτὴ εἶναι «ἀνεκδιήγητος», ἄλλοῦ δὲ ὅτι ὑπερβαίνει τὸν νοῦν μας, λέγων τὰ ἐξῆς: «Ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, πὺ ὑπερέχει πᾶσαν διάνοιαν, θὰ φρουρήσῃ τὰς καρδίας σας»¹⁰.

Ἄλλ' ὅπως ἔλεγα ἔχουν εὐρεθῆ δύο τρόποι ἀπαντήσεως ἕως τώρα, ὁ ἕνας εἶναι ὅτι δὲν μᾶς ἔδιωξε ὁ Θεός, ἀλλὰ ἐμεῖς ἐχάσαμε τὸν παράδεισον, ὁ δεύτερος δὲ ὅτι τὰ ἀγαθὰ πὺ μᾶς ἐδόθησαν εἶναι περισσότερα καὶ καλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα πὺ ἐχάσαμε. Θέλω νὰ ἀναφέρω καὶ τρίτον. Ποῖος εἶναι λοιπὸν ὁ τρίτος; Ὅτι δηλαδὴ καὶ ἂν ἀκόμη ὅσα μᾶς ἔδωσε κατόπιν δὲν ἦσαν μεγαλύτερα ἀπὸ ὅσα ἐχάσαμε, ἀλλὰ ἀφαιροῦσε μόνον ὅσα μᾶς ἔδωσε κατόπιν δὲν ἦσαν μεγαλύτερα ἀπὸ ὅσα ἐχάσαμε, ἀλλὰ ἀφαιροῦσε μόνον ὅσα μᾶς εἶχε δώσει προηγουμένως, ἐμεῖς ἐδώσαμεν αὐτὴν τὴν αἰτίαν, (διότι αὐτὸ πρέπει νὰ προστεθῆ), καὶ μόνον τοῦτο εἶναι ἱκανὸν νὰ φανερώσῃ τὴν πρόνοιάν του πρὸς ἡμᾶς. Διότι ὄχι μόνον τὸ γεγονὸς ὅτι μᾶς ἔδωσε, ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι μᾶς ἀφῆρεσε αὐτὰ πὺ μᾶς ἔδωσε, εἶναι δεῖγμα μεγίστης φιλανθρωπίας· καὶ ἐὰν θέλετε νὰ τὸ ἀποδείξωμεν ἄς φέρωμεν τὸν λόγον εἰς ὅσα εἰς τὸν παράδεισον συνέβησαν.

Μᾶς ἐχάρισεν ὁ Θεός τὸν παράδεισον· τοῦτο εἶναι ἔργον τῆς προνοίας του δι' ἡμᾶς· ἐμεῖς ἐφανήκαμε ἀνάξιοι αὐτῆς τῆς δωρεᾶς· αὐτὸ εἶναι ἔργον τῆς ἰδικῆς μας ἀχαριστίας· καὶ μᾶς ἀφῆρεσε τὴν δωρεάν, ἀφοῦ ὑπήρξαμεν ἀνάξιοι· τοῦτο ὑπήρξεν ἔργον τῆς ἀγαθότητός του. Καὶ τί ἀγαθότης εἶναι αὐτή, θὰ εἰπῆ κάποιος, τὸ νὰ σοῦ ἀφαιρέσουν τὴν δωρεάν; Περίμενε καὶ θὰ τὸ ἀκούσῃς. Σκέψου τί ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ὁ Κάϊν, ἂν παρέμενε εἰς τὸν παράδεισον μετὰ τὸν μισητὸν φόνον. Διότι, ἂν καὶ μετὰ τὴν ἔκπτωσιν ἀπὸ τὸν παράδεισον, καίτοι εἶχε καταδικασθῆ εἰς τὸν πόνον καὶ τὸν μόχθον καὶ ἔβλεπε τὴν ἀπειλήν τοῦ θανάτου νὰ ἐπικρέμεται ἐναντίον του, ἂν λοιπὸν ἐνῶ εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν συμφο-

ἔτι τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ τὰ ἴχνη, καὶ τοσοῦτοις περιεστοιχι-
 σμένος δεινοῖς, εἰς τοσοῦτον ἐξελάκτισε πονηρίας, ὥσι' ἀγνο-
 ῆσαι τὴν φύσιν, καὶ ἐπιλαθέσθαι τῆς κοινωνίας τῶν ὠδίνων,
 καὶ τὸν οὐδὲν ἠδικηκότα σφάξαι, καὶ ἀδελφικοῦ σώματος ἄ-
 5 ψασθαι, καὶ αἱμάξαι τὴν δεξιάν, καὶ τοῦ Θεοῦ παραινούντιος
 ἠσυχάζειν μὴ ἀνέχεσθαι, ἀλλ' ὑβρίσαι τὸν πεποιηκότα, ἀτι-
 μάσαι τοὺς γεγεννηκότας, εἰ ἐν παραδείσῳ διέτριβεν οὔτις,
 σκόπει πρὸς ὄσσην ἂν ἤλασε κακίαν. Εἰ γὰρ τοσοῦτων ἐπι-
 κειμένων τῶν χαλινῶν, θανάσιμα ἐσκήριττε σκιριτήματα, εἰ
 10 καὶ τὰ τειχία ταῦτα ἀνήρητο, ποῦ οὐκ ἂν ἐαυτὸν κατεκροή-
 μνισε;

Βούλει καὶ ἀπὸ τῆς τούτου μητρὸς μαθεῖν, ὅσον ἀγαθὸν
 γέγονε τὸ τῆς τοῦ παραδείσου διαίτης ἐκπεσεῖν; Ἐξέτασον
 τίς ἦν ἡ Εὐὰ πρὸ τούτου, καὶ τίς ἐγένετο μετὰ ταῦτα. Πρὸ
 15 τούτου μὲν τὸν ἀπαιεῶνα διάβολον, τὸν πονηρὸν δαίμονα ἐ-
 κείνον ἀξιοπιστότερον εἶναι ἐνόμισε τῶν τοῦ Θεοῦ προσιταγμά-
 των, καὶ ἀπὸ ψιλῆς ὄψεως τοῦ δένδρου κατεπάτησε τὸν παρ'
 αὐτοῦ τεθέντα νόμον ἐπειδὴ δὲ ἐξέπεσε τοῦ παραδείσου,
 σκόπει πῶς θελτίων ἐγένετο καὶ σωφρονεσιέρα· τεκοῦσα γὰρ
 20 υἱὸν φησὶν «Ἐκτεσάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ». Ἐπὶ τὸν
 Δεσπότην εὐθέως κατέφυγεν ἡ τοῦ Δεσπότητος πρὸ τούτου
 καταφρονήσασα, καὶ οὐχὶ τῇ φύσει τὸ πρᾶγμα λογίζεται, οὐδὲ
 νόμῳ γάμου τὸν τόκον ἀνατίθησιν· ἀλλ' οἶδε τὸν τῆς φύσεως
 Δεσπότην, κακείνῳ χάριτας ὑπὲρ τῆς τοῦ παιδίου γεννή-
 25 σεως ὁμολογεῖ. Καὶ ἡ πρὸ τούτου τὸν ἄνδρα ἀπατήσασα, ὑ-
 σιτερον καὶ τὸ παιδίον ἐπαίδευσε, καὶ ὄνομα ἐπιτίθησιν αὐ-
 τῷ τὸ δυνάμενον αὐτὸ εἰς ὑπόμνησιν ἄγειν τῆς τοῦ Θεοῦ
 δωρεᾶς· καὶ πάλιν ἕτερον τεκοῦσα, φησὶν «Ἐξανέστησέ μοι
 ὁ Θεὸς σπέρμα ἀντὶ Ἰαβὲλ, ὃν ἀπέκτεινε Κάιν». Μέμνηται
 30 τῆς συμφορᾶς, καὶ οὐκ ἀποδυσπειτεῖ τὸ γύναιον, ἀλλ' εὐχα-
 ριστεῖ τῷ Θεῷ πάλιν, καὶ τὸ παιδίον ἀπὸ τῆς δωρεᾶς κα-
 λεῖ, διηνεκῆ παρέχουσα αὐτῷ διδασκαλίας ὑπόθεσιν. Οὕτω

11. Γεν. 4, 1.

12. Γεν. 4, 25.

ρὰν τοῦ πατρὸς καὶ ἐκράτει ἀκόμη εἰς τὰς χεῖρας του τὰ ἴχνη τῆς ὀργῆς καὶ ἐνῶ περιεστοιχίζετο ἀπὸ τόσα κακά, παρ' ὅλα αὐτὰ ἔφθασεν εἰς τοιοῦτον σημεῖον κακίας, ὥστε νὰ ἀγνοήσῃ τὴν φύσιν, νὰ λησμονήσῃ τὰς κοινὰς ὕδιναις ποὺ ἐγέννησαν αὐτὸν καὶ τὸν ἀδελφόν του καὶ νὰ σφάξῃ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος εἰς τίποτε δὲν τὸν ἠδίκησε, νὰ χύσῃ ἀδελφικὸν αἷμα καὶ νὰ μολύνῃ τὴν δεξιάν του καί, ἐνῶ ὁ Θεὸς τὸν προέτρεπε νὰ μὴ ἀνέχεται νὰ ἡσυχάζῃ, αὐτὸς νὰ ὑβρίσῃ τὸν δημιουργὸν καὶ νὰ ἀτιμάσῃ τοὺς γονεῖς του, σκέψου εἰς ποίαν κακίαν θὰ εἶχε προχωρήσει ἂν ἔμενεν εἰς τὸν παράδεισον. Διότι ἂν μὲ τόσους περιορισμοὺς ἐτόλμησε θανασίμους ἐπαναστάσεις, ἂν εἶχαν γκρεμισθῆ καὶ οἱ φραγμοὶ αὐτοὶ ποὺ δὲν θὰ ἐκρήμνιζε τὸν ἑαυτὸν του;

Θέλεις νὰ μάθῃς πόσον ἀγαθὸν ὑπῆρξεν ἡ ἐκδίωξις ἀπὸ τὸν παράδεισον καὶ ἀπὸ τὴν μητέρα του; Ἐξέτασε ποία ἦταν ἡ Εὐὰ πρὸ τῆς πτώσεως καὶ ποία ἔγινε μετὰ τὴν πῶσιν. Πρὸ τῆς πτώσεως λοιπὸν ἐνόμισε ὅτι ὁ ἀπατεῶν διάβολος, ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δαίμων, ἦτο ἀξιοπιστότερος ἀπὸ τὰς προσταγὰς τοῦ Θεοῦ καὶ κατεπάτησε τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ἀπλῆν θέαν τοῦ δένδρου· ὅταν δὲ ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὸν παράδεισον, παρατήρησε νὰ ἰδῆς πῶς ἔγινε καλυτέρα καὶ φρονεστέρα· διότι ὅταν ἐγέννησε τὸν υἱὸν λέγει· «Ἀπέκτησα ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ»¹¹. Κατέφυγεν ἀμέσως εἰς τὸν Δεσπότην αὐτῆ ἡ ὁποία πρὶν περιεφρόνησε τὸν Δεσπότην, καὶ δὲν ἀποδίδει τὸ γεγονὸς εἰς τὴν φύσιν, οὔτε ἐρμηνεύει τὸν τοκετὸν ὡς νόμιμον καρπὸν τοῦ γάμου· ἀλλὰ γνωρίζει τὸν Κύριον τῆς φύσεως καὶ ἀναγνωρίζει χάριτας εἰς αὐτὸν διὰ τὴν γέννησιν τοῦ παιδίου. Καὶ αὐτῆ ποὺ προηγουμένως εἶχεν ἀπατήσῃ τὸν ἄνδρα, κατόπιν ἐμόρφωσε καὶ τὸ παιδίον καὶ τοῦ ἔθεσεν ὄνομα τέτοιον ποὺ νὰ ἡμπορῆ νὰ τὸν ἐνθυμίζῃ τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ· καὶ πάλιν ὅταν ἐγέννησε ἄλλο παιδί λέγει· «Μοῦ ἐχάρισεν ὁ Θεὸς σπέρμα ἀντὶ τοῦ Ἰαβελ, τὸν ὁποῖον ὁ Κάιν ἐφόνευσε»¹². Ἐνθυμεῖται τὴν συμφορὰν καὶ δὲν ἀγανακτεῖ ἢ γυναιῖκα, ἀλλὰ εὐχαριστεῖ πάλιν τὸν Θεόν, καὶ δίδει εἰς τὸ παιδίον ὄνομα ποὺ ἐνθυμίζει τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ καὶ παρέχει εἰς αὐτὸ διαρκῶς εὐκαιρίας διδασχῆς. Κατ'

καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἀφελέσθαι μείζονα ἐχαρίσατο ὁ Θεὸς ἀγαθά· ἐξέπεσε τοῦ παραδείσου ἡ γυνή, ἀλλὰ πρὸς θεογνωσίαν ἐχειραγωγήθη διὰ τῆς ἐκβολῆς, ὥστε μείζον εὗρεν, ἢ ἀπώλεσεν.

5 Καὶ εἰ χρήσιμον ἦν, φησί, τὸ ἐκπεσεῖν τοῦ παραδείσου, τίνος ἔνεκεν ἐδίδου παρὰ τὴν ἀρχὴν τὸν παράδεισον ὁ Θεός; Χρησίμως τοῦτο διὰ τὴν ραθυμίαν, ἀνθρωπε, ἐγένετο τὴν ἡμετέραν· ὡς εἶγε προσεῖχον ἑαυτοῖς ἐκεῖνοι, καὶ τὸν Δεσπότην ἐπεγίνωσκον, καὶ σωφρονεῖν ἠπίσταντο καὶ μειριά-
 10 ζειν, ἔμειναν ἂν ἐπὶ τῆς τιμῆς· ἐπειδὴ δὲ ἐξύβρισαν εἰς τὴν δοθεῖσαν δωρεάν, τηνικαῦτα χρήσιμον ἐγένετο τὸ ἐκβληθῆναι. Τίμος οὖν ἔνεκεν παρὰ τὴν ἀρχὴν ἔδωκεν ὁ Θεός; Ἴνα τὴν οἰκείαν ἐπιδείξῃται φιλανθρωπίαν, καὶ ὅτι αὐτὸς μὲν παρεσκευάσατο πρὸς μείζονα τιμὴν ἄγειν ἡμᾶς ἀεί-
 15 ἡμεῖς δὲ αἴτιοι πανιαχοῦ τῶν κολάσεων καὶ τῶν τιμωριῶν, ἐκβαλόντες ἑαυτοὺς διὰ ραθυμίας τῶν δεδομένων ἡμῖν ἀγαθῶν.

Καθάπερ οὖν πατὴρ φλιόσιοργος παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἀφήσιν ἐπὶ τῆς οἰκίας τὸν παῖδα τὸν ἑαυτοῦ διατριβεῖν,
 20 καὶ τῶν παιρῶν ἀπολαύειν ἀπάντων· ἐπειδὴν δὲ ἴδη φαῦλον τῇ τιμῇ γεγεννημένον, ἀπάγει τῆς τραπέζης, καὶ πόρρωθεν τῆς οἰκείας ὄψεως καθίστησι, πολλάκις δὲ καὶ αὐτῆς ἐκβάλλει τῆς παιρῶας οἰκίας, ἵνα ἐκπεσὼν ἐκεῖνος, καὶ βελτίων γενόμενος ταῖς ὕβρεσι ταύταις καὶ ταῖς ἀτιμίαις, ἄξι-
 25 ον ἑαυτὸν ἀποφήνῃ τῆς ἐπανόδου πάλιν, καὶ τὸν παιρῶν διαδέξῃται κληρὸν οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησεν. Ἐδωκε τῷ ἀνθρώπῳ τὸν παράδεισον ἀνάξιον φανέντα ἐξέβαλεν, ἵνα διὰ τῆς ἕξω διατριβῆς καὶ τῆς ἀτιμίας βελτίων γενόμενος καὶ σωφρονέστερος, ἄξιος φανῇ τῆς ἐπανόδου πάλιν. Ἐπειδὴ
 30 τοίνυν μετὰ ταῦτα βελτίων ἐγένετο, ἐπανάγει πάλιν αὐτόν, καὶ φησι «Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ». Ὁ-

αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Θεὸς καὶ μὲ αὐτὴν τὴν ἀφαίρεσιν ἐχάρισε περισσότερα ἀγαθὰ· ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὸν παράδεισον ἡ γυναῖκα, ἀλλὰ διὰ τῆς τιμωρίας αὐτῆς ἐβοηθήθη νὰ ὀδηγηθῆ εἰς τὴν θεογνωσίαν, ὥστε ὠφελήθη περισσότερο ἀπὸ αὐτὸ ποῦ ἔχασε.

Ἄλλὰ ἡμπορεῖ νὰ εἰπῆ κανεὶς ἐὰν ἦτο χρήσιμος ἡ ἐκδίωξις ἀπὸ τὸν παράδεισον, τότε διὰ ποῖον λόγον ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸν παράδεισον εἰς τὴν ἀρχὴν; Πρὸς τὸ καλὸν μας ἔγινε τοῦτο, ἄνθρωπε, διὰ τὴν ἰδικὴν μας ὀκνηρίαν· διότι ἐὰν ἐκεῖνοι ἦσαν προσεκτικοὶ καὶ ἐνθυμοῦντο διαρκῶς τὸν Κύριον καὶ ἐγνώριζον νὰ εἶναι σώφρονες καὶ μετριόφρονες θὰ διετήρουν τὴν τιμὴν ἐκείνην. Ἐπειδὴ ὅμως ἐφάνησαν ἀνάξιοι τῆς δωρεᾶς ἐκείνης, τότε ἦτο πλέον χρήσιμον νὰ ἐκδιωχθοῦν. Διὰ ποῖον λόγον ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς αὐτοὺς τὴν δωρεὰν ἐκείνην; Διὰ νὰ δείξῃ τὴν φιλανθρωπίαν του καὶ διὰ νὰ δείξῃ ἀκόμη ὅτι ὁ ἴδιος ἐσκόπευε νὰ μᾶς ἐξυψώσῃ ὀλοένα καὶ εἰς μεγαλυτέραν τιμὴν. Ἐμεῖς ὑπήρξαμεν αἴτιοι τῶν τιμωριῶν καὶ τῶν κολασμῶν εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις ἀποξενωθέντες ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαφορίας μας ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ ποῦ μᾶς ἐδόθησαν.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἕνας φιλόστοργος πατέρας εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν ἀφήνει τὸν υἱὸν του νὰ διαμένῃ εἰς τὴν οἰκίαν καὶ νὰ ἀπολαμβάνῃ ὅλα τὰ πατρικὰ ἀγαθὰ· ὅταν ὅμως ἰδῆ ὅτι μὲ τὴν τιμὴν αὐτὴν νὰ γίνεται κακὸς τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν τράπεζαν, καὶ δὲν θέλει πλέον νὰ τὸν ἀντικρύζῃ, πολλάκις δὲ τὸν ἐκδιώκει καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν πατρικὴν οἰκίαν, ὥστε ἀφοῦ ἐκπέσῃ τῆς πατρικῆς ἀγάπης καὶ γίνῃ καλύτερος μὲ αὐτὰς τὰς ὑβρεῖς καὶ τὰς προσβολὰς, νὰ καταστῆ ἄξιος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν καὶ νὰ κληρονομήσῃ τὴν πατρικὴν κληρονομίαν· τὸ ἴδιον ἔπραξε καὶ ὁ Θεός. Ἐχάρισεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν παράδεισον· ὅταν ἀπεδείχθη ἀνάξιος τὸν ἐξεδίωξε διὰ νὰ βελτιωθῆ διὰ τῆς ἔξω τοῦ παραδείσου ζωῆς καὶ τῆς ἀτιμίας καὶ νὰ γίνῃ σωφρονέστερος καὶ νὰ καταστῆ ἄξιος τῆς ἐπανόδου πάλιν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἔγινε καλύτερος, τὸν ἐπαναφέρει πάλιν καὶ τοῦ λέγει· «σήμερον θὰ εἶσαι μαζί μου εἰς τὸν παράδει-

ρᾶς ὅτι οὐ τὸ δοῦναι τὸν παράδεισον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκβαλεῖν τοῦ παραδείσου, τῆς μεγίστης κηδεμονίας ἦν; Εἰ μὴ γὰρ ἐξέπεσε τοῦ παραδείσου, οὐκ ἂν ἐφάνη τοῦ παραδείσου πάλιν ἄξιος.

- 5 4. Τοῦτον τοῖνον διαπαντὸς τηρῶμεν τὸν λόγον, τοῦτον καὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης, εἰ θούλεσθε, γυμνάσωμεν ὑποθέσεως. Ἔδωκε φωνὴν κοινήν ἅπασιν τοῦτο τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας. Οὐκ ἐχρήσαντο εἰς δέον ἐκεῖνοι τῷ δώρῳ, ἀλλὰ πρὸς ἄνοιαν ἐξέκλιναν ἐσχάτην· ἀφείλειο τὸ δοθὲν πάλιν.
- 10 Εἰ γὰρ ἐπειδὴ γλώσσαν εἶχον μίαν, εἰς ισοσύτην ἐξέπεσον ἄνοιαν, ὡς βουληθῆναι πύργον ἕως τοῦ οὐρανοῦ οἰκοδομῆσαι, εἰ μὴ παραχρῆμα ἐκολάσθησαν, ἄρα οὐκ ἂν ἐπεθύμησαν καὶ αὐτῆς τοῦ οὐρανοῦ τῆς κορυφῆς ἐπιλαθέσθαι; Τί γάρ; Εἰ καὶ ἀδύνατον ἦν ἐκείνοις, ἀλλ' ὅμως ἐκ τῆς προθέσεως
- 15 τὰ τῆς ἀσεβείας αὐτοῖς ἀπηριζέται. Ἄπερ ἅπαντα προσρῶν ὁ Θεός, ἐπειδὴ εἰς δέον οὐκ ἐχρήσαντο τῇ ὁμοφωνίᾳ, εἰς δέον αὐτοὺς διατρεῖ τῇ διαφωνίᾳ. Καὶ σκόπει μοι τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ. «Ἴδού», φησί, «φωνὴ μία πᾶσι, καὶ τοῦτο ἤρξαντο ποιῆσαι». Τίνος ἕνεκεν οὐκ εὐθέως ἦλθεν ἐπὶ τὸ δια-
- 20 τεθεῖν τὴν γλῶτταν, ἀλλὰ πρότερον ἀπολογεῖται, καθάπερ ἐν δικαστηρίῳ κρίνεσθαι μέλλων; Καίτοι γε οὐδεὶς αὐτῷ ἐρεῖ, «τί ἐποίησας;» ἀλλὰ κύριός ἐστι πάντα ποιεῖν ὅσα θούλειαι. Ἄλλ' ὅμως καθάπερ μέλλων εὐθύνας ὑπέχειν, οὕτως ἀπολογίας τίθησιν, ἡμᾶς διδάσκων ἡμέρους εἶναι καὶ φιλαν-
- 25 θρώπους. Εἰ γὰρ ὁ Δεσπότης τοῖς δούλοις ἀπολογεῖται, καὶ ταῦτα ἡδίκηκοι, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς ἀλλήλοις ἀπολογεῖσθαι χρή, κἄν τὰ μέγιστα ὤμεν ἡδικημένοι. Ὅρα γοῦν πῶς ἀπολογεῖται «Ἴδού χειλος ἓν, καὶ φωνὴ μία πᾶσιν», φησί, «καὶ τοῦτο ἤρξαντο ποιῆσαι». Ὡσανεὶ ἔλεγε· μηδεὶς ἐγκα-
- 30 λείτω μοι ταῦτα πῆν γλῶτταν διατεμνομένην ὄρων, μηδεὶς ἐξ ἀρχῆς νομιζέτω τὴν διαφωνίαν ταύτην τοῖς ἀνθρώποις

13. Λουκᾶ 23, 43.

14. Γεν. 11, 6.

15. Γεν. 11, 6.

σον»¹³. Βλέπεις ὅτι ὄχι ἡ δωρεὰ τοῦ παραδείσου, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκδίωξις ἀπὸ αὐτὸν ἦτο ἔργον τῆς μεγίστης προνοίας τοῦ Θεοῦ; Διότι ἐὰν δὲν ἐξεδιώκετο ἀπὸ τὸν παράδεισον, δὲν θὰ ἀνεδεικνύετο πάλιν ἄξιος τοῦ παραδείσου.

1. Αὐτὴν τὴν συλλογιστικὴν ἄς τὴν ἔχωμεν πάντοτε εἰς τὸν νοῦν μας καί, ἂν θέλετε, ἄς ἀναφέρωμεν τὸν λόγον εἰς τὸ θέμα μας. Ἔδωσε λοιπὸν ὁ Θεὸς εἰς ὄλους κοινὴν γλῶσσαν· τοῦτο ὑπῆρξεν ἔργον τῆς φιλανθρωπίας του. Ἐκεῖνοι δὲν ἔκαμαν τὴν πρέπουσαν χρῆσιν τοῦ δώρου αὐτοῦ, ἀλλὰ ἐξετράπησαν εἰς μεγάλην ἀνοησίαν· καὶ ἀφήρεσε πάλιν τὸ δῶρον ὁ Θεός. Ἐὰν λοιπὸν, ἐπειδὴ εἶχαν μίαν γλῶσσαν, ἐξέπεσαν εἰς τοιαύτην ἀνοησίαν, ὥστε νὰ θελήσουν νὰ οἰκοδομήσουν καὶ πύργον πού νὰ φθάσῃ ἕως τὸν οὐρανόν, ἐὰν δὲν ἐτιμωροῦντο ἀμέσως, ἄρα γε δὲν θὰ ἐπεθύμουν νὰ φθάσουν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κορυφὴν τοῦ οὐρανοῦ; Ἀλλὰ πῶς; Ἄν καὶ τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀδύνατον εἰς ἐκείνους, ὅμως ἡ ἀσέβειά των ἐξεδηλώθη ἤδη μὲ τὴν πρόθεσίν των. Αὐτὰ ὅλα προβλέπων ὁ Θεός, ἐπειδὴ δὲν ἐχρησιμοποίησαν τὴν ὁμογλωσσίαν πρεπόντως, τοὺς διήρεσε μὲ τὴν πολυγλωσσίαν. Καὶ πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, νὰ ἰδῆς τὴν φιλανθρωπίαν αὐτῆς τῆς ἐνεργείας». «Ἴδου», λέγει, «μία γλῶσσα δι' ὄλους καὶ ἤρχισαν νὰ τὸ ἐφαρμόζουν»¹⁴. Διὰ ποῖον λόγον δὲν ἐπροχώρησεν ἀμέσως εἰς τὸν χωρισμὸν τῆς γλώσσης, ἀλλὰ πρῶτα ἀπολογεῖται, ὡσὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ κριθῆ εἰς δικαστήριον; Ἄν καὶ οὐδεὶς θὰ τοῦ εἶπῃ «τί ἔκαμες;» διότι ἔχει ἐξουσίαν νὰ κάμῃ ὅλα ὅσα θέλει. Ἀλλὰ ὅμως, ὡσὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ λογοδοτήσῃ, ἀπολογεῖται διδάσκων κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡμᾶς νὰ εἴμεθα ἡμεροὶ καὶ φιλάνθρωποι. Διότι ἂν ὁ Κύριος ἀπολογῆται εἰς τοὺς δούλους, καὶ εἰς δούλους πού ἔχουν τόσον ἀδικήσει, πολὺ περισσότερον πρέπει ἐμεῖς νὰ ἀπολογούμεθα μεταξὺ μας, ἀκόμη καὶ ἂν ἔχωμεν ἀδικηθῆ πολὺ. Βλέπε λοιπὸν πῶς ἀπολογεῖται· «Ἴδου χεῖλος ἐν καὶ μία γλῶσσα δι' ὄλους» εἶπε «καὶ αὐτὸ ἤρχισαν νὰ τὸ ἐφαρμόζουν»¹⁵. Ὡσὰν νὰ ἔλεγε: Κανεὶς ἄς μὴ μὲ κατηγορήσῃ βλέπων ὅτι ἡ γλῶσσα ἔχει διαιρεθῆ, κανεὶς ἄς μὴ νομίσῃ ὅτι αὐτὴ ἡ πολυγλωσσία εἶχεν ἐξ ἀρχῆς καθιερωθῆ εἰς

συγκαταβεβλήσθαι. «Ἴδου χεῖλος ἔν και μία φωνή πᾶσιν». ἀλλ' οὐκ ἐχρήσαντο εἰς δέον τῇ δωρεᾷ. Καὶ ἵνα μάθῃς οὐ οὐ τὸ γινόμενον κολάζει τοσοῦτον, ὅσον τὸ μέλλον προδιορθοῦται, ἄκουσον τῆς ἐπαγωγῆς. «Και νῦν οὐ μὴ ἐκλείψῃ ἐξ 5 αὐτῶν πάντα, ὅσα ἂν ἐπιθῶνται ποιῆσαι». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν ἔάν μὴ δῶσι δίκην νῦν, και ἀπὸ τῆς ρίζης αὐτῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἀναχαιτισθῶσιν, οὐ σιῆσονται τῆς πονηρίας οὐδαμοῦ· τοῦτο γάρ ἐστιν; «Οὐ μὴ ἐκλείψῃ ἐξ αὐτῶν πάντα, ὅσα ἂν ἐπιθῶνται ποιῆσαι»· ὡσανεὶ ἔλεγε, και ἕτερα 10 προσθήσουσι μείζονα ἁισπήματα. Τοιοῦτον γάρ ἡ πονηρία· διὰν ἀρχὴν λαβοῦσα μὴ κωλυθῆ, καθάπερ πῦρ ὕλης ἐπιλαβόμενον, οὕτω πρὸς ὕψος ἀνίησιν ἄφαιτον. Ὁρᾷς οὐ και τὸ ἀφελέσθαι τὴν ὁμοφωνίαν φιλανθρωπίας ἐγένετο πολλῆς; Ἐνέβαλε γάρ αὐτοὺς εἰς διαφωνίαν, ἵνα μὴ ἐκπέσωσιν εἰς 15 πονηρίαν μείζονα. Τοῦτον δὲ μοι διατηρεῖται τὸν λόγον, και πεπηγῶς ἀεὶ παρ' ὑμῖν ἔστω και ἀκίνητος, οὐ οὐκ εὐεργειῶν μόνον, ἀλλὰ και κολάζων, ἀγαθός ἐστι και φιλάνθρωπος ὁ Θεός· και γάρ αἱ κολάσεις αὐτοῦ και αἱ τιμωρίαι μέγιστον εὐεργεσίας μέρος, μέγιστον προνοίας εἶδος εἰσιν. 20 Ὅταν οὖν ἴδῃς λιμοὺς γενομένους, και λοιμούς, και ἀνγμούς, και ἐπομβρίας, και ἀέρων ἀνωμαλίας, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων τῶν κολαζόντων τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, μὴ δυσχεράνης, μηδὲ ἀποδυσπειθήσης, ἀλλὰ προσκύνησον τὸν ποιῶντα, θαύμασον αὐτὸν τῆς κηδεμονίας. Ἐκεῖνος γάρ ἐστιν ὁ 25 ταῦτα ποιῶν, και τὸ σῶμα κολάζων, ἵνα τὴν ψυχὴν σωφρονίσῃ. Καὶ ὁ Θεός ταῦτα ποιεῖ, φησὶν; Ὁ Θεός ταῦτα ποιεῖ καθὼν ἢ πόλις παρῆ πᾶσα, καθὼν ἢ οἰκουμένη πᾶσα, οὐκ ὀκνήσω τοῦτο εἰπεῖν. Εἶθε μοι και σάλπιγγος ἦν φωνὴ λαμπροτέρα, και ἐν ὑψηλῷ σιῆναι χωρίῳ δυνατὸν ἦν, και πᾶσι βοῆσαι 30 και διαμαρτύρασθαι, οὐ οὐκ ὁ Θεός ταῦτα ποιεῖ. Οὐκ ἐξ ἀπο-

τοὺς ἀνθρώπους. «Ἴδου χεῖλος ἓν καὶ μία γλῶσσα δι' ὅλους»· ὅμως δὲν ἔκαμαν σωστὴν χρῆσιν αὐτῆς τῆς δωρεᾶς. Καὶ διὰ τὸ νὰ μάθῃς ὅτι δὲν τιμωρεῖ τόσο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ ἔγινε, ὅσον προσπαθεῖ νὰ διορθώσῃ αὐτὸ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ, ἄκουσε τὴν συνέχειαν· «Καὶ τώρα δὲν θὰ λείψουν ἀπ' αὐτοὺς ὅλα ὅσα ἐπιχειρήσουν νὰ κάμουν»¹⁶. Καὶ αὐτὸ ποὺ λέγει ἔχει τὴν ἐξῆς σημασίαν· ἐὰν δὲν τιμωρηθοῦν τώρα καὶ δὲν ἀναχαιτισθοῦν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ρίζαν τῶν ἁμαρτιῶν, δὲν θὰ σταματήσουν πουθενὰ τὴν κακίαν του· διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «δὲν θὰ λείψουν ἀπὸ αὐτοὺς ὅλα ὅσα ἐπιχειρήσουν νὰ κάμουν»· ὡσὰν νὰ ἔλεγε ὅτι θὰ προσθέσουν καὶ ἄλλα μεγαλύτερα ἀτοπήματα. Διότι τέτοια εἶναι ἡ πονηρία· ὅταν ἀρχίσῃ νὰ ἐκδηλώνεται χωρὶς νὰ ἐμποδιοθῆ, ὅπως ἡ φωτιὰ ποὺ κατακαίει κάποιο ὑλικό, ἔτσι ἀνέρχεται εἰς ὕψος ἀπερίγραπτον. Βλέπεις ὅτι καὶ ἡ ἀφαίρεσις τῆς ὁμογλωσσίας ὑπῆρξεν ἔργον μεγάλης φιλανθρωπίας; Διότι τοὺς ἔδωσε τὴν πολυγλωσσίαν, διὰ νὰ μὴ ἐκπέσουν εἰς μεγαλυτέραν ἁμαρτίαν. Αὐτὸν τὸν λόγον νὰ τὸν διατηρῆτε εἰς τὴν μνήμην σας καὶ νὰ εἶναι καρφωμένος καὶ ἀμετάθετος πάντοτε μέσα σας, ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος ὅχι μόνον ὅταν μᾶς εὐεργετῆ, ἀλλὰ καὶ ὅταν μᾶς τιμωρῆ· καθόσον οἱ κολασμοὶ καὶ αἱ τιμωρίαι αὐτοῦ εἶναι μέγιστον μέρος τῆς εὐεργεσίας, μέγιστον εἶδος προνοίας.

«Ὅταν λοιπὸν ἰδῆς νὰ ἐμφανίζωνται πείνα, καὶ ἀσθένειαι καὶ ξηρασίαι, καὶ πλημμύραι, καὶ ἀσυνήθιστος πνοὴ ἀνέμων, ἢ κάτι ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ ποὺ τιμωροῦν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, νὰ μὴ δυσανασχετήσῃς, οὔτε νὰ ἀπογοητευθῆς, ἀλλὰ προσκύνησε αὐτὸν ποὺ τὰ προκαλεῖ, θαύμασε αὐτὸν διὰ τὴν πρόνοιάν του. Διότι εἶναι ἐκεῖνος ποὺ τὰ κάμει αὐτὰ καὶ τιμωρεῖ τὸ σῶμα διὰ νὰ σωφρονίσῃ τὴν ψυχὴν. Καὶ θὰ εἰπῆ κανεὶς, κάμει αὐτὰ τὰ πράγματα ὁ Θεός; Ναί, ὁ Θεὸς τὰ κάμει· καὶ ἂν εἶναι παροῦσα ὀλόκληρος ἡ πόλις καὶ ἡ οἰκουμένη ὀλόκληρος, δὲν θὰ διστάσω νὰ τὸ εἰπῶ. Μακάρι ἡ φωνή μου νὰ ἦταν ἰσχυροτέρα ἀπὸ τὴν σάλπιγγα καὶ νὰ ἤμποροῦσα νὰ σταθῶ εἰς ἓνα ὑψηλὸν τόπον καὶ νὰ φωνάξω εἰς ὅλους καὶ νὰ διακηρύξω ὅτι αὐτὰ τὰ κάμει ὁ Θεός. Δὲν

νοίας ταῦτα λέγω, ἀλλ' ἔχω παρεισιῶτα τὸν προφήτην μετ' ἐμοῦ βοῶντα καὶ λέγοντα, ὅτι «Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἢν Κύριος οὐκ ἐποίησε»· κακία δὲ ὁμώνυμόν ἐστιν ὄνομα· καὶ τῆς προσηγορίας ἑκατέρας θούλομαι τὴν ἀκριβῆ μαθεῖν ὑ-
5 μᾶς σημασίαν, ἵνα μὴ διὰ τὴν ὁμωνυμίαν τῶν πραγμάτων συγχέοντες τὴν φύσιν, εἰς βλασφημίαν ἐμπέσητε.

5. Ἔστι τοίνυν κακία ἢ ὄντως κακία, πορνεία, μοιχεία, πλεονεξία, καὶ τὰ μωρία δεινὰ τὰ τῶν ἐσχάτων ὄντα ἐγκλημάτων ἄξια καὶ τιμωριῶν. Πάλιν ἐστὶ κακία, μᾶλλον δὲ
10 οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ λέγεται, λιμός, λοιμός, θάνατος, νόσος καὶ ὅσα τοιαῦτα· ταῦτα γὰρ οὐκ ἂν εἶη κακά· διὰ τοῦτο εἶπον, λέγεται μόνον. Τί δήποτε; Ὅτι εἰ κακὰ ἦν, οὐκ ἂν ἀγαθῶν ἡμῖν αἴτια ἐγεγόνει, σωφρονίζοντα τὴν ἀπόνοιαν, ἐγκόπτοντα τὴν ραθυμίαν, καὶ πρὸς σπουδὴν ἐπαράγοντα, προσεκτικωτέ-
15 ρους ποιοῦντα. «Ὅτε γάρ», φησὶν, «ἀπέκτεινεν αὐτούς, τότε ἐξεζήτουν αὐτόν, καὶ ἐπέστρεφον, καὶ ὄρθριζον πρὸς τὸν Θεόν».

Κακίαν οὖν ταύτην φησὶ τὴν σωφρονίζουσαν, τὴν λαμπρὸς ποιοῦσαν, τὴν σπουδαιοτέρους ἐργαζομένην, τὴν πρὸς
20 φιλοσοφίαν ἐπαράγουσαν, οὐκ ἐκείνην τὴν διαβεβλημένην, καὶ ἐγκλημάτων ἄξιαν· ἐκείνη γὰρ οὐ Θεοῦ ἔργον, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως εὗρεμα, αὕτη δὲ πρὸς τὴν ἐκείνης ἀναίρεσιν γίνεται. Κακίαν οὖν ταύτην καλεῖ τὴν κάκωσιν, τὴν ἐκ τῶν τιμωριῶν γινομένην ἡμῖν, οὐ κατὰ τὴν οἰκείαν
25 φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀνθρώπων, οὕτως αὐτὴν ὀνομάζων. Ἐπειδὴ γὰρ κακίαν καλεῖν εἰώθαμεν, οὐ τὰς κλοπὰς καὶ τὰς μοιχείας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς συμφοράς, ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων ψήφου οὕτω τὸ πρᾶγμα ἐκάλεσε. Τοῦτο οὖν ἐστὶν ὃ φησὶν ὁ προφήτης, ὅτι «Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει,

17. Ἀμώς 3, 6.

18. Ψαλμ. 77, 34.

19. Ἀμώς 3, 6.

τὰ λέγω αὐτὰ ἀπὸ ὑπερηφάνειαν, ἀλλὰ ἔχω συμπαραστάτην τὸν προφήτην, ὁ ὁποῖος μαζί μου φωνάζει καὶ λέγει ὅτι «δὲν ὑπάρχει κακία εἰς τὴν πόλιν, τὴν ὁποῖαν δὲν ἔκαμε ὁ Κύριος»¹⁷. Εἶναι βέβαια ἡ «κακία» ὁμόηχον ὄνομα· καὶ τὴν ἀκριβῆ σημασίαν κάθε μιᾶς ἀπὸ τὰς δύο ὁμωνύμους ἐννοίας τῆς «κακίας» θέλω νὰ μάθετε, διὰ νὰ μὴ συγχέετε τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἐξ αἰτίας τῆς ὁμωνυμίας καὶ καταλήξετε εἰς βλασφημίαν κατὰ τοῦ Θεοῦ.

5. Εἶναι λοιπὸν κακία ἡ πραγματικὴ κακία, ἡ πορνεία, ἡ μοιχεία, ἡ πλεονεξία καὶ τὰ ἀναρίθμητα δεινὰ πού εἶναι ἄξια μεγίστης κατακρίσεως καὶ τιμωρίας. Εἶναι πάλιν κακία, μᾶλλον δὲ δὲν εἶναι, ἀλλὰ λέγεται, ἡ πείνα, ἡ ἐπιδημία, ὁ θάνατος, ἡ ἀσθένεια καὶ τὰ παρόμοια· αὐτὰ ἤμπορεῖ νὰ μὴ εἶναι κακά· διὰ τοῦτο εἶπα ὅτι λέγονται μόνον κακά. Τί λοιπόν; Ἄν ἦσαν κακὰ δὲν θὰ ἐγίνοντο αἴτια ἀγαθῶν δι' ἡμᾶς, ὅταν σωφρονίζουσι τὴν ἀλαζονείαν, ἐκριζώνουσι τὴν ἀδιαφορίαν καὶ μᾶς ἐπαναφέρουσι εἰς τὴν ἀνήσυχον φροντίδα καὶ μᾶς καθιστοῦν περισσότερον προσεκτικούς. «Διότι ὅταν», λέγει, «τοὺς ἐφόνευε, τότε τὸν ἀναζητοῦσαν καὶ ἐπέστρεφον καὶ ἦρχοντο ἀπὸ βαθέος ὄρθρου πρὸς τὸν Θεόν»¹⁸.

Κακίαν λοιπὸν αὐτὴν ἐννοεῖ, αὐτὴν πού μᾶς σωφρονίζει, μᾶς καθιστᾷ λαμπρούς, αὐτὴν πού μᾶς ὑποχρεώνει νὰ γινώμεθα ἐπιμελέστεροι, αὐτὴν πού μᾶς ἐπαναφέρει εἰς τὸν χριστιανικὸν τρόπον ζωῆς, δὲν ἐννοεῖ τὴν ἄλλην τὴν διαβλητὴν καὶ τὴν ἀξίαν κατακρίσεως· διότι ἐκείνη δὲν εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ εὕρημα τῆς θελήσεώς μας, αὐτὴ δὲ γίνεται πρὸς ἀναίρεσιν ἐκείνης. Κακίαν λοιπὸν καλεῖ αὐτὴν τὴν κάκωσιν, τὴν ὁποῖαν ὑφιστάμεθα ἀπὸ τὰς τιμωρίας, καὶ τὴν ὀνομάζει ἔτσι ὄχι ἀπὸ τὸν χαρακτῆρα τῆς, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν γνώμην τῶν ἀνθρώπων. Διότι ἐπειδὴ συνηθίζομεν νὰ ὀνομάζωμεν κακίαν ὄχι μόνον τὰς κλοπὰς καὶ τὰς μοιχείας, ἀλλὰ καὶ τὰς συμφοράς, ὠνόμασε τὸ πρᾶγμα μὲ τὸ ὄνομα αὐτό, ἀπὸ τὴν ἐκτίμησιν πού κάνουν οἱ ἄνθρωποι. Αὐτὸ σημαίνει ἐκεῖνο πού λέγει ὁ προφήτης ὅτι «δὲν ὑπάρχει κακία εἰς τὴν πόλιν, τὴν ὁποῖαν δὲν ἐπροκάλεσεν ὁ Κύριος»¹⁹.

ἦν Κύριος οὐκ ἐποίησε». Τοῦτο καὶ διὰ Ἡσαΐου παρεδήλω-
 σεν ὁ Θεὸς εἰπών· «Ἐγὼ Θεὸς ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων
 κακὰ»· κακὰ πάλιν, τὰς συμφορὰς ὀνομάζων. Ταύτην καὶ
 Χριστὸς τὴν κακίαν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις αἰνίττειται, οὕτω
 5 λέγων τοῖς μαθηταῖς. «Ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς»,
 τουτέστιν, ἡ κάκωσις, ἡ ταλαιπωρία. Πανταχόθεν οὖν δῆλον,
 ὅτι κακίαν ἐνταῦθα τὰς τιμωρίας καλεῖ, καὶ ταύτας ἡμῖν
 αὐτὸς ἐπάγει, μέγιστον προνοίας εἶδος παρεχόμενος.

Καὶ γὰρ ὁ ἰατρός, οὐχ ὅτιαν εἰς παραδείσους καὶ λει-
 10 μῶνας ἐξαγάγη τὸν κάμνοντα, θανατασιός ἐστι μόνον, οὐδ'
 ὅτιαν εἰς θαλαεῖα καὶ κολυμβήθρας ὑδάτων, οὐδ' ὅτιαν τρά-
 πεζαν παρατιθῆ πλουσίαν, ἀλλὰ καὶ ὅτιαν ἄσιτον κελεύη δια-
 μένειν, καὶ ὅτιαν ἄγχη λιμῶ, καὶ δίψη κατατείνη, τῇ κλίνῃ
 προσηλῶν, καὶ τὴν οἰκίαν δεσμοωτήριον ποιούμενος, καὶ αὐ-
 15 τοῦ τοῦ φωτὸς ἀποστειρωῶν καὶ συσκιάζων πανταχόθεν τὸ
 δωμάτιον παραπειάσασσι, καὶ ὅτιαν τέμη, καὶ ὅτιαν καίη,
 καὶ ὅτιαν πικρὰ προσάγη φάρμακα, ἰατρός ἐστιν ὁμοίως. Πῶς
 οὖν οὐκ ἄτιπον ἐκεῖνον μὲν ἰσοαῦτα ἐργαζόμενον κακὰ ἰα-
 τρὸν καλεῖν, τὸν δὲ Θεόν, εἴ ποτε ἐν τούτων ποιήσειεν, οἴ-
 20 ον ἢ λοιμὸν ἢ θάνατον ἐπαγάγοι, βλασφημεῖν, καὶ τῆς τοῦ
 παντὸς ἐκβάλλειν προνοίας; Καίτοι γε ὁ ἀληθῆς ἰατρός οὗτος
 μόνος ἐστὶ καὶ ψυχῶν καὶ σωμάτων.

Διὰ τοῦτο πολλάκις τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν παραλαβὼν
 ἐξ εὐθηνίας σκιριτῶσαν, καὶ πωρειὸν ἀμαρτημάτων ὠδίνου-
 25 σαν, ἐνδεία καὶ λιμῶ καὶ θανάτῳ καὶ συμφοραῖς ἐτέραις,
 καὶ τοῖς ἄλλοις, οἷς αὐτὸς οἶδε, φαρμάκοις ἀπαλλάττει τῶν
 νοσημάτων. Ἄλλ' οἱ πένητες αἰσθάνονται μόνοι τοῦ λιμοῦ,
 φησὶν. Ἄλλ' οὐχὶ μόνῳ λιμῶ κολάζει, ἀλλὰ καὶ ἐτέροις μυ-
 ρίοις· τὸν ἐν πενίᾳ μὲν ὄντα λιμῶ πολλάκις ἐσωφρόνισε, τὸν
 30 πλουτοῦντα δὲ καὶ εὐπορίας ἀπολαύοντα κινδύνοις, νοσήμα-
 σι, θανάτοις ἀώροις· εὐμήχανος γὰρ ἐστὶ, καὶ ποικίλα ἔχει

20. Ἡσ. 45, 7.

21. Ματθ. 6, 34.

Τοῦτο ἐφάνερωσεν ὁ Θεὸς καὶ διὰ τοῦ Ἡσαΐου ὅταν εἶπε· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς ποὺ κάμω εἰρήνην καὶ κτίζω κακά»²⁰. κακὰ πάλιν ἐδῶ ἀποκαλεῖ τὰς συμφοράς. Αὐτὴν τὴν κακίαν ὑπαινίσσεται καὶ ὁ Χριστὸς εἰς τὰ Εὐαγγέλια ὅταν λέγῃ εἰς τοὺς μαθητὰς «Ἄρκεῖ διὰ τὴν ἡμέραν ἡ κακία αὐτῆς»²¹. δηλαδὴ ἡ κάκωσις, ἡ ταλαιπωρία. Ἐκ παντοῦ λοιπὸν γίνεται φανερόν ὅτι κακίαν ἐδῶ ὀνομάζει τὰς τιμωρίας, τὰς ὁποίας ἐκφέρει ἐναντίον μας ὡς μεγίστην ἐκδήλωσιν προνοίας.

Καὶ πράγματι ὁ ἰατρὸς δὲν εἶναι ἄξιος θαυμασμοῦ τότε μόνον ὅταν φέρῃ τὸν ἀσθενῆ εἰς κήπους καὶ λιβάδια, οὔτε ὅταν τὸν φέρῃ εἰς λουτρὰ καὶ κολυμβήθρας, οὔτε ὅταν τοῦ παραθέτῃ πλουσίαν τράπεζαν, ἀλλὰ εἶναι καὶ τότε ἀξιοθαύμαστος ὅταν τὸν προστάξῃ νὰ μένῃ νηστικός, καὶ νὰ ὑποφέρῃ ἀπὸ τὴν πείναν, καὶ βασανίζεται ἀπὸ τὴν δίψαν, ὅταν τὸν καθηλώνη εἰς τὴν κλίνην καὶ μετατρέπῃ κατὰ κάποιον τρόπον τὴν οἰκίαν του εἰς φυλακὴν καὶ τὸν ἀποστερῇ καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ φῶς καὶ ὅταν συσκοτίξῃ ἀπὸ παντοῦ τὸ δωμάτιον μὲ διάφορα παραπετάσματα, καὶ ὅταν κάμῃ χειρουργικὴν ἐπέμβασιν, καὶ ὅταν καυτηριάξῃ καὶ ὅταν τοῦ προσφέρῃ πικρὰ φάρμακα. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογον ἐκεῖνον ποὺ προκαλεῖ τόσα κακὰ νὰ τὸν ὀνομάζωμεν ἰατρόν, τὸν δὲ Θεόν, ἂν καμμίαν φορὰν προκαλέσῃ ἕνα ἀπὸ αὐτά, ὅπως ἐπιδημίαν ἢ θάνατον, νὰ τὸν βλασφημοῦμε καὶ νὰ ἀρνούμεθα τὴν πρόνοιάν του διὰ τὸ σύμπαν; Καὶ ὅμως μόνον αὐτὸς εἶναι ὁ ἀληθὴς ἰατρὸς, ἰατρὸς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων.

Διὰ τοῦτο πολλὰς φορὰς παραλαμβάνει τὸν ἄνθρωπον, ὅταν σκιρτᾷ ἀπὸ εὐημερίαν, καὶ προκαλεῖ πυρετῶν ἁμαρτημάτων, μὲ τὴν ἔνδειαν καὶ τὴν πείναν καὶ μὲ τὸν θάνατον καὶ τὰς ἄλλας συμφοράς καὶ μὲ ἄλλα φάρμακα, ποὺ αὐτὸς γνωρίζει, τὸν θεραπεύει ἀπὸ τὰ νοσήματα. Ἄλλὰ μόνον οἱ πτωχοὶ αἰσθάνονται τὴν πείναν, θὰ εἶπῃ κανεὶς. Ὅμως ὁ Θεὸς δὲν τιμωρεῖ μόνον μὲ τὴν πείναν, ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλα ἀναρίθμητα μέσα· τὸν πτωχὸν πολλὰς φορὰς τὸν ἐσωφρόνισε μὲ πείναν, τὸν πλούσιον καὶ εὐπορον μὲ τοὺς κινδύνους, μὲ τὰ νοσήματα, μὲ προώρους θανάτους· διότι εἶναι ἐπινοη-

τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὰ φάρμακα. Οὕτω κὶ δικασταὶ ποιῶ-
 σιν· οὐ τιμῶσι μόνον, οὐδὲ στεφανοῦσι τοὺς τὰς πόλεις οἰ-
 κοῦντας, οὐδὲ δωρεὰς παρέχουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ κολάζουσι
 πολλάκις. Διὰ τοῦτο καὶ ξίφος αὐτοῖς ἠκόνηται, καὶ βάρα-
 5 θρα παρεσκευάσται, καὶ τροχός, καὶ ξύλα, καὶ δῆμιοι, καὶ
 ἕτερα μυρία κολάσεων εἶδη. Ὅπερ οὖν ἐπὶ τῶν δικασιῶν
 ὁ δῆμιος, τοῦτο ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λιμός, καθάπερ δῆμιος, σω-
 φρονίζων ἡμᾶς καὶ τῆς κακίας ἀπάγων. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν
 γεωργῶν ἔστιν ἰδεῖν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον περιστέλλουσι τὴν
 10 ρίζαν τῆς ἀμπέλου, οὐδὲ περιφράττουσιν, ἀλλὰ καὶ περικό-
 πτουσι, καὶ πολλὰ τῶν κλημάτων ἀποιέμνουσι· διὰ τοῦτο
 οὐχὶ σκαπάνη μόνον ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ δρέπανα πρὸς τομὴν
 ἐπιτήδεια. Ἄλλ' ὅμως οὐκ ἐγκαλοῦμεν οὐδὲ τούτοις· ἀλλὰ
 καὶ τότε μάλιστα αὐτοὺς θαυμάζομεν, διὰ τὸ ἰδῶμεν πολλὰ
 15 τῶν ἀχρήσιων ἐκκόπτοντας, ὥστε τῇ τῶν περιτιῶν ἀπο-
 βολῇ τοῖς μένουσι πολλὴν παρασκευάσαι τὴν σωτηρίαν. Πῶς
 οὖν οὐκ ἄτιπον, πατέρα μὲν, καὶ ἰατρόν, καὶ δικαστήν, καὶ
 γεωργὸν οὕτω δοκιμάζειν, καὶ μήτε ἐκεῖνον ἐκβάλλοντα τὸν
 υἱὸν τῆς οἰκίας, μήτε τὸν ἰατρόν ἐκτείνοντα τὸν κάμνοντα,
 20 μήτε τὸν δικαστήν κολάζοντα, μήτε τὸν γεωργὸν κόπτοντα
 μέμφεσθαι καὶ αἰτιᾶσθαι, τὸν δὲ Θεόν, εἴ ποτε βουληθεῖη
 καθάπερ καρηθαρῶντας ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πολλῆς ἀνασιῆσαι
 μέθης τῆς κατὰ τὴν πονηρίαν, μέμφεσθαι καὶ μυρίαὶς θάλ-
 λειν κατηγορίαις; Πόσης οὐκ ἂν εἴη μανίας, μηδὲ τῆς αὐ-
 25 τῆς τῷ Δεσπότῃ μεταδιδόναι δικαιολογίας, ὅσης μεταδίδο-
 μεν τοῖς συνδούλοις;

6. Ταῦτα ὑπὲρ αὐτῶν τῶν ἐγκαλούντων δεδοικῶς λέγω
 νῦν, ἵνα μὴ πρὸς κέντρα λακτίζοντες, τοὺς πόδας αἰμάσσοι-
 σιν, ἵνα μὴ εἰς οὐρανὸν τοὺς λίθους βάλλοντες, τῇ κεφαλῇ
 30 τὰ τραύματα δέξωνται. Ἐγὼ δὲ καὶ ἑτέραν ὑπερβολὴν ἔχω

τικὸς καὶ ἔχει ποικίλα φάρμακα διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Τὸ ἴδιον κάμουν καὶ οἱ δικασταί· δὲν τιμοῦν μόνον, οὔτε στεφανώνουν αὐτοὺς ποὺ κατοικοῦν εἰς τὰς πόλεις, οὔτε δίδουν μόνον δῶρα, ἀλλὰ καὶ τιμωροῦν πολλὰς φορές. Διὰ τοῦτο ἀκονίζεται δι' αὐτοὺς καὶ ξίφος, καὶ βάραθρα ἔχουν ἐτοιμασθῆ, καὶ τροχός, καὶ πάσσαλοι, καὶ δήμιοι, καὶ ἀναρίθμητα ἄλλα εἶδη τιμωρίας. Αὐτὸ ποὺ εἶναι εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν δικαστῶν ὁ δήμιος, αὐτὸ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Θεοῦ εἶναι, ὁ λιμός, ὁ ὁποῖος ὡς ἄλλος δήμιος, μᾶς σωφρονίζει καὶ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν κακίαν. Τὸ ἴδιον ἠμποροῦμε νὰ ἴδωμεν ὅτι συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς γεωργοὺς. Διότι δὲν περιποιοῦνται μόνον τὴν ρίζαν τῆς ἀμπέλου, οὔτε τὴν περιφράσσουσιν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν περικόπτουν καὶ κόπτουν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς βλαστούς· διὰ τοῦτο δὲν ἔχουν μόνον ἀξίνην, ἀλλὰ καὶ δρέπανα κατάλληλα διὰ νὰ κόβουν. Καὶ ὅμως δὲν κατηγοροῦμεν οὔτε αὐτούς· ἀλλὰ τότε περισσότερον τοὺς θαυμάζομεν, ὅταν τοὺς βλέπωμεν νὰ κόβουν καὶ νὰ πετοῦν πολλὰ ἄχρηστα, ὥστε μὲ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν περιττῶν νὰ ἐξασφαλισθῆ ἡ σωτηρία τῶν ἄλλων. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογον τὸν μὲν πατέρα καὶ τὸν ἰατρὸν καὶ τὸν δικαστὴν καὶ τὸν γεωργὸν νὰ τοὺς ἐπιδοκιμάζωμεν, καὶ οὔτε ἐκεῖνον (τὸν πατέρα) ὅταν ἀπομακρύνῃ τὸν υἱὸν τοῦ ἀπὸ τὴν οἰκίαν, οὔτε τὸν ἰατρὸν, ὅταν βασανίζῃ τὸν ἀσθενῆ, οὔτε τὸν δικαστὴν, ὅταν τιμωρῆ, οὔτε τὸν γεωργόν, ὅταν κλαδεύῃ, νὰ ἐπικρίνωμεν καὶ νὰ κατηγοροῦμεν, τὸν δὲ Θεόν, ἂν θελήσῃ καμμία φορά, ποὺ εἴμεθα μὲ βαρὺ κεφάλι ἐξ αἰτίας τῆς οἰνοποσίας νὰ μᾶς κάνῃ νὰ συνέλθωμεν ἀπὸ τὴν πολλὴν μέθην, νὰ τὸν ἐπικρίνωμεν καὶ νὰ βάλλωμεν ἐναντίον του, μὲ ἀναριθμήτους κατηγορίας; Πόσον μεγάλο γνώρισμα ἀνοησίας εἶναι, τὸ νὰ μὴ δίδωμεν εἰς τὸν Κύριον ἴσην δικαιολογίαν πρὸς ἐκείνην ποὺ ἀναγνωρίζομεν εἰς τοὺς συνδούλους μας;

6. Αὐτὰ τὰ λέγω ἀπὸ πρόνοιαν διὰ τοὺς ἰδίους τοὺς κατηγοροῦς, διὰ νὰ μὴ αἱματτώνουν τὰ πόδια τους λακτίζοντες εἰς καρφιά, διὰ νὰ μὴ δεχθοῦν τραύματα εἰς τὴν κεφαλὴν των, ρίποντες λίθους πρὸς τὸν οὐρανόν. Ἔχω νὰ ἀνα-

πλείω ταύτης εἰπεῖν. Ἄνελὼν γὰρ τὸ ζητεῖν (κατὰ συγχώρησιν λέγω) εἰ χρησίμως ἔλαβε παρ' ἡμῶν ὁ Θεός, ἐκεῖνο λέγω μόνον, ὅτι εἰ ἔλαβε τὰ δοθέντα, οὐδὲ οὕτως ἐγκαλεῖν τις εἶχεν αὐτῷ· καὶ γὰρ κύριος ἦν τῶν αὐτοῦ. Ἐν ἀνθρώποις μὲν, ὅταν παρακαταθῶνται χρήματα, καὶ δανείζωσιν ἀργύριον, χάριν ὁμολογοῦμεν τοῦ χρόνου, καθ' ὃν δὴ ἐδάνεισαν, οὐκ ἀγανακτοῦμεν δὲ ὑπὲρ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἀφαιροῦνται τὰ ἴδια· τῷ Θεῷ δὲ τὰ αὐτοῦ βουλομένῳ λαθεῖν ἐγκαλέσωμεν, εἰπέ μοι; Καὶ πῶς οὐκ ἐσχάτης ταῦτα ἀνοίας;

10 Ἄλλ' οὐχ ὁ μέγας καὶ γενναῖος Ἰωβ οὕτως ἐποίησεν· οὐδὲ ἥνίκα ἐλάμβανε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἥνίκα ἀφήρητο, χάριν ὁμολόγει μεγίστην, οὕτωςι λέγων· «Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας». Εἰ δὲ ὑπὲρ ἀμφοτέρων τούτων εὐχαριστεῖν δεῖ καὶ

15 καθ' ἑαυτό, καὶ τῆς δόσεως ἢ ἀφαίρεσις οὐκ ἔλαττον ἢ χρησιμωτέρα, ποίαν ἂν σχοίημεν συγγνώμην, εἰπέ μοι, τὸν οὕτως ἡμερον καὶ φιλόανθρωπον, καὶ κηδεμόνα, καὶ παντὸς ἱατροῦ σοφώτερον, καὶ παντὸς πατρὸς φιλοσοργότερον, καὶ παντὸς δικαστοῦ δικαιοτέρου, καὶ γεωργοῦ παντὸς ἐπιμε-

20 λέστερον τὰς ἡμετέρας θεραπεύοντα ψυχὰς τοῖς ἐναντίοις ἀμειβόμενοι, καὶ ὃν προσκυνεῖν δέον, ἀποδυσπειτοῦντες;

Ἄρα γένοιτ' ἂν τι μανικώτερον καὶ ἀναισθητότερον τῶν ἐν εὐταξίᾳ τοσαύτῃ λεγόντων ἀποστρεψῆσθαι τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἡμᾶς; Ὡσπερ γὰρ εἴ τις φιλονεικοίῃ τὸν ἥλιον

25 εἶναι ζοφερόν καὶ ψυχρόν, ἐσχάτης παραφροσύνης ἐκφέρει δεῖγμα τῇ ψήφῳ· οὕτως εἴ τις ἀμφιβάλλοι περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, πολλῷ μᾶλλον μανίας ἐγκλήμασιν ἐστὶν ὑπεύθυνος. Οὐχ οὕτως ἥλιος φανός, ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια σαφής· ἀλλ' ὅμως τολμῶσί τινες λέγειν, ὅτι δαίμονες τὰ καθ'

φέρω ἀκόμη καὶ ἄλλο βαρύτερον. Ἐὰς παραλείψω νὰ ἐξετάσω (συμβατικῶς τὸ λέγω) ἂν πρὸς ἰδικὴν μας ὠφέλειαν ἀφήρεσε ἀπὸ ἡμᾶς ὁ Θεὸς τὰ δοθέντα, λέγω μόνον ἐκεῖνο, ὅτι ἐὰν ἔλαβε αὐτὰ πού μᾶς ἔδωσε, δὲν θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ τὸν ἐπικρίνη δι' αὐτό· διότι ἦταν κύριος τῶν ἰδικῶν του. Μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ὅταν δίδουν χρήματα ὡς παρακαταθήκην ἢ δανείζουν, χρεωστοῦν εὐγνωμοσύνην οἱ λαβόντες διὰ τὸν χρόνον πού ἐκράτησαν τὰ δανεικά, καὶ δὲν ἀγανακτοῦν ὅταν ἔρχεται ἡ ὥρα νὰ τὰ στερηθοῦν· ὅταν ὅμως ὁ Θεὸς θέλη νὰ λάβῃ πίσω τὰ ἰδικά του, εἶπέ μου, θὰ τὸν κατηγορήσωμεν; Καὶ πῶς κάτι τέτοιο δὲν θὰ εἶναι μεγάλη ἀνοησία; Ὅμως ὁ μέγας καὶ γενναῖος Ἰὼβ δὲν ἔκαμε ἔτσι· ὅχι μόνον ὅταν ἐλάμβανε, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀπεστερεῖτο, ἀνεγνώριζε μεγάλην χάριν καὶ ἔλεγε τὰ ἐξῆς: «Ὁ Κύριος τὰ ἔδωσε, ὁ Κύριος πάλιν τὰ ἀφήρεσε· ἅς εἶναι τὸ ὄνομά του εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας»²². Ἄν τώρα καὶ διὰ τὰ δύο αὐτὰ πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμε τὸν Θεὸν καὶ διὰ τὸ καθένα χωριστά, καὶ ἂν ἡ ἀφαίρεσις δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ὠφέλιμος ἀπὸ τὴν χορήγησιν, ποίαν συγχώρησιν θὰ ἔχωμεν, εἶπέ μου, ἂν αὐτὸν τὸν τόσο ἐπιεικῆ καὶ φιλόανθρωπον καὶ κηδεμόνα μας, τὸν σοφώτερον ἀπὸ κάθε ἰατρόν, τὸν φιλοστοργότερον ἀπὸ κάθε πατέρα, τὸν δικαιότερον ἀπὸ κάθε δικαστήν, αὐτὸν πού φροντίζει διὰ τὰς ψυχὰς μας μὲ μεγαλυτέραν ἐπιμέλειαν ἀπὸ κάθε γεωργὸν πού φροντίζει διὰ τοὺς ἀγρούς του, αὐτὸν πού πρέπει νὰ προσκυνοῦμεν, τὸν ἀνταμείβωμεν μὲ τὰ ἀντίθετα καὶ δυσανασχετοῦμεν ἐναντίον του;

Ἄρα γε θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ μεγαλύτερη ἀπερισκεψία καὶ ἀνοησία ἀπὸ ἐκείνην πού λέγουν μερικοί, ὅτι δηλαδὴ μέσα εἰς τόσην τάξιν καὶ ἀρμονίαν ἡμεῖς στερούμεθα τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ; Διότι ὅπως, ἐὰν κανεὶς ὑποστηρίξῃ ὅτι ὁ ἥλιος εἶναι σκοτεινὸς καὶ ψυχρὸς, μὲ τὴν γνώμην του αὐτὴν δείχνει δεῖγμα μεγάλης ἀνοησίας, ἔτσι καὶ ἂν κανεὶς ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ φανερώνει πολὺ μεγαλυτέραν ἀνοησίαν μὲ τὰς ἐπικρίσεις του. Οὔτε ὁ ἥλιος δὲν εἶναι τόσο φτωχὸς ὅσον σαφὴς εἶναι ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅμως τολμοῦν μερικοὶ νὰ ὑποστηρί-

ἡμᾶς διοικοῦσι. Τί πάθω; Φιλάνθρωπον ἔχεις Δεσπότην· αἰρεῖται μᾶλλον βλασφημεῖσθαι ὑπὸ σοῦ διὰ τῶν ρημάτων τούτων, ἢ τοῖς δαίμοσιν ἐπιτρέψας τὰ σὰ πείσαι σε διὰ τῶν πραγμάτων, πῶς δαίμονες διοικοῦσι. Τότε γὰρ ἂν ἔγνωσ
5 καλῶς τὴν ἐκίνων πονηρίαν διὰ τῆς πείρας αὐτῆς· μᾶλλον δὲ καὶ νῦν δυνατὸν ὑμῖν παρασιῆσαι, ὡς ἐν μικρῷ τινι παραδείγματι.

Ἀπήνησαν τῷ Χριστῷ δαιμονιζόμενοί τινες ἐκ τῶν μνημείων ἐξερχόμενοι, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν οἱ δαίμονες
10 ἐπιτρέψαι αὐτοῖς εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων εἰσελθεῖν· καὶ ἐπέτρεψε, καὶ ἀπήλθον, καὶ κατεκρήμνισαν αὐτοὺς εὐθέως ἅπαντας· οὕτω δαίμονες διοικοῦσι. Καίτοι πρὸς τοὺς χοίρους οὐδεὶς ἦν αὐτοῖς λόγος, πρὸς δὲ σὲ αἰὲ πόλεμος ἄσπονδος, καὶ ἀκήρυκτός ἐστι μάχη, καὶ ἔχθρα ἀθάνατος. Εἰ
15 δὲ ἐκείνων, πρὸς οὓς οὐδὲν ἦν αὐτοῖς κοινόν, οὐδὲ μικρὰν καιροῦ ροπὴν ἀνασχέσθαι ὑπέμειναν, εἰ τοὺς πολεμίους αὐτοῖς καὶ διηνεκῶς αὐτοὺς δάκνοντας ὑποχειρίους ἔλαβον ἡμᾶς, τί οὐκ ἂν εἰργάσαντο; Τί δὲ οὐκ ἂν τῶν ἀνηκέστων διέθηκαν; Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐμπε-
20 σεῖν τῇ τῶν χοίρων ἀγέλῃ, ἵνα ἐν τοῖς τῶν ἀλόγων σώμασι μάθης αὐτῶν καὶ τὴν πονηρίαν. Καὶ ὅτι τοὺς δαιμονιζόμενους ἐκείνους ταῦτα ἂν ἐποίησαν, ἃ καὶ τοὺς χοίρους, εἰ μὴ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ μανίᾳ πολλῆς ἀπήλανον οἱ δαιμονῶντες τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, δῆλον ἅπασιν. Καὶ νῦν οὖν, ὅταν ἴδῃς
25 ἄνθρωπον ὑπὸ δαίμονος κινούμενον, προσκύνησον τὸν Δεσπότην, μάθε τῶν δαιμόνων τὴν πονηρίαν· ἀμφότερα γὰρ ἐστὶν ἰδεῖν ἐπὶ τῶν δαιμονώγων τούτων, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν τῶν δαιμόνων κακίαν· τὴν μὲν τῶν δαιμόνων κακίαν, ὅταν ταράττωσι καὶ θορυβῶσι τὴν ψυχὴν
30 τοῦ παραπαίοντος τὴν δὲ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, ὅταν οὕτως ἄγριον δαίμονα, ἔνοικον ὄντα, καὶ ἐπιθυμοῦντα κατακρημνίσαι τὸν ἄνθρωπον, κατέχη καὶ κωλύη, μὴ συγχωρῶν

ζουν ὅτι τὰ ἀνθρώπινα τὰ διοικοῦν οἱ δαίμονες. Τί νὰ κάμω; Ἔχεις φιλάνθρωπον Κύριον· διότι προτιμᾷ μᾶλλον νὰ βλασφημηῖται ἀπὸ ἐσὲ μὲ αὐτὰ τὰ λόγια, παρὰ νὰ σὲ παραδώσῃ εἰς τοὺς δαίμονας καὶ νὰ σὲ πείσῃ ἐμπράκτως πῶς κυβερνοῦν οἱ δαίμονες. Διότι τότε θὰ ἐγνώριζες καλὰ τὴν πονηρίαν ἐκείνων μὲ τὴν πείραν αὐτῆν· μᾶλλον δὲ καὶ τώρα εἶναι δυνατὸν νὰ σᾶς τὴν παραστήσω μὲ ἓνα μικρὸ παράδειγμα.

Συνάντησαν τὸν Χριστὸν μερικοὶ δαιμονιζόμενοι, ἐξερχόμενοι ἀπὸ τοὺς τάφους καὶ τὸν παρακαλοῦσαν νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτοὺς νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων· καὶ τοὺς ἐπέτρεψε, καὶ εἰσῆλθαν, καὶ τοὺς ἔρριξαν ἀμέσως εἰς τὸν γκρεμόν· ἔτσι κυβερνοῦν οἱ δαίμονες. Καίτοι μὲ τοὺς χοίρους δὲν εἶχαν κανένα ἰδιαίτερον λόγον, ἐνῶ πρὸς ἐσὲ ὑπάρχει πάντοτε ἄσπονδος πόλεμος καὶ ἀσυμφιλίωτη μάχη καὶ ἔχθρα ἀθάνατος. Ἄν δὲ ἐκείνους (τοὺς χοίρους), μὲ τοὺς ὁποίους δὲν εἶχον τίποτε κοινόν, δὲν τοὺς ἠνέχθησαν οὔτε μίαν ἐλαχίστην στιγμὴν τοῦ χρόνου, τί δὲν θὰ ἔκαναν ἐὰν εἶχαν εἰς τὴν ἐξουσίαν των ἐμᾶς, πού εἴμεθα ἐχθροὶ των καὶ συνεχῶς τοὺς δαγκώνομεν; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς τοὺς ἄφησε νὰ ἐφορμήσουν εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων, διὰ νὰ γνωρίσῃς τὴν κακίαν των εἰς τὰ σώματα τῶν ἀλόγων ζώων. Καὶ εἶναι εἰς ὅλους φανερόν, ὅτι τὰ ἴδια θὰ εἶχαν κάνει καὶ εἰς τοὺς δαιμονιζομένους ἐκείνους, αὐτὰ πού ἔκαμαν καὶ εἰς τοὺς χοίρους, ἂν οἱ δαιμονιζόμενοι καὶ μέσα εἰς τὴν τρέλλαν των δὲν ἦσαν ἀντικείμενον μεγάλης προνοίας ἀπὸ μέρους τοῦ Θεοῦ. Καὶ τώρα λοιπὸν ἂν ἰδῆς κάποιον ἄνθρωπον νὰ ταράσσεται ἀπὸ δαίμονα, προσκύνησε τὸν Κύριον καὶ μάθε τὴν κακίαν τῶν δαιμόνων ἠμπορεῖς νὰ ἰδῆς καὶ τὰ δύο εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν δαιμονιζομένων αὐτῶν, καὶ τὴν φιλάνθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν κακίαν τῶν δαιμόνων· τὴν μὲν κακίαν τῶν δαιμόνων τὴν βλέπεις ὅταν ταράσσουν καὶ ἀναστατώνουν τὴν ψυχὴν τοῦ δαιμονιζομένου· τὴν δὲ φιλάνθρωπίαν τοῦ Θεοῦ τὴν βλέπεις ὅταν ἓνα τόσο ἀγριὸν δαίμονα πού κατοικεῖ μέσα σου, καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ σὲ κατακρημνίσῃ, τὸν συγκρατεῖ καὶ τὸν ἐμποδίζει καὶ δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ χρησιμοποίῃσῃ ὅλην του τὴν δύναμιν, ἀλλὰ

εἰς ἅπαν τῇ οἰκείᾳ χρήσασθαι δυνάμει, ἀλλὰ τοσοῦτον ἐπι-
τρέπων ἐνδείξασθαι τὴν ἰσχύν, ὅσον καὶ τὸν ἄνθρωπον σω-
φρονίᾳ, καὶ τὴν οἰκείαν ἐκφανῆ ποιῆσαι πονηρίαν.

Βούλει καὶ ἐφ' ἑτέρου παραδείγματος πάλιν ἰδεῖν πῶς
5 διοικεῖ δαίμων, ὅταν ὁ Θεὸς αὐτῷ συγχωρῇ τῇ οἰκείᾳ κε-
χρησθαι δυνάμει; Ἐννόησον τὰ βουκόλια, τὰ ποιμνία τοῦ
Ἰώβ, πῶς ἐν μιᾷ καιροῦ ροπῇ πάντα κατανάλωσε, τὸν ἐλε-
εινὸν τῶν παιδῶν αὐτοῦ θάνατον, τὴν κατὰ τοῦ σώματος
αὐτοῦ πληγὴν ἐνεχθεῖσαν καὶ ὄψει τὸ ὤμῳ καὶ ἀπάνθρω-
10 πον καὶ ἀφειδὲς τῆς τῶν δαιμόνων πονηρίας, καὶ ἀπὸ τού-
των εἶση σαφῶς, ὅτι εἰ καὶ τόδε τὸ πᾶν ἐπέτρεψεν αὐτῶν
τῇ ἐξουσίᾳ ὁ Θεός, πάντα ἂν συνέχεαν, καὶ συνειάραξαν,
καὶ τὰ τῶν χοίρων ἡμᾶς διέθηκαν, καὶ τὰ τῶν βουκολίων
ἐκείνων, ὡς οὐδὲ μικρὰν καιροῦ ροπὴν φείσασθαι τῆς ἡμε-
15 τέρας ἂν ἠνέσχοντο σωτηρίας.

Εἰ δαίμονες διώκουν, οὐδὲν τῶν δαιμονώγων ἀνθρώ-
πων ἄμεινον διεκείμεθα, μᾶλλον δὲ κἀκείνων χεῖρους ἂν
ἦμεν. Οὔτε γὰρ ἐκείνους καθόλου τῇ τυραννίδι τῶν δαιμό-
νων ἐξέδωκεν ὁ Θεός, ἐπεὶ πολλῶ τούτων χαλεπώτερα ἂν
20 ἔπαθον, ὧν πάσχουσι νῦν. Ἐγὼ δὲ κἀκεῖνο ἂν ἐπυθόμην τῶν
ταῦτα λεγόντων, ποίαν δὴ ἀταξίαν ἐν τοῖς παροῦσιν ὀρῶν-
τες, δαιμόνων διοικήσει τὰ καθ' ἡμᾶς ἀνατιθέασι πάντα;
Καίτοι γε ἥλιον ὀρῶμεν ἐπὶ τοσοῦτους ἔτεσιν εὐτακτα καθ'
ἐκάστην βαδίζοντα τὴν ἡμέραν, ποικίλον ἀστέρων χορὸν τὴν
25 οἰκείαν διατηροῦντα τάξιν, σελήνης δρόμους ἀπαρεμποδί-
στους, νυκτὸς καὶ ἡμέρας διαδοχὴν ἀκριβῆ, πάντα, καὶ τὰ
ἄνω, καὶ τὰ κάτω, ὥσπερ ἐν ἀρμονίῳ τινὶ χορείᾳ, μᾶλλον
δὲ καὶ πολλῶ πλεον καὶ ἀκριβέστερον, τὴν οἰκείαν ἑκαστον
χώραν διαφυλάττον, καὶ οὐκ ἐξισιτάμενον τῆς τάξεως, ἥς
30 παρὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὰ ποιῶν ἔταξεν ὁ Θεός.

7. Καὶ τί τούτων ὄφελος, φησὶν, ὅταν οὐρανὸς μὲν, καὶ
ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ ἀστέρων χορὸς, καὶ τὰ ἄλλα πάντα
πολλὴν ἔχη τὴν εὐταξίαν, τὰ δὲ ἡμέτερα συγχύσεως ἢ πεπλη-

τοῦ ἐπιτρέπει νὰ δείξῃ τὴν δύναμίν του τόσον μόνον, ὅσον ἀρκεῖ διὰ νὰ σωφρονίσῃ τὸν ἄνθρωπον, καὶ νὰ καταστήσῃ φανεράν τὴν ἰδικήν του κακίαν.

Θέλεις πάλιν καὶ μὲ ἓνα ἄλλο παράδειγμα νὰ ἰδῆς πῶς κυβερνᾷ ὁ δαίμων, ὅταν ὁ Θεὸς τοῦ ἐπιτρέπει νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν δύναμίν του; Σκέψου τὰ κοπάδια βοῶν, τὰ ποιμνία τοῦ Ἰώβ, πῶς τὰ κατέστρεψε εἰς μίαν μόνον σπιγμὴν, τὸν θλιβερόν θάνατον τῶν παιδιῶν του καὶ τὰς πληγὰς ποῦ τοῦ ἐπροξένησεν εἰς τὸ σῶμα του· καὶ θὰ ἰδῆς τότε τὴν ὠμότητα καὶ τὴν ἀπανθρωπίαν καὶ τὴν σκληρότητα τῆς κακίας τῶν δαιμόνων, καὶ ἀπὸ αὐτὰ θὰ γνωρίσῃς καλῶς ὅτι, ἐὰν ἄφηνε ὁ Θεὸς τὸ πᾶν εἰς τὴν ἐξουσίαν των, τὰ πάντα θὰ συνέχεαν καὶ θὰ συνετάραζαν καὶ θὰ ἔκαναν εἰς ἐμᾶς αὐτὰ ποῦ ἔκαναν εἰς τοὺς χοίρους καὶ τὰ κοπάδια ἐκεῖνα, καὶ οὐδόλως θὰ ὑπελόγιζαν τὴν ἰδικήν μας σωτηρίαν.

Ἄν ἐκυβερνοῦσαν οἱ δαίμονες δὲν θὰ εἴμεθα καλύτεροι ἀπὸ τοὺς δαιμονιζομένους, μᾶλλον δὲ θὰ εἴμεθα χειρότεροι ἀπὸ ἐκείνους. Διότι καὶ ἐκείνους δὲν τοὺς ἐγκατέλειψεν ὁ Θεὸς εἰς τὴν ἀπόλυτον τυραννίαν τῶν δαιμόνων, διότι τότε θὰ ἔπασχον πολὺ περισσότερα ἀπὸ ὅσα πάσχουν τώρα. Ἐγὼ δὲ θὰ ἤθελα νὰ μάθω καὶ τοῦτο ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ λέγουν αὐτὰ (ὅτι δηλαδὴ κυβερνοῦν οἱ δαίμονες), ποίαν δηλαδὴ ἀταξίαν βλέπουν εἰς τὰ παρόντα, ὥστε νὰ ἀναθέτουν τὰ πάντα εἰς τὴν διοίκησιν τῶν δαιμόνων; Καίτοι βλέπομεν τὸν ἥλιον ἐπὶ τόσα ἔτη νὰ διαγράφη μὲ τάξιν τὴν τροχίαν του καθημερινῶς, τὸν ποικίλον χορὸν τῶν ἀστέρων νὰ διατηρῇ τὴν ἰδικήν του τάξιν, τὴν τροχίαν τῆς σελήνης ἀπαρεμπόδιστον, τὴν ἀκριβῆ διαδοχὴν τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας, ὅλα, καὶ τὰ ἄνω, καὶ τὰ κάτω, νὰ κινουῦνται ὡσὰν ἓνας ἀρμονικὸς χορὸς, μᾶλλον δὲ περισσότερον καὶ ἀκριβέστερον ἀπὸ χορὸν, νὰ διατηρῇ τὸ κάθε ἓνα τὴν ἰδικήν του θέσιν καὶ δὲν ἐκτρέπεται ἀπὸ τὴν γενικὴν τάξιν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καθώρισεν ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος τὰ ἐδημιούργησε.

7. Καὶ ποῖο εἶναι τὸ ὄφελος, θὰ εἶπῃ κάποιος, ὅταν ὁ οὐρανὸς μὲν καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀστέρων καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἔχουν πολλὴν τάξιν καὶ ἀρμονίαν, τὰ

ρωμένα καὶ ἀταξίας; Ποίας συγχύσεως, ἄνθρωπε, καὶ ἀταξίας; Ὁ δεῖνα πλουτεῖ, φησί, καὶ θιάζεται, ἀρπάζει, καὶ πλεονεκτεῖ, τὰς τῶν πενήτων οὐσίας καταπίνει καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ οὐδὲν πάσχει δεινόν· ἕτερος ἐν ἐπιεικείᾳ
 5 ζῆ, σωφροσύνη καὶ δικαιοσύνη καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀγαθοῖς κεκοσμημένος, καὶ πενία καὶ νόσοις καὶ τοῖς ἐσχάτοις κολάζεται δεινοῖς. Ταῦτ' οὖν ἐσὶ τὰ σκανδαλίζοντά σε; Ταῦτα, φησὶν. Ἐὰν οὖν ἴδῃς καὶ τῶν ἀρπαζόντων πολλοὺς κολαζομένους, καὶ τῶν ἐν ἀρετῇ ζώντων ἐπίουσι, ἢ καὶ μυρίους
 10 ἀπολαύοντας ἀγαθῶν, διὰ τί μὴ λύεις ταύτην τὴν ψῆφον, μηδὲ ἀποδέχῃ τὸν Δεσπότην; Ὅτι αὐτὸ τοῦτο ἐσὶ τὸ σκανδαλίζον με πλέον. Διὰ τί γὰρ δύο ὄντων τῶν πονηρῶν, ὁ μὲν κολάζεται, ὁ δὲ διαφυγὼν ἀπέρχεται, καὶ δύο ὄντων ἀγαθῶν, ὁ μὲν τιμᾶται, ὁ δὲ τιμωρούμενος διατελεῖ;

15 Καὶ τοῦτο αὐτὸ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας μέγιστον ἔργον ἐστίν. Εἰ γὰρ πάντας ἐνταῦθα ἐκόλαζε τοὺς πονηροὺς, καὶ πάντας ἐνταῦθα ἐτίμα τοὺς ἀγαθοὺς, περιτιτὴ ἢ τῆς κρίσεως ἦν ἡμέρα. Πάλιν, εἰ μηδένα ἐκόλαζε πονηρόν, μηδὲ ἐτίμα τινὰ τῶν ἀγαθῶν, καὶ οἱ φαῦλοι φαυλότεροι καὶ κακίους ἂν
 20 ἐγένοντο, ὡς πολλῶ τῶν χρησιῶν ραθυμότεροι καὶ μειζρόνως οἱ βουλόμενοι βλασφημεῖν, κατηγόρησαν ἂν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὀλοσχερῶς ἂν εἶπον ἀποστρεψῆσθαι προνοίας τὰ καθ' ἡμᾶς. Εἰ γὰρ καὶ νῦν κολαζομένων τινῶν πονηρῶν, καὶ τιμωμένων ἀγαθῶν, ὁμοίως φασὶν ἀπρονόητα εἶναι τὰ τῶν ἀνθρώπων
 25 πράγματα, εἰ μηδὲ τοῦτο ἐγίνετο, τί οὐκ ἂν εἶπον; Ποῖα δὲ οὐκ ἂν ἐξέβαλον ρήματα; Διὰ τοῦτο τοὺς μὲν κολάζει, τοὺς δὲ οὐ κολάζει τῶν πονηρῶν, καὶ τοὺς μὲν τιμᾷ, τοὺς δὲ οὐ τιμᾷ τῶν ἀγαθῶν. Οὐ κολάζει μὲν ἅπαντας, ἵνα σε πείσῃ, ὅτι ἐστὶν ἀνάστασις· κολάζει δὲ τινάς, ἵνα τοὺς ραθυμοτέρους
 30 τῶ φόβῳ διὰ τῆς τῶν ἐτέρων τιμωρίας ποιήσῃ σπουδαιοτέ-

δὲ ἀνθρώπινα εἶναι γεμᾶτα σύγχυσιν καὶ ἀταξίαν; Ποίαν σύγχυσιν καὶ ἀταξίαν, ἄνθρωπε; Ὁ τάδε πλουτίζει, λέγει, καὶ χρησιμοποιεῖ βίαν, ἀρπάζει καὶ εἶναι πλεονέκτης, καταπίνει καθημερινῶς τὰς περιουσίας τῶν πτωχῶν, καὶ δὲν παθαίνει κανένα κακόν· ἄλλος πού ζῆ μετριοπαθῶς, πού εἶναι γεμᾶτος μὲ σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην καὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ, ὑποφέρει ἀπὸ τὴν πτωχείαν καὶ τὰς ἀσθενείας καὶ τὰ χειρότερα δεινά. Αὐτὰ εἶναι λοιπὸν πού σὲ σκανδαλίζουν; Αὐτὰ εἶναι, λέγει. Ἄν λοιπὸν ἰδῆς καὶ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἄρπαγας νὰ τιμωροῦνται, καὶ μερικοὺς ἐναρέτους ἢ καὶ ἀναριθμήτους νὰ ἀπολαμβάνουν τὰ ἀγαθὰ, διατί τότε δὲν ἐγκαταλείπεις αὐτὴν τὴν γνώμην καὶ δὲν ἀποδέχεσαι τὸν Κύριον; Διότι αὐτὸ εἶναι πού μὲ σκανδαλίζει περισσότερο. Διατί μεταξὺ δύο πονηρῶν ὁ μὲν ἕνας τιμωρεῖται, ὁ δὲ ἄλλος ἀπέρχεται ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτον ἀφοῦ διαφύγη τὴν τιμωρίαν, καὶ μεταξὺ δύο ἀγαθῶν, ὁ μὲν τιμᾶται, ὁ δὲ ἄλλος τιμωρεῖται εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν;

Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ εἶναι ἔργον μέγιστον τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ. Διότι ἂν ὅλους τοὺς κακοὺς τοὺς ἐτιμωροῦσε ἐδῶ, καὶ ὅλους τοὺς ἀγαθοὺς τοὺς ἐτιμοῦσε ἐδῶ, τότε θὰ ἦτο περιττὴ ἢ ἡμέρα τῆς κρίσεως. Καὶ πάλιν, ἐὰν δὲν ἐτιμωροῦσε κανένα κακόν καὶ δὲν ἤμειβε κανένα καλόν, τότε καὶ οἱ φαῦλοι θὰ ἐγίνοντο φαυλότεροι καὶ χειρότεροι καθὼς καὶ περισσότερο ἀδιάφοροι ἀπὸ τοὺς καλοὺς· καὶ αὐτοὶ πού ἔχουν τάσιν νὰ βλασφημοῦν, θὰ κατηγοροῦσαν περισσότερο τὸν Θεὸν καὶ θὰ ἔλεγαν ὅτι τὰ ἀνθρώπινα στεροῦνται παντελῶς τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ. Διότι ἀφοῦ τώρα, πού τιμωροῦνται μερικοὶ πονηροί, καὶ ἀμείβονται μερικοὶ ἀγαθοί, ἰσχυρίζονται ὅτι τὰ ἀνθρώπινα εὐρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἂν δὲν ἐγίνετο οὔτε τοῦτο, τί δὲν θὰ ἔλεγαν; Καὶ τί δὲν θὰ ἐξεστόμιζον; Διὰ τοῦτο ἄλλους μὲν ἀπὸ τοὺς πονηροὺς τιμωρεῖ ἄλλους δὲ δὲν τοὺς τιμωρεῖ, καὶ ἄλλους ἀπὸ τοὺς ἀγαθοὺς ἀμείβει, ἄλλους δὲ ὄχι. Δὲν τιμωρεῖ βέβαια ὅλους διὰ νὰ σὲ πείσῃ ὅτι ὑπάρχει ἀνάστασις· τιμωρεῖ δὲ μερικοὺς διὰ νὰ καταστήσῃ πρὸ προσεκτικοὺς τοὺς ἀμελεῖς μὲ τὸν φόβον, μὲ τὴν τιμωρίαν δηλαδὴ τῶν ἄλλων. Ἀμείβει

ρους. Πάλιν τιμᾶ μὲν τινὰς τῶν ἀγαθῶν, ἵνα ἑτέρους ἐπιπάσῃται ταῖς τιμαῖς πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς ζῆλον· οὐ τιμᾶ δὲ πάντα, ἵνα μάθῃς, ὅτι ἐστὶν ἕτερος καιρὸς ἀποδιδούς ἅπασιν τὰς ἀμοιβάς.

5 Εἰ μὲν γὰρ ἅπαντες ἐνταῦθα ἀπελάμβανον τὰ κατ' ἀξίαν, ἠπίστησαν ἂν τῷ τῆς ἀνασιτάσεως λόγῳ· εἰ δὲ μηδεὶς ἀπελάμβανε τὰ κατ' ἀξίαν, οἱ πλείους ἂν ἐγένοντο ραθυμότεροι. Διὰ τοῦτο τοὺς μὲν κολάζει, τοὺς δὲ οὐ κολάζει, καὶ τοὺς κολαζομένους, καὶ τοὺς μὴ κολαζομένους ὠφελῶν· ἐ-
 10 κείνων μὲν γὰρ ἐκκόπτει τὴν κακίαν, τοὺς δὲ ἑτέρους τῇ τούτων τιμωρίᾳ σωφρονεσιέτους ποιεῖ. Καὶ τοῦτο ἐξ ὧν αὐτὸς εἶπεν ὁ Χριστὸς δῆλον. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνήγγειλαν αὐτῷ, ὅτι πύργος κατενεχθεὶς ἀνθρώπους τινὰς κατέχωσε, φησὶ πρὸς αὐτούς· «Τί νομίζετε, ὅτι ἐκεῖνοι ἁμαρτωλοὶ ἦσαν μό-
 15 νον; Οὐ, λέγω ὑμῖν· ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοήσητε, καὶ ὑμεῖς τὰ αὐτὰ πείσεσθε». Εἶδες πῶς κἀκεῖνοι δι' ἁμαρτίας ἀπώλοντο, καὶ οἱ λοιποὶ οὐ διὰ δικαιοσύνην διέφυγον, ἀλλ' ἵνα ταῖς ἐκείνων τιμωρίαις βελτίους γένωνται; Οὐκοῦν ἠδίκηθητε, φησὶν, οἱ κολαζόμενοι· ἐδύνατο γὰρ μὴ κολασθέντες ταῖς ἐ-
 20 τέρων τιμωρίαις αὐτοὶ γενέσθαι βελτίους. Ἄλλ' εἰ ἦδει βελτίους ἔσομένους ἐκ μετανοίας, οὐκ ἂν ἐκόλασεν ὁ Θεός. Εἰ γὰρ πολλοὺς προειδὼς οὐδὲν ἀπὸ τῆς μακροθυμίας αὐτοῦ κερδανούνητας, ὅμως φέρει μετὰ πολλῆς τῆς ἀνεξικακίας, τὸ αὐτοῦ πληρῶν καὶ παρέχων αὐτοῖς ἀνανήψαι ποτε ἐκ τῆς
 25 οἰκείας ἀνοίας· πῶς ἂν τοὺς μέλλοντας βελτίους ἀπὸ τῆς ἐτέρων γενέσθαι τιμωρίας, ἀπεσιτέρησεν ἂν τοῦ τῆς μετανοίας κέρδους; Ὡστε οὐδὲν οὕτοι ἠδίκηθητε, καὶ τῆς κακίας αὐτοῖς ἐκκοπέσεως τῇ τιμωρίᾳ, καὶ τῆς ἐκεῖ κολάσεως κουφοτέρας ἔσομένης, διὰ τὸ προλαβόντας ἐνταῦθα παθεῖν
 30 κακῶς.

πάλιν μερικούς από τους αγαθούς ὥστε μὲ τὰς ἀμοιβὰς νὰ προσελκύσῃ καὶ ἄλλους εἰς τὸν ζῆλον τῆς ἀρετῆς· δὲν τοὺς ἀμείβει ὅλους, διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι ὑπάρχει ἄλλος χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖον ὅλοι θὰ λάβουν τὸν μισθὸν τῶν ἔργων τους.

Διότι ἂν ὅλοι ἀπελάμβανον ἐδῶ ὅλα ὅσα ἤξιζον, δὲν θὰ ἐπίστευαν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀναστάσεως· ἂν πάλι κανεὶς δὲν ἀπελάμβανε σύμφωνα πρὸς τὴν ἀξίαν του, οἱ περισσότεροι θὰ ἐγίνοντο ἀδιάφοροι. Διὰ τοῦτο ἄλλους μὲν τιμωρεῖ, ἄλλους δὲ δὲν τιμωρεῖ, ὠφελῶν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τοὺς τιμωρουμένους καὶ τοὺς μὴ τιμωρουμένους· διότι ἀπὸ ἐκείνους μὲν ἐκριζώνει τὴν κακίαν, ἐνῶ τοὺς ἄλλους τοὺς καθιστᾷ σωφρονεστέρους μὲ τὴν τιμωρίαν τῶν ἄλλων. Καὶ τοῦτο γίνεται φανερόν ἀπὸ ὅσα εἶπεν ὁ Χριστός. "Ὅταν δηλαδὴ τοῦ ἀνήγγειλαν ὅτι ἕνας πύργος ποὺ κατέπεσε κατεπλάκωσε μερικούς ἀνθρώπους, εἶπε πρὸς αὐτούς· «Τί νομίζετε ὅτι μόνον ἐκεῖνοι ἦσαν ἀμαρτωλοί; "Ὁχι, σὰς λέγω· ἀλλὰ ἐὰν δὲν μετανοήσετε, καὶ σεῖς θὰ πάθετε τὰ ἴδια²³. Εἶδες πῶς ἐχάθησαν καὶ ἐκεῖνοι διὰ τὰς ἀμαρτίας των, ἀλλὰ καὶ ὅσοι διέφυγαν δὲν διέφυγαν ἐπειδὴ ἦσαν δίκαιοι, ἀλλὰ διὰ νὰ γίνουν καλύτεροι διδασκόμενοι ἀπὸ τὰς τιμωρίας ἐκείνων; Ἐὰν ἀδικοῦνται οἱ τιμωρούμενοι, θὰ εἰπῇ κάποιος· διότι ἤμποροῦσαν χωρὶς νὰ τιμωρηθοῦν νὰ γίνουν καλύτεροι αὐτοὶ ἀπὸ τὰς τιμωρίας τῶν ἄλλων. Ἐὰν ἂν ἐγνώριζεν ὁ Θεὸς ὅτι θὰ ἐγίνοντο καλύτεροι μὲ τὴν μετάνοιαν, δὲν θὰ τοὺς ἐτιμωροῦσε. Διότι ἐὰν, ἐνῶ γνωρίζει ἐκ τῶν προτέρων ὅτι πολλοὶ δὲν θὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὴν μακροθυμίαν του, ἐν τούτοις δεικνύει μεγάλην ἀνεξικακίαν καὶ ἐκπληρώνει τὸ χρέος του καὶ τοὺς παρέχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀνανήψουν καὶ νὰ συνέλθουν ἀπὸ τὴν ἀνοησίαν των, πῶς θὰ ἀποστεροῦσε ἀπὸ τὸ κέρδος τῆς μετανοίας ὅσους ἐπρόκειτο νὰ γίνουν καλύτεροι ἀπὸ τὴν τιμωρίαν τῶν ἄλλων; Ὡστε λοιπὸν δὲν ἀδικοῦνται αὐτοί, διότι καὶ ἡ κακία των ἐκριζώνεται μὲ τὴν τιμωρίαν καὶ ἡ κόλασις εἰς τὸν ἄλλον κόσμον θὰ εἶναι ἐλαφροτέρα, διότι ἐδῶ ἐπρόλαβαν καὶ ἐπαθάν πολλά.

Πάλιν οἱ μὴ κολασθέντες οὐδὲν ἠδίκηθησαν. Ἐξῆν γὰρ
 αὐτοῖς, εἴπερ ἐβούλοντο, τῇ μακροθυμίᾳ τοῦ Θεοῦ πρὸς με-
 ταβολὴν ἀρίστην χρῆσασθαι, καὶ θαυμάσαντας τὸ ἀνεξίκα-
 κον αἰδεσθῆναι τῆς ἀνοχῆς τὴν ὑπερβολήν, καὶ μεταστῆναί
 5 ποτε πρὸς ἀρειήν, καὶ ταῖς ἐτέρων τιμωρίαις τὴν οἰκείαν
 κερδαῖναι σωτηρίαν. Εἰ δὲ ἐπιμένονοι τῇ πονηρίᾳ, οὐχ ὁ Θε-
 ὸς αἴτιος, ὁ διὰ τοῦτο μακροθυμῶν, ἵνα αὐτοὺς ἀνακησχη-
 ται, ἀλλ' ἐκεῖνοι συγγνώμης ἀνάξιοι, οἱ μὴ χρησάμενοι εἰς
 δέον τῇ τοῦ Θεοῦ μακροθυμίᾳ. Οὐ τοῦτον δὲ τὸν λόγον μόνον
 10 ἐστὶν εἰπεῖν, δι' ὃν οὐ κολάζονται πάντες ἐνταῦθα οἱ πονηροί,
 ἀλλὰ καὶ ἕτερον οὐκ ἐλάττονα τούτου. Ποῖον δὴ τοῦτον; "Οτι
 εἰ πᾶσι παρ' αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα τὰς κολάσεις ἐπήγαγεν ὁ
 Θεός, προανηρπάσθη ἂν τὸ γένος ἡμῶν, καὶ οὐκ ἂν ἔφθασεν
 εἰς διαδοχὴν ἔλθεῖν. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές,
 15 ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος· «Ἐὰν ἀνομίας παραιτήρησῃ,
 Κύριε, τίς ὑποστήσεται;». Εἰ δὲ δοκεῖ καὶ βασανίσαι τὴν
 ρῆσιν τὸν ἐκάστου βίον ἀφέντες μετὰ ἀκριθείας ἐξετάζειν
 (οὐδὲ γὰρ δυνατὸν ἡμῖν εἰδέναί τὰ ἐκάστω βεβαιωμένα),
 ἅπερ ἀναντιρρήτως ἅπαντες ἁμαρτάνομεν, ταῦτα εἰς μέσον
 20 ἀγάγωμεν, καὶ ἐκ τούτου δῆλον ἡμῖν ἔσται καὶ φανερόν,
 ὅτι εἰ καθ' ἕκαστον ἐκολαζόμεθα τῶν ἁμαρτημάτων, πάλαι
 ἂν ἀπολώλειμεν.

Ὁ καλέσας τὸν ἀδελφὸν μωρόν, ἔνοχός ἐστιν εἰς τὴν
 γέενναν τοῦ πυρός, φησὶν. Ἔστιν οὖν τις ἡμῶν, ὃς οὐχ ἡμαρ-
 25 τε τὴν ἁμαρτίαν ταύτην; τί οὖν, εὐθέως ἀναρπασθεῖναι ἔδει;
 Οὐκοῦν πάντες ἀνηρπάσθημέν τε καὶ ἠφανίσθημεν ἂν πάλαι
 καὶ πρόπαλαι. Πάλιν ὁ ὀμνύων, φησί, κἂν εὐορκῆ, τὰ ἐκ τοῦ
 πονηροῦ ποιεῖ πράγματα. Τίς οὖν ἐστιν, ὃς οὐκ ὤμοσε; μᾶλ-
 λον δὲ τίς ἐστιν, ὃς οὐκ ἐπιώρκησε πώποτε; Ὁ πρὸς γυναῖ-
 30 κα ἰδὼν, φησὶν, ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς, ἀπηρητισμένος ἐσὶ
 μοιχός. Καὶ ταύτης δὲ τῆς ἁμαρτίας πολλοὺς εὔροι τις ἂν

24. Ψαλμ. 129, 3.

25. Ματθ. 5, 22.

26. Ματθ. 5, 37.

27. Ματθ. 5, 28.

Ἐκ τὸ ἄλλο μέρος πάλιν ὅσοι δὲν ἐτιμωρήθησαν ἐδῶ δὲν ἀδικοῦνται εἰς τίποτε. Διότι ἤμποροῦσαν, ἂν βέβαια ἤθελαν, νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὴν μακροθυμίαν τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ στραφοῦν πρὸς τὴν ἀρετὴν, καὶ ἀφοῦ θαυμάσουν τὴν ἀνεξικακίαν νὰ σεβασθοῦν τὴν ὑπερβολικὴν ἀνοχήν καὶ νὰ μεταστραφοῦν κάποτε πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ νὰ κερδίσουν αὐτοὶ τὴν σωτηρίαν των ἀπὸ τὰς τιμωρίας τῶν ἄλλων. Ἐὰν ὅμως ἐπιμένουν εἰς τὴν πονηρίαν των, δὲν εἶναι αἴτιος ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος μακροθυμεῖ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο, διὰ νὰ τοὺς ἀνακτήσῃ, ἀλλὰ ἐκεῖνοι εἶναι ἀνάξιοι συγγνώμης, διότι δὲν ἐχρησιμοποίησαν ὅπως ἔπρεπε τὴν μακροθυμίαν τοῦ Θεοῦ. Ὅχι μόνον αὐτὸν τὸν λόγον ἠμπορῶ νὰ παραθέσω, πού ἐξηγεῖ διατί δὲν τιμωροῦνται ἐδῶ ὅλοι οἱ κακοί, ἀλλὰ καὶ ἄλλον ὅχι μικροτέρας ἀξίας. Ποῖος εἶναι αὐτός; Ὅτι, ἐὰν ὁ Θεὸς ἐτιμωροῦσε ὅλους δι' ὅλα τὰ ἁμαρτήματά τους, πρὸ πολλοῦ θὰ εἶχεν ἐξαφανισθῆ τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ δὲν θὰ διατηροῦσε τὴν συνέχειάν του· καὶ διὰ νὰ μάθῃς ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἄκουσε τὸν προφήτην πού λέγει· «ἐὰν λάβῃς ὑπ' ὄψιν τὰς ἀνομίας, Κύριε, ποῖος θὰ ἀντέξῃ;»²⁴. Καὶ ἐὰν θέλῃς, ἃς ἐξετάσωμεν τὴν φράσιν αὐτήν· ἂν ἐξετάσωμεν μὲ ἀκρίβειαν τὴν ζωὴν μας (διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίζωμεν τὴν ζωὴν ἐκάστου) καὶ φέρωμεν εἰς τὸ μέσον τὰς ἁμαρτίας πού ἀναντίρρητα πράττομεν ὅλοι, θὰ γίνῃ φανερόν εἰς ἡμᾶς ἀπ' αὐτὸ ὅτι ἐὰν ἐτιμωρούμεθα δι' ἓνα ἕκαστον τῶν ἁμαρτημάτων μας, θὰ εἶχαμε καθῆ πρὸ πολλοῦ.

Ὅποιος ἐκάλεσε τὸν ἀδελφόν του ἀνόητον, εἶναι ἔνοχος εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός, λέγει²⁵. Ὑπάρχει λοιπὸν κάποιος ἀπὸ ἡμᾶς πού δὲν ὑπέπεσε εἰς αὐτὸ τὸ ἁμάρτημα; Τί λοιπὸν ἔπρεπε ἀμέσως νὰ ἀναρπασθῆ; Λοιπὸν ὅλοι θὰ εἶχαμεν ἀναρπασθῆ καὶ ἐξαφανισθῆ ἀπὸ παλαιὰ καὶ ἀκόμη πρὸ παλαιὰ. Πάλιν, λέγει, αὐτὸς πού ὀρκίζεται, καὶ ἂν ἀληθῶς ὀρκίζεται, κάμνει πράγματα ἐκ τοῦ πονηροῦ²⁶. Ποῖος ὅμως ὑπάρχει πού δὲν ἔχει ὀρκισθῆ; ἢ μᾶλλον ποῖος εἶναι ἐκεῖνος πού δὲν παρέβη τὸν ὄρκον του ποτέ; Ὅποιος κοιτάξῃ γυναῖκα, λέγει, μὲ ἀκολάστους ὀφθαλμούς, εἶναι ἤδη μοιχός²⁷. Καὶ αὐτῆς τῆς ἁμαρτίας ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ εὔρη

ὑπευθύνους. Ὅτιαν οὖν τὰ ὁμολογημένα τοιαῦτα ἦ, οὕτως
 ἀφόρητα, καὶ τούτων ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ κόλασιν ἀπαραίτη-
 τον ἡμῖν ἐπάγη, εἰ καὶ τὰ λάθρα ἡμῖν ἡμαρτημένα ἀναλογι-
 σαίμεθα, τότε ὀφόμεθα μάλιστα τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν οὐκ
 5 ἐπάγουσαν καθ' ἕκαστον ἀμάρτημα τὴν τιμωρίαν ἡμῖν. Ὅστε
 ὅτιαν ἴδῃς τινὰ ἀρπάζοντα, πλεονεκτοῦντα, καὶ μὴ κολαζόμε-
 νον, ἀνάπτυσσον καὶ σὺ τὸ σαυτοῦ συνειδός, ἀναλόγισαί σου
 τὴν ζωὴν, ἔπελθε τὰ ἡμαρτημένα, καὶ μαθήσῃ καλῶς ὅτι σοί
 πρώτῳ οὐ συμφέρει καθ' ἕκαστον τῶν ἀμαρτημάτων κολάζε-
 10 σθαι. Διὰ γὰρ τοῦτο ἀφειδῶς οἱ πολλοὶ φθέγγονται, ἐπειδὴ
 οὐ τὰ ἴδια πρὸ τῶν ἀλλοτριῶν σκοποῦσιν, ἀλλὰ τὰ ἡμέτερα
 ἀφέντες, τὰ τῶν ἄλλων ἐξειάζομεν ἅπαντες. Ἀλλὰ μηκέτι
 τοῦτο ποιῶμεν, ἀλλὰ τοῦναντίον κἄν μὲν δίκαιόν τινα κολα-
 ζόμενον ἴδῃς, ἀναμνήσθητι τοῦ Ἰώβ. Ἄν τε γὰρ δίκαιος ἦ
 15 τις. οὔτε δικαιότερος ἔσται ἐκείνου, οὔτε κατὰ μικρὸν ἐγ-
 γύς· ἂν τε μυρία πάσχη κακά, οὐδὲν οὐδέπω ἰσοῦτον ἔπαθεν,
 ὅσον ἐκεῖνος.

8. Τοῦτο τοίνυν εἰς νοῦν λαβὼν, παῦσαι κατηγορῶν
 τοῦ Δεσπότητος, μαθὼν ὅτι οὐκ ἐγκαταλιμπάνων τὸν τοιοῦτον
 20 ὁ Θεὸς ἀφήσῃ πάσχειν κακῶς, ἀλλὰ στεφανῶσαι, καὶ λαμ-
 πρότερον ποιῆσαι θουλόμενος. Ἄν δὲ ἀμαρτωλὸν ἴδῃς τιμω-
 ρούμενον, ἀναμνήσθητι τοῦ παραλυτικοῦ τοῦ τριάκοντα ὀκτώ
 ἔτη ἔχοντος ἐπὶ τῆς κλίνης. Ὅτι γὰρ κακείνος δι' ἀμαρτίας
 τῆ νόσῳ παρεδόθη τότε ἐκείνῃ, ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγον-
 25 τος· «Ἴδε ὑγιῆς γέγονας, μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χειρόν
 τί σοι γένηται». Ἡ γὰρ ἀμαρτημάτων τίνομεν δίκας κολαζό-
 μενοι, ἢ στεφάνων λαμβάνομεν ὑπόθεσιν, ἂν ἐν κατορθώμασι
 ζῶντες πάσχωμεν κακῶς. Ὅστε κἄν ἐν δικαιοσύνῃ, κἄν ἐν
 ἀμαρτίαις ζῶμεν, χρήσιμον ἡμῖν ἢ κόλασις, ὅτε μὲν λαμπρο-
 30 τέρους ποιοῦσα, ὅτε δὲ σωφρονεσιτέρους ἐργαζομένη, καὶ τὴν
 μέλλουσαν ἡμῖν ἐπικουφίζουσα τιμωρίαν. Ὅτι γὰρ ἔστιν ἐν-
 ταῦθα κολασθέντα καὶ ἐνεγκόντα εὐχαρίστως, προσιτέρας ἀ-

28. Ἰω. 5, 5.

29. Ἰω. 5, 14.

πολλοὺς ἐνόχους. "Όταν λοιπὸν τὰ ἁμαρτήματα ποὺ ὁμολογοῦμεν εἶναι τοιοῦτου εἴδους, τόσον ἀνυπόφορα καὶ κάθε ἕνα ἀπὸ αὐτὰ ἐπιφέρει ἐναντίον μας τὴν ἀπαραίτητον τιμωρίαν, καὶ ἂν ἀναλογισθοῦμεν ὅσα κρυφὰ διεπράξαμεν τότε κατ' ἐξοχὴν θὰ ἴδωμεν τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία δὲν μᾶς τιμωρεῖ διὰ κάθε ἁμάρτημα. "Όστε ὅταν ἰδῆς κάποιον νὰ εἶναι ἄρπαξ, πλεονέκτης καὶ νὰ μὴ τιμωρῆται, διερεύνησε καὶ σὺ τὴν συνείδησίν σου, ἀναλόγισου ὅλην σου τὴν ζωὴν, θυμήσου τὰς ἁμαρτίας σου, καὶ θὰ μάθης καλὰ ὅτι εἰς ἐσὲ πρῶτα - πρῶτα δὲν συμφέρει νὰ τιμωρηθῆς διὰ κάθε ἕνα ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά σου. Διὰ τοῦτο οἱ πολλοὶ φωνάζουν ἀμέτρως, ἐπειδὴ δὲν ἐξετάζουν τὰ ἰδικά τους ἁμαρτήματα πρὶν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων, ἀλλὰ ἀφήνομεν τὰ ἰδικά μας ὅλοι καὶ ἐξετάζομεν τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων. "Όμως ἂς μὴ κάνωμεν αὐτό, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετον· καὶ ἂν ἰδῆς κάποιον δίκαιον νὰ τιμωρῆται, νὰ ἐνθυμηθῆς τὸν Ἰώβ. Διότι καὶ νὰ εἶναι κάποιος δίκαιος, δὲν θὰ εἶναι δικαιότερος ἐκείνου, οὔτε κἂν θὰ τὸν πλησιάζῃ· καὶ ἂν ὑποφέρῃ ἀμέτρητα κακὰ ποτὲ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔπαθεν ὅσα ἐκεῖνος.

8. Αὐτὸ λοιπὸν ἔχων εἰς τὸν νοῦν σου, παῦσε νὰ κατηγορῆς τὸν Κύριον, ἀφοῦ μάθης ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἀφήνει τὸν δίκαιον νὰ ὑποφέρῃ διότι τὸν ἐγκαταλείπει, ἀλλὰ διότι θέλει νὰ τὸν στεφανώσῃ καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ ἐνδοξότερον. "Αν πάλιν ἰδῆς ἁμαρτωλὸν νὰ τιμωρῆται ἐνθυμήσου τὸν παραλυτικὸν ποὺ ἐπὶ τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη ἦτο κατάκοιτος εἰς τὴν κλίνην²⁸. "Ότι πράγματι καὶ ἐκεῖνος παρεδόθη τότε εἰς τὴν ἀρρώστιαν ἐκείνην διὰ τὰς ἁμαρτίας του, ἄκουσε τὸν Χριστὸν ποὺ λέγει «Ἰδοὺ ἔγινες ὑγιής, μὴ ἁμαρτάνης πλέον, διὰ νὰ μὴ σοῦ συμβῆ κάτι χειρότερον»²⁹. Διότι ἡ πληρόνομεν τὰς ἁμαρτίας μας τιμωρούμενοι ἢ λαμβάνομεν εὐκαιρίαν διὰ στεφάνους, ἂν, καθ' ὃν χρόνον ζοῦμε ἐνάρετα, ὑποφέρωμεν. "Όστε καὶ ἂν ζοῦμε μὲ δικαιοσύνην καὶ ἂν ζοῦμε εἰς τὰς ἁμαρτίας, ἡ τιμωρία μᾶς εἶναι ὠφέλιμος, διότι ἄλλοτε μὲν μᾶς κάνει λαμπροτέρους, ἄλλοτε σωφρονεστέρους καὶ ἐλαφρώνει τὴν μέλλουσαν τιμωρίαν. "Ότι πράγματι, ὅταν τιμωρηθοῦμε εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν καὶ ὑπομείνουμε

πολαῦσαι ἐκεῖ τῆς τιμωρίας, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος· «Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς, καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα· κρινόμενοι δὲ ὑπὸ Κυρίου παιδεύομεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν». Ταῦτα οὖν ἅπαντα εἰδότες, καὶ τὰ τοιαῦτα φιλοσοφῶμεν περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐπιστοιμίζωμεν.

Κἂν ἦ τι τῶν γινομένων τὴν διάνοιαν ὑπερβαῖνον τὴν ἡμετέραν, μὴ ἀπὸ τούτου τὰ καθ' ἡμᾶς ἀπρονόητα εἶναι νομίζωμεν, ἀλλ' ἐκ μέρους καταλαβόντες αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν, ἐν τοῖς ἀκαταλήπτοις παραχωρῶμεν αὐτοῦ τῷ ἀνεξιχνιάστῳ τῆς σοφίας. Εἰ γὰρ ἀνθρώπου τέχνην οὐ δυνατὸν καταλαβεῖν τῷ ἰδιώτῃ, πολλῶ μᾶλλον τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας τὸ ἄπειρον ἀδύνατον συνιδεῖν ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ· «Ἀνεξερεύνητα γὰρ τὰ κτίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ». Ἄλλ' ὅμως ἀπὸ τῶν ὀλίγων καὶ περὶ τοῦ παντὸς σαφῆ καὶ δῆλην λαβόντες πίστιν, ὑπὲρ ἁπάντων τῶν γινομένων εὐχαριστιῶμεν αὐτῷ. Καὶ γὰρ καὶ ἕτερός ἐστι λόγος ἀναντίρρητος τοῖς βουλομένοις περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας φιλοσοφεῖν. Ἐρώμεθα γὰρ τοὺς ἀντιλέγοντας, ἄρα ἔστι Θεός; κἂν μὲν εἴπωσιν, ὅτι οὐκ ἔστι, μηδὲ ἀποκρινώμεθα. Ὡσπερ γὰρ τοῖς μαινομένοις οὐκ ἄξιον ἀποκρίνεσθαι, οὕτως οὐδὲ τοῖς λέγουσι μὴ εἶναι Θεόν. Εἰ γὰρ πλοῖον ὀλίγους ναύτας ἔχον καὶ ἐπιβάτας, οὐκ ἂν οὐδὲ ἐν σιάδιον διασωθεῖη χωρὶς τῆς κυβερνώσης αὐτὸ χειρός, πολλῶ μᾶλλον κόσμος τοσοῦτος, τοσαῦτα σώματα ἔχων ἐν ἑαυτῷ ἐκ διαφόρων συγκείμενα στοιχείων, ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον οὐκ ἂν διήρκεσεν, εἰ μὴ πρόνοια ἦν τις ἐφεσιῶσα, καὶ τόδε τὸ πᾶν συγκρατοῦσα καὶ συνέχουσα διηλεκῶς. Ἄν δὲ αἰσχυρθέντες τὴν κοινὴν ἁπάντων ψῆφον καὶ τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων πεῖραν, ὁμολογήσωσιν εἶναι Θεόν,

30. Α' Κορ. 11, 30-32.

31. Ρωμ. 11, 33.

εὐχαρίστως τὴν τιμωρίαν, μᾶς ἀναμένει εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν ἑλαφροτέρα τιμωρία, ἄκουσε τὸν Παῦλον ποὺ λέγει· «Διὰ τοῦτο ὑπάρχουν μεταξύ σας πολλοὶ ἀδύνατοι καὶ ἄρρωστοι, καὶ ἄρκετοὶ νεκροί. Διότι ἐὰν ἐκρίναμεν τὸν ἑαυτὸν μας, δὲν θὰ ἐκρινόμεθα. Κρινόμενοι δέ, ἀπὸ τὸν Κύριον τιμωρούμεθα, διὰ νὰ μὴ καταδικασθοῦμε μὲ τὸν κόσμον»³⁰. Γνωρίζοντες λοιπὸν ὅλα αὐτὰ καὶ νὰ ἐμβαθύνωμεν γενικῶς εἰς τὸ θέμα τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἀποστομώνωμεν αὐτοὺς ποὺ ἀντιλέγουν.

Καὶ ἂν ὑπάρχη κάτι ποὺ ὑπερβαίνει τὴν ἰδικήν μας σκέψιν, ἄς μὴ νομίζωμεν ἀπὸ αὐτὸ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν προνοεῖ διὰ τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ ἀφοῦ κατανοήσωμεν τὴν πρόνοιάν του ἐν μέρει, εἰς τὰ σημεῖα ποὺ παραμένουν ἀκατανόητα, ἄς ἀναλογισθοῦμε ὅτι ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀνεξερεύνητος. Διότι ἐὰν ὁ ἀνίδεος δὲν ἤμπορῆ νὰ κατανοήσῃ τὴν τέχνην ἀνθρώπων, πολὺ περισσότερο εἶναι ἀδύνατον νὰ γνωρίζῃ ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια τὸ ἄπειρον τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ· «διότι αἱ κρίσεις του εἶναι ἀνεξερεύνητοι καὶ ἀνεξιχνίαστοι οἱ δρόμοι του»³¹. Ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ὀλίγα, ἀφοῦ λάβωμεν φανεράν καὶ σαφῆ πίστιν, δι' ὅλα ὅσα γίνονται ἄς τὸν εὐχαριστοῦμεν. Καθ' ὅσον ὑπάρχει καὶ ἄλλος λόγος ἀναντίρρητος, δι' ὅσους θέλουν νὰ φιλοσοφήσουν εἰς τὸ θέμα τῆς θείας προνοίας. Ἄς ἐρωτήσωμεν τοὺς ἀντιλέγοντας, ὑπάρχει ἄρα γε Θεός; καὶ ἂν μὲν μᾶς εἰποῦν ὅτι δὲν ὑπάρχει, τότε ἄς μὴ τοὺς ἀπαντήσουμε. Διότι ὅπως ἀκριβῶς δὲν ἀξίζει νὰ ἀπαντοῦμε εἰς τοὺς παράφρονas, ἔτσι καὶ εἰς ἐκείνους ποὺ λέγουν ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός. Διότι ἂν ἕνα πλοῖον, ποὺ ἔχει ὀλίγους ναύτας καὶ ἐπιβάτας, δὲν ἤμπορεῖ νὰ διανύσῃ σῶον οὔτε ἕνα στάδιον χωρὶς τὴν χεῖρα ποὺ τὸ κυβερνάει, πολὺ περισσότερο τόσοσ πολλὺς κόσμος ποὺ ἔχει τόσα σώματα, συγκεείμενα ἀπὸ διάφορα στοιχεῖα, δὲν θὰ διεσώζετο ἐπὶ τόσον χρόνον, ἂν δὲν ὑπῆρχε κάποια πρόνοια ποὺ νὰ προΐστατο αὐτοῦ καὶ ποὺ συγκρατεῖ τὸ σύμπαν καὶ διατηρεῖ τὴν συνέχειάν του διαρκῶς. Ἄν ὅμως ἐντραποῦν τὴν κοινήν γνώμην ὄλων καὶ τὴν πείραν ποὺ μᾶς προσφέρουν τὰ ἴδια τὰ πράγματα καὶ ὁμολογήσουν ὅτι ὑπάρχει Θεός, αὐτὸ νὰ

- ἐκεῖνο λέγωμεν πρὸς αὐτούς, ὅτι εἰ ἔστιν ὁ Θεός, ὡσπερ οὖν
καὶ ἔστιν, ἀκόλουθον εἶναι καὶ δίκαιον· εἰ γὰρ μὴ ἔστι δίκαιος,
οὔτε Θεός ἐστι· εἰ δὲ δίκαιός ἐστι, ἐκάστω τὰ καὶ
ἀξίαν ἀποδίδωσιν. Ἄλλ' ὁρῶμεν οὐ πάντας ἐνταῦθα καὶ
5 ἀξίαν ἀπολαμβάνοντας· οὐκοῦν ἀνάγκη τινὰ ἐλπίσαι ἐτέραν
ἀποκειμένην ἀμοιβήν, ἵνα ἐκάστω τὰ καὶ ἀξίαν ἀπολαθόντος,
φανῆ τοῦ Θεοῦ τὸ δίκαιον. Οὗτος γὰρ ὁ λόγος, οὐ τὴν περὶ
προνοίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν περὶ ἀνασιάσεως συνεισάγει
φιλοσοφίαν ἡμῖν.
- 10 Ταῦτα τοίνυν εἰδότες, καὶ αὐτοὶ μελετῶμεν τὰ περὶ
προνοίας καὶ ἀνασιάσεως, καὶ ἐτέρους διδάσκωμεν, καὶ σπου-
δὴν ποιησώμεθα ἅπασαν τοὺς κατὰ τοῦ Δεσπότου λυσιῶντας
ἐπιστοιμίζειν, καὶ αὐτοὶ δοξάσωμεν αὐτὸν ἐν παῖσιν. Οὕτω
γὰρ πλείω τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ ἐπισπασόμεθα, καὶ πολλῆς
15 ἀπολαύσομεν ροπῆς, καὶ οὕτω δυνησόμεθα τῆς ὄντως ἀπαλ-
λαγῆναι κακίας, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, χά-
ριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι'
οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι,
νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

εἰποῦμε εἰς αὐτούς, ὅτι ἐὰν ὑπάρχη Θεός, ὅπως πράγματι ὑπάρχει, εἶναι ἐπόμενον νὰ εἶναι καὶ δίκαιος· διότι ἐὰν δὲν εἶναι δίκαιος, δὲν εἶναι καὶ Θεός· ἂν δὲ εἶναι δίκαιος, τότε ἀποδίδει εἰς τὸν καθένα κατὰ τὴν ἀξίαν του. Ἄλλὰ βλέπομεν ὅτι ἐδῶ δὲν ἀπολαμβάνουν ὅλοι κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν ἔργων τους· ἐπομένως εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐλπίσουμε ὅτι ἐπιφυλάσσεται εἰς τὸ μέλλον μία ἄλλη ἀμοιβή, διὰ νὰ ἀμειφθῇ ^{καὶ} κάθε ἕνας κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν ἔργων του καὶ νὰ φανῇ τὸ δίκαιον τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ ἡ ἐπιχειρηματολογία ὄχι μόνον τὴν διδασκαλίαν περὶ προνοίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν περὶ ἀναστάσεως μᾶς εἰσάγει.

Αὐτὰ λοιπὸν ἀφοῦ γνωρίζομεν, καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ σκεπτόμεθα τὰ περὶ προνοίας καὶ ἀναστάσεως καὶ ἄλλους νὰ διδάσκουμε καὶ νὰ καταβάλλουμε κάθε προσπάθειαν νὰ ἀποστομώνουμε τοὺς λυσσαλέους ἐχθροὺς τοῦ Κυρίου καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ τὸν δοξάσωμεν εἰς ὅλα. Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ τύχωμεν μεγαλυτέρας κηδεμονίας του καὶ μεγάλης βοηθείας καὶ θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὴν πραγματικὴν κακίαν καὶ νὰ ἐπιτύχουμε τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα, συγχρόνως καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΓΚΑΛΟΥΝΤΑΣ

τινος ἔνεκεν οὐκ ἐκ μέσου γέγονεν ὁ διάβολος· καὶ
 10 ὅτι οὐδὲν ἡμᾶς θλάπτει ἢ τούτου πονηρία εἰάν προσέ-
 χωμεν, καὶ περὶ μειανοίας.

1. Ὁ μὲν Ἰσαὰκ ἐπιθυμήσας ποτὲ ἄριστον ἐκ τῶν χει-
 5 ρῶν τοῦ παιδὸς φαγεῖν, τὸν παῖδα εἰς τὴν θήραν ἐξέπεμψεν
 ἐκ τῆς οἰκίας· οὗτος δὲ ὁ Ἰσαὰκ ἐπιθυμήσας ἄριστον ἐκ τῶν
 ἡμετέρων χειρῶν λαβεῖν, οὐχ ἡμᾶς ἐξέπεμψεν ἐκ τῆς οἰ-
 κίας, ἀλλ' αὐτὸς πρὸς τὴν ἡμετέραν ἔδραμε τράπεζαν. Τί τού-
 του φιλοσοργότερον γένοιτ' ἄν; τί δὲ ταπεινότερον; ὅς οὔτω
 10 θερμὴν ἐπιδείξασθαι τὴν ἀγάπην κατηξίωσε, καὶ τοσοῦτον
 καταθῆναι ἡνέοχετο. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἡμεῖς, καὶ τὸν τόνον
 τῆς φωνῆς, καὶ τὴν δύναμιν τῶν ποδῶν καταβαλόντες ἀπὸ
 τῆς ἐωθινῆς διαλέξεως, ἰδόντες τὴν πατρικὴν ὄψιν, εὐθέ-
 ως ἐπελαθόμεθα τῆς ἀσθενείας, ἀπεθόμεθα τὸν ὄκνον, ἀνε-
 15 πιερώθημεν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, εἶδομεν τὴν λαμπρὰν πολιάν,
 καὶ φωτὸς ἐνεπλήσθη ἡμῶν ἢ ψυχῆ. Διὰ τοῦτο καὶ μειὰ
 προθυμίας τὴν τράπεζαν παραιτήμεθα, ἵνα φαγῶν εὐλογή-
 ση ἡμᾶς. Οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα κλοπὴ καὶ δόλος, καθάπερ ἐκεῖ
 τότε· ἕτερος μὲν ἐπειάγη εἰσενεγκεῖν, ἕτερος δὲ εἰσήνεγκεν·
 20 ἀλλ' ἐγὼ καὶ ἐπειάγην εἰσενεγκεῖν, καὶ εἰσήνεγκα. Εὐλόγη-
 σον δὴ ἡμᾶς, ὦ πάτερ, εὐλογίαν πνευματικὴν, καὶ ἦν πάν-
 τες εὐχόμεθα λαβεῖν ἀεὶ, καὶ τὴν οὐ σοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμοὶ
 καὶ τούτοις πᾶσι χρησίμην· παρακάλεσον τὸν κοινὸν ἡμῶν
 ἀπάντων Δεσπότην, εἰς τὸ μακρὸν γῆρας τοῦ Ἰσαὰκ τὴν ζω-
 25 ἦν τὴν σὴν ἐξαγαγεῖν. Τοῦτο γὰρ καὶ ἐμοὶ καὶ τούτοις τῆς
 δρόσου τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῆς πιότητος τῆς γῆς τιμιώτερον
 καὶ ἀναγκαιότερον.

1. Γεν. 27, 2έ.

2. Ἐννοεῖ τὸν γέροντα ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας Φλαβιανόν. Ὁ χα-
 ρακτηρισμὸς «λαμπρὰ πολιὰ» φανερῶνει τὸ προκεχωρημένον τῆς ἡ-
 λικίας τοῦ ἐπισκόπου καὶ τὴν κατὰ συνέπειαν λεύκανσιν τῆς κε-
 φαλῆς του.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΝΤΑΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

διατί δὲν ἔξαφανίζει τὸν διάβολον· καὶ ὅτι δὲν μᾶς βλάπτει καθόλου ἢ πονηρία τοῦ ἂν προσέχωμεν, καὶ περὶ μετανοίας.

1. Ὁ Ἰσαὰκ ἐπεθύμησε κάποτε γεῦμα ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ υἱοῦ του¹ καὶ τὸν ἔστειλε διὰ κυνήγιον μακρὰ ἀπὸ τὴν οἰκίαν του· αὐτὸς ὅμως ὁ Ἰσαὰκ ὅταν ἐπεθύμησε νὰ λάβῃ γεῦμα ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μας χεῖρας, δὲν μᾶς ἔστειλεν ἔξω ἀπὸ τὴν οἰκίαν μας, ἀλλὰ ἔτρεξεν ὁ ἴδιος πρὸς τὴν ἰδικὴν μας τράπεζαν. Τί φιλοστοργότερον τούτου ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ; τί ταπεινότερον; Ἀφοῦ ἠξιώθη νὰ ἐπιδείξῃ τόσον θερμὴν ἀγάπην καὶ κατεδέχθη νὰ καταβῇ τόσον πολὺ χαμηλά. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ἡμεῖς, ἂν καὶ μὲ τὴν πρωινήν μας ὀμιλίαν ἐκουράσαμεν καὶ τὸν τόνον τῆς φωνῆς μας καὶ τὴν δύναμιν τῶν ποδῶν μας, εὐθὺς ὡς ἀντικρύσαμεν τὸ πατρικὸν πρόσωπον, ἀμέσως ἐλησημονήσαμεν τὴν ἀδυναμίαν, ἀπεβάλαμεν τὸν δισταγμόν, ἀνεπερώθημεν ἀπὸ τὴν χαράν, εἶδαμεν τὴν λαμπρὰν πολιάν² καὶ ἐγένισεν ἡ ψυχὴ μας ἀπὸ φῶς. Διὰ τοῦτο καὶ μὲ μεγάλην προθυμίαν παραθέτομεν τὴν τράπεζαν διὰ νὰ φάγῃ καὶ νὰ μᾶς εὐλογήσῃ. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει οὔτε κλοπὴ οὔτε δόλος ὅπως ἐκεῖ τότε· διότι ἐκεῖ ἄλλος διετάχθη νὰ φέρῃ γεῦμα καὶ ἄλλος ἔφερεν· ἀλλὰ ἐγὼ καὶ διετάχθη νὰ παραθέσω καὶ παρέθεσα γεῦμα. Εὐλόγησέ μας, λοιπόν, πατέρα, μὲ πνευματικὴν εὐλογίαν τὴν ὁποίαν ἄλλως τε πάντοτε εὐχόμεθα νὰ λάβωμεν, ἢ ὁποία δὲν εἶναι μόνον ὠφέλιμος εἰς σέ, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐμὲ καὶ εἰς ὅλους τούτους. Παρακάλεσε τὸν κοινὸν Δεσπότην ὄλων μας νὰ παρατείνῃ τὴν ζωὴν σου ἕως τὸ βαθὺ γῆρας τοῦ Ἰσαὰκ³. Διότι αὐτὸ καὶ δι' ἐμὲ καὶ δι' αὐτοὺς εἶναι πολυτιμότερον καὶ ἀναγκαιότερον καὶ ἀπὸ τὴν δρόσον τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἀπὸ τὴν γονιμότητα τῆς γῆς.

3. Πρὸβλ. Γεν. 35, 28.

Ἄλλὰ γὰρ ὥρα λοιπὸν παρῶσαι τὴν τράπεζαν· τίς οὖν
 ἐστὶν αὕτη; Τὰ λείψανα τῶν πρώην εἰρημένων πρὸς τὴν
 ὑμετέραν ἀγάπην· ἔτι γὰρ, ἔτι τὸν περὶ τοῦ διαβόλου λόγον
 ἀνακινουῦμεν, ὃν πρὸ τούτων τῶν δύο ἡμερῶν ἐκινήσαμεν·
 5 ὃν καὶ ἔωθεν πρὸς τοὺς μυσταγωγουμένους εἶπαμεν, ὅτι περὶ
 ἀποταγῆς καὶ συνταγῆς διελεγόμεθα τούτοις. Ποιοῦμεν δὲ
 τοῦτο οὐκ ἐπειδὴ ἡδὺς ἡμῖν ὁ περὶ τοῦ διαβόλου λόγος, ἀλλ'
 ἐπειδὴ ἀσφαλῆς ἡμῖν ἡ περὶ τούτου διδασκαλία· ἐχθρὸς γὰρ
 ἐστὶ καὶ πολέμιος· μεγάλη δὲ ἀσφάλεια τὰ τῶν ἐχθρῶν εἰ-
 10 δέναι σαφῶς. Εἰρήκαμεν πρώην, ὅτι θία οὐ κρατεῖ, οὐδὲ
 τυραννίδι, οὐδὲ ἀναγκάζων, οὐδὲ θιαζόμενος· ἐπεὶ εἰ τοῦτο
 ἦν, πάντας ἂν ἀπώλεσε. Καὶ τούτου τεκμήριον παρηγάγομεν
 τοὺς χοίρους, ὧν οὐκ ἠδυνήθησαν κατατολμῆσαι οἱ δαίμονες
 πρὸ τῆς ἐπιροπῆς τοῦ Δεσπότου· τὰ θουκόλια τοῦ Ἰώβ, καὶ
 15 τὰ ποίμνια· οὐδὲ γὰρ ταῦτα διαφθεῖραι ἐτόλμησεν ὁ διάβο-
 λος, ἕως ἄνωθεν τὴν ἐξουσίαν ἔλαθεν. Ἐν τοίνυν τοῦτο πρώ-
 τον ἐμάθομεν, ὅτι θία ἡμῶν οὐ κρατεῖ, οὐδὲ ἀνάγκη· δεύτε-
 ρον μετ' ἐκεῖνο προσεθήκαμεν, ὅτι καὶ ἀπάτη κρατῶν, οὐδὲ
 οὔτω πάντων περιγίνεται· καὶ πάλιν αὐτὸν τὸν ἀθλητὴν εἰς
 20 μέσον παρηγάγομεν τὸν Ἰώβ, καθ' οὗ μυρία κινήσας μηχαν-
 νήματα, οὐδὲ οὔτω περιεγένετο, ἀλλὰ καὶ ἠττηθεὶς ἀνεχώ-
 ρησεν.

Ἐν ὑπολείπεται ζήτημα λοιπόν. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι
 εἰ καὶ μὴ θία, φησί, κρατεῖ, ἀλλ' ἀπάτη· καὶ διὰ τοῦτο θέλ-
 25 τιον ἦν αὐτὸν ἀφανισθῆναι. Εἰ γὰρ καὶ περιεγένετο ὁ Ἰώβ,
 ἀλλ' ἠπαιτήθη ὁ Ἀδάμ, καὶ ὑπεσκελίσθη· εἰ δὲ ἀνηρέθη ἐκ

4. Πρὸβλ. Ματθ. 8, 31.

5. Πρὸβλ. Ἰώβ 1, 12.

Ἄλλὰ εἶναι ὥρα νὰ παραθέσωμεν τὴν τράπεζαν· ποία ὅμως εἶναι αὐτή; Τὰ ὑπόλοιπα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶχα εἰπεῖ προηγουμένως εἰς τὴν ἀγάπην σας. Ἀκόμη δηλαδή, ἀκόμη ὁ λόγος μας ἔχει θέμα τὸν διάβολον, διὰ τὸν ὁποῖον πρὸ δύο ἡμερῶν ἤρχισαμε νὰ ὀμιλοῦμεν· αὐτὸν τὸν λόγον τὸν εἴπαμεν καὶ τὴν πρῶιαν πρὸς τοὺς μυσταγωγουμένους, τότε ποὺ ὠμιλήσαμεν εἰς αὐτοὺς περὶ ἀποτάξεως (τοῦ σατανᾶ) καὶ συντάξεως (μὲ τὸν Χριστόν). Καὶ τὸ κάμνομεν αὐτὸ ὄχι διότι ὁ λόγος διὰ τὸν διάβολον μᾶς εἶναι εὐχάριστος, ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι δι' ἡμᾶς ἀσφαλὲς ἐφόδιον ἢ διδασκαλία περὶ αὐτοῦ, διότι ὁ διάβολος εἶναι ἐχθρὸς καὶ πολέμιος. Καὶ εἶναι μεγάλη ἀσφάλεια νὰ γνωρίζης σαφῶς τὰ πράγματα τῶν ἐχθρῶν. Ἐχομεν εἶπει εἰς προηγουμένην ὀμιλίαν ὅτι δὲν ἐπικρατεῖ διὰ τῆς βίας, οὔτε μὲ τὴν τυραννίαν, τὸν καταναγκασμόν, ἢ τὴν ὠμὴν ἐπιβολήν. Διότι ἂν συνέβαινε τοῦτο θὰ μᾶς εἶχε κατασιρέψει ὄλους. Καὶ εἰς ἀπόδειξιν τούτου ἐφέραμεν ὡς παράδειγμα τοὺς χοίρους, ἐναντίον τῶν ὁποίων δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐπιτεθοῦν οἱ δαίμονες πρὶν λάβουν τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὸν Κύριον⁴. Ἐπίσης ἐφέραμεν ὡς παράδειγμα τὰ βουκόλια καὶ τὰ ποιμνία τοῦ Ἰώβ· διότι οὔτε αὐτὰ ἐτόλμησεν ὁ διάβολος νὰ τὰ κατασιρέψη παρὰ μόνον ὅταν ἔλαβεν ἄνωθεν τὴν ἐξουσίαν⁵. Τὸ πρῶτον λοιπὸν ποὺ ἐμάθομεν εἶναι ὅτι δὲν μᾶς ἐπιβάλλεται διὰ τῆς βίας οὔτε ἀπὸ καμμίαν ἀνάγκην· μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ἐπροσθέσαμεν ὅτι ἂν καὶ νικᾷ μὲ ἀπάτην, οὔτε ἔτσι κατορθώνει νὰ τοὺς νικήσῃ ὄλους. Καὶ πάλιν ἐφέραμεν ὡς παράδειγμα τὸν ἀγωνιστικὸν Ἰώβ, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἐχρησιμοποίησαμεν ἀμέτρητα τεχνάσματα καὶ οὔτε ἔτσι κατώρθωσε νὰ τὸν νικήσῃ, ἀλλὰ ἀπεσύρθη ἡττημένος.

Ἐπολείπεται λοιπὸν ἀκόμη ἓνα ζήτημα. Ποῖο λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ὅτι, καὶ ἂν δὲν ἐπιβάλλεται διὰ τῆς βίας, λέγει, ἀλλὰ μὲ ἀπάτην, καὶ πάλιν, ὑποστηρίζουν, ὅτι ἦταν προτιμότερον νὰ ἀφανισθῇ. Διότι, ἂν καὶ ἐνίκησε τὸν Ἰώβ, ἠπατήθη ὅμως ὁ Ἄδὰμ καὶ ἐνίκηθη ἀπὸ τὸν διάβολον. Ἐὰν ὅμως εἶχεν ἐξαφανισθῇ διὰ παντὸς μίαν φοράν, οὔτε ὁ Ἄ-

μέσου καθάπαξ, οὐδὲ ὁ Ἄδὰμ ἂν ὑπεσκελίσθη ποιέ· νῦν δὲ μένων ἠτιᾶται μὲν ὑφ' ἑνός, περιγίνεται δὲ πολλῶν· δέκα αὐτοῦ κραιοῦσιν, ἀλλὰ μυρίων αὐτὸς κρατεῖ καὶ καταγωνίζεται· εἰ δὲ ἀνεῖλεν αὐτὸν ἐκ τοῦ μέσου, οὐκ ἂν οὐδὲ οἱ μύριοι ἀπώλοντο. Τί οὖν πρὸς τοῦτο ἐροῦμεν; Ὅτι μάλιστα μὲν πολὺ τιμιώτεροι τῶν ἠτιωμένων οἱ κραιοῦντες· καὶ οἱ μὲν πλείους, οἱ δὲ ἐλάτιους ᾧσι. «Κρείσσων γὰρ εἶ», φησί, «ποιῶν θέλημα Θεοῦ, ἢ μύριοι παράνομοι». Δεύτερον δὲ ὅτι ἀναιρεθέντος τοῦ ἀνταγωνιστοῦ, αὐτὸς ὁ κρατῶν ἐπηρεάζεται 10 ται δι' ἐκείνου. Ἄν μὲν γὰρ ἀφῆς μένειν τὸν ἀντίπαλον, οἱ ραθυμότεροι οὐχὶ διὰ τοὺς σπουδαιότερους, ἀλλὰ διὰ τὴν ἑαυτῶν ραθυμίαν ἐπηρεάζονται· ἂν δὲ ἀνέλῃς τὸν ἀνταγωνιστήν, οἱ σπουδαιότεροι διὰ τοὺς ραθύμους ἐπεδουλεύθησαν, καὶ τὴν οἰκείαν οὐκ ἐπεδείξαντο δύναμιν, οὐδὲ τῶν στεφά- 15 γων ἐπέτυχον.

2. Τάχα οὐδέπω συνήκατε τὸ λεχθέν· οὐκοῦν ἀνάγκη σαφέστερον αὐτὸ πάλιν εἰπεῖν. Ἔστω ἀνταγωνιστὴς εἷς· ἔστωσαν δὲ καὶ ἀθληταὶ δύο πρὸς ἐκεῖνον παλαίειν μέλλοντες, καὶ τούτων τῶν δύο ἀθλητῶν ὁ μὲν ὑπὸ γαστριμαργίας 20 ἔστω διεφθαρμένος, ἡμελημένος, ἐξησθενημένος, ἐκνενευρισμένος, ἕτερος δὲ σπουδάζων, εὐεκιῶν, ἐν παλαίστρᾳ διατριβῶν, ἐν γυμνασίοις πολλοῖς, πᾶσαν τὴν ἄσκησιν τὴν περὶ τὴν ἀθλῆσιν ἐπιδεικνύμενος· ἂν τοίνυν ἀνέλῃς τὸν ἀνταγωνιστήν, τίτι ἐπηρεάσας τούτων; Ἄρα τῷ ραθύμῳ καὶ ἀμελεῖ, 25 ἢ τῷ σπουδαίῳ τῷ ἰσοαῦτα πεπονηκότι; Εὐδὴλον ὅτι τῷ σπουδαίῳ· ὁ μὲν γὰρ διὰ τὸν ράθυμον ἠδίκηται ἀναιρεθέντος τοῦ ἀνταγωνιστοῦ· ὁ δὲ ράθυμος μένοντος τούτου, οὐκ ἔτι διὰ τὸν σπουδαῖον ἐπηρεάσεται· ἀπὸ γὰρ τῆς οἰκείας ραθυμίας κατέπεσεν.

30 Εἶπω καὶ ἑτέραν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου, ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐχ ὁ διάβολος ἐπηρεάζει, ἀλλ' ἡ οἰκεία ραθυμία παντα-

6. Πρὸβλ. Σοφ. Σειράχ 16, 1-4.

δαμ θὰ εἶχε νικηθῆ ποτέ. Καὶ τώρα παραμένων ἠττᾶται μὲν ἀπὸ ἓνα, νικᾷ ὅμως πολλούς. Δέκα τὸν νικοῦν, ἀλλὰ μυρίους αὐτὸς νικᾷ καὶ καταβάλλει. Ἐὰν ὁ Θεὸς τὸν ἠφάνιζεν ἀπὸ τὸ μέσον, οὔτε οἱ μύριοι δὲν θὰ ἔχάνοντο. Τί θὰ ἀπαντήσωμεν λοιπὸν εἰς τὸ ἐπιχείρημα αὐτό; Ὅτι αὐτοὶ ποὺ νικοῦν εἶναι πολυτιμότεροι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἠττῶνται, καὶ ἄς εἶναι οἱ δεύτεροι περισσότεροι καὶ οἱ πρῶτοι ὀλιγώτεροι. Διότι λέγει, «Εἶναι καλύτερος ἓνας ποὺ κάμει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, παρὰ μύριοι ἄδικοι»⁶. Δεύτερον, θὰ ἀπαντήσωμεν, ὅτι ἂν θανατωθῆ ὁ ἀνταγωνιστής, παραβλάπεται ὁ ἴδιος ὁ νικητὴς ἀπὸ τὴν ἔξαφάνισιν ἐκείνου. Διότι ἂν ἀφήσῃς τὸν ἀντίπαλον νὰ ὑπάρχη, οἱ πῶ ὀκνηροὶ παραβλάπονται ὄχι ἀπὸ τοὺς σπουδαίους, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν των ἀδιαφορίαν· ἂν ὅμως φονεύσῃς τὸν ἀνταγωνιστήν, τότε ὑπονομεύονται ἀπὸ τοὺς ὀκνηροὺς καὶ δὲν ἐπιδεικνύουν πλέον τὴν δύναμίν των οὔτε στεφανώνονται.

2. Ἴσως δὲν ἔχετε ἐννοήσει ἀκόμη τοὺς λόγους μου, διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ εἰπῶ πάλιν τὸ ἴδιον σαφέστερον. Ἐστω ὅτι ἔχομεν ἓνα ἀνταγωνιστήν· ἔχομεν ἐπίσης καὶ δύο ἀθλητάς, οἱ ὅποιοι πρόκειται νὰ παλαίψουν ἐναντίον ἐκείνου· καὶ ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο ἀθλητάς εἶναι διαβρωμένος ἀπὸ τὴν γαστριμαργίαν, ἔχει παραμελήσει τὸν ἑαυτὸν του, εἶναι ἐξησθενημένος, ἀπονευρωμένος, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἀσκεῖται, ἔχει εὐεξίαν, περνᾷ τὸν καιρὸν του εἰς τὴν παλαίστραν καὶ εἰς τὰ γυμναστήρια, ἐπιδεικνύων τὴν ἄσκησιν ποὺ ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἄθλησιν· ἂν λοιπὸν φονεύσῃς τὸν ἀνταγωνιστήν, ποῖον ἔβλαψες ἀπὸ τοὺς δύο; Μήπως τὸν ὀκνηρὸν καὶ ἀμελῆ ἢ τὸν σπουδαῖον, ὁ ὅποιος κατέβαλε τόσους κόπους; Εἶναι φανερὸν ὅτι τὸν σπουδαῖον ἔβλαψες· διότι αὐτὸς ἐξ αἰτίας τοῦ ὀκνηροῦ ζημιώνεται μετὰ τὸν φόνον τοῦ ἀνταγωνιστοῦ· ἐνῶ ὁ ὀκνηρὸς καὶ ὅταν ἀκόμη μένη ὁ ἀνταγωνιστής, δὲν βλάπεται ἐξ αἰτίας τοῦ σπουδαίου, διότι συνήθως καταπίπτει ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του ραθυμίαν.

Θὰ ἀναφέρω καὶ μίαν ἄλλην ἀπάντησιν εἰς τὸ ζήτημα αὐτό, διὰ νὰ κατανοήσῃς, ὅτι δὲν εἶναι ὁ διάβολος ποὺ μᾶς

χοῦ ὑποσκελίζει τοὺς μὴ προσέχοντας.

Ἄφείσθω ὁ διάβολος ὁ σφόδρα πονηρὸς οὐ φύσει, ἀλλὰ προαιρέσει καὶ γνώμῃ· ὅτι γὰρ οὐκ ἔστι φύσει πονηρὸς ὁ διάβολος, ἀπ' αὐτῶν τῶν ὀνομάτων μάθανε· διάβολος γὰρ
 5 ἀπὸ τοῦ διαβάλλειν εἴρηται· διέβαλε γὰρ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Θεόν, «Οὐχὶ δωρεὰν σέβεταιί σε Ἰώβ», λέγων· «ἀλλ' ἀπόστειλον τὴν χειρὰ σου, καὶ ἅψαι ὧν ἔχει· εἰ μὴ εἰς πρόσωπόν σε θλασφημήσει». Διέβαλε πάλιν τὸν Θεὸν πρὸς τὸν ἄνθρωπον, «Πῦρ ἔπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ», λέγων, «καὶ κατέ-
 10 φλεγε τὰ πρόβατα»· ἐσπούδαζε γὰρ αὐτὸν πείσαι, ὅτι ἄνωθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν ὁ πόλεμος οὗτος ἀνερρηπίσθη, καὶ συνέκρουσε τὸν οἰκέτην πρὸς τὸν Δεσπότην, καὶ τὸν Δεσπότην πρὸς τὸν δοῦλον· μᾶλλον δὲ οὐ συνέκρουσεν, ἀλλ' ἐπεχείρησε μὲν, οὐκ ἴσχυσε δέ, ἵν' ὅτιαν ἴδης ἕτερον συγκρουόμενον οἰκέτην
 15 πρὸς τὸν Δεσπότην, τὸν Ἀδὰμ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ πιστεύοντα αὐτοῦ τῇ διαβολῇ, μάθης, ὅτι οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκείας δυνάμεως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐκείνου ραθυμίας τε καὶ ἀμελείας τὴν ἰσχὺν ἔλαβε. Διάβολος τοίνυν διὰ τοῦτο εἴρηται τὸ διαβάλλειν δὲ καὶ μὴ διαβάλλειν οὐ φύσις ἐστίν, ἀλλὰ πράγμα γι-
 20 γνόμενον καὶ ἀπογιγνόμενον, συμβαῖνον καὶ ἀποσυμβαῖνον· τὰ δὲ τοιαῦτα οὐ φύσεως ἐπέχει τάξιν οὐδὲ οὐσίας. Οἶδα ὅτι πολλοῖς δυσκατάληπτος ὁ λόγος οὗτος ὁ περὶ τῆς οὐσίας, καὶ τῶν συμβεβηκότων· ἀλλ' εἰσὶν οἱ καὶ λεπτότερον ἀκούειν δυνάμενοι· διόπερ καὶ ἡμεῖς ταῦτα εἰρήκαμεν.

25 Βούλεσθε καὶ ἐφ' ἕτερον ὄνομα ἔλθω, καὶ ὄψεσθε κακεῖνο οὐ τῆς οὐσίας, οὐδὲ τῆς φύσεως ὄνομα ὄν; Πονηρὸς καλεῖται, ἢ δὲ πονηρία οὐ φύσεώς ἐστιν, ἀλλὰ προαιρέσεως·

7. Ἰώβ 1, 9, 11.

8. Ἐνθ' ἄνωτ. 16.

ζημιώνει ἀλλὰ ἡ ἰδική μας ἀδιαφορία εἰς κάθε περίπτωσιν ἀνατρέπει καὶ ὑποσκελίζει ὄσους δὲν προσέχουν.

Ἄς ἀφήσωμεν τὸν διάβολον λοιπόν, πού εἶναι πολὺ πονηρός, ὄχι ἐκ φύσεως, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ψυχικὴν του διάθεσιν καὶ τὴν γνώμην· ὅτι ὁ διάβολος δὲν εἶναι ἐκ φύσεως πονηρός, ἡμπορεῖς νὰ τὸ πληροφορηθῆς ἀπὸ τὰς ἰδίας τὰς ὀνομασίας του. Ὀνομάζεται διάβολος ἀπὸ τὸ διαβάλλειν. Διότι διέβαλε τὸν ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεὸν λέγων· «δὲν σὲ λατρεύει δωρεὰν ὁ Ἰώβ· ἀλλὰ στείλει τὴν χεῖρα σου καὶ ψαῦσε αὐτὰ πού ἔχει· εἰ δὲ μὴ θὰ σὲ βλασφημήσῃ κατὰ πρόσωπον»⁷. Διέβαλε πάλιν τὸν Θεὸν πρὸς τὸν ἄνθρωπον λέγων· «πῦρ ἔπρεσεν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ κατέκαυσε τὰ πρόβατα»⁸· προσπαθοῦσε νὰ πείσῃ αὐτόν, ὅτι ὁ πόλεμος αὐτὸς ἐξαπελύθη ἀπὸ ἐπάνω ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἔφερεν εἰς σύγκρουσιν τὸν δοῦλον πρὸς τὸν Κύριον, καὶ τὸν Κύριον πρὸς τὸν δοῦλον· μᾶλλον δὲ δὲν τοὺς ἔκαμε νὰ συγκρουσθῶν, ἀλλὰ ἐπεχείρησε νὰ τοὺς φέρῃ εἰς σύγκρουσιν, ὅμως δὲν ἡμπόρεσεν, ὥστε, ὅταν ἰδῆς ἄλλον δοῦλον νὰ συγκρούεται μὲ τὸν Δεσπότην, τὸν Ἀδὰμ δηλαδὴ πρὸς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος Ἀδὰμ ἐπίστευσεν εἰς τὴν διαβολὴν του, νὰ μάθῃς ὅτι δὲν ἤντησε τὴν δύναμίν του ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του δύναμιν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ραθυμίαν καὶ ἀδιαφορίαν ἐκείνου. Διὰ τοῦτο λοιπόν ἔχει ὀνομασθῆ διάβολος· τὸ νὰ διαβάλλῃ ὅμως καὶ τὸ νὰ μὴ διαβάλλῃ δὲν εἶναι στοιχεῖον τῆς φύσεως, ἀλλὰ πρᾶξις πού γίνεται καὶ «ἀπογίνεται», πού συμβαίνει καὶ πού παύει νὰ συμβαίῃ, καὶ ὅλα αὐτὰ δὲν ἔχουν θέσιν φύσεως καὶ οὐσίας. Γνωρίζω ὅτι ἡ ἀνάλυσις αὐτῆ περὶ τῆς οὐσίας καὶ τῶν συμβεβηκότων εἶναι δυσνόητος εἰς πολλούς· ὅμως ὑπάρχουν καὶ αὐτοὶ πού ἡμποροῦν νὰ παρακολουθοῦν λεπτομερεῖς ἀναλύσεις· δι' αὐτὸ τὰ εἶπαμεν αὐτά.

Θέλετε τώρα νὰ ἔλθωμεν καὶ εἰς μίαν ἄλλην ὀνομασίαν καὶ θὰ ἰδῆτε ὅτι καὶ αὐτῆ ἡ ὀνομασία δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν οὐσίαν οὔτε εἰς τὴν φύσιν τοῦ διαβόλου; Ὀνομάζεται πονηρός, ἡ δὲ πονηρία δὲν εἶναι στοιχεῖον τῆς φύσεως,

καὶ γὰρ καὶ αὕτη ποτὲ μὲν ἐγγίνεται, ποτὲ δὲ ἀπογίνεται. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο μὴ εἴπῃς, ὅτι ἐπ' ἐκείνου διὰ παντὸς μένει καὶ γὰρ καὶ ἐπ' ἐκείνου οὐκ ἐξ ἀρχῆς ἦν, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἐπεγένετο, διὸ καὶ ἀποσιάτης λέγεται· καὶ τοὶ πολλῶν ἀνθρώπων ὄντων πονηρῶν, μόνον ἐκεῖνος πονηρὸς καὶ ἔξοχὴν λέγεται. Τί δὴ ποτε οὖν οὕτω καλεῖται; "Ὅτι οὐδὲν παρ' ἡμῶν ἠδικημένος, οὐ μικρὸν, οὐ μέγα ἐγκαλεῖν ἔχων, ἰδὼν τιμηθέντα τὸν ἄνθρωπον εὐθέως ἐβάσκηεν αὐτοῦ τοῖς ἀγαθοῖς. Ταύτης οὖν τῆς πονηρίας τί γένοιτ' ἂν χειρόν, ἀλλ' ἢ ὅταν ἔχθρα καὶ πόλεμος ἢ μηδεμίαν εὐλογον αἰτίαν ἔχων;

Ἀφείσθω τοίνυν ὁ διάβολος, καὶ παραγάγωμεν εἰς μέσον τὴν κτίσιν, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐχ ὁ διάβολος ἡμῖν αἴτιος τῶν κακῶν, ἐὰν θέλωμεν προσέχειν· ἵνα μάθῃς, ὅτι ὁ ἀσθενῆς τὴν προαίρεσιν καὶ ἡμελημένος καὶ ῥάθυμος, καὶ διαβόλου οὐκ ὄντιος καταπίπτει, καὶ εἰς βάρανθρα πολλὰ κακίας ἐαντιὸν καταβάλλει. Ὁ διάβολος πονηρὸς ἐστίν· οἶδα, καὶ ὠμολόγηται τοῦτο παρὰ πᾶσιν, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας πρόσεχε τοῖς μέλλουσι ρηθῆσεσθαι νῦν. Οὐ γὰρ τὰ τυχόντα ἐστίν· ἀλλ' ὑπὲρ ὧν πολλαχοῦ πολλοῖς πολλάκις γίνονται λόγοι· ὑπὲρ ὧν πολλὴ μάχη καὶ πόλεμος οὐχὶ πιστοῖς πρὸς ἀπίστους μόνον, ἀλλὰ καὶ πιστοῖς πρὸς πιστούς· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ὀδύνης γέμον.

3. Ὁ μὲν οὖν διάβολος ὠμολόγηται, καθὼς ἔφην, πονηρὸς εἶναι παρὰ πᾶσιν· τί περὶ τῆς κτίσεως ἐροῦμεν τῆς καλῆς ταύτης καὶ θαυμασιῆς; Ἡ καὶ ἡ κτίσις πονηρά; Καὶ τίς οὕτω μιαρὸς; τίς οὕτως ἀναίσθητος καὶ παραπλήξ ὡς κατηγορεῖσθαι τῆς κτίσεως; Τί οὖν περὶ ταύτης ἐροῦμεν; Οὐ γὰρ ἐστὶ πονηρά, ἀλλὰ καὶ καλὴ καὶ δεῖγμα τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας, καὶ δυνάμεως, καὶ φιλανθρωπίας ἐστίν. Ἀκουσον γοῦν πῶς αὐτὴν ὁ προφήτης θαυμάζει λέγων· «Ὡς ἐμεγα-

ἀλλὰ τῆς ψυχικῆς διαθέσεως· διότι ἄλλοτε γίνεται καὶ ἄλλοτε παύει νὰ ὑπάρχη. Οὔτε βέβαια νὰ μοῦ ἰσχυρισθῆς ὅτι αὐτὴ παραμένει εἰς ἐκεῖνον διὰ παντός· διότι δὲν ἦτο ἐξ ἀρχῆς εἰς ἐκεῖνον, ἀλλὰ προσετέθη ἀργότερον, δι' αὐτὸ ὀνομάζεται καὶ ἀποστάτης· καὶ ὅμως ἐνῶ πολλοὶ ἄνθρωποι εἶναι πονηροί, αὐτὸς μόνον ὀνομάζεται κατ' ἐξοχὴν πονηρός. Διατί τέλος πάντων ὀνομάζεται ἔτσι; Διότι ἐνῶ δὲν ἀδικήθηκε καθόλου ἀπὸ ἐμᾶς, ἐνῶ δὲν εἶχε οὔτε μικρὰν οὔτε μεγάλην κατηγορίαν ὅταν εἶδε νὰ τιμᾶται ὁ ἄνθρωπος, ἀμέσως τὸν ἐφθόνησε διὰ τὰ ἀγαθὰ. Καὶ τί χειρότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν πονηρίαν ἤμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ κατὰ τὴν ὁποίαν γεννᾶται ἔχθρα καὶ πόλεμος χωρὶς καμμίαν εὐλογον αἰτίαν;

Ἄς ἀφήσωμεν λοιπὸν κατὰ μέρος τὸν διάβολον καὶ ἄς φέρωμεν πρὸς συζήτησιν τὴν κτίσιν, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι αἷτιος τῶν κακῶν εἰς ἡμᾶς δὲν εἶναι ὁ διάβολος, ἂν ἐμεῖς θέλωμεν νὰ προσέχωμεν. Διὰ νὰ μάθῃς ὅτι ὁ ἔχων ἀσθενῆ θέλησιν καὶ ὁ ἀμελής καὶ ὁ ἀδιάφορος, καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ὁ διάβολος, καταπίπτει καὶ κρημνίζεται εἰς μεγάλα βάραθρα κακίας. Ὁ διάβολος εἶναι πονηρός· τὸ γνωρίζω καὶ ὁμολογεῖται ἀπὸ ὅλους, ἀλλὰ πρόσεχε μὲ μεγάλην προσήλωσιν αὐτὰ πού πρόκειται νὰ εἰπῶ τώρα. Δὲν εἶναι συνηθισμένα· ἀλλὰ εἶναι θέματα διὰ τὰ ὁποῖα ἀπὸ πολλοὺς πολλὰς φοράς καὶ σὲ πολλὰ μέρη γίνονται συζητήσεις διὰ τὰ ὁποῖα διεξάγεται μεγάλη μάχη καὶ πόλεμος ὄχι μόνον μεταξὺ τῶν πιστῶν πρὸς τοὺς ἀπίστους, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τῶν ἰδίων τῶν πιστῶν· καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ὀδυνηρόν.

3. Διὰ τὸν διάβολον λοιπὸν ὅλοι συμφωνοῦν, καθὼς εἶπα, ὅτι εἶναι πονηρός· τί θὰ εἰποῦμεν ὅμως διὰ τὴν δημιουργίαν, τὴν ὡραίαν καὶ θαυμαστήν; Μήπως καὶ ἡ δημιουργία εἶναι πονηρά; Καὶ ποῖος εἶναι τόσο μαρῶς; Ποῖος εἶναι τόσο ἀνόητος καὶ παρανοϊκὸς ὥστε νὰ κατηγορήσῃ τὴν κτίσιν; Τί θὰ εἰποῦμεν λοιπὸν δι' αὐτήν; Διότι δὲν εἶναι πονηρά, ἀλλὰ εἶναι καὶ ὡραία καὶ ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς φιλανθρωπίας του. Ἄκουσε λοιπὸν πῶς θαυμάζει αὐτὴν ὁ προφήτης λέ-

λύνη τὰ ἔργα σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας»· οὐ καθέκαστον ἐπεξῆλθεν, ἀλλὰ παρεχώρησε τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ. «Οὐ καὶ χρησίμως αὐτὴν οὕτω καλὴν καὶ μεγάλην ἐποίησεν, ἄκουσόν τινος λέγοντος, ὅτι «Ἐκ με-
 5 γέθους καὶ καλλοῦνης κλισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται»· ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος· «Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθοραῖται». Τούτων γὰρ ἕκαστος ἠνίξαιτο δι' ὧν εἶπεν, ὅτι αὕτη πρὸς θεογνωσίαν ἡμᾶς χειραγωγεῖ· ὅτι αὕτη ποιεῖ
 10 ἐπιγινώσκειν τὸν Δεσπότην.

Τί οὖν ἐὰν ἴδωμεν τὴν καλὴν ταύτην, καὶ θαυμαστὴν αὐτὴν γενομένην ἀσεβείας αἰτίαν πολλοῖς, αἰτιασόμεθα αὐτήν; Οὐδαμῶς, ἀλλ' ἐκείνους τοὺς μὴ χρησαμένους εἰς δέον τῷ φαρμάκῳ. Ποῦ οὖν ἀσεβείας αἰτία αὕτη ἢ χειραγωγούσα
 15 πρὸς θεογνωσίαν; «Ἐσκοτίσθησαν», φησὶν, «ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν οἱ φιλόσοφοι, καὶ ἐσεβάσθησαν, καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα». Οὐδαμοῦ διάβολος ἐνταῦθα· οὐδαμοῦ δαίμων ἐνταῦθα, ἀλλὰ κτίσις εἰς τὸ μέσον πρόκειται μόνη διδάσκαλος τῆς θεογνωσίας. Πῶς γοῦν γέ-
 20 γονεν ἀσεβείας αἰτία; Οὐ παρὰ τὴν ἐαυτῆς φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀμέλειαν τῶν μὴ προσεχόντων.

Τί οὖν ἀναιρήσομεν καὶ τὴν κτίσιν, εἶπέ μοι; Καὶ τί λέγω περὶ τῆς κτίσεως; Ἐπὶ τὰ μέλη ἔλθωμεν τὰ ἡμέτερα· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα εὐρήσομεν ἀπωλείας αἰτία, ἐὰν μὴ προσέ-
 25 χωμεν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν δὲ φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἡμετέραν ραθυμίαν.

Σκόπει δέ, ὀφθαλμὸς ἐδόθη, ἵνα βλέπων τὴν κτίσιν δοξάζῃς τὸν Δεσπότην· ἀλλ' ἐὰν μὴ καλῶς χρῆσῃ τῷ ὀφθαλμῷ, μοιχείας σοι γίνεται πρόξενος· γλῶττια δὲ
 30 ἐδόθη, ἵνα εὐφημῆς, ἵνα ὑμνῆς τὸν ποιητὴν· ἀλλ' ἐὰν μὴ καλῶς προσέχῃς, βλασφημίας σοι γίνεται αἰτία· χεῖρες δὲ ἐδόθησαν, ἵνα ἀνατείνῃς αὐτὰς εἰς εὐχάς· ἀλλ' ἐὰν μὴ νή-

9. Ψαλμ. 103, 24.

10. Σοφ. Σολ. 13, 5.

11. Ρωμ. 1, 20.

12. Ρωμ. 1, 21, 25.

13. Πρβλ. Ματθ. 5, 28.

14. Πρβλ. Ἰακ. 3, 5-12.

γων· «Πόσον ἐμεγαλύνθησαν τὰ ἔργα σου, Κύριε, ὅλα τὰ ἔκαμες μὲ σοφίαν»⁹. δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸ καθένα χωριστά, ἀλλὰ ὑποχωρεῖ ἐμπρὸς εἰς τὸ ἀκατάληπτον τῆς σοφίας Θεοῦ. Ὅτι τὴν ἔπλασε τόσον ὡραίαν καὶ μεγάλην ἐπωφελῶς, ἄκουσε κάποιον ποὺ τὸ λέγει· «ἀπὸ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῶν κτισμάτων φαίνεται ἀναλόγως καὶ ὁ δημιουργός των»¹⁰. ἄκουσε τὸν Παῦλον ποὺ λέγει· «διότι τὰ ἀόρατα στοιχεῖα τῆς θεότητος ἀπὸ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου φαίνονται καθαρὰ μὲ τὴν σκέψιν μέσα εἰς τὰ δημιουργήματα»¹¹. Διότι κάθε ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς δι' ὧν εἶπεν, ἄφησε νὰ ἐννοηθῆ ὅτι ἢ κτίσις ἢ ἰδία μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν θεογνωσίαν· ὅτι αὐτὴ συντελεῖ νὰ γνωρίσωμεν καλῶς τὸν Δεσπότην.

Τί λοιπόν, ἂν ἴδωμεν ὅτι αὐτὴ ἢ ὡραία καὶ θαυμαστὴ κτίσις ὑπῆρξε διὰ πολλοὺς αἰτία ἀσεβείας, θὰ τὴν κατηγορήσωμεν; Καθόλου, ἀλλὰ θὰ κατηγορήσωμεν ἐκείνους ποὺ δὲν ἐχρησιμοποίησαν ὅπως πρέπει τὸ φάρμακον. Ποῦ εὐρίσκεται λοιπόν ἡ αἰτία τῆς ἀσεβείας αὐτὴ ποὺ μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν θεογνωσίαν; «Ἐσκοτίσθη», λέγει, «ἢ σκέψις τῶν φιλοσόφων καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τὴν κτίσιν ἀντὶ τοῦ δημιουργοῦ»¹². Πουθενὰ δὲν ὑπάρχει ἐδῶ διάβολος· πουθενὰ δαίμων, ἀλλὰ ἐνώπιον ὄλων ἀπλώνεται ἢ κτίσις μόνη καὶ γίνεται διδάσκαλος θεογνωσίας. Πῶς λοιπόν ἔγινεν αἰτία ἀσεβείας; Ὅχι ἀπὸ τὴν φύσιν της, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀμέλειαν αὐτῶν ποὺ δὲν προσέχουν.

Τί λοιπόν, εἶπέ μου, θὰ ἀφανήσωμεν τὴν κτίσιν; Καὶ διατί ὁμιλῶ διὰ τὴν κτίσιν; Ἄς ἔλθωμεν εἰς τὰ μέλη τοῦ ἰδίου τοῦ σώματός μας. Διότι, ἂν δὲν προσέχωμεν, θὰ εὕρωμεν ὅτι καὶ αὐτὰ γίνονται αἴτια τῆς ἀπωλείας μας, ὅχι ἀπὸ τὴν φύσιν των, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας ἀμέλειαν.

Σκέψου, σὲ παρακαλῶ, ὅτι σοῦ ἐδόθη ὁ ὀφθαλμὸς διὰ νὰ δοξάζῃς τὸν Δεσπότην βλέπων τὴν κτίσιν. Ἄλλὰ ἂν δὲν κάμῃς καλὴν χρῆσιν τοῦ ὀφθαλμοῦ, σοῦ γίνεται πρόξενος μοιχείας¹³. ἢ γλῶσσα σοῦ ἐδόθη διὰ νὰ δοξάζῃς καὶ νὰ ὑμνήῃς τὸν δημιουργόν· ἀλλὰ ἐὰν δὲν προσέχῃς, αὐτὴ σοῦ γίνεται αἰτία βλασφημίας¹⁴. τὰ χέρια σοῦ ἐδόθησαν διὰ νὰ τὰ ὑψώ-

φης, εἰς πλεονεξίαν αὐτὰς ἐκτείνεις· πόδες ἐδόθησαν, ἵνα
 τρέχης εἰς καλὰ ἔργα· ἀλλ' ἐὰν ἀμελήῃς, τὰς πονηρὰς δι'
 αὐτῶν ἔξεις πράξεις. Ὁρᾷς ὅτι τὸν ἀσθενῆ πάντα βλάπτει;
 ὁρᾷς ὅτι τὸν ἀσθενῆ καὶ τὰ φάρμακα τὰ σωτήρια εἰς θάνατον
 5 ἐμβάλλει, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀσθέ-
 νειαν τὴν ἐκείνου. Ἐποίησεν οὐρανὸν ὁ Θεός, ἵνα θαυμά-
 σασ τὸ ἔργον προσκυνήσης τὸν Δεσπότην· ἀλλ' ἕτεροι τὸν
 ποιητὴν ἀφέντες, αὐτὸν τὸν οὐρανὸν προσεκύνησαν· ταῦτα
 δὲ ἀπὸ τῆς ἐκείνων ραθυμίας τε καὶ ἀνοίας.

10 Ἄλλὰ τί λέγω κρίσιν; Καὶ μὴν τί τοῦ σταυροῦ σωτη-
 ριωδέστερον γένοιτ' ἄν; Ἄλλ' ὁ σταυρὸς οὗτος σκάνδαλον
 τοῖς ἀσθενοῦσι γέγονεν «Ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς
 μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστί, τοῖς δὲ σωζομένοις δύναμις
 Θεοῦ»· καὶ πάλιν «Κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰ-
 15 ουδαίοις μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρίαν». Τί τοῦ Παύλου
 διδασκαλικώτερον γένοιτ' ἄν, καὶ τῶν ἀποσιόλων; Ἄλλ' οἱ
 ἀπόσιτολοι οὗτοι ὁσμὴ θανάτου τοῖς πολλοῖς ἐγένοντο· φησὶ
 γοῦν «Οἷς μὲν ὁσμὴ θανάτου εἰς θάνατον· οἷς δὲ ζωῆς εἰς
 ζωὴν». Ὁρᾷς ὅτι ὁ μὲν ἀσθενής, καὶ ἀπὸ τοῦ Παύλου βλά-
 20 πτεται, ὁ δὲ ἰσχυρὸς οὐδὲ ἀπὸ τοῦ διαβόλου ἀδικεῖται;

4. Βούλει καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὸν λόγον γυμνάζωμεν;
 Τί τῆς σωτηρίας ἐκείνης ἴσον; τί τῆς παρουσίας ἐκείνης
 χρησιμώτερον; Ἄλλ' αὕτη ἡ παρουσία ἡ σωτηριώδης, ἡ
 χρησίμη, πολλοῖς προσθήκη κολάσεως γέγονεν «Εἰς κρίμα
 25 γάρ», φησὶν, «ἐγὼ ἦλθον εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἵνα οἱ μὴ
 βλέποντες βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται». Τί
 λέγεις; Τὸ φῶς πηρώσεως αἴτιον γέγονεν; Οὐ τὸ φῶς πη-

15. A' Κορ. 1, 18.

16. A' Κορ. 1, 23.

17. B' Κορ. 2, 16.

νης όταν προσεύχεσαι· ἀλλ' ἂν δὲν εἶσαι νηφάλιος τὰ ἀπλώ-
νης εἰς ἀρπαγὴν. Τὰ πόδια σοῦ ἐδόθησαν διὰ νὰ τρέχης
εἰς καλὰ ἔργα· ἀλλ' ἂν ἀμελῆς, δι' αὐτῶν θὰ ὀδηγηθῆς εἰς
κακὰς πράξεις. Βλέπεις ὅτι τὸν ἀσθενῆ τὸν βλάπτουν τὰ
πάντα; Βλέπεις ὅτι τὸν ἀσθενῆ καὶ τὰ σωτήρια φάρμακα
τὸν φέρουν εἰς τὸν θάνατον, ὄχι ἀπὸ τὴν φύσιν των, ἀλλὰ
ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν ἐκείνου; Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν οὐ-
ρανὸν διὰ νὰ θαυμάσης τὸ ἔργον καὶ νὰ προσκυνήσης τὸν
Δεσπότην· ἀλλὰ ἄλλοι, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὸν δημιουργόν,
προσεκύνησαν τὸν ἴδιον τὸν οὐρανόν· αὐτὰ ὅλα προῆλθαν
ἀπὸ τὴν ἀμέλειαν καὶ τὴν ἀνοησίαν των.

Ἄλλὰ διατί ὀμιλῶ διὰ τὴν κτίσιν; Καὶ μήπως ἠμπορεῖ
νὰ γίνῃ κάτι ἄλλο περισσότερο σωτήριο ἀπὸ τὸν σταυρόν;
Ὅμως αὐτὸς ὁ σταυρὸς ὑπῆρξε σκάνδαλον διὰ τοὺς ἀδυνά-
τους. «Διότι τὸ κήρυγμα περὶ τοῦ σταυροῦ διὰ τὰ τέκνα τῆς
ἀπωλείας εἶναι μωρία, ἐνῶ διὰ τοὺς σωζομένους εἶναι δύ-
ναμις Θεοῦ»¹⁵. καὶ πάλιν· «Κηρύσσομεν τὸν Χριστὸν τὸν
ἐσταυρωμένον, ὁ ὁποῖος εἶναι σκάνδαλον διὰ τοὺς Ἰουδαί-
ους, διὰ τοὺς εἰδωλολάτρας δὲ μωρία»¹⁶. Τί ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ
περισσότερον φωτισμένη διδασκαλία ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν
τοῦ Παύλου, καὶ τῶν ἀποστόλων; Ἄλλὰ οἱ ἀπόστολοι αὐ-
τοὶ διὰ πολλοὺς ὑπῆρξαν ὁσμὴ θανάτου· διότι λέγει· «δι' ἄλ-
λους ὁσμὴ θανάτου πρὸς τὸν θάνατον, δι' ἄλλους ὁσμὴ ζωῆς
πρὸς τὴν ζωὴν»¹⁷. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι ὁ μὲν ἀδύνατος εἰς
τὴν πίστιν βλάπτεται καὶ ἀπὸ τὸν Παῦλον, ἐνῶ ὁ ἰσχυρὸς
δὲν ἀδικεῖται οὔτε ἀπὸ τὸν διάβολον;

4. Θέλεις τώρα νὰ φέρωμεν τὸν λόγον καὶ εἰς τὸν Χρι-
στὸν; Τί ἠμπορεῖ νὰ συγκριθῆ μετὰ τὴν σωτηρίαν ἐκείνην;
Τί ἄλλο ὑπῆρξεν ὠφελιμώτερον ἀπὸ τὴν παρουσίαν ἐκεί-
νην; Ἄλλὰ αὐτὴ ἡ παρουσία ἢ σωτήριος, ἢ χρήσιμη, ἔγινεν
ἀφορμὴ κολάσεως διὰ πολλοὺς. «Διότι», λέγει, «ἐγὼ ἦλθα
εἰς τὸν κόσμον τοῦτον πρὸς κρίσιν, ὥστε αὐτοὶ ποὺ δὲν ἔ-
βλεπαν νὰ ἴδουν καὶ αὐτοὶ ποὺ ἔβλεπαν νὰ γίνουν τυφλοί»¹⁸.
Τί λέγεις; Τὸ φῶς ἔγινεν αἰτία τυφλώσεως; Δὲν ἔγινε τὸ

18. Ἰω. 9, 39.

ρώσεως αἴτιον γέγονεν, ἀλλ' ἢ ἀσθένεια τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς τὸ φῶς ὑποδέξασθαι οὐκ ἴσχυσεν.

Εἶδες ὅτι ἀσθενῆς πάντοθεν βλάπεται, ὁ δὲ ἰσχυρὸς πάντοθεν ὠφελεῖται. Πανταχοῦ γὰρ ἡ προαίρεσις αἰτία, 5 πανταχοῦ ἡ γνώμη κυρία· ἐπεὶ ὁ διάβολος, εἰ θούλει μαθεῖν, καὶ χρήσιμος ἡμῖν ἐστίν, ἐὰν εἰς δέον αὐτῷ χρώμεθα, καὶ τὰ μεγάλα ἡμᾶς ὠφελεῖ, καὶ κερδαίνομεν οὐ τὰ τυχόντα. Καὶ τοῦτο ἐδείξαμεν πολλοσιδὸν καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰώβ· ἔξεσι δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Παύλου μαθεῖν· περὶ γὰρ τοῦ πεπορνευκότιος γράφων 10 οὕτω λέγει· «Παράδοτε τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῆ». Ἴδου καὶ σωτηρίας αἴτιος ὁ διάβολος γέγονεν, ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην, ἀλλὰ παρὰ τὴν τέχνην τοῦ ἀποστόλου. Καθάπερ γὰρ οἱ ἰατροὶ ἐχίδνας λαμβάνοντες καὶ τὰ ὀλέθρια αὐτῶν ἀποτέμνον- 15 τες μέλη, τὰ θηριακὰ κατασκευάζουσι φάρμακα· οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐποίησεν· ὅσον χρήσιμον ἦν ἀπὸ τῆς κολάσεως τῆς ἐπαγομένης παρὰ τοῦ διαδόλου λαθῶν, τὸ λοιπὸν εἶασεν.

Ἴνα γὰρ μάθῃς, ὅτι οὐχ ὁ διάβολος τῆς σωτηρίας αἴτιος, ἀλλ' ἀπολέσαι τὸν ἄνθρωπον καὶ καταπιεῖν ἠπέιγαι, 20 ὁ δὲ ἀπόστολος διὰ τῆς αὐτοῦ σοφίας τὴν λαίμην ἐνέκοψεν· ἄκουσον ἐν τῇ δευτέρᾳ τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ τί φησι περὶ αὐτοῦ τοῦ πεπορνευκότιος· «Κυρώσατε εἰς αὐτὸν ἀγάπην, μή πως τῇ περισσοτέρᾳ λύπη καταποθῆ ὁ τοιοῦτος, καὶ πλεονεκτιθῶμεν ὑπὸ τοῦ σατανᾶ· προεξααρπάσωμεν τῆς φάρυγγος 25 τοῦ θηρίου τὸν ἄνθρωπον. Ὡς γὰρ δημίῳ πολλάκις ἐχρήσαιο τῷ διαδόλῳ ὁ ἀπόστολος· οἱ δὲ δήμιοι κολάζουσι μὲν τοὺς ἡμαρτηκότας, οὐ μὴν ὅσον θούλονται, ἀλλ' ὅσον οἱ δικάζοντες ἐπιτρέπουσιν· οὗτος γὰρ δημίῳ νόμος τῷ νεύματι τοῦ δικαστοῦ προσέχοντα τιμωρεῖσθαι.

19. Α' Κορ. 5, 5.

20. Πρὸβλ. Β' Κορ. 2, 8, 7, 11.

φῶς αἰτία τυφλώσεως, ἀλλὰ ἡ ἀδυναμία τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς δὲν ἠμπόρεσε νὰ δεχθῆ τὸ φῶς.

Εἶδες ὅτι ὁ ἀδύνατος βλάπτεται ἀπὸ παντοῦ, ὁ δὲ ἰσχυρὸς ὠφελεῖται ἀπὸ παντοῦ; Διότι παντοῦ αἰτία εἶναι ἡ ψυχικὴ διάθεσις, παντοῦ κυρίαρχος εἶναι ἡ γνώμη. Ἐπειδὴ ὁ διάβολος, ἂν θέλῃς νὰ μάθῃς, εἶναι καὶ χρήσιμος εἰς ἐμᾶς, ἂν τὸν χρησιμοποιοῦμεν ὅπως πρέπει, καὶ μᾶς ὠφελεῖ τὰ μέγιστα καὶ ἐπιτυγχάνομεν ἀπὸ αὐτὸν κέρδη ὄχι μικρά. Καὶ αὐτὸ τὸ ἀπεδείξαμεν πολλόκις καὶ ἀπὸ τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰώβ· ἠμποροῦμεν ὅμως νὰ τὸ μάθωμεν καὶ ἀπὸ τὸν Παῦλον· διότι γράφων περὶ ἐκείνου τοῦ πόρνου λέγει τὰ ἐξῆς· «Παραδώσατε αὐτὸν εἰς τὸν σατανᾶν πρὸς ὄλεθρον τῆς σαρκός του διὰ νὰ σωθῆ τὸ πνεῦμα του»¹⁹. Νὰ λοιπὸν ὁ διάβολος ἔγινε καὶ αἴτιος σωτηρίας, ὄχι ὅμως μὲ τὴν ἰδικὴν του θέλησιν, ἀλλὰ μὲ τὴν τέχνην τοῦ ἀποστόλου. Διότι ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἰατροὶ λαμβάνουν τὰς ἐχίδνας καὶ ἀφοῦ ἀποκόψουν τὰ δηλητηριώδη μέλη των παρασκευάζουν τὰ λεγόμενα θηριακὰ φάρμακα, ἔτσι ἔκαμε καὶ ὁ Παῦλος· ἀφοῦ ἔλαβεν ἐκεῖνο ποῦ ἦτο χρήσιμον ἀπὸ τὴν τιμωρίαν τοῦ διαβόλου, τὸ ὑπόλοιπον τὸ ἄφησεν.

Διὰ νὰ μάθῃς, βέβαια, ὅτι δὲν εἶναι ὁ διάβολος αἴτιος τῆς σωτηρίας, ἀλλὰ ἀπεναντίας ἐπείγετο αὐτὸς νὰ καταστρέψῃ καὶ νὰ καταπῆ τὸν ἄνθρωπον, ἐνῶ ὁ ἀπόστολος μὲ τὴν σοφίαν του τοῦ ἔκοψε τὸν λαιμόν. Ἄκουσε τί λέγει εἰς τὴν δευτέραν του ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Κορινθίους δι' αὐτὸν τὸν πόρνον· «Ἐνισχύσατε πρὸς αὐτὸν τὴν ἀγάπην σας μήπως ἀπὸ τὴν μεγάλην λύπην καταβροχθισθῆ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος καὶ νικηθῶμεν ἀπὸ τὸν σατανᾶν»²⁰. Ἄς ἀποσπάσωμεν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν φάρυγγα τοῦ θηρίου. Διότι πολλὰ φορὲς ἀντεμετώπισεν ὁ ἀπόστολος τὸν διάβολον ὡς δῆμιον· καὶ οἱ δῆμιοι τιμωροῦν τοὺς καταδίκους ὄχι ὅσον θέλουν αὐτοί, ἀλλὰ ὅσον ἐπιτρέπουν οἱ δικασταί· αὐτὸς εἶναι ὁ ρόλος τοῦ δημίου, νὰ τιμωρῆ δηλαδὴ προσέχων εἰς τὸ νεῦμα τοῦ δικαστοῦ.

Εἶδες εἰς ὅσον ἀξίωμα ἀνέβη ὁ ἀπόστολος; Ὁ σῶμα περικείμενος τῷ ἀσωμάτῳ ὡς δημίῳ ἐχρήσατο, καὶ ὅπερ ὁ κοινὸς Δεσπότης λέγει τῷ διαβόλῳ περὶ τοῦ Ἰώβ, παραγγέλλων οὕτως, «Ἄψαι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· πλὴν τῆς ψυχῆς
 5 αὐτοῦ μὴ ἄφη»· ὅρους αὐτῷ διδοὺς καὶ μέτρα τιμωριῶν, ἵνα μὴ προπειῆς ὄν τὸ θηρίον ἀναισχυντίοτερον ἐπιπηδήσῃ· τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολος ποιεῖ· παραδοὺς γὰρ αὐτῷ τὸν πεπορνευκότα, φησὶν, «Εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός»· τοῦτι' ἔστι τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μὴ ἄφη. Εἶδες ἀνθεντίαν οἰκέτου; Μὴ τοίνυν φοβοῦ
 10 τὸν διάβολον, κἂν ἀσώματος ᾗ· προσέκρουσε γάρ· οὐδὲ δὲ τοῦ προσκεκρονκότος ἀσθενέστερον, κἂν μὴ σῶμα περικείμενος ᾗ· ὥσπερ οὖν οὐδὲν τοῦ παρρησίαν ἔχοντος ἰσχυρότερον, κἂν σῶμα περιφέρῃ θνητόν.

5. Ταῦτα μοι πάντα εἴρηται νῦν, οὐχ ἵνα τὸν διάβολον
 15 ἐγκλημάτων ἀπαλλάξω, ἀλλ' ἵνα ὑμᾶς ἐλευθερώσω τῆς ραθυμίας. Καὶ γὰρ σφόδρα θούλειαι ἐκεῖνος τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων ἐπ' αὐτὸν ἄγειν τὴν αἰτίαν, ἵνα ταύταις ταῖς ἐλπίσι τρεφόμενοι, καὶ πᾶν εἶδος κακίας ἐπιόντες, πολλὴν αὐξήσωμεν καθ' ἑαυτῶν τὴν νόλασιν, οὐδεμιᾶς τυγχάνοντες
 20 συγγνώμης ἀπὸ τοῦ μεταιτιθέναι ἐπ' αὐτὸν τὴν αἰτίαν· ὥσπερ οὖν οὐδὲ ἡ Εὐὰ ἔτυχεν. Ἀλλ' ἡμεῖς μὴ τοῦτο ποιῶμεν, ἀλλ' ἐπιγνώμεν ἑαυτούς, ἐπιγνώμεν τὰ τραύματα οὕτω γὰρ καὶ τὰ φάρμακα ἐπιθεῖναι δυνησόμεθα· ὁ γὰρ τὴν νόσον ἀγνοῶν οὐδεμίαν ποιήσεται τῆς ἀρρωστίας ἐπιμέλειαν.

25 Ἡμάρτιομεν πολλά· οἶδα καὶ γὰρ πάντες γὰρ ἔσμεν ἐν ἐπιτιμίῳ· ἀλλ' οὐκ ἀπεσιερόμεθα συγγνώμης, οὐδὲ ἐξεπέσομεν μετανοίας· ἔτι γὰρ ἐν τῷ σκάμματι ἐστήκαμεν, καὶ ἐν

21. Ἰώβ 2, 6.

22. Α' Κορ. 5, 5.

Είδες εἰς ποῖον ὕψος στοχασμοῦ ἀνέβη ὁ ἀπόστολος; Αὐτὸς ποὺ εἶχε σωματικὴν ὑπόστασιν ἀντεμετώπισε τὸν ἀσώματον ὡς δῆμιον καὶ ἐκεῖνο ποὺ εἶχε κάμει ὁ κοινός μας Δεσπότης εἰς τὸν διάβολον λέγων τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ Ἰώβ· «Ψαῦσε τὴν σάρκα του, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν του νὰ τὴν ἀφήσης ἄθικτον»²¹. Ὁρίσσε δηλαδὴ ὄρια καὶ μέτρα τιμωριῶν, ὥστε νὰ μὴ ἐφορμήσῃ ἐπάνω του τὸ θηρίον ποὺ εἶναι ἀσυγκράτητον καὶ ἀνελέητον· αὐτὸ κάνει καὶ ὁ ἀπόστολος· ἀφοῦ παρέδωσε τὸν πόρνον εἰς τὸν διάβολον εἶπεν εἰς αὐτόν· «εἰς ἀφανισμόν τῆς σαρκός του»²², δηλαδὴ τοῦ παρήγγειλε νὰ μὴ θίξῃ τὴν ψυχὴν του. Εἶδες ἐξουσίαν δούλου; Μὴ φοβᾶσαι λοιπὸν τὸν διάβολον, ἅς εἶναι καὶ ἀσώματος· διότι συναντᾷ δυσκολίας· καὶ δὲν εἶναι τίποτε ἀσθενέστερον ἀπὸ αὐτόν ποὺ διατελεῖ ὑπὸ περιορισμούς, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν ἔχῃ σωματικὴν ὑπόστασιν· ὅπως ἀκριβῶς δὲν εἶναι τίποτε ἰσχυρότερον ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἔχει παρρησίαν, ἔστω καὶ ἂν φέρῃ θνητὸν σῶμα.

5. Ὅλα αὐτὰ τὰ εἶπα τώρα, ὅχι διὰ νὰ ἀπαλλάξω τὸν διάβολον ἀπὸ τὴν κατηγορίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ σᾶς ἐλευθερώσω ἀπὸ τὴν ραθυμίαν. Καθ' ὅσον ἐκεῖνος ἐπιθυμεῖ πολὺ νὰ ἐπιρρίπτωμεν εἰς αὐτόν τὰς εὐθύνas τῶν ἰδικῶν μας ἀμαρτημάτων, ὥστε τρεφόμενοι μὲ αὐτὴν τὴν ἐλπίδα καὶ διαπράττοντες πᾶν εἶδος κακίας, νὰ αὐξήσωμεν οἱ ἴδιοι τὴν εἰς βάρος μας τιμωρίαν, διότι οὐδόλως συγχωρούμεθα μὲ τὴν μετάνοιαν τῆς εὐθύνης εἰς ἐκεῖνον διὰ τὰς ἰδικὰς μας ἀμαρτίας· ὅπως δὲν συνεχωρήθη καὶ ἡ Εὐα. Ἐμεῖς ὅμως νὰ μὴ κάμωμεν αὐτό, ἀλλὰ νὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὸν ἑαυτόν μας καὶ εἰς τὰ τραύματά μας· διότι ἔτσι θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιθέσωμεν καὶ τὰ φάρμακα διὰ τὴν θεραπείαν, διότι ἐκεῖνος ποὺ ἀγνοεῖ τὴν νόσον του δὲν θὰ φροντίσῃ καθόλου διὰ τὴν θεραπείαν της.

Ἐχομεν πολλὰς ἀμαρτίας· τὸ γνωρίζω καὶ ἐγώ· ὅλοι εἴμεθα ὑπὸ κολασμόν· ἀλλὰ δὲν ἔχομεν ἀποκλεισθῆ ἀπὸ τὴν συγγνώμην, οὔτε εὐρισκόμεθα ἔξω ἀπὸ τὴν μετάνοιαν· διότι ἰστάμεθα ἀκόμη εἰς τὸ σκάμμα ἔτοιμοι διὰ τοὺς ἀγῶ-

τοῖς ἀγῶσι τοῖς μειανοίας ἐσμέν. Γέρων εἶ καὶ πρὸς τὴν
 ἐσχάτην ἀπήνητας ἔξοδον; Μὴ νομίσης μηδὲ οὕτως ἐκπε-
 πτωκέναι μειανοίας, μηδὲ ἀπογνῶς τῆς σωτηρίας σεαυτοῦ
 ἀλλ' ἐννόησον τὸν λησιτὴν τὸν ἐν τῷ σιαυρῷ ἐλευθερωθέντα.
 5 Τί γὰρ τῆς ὥρας ἐκείνης βραχύτερον, καθ' ἣν ἐστεφανοῦτο;
 Ἄλλ' ὁμως ἤρκεσεν αὐτῷ καὶ αὕτη πρὸς σωτηρίαν. Νέος εἶ;
 Μὴ θαρσῆσης τῇ νεότητι, μηδὲ νομίσης ἰκανὴν ἔχειν προθε-
 σμίαν τῆς ζωῆς· «ἢ γὰρ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτῃς ἐν νυκτί,
 οὕτως ἔρχεται. Διὰ τοῦτο ἄδηλον ἡμῶν ἐποίησε τὴν τελευ-
 10 τήν, ἵνα δῆλὴν ποιησώμεθα τὴν σπουδὴν καὶ τὴν πρόνοιαν.
 Οὐχ ὄρας ἀώρους καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀναρπαζομένους; Διὰ
 τοῦτο παραινεῖ τις· «Μὴ ἀνάμενε ἐπισιτρέψαι πρὸς Κύριον,
 μηδὲ ἀναβάλλου ἡμέραν ἐξ ἡμέρας, μή ποτε ὡς μέλλεις ἐκ-
 τριβῆς». Ὁ γέρων ἐκείνην ἐχέτω τὴν παραινέσιν· ὁ νέος
 15 ταύτην ἐχέτω τὴν νοσησίαν. Ἄλλ' ἐν ἀσφαλείᾳ εἶ, καὶ πλου-
 τεῖς, καὶ κομᾶς χρήμασι, καὶ οὐδὲν σοι γίνεται δεινόν; Ἄλλ'
 ἀκουσον τί φησὶν ὁ Παῦλος· Ὅταν δὲ λέγωσιν εἰρήνην καὶ
 ἀσφάλειαν, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὄλεθρος. Πολ-
 λῆς γέμει μεταβολῆς τὰ πράγματα· οὐκ ἐσμεν κύριοι τῆς
 20 τελευτῆς· γενώμεθα κύριοι τῆς ἀρετῆς· φιλάνθρωπός ἐστιν
 ὁ δεσπότης ἡμῶν Χριστός.

6. Βούλεσθε εἶπω καὶ μειανοίας ὁδοὺς; Πολλοὶ τινὲς
 εἰσι καὶ ποικίλοι καὶ διάφοροι, καὶ πᾶσαι πρὸς τὸν οὐρανὸν
 φέρουσιν. Ἔστι πρώτη μειανοίας ὁδὸς ἀμαρτημάτων κατὰ-
 25 γνωσίς· «Λέγε γὰρ σὺ πρῶτος τὰς ἀμαρτίας σου, ἵνα δικαιω-
 θῆς»· διὸ καὶ ὁ προφήτης ἔφη· «Εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐ-
 μοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ, καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβει-
 αν τῆς καρδίας μου». Κατάγνωθι τοίνυν καὶ σὺ τῶν ἡμαρτη-
 μένων· ἀρκεῖ τοῦτο τῷ Δεσπότη πρὸς ἀπολογίαν· ὁ γὰρ κα-
 30 ταγνούς τῶν ἡμαρτημένων, ὀκνηρότερός ἐστι πρὸς τὸ τοῖς

23. Α' Θεσ. 5, 2.

24. Σοφ. Σειράχ 5, 7.

25. Α' Θεσ. 5, 3.

26. Ἦσ. 43, 26.

27. Ψαλμ. 31, 5.

νας τῆς μετανοίας. Εἶσαι γέρων καὶ ἔφθασες εἰς τὴν ἐσχάτην ἔξοδον ἀπὸ τὴν ζωὴν; Μὴ νομίσης ὅτι ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἔχεις χάσει τὴν εὐκαιρίαν τῆς μετανοίας, οὔτε νὰ ἀπελπισθῆς διὰ τὴν σωτηρίαν του, ἀλλὰ θυμήσου τὸν ληστήν ποὺ συνεχωρήθη ἐπάνω εἰς τὸν σταυρόν. Πράγματι, ποῖον χρονικὸν διάστημα εἶναι συντομώτερον ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην κατὰ τὴν ὁποίαν ἐστεφανοῦτο; Ὅμως δι' αὐτὸν ἦτο ἀρκετὴ διὰ νὰ σωθῆ. Εἶσαι νέος; Μὴ ἐπαναπαύεσαι μὲ θάρρος εἰς τὴν νεότητα, οὔτε νὰ νομίσης ὅτι ἔχεις ἀρκετὴν προθεσίαν τῆς ζωῆς· «διότι ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου ἔρχεται ὡς κλέπτῃς μέσα εἰς τὴν νύκτα»²³. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν μᾶς ἐγνωστοποίησε τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου μας, διὰ νὰ ἐπιδείξωμεν ζῆλον καὶ φροντίδα. Δὲν βλέπεις κάθε ἡμέραν νέους νὰ ἀποθνήσκουν; Διὰ τοῦτο μᾶς προτρέπει κάποιος· «Μὴ βραδύνης νὰ ἐπιστρέψῃς πρὸς τὸν Κύριον, οὔτε νὰ ἀναβάλλῃς ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, μήπως καθὼς βραδύνης καταφθαρής»²⁴. Ὁ γέρων λοιπὸν ἄς ἔχη ἐκείνην τὴν παραίνεσιν ὑπ' ὄψιν· ὁ νέος αὐτὴν ἐδῶ τὴν νουθεσίαν. Ἄλλὰ εἶσαι ἀσφαλῆς, ἔχεις πλούτη καὶ καυχᾶσαι διὰ τὰ χρήματά σου καὶ δὲν σοῦ συμβαίνει κανένα κακόν; Ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος· «Ὅταν λέγουν εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν, τότε ἐπέρχεται εἰς αὐτοὺς αἰφνίδιος ὄλεθρος»²⁵. Διότι ὅλα τὰ πράγματα ὑφίστανται μεταβολάς· δὲν ἐξουσιάζομεν τὸν θάνατον· ἄς γίνωμεν κύριοι τῆς ἀρετῆς, διότι ὁ Κύριός μας ὁ Χριστὸς εἶναι φιλόανθρωπος.

6. Θέλετε νὰ σᾶς ἀναφέρω καὶ ὁδοὺς τῆς μετανοίας; Εἶναι πολλαὶ καὶ ποικίλαι καὶ διάφοροι μεταξύ των, ὅλαι δὲ μως ὁδηγοῦν πρὸς τὸν οὐρανόν. Πρώτη ὁδὸς μετανοίας εἶναι ἡ καταδίκη τῶν ἁμαρτημάτων μας· «Λέγει ἐσὺ πρῶτος τὰς ἁμαρτίας σου διὰ νὰ δικιωθῆς»²⁶. Δι' αὐτὸ εἶπε καὶ ὁ Προφήτης· «εἶπα, θὰ καταδικάσω τὸν ἑαυτὸν μου διὰ τὴν ἀνομίαν μου πρὸς τὸν Κύριον, καὶ σὺ ἐσυγχώρησες τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου»²⁷. Ἀναγνώρισε λοιπὸν καὶ σὺ τὰ ἁμαρτήματά σου· αὐτὸ εἶναι ἀρκετὸν εἰς τὸν Κύριον ὡς ἀπολογία· διότι αὐτὸς ποὺ κατεδίκασε τὰ ἁμαρτήματά του εἶ-

αὐτοῖς πάλιν περιπεσεῖν. Κίνησον τὸν κατήγορον ἔνδον τὸ
 σὸν συνειδός, ἵνα μὴ ἐκεῖ κατήγορον ἔχῃς ἐπὶ τοῦ θήματος
 τοῦ Κυρίου. Μία μὲν οὖν μετανοίας ὁδὸς ἀρίστη αὕτη· ἔτι
 δὲ καὶ ἑτέρα ταύτης οὐκ ἐλάτιων, τὸ μὴ μνησικακεῖν τοῖς
 5 ἐχθροῖς, τὸ κρατεῖν ὀργῆς, τὸ ἀφιέναι τὰ συνδουλικὰ ἁμαρ-
 τήματα· οὕτω γὰρ ἡμῖν ἀφεθήσεται καὶ τὰ εἰς τὸν Δεσπότην
 γεγενημένα. Ἴδου καὶ δεύτερον ἁμαρτημάτων καθάρσιον· «Ἐ-
 ἂν γὰρ ἀφῆτε», φησί, «τοῖς ὀφειλέταις ὑμῶν, καὶ ὁ Πατήρ
 ὑμῶν ὁ οὐράνιος ἀφήσει ὑμῖν».

- 10 Βούλει καὶ τρίτην μαθεῖν μετανοίας ὁδόν; Εὐχὴ ζέουσα
 καὶ ἀκριβής, καὶ ἀπὸ βαθυτάτης καρδίας τοῦτο ποιεῖν. Οὐκ
 εἶδες ἐκείνην τὴν χήραν, πῶς τὸν ἀνάισχυντον δικαστὴν ἐ-
 πεσάσατο; Σὺ δὲ ἡμερον ἔχεις Δεσπότην καὶ προσηγῆ καὶ
 φιλόανθρωπον· ἐκείνη κατ' ἐχθρῶν ἦτει, σὺ δὲ οὐ κατ' ἐ-
 15 χθρῶν αἰτεῖς, ἀλλ' ὑπὲρ σεαυτοῦ σωτηρίας.

Εἰ δὲ καὶ τετάρτην θέλεις μαθεῖν, τὴν ἐλεημοσύνην ἐρῶ·
 πολλὴν γὰρ δύναμιν αὕτη ἔχει, καὶ ἄφατον· καὶ γὰρ τῷ Να-
 βουχοδονόσορ εἰς πᾶν εἶδος κακίας ἐλθόντι, καὶ πᾶσαν ἀσέ-
 θειαν ἐπελθόντι, φησὶν ὁ Δαυιδ· «Βασιλεῦ, ἡ βουλή μου
 20 ἀρεσάτω σοι τὰς ἁμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι,
 καὶ τὰς ἀνομίας σου ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων». Τί γένοιτο ταύ-
 τῆς ἴσον τῆς φιλανθρωπίας; Μετὰ μυρία ἁμαρτήματα, μετὰ
 τισαύτας παρανομίας ἐπαγγέλλεται καταλλάττεσθαι τῷ προσ-
 κερουκότι, εἰ τοῖς συνδούλοις φιλανθρωπεύσεται τοῖς αὐτοῦ.
 25 Καὶ τὸ μειριάζειν δὲ καὶ ταπεινοφρονεῖν τῶν εἰρημένων ἀ-
 πάντων οὐχ ἥτιον δαπανᾷ ἁμαρτημάτων φύσιν· καὶ μάστις
 ὁ τελώνης, κατορθώματα μὲν οὐκ ἔχων εἰπεῖν, ἀντὶ δὲ πάν-

28. Ματθ. 6, 14.

29. Πρβλ. Λουκᾶ 18, 1-8.

30. Δαν. 4, 24.

ναι δυσκολώτερον νὰ περιπέσῃ πάλιν εἰς τὰ ἴδια ἁμαρτήματα. Ὑψωσε τὴν συνείδησιν ποὺ ἔχεις μέσα σου εἰς κατηγοροῦν, διὰ νὰ μὴ ἔχῃς ἐκεῖ ἄλλον κατηγοροῦν ἐπὶ τοῦ βήματος τοῦ Κυρίου. Αὐτὴ εἶναι μία ὁδὸς μετανοίας ἀρίστη. Ὑπάρχει καὶ ἄλλη ποὺ δὲν εἶναι κατωτέρα αὐτῆς, τὸ νὰ μὴ μνησικακῆς ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, τὸ νὰ συγκρατῆς τὴν ὀργὴν σου, νὰ συγκωρῆς τὰ ἁμαρτήματα τῶν συνανθρώπων σου· διότι ἔτσι θὰ συγκωρηθοῦν καὶ τὰ ἰδικὰ μας ἁμαρτήματα ποὺ διεπράξαμεν πρὸς τὸν Κύριον. Ἴδου λοιπὸν καὶ δεύτερος τρόπος καθαρισμοῦ τῶν ἁμαρτημάτων μας. Διότι λέγει «ἂν συγκωρήσετε τοὺς ὀφειλέτας σας, καὶ ὁ οὐράνιος Πατήρ σας θὰ σᾶς συγκωρήσῃ»²⁸

Θέλεις νὰ μάθῃς καὶ μίαν τρίτην ὁδὸν μετανοίας; Νὰ κάμῃς προσευχὴν θερμὴν καὶ εἰλικρινῆ ποὺ νὰ πηγάζῃ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδίας σου. Δὲν εἶδες ἐκείνην τὴν χήραν πῶς ἐξευμένισε τὸν ἀνάσχυτον ἐκεῖνον δικαστήν²⁹; Ἐνώσὺ ἔχεις Κύριον ἡμερον καὶ προσηνῆ καὶ φιλόανθρωπον· ἐκείνη ἐζήτει ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, σὺ ὅμως δὲν ζητεῖς ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ ὑπὲρ τῆς ἰδικῆς σου σωτηρίας.

Ἄν θέλῃς νὰ μάθῃς καὶ τετάρτην ὁδὸν μετανοίας, θὰ σοῦ εἰπῶ τὴν ἐλεημοσύνην· διότι αὐτὴ ἔχει πολλὴν καὶ ἀνέκφραστον δύναμιν. Καὶ πράγματι ὅταν ὁ Ναβουχοδονόσορ ἔφθασεν εἰς κάθε λογῆς κακίαν καὶ διέπραξε κάθε ἀσέβειαν, ὁ Δαυὶδ τοῦ εἶπε· «Βασιλεῦ, νὰ εἰσακούσῃς τὴν συμβουλήν μου· λυτρώσου ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας σου μὲ τὰς ἐλεημοσύνας, καὶ ἀπὸ τὰς ἀνομίας σου λυτρώσου μὲ τὴν εὐσπλαγχνίαν σου διὰ τοὺς πτωχοὺς»³⁰. Ποῖον πρᾶγμα ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ ἴσον μὲ τὴν φιλανθρωπίαν; Ὑστερα ἀπὸ ἀναρίθμητα ἁμαρτήματα, ὕστερα ἀπὸ τόσας παρανομίας ὑπόσχεται νὰ ἀπαλλάξῃ ὅλων αὐτῶν τὸν δράστην, ἐὰν δευχθῆ φιλόανθρωπος εἰς τοὺς συνδούλους του. Καὶ ἡ μετριοφροσύνη καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη ἐκμηδενίζουν τὴν φύσιν τῶν ἁμαρτημάτων ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους τρόπους ποὺ ἀναφέραμεν· καὶ μάρτυς ὁ τελώνης, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε νὰ ἀναφέρῃ λαμπρὰ ἔργα, ἀλλὰ ἀντὶ ὅλων αὐτῶν προσέφερε τὴν ταπεινο-

των τὴν ταπεινοφροσύνην προσφέρων, καὶ τὸ βαρὺ τῶν ἁμαρτημάτων ἀποτιθέμενος φορτίον.

Ἴδου πέντε μετανοίας ὁδοὺς ἐδείξαμεν, πρώτην τὴν καιάγνωσιν τῶν ἡμαρτημένων, δευτέραν τὸ ἀφεῖναι τοῖς
 5 πλησίον τὰ ἁμαρτήματα, τρίτην τὴν ἀπὸ τῆς εὐχῆς γιγνομένην, τετάρτην τὴν ἀπὸ τῆς ἐλεημοσύνης, πέμπτην τὴν ἀπὸ τῆς ταπεινοφροσύνης. Μὴ τοίνυν ἄργει, ἀλλὰ πάσας ταύτας καθ' ἑκάστην ὄδευε τὴν ἡμέραν· καὶ γὰρ εὐκόλοι αἱ ὁδοί, καὶ οὐκ ἔχεις προβαλέσθαι πενίαν· ἀλλὰ κἂν ἀπάντων πιωχότε-
 10 ρον θιοῖς, καὶ ὀργὴν ἀφεῖναι καὶ ταπεινοφρονῆσαι δυνήσῃ, καὶ εὐξασθαι ἐκτενῶς, καὶ καταγνῶναι τῶν ἡμαρτημένων, καὶ οὐδαμοῦ κώλυμα ἢ πενία γίνεται. Καὶ τί λέγω ἐνταῦθα, ὅπου οὐδὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ὁδῷ τῆς μετανοίας, ἐν ἣ ἡ χρήματα καταβαλεῖν ἐστι, (τὴν ἐλεημοσύνην λέγω), οὐδὲ ἐκεῖ κωλύει
 15 τι πρὸς ἐντιολὴν ἡμᾶς ἢ πενία; Καὶ ἐδήλωσεν ἢ τὰ δύο λεπιά καταβαλοῦσα χήρα.

Μαθόντες οὖν τὴν θεραπείαν τῶν ἡμετέρων τραυμάτων συνεχῆ, ταῦτα ἐπιθῶμεν τὰ φάρμακα, ἵνα πρὸς ὑγίειαν ἐπα-
 νελθόντες τὴν ἀληθῆ, καὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης μετὰ παρη-
 20 σίας ἀπολαύσωμεν, καὶ μετὰ πολλῆς δόξης ἀπαντήσωμεν τῷ βασιλεῖ τῆς δόξης Χριστῷ, καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, κράτος, τιμὴ, ἅμα τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ
 25 Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἀμήν.

31. Λουκᾶ 18, 13.

32. Πρὸβλ. Μάρκ. 12, 41-44.

φροσύνην καὶ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰ βαρὺ φορτίον τῶν ἁμαρτημάτων³¹.

Ἴδου λοιπὸν ἐδείξαμεν πέντε ὁδοὺς μετανοίας, πρώτην τὴν κατανόησιν τῶν ἁμαρτημάτων μας, δευτέραν τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ πλησίον, τρίτην ἐκείνην ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν προσευχὴν, τετάρτην ἐκείνην ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνην καὶ πέμπτην τὴν προερχομένην ἀπὸ τὴν ταπεινοφροσύνην. Μὴ βραδύνης, λοιπὸν, ἀλλὰ νὰ βαδίζης κάθε ἡμέραν ὅλας αὐτὰς τὰς ὁδοὺς· καθ' ὅσον εἶναι εὐκόλοι ὁδοὶ καὶ δὲν ἡμπορεῖς νὰ προβάλης ὡς πρόσχημα τὴν πενίαν· ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα ζῆς πτωχότερα ἀπὸ ὄλους καὶ τὴν ὀργὴν θὰ ἡμπορέσης νὰ ἀφήσης κατὰ μέρος καὶ νὰ ταπεινοφρονῆς θὰ ἡμπορέσης καὶ νὰ προσευχηθῆς ἐπαρκῶς καὶ νὰ καταδικάσης τὰ ἁμαρτήματά σου· καὶ εἰς τίποτε δὲν γίνεται ἡ πενία ἐμπόδιον. Καὶ τί λέγω ἐδῶ, ἀφοῦ οὔτε δι' ἐκείνην τὴν μέθοδον τῆς μετανοίας ποὺ ἀπαιτεῖ τὴν καταβολὴν τῶν χρημάτων (δηλαδὴ ἡ ἐλεημοσύνη) οὔτε ἐκεῖ ἀποτελεῖ ἐμπόδιον εἰς ἡμᾶς ἡ πενία. Καὶ αὐτὸ τὸ ἐφάνερωσεν εἰς ἡμᾶς ἡ χήρα ποὺ κατέβαλε τὰ δύο λεπτά³².

Ἄφοῦ λοιπὸν ἐδιδάχθημεν τὴν θεραπείαν τῶν τραυμάτων μας, ἄς θέτωμεν ἐπάνω εἰς αὐτὰ αὐτὰ τὰ φάρμακα, ὥστε, ἀφοῦ ἀνακτήσωμεν τὴν πραγματικὴν ὑγείαν νὰ ἀπολαύσωμεν καὶ τὴν ἱερὰν τράπεζαν μὲ παρρησίαν καὶ μὲ μεγάλην δόξαν νὰ συναντήσωμεν τὸν βασιλέα τῆς δόξης Χριστὸν καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ αἰώνια ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ τοὺς οἰκτιρμοὺς καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου δόξα καὶ δύναμις καὶ τιμὴ μαζὶ εἰς τὸ πανάγιον καὶ ἀγαθὸν καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΤΙ ΕΚ ΡΑΘΥΜΙΑΣ Η ΚΑΚΙΑ
ΚΑΙ ΑΠΟ ΣΠΟΥΔΗΣ Η ΑΡΕΤΗ

καὶ οὐδὲν οὔτε οἱ ἄνθρωποι πονηροί, οὔτε αὐτὸς ὁ διά-
βολος τὸν νήφοντα παραβλάσαι δύναται, καὶ ἡ ἀπό-
δειξις ἄλλοθεν τε πολλαχόθεν, καὶ ἐκ τῶν κατὰ τὸν
Ἄδὰμ καὶ τὸν Ἰώβ.

5 1. Ἡμεῖς μὲν πρὸ τῆς χθὲς ἡμέρας τοὺς περὶ τοῦ διαβό-
λου λόγους πρὸς τὴν ἀγάπην ἐκινουῦμεν τὴν ὑμετέραν· ἕτε-
ροι δὲ πρὸ τῆς χθὲς ἡμέρας, λόγων κινουμένων ἐνταῦθα τοι-
ούτων, ἐν τοῖς θεάτροις καθήμενοι, τοῦ διαβόλου τὴν πομπὴν
ἐθεώρουν. Ἐσμάτων μειτεῖχον ἐκεῖνοι πορνικῶν, ὑμεῖς ἀ-
10 κροσμάτων ἐκοινωνεῖτε πνευματικῶν ἡσθιον ἐκεῖνοι τὴν
ἀκαθαρσίαν τὴν διαβολικὴν, εἰσιεῖθε ὑμεῖς τὸ μῦρον τὸ
πνευματικόν. Τίς ἄρα αὐτοὺς ἀπεβουκόλησε; τίς ἄρα αὐτοὺς
ἀπέσχισε τῆς ποιμένης τῆς ἱερᾶς; Ἄρα κακείνους ὁ διάβο-
λος ἠπάτησε; πῶς οὖν ὑμᾶς οὐκ ἠπάτησεν; Οἱ αὐτοὶ ἄνθρω-
15 ποι ὑμεῖς κακείνοι, κατὰ τὴν φύσιν λέγω· τὴν αὐτὴν ἔχετε
ψυχὴν ὑμεῖς κακείνοι, τὰς αὐτὰς ἔχετε ἐπιθυμίας τὰς παρὰ
τῆς φύσεως· πῶς οὖν οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς ὑμεῖς κακείνοι;
Ἐπειδὴ αἱ προαιρέσεις οὐχ αἱ αὐταὶ ὑμῖν κακείοις· διὰ
τοῦτο ἐκεῖνοι μὲν ἐν ἀπάτῃ, ὑμεῖς δὲ ἐκτὸς τῆς ἀπάτης.
20 Οὐ πάλιν τὸν διάβολον ἀπαλλάτιων ἐγκλημάτων ταῦτα λέγω,
ἀλλ' ὑμᾶς ἁμαρτημάτων ἐλευθερῶσαι σπουδάζων. Πονηρὸς
ὁ διάβολος, ὁμολογῶ καγὼ, ἀλλ' ἐαυτῷ πονηρὸς οὐχ ἡμῖν,
ἂν νήφωμεν· τοιαύτη γὰρ τῆς κακίας ἡ φύσις· τοῖς κεκτη-
μένοις ἐστὶν ὀλεθρία μόνους, ἡ δὲ ἀρετὴ τοῦναντίον οὐχὶ
25 τοὺς κεκτημένους μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πλησίον ὠφελεῖν
δύναται.

Καὶ ἵνα μάθῃς, διὸ ὁ μὲν κακὸς ἐαυτῷ κακός, ὁ δὲ ἀγα-
θὸς καὶ ἑτέροις ἀγαθός, μαρτυρίαν σοι παρέχω παροιμιώδη.

ΟΤΙ ΕΚ ΡΑΘΥΜΙΑΣ Η ΚΑΚΙΑ
ΚΑΙ ΑΠΟ ΣΠΟΥΔΗΣ Η ΑΡΕΤΗ

καὶ ὅτι οὔτε οἱ κακοὶ ἄνθρωποι οὔτε ὁ ἴδιος ὁ διάβολος ἠμπορεῖ νὰ βλάψῃ τὸν νηφάλιον, καὶ ἡ ἀπόδειξις αὐτοῦ παρέχεται καὶ ἀπὸ πολλὰς ἄλλας περιπτώσεις καὶ ἀπὸ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ἄδὰμ καὶ τὸν Ἰὼβ γεγονότα.

1. Ὁμιλήσαμε προχθὲς πρὸς τὴν ἀγάπην σας περὶ τοῦ διαβόλου· τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἐνῶ ὠμιλούσαμεν δι' αὐτὸ τὸ θέμα, ἄλλοι ἐκάθοντο εἰς τὰ θέατρα καὶ παρακολουθοῦσαν τὴν πομπὴν τοῦ διαβόλου. Μετεῖχαν ἐκεῖνοι εἰς πορνικὰ ἄσματα, ἐνῶ σεῖς μετείκατε εἰς πνευματικὰ ἀκροάματα· ἔτρωγαν ἐκεῖνοι τὰς διαβολικὰς ἀκαθαρσίας, ἐνῶ ἐσεῖς ἐτρέφεσθε μὲ πνευματικὸν μῦρον. Ποῖος λοιπὸν τοὺς ἀπεβλάκωσεν; Ποῖος τοὺς ἀπέκοψεν ἀπὸ τὴν ἱερὰν ποιμνὴν; Μήπως καὶ ἐκείνους τοὺς ἠπάτησεν ὁ διάβολος; Πῶς ὄμως δὲν ἐξηπάτησε καὶ ἐσᾶς; Εἴσθε ἴδιοι ἄνθρωποι καὶ σεῖς καὶ ἐκεῖνοι ὡς πρὸς τὴν φύσιν ἐννοῶ· ἔχετε τὴν ἰδίαν ψυχὴν ἐσεῖς καὶ ἐκεῖνοι, καὶ τὰς ἰδίας φυσικὰς ἐπιθυμίας· Πῶς δὲν ὑπῆρξαν κοινὰ τὰ ἐνδιαφέροντά σας; Διότι ἡ ἰδικὴ σας θέλησις δὲν ἦταν ἴδια μὲ τὴν θέλησιν ἐκείνων· διὰ τοῦτο ἐκεῖνοι μὲν ἐξηπατήθησαν, ἐνῶ ἐσεῖς δὲν ἐξηπατήθητε. Καὶ δὲν τὰ λέγω αὐτὰ διὰ νὰ ἀπαλλάξω τὸν διάβολον ἀπὸ τὴν κατηγορίαν, ἀλλὰ διότι ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς ἀπαλλάξω ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας. Ὁ διάβολος εἶναι πονηρός, τὸ παραδέχομαι καὶ ἐγώ, ἀλλὰ διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ὄχι δι' ἡμᾶς, ἂν εἴμεθα σώφρονες· τέτοια εἶναι ἡ φύσις τῆς κακίας· εἶναι ὀλεθρία μόνον δι' ἐκείνους πού τὴν ἔχουν, ἐνῶ ἡ φύσις τῆς ἀρετῆς εἶναι ἀντίθετος· δὲν ὠφελεῖ μόνον ὅσους τὴν ἔχουν, ἀλλὰ ἠμπορεῖ καὶ τοὺς πλησίον νὰ ὠφελήσῃ.

Καὶ διὰ νὰ ἀντιληφθῆς ὅτι ὁ κακὸς εἶναι κακὸς διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἐνῶ ὁ καλὸς εἶναι καλὸς καὶ διὰ τοὺς ἄλ-

«Τέκνον», φησίν, «ἐὰν κακὸς γένη, μόνος ἀντιλήσεις τὰ κακά· ἐὰν δὲ σοφός, ἑαυτῷ καὶ τῷ πλησίον». Ἠπαιτήθησαν ἐν τοῖς θεάτροις, ἀλλ' ὑμεῖς οὐκ ἠπαιτήθητε. Μεγίστη αὕτη πραγματίων ἀπόδειξις, ἔλεγχος σαφής, καὶ λογισμὸς ἀναμφισβήτητος τοῦ πανταχοῦ τὴν προαίρεσιν εἶναι κυρίαν. Τούτῳ δὲ
 5 καὶ αὐτὸς κέχρησο τῷ τρόπῳ τῆς ἀποδείξεως· κἂν ἴδῃς ἄνθρωπον ἐν πονηρίᾳ ζῶντα, καὶ πᾶσαν κακίαν ἐπιδεικνύμενον, εἶτα αἰτιώμενον τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν καὶ λέγοντα, ὅτι τύχης καὶ εἰμαρμένης ἀνάγκη καὶ δαιμόνων τυραννίδι τὴν
 10 ἡμετέραν ἐξέδωκε φύσιν, καὶ πάντοθεν τὴν αἰτίαν ἀφ' ἑαυτοῦ μὲν ἀπάγοντα, ἐπὶ δὲ τὸν δημιουργὸν καὶ τοῦδε τοῦ παντὸς προνοοῦντα μειαφέροντα, ἀπόφραξον αὐτοῦ τὸ σιόμα, μὴ λόγῳ, ἀλλ' ἔργῳ, ἐπιδείξας σύνδουλον ἕτερον ἐν ἀρετῇ καὶ ἐπιεικείᾳ ζῶντα.

15 Οὐ χρεία λόγων μακρῶν, οὐ χρεία κατασκευῆς συμπλεγμένης, οὐδὲ συλλογισμῶν διὰ τῶν ἔργων ἢ ἀπόδειξις γίνεται· εἶπε πρὸς αὐτόν· καὶ σὺ δοῦλος, κἀκεῖνος δοῦλος· καὶ σὺ ἄνθρωπος, κἀκεῖνος ἄνθρωπος· τὸν αὐτὸν κόσμον οἰκεῖς, ὑπὸ τὸν αὐτὸν οὐρανόν, τὰς αὐτὰς τρέφῃ τροφάς· πῶς
 20 σὺ μὲν ἐν πονηρίᾳ, ἐκεῖνος δὲ ἐν ἀρετῇ; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἀφῆκε τοὺς πονηροὺς τοῖς ἀγαθοῖς ἀνεμεμίχθαι, καὶ οὐκ ἄλλην μὲν τοῖς πονηροῖς ἔδωκε γῆν, εἰς ἑτέραν δὲ τοὺς ἀγαθοὺς οἰκουμένην ἀπώκισεν, ἀλλὰ ἀνέμιξε τούτους ἐκείνοις, πολὺ τὸ χρήσιμον ἐργαζόμενος. Οἱ γὰρ ἀγαθοὶ δοκιμώτεροι
 25 φαίνονται, ἐν μέσῳ τῶν κωλύοντων αὐτοὺς ὀρθῶς ζῆν καὶ πρὸς κακίαν ἐλκόντων ὄντες, καὶ τῆς ἀρετῆς ἀντιλαμβανόμενοι. «Δεῖ γάρ», φησί, «καὶ αἰρέσεις εἶναι ἐν ὑμῖν, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν». Οὐκοῦν καὶ διὰ τοῦτο

1. Παροιμ. 9, 12.

2. Α' Κορ. 11, 19.

λους, σου προσφέρω μίαν παροιμιώδη απόδειξιν. «Τέκνον», λέγει, «ἐὰν γίνῃς κακός, θὰ ὑπομείνῃς τὰ κακὰ μόνος σου, ἐνῶ, ἂν γίνῃς σοφός, θὰ εἶσαι σοφός καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν σου καὶ διὰ τὸν πλησίον σου»¹. Αὐτὸ εἶναι, μεγίστη ἀπόδειξις πὺ στήριζεται εἰς τὰ γεγονότα, ἀπόδειξις σαφῆς καὶ ἀδιαμφισβήτητος· ὅτι παντοῦ ἀποφασιστικὸς παράγων εἶναι ἡ θέλησις. Αὐτὴν τὴν λογικὴν τῆς ἀποδείξεως νὰ χρησιμοποιοῖς καὶ σὺ· καὶ ἂν ἴδῃς ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος ζῆ εἰς τὴν πονηρίαν καὶ δεικνύει κάθε εἶδους κακίαν, ἔπειτα νὰ κατηγορῇ τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ λέγῃ ὅτι παρέδωκε τὴν ἰδικὴν μας φύσιν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς τύχης καὶ τοῦ πεπρωμένου καὶ εἰς τὴν τυραννίαν τῶν δαιμόνων, καὶ μὲ κάθε τρόπον ἀποσειεὶ τὴν εὐθύνην ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του διὰ νὰ τὴν ἐπιρρίψῃ εἰς τὸν δημιουργόν, ὁ ὁποῖος προνοεῖ διὰ τὸ πᾶν, φράξε τὸ στόμα του, ὅχι μὲ λόγια, ἀλλὰ μὲ παραδείγματα ἀπὸ τὴν ζωὴν, δεικνύων εἰς αὐτὸν ἄλλον σύνδουλόν σου, ὁ ὁποῖος ζῆ εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην.

Δὲν χρειάζονται λόγοι μακροί, δὲν χρειάζονται περίπλοκοι ἀποδεικτικοὶ συλλογισμοί· ἡ ἀπόδειξις γίνεται μὲ ἔργα· εἶπε πρὸς αὐτόν· καὶ σὺ εἶσαι δοῦλος, καὶ ἐκεῖνος εἶναι δοῦλος· καὶ σὺ εἶσαι ἄνθρωπος, καὶ ἐκεῖνος εἶναι ἄνθρωπος· τὸν ἴδιον κόσμον κατοικεῖς καὶ ἐσύ, κάτω ἀπὸ τὸν ἴδιον οὐρανόν, τρέφῃσαι μὲ τὰς ἰδίας τροφάς· πῶς ζῆς ἐσὺ μέσα εἰς τὴν πονηρίαν, ἐνῶ ἐκεῖνος ζῆ εἰς τὴν ἀρετὴν; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἄφησε τοὺς πονηροὺς νὰ εἶναι ἀναμειγμένοι μὲ τοὺς ἀγαθοὺς, καὶ δὲν ἔδωσεν ἄλλην γῆν εἰς τοὺς πονηροὺς οὔτε ἐγκατέστησε τοὺς ἀγαθοὺς εἰς ἄλλην οἰκουμένην, ἀλλὰ ἀνέμειξε τοὺς μὲν μὲ τοὺς δὲ ἐνεργῶν κατὰ τρόπον πολὺ ὠφέλιμον. Διότι οἱ ἀγαθοὶ φαίνονται γενναιότεροι ὅταν ζοῦν ἐν μέσῳ αὐτῶν πὺ τοὺς ἐμποδίζουν καὶ τοὺς προκαλοῦν εἰς τὴν κακίαν καὶ ἐν τούτοις μένουν προσηλωμένοι εἰς τὴν ἀρετὴν. «Διότι πρέπει», λέγει, «πρέπει νὰ ὑπάρχουν μεταξύ σας καὶ αἱρέσεις, διὰ νὰ γίνουν γνωστοὶ οἱ ἐνάρετοι»². Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἄφησε

τούς πονηρούς ἀφῆκεν εἶναι ἐν τῷ μέσῳ, ἵνα οἱ ἀγαθοὶ δια-
 λάμπωσι μᾶλλον. Ὅρας τὸ κέρδος ὅσον; Ἀλλ' οὐ παρὰ τῶν
 πονηρῶν τὸ κέρδος, ἀλλὰ παρὰ τῆς ἀνδρείας τῶν ἀγαθῶν.
 Διὰ τοῦτο καὶ τὸν Νῶε θαυμάζομεν, οὐχ ὅτι δίκαιος ἦν,
 5 οὐδὲ ὅτι τέλειος ἦν μόνον, ἀλλ' ὅτι ἐν τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ τῇ
 διεστραμμένη καὶ πονηρᾷ διέσωσε τὴν ἀρετὴν, ὅτι οὐκ εἶχε
 παράδειγμα ἀρετῆς, ὅτι πάντες πρὸς πονηρίαν αὐτὸν παρε-
 κάλουν, καὶ πᾶσαν ἀπ' ἐναντίας ἦλθεν ἐκείνοις, καθάπερ τις
 ὁδίτης πολλῷ πλήθει ρύμη φερομένῳ τὴν ἐναντίαν ὁδεύων
 10 ὁδόν. Διὰ τοῦτο οὐχ ἀπλῶς εἶπε, «Νῶε δίκαιος, τέλειος»,
 ἀλλὰ προσέθηκεν «ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ», ἐν τῇ διεστραμμένη
 ἐν τῇ ἀπεγνωσμένη, ὅτι οὐδὲν ἐμπόρευμα ἦν ἀρετῆς.

Τοῖς μὲν οὖν ἀγαθοῖς ἀπὸ τῶν πονηρῶν τοῦτο τὸ κέρ-
 δος ἦν· οὕτω γοῦν καὶ δένδρα ὑπὸ ἀνέμων ἐναντίων ριπιζό-
 15 μενα ἰσχυρότερα γίνεται. Ἔσι δὲ καὶ τοῖς πονηροῖς κέρδος
 ἀπὸ τῆς ἐπιμιξίας τῶν ἀγαθῶν· αἰδοῦνται, αἰσχύνονται, ἐρυ-
 θριῶσιν ἐκείνους, κἂν μὴ ἀποσιῶσι τῆς κακίας, ἀλλ' ὅμως
 μετὰ τοῦ λανθάνειν τολμῶσιν ἄπερ τολμῶσιν. Οὐ μικρὸν δὲ
 τοῦτο, μὴ ἔχειν πεπαρορησιασμένην τὴν παρανομίαν· ὁ γὰρ τῶν
 20 ἄλλων θίσις καιήγορος τῆς τούτων κακίας γίνεται. Ἄκου-
 σον γοῦν τί φασι περὶ τοῦ δικαίου. «Βαρὺς ἐστὶν ἡμῖν καὶ
 βλεπόμενος». Οὐ μικρὰ δὲ ἀρχὴ διορθώσεως τὸ δάκνεσθαι
 αὐτοῦ τῇ παρουσίᾳ· καὶ γὰρ εἰ μὴ ἔδακνεν αὐτούς ἢ ὄψις
 τοῦ δικαίου, οὐκ ἂν τοῦτο ἐφθέγγαντο τὸ ρῆμα· τὸ δὲ δάκνε-
 25 σθαι καὶ στύφεισθαι τὸ συνειδὸς ἀπὸ τῆς παρουσίας ἐκείνου,
 οὐ μικρὸν ἂν εἶη κώλυμα τοῦ μὴ μετὰ ἀδείας τῇ πονηρίᾳ
 κεχρηῆσθαι. Εἶδες πόσον ἐστὶ κέρδος καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἀπὸ
 τῶν πονηρῶν, καὶ τοῖς πονηροῖς ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν. Διὰ τοῦτο
 οὐ διεῖλεν αὐτούς ὁ Θεός, ἀλλ' ἀφῆκεν ἀναμεμίχθαι.

3. Γεν. 6, 9.

4. Σοφ. Σολ. 2, 14.

τούς πονηρούς να υπάρχουν μεταξύ τῶν ἐναρέτων, διὰ να λάμπουν περισσότερο οἱ ἀγαθοί. Βλέπεις πόσον μεγάλο εἶναι τὸ κέρδος; Ὅμως αὐτὸ δὲν προέρχεται ἀπὸ τοὺς πονηροὺς, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀνδρείαν τῶν ἀγαθῶν. Διὰ τοῦτο θαυμάζομεν καὶ τὸν Νῶε, ὅχι διότι ἦταν δίκαιος, οὔτε ἐπειδὴ ἦταν τέλειος μόνον, ἀλλὰ ἐπειδὴ μέσα εἰς ἐκείνην τὴν διεφθαρμένην καὶ πονηρὰν γενεὰν διέσωσε τὴν ἀρετὴν, τότε πού δὲν εἶχε παράδειγμα ἀρετῆς, τότε πού ὅλοι τὸν προεκάλουν πρὸς τὴν πονηρίαν, καὶ ἐβάδισε τὴν ἀντίθετον πρὸς ἐκείνους ὁδόν, ὡσὰν ἕνας ὁδοιπόρος πού βαδίζει ἀντίθετα πρὸς τὸ ρεῦμα μεγάλου πλήθους πού κινεῖται εἰς τὴν ἰδίαν ὁδόν. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν ἀπλῶς «ὁ Νῶε εἶναι δίκαιος καὶ τέλειος»³, ἀλλὰ προσέθεσε καὶ τὸ «εἰς τὴν γενεὰν του», τὴν διεστραμμένην, τὴν ἀπηλπισμένην, τότε πού δὲν ὑπῆρχε καμμία προσφορὰ ἀρετῆς.

Αὐτὸ τὸ κέρδος λοιπὸν ὑπάρχει εἰς τοὺς ἀγαθοὺς ἀπὸ τοὺς πονηροὺς· ἔτσι λοιπὸν καὶ τὰ δέντρα πού τὰ δέρνουν οἱ ἄνεμοι γίνονται ἰσχυρότερα. Ὑπάρχει ὁμοίως καὶ εἰς τοὺς πονηροὺς κέρδος προερχόμενον ἀπὸ τὴν ἐπιμιξίαν μὲ τοὺς ἀγαθοὺς· σέβονται, ἐντρέπονται, κοκκινίζουν μπροστὰ εἰς ἐκείνους, καὶ ἂν δὲν ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν κακίαν, ὁμοίως ἐκεῖνα πού πράττουν τὰ πράττουν κατὰ τέτοιον τρόπον πού να μὴ γίνωνται ἀντιληπτοί. Καὶ τοῦτο δὲν εἶναι μικρὸν, τὸ να μὴ εἶναι θρασεῖς εἰς τὰς παρανομίας των· διότι ὁ βίος τῶν ἄλλων γίνεται κατήγορος τῆς κακίας των. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγουν διὰ τὸν δίκαιον· «Εἶναι ἐπαχθῆς εἰς ἡμᾶς καὶ μόνον πού τὸν βλέπομεν»⁴. Καὶ δὲν εἶναι αὐτὸ ἀσήμαντος αἰτία πού ὁδηγεῖ εἰς τὴν διόρθωσίν των, τὸ ὅτι δηλαδὴ τοὺς κοστίζει ἡ παρουσία των· διότι ἂν δὲν τοὺς ἐπείραζεν ἡ παρουσία τοῦ δικαίου δὲν θὰ ἔλεγαν αὐτὰ τὰ λόγια· τὸ γεγονὸς δὲ ὅτι θίγεται καὶ δοκιμάζεται ἡ συνείδησίς των ἀπὸ τὴν παρουσίαν ἐκείνου, δὲν ἀποτελεῖ μικρὸν κώλυμα, ὥστε να μὴ ἐκδηλώνη τὴν κακίαν του ἐλευθέρως. Εἶδες πόσον κέρδος ἔχουν καὶ οἱ ἀγαθοὶ ἀπὸ τοὺς πονηροὺς καὶ οἱ πονηροὶ ἀπὸ τοὺς ἀγαθοὺς. Διὰ τοῦτο δὲν τοὺς διεχώρισεν ὁ Θεός, ἀλλὰ τοὺς ἄφησε να ζοῦν μαζί.

2. Ὁ αὐτὸς τοίνυν ἡμῖν λόγος καὶ περὶ τοῦ διαβόλου. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τοῦτον ἀφῆκεν ἐνταῦθα εἶναι, ἵνα σε ἰσχυρότερον ἐργάσῃται, ἵνα λαμπρότερον ποιήσῃ τὸν ἀθλητὴν, ἵνα μείζονα ἢ τὰ ἀγωνίσματα. Ὅταν οὖν λέγῃ τις, διὰ τί τὸν
5 διάβολον ἀφῆκεν ὁ Θεός; ταῦτα λέγε πρὸς ἐκεῖνον τὰ ρήματα· ὅτι τοὺς νήφοντι καὶ προσέχοντι οὐ μόνον οὐδὲν παρέβλαπεν, ἀλλὰ καὶ ὠφέλησεν, οὐ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ προαίρεσιν, πονηρὰ γὰρ ἐστίν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐκείνων ἀνδρείαν τῶν τῆς πονηρίας εἰς δέον χρησαμένων. Ἐπεὶ καὶ τῷ Ἰωβ
10 προσεπλάκη μὲν, οὐ διὰ τοῦτο δέ, ἵνα αὐτὸν λαμπρότερον ποιήσῃ, ἀλλ' ἵνα ὑποσκελίσῃ διὰ τοῦτο πονηρός, διὰ τὴν τοιαύτην γνώμην, καὶ τὴν προαίρεσιν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν παρέβλαψε τὸν δίκαιον, ἀλλὰ καὶ ἀπώνατο μᾶλλον ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς μάχης, ὅπερ οὖν καὶ ἀπεδείξαμεν, καὶ ὁ δαίμων τὴν
15 πονηρίαν, καὶ ὁ δίκαιος τὴν ἀνδρείαν ἐπεδείξατο. Ἀλλὰ καὶ ὑποσκελίζει πολλούς, φησὶ παρὰ τὴν αὐτῶν ἀσθένειαν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν ἰσχύν· καὶ γὰρ τοῦτο ἀπεδείχθη διὰ πολλῶν ἤδη.

Τὴν σαυτοῦ τοίνυν κατόρθωσον γνώμην, καὶ παρ' οὐ-
20 δενὸς οὐδέποτε δέξῃ θλάβος, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα κερδανεῖς, οὐχὶ παρὰ τῶν ἀγαθῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν πονηρῶν. Διὰ γὰρ τοῦτο, καθάπερ ἔμπροσθεν εἶπον, μετ' ἀλλήλων ἀφῆκεν εἶναι τοὺς ἀνθρώπους ὁ Θεός, καὶ μάλιστα τοὺς ἀγαθοὺς μετὰ τῶν πονηρῶν, ἵνα κακείνους πρὸς τὴν
25 οἰκείαν μεταγάγωσιν ἀρειήν. Ἄκουσον γοῦν τί φησι τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστός· «Ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν γυναικί, ἣτις λαβοῦσα ζύμην ἔκρουσεν εἰς ἀλεύρου σάτα τρία». Ὡστε ζύμης δύναμιν ἔχουσιν οἱ δίκαιοι, ἵνα πρὸς τὴν ἑαυτῶν ποιότητα τοὺς πονηροὺς μετασιήσωσιν. Ἀλλ' ὀλίγοι οἱ
30 δίκαιοι, καὶ γὰρ καὶ ἡ ζύμη μικρά· ἀλλ' οὐδὲν ἢ μικρότης

2. Τὸ ἴδιον ἠμποροῦμεν νὰ εἰποῦν καὶ διὰ τὸν διάβολον. Διὰ τοῦτο τὸν ἄφησε καὶ αὐτὸν ἐδῶ νὰ ὑπάρχη διὰ νὰ σὲ καταστήσῃ ἰσχυρότερον, διὰ νὰ σὲ ἀναδείξῃ λαμπρότερον ἀθλητὴν, διὰ νὰ εἶναι οἱ ἀγῶνες σημαντικώτεροι. Ὅταν λοιπὸν λέγῃ κάποιος, διατί ἄφησεν ὁ Θεὸς τὸν διάβολον; αὐτὰ τὰ λόγια νὰ λέγῃς πρὸς ἐκεῖνον· ὅτι τοὺς νηφαλίους καὶ τοὺς προσεκτικούς, ὅχι μόνον δὲν τοὺς παρέβλαψε καθόλου, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὠφέλησεν, ὅχι μὲ τὴν ἰδικὴν του θέλησιν, διότι αὐτὴ εἶναι πονηρά, ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν ἀνδρείαν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐχρησιμοποίησαν δεόντως τὴν πονηρίαν των. Διότι καὶ μὲ τὸν Ἴωβ συνεπλάκη μὲν, ὅχι διὰ νὰ τὸν καταστήσῃ λαμπρότερον, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν ὑποσκελίσῃ· διὰ τοῦτο εἶναι πονηρός, διότι πονηρὰ εἶναι ἡ πρόθεσις καὶ ἡ θέλησίς του· καὶ ὅμως δὲν ἔβλαψε καθόλου τὸν δίκαιον ἐκεῖνον, ἀλλὰ ἀπεναντίας καὶ ὠφελήθη ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν μάχην, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀπεδείξαμεν, καὶ ἐφάνέρωσεν ὁ μὲν δαίμων τὴν πονηρίαν του, ὁ δὲ δίκαιος τὴν ἀνδρείαν του. Ἀλλὰ πολλοὺς τοὺς νικᾷ, λέγεις· τοὺς νικᾷ βέβαια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν των ἀδυναμίαν καὶ ὅχι ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του δύναμιν· καὶ τοῦτο ἀπεδείχθη ἤδη πολλαπλῶς.

Βάδιζε λοιπὸν τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ κανεῖς ποτὲ δὲν θὰ σὲ βλάβῃ, ἀλλὰ θὰ ὠφεληθῆς καὶ τὰ μέγιστα, καὶ ὅχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἀγαθοὺς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς πονηροὺς. Διὰ τοῦτο λοιπὸν, ὅπως εἶπα καὶ προηγουμένως, ὁ Θεὸς ἄφησε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ζοῦν μαζί, καὶ μάλιστα τοὺς καλοὺς μὲ τοὺς κακοὺς, διὰ νὰ ἐπαναφέρουν καὶ αὐτοὺς εἰς τὴν ἰδικὴν των ἀρετὴν. Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει ὁ Χριστὸς εἰς τοὺς μαθητάς του· «ὁμοιάζει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν πρὸς προζύμιον τὸ ὁποῖον ἐπῆρε μία γυναῖκα καὶ τὸ ἔκρυσεν εἰς μεγάλην ποσότητα ἀλεύρου»⁵. Ὡστε οἱ δίκαιοι ἔχουν τὴν δύναμιν τῆς ζύμης, διὰ νὰ προσελκύουν πρὸς τὴν ἰδικὴν των ἀρετὴν τοὺς πονηροὺς. Ἀλλὰ οἱ δίκαιοι εἶναι ὀλίγοι, ὅμως καὶ ἡ ζύμη εἶναι μικρά· ἡ μικρὰ ὅμως ποσότης δὲν παραβλάπτει καθόλου τὴν μᾶζαν, ἀλλὰ ἀπε-

παραβλάπτει τὸ φύραμα, ἀλλ' ἡ σμικρότης ἐκείνη ἅπαν τὸ ἄλευρον πρὸς ἑαυτὴν μεθίστησι διὰ τῆς ἐνούσης αὐτῆς δυνάμεως.

Οὕτω δὴ καὶ ἡ δύναμις τῶν δικαίων οὐκ ἐν τῇ πο-
 5 σότητι τοῦ ἀριθμοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι τὴν
 ἰσχὺν ἔχει. Δώδεκα ἦσαν οἱ ἀπόστολοι· εἶδες πῶς μικρὰ
 ἡ ζύμη; Ὁλη ἡ οἰκουμένη ἐν ἀπιστία ἦν· εἶδες πόσον τὸ
 φύραμα; Ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ δώδεκα πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πρὸς
 ἑαυτοὺς ἐπέστρεψαν. Ἡ ζύμη, καὶ τὸ φύραμα τῆς αὐτῆς
 10 φύσεως, ἀλλ' οὐ τῆς αὐτῆς ποιότητος· διὰ τοῦτο ἀφῆκε με-
 ταξὺ τῶν δικαίων τοὺς πονηροὺς, ἵν' ὥσπερ τῆς αὐτῆς φύ-
 σεώς εἰσι τοῖς δικαίοις, οὕτω καὶ τῆς αὐτῆς προαιρέσεως
 γένωνται. Τούτων μέμνησθε, ιούτοις ἐπισιομίζετε τοὺς ρα-
 θύμους, τοὺς διακεχυμένους, τοὺς ὀκνηροτέρους, τοὺς ἀνα-
 15 δυομένους πρὸς τοὺς τῆς ἀρετῆς πόνους, τοὺς τοῦ κοινοῦ Δε-
 σπότη κατηγοροῦντας. «Ἡμαρτες», φησί· «ἡσούχασον», μὴ
 προσθῆς δευτέραν ἁμαρτίαν χαλεπωτέραν· οὐχ οὕτω χαλε-
 πὸν τὸ ἁμαρτεῖν, ὥς μετὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ Δεσπότη κατη-
 γορεῖν. Ἐπίγνωθι τὸν αἴτιον τῆς ἁμαρτίας, καὶ οὐδένα ἄλ-
 20 λον εὐρήσεις, ἢ τὸν ἡμαρτηκότα σε. Πανταχοῦ προαιρέσεως
 χρεία ἀγαθῆς· ἔδειξα ὑμῖν τοῦτο οὐκ ἀπὸ λογισμῶν ψιλῶν,
 ἀλλ' ἀπὸ συνδούλων τῶν ἐν αὐτῷ τῷ κόσμῳ ζώντων.

Ταύτη καὶ αὐτὸς κέχρησο τῇ ἀποδείξει· οὕτω καὶ ὁ κοι-
 νὸς ἡμᾶς κρινεῖ Δεσπότης· μάθεται τοῦτον τῆς ἀποδείξεως
 25 τὸν τρόπον, καὶ οὐδεὶς ὑμᾶς δυνήσεται συλλογίσασθαι. Πορ-
 νέυει τις; Δείξον αὐτῷ σωφρονοῦντα ἕτερον· πλεονεκτεῖ τις,
 καὶ ἀρπάζει; Δείξον αὐτῷ τὴν ἐλεημοσύνην διδόντα· ἐν βα-
 σκανία ζῆ καὶ φθόνῳ; Δείξον αὐτῷ τὸν καθαρὸν τοῦ πά-
 θους· ὑπ' ὀργῆς κρατεῖται; Τὸν ἐν φιλοσοφία ζῶντα εἰς μέ-

ναντίας ἢ μικρότης ἐκείνης διαφοροποιεῖ πρὸς τὴν ἰδικὴν τῆς ποιότητα ὄλο τὸ ἄλευρον, μὲ τὴν δύναμιν ποὺ ἐνυπάρχει εἰς αὐτήν.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ δύναμις τῶν δικαίων δὲν εὐρίσκειται εἰς τὴν ποσότητα τοῦ ἀριθμοῦ, ἀλλὰ εἰς τὴν χάριν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Πνεύματος. Δώδεκα ἦσαν οἱ ἀπόστολοι· εἶδες πόσον μικρὰ εἶναι ἡ ζύμη; Ὁλη ἡ οἰκουμένη ἐζοῦσεν εἰς τὴν ἀπιστίαν· εἶδες πόσον μεγάλη ἦταν ἡ μᾶζα; Ὅμως ἐκεῖνοι οἱ δώδεκα ἔφεραν πρὸς τὴν ἰδικὴν των πίστιν ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Ἡ ζύμη καὶ ἡ μᾶζα ἦσαν τῆς ἰδίας φύσεως, ἀλλὰ δὲν ἦσαν τῆς ἰδίας ποιότητος· διὰ τοῦτο ἄφησε μεταξὺ τῶν δικαίων τοὺς πονηροὺς, ὥστε, ὅπως εἶναι ὄλοι τῆς ἰδίας φύσεως, νὰ γίνουν καὶ τῆς ἰδίας ψυχικῆς διαθέσεως. Αὐτὰ νὰ ἐνθυμῆσθε πάντοτε, μὲ αὐτὰ νὰ ἀποστομώνετε τοὺς ἀδιαφόρους, τοὺς διαλυμένους, τοὺς ὀκνηροὺς, αὐτοὺς ποὺ ἀποφεύγουν τοὺς μόχθους τῆς ἀρετῆς τοὺς κατηγόρους τοῦ κοινοῦ μας Δεσπότη. «Ἠμάρτησες», λέγει, «ἠσύχαζε»⁶· μὴ προσθέσης καὶ ἄλλην ἁμαρτίαν βαρυτέραν· δὲν εἶναι τόσον βαρὺ τὸ νὰ ἁμαρτήσης, ὅσον εἶναι μετὰ τὴν ἁμαρτίαν, νὰ κατηγορήσῃς τὸν Κύριον. Φρόντισε νὰ γνωρίσης τὸν αἴτιον τῆς ἁμαρτίας καὶ δὲν θὰ εὔρης νὰ εἶναι κανεὶς ἄλλος παρὰ σὺ ποὺ ἠμάρτησες. Παντοῦ χρειάζεται ἀγαθὴ διάθεσις· τοῦτο τὸ ἀπέδειξα εἰς σᾶς ὄχι μὲ λογικὰ ἐπιχειρήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ παράδειγμα συνανθρώπων ποὺ ζοῦν εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον.

Αὐτὴν τὴν ἀπόδειξιν νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ σὺ· ἔτσι θὰ μᾶς κρίνῃ καὶ ὁ κοινός μας Δεσπότης· μάθετε αὐτὸν τὸν τρόπον τῆς ἀποδείξεως καὶ κανεὶς δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ σᾶς ἀντικρούσῃ. Ὑπάρχει κάποιος ποὺ πορνεύει; Δεῖξε εἰς αὐτὸν ἄλλον ποὺ σωφρονεῖ· εἶναι κάποιος πλεονέκτης καὶ ἄρπαξ; Δεῖξε εἰς αὐτὸν ἐκεῖνον ποὺ δίδει ἐλεημοσύνην· ζῆ κάποιος εἰς τὸν φθόνον καὶ τὴν κακεντρέχειαν; Δεῖξε εἰς αὐτὸν ἄλλον ποὺ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ τὸ πάθος αὐτό. Κυριαρχεῖται κάποιος ἀπὸ τὴν ὀργήν; Φέρει εἰς τὸ μέσον αὐτὸν ποὺ ζῆ κατὰ τὸν χριστιανικὸν τρόπον ζωῆς.

σον ἄγαγε. Οὐ γὰρ δεῖ μόνον εἰς τὰ παλαιὰ ἀνατρέχειν διη-
 γήματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων λαμβάνειν τὰ παρα-
 δείγματα· καὶ γὰρ καὶ τήμερον διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν οὐκ
 ἐλάτινα τῶν προτέρων ἐστὶ τὰ κατορθώματα. Ἐπιστοὶς ἐ-
 5 σσι, καὶ ψευδεῖς ἠγεῖται τὰς Γραφὰς εἶναι; Οὐ πιστεύει,
 ὅτι ὁ Ἰὼβ τοιοῦτος ἦν; Δεῖξον αὐτῷ ἕτερον ἄνθρωπον τὸν
 ἐκείνου τοῦ δικαίου ζηλοῦντα τὸν βίον· οὕτω καὶ ὁ Δεσπό-
 της ἡμᾶς κρινεῖ· συνδούλους ἴσησι μετὰ συνδούλων, καὶ
 οὐκ ἀπὸ τῆς αὐτοῦ κρίσεως φέρει τὴν ψῆφον, ἵνα μὴ ἄρξη-
 10 ται λέγειν τις πάλιν, καθάπερ ἐκεῖνος ὁ οἰκέτης ὁ τὸ τάλαν-
 τιον πιστευθεὶς, καὶ ἀντὶ ταλάντου κατηγορίαν προσενεγ-
 κών, «Ὅτι σκληρὸς εἶ». Δέον γὰρ στένειν, ὅτι οὐκ ἐδιπλα-
 σίασε τὸ τάλαντον, ἀλλὰ καὶ χαλεπωτέραν τὴν ἁμαρτίαν εἰρ-
 γάσατο, τὴν κατηγορίαν τὴν κατὰ τοῦ δεσπότου προσθεὶς τῇ
 15 οἰκείᾳ ἀργίᾳ. Τί γὰρ φησιν; «Εἶδόν σε ὅτι σκληρὸς εἶ». Ὡς
 ἄθλιε, καὶ ταλαίπωρε, καὶ ἀγνώμων, καὶ ὀκνηρὸς ὀφεί-
 λων τῆς σαυτοῦ κατηγορεῖν ἀργίας καὶ ὑφελέσθαι τι τῆς
 προτέρας ἁμαρτίας, σὺ δὲ ἐπὶ τὸν δεσπότην τὴν κατηγορίαν
 μετενεγκών, ἀντὶ τοῦ ταλάντου τὴν ἁμαρτίαν ἐδιπλασίασας.
 20 3. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς δούλους καὶ δούλους ἴσησιν, ἵνα
 οὕτοι ἐκείνους κρίνωσι, καὶ ἐκεῖνοι διὰ τούτων κρινόμενοι μὴ
 ἔχωσι λοιπὸν κατηγορεῖν τοῦ Δεσπότου. Διὰ τοῦτο φησιν·
 Ἔρχεται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς
 αὐτοῦ. Ὅρα τῆς δόξης τὸ ἀπαράλλακτον. Οὐκ εἶπεν, Ἐπὶ
 25 δόξης ὁμοίας τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ', «Ἐπὶ τῆς δόξης
 τοῦ Πατρὸς καὶ συνάξει τὰ ἔθνη πάντα». Φοβερὸν τὸ κρι-
 τήριον, φοβερὸν τοῖς ἁμαρτάνουσι καὶ ὑπευθύνουσι· ἐπεὶ τοῖς
 συνειδόσιν ἑαυτοῖς κατορθώματα ποθεινὸν καὶ προσηγές· «Καὶ

7. Ματθ. 25, 24.

8. Ματθ. 16, 27.

Διότι δὲν πρέπει νὰ ἀνατρέχωμεν μόνον εἰς τὰς παλαιὰς διηγήσεις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωὴν νὰ λαμβάνωμεν τὰ παραδείγματα· διότι καὶ σήμερον μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι μικρότερα τὰ κατορθώματα τῆς ἀρετῆς ἀπὸ τῶν παλαιότερων. Εἶναι ἄπιστος καὶ νομίζει ὅτι εἶναι ψευδεῖς αἱ Γραφαί; Δὲν πιστεύει ὅτι ὁ Ἰὼβ ἦταν τέτοιος; Δεῖξε εἰς αὐτὸν ἄλλον ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος μιμεῖται τὴν ζωὴν ἐκείνου τοῦ δικαίου· ἔτσι θὰ μᾶς κρίνη καὶ ἐμᾶς ὁ Δεσπότης· παρατάσσει συνδούλους μετὰ συνδούλων καὶ δὲν ἀποφασίζει κατὰ τὴν ἰδικὴν του κρίσιν διὰ νὰ μὴ ἀρχίσῃ καὶ λέγει κάποιος πάλιν, ὅπως ἐκεῖνος ὁ δούλος ποῦ τοῦ ἐνεπιστεύθη ὁ κύριός του τὸ τάλαντον, καὶ ἀντὶ τοῦ ταλάντου ἀπήγγειλε μομφὴν ἐναντίον τοῦ κυρίου του λέγων· «διότι εἶσαι σκληρός»⁷. Δηλαδὴ ἐνῶ ἔπρεπε νὰ στενάζῃ διότι δὲν ἐδιπλασίασε τὸ τάλαντον, αὐτὸς ἔκαμε βαρυτέραν τὴν ἁμαρτίαν του, προσθέτων εἰς τὴν ἰδικὴν του ἀδράνειαν καὶ τὴν κατηγορίαν ἐναντίον τοῦ κυρίου του. Τί εἶπε δηλαδὴ; «Γνωρίζω ὅτι εἶσαι σκληρὸς ἄνθρωπος». Ἄθλιε, ταλαίπωρε, ἀχάριστε καὶ ὀκνηρέ· ἐνῶ ὤφειλες νὰ κατακρίνης τὴν ἰδικὴν σου ἀδράνειαν, καὶ νὰ μετριάσῃς κάπως τὴν προηγουμένην ἁμαρτίαν σου, ἐσὺ δὲ μὲ τὸ νὰ μεταβιάσῃς τὴν κατηγορίαν ἐναντίον τοῦ κυρίου σου, ἀντὶ νὰ διπλασιάσῃς τὸ τάλαντον, ἐδιπλασίασες τὴν ἁμαρτίαν.

3. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς συμπαρατάσσει δούλους καὶ δούλους, διὰ νὰ κρίνουν αὐτοὶ ἐκείνους καὶ ἐκεῖνοι κρινόμενοι ἀπὸ αὐτοὺς νὰ μὴ ἤμποροῦν νὰ κατηγοροῦν τὸν Κύριον. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ἔρχεται ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου περιβεβλημένος τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς του»⁸. Παρατήρησε τὴν ταυτότητα τῆς δόξης. Δὲν εἶπε περιβεβλημένος μὲ δόξαν ὁμοίαν πρὸς τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' εἶπεν «περιβεβλημένος τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς καὶ θὰ συνάξῃ ὅλους τοὺς λαούς». Εἶναι φοβερόν τὸ κριτήριον, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ τοὺς ὑπευθύνους· διότι δι' ἐκείνους ποῦ ἔχουν συνείδησιν τοῦ ἐναρέτου βίου των, αὐτὸ εἶναι ποθητὸν καὶ εὐπροσήγορον. «Καὶ θὰ τοποθετήσῃ τὰ πρόβατα εἰς τὰ

σιήσει τὰ πρόβατα ἐκ δεξιῶν, καὶ τὰ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων»· καὶ οὗτοι, κἀκεῖνοι ἄνθρωποι. Διὰ τί οὖν ἐκεῖνοι μὲν πρόβατα, οὗτοι δὲ ἐρίφια;

Οὐχ ἵνα τὴν ἐναλλαγὴν τῆς φύσεως, ἀλλ' ἵνα τὴν ἐναλλαγὴν τῆς προαιρέσεως μάθῃς. Διὰ τί δὲ οἱ μὴ διδόντες ἐλεημοσύνην ἐρίφια; "Οὐ ἀκαρπὸν ἐσσι τὸ ζῶον, καὶ οὔτε τὴν ἀπὸ τοῦ γάλακτος λειτουργίαν, οὔτε τὴν ἀπὸ τῶν γεννημάτων, οὔτε τὴν ἀπὸ τῶν τριχῶν εἰσφέρειν δύναται τοῖς κεκτημένοις, πανταχόθεν ἔρημον ὄν τῆς τοιαύτης εἰσφορᾶς
10 διὰ τὸ τῆς ἡλικίας ἄωρον. Διὰ τοῦτο τοὺς οὐδένα καρπὸν ἐλεημοσύνης φέροντας ἐκάλεσεν ἐρίφια, τοὺς ἐκ δεξιῶν πρόβατα· ἀπὸ γὰρ τούτων πολλὴ ἡ φορὰ, ἐκ τῆς τοῦ ἐρίου φύσεως, ἐκ τῶν γεννημάτων, ἐκ τοῦ γάλακτος.

Τί οὖν φησι πρὸς αὐτούς; Πεινῶντά με εἶδείτε, καὶ ἐ-
15 θρέψαιτε· γυμνόν, καὶ περιεβάλλετε· ξένον, καὶ συνηγάγετε. Πάλιν πρὸς ἐκείνους τὰ ἐναντία· καίτοιγε οἱ αὐτοὶ ἄνθρωποι καὶ οὗτοι κἀκεῖνοι, τὰς αὐτὰς ἔλαβον ἐπαγγελίας καὶ οὗτοι κἀκεῖνοι, τὰ αὐτὰ ἔπαθλα ἀμφοτέροις περιέκειτο καροθώμασιν, ὁ αὐτὸς καὶ πρὸς τούτους καὶ πρὸς ἐκείνους
20 ἦλθε, μετὰ τῆς αὐτῆς γυμνότητος καὶ πρὸς τούτους καὶ πρὸς ἐκείνους, μετὰ τῆς αὐτῆς πείνης, καὶ ξένος ὁμοίως· πάντα ἴσα κἀκεῖνοισ καὶ τούτοις. Πῶς οὖν τὸ τέλος οὐκ ἴσον; "Οτι ἡ προαίρεσις οὐκ ἀφῆκεν· αὕτη γὰρ μόνη τὴν διαίρεσιν ἐποίησατο. Διὰ τοῦτο ἐκεῖνοι μὲν εἰς γέενναν, οὗτοι δὲ εἰς
25 βασιλείαν. Εἰ δὲ ὁ διάβολος ἦν αὐτοῖς τῶν ἁμαρτημάτων ὁ αἴτιος, οὐκ ἄν, ἄλλον ἁμαρτόντιος καὶ ὠδήσαντος, οὗτοι ἔμελλον κολάζεσθαι. Εἶδες ἐνταῦθα καὶ τοὺς ἁμαρτόντας, καὶ τοὺς κατορθώσαντας; εἶδες πῶς ἰδόντες τοὺς συνδούλους ἐπεσιτομίσθησαν;

30 Φέρε σοι καὶ ἐφ' ἕτερον παράδειγμα τὸν λόγον ἀγάγωμεν. Παρθένοι, φησὶν, ἦσαν δέκα. Πάλιν ἐνταῦθα αἱ προ-

9. Ματθ. 25, 33.

10. Πρὸβλ. Ματθ. 25, 35.

11. Πρὸβλ. Ματθ. 25, 1-13.

δεξιά καὶ τὰ ἐρίφια εἰς τὰ ἀριστερά»⁹. καὶ αὐτοὶ καὶ ἐκεῖνοι εἶναι ἄνθρωποι. Διὰ τὸ ὅμως ἐκεῖνοι εἶναι πρόβατα, αὐτοὶ δὲ ἐρίφια;

Καὶ τοῦτο ὄχι διὰ νὰ μάθῃς τὴν διαφορὰν τῆς φύσεως, ἀλλὰ διὰ νὰ μάθῃς τὴν διαφορὰν τῆς ψυχικῆς διαθέσεως. Καὶ διὰ τὸ λοιπὸν ἀποκαλοῦνται ἐρίφια αὐτοὶ ποὺ δὲν δίδουν ἐλεημοσύνην; Διότι τὸ ζῶον αὐτὸ εἶναι ἄκαρπον καὶ δὲν δίδει εἰς αὐτοὺς ποὺ τὸ ἔχουν οὔτε γάλα, οὔτε μικρά, οὔτε μαλλί καὶ εἶναι ἀνίκανον δι' οἴανδήποτε προσφορὰν αὐτοῦ τοῦ εἴδους λόγῳ τῆς μικρᾶς του ἡλικίας. Διὰ τοῦτο ἐκείνους ποὺ δὲν ἀποφέρουν κανένα καρπὸν ἐλεημοσύνης τοὺς ἐκάλεσεν ἐρίφια, αὐτοὺς δὲ ποὺ κάθονται εἰς τὰ δεξιά του πρόβατα· διότι αὐτὰ ἀποφέρουν μεγάλο εἰσόδημα καὶ ἀπὸ τὸ μαλλί, καὶ ἀπὸ τὰ μικρά των, καὶ ἀπὸ τὸ γάλα.

Τί λέγει λοιπὸν πρὸς αὐτούς; Μὲ εἶδατε νὰ πεινῶ καὶ μὲ ἐθρέψατε· μὲ εἶδατε γυμνὸν καὶ μὲ ἐνδύσατε· ξένον καὶ μὲ ἐπεριμαζέψατε¹⁰. Εἰς τοὺς ἄλλους πάλιν λέγει τὰ ἀντίθετα· καίτοι οἱ ἴδιοι ἄνθρωποι ἦσαν καὶ αὐτοὶ καὶ ἐκεῖνοι καὶ ἔλαβαν τὰς ἰδίας ἐπαγγελίας καὶ αὐτοὶ καὶ ἐκεῖνοι, τὰ ἴδια ἔπαθλα εἶχαν ὀρισθῆ καὶ διὰ τοὺς δύο, ὁ ἴδιος ἐπῆγε καὶ πρὸς τοὺς μὲν καὶ πρὸς τοὺς δέ, μὲ τὴν ἰδίαν γυμνότητα ἐνεφανίσθη καὶ πρὸς αὐτοὺς καὶ πρὸς ἐκείνους, μὲ τὴν ἰδίαν πείναν καὶ ὡς ξένος πάλιν ὁμοίως. Διὰ τὸ λοιπὸν δὲν ὑπῆρξε τὸ τέλος ἴδιον; Διότι δὲν ἄφησεν ἡ ψυχικὴ διάθεσις· διότι αὐτὴ μόνη ἐπροκάλεσε τὴν διαίρεσιν. Διὰ τοῦτο ἐκεῖνοι μὲν ἀπέρχονται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός, αὐτοὶ δὲ μεταβαίνουν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ἄν ὅμως ἦτο αἴτιος τῶν ἁμαρτημάτων των ὁ διάβολος, δὲν ἐπρόκειτο νὰ τιμωρηθοῦν αὐτοί, ἀφοῦ ἄλλος ἠμάρτησε καὶ τοὺς ἐξώθησεν εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Εἶδες ἐδῶ καὶ αὐτοὺς ποὺ ἠμάρτησαν καὶ αὐτοὺς ποὺ ἔζησαν εἰς τὴν ἀρετὴν; Εἶδες πῶς, ὅταν εἶδαν τοὺς συνδούλους των, ἀπεστομώθησαν;

Ἄς φέρωμεν καὶ εἰς ἄλλο παράδειγμα τὸν λόγον. Ἦσαν, λέγει, δέκα παρθένοι¹¹. Καὶ ἐδῶ πάλιν ἡ θέλησις εἶ-

αιρέσεις αἱ κατορθώσασαι, πάλιν αἱ διαμαρτοῦσαι, ἵνα ἐκ
 παραλλήλου καὶ τούτων τὰ ἁμαρτήματα ἴδῃς, κακείνων τὰ
 κατορθώματα· ἡ γὰρ σύγκρισις σαφέστερα ταῦτα ποιεῖ. Καὶ
 αὗται παρθένοι κακείναι, καὶ αὗται πέντε κακείναι· λαμπά-
 5 δας εἶχον καὶ αὗται κακείναι· τὸν νυμφίον ἀνέμενον πᾶσαι.
 Πῶς οὖν αἱ μὲν εἰσηλθον, αἱ δὲ οὐδὲ εἰσηλθον; Ὅτι αἱ μὲν
 ἀπάνθρωποι ἦσαν, αἱ δὲ ἡμεροὶ καὶ φιλόανθρωποι. Ὅρᾳς πάλιν
 τὴν προαίρεσιν τοῦ τέλους αἰτίαν γινομένην, οὐχὶ τὸν
 διάβολον; Εἶδες ἐκ παραλλήλου τὰς κρίσεις, καὶ ἐκ τῶν ὁ-
 10 μοίων φερομένην τὴν ψῆφον; Σύνδουλοι συνδούλους κρινούσι.

Βούλει σοι δεῖξω καὶ ἐξ ἀνομοίων γινομένην σύγκρισιν;
 Γίνεται γὰρ καὶ ἐξ ἀνομοίων, ὥστε τὴν κατάκρισιν γενέσθαι
 σαφεσιέραν. «Ἄνδρες Νινευῖται», φησὶν, «ἀναστήσονται, καὶ
 κατακρινούσι τὴν γενεὰν ταύτην». Οὐκέτι ὅμοιοι οἱ κρινόμε-
 15 νοι· οἱ μὲν γὰρ θάρβαροι, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι· οἱ μὲν προφητικῆς
 ἀπήλαυσαν διδασκαλίας, οἱ δὲ οὐδέποτε μειέσχον θείας ἀκρο-
 άσεως. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἐστὶ τὸ διάφορον, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖ μὲν
 δοῦλος ἀπῆλθεν, ἐνταῦθα δὲ ὁ Δεσπότης· κακείνος μὲν κατα-
 σιροφὴν ἐκήρυττε παραγενόμενος, οὗτος δὲ βασιλείαν οὐρα-
 20 νῶν εὐηγγελίζετο.

Τίνας οὖν εἰκὸς ἦν πιστεῦσαι μᾶλλον, τοὺς θαρβάρους,
 καὶ ἀνοήτους, καὶ μηδέποτε μειασχόντας θείας διδασκαλίας,
 ἢ τοὺς ἐκ πρώτης ἡλικίας προφητικαῖς ἐντραφέντας θίβλοισι;
 Παντὶ δῆλον, ὅτι τοὺς Ἰουδαίους μᾶλλον· ἀλλὰ γέγονε τοῦναν-
 25 τίον. Καὶ οὗτοι μὲν ἠπίσθησαν τῷ Δεσπότην βασιλείαν οὐρανῶν
 κηρύττοντι, ἐκεῖνοι δὲ ἐπίσπευσαν τῷ συνδούλῳ κατασιροφὴν
 ἀπειλοῦντι, ἵνα μειζόνως κακείνων ἢ ἐπιείκεια καὶ τούτων ἢ
 ἀγνωμοσύνη φανήσῃται. Μὴ τι δαίμων; μὴ τι διάβολος; μὴ

ναι αὐτή, ἡ ὁποία εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν μὲν ἐνήργησεν ὀρθῶς, ἐνῶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν δὲ ἔσφαλλεν, ὥστε νὰ ἡμπορέσῃ παράλληλα νὰ ἰδῆς καὶ τὰ ἁμαρτήματα τούτων καὶ τὰ καλὰ ἔργα ἐκείνων· ἡ σύγκρισις τὰ καθιστᾷ σαφέστερα. Καὶ αὐταὶ παρθένοι καὶ ἐκεῖναι παρθένοι, καὶ αὐταὶ πέντε καὶ ἐκεῖναι πέντε· ἐκρατοῦσαν λαμπάδας καὶ αὐταὶ καὶ ἐκεῖναι, καὶ ἀνέμενον ὄλαι τὸν νυμφίον. Πῶς ὅμως αἱ μὲν εἰσῆλθον, αἱ δὲ δὲν εἰσῆλθον; Διότι αὐταὶ μὲν ἦσαν ἀπάνθρωποι ἐκεῖναι δὲ ἡμεροὶ καὶ φιλάνθρωποι. Βλέπεις λοιπὸν πάλιν ὅτι αἰτία τοῦ τέλους γίνεται ἡ θέλησις καὶ ὄχι ὁ διάβολος; Εἶδες ὅτι ἡ κρίσις διεξάγεται ἐκ παραλλήλου καὶ ἡ ἀπόφασις συνάγεται ἐκ τῶν ὁμοίων; Σύνδουλοι θὰ κρίνουν συνδούλους.

Θέλεις τώρα νὰ σοῦ δείξω καὶ σύγκρισιν πού γίνεται ἐξ ἀνομοίων; Διότι γίνεται καὶ ἐξ ἀνομοίων, ὥστε ἡ κατάκρισις νὰ καθίσταται σαφεστέρα. «Ἄνδρες Νινευῖται», λέγει, «θὰ ἀναστηθοῦν καὶ θὰ κατακρίνουν τὴν γενεὰν αὐτὴν»¹². Δὲν εἶναι ὅμοιοι οἱ κρινόμενοι· διότι· οἱ μὲν εἶναι βάρβαροι, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι· οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἤκουσαν τὴν διδασκαλίαν τῶν προφητῶν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι (οἱ Νινευῖται) οὐδέποτε ἔλαβαν μέρος εἰς θεῖαν ἀκρόασιν. Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτὴ ἡ διαφορὰ, ἀλλὰ ἐπὶ πλεόν ἐκεῖ μὲν μετέβη δοῦλος, ἐνῶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους ὁ Κύριος· καὶ ἐκεῖνος μὲν ὅταν ἔφθασεν ἐκήρυττε καταστροφὴν, ὁ Κύριος ὅμως εὐηγγελίζετο τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ποῖοι λοιπὸν ἦταν φυσικὸν νὰ πιστεύσουν περισσότερο, οἱ βάρβαροι καὶ ἀμόρφωτοι, αὐτοὶ πού οὐδέποτε μετέσχον εἰς θεῖαν διδασκαλίαν ἢ ἐκεῖνοι πού ἀπὸ μικρὰν ἡλικίαν ἐμεγάλωσαν μὲ τὰ προφητικὰ βιβλία; Εἶναι πασιφανές, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως ἔγινε τὸ ἀντίθετον. Καὶ αὐτοὶ μὲν δὲν ἐπίστευσαν εἰς τὸν Κύριον, ὁ ὁποῖος ἐκήρυττε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐνῶ ἐκεῖνοι ἐπίστευσαν εἰς τὸν σύνδουλον ὁ ὁποῖος ἀπειλοῦσε καταστροφὴν, διὰ νὰ φανῆ σαφέστερον καὶ ἡ δικαιοσύνη ἐκείνων καὶ τούτων ἡ πονηρία. Μήπως παρεμβαίνει κανένας δαίμων; Μήπως ὁ

τι τύχη; μή τι είμαρμένη; οὐχὶ ἕκαστος ἐαυτῷ αἴτιος καὶ τῆς κακίας καὶ τῆς ἀρετῆς ἐγίνετο; Εἰ γὰρ μὴ αὐτοὶ ἔμελλον ὑπεύθυνοι ἔσεσθαι, οὐκ ἂν εἶπεν, διὸ «Κατακρινούσι τὴν γενεάν ταύτην»· οὐκ ἂν καὶ τὴν βασιλίссαν τοῦ νότου κατακρίνειν τοὺς 5 Ἰουδαίους ἔφη. Οὐ γὰρ δὴ δῆμοι δῆμους μόνον κατακρινούσι τότε, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄνθρωπος δῆμον ὀλόκληρον πολλάκις, ὅταν οὓς μὲν ἐνεδέχεται μᾶλλον ἀπαιτηθῆναι, φαίνονται μείναντες ἀνεξαπάτητοι, οἱ δὲ ἐκ παντός τρόπου περιγενέσθαι ὀφείλοντες, ἠτιηθέντες τύχῳσι.

10 Διὰ τοῦτο καὶ τοῦ Ἀδάμ καὶ τοῦ Ἰώβ ἐμνήσθημεν. Ἀνάγκη γὰρ πάλιν ἐπανελθεῖν ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν ἐκείνην, ὥστε τὰ λείψανα ἀποδοῦναι τῷ λόγῳ. Τῷ μὲν οὖν Ἀδάμ διὰ ρημάτων προσέβαλε ψιλῶν, τῷ δὲ Ἰώβ διὰ πραγμάτων· τὸν μὲν γὰρ τοῦ πλούτου παντός ἐγύμνωσε, καὶ τῶν παιδῶν ἀπεισέ- 15 ρησε· τούτου δὲ οὐ μικρόν, οὐ μέγα τι τῶν ὄντων ἀφείλετο. Μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ρήματα ἐξετάσωμεν, καὶ τῆς ἐπιβολῆς τὸν τρόπον. «Προσῆλθε», φησὶν, «ὁ ὄφρις, καὶ εἶπε τῇ γυναικί· τί διὸ εἶπεν ὁ Θεός, οὐ μὴ φάγητε ἀπὸ παντός ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ;». «Ἐνταῦθα ὄφρις, ἐκεῖ γυνὴ ἐπὶ τοῦ 20 Ἰώβ· τέως πολὺ τῶν συμβούλων τὸ μέσον. Ὁ μὲν γὰρ δοῦλος, ἡ δὲ κοινωνὸς τοῦ θίου· ἡ μὲν βοηθός, ὁ δὲ ὑπειέτακτο.

Εἶδες τὸ ἀσύγνωστον ὅσον; Τὴν μὲν γὰρ ὁ ὑποτιταγμένος καὶ δουλεύων ἠπάτησεν, ἐκεῖνον δὲ οὐδὲ ἡ κοινωνὸς καὶ βοηθὸς ὑποσκελίσαι ἴσχυσεν. Ἀλλ' ἴδωμεν καὶ τί φησι· «Τί 25 διὸ εἶπεν ὁ Θεός, οὐ μὴ φάγητε ἀπὸ παντός ξύλου;». Καὶ μὴν οὐκ εἶπεν ὁ Θεός τοῦτο, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον. «Ὁρα οὖν κακουργίαν τοῦ διαβόλου· εἶπε τὸ μὴ εἰρημένον, ἵνα μάθῃ τὸ εἰρημέ-

13. Πρὸβλ. Ματθ. 12, 42.

14. Εἰς τὴν ὁμίλιαν «Διατί οὐκ ἐκ μέσου γέγονεν ὁ διάβολος...».

15. Γεν. 3, 1.

διάβολος; Μήπως ἡ τύχη; Μήπως ἡ εἰμαρμένη; Δὲν εἶναι ὑπεύθυνος κάθε ἕνας διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ ἢ τὴν κακίαν τοῦ; Διότι ἂν δὲν ἐπρόκειτο νὰ φέρουν οἱ ἴδιοι τὴν εὐθύνην τῶν πράξεών τους, δὲν θὰ ἔλεγεν ὅτι «θὰ καταδικάσουν τὴν γενεὰν αὐτὴν»· οὔτε θὰ ἔλεγεν ὅτι ἡ βασίλισσα τοῦ νότου θὰ καταδικάσῃ τοὺς Ἰουδαίους¹³. Διότι τότε δὲν θὰ καταδικάσουν λαοὶ λαούς, ἀλλὰ θὰ συμβῆ πολλάκις καὶ ἕνας ἄνθρωπος νὰ καταδικάσῃ ὀλόκληρον λαόν, ὅταν αὐτοὶ ποὺ ἦταν μᾶλλον ἐνδεχόμενον νὰ ἀπατηθοῦν φαίνεται ὅτι δὲν ἐξηπατήθησαν, ἐκεῖνοι δὲ ποὺ μὲ κάθε τρόπον ἔπρεπε νὰ νικήσουν, ἠττήθησαν.

Διὰ τοῦτο ἐμνημονεύσαμεν τὸν Ἀδὰμ καὶ τὸν Ἰώβ¹⁴. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα ἐκεῖνο, ὥστε νὰ ἐξαντλήσωμεν καὶ τὸ ὑπόλοιπον μέρος τοῦ θέματος. Τὸν Ἀδὰμ μόνον μὲ λόγους τὸν ἐδοκίμαζε, τὸν δὲ Ἰώβ μὲ ἔργα· καὶ τὸν μὲν Ἰώβ τὸν ἐγύμνωσεν ἀπὸ κάθε πλοῦτον, καὶ τὸν ἀπεστέρησεν ἀπὸ τὰ παιδιά του· ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ δὲ δὲν ἀφήρεσεν οὔτε μικρὸν οὔτε μεγάλο ἀπὸ τὰ κατορθώματά του. Ἄς ἐξετάσωμεν καλύτερα τὰ ἴδια τὰ λόγια ποὺ ἐχρησιμοποίησε καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀπάτης γενικῶς. «Προσῆλθε», λέγει, «ὁ ὄφις καὶ εἶπεν εἰς τὴν γυναῖκα· διατί σὰς εἶπεν ὁ Θεὸς νὰ μὴ φάγετε ἀπὸ ὅλα τὰ δένδρα ποὺ ὑπάρχουν εἰς τὸν παράδεισον;»¹⁵. Ἐδῶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Εὐας, ὄφις, ἐκεῖ, εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰώβ, ἡ σύζυγός του· ὑπάρχει πολὺ διαφορὰ μεταξὺ τῶν συμβούλων. Διότι ἐκεῖνος ἦταν δοῦλος ἐνῶ αὐτὴ κοινωνὸς τοῦ βίου του· αὐτὴ βοηθός του, ὁ ἄλλος ὑποτακτικός.

Εἶδες ὅτι δὲν ὑπάρχει περιθώριον συγγνώμης; Διότι ἐκείνην τὴν ἠπάτησεν ὁ ὑποτακτικός καὶ δοῦλος, ἐκεῖνον δὲ δὲν ἠμπόρεσε νὰ τὸν ὑποσκελίσῃ οὔτε ἡ σύζυγός καὶ βοηθός του εἰς τὴν ζωὴν. Ἀλλὰ ἄς ἴδωμεν καὶ τί λέγει· «Διατί εἶπεν ὁ Θεὸς νὰ μὴ φάγετε ἀπὸ τοὺς καρποὺς ὄλων τῶν δένδρων;» Καὶ ὅμως ὁ Θεὸς δὲν εἶπεν αὐτό, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετον. Πρόσεχε λοιπὸν νὰ ἰδῆς τὴν πανουργίαν τοῦ διαβόλου· εἶπεν αὐτὸ ποὺ δὲν ἐλέχθη, διὰ νὰ μάθῃ αὐτὸ

νον. Τί οὖν ἡ γυνή; Δέον ἐπιστοιμίσαι, δέον μὴ μεταδοῦναι λόγου, ὑπὸ ἀνοίας ἐξελάλησε τὴν γνώμην τὴν δεσποτικὴν· διὰ τοῦτο παρέσχεν αὐτῷ λαβὴν ἰσχυράν.

4. Ὅρα ὅσον κακὸν ἐσσι τὸ ἀπλῶς τοῖς ἐχθροῖς καὶ τοῖς
 5 ἐπιβούλοις ἐαυτοὺς ἐγχειρίζειν. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἔλεγε·
 «Μὴ δότε τὰ ἅγια τοῖς κισί, μηδὲ ρίψητε τοὺς μαργαρίτας ὑ-
 μῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων, μήποτε σιραφέντες ρήξωσιν ὑ-
 μᾶς». Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τῆς Εὐας· ἔδωκε τὰ ἅγια τῷ
 κισί, τῷ χοίρῳ· κατεπάτησεν ἐκεῖνος τὰ ρήματα, σιραφεὶς ἔρ-
 10 ρηξε τὴν γυναῖκα. Καὶ ὄρα πῶς κακουργεῖ· «Οὐ θανάτῳ ἀ-
 ποθανεῖσθε», φησὶν. Ἐνταῦθά μοι προσέχετε, ὅτι δυνατὴ ἦν
 ἡ γυνή συνιδεῖν τὴν ἀπάτην. Εὐθέως γὰρ τὴν ἐχθρὰν καὶ
 τὸν πόλεμον προεκήρυττε τὸν πρὸς τὸν Θεόν, εὐθέως ἀπειραν-
 τίας ἐφθνέγξατο. Ἔστω πρὸς τούτου βουλομένῳ μαθεῖν τὴν γνώ-
 15 μὴν ἔλεγε· μετὰ ταῦτα ἐναντία εἰπόντι τί ἠκολούθεις; Εἶπεν
 ὁ Θεός, «Θανάτῳ ἀποθανεῖσθε»· ἀντεφθνέγξατο τούτοις ἐκεῖνος,
 καὶ εἶπεν, «Οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε». Τί τοῦ πολέμου τούτου
 σαφέστερον; Πόθεν ἄλλοθεν ἔδει μαθεῖν τὸν ἐχθρὸν καὶ πο-
 λέμιον, ἀλλ' ἢ ἐντεῦθεν ἐκ τοῦ ἀντιφθνέγξασθαι τῷ Θεῷ; Ἔ-
 20 δει τοίνυν φυγεῖν εὐθέως τὸ δέλεαρ, ἔδει τῆς παγίδος ἀπο-
 πηδῆσαι. «Οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε», φησὶν, «Ἦδει γὰρ ὁ
 Θεός, ὅτι ἢ ἂν ἡμέρα φάγητε, διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλ-
 μοί, καὶ ἔσεσθε ὡς θεοί». Ἐλπίδι μείζονος ὑποσχέσεως καὶ
 τὰ ἐν χερσὶν ἐξέβαλεν ἀγαθὰ· ἐπηγγείλατο ποιήσῃν θεοὺς,
 25 καὶ κατέβαλεν εἰς τὴν τοῦ θανάτου τυραννίδα. Πόθεν οὖν
 ἐπίστευσας, ὦ γύναι, τῷ διαβόλῳ. Τί συνείδες ἀγαθόν; Οὐκ

16. Ματθ. 7, 6.

17. Γεν. 3, 4.

18. Γεν. 3, 4-5.

πού ἐλέχθη. Τί ἔκαμε λοιπὸν ἡ γυναῖκα; Ἐνῶ ἔπρεπε νὰ τὸν ἀποστομῶσῃ, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ μὴ τοῦ ἀνακοινώσῃ τὸν λόγον, ἀπὸ ἀπερισκεψίαν εἶπε τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου· διὰ τοῦτο τοῦ προσέφερεν ἰσχυρὸν στήριγμα.

4. Βλέπεις πόσον κακὸν εἶναι νὰ παραδίδῃς εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ εἰς τοὺς ἐπιβούλους ἀπερίσκεπτα τὸν ἑαυτὸν σου. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Μὴ δώσετε τὰ ἅγια εἰς τοὺς σκύλους, οὔτε νὰ ρίψετε τοὺς μαργαρίτας σας ἐμπρὸς εἰς τοὺς χοίρους διὰ νὰ μὴ στραφοῦν ἐναντίον σας καὶ σᾶς καταξέσχίσουν»¹⁶. Τοῦτο συνέβη εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Εὐας. Ἐδωσε τὰ ἅγια εἰς τὸν σκύλον, εἰς τὸν χοῖρον· κατεπάτησεν ἐκεῖνος τοὺς λόγους, ἐστράφη καὶ ἐξέσχισε τὴν γυναῖκα. Καὶ βλέπε μὲ πόσῃ πανουργίᾳ ὁμιλεῖ· «Δὲν θὰ ἀποθάνετε μὲ θάνατον»¹⁷ τοὺς λέγει. Προσέξατε ἐδῶ πολὺ, σᾶς παρακαλῶ, διότι ἦτο δυνατὸν ἡ γυναῖκα νὰ ἐννοήσῃ τὴν ἀπάτην. Διότι ἐκήρυττεν εὐθέως τὴν ἐχθραν καὶ τὸν πόλεμον πρὸς τὸν Θεόν, καὶ αὐτὴ τοῦ ἀπήντησεν ἀμέσως. Ἔστω προηγουμένως ὠμίλησεν εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ μάθῃ τὴν γνώμην τοῦ Θεοῦ· μετὰ ὅμως, ὅταν ἐκεῖνος εἶπε τὰ ἀντίθετα, διατί τὸν ἠκολούθησεν; Ὁ Θεὸς εἶπε «Θὰ ἀποθάνετε μὲ θάνατον»· ἐκεῖνος τοὺς ἀπήντησε μὲ τὰ ἐξῆς· «Δὲν θὰ ἀποθάνετε μὲ θάνατον». Τί σαφέστερον ἀπὸ αὐτὸν τὸν πόλεμον; Ἀπὸ ποῦ ἄλλοῦ ἔπρεπε νὰ καταλάβῃ τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀντίπαλον, παρὰ ἀπὸ τὸ γεγονὸς τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ εἶπεν ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι εἶπεν ὁ Θεός; Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ἀποφύγῃ ἀμέσως τὸ δόλωμα, ἔπρεπε νὰ ὑπερπηδῆσῃ τὴν παγίδα. «Δὲν θὰ ἀποθάνετε», λέγει, «κάθε ἄλλο, σᾶς ἀπηγόρευσε ὁ Θεὸς νὰ φάγετε ἀπὸ τὸ δένδρον αὐτό, διότι ἐγνώριζεν, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ φάγετε θὰ ἀνοιχθοῦν τὰ μάτια σας καὶ θὰ εἴσθε καὶ σεῖς σὰν θεοί»¹⁸. Μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς μεγαλυτέρας ὑποσχέσεως ἔχασε καὶ τὰ ἀγαθὰ πού εἶχεν εἰς τὰ χέρια του· ὑπεσχέθη ὅτι θὰ τοὺς κάμῃ θεοὺς καὶ τοὺς ἔρριψεν εἰς τὴν τυραννίαν τοῦ θανάτου. Ἀπὸ ποῦ ὠρμήθη, λοιπὸν, γυναῖκα, καὶ ἐπίστευσε εἰς τὸν διάβολον; Ποῖον ἀγαθὸν διέκρινες; Δὲν ἦταν ἀρ-

ἤρκει ἡ ἀξιοπιστία τοῦ νομοθέτου, ὅτι ὁ μὲν Θεός, καὶ δημιουργὸς καὶ ποιητής, ὁ δὲ διάβολος, καὶ ἐχθρός; Καὶ οὐπω λέγω διάβολον ὄφιν αὐτὸν ἐνόμιζες εἶναι ψιλόν· ὄφιν οὖν, εἶπέ μοι, τσαύτης ἰσηγορίας ἀξιῶσαι ἐχρῆν, ὡς καὶ δεσπο-
 5 τικὴν γνώμην ἐξαγγεῖλαι αὐτῷ; Ὅρᾳς ὅτι δυνατὸν ἦν συνιδεῖν τὴν ἀπάτην, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησεν αὕτη.

Καίτοι ὁ μὲν Θεὸς ἱκανὰς ἔδωκε τῆς εὐεργεσίας τῆς ἑαυτοῦ τὰς ἀποδείξεις, καὶ διὰ τῶν ἔργων τὴν κηδεμονίαν ἐπεδείξατο· καὶ γὰρ οὐκ ὄντα τὸν ἄνθρωπον ἔπλασε, καὶ
 10 ψυχὴν ἐνέπνευσε, καὶ κατ' εἰκόνα αὐτὸν ἐποίησεν, ἄρχοντα τῶν ἐπὶ γῆς ποιήσας ἀπάντων, καὶ βοηθὸν ἐχαρίσατο, καὶ παράδεισον ἐφύτευσε, καὶ τὴν χρῆσιν τῶν λοιπῶν ἐπιτρέψας δένδρων, ἐνὸς ἀπηγόρευσε μὴ ἄφασθαι μόνου· καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ χρησίμως ἐκώλυσεν. Ὁ δὲ διάβολος ἔργω μὲν οὔτε μι-
 15 κρόν, οὔτε μέγα ἐπεδείξατο ἀγαθόν, ρήμασι δὲ ψιλοῖς ἐπάρας τὴν γυναῖκα, καὶ φουσήσας ταῖς ματαίαις ἐλπίσιν, οὕτως ἠπάτησεν.

Ἄλλ' ὅμως τοῦ Θεοῦ τὸν διάβολον ἀξιοπιστιότερον εἶναι ἐνόμισε, καίτοι διὰ τῶν ἔργων ἐπεδειξαμένου τὴν εὐνοίαν·
 20 τὰ ρήματα ψιλὰ προσενεγκόντι μόνα, ἄλλο δὲ οὐδέν, ἐπίστεισεν ἡ γυνή. Ὅρᾳς ὅπως ἐξ ἀνοίας μόνης καὶ ραθυμίας, οὐκ ἀπὸ θίας ἢ ἀπάτη γέγονε; Καὶ ἵνα μάθῃς αὐτὸ σαφέστερον, ἄκουσον, πῶς καὶ ἡ Γραφή καιηγορεῖ τῆς γυναικός. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἀπαιτηθεῖσα, ἀλλ' ἰδοῦσα τὸ ξύλον, ὅτι ὠραῖόν ἐστιν,
 25 ἔφαγεν». Ὡστε τῆς ὄψεως τῆς ἀκρατοῦς τὸ ἔγκλημα, οὐ τῆς ἀπάτης τῆς παρὰ τοῦ διαβόλου μόνης· ὑπὸ γὰρ τῆς ἐπιθυμίας ἠτιθήθη τῆς οἰκείας, οὐχ ὑπὸ τῆς πονηρίας τοῦ δαίμονος. Διὰ τοῦτο οὐδὲ συγγνώμης ἀπήλαυσεν, ἀλλ' εἰποῦσα,

κετὴ ἡ ἀξιοπιστία τοῦ νομοθέτου, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι καὶ ποιητὴς καὶ δημιουργός, ἐνῶ ὁ διάβολος εἶναι καὶ ἐχθρός; Καὶ ἄς μὴ τὸν εἴπωμεν, ἔστω, ἀκόμη διάβολον· ἄς δεχθοῦμεν ὅτι τὸν ἐνόμιζεν ἀπλοῦν ὄφιν. Ἔπρεπε, εἶπέ μου, νὰ θεωρήσῃ τὸν ὄφιν ἄξιον νὰ ὀμιλήσῃ μὲ τόσον κύρος, ὥστε νὰ ἐξαγγεῖλῃ εἰς αὐτὸν καὶ δεσποτικὴν γνώμην; Βλέπεις ὅτι ἦταν δυνατόν νὰ διακρίνῃ τὴν ἀπάτην, ἀλλ' αὐτὴ δὲν ἠθέλησεν.

Καὶ ὅμως ὁ Θεὸς ἔδωσεν ἀρκετάς ἀποδείξεις τῆς ἰδικῆς του εὐεργεσίας καὶ διὰ τῶν ἔργων ἀπέδειξε τὴν πρόνοιάν του· καθ' ὅσον ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος δὲν ὑπῆρχε πρὶν, καὶ τοῦ ἐνέπνευσε ψυχὴν, καὶ τὸν ἔπλασε κατ' εἰκόνα του, καὶ ἐφύτευσε τὸν παράδεισον, καὶ ἀφοῦ ἐπέτρεψε τὴν χρῆσιν ὅλων τῶν λοιπῶν δένδρων, τοῦ ἀπηγόρευσε νὰ ἐγγίσῃ μόνον ἓνα. Καὶ τοῦτο ἐτέθη πρὸς ὑφέλειάν του. Ἐνῶ ὁ διάβολος δὲν ἐπέδειξεν ἐμπράκτως κανένα ἀγαθὸν οὔτε μικρὸν ἢ μεγάλο ἀλλὰ μὲ ἀπλᾶς μόνον λέξεις ἐφούσκωσε τὸ μυαλὸ τῆς γυναικός, τῆς ἐνεφύσησε ματαίᾳς ἐλπίδας καὶ ἔτσι τὴν ἐξηπάτησεν.

Ἐκείνη ὅμως ἐθεώρησε τὸν διάβολον ἀξιοπιστότερον ἀπὸ τὸν Θεόν, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Θεὸς τῆς ἐπέδειξε τὴν ἀγάπην του μὲ ἔργα· ἐπίστευσεν ἡ γυναῖκα τὸν διάβολον, ὁ ὁποῖος τῆς προσέφερε ἀπλοῦς λόγους μόνον, καὶ τίποτε ἄλλο. Βλέπεις ὅτι ἡ ἀπάτη ἐγένετο ἀπὸ ἀφροσύνην καὶ ἀδιαφορίαν μόνον καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἀσκησιν βίας; Καὶ διὰ νὰ κατανοήσῃς αὐτὸ σαφέστερον ἄκουσε πῶς κατηγορεῖ τὴν γυναῖκα καὶ ἡ Γραφή. Διότι δὲν λέγει, ὅτι ἡ γυναῖκα ἐξηπατήθη, ἀλλὰ «παρετήρησε προσεκτικώτερον τὸ ἀπηγορευμένον δένδρον, εἶδε τὸν καρπὸν τοῦ ὡραίου εἰς τὴν ὄφιν καὶ ἐσκέφθη ὅτι θὰ ἦτο εὐχάριστον νὰ τὸν δοκιμάσῃ»¹⁹. Ὡστε τὸ ἔγκλημα ἐκεῖνο ἐπήγασεν ἀπὸ τὴν ἀπληστον θέαν αὐτῆς καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἀπάτην τοῦ διαβόλου· διότι ἠττήθη ἀπὸ τὴν ἰδικὴν τῆς ἐπιθυμίαν καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν κακίαν τοῦ δαίμονος. Διὰ τοῦτο δὲν τῆς ἐδόθη

δι «Ὁ ὄφρις ἠπάτησέ με», καὶ οὕτω δίκην ἔδωκε τὴν ἐσχάτην ἐν αὐτῇ γὰρ ἦν τὸ μὴ πεσεῖν.

Καὶ ἵνα μάθῃς τοῦτο σαφέστερον, φέρε ἐπὶ τὸν Ἰώβ τὸν λόγον ἀγάγωμεν, ἀπὸ τῶν ἠτιηθέντων ἐπὶ τὸν κραυγῶ-
 5 σαντα, ἀπὸ τῶν νενικημένων ἐπὶ τὸν νενικηκότα. Καὶ γὰρ πλείονα ἡμῖν οὗτος δώσει προθυμίαν, ὥστε ἀντιᾶραι χεῖρας κατὰ τοῦ διαβόλου· ἐκεῖ ὄφρις ἦν ὁ ἀπαιῶν, καὶ ἐκράτησεν ἐνιαῦθα γυνή, καὶ οὐκ ἴσχυσε· καίτοι γε αὕτη πολλῶ πιθανω-
 10 τέρα ἐκείνου. Καὶ τῶ μὲν Ἰώβ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν χρη- μάτων, μετὰ τὴν ἀποβολὴν τῶν παιδῶν καὶ τὴν γύμνωσιν τῶν ὄντων ἀπάντων ἢ μηχανὴ προσήγειο· ἐκεῖ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἦν· οὐκ ἀπέβαλε παῖδας, οὐκ ἀπώλεσε χρήματα ὁ Ἀδάμ, οὐκ ἐπὶ κοπρίας ἐκάθητο, ἀλλὰ παράδεισον ὤκει τρυφῆς, καὶ δένδρων ἀπήλαυε παντοδαπῶν, καὶ πηγῆς, καὶ
 15 ποταμῶν, καὶ τῆς ἄλλης ἀδείας ἀπάσης. Οὐδαμοῦ πόνος, οὐδὲ ὀδύνη, οὐδὲ ἀθυμία καὶ φροντίδες, οὐδὲ ὄνειδη καὶ λοιδορίαι, οὐδὲ τὰ μυρία κακά, ἅπερ κατέσκηψεν εἰς τὸν Ἰώβ· ἀλλ' ὅμως οὐδενὸς ὄντος τοιοῦτου κατέπεσε καὶ ὑπεσκελίσθη. Οὐκ εὐδηλον, διὰ τὴν ῥαθυμίαν; Ὡσπερ οὖν ἐκεῖνος πάντων
 20 τοῦτων ἐπικειμένων καὶ βαρύντων ἔστη γενναίως, καὶ οὐ κατέπεσεν, οὐκ εὐδηλον διὰ τὴν καὶ οὗτος διὰ νῆψιν ψυχῆς;

5. Ἐκατέρωθεν οὖν, ἀγαπητέ, κάρπωσαι μέγιστον κέρδος, καὶ φύγε τὸν τοῦ Ἀδάμ ζῆλον, εἰδὼς ὅσα ἀπὸ τῆς ραθυμίας τίκεται κακά· ζήλωσον δὲ τὴν τοῦ Ἰώβ εὐλάβειαν,
 25 μαθὼν ὅσα ἀπὸ τῆς σπουδῆς βλασιάνει καλά· τοῦτον διαπαντὸς λογίζου τὸν σιεφανίτην, καὶ πάσης ὀδύνης καὶ περιστά-

20. Γεν. 3, 13.

21. Πρὸβλ. αὐτ. 3, 16.

συγχώρησις, ἀλλὰ μόλις εἶπεν ὅτι «μὲ ἐξηπάτησεν ὁ ὄφις»²⁰ ἐτιμωρήθη ἀμέσως μὲ τὴν ἔσχατην τῶν ποινῶν· διότι ἐξηρ-
τῆτο ἀπὸ αὐτὴν νὰ μὴ πέσῃ²¹.

Καὶ διὰ νὰ μάθῃς τοῦτο σαφέστερον, ἅς φέρωμεν τὸν λόγον εἰς τὸν Ἰώβ, ἀπὸ τοὺς ἠττηθέντας εἰς τὸν νικήσαντα, ἀπὸ τοὺς νικημένους εἰς τὸν νικητὴν. Καὶ πράγματι αὐτὸς θὰ μᾶς δώσῃ περισσοτέραν προθυμίαν, ὥστε νὰ ἀντιστα-
θοῦμεν εἰς τὸν διάβολον. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Εὔας αὐ-
τὸς ποὺ ἠπάτησεν ἦτο ὁ ὄφις καὶ ὑπερίσχυσεν· ἐδῶ ἦταν
γυναῖκα καὶ δὲν ἐνίκησε· καὶ ἐν τούτοις ἦταν πολὺ περισ-
σότερον πειστικὴ ἀπὸ ἐκεῖνον. Καὶ ὁ πειρασμὸς ἐκινήθη
κατὰ τοῦ Ἰώβ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν χρημάτων του,
μετὰ τὸν χαμὸν τῶν τέκνων του καὶ τὴν ἀπογύμνωσίν του
ἀπὸ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του. Ἐνῶ μὲ τὴν Εὔαν δὲν συνέ-
βαινε τίποτε τέτοιο· δὲν ἔχασε παιδιά, δὲν ἔχασε χρήματα
ὁ Ἀδάμ, δὲν ἐκάθητο ἐπὶ τῆς κοπρίας, ἀλλὰ ἔκατοικοῦσεν
εἰς τὸν παράδεισον τῆς χαρᾶς καὶ ἀπελάμβανε τοὺς καρ-
πούς τῶν παντοδαπῶν δένδρων, καὶ πηγὰς καὶ ποταμοὺς
καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ. Πουθενὰ μόχθος, πουθενὰ πόνος,
οὔτε ἀθυμία καὶ φροντίδες, οὔτε ὄνειδισμὸς καὶ ὕβρεις, οὔ-
τε τὰ ἀναρίθμητα κακὰ ποὺ ἐπέπεσαν εἰς τὸν Ἰώβ· ἀλλ'
ὅμως ἂν καὶ κανένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δεινὰ δὲν ὑπῆρχεν εἰς
τὸν Ἀδὰμ ἐν τούτοις αὐτὸς κατέπεσε καὶ ὑπεσκελίσθη.
Δὲν εἶναι ὀλοφάνερον, ὅτι τὸ ἔπαθεν ἀπὸ ἀδιαφορίαν; Ὅ-
πως ἐπίσης τὸ γεγονός ὅτι ἐκεῖνος ἀντεστάθῃ γενναίως
εἰς τὰς ἐπιθέσεις καὶ τὰ πλήγματα ὄλων αὐτῶν τῶν πει-
ρασμῶν καὶ δὲν κατέπεσε, δὲν εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι ὀφεί-
λεται εἰς τὴν νηφαλιότητα τῆς ψυχῆς του;

5. Καὶ ἀπὸ τὰς δύο περιπτώσεις, ἀγαπητέ μου, νὰ ἀ-
ποκομίσης μεγάλο κέρδος, καὶ νὰ ἀποφύγῃς νὰ μιμηθῆς
τὸν Ἀδὰμ γνωρίζων πόσα κακὰ πηγάζουν ἀπὸ τὴν ραθυ-
μίαν· νὰ μιμηθῆς δὲ τὴν εὐλάβειαν τοῦ Ἰώβ, ἀφοῦ ἔμαθες
πόσα καλὰ βλαστάνουν ἀπὸ τὴν ἄγρυπνον προθυμίαν· αὐ-
τὸν τὸν στεφανωμένον νικητὴν νὰ σκέπτεσαι πάντοτε καὶ
θὰ ἔχῃς μεγάλην παρηγορίαν εἰς κάθε πόνον καὶ συμφο-

σεως ἰκανὴν ἔξεις παραμυθίαν. Καθάπερ γὰρ ἐν κοινῷ θεά-
 τρω τῆς οἰκουμένης ἐστὼς ὁ μακάριος καὶ γενναῖος ἐκεῖνος,
 ἅπασι διὰ τῶν συμβεβηκότων αὐτῷ παθῶν διαλέγεται πάντα
 φέρειν τὰ συμπίπτοντα γενναίως, καὶ πρὸς μηδὲν ἐνδιδόναι
 5 τῶν ἐπιόντων δεινῶν. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἀνθρώ-
 πινον πάθος, ὃ μὴ δύναται παραμυθίαν ἐκεῖθεν δέξασθαι· ἃ
 γὰρ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ διέσπαρται πάθη, ταῦτα ὁμοῦ συνελ-
 θόντα εἰς ἓν σῶμα κατέσκηψε τὸ ἐκείνου. Τίς οὖν ἔσται συγ-
 γνώμη τῷ μὴ δυναμένῳ τι μέρος τῶν ἐπαχθέντων ἐκείνω
 10 δεινῶν μετ' εὐχαριστίας ἐνεγκεῖν, ὅς μὴ μέρος μόνον, ἀλλ'
 ὁλόκληρα φαίνεται τὰ πάντων ἀνθρώπων φέρων κακά;

Καὶ ἵνα μὴ καταγνῶς ὑπερβολὴν τοῦ λόγου, φέρε καθ'
 ἕκαστον προχειρισάμενοι τῶν ἐπελθόντων αὐτῷ, τὴν ὑπόσχε-
 σιν ταύτην ἐπάγωμεν. Καί, εἰ θούλει, τὸ πάντων ἀφορητι-
 15 τερον εἶναι δοκοῦν, πρῶτον εἰς μέσον ἀγάγωμεν, τὴν πενίαν
 λέγω, καὶ τὴν ἐκ ταύτης ὀδύνην· τοῦτο γὰρ πανταχοῦ πάντες
 ἀνθρώποι θρηνοῦσι. Τί οὖν τοῦ Ἰωβ πενέσιτερον γέγονεν,
 ὅς καὶ τῶν ἐν θαλανείοις ἐρριμμένων, καὶ τῶν ἐν τῇ καμι-
 ναίᾳ τέφρᾳ καθευδόντων, καὶ πάντων ἀπλῶς ἀνθρώπων
 20 πενέσιτερος ἦν; Οὗτοι μὲν γὰρ κἂν ἱμάτιον ἔχουσι διερω-
 γός, ἐκεῖνος δὲ γυμνός ἐκάθητο, καὶ ὁ μόνον ἱμάτιον εἶχε
 παρὰ τῆς φύσεως, τῆς σαρκὸς τὴν περιβολήν, χαλεπῇ ση-
 πεδόνι καὶ τοῦτο πανταχόθεν διέφθειρεν ὁ διάβολος. Πάλιν
 οὗτοι οἱ πένητες κἂν ὑπὸ στέγῃν εἰσὶ προπυλαίων τῶν ἐν τοῖς
 25 θαλανείοις, κἂν καλύβῃ καλύπτονται· ἐκεῖνος δὲ αἶθριος δια-
 νυκτιρεύων ἀεὶ διειτέλει, οὐδὲ τὴν ἀπὸ ψιλῆς στέγης παρα-
 μυθίαν ἔχων καὶ τὸ δὴ μείζον ὅτι οὗτοι μὲν πολλὰ ἑαυτοῖς

ράν. Διότι ὡσάν νὰ ἴσταται εἰς κοινὸν θέατρον ὅλης τῆς οἰκουμένης ὁ μακάριος καὶ γενναῖος ἐκεῖνος ἀπευθύνεται εἰς ὄλους μὲ τὰς συμφορὰς ποὺ ὑπέστη καὶ τοὺς παροτρύνει νὰ ὑποφέρουν μὲ γενναιότητα ὅσα τοὺς συμβαίνουν καὶ νὰ μὴ ὑποχωροῦν ἐμπρὸς εἰς κανένα ἀπὸ τὰ δεινὰ ποὺ ἐπέρχονται. Διότι δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει καμμία ἀνθρωπίνη δοκιμασία, ποὺ νὰ μὴ ἤμπορῇ νὰ παρηγορηθῇ ἀπὸ τὸ παράδειγμά του· διότι ὅλαι αἱ συμφοραὶ ποὺ εἶναι διεσπαρμέναι εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην, ὅλαι αὐταὶ συνηνώθησαν καὶ ἐνέσκηψαν εἰς τὸ σῶμα ἐκεῖνου. Ποία συγγνώμη λοιπὸν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ εἰς αὐτὸν ποὺ δὲν ἤμπορεῖ νὰ ὑπομείνῃ ἀγόγγυστα ἓνα μέρος τῶν δεινῶν ποὺ ἔπληξαν ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον ἓνα μέρος, ἀλλὰ ὅλας τὰς συμφορὰς τῶν ἀνθρώπων ὑπέμεινε;

Καὶ διὰ νὰ μὴ θεωρήσῃς ὅτι αὐτὰ ποὺ λέγω εἶναι ὑπερβολαί, ἐμπρὸς ἃς ἐξετάσωμεν ἓνα πρὸς ἓνα τὰ δεινὰ ποὺ ἐπῆλθαν ἐπάνω του καὶ ἃς ἀποδείξωμεν τὰ λεγόμενα. Καί, ἂν θέλῃς, ἃς ἐξετάσωμεν αὐτὸ ποὺ φαίνεται ὅτι εἶναι περισσότερο ἀφόρητον, ἐννοῶ τὴν πενίαν, καὶ τὴν ὀδύνην ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτό· διότι δι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα παντοῦ ὅλοι οἱ ἀνθρωποὶ θρηνολογοῦν. Ποῖος ὑπῆρξε πτωχότερος ἀπὸ τὸν Ἰώβ, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε πτωχότερος καὶ αὐτῶν ποὺ εὐρίσκουν καταφύγιον καὶ στέγην εἰς τὰ δημόσια λουτρά, καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ κοιμοῦνται εἰς τὴν τέφραν, καὶ γενικὰ ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους; Διότι τουλάχιστον αὐτοὶ ἔχουν κάποιο ροῦχο ἔστω καὶ σχισμένο, ἐνῶ ἐκεῖνος ἐκάθητο γυμνὸς καὶ τὸ μοναδικὸν ἱμάτιον ποὺ εἶχε ἦταν τῆς φύσεως, δηλαδὴ τὸ δέρμα τοῦ σώματος, καὶ αὐτὸ τὸ κατέστρεψεν ἀπὸ παντοῦ ὁ διάβολος μὲ φοβερὰς πληγὰς. Αὐτοὶ πάλιν οἱ πτωχοὶ στεγάζονται εἴτε κάτω ἀπὸ στέγην προπυλαίων τῶν δημοσίων λουτρῶν ἢ κάτω ἀπὸ καλύβην· ἐκεῖνος ὅμως ὅλον τὸν καιρὸν διενυκτέρευεν εἰς τὸ ὑπαιθρον, καὶ δὲν εἶχεν οὔτε τὴν παρηγορίαν ποὺ προσφέρει ἡ ἐλαφρὰ στέγη· καὶ τὸ σπουδαιότερον εἶναι ὅτι ἐκεῖνοι εἶχαν τὴν συνείδησίν των βεβαρυμένην μὲ πολλὰ κακά, ἐνῶ ἔ-

συνίσασι τὰ δεινά, ἐκεῖνος δὲ οὐδὲν ἑαυτῷ συνήδει. Τοῦτο γὰρ καθ' ἕκαστον τῶν συμβεβηκότων αὐτῷ παρατηρούμενον, ὃ μείζονα αὐτοῦ τὴν ὀδύνην ἐποίει, καὶ πλείονα τὴν ἀπορίαν εἰργάζετο, τὸ μὴδὲ τὴν αἰτίαν τῶν γινομένων εἰδέναι. Οὗτοι
 5 μὲν οὖν, ὅπερ ἔφη, πολλὰ ἂν ἔχοιεν ἑαυτοὺς αἰτιᾶσθαι, οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο εἰς παραμυθίαν συμφορᾶς, τὸ συνειδέναι ἑαυτῷ δικαίως τιμωρουμένω· ἐκεῖνος δὲ καὶ ταύτης ἀπεσιέ-
 ρητο τῆς παραμυθίας, καὶ πολιτείαν ἐπιδειξάμενος ἀρετῆς γέμουσαν, τὰ τῶν ἔσχατα τειολμηκότων ὑπέμεινε.

10 Καὶ οὗτοι μὲν οἱ παρ' ἡμῖν πένητες ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐνεμελέτησαν τῇ συμφορᾷ· ἐκεῖνος δὲ ἀμελέτητον ὑπέμεινε πενίαν, ἀθρόον δεξάμενος τὴν ἐκ τοῦ πλούτου μεταβολήν. Ὡσπερ οὖν τὸ τὴν αἰτίαν εἰδέναι τῶν γινομένων, μέγιστον εἰς παραμυθίαν, οὕτως οὐκ ἔλαττον ἐκείνου, τὸν με-
 15 λειήσαντα πενίαν ἐξ ἀρχῆς, οὕτως ἐν πενίᾳ διάγειν ὧν ἀμφοτέρων ὁ δίκαιος ἐκεῖνος ἐσιτέρητο, καὶ οὐδὲ οὕτω κατέπιπεν. Εἶδες αὐτὸν καὶ πρὸς ἐσχάτην ἐλθόντα πενίαν, καὶ μεθ' ἣν ἑτέραν οὐκ ἔστιν εὐρεῖν; Τί γὰρ ἂν τοῦ γυμνοῦ, καὶ μὴδὲ σιέγην ἔχοντος πενέστερον γένοιτ' ἂν; Μᾶλλον
 20 δὲ οὐδὲ ἐδάφους πάντως ἀπολαύειν κύριος ἦν· οὐ γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' ἐπὶ τῆς κοπρίας ἐκάθητο. Οὐκοῦν ὅταν ἴδῃς σαιτὸν ἐν πενίᾳ γενόμενον, ἐννόησον τοῦ δικαίου τὸ πάθος, καὶ εὐθέως ἀνασιήσῃ, καὶ πάντα ἀποκρούσῃ λογισμὸν ἀθυμίας.

Μία μὲν οὖν αὕτη συμφορὰ πάντων ὁμοῦ τῶν δεινῶν
 25 ὑπόθεσις εἶναι δοκεῖ τοῖς ἀνθρώποις· δευτέρα δὲ μετ' ἐκείνην, μᾶλλον δὲ πρὸ ἐκείνης, ἡ τοῦ σώματος πληγὴ. Τίς οὖν οὕτως ἠρρώτισέ ποτε; τίς ταύτην νόσον ὑπέμεινε; τίς τοσαύτην πληγὴν ἐδέξατο, ἢ ἕτερον δεξάμενον εἶδεν; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς. Κατὰ μικρὸν αὐτῷ τὸ σῶμα ἐδαπανᾶτο, καὶ
 30 πηγὴ σκωλήκων αὐτῷ πάντοθεν ἔβρυσεν ἀπὸ τῶν μελῶν, καὶ

κεῖνος δὲν εἶχε κανένα. Καὶ ἐκεῖνο πού διὰ κάθε μίαν συμφορὰν τοῦ ἐπροξενούσε μεγαλύτερον ψυχικὸν πόνον, καὶ τὸν ἔφερεν εἰς μεγαλύτερον ἀδιέξοδον ἦταν τὸ ὅτι δὲν ἐγνώριζε τὴν αἰτίαν ὅλων αὐτῶν τῶν συμφορῶν του. Οἱ ἄλλοι δηλαδή, ὅπως εἶπα, θὰ ἔχουν νὰ κατηγοροῦν τὸν ἐαυτὸν τους διὰ πολλά, καὶ δὲν εἶναι τοῦτο μικρὰ παρηγορία, ἰὸ νὰ γνωρίζης ὅτι τιμωρεῖσαι δίκαια· ἐκεῖνος ὅμως ἐστερεῖτο καὶ αὐτὴν τὴν παρηγορίαν καὶ ἐνῶ ἐπέδειξε βίον γεμῆτον ἀρετῆν, ὑπέφερεν ἐκεῖνα πού ἀρμόζουν εἰς ὄσους ἀπετόλμησαν τὰ μεγαλύτερα ἐγκλήματα.

Καὶ αὐτοὶ οἱ πτωχοὶ μας σήμερα προσηρμόσθησαν εἰς τὴν κατάστασίν των διότι τοὺς συνώδευεν ἕξ ἀρχῆς ἡ πενία τους· ἐκεῖνος ὅμως ὑπέμεινε πτωχείαν, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἦταν προετοιμασμένος, διότι ἡ μεταβολὴ ἀπὸ τὸν πλοῦτον εἰς τὴν πενίαν ἔγινεν ἀτότομα. Ὅπως λοιπὸν τὸ νὰ γνωρίζης τὴν αἰτίαν τῶν δεινῶν σου ἀποτελεῖ μεγίστην παρηγορίαν, ἔτσι καὶ ἡ ἄσκησις εἰς τὴν ἐν πενία διαβίωσιν δὲν ἀποτελεῖ μικροτέραν παρηγορίαν· ὅμως ὁ δίκαιος ἐκεῖνος εἶχε στερηθῆ καὶ τὰ δύο αὐτὰ καὶ πάλιν δὲν ἐκλονίζετο. Τὸν εἶδες πού περιῆλθεν εἰς ἐσχάτην πενίαν χειροτέραν τῆς ὁποίας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὔρης; Διότι ποῖος ἠμπορεῖ νὰ εἶναι πτωχότερος ἀπὸ τὸν γυμνὸν καὶ ἄστεγον; Μᾶλλον δὲ δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀπολαμβάνῃ οὔτε ὀλίγον ἔδαφος· διότι δὲν ἐκάθητο ἐπάνω εἰς χῶμα, ἀλλὰ ἐπάνω εἰς τὴν κοπριάν. Ὅταν λοιπὸν σοῦ συμβῇ νὰ πέσης εἰς πενίαν, σκέψου τὴν συμφορὰν τοῦ δικαίου, καὶ ἀμέσως θὰ ἀνορθωθῆς καὶ θὰ ἀποκρούσης κάθε σκέψιν ἀθυμίας.

Καὶ αὐτὴ ἡ μία συμφορὰ, δηλαδή ἡ πενία, θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὡς πηγὴ ὅλων τῶν ἄλλων· δευτέρα δὲ μετὰ ἀπὸ ἐκείνην, ἢ μᾶλλον δὲ μεγαλυτέρα ἀπὸ ἐκείνην ἡ πληγὴ τοῦ σώματος. Ποῖος λοιπὸν ὑπέφερε ποτὲ ἀπὸ τοιαύτην ἀσθένειαν; Ποῖος ἐδέχθη τέτοιαν πληγὴν ἢ εἶδεν κάποιον ἄλλον πού ἐδέχθη; Δὲν ὑπάρχει κανεὶς πού νὰ εἶδεν. Ὅλίγον κατ' ὀλίγον ἐφθείρετο τὸ σῶμα του καὶ παντοῦ ἀπὸ τὰς σάρκας του ἔβγαιναν, σὰν ἀπὸ πηγῆ, σκου-

διηνεκῆς ἦν αὕτη ἢ ἐπιρροή, καὶ πολλὴ πανιαχόθεν ἢ δυσω-
 δία, καὶ τὸ σῶμα κατὰ μικρὸν ἀναιρούμενον καὶ τοιαύτη
 σηπεδόνι τηκόμενον ἀηδῆ τὰ σιτία ἐποίει, καὶ λιμὸς ἦν αὐ-
 τῷ ξένος καὶ παράδοξος· οὐδὲ γὰρ δεδομένης ἡδύνατο τῆς
 5 τροφῆς ἀπολαύειν· «Βρόμον γάρ», φησὶν, «ὄρω τὰ σιτία μου».
 Ὅταν οὖν ἀρρωστιά περιπέσης, ἄνθρωπε, ἀναμνήσθητι τοῦ
 σώματος ἐκείνου, καὶ τῆς σαρκὸς τῆς ἁγίας· ἁγία γὰρ ἦν
 καὶ καθαρὰ καὶ τοιαῦτα ἔχουσα τραύματα. Καὶ ἐν σιρατεία
 δέ τις τελῆ, εἶτα ἀδίκως καὶ χωρὶς εὐλόγου τινὸς προφά-
 10 σεως ἀναρτηθεὶς ἐν τῷ ξύλῳ διαξαίνηται τὰς πλευράς, μήτε
 ὄνειδος εἶναι νομιζέτω τὸ προᾶγμα, μήτε πρὸς τὴν ὀδύνην
 ἐνδιδότω, τὸν ἅγιον τοῦτον ἐννοῶν.

Ἄλλ' ἱκανὴν εἶχεν οὗτος παράκλησιν καὶ παραμυθίαν,
 φησί, τὸ εἰδέναί τὸν Θεὸν αὐτῷ ταῦτα ἐπάγοντα. Τοῦτο μὲν
 15 οὖν αὐτὸν μάλιστα ἐτάρατε καὶ ἐθορύβει, ὅτι τὸν δίκαιον
 Θεόν, καὶ παντὶ τρόπῳ παρ' αὐτοῦ θεραπευθέντα, τοῦτον ἐ-
 νόμιζεν αὐτῷ πολεμεῖν. Καὶ πρόφασίν τινα εὐλογον εὐρεῖν
 τῶν γινομένων οὐκ εἶχεν ἐπεὶ διεγεῖμαθεν ὑσιερον τὴν
 αἰτίαν, ὄρα πόσῃ ἐυλάβειαν ἐπεδείξατο· διεγὰρ εἶπεν αὐ-
 20 τῷ ὁ Θεός· «Ἄλλως με οἶει σοὶ κεχρηματικέναι, ἢ ἵνα δίκαιος
 ἀναφανῆς;» καιαπλαγεὶς, φησί· «Χεῖρα θήσω ἐπὶ σιό-
 μαί μου· ἅπαξ ἐλάλησα, ἐπὶ δὲ τῷ δευτέρῳ οὐ προσθήσω».
 Καὶ πάλιν, «Ἔως μὲν ὠτὸς ἀκοῆς ἤκουόν σε τὸ πρότερον
 νυνὶ δὲ ὁ ὀφθαλμὸς μου ἐώρακέ σε· διὸ ἐφαύλισα ἐμαυτὸν, καὶ
 25 ἐτάκη· ἤγημαι δὲ ἐμανιὸν γῆν καὶ σποδόν».

6. Εἰ δὲ ἀρκεῖν τοῦτο εἰς παράκλησιν νομίζεις, δυνήσῃ

22. Ἰωβ 6, 7.

23. Ἰωβ 40, 8.

24. Ἰωβ 40, 4-5.

25. Αὐτ. 42, 5-6.

λήκρια, καὶ ἡ ροὴ ἐκείνη ἦταν διαρκῆς καὶ ἀπὸ παντοῦ μεγάλη ἢ δυσωδία καὶ τὸ σῶμα καθὼς ἐφθείρετο ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἔλειωνεν εἰς αὐτὴν τὴν σῆψιν, ἰσθάνετο ἀηδίαν πρὸς τὰς τροφὰς καὶ ὑπέφερεν ἀπὸ μίαν ἀσυνήθιστον καὶ παράξενον πείναν· διότι οὔτε ὅταν τοῦ ἐδίδετο ἡ τροφή ἤμποροῦσε νὰ τὴν ἀπολαύσῃ καὶ ἔλεγεν· «σὰν βρώμην μὲ τὴν ὁποῖαν τρέφονται τὰ ζῶα καὶ ὄχι οἱ ἄνθρωποι, βλέπω τὰς τροφὰς μου»²². Ὅταν λοιπὸν, ἄνθρωπέ μου, περιπέσης εἰς ἀσθένειαν νὰ ἐνθυμηθῆς τὸ σῶμα ἐκείνου καὶ τὴν ἀγίαν του σάρκα· διότι ἦταν ἀγία καὶ καθαρὰ, ἂν καὶ εἶχεν ὄλας αὐτὰς τὰς πληγὰς. Καὶ ἂν εὐρίσκεται κανεὶς εἰς ἐκστρατείαν καὶ ἐκεῖ ἄδικα καὶ χωρὶς εὐλογον αἰτίαν κρεασθῆ ἑπάνω εἰς ξύλον καὶ βλέπει τὰ πλευρά του νὰ ξεσχιζῶνται οὔτε νὰ θεωρῆ τὸ πρᾶγμα ἐντροπήν, οὔτε νὰ ἐνδίδῃ εἰς τὸν πόνον, σκεπτόμενος αὐτὸν τὸν ἅγιον ἄνθρωπον.

Ἀλλὰ θὰ εἰπῆς, αὐτὸς εἶχε μεγάλην παρηγορίαν καὶ παράκλησιν τὸ γεγονὸς ὅτι ἐγνώριζεν ὅτι ὄλα αὐτὰ τὰ δεινὰ τὰ ἐπέφερεν ἐναντίον του ὁ Θεός. Μὰ ἐκεῖνο ποῦ τὸν ἐτάράσσει καὶ τὸν θορυβοῦσε περισσότερο ἦταν τὸ ὅτι ἐνόμιζεν, ὅτι ὁ δίκαιος Θεός, ὁ ὁποῖος ὑπηρετήθη ἀπὸ αὐτὸν μὲ κάθε τρόπον, πολεμεῖ ἐναντίον του. Καὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ εὔρῃ κάποιαν λογικὴν ἐξήγησιν τῶν γινομένων· διότι ὅταν ἔμαθεν ἀργότερα τὴν αἰτίαν πρόσεξε νὰ ἰδῆς πόσῃν εὐλάβειαν ἔδειξεν· ὅταν δηλαδὴ τοῦ εἶπεν ὁ Θεός «Νομίζεις ὅτι δι' ἄλλον λόγον ἐνήργησα ἐγὼ διὰ σέ, εἰμὴ μόνον διὰ νὰ ἀναδειχθῆς δίκαιος;»²³ κατάπληκτος ἀπήντησε· «Θὰ βάλω τὸ χέρι μου εἰς τὸ στόμα μου· μίαν φορὰν ὠμίλησα κατὰ τρόπον ἀνόητον, δὲν πρέπει νὰ ὀμιλήσω κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ δευτέραν φορὰν»²⁴. Καὶ πάλιν, «Μέχρι τώρα μὲ τὰ αὐτιά μου μόνον ἤκουον διὰ σέ καὶ τὸ μεγαλεῖον σου· τώρα ὅμως σέ εἶδα μὲ τὰ ἴδια μου τὰ μάτια· διὰ τοῦτο ἔλεεινολόγησα καὶ ἐξουθένωσα τὸν ἑαυτὸν μου καὶ ἔλειωσα ἀπὸ ψυχικὴν συντριβὴν, αἰσθάνομαι δὲ πράγματι ὅτι εἶμαι ἀπὸ χῶμα καὶ στάκτην»²⁵.

6. Ἄν νομίζῃς ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀρκετὸν πρὸς παρηγο-

δὲ καὶ αὐτὸς ταύτην τὴν παραμυθίαν ἔχειν. Καὶ γὰρ μὴ
 διὰ τὸν Θεὸν πάθῃς τι τῶν δεινῶν, ἀλλ' ἐξ ἀνθρώπων ἐπη-
 ρείας, εὐχαριστήσης δέ, καὶ μὴ βλασφημῆσης τὸν δυνάμε-
 νον κωλύσαι μὲν, ἀφέντια δὲ τῆς σῆς ἔνεκεν δοκιμῆς, ὥσπερ
 5 οἱ διὰ τὸν Θεὸν μαθόντες στεφανοῦνται, οὕτω καὶ σὺ τῶν
 αὐτῶν ἐπιτεύξῃ μισθῶν, οἷτις τὰς παρὰ ἀνθρώπων ἐπαχθείσας
 σοι συμφορὰς γενναίως ἤνεγκας, καὶ τῷ δυναμένῳ κωλύ-
 σαι μὲν, μὴ βουληθέντι δέ, ἠὲ χαρίσθησας. Ἴδου τοίνυν καὶ
 πενίαν καὶ νόσον, καὶ ἀμφοτέρω μετὰ τῆς ἐσχάτης ὑπερβο-
 10 λῆς εἶδες ἐπενεχθέντα τῷ δικαίῳ. Βούλει σοι καὶ τὸν πα-
 ρὰ τῆς φύσεως πόλεμον ἐπιδείξω μετὰ τοσαύτης ὑπερβολῆς
 τῷ γενναίῳ τότε ἐπιθέμενον ἐκείνῳ;

Δέκα τέκνα ἀπώλεσε, τὰ δέκα ἀθρόον, τὰ δέκα ἐν αὐτῷ
 τῷ ἄνθει τῆς ἡλικίας, τὰ δέκα πολλὴν ἀρετὴν ἐπιδεδειγμέ-
 15 να, καὶ οὐδὲ τῷ κοινῷ τῆς φύσεως νόμῳ, ἀλλὰ βιαίῳ θανά-
 τῳ καὶ ἐλεεινῷ. Τίς ἂν ἔχοι τοιαύτην συμφορὰν εἰπεῖν; Οὐκ
 ἔστιν οὐδεὶς. Ὅταν οὖν ἀποβάλλῃς υἷον καὶ θυγατέρα ὁμοῦ,
 ἀνάδραμε πρὸς τὸν δίκαιον ἐκείνον, καὶ πάντως εὐρήσεις πολ-
 λὴν σαντιῷ τὴν παραμυθίαν. Ἔρα οὖν ταῦτα μόνα αὐτῷ
 20 συνέβη τὰ δεινά; Ἡ δὲ τῶν φίλων ἐγκατάλειψις καὶ προ-
 δοσία, τὰ δὲ σκώμματα καὶ αἱ λοιδορίαι, ἡ δὲ χλευασία καὶ
 ὁ γέλως· τὸ δὲ ὑπὸ πάντων διασύρεσθαι τι ἀφόρητον ἦν.
 Οὐ γὰρ οὕτως ἡ τῶν συμφορῶν φύσις, ὥς οἱ παρὰ τὰς
 συμφορὰς ἡμῖν ὀνειδίζοντες δάκνειν ἡμῶν εἰώθασιν τὴν ψυ-
 25 χήν. Οὐ μόνον ὁ παρακαλῶν οὐκ ἦν, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ πολ-
 λαχόθεν ἐπέκειντο ὀνειδίζοντες. Καὶ ὁρᾷς αὐτὸν τοῦτο ἀπο-
 θυρόμενον, καὶ λέγοντα· «Αἰτὰρ δὲ καὶ ὑμεῖς ἐπέβητέ μοι»
 καὶ ἀνελεήμονας αὐτοὺς καλεῖ, καὶ φησιν· «Ὅτι ἀπείπαντό
 με οἱ πλησίον μου, καὶ οἱ οἰκέται μου κατ' ἐμοῦ ἐλάλουν, καὶ

ρίαν, θὰ ἠμπορέσης καὶ σὺ ὁ ἴδιος νὰ ἔχῃς αὐτὴν τὴν παρηγορίαν. Καὶ ἂν πάθῃς κάτι φοβερὸν ὄχι ἐξ αἰτίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῶν ἀνθρώπων καὶ εὐχαριστήσης καὶ δὲν βλασφημήσης αὐτὸν ποὺ ἠμποροῦσε νὰ τὸ ἐμποδίσῃ, ἀλλὰ τὸ ἄφησε νὰ σὲ δοκιμάσῃ, τότε ὅπως στεφανώνονται αὐτοὶ ποὺ ὑπέστησαν δεινὰ διὰ τὸν Θεόν, ἔτσι καὶ σὺ θὰ ἐπιτύχῃς τὴν ἰδίαν ἀμοιβήν, διότι ὑπέφερες τὰς συμφορὰς ποὺ ἐπῆλθαν ἐναντίον σου ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μὲ γενναιότητα καὶ ηὐχαρίστησες ἐκεῖνον ποὺ ἠμποροῦσε νὰ τὰς ἐμποδίσῃ, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔπραξεν. Νὰ λοιπὸν ἡ πενία καὶ ἡ νόσος καὶ τὰ δύο ἔπесαν ἐπάνω εἰς τὸν δίκαιον Ἰὼβ μὲ μεγάλη σφοδρότητα. Θέλεις τώρα νὰ σοῦ δείξω καὶ τὸν πόλεμον τῆς φύσεως, ὁ ὁποῖος μὲ τόσην σφοδρότητα ἐξεδηλώθη ἐναντίον τοῦ γενναίου ἐκείνου;

Δέκα παιδιά ἔχασε, καὶ τὰ δέκα μαζί, καὶ τὰ δέκα εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας των, καὶ τὰ δέκα ἐνάρετα ἀποδεδειγμένως, καὶ δὲν τὰ ἔχασε σύμφωνα μὲ τὸν νόμον τῆς φύσεως, ἀλλὰ μὲ βίαιον καὶ ἀξιοθρήνητον θάνατον. Ποῖος ἠμπορεῖ νὰ ἀναφέρῃ παρομοίαν συμφορὰν; Δὲν ὑπάρχει κανεὶς. Ὅταν λοιπὸν χάσῃς μαζί υἱὸν καὶ θυγατέρα, κάμε μίαν ἀναδρομὴν πρὸς τὸν δίκαιον ἐκεῖνον, καὶ ὅπωςδήποτε θὰ εὔρῃς ἐκεῖ μεγάλην παρηγορίαν διὰ τὴν συμφορὰν σου. Ἐὰρ γὰρ μόνον αὐτὰ τὰ δεινὰ συνέβησαν εἰς αὐτόν; Ἡ ἐγκατάλειψις τῶν φίλων καὶ ἡ προδοσία, τὰ πειράγματα καὶ αἱ ὕβρεις, ὁ χλευασμὸς καὶ ὁ γέλως καὶ ὁ διασυρμὸς ἀπὸ ὄλους ἦταν κάτι τὸ ἀφόρητον. Διότι συνήθως πληγώνουν τὴν ψυχὴν μας, ὄχι τόσον ἡ φύσις τῶν συμφορῶν, ὅσον ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς ὀνειδίζουν διὰ τὰς συμφορὰς μας. Ὅχι μόνον δὲν ὑπῆρχεν ἕνας ποὺ νὰ τὸν παρηγορῇ, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ποὺ ἐπετίθεντο ἀπὸ παντοῦ καὶ τὸν ἐξύβριζαν. Καὶ τὸν βλέπεις νὰ παραπονῆται δι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα καὶ νὰ λέγῃ· «Ἐφορμᾶτε κατ' ἐμοῦ μὲ τοὺς ὀνειδισμοὺς σας»²⁶· καὶ τοὺς ἀποκαλεῖ ἀσπλάγχχνους καὶ λέγει· «Μὲ ἀπληρνήθησαν οἱ συγγενεῖς μου καὶ οἱ δοῦλοι μου κατεφέροντο ἐναντίον μου καὶ ἐπροσκαλοῦσαν τοὺς υἱοὺς τῶν παλ-

υἱοὺς παλλακίδων μου ἐκάλουν, αὐτοὶ δὲ ἀπεπήδων». «Ἐτε-
ροι δέ, φησὶν, ἐνέπιυόν μοι, καὶ θρύλλημα πάντων ἐγενόμην,
καὶ αὐτή, φησὶν, ἡ σιολή μου ἐβδελύξατό με.

Ταῦτά γε οὐδὲ ἀκοῦσαι φορητὰ, μήτιγε διὰ τῶν πραγμά-
5 των αὐτῶν ὑπομεῖναι. Πενία ἐσχάτη, καὶ νόσος ἀφόρητος
καὶ καινὴ καὶ παράδοξος· παίδων ἀποβολὴ τοσοῦτων καὶ
τοιούτων καὶ τοιούτῳ τρόπῳ· ὄνειδη, καὶ σκώμματα, καὶ λοι-
δορῖαι, παρὰ ἀνθρώπων· οἱ μὲν ἐχλεύαζον, οἱ δὲ ὠνείδι-
ζον, οἱ δὲ κατεφρόνου, οὐκ ἐχθροὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ φίλοι·
10 οὐ φίλοι μόνον, ἀλλὰ καὶ οἰκέται· οὐκ ἐχλεύαζον δέ, οὐδὲ
ὠνείδιζον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐβδελύσσοντο, καὶ ταῦτα οὐκ ἐπὶ
δύο καὶ τρισὶ καὶ δέκα ἡμέραις, ἀλλ' ἐπὶ πολλοῖς τοῖς μηνσὶ
καὶ ὅπερ ἐπ' ἐκείνου συνέβη μόνου, οὐδὲ τὴν ἀπὸ τῆς νυκτὸς
εἶχε παραμυθίαν, ἀλλὰ τῶν μεθ' ἡμέραν δεινῶν προσθήκη
15 μείζων ἦν ἢ τῶν νυκτερινῶν φόβων φαντασία. «Οὐ γὰρ χα-
λεπώτερα ἐν τοῖς ὕπνοις ὑπέμενον, ἀκουσον τί φησι· «Διὰ
τί με φοβεῖς ἐν ὕπνοις, καὶ ἐν ὄραμασί με καταπλήσσεις;».
Ποῖος σιδηροῦς ἄνθρωπος, ποῖος ἀδάμας τοσαῦτα ἂν ὑπέ-
μενε δεινά; Εἰ γὰρ καὶ καθ' ἑαυτὸ τούτων ἕκαστον ἀφόρητον,
20 ἐννόησον ὁμοῦ συνελθόντα πόσον ἤγειρε θόρυβον. Ἀλλ' ὅμως
ἐκεῖνος ἅπαντα ταῦτα ὑπήνεγκε, καὶ ἐν ἅπασιν τοῖς συμβεβη-
κόσιν αὐτῷ οὐχ ἤμαρτιεν, οὐδὲ ἐν τοῖς χεῖλεσιν αὐτοῦ ἐγένε-
το δόλος.

7. Γενέσθω τοίνυν ἐκείνου τὰ πάντα φάρμακα τῶν ἡμε-
25 τέρων κακῶν, καὶ τὸ χαλεπὸν τούτου κλυδώνιον τῶν ἡμε-
τέρων παθῶν λιμὴν, καὶ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν συμβαινόντων ἡ-
μῖν ἀναλογιζώμεθα τὸν ἅγιον· καὶ ὀρώμετες ἐν σῶμα τὰ τῆς
οἰκουμένης ἀνιλήσαν δεινά, γενναίως ἡμεῖς ἐπὶ τοῖς καιὰ
μέρος διακείσμεθα. Καὶ καθάπερ πρὸς μητέρα τινὰ φιλό-
30 σιοργον πανταχόθεν τὰς χεῖρας ἐκτείνουσαν, καὶ τὰ παιδιά

27. Πρὸβλ. Αὐτ. 19, 15, 16, 17.

28. Ἰωβ 7, 14.

λακίδων μου καὶ αὐτοὶ ἔφευγαν μακράν»²⁷. Ἄλλοι, λέγει, μὲ ἔπτυνον καὶ ἔγιναν ὁ ἐμπαιγμὸς ὄλων καὶ ἡ ἰδία ἡ στολή μου μὲ ἔχει σιχαθῆ.

Ἔλα αὐτὰ δὲν ὑπομένεις νὰ τὰ ἀκούης, πολὺ περισσότερον νὰ τὰ ὑποστῆς εἰς τὴν πρᾶξιν. Ἐσχάτη πενία καὶ νόσος ἀφόρητος καὶ πρωτοφανῆς καὶ παράδοξη· ἀπώλεια τόσων καὶ τέτοιων παιδιῶν καὶ μὲ τέτοιον τρόπον· ὄνειδι-σμοὶ καὶ ἐμπαιγμοὶ καὶ ὕβρεις ἀπὸ μέρους τῶν ἀνθρώπων· ἄλλοι τὸν ἐχλεύαζαν, ἄλλοι τὸν κατεφρόνουν, ἄλλοι τὸν ὠνειδίζαν, καὶ ὄχι μόνον οἱ ἐχθροὶ του, ἀλλὰ καὶ οἱ φίλοι του· καὶ ὄχι μόνον οἱ φίλοι του, ἀλλὰ καὶ οἱ δοῦλοι· καὶ δὲν τὸν ἐχλεύαζαν ἀπλῶς οὔτε τὸν ὕβριζαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐσικαίνοντο, καὶ αὐτὰ ὅλα ὄχι ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς καὶ δέκα ἡμέρας, ἀλλ' ἐπὶ πολλοὺς μῆνας· Καί, πρᾶγμα πὺ συνέβη μόνον εἰς ἐκεῖνον, δὲν εὔρισκε παρηγορίαν οὔτε τὴν νύκτα· ἀλλὰ μετὰ τὰ δεινὰ τῆς ἡμέρας προσετί-θετο μεγαλυτέρα ἢ ἐμφάνισις τῶν νυκτερινῶν φόβων. Ὅτι ὑπέφερε φοβερῶτερα εἰς τὸν ὕπνον του ἄκουσε τὸν ἴδιον πὺ λέγει· «Διατί μὲ φοβίζεις μὲ τρομακτικὰ ἐνύπνια καὶ μὲ συντριβεις μὲ φοβεροὺς ἐφιάλτας;»²⁸. Ποῖος σιδερένιος ἄνθρωπος, ποῖος ἀδάμας θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπομείνῃ τόσα ἀγαθὰ; Διότι ἂν καθένα ἀπὸ αὐτὰ μόνον του εἶναι ἀφόρη-τον, σκέψου πόσον φόβον προκαλοῦν ὅταν ἔλθουν ὅλα μα-ζί. Ἄλλ' ὅμως ἐκεῖνος τὰ ὑπέμεινεν ὅλα μαζὶ καὶ δὲν ἠ-μάρτησε δι' ὅλα ὅσα τοῦ συνέβησαν καὶ εἰς τὰ χεῖλη του δὲν ὑπῆρξε δόλος.

7. Ἄς γίνουν λοιπὸν τὰ παθήματα ἐκεῖνου φάρμακα διὰ τὰς ἰδικὰς μας συμφορὰς καὶ ἡ φοβερὰ τρικυμία του ἂς γίνῃ λιμάνι τῶν ἰδικῶν μας συμφορῶν καὶ διὰ κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ δυσάρεστα πὺ μᾶς συμβαίνουν ἂς ἀναλογιζώμεθα τὸν ἅγιον ἐκεῖνον· καὶ ὅταν βλέπωμεν ὅτι ἓνα σῶμα ἐξήντη-σεν ὅλα τὰ δεινὰ τῆς οἰκουμένης, τότε καὶ ἡμεῖς μὲ γεν-ναιότητα θὰ ὑπομείνωμεν τὰ μερικώτερα κακά. Καὶ νὰ κα-ταφεύγωμεν εἰς τὴν βίβλον εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις σὰν εἰς κάποιαν φιλόστοργον μητέρα, πὺ ἀπλώνει ἀπὸ παντοῦ

πεφοβημένα δεχομένην, καὶ ἀνακιωμένην, οὕτω πρὸς τὴν
 θίβλον ταύτην ἀεὶ καταφεύγωμεν κἄν τὰ πάντων οἴκτισια
 ἡμῖν ἐπὶ δεινά, ἱκανὴν πάντων λαβόντες τὴν παραμυθίαν,
 οὕτως ἀπελευσόμεθα.

- 5 Εἰ δὲ λέγοις ὅτι ἐκεῖνος Ἰὼβ ἦν καὶ διὰ τοῦτο ἤνεγκεν,
 ἐγὼ δὲ οὐκ εἶμι κατ' ἐκεῖνον, μείζονά μοι σαυτοῦ λέγεις
 κατηγορίαν, καὶ τοῦ δικαίου πάλιν ἔπαινον· μᾶλλον γὰρ
 σὲ εἰκὸς ἐνεγκεῖν, ἢ ἐκεῖνον. Τί δήποιε; "Οὐκ ἐκεῖνος μὲν
 πρὸ τῆς χάριτος, καὶ πρὸ τοῦ νόμου, ὅτι οὐ πολλὴ τῆς πολι-
 10 τείας ἦν ἀκρίθεια, ὅτι οὐ τοσαύτη τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις,
 ὅτι δυσκαταγώνιστος ἡ ἁμαρτία, ὅτι ἡ καιάρα ἐκράτει, ὅτι
 ὁ θάνατος φοβερός ἦν· νυνὶ δὲ εὐκολώτερα τὰ παλαίσματα
 γέγονε, μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν πάντων τούτων
 ἀνηρημένων. "Ωστε οὐδεμία ἡμῖν ἀπολογία μετὰ τοσοῦτον
 15 χρόνον, καὶ τοσαύτην ἐπίδοσιν, καὶ τοσαύτας δωρεὰς παρὰ
 τοῦ Θεοῦ δοθείσας ἡμῖν μὴ δυναμένοις εἰς τὸ αὐτὸ ἐκείνω
 φθᾶσαι μέτρον.

- Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, ὅτι μείζονα ἐκείνου ἦν τὰ
 δεινά, καὶ ὅτι χαλεπώτερος ἦν ὁ ἄγών, τότε ἀπεδύσατο
 20 καὶ ἐπάλαισε, φέρωμεν ἅπαντα τὰ ἐπιόντα γενναίως ἡμῖν,
 καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐχαριστίας, ἵνα δυνηθῶμεν τῶν αὐ-
 τῶν ἐκείνω στεφάνων τυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα
 σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
 25 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τάς χεῖρας καὶ δέχεται τὰ φοβισμένα παιδιά καὶ τὰ ἐνδυναμώνει· καὶ ἂν ἐπέλθουν ἐναντίον μας τὰ ἀθλιώτερα κακά, θὰ λάβωμεν πάντοτε ἀρκετὴν παρηγορίαν ἀπὸ αὐτὴν καὶ μετὰ θὰ ἀπέλθωμεν.

Ἐὰν πάλιν λέγῃς ὅτι ἐκεῖνος ἦταν Ἰὼβ καὶ διὰ τοῦτο τὰ ὑπέμεινε καὶ ἐγὼ δὲν εἶμαι σὰν ἐκεῖνον, νομίζω ὅτι κατηγορεῖς περισσότερο τὸν ἑαυτὸν σου καὶ ἐπαινεῖς πάλιν τὸν δίκαιον ἐκεῖνον· διότι εἶναι φυσικὸν νὰ ὑπομένῃς σὺ περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνον. Πῶς; Διότι ἐκεῖνος τὰ ὑπέμεινε ὅλα προτοῦ δοθῆ ἡ χάρις καὶ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ, τότε πού δὲν ὑπῆρχε πολλὴ αὐστηρότης εἰς τὸν τρόπον ζωῆς, τότε πού δὲν ἦταν τόσο μεγάλη ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, τότε πού ἡ ἁμαρτία ἦταν δυσκαταμάχητη, τότε πού ἐπεκράτει ἡ κατάρα, τότε πού ὁ θάνατος ἦταν φοβερός· τώρα ὅμως ἔγινεν ἡ πάλῃ εὐκολωτέρα, διότι μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐμπόδια ἐξέλιπον. Ὡστε δὲν ὑπάρχει πλέον δι' ἡμᾶς καμμία δικαιολογία, ἐὰν δὲν ἠμπορέσωμεν νὰ φτάσωμεν εἰς τὸ ἴδιον μέτρον μὲ ἐκεῖνον, ὕστερα ἀπὸ τόσον χρόνον καὶ τόσον ἐπίδοσιν καὶ τόσας δωρεὰς τοῦ Θεοῦ.

Ἐχοντες λοιπὸν κατὰ νοῦν ὅλα αὐτά, ὅτι δηλαδὴ τὰ δεινὰ πού ὑπέστη ἐκεῖνος ἦσαν μεγαλύτερα, καὶ δυσκολώτερος ὁ ἀγὼν τότε μὲ αὐτά, ἃς ὑποφέρωμεν μὲ γενναιότητα καὶ μὲ μεγάλην εὐχαρίστησιν τὰς ἐπερχομένας συμφορὰς διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τοὺς ἰδίους μὲ ἐκεῖνον στεφάνους, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ ὁποίου ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τὸν Πατέρα μαζὶ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΤΙ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟΝ ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΛΕΓΟΥΣΙ
καὶ τοῖς ἀκούουσι τὸ πρὸς χάριν δημηγορεῖν, καὶ ὅτι
χρήσιμον καὶ δικαιοσύνη μεγίστη τὸ κατηγορεῖν τῶν
οἰκείων ἁμαρτημάτων.

5 1. Ἰκανῶς ὑμῶν, οἶμαι, καθηγάμεθα πρόωγ, καὶ βα-
θυτέραν ἐδώκαμεν τὴν πληγὴν· οὐκοῦν ἀνάγκη θεραπεῦσαι
τὴμερον, καὶ προσηνέστερα ἐπιθεῖναι τὰ φάρμακα. Οὗτος γὰρ
ἄριστος ἰατρείας τρόπος, μὴ μόνον τέμνειν, ἀλλὰ καὶ ἐπι-
δεσμεῖν τὰ ἔλκη· οὗτος θαυμασιὸς διδασκαλίας νόμος, μὴ
10 μόνον ἐπιτιμᾶν, ἀλλὰ καὶ παρακαλεῖν καὶ παραμυθεῖσθαι.
Οὕτω καὶ Παῦλος ἐκέλευσεν «Ἐλεγξον, ἐπιτίμησον, παρα-
κάλεσον». Ἐάν τε παρακαλῇ τις διόλου, ραθυμοτέρους ποιεῖ
τοὺς ἀκροαίας· ἐάν τε ἐπιτιμᾷ μόνον, τραχυτέρους ἐργάζε-
ται· οὐ γὰρ δυνάμενοι τὸ φορτίον τῶν διηνεκῶν ἐλέγχων
15 ἐνεγκεῖν, ἀποπηδῶσιν εὐθέως. Διὸ χρὴ ποικίλον τινὰ εἶναι
τὸν τῆς διδασκαλίας τρόπον. Ἐπεὶ οὖν τῇ προτιέρα σφοδρό-
τερον τὴν ἐκάστου διάνοιαν ἔδακεν ὁ λόγος, προσηνεστέρας
ἡμῖν δεῖ τῆς διδασκαλίας τήμερον, καὶ ταῖς ἐκ τῶν ἐλέγχων
γενομέναις ὀδύναϊς, ὥσπερ ἔλαιον, ἀναγκαῖον ἐπισιάξαι τοῦ
20 λόγου τὸ προσηνές, πρότερον αὐτῶν ὑμᾶς ἀναμνήσαντες τῶν
ἐλέγχων.

Ἀνέγνωμεν ὑμῖν πρόωγ τὸν Παύλου νόμον περὶ τῆς
τῶν μωσιτηρίων κοινωνίας κείμενον τοῖς μεμνημένοις ἅπασιν.

ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΑΥΤΟΥΣ

πού ὁμιλοῦν καὶ εἰς αὐτοὺς πού ἀκούουν, νὰ ἀγορεύουν καὶ νὰ λέγουν εὐχάριστα πράγματα εἰς τοὺς ἀκροατὰς καὶ ὅτι εἶναι χρήσιμον καὶ μεγίστη ὠφέλεια τὸ νὰ μεμφώμεθα τὰ ἁμαρτήματά μας.

1. Νομίζω ὅτι ἄρκετὰ σᾶς ἐπροσβάλαμεν προηγουμένως καὶ σᾶς ἐκάμαμεν βαθυτέραν τὴν πληγὴν, δι' αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη σήμερον νὰ τὴν θεραπεύσωμεν καὶ νὰ ἐπιθέσωμεν ἀπαλύτερα τὰ φάρμακα. Διότι αὐτὸς εἶναι ὁ ἄριστος τρόπος τῆς θεραπείας, ὄχι μόνον νὰ κόπῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιδένη τὰς πληγὰς· ὁμοίως ἀποτελεσματικὸς καὶ ἀξιοθαύμαστος κανόνας διδασκαλίας εἶναι ὄχι μόνον τὸ νὰ ἐπιπλήξωμεν κάποιον, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ παρηγορήσωμεν καὶ νὰ συμβουλεύσωμεν. Αὐτὸ διέταξε καὶ ὁ Παῦλος· «ἔλεγξε, ἐπίπληξε, παρηγόρησε καὶ ἐνίσχυσε μὲ κάθε κατάλληλον διδασκαλίαν»¹. Ἐὰν παρηγορῇ κανεὶς μόνον, κάμνει τοὺς ἀκροατὰς τοῦ ἀμελεστέρου· ἐὰν τοὺς ἐπιπλήττῃ μόνον, τοὺς κάμει πρὸ σκληροῦς, διότι ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦν νὰ φέρουν τὸ φορτίον τῶν συνεχῶν ἐλέγχων, ἀποσκίρτοῦν ἀμέσως. Διὰ τοῦτο πρέπει ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας νὰ εἶναι ποικίλος. Ἐπειδὴ λοιπὸν κατὰ τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν πολὺ περισσότερον ἐλύπησεν ὁ λόγος τὴν ψυχὴν τοῦ καθενός, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ κάμωμεν σήμερον γλυκυτέραν τὴν διδασκαλίαν καὶ τοὺς πόνους πού ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ τοὺς ἐλέγχους, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ στάξωμεν ἐπάνω εἰς αὐτοὺς τὴν γλυκύτητα τοῦ λόγου, ὡσὰν νὰ εἶναι λάδι, ἀφοῦ προηγουμένως σᾶς ὑπενθυμίσωμεν τοὺς ἐλέγχους.

Σᾶς ἀνεγνώσαμεν προηγουμένως τὸν νόμον τοῦ Παύλου πού ἀφορᾷ εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν μυστηρίων καὶ

Ὁ δὲ νόμος ἦν οὗτος· οὐδὲν γὰρ καλύει καὶ νῦν αὐτὸν ἀνα-
 γνῶναι πάλιν· «Δοκιμαζέτω δὲ ἕκαστος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως
 ἐκ τοῦ ἄριου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποιηρίου πινέτω». Ἰσα-
 σιν οἱ μεμνημένοι τὰ λεγόμενα, καὶ τίς μὲν ὁ ἄριος, τί δὲ
 5 τὸ ποιήριον. «Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων», φησὶν, «ἀναξίως
 τοῦ Κυρίου, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ
 Κυρίου». Τοῦτον ὑμῖν τὸν νόμον ἀνέγνωμεν· ἐξηγησάμεθα
 δὲ καὶ τὴν διάνοιαν τοῦ ρητοῦ. Εἶπομεν τί ἔστιν, «Ἐνοχος
 ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου», ὅτι τὴν
 10 αὐτὴν δώσει δίκην, ὅσῃν ὑποσιήσονται τιμωρίαν οἱ σιανρώ-
 σαντες τὸν Χριστόν. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι, φησὶν, οἱ σφα-
 γεῖς ἔνοχοι ἐγένοντο τοῦ αἵματος, οὕτω καὶ οὗτοι οἱ ἀνα-
 ξίως κοινωνοῦντες τῶν μυστηρίων· τοῦτο γὰρ ἔστιν, «Ἐνο-
 χος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου».

15 Ἐδόκει πολλὴν ὑπερβολὴν ἔχειν τὸ εἰρημένον καὶ ἀφό-
 ρητος εἶναι ἢ ἀπειλή· προσεδήκαμεν καὶ λογισμὸν ἐκ παρα-
 δείγματος ἀκολουθίαν ἔχοντα πολλήν. Ὡσπερ γὰρ, ἔφην, ἂν
 τε διαρρήξῃ τις τὴν πορφυρίδα τὴν βασιλικήν, ἂν τε μολύ-
 νῃ βορβόρω, παραπλησίως εἰς τὸν ἐνδύματα αὐτὴν ὕβρισε
 20 βασιλέα· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα οἱ τε ἀνελόντες τὸ σῶμα τὸ
 δεσποικόν, οἱ τε ἀκαθάρτω δεχόμενοι τῇ διανοίᾳ, ὁμοίως
 ἐμπαροينوῦσι τῷ ἐνδύματι τῷ βασιλικῷ. Διέρρηξαν μὲν οὖν
 αὐτὸ Ἰουδαῖοι τῷ σιανρῷ, μολύνει δὲ καὶ ὁ ἀκαθάρτω δε-
 χόμενος αὐτὸ ψυχῇ· ὥστε εἰ καὶ διάφορα τὰ τῆς παρανο-
 25 μίας, ἀλλὰ τὰ τῆς ὕβρεως ἴσα. Τοῦτο πολλῶν καθήψατο,
 τοῦτο πολλοὺς ἐθορόβησεν· ἔδακε τὸ συνειδὸς τῶν ἀκουόντων,
 μᾶλλον δὲ οὐχὶ τῶν ἀκουόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμοῦ τοῦ

 2. Α' Κορ. 11, 28.

3. Α' Κορ. 11, 27.

ὁ ὁποῖος ἰσχύει δι' ὅλους τοὺς πιστοὺς· ὁ νόμος δὲ αὐτὸς ἦτο ὁ ἐξῆς, διότι τίποτε δὲν ἐμποδίζει καὶ τώρα νὰ τὸν ἀναγνώσω καὶ πάλιν· «ἄς ἐξετάζη δὲ κάθε ἄνθρωπος τὸν ἑαυτὸν τοῦ μὲ πολλὴν προσοχὴν, καὶ ἔτσι προετοιμασμένος ἄς τρώγῃ ἀπὸ τὸν καθαγιασμένον ἄρτον καὶ ἀπὸ τὸ καθαγιασμένον ποτήριον»². Γνωρίζουν οἱ πιστοὶ τὰ λεγόμενα καὶ ποῖος μὲν εἶναι ὁ ἄρτος, ποῖον δὲ τὸ ποτήριον. Διότι λέγει· «ὁποῖος τρώγει τὸν ἄρτον αὐτὸν καὶ πίνει τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, θὰ εἶναι ἔνοχος καὶ ὑπόδικος διὰ βαρεῖαν ἀσέβειαν καὶ ὕβριν ἐναντίον τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου»³. Αὐτὸν τὸν νόμον σᾶς εἶχαμεν ἀναγνώσει· ἀνεπτύξαμεν δὲ καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ ρητοῦ. Εἶπαμε τί σημαίνει «θὰ εἶναι ἔνοχος καὶ ὑπόδικος διὰ βαρεῖαν ἀσέβειαν καὶ ὕβριν ἐναντίον τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου», ὅτι δηλαδὴ θὰ ὑποστῇ τὴν τιμωρίαν ὅσῃν θὰ ὑποστοῦν καὶ αὐτοὶ ποὺ ἐσταύρωσαν τὸν Χριστόν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι, λέγει, οἱ σφαγεῖς εἶναι ἔνοχοι διὰ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ αὐτοὶ ποὺ κοινωνοῦν ἀναξίως τῶν μυστηρίων· αὐτὸ σημαίνει «θὰ εἶναι ἔνοχος τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου».

Ἐφαίνετο νὰ ἔχη τὸ λεχθὲν πολλὴν ὑπερβολὴν καὶ νὰ εἶναι ἡ ἀπειλὴ ἀνυπόφορος· προσεθέσαμεν καὶ ἀπόδειξιν ἀπὸ κάποιο παράδειγμα ποὺ ἦτο πολὺ σύμφωνον πρὸς αὐτό. Διότι, εἶπα, ὅπως ἀκριβῶς, ἂν κανεῖς σχίσῃ τὴν βασιλικὴν πορφύραν, ἂν τὴν μολύνῃ εἰς τὴν ἀκαθαρσίαν, εἶναι περίπου τὸ ἴδιον ὡς νὰ ὕβρισε τὸν ἴδιον τὸν βασιλέα ποὺ αὐτὴ ἐνδύει, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἐφόνευσαν τὸ σῶμα τὸ δεσποτικὸν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὸν δέχονται εἰς τὴν ἀκάθαρτον ψυχὴν των, ὁμοίως ὕβρίζουν τὸ βασιλικὸν ἔνδυμα. Διέρρηξαν μὲν αὐτὸ οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὸν σταυρόν, τὸ μολύνει ὅμως καὶ ἐκεῖνος ποὺ τὸ δέχεται αὐτὸ εἰς τὴν ἀκάθαρτον ψυχὴν του· ὥστε ἂν καὶ διαφέρουν αἱ παρανομίαι ὅμως ὡς πρὸς τὴν ὕβριν εἶναι ἴσαι. Αὐτὸ εἰς πολλοὺς ἐνέβαλλε σκέψεις καὶ πολλοὺς ἐθορύβησεν· ἐδάγκωσε τὴν συνείδησιν τῶν ἀκουόντων, μᾶλλον δὲ ὄχι μόνον τῶν ἀκουόντων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδικὴν μου ποὺ ὁμιλῶ πρὸς ἐσᾶς,

λέγοντος πρὸ ὑμῶν· κοινή γὰρ ἡ διδασκαλία, κοινὰ τὰ τραύματα· διὸ καὶ κοινὰ τὰ φάρμακα ἐπιτίθημι. Τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἐγένετο ἔργον, ὥστε καὶ τὸν λέγοντα καὶ τοὺς ἀκούοντας τοῖς αὐτοῖς ὑποκεῖσθαι νόμοις, τῆς αὐ-

5 τῆς κοινωνεῖν φύσεως, ὁμοίως ἕκαστον ὑπεύθυνον εἶναι παρβαίοντα.

Διὰ τί; Ἴνα μετὰ συμμετρίας ποιῆσαι τὴν ἐπιτίμησιν, ἵνα συγγνωμονικὸς γένηται τοῖς ἁμαρτάνουσιν, ἵνα ἀναμιμνησκόμενος τῆς οἰκείας ἀσθενείας μὴ ἀφόρητον ποιῆται τὸν

10 ἔλεγχον. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀγγέλους ἐκ τῶν οὐρανῶν καταγαγὼν ὁ Θεὸς τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει διδασκάλους ἐπέστησεν, ἵνα μὴ διὰ τὸ τῆς φύσεως ὑπερέχον, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας τὴν ἄγνοιαν, ἀφειδέστερον ποιῶνται τὰς καθ' ἡμῶν ἐπιτιμήσεις· ἀλλὰ ἀνθρώπους θνητοὺς ἔδωκε διδασκάλους

15 καὶ ἱερέας, ἀνθρώπους ἀσθένειαν περικειμένους, ἵνα αὐτὸ δὴ τοῦτο, τὸ τοῖς αὐτοῖς ὑπεύθυνον εἶναι καὶ τὸν λέγοντα καὶ τοὺς ἀκούοντας, χαλινὸς γένηται τῇ τοῦ λέγοντος γλώττῃ, μὴ συγχωρῶν πέρα τοῦ μέτρου ποιεῖσθαι τὰς κατηγορίας. Καὶ οὗτοι τοῦτο εἰσιν ἀληθῆς, αὐτὸς ὁ Παῦλος, ὁ τὸν νόμον

20 ἐκεῖνον θεῖς, καὶ ταύτην ἡμᾶς ἐδίδαξε τὴν αἰτίαν, οὕτως εἰπὼν· «Πᾶς γὰρ ἱερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται, μειριοπαθεῖν δυνάμενος τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ πλανωμένοις». Πόθεν καὶ διὰ τί; «Ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς περίκειται ἀσθένειαν».

25 Ὅρας διὸ ἡ ἀσθένεια τῆς συμπαθείας ὑπόθεσις γίνεται, καὶ τὸ συγγενὲς τῆς φύσεως οὐκ ἀφήσιν εἰς ἀμετρίαν ποτὲ ἐκπεσεῖν τὸν ἐπιτιμῶντα, κἂν σφόδρα φιλονεικῇ; Τίνος δὲ ἕνεκεν ταῦτα εἶπον; Ἴνα μὴ λέγητε ὅτι Σὺ καθαρὸς ὢν ἁμαρτημάτων, ἀπηλλαγμένος τῆς ὀδύνης τῆς κατὰ τὴν ἐπι-

διότι εἶναι κοινὴ ἡ διδασκαλία καὶ κοινὰ τὰ τραύματα· διὰ τοῦτο ἐπιθέτω καὶ τὰ φάρμακα κοινά. Τοῦτο εἶναι ἔργον τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, ὥστε καὶ ὁ ὀμιλῶν καὶ οἱ ἀκούοντες νὰ ὑπόκεινται εἰς τοὺς ἰδίους νόμους, νὰ εἶναι τῆς ἰδίας φύσεως καὶ νὰ εἶναι καθ' ὅμοιον τρόπον ὑπεύθυνος ὁ καθένας ὅταν παραβαίνη κάτι.

Διατί συμβαίνει τοῦτο; Διὰ νὰ κάμη τὴν ἐπίπληξιν μὲ ἀνάλογον μέτρον, διὰ νὰ γίνῃ πρόθυμος εἰς τὸ νὰ παράσχη συγγνώμην εἰς τοὺς ἁμαρτάνοντας, ὥστε, ἐνθυμούμενος τὴν ἰδικὴν του ἀδυναμίαν, νὰ μὴ κάμη ἀνυπόφορον τὸν ἔλεγχον. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν κατεβίβασεν ἀπὸ τοὺς οὐρανούς ἀγγέλους νὰ τοὺς κάμη διδασκάλους εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ μὴ κάμουν τὰς ἐπιτιμήσεις ἐναντίον μας περισσοτέρας, λόγῳ τῆς ὑπεροχῆς τῆς φύσεώς των καὶ τῆς ἀγνοίας τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας· ἀλλὰ ἔδωσεν ὡς διδασκάλους ἀνθρώπους θνητοὺς καὶ ἱερεῖς, ἀνθρώπους πού ἔχουν ἀδυναμίαν, ὥστε αὐτὸ τοῦτο, πού εἶναι ὑπεύθυνον εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς τὸν λέγοντα καὶ εἰς τοὺς ἀκούοντας, νὰ γίνῃ καλινὸς εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ ὀμιλοῦντος, καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέπη νὰ κάμη τὰς κατηγορίας βαρυτέρας τοῦ ἐπιτρεπομένου μέτρον. Καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀληθές, ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος ἔθεσε τὸν νόμον ἐκεῖνον καὶ ἐδίδαξεν εἰς ἡμᾶς αὐτὴν τὴν αἰτίαν, λέγει τὰ ἐξῆς· «διότι κάθε ἱερεὺς πού λαμβάνεται καὶ ξεχωρίζεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, γίνεται καὶ ἐγκαθίσταται ἱερεὺς ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων, διὰ νὰ ἡμπορῇ αὐτὸς νὰ συμπαθῇ καὶ νὰ φέρεται μὲ μετριοπάθειαν εἰς αὐτοὺς πού παρασύρονται εἰς τὴν ἁμαρτίαν ἀπὸ ἄγνοιαν καὶ πλάνην»⁴. Πῶς καὶ διατί; «διότι καὶ αὐτὸς σὰν ἄνθρωπος περιβάλλεται καὶ διαποτίζεται καὶ φέρει τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν».

Βλέπεις ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ἀδυναμία γίνεται αἰτία τῆς συμπαθείας, καὶ ἡ ὁμοιότης τῆς σωματικῆς φύσεως δὲν ἀφήνει τὸν ἐπιτιμῶντα νὰ ξεφύγῃ ποτὲ ἀπὸ τὸ μέτρον καὶ ἂν ἀκόμα τὸ ἐπιθυμῇ πολὺ; Διὰ ποίαν λοιπὸν αἰτίαν τὰ εἶπα αὐτά; Διὰ νὰ μὴ λέγετε ὅτι ἐπειδὴ ἐσὺ εἶσαι καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτήματα, καὶ ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὴν λύπην πού ἐπιφέ-

τίμησιν, μετὰ πολλῆς ἐξουσίας ἐπιφέρεις ἡμῖν βαθυτέραν τὴν
 τομήν. Ἐγὼ γὰρ πρότερος αἰσθάνομαι τῆς ὀδύνης, ἐπειδὴ
 καὶ αὐτὸς ὑπεύθυνός εἰμι τοῖς ἁμαρτήμασι. «Πάντες γὰρ
 ἔσμεν ἐν ἐπιτιμίῳ»· καί, «Οὐδεὶς καυχῆσεται ἀγνὴν ἔχειν
 5 καρδίαν». Ὡστε οὐκ ἐν ἀλλοιρίοις φιλοσοφῶν κακοῖς, οὐδὲ
 ἐξ ἀπανθρωπίας τινός, ἀλλ' ἀπὸ κηδεμονίας πολλῆς τοὺς ἐ-
 λέγχους ἐποίησάμην ἐκείνους. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν τὰ σώματα
 ἰατρευόντων, ὁ μὲν ἐπάγων τὴν πληγὴν οὐδεμίαν λαμβάνει
 τῆς πληγῆς αἰσθησιν, ὁ δὲ τεμνόμενος, οὗτός ἐστιν ὁ διασπώ-
 10 μενος ταῖς ἀλγηδόσι μόνος· ἐπὶ δὲ τῶν τὰς ψυχὰς θεραπευόν-
 των οὐχ οὕτως, εἰ μήτε γε σφάλλομαι ἐξ ἑαυτοῦ τὰ τῶν λοι-
 πῶν δοκιμάζων, ἀλλ' αὐτὸς πρότερος ὀδυνᾶται ὁ λέγων,
 ἤνικα ἂν ἑτέροις ἐπιτιμᾷ. Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἐλεγχόμενοι παρ'
 ἑτέρων ἀλγοῦμεν, ὡς ἐλέγχοντες ἑτέρους ὑπὲρ ἁμαρτημάτων
 15 ὧν ἔσμεν ὑπεύθυνοι. Ἐπιλαμβάνεται γὰρ εὐθέως τὸ συνει-
 δὸς τοῦ λέγοντος, καὶ τὸ διδασκαλίας περικείμενον ἀξίωμα,
 εἰς τὰ αὐτὰ τοῖς μαθηταῖς καταπίπτειν ἁμαρτήματα, καὶ τῶν
 αὐτῶν δεῖσθαι ἐλέγχων, πικροτέραν τῷ λέγοντι ποιεῖ τὴν
 ὀδύνην.

20 2. Καὶ ταῦτα οὐκ ἀπλῶς ἀποδύρομαι νῦν· ἀλλ' ἐπειδὴ
 πολλοὶ τὸ βάρος τῶν εἰρημένων οὐκ ἐνεγκόντες, μετὰ τὴν
 ἀναχώρησιν προσελθόντες ἐδυσχέραινον, ἠγανάκτουں. Ἀπά-
 γεις ἡμᾶς, λέγοντες, τῆς ἱερᾶς τραπέζης, καὶ τῆς κοινωνίας
 ἀποσοβεῖς. Διὰ τοῦτο ταῦτα ἠναγκάσθη ἐπιτεῖν, ἵνα μάθητε
 25 ὅτι οὐκ ἀπάγω, ἀλλὰ συνάγω μᾶλλον· οὐκ ἀποσοβῶ οὐδὲ ἀ-
 πείρω, ἀλλ' ἐπισπῶμαι διὰ τῶν ἐλέγχων πλέον. Ὁ γὰρ
 φόβος τῆς εἰρημένης τιμωρίας, καθάπερ πῦρ εἰς κηρὸν, οὐ-
 τως εἰς τὸ συνειδὸς τῶν ἁμαρτανόντων ἐμπίπτων, λύει μὲν
 ἡμῶν καὶ τήκει τὰ πλημμελήματα, διηνεκῶς ἐγκαθήμενος,

5. Σοφ. Σειράχ 8, 5.

6. Παροιμ. 20, 9.

ρει ἢ ἐπιτίμησις μὲ μεγάλην δύναμιν ἐπιφέρεις εἰς ἡμᾶς βαθύτερον τὸ τραῦμα. Διότι ἐγὼ ἐνωρίτερον αἰσθάνομαι τὴν ὀδύνην, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἴδιος εἶμαι ὑπεύθυνος διὰ τὰ ἀμαρτήματα. «Διότι ὅλοι εἴμεθα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀμαρτιῶν»⁵ καὶ «κανεῖς δὲν ἠμπορεῖ νὰ καυχηθῆ ὅτι ἔχει ἀγνὴν καρδίαν»⁶. Ὡστε δὲν ἐξετάζω μόνον τὰ κακὰ τῶν ἄλλων, οὔτε μὲ κάποιαν σκληρότητα, ἀλλὰ ἔκαμα τοὺς ἐλέγχους ἐκείνους ὀρμώμενος ἀπὸ φροντίδα καὶ ἀγάπην πρὸς ἐσᾶς. Διότι εἰς αὐτοὺς ποὺ θεραπεύουν τὰ σώματα, αὐτὸς μὲν ποὺ περιποιεῖται τὴν πληγὴν δὲν λαμβάνει καμμίαν αἴσθησιν τῆς πληγῆς, αὐτὸς δὲ μόνον ποὺ ὑφίσταται τὴν τομὴν, αὐτὸς εἶναι ποὺ διαταράσσεται μόνον ἀπὸ τοὺς πόνους· εἰς αὐτοὺς ὅμως ποὺ θεραπεύουν τὰς ψυχὰς δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον, ἂν βέβαια δὲν ἀποτύχω νὰ ἐξετάσω τὰ ἀμαρτήματα τῶν ἄλλων ἀπὸ τὰ ἰδικά μου, ἀλλὰ αὐτὸς πρῶτος ὁ ὁμιλῶν λυπᾶται, ὅταν ἐλέγχη ἄλλους. Οὔτε λοιπὸν ὅταν ἐλεγχώμεθα ὑπὸ ἄλλων πονοῦμεν τόσον, ὅσον ὅταν ἐλέγχωμεν ἄλλους διὰ ἀμαρτήματα διὰ τὰ ὁποῖα εἴμεθα ὑπεύθυνοι καὶ ἡμεῖς. Διότι ἀμέσως ὑπενθυμίζει ἢ συνείδησις τοῦ ὁμιλοῦντος καὶ τὸν σκοπὸν ποὺ ἔχει ἢ διδασκαλία καὶ ὅτι ὁ ἴδιος ὑποπίπτει εἰς τὰ ἴδια ἀμαρτήματα μὲ τοὺς μαθητάς του καὶ ὅτι χρειάζεται τοὺς ἰδίους ἐλέγχους μὲ αὐτοὺς πράγμα ποὺ κάμνει τὴν λύπην πικροτέραν εἰς τὸν ὁμιλοῦντα.

2. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγω τώρα ὅχι διὰ νὰ θρηνηλογήσω, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ δὲν ὑπέφεραν τὸ βάρος τῶν λεχθέντων, μετὰ τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας ἀφοῦ προσῆλθον εἰς ἡμᾶς δυσारेστημένοι καὶ λυπημένοι ἔλεγαν, μᾶς ἀπομακρύνεις ἀπὸ τὴν ἱερὰν τράπεζαν καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου ποὺ μᾶς δημιουργεῖς μᾶς ἀπομακρύνεις ἀπὸ τὴν κοινωνίαν. Διὰ τοῦτο ἠναγκάσθην νὰ εἰπῶ αὐτά, διὰ νὰ μάθετε ὅτι δὲν σᾶς ἀπομακρύνω, ἀλλὰ σᾶς συγκεντρώνω μᾶλλον· δὲν σᾶς ἐκφοβίζω οὔτε σᾶς ἀπομακρύνω, ἀλλὰ θέλω νὰ σᾶς ἐλκύσω περισσότερο διὰ τῶν ἐλέγχων. Διότι ὁ φόβος τῆς τιμωρίας ποὺ ἐλέχθη, ὅπως ἡ φωτιὰ εἰς τὸν κηρὸν, ἔτσι πίπτει καὶ παραμένει συνεχῶς εἰς τὴν καρδίαν τῶν ἀμαρτανόντων, λύνει καὶ λειώνει τὰ πλημμελήματά μας, κάμνει

καθαράν δὲ καὶ ἀποσιλβουσαν ἐργαζόμενος τὴν διάνοιαν, πλείονα τὴν παρρησίαν ἡμῖν ἐντίθησιν· ἀπὸ δὲ τῆς παρρησίας καὶ προθυμίας πλείων γένοιτ' ἂν πρὸς τὸ συνεχῶς τῶν ἀπορρήτων καὶ φρικτῶν κοινωνεῖν μυστηρίων. Καὶ κα-
 5 θάπερ ὁ πικρὰ φάρμακα τοῖς κακοσίτοις διδούς, καὶ τοὺς πονηροὺς ἐκκαθαίρων χυμούς, διεγείρει τὴν καταβεβλημένην ὄρεξιν, καὶ μετὰ πλείονος παρασκευάζει τῆς προθυμίας τῆς συνήθους ἀπισθοῦ τροφῆς· οὕτω δὲ καὶ ὁ πικρὰ λέγων ῥήματα, καὶ καθαίρων τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς τῆς διανοίας,
 10 καὶ τὸ βαρὺ τῶν ἁμαρτημάτων ἀποσκευαζόμενος φορτίον, δίδωσιν ἀναπνεῦσαι τῷ συνειδότι, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἡδονῆς ἀπογεύσασθαι τοῦ σώματος παρασκευάζει τοῦ δεσποτικοῦ. Οὐ τοίνυν δυσχεραίνειν ὑπὲρ τῶν εἰρημένων χρεῖ, ἀλλ' ἀποδέχεσθαι καὶ ἐπαινεῖν.

15 Εἰ δέ τινες ἀσθενέστερον διάκεινται, καὶ οὐκ ἀνέχονται ταύτης ἡμῶν τῆς ἀπολογίας, ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι πρὸς αὐτοὺς, ὅτι Οὐκ ἐμαντοῦ νόμους ὑμῖν ἐξηγοῦμαι, ἀλλ' ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβάγια ἀναγινώσκω γράμματα· καὶ ἀνάγκη τὸν ταύτην ἐμπιστευθέντα τὴν διακονίαν, ἣ πάντα μετὰ παρρησίας
 20 εἶπεῖν τὰ ἐγκείμενα τὸ συμφέρον, ἀλλὰ μὴ τὸ ἡδὺ τοῖς ἀκροαταῖς πανταχοῦ ζητοῦντα· ἢ τὴν τῶν ἀκούοντων ὑπειδόμενον ἀπέχθειαν, καὶ τὴν ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἐκείνων προσέσθαι σωτηρίαν, διὰ τῆς ἀκαίρου ταύτης χάριτος. "Οἱ γὰρ καὶ τῷ λέγοντι καὶ τοῖς ἀκούουσι σφόδρα ἐπικίνδυνον τὸ τῶν θείων
 25 ἀποκρύπτεσθαι τι νόμων, καὶ ὅτι φόνων ὑπεύθυνοι οἱ διδάσκαλοι κρίνονται, διὰ μὴ πάντα χωρὶς ὑποστολῆς ἐξηγῶνται τοῦ Θεοῦ τὰ δικαιώματα, Παῦλον ὑμῖν τούτων πάλιν παρέξομαι μάρτυρα. Διὰ γὰρ τοῦτο συνεχῶς ὑπὲρ ἀπάντων ἐπὶ τὴν ἁγίαν ἐκείνην καταφεύγω ψυχὴν, ὅτι χρήσιμοί τινές
 30 εἶσι καὶ θεῖοι νόμοι τὰ Παύλου ῥήματα. Οὐ γὰρ Παῦλός ἐ-

καθάραν καὶ λάμπουσαν τὴν ψυχὴν μας, καὶ θέτει ἐντὸς μας πεισσότερον θάρρος· καὶ ἀπὸ τὴν παρρησίαν καὶ τὴν προθυμίαν ἡμπορεῖ νὰ προκύψῃ ὡς ἀποτέλεσμα ἡ συχνὴ κοινωνία τῶν ἀπορρήτων καὶ φοβερῶν μυστηρίων. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ ὁποῖος δίδει πικρὰ φάρμακα εἰς αὐτοὺς ποὺ δὲν ἔχουν ὄρεξιν, ἀφοῦ τὰ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν κακὴν γευστικὴν τῶν ιδιότητα, διεγείρει τὴν ὄρεξιν ποὺ ἔχει καθῆ καὶ τοὺς προετοιμάζει μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν νὰ δέχωνται τὴν συνηθισμένην τροφήν, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτὸς ποὺ λέγει πικροὺς λόγους καὶ καθαρίζει τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς τοῦ νοῦ καὶ ἀφαιρεῖ τὸ βαρὺ φορτίον τῶν ἀμαρτημάτων, δίδει εἰς τὴν συνείδησιν κάποιαν ἄνεσιν καὶ προετοιμάζει μὲ μεγάλην εὐχαρίστησιν νὰ γευθῶμεν τοῦ σώματος τοῦ δεσποτικοῦ. Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν νὰ δυσανασχετῆτε δι' ὅσα ἐλέχθησαν, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ τὰ ἀποδεχθῆτε εὐχαρίστως καὶ νὰ μὲ ἐπαινέσετε.

Ἄν δὲ μερικοὶ εὐρίσκωνται εἰς ἀσθενεστέραν κατάστασιν καὶ δὲν ἡμποροῦν νὰ ὑποφέρουν αὐτὴν τὴν ἰδικὴν μας ἀπολογίαν, τοῦτο θὰ ἤθελα νὰ εἰπῶ πρὸς αὐτοὺς ὅτι δὲν παραγγέλλω πρὸς ἐσᾶς ἰδικούς μου νόμους, ἀλλὰ εἰς ἀναγινώσκω γράμματα ποὺ ἔχουν κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν· καὶ πρέπει αὐτὸς εἰς τὸν ὁποῖον ἐνεπιστεύθη ἡ διακονία, αὐτὸς ἢ νὰ εἰπῆ μὲ θάρρος ὅλα ὅσα ὑπάρχουν ἐκεῖ, αὐτὰ ποὺ συμφέρουν, χωρὶς νὰ ἐπιδιώκῃ πάντα νὰ λέγῃ αὐτὰ ποὺ εὐχαριστοῦν τοὺς ἀκροατὰς ἢ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπέχθειαν ποὺ δημιουργεῖται ἐκ μέρους τῶν ἀκροατῶν τοῦ νὰ ἀπορρίψῃ καὶ τὴν ἰδικὴν του σωτηρίαν καὶ ἐκείνων, ἱκανοποιῶν ἔτσι αὐτὴν τὴν παράλογον χάριν των. Ὅτι καὶ εἰς τὸν ὁμιλοῦντα καὶ εἰς τοὺς ἀκροατὰς εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνον τὸ νὰ ἀποκρύπτουν κάτι ἀπὸ τοὺς θεῖους νόμους, καὶ ὅτι κρίνονται ὡς ὑπεύθυνοι φόνων οἱ διδάσκαλοι ὅταν δὲν διδάσκουν ὅλας τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ χωρὶς νὰ ἀποκρύπτουν ἢ νὰ ἀφαιροῦν κάτι, θὰ σᾶς φέρω καὶ πάλιν τὸν Παῦλον ὡς μάρτυρα· Διὰ τοῦτο βέβαια δι' ὅλα καταφεύγω συνεχῶς εἰς τὴν ἀγίαν ἐκείνην ψυχὴν, διότι εἶναι πολὺ χρήσιμοι καὶ θεῖοι νόμοι οἱ λόγοι τοῦ Παύλου. Καθόσον δὲν εἶναι αὐτὸς

στιν ὁ λαλῶν, ἀλλ' ὁ Χριστὸς ὁ τὴν ἐκείνου ψυχὴν κινῶν· δι' ἐκείνου γὰρ φθέγγεται πάντα, ἅπερ ἐκεῖνος εἶπε.

Τί τοίνυν φησὶν ὁ Παῦλος; Καλέσας τοὺς τὴν Ἐφεσον οἰκοῦντας, καὶ ἐσχάτην πρὸς αὐτοὺς δημηγορίαν εἰπὼν, 5 ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτῶν ἀπίστας ἤμελλε, διδάσκων τοὺς ἐφεισηκότας αὐτοῖς, ὅτι καθάπερ οἱ τὸ αἷμα ἐκχέοντες τῶν μαθητῶν, οὕτως οἱ τὰ συμφέροντα μὴ λέγοντες αὐτοῖς, εἰσὶν ὑπεύθυνοι κολάσεως καὶ τιμωρίας, οὕτω πῶς φησι· «Καθαρός εἰμι ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων». Διὰ τί; «Οὐ γὰρ 10 ὑπεσειλάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν πᾶσαν τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ»· ὡς εἰ ὑπεσειλάτο τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι, οὐκ ἦν καθαρὸς ἐκ τοῦ αἵματος, ἀλλ' ὡς ἀνδροφόνος ἐκρίνεται, καὶ μάλα εἰκότως. Ὁ μὲν γὰρ ἀνδροφόνος τὸ σῶμα ἀναιρεῖ μόνον, ὁ δὲ πρὸς χάριν δημηγορῶν, καὶ ραθυμοτέρους ποιῶν τοὺς ἀκροα- 15 τίας, τὴν ψυχὴν ἀπόλλυσι· κακεῖνος μὲν τῷ παρόντι προδίδωσι θανάτῳ, οὗτος δὲ τὴν ψυχὴν ἀπόλλυσι, καὶ πρὸς τὰς ἀθανάτους παρπέμπει κολάσεις καὶ τιμωρίας. Ἔρα οὖν Παῦλος μόνος τοῦτο φησὶν; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ πρὸ Παύλου πάλιν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου τὸ αὐτὸ τοῦτο αἰνίττεται οὕ- 20 τω λέγων· «Σκοπὸν δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ».

Τί ἐστὶ, «Σκοπὸν»; Σκοπὸς λέγεται ὁ τῶν στρατιοπέδων κάτω καθημένων ὑψηλὸν καὶ γεώλοφον χωρίον καταλαβὼν κακεῖθεν ἐπιόντας τοὺς πολεμίους σκοπεύων, καὶ τοῖς κάτω καθημένοις μηνύων τὴν ἔφοδον, καὶ διεγείρων πρὸς τὴν 25 τοῦ πολέμου παράταξιν, ὥστε μὴ ἀφυλάκτοις ἐπιπεσόντας, μετὰ πολλῆς διαχειρίσασθαι τῆς εὐκολίας. Ἐπεὶ οὖν πολλὰ τῶν ἐπιόντων δεινῶν οὐχ ὀρῶμεν ἡμεῖς οἱ χαμαὶ βαδίζον-

πού ὁμιλεῖ ὁ Παῦλος, ἀλλὰ ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος παρακινεῖ τὴν ψυχὴν ἐκείνου· διότι διὰ μέσου ἐκείνου μᾶς λέγει ὅλα ὅσα ἐκεῖνος εἶπε.

Τί λέγει λοιπὸν ὁ Παῦλος; Ἐφοῦ συνεκέντρωσε τοὺς κατοίκους τῆς Ἐφέσου καὶ ὠμίλησε συμβουλευτικὰ πρὸς αὐτοὺς διὰ τελευταίαν φοράν, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ τοὺς ἀφήσῃ καὶ νὰ ἀποχωρήσῃ, διδάσκων εἰς τοὺς πνευματικούς προΐσταμένους αὐτῶν ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι πού χύνουν τὸ αἷμα τῶν μαθητῶν, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ αὐτοὶ πού δὲν λέγουν αὐτὰ πού συμφέρουν εἰς αὐτούς, εἶναι ὑπεύθυνοι κολασμοῦ καὶ τιμωρίας, λέγει τὰ ἐξῆς· «εἶμαι ἀνεύθυνος δι' ὅλους σας ἐὰν συμβῆ καὶ παρασιρατήσῃ κανεὶς ἀπὸ σᾶς». Διὰ τί; Διότι δὲν παρέλειψα ποτὲ νὰ μὴ καταστήσω γνωστὴν εἰς σᾶς κάθε βουλήν τοῦ Θεοῦ πού σχετίζεται μὲ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου»⁷. Πράγματι ἐὰν παρέλειπε καὶ δὲν καθίστα γνωστὴν τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ ἦτο ἀνεύθυνος ἀπὸ τὸ αἷμα, ἀλλὰ θὰ ἐκρίνετο ὡς ἀνθρωποκτόνος καὶ κατὰ πολὺ φυσικὸν λόγον. Διότι ὁ μὲν ἀνθρωποκτόνος φονεύει μόνον τὸ σῶμα, αὐτὸς ὅμως πού ὁμιλεῖ διὰ νὰ εὐχαριστῆ καὶ κάμνει τοὺς ἀκροατὰς πρὸς νωθροὺς καταστρέφει τὴν ψυχὴν· καὶ ἐκεῖνος μὲν τὸν παραδίδει εἰς τὸν πρόσκαιρον θάνατον, ἐνῶ αὐτὸς καταστρέφει τὴν ψυχὴν καὶ τὴν στέλλει πρὸς τὰς αἰωνίους κολάσεις καὶ τιμωρίας. Μήπως αὐτὸ τὸ λέγει μόνον ὁ Παῦλος; Ὁχι βέβαια, ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ Παύλου πάλιν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου αὐτὸ ὑπαινίσσεται λέγων τὰ ἐξῆς· «Σὲ παρεχώρησα ὡς σκοπὸν διὰ τὸν Ἰσραήλ».

Τί σημαίνει «σκοπὸν»; Σκοπὸς λέγεται ἐκεῖνος πού, ἐνῶ τὸ στρατόπεδον εὐρίσκεται εἰς χαμηλότερον σημεῖον, κατέλαβε ὑψηλὸν καὶ γεώδη λοφίσκον καὶ ἀπὸ ἐκεῖ βλέπει τοὺς ἐπερχομένους ἐχθροὺς καὶ ἀναγγέλλει τὴν ἔφοδον εἰς αὐτοὺς πού εὐρίσκονται εἰς τὸ χαμηλότερον σημεῖον καὶ τοὺς ἀφυπνίζει διὰ νὰ παραταχθοῦν πρὸς πόλεμον, ὥστε νὰ μὴ ὀρμήσουν ἐπάνω τους οἱ ἐχθροὶ πρὶν προφυλαχθοῦν καὶ τοὺς ἐξοντώσουν μὲ μεγάλην εὐκολίαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν πολλὰ ἀπὸ τὰ ἐπερχόμενα δεινὰ δὲν τὰ βλέπομεν

τες, ὠκονόμησεν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις, ὥσπερ ἐφ' ὑψηλοῦ χωρίου
 τῆς προφητείας τοὺς ἀγίους προφήτας ἐσιῶτας, μέλλου-
 σαν τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν ἡμῖν ἐπιέναι πόρρωθεν προμηνύειν,
 ἵνα διὰ τῆς μετανοίας ἑαυτοὺς ἀνακησάμενοι, καὶ πεπιω-
 5 κυϊαν ἡμῶν τὴν ψυχὴν ἀνορθώσαντες, τὴν θεήλατον πόρρω-
 θεν ἀποκρουσόμεθα πληγὴν. Διὰ τοῦτο φησι «Σκοπὸν δέ-
 δωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ», ἵνα μέλλουσαν ἐπιέναι τὴν συμ-
 φορὰν προμηνύσης, καθάπερ ἐκεῖνος τοὺς πολεμίους. Καὶ
 τιμωρίαν δὲ οὐ μικρὰν ἐπιιθήσει τῷ μὴ προλέγοντι τοῦ Θε-
 10 οῦ τὴν ὀργὴν. Ποίαν δὴ ταύτην; Τὰς ψυχὰς τῶν ἀπολλυμέ-
 νων, φησὶν, ἐκ τῆς χειρὸς σου ἐκζητήσω. Τίς οὖν οὕτως
 ὤμους καὶ ἀπάνθρωπος καὶ ἀσυμπαθής, ὡς ἐγκαλεῖν τῷ λέ-
 γοντι καὶ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ διαλεγομένῳ συνεχῶς ὀργῆς,
 τισαύτην κόλασιν ὑφίστασθαι μέλλοντι, εἰ σιγήσειεν; Ὅτι
 15 μὲν οὖν ἡμῖν οὐ συμφέρει τοῖς λέγουσι τὰ τοιαῦτα σιγᾶν,
 ἱκανῶς καὶ ὁ προφήτης καὶ ὁ ἀπόστολος ἡμᾶς ἐπαίδευσεν,
 ὅτι δὲ οὐδὲ ὑμῖν τοῖς ἀκούουσι, δῆλον ἐκεῖθεν. Εἰ μὲν γὰρ
 ἐγὼ σιγήσας ἀπέκρυπτον τῇ σιγῇ τὰ ἁμαρτήματα, καλῶς ἐ-
 δυσχέραιεν ἕκαστος καὶ ἠγανάκτει δικαίως, μὴ σιγῶντιος
 20 ἐμοῦ· εἰ δὲ καὶ ἡμῶν σιγῶντων νῦν, ἀνάγκη πάντως ἐκεῖ
 φανῆναι τὰ πλημμελήματα, τί τὸ ὄφελος ἀπὸ τῆς σιγῆς γέ-
 νοιτ' ἄν; Ἄλλ' ὄφελος μὲν οὐδέν, βλάβη δὲ ἐσχάτη. Ἄν μὲν
 γὰρ εἶπω νῦν, εἰς μετάνοιαν ἄγω καὶ κατάνυξιν διανοίας,
 ἂν δὲ σιγήσω, νῦν μὲν οὐκ ἀναμνησόμεθα τῶν πεπλημμελη-
 25 μένων ἡμῖν, οὐδὲ μετανοήσομεν, ἐκεῖ δὲ αὐτὰ ὀφόμεθα πρὸ
 τῶν ὀφθαλμῶν γυμνὰ καὶ τειραχηλισμένα, καὶ θρηνησομεν
 εἰκῆ καὶ μάτην.

3. Ἐπεὶ οὖν ἀνάγκη πάντως ἢ ἐκεῖ ἢ ἐνταῦθα κατα-
 νυγῆναι ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι, βέλτιον ἐνταῦθα, καὶ μὴ ἐκεῖ·

ἔμεῖς ποὺ βαδίζομεν χαμηλά, ἔτακτοποίησεν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ὥστε, ἰστάμενοι οἱ ἅγιοι προφηῆται κατὰ κάποιον τρόπον ἐπάνω εἰς τὸν ὑψηλὸν τόπον τῆς προφητείας, νὰ προαναγγέλλουν εἰς ἡμᾶς τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ ποὺ πρόκειται νὰ ἐπέλθῃ ἀπὸ μακρὰ, ὥστε, ἀφοῦ τονώσωμεν τοὺς ἑαυτούς μας καὶ ἀνωρθώσωμεν τὴν ψυχὴν μας ποὺ ἔχει πέσει χαμηλά, νὰ ἀποκρούσωμεν μακρὰ τὴν θεόσταλτον πληγὴν. Διὰ τοῦτο λέγει· «Σὲ ἔδωσα ὡς σκοπὸν διὰ τὸν Ἰσραὴλ» διὰ νὰ προαναγγείλῃς τὴν μέλλουσαν νὰ ἐπέλθῃ συμφορὰν, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος προαναγγέλλει τὴν ἔλευσιν τῶν ἐχθρῶν. Καὶ δὲν ἐπιβάλλει μικρὰν τιμωρίαν εἰς ἐκεῖνον ποὺ δὲν προαναγγέλλει τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ. Ποία λοιπὸν εἶναι αὕτη; Θὰ ζητήσω, λέγει, τὰς ψυχὰς τῶν ἀπολεσθέντων ἀπὸ τὴν χεῖρά σου. Ποῖος λοιπὸν εἶναι τόσοσκιερὸς καὶ ἀπάνθρωπος καὶ ἀσυμπαθὴς ὥστε νὰ κατηγορῇ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ὀμιλεῖ καὶ διαλέγεται συνεχῶς περὶ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ ὑποστῇ μίαν τόσοσκιερὴν τιμωρίαν, ἐὰν ἤθελε σιγήσει; Ὅτι λοιπὸν δὲν συμφέρει εἰς ἡμᾶς ποὺ λέγομεν αὐτὰ νὰ σιωποῦμεν μᾶς τὸ ἐδίδαξαν εἰς ἱκανοποιητικὸν βαθμὸν καὶ ὁ προφήτης καὶ ὁ ἀπόστολος, ὅτι ὅμως δὲν συμφέρει καὶ εἰς ἐσᾶς ποὺ ἀκοῦτε, νὰ σιωπῶμεν, εἶναι φανερὸν ἀπὸ αὐτὰ. Διότι ἂν μὲν ἐγὼ σιωπῶν ἀπέκρυπτα διὰ τῆς σιωπῆς τὰ ἁμαρτήματα, ὀρθῶς τότε θὰ ἐδυσανασχετοῦσε κάθε ἕνας καὶ θὰ ἀγανακτοῦσε δικαίως ποὺ δὲν σιωπῶ· ἂν ὅμως μολονότι θὰ ἐσιωπούσαμεν ἡμεῖς τώρα, κατ' ἀνάγκην ὅμως θὰ ἐφαίνοντο ὀπποδὴποτε τὰ πλημμελήματα ἐκεῖ, ποία ὠφέλεια θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ προκύψῃ ἀπὸ τὴν σιωπὴν; Ὄφέλεια μὲν οὐδεμία, βλάβη δὲ ἡ μεγίστη. Διότι ἂν μὲν τὰ εἰπῶ τώρα, ὀδηγῶ εἰς μετάνοιαν καὶ κατάνυξιν τῆς ψυχῆς· ἂν δὲ σιγήσω, τώρα μὲν δὲν θὰ ἐνθυμηθοῦμεν τὰ ἁμαρτήματά μας, καὶ οὔτε θὰ μετανοήσωμεν, ἐκεῖ ὅμως θὰ τὰ ἰδοῦμεν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας γυμνὰ καὶ ἀποκεκαλυμμένα καὶ θὰ θρηνήσωμεν ματαίως καὶ ἀσκόπως.

3. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀναγκαστικὰ θὰ λυπηθῶμεν διὰ τὰ ἁμαρτήματά μας εἴτε ἐδῶ εἴτε ἐκεῖ, εἶναι προτιμότερον νὰ

Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἀπὸ τῶν προφητικῶν ρημάτων, ἀπὸ τῶν εὐαγγελικῶν. Ὁ μὲν γὰρ προφήτης φησὶν, «Ἐν τῷ ἄδη τίς ἐξομολήσεται σοι;», οὐχ ὅτι οὐκ ἐξομολογούμεθα, ἀλλ' ὅτι εἰκῆ τοῦτο ποιούμεν. Ὁ δὲ Χριστὸς καὶ διὰ παραβολῆς
 5 αὐτὸ τοῦτο ἐπαίδευσε. Λάζαρος γὰρ τις ἦν πτωχός, φησὶν, ἠλκωμένος πάντοθεν, νόσον ἀνίατον ἔχων· ἕτερος δέ τις πλούσιος τῶν ψυχίων οὐ μεταδίδου τῷ πένητι. Καὶ τί δεῖ
 10 πᾶσαν ἐπελθεῖν τὴν παραβολήν; ἴσπερ γὰρ τὴν ἱστορίαν ἅπασαν, τὴν ὠμότητα τοῦ πλουσίου, πῶς οὐ μειτεδίδου τῆς τραπέζης τῷ πτωχῷ, τὴν πενίαν τὴν ἐκείνου καὶ τὸν λιμόν, ᾧ προσεπάλασε διηνεκῶς. Ἀλλ' ἐνταῦθα ταῦτα· ἐπειδὴ δὲ ἐτελεύτησεν ἕκαστος, ὁρᾷ τὸν πτωχὸν ἐκείνον ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ἀβραάμ. Καὶ τί φησι «Πάτερ Ἀβραάμ, ἀπόστειλον αὐτόν, ἵνα ἐπισιάξῃ τῷ δακτύλῳ ἄκρη τῆ γλώττη μου, ἵνα ἀ-
 15 ναπαύσωμαι τῆς ὀδύνης». Εἶδες ἀντίδοσιν; οὐ μειτέδωκεν αὐτῷ ψυχίων, οὐ μεταλαμβάνει σιαγόνος ὕδατος. «Ὶ γὰρ μέτρον», φησί, «μειρεῖτε, μειρηθήσεται ὑμῖν».

Τί οὖν ὁ Ἀβραάμ; «Τέκνον, ἀπέλαβες τὰ ἀγαθὰ σου, καὶ Λάζαρος τὰ κακὰ· καὶ νῦν οὗτος μὲν ἐνταῦθα παρακα-
 20 λεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾷσαι». Ἀλλὰ τὸ ζητούμενον, ὅτι καταλύσονται μὲν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι καὶ μεταβάλλονται καὶ βελτίους γίνονται ἀπὸ τῆς γέννησης, οὐδὲν δὲ κερδαίνουσιν εἰς παραμυθίαν τῆς φλογός· «Πάτερ» γάρ, «ἀπόστειλον αὐτόν εἰς τὸν οἶκόν μου», φησὶν, «ἵνα τοῖς συγγενέσι μου διαμαρ-
 25 τύρηται, καὶ μὴ ἔλθωσιν εἰς τὸν τόπον τοῦτον». Αὐτὸς ἀποτυχὼν τῆς εὐεργεσίας, ἑτέροις προξενεῖ τὴν σωτηρίαν λοι-

8. Ψαλμ. 6, 6.

9. Λουκᾶ 16, 24.

10. Μάρκ. 4, 24.

11. Λουκᾶ 16, 25.

12. Τοπωνυμία τῆς παρὰ τὴν Ἱερουσαλήμ κοιλάδος τοῦ Ἐννὸμ εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Ἰσραηλίται ἐθυσίαζον ἐπὶ τῆς πυρᾶς τὰ τέκνα αὐτῶν πρὸς τὸν Μολόχ, ὅθεν γέεννα τοῦ πυρός εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην σημαίνει τὸν τόπον τιμωρίας τῶν ἁμαρτωλῶν μετὰ θάνατον.

13. Λουκᾶ 16, 27-28.

λυπηθεῦμεν ἐδῶ παρὰ ἐκεῖ. Καὶ ἀπὸ ποῦ φαίνεται τοῦτο; Ἐκ τῶν προφητικῶν καὶ εὐαγγελικῶν λόγια. Διότι ὁ μὲν προφήτης λέγει, «εἰς τὸν ἄδην ποῖος θὰ ἐξομολογηθῆ εἰς ἐσέ;»⁸. ὅχι ὅτι δὲν ἐξομολογούμεθα, ἀλλ' ὅτι τὸ κάμνομεν αὐτὸ ἀδίκως. Ὁ δὲ Χριστὸς καὶ διὰ παραβολῆς τὸ ἐδίδαξεν αὐτὸ τὸ ἴδιον. Διότι λέγει, ὑπῆρχε κάποιος Λάζαρος πτωχός, γεμᾶτος ἀπὸ πληγᾶς ὁ ὁποῖος ἔπασχεν ἀπὸ ἀνίατον νόσον· κάποιος ἄλλος δὲ πλούσιος δὲν ἔδιδεν εἰς τὸν πτωχὸν οὔτε ψίχουλα. Καὶ τί χρειάζεται νὰ ἀναφέρω ὅλην τὴν παραβολήν; Διότι γνωρίζετε ὅλην τὴν ἱστορίαν, τὴν σκληρότητα τοῦ πλουσίου, τὸ ὅτι δὲν ἔδιδε τίποτε εἰς τὸν πτωχὸν ἀπὸ τὴν πλουσίαν τράπεζάν του, γνωρίζετε τὴν πτωχείαν ἐκείνου καὶ τὴν πείναν του, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἠγωνίζετο συνεχῶς. Ὅμως ὅλα αὐτὰ συνέβαιναν ἐδῶ· ὅταν ὅμως ἀπέθανε κάθε ἓνας βλέπει ὁ πλούσιος τὸν πτωχὸν ἐκείνον εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ. Καὶ τί λέγει «πάτερ Ἀβραάμ, στείλε τὸν Λάζαρον νὰ βρέξῃ τὴν ἄκρην τοῦ δακτύλου του εἰς τὸ νερὸ καὶ νὰ δροσίσῃ τὴν γλῶσσαν μου, διὰ νὰ ἀνακουφισθῶ ἀπὸ τὴν ὀδύνην»⁹. Εἶδες ἀνταπόδοσιν; Δὲν εἶχε δώσει εἰς αὐτὸν ψίχουλα, δὲν παίρνει ἀπὸ αὐτὸν σταγόνα ὕδατος, «διότι μὲ ὅποιο μέτρον», λέγει, «μετρᾶτε μὲ τὸ ἴδιον μέτρον θὰ σᾶς δοθῆ ἀπὸ τὸν Θεόν»¹⁰.

Τί λέγει λοιπὸν ὁ Ἀβραάμ; «Τέκνον, θυμήσου ὅτι σὺ ἀπήλαυσε μὲ τὸ παραπάνω τὰ ἀγαθὰ σου εἰς τὴν ζωὴν σου καὶ ὁ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακὰ τῆς πτωχείας καὶ τῆς ἀσθενείας· καὶ τώρα αὐτὸς μὲν παρηγορεῖται ἐδῶ καὶ εὐφραίνεται, ἐνῶ σὺ βασανίζεσαι»¹¹. Ἀλλ' αὐτὸ ποῦ ἐξετάζομεν εἶναι ὅτι διὰ τὰ ἁμαρτήματά των λυποῦνται μὲν καὶ μετανοοῦν καὶ γίνονται καλύτεροι ἐξ αἰτίας τῆς γεέννης¹², δὲν κερδίζουν ὅμως τίποτε ποῦ νὰ ἤμπορῆ νὰ τοὺς παρηγορήσῃ ἀπὸ τὴν τιμωρίαν τῆς φλογὸς τῆς κολάσεως. Διότι λέγει «πάτερ, στείλε τὸν Λάζαρον εἰς τὸν οἶκόν μου διὰ νὰ διαβεβαιώσῃ τοὺς συγγενεῖς μου δι' αὐτὰ ποῦ συμβαίνουν ἐδῶ, ὥστε νὰ μὴ κατανήσουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν τόπον τοῦτον»¹³. Ἀφοῦ ἀπέτυχεν ὁ ἴδιος νὰ εὐεργετηθῆ, εἰς τὴν συνέχειαν φροντίζει διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἄλλων. Εἶδες πόσον

πόν. Είδες πῶς ὤμους ἦν πρὸς τοῦτου, πῶς φιλόανθρωπος ἐγένετο μετὰ ταῦτα; Πρὸς τῶν ὀφθαλμῶν κείμενον παρέτριχε τὸν Λάζαρον ζῶν, νυνὶ δὲ καὶ ἀπόντων φροντίζει τῶν συγγενῶν καὶ τότε μὲν ἐν περισσίᾳ ὄν, πρὸς τὴν ἐλεεινὴν
 5 οὐκ ἀπεκάμπειο τοῦ πτωχοῦ θέαν, νυνὶ δὲ ἐν ὀδύναις καὶ ἀνάγκαις ὄν ἀπαραιτήτοις, κήδεται τῶν αὐτῷ προσηκόντων, καὶ ἀξιοῖ πεμφθῆναι τὸν ταῦτα ἀπαγγελοῦντα αὐτοῖς. Ὁρᾷς πῶς φιλόανθρωπος γέγονε καὶ ἡμερος καὶ συμπαθητικός;

Τί οὖν; ἀπώναιό τι τῆς μετάνοίας; ἐγένετό τι κέρδος
 10 αὐτῷ ἀπὸ τῆς καιανύξεως; Οὐδαμῶς· ἄκαιρος γὰρ ἡ μετάνοια. Ἐλύθη τὸ θέαιρον, ἀπῆλθε τὰ σκάμματα, οὐκ ἔτι καιρὸς τῶν παλαισμάτων ἦν· διὰ τοῦτο παρακαλῶ καὶ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, ἐνταῦθα ὀδύρεσθαι χρὴ καὶ θρηνεῖν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι. Λυπεῖω ἡμᾶς ἐνταῦθα τὰ ρήματα, καὶ μὴ φο-
 15 βεῖω ἐκεῖ τὰ πράγματα· δακνέτω ἡμᾶς ὁ λόγος ἐνταῦθα, καὶ μὴ δακνέτω ἡμᾶς ἐκεῖ σκώληξ ὁ ἰοβόλος· καιέτω ἡμᾶς ἐνταῦθα ἢ ἐπιτίμησις, καὶ μὴ καιέτω ἐκεῖ ἢ γέεννα τοῦ πυρός. Τοὺς ἐνταῦθα θρηνοῦντας ἀκόλουθον ἐκεῖ παρακληθῆναι τοὺς ἐνταῦθα τρυφῶντας καὶ γελῶντας καὶ ἀναλγή-
 20 τως περὶ τὰ ἁμαρτήματα διακειμένους ἀνάγκη πᾶσα ἐκεῖ θρηνηῖσαι καὶ ὀδύρεσθαι καὶ βρῦξαι τοὺς ὀδόντας. Οὐκ ἐμὸς οὗτος ὁ λόγος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ τότε δικάζοντος ἡμῖν «Μακάριοι» γάρ, φησὶν, «οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. Οὐαὶ ὑμῖν, οἱ γελῶντες, ὅτι κλαύσετε». Πόσω τοίνυν
 25 βέλτιον πρόκαιρον καιάνυξιν καὶ ὀδυρομὸν ἀθανάτων ἀλλάξασθαι καλῶν καὶ ἡδονῆς τέλος οὐκ ἐχούσης, ἢ τὸν βραχὺν

σκληρὸς ἦτο πρὶν ἀπὸ αὐτό, καὶ πόσον φιλόανθρωπος ἔγινε μετὰ; Καθ' ὃν χρόνον ἔζη παρέβλεπε τὸν Λάζαρον ποῦ τὸν εἶχε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του, τώρα ὅμως μολονότι εἶναι ἀπόντες οἱ συγγενεῖς του φροντίζει δι' αὐτούς. Καὶ τότε μὲν ἐνῶ εὐρίσκετο μέσα εἰς τὰ πλούτη δὲν ἔστρεφε τὸ βλέμμα πρὸς τὴν ἐλεεινὴν θέαν τοῦ πτωχοῦ, τώρα ὅμως ποῦ εὐρίσκεται μέσα εἰς τοὺς ἀναποφεύκτους πόνους, φροντίζει διὰ τοὺς συγγενεῖς του, καὶ ζητεῖ νὰ σταλῇ πρὸς αὐτούς ὁ Λάζαρος διὰ νὰ τοὺς ἀναγγεῖλῃ αὐτά. Βλέπεις πῶς ἔγινε φιλόανθρωπος καὶ πρᾶος καὶ συμπαθητικὸς;

Τί λοιπόν; ὠφελήθη εἰς κάτι ἀπὸ τὴν μετάνοιάν του; προέκυψεν εἰς αὐτὸν κάποιο κέρδος ἀπὸ τὴν μετάνοιάν του; Τίποτε ἀπολύτως, διότι ἡ μετάνοιά του ἦτο ἄκαιρος. Ἐτελείωσεν ἡ παράστασις, ἀπεμακρύνθησαν τὰ σκάμματα, δὲν ἦτο πλέον καιρὸς ἀγώνων. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ καὶ προτρέπω καὶ ἰκετεύω ὅτι ἐδῶ πρέπει νὰ στενοχωρούμεθα καὶ νὰ θρηνοῦμεν διὰ τὰ ἁμαρτήματά μας. Ἄς μᾶς στενοχωροῦν ἐδῶ τὰ λόγια καὶ ἄς μὴ μᾶς φοβίζουν ἐκεῖ τὰ πράγματα· ἄς μᾶς δαγκώνῃ ἐδῶ ὁ λόγος διὰ νὰ μὴ μᾶς δαγκώνῃ ἐκεῖ ὁ φαρμοκερὸς σκώληξ· ἄς μᾶς καίῃ ἐδῶ ἡ ἐπίπληξις, διὰ νὰ μὴ μᾶς καίῃ ἐκεῖ ἡ γέεννα τοῦ πυρός. Αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι θρηνοῦν ἐδῶ εἶναι ἐπόμενον εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν νὰ παρηγορηθοῦν· αὐτοὶ ποῦ ζοῦν ἐδῶ πολυτελῶς καὶ διασκεδάζουν καὶ εὐρίσκονται ἀσυγκίνητοι διὰ τὰ ἁμαρτήματα, ἀναγκαστικὰ ἐκεῖ θὰ θρηνήσουν καὶ θὰ κλαύσουν καὶ θὰ τρίξουν τοὺς ὀδόντας. Τὰ λόγια αὐτὰ δὲν εἶναι ἰδικά μου, ἀλλὰ ἐκείνου ὁ ὁποῖος θὰ μᾶς δικάσῃ τότε· διότι λέγει· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποῦ πενθοῦν διὰ τὰς ἁμαρτίας των, διότι αὐτοὶ θὰ παρηγορηθοῦν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ἀλλοίμονον εἰς ἐσᾶς ποῦ ὡς μοναδικὸν σκοπὸν τῆς ζωῆς σας ἔχετε τὴν σαρκικὴν χαρὰν καὶ γελάτε ἐξ αἰτίας τῶν ἀπολαύσεων, διότι εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν θὰ πενθήσετε καὶ θὰ κλαύσετε»¹⁴. Πόσον λοιπόν προτιμότερον εἶναι νὰ ἀνταλλάξωμεν τὴν πρόσκαιρον μετάνοιαν καὶ τὴν θλίψιν μὲ τὰ ἀθάνατα καλὰ καὶ μὲ τὴν ἡδονὴν ποῦ δὲν ἔχει τέλος, παρὰ νὰ περάσωμεν τὴν μικρὰν αὐτὴν καὶ πρόσκαι-

τουτοιο και προσκαιρον βιον ενταυθα γελάσαντας, απελθειν εκει κολασθησομενους αθανατα;

Ἄλλ' αἰσχύνη και ἐρυθριᾶς τὰ ἁμαρτήματα ἐξειπειν; Μάλιστα μὲν εἰ και ἐπ' ἀνθρώπων ἔδει ταῦτα λέγειν και
 5 ἐκπομπεύειν, οὐδὲ οὕτως αἰσχύνεσθαι ἔδει· αἰσχύνη γὰρ τὸ ἁμαρτάνειν, οὐ τὸ ὁμολογῆσαι τὰ ἁμαρτηθέντα· νυνὶ δὲ οὐδὲ ἀνάγκη παρόντων μαρτύρων ἐξομολογεῖσθαι. Παρὰ τοῖς λογισμοῖς τοῦ συνειδότιος γιγνέσθω τῶν πεπλημμελημένων ἢ ἐξέτασις· ἁμάρτυρον ἔστι τὸ δικαστήριον· ὁ Θεὸς δὲ οὐρανόθεν σε μόνος ἐξομολογούμενον, ὁ Θεὸς ὁ μὴ ὄνειδίζων τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ λύων τὰ ἁμαρτήματα ἀπὸ τῆς ἐξομολογήσεως.
 Ἄλλὰ και οὕτως ὀκνεῖς και ἀναδύη; Οἶδα καὶ γὰρ, ὅτι οὐκ ἀνέχεται τὸ συνειδὸς τῆς μνήμης τῶν οἰκείων πλημμελημάτων. Ἄν γὰρ ἔλθωμεν μόνον εἰς ἀνάμνησιν τῶν πεπλημμε-
 15 λημένων ἡμῖν, καθάπερ πῶλός τις ἀδάμαστος και δυσήνιος, σκιριτᾶ ἢ διάνοια. Ἄλλὰ κάτασχε, χαλίνωσον, καιάφηχε τῆ χειρὶ, ἡμερον αὐτὴν ποιήσον, πείσον ὅτι ἂν μὴ νῦν ἐξομολογήσῃται, ἐκεῖ ἐξομολογήσεται, ὅπου πλείων ἢ κόλασις, ὅπου μείζων ὁ παραδειγματισμός. Ἐνταυθα ἁμάρτυρόν ἐστι τὸ
 20 δικαστήριον, και σὺ σαντιῶ δικάζεις ὁ ἡμαρτηκός· ἐκεῖ δὲ εἰς μέσον τὸ θέατρον τῆς οἰκουμένης ἅπαντα παραχθήσεται, ἂν μὴ προλαβόντες ἐνταυθα αὐτὰ ἀπαλείψωμεν. Αἰσχύνη ὁμολογῆσαι ἁμαρτήματα· αἰσχύνον προᾶσαι ἁμαρτήματα. Ἡμεῖς δὲ διὰ τὰ πράττωμεν, ἱταμῶς και ἀναισχύντως τολμῶμεν· διὰ τὰ δὲ ὁμολογῆσαι δέη, τότε αἰσχυνόμεθα και ὀκνοῦμεν, δέον μετὰ προθυμίας τοῦτο ποιεῖν. Οὐ γὰρ ἐστὶν αἰσχύνη καιτηγορεῖν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ δικαιοσύνη και ἀρετὴ· εἰ μὴ δικαιοσύνη και ἀρετὴ ἦν, οὐκ ἂν μισθὸν ἔθηκεν αὐτῇ ὁ Θεός. Ὅτι γὰρ μισθὸς ἔχει ἢ ἐξομολόγησις ἀκουσον τί
 30 φησι· «Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῆς».

ρον ζωὴν μὲ γέλια καὶ διασκεδάσεις, καὶ ὅταν μεταβῶμεν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν νὰ τιμωρηθῶμεν αἰωνίως;

Ἄλλὰ ἐντρέπεσαι καὶ κοκκινίζεις νὰ ὁμολογήσῃς τὰ ἁμαρτήματά σου; Καὶ ἂν ἀκόμα ἔπρεπε νὰ ὁμολογῆς τὰ ἁμαρτήματά σου ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ ἐξευτελί-
 ζεσαι, οὔτε τότε ἔπρεπε νὰ ἐντρέπεσαι· διότι ἐντροπὴ καὶ αἰσχύνῃ εἶναι τὸ νὰ ἁμαρτάνῃς καὶ ὄχι τὸ νὰ ὁμολογήσῃς τὰ ἁμαρτήματά σου· τώρα ὅμως δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι παρόντες καὶ μάρτυρες κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐξομολογήσεως. Ἡ ἐξέτασις καὶ ἐξομολόγησις τῶν ἁμαρτημάτων ἄς γίνῃ εἰς τὸν νοῦν· ἄς εἶναι τὸ δικαστήριον χωρὶς μάρτυρα· ἄς σὲ ἴδῃ ἐξομολογούμενον μόνον ὁ Θεός, ὁ Θεὸς ποὺ δὲν μέμφεται διὰ τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ ποὺ συγχωρεῖ τὰ ἁμαρτήματα τὰ ὁποῖα ἐξομολογούμεθα. Ἄλλ' ἀκόμα καὶ ἔτσι διστάζεις καὶ ὑποχωρεῖς; Γνωρίζω καὶ ἐγὼ ὅτι δὲν ἀνέχεται ἡ συνείδησις τὴν ἐνθύμησιν τῶν ἁμαρτημάτων μας. Διότι ἂν ἐνθυμηθοῦμεν μόνον τὰ ἁμαρτήματά μας ἡ ψυχὴ μας ἀναπηδᾷ ὅπως ἀκριβῶς ἀναπηδᾷ κάποιος ἀδάμαστος καὶ δύστροπος πῶλος. Ὅμως συγκράτησε, καλιναγώγησε, χάιδευσε τὴν ψυχὴν μὲ τὸ χέρι, κάμε τὴν ἡμερον, πείσε τὴν, ὅτι ἂν δὲν ἐξομολογηθῇ τώρα, θὰ ἐξομολογηθῇ ἐκεῖ ὅπου εἶναι περισσοτέρα ἢ τιμωρία, ὅπου εἶναι μεγαλύτερος ὁ παραδειγματισμός. Ἐδῶ τὸ δικαστήριον εἶναι χωρὶς μάρτυρα καὶ δικαστῆς τοῦ ἑαυτοῦ σου εἶσαι σὺ ὁ ὁποῖος ἡμάρτησες· ἐκεῖ ὅμως θὰ παρευρίσκειται ὅλον τὸ πλῆθος τῆς οἰκουμένης ἂν δὲν προλάβωμεν νὰ ἀπαλείψωμεν αὐτὰ ἐδῶ. Ἐντρέπεσαι νὰ ὁμολογήσῃς τὰ ἁμαρτήματα; νὰ ἐντρέπεσαι καὶ νὰ τὰ διαπράξῃς. Ἐμεῖς ὅμως ὅταν διαπράττωμεν αὐτὰ τολμῶμεν νὰ τὰ διαπράττωμεν κατὰ τρόπον ἀναίσχυτον καὶ προκλητικόν· ὅταν ὅμως πρόκειται νὰ τὰ ὁμολογήσωμεν, τότε ἐντρεπόμεθα καὶ ἀποφεύγομεν, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ κάμωμεν τοῦτο μετὰ μεγάλης προθυμίας. Διότι δὲν εἶναι ἐντροπὴ τὸ νὰ κατηγορῆς τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ ἀρετὴ· ἔὰν δὲν ἦτο δικαιοσύνη καὶ ἀρετὴ δὲν θὰ ἔδιδεν δι' αὐτὴν ὁ Θεὸς ἀμοιβήν. Τὸ ὅτι πράγματι ἔχει ἀμοιβὰς ἡ ἐξομολόγησις, ἄκουσε τί λέγει· «Λέγε πρῶτος ἐσὺ τὰ

Τίς αἰσχύνεται ἔργον, ἀφ' οὗ γίνεται δίκαιος; τίς αἰσχύνεται ὁμολογῆσαι ἁμαρτήματα, ἵνα λύσῃ ἁμαρτήματα; Μὴ γὰρ διὰ τοῦτο κελεύει ὁμολογῆσαι, ἵνα κολάσῃ; οὐχ ἵνα κολάσῃ, ἀλλ' ἵνα συγχωρήσῃ.

5 4. Ἐπὶ γὰρ τῶν ἔξω δικαστηρίων μετὰ τὴν ὁμολογίαν κόλασις. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ψαλμὸς αὐτὸ τοῦτο ὑφορώμενος, μὴ τις δεδοικῶς κόλασιν μετὰ τὴν ἔξομολόγησιν ἀρνήσῃται τὰ ἁμαρτήματα, φησὶν· «Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, ὅτι χρησιός, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ». Μὴ γὰρ οὐκ οἶδε
10 τὰ ἁμαρτήματά σου, ἐὰν μὴ σὺ ὁμολογήσῃς; Τί οὖν σοι γίνεται πλεον ἐκ τοῦ μὴ ὁμολογεῖν; μὴ γὰρ δύνασαι λαθεῖν; Κἂν μὴ εἴπῃς, ἐκεῖνος εἶδεν· ἂν δὲ σὺ εἴπῃς, ἐκεῖνος ἐπιλανθάνεται. «Ἴδου» γὰρ «ἐγὼ Θεὸς εἰμι ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σου, καὶ σὺ μὴ μνησθῶ». Ὁρᾷς; «Ἐγὼ οὐ μὴ μνησθῶ»,
15 φησί· φιλανθρωπίας γὰρ τοῦτο· σὺ δὲ μνήσθητι, ἵνα σωφρονισμοῦ λάβῃς, ὑπόθεσιν.

Τούτων ἀκούσας ὁ Παῦλος, ἁμαρτημάτων, ὧν οὐκ ἐμέμνητο ὁ Θεός, αὐτὸς διηνεκῶς ἐμέμνητο οὕτως λέγων· «Οὐκ εἰμι ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, ὅτι ἐδίωξα τὴν Ἐκκλησία»· καί, «Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ». Οὐκ εἶπεν, Ἦμην, ἀλλ', «Εἰμί». Ἡ συγχώρησις ἐγένετο τῶν ἁμαρτημάτων παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἡ μνήμη τῶν συγκεχωρημένων ἁμαρτημάτων οὐκ ἠφανίζεται παρὰ τῷ Παύλῳ· ἅπερ ὁ Δεσπότης ἀπήλειπε, ταῦτα
25 αὐτὸς ἐξεπόμευσεν. Ἠκούσατε γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος, «Καὶ οὐ μὴ μνησθῶ»· σὺ δὲ μνήσθητι. Ὁ Θεὸς σκεῦος ἐκλογῆς αὐτὸν καλεῖ, καὶ οὗτος πρῶτον τῶν ἁμαρτωλῶν ἐαντὸν καλεῖ.

15. Ἦσ. 43, 25.

16. Ψαλμ. 105, 1.

17. Ἦσ. 43, 25.

18. Α' Κορ. 15, 9. Α' Τιμ. 1, 15.

19. Ἦσ. 43, 25.

ἀμαρτήματά σου διὰ νὰ δικαιωθῆς»¹⁵. Ποῖος ἐντρέπεται νὰ πράξη κάτι ἀπὸ τὸ ὁποῖον θὰ γίνῃ δίκαιος; Ποῖος ἐντρέπεται νὰ ὁμολογήσῃ τὰ ἀμαρτήματα, διὰ νὰ ἀπαλλάξῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα; Μήπως σὲ προτρέπει νὰ τὰ ὁμολογήσῃς διὰ νὰ σὲ τιμωρήσῃ; Ὁχι βέβαια διὰ νὰ τιμωρήσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ συγχωρήσῃ.

4. Εἰς τὰ κοσμικὰ δικαστήρια συμβαίνει νὰ ἐπέρχεται ἡ τιμωρία μετὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς ἐνοχῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ψαλμὸς ὑποπτευόμενος ἀκριβῶς αὐτό, μὴ τυχὸν δηλαδὴ φοβούμενος κανεῖς τιμωρίαν μετὰ τὴν ἐξομολόγησιν ἀρνηθῆ νὰ ἐξομολογηθῆ τὰ ἀμαρτήματά του, λέγει· «ἐξομολογηθῆτε εἰς τὸν Κύριον τὰ ἀμαρτήματά σας, διότι εἶναι ἀγαθός, διότι τὸ ἔλεος αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα»¹⁶. Μήπως δὲν γνωρίζει τὰ ἀμαρτήματά σου, ἐὰν ἐσὺ δὲν τὰ ὁμολογήσῃς; Λοιπὸν τί περισσότερο γίνεται εἰς ἐσὲ ὅταν δὲν τὰ ὁμολογήσῃς; Μήπως ἠμπορεῖς νὰ διαφύγῃς τὴν προσοχὴν του; Καὶ ἂν ἀκόμα δὲν τὰ εἶπῃς ἐσὺ, ἐκεῖνος τὰ εἶδε· ἂν δὲ τὰ εἶπῃς ἐσὺ ἐκεῖνος τὰ λησμονεῖ. Διότι λέγει· «Ἴδου ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀπὸ ἀγάπην ἐξαλείφω τὰς ἀμαρτίας σου, καὶ δὲν τὰς ἐνθυμοῦμαι»¹⁷. Βλέπεις; «Ἐγὼ δὲν θὰ τὰς ἐνθυμηθῶ» λέγει· διότι τοῦτο εἶναι ἴδιον τῆς φιλανθρωπίας· σὺ νὰ τὰς ἐνθυμηθῆς διὰ νὰ σοῦ γίνῃ ἀφορμὴ σωφρονισμοῦ.

Ἀκούσας λοιπὸν ὁ Παῦλος ὅτι αὐτὰ τὰ ἀμαρτήματα δὲν τὰ ἐνθυμεῖται ὁ Θεὸς ὁ ἴδιος συνεχῶς τὰ ἐμνημόνευε, λέγων τὰ ἐξῆς· «Δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ ὀνομάζωμαι ἀπόστολος, διότι κατεδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ»· καί· «Ὁ Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον νὰ σώσῃ τοὺς ἀμαρτωλοὺς, μετὰ τὸ τῶν ὁποίων πρῶτος εἶμαι ἐγώ»¹⁸. Δὲν εἶπεν ἡμῶν, ἀλλὰ εἶμαι. Ἡ συγχώρησις τῶν ἀμαρτημάτων ἐγένετο ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἡ ἐνθύμησις τῶν συγχωρηθέντων ἀμαρτημάτων δὲν ἐξηφανίζετο ἀπὸ τὸν Παῦλον· ἐκεῖνα ποὺ ὁ Δεσπότης ἐξήλειψεν, αὐτὰ αὐτὸς ἐξέθετεν εἰς κοινὸν ὄνειδος. Διότι ἠκούσατε τὸν προφήτην ποὺ λέγει, «καὶ δὲν θὰ τὰ ἐνθυμηθῶ»¹⁹. σὺ ὅμως νὰ τὰ ἐνθυμῆσαι. Ὁ Θεὸς τὸν ὀνομάζει σκεῦος ἐκλογῆς, καὶ αὐτὸς ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸν

Εἰ δὲ τῶν συγκεχωρημένων ἁμαρτημάτων οὐκ ἐπελανθάνειο, ἐννόησον πῶς τῶν εὐεργεσιῶν ἐμέμνητο τοῦ Θεοῦ. Καὶ τί λέγω, ὅτι οὐ καταισχύνει μνήμη ἁμαρτημάτων; οὐχ οὕτως ἡμᾶς ποιεῖ λαμπροὺς κατορθωμάτων μνήμη, ὡς ἢ τῶν ἁμαρτημάτων μνήμη· μᾶλλον δὲ ἢ μὲν τῶν κατορθωμάτων μνήμη οὐ μόνον οὐ ποιεῖ λαμπροὺς, ἀλλὰ καὶ αἰσχύνῃς πληροῖ καὶ καταγνώσεως· ἢ δὲ τῶν ἁμαρτημάτων μνήμη παρηγορίας ἡμᾶς ἐμπίπλησι τῆς δικαιοσύνης πολλῆς.

Τίς τοῦτό φησιν; Ὁ Φαρισαῖος καὶ ὁ τελώνης. Ὁ μὲν γὰρ εἰπὼν τὰ ἁμαρτήματα, κατηῆλθε δεδικαιωμένος, ὁ δὲ εἰπὼν τὰ κατορθώματα, κατηῆλθεν ἐλάτιον τοῦ τελώνου γενόμενος. Ὁρᾷς ὅση βλάβη μεμνησθαι κατορθωμάτων, ὅση ὠφέλεια μὴ ἐπιλελησθαι ἁμαρτημάτων; Καὶ μάλα εἰκότως. Ὁ μὲν γὰρ τῶν κατορθωμάτων μεμνημένος εἰς ἀπόνοιαν αἴρειται, ὑπερορᾷ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, ὅπερ ὁ Φαρισαῖος ἔπαθεν· οὐ γὰρ ἂν εἰς ισοσύτην ἀλαζονείαν ἦλθεν, οὐκ ἂν εἶπεν, «Οὐκ εἶμι ὡς οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι», εἰ μὴ ἐμέμνητο τῆς νησιείας αὐτοῦ καὶ τῆς δεκάτης· ἢ δὲ μνήμη τῶν ἁμαρτημάτων κατὰσιέλλει τὴν διάνοιαν, ταπεινοφρονεῖν πείθει, καὶ διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης ἐπισπᾶται τοῦ Θεοῦ τὴν εὐνοίαν. Ἄκουσον γοῦν πῶς καὶ ὁ Χριστὸς κελεύει λήθη παραπέμπειν ἡμᾶς τὰ κατορθώματα. «Ὅταν ταῦτα πάντα ποιήσητε, λέγετε ὅτι, Ἄχρεῖοι δοῦλοὶ ἐσμεν». Σὺ λέγε ὅτι ἄχρεῖος δοῦλος εἶ, ἐγὼ σε οὐ ποιῶ ἄχρεϊον· σὺ ἔὰν ὁμολογήσης τὴν εὐτέλειαν τὴν σεαυτοῦ, ἐγὼ σε λαμπρὸν ποιῶ καὶ σιεφανῶ.

Ὁρᾷς διὰ πόρων ἡμῖν ἀποδέδεικται κέρδος ἔχουσα τῶν ἁμαρτημάτων ἢ μνήμη, καὶ βλάβος τῶν κατορθωμάτων ἢ

20. Λουκᾶ 18, 11.

21. Λουκᾶ 17, 10.

του πρώτον ἐξ ὅλων τῶν ἁμαρτωλῶν. Ἐὰν δὲ δὲν ἐλησμονοῦσε τὰ συγχωρηθέντα ἁμαρτήματα, ἀναλογίσου πῶς ἐνεθυμεῖτο τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ. Καὶ διατί λέγω ὅτι δὲν ἐντροπιάζει ἢ ἐνθύμησις τῶν ἁμαρτημάτων; Δὲν μᾶς κάμει τόσον λαμπροὺς ἢ μνημόνευσις τῶν κατορθωμάτων, ὅσον ἢ μνημόνευσις τῶν ἁμαρτημάτων· μᾶλλον δὲ ἢ μὲν μνημόνευσις τῶν κατορθωμάτων ὄχι μόνον δὲν μᾶς κάμει λαμπροὺς ἀλλὰ μᾶς γεμίζει καὶ ἀπὸ ἐντροπῆν καὶ περιφρόνησιν, ἢ δὲ μνημόνευσις τῶν ἁμαρτημάτων μᾶς γεμίζει μὲ παρρησίαν καὶ μὲ πολλὴν δικαιοσύνην.

Ποῖος τὸ λέγει αὐτό; Ὁ Φαρισαῖος καὶ ὁ Τελώνης. Διότι ὁ μὲν τελώνης πού εἶπε τὰ ἁμαρτήματά του κατῆλθεν ἀπὸ τὸν ναὸν δεδικαιωμένος, ὁ δὲ Φαρισαῖος πού εἶπε τὰ κατορθώματά του κατῆλθεν ἀπὸ τὸν ναὸν ἀφοῦ ἔγινε μικρότερος ἀπὸ τὸν τελώνην. Βλέπεις πόσον μεγάλη βλάβη προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἐνθύμησιν τῶν κατορθωμάτων καὶ πόση μεγάλη ὠφέλεια ἀπὸ τὸ νὰ μὴ λησμονήσῃ νὰ ἀναφέρῃ τὰ ἁμαρτήματά του; Καὶ πολὺ εὐλόγα. Διότι ἐκεῖνος πού ἐνθυμεῖται τὰ κατορθώματά του φέρεται πρὸς τὴν ὑπερηφάνειαν, περιφρονεῖ τοὺς ὑπολοίπους ἀνθρώπους, ὅπως ἀκριβῶς ἔπαθεν ὁ Φαρισαῖος· διότι δὲν θὰ ἔφθανεν εἰς τόσον μεγάλην ὑπερηφάνειαν, δὲν θὰ ἔλεγε, «δὲν εἶμαι ὅπως οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι»²⁰, ἐὰν δὲν ἐνεθυμεῖτο τὴν νηστείαν του καὶ τὴν ἐλεημοσύνην του. Ἡ ἐνθύμησις ὅμως τῶν ἁμαρτημάτων συγκρατεῖ τὸν λογισμόν, τὸν πείθει νὰ εἶναι ταπεινόφρων, καὶ διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης ἐλκύει τὴν εὐνοίαν τοῦ Θεοῦ. Ἄκουσε λοιπὸν πῶς καὶ ὁ Χριστὸς μᾶς προτρέπει νὰ λησμονῶμεν τὰ κατορθώματά μας· «ὅταν ἐκτελέσετε ὅλα ὅσα σᾶς διέταξεν ὁ Θεός, νὰ λέγετε ὅτι εἴμεθα ἄχρηστοι δοῦλοι, διότι ἀπλῶς ἐκάμαμεν ὅ,τι εἶχαμεν χρέος νὰ κάμωμεν»²¹. Σὺ λέγε ὅτι εἶσαι ἄχρηστος δοῦλος, ἐγὼ ὅμως δὲν θὰ σὲ κάμω ἄχρηστον· σὺ ἐὰν ὁμολογήσῃς τὴν ἰδικὴν σου μηδαμινότητα, ἐγὼ θὰ σὲ κάμω λαμπρὸν καὶ θὰ σὲ στεφανώσω.

Βλέπεις διὰ πόσων τρόπων ἔχει ἀποδειχθῆ ὅτι ἢ μὲν μνημόνευσις τῶν ἁμαρτημάτων μᾶς παρέχει μεγάλον κέρ-

μνήμη, καὶ τοῦναντίον πάλιν, κόλασις μὲν ἀπὸ τῆς λήθης τῶν ἁμαρτημάτων, ὠφέλεια δὲ ἀπὸ τῆς λήθης τῶν κατορθωμάτων ἡμῖν γινομένη; Βούλει μαθεῖν καὶ ἐτέρωθεν ὅτι κατορθωμα μέγιστον τὸ μεμνησθαι ἁμαρτημάτων; Ἐκκουσον τοῦ Ἰώβ. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἐκαλλωπίζετο, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῇ ἐξομολογήσει τῶν ἁμαρτημάτων, οὕτωςι λέγων· «Εἰ δὲ καὶ ἁμαρτιῶν ἐκουσίως διετροάπην πολυοχλίαν λαοῦ μου, τοῦ μὴ ἐξαγγεῖλαι τὰς ἁμαρτίας μου». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐδέποτε με σύλλογος τῶν συνδούλων εἰς αἰσχύνην ἤγαγε. Τί γὰρ ὄφελος ἐκ τῆς ἀγνοίας τῶν ἀνθρώπων, τοῦ κριτοῦ πάντα εἰδότος; τί δὲ βλάβος ἐκ τοῦ εἰδέναι τούτους τὰ πεπλημμελημένα, ὅταν ἐκεῖνος ἀπολύσῃ βούληται τῆς δίκης; Καὶ πάντες δικάζωσιν, ὁ δὲ δικαστὴς ἀποψηφίσηται, οὐδεὶς μοι λόγος τῆς ἐκείνων ψήφου· καὶ ἅπαντες ἐπαινέσωσι καὶ θαυμάσωσιν, ἐκεῖνος δὲ με καταδικάζῃ, οὐδὲν μοι πάλιν ὄφελος τῆς ἐκείνων κρίσεως. Πανταχοῦ γὰρ πρὸς ἐκεῖνον ὄραν χρεῖ, καὶ ταυτὸ ποιεῖν ἐπὶ τῶν ἁμαρτημάτων, ὅπερ ποιοῦμεν ἐπὶ τῆς τῶν χρημάτων δαπάνης. Εὐθέως ἀνασιάντες ἀπὸ τῆς κλίνης, πρὶν εἰς ἀγορὰν ἐμβαλεῖν, ἢ μεταχειρίσαι τι τῶν ἰδιωτικῶν ἢ δημοσίων πραγμάτων, τὸν οἰκέτην καλέσαντες ἀπαιτοῦμεν λόγον τῶν δαπανηθέντων. Ἰν' εἰδῶμεν τί μὲν κακῶς, τί δὲ εἰς δέον ἀνήλωται, πόσον δὲ ὑπολέλειπται· καὶ εἰδῶμεν ὀλίγον ὄν τὸ ὑπολελειμμένον, παντὶ τρόπῳ προσόδων ἀφορμὰς ἐπινοοῦμεν, ἵνα μὴ λάθωμεν διαφθαρέντες λιμῶ.

Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἡμετέρων ποιῶμεν. Τὸ συνειδὸς τὸ ἡμέτερον καλέσαντες ποιήσωμεν αὐτῶ λόγον τῶν ρημάτων, τῶν πραγμάτων, τῶν ἐνθυμήσεων· ἐξετάσωμεν, τί μὲν εἰς δέον ἀνήλωται, τί δὲ ἐπὶ βλάβῃ τῇ ἡμετέρᾳ· ποῖος λόγος ἐδαπανήθη κακῶς εἰς λαιδορίας, εἰς

δος, ἐνῶ ἡ μνημόνευσις τῶν κατορθωμάτων μεγάλην ζημίαν, καὶ τὸ ἀντίθετον πάλιν ὅτι μᾶς ἀναμένει τιμωρία ἀπὸ τὴν λήθην τῶν ἁμαρτημάτων, ὠφέλεια δὲ ὅταν λησμονῶμεν τὰ κατορθώματά μας; Θέλεις νὰ μάθης καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ ὅτι τὸ νὰ μνημονεύωμεν τὰ ἁμαρτήματά μας εἶναι μέγιστον κατόρθωμα; Ἐκούσε τὸν Ἰώβ. Διότι ὅπως ἔκαυχᾶτο διὰ τὰ ἄλλα ἔτσι ἀκριβῶς καὶ διὰ τὴν ἐξομολόγησιν τῶν ἁμαρτημάτων του λέγων τὰ ἐξῆς· «καὶ ἂν ἁμαρτάνω ἐκουσίως ἀποφεύγω τὸ μέγα πλῆθος, διὰ νὰ μὴ διακηρύξη τὰς ἁμαρτίας μου»²². Αὐτὸ δὲ ποῦ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· οὐδέποτε τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων μὲ ἔκανε νὰ νοιώσω ἐντροπήν. Διότι ποία ὠφέλεια προκύπτει ἀπὸ τὸ νὰ μὴ γνωρίζουν οἱ ἄνθρωποι τὰς ἁμαρτίας μου, ἀφοῦ ὅλας τὰς γνωρίζει ὁ Θεός; ποία δὲ θὰ εἶναι ἡ ζημία μου ἀπὸ τὸ νὰ γνωρίζουν αὐτοὶ τὰ ἁμαρτήματα, ὅταν ὁ Θεὸς θέλῃ νὰ μὴ μὲ καταδικάσῃ; Καὶ ἂν ὅλοι μὲ καταδικάζουν, δὲν μὲ ἐνδιαφέρει καθόλου ἡ ἀπόφασις ἐκείνων ἐφ' ὅσον ὁ δικαστὴς μὲ ἀθώνει· καὶ ἂν πάλιν ὅλοι μὲ ἐπαινοῦν καὶ μὲ θαυμάζουν, ἐνῶ ἐκεῖνος μὲ καταδικάζει, οὐδεμίαν πάλιν ὠφέλειαν ἔχω ἀπὸ τὴν κρίσιν ἐκείνων. Διότι παντοῦ πρὸς ἐκεῖνον πρέπει νὰ βλέπωμεν καὶ αὐτὸ νὰ κάμωμεν διὰ τὰ ἁμαρτήματά μας, αὐτὸ δηλαδὴ ποῦ κάνομεν ὅταν ἐξοδεύωμεν χρήματα. Μόλις σηκωθῶμεν ἀπὸ τὸ κρεβάτι, πρὶν εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἀγοράν, ἢ πρὶν νὰ διαχειρισθοῦμεν κάτι ἀπὸ τὰ ἰδιωτικὰ ἢ δημόσια πράγματα, ἀφοῦ καλέσωμεν τὸν ὑπηρέτην ζητοῦμεν λογαριασμὸν διὰ τὰ δαπανηθέντα, διὰ νὰ ἴδοῦμεν τί μὲν κακῶς τί δὲ καλῶς ἔχει ἐξοδευθῆ καὶ πόσον ὑπόλοιπον ἔχει μείνει· καὶ ἂν ἴδοῦμεν ὅτι εἶναι ὀλίγον τὸ ὑπόλοιπον, μὲ κάθε τρόπον ἐξευρίσκομεν πηγὰς ἐσόδων, διὰ νὰ μὴ καταστραφῶμεν ἀπὸ τὴν πείναν χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθοῦμεν.

Αὐτὸ λοιπὸν νὰ κάμωμεν προκειμένου καὶ περὶ τῶν πράξεών μας. Ἐφοῦ καλέσωμεν τὴν ψυχὴν μας ἄς ὁμιλήσωμεν μὲ αὐτὴν διὰ τὰ λόγια, τὰς πράξεις, τὰς σκέψεις· ἄς ἐξετάσωμεν τί ἔχει ἐξοδευθῆ καλῶς, καὶ τί ἀπέβη δι' ἡμᾶς βλαβερόν· ποῖος λόγος ἐδαπανήθη κακῶς εἰς συκοφαν-

αἰσχρολογίας, εἰς ὕβρεις· ποῖον ἐνθύμημα τὸν ὀφθαλμὸν
 εἰς ἀκολασίαν ἐκίνησε· τίς λογισμὸς ἐπὶ βλάβῃ τῇ ἡμετέρῃ
 εἰς ἔργον ἐξηνέχθη, ἢ διὰ χειρῶν, ἢ διὰ γλώττης, ἢ διὰ
 τῶν ὀμμάτων αὐτῶν· καὶ σπουδάσωμεν τῆς μὲν ἀκαίρου δα-
 5 πάνης ἀποσιῆναι, ἀντὶ δὲ τῶν ἅπαξ ἀναλωθέντων κακῶς.
 ἐτέραν ἀποδέσθαι πρόσοδον, ἀντὶ τῶν ρημάτων τῶν εἰκῆ
 προσενεχθέντων, εὐχάς, ἀντὶ τῶν ὄψεων τῶν ἀκολάστως
 γενομένων, ἐλεημοσύνας, νησιείας. Εἰ γὰρ μέλλοιμεν δα-
 πανᾶν μὲν ἀκαίρως, μηδὲν δὲ ἀποιίθεσθαι, μηδὲ θησαυρί-
 10 ζειν ἑαυτοῖς ἀγαθόν, εἰς ἐσχάτην κατενεχθέντες πενίαν,
 λήσομεν πρὸς τὴν ἀνάταιον τοῦ πυρὸς ἑαυτοὺς παραπέμπον-
 τες κόλασιν.

Τῶν μὲν οὖν χρημάτων ὑπὸ τὴν ἔω τὸν λόγον ποιεῖν
 εἰώθαμεν, τῶν δὲ πράξεων μετὰ τὸ δεῖπνον καὶ τὴν ἐσπέ-
 15 ραν αὐτήν, ἐπὶ τῆς κλίνης κείμενοι, οὐδενὸς ἐνοχλοῦντος, οὐ-
 δενὸς θοροβοῦντος, τῶν μεθ' ἡμέραν ἡμῖν πεπραγμένων καὶ
 λελεγμένων ἀπάντων ἀπαιτῶμεν τὰς εὐθύνας ἡμᾶς ἑαυτοῦς·
 κἂν ἴδωμέν τι ἡμαρτημένον, κολάσωμεν τὸ συνειδός, ἐπιτι-
 μήσωμεν τῇ διανοίᾳ, κατανύξωμεν τὸν λογισμὸν οὕτω σφο-
 20 δρῶς, ὥς μηκέτι τολμῆσαι διανασιάντας ἡμᾶς πρὸς τὸ αὐ-
 τὸ τῆς ἀμαρτίας ἀγαγεῖν βάραθρον τῆς ἐν ἐσπέρᾳ πληγῆς
 μεμνημένον.

5. Ὅτι γὰρ οὗτος ὁ καιρὸς ἐπιτηδειότερος πρὸς τὸ τοι-
 οῦτον λογοθέσιον, ἀκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος· «Ἄ ἰέ-
 25 γετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν κατα-
 νύγητε». Πολλὰ μεθ' ἡμέραν οὐχ ὡς θουλόμεθα πράττομεν·
 καὶ φίλοι παροξύνουσι, καὶ οἰκέται ἐκθηριοῦσι, καὶ γυνὴ λυ-
 πεῖ, καὶ παιδίον ὀδυνᾷ, καὶ ὄχλος πραγμάτων βιωτικῶν καὶ
 δημοσίων περίσσιται· καὶ οὐ δυνάμεθα συνιδεῖν τίτι, οὐδὲ

τίας, εἰς αἰσχρολογίας, εἰς ὕβρεις· ποία σκέψις παρεκίνησε τὸν ὀφθαλμὸν εἰς ἀκολασίαν· ποῖος λογισμὸς ἔγινε πράξις καὶ μᾶς ἐπροξένησε βλάβην, ἢ διὰ τῶν χειρῶν, ἢ διὰ τῆς γλώσσης, ἢ ἀκόμα δι' αὐτῶν τῶν ὀφθαλμῶν· καὶ ἄς φροντίσωμεν νὰ ἀπομακρυνθοῦμεν ἀπὸ τὴν ἄτοπον δαπάνην, καὶ ἀντὶ αὐτῶν ποὺ κακῶς ἔχουν ἐξοδευθῆ, νὰ συγκεντρώσωμεν ἄλλην ὠφέλειαν, ἀντὶ τῶν λόγων ποὺ ματαίως ἐλέχθησαν νὰ ἀναπέμψωμεν προσευχάς, ἀντὶ τῶν θεαμάτων τῶν φιληδόνων νὰ κάμωμεν ἐλεημοσύνας καὶ νηστείας. Διότι ἂν πρόκειται νὰ δαπανήσωμεν τὴν ζωὴν μας ματαίως, χωρὶς νὰ συγκεντρώσωμεν κάτι, χωρὶς νὰ ἀποταμιεύσωμεν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας κανένα ἀγαθόν, ἀφοῦ καταντήσωμεν εἰς πολὺ μεγάλην πτωχείαν θὰ παραπέμψωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας πρὸς τὴν ἀθάνατον τιμωρίαν τοῦ πυρός.

Διὰ μὲν τὰ χρήματα συνηθίζομεν νὰ κάμωμεν τὸν λογαριασμὸν πρῶϊ - πρῶϊ, διὰ τὰς πράξεις μας ὅμως μετὰ τὸ δεῖπνον καὶ τὸ βράδυ, ὅταν εὐρισκώμεθα εἰς τὸ κρεβάτι, ὅπου κανεὶς δὲν ἐνοχλεῖ, ὅπου κανεὶς δὲν θορυβεῖ, πρέπει νὰ ζητοῦμεν τὰς εὐθύνas μας δι' ὅλα αὐτὰ ποὺ ἔχομεν πράξει καὶ ἔχομεν εἰπεῖ τὴν ἡμέραν· καὶ ἂν εὕρωμεν ὅτι ἔχομεν διαπράξει κάτι τὸ ἐφάμαρτον, ἄς τιμωρήσωμεν τὸν λογισμὸν, ἄς ἐπιτιμήσωμεν τὴν σκέψιν, ἄς κάμωμεν τὴν ψυχὴν μας νὰ λυπηθῆ τόσον πολὺ, ὥστε νὰ μὴ ξανατολήσῃ καὶ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὸ ἴδιον βάραθρον τῆς ἁμαρτίας, ἐνθυμουμένη τὸν πόνον ποὺ ὑπέφερε κατὰ τὴν ἐσπέραν αὐτήν.

5. Διὰ τὸ ὅτι αὐτὴ ἡ ὥρα εἶναι ἢ πλέον κατάλληλη διὰ παρόμοιον λογαριασμὸν, ἄκουσε τὸν προφήτην ποὺ λέγει· «Αὐτὰ ποὺ λέγετε εἰς τὰς καρδίας σας νὰ τὰ συζητᾶτε ἐπὶ τῆς κλίνης σας μὲ τὸν ἑαυτὸν σας»²⁸. Πράττομεν πολλὰ καθημερινῶς ὅχι ὅπως τὰ θέλομεν· καὶ οἱ φίλοι μᾶς παροργίζουν καὶ οἱ ὑπηρέται μᾶς κάνουν νὰ γινώμεθα θηρία, καὶ ἡ γυναῖκα μας μᾶς στενοχωρεῖ, καὶ τὸ παιδί μας μᾶς λυπεῖ, καὶ ἡ ἐνόχλησις τῶν διαφόρων καταστάσεων ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων μᾶς περικυκλώνει· καὶ δὲν ἤμπο-

ὅπως ὑποσκελιζόμεθα. Πάντων δὲ τούτων ἀπαλλαγέντες, καὶ καθ' ἑαυτοὺς γενόμενοι κατὰ τὴν ἐσπέραν, καὶ πολλῆς ἀπολαύοντες ἡσυχίας, συγκροιῶμεν ἐπὶ τῆς κλίνης τὸ δικαστήριον, ἵνα τὸν Θεὸν ἴλεων διὰ τῆς τοιαύτης κρίσεως
 5 ἔχωμεν. Ἐάν δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀμαρτάνωμεν, καὶ παίνομεν τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν, μηδέποτε δὲ αἰσθανώμεθα, καθάπερ οἱ συνεχῆ τραύματα λαμβάνοντες, εἶτα καταφρονοῦντες, πωρετοὺς καὶ θάνατον ἑαυτοῖς ἀφόρητον ἐπισπῶνται οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς ἐκ τῆς συνεχοῦς ταύτης ἀναισθησίας
 10 ἀπαραίτητον ἐπισπώμεθα τιμωρίαν.

Οἶδα ὅτι φορικὰ τὰ εἰρημένα, ἀλλ' ἔχει πολὺ τὸ κέρδος. Ἡμερον ἔχομεν Δεσπότην προφάσεως ἐπιλαθέσθαι βούλεται μόνον, καὶ πᾶσαν εὐθέως πιδείκνυται τὴν φιλανθρωπίαν. Εἰ γὰρ ἀμαρτάνοντες καὶ μένονες ἀτιμώρητοι μὴ γίνόμεθα χεῖρους, κἂν ἀφῆκεν ἡμῖν τὴν κόλασιν· ἀλλ' οἶδε
 15 τοῦτο σαφῶς, ὅτι τῶν ἀμαρτημάτων αὐτῶν οὐκ ἔλαιτον ἡμᾶς τὸ μὴ κολάζεσθαι ἀμαρτάνοντας βλάβει. Διὰ τοῦτο ἐπιτίθει τὴν τιμωρίαν, οὐ τῶν ἀπελθόντων ἀπαιτῶν δίκην, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα διορθούμενος. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτό ἐστιν
 20 ἀληθές, ἄκουσον τί φησι πρὸς τὸν Μωϋσέα· «Ἐφες με, καὶ θυμωθεὶς ἐκίριψω αὐτούς». Ἐφες με, ἔλεγεν, οὐχ ὅτι Μωϋσῆς αὐτὸν κατεῖχεν· οὐδὲν γὰρ ἐφθέγγετο πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ οἰγῆ παρεισιτήκει· ἀλλὰ πρόφασιν αὐτῷ δοῦναι βουλόμενος τῆς ὑπὲρ αὐτῶν ἰκειηρίας. Ἐπειδὴ γὰρ ἄξια μὲν κολάσεως
 25 ἡμαρτον ἐκείνοι, καὶ κολάσεως ἀπαραιτήτου, κολάσαι δὲ αὐτοὺς οὐκ ἐβούλει, ἀλλὰ φιλανθρωπεύσασθαι, τοῦτο δὲ αὐτοὺς ραθυμοτέρους ἐποίει, ἀμφοτέρω κατεσκεύαζεν, ὥστε μήτε τὴν τιμωρίαν ἐπενεχθῆναι, μήτε ἐκείνους ραθυμοτέρους ἐκ τῆς ἀτιμωρησίας γενέσθαι, μαθόντας ὅτι οὐ παρὰ

ροῦμεν τότε νὰ ἰδοῦμεν ὅτι ὀδηγοῦμεθα εἰς τὴν πτῶσιν. "Ὅταν ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ ὅλα αὐτά, καὶ συνέλθωμεν κατὰ τὴν ἐσπέραν, καὶ ἔχομεν πολλὴν ἡσυχίαν, ἃς συγκροτοῦμεν ἐπὶ τῆς κλίνης τὸ δικαστήριον, διὰ νὰ ἔχωμεν τὸν Θεὸν ἐλεήμονα ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς κριτικῆς μας πρὸς τὸν ἑαυτὸν μας. Καὶ ἂν καθημερινῶς ἀμαρτάνωμεν καὶ κτυπῶμεν τὴν ψυχὴν μας, οὐδέποτε ὅμως συναισθανώμεθα τὰς ἀμαρτίας μας, ὅπως ἀκριβῶς αὐτοὶ ποὺ συνεχῶς ἀσθενοῦν καὶ περιφρονοῦντες τὸν κίνδυνον ἐπισύρουν εἰς τοὺς ἑαυτοῦς των πυρετοὺς καὶ τὸν ἀνυπόφορον θάνατον, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὴν συνεχῆ αὐτὴν ἀναισθησίαν θὰ ἐπισύρωμεν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας τὴν ἀπαραίτητον τιμωρίαν.

Γνωρίζω ὅτι αὐτὰ ποὺ ἐλέχθησαν εἶναι φορτικά, ὅμως ἔχουν πολὺ κέρδος. Ἔχομεν γλυκὺν τὸν Δεσπότην· θέλει μόνον νὰ πιασθῆ ἀπὸ κάποιαν αἰτίαν καὶ ἀμέσως νὰ ἐπιδείξῃ ὄλην του τὴν φιланθρωπίαν. Διότι ἐάν, ἀμαρτάνοντες καὶ μένοντες ἀτιμώρητοι, δὲν ἐγινόμεθα χειρότεροι, θὰ παρέβλεπε τὴν τιμωρίαν μας· ἀλλὰ γνωρίζει τοῦτο καλῶς, ὅτι τὸ νὰ μὴ μᾶς τιμωρῆ, ὅταν ἀμαρτάνωμεν, δὲν μᾶς ζημιώνει ὀλιγώτερον ἀπὸ τὴν ζημίαν ποὺ ὑφιστάμεθα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ ἀμαρτήματά μας. Διὰ τοῦτο προσθέτει τὴν τιμωρίαν, ὅχι διὰ νὰ ἀπαιτήσῃ ἱκανοποίησιν ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀπῆλθον, ἀλλὰ διὰ νὰ διορθώσῃ τὰ μέλλοντα. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἄκουσε τί λέγει πρὸς τὸν Μωϋσῆ· «Ἄφησέ με, ὥστε νὰ ἐξαφθῆ ὁ θυμὸς μου ἐναντίον αὐτῶν καὶ νὰ τοὺς καταστρέψω»²⁴. Λέγει, ἄφησέ με, ὅχι διότι ὁ Μωϋσῆς τὸν ἐκρατοῦσε· διότι τίποτε δὲν εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Μωϋσῆς, ἀλλὰ παρίστατο σιωπῶν· ἀλλὰ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δώσῃ ἀφορμὴν διὰ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἰκεσίαν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκεῖνοι ἔκαμαν πράξεις ἀξίας τιμωρίας, καὶ ἦτο ἀναγκαία ἡ τιμωρία, καὶ δὲν ἤθελε νὰ τοὺς τιμωρήσῃ, ἀλλὰ νὰ φανῆ φιλάνθρωπος, καὶ ἐπειδὴ αὐτὸ τοὺς ἔκαμε πιὸ ὀκνηροὺς, ἐφήρμοζε καὶ τὰ δύο, ὥστε οὔτε ἡ τιμωρία νὰ ἐπέλθῃ, οὔτε ἐκεῖνοι νὰ γίνουν πιὸ ὀκνηροὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀτιμωρισίας, ἀφοῦ μάθουν ὅτι, ὅχι ἐξ αἰτίας

τὴν οἰκείαν ἀξίαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ Μωϋσέως προσηλαίαν
τὴν ὀργὴν τοῦ Δεσπότου διέφυγον.

Τοῦτο καὶ ἡμεῖς πολλάκις ποιούμεν, καὶ οἰκείας ἀξία
κολάσεως πλημελήσαντας οὔτε κολάσαι βουλόμενοι, οὔτε
5 τοῦ ἐκ τῆς κολάσεως ἀπαλλάξαι φόβου, φίλοις κελεύομεν
τῶν ἡμετέρων αὐτοὺς ἐξαρπάσαι χειρῶν, ὥστε καὶ τὸν φό-
βον αὐτοῖς ἐνακμάζοντα μένειν, καὶ τὰς παρ' ἡμῶν πληγὰς
διαφυγεῖν. Τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησε· καὶ ὅτι ἐστὶν ἀληθές,
ἀπ' αὐτῶν τῶν ρημάτων δῆλον· «Ἄφες με», φησί, «καὶ θυ-
10 μωθεῖς». Καὶ μὴν ὅταν βουλομένους τιμωρῆσασθαι μηδεὶς
ἀφῆ, τότε θυμούμεθα· αὐτὸς δὲ λέγει, Ἄφες με καὶ θυμω-
θήσομαι, ἵνα μάθῃς ὅτι θυμὸς οὐ πάθος ἐστὶ περὶ Θεόν, ἀλλ'
ἢ καθ' ἡμῶν γινομένη κόλασις ταύτη καλεῖται τῆ προση-
γορία. Ὅταν οὖν ἀκούσης τοῦ Μωϋσέως λέγοντος, «Εἰ μὲν
15 ἀφῆς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες», πρὸ τοῦ δούλου τὸν Δε-
σπότην ἐκπλάγηθι, ὅτι αὐτὸς αὐτῷ τῆς φιλανθρωπίας ταύτης
παρέσχε τὰς ἀφορμὰς.

Οὐκ ἐνταῦθα δὲ μόνον τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς
τὸν Ἰερεμίαν, καὶ πρὸς τὸν Ἰεζεκιήλ τὸ αὐτὸ τοῦτό φησι
20 «Περιδράμειτε καὶ ἴδετε ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἱερουσαλήμ, εἰ ἔστι
τις ποιῶν κρίμα καὶ δικαιοσύνην· ἴλεως ἔσομαι αὐτοῖς».

Εἶδες φιλανθρωπίαν; Τῆς μὴν ἐνὸς ἀρετῆς πολλοὶ συν-
απολαύουσι καὶ τῶν πονηρῶν· τῆ δὲ τῶν πολλῶν κακία, καὶ
εἰς ὃ κατορθῶν ἢ μεταξὺ δήμου πολλοῦ, οὐ συγκαταφέρεται
25 ἀλλ' εἰς μὲν ἄνθρωπος ὀρθῶς ζῶν δῆμον ὀλόκληρον ἐξα-
πάσαι δυνήσεται τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, πόλις δὲ ὀλόκληρος
διεφθαρμένη πρὸς τὴν οἰκείαν κόλασιν καὶ τιμωρίαν ἐπι-
σπάσασθαι τὸν εὖ βιοῦντα καὶ καθελεῖν οὐ δυνήσεται. Καὶ
τοῦτο ἀπὸ τοῦ Νῶε δῆλον· πάντων γούν ἀπολλυμένων διε-
30 σῶζετο μόνος· καὶ ἀπὸ τοῦ Μωϋσέως φανερόν· μόνος γούν

25. Ἐξ. 32, 31.

26. Ἰεζ. 5, 1.

τῆς ἰδικῆς των ἀξίας, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς προστασίας τοῦ Μωυσέως διέφυγον τὴν ὀργὴν τοῦ Δεσπότη.

Αὐτὸ πράττομεν καὶ ἡμεῖς πολλάκις, καὶ ἐπειδὴ τοὺς ὑπηρέτας ποὺ ἔκαμαν πράξεις ἀξίας τιμωρίας, οὔτε θέλομεν νὰ τιμωρήσωμεν, ἀλλὰ οὔτε καὶ θέλομεν νὰ τοὺς ἀπαλλάξωμεν ἀπὸ τὸν φόβον τῆς τιμωρίας παρακαλοῦμεν εἰς τοὺς φίλους νὰ τοὺς ἀρπάξουν μέσα ἀπὸ τὰ χέρια μας, ὥστε καὶ ὁ φόβος τῆς τιμωρίας νὰ παραμείνη ἀμείωτος εἰς αὐτοὺς καὶ τὰς ποινὰς ποὺ θὰ τοὺς ἐπεβάλαμεν νὰ τὰς ἀποφύγουν. Αὐτὸ ἔκαμε καὶ ὁ Θεός. Καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθὲς ἀποδεικνύεται ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια· «Ἐφησέ με», λέγει, «ὥστε νὰ θυμώσω». Καὶ πράγματι ὅταν θέλωμεν νὰ τιμωρήσωμεν καὶ δὲν μᾶς ἀφήνει κάποιος, τότε θυμώνομεν· αὐτὸς ὅμως λέγει· Ἐφησέ με καὶ θὰ θυμώσω, διὰ νὰ μάθης ὅτι ὁ θυμὸς δὲν εἶναι πάθος διὰ τὸν Θεόν, ἀλλὰ ἡ τιμωρία ποὺ γίνεται ἐναντίον μας ὀνομάζεται με αὐτὴν τὴν ὀνομασίαν. Ὅταν λοιπὸν ἀκούσης τὸν Μωυσοῦ νὰ λέγῃ «ἂν θέλης νὰ συγχωρήσης τὴν ἁμαρτίαν των, συγχώρησέ την»²⁵, πρὶν ἀπὸ τὸν δοῦλον νὰ ἐκπλαγῆς διὰ τὸν Δεσπότην, διότι αὐτὸς ἔδωσεν εἰς αὐτὸν τὰς ἀφορμὰς αὐτῆς τῆς φιλανθρωπίας. Καὶ δὲν τὸ ἔκαμεν αὐτὸ μόνον ἐδῶ ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Ἰερεμίαν καὶ πρὸς τὸν Ἰεζεκιήλ αὐτὸ τὸ ἴδιον λέγει· «Περιέλθετε καὶ ἴδετε εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐὰν ὑπάρχη κάποιος ἄνθρωπος ποὺ νὰ ἐκτελῇ τὸ δίκαιον καὶ ζητῇ τὴν ἀλήθειαν θὰ τοὺς συγχωρήσω»²⁶.

Εἶδες φιλανθρωπίαν; Ἀπὸ τὴν ἀρετὴν τοῦ ἐνὸς συναπολαμβάνουν καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πονηροὺς· μετὰ τὴν κακίαν δὲ τῶν πολλῶν, καὶ ἂν ἓνας εἶναι αὐτὸς ποὺ ζῆ ἐνάρετα μέσα εἰς ἄπειρον πλῆθος, δὲν καταστρέφεται μαζὶ με αὐτούς· ἀλλὰ ἓνας μόνον ἄνθρωπος ποὺ ζῆ ὀρθά, ἢμπορεῖ νὰ ἀπαλλάξῃ ὀλόκληρον πόλιν ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ ὀλόκληρη πόλις διεφθαρμένη δὲν ἢμπορεῖ νὰ τραβήξῃ καὶ νὰ φέρῃ πρὸς αὐτὴν αὐτὸν ποὺ ζῆ ἐνάρετα. Καὶ τοῦτο γίνεται φανερόν ἀπὸ τὸν Νῶε· ἐνῶ ὅλοι ἐχάνοντο, αὐτὸς διεσώζετο μόνος. Ἐπίσης γίνεται φανερόν καὶ ἀπὸ τὸν Μωυσοῦ· διότι μόνος του ἢμπόρεσε νὰ ἀπαλλάξῃ διὰ τῆς

ἴσχυσε δῆμον ἰσοοῦτον παραιτήσασθαι. Ἐγὼ δὲ καὶ ἕτερον
 μεῖζον ἔχω τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ δεῖγμα εἰπεῖν. Ὁ-
 ταν γὰρ ζῶντας ἀνθρώπους καὶ παρησίαν ἔχοντας μὴ εὖρη
 δυναμένους ἐξαιτήσασθαι τοὺς ἡμαρτηκότητας, ἐπὶ τοὺς τε-
 5 λευτήσαντας καταφεύγει, καὶ δι' ἐκείνους φησὶν ἀφιέναι
 τὰ ἁμαρτήματα, ὥσπερ οὖν τῷ Ἐζεκία φησὶν «Ἵπερασπιῶ
 τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμέ, καὶ διὰ Δαυὶδ τὸν παῖδά μου,
 τὸν ἤδη τετελευτηκότα».

Ταῦτ' οὖν εἰδότες ὅτι πάντα κινεῖ καὶ πραγματεύεται ὁ
 10 Θεός, ὥστε ἡμᾶς ἀπαλλάξαι κολάσεως καὶ τιμωρίας, πολλὰς
 παρέχωμεν αὐτῷ τὰς ἀφορμὰς, ἐξομολογούμενοι, μετανοοῦν-
 τες, δακρύνοντες, εὐχόμενοι, τοῖς πλησίον τὴν ὀργὴν ἀφιέν-
 τες, τὴν τῶν πέλας πενίαν διορθούμενοι, ἐν ταῖς εὐχαῖς νή-
 φροντες, ταπεινοφροσύνην ἐπιδεικνύμενοι, τῶν ἁμαρτημάτων
 15 μεμνημένοι συνεχῶς.

Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ εἰπεῖν, ὅτι ἁμαρτωλός εἰμι, ἀλλὰ δεῖ
 καὶ κατ' εἶδος αὐτῶν μεμνηθῆναι τῶν πλημμελημάτων. Κα-
 θάπερ γὰρ πῦρ εἰς ἀκάνθας ἐμπεσὼν ἀφανίζει ραδίως αὐ-
 τὰς, οὕτω καὶ λογισμὸς συνεχῶς παρ' ἐαυτῷ περιστρέφων
 20 τὰ πεπλημμελημένα, ραδίως αὐτὰ ἀπόλλυσι καὶ καταδύει. Ὁ
 δὲ Θεὸς ὁ ὑπερβαίνων ἀνομίας, ἐξαίρων ἀδικίας, καὶ τῶν
 ἁμαρτιῶν ἡμᾶς ἀπαλλάξειε, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρα-
 νῶν ἀξιώσει, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ
 25 ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶ-
 νων. Ἀμήν.

ίκεσίας του τόσον πλήθος λαοῦ ἀπὸ τὴν τιμωρίαν. Ἐγὼ δὲ ἔχω καὶ ἄλλον μεγαλύτερον λόγον νὰ τὸν ἀναφέρω ὡς παράδειγμα τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ. Διότι ὅταν δὲν εὔρη ζωντανοὺς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι καὶ παρρησίαν ἔχουν νὰ τὸν παρακαλέσουν διὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, καταφεύγει εἰς αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀποθάνει καὶ λέγει ὅτι συγχωρεῖ τὰ ἁμαρτήματα ἐξ αἰτίας ἐκείνων, ὅπως ἀκριβῶς λέγει εἰς τὸν Ἐζεκίαν· «Θὰ ὑπερασπισθῶ τὴν πόλιν αὐτὴν πρὸς χάριν ἐμοῦ τοῦ ἰδίου καὶ πρὸς χάριν τοῦ δούλου μου τοῦ Δαβίδ, ὁ ὁποῖος ἤδη ἔχει ἀποθάνει»²⁷.

Γνωρίζοντες λοιπὸν αὐτὰ ὅτι τὰ πάντα μετέρχεται καὶ χρησιμοποιεῖ ὁ Θεός, ὥστε νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν κόλασιν καὶ τὴν τιμωρίαν, ἃς παρέχωμεν εἰς αὐτὸν πολλὰς ἰὰς ἀφορμὰς πρὸς τοῦτο, μὲ τὴν ἐξομολόγησιν, μὲ τὴν μετάνοιαν, μὲ τὰ δάκρυα, μὲ τὰς προσευχάς, μὲ τὸ νὰ ἀπομακρύνωμεν τὴν ὀργὴν μας ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους μας, μὲ τὸ νὰ ἱκανοποιοῦμεν τὴν πενίαν τῶν πλησίων μας, μὲ τὸ νὰ εἴμεθα σώφρονες καὶ προσεκτικοὶ εἰς τὰς προσευχάς, μὲ τὸ νὰ ἐπιδεικνύωμεν ταπεινοφροσύνην, μὲ τὸ νὰ ἐνθυμούμεθα συνεχῶς τὰ ἁμαρτήματά μας.

Δὲν εἶναι ἀρκετὸν μόνον τὸ νὰ εἰποῦμεν, ὅτι εἶμαι ἁμαρτωλός, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐνθυμούμεθα τὰ πλημμελήματά μας αὐτὰ τὸ καθένα ξεχωριστά. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐξαφανίζει εὐκόλως τὰς ἀκάνθας, ὅταν πέσῃ φωτιὰ εἰς αὐτάς, ἔτσι καὶ ὁ λογισμὸς ὅταν ἐνθυμῆται συνεχῶς τὰ πλημμελήματα, εὐκόλα τὰ ἐξολοθρεύει καὶ τὰ καταβυθίζει. Ὁ δὲ Θεὸς ὁ ὁποῖος παραβλέπει τὰς ἀνομίας, καὶ ἀπομακρύνει τὰς ἀδικίας, εἴθε νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ καὶ ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας μας καὶ νὰ μᾶς ἀξιῶσῃ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, διὰ τῆς χάριτος καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ ὁποῖου καὶ μετὰ τοῦ ὁποῖου ἀνήκει δόξα εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟ, «ΠΑΝ ΑΜΑΡΤΗΜΑ

ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν».

Φοβερά τῆς ἀποστολικῆς παραγγελίας ἡ σάλπιγξ, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα τὸν τῆς εὐσεβείας ἀριτίως μαρτυρομένη στρα-
 5 τόν, μάλιστα δὲ τῶν τῆς αἰσχροτήτος βαράδρων ἐλαύνουσα, καὶ δὴ καὶ στρατιωτικὴν πρὸς τῷ τέλει παραγγελίαν προσθεῖ-
 σα «Φεύγετε», φησί, «τὴν πορνείαν· πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν». Οἱ γὰρ τῶν
 αἰσθητῶν στρατιῶται πολέμων, νῦν μὲν ἀντιπροσώπῳ συμ-
 10 βολῇ, νῦν δὲ φυγῇ κεχρημένοι, τὰς παρατάξεις σοφίζονται. Ἔστι καὶ πόλεμος ψυχαῖς, ἀντιστάσει καὶ φυγῇ στρατη-
 γούμενος· καὶ τοῦτο Παῦλος εἰδώς, ὃ τῶν τῆς εὐσεβείας τακτικῶν εὐτεχνίας· καὶ νῦν μὲν τὴν πρὸς τὴν μάχην ἐπι-
 15 σφὸν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ», νῦν δὲ φυγῇ σοφίζεται τὸ πολε-
 μοῦν συμβουλεύων· «Φεύγετε τὴν πορνείαν». Ἄν πόλεμος ἀπιστίας ἐκβαλῇ, χρήσιμος πρὸς ἐκεῖνον ἀνίστασις· ἂν δό-
 λων ἀπειλῆται παράταξις, καλὴ τῆς πρὸς τοὺς ἀνταγωνισμοὺς τούτους προσεδρία· ἂν συκοφαντίας ἐπιφέρηται τόξον, λυσι-
 20 τελῆς ἀντιπρόσωπος συμβολὴ πρὸς τὸ ψεῦδος. Ὅταν δὲ μορ-
 φὴ πορνικὴ πού τοξεύῃ, νῶτα διδόναι καλὸν καὶ τὴν ἀντι-
 πρόσωπον φυγὴν. Κατευσιοχεῖ γὰρ ὀφθαλμῶν ἡ πορνεία καὶ
 δεῖ μεμνησθαι τοῦ στρατηγοῦ παραγγέλλοντος, «Φεύγετε τὴν
 25 πορνείαν». Ἐχει γάρ τι τῶν ἄλλων πονηρευμάτων φευ-

1. Α' Κορ. 6, 18.

2. Α' Κορ. 6, 18.

3. Ἐφεσ. 6, 14.

ΕΙΣ ΤΟ «ΠΑΝ ΑΜΑΡΤΗΜΑ

πού ἤθελε πράξει ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἀμάρτημα πού διαπράττεται ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα»¹.

Εἶναι φοβερὰ ἡ σάλπιγγα τῆς ἀποστολικῆς παραγγελίας, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα φανερώνει, δείχνει τὸν στρατὸν τῆς εὐσεβείας, μάλιστα δὲ φθάνει εἰς τὰ βάραθρα τῆς αἰσχρότητος καὶ προσθέτει εἰς τὸ τέλος καὶ στρατιωτικὴν παραγγελίαν· «Ἀποφεύγετε», λέγει, «τὴν πορνείαν· ὁποιοδήποτε ἄλλο ἀμάρτημα καὶ ἂν πράξη ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἀμάρτημα πού διαπράττεται ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα»². Διότι οἱ στρατιῶται τῶν κοσμικῶν πολέμων, ἄλλοτε μὲν μετὰ κατὰ μέτωπον ἐπιθεσιν, ἄλλοτε δὲ κάνοντες χρῆσιν τῆς φυγῆς διεξάγουν τοὺς πολέμους. Ὑπάρχει καὶ πόλεμος πού διεξάγεται εἰς τὰς ψυχάς, πού περιλαμβάνει ἀντίστασιν καὶ φυγὴν, πού τὸν γνωρίζει ὁ Παῦλος, ὁ ἄριστος στρατηλάτης τῶν τακτικῶν στρατῶν τῆς εὐσεβείας· καὶ ἄλλοτε μὲν παραγγέλλει νὰ ἐπιδεικνύεται ἐπιμονὴ εἰς τὴν μάχην, λέγων· «Σταθῆτε ἀκλόνητοι εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτόν, ἀφοῦ ζωοθῆτε τὴν ἀλήθειαν, ὡσὰν τὴν ζώνην πού σφίγγουν εἰς τὴν μέσην των οἱ πολεμισταί»³, ἄλλοτε δὲ συμβουλεύων τοὺς πολεμοῦντας νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν φυγὴν, λέγει· «Ἀποφεύγετε τὸν μολυσμὸν τῆς πορνείας». Ἄν προσπαθῆ νὰ ἐκδιώξη κάποιον ὁ πόλεμος τῆς ἀπιστίας, εἶναι χρήσιμος ἢ ἀντίστασις πρὸς ἐκεῖνον, ἂν ἀπειλῆται ἢ παράταξις ἀπὸ δόλους, εἶναι καλὴ ἢ διαρκὴς ἐπαγρύπνησις πρὸς τοὺς ἀντιπάλους αὐτούς· ἂν κινῆται ἐναντίον μας τὸ ὄπλον τῆς συκοφαντίας ὠφέλιμος εἶναι ἡ συμβουλὴ πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ψεύδους. Ὅταν ὅμως τοξεύη κάποια πορνικὴ μορφή καλὸν εἶναι νὰ στρέψωμεν τὰ νῶτα καὶ νὰ ἀποφύγωμεν τὸν ἀντίπαλόν μας. Καθόσον βάλλει εὐστόχως ἐναντίον τῶν ὀφθαλμῶν ἡ πορνεία καὶ πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὸν στρατηγὸν ὁ ὁποῖος παραγγέλλει· «ἀποφεύγετε τὴν πορνείαν». Διότι ἔχει κάτι, ἐν σχέσει μετὰ τὰς ἄλλας πονηρίας, πού πρέπει νὰ ἀποφεύγεται.

Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῆς ἁμαρτίας κακὰ φεΐδεσθαι δοκεῖ
 τῆς τῶν πραιτόντων σαρκός, καὶ τὸ πραχθὲν εἰς μόνον τὸν
 τὴν προᾶξιν δεχόμενον ἴσησιν· οἷον ἐν ταῖς ἀρπαγαῖς τῶν
 ἀρπασθέντων τὸ ζημίωμα μόνον, ἐν τῇ τῶν φθόνων ἰσχυί
 5 περὶ τοὺς φθονομένους τὸ πάθος ἐκρήγνυται ἐν ταῖς συκο-
 φαντίαις, ὅταν τύχῃσι πίστεως, μόνων αὐθις τῶν συκοφαν-
 τουμένων ὁ κίνδυνος· ἐν ταῖς τῶν φόνων ὡσαύτως τολμή-
 μασι τοῦ δεξαμένου τὴν σφαγὴν τὸ δυσπράγημα. Πᾶσαν ἄν
 τις ἔργων ἀδίκων ἐπερχόμενος προᾶξιν, εὐρήσει τὴν μὲν
 10 τῶν ἀδικούντων μερίδα κερδαίνουσαν, τὴν δὲ τῶν ἀδικου-
 μένων ζημιουμένην· πορνεία δὲ τὴν τοιαύτην οὐκ οἶδε διαί-
 ρειν· οὐδὲ χωρίζει τὴν τοῦ παθόντος ἐκ τοῦ δράσαντος προᾶ-
 ξιν, ἀλλὰ συγκατασιτρέφει πρὸς ἀτιμίαν ἐπίκοινον, συνάπει
 δεσμῷ μολυμοῦ. Τοῖς πλεονέκταις ἐστὶ ζημιώμασι ἄλλον
 15 ζημιοῦσθαι μηδέν, τοῖς πόρνοις δὲ οὐκ ἔστιν οὐδὲν καταισχύ-
 νασιν σῶμα, μὴ τῷ καταισχυνθέντι συγκαταισχύνεσθαι. Τοῖς
 πεφονευκόσιν ἐστὶν ἐργασαμένοις τὸν φόνον, τοῖς σφαγεῖσι
 μὴ συνεσφάχθαι, τοῖς πόρνοις δὲ οὐκ ἔστι μολύνασι σάρκα,
 τοῦ μολυμοῦ καθαρεύειν.

20 Καὶ σκόπει μοι τὴν εἰς τοῦτα τοῦ Παύλου λεπτολογίαν·
 «Φεύγετε», φησὶν, «τὴν πορνείαν». Διὰ τί; «Ὅτι πᾶν ἁμάρ-
 τημα, ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν»,
 τοῦτι ἔστιν, τῇ τοῦ σώματος μὴ λυμαινόμενον φύσει, τῇ τῶν
 μελῶν μὴ συνιστάμενον ὕβρει, τῷ τῆς σαρκὸς μολυμοῷ μὴ
 25 συμπληρούμενον, ἀλλ' ἔξω τῆς τοῦ πράξαντος σώματος ἐνεργ-
 γούμενον βλάβης. Ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτά-
 νει, οὐχ ὡσπερ ὁ φονεὺς εἰς ἀλλότριον, ἄτιρωτον τὸ ἑαυτοῦ

Πράγματι όλα τὰ ἄλλα κακὰ τῆς ἁμαρτίας φαίνονται ὅτι δὲν καταστρέφουν τὸ σῶμα αὐτῶν ποὺ πράττουν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἡ ἐπιτελεσθεῖσα πράξις βλάπτει αὐτὸν μόνον ποὺ διαπράττεται εἰς βάρος του, ὅπως κατὰ τὰς διαφόρους ἄρπαγὰς ἡ ζημία γίνεται εἰς τοὺς ἄρπασθέντας μόνον, εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν φθόνων τὸ πάθος ἐκοπᾶ γύρω ἀπὸ τοὺς φθονομένους. Εἰς τὰς συκοφαντίας ὅταν γίνουν πιστευταί, ὁ κίνδυνος περιορίζεται πάλιν μόνον εἰς αὐτοὺς ποὺ συκοφαντοῦνται· εἰς τὰς περιπτώσεις πάλιν τοῦ φόβου τὸ δυσάρεστον συμβαίνει εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἐφονεύθη. Καὶ ἂν κάποιος ἐξετάσῃ μὲ προσοχὴν κάθε πράξιν ἄδικον, θὰ διαπιστώσῃ ὅτι ἡ μὲν πλευρὰ τῶν ἀδικούντων εἶναι ἡ κερδισμένη, ἡ δὲ τῶν ἀδικουμένων ἡ ζημιουμένη. Ἡ πορνεία ὅμως δὲν γνωρίζει αὐτὴν τὴν διάκρισιν, οὔτε χωρίζει τὴν πράξιν τοῦ παθόντος ἀπὸ τὴν τοῦ δράστου, ἀλλὰ τοὺς καταστρέφει καὶ τοῦ δύο μαζί, τοὺς ὀδηγεῖ εἰς τὴν περιφρόνησιν καὶ τοὺς συνδέει μὲ τὸν δεσμὸν τοῦ μολυσμοῦ. Εἰς τοὺς πλεονέκτας συμβαίνει νὰ ζημιώσουν κάποιον, οἱ ἴδιοι δὲ οὐδόλως νὰ ζημιοῦνται, εἰς τοὺς πόρνους ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸν κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀτιμάζουν τὸ σῶμα νὰ μὴ ἀτιμάξωσι καὶ ὁ ἴδιος μὲ τὸ ἀτιμασθὲν σῶμα. Εἰς αὐτοὺς ποὺ διαπράττουν φόνον εἶναι δυνατὸν νὰ διαπράξουν τὸν φόνον χωρὶς νὰ σφαγοῦν μαζί μὲ τὸν φονευθέντα καὶ οἱ φονεῖς, εἰς τοὺς πόρνους ὅμως δὲν συμβαίνει αὐτοὶ ποὺ ἔχουν μολύνει τὴν σάρκα νὰ παραμένουν καθαροὶ ἀπὸ τὸν μολυσμὸν.

Καὶ πρόσεξε τὴν λεπτολογίαν τοῦ Παύλου σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτό· «Ἀποφεύγετε», λέγει, «τὴν πορνείαν». Διατί; «Διότι ὁποιοδήποτε ἄλλο ἁμάρτημα καὶ ἂν διαπράξῃ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἁμάρτημα ποὺ διαπράττεται ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα», δηλαδή δὲν ἐπιφέρει καμμίαν βλάβην εἰς τὴν φύσιν τοῦ σώματος, δὲν ἀτιμάζει ὡς πρὸς τίποτε τὰ μέλη τοῦ σώματος δὲν συντελεῖ εἰς τὸν μολυσμὸν ὀλοκλήρου τῆς σαρκός, ἀλλὰ ἡ βλάβη ποὺ προξενεῖται ἀπὸ τὸ ἁμάρτημα εὐρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα αὐτοῦ ποὺ τὸ διαπράττει. Αὐτὸς ὅμως ποὺ πορνεύει ἁμαρτάνει εἰς τὸ ἰδικόν του σῶμα,

σῶμα διασώζων, οὐχ ὥσπερ ὁ πλεονέκτης εἰς ἕτερον, τὴν
 τῆς ἰδίας σαρκὸς φυλαιτόμενος βλάβην, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτοῦ
 διαφθορεὺς ὁ πόρνος, αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ τῷ τῆς ἀτιμίας πε-
 ριπείρεται βέλει. Ὁ κλέπτης, ἵνα θρέψῃ τὸ σῶμα, τολμᾷ
 5 τὸ πλημμέλημα, ὁ πόρνος δὲ τῇ τῆς ἰδίας σαρκὸς προσεδρεύει
 λησιτεία. Τὸν πλεονέκτην πρὸς ἀρπαγὴν ἐρεθίζει φιλοκερ-
 δῆς λογισμὸς, πορνεία δὲ τῆς τοῦ σώματος ζημία σεμνότη-
 τος. Τῷ βασκάνῳ κατασκευάζει τὸ πάθος δοξαζόμενος ἕ-
 τερος, ὁ πόρνος δὲ τῆς ἰδίας αὐτουργὸς ἀδοξίας.

10 Τί γὰρ ἀδοξότερον σκευοφόρου πορνείας; Πᾶσα μὲν γὰρ
 ἄδοξος ἁμαρτία δουλεία, ἀτιμοὶ γὰρ τῆς ψυχῆς τὴν εὐγέ-
 νειαν, ὁ δὲ πόρνος ἁμαρτίας ἀδοξότερος δοῦλος, βόρβορον
 ἀντιλεῖν παρ' αὐτῇ τειταγμένος, μολυσοῦ συνάγειν σωρόν,
 ἀκαθάρτῳ λειτουργεῖν ἐργασία, ἡδονῶν ἐγκυλίεσθαι πηλῷ,
 15 αἰσχροτήτα τριβεσθαι, ράκους ἔχειν τὸ σῶμα μὴ διαλλάτ-
 τον. Ποία γὰρ ράκους καὶ πόρνου διαφορά; Τοῦ τῆς εὐσε-
 βείας ἀπεσχίσθαι σώματος. Φθειρεται καθημερινῇ σπηεδόνι
 ταῖς τῆς ἁμαρτίας ὁδοῖς· ὡς ἄχρηστον ἐναπέρριπται ράκος·
 κεῖται πᾶσιν καταπάτημα δαίμοσιν· εἰς αὐτὸ ὁ διάβολος τὴν
 20 ἰδίαν ἀπομάσσειται σῆψιν. Τῆς νοητῆς δὲ τοῦ πόρνου κα-
 κοπραγίας ἡ πρόδηλος καὶ σαφής, οὐκ ἐλάτιων. Ἔστιν γὰρ
 φευκτὸς οἰκίαις, ἀπευκτὸς συντυχίαις, τοῖς πλησιάζουσιν ὕ-
 βρις, τοῖς ἐχθραίνουσιν ὄνειδος, συγγενέσιν αἰσχύνη, συνοί-
 κοις ἐπάρατος, ἀθυμία γονεῦσιν, οἰκέταις θεατρισμὸς γελώ-
 25 μενος, διήγημα γείτοσιν, γῆμαι σπουδάζων ἀπόβλητος, ὑπο-
 πτος μετὰ γάμον νυμφίος, μισούμενος τέκνοις πατήρ, εὐκατα-

ὄχι ὅπως ὁ φονιάς εἰς ξένον, διατηρῶν τὸ ἰδικόν του σῶμα ἀπρόσβλητον, ὄχι ὅπως ὁ πλεονέκτης εἰς ἄλλον, προφυλάσσει τὸ ἰδικόν του σῶμα ἀπὸ τὴν βλάβην, ἀλλ' ὁ πόρνος εἶναι ὁ ἴδιος διαφθορεὺς τοῦ ἑαυτοῦ του, ὁ ἴδιος πληγώνεται ὑπὸ τοῦ ἑαυτοῦ του μὲ τὸ βέλος τῆς ἀτιμίας. Ὁ κλέπτης διαπράττει τὴν κλοπὴν διὰ νὰ θρέψῃ τὸ σῶμα του, ὁ πόρνος ὅμως ἐπιδίδεται εἰς τὴν ληστείαν τοῦ ἰδίου του σώματος. Τὸν πλεονέκτην τὸν ὀδηγεῖ πρὸς τὴν ἀρπαγὴν ἢ φιλοκερδῆς σκέψις, ἢ πορνεία ὅμως ζημιώνει τὴν σεμνότητα τοῦ σώματος. Εἰς τὸν φθονερὸν ἄνθρωπον δημιουργεῖται τὸ πάθος τοῦ φθόνου τὸ ὅτι δοξάζεται κάποιος ἄλλος, ὁ πόρνος ὅμως γίνεται ὁ ἴδιος αὐτουργὸς τῆς κακῆς ὑπολήψεως.

Πράγματι τί εἶναι πῶς ἀνυπόληπτον ἀπὸ τὴν δουλείαν τῆς πορνείας; Διότι κάθε ὑποδούλωσις εἰς τὴν ἀμαρτίαν εἶναι κατακριτέα, ἐπειδὴ ἀτιμάζει τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς, ὁ πόρνος ὅμως εἶναι ὁ πλέον ἀξιοπεριφρόνητος δούλος τῆς ἀμαρτίας, διότι ἔχει ὡς ἔργον του νὰ ἀντλή βούρκον ἀπὸ αὐτὴν, νὰ συγκεντρῶνῃ σωρὸν μολυσμοῦ, νὰ ἐκτελῇ ἀκάθαρτον ἐργασίαν, νὰ κυλίσσεται εἰς τὴν λάσπην τῶν ἡδονῶν, νὰ περνᾷ τὴν ζωὴν του μέσα εἰς τὴν αἰσχρότητα καὶ νὰ ἔχῃ τὸ σῶμα του εἰς τοιαύτην κατάστασιν πὺ νὰ μὴ διαφέρῃ ἀπὸ τὸ ράκος. Διότι τί διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ πόρνου καὶ ράκου; Ἔχει ἀποχωρισθῆ τὸ σῶμα του ἀπὸ τὴν εὐσέβειαν. Φθείρεται μὲ τὴν καθημερινὴν σαπίλαν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς ἀμαρτίας· ἔχει ἀπορριφθῆ ὡς ἄχρηστον ράκος καὶ εἶναι καταπάτημα εἰς ὄλους τοὺς δαίμονας· εἰς αὐτὸ τὸ ράκος ὁ διάβολος σπογγίζει ὅλην τὴν σαπίλαν του. Δὲν εἶναι δὲ μικροτέρα ἢ ὀλοφάνερη καὶ πλήρης δυστυχία τοῦ πόρνου. Διότι ἀποφεύγουν νὰ τὸν δεχθοῦν εἰς τὰ σπίτια, εἶναι ἀνεπιθύμητος εἰς τὰς συναναστροφάς, περιφρονεῖται ἀπὸ αὐτοὺς πὺ τὸν πλησιάζουν, ὄνειδος εἰς τοὺς ἐχθρούς του, ἐντροπὴ εἰς τοὺς συγγενεῖς, μισητὸς εἰς τοὺς συγκατοίκους, λύπη εἰς τοὺς γονεῖς, ἐμπαιγμὸς εἰς τοὺς δούλους, θέμα συζητήσεως εἰς τοὺς γείτονας, δὲν γίνεται δεκτὸς ἐπιδιώκων νὰ νυμφευθῆ, ὑπόπτος νυμφίος μετὰ τὸν γάμον, πατὴρ μισούμενος ἀπὸ τὰ τέκνα, μὴ ὑπολογίσιμος

φρόνητος σύμβουλος, ἀηδὴς χαριζόμενος, αἰτῶν ἀηδέστερος, πόρρωθεν ὀφθεῖς λυπηρός, νοσῶν ἀθλιώτερος, τεθνεῶς ἀτιμότερος. Τοσοῦτου πλήθους κακῶν τὴν πορνείαν Παῦλος μητέρα θεώμενος, τὴν νικητήριον ἡμῖν ἀρτίως φυγὴν πα-
 5 ραγγέλλων ἐβόα· «Φεύγετε τὴν πορνείαν».

Ἡ τοῦ Παύλου φωνὴ νεανίσκου με νῦν ἀνέμνησεν σώφρωνος καὶ Αἰγυπτιακῆς πορνείας διὰ φυγῆς ἀριστεύσαντος· καὶ τοί γε πολλὰ τῷ νεανίσκῳ τὴν πειθῶ κατεσκεύαζεν· ἡλικία φιλήδονος, δουλείας ζυγός, δεσποίνης ἐρωτικῆ κολα-
 10 κεία, διάλεξις συνεχῆς, ἀσελγείας λαθραία πρὸς μίξιν παρὰ κλήσις· «Ἐγένετο γάρ», φησὶν, «τοιαύτη τις ἡμέρα, καὶ εἰσῆλθεν Ἰωσήφ εἰς τὴν οἰκίαν ποιεῖν τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ οὐδεὶς ἦν τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἔσω. Καὶ ἐπεσπάσατο τῶν ἱματίων αὐτοῦ ἡ δέσποινα αὐτοῦ, λέγουσα· Κοιμήθητι μετ' ἐμοῦ».
 15 Μέγα τὸ τῆς σωφροσύνης ἀξίωμα· τοῦ δούλου τὴν δέσποιναν κατεσκεύασεν δούλην· ὁ μὲν γὰρ ἰκετεύετο, ἡ δὲ ἰκέτευεν· «Κοιμήθητι μετ' ἐμοῦ». Πεπυρωμένον τῆς πορνείας τὸ ὄφελος, ἀλλ' ὕλην ψυχῆς κειμένην οὐχ εὔρεν, εἰς ἐσθῆτα δὲ τὴν διάλυσιν ἔσχεν, ἦν τὸ τῆς πορνείας ἀναιδὲς περισφίγ-
 20 γον ἐβόα· «Κοιμήθητι μετ' ἐμοῦ».

Μυκᾶται τὸν τῆς πορνικῆς ἐπιθυμίας λιμόν, ἀλλ' ἔκλεισε μᾶλλον τὰ τοῦ σώφρονος ὦτα· ἡ μὲν γὰρ ἔλεγεν· «Κοιμήθητι μετ' ἐμοῦ»· Ἀνεκῆρυτε δὲ ἡ σωφροσύνη τῷ νέῳ, «Γρηγόρησον μετ' ἐμοῦ», καὶ τοῖς ἔργοις ἐδήλου τὸ ἄγρυπνον.
 25 Οὐ γὰρ ἐνύσταζεν ταῖς κολακείαις ὁ τόνος, οὐχ ὕπνωσεν ἡ γνώμη ταῖς ἐπωδαῖς, οὐκ ἐκαθεύδησεν τῆς σωφροσύνης ἡ νῆψις, οὐ ταῖς κατεχούσαις ὑπεξελύθη λαβαῖς, οὐ τοῖς τῆς μορφῆς καλλωπισμοῖς ἠλιεύθη, οὐ ρημάτων ἐρωτικῶν διεκλάσθη θωπείαις, ἀλλ' ἦν αὐτῷ πικροτέρα λοιδορίας δε-

σύμβουλος, σιχαμερός όταν δέχεται κάποιαν χάριν, συχαμερώτερος δὲ όταν ζητῆ κάτι, διακρίνεται ἀπὸ πολὺ μακρὰ ἢ λύπη του, εἶναι ἀθλιώτερος ἀπὸ τοὺς πάσχοντας, ἀξιοκαταφρόνητος ὅταν ἀποθάνῃ. Βλέπων ὁ Παῦλος τὴν πορνείαν νὰ εἶναι μητέρα τόσου μεγάλου πλήθους κακῶν, παραγγέλλων εἰς ἡμᾶς τὴν πλήρη νικητήριον φυγὴν, ἔλεγεν· «Νὰ ἀποφεύγετε τὴν πορνείαν».

Ἡ φωνὴ τοῦ Παύλου μοῦ ἐνεθύμησε τώρα ἓνα συνειδητὸν νεανίσκον ὁ ὁποῖος ὑπερίσχυσεν διὰ τῆς φυγῆς ἐναντίον τῆς Αἰγυπτιακῆς πορνείας· μολονότι βεβαίως ὑπῆρχον πολλὰ προδιαθέσεις πὺρ ἡμποροῦσαν νὰ πείσουν τὸν νεανίσκον, ὅπως ἡ φιλήδονος ἡλικία, ὁ ζυγὸς τῆς δουλείας, ἡ ἐρωτικὴ θωπεΐα τῆς οἰκοδεσποίνης, ἡ συνεχὴς συνομιλία, κρυφὴ παράκλησις πρὸς ἐρωτικὴν μίξιν· διότι, λέγει, «συνέβη κάποια ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν εἰσῆλθεν ὁ Ἰωσήφ εἰς τὴν οἰκίαν διὰ νὰ κάμῃ τὴν ἐργασίαν του, καὶ δὲν ὑπῆρχε μέσα κανεὶς ἀπὸ τοὺς δούλους· καὶ τότε τὸν ἐκράτησε ἀπὸ τὰ ἐνδύματά του ἡ οἰκοδέσποινα, λέγουσα· ἔλα νὰ κοιμηθῆς μαζί μου»⁴. Μεγάλῃ ἡ ἀξία τῆς σωφροσύνης· τὴν κυρίαν τοῦ δούλου τὴν ἔκανε δούλην· διότι ὁ μὲν δοῦλος παρεκαλεῖτο, αὐτὴ δὲ παρεκάλει· «Ἔλα νὰ κοιμηθῆς μαζί μου». Καταφλογισμένον τὸ βέλος τῆς πορνείας, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε νὰ εὔρη ὡς στόχον τὴν ψυχὴν καὶ διελύθη εἰς τὰ ἐνδύματα, τὰ ὁποῖα καθὼς τὰ περιέσφιγγεν ἡ ἀναίδεια τῆς πορνείας ἐφώναζε· «Ἔλα καὶ κοιμήσου μαζί μου».

Μουγκρίζει ἡ πειναλέα πορνικὴ ἐπιθυμία, ἀλλὰ ἔκλειεν ἔτσι περισσότερον τὰ αὐτιά τοῦ σώφρονος· διότι αὐτὴ μὲν ἔλεγε· «ἔλα κοιμήσου μαζί μου»· ἀντέλεγεν δὲ ἡ σωφροσύνη εἰς τὸν νέον, «Νὰ ἐπαγρυπνῆς μαζί μου», καὶ ἐμπράκτως ἐφάνερωνε τὸ ἄγρυπνον. Διότι δὲν ἐκυριεύθησαν αἱ σωματικαὶ του δυνάμεις ἀπὸ τὰς θωπεΐας, δὲν ἀπεκοιμήθη ἡ διάθεσις εἰς τὰ θελκτικῶς ἐπαναλαμβανόμενα λόγια, δὲν ἐκοιμήθη ἡ νηφαλιότης τῆς σωφροσύνης, δὲν ἐξησθένησεν ἀπὸ τὰς διαφόρους λαβὰς πὺρ τὸν ἐκρατοῦσαν, δὲν ἐσαγηνεύθη ἀπὸ τοὺς καλλωπισμοὺς τῆς ὄψεως, ἀλλ' ἐφαίνετο εἰς αὐτὸν πικροτέρα ἀπὸ τὴν ὕβριν ἢ φωνὴ τῆς κυρίας του ἢ κο-

σποίνης ἢ φωνὴ κολακευούσης· «Κοιμήθητι μετ' ἐμοῦ». Ἐ-
 τοιμος εἰσιτῆκει διάβολος νυμφαγωγὸς τῆς μοιχείας, καὶ
 συνέσφιγγε τὴν ἐσθῆτα τῇ πόρῃ, καὶ τῶν παρ' ἐκείνης
 συνεκοινῶνει λαβῶν· οὐκ ἤδει δὲ τεχνίτη παλαίων ἀθλητῆ
 5 σωφροσύνης, καὶ καλῶς τὰς ἐκείνης ἀπεκδυομένῳ λαβάς,
 «Καταλιπὼν» γάρ, φησὶν, «τὰ ἱμάτια αὐτοῦ εἰς τὰς χεῖρας
 αὐτῆς, ἔφυγεν καὶ ἐξῆλθε γυμνὸς ἔξω». Ὡ γυμνότητος
 ἀγιοτέρας ἐνδύσεως! Τί οὖν τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀκολασίας
 ἢ λύσσα; Τὰ ἑαυτῆς κακὰ τῷ Ἰωσήφ περιτίθησιν, καὶ δρα-
 10 μοῦσα πρὸς τὸν ἄνδρα φησὶν· «Εἰσήγαγες ἡμῖν παῖδα Ἐ-
 βραῖον ἐμπαίξειν ἡμῖν, καὶ εἶπέν μοι, τῇ γυναικί σου, τῇ
 μέχρι τοῦ νῦν σωφρόνως φυλαξάσῃ τὴν κοίτην σου· Κοιμη-
 θήσομαι μετὰ σοῦ· Ὡς δὲ ὑψωσα τὴν φωνήν μου καὶ ἀνε-
 βόησα, ἀφῆκε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ παρ' ἐμοί, καὶ ἔφυγε καὶ
 15 ἐξῆλθεν ἔξω».

Πάλιν Ἰωσήφ δι' ἐσθῆτις συκοφαντεῖται· ἀδελφοὶ πρό-
 τερον αὐτοῦ λαβόντες τὸν χιτῶνα, ὡς θηριόδρωτον αὐτὸν
 δι' ἐκείνου κακούργως ἐσυκοφάντουν, νῦν αὐτὴ τὸν χιτῶνα
 λαβοῦσα, ὡς πόρνον διαβάλλει. Πρέπουσα τῷ Ἰωσήφ τοῦ
 20 Δεσπότου φωνή· «Διμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ
 ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἐπέβαλον ψῆφον». Γλυκεῖα τῷ τῶν
 σωφρόνων σιραιῶ τῆς σωφροσύνης ἢ ἱστορία, ἀλλ' ἐπίπτο-
 νος τῇ τῆς σαρκὸς ἀσθνεῖα. Ὡ τῆς δικαίας ἐπὶ τῷ Ἰωσήφ
 παρὰ Θεοῦ προσηλασίας! Πρὸ τῶν πειρασμῶν τὸν Ἰωσήφ
 25 οὐκ ἐτίμησεν, ἀλλ' ἔδειξεν δι' ὄνειράτων τὰ μέλλοντα, δι-
 δάσκων, ὅτι πόρρωθεν δόξαν τοῖς δικαίοις εὐτρέπιζεν· συνε-
 χώρησεν δὲ τοῖς πειρασμοῖς δοκιμάσαι τὸν νέον, τὰς τῶν
 φιλοψόγων ἀποκλείων φωνάς. Ἡμελλον γάρ, δοκιμὴν μὴ
 δεδακτότος τοῦ Ἰωσήφ, οἱ φιλόσοφοι λέγειν· συντυχίας τυ-
 30 φλῆς τὰ πραιτόμενα. Αἰγυπτίων Ἰωσήφ βασιλεύει; Βαρδύα-

5. Γεν. 39, 13.

6. Γεν. 39, 14 καὶ 17-19.

7. Πρβλ. Γεν. 37, 23-33.

8. Ψαλμ. 22, 19 καὶ Ματθ. 27, 35· Μάρκ. 15, 24· Λουκᾶ 23, 34· Ἰω.
19, 24.

λακεύουσα· «Ἔλα νὰ κοιμηθῆς μαζί μου». Ἰστατο ἕτοιμος ὁ διάβολος παράνυμφος τῆς μοικείας καὶ ἔσφιγγε μαζί μὲ τὴν πόρνην τὰ ἐνδύματα καὶ συμμετεῖχε διὰ νὰ λάβῃ τὰ ἐνδύματα ἐκείνης· δὲν ἐγνώριζεν ὅμως ὅτι ἐπάλαιε μὲ σῶφρονα ἀθλητὴν ὁ ὁποῖος ἀπέφευγεν ἔντεχνα τὰς λαβὰς ἐκείνης· διότι, λέγει, «Ἄφησε τὰ ἐνδύματά του εἰς τὰ χέρια τῆς καὶ ἔφυγε καὶ ἐξῆλθε τῆς οἰκίας γυμνός»⁵. Ὡ γυμνότης πού εἶσαι ἀγιωτέρα τῆς ἐνδύσεως! Τί κάνει λοιπὸν ἡ λύσσα τῆς Αἴγυπτιακῆς ἀκολασίας; Τὰ ἰδικά της κακὰ τὰ ἀπέδωσεν εἰς τὸν Ἰωσήφ καὶ ἀφοῦ ἦλθεν εἰς τὸν ἄνδρα της, λέγει «Ἐφερες αὐτὸν τὸν Ἑβραῖον ἄνθρωπον εἰς τὸν οἶκον μας διὰ νὰ μᾶς ἐμπαίξῃ, διότι εἶπεν εἰς ἐμένα, τὴν γυναῖκα σου, ἡ ὁποία μέχρι τώρα ἐφύλαξα μὲ σωφροσύνην τὴν κοίτην σου, θὰ κοιμηθῶ μαζί σου· εὐθύς ὅμως ὡς ἐκραύγασα καὶ ἐκάλεσα βοήθειαν, ἄφησε τὰ ἐνδύματά του πλησίον μου καὶ ἔφυγεν ἔξω ἀπὸ τὴν οἰκίαν»⁶.

Πάλιν σκοφαντεῖται ὁ Ἰωσήφ διὰ τῶν ἐνδυμάτων· προηγουμένως οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ἀφοῦ ἀφήρεσαν τὰ ἐνδύματά του τὸν ἐσυκοφαντοῦσαν κακούργως ὡς κατασπαρᾶχθέντα ὑπὸ θηρίου, χρησιμοποιοῦντες ὡς ἀπόδειξιν τὸ ἐνδύμα του, τώρα πάλιν αὐτὴ ἀφοῦ ἐπῆρε τὰ ἐνδύματά του, τὸν συκοφαντεῖ ὡς πόρνον. Ταιριαίνει πλήρως διὰ τὸν Ἰωσήφ ἡ φωνὴ τοῦ Δεσπότη· «Διεμοιράσθησαν τὰ ἱμάτιά μου μεταξύ των καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλαν κλῆρον»⁸. Εἶναι γλυκεῖα ἡ ἱστορία τῆς σωφροσύνης εἰς τὸν στρατὸν τῶν σωφρόνων ἀλλὰ κοπιώδης εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῆς σαρκός. Ἀλήθεια, πόσον δικαία εἶναι ἡ προστασία πού ἐξεδηλώθη ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὸν Ἰωσήφ! Δὲν ἐτίμησε τὸν Ἰωσήφ πρὶν ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς ἀλλὰ ἐφάνέρωσεν δι' ὀνείρων τὰ μέλλοντα, διδάσκων μὲ αὐτὸ ὅτι ἀπὸ πολὺ μακρὰ προετοιμάζει δόξαν εἰς τοὺς δικαίους· ἐπέτρεψε δὲ διὰ τῶν πειρασμῶν νὰ δοκιμάσῃ τὸν νέον διὰ νὰ ἀποκλείσῃ τὰς φωνὰς τῶν φιλοκατήγορων. Διότι ἐπρόκειτο οἱ φιλοκατήγοροι νὰ εἶπουν ἂν δὲν εἶχεν δοκιμασθῆ ὁ Ἰωσήφ· Ἦσαν ἀπλῆ σύμπτωσις αὐτὰ πού συνέβησαν. Βασιλεύει ὁ Ἰωσήφ τῶν Αἴγυπτίων; ἀσκεῖ ἐξουσίαν τὸ παιδάριον ἐπὶ τῶν βαρβάρων;

ρων δεσπόζει παιδάριον; Ποίαν ἀρειήν ἐνδεξάμενον; Ὑ-
 πὲρ ποίας τούτων τετυχηκῶς ἀρειῆς; Ἴνα οὖν ταῦτα περὶ
 τοῦ δικαίου μὴ λέγηται, προλαμβάνων ὁ Θεὸς τοὺς ἐπ' αὐ-
 τῷ πειρασμοὺς συγχωρεῖ ὥστε τὴν ἀπ' ἐκείνων τῷ δικαίῳ
 5 μαρτυρίαν γενέσθαι καὶ ράφαι τῶν φιλοφρόνων τὰ σιόματα.

Ἀποστρεφόμεθα τοίνυν τὰς ἐκ μορφῆς πορνικῆς ἐπερ-
 χομένας βολάς, κλείωμεν ἀσελήμασι τὸ βλέμμα, γελάσθη-
 σαν παρ' ἡμῖν ἡδονῶν ἀταξίαι, φρουραρχεῖτω τὴν σάρκα
 σωφροσύνη, καθαρότης ἐνοικεῖτω τοῖς μέλεσιν, τριβώμεθα
 10 λογισμοῖς φιλοκάλοις, λάμπωμεν ἔργων αὐγαῖς, ἐσηγημένῳ
 περιστίλβωμεν θίῳ, καθαρὸν τὸ σῶμα, ναὸν τῆς τοῦ Πνεύ-
 ματος οἰκήσεως φυλάττωμεν ἐπιγράψωμεν αὐτὸν ἐπιγράμ-
 ματι, φοβερὰν τοῖς ἀκολάστοις παραγγελίαν δοῶντι «Εἴ τις
 τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθειρεῖ, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός».

Ἐβουλόμην μηδὲ πρὸς μικρὸν ὑμῶν διαζεύγνυσθαι. Τί
 γὰρ γλυκύτερον πατρὶ συνοσίας ἀγαπωμένων υἱῶν; Ἀλλ'
 ἐπειδὴ καλεῖ πρὸς ἀγῶνας τῆς εὐσεβείας ὁ λόγος, δεῖ δευ-
 μεῖν πρὸς τὰ σκάμματα τῆς Ἐκκλησίας, εὐχὰς συνεργοὺς
 εἰληφῶτα· ἀλλ' ἐκεῖνα παρακαλῶ τὴν ἡμετέραν ἀγάπην Φυ-
 20 λάττειτε τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀνταξίαν, κἂν τινες ταραχὰς
 παρεμβάλωσιν, νικᾶτε μακροθυμίᾳ τὰς ταραχὰς. Ἔσται γὰρ
 οὐκ εἰς μακρὰν τῶν θορύβων διόρθωσις. Μὴ ταραττεσθε ψή-
 μαις, μὴ φλυαρίαις παρακινεῖσθε, ἀλλ' εὐχὰς ἡμῖν συνοδοι-
 πόρους συμπέψαιτε, ἵνα ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς δυναμούμενοι,
 25 εἰπῶμεν ἐν παντὶ καιρῷ, παρὰ τῆς θείας βοηθούμενοι ἰσχύ-
 ος· «Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι με Χριστῷ, ᾧ ἡ δόξα
 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

9. Α' Κορ. 3, 17.

10. Φίλιπ. 4, 13.

Ποίαν ἀρετὴν ἔχει ἐπιδείξει; Διὰ ποίαν ἀρετὴν ἔχει τύχει τούτων τῶν εὐεργετημάτων; Διὰ νὰ μὴ λέγωνται λοιπὸν αὐτὰ διὰ τὸν δίκαιον, προλαμβάνων αὐτὰ ὁ Θεός, ἐπιτρέπει τοὺς πειρασμοὺς εἰς αὐτόν· ὥστε ἀπὸ ἐκείνους τοὺς πειρασμοὺς νὰ δώσῃ τὴν μαρτυρίαν διὰ τὸν δίκαιον καὶ νὰ ράψῃ τὰ στόματα τῶν φιλοκατηγόρων.

Ἄς ἀποφεύγωμεν λοιπὸν τὰς βολὰς ποὺ ἐκσφενδονίζονται ἀπὸ μορφὴν πορνικὴν, ἃς κλείνωμεν τὰ μάτια μας εἰς τὰ ἀσελγήματα, ἃς περιγελασθοῦν ἀπὸ ἡμᾶς αἱ ἀταξίαι τῶν ἡδονῶν, ἃς φρουρῇ τὴν σάρκα ἢ σωφροσύνη, ἃς διαμένῃ ἢ καθαρότης εἰς τὰ μέλη τοῦ σώματός μας, ἃς ζῶμεν μὲ καλὰς σκέψεις, ἃς λάμπωμεν μὲ ἔργα λαμπρά, ἃς ἀπαστράπτωμεν μὲ τὸν καθαρὸν μας βίον, ἃς ἔχωμεν καθαρὸν τὸ σῶμα μας, ἃς τὸ διατηροῦμεν ὡς ναὸν ποὺ κατοικεῖ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἄς γράψωμεν ἐπάνω εἰς αὐτὸν τὸν ναὸν ἐπίγραμμα ποὺ διακηρύσσει φοβερὰν παραγγελίαν εἰς τοὺς ἀκολάστους· «Ἐὰν κανεῖς καταστρέφῃ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ἃς τὸ γνωρίζῃ ὅτι θὰ τὸν καταστρέψῃ ὁ Θεός»⁹.

Θὰ ἤθελα νὰ μὴ σᾶς ἀποχωρισθῶ οὔτε ἐπ' ὀλίγον. Διότι τί εἶναι γλυκύτερον εἰς τὸν πατέρα ἀπὸ τὸ νὰ εὐρίσκειται μαζὶ μὲ τὰ ἀγαπημένα του παιδιά; Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ λόγος μᾶς προσκαλεῖ πρὸς ἀγῶνας τῆς εὐσεβείας, πρέπει νὰ τρέξω εἰς τὰ σκάμματα τῆς Ἐκκλησίας ἀφοῦ πάρω ὡς συνεργάτας τὰς προσευχὰς σας. Ἄλλὰ ζητῶ τὴν ἐξῆς χάριν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σας ἀγάπην· Νὰ φυλάσσετε τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐταξίαν, καὶ ἂν ὠρισμένοι δημιουργοῦν διαφοροὺς ταραχὰς, νικᾶτε τὰς ἀταξίας αὐτὰς διὰ τῆς μακροθυμίας. Διότι ἔτσι θὰ γίνῃ σύντομα ἢ διόρθωσις τῶν διαφορῶν ἀταξιῶν. Μὴ ταρασσεσθε μὲ διαφοροὺς διαδόσεις, μὴ παρακινῆσθε μὲ διαφοροὺς φλυαρίας, ἀλλὰ πέμψατε μαζὶ μὲ ἡμᾶς εὐχὰς ποὺ νὰ μᾶς συνοδεύουν, ὥστε δυναμούμενοι μὲ τὰς ἰδικὰς σας εὐχὰς καὶ βοηθούμενοι ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως, νὰ λέγωμεν εἰς κάθε περίστασιν «τὰ πάντα ἡμπορῶ νὰ ἐπιτυχάνω μὲ τὴν δύναμιν ποὺ μοῦ δίδει ὁ Χριστὸς»¹⁰ εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

ΛΟΓΟΣ Α΄

Ἄμφοτέρων ἕνεκα προσήκει τοὺς τοῦ Θεοῦ θεράποντας
μακαρίζειν καὶ θαυμάζειν· ὅτι τὴν ἐλπίδα τῆς ἑαυτῶν σω-
5 τηρίας ἐν ταῖς ἀγίαις εἶχον εὐχαῖς, καὶ ὅτι γραφῇ φυλά-
ξαντες τοὺς ὕμνους καὶ τὰς λατρείας, ἃς τῷ Θεῷ σὺν χαρᾷ
καὶ φόβῳ προσέφερον, καὶ εἰς ἡμᾶς διέδωκαν τὸν ἑαυτῶν
θησαυρόν, ἵνα πρὸς τὸν οἰκεῖον ζῆλον πᾶν τὸ ἐπιγινόμενον
ἐπισπάσασθαι δυνηθῶσιν. Διαβαίνειν γὰρ προσήκει τὸν τῶν
10 διδασκάλων ἐπὶ τοὺς ὁμιλοῦντας τρόπον καὶ τοὺς τῶν προ-
φητῶν ἀκροατὰς μιμητὰς προσήκει φαίνεσθαι τῆς ἐκείνων
δικαιοσύνης, ἵνα πάντα τὸν χρόνον ταῖς προσευχαῖς καὶ τῇ
τοῦ Θεοῦ λατρεία καὶ μελέτῃ συζῶμεν, τοῦτο ζωὴν, τοῦτο
ὑγίειαν καὶ πλοῦτον, τοῦτο πέρας ἀγαθῶν εἶναι νομίζοντες,
15 τὸ προσεύχεσθαι τῷ Θεῷ μετὰ καθαρᾶς καὶ ἀδιαφθόρου ψυχῆς.

Ὡσπερ γὰρ τῷ σώματι φῶς ἥλιος, οὕτω τῇ ψυχῇ ἡ
προσευχή. Εἰ οὖν τυφλῷ ζημίᾳ τὸ μὴ ὄραν τὸν ἥλιον, πόση
ζημίᾳ Χριστιανῷ τὸ μὴ προσεύχεσθαι συνεχῶς καὶ διὰ τῆς
εὐχῆς τὸ τοῦ Χριστοῦ φῶς εἰς τὴν ψυχὴν εἰσάγειν; Καίτοι
20 τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείη καὶ θαυμάσειε τὴν τοῦ Θεοῦ φιλάνθρω-
πίαν, ἣν εἰς ἡμᾶς ἐπιδείκνυται, ἰσαύτην τιμὴν ἀνθρώποις
χαριζόμενος, ὡς καὶ προσευχῆς ἀξιῶσαι καὶ ὁμιλίας τῆς
ἑαυτοῦ; Θεῷ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἠαλοῦμεν τῷ καιρῷ τῆς προσ-
ευχῆς, δι' ἧς καὶ τοῖς ἀγγέλοις συναπιόμεθα, καὶ τὴν πρὸς
25 τὰ ἄλογα κοινωνίαν πολὺ φαινόμεθα διαφεύγοντες. Ἀγγέ-
λων γὰρ ἔργον ἡ προσευχή, ὑπεραίρουσα καὶ τὴν ἐκείνων
ἀξίαν, εἶπε κρείττον ἐσσι τῆς ἀγγέλων ἀξίας τὸ Θεῷ δια-
λέγεσθαι.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

ΛΟΓΟΣ Α΄

Διὰ δύο λόγους πρέπει νὰ μακαρίζῃ καὶ νὰ θαυμάζῃ κανεὶς αὐτοὺς ποὺ ὑπηρετοῦν τὸν Θεόν· πρῶτον διότι τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας των τὴν εἶχον ἐναποθέσει εἰς τὰς ἀγίας προσευχὰς καὶ δεύτερον διότι διεφύλαξαν διὰ τῆς γραφῆς τοὺς ὕμνους καὶ τὰς λατρείας τὰς ὁποίας προσέφεραν μὲ χαρὰν καὶ φόβον εἰς τὸν Θεόν καὶ μετέδωσαν εἰς ἡμᾶς τὸν ἰδικόν των θησαυρόν, διὰ νὰ ἡμπορέσουν νὰ προσελκύσουν πρὸς τὸν ἰδικόν των ζῆλον κάθε τι ποὺ ἐπισυμβαίνει. Διότι πρέπει νὰ μεταδίδεται ὁ τρόπος τῶν διδασκάλων εἰς τοὺς ὁμιλοῦντας καὶ πρέπει νὰ γίνωνται οἱ ἀκροαταὶ μιμηταὶ τῶν διδασκάλων καὶ τῆς ἀρετῆς των, ὥστε νὰ ζῶμεν ὅλον τὸν χρόνον μὲ τὰς προσευχὰς, μὲ τὴν μελέτην καὶ μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸ νὰ θεωροῦμεν ὡς ζωὴν, αὐτὸ ὡς ὑγείαν καὶ πλοῦτον, αὐτὸ ὡς ὄριον τῶν ἀγαθῶν, τὸ νὰ προσευχώμεθα εἰς τὸν Θεὸν μὲ καθαρὰν καὶ ἀγνὴν ψυχὴν.

Διότι ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὸ σῶμα παρέχει φῶς ὁ ἥλιος κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ εἰς τὴν ψυχὴν ἡ προσευχή. Καὶ ἐὰν εἰς τὸν τυφλὸν εἶναι ζημία τὸ ὅτι δὲν βλέπει τὸν ἥλιον, πόσον μεγάλη ζημία εἶναι εἰς τὸν Χριστιανὸν τὸ νὰ μὴ προσεύχεται συνεχῶς καὶ νὰ μὴ βάλλῃ μέσα εἰς τὴν ψυχὴν του τὸ διὰ τῆς προσευχῆς εἰσερχόμενον φῶς τοῦ Χριστοῦ; Ἄν καὶ ποῖος δὲν θὰ ἐθαύμαζε καὶ δὲν θὰ ἐξεπλήττετο διὰ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν ἐπιδεικνύει εἰς ἡμᾶς, μὲ τὸ νὰ χαρίσῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τόσον μεγάλην τιμὴν, ὥστε νὰ τοὺς ἀξιῶσῃ νὰ προσεύχωνται καὶ νὰ συνομιλοῦν μὲ αὐτόν; Διότι πραγματικὰ συνομιλοῦμεν μὲ τὸν Θεὸν κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς, μὲ αὐτὴν συνδεόμεθα καὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους καὶ φαινόμεθα ὅτι ἀπέχομεν πολὺ ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνίαν πρὸς τὰ ἄλογα ζῶα. Διότι ἡ προσευχή εἶναι ἔργον τῶν ἀγγέλων, ποὺ ξεπερνάει ἀκόμα καὶ τὴν ἀξίαν ἐκείνων, ἀφοῦ εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ τὴν ἀξίαν τῶν ἀγγέλων τὸ νὰ συνομιλῆς μὲ τὸν Θεόν.

Καὶ ὅτι γε κρεῖτιόν ἐστιν, αὐτοὶ διδάσκουσιν ἡμᾶς, σὺν πολλῶ μὲν φόβῳ τὰς εὐχὰς προσφέροντες, παρέχοντες δὲ ἡμῖν εἰδέναι καὶ μανθάνειν, ὅτι προσήκει τῷ Θεῷ προσιόντας σὺν χαρᾷ καὶ φόβῳ τοῦτο ποιεῖν φόβῳ μὲν, δεδοικίας μὴ
5 τῆς προσευχῆς ἀνάξιοι φανῶμεν, χαρᾶς δὲ μεσιτοὺς γινόμενους ἐπὶ τῷ μεγέθει τῆς τιμῆς, ὅτι τοσαύτης καὶ τοιαύτης προνοίας τὸ θνητὸν ἠξιώθη γένος, ὡς καὶ θείας ἀπολαύειν ὁμιλίας συνεχῶς, δι' ἧς καὶ θνητοὶ εἶναι καὶ πρόσκαιροι διαφεύγομεν, φύσει μὲν ὄντες θνητοί, τῇ δὲ πρὸς Θεὸν ὁ-
10 μιλία πρὸς ἀθάνατον ζωὴν μεταβαίνοντες. Ἀνάγκη γὰρ τὸν ὁμιλοῦντα Θεῷ καὶ κρεῖτιονα γενέσθαι θανάτου καὶ πάσης διαφθορᾶς. Καὶ ὥσπερ ἀνάγκη πᾶσα τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος τὸν ἀπολαύοντα διαφεύγειν τὸ σκότιος, οὕτως ἀνάγκη πᾶσα τὸν θείας ὁμιλίας ἀπολαύοντα μηκέτι εἶναι θνητόν. Αὐτὸ
15 γὰρ τὸ τῆς τιμῆς μέγεθος πρὸς ἀθανασίαν ἡμᾶς μεθίστησιν. Εἰ γὰρ τοὺς βασιλεῖ διαλεγομένους, καὶ τῆς παρ' ἐκείνου τιμῆς ἀπολαύοντας, ἀμήχανον εἶναι πένητας, πολλῶ μᾶλλον ἀδύνατον τοὺς τῷ Θεῷ προσευχομένους καὶ ὁμιλοῦντας θνητὰς ἔχειν ψυχὰς· θάνατος γὰρ ψυχῆς ἀσέβεια καὶ βίος
20 παράνομος. Οὐκοῦν καὶ ζωὴ ψυχῆς ἡ τοῦ Θεοῦ λατρεία, καὶ βίος ὁ ταύτη πρόπων· βίον δὲ ὄσιον καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ λατρεία πρόποντα προσευχὴ συνάγει, καὶ θησαυρίζει θαυμασιῶς ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς. Εἴτε γὰρ παρθενίας τις ἐρασιῆς, εἴτε τὴν ἐν γάμῳ σωφροσύνην τιμᾶν ἐσπουδακῶς,
25 εἴτε κρατεῖν ὀργῆς καὶ πραότητι συζῆν, εἴτε φθόνου καθαρῶς εἶτε ἄλλο τι τῶν προσηκόντων ποιεῖν, προσευχῆς ἡγουμένης, καὶ προλαϊνούσης τὴν τοιαύτην ὁδὸν τοῦ βίου, εὐχερῆ τε καὶ ῥάδιον ἔξειν τὸν τῆς εὐσεβείας δρόμον.

Καὶ τὸ ὅτι εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους μᾶς τὸ διδάσκουν οἱ ἴδιοι, προσφέροντες τὰς προσευχὰς μὲ πολὺν φόβον, δίδοντες εἰς ἡμᾶς τὴν δυνατότητα νὰ γνωρίζωμεν καὶ νὰ μανθάνωμεν ὅτι πρέπει ὅταν πλησιάζωμεν πρὸς τὸν Θεὸν νὰ τὸ κάμωμεν μὲ χαρὰν καὶ μὲ φόβον· μὲ φόβον μὲν μὴ τυχὸν καὶ φανῶμεν ἀνάξιοι τῆς προσευχῆς, γεμᾶτοι δὲ ἀπὸ χαρὰν ἐξ αἰτίας τοῦ μεγέθους τῆς τιμῆς, καθόσον τὸ θνητὸν γένος ἠξιώθη νὰ τύχη τόσον μεγάλης καὶ τοιαύτης προνοίας, ὥστε νὰ ἀπολαύῃ συνεχῶς καὶ τῆς θείας συνομιλίας, διὰ τῆς ὁποίας διαφεύγομεν τὴν ἐνθύμησιν ὅτι εἴμεθα θνητοὶ καὶ πρόσκαιροι, διότι εἴμεθα μὲν θνητοὶ ὡς πρὸς τὴν φύσιν, ἀλλὰ μὲ τὴν συνομιλίαν μας μὲ τὸν Θεὸν μεταβαίνομεν πρὸς τὴν ἀθάνατον ζωὴν. Διότι εἶναι ἀνάγκη αὐτὸς ποὺ συνομιλεῖ μὲ τὸν Θεὸν νὰ γίνῃ ἰσχυρότερος καὶ τοῦ θανάτου καὶ πάσης διαφθορᾶς. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς εἶναι ἀνάγκη αὐτὸς ποὺ ἀπολαμβάνει τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου νὰ ἀποφεύγῃ τὸ σκότος, ἔτσι ἀκριβῶς εἶναι ἀνάγκη αὐτὸς ποὺ ἔχει τὸ προνόμιον νὰ συνομιλῇ μὲ τὸν Θεὸν νὰ μὴ εἶναι θνητός. Διότι αὐτὸ τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς μᾶς μεταστρέφει πρὸς τὴν ἀθανασίαν.

Ἄν αὐτοὶ ποὺ συνομιλοῦν μὲ τὸν βασιλέα καὶ ἀπολαμβάνουν αὐτῆς τῆς τιμῆς ἀπὸ αὐτόν, εἶναι ἀδύνατον νὰ εἶναι πτωχοί, πολὺ περισσότερον εἶναι ἀδύνατον αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι προσεύχονται πρὸς τὸν Θεὸν καὶ συνομιλοῦν μὲ αὐτόν νὰ ἔχουν θνητὰς ψυχὰς· διότι θάνατος ψυχῆς εἶναι ἢ ἀσέβεια καὶ ὁ παράνομος βίος. Καὶ ἢ ζωὴ τῆς ψυχῆς λοιπὸν εἶναι ἢ λατρεία τοῦ Θεοῦ καὶ βίος ὁ πρέπων εἰς αὐτήν· βίον δὲ ὅσιον καὶ πρέποντα συναθροίζει μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐναποθέτει κατὰ τρόπον ἀξιοθαύμαστον εἰς τὰς ψυχὰς μας. Διότι εἴτε εἶναι κανεῖς ἐραστής τῆς παρθενίας, εἴτε τιμᾶ μετὰ ζήλου τὸν ἕγγαμον βίον, εἴτε εἶναι κυρίαρχος τῆς ὀργῆς καὶ συζῆ μὲ τὴν πραότητα, εἴτε εἶναι καθαρὸς ἀπὸ φθόνον, εἴτε πράττει ὅτιδήποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἀρμόζουν, ἢ προσευχὴ προηγεῖται καὶ προετοιμάζει αὐτὴν τὴν ὁδὸν τοῦ βίου διὰ νὰ ἔχη εὐκολοδιάβατον αὐτόν τὸν δρόμον τῆς εὐσεβείας.

Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τοὺς αἰτοῦντας παρὰ τοῦ Θεοῦ
 σωφροσύνην, καὶ δικαιοσύνην, καὶ πραότητα, καὶ χρησιότητα,
 μὴ τυγχάνειν τῆς εὐχῆς. «Αἰτεῖτε» γάρ, φησί, «καὶ δοθήσε-
 ται ὑμῖν, ζητεῖτε, καὶ εὕρησεται· κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑ-
 5 μῖν. Πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὕρισκει, καὶ
 τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται». Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· «Τίς ἐστι»,
 φησὶν, «ἐξ ὑμῶν, ὃν ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄριον, μὴ λίθον
 ἐπιδώσει αὐτῷ ἢ ἐὰν ἰχθὺν αἰτήσῃ, μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ;
 Εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι
 10 τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος
 δώσει Πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν;». Τοιούτοις μὲν
 λόγοις καὶ τοιαύταις ἐλπίσιν ἐπὶ προσευχὴν παρεκάλεσεν ἡ-
 μᾶς ὁ τῶν ὄλων Κύριος· ἡμᾶς δὲ προσήκει τῷ Θεῷ πειθο-
 μένους ἀεὶ ζῆν ἐν ὕμνοις καὶ προσευχαῖς, ἀκριβέστερον τῆς
 15 τοῦ Θεοῦ λαιρείας ἐχομένους, ἢ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς· οὕτω
 γὰρ ἡμῖν ὑπάρξειε ζῆν ἀεὶ τὴν πρόπουσαν ἀνθρώποις ζωὴν.
 Ὅστις γὰρ οὐ προσεύχεται τῷ Θεῷ, οὐδὲ θείας ὁμιλίας ἀ-
 πολαύειν ἐπιθυμεῖ συνεχῶς, νεκρὸς ἐστὶ καὶ ἄψυχος, καὶ οὐ
 μετέχει τοῦ φρονεῖν.

20 Αὐτὸ γὰρ τοῦτο μέγιστον ἀφροσύνης σημεῖον, τὸ μὴ ἐπί-
 στασθαι τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς, μηδὲ ἐρᾶν προσευχῆς, μηδὲ
 θάνατον ἡγεῖσθαι ψυχῆς τὸ μὴ προσκυνεῖν τῷ Θεῷ. Ὡσπερ
 γὰρ τὸ σῶμα τοῦτο τὸ ἡμέτερον, ψυχῆς μὴ παρούσης, νεκρὸν
 ἐστὶ καὶ δυσῶδες· οὕτω ψυχὴ, μὴ κινουσα ἑαυτὴν εἰς προ-
 25 ευχὴν, νεκρὰ ἐστὶ καὶ ἀθλία καὶ δυσώδης. Ἀλλὰ μὴν ὅτι

1. Ματθ. 7, 7ε.

2. Ματθ. 7, 9-11, Λουκᾶ 11, 10ε.

Δὲν εἶναι δυνατὸν λοιπὸν αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ζητοῦν ἀπὸ τὸν Θεὸν σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην, καὶ πραότητα καὶ τιμότητα, νὰ μὴ ἐπιτύχουν αὐτὰ διὰ τῆς προσευχῆς. Διότι λέγει· «Ζητεῖτε ἀπὸ τὸν Θεὸν τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ ποὺ σᾶς χρειάζονται καὶ θὰ σᾶς δοθοῦν· ζητεῖτε καὶ θὰ βρῆτε αὐτὸ τὸ καλὸν ποὺ θέλετε· κτυπᾶτε τὴν θύραν τῆς θείας ἀγάπης καὶ θὰ σᾶς ἀνοίξῃ διάπλατα πρὸς χάριν σας. Διότι καθένας ποὺ ζητεῖ μὲ πίστιν ἀπὸ τὸν Θεὸν λαμβάνει τὸ καλὸν ποὺ ζητεῖ. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ γυρεύει εὐρίσκει καὶ εἰς τὸν καθένα ποὺ κτυπᾷ τὴν θύραν τοῦ Θεοῦ θὰ τοῦ ἀνοιχθῇ αὐτή»¹. Καὶ ἄλλοῦ πάλιν λέγει· «Ποῖος ἄνθρωπος ἀπὸ σᾶς, ποὺ θὰ τοῦ ζητήσῃ τὸ παιδί του ψωμί, θὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ πέτραν; Καὶ ἂν τοῦ ζητήσῃ ψάρι, μήπως θὰ τοῦ δώσῃ φίδι; Ἐὰν λοιπὸν σεῖς οἱ ἄνθρωποι, ποὺ εἴσθε ἀτελεῖς καὶ διεφθαρμένοι ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, γνωρίζετε νὰ δίνετε ὠφέλιμα πράγματα εἰς τὰ παιδιά σας, πόσον μᾶλλον ὁ οὐράνιος καὶ πανάγαθος Πατήρ σας θὰ δώσῃ ἀγαθὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα δῶρα, εἰς ἐκείνους ποὺ τοῦ τὰ ζητοῦν;»². Εἰς τοιοῦτου εἴδους λόγους καὶ τοιαύτας ἐλπίδας μὲ τὴν προσευχὴν μᾶς ἐκάλεσε νὰ μετάσχωμεν ὁ τῶν ὄλων Κύριος· ἡμεῖς δὲ πρέπει νὰ ὑπακούσωμεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ νὰ ζῶμεν πάντοτε μὲ ὕμνους καὶ προσευχάς, καὶ νὰ φροντίζωμεν περισσότερον τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, παρὰ τὴν ἰδικήν μας ψυχὴν· διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ζῶμεν πάντοτε τὴν πρέπουσαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ζωὴν. Διότι ὁποῖος δὲν προσεύχεται εἰς τὸν Θεὸν καὶ δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ἀπολαμβάνῃ συνεχῶς τῆς θείας συνομιλίας, εἶναι ἄψυχος καὶ νεκρὸς καὶ δὲν μετέχει εἰς τὴν ζωὴν.

Διότι αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι μέγιστον σημεῖον ἀφροσύνης, τὸ νὰ μὴ γνωρίζωμεν καλῶς τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς, τὸ νὰ μὴ ἀγαπήσωμεν τὴν προσευχὴν, τὸ νὰ μὴ θεωρῶμεν θάνατον τῆς ψυχῆς τὴν μὴ προσκύνησιν τοῦ Θεοῦ. Διότι ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸ τοῦτο τὸ σῶμα μας εἶναι νεκρὸν καὶ ἀναδίδει δυσωδίαν χωρὶς τὴν ψυχὴν, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ποὺ δὲν παρακινεῖ τὸν ἑαυτὸν τῆς εἰς προσευχὴν εἶναι νεκρὰ καὶ ἀθλία καὶ ἀκάθαρτος. Ἀλλὰ τὸ ὅτι πρέπει νὰ θεωρῆται

γε θανάτου παντός πικρότερον ἡγεῖσθαι προσήκει σιερηθῆναι προσευχῆς, διδάσκει καλῶς ἡμᾶς Δανιήλ, ὁ μέγας προφήτης, μᾶλλον δὲ ἐλόμενος ἀποθανεῖν, ἢ τρεῖς ἡμέρας μόνας σιερηθῆναι προσευχῆς. Οὐ γὰρ ἀσεβῆσαι τούτῳ προσέταξεν
 5 ὁ τῶν Περσῶν βασιλεύς, ἀλλὰ τρεῖς ἡμέρας μόνον σκοπούμενος εὐρεῖν. Ἄνευ γὰρ τῆς θείας ροπῆς οὐκ ἂν τι τῶν ἀγαθῶν εἰς τὰς ἡμετέρας ἔλθοι ψυχάς· Θεοῦ δὲ ροπή συνεφάπτεται τῶν πόνων ἡμῶν, καὶ τούτους ἐπικουφίζει καλῶς, ἂν ἴδῃ προσευχὴν ἀγαπῶντας, καὶ συνεχῶς τοῦ Θεοῦ δεο-
 10 μένους, καὶ πάντα ἐκεῖθεν τὰ ἀγαθὰ καταθήσεσθαι προσδοκῶντας.

Ὅταν οὖν ἴδω τινὰ μὴ φιλοῦντα προσευχὴν, μηδὲ θερμὸν ἔρωτα ταύτης ἔχοντα καὶ σφοδρὸν, ἤδη μοι οὗτος δῆλός ἐστιν ὡς οὐδὲν γενναῖον ἐν τῇ ψυχῇ κέκτηται. Ὅταν δὲ
 15 ἴδω τινὰ τῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας ἀκορέσιως ἐχόμενον, καὶ τὸ μὴ προσεύχεσθαι συνεχῶς ἐν ταῖς μεγίσταις ἀριθμοῦντα ζημίαις, τεκμαίρομαι τὸν τοιοῦτον πάσης ἀρετῆς ἀσκητὴν εἶναι θέβαιον, καὶ τοῦ Θεοῦ ναόν. Εἰ γὰρ σιολισμὸς ἀνδρός, καὶ βῆμα ποδός, καὶ γέλωσ δόδοντων ἀναγγέλλει τὰ περὶ
 20 αὐτοῦ, κατὰ τὸν σοφὸν Σολομῶντα, πολλῶ μᾶλλον εὐχὴ καὶ ἡ λατρεία Θεοῦ σημεῖόν ἐστι δικαιοσύνης ἀπάσης, σιολὴ τις οὐσα πνευματικὴ καὶ θεία, πολλὴν εὐμορφίαν καὶ κάλλος καταχέουσα ταῖς ἡμετέραις διανοαῖς, τὸν ἐκάστου ρυθμίζουσα βίον, οὐκ ἔῴσα φαῦλον οὐδὲν οὐδὲ ἄτοπον τῆς διανοίας
 25 κρατεῖν, αἰδεῖσθαι πείθουσα τὸν Θεόν, καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ τιμὴν, πᾶσαν τοῦ Πονηροῦ γοητείαν ἀποπέπεσθαι παιδεύουσα, τοὺς αἰσχροὺς καὶ ἀτίπους ἐξελαύνουσα λογισμούς, ἐν ὑπεροφίᾳ τῆς ἡδονῆς καθισιῶσα τὴν ἐκάστου ψυχὴν. Αὕτη γὰρ ἡ ὑπερηφανία μόνη πρόπει τοῖς τὸν Χριστὸν σεβομένοις,
 30 τὸ μηδενὶ δουλεύειν αἰσχροῶ, ἀλλὰ τηρεῖν ἐν ἐλευθερίᾳ τὴν ψυχὴν καὶ βίῳ κεκαθαρμένῳ.

3. Πρὸβλ. Δαν. 6, 10.

4. Ἐκκλ. 19, 27.

ἀπὸ κάθε θάνατον χειρότερον τὸ νὰ στερηθῶμεν τῆς προσευχῆς, μᾶς τὸ διδάσκει ὁ προφήτης Δαυιδ, ὁ μέγας προφήτης, ὁ ὁποῖος ἐπροτίμησε νὰ ἀποθάνῃ παρὰ νὰ στερηθῆ τρεῖς μόνον ἡμέρας τὴν προσευχήν. Διότι δὲν διέταξεν εἰς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν νὰ ἀσεβήσῃ, ἀλλὰ τρεῖς μόνον ἡμέρας νὰ προσπαθῆσῃ νὰ κάμῃ αὐτό³. Χωρὶς τὴν θεϊαν ἐπενέργειαν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔλθῃ κανένα ἀγαθὸν εἰς τὰς ἰδικὰς μας ψυχάς· ἡ ἐπενέργεια τοῦ Θεοῦ ἐγγίζει τοὺς πόνους μας καὶ τοὺς ἐλαφρύνει, ἂν ἰδῆ ὅτι ἀγαπῶμεν τὴν προσευχήν καὶ παρακαλοῦμεν συνεχῶς τὸν Θεὸν καὶ προσδοκῶμεν νὰ μᾶς ἔλθουν ὅλα τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ ἐκεῖ.

Ὅταν λοιπὸν ἰδῶ κάποιον ποὺ δὲν ἀγαπᾷ τὴν προσευχήν καὶ δὲν ἔχει θερμὸν καὶ σφοδρὸν ἔρωτα δι' αὐτήν, ἤδη μοῦ φαίνεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν ἔχει τὸ εὐγενὲς εἰς τὴν ψυχὴν του. Ὅταν δὲ ἰδῶ κάποιον νὰ διακατέχεται ἀκορέστως ἀπὸ τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ ἀπαριθμῆ εἰς τὰς μεγαλυτέρας ζημίας τὸ νὰ μὴ προσεύχεται συνεχῶς, συμπεραίνω ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι ἀληθῆς ἀσκητῆς κάθε ἀρετῆς καὶ ναὸς τοῦ Θεοῦ. Διότι ἐὰν ὁ στολισμὸς τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὸ βάδισμα τῶν ποδιῶν καὶ τὸ γέλιο του, φανερῶνουν τὰ ἐξωτερικά του χαρίσματα, κατὰ τὸν σοφὸν Σολομῶντα⁴, πολὺ περισσότερον ἢ προσευχὴ καὶ ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπόδειξις ὀλοκλήρου τῆς ἀρετῆς του, εἶναι ὡσὰν κάποια πνευματικὴ καὶ θεία στολὴ ποὺ προσδίδει πολλὴν ὁμορφίαν καὶ κάλλος εἰς τὰς ψυχὰς μας, ποὺ ρυθμίζει τὸν βίον ἐκάστου, ποὺ δὲν ἀφήνει τίποτε τὸ φαῦλον καὶ παράλογον νὰ κατακυριεύσῃ τὴν ψυχὴν, ποὺ πείθει τὸν Θεὸν νὰ συγχωρήσῃ καὶ νὰ παράσχῃ τὴν τιμὴν του εἰς αὐτόν, ποὺ μᾶς ἀσκεῖ νὰ ἀπομακρύνωμεν τὴν πλάνην τοῦ διαβόλου, ποὺ ἐκδιώκει τοὺς αἰσχροὺς καὶ παραλόγους λογισμοὺς, ποὺ καθιστᾷ τὴν ψυχὴν τοῦ καθενὸς τοιαύτην, ὥστε νὰ περιφρονῆ τὴν ἡδονήν. Αὐτὴ ἡ ὑπερηφάνεια μόνη ἀρμόζει εἰς αὐτοὺς ποὺ σέβονται τὸν Χριστόν, ὥστε νὰ μὴ ὑπηρετοῦν εἰς κανένα φαῦλον ἔργον, ἀλλὰ νὰ διατηροῦν τὴν ψυχὴν ἐλευθέραν καὶ τὸν βίον ἀπηλλαγμένον ἀπὸ κάθε μολυσμὸν.

“Οτι μὲν οὖν παντελῶς ἀμήχανον ἄνευ προσευχῆς ἀρε-
 τῆ συζῆν, καὶ μετὰ ταύτης πορεύεσθαι τὸν βίον οἶμαι δῆλον
 ἅπασιν εἶναι. Πῶς γὰρ ἂν τις ἀρετὴν ἀσκήσειε μὴ προσιών
 καὶ προσπίπιων συνεχῶς τῷ ταύτης χορηγῶ καὶ δοτήρι;
 5 πῶς δὲ ἂν τις ἐπιθυμήσειεν εἶναι σῶφρων καὶ δίκαιος, μὴ
 ὁμιλῶν ἡδέως τῷ ταῦτά τε καὶ πλείω τούτων ἀπαιτοῦντι
 παρ’ ἡμῶν; Βούλομαι δὲ ἐπιδείξαι διὰ βραχέων, ὅτι κἂν
 ἁμαρτημάτων γέμοντας αἱ προσευχαὶ λάβωσιν ἡμᾶς, ταχέως
 ἀποκαθαίρουσι. Καίτοι τί μείζον γένοιτ’ ἂν προσευχῆς, ἢ
 10 θειότερον, ὅταν ἀλεξιφάρμακον φανῆ τι οὐσα τοῖς τὰς ψυ-
 χὰς νοσοῦσιν;

Οὐκοῦν προῶτοι Νινευῖται φαίνονται διὰ προσευχῆς ἀνα-
 λυσάμενοι τὰς πολλὰς πρὸς Θεὸν ἁμαρτίας. “Αμα τε γὰρ
 ἔλαβεν αὐτοὺς ἡ προσευχή, καὶ δικαίους ἐποίησε, καὶ πόλιν
 15 εἰδισμένην ἀκολασία καὶ πονηρία καὶ παρανόμῳ βίῳ συζῆν,
 ἐπανώρθωσεν ὀξέως, παλαιᾶς συνηθείας μείζον ἰσχύσασα,
 τῶν οὐρανίων νόμων πλήρη πεποιηκυῖα τὴν πόλιν, συνεφέλ-
 κομένη μεθ’ ἑαυτῆς καὶ σωφροσύνην, καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ
 πραότητα, καὶ πρόνοιαν πτωχῶν. Οὐ γὰρ ἀνέχεται χωρὶς
 20 τούτων ἐνδαισιᾶσθαι ψυχῇ· ἀλλ’ εἰς ἣν ἂν οἰκῆση διάνοιαν,
 πλήρη ποιεῖ δικαιοσύνης πάσης, παιδοτριβοῦσα πρὸς ἀρε-
 τήν, καὶ κακίαν ἐξορίζουσα.

Καὶ δὴ καὶ τότε εἴ τις εἰσῆλθεν εἰς Νινευῆ τὴν πόλιν,
 καὶ πρότερον αὐτὴν ἀκριβῶς ἐπισιτάμενος, οὐκ ἂν ἐπέγνω τὴν
 25 πόλιν· οὕτως ἐξαίφνης ἀπὸ τοῦ φαυλοτέρου βίου πρὸς εὐ-
 σέβειαν μετεπήδησεν. “Ὡσπερ γὰρ γυναῖκα πτωχήν, ράκια
 φοροῦσαν, μετὰ ταῦτά τις χρυσοῖς ἱματίοις κεκοσμημένην
 ἰδὼν, οὐκ ἂν ἐπιγνοίη τὸ γύναιον, οὕτως ὁ τὴν πόλιν ἐκείνην

Τὸ ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ ζῆς ἐνάρετα χωρὶς τὴν προσευχὴν καὶ νὰ συμβαδίζῃς μὲ αὐτὴν κατὰ τὸν βίον σου νομίζω ὅτι εἶναι εἰς ὄλους φανερόν. Διότι πῶς ἤμπορεῖ νὰ ἀσκήσῃ κανεὶς τὴν ἀρετὴν χωρὶς νὰ προσέλθῃ καὶ νὰ παρακαλῇ συνεχῶς αὐτὸν ὁ ὁποῖος παρέχει καὶ χορηγεῖ αὐτήν; Πῶς δὲ θὰ ἤθελε κανεὶς νὰ εἶναι σῶφρων καὶ δίκαιος, ὅταν δὲν συνομιλῇ μὲ γλυκύτητα μὲ αὐτὸν ὁ ὁποῖος ζητεῖ αὐτὰ καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ἀπὸ ἡμᾶς; Θέλω νὰ σᾶς ἀποδείξω δι' ὀλίγων ὅτι καὶ ἂν ἀκόμα εἴμεθα πλήρεις ἁμαρτημάτων αἱ προσευχαὶ γρήγορα μᾶς καθαρίζουν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα. Πράγματι, τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ μεγαλύτερον ἢ θειότερον ἀπὸ τὴν προσευχὴν καθ' ἣν στιγμὴν ἀποδεικνύεται ὅτι εἶναι ἀντιφάρμακον διὰ τὰς ψυχὰς ποῦ νοσοῦν;

Πρῶτοι λοιπὸν φαίνονται ὅτι διὰ τῆς προσευχῆς ἀπεμάκρυναν τὰς πολλὰς πρὸς τὸν Θεὸν ἁμαρτίας των οἱ Νινευῖται⁵. Διότι ὅταν ἤρχισαν νὰ προσεύχωνται, ἔγιναν δίκαιοι, καὶ τὴν πόλιν των, ἣ ὁποία ἦτο συνηθισμένη νὰ ζῆ εἰς τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν πονηρίαν καὶ τὸν παράνομον βίον, ἡ προσευχὴ τὴν ἐπανάφερεν εἰς τὸν ὀρθὸν τρόπον ζωῆς ἀμέσως, διότι ὑπερίσχυσε τῆς παλαιᾶς των συνηθείας καὶ ἔκαμε τὴν πόλιν των νὰ γεμίσῃ ἀπὸ τοὺς οὐρανίους νόμους καὶ ἔφερε μαζί της ἡ προσευχὴ εἰς τοὺς Νινευίτας καὶ σωφροσύνην, καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ ψυχικὴν ἡρεμίαν, καὶ φροντίδα διὰ τοὺς πτωχοὺς. Διότι δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὴν ψυχὴν νὰ ζῆ χωρὶς αὐτὰ· ἀλλὰ εἰς ὁποιονδήποτε λογισμὸν καὶ ἂν κατοικήσῃ τὸν κάμει νὰ γεμίσῃ ἀπὸ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, ἐκγυμνάζει καὶ ὀδηγεῖ αὐτὸν εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ διώχνει μακρὰ τὴν κακίαν.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ τότε, ἂν κάποιος εἰσῆρχετο εἰς τὴν Νινευῆ, ποῦ νὰ ἐγνώριζεν καλῶς προηγουμένως αὐτήν, δὲν θὰ ἀνεγνώριζε τὴν πόλιν, διότι τόσον ἀπότομα μετεβλήθη ἀπὸ τὸν ἀνήθικον τρόπον ζωῆς πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Διότι ὅπως μίαν γυναῖκα πτωχὴν, ἣ ὁποία φορεῖ κουρελιασμένα ἐνδύματα, δὲν ἤμπορεῖς νὰ τὴν ἀναγνωρίσῃς ἂν τὴν ἰδῆς μετὰ νὰ εἶναι ἐνδεδυμένη καὶ στολισμένη μὲ χρυ-

εἰδὼς πτωχεύουσαν πρότερον, καὶ τῶν πνευματικῶν ἔρημον οὖσαν θησαυρῶν, ἠγνόησε· ἂν ἦτις εἴη ἢ πόλις, ἦν τοσοῦτον ἴσχυσεν εὐχὴ μεταβαλοῦσα καὶ τρόπον καὶ βίον πρὸς ἀρετὴν ἐπαναγαγεῖν. Καὶ γυνὴ δέ τις ἐν ἀκολασίᾳ καὶ πορνείᾳ πάν-
 5 τα βεβιωκυῖα τὸν χρόνον, ἅμα τε προσέπεσε πρὸς τοὺς πόδας τοῦ Χριστοῦ, καὶ σωτηρίας ἔτυχεν.

Οὐ τοίνυν ἀποκαθαίρει μόνον ἁμαρτίας, ἀλλὰ καὶ κινδύνους ἀποκρούεται μεγάλους. Ὁ γέ τοι βασιλεὺς ὁμοῦ τε καὶ προφήτης, ὁ θαυμάσιος Δαυὶδ, τοὺς πολλοὺς καὶ χαλε-
 10 πούς πολέμους τῇ προσευχῇ διέφυγε, τοῦτο μόνον τὸ ὄπλον τῆς στρατιᾶς προβαλλόμενος, καὶ παρέχων τοῖς ἑαυτοῦ στρατιώταις, καθ' ἡσυχίαν καὶ ἄδειαν ἀπολαύειν τῆς νίκης. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι βασιλεῖς, ἐν τῇ τῶν στρατηγῶν ἐμπειρίᾳ καὶ τῇ τέχνῃ καὶ τοξόταις καὶ ὀπλίταις καὶ ἵππεῦσι τὴν ἐλπίδα τῆς
 15 σωτηρίας εἶχον, ὁ δὲ μέγας Δαυὶδ ταῖς ἀγίαις εὐχαῖς τὴν στρατιὰν ἐτείχιζεν, οὐ βλέπων εἰς ὄφρὸν στρατηγῶν καὶ ταξιάρχων καὶ ἱππάρχων, οὐδὲ χρήματα συλλέγων, οὐδὲ ὄπλα κατασκευάζων, ἀλλὰ τὴν θείαν πανοπλίαν ἐξ οὐρανοῦ καταφέρων. Πανοπλία γὰρ ὡς ἀληθῶς οὐράνιος ἢ θεία προσευ-
 20 χή, καὶ μόνη δύναται φυλάττειν βεβαίως τοὺς δεδωκότας ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ. Τὴν μὲν γὰρ τῶν ὀπλιτῶν ἰσχύν τε καὶ ἐπισιτήμην καὶ τοξοιῶν ἐμπειρίαν καὶ προδοσίαν, πολλάκις ὑποφαίνει μάταιον καὶ βλέμματα πολεμικά, καὶ ἀντιπάλων εὐψυχία, καὶ ἄλλα πολλὰ πρὸς τοῦτοις, προσευχὴ δὲ ἄμαχον
 25 ὄπλον καὶ ἀσφαλὲς φυλακητήριον, ὁμοίως μὲν στρατιώτην ἕνα, ὁμοίως δὲ πολλὰς ἀποκρουομένη μυριάδας· ἐπεὶ καὶ Δαυὶδ ὁ

οἷα καὶ πολυτελεῖ ἐνδύματα, ἔτσι ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ ἐγνώριζε τὴν πόλιν ἐκείνην προηγουμένως ὡς πτωχὴν καὶ ἔρημον ἀπὸ τοὺς πνευματικοὺς θησαυροὺς, δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀντιληφθῆ ὅτι ἦτο ἡ πόλις αὐτὴ τὴν ὁποῖαν κατῴρθωσε τόσον πολὺ νὰ μεταβάλῃ ἢ προσευχὴ καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν διάθεσιν καὶ τὸν βίον τῆς πρὸς τὴν ἀρετὴν. Καὶ κάποια γυναῖκα ἢ ὁποῖα ἔζησεν ὅλην τὴν ζωὴν τῆς εἰς τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν πορνείαν, ὅταν προσέπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ Χριστοῦ, ἀμέσως ἐπέτυχεν τὴν σωτηρίαν τῆς⁶.

Ἡ προσευχὴ λοιπὸν δὲν καθαρίζει μόνον ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, ἀλλὰ ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἀποκρούῃ καὶ μεγάλους κινδύνους. Ὁ θαυμάσιος Δαυὶδ, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως βασιλεὺς καὶ προφήτης, διέφυγεν ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῶν πολλῶν καὶ δυσκόλων πολέμων μὲ τὴν προσευχὴν, προβάλλων αὐτὴν ὡς τὸ μοναδικὸν ὄπλον τοῦ στρατοῦ καὶ παρέχων τὴν δυνατότητα εἰς τοὺς στρατιώτας του μὲ ἡσυχίαν καὶ μὲ ἄνεσιν νὰ κατακτοῦν τὴν νίκην. Οἱ μὲν ἄλλοι βασιλεῖς ἐστήριζον τὴν ἐλπίδα τῆς νίκης εἰς τὴν ἐμπειρίαν τῶν στρατηγῶν, εἰς τὰ διάφορα πολεμικὰ σχέδια, εἰς τοὺς τοξότας, εἰς τοὺς ὀπλίτας καὶ εἰς τοὺς ἵππεῖς, ὁ μέγας ὄμως Δαυὶδ μὲ τὰς ἀγίας προσευχὰς ὠχύρωνε τὸν στρατὸν καὶ δὲν ἐστήριζε τὰς ἐλπίδας του εἰς τὰ νεύματα τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ταξιάρχων καὶ τῶν ἱπάρχων, οὔτε συνεκέντρωσε χρήματα, οὔτε κατεσκεύαζεν ὄπλα, ἀλλὰ κατεβίβαζεν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν τὴν θείαν πανοπλίαν. Διότι πράγματι εἶναι οὐράνιος πανοπλία ἡ θεία προσευχή, καὶ ἠμπορεῖ νὰ διαφυλάξῃ μόνη τῆς ἀσφαλῶς αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀφιερῶσει τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὸν Θεόν. Διότι τὴν δύναμιν καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην τῶν ὀπλιτῶν, καὶ τὴν ἐμπειρίαν τῶν τοξοτῶν, καὶ τὴν προδοσίαν, πολλάκις τὰ ἀποδεικνύει ἀνώφελα, καὶ τὰς πολεμικὰς παρατηρήσεις καὶ τὴν γενναιότητα τῶν ἀντιπάλων καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια μὲ αὐτά, ἢ προσευχὴ ὅμως εἶναι ὄπλον ἀκαταμάχητον καὶ ἀσφαλὲς ὄχυρόν, καὶ ἀποκρούει κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἓνα στρατιώτην καὶ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ πολλὰς μυριάδας στρατιωτῶν· καθ' ὅσον καὶ ὁ θαυμάσιος Δαυὶδ τὸν Γο-

θαυμάσιος τὸν Γολιάθ ἐκείνον, ὡσερ δαίμονά τινα φοβερὸν ἐπερχόμενον, οὐχ ὄπλοις οὐδὲ ξίφεσιν, ἀλλ' εὐχαῖς κατήνεγκεν.

Οὕτως ἰσχυρὸν μὲν βασιλεῦσιν ἐν μάχαις ὄπλον ἢ προσ-
 5 ευχή, ἰσχυρὸν δὲ καὶ ἡμῖν πρὸς δαίμονας. Οὕτω καὶ ὁ βασιλεὺς Ἐζεκίας περιγίνεται τῷ πολέμῳ τῶν Περσῶν, στρατιὰν μὲν οὐχ ὄπλισας, εὐχὰς δὲ μόνας ἀντιστήσας τῷ πλήθει τῶν ἀντιπάλων. Οὕτω καὶ θάνατον διέφυγε, μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας τῷ Θεῷ προσπεσῶν, καὶ ἡ προσευχὴ μό-
 10 νη δέδωκεν ἀναβιῶναι τῷ βασιλεῖ. Καὶ μὴν γε ὅτι ψυχὴν ἡμαρτηκυῖαν ἡ προσευχὴ ραδίως ἀποκαθαίρει, διδάσκει ἡμᾶς ὁ τελώνης, δεηθεὶς τοῦ Θεοῦ τυχεῖν ἀφέσεως, καὶ τυχῶν διδάσκει δὲ καὶ ὁ λεπρός, ἅμα τε προσπεσῶν τῷ Θεῷ, καὶ καθαρθεὶς εὐθέως. Εἰ δὲ σῶμα διεφθαρμένον ὁ Θεὸς
 15 ὀξέως ἰάσατο, πολλῷ μᾶλλον ψυχὴν νενοσηκυῖαν θεραπεύσει φιλανθρωπῶς· ὅσω γὰρ τιμιωτέρα τοῦ σώματος ἢ ψυχὴ, τοσοῦτω μᾶλλον εἰκὸς περὶ ταύτην πλείονα σπουδὴν ἐπιδείκνυσθαι τὸν Θεόν. Καὶ μυρία ἂν τις ἔχοι λέγειν καὶ παλαιὰ καί, καινά, εἰ πάντας ἐξαριθμεῖσθαι βούλοιτο τοὺς διὰ προσ-
 20 ευχῆς σεσωσμένους.

Ἴσως δὲ τις τῶν ραθυμοτέρων καὶ οὐκ ἐθελόντων ἐπιμελῶς προσεύχεσθαι καὶ σπουδαίως ἐκεῖνα τὰ ρήματα φήσειεν ἂν εἰρηκέναι τὸν Θεόν, ὡς «Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν,
 25 ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς»· ἐγὼ δὲ εἰ μόνην ἐξαρκεῖν πρὸς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν τὴν προσευχὴν ἐνόμιζον, εἰκότως ἂν τις τούτοις ἐκέχρητο τοῖς λόγοις· ἐπεὶ δὲ κεφάλαιον εἶναι ἀγαθῶν τὴν προσευχὴν φη-

7. Πρὸβλ. Α' Βασ. 17.

8. Πρὸβλ. Δ' Βασ. 19.

9. Πρὸβλ. Ἦσ. 38.

10. Πρὸβλ. Λουκᾶ 18, 13.

11. Πρὸβλ. Ματθ. 8, 2.

12. Ματθ. 7, 21.

λιὰθ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἐπήρχετο ἐναντίον του ὡσὰν κάποιος φοβερός δαίμων δὲν τὸν κατενίκησε μὲ ὄπλα καὶ μὲ ξίφη, ἀλλὰ μὲ τὰς προσευχάς⁷.

Τόσον ἰσχυρὸν ὄπλον εἶναι ἡ προσευχὴ διὰ μὲν τοὺς βασιλεῖς εἰς τὰς μάχας καὶ τοὺς πολέμους, δι' ἡμᾶς δὲ εἶναι ἰσχυρὸν καὶ ἀκαταμάχητον ὄπλον ἐναντίον τῶν δαιμόνων. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ὁ βασιλεὺς Ἐζεκίας ὑπερίσχυσεν εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, ὅχι μὲ τὸ νὰ ἐξοπλίσῃ τὸν στρατόν, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ ἀντιπαρατάξῃ τὰς προσευχὰς μόνον εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἀντιπάλων⁸. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον διέφυγε καὶ τὸν θάνατον, διότι παρεκάλεσε τὸν Θεὸν μὲ τὴν πρέπουσαν εὐλάβειαν, καὶ ἡ προσευχὴ μόνη ἐχάρισε τὴν ζωὴν εἰς τὸν βασιλέα⁹. Καὶ τὸ ὅτι ἡ προσευχὴ εὐκόλως καθαρίζει τὴν ψυχὴν ποὺ ἔχει ἀμαρτήσῃ, μᾶς τὸ διδάσκει ὁ τελώνης, ὁ ὁποῖος παρεκάλεσε τὸν Θεὸν νὰ συγχωρεθῇ καὶ συνεχωρήθῃ¹⁰. μᾶς τὸ διδάσκει δὲ καὶ ὁ λεπρός, ὁ ὁποῖος εὐθύς ὡς παρεκάλεσε τὸν Θεὸν ἐκαθαρίσθη ἀπὸ τὴν λέπραν¹¹. Ἄν δὲ τόσον γρήγορα ἐθεράπευσεν ὁ Θεὸς τὸ σῶμα τὸ διεφθαρμένον, πόσον μᾶλλον γρηγορώτερα θὰ θεραπεύσῃ φιλανθρώπως τὴν ψυχὴν ποὺ νοσεῖ· διότι ὅσον πολυτιμότερα εἶναι ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα, εἶναι φυσικὸν τόσον περισσοτέραν φροντίδα νὰ ἐπιδείξῃ δι' αὐτὴν ὁ Θεός. Καὶ θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ ἀναφέρῃ ἀναρίθμητα παραδείγματα παλαιὰ καὶ νέα, ἂν ἤθελε νὰ ἀπαριθμήσῃ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν σωθῇ διὰ τῆς προσευχῆς.

Ἴσως ὅμως κάποιος ἀπὸ τοὺς ραθυμότερους καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ δὲν θέλουν νὰ προσεύχωνται μετὰ σπουδῆς καὶ μετὰ ζήλου, θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει εἰπεῖ αὐτὰ τὰ λόγια, ὅτι δηλαδὴ «δὲν θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καθένας ποὺ μὲ ἐπικαλεῖται καὶ μὲ προσφωνεῖ Κύριε, Κύριε, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ ἐφαρμόζει τὸ θέλημα τοῦ οὐρανόυ Πατρός μου»¹². ἐγὼ δὲ ἐὰν ἐθεωροῦσα ὅτι διὰ τὴν ἰδικὴν μας σωτηρίαν ἦτο ἀρκετὴ μόνον ἡ προσευχὴ, εὐλόγως θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ χρησιμοποίησῃ τοὺς ἀνωτέρω λόγους· ἐπειδὴ ὅμως λέγω ὅτι ἡ προσευχὴ εἶναι τὸ πρῶτιστον τῶν ἀγαθῶν καὶ τὸ θεμέλιον

μι, καὶ κρηπίδα καὶ ρίζαν τοῦ λυσιτελοῦντος βίου, μηδεὶς ἐπὶ προφάσει ραθυμίας ἐκείνοις κεχρήσθω τοῖς λόγοις. Οὐδὲ γὰρ σωφροσύνη μόνη δύναται σώζειν ἄνευ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, οὐδὲ πρόνοια πτωχῶν, οὐδὲ χρησιότης, οὐδὲ ἄλλο
 5 τι τῶν σπουδαίων, ἀλλὰ δεῖ πάντα συνδραμεῖν εἰς τὰς ἡμέτερας ψυχάς· προσευχὴ δὲ ὡσπερ ρίζα καὶ κρηπίς ὑπόκειται. Καὶ ὡσπερ πλοῖον καὶ οἰκίαν τὰ κάτωθεν ἰσχυρὰ ποιεῖ καὶ συνέχει, οὕτω τὸν ἡμέτερον βίον αἱ προσευχαὶ συγκρατοῦσιν· ἄνευ δὲ ταύτης οὐδὲν ἂν ἡμῖν ἀγαθόν, οὐδὲ σωτήριον γένοιτο.
 10 Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἔγκειται συνεχῶς ἡμῖν διακελευόμενος, καὶ λέγων· «Τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε, γρηγοροῦντες ἐν αὐτῇ, ἐν εὐχαριστίᾳ»· καὶ ἀλλαχοῦ, «Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε», φησί, «ἐν παντὶ εὐχαριστοῦντες· τοῦτο γὰρ ἐστι θέλημα Θεοῦ»· καὶ ἐτέρωθι πάλιν, «Προσεύχεσθε ἐν
 15 παντὶ καιρῷ ἐν πνεύματι, εἰς αὐτὸ ἀγρυπνοῦντες, ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει καὶ δεήσει».

Οὕτω πολλαῖς καὶ θείαις φωναῖς ἐπὶ προσευχὴν ἡμᾶς καλεῖ συνεχῶς ὁ τῶν ἀποσιόλων ἡγεμών. Προσὴκει τοίνυν ὑπ' ἐκείνου παιδευομένους, μετὰ προσευχῆς πορεύεσθαι τὸν
 20 βίον, καὶ ταύτῃ συνεχῶς τὴν διάνοιαν ἄρδειν· χρῆζομεν γὰρ οἱ πάντες ἄνθρωποι ταύτης οὐχ ἥτιον, ἢ τὰ δένδρα τῶν ὑδάτων. Οὕτε γὰρ ἐκεῖνα δύνανται ἐκφέρειν τοὺς καρπούς, μὴ πίνοντα διὰ τῶν ριζῶν, οὕτε ἡμεῖς τοῖς πολυτιμήτοις καρποῖς τῆς εὐσεβείας δυνησόμεθα βρούειν, μὴ ταῖς προσευχαῖς
 25 ἀρδόμενοι. Δι' ὅπερ χρὴ καὶ τῆς κλίνης ἀπανισιαμένους φθά-

13. Κολ. 4, 2.

14. Α' Θεσ. 5, 17-18.

15. Ἐφ. 6, 18.

καὶ ἡ ρίζα, καὶ παρέχει μεγάλην ὠφέλειαν εἰς τὸν βίον, κανεῖς νὰ μὴ χρησιμοποίησῃ τοὺς λόγους ἐκεῖνους ὡς πρόφασιν ραθυμίας. Οὔτε βέβαια ἡ σωφροσύνη ἠμπορεῖ νὰ σώσῃ μόνη τῆς χωρὶς τὰς ἄλλας ἀρετάς, οὔτε ἡ φροντὶς τῶν πτωχῶν, οὔτε ἡ ἀρετὴ μόνη τῆς, οὔτε κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ ἐξαίρετα, ἀλλὰ πρέπει ὅλα αὐτὰ νὰ συναντῶνται εἰς τὰς ψυχὰς μας· ἡ προσευχὴ δὲ ἀποτελεῖ τὴν ρίζαν καὶ τὸ θεμέλιον ὄλων τῶν ἀρετῶν. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς τὰ κάτω μέρη τοῦ πλοίου καὶ τὰ θεμέλια τῆς οἰκίας πρέπει νὰ τὰ κάμωμεν ἰσχυρὰ διὰ νὰ συγκρατοῦν αὐτά, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ αἱ προσευχαὶ συγκρατοῦν τὴν ἰδικήν μας ζωὴν, καὶ χωρὶς αὐτὴν κανένα ἀγαθὸν δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ γίνῃ αἰτία σωτηρίας δι' ἡμᾶς.

Διὰ τοῦτο συνεχῶς ὁ Παῦλος μᾶς πιέζει καὶ μᾶς παρακινεῖ λέγων· «Νὰ ἐπιμένετε εἰς τὴν προσευχήν, νὰ ἀγρυπνῆτε εἰς αὐτὴν καὶ νὰ ἐκφράζετε συγχρόνως δι' αὐτῆς τὰς εὐχαριστίας σας πρὸς τὸν Θεόν»¹³. καὶ ἄλλοῦ· «Συνεχῶς καὶ ἀκατάπαυστα νὰ προσεύχεσθε πρὸς τὸν Θεόν· διὰ κάθε τι εὐχάριστον ἢ δυσάρεστον νὰ εὐχαριστῆτε τὸν Θεόν· διότι αὐτὸ εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ»¹⁴. καὶ ἄλλοῦ πάλιν λέγει· «Νὰ παρακαλῆτε δὲ μὲ κάθε προσευχὴν καὶ δέησιν τὸν Κύριον νὰ σᾶς βοηθήσῃ διὰ νὰ ἀξιοποιήσετε τὸν πνευματικὸν αὐτὸν ὄπλισμόν, προσευχόμενοι εἰς κάθε καιρὸν μὲ τὸν φωτισμὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Νὰ ἐπιμένετε δὲ πολὺ εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔργον τῆς προσευχῆς· νὰ εἴσθε ἄγρυπνοι μὲ κάθε ἐγκαρτέρησιν καὶ μὲ δέησιν δι' ὅλους τοὺς Χριστιανούς»¹⁵.

Τοιοιουτρόπως μᾶς καλεῖ συνεχῶς ὁ πρῶτος τῶν ἀποστόλων μὲ τὰς πολλὰς καὶ θείας φωνὰς εἰς τὴν προσευχήν. Πρέπει λοιπὸν ἀφοῦ διδαχθῶμεν ἀπὸ ἐκεῖνον νὰ βαδίζωμεν τὸν δρόμον τῆς ζωῆς μας μὲ προσευχὴν καὶ νὰ δροσίζωμεν συνεχῶς μὲ αὐτὴν τὴν ψυχὴν μας· διότι ἔχομεν ἀνάγκην ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ αὐτὴν ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ ὅσον τὰ δένδρα ἀπὸ τὸ νερό. Διότι οὔτε ἐκεῖνα ἠμποροῦν νὰ φέρουν καρπούς, ἂν δὲν πίνουν νερὸ διὰ τῶν ριζῶν των, οὔτε ἡμεῖς θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἔχωμεν ἀφθονίαν πολυτίμων ἀγαθῶν ἂν δὲν ἀρδευώμεθα μὲ τὰς προσευχάς. Διὰ τοῦτο

νειν αει τον ηλιον τη του Θεου λατρεία, και τραπέζης απο-
 μένους, και καθεύδειν μέλλοντας· μάλλον δε και καθ' εκά-
 στην ωραν μίαν προσευχήν τῷ Θεῷ προσφέροντας, ἴσον τη
 ημέρα δρόμον τρέχοντας· ἐν δε γε τη του χειμῶνος ωρα,
 5 και της νυκτος το πλείστον μέρος εις προσευχας αναλίσκον-
 τας, και τα γόνατα κάμπιοντας σὺν πολλῷ τῷ φόβῳ τη δεήσει
 προσέχοντας, μακαρίζοντας εαυτους ἐπι τη του Θεου λατρεία.

Εἶπέ μοι πῶς ὄφει τον ηλιον, μη προσκυνήσας τον πέμ-
 πονια τοις σοις ὀφθαλμοις γλυκύτατον φῶς; πῶς απολαύσεις
 10 τραπέζης, μη προσκυνήσας τον τοσοῦτων αγαθῶν δοτηρα και
 χορηγον; μετα ποιας ἐλπίδος ἐπι τον της νυκτος ἥξεις και-
 ρον; ποιοις προσδοκῶς ὀνειράσιν ὀμιλῆσαι, μη τειχίσας σαρ-
 τον προσευχαῖς, ἀλλ' ἀφύλακτος ἐπι τον ὑπνον ἐλθῶν; Εὐ-
 καταφρόνητος και εὐάλωτος τοις πονηροτάτοις δαίμοσιν ἔση,
 15 οἱ περιέρχονται συνεχῶς καιροφυλακιοῦντες ἡμᾶς, τίνα λα-
 βόντες γυμνον προσευχῆς ἀναρπάσαιεν ὀξέως. "Αν μὲν οὖν
 ἴδωσιν ἡμᾶς πεφραγμένους ταῖς προσευχαῖς, ἀποπηδῶσιν
 εὐθέως, ὡπερ λησται και κακοῦργοι, πρὸς τη κεφαλῇ του
 στρατιώτου ξίφος ὀρῶντες κρεμάμενον. "Αν δ' ἄρα συμβῆ τι-
 20 να γυμνον εἶναι προσευχῆς, οὔτιοσ ἀνάρπαστιοσ ὑπὸ τῶν δαι-
 μόνων φέρεται, εις ἁμαρτίας ὠθούμενοσ και συμφορᾶσ και
 κακά.

Ταῦτα δεῖ πάντα φοβουμένους ἡμᾶς, προσευχαῖς και
 ὕμνοις αει τειχίζειν εαυτους, ἵνα πάντας ὁ Θεὸσ ἐλεήσας,
 25 ἀξιουσ ἀπεργάσῃται της τῶν οὐρανῶν βασιλείας, διὰ του
 μονογενοῦσ αὐτου Υἱου, ᾧ ἡ δόξα και το κράτιοσ εις τουσ
 αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

πρέπει καὶ ὅταν ἐγερθῶμεν ἀπὸ τὸ κρεβάτι νὰ φθάνωμεν πάντοτε μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ τὸν ἥλιον, καὶ ὅταν πρόκειται νὰ παρακαθήσωμεν εἰς τὴν τράπεζαν διὰ φαγητόν, καὶ ὅταν πρόκειται νὰ κοιμηθῶμεν· μᾶλλον δὲ καὶ κάθε ὥραν πρέπει νὰ ἀναπέμπωμεν μίαν προσευχὴν εἰς τὸν Θεὸν διανύοντες ἴσον δρόμον μὲ τὴν ἡμέραν· κατὰ τὰς δυσκόλους δὲ περιστάσεις τῆς ζωῆς καὶ τὴν μεγαλυτέραν χρονικὴν περίοδον τῆς νυκτός νὰ τὴν ἀφιερώνωμεν εἰς τὰς προσευχάς, καὶ νὰ κάμπτωμεν τὰ γόνατα, μὲ πολὺ φόβον προσηλωμένοι εἰς τὴν δέησιν, καὶ νὰ θεωρῶμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας εὐτυχεῖς ἐξ αἰτίας τῆς λατρείας αὐτῆς τοῦ Θεοῦ.

Εἶπέ μου, πῶς θὰ ἰδῆς τὸν ἥλιον ὅταν δὲν προσκυνῆς αὐτὸν ποὺ σοῦ στέλνει εἰς τὰ μάτια σου τὸ γλυκύτετον φῶς; Πῶς θὰ ἀπολαύσῃς τῆς τραπέζης τῶν φαγητῶν, ὅταν δὲν προσκυνῆς αὐτὸν ὁ ὁποῖος ἔδωκε καὶ ἐχορήγησε τόσα ἀγαθά; Μὲ ποίας ἐλπίδας θὰ διέλθῃς τὴν χρονικὴν περίοδον τῆς νυκτός; Διὰ ποίων ὄνειρων προσδοκᾷς νὰ συνομιλήσῃς ὅταν δὲν ὀχυρώνῃς τὸν ἑαυτὸν σου μὲ προσευχάς, ἀλλὰ ἔρχεσαι εἰς τὸν ὕπνον ἀφύλακτος; Θὰ εἶσαι ἀσήμαντος καὶ εὐάλωτος εἰς τοὺς πονηροὺς δαίμονας, οἱ ὁποῖοι μᾶς περιτριγυρίζουν συνεχῶς καρτεροῦντες ποῖον ἀπὸ ἡμᾶς θὰ ἠμπορέσουν νὰ συλλάβουν γυμνὸν ἀπὸ τὴν προσευχήν, διὰ νὰ τοὺς ἀρπάσουν ἀμέσως. Καὶ ἂν μὲν μᾶς ἴδοῦν νὰ εἴμεθα περιφραγμένοι καὶ προφυλαγμένοι ἀπὸ τὰς προσευχάς ἀπομακρύνονται ἀμέσως, ὅπως ἀπομακρύνονται οἱ λησταὶ καὶ οἱ κακοῦργοι, ὅταν βλέπουν νὰ ὑπάρχη κρεμάμενον ξίφος πρὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ στρατιώτου. "Ἄρα λοιπὸν ἂν συμβῇ κάποιος νὰ εἶναι γυμνὸς ἀπὸ τὴν προσευχήν, αὐτὸς ἀρπάζεται ὑπὸ τῶν δαιμόνων καὶ ὠθεῖται εἰς τὰς ἀμαρτίας, τὰς συμφορὰς καὶ τὰ κακά.

Αὐτὰ λοιπὸν ὅλα πρέπει νὰ μᾶς φοβίζουν, καὶ νὰ μᾶς κάμουν νὰ ὀχυρώνωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας πάντοτε μὲ προσευχάς καὶ μὲ ὕμνους, ὥστε νὰ μᾶς ἐλεήσῃ ὅλους ὁ Θεὸς καὶ νὰ μᾶς κάμῃ ἀξίους τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, διὰ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ του, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ
ΛΟΓΟΣ Β΄

Ὅτι μὲν παντὸς ἀγαθοῦ κεφάλαιόν ἐστιν ἡ προσευχή, καὶ σωτηρίας καὶ ζωῆς αἰωνίου πρόξενος, ἀγνοεῖ τῶν ἀ-
5 πάντων οὐδεὶς· ἀναγκαῖον δὲ ὁμῶς τὰ κατὰ δύναμιν λέγειν περὶ τοῦ πράγματος, ἵνα τοὺς μὲν εἰωθότας ζῆν ἐν προσευχαῖς, καὶ τῇ λατρείᾳ τοῦ Θεοῦ προσέχειν ἐπιμελῶς, σπουδαιότερους ὁ λόγος ἀπεργάσῃται· οἱ δὲ ραθυμότερον βεβιωκότες, καὶ προσευχῆς ἔρημον τὴν ψυχὴν ἀφέντες, τὴν τε τοῦ παρελ-
10 θόντιος χρόνου ζημίαν μάθωσιν, καὶ μὴ προσαποστειρῆσωσιν ἑαυτοὺς τῆς σωτηρίας τὸ λειπόμενον τοῦ βίου μέρος.

Εὐθὺς τοίνυν ἐκεῖνο μέγιστον περὶ εὐχῆς εἰπεῖν ἔχομεν, ὅτι πᾶς προσευχόμενος τῷ Θεῷ διαλέγεται. Ὅσον δὲ ἐστιν ἄνθρωπον ὄντα τῷ Θεῷ λαλεῖν, ἀγνοεῖ μὲν οὐδεὶς· παρα-
15 σιῆσαι δὲ λόγῳ τὴν τιμὴν οὐκ ἂν τις δυνηθείη. Αὕτη γὰρ ἡ τιμὴ καὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ὑπεραίρει μεγαλοπρέπειαν· ὁ καλῶς ἐκεῖνοι ἐπιστάμενοι, πάντες φαίνονται πῶς παρὰ τοῖς προφήταις σὺν πολλῷ τῷ φόβῳ τοὺς ὕμνους καὶ τὰς λατρείας τῷ Δεσπότῃ προσάγοντες, καλύπτοντες μὲν καὶ πρόσωπα,
20 καὶ τοὺς πόδας ὑπὸ πολλῆς εὐλαθείας, τῇ δὲ πτήσει, καὶ τῷ μὴ δύνασθαι μένειν ἐν ἡσυχίᾳ, τὸν πολὺν ἐνδεικνύμενοι φόβον· παιδεύοντες, οἶμαι, καὶ ἡμᾶς ἐπιλανθάνεσθαι μὲν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν καιρῷ προσευχῆς, τῇ δὲ προθυμίᾳ, καὶ τῷ φόβῳ συνεχομένους, μηδὲν τῶν παρόντων ὁρᾶν, ἀλλ’
25 ἐν μέσῳ τῶν ἀγγέλων ἐστάναι νομίζειν, καὶ τὴν αὐτὴν ἐκεῖ-

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ
ΛΟΓΟΣ Β΄

“Οτι ἡ προσευχή ἀποτελεῖ τὴν κορωνίδα ὄλων τῶν ἀγαθῶν καὶ μᾶς προσφέρει τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν κανεῖς δὲν τὸ ἀγνοεῖ· εἶναι ὅμως ἀπαραίτητον νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ τὸ θέμα αὐτὸ κατὰ δύναμιν διὰ νὰ γίνουν πρὸ ἐπιμελεῖς αὐτοὶ ποὺ συνήθισαν νὰ ζοῦν μὲ προσευχὰς καὶ μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἄλλοι ποὺ ζοῦν μὲ κάποιαν ἀδιαφορίαν καὶ ἄφησαν τὴν ψυχὴν των ἔρημον ἀπὸ τὴν προσευχὴν, νὰ κατανοήσουν τὴν ζημίαν ποὺ ἔπαθαν ἀπὸ τὴν τοιαύτην ζωὴν των κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ νὰ μὴ στερήσουν πλέον τοὺς ἑαυτοὺς των ἀπὸ τὴν σωτηρίαν κατὰ τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς των.

Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ ἀμέσως ἔχομεν νὰ εἰποῦμεν διὰ τὴν προσευχὴν καὶ ποὺ ἀποτελεῖ τὸ μέγιστον πρᾶγμα εἶναι ὅτι κάθε ἄνθρωπος ποὺ προσεύχεται συνομιλεῖ μὲ τὸν Θεόν. Πόσον δὲ μεγάλο πρᾶγμα εἶναι νὰ εἶσαι ἄνθρωπος καὶ νὰ συνομιλῆς μὲ τὸν Θεόν, κανεῖς δὲν τὸ ἀγνοεῖ καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραστήσῃ κανεῖς μὲ λόγια αὐτὴν τὴν τιμὴν. Διότι αὐτὴ ἡ τιμὴ ὑπερβαίνει καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ἀγγέλων· πρᾶγμα ποὺ ἐκεῖνοι γνωρίζουν καλῶς καὶ ὅλοι παρουσιάζονται ἀπὸ τοὺς προφήτας νὰ ἀναπέμπουν τοὺς ὕμνους καὶ τὰς λατρείας πρὸς τὸν Κύριον μὲ πολὺν φόβον καὶ νὰ καλύπτουν τὰ πρόσωπα καὶ τοὺς πόδας μὲ μεγάλην εὐλάβειαν καὶ δείχνουν τὸν μεγάλον φόβον μὲ τὴν πτῆσιν καὶ μὲ τὴν διαρκῆ κίνησίν των· καὶ νομίζω ὅτι παροτρύνουν καὶ ἡμᾶς νὰ λησιμονῶμεν, κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν μας καὶ συνεχόμενοι ἀπὸ τὸν φόβον, νὰ μὴ βλέπωμεν τίποτε ἀπὸ τὰ παρόντα, ἀλλὰ νὰ θεωροῦμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ὅτι εἴμεθα ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀγγέλους καὶ ἐπιτελοῦμεν τὴν ἰδίαν λα-

νοις λαιρείαν ἐπιτελεῖν. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα πολὺ κεν-
χωρισμένα τὰ τε ἐκείνων καὶ τὰ ἡμέτερα, καὶ φύσις, καὶ
δίαίτια, καὶ σοφία, καὶ σύνεσις καὶ πᾶν, ὅτι ἂν εἴπη τις
προσευχῆς δὲ κοινὸν ἔργον ἀγγέλων ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπων
5 καὶ οὐκ ἔστι μέσον οὐδὲν ἑκατέρας φύσεως, τὰ γε εἰς προσ-
ευχήν.

Αὕτη σε χωρίζει τῶν ἀλόγων, αὕτη συνάπει τοῖς ἀγγέ-
λοις· ταχέως δέ τις εἰς τὴν ἐκείνων μεταστήσεται πολιτείαν,
καὶ βίον, καὶ διάιτιαν, καὶ τιμὴν, καὶ εὐγένειαν, καὶ σοφίαν,
10 καὶ σύνεσιν, πάντα τὸν βίον ἐν προσευχαῖς καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ
λαιρεία σπουδάζων ἐσχολακέναι. Τί γὰρ ἂν ὀσιώτερον γένοι-
το τῶν ὁμιλούντων Θεῷ; τί δὲ δικαιοτέρον; τί δὲ κοσμιώτε-
ρον; τί δὲ σοφώτερον; Εἰ γὰρ οἱ σοφοῖς ἀνδράσι λαλοῦντες
ὑπὸ τῆς συνεχοῦς ὁμιλίας εἰς ὀσιότητα τῆς ἐκείνων φρονή-
15 σεως καθίστανται ταχέως, τί προσήκει λέγειν περὶ τῶν λα-
λούντων Θεῷ καὶ προσευχομένων; Ὅσης μὲν σοφίας, ὅσης
δὲ ἀρετῆς, καὶ συνέσεως, καὶ καλοκαγαθίας, καὶ σωφροσύ-
νης, καὶ τρόπων ἐπιεικείας ἀναπλήρησιν αὐτοὺς ἢ προσευχῇ
καὶ ἢ δέησις; Ὡστε οὐκ ἂν τις ἁμάρτιοι, πάσης ἀρετῆς καὶ
20 δικαιοσύνης ἀφορμὴν εἶναι τὴν προσευχὴν ἀποφαινόμενος,
καὶ μηδὲν δύνασθαι τῶν συντελούντων εἰς εὐσέβειαν εἰσελ-
θεῖν εἰς ψυχὴν, προσευχῆς καὶ δεήσεως ἔρημον· ἀλλ' ὥσπερ
ἀτείχιστος πόλις ραδίως ἂν ὑπὸ τοῖς πολεμίοις γένοιτο, κατὰ
πολλὴν τοῦ κωλύσοντος ἔρημίαν οὕτω δὴ καὶ ψυχὴν μὴ τε-
25 τειχισμένην προσευχαῖς ραδίως ὁ διάβολος ὑφ' ἑαυτὸν ποι-
εῖται, καὶ πάσης ἁμαρτίας εὐχερῶς ἀναπλήρησιν.

Πρῶτον μὲν γὰρ διὰ τὴν ἴδην ψυχὴν πεφραγμένην προσευ-
χαῖς, οὐ τολμᾷ γενέσθαι πλησίον, δεδοικῶς τὴν ἰσχὺν καὶ
τὴν δύναμιν, ἣν αἱ προσευχαὶ παρέχουσι, μᾶλλον τρέφουσι

τρείαν μὲ ἐκείνους. Βέβαια εἰς ὅλα τὰ ἄλλα ὑπάρχει μεγάλη ἀπόστασις μεταξὺ ἡμῶν καὶ ἐκείνων, εἰς τὴν φύσιν, εἰς τὸν τρόπον ζωῆς, τὴν σοφίαν καὶ τὴν σύνεσιν καὶ γενικῶς εἰς ὅ,τι ἡμπορεῖ νὰ εἰπῆ κανεὶς· τὸ καθῆκον ὅμως τῆς προσευχῆς εἶναι κοινὸν ἔργον τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων· καὶ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν προσευχὴν δὲν ὑπάρχει τίποτε πού νὰ χωρίζῃ τὰς διαφορετικὰς φύσεις.

Ἡ προσευχὴ σὲ ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα καὶ σὲ συνδέει μὲ τοὺς ἀγγέλους. Καὶ ἐκεῖνος πού εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν ἀφιερώνεται μὲ θέρμην εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς προσευχάς, γρήγορα θὰ μετατεθῆ εἰς τὴν πολιτείαν τῶν ἀγγέλων, τὴν ζωὴν καὶ τὸν τρόπον διαβιώσεως ἐκείνων, μὲ τὴν τιμὴν καὶ τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν σύνεσιν. Διότι τί ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ὀσιώτερον ἀπὸ τοὺς συναναστρεφόμενους μὲ τὸν Θεόν; Τί δικαιότερον; Τί κοσμιώτερον; Τί σοφώτερον; Διότι, ἐὰν οἱ συνομιλοῦντες μὲ σοφοὺς ἀνθρώπους, μὲ τὴν συνεχῆ συναναστροφὴν μὲ αὐτούς, γίνονται γρήγορα ὅμοιοί τους ὡς πρὸς τὴν φρόνησιν, τότε τί πρέπει νὰ εἰπῶμεν δι' ἐκείνους πού ὁμιλοῦν μὲ τὸν Θεὸν καὶ προσεύχονται; Μὲ πόσῃ σοφίαν, μὲ πόσῃ ἀρετῇ, μὲ πόσῃ σύνεσιν καὶ καλοκαγαθίαν, καὶ σωφροσύνην καὶ πραότητα, τοὺς γεμίζει ἡ προσευχὴ καὶ ἡ δέησις; Ὡστε δὲν θὰ σφάλῃ κανεὶς, ἂν ἐκφράσῃ τὴν γνώμην ὅτι ἡ προσευχὴ εἶναι ἀφετηρία κάθε ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης καὶ κανένα ἀπὸ ἐκεῖνα πού συντελοῦν εἰς τὴν εὐσέβειαν δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἰσέλθῃ εἰς ψυχὴν πού εἶναι ἔρημος ἀπὸ προσευχῆν καὶ ἀπὸ δέησιν· ἀλλὰ ὡσὰν πόλις ἀνοχύρωτος εὐκόλα ἡμπορεῖ νὰ ὑποταχθῆ εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ ἔλλειψιν κάθε ἐμποδίου. Τὸ ἴδιο λοιπὸν καὶ ψυχὴν, πού δὲν εἶναι ὀχυρωμένη μὲ προσευχάς, εὐκόλα ὁ διάβολος τὴν ὑποτάσσει καὶ τὴν γεμίζει μὲ εὐκολίαν μὲ κάθε ἁμαρτίαν.

Κατ' ἀρχὴν ὅταν ἰδῆ ψυχὴν θωρακισμένην μὲ προσευχάς δὲν τολμᾷ νὰ τὴν πλησιάσῃ, διότι φοβᾷται τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν δύναμιν τὴν ὁποῖαν παρέχουν αἱ προσευχαί, αἱ ὁποῖαι τρέφουν τὴν ψυχὴν περισσότερο ἀπὸ ὅσον ἡ τροφὴ τρέ-

τὴν ψυχὴν, ἢ τὰ σώματα σῖτος· ἔπειτα οἱ προσευχόμενοι σπου-
 δαίως, οὐχ ὑπομένουσιν οὐδὲν παθεῖν τῆς προσευχῆς ἀνάξι-
 ον, ἀλλ' αἰσχυνόμενοι τὸν Θεόν, ᾧ διελέχθησαν ἄριτι, πᾶσαν
 ἀπωθοῦνται ταχέως τοῦ πονηροῦ μηχανήν, ἐνθυμούμενοι παρ'
 5 ἑαυτοῖς, ὅσον ἐστὶ κακόν, ἄριτι τῷ Θεῷ λαλήσαντα, καὶ δεη-
 θέντα περὶ σωφροσύνης καὶ ὁσιότητος, εὐθύς ἐπὶ τὸν διάβο-
 λον μετασιῆναι, καὶ παραδέξασθαι τῇ ψυχῇ τὰς αἰσχροὰς ἡ-
 δονάς, καὶ δοῦναι τῷ διαβόλῳ πάροδον ἐπὶ τὴν διάνοιαν, ἣν
 ἄριτι Θεὸς ἐπεσκέψατο, καὶ συγχωρῆσαι τοῖς δαίμοσιν ἐμβα-
 10 τεύειν εἰς ψυχάς, ἐν αἷς ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις πολλὴν
 ἐπεδείξατο φιλανθρωπίαν καὶ πρόνοιαν. Καὶ ὅπως, ἄκουσον.

Ἀμήχανον ἀνθρώπῳ δυνηθῆναι θείαν ἐνεργεῖν ὁμι-
 λίαν ἄνευ τῆς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ δεῖ ταύτης
 παρούσης, καὶ συνεφαπτιομένης τῶν ἁγίων ἀγώνων, οὕτως
 15 εἰσελθεῖν, καὶ κάμψαι γόνατα, καὶ δεηθῆναι, καὶ προσεύξα-
 σθαι. Ἐπειδὴ γὰρ κρεῖττον ἢ κατὰ ἄνθρωπον λαλῆσαι Θεῷ,
 δεῖ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐλθοῦσαν εἰς ἡμᾶς ἐπιρροῶσι,
 καὶ θαρρῦναι, καὶ διδάξαι τῆς τιμῆς τὸ μέγεθος. Ὅταν οὖν
 μάθῃς ὅτι καὶ Θεῷ λαλεῖς, καὶ Πνεύματος ἐνέργειαν ἐδέξω,
 20 διαλέγεσθαι μέλλων, οὐδεμίαν δώσεις τῷ διαβόλῳ πάροδον
 ἐπὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἡγιασμένην ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Ὡσπερ
 γὰρ οἱ βασιλεῖ διαλεχθέντες, καὶ λόγων ἡμέρων καὶ τιμῆς
 ἀπολαύσαντες, οὐκ ἀξιοῦσιν ἐλθεῖν εἰς ὁμίλιαν τῶν προσαι-
 τῶν καὶ ἀπερριμμένων· οὕτως ὁ Θεῷ λαλήσας, καὶ προσευ-
 25 ξάμενος, οὐκ ἂν ἀξιώσει τοῦ πονηροῦ καὶ ἀσεβοῦς ὁμίλιαν
 παραδέξασθαι. Καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ὁ δουλεύων ἡδοναῖς,
 δαίμοσιν ὁμιλεῖ, καὶ τὴν ἐκείνων μανίαν ἐζήλωσεν ὥσπερ

φει τὸ σῶμα. Ἐπειτα ὅσοι προσεύχονται μὲ ἀφοσίωσιν δὲν ἀνέχονται νὰ ὑποστοῦν τίποτε ἀνάξιον τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐντρέπονται τὸν Θεόν, μὲ τὸν ὁποῖον μόλις ἐπεκοινώνησαν, ἀποκρούουν ἀμέσως κάθε δόλον τοῦ πονηροῦ, καὶ τοῦτο διότι διαλογίζονται πόσον κακὸν εἶναι ἕνας ποὺ μόλις πρὸ ὀλίγου ὠμίλησε πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ τοῦ χαρίζη σωφροσύνην καὶ ἀγιότητα, νὰ μεταπέση ἀμέσως εἰς τὸν διάβολον καὶ νὰ δεχθῆ εἰς τὴν ψυχὴν του τὰς αἰσχροὺς ἡδονὰς καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν πειρασμὸν νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν διάνοιάν του, τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγου ἐπεσκέφθη ὁ Θεός, καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς δαίμονας νὰ εἰσχωρήσουν εἰς ψυχὰς, διὰ τὰς ὁποίας ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπέδειξε μεγάλην φιλανθρωπίαν καὶ πρόνοιαν. Καὶ ἄκουσε πῶς.

Εἶναι ἀδύνατον εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸν Θεὸν χωρὶς τὴν ἐπενέργειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ πρέπει μὲ τὴν παρουσίαν της καὶ τὴν συναρωγὴν της εἰς τοὺς ἁγίους ἀγῶνας νὰ προσέλθωμεν καὶ νὰ κλίνωμεν τὰ γόνατα καὶ νὰ παρακαλέσωμεν καὶ νὰ προσευχηθῶμεν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶναι κάτι ποὺ ὑπερβαίνει τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τὸν Θεὸν πρέπει νὰ ἔλθῃ εἰς ἐμᾶς ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ νὰ μᾶς ἐνδυναμώσῃ, νὰ μᾶς ἐνθαρρύνῃ καὶ νὰ μᾶς διδάξῃ τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς. Ὅταν λοιπὸν ἐννοήσῃς ὅτι ἐπικοινωνεῖς μὲ τὸν Θεὸν καὶ ἐδέχθῃς τὴν ἐπενέργειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅταν πρόκειται νὰ προσευχηθῆς, δὲν θὰ ἐπιτρέψῃς εἰς τὸν διάβολον καμμίαν δίοδον εἰς τὴν ψυχὴν σου, ἡ ὁποία εἶναι ἀγιασμένη ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὅσοι συνωμίλησαν μὲ τὸν βασιλέα καὶ ἐχάρησαν μίαν φιλικὴν καὶ τιμητικὴν συζήτησιν δὲν καταδέχονται νὰ συναναστρέφονται μὲ ἐπαίτας καὶ ἄλλους ἀποβλήτους, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ ὠμίλησε μὲ τὸν Θεὸν καὶ προσευχήθη, δὲν θὰ καταδεχθῆ τὴν συναναστροφὴν μὲ τὸν πονηρὸν καὶ τὸν ἀσεβῆ. Καὶ πράγματι ὁποῖος εἶναι δοῦλος τῶν ἡδονῶν συναναστρέφεται καὶ δαίμονας καὶ ἄ-

ὁ σωφρονῶν, καὶ δικαιοσύνην ἀσκῶν ἀγγέλοις συνδιαιτᾶται,
καὶ τὴν ἐκείνων ζηλοῖ μεγαλοπρέπειαν. Δοκεῖ δέ μοι τις ἂν
εἰπὼν, ὅτι νεῦρα τῆς ψυχῆς εἰσιν αἱ προσευχαί, τάληθές εἰ-
πεῖν. Ὡσπερ γάρ, οἶμαι, τὸ σῶμα διὰ τῶν νεύρων συνέχεται,
5 καὶ τρέχει, καὶ ἴσταιται, καὶ ζῆ, καὶ πέπηγεν· ἂν δὲ ταῦτά
τις ἐκτιέμη, πᾶσαν τὴν ἀρμονίαν διαλύει τοῦ σώματος· οὕτως
αἱ ψυχαὶ διὰ τῶν ἀγίων προσευχῶν ἀρμόζονται, καὶ συνε-
σιήκασιν, καὶ τὸν δρόμον τῆς εὐσεβείας τρέχουσιν εὐχερῶς.
Ἄν δὲ τῆς προσευχῆς ἀποστερήσῃς σαντόν, ταῦτόν ποιήσεις
10 ὥσπερ ἂν εἰ τὸν ἰχθὺν ἐκ τοῦ ὕδατος ἐξήγαγες· ὥσπερ γὰρ
ἐκείνω ζωὴ τὸ ὕδωρ, οὕτω σοι προσευχή. Διὰ ταύτης ἐστίν,
ὥσπερ δι' ὕδατος, ἀναπιῆναι, καὶ τοὺς οὐρανούς ὑπερβῆναι,
καὶ τοῦ Θεοῦ γενέσθαι πλησίον.

Ἰκανὰ μὲν οὖν καὶ τὰ ρηθέντα, δεῖξαι τὴν ἰσχὺν τῆς
15 ἀγίας προσευχῆς· θέλιον δὲ ἴσως ἐπὶ τὰς θείας ἐλθόντα
Γραφάς, ἐκ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Χριστοῦ μαθεῖν τὸν πλοῦ-
τον, ὃν αἱ προσευχαὶ θησαυρίζουσι τοῖς βουλομένοις ἐν αὐ-
ταῖς πάντα τὸν βίον σχολάζειν. «Ἐλεγεν δέ», φησί, «καὶ
παραβολὴν αὐτοῖς, πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι. Κρι-
20 τὴς τις ἦν ἐν τινὶ πόλει, τὸν Θεὸν μὴ φοβούμενος, καὶ ἄν-
θρωπον μὴ ἐντροπέμενος. Χήρα δὲ ἦν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ,
καὶ ἤρχετο πρὸς αὐτὸν λέγουσα, ἐκδίκησόν με ἀπὸ τοῦ ἀντι-
δίκου μου· καὶ οὐκ ἤθελεν ἐπὶ χρόνον. Μετὰ δὲ ταῦτα εἶπεν
ἐν ἑαυτῷ· εἰ καὶ τὸν Θεὸν οὐ φοβοῦμαι, καὶ ἄνθρωπον οὐκ
25 ἐντρέπομαι, διὰ γε τὸ παρέχειν μοι κόπον τὴν χήραν ταύτην,
ἐκδικήσω αὐτήν, ἵνα μὴ εἰς τέλος ἐρχομένη ὑπωπιάζῃ με.

μιλλᾶται πρὸς τὴν ἀφροσύνην ἐκείνων, ὅπως ἀκριβῶς ὁ σώφρων πὺ ἀσκεῖ τὴν δικαιοσύνην συγκατοικεῖ μὲ τοὺς ἀγγέλους καὶ ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν ἐκείνων. Καὶ ἂν εἴπῃ κανεὶς ὅτι αἱ προσευχαὶ εἶναι τὰ νεῦρα τῆς ψυχῆς νομίζω ὅτι λέγει τὴν ἀλήθειαν. Διότι ὅπως τὸ σῶμα συκκρατεῖται μὲ τὰ νεῦρα καὶ τρέχει καὶ ἴσταται καὶ ζῆ καὶ συναρθροῦται στερεῶς καὶ ἂν κανεὶς κόψῃ αὐτὰ τὰ νεῦρα, καταστρέφει ὅλην τὴν ἀρμονίαν τοῦ σώματος, ἔτσι καὶ αἱ ψυχαὶ ἀποκτοῦν ἀρμονικὴν σύστασιν διὰ τῶν ἀγίων προσευχῶν καὶ τρέχουν μὲ εὐχέρειαν τὸν δρόμον τῆς εὐσεβείας. Ἐὰν δὲ ἀποστερήσῃς τὸν ἑαυτὸν σου ἀπὸ τὴν προσευχὴν, θὰ κάμῃς τὸ ἴδιον, ὡσὰν δηλαδὴ νὰ βγάλῃς τὸ ψάρι ἔξω ἀπὸ τὸ νερό· διότι ὅπως δι' ἐκεῖνο εἶναι τὸ νερὸ ζωὴ, ἔτσι καὶ δι' ἐσὲ ἡ προσευχή. Μὲ αὐτὴν ἡμπορεῖς, ὅπως διὰ τοῦ ὕδατος τρόπον τινά, νὰ πετάξῃς καὶ νὰ ὑπερβῆς τοὺς οὐρανοὺς καὶ νὰ ἔλθῃς πλησίον τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι ἱκανὰ λοιπὸν καὶ αὐτὰ πὺ εἶπα διὰ νὰ δείξουν τὴν δύναμιν τῆς ἀγίας προσευχῆς· ὅμως ἴσως εἶναι καλύτερον νὰ ἔλθωμεν εἰς τὰς θείας Γραφὰς καὶ νὰ μάθωμεν ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ τὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον ἀποθησαυρίζουν αἱ προσευχαὶ εἰς ἐκείνους πὺ θέλουν νὰ διάγουν ὅλην τους τὴν ζωὴν μὲ τὰς προσευχάς. «Ἐλεγε πρὸς τοὺς μαθητάς του καὶ παραβολὴν διὰ νὰ τοὺς διδάξῃ ὅτι πάντοτε πρέπει νὰ προσεύχωνται. Ἦτο κάποιος δικαστὴς εἰς μίαν πόλιν, πὺ δὲν ἐφοβεῖτο τὸν Θεόν, ἀλλ' οὔτε ἐντρέπετο καὶ κανένα ἄνθρωπον. Ὑπῆρχε δὲ εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην καὶ μία χήρα καὶ ἦρχετο εἰς αὐτὸν καὶ τοῦ ἔλεγε· δός μου τὸ δίκαιόν μου ἀπέναντι εἰς τὸν ἀντίδικόν μου πὺ μὲ ἀδικεῖ· καὶ δὲν ἠθέλησεν ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον ὁ δικαστὴς νὰ ἀποδώσῃ τὸ δίκαιον εἰς τὴν χήραν. Μετὰ δὲ εἶπε μέσα του. Ἐὰν καὶ δὲν φοβοῦμαι τὸν Θεόν καὶ δὲν ἐντρέπομαι κανένα ἄνθρωπον, ὅμως μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ μοῦ παρέχει ἐνόχλησιν ἡ χήρα αὐτή, θὰ τῆς ἀποδώσω τὸ δίκαιον, διὰ νὰ μὴ μὲ ἐνοχλῇ καὶ μὲ πιέζῃ μὲ τὸ νὰ ἔρχεται ἐξακολουθητικῶς, ἕως ὅτου λάβῃ τέλος ἡ ὑπόθεσίς της. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος·

Εἶπε δὲ ὁ Κύριος, ἀκούσατε τί ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας λέγει. Ὁ δὲ Θεὸς οὐ μὴ ποιήσῃ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ, τῶν βωόντων πρὸς αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτός, καὶ μακροθυμεῖ ἐπ' αὐτοῖς; Λέγω ὑμῖν, ὅτι ποιήσει τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν ἐν τάχει».

Μάθωμεν, ἀδελφοί, τὴν κεκρυμμένην σοφίαν ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Πνεύματος, διερευνώμενοι κατὰ δύνάμιν ἡμετέραν, οὐχ ὅση ἐστίν, ἀλλὰ ὅσον ἡμῖν ἐφικτόν. Οἱ μὲν ἐν τῇ θαλάττῃ ποιούμενοι τὸν βίον, ἐπ' αὐτὸν κατιόντες τὸν βυθόν, 10 τοὺς πολυτιμήτους λίθους τοῖς ἐν τῇ γῆ κομίζουσιν· ἡμεῖς δὲ τὸ πέλαγος τῶν θείων Γραφῶν ἱστορήσαντες, εἰς αὐτὸν τὸν βυθὸν τῆς πνευματικῆς σοφίας, ὅσον οἶόν τε κατεδράμωμεν, ἵνα κομίσωμεν ὑμῖν θησαυρὸν ἀγαθὸν κοσμοῦντα τὰς ψυχὰς θέλιον, ἢ τὰς κεφαλὰς τῶν βασιλέων οἱ λιθοκόλλη- 15 τοι στέφανοι. Τὸ μὲν γὰρ ἐκείνων κάλλος τῷ βίῳ τούτῳ συναπαρτίζεται· ὁ δὲ τοῖς λόγοις τοῦ Πνεύματος σιφανῶν τὴν ψυχὴν, καὶ νῦν μετὰ ἀσφαλείας πάσης διαπερᾶ τὸν χρόνον καὶ μετὰ τὴν τοῦ βίου τελευτήν, θαρρῶν προσέρχεται τῷ θήματι τοῦ Χριστοῦ, γέμων ἀρειῆς, καὶ καθαρεύων πάσης 20 κακίας.

Τίνα οὖν ὑμῖν θησαυρὸν ἐκ τοῦ βυθοῦ τῶν Γραφῶν κομίζομεν, οὐκ αὐτοῦ τοῦ βίου ἀπιόμενοι τῆς σοφίας, ἀλλὰ τοσοῦτον κατιόντες, ὅσον ἐγχωρεῖ; Ἐπὶ τὴν προσευχὴν ἄγων τοὺς ἀνθρώπους ὁ Χριστός, καὶ τὴν ἀπὸ ταύτης ὠφέλειαν 25 παρασιῆσαι βουλόμενος ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, κριτὴν εἰσάγει πονηρὸν τινα καὶ σκαιόν, πᾶσαν αἰδῶ τῶν ὀφθαλμῶν ἀπορρίψαντα, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον ἐκ τῆς ψυχῆς ἐξέλασαντα. Καίτοι γε ἦρκει δικαίου καὶ ἐλεήμονος ὑποθέσθαι πρόσωπον, καὶ παρεξείασαντα τὴν ἐκείνου δικαιοσύνην τῇ

ἀκούσατε καὶ προσέξατε καλῶς τί λέγει ὁ κριτῆς ὁ ἄδικος. Ὁ Θεὸς λοιπὸν δὲν θὰ ἀποδώσῃ τὸ δίκαιον καὶ δὲν θὰ κάμῃ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐκλεκτῶν του, ποὺ διὰ τῶν προσευχῶν των φωνάζουν εἰς αὐτὸν ἡμέραν καὶ νύκτα καὶ ἀναβάλλει διὰ τὸ καλὸν τους νὰ κάμῃ τὴν κρίσιν; Σᾶς διαβεβαιῶ ὅτι ὁ Θεὸς θὰ κάμῃ γρήγορα τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐκλεκτῶν του καὶ θὰ τιμωρήσῃ ἐκείνους ποὺ τοὺς ἀδικοῦν»¹.

Ἄς ἐννοήσωμεν, ἀδελφοί, τὴν σοφίαν ποὺ κρύπτεται εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἄς τὴν διερευνήσωμεν μὲ τὴν ἰδικὴν μας δύναμιν, ὅχι ὅση εἶναι, ἀλλὰ ὅσην ἡμποροῦμεν νὰ προσεγγίσωμεν. Ὅσοι ἐργάζονται εἰς τὴν θάλασσαν, ἀφοῦ κατεβοῦν εἰς αὐτὸν τὸν βυθόν, εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ξηρᾶς φέρνουν τοὺς πολυτίμους λίθους· ἐμεῖς δὲ ποὺ θὰ ἐρευνήσωμεν τὸ πέλαγος τῶν θείων Γραφῶν, ἄς κατεβοῦμεν ὅσον εἶναι δυνατὸν εἰς τὸν βυθὸν τῆς πνευματικῆς σοφίας, διὰ νὰ σᾶς φέρωμεν ἀγαθὸν θησαυρόν, ὁ ὁποῖος στολίζει τὰς ψυχὰς καλύτερα ἀπὸ στεφάνους στολισμένους μὲ πολυτίμους λίθους ποὺ κοσμοῦν τὰς κεφαλὰς τῶν βασιλέων. Διότι τὸ κάλλος ἐκείνων περιορίζεται εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν· ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ στεφανώνει τὴν ψυχὴν μὲ τοὺς λόγους τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ διέρχεται μὲ ἀσφάλειαν τὴν παροῦσαν ζωὴν, καὶ μετὰ τὸν θάνατον, προσέρχεται εἰς τὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ μὲ θάρρος, πλήρης ἀρετῆς καὶ καθαρὸς ἀπὸ κάθε κακίαν.

Ποῖον λοιπὸν θησαυρόν σᾶς φέρομεν ἀπὸ τὸν βυθὸν τῶν Γραφῶν χωρὶς νὰ ψαύσωμεν τὸν ἴδιον τὸν βυθὸν τῆς σοφίας ἀλλὰ κατελθόντες εἰς τόσον βάθος ὅσον μᾶς ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις μας; Ὁδηγῶν ὁ Χριστὸς τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν προσευχὴν καὶ θέλων νὰ παρουσιάσῃ τὴν ὠφέλειαν ἀπὸ αὐτὴν εἰς τὰς ψυχὰς μας παρουσιάζει ἕνα πονηρὸν καὶ ἀδίστακτον δικαστῆν, ποὺ ἀπέρριψεν ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς του κάθε ἐντροπὴν καὶ ἐπέβαλεν ἀπὸ τὴν ψυχὴν του τὸ φόβον τοῦ Θεοῦ. Καίτοι βέβαια ἦτο ἄρκετόν νὰ προβάλλῃ εἰς τὴν παραβολὴν του ἕνα δίκαιον καὶ ἐλεήμονα ἄνθρωπον καὶ συγκρίνων τὴν δικαιοσύνην ἐκείνου μὲ τὴν φιλανθρωπίαν

φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, δεῖξαι τὴν ἰσχὺν τῆς δεήσεως. Εἰ γὰρ ἄνθρωπος χρησιδὸς καὶ προῶς ἡμέρωσ δέχεται τοὺς ἰκειτηρίαν προσάγοντας, πόσῳ μᾶλλον ὁ Θεός, οὗ τὸ μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας οὐ μόνον τὴν ἡμετέραν ὑπερβαίνει διά-
 5 νοιαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ; Ἦρκει μὲν οὖν, ὅπερ ἔφηγ, δικαίον πρόσωπον ὑποθέσθαι κριτοῦ· νῦν δὲ ὦμόν καὶ ἀσεβῆ καὶ μισάνθρωπον εἰσάγει κριτήν, ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ἀνήμερον, ἐπὶ δε τῶν δεομένων χρησιδὸν καὶ προῶν, ἵνα μάθῃς, ὅτι πᾶσα δέησις καὶ φύσιν πονηρὰν εἰς
 10 οἶκιον καὶ ἔλεον ἐπισπᾶται ραδίως.

Τίνος οὖν ἔνεκα τοῦτο πεποίηκεν ὁ Χριστός; Ἴνα μη-
 δεῖς ἀγνοῆ τῶν ἀπάντων τῆς προσευχῆς τὴν ἰσχύν. Διὰ τοῦ-
 το τῷ πονηροτάτῳ πάντων παρασιτήσας τὴν χήραν, καὶ δεῖ-
 ξας αὐτὸν παρὰ φύσιν φιλάνθρωπον, ἀπὸ τοῦ πονηροῦ πρὸς
 15 τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα μειέσσησε, τὸν ἀγαθόν, τὸν προῶν, τὸν ἡμερον, τὸν φιλάνθρωπον, ὑπερβαίνοντα ἀνομίας, συγχωροῦν-
 τα ἁμαρτίας πολλὰς, βλασφημούμενον καθ' ἐκάστην ἡμέραν, καὶ φέροντα, ἀνεχόμενον ὄρᾶν τιμὴν εἰς δαίμονας, ὕβριν
 εἰς αὐτόν, εἰς τὸν Υἱὸν βλασφημίας, ρητὰ καὶ ἄρρητα μυρία
 20 δεινὰ· εἶτα βλασφημούμενος μὲν οὕτω πρᾶως ἀνέχεται, ἐὰν δὲ ἴδῃ μετὰ τοῦ προσήκοντος φόβου προσπίπτοντας ἡμᾶς, οὐκ ἔλεήσει ταχέως; «Ἀκούσατε», φησί, «τί ὁ κριτῆς τῆς ἀδικίας λέγει εἰ καὶ τὸν Θεὸν οὐ φοβοῦμαι, καὶ ἄνθρωπον οὐκ ἐν-
 τρέπομαι, διὰ γε τὸ παρέχειν μοι κόπους, ἐκδικήσω αὐτήν».
 25 Τί λέγεις; ὅπερ οὐκ ἴσχυσε φόβος, τοῦτο δέησις ἴσχυσε; Καὶ ἀπειλὴ μὲν, καὶ τιμωρίας ἐλπίς οὐ προσήγαγε τῷ δι-
 καίῳ τὸν ἄνθρωπον· μεθ' ἰκειτηρίας δὲ φανεῖσα χήρα, τὸν ἄγριον ἡμέρωσε.

Τί οὖν εἰκάζειν προσήκει περὶ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ,
 30 εἰς τὸν ὦμόν οὕτω προῶν πεποίηκεν ἡ χήρα προσπίπτουσα; πόσῃν χρησιδότητα, πόσῃν φιλανθρωπίαν ἐφ' ἡμῶν ὁ Θεός ἐπιδείξεται, ὁ μόνον ἔλεεῖν ἐθέλων ἀεὶ, κολάζειν δὲ οὐδὲ πώποτε; ὁ καὶ τὰς τιμωρίας διὰ πολλὴν φιλανθρωπίαν ἀ-

τοῦ Θεοῦ νὰ δείξη τὴν δύναμιν τῆς δεήσεως. Διότι ἐὰν ἕνας ἄνθρωπος ἀγαθὸς καὶ πρῶτος δέχεται μὲ ἀγαθότητα ὄσους τὸν παρακαλοῦν, πόσον μᾶλλον ὁ Θεός, τοῦ ὁποίου τὸ μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας, ὄχι μόνον ὑπερβαίνει τὴν ἰδικὴν μας σκέψιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ; Ἐφθανε λοιπὸν, καθὼς εἶπα, νὰ προβάλη ἕνα πρόσωπον δικαίου κριτοῦ· τώρα ὅμως παρουσιάζει ὤμὸν καὶ ἀσεβῆ καὶ μισάνθρωπον κριτὴν, σκληρὸν ἔναντι τῶν ἄλλων, καλὸν καὶ πρῶτον πρὸς τοὺς παρακαλοῦντας αὐτόν, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι κάθε παράκλησις καὶ πονηρὰν φύσιν τὴν σύρει εὐκόλως εἰς οἶκτον καὶ συμπάθειαν.

Διὰ ποῖον λοιπὸν λόγον τὸ ἔκαμεν αὐτὸ ὁ Χριστός; Διὰ νὰ μὴ ἀγνοῇ κανεὶς τὴν δύναμιν τῆς προσευχῆς. Διὰ τοῦτο παρουσίασε τὴν χήραν εἰς δικαστὴν πονηρότατον ἐξ ὄλων, καὶ μετέφερε τὴν εἰκόνα ἀπὸ τὸν πονηρὸν δικαστὴν εἰς τὸν Πατέρα του, τὸν ἀγαθόν, τὸν πρῶτον, τὸν ἡμερον, τὸν φιλάνθρωπον ποὺ παραβλέπει τὰς ἀνομίας, ποὺ συγχωρεῖ τὰς ἀμαρτίας, ποὺ ἐνῶ βλασφημεῖται καθημερινῶς τὸ ὑποφέρει, ποὺ ἀνέχεται νὰ βλέπη νὰ τιμῶνται οἱ δαίμονες, αὐτὸς δὲ νὰ ὑβρίζεται, νὰ βλασφημῆται ὁ Υἱὸς καὶ ἀναρίθμητα ἄλλα δεινὰ ρητὰ καὶ ἄρρητα· ἀφοῦ λοιπὸν ἀνέχεται μὲ τόσην πραότητα τὰς βλασφημίας, δὲν θὰ ἐλεήσῃ ἀμέσως ἐμᾶς, ἐὰν μᾶς ἰδῆ νὰ προσπίπτωμεν μὲ τὸν προσήκοντα φόβον; «Ἀκούσατε», λέγει, «τί λέγει ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας· ἂν καὶ δὲν φοβοῦμαι τὸν Θεὸν καὶ δὲν ἐντρέπομαι κανένα ἄνθρωπον, ἐπειδὴ μὲ ἐνοχλεῖ θὰ τῆς δώσω τὸ δίκαιόν της». Τί λέγεις; αὐτὸ ποὺ δὲν κατώρθωσεν ὁ φόβος, τὸ ἐπέτυχεν ἡ δέησις; Καὶ ἡ ἀπειλὴ μὲν καὶ ὁ φόβος τῆς τιμωρίας δὲν ἔφερε τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν δικαιοσύνην· ἡ χήρα ὅμως ποὺ παρουσιάσθη μὲ παρακλήσεις, ἡμέρωσε τὸν ἄγριον.

Τί ἀρμόζει λοιπὸν νὰ συμπεράνωμεν περὶ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, ἀφοῦ τὸν σκληρὸν αὐτὸν τὸν κατέστησεν ἡ χήρα τόσον πρῶτον μὲ τὰς δεήσεις της; Πόσῃν καλωσύνην, πόσῃν φιλανθρωπίαν θὰ ἐπιδείξη πρὸς ἡμᾶς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος θέλει πάντοτε μόνον νὰ ἐλεῇ καὶ ποτὲ νὰ τιμωρῆ; Ὁ ὁποῖος καὶ τὰς τιμωρίας ἐπισεῖει ἔναντίον μας διὰ τὴν μεγά-

πειλήσας ἡμῖν, καὶ μεγάλας ἐτοιμάσας τιμὰς, ἵνα καὶ φόβος καὶ τιμῆς ἐλπίς, ἡ μὲν ἐπεγείρω πρὸς ἀρετὴν, ὁ δὲ κωλύσῃ πονηρευμάτων; Οὐ δύναμαι τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας ἀποσιῆσαι τὴν διάνοιαν, θεωρῶν ἐν τῇ ἐκείνου παρὰ φύσιν πρά-
 5 ὀτι τὴν ἀμύθητον τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Εἰ γὰρ ὁ μηδέποτε μηδὲν χρησιὸν ἐπιδείξασθαι βουληθεῖς, ἄφνω μεταθέμενος, τὴν δεομένην ἠλέησε, πόσῃν ἡμῖν ἐξ οὐρανοῦ κηδεμονίαν αἱ προσευχαὶ κομίσουσιν;

Γνοίη δ' ἂν τις τὴν ἰσχύν, καὶ τὴν δύναμιν τῶν ἁγίων
 10 προσευχῶν, σκοπῶν καὶ θεωρῶν ὅσων ἀγαθῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν ἀπολαύουσιν οἱ πάντοτε τῷ Θεῷ προσπίπτοντες. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι καὶ τοῦ ἡλίου τὸ φῶς, καὶ τῶν ἀστέρων, καὶ τῆς σελήνης, καὶ ἀέρων εὐκρασίαν, καὶ τροφὰς παντοίας, καὶ πλοῦτον, καὶ βίον, καὶ μυρία ἀ-
 15 γὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ὁ Θεὸς χαρίζειται, καὶ δικαίοις καὶ ἀσεβέσι, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, ἣ κέχρηται πρὸς ἡμᾶς; Εἰ δὲ τοὺς μὴ δεομένους, μηδὲ αἰτουῦντας, οὕτως ἔλεεῖ καθ' ἡμέραν, καὶ ἀναπαύει, πόσων εἰκὸς ἀγαθῶν ἀπολαύεσθαι τοὺς ἐν εὐχαῖς καὶ δεήσεσι πάν-
 20 τὰ τὸν βίον ἐσχολακότας;

Φέρε δὴ ὅσοις τῶν δικαίων ὑπῆρξε διὰ προσευχῶν σω-
 σαι καὶ ἔθνη, καὶ πόλεις, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, εἴπω-
 μεν πρὸς ὑμᾶς. Ἐν δὲ μνήμῃ προσευχῆς Παῦλος πρῶτος
 ἄξιος μνήμης, Παῦλος ὁ τῆς τοῦ Θεοῦ λαιρείας ἀκόρεστος,
 25 ὁ κοινὸς πατήρ, καὶ πρόγονος τῶν δούλων τοῦ Χριστοῦ.
 Ἐκεῖνος τοίνυν ὁ φύλαξ τῆς οἰκουμένης, διὰ προσευχῆς, καὶ
 τῆς συνεχοῦς δεήσεως πάντα τὰ ἔθνη διέσωσε, λέγων ἀεὶ
 πρὸς ἡμᾶς, «Τούτου χάριν κάμπω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν
 Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ πᾶσα πα-

λην του φιλανθρωπίαν, καὶ προητοίμασε δι' ἡμᾶς μεγάλας τιμᾶς, ὥστε καὶ ὁ φόβος καὶ ἡ προσδοκία τῆς τιμῆς, ἡ μὲν προσδοκία τῆς τιμῆς νὰ μᾶς κινήῃ πρὸς τὴν ἀρετὴν, ὁ δὲ φόβος νὰ μᾶς ἐμποδίζῃ ἀπὸ τὰς πονηρὰς πράξεις; Δὲν ἔμπορῶ νὰ ἀπομακρύνω τὴν σκέψιν μου ἀπὸ τὸν δικαστὴν τῆς ἀδικίας, διότι βλέπω εἰς τὴν παρὰ φύσιν πραότητα τὴν μεγάλην φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ. Διότι ἐὰν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ποὺ δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιδείξῃ ποτὲ κανένα καλόν, ξαφνικὰ μετεβλήθη καὶ εὐσπλαγχνίσθη τὴν δεομένην χήραν, πόσῃ φροντίδα θὰ φέρουν εἰς ἡμᾶς ἔξ οὐρανοῦ αἱ προσευχαί;

Ἐμπορεῖ κανεὶς νὰ ἀντιληφθῇ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν ἀγίων προσευχῶν ἀναλογιζόμενος καὶ παρατηρῶν πόσα ἀγαθὰ ἀπολαμβάνουν καθημερινῶς αὐτοὶ ποὺ προσπίπτουν πάντοτε εἰς τὸν Θεόν. Διότι ποῖος δὲν γνωρίζει ὅτι καὶ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἀστέρων καὶ τῆς σελήνης καὶ τοὺς καλοὺς καιροὺς καὶ τὰς παντὸς εἴδους τροφάς, καὶ τὸν πλοῦτον, καὶ τὴν ζωὴν, καὶ ἀναρίθμητα ἄλλα ἀγαθὰ χαρίζει ὁ Θεὸς καὶ εἰς τοὺς δικαίους καὶ εἰς τοὺς ἀδίκους διὰ τὴν μεγάλην του φιλανθρωπίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει πρὸς ἡμᾶς; Ἄν δὲ ἔτσι ἐλεῆῃ καθημερινῶς καὶ ἀνακουφίζῃ αὐτοὺς ποὺ δὲν τὸν παρακαλοῦν καὶ δὲν τοῦ τὸ ζητοῦν, πόσα ἀγαθὰ εἶναι εὐλόγον νὰ ἀπολαύσουν αὐτοὶ ποὺ διέρχονται ὅλην τὴν ζωὴν των μὲ προσευχὰς καὶ δεήσεις;

Ἄς ἀναφέρω εἰς ἐσᾶς τώρα πόσοι δίκαιοι ἠμπόρεσαν μὲ τὰς προσευχὰς των νὰ σώσουν καὶ ἔθνη καὶ πόλεις καὶ ὅλην τὴν οἰκουμένην. Ἀφοῦ ὁ λόγος περὶ προσευχῆς ἄξιός νὰ μνημονευθῇ εἶναι ὁ Παῦλος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἄπληστος εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ὁ κοινὸς πατὴρ καὶ πρόγονος τῶν δούλων τοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖνος λοιπὸν ὁ φύλαξ τῆς οἰκουμένης, διέσωσεν ὅλα τὰ ἔθνη μὲ τὴν προσευχὴν καὶ τὴν συνεχῆ δέησιν λέγων πάντοτε πρὸς ἡμᾶς· «Δι' αὐτὸν τὸν λόγον γονατίζω ἔμπρὸς εἰς τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὅλα τὰ ἀγγελικὰ τάγματα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ὅλα τὰ γένη τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν γῆν λαμβάνουν τὴν ὀνομασίαν τῆς φυλῆς καὶ πατριᾶς

τριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται ἵνα δώῃ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, εἰς τὸν ἕσω ἄνθρωπον, κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν».

- 5 Ὅρας, ὅσον ἰσχύει προσευχὴ καὶ δέησις; Ναοὺς Χριστοῦ τοὺς ἀνθρώπους ἐργάζεται καὶ ὡσερ χρυσός, καὶ λίθοι πολυτίμητοι, καὶ μάρμαρα ποιοῦσι τοὺς οἴκους τῶν βασιλέων· οὕτω προσευχὴ ναοὺς τοῦ Χριστοῦ. «Κατοικῆσαι», φησί, «τὸν Χριστὸν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. Τί μείζον ἂν γένοιτο
- 10 προσευχῆς ἐγκώμιον, ἢ ὅτι ναοὺς ἀπεργάζεται Θεοῦ; Ὁν οὐ χωροῦσιν οὐρανοί, οὗτος εἰς ψυχὴν εἰσέρχεται ζῶσαν ἐν προσευχαῖς. «Ὁ οὐρανός μοι θρόνος», φησὶν, «ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. Ποῖον οἶκον οἰκοδομήσειέ μοι; λέγει Κύριος· ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου;».
- 15 Ποῖον οἶκον ὁ Παῦλος οἰκοδομεῖ διὰ τῶν ἁγίων εὐχῶν; «Κάμπτω», φησί, «τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα κατοικήσῃ ὁ Χριστὸς διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν».

- Καὶ μὴν κακεῖθεν ἴδοι τις ἂν τὴν δύναμιν τῶν ἁγίων
- 20 εὐχῶν, ὅτι Παῦλος ὁ διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ὡσερ ὑπόπερος τρέχων, καὶ δεσμοτήριον οἰκῶν, καὶ μάστιγας ὑπομένων, καὶ φορῶν ἄλυσιν, καὶ ζῶν ἐν αἵματι καὶ κινδύνοις, καὶ δαίμονας ἐλαύνων, καὶ νεκροὺς ἐγείρων, καὶ παύων ἀρρωσιήματα, οὐδενὶ τούτων ἐθάρρησεν εἰς σωτηρίαν τῶν
- 25 ἀνθρώπων, ἀλλὰ ταῖς προσευχαῖς ἐτείχισε τὴν γῆν, καὶ μετὰ τὰ σημεῖα, καὶ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἐπὶ τὰς προσευχὰς ἔιτρεχεν, ὡσερ τις ἀθλητὴς ἐπὶ παλαίστρᾳ ἀπὸ στεφάνου. Καὶ γὰρ τῆς ἀνασιτάσεως τῶν νεκρῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἡ προσευχὴ χορηγός· ἦν γὰρ ἐπὶ τῶν δένδρων ἰσχὺν
- 30 ἔχει τὰ ὕδατα, ταύτην ἐπὶ τοῦ βίου τῶν ἁγίων αἱ προσευχαί. Ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ ἄρδων τὴν ψυχὴν ὁ Παῦλος, πάντα ὑπέ-

2. Ἐφ. 3, 14-17.

3. Ἦσ. 66, 1.

καὶ τὸν παρακαλῶ νὰ σᾶς δώσῃ σύμφωνα μὲ τὸν ἔνδοξον πλοῦτον τῆς ἀπειροῦ τελειότητός του νὰ κραταιωθῆτε μὲ δύναμιν διὰ τοῦ Πνεύματός του εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ κατοικήσῃ ὁ Χριστὸς διὰ τῆς πίστεως εἰς τὰς καρδίας σας»².

Βλέπετε πόσον ἰσχύει ἡ προσευχὴ καὶ ἡ δέησις; Καθιστᾶ τοὺς ἀνθρώπους ναοὺς τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὅπως ὁ χρυσοὺς καὶ οἱ πολύτιμοι λίθοι καὶ τὰ μάρμαρα κάμουν τοὺς οἴκους τῶν βασιλέων ἔτσι καὶ ἡ προσευχὴ κάμει τοὺς ἀνθρώπους ναοὺς τοῦ Χριστοῦ. «Νὰ κατοικήσῃ», λέγει, «ὁ Χριστὸς εἰς τὰς καρδίας σας». Τί μεγαλύτερον ἐγκώμιον προσευχῆς ἢ ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ κατασκευάζει ναοὺς Θεοῦ; Αὐτὸν τὸν ὁποῖον δὲν χωροῦν οἱ οὐρανοί, αὐτὸς εἰσέρχεται εἰς ψυχὴν ἢ ὁποῖα ζῆ μέσα εἰς τὰς προσευχάς. «Ὁ οὐρανὸς εἶναι θρόνος μου», λέγει, «καὶ ἡ γῆ εἶναι ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. Ποῖον οἶκον θὰ μοῦ οἰκοδομήσετε; λέγει ὁ Κύριος· ἢ ποῖος ὁ τόπος τῆς διαμονῆς μου;»³. Ποῖον οἶκον οἰκοδομεῖ ὁ Παῦλος διὰ τῶν ἀγίων εὐχῶν; «Γονατίζω προσευχόμενος», λέγει, «πρὸς τὸν πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ κατοικήσῃ ὁ Χριστὸς διὰ τῆς πίστεως εἰς τὰς καρδίας σας».

Καὶ ἐκ τούτου ἀκόμη ἡμπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς τὴν δύναμιν τῶν ἀγίων προσευχῶν, ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Παῦλος ὁ ὁποῖος διέτρεχε τὴν οἰκουμένην ὡς περωτὸς καὶ ἐκλείετο εἰς φυλακὴν, καὶ ὑπέμενε μαστιγώσεις, καὶ ἐφόρει ἀλυσίδας, καὶ ἔζη μέσα εἰς τὸ αἷμα καὶ τοὺς κινδύνους, καὶ ἐξεδίωκε δαιμονας, καὶ ἀνέσταινε νεκρούς, καὶ κατέπαυε νόσους, εἰς οὐδὲν ἐκ τούτων ἐστήριζε τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἐτείχισε τὴν γῆν μὲ προσευχάς, καὶ μετὰ τὰ θαύματα καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ἔτρεχεν εἰς τὰς προσευχάς, ὡσὰν ἀθλητὴς εἰς τὴν παλαίστραν μετὰ τὴν νίκην. Διότι καὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ τῶν ἄλλων ὄλων χορηγὸς ὑπῆρξεν ἡ προσευχή· διότι ὅποιαν ἐπίδρασιν ἔχουν τὰ ὕδατα εἰς τὰ δένδρα τὴν ἰδίαν ἐπίδρασιν ἀσκοῦν αἱ προσευχαὶ εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀγίων. Κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ποτίζων ὁ

μενεν εὐχερῶς τὰ δεινά, παρέχων τὰ νῶτα ταῖς πληγαῖς ὡσπερ ἀνδριάς. Οὕτως ἐν Μακεδονίᾳ τὸ δεσμοτήριον ἔσεισεν· οὕτω τὰ δεσμὰ διέρρηξεν ὡσπερ λέων, ταῖς προσευχαῖς· οὕτω τὸν τοῦ δεσμοτηρίου φύλακα τῆς πλάνης ἐξήρ-
5 πασεν· οὕτω τὴν τυραννίδα τῶν δαιμόνων κατέλυσε.

Καὶ μὴν κἀκεῖνά γε ἴσμεν, ἃ γράφει πρὸς πάντας ἀνθρώπους, «Τῇ προσευχῇ προσκαριτερεῖτε, γρηγοροῦντες ἐν αὐτῇ, ἐν εὐχαριστίᾳ, προσευχόμενοι ἅμα καὶ περὶ ἐμοῦ, ἵνα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου ἐν παρρησίᾳ,
10 λαλήσαι τὸ μυστήριον τοῦ εὐαγγελίου». Τί λέγεις; Τοσαύτην ἡμῖν παρρησίαν αἱ προσευχαὶ διδόναι, ὡς ὑπὲρ Παύλου τολμᾶν τὸν Θεὸν ἱκετεύειν; Τίς τολμᾷ στρατιώτης ὑπὲρ τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ τὸν βασιλέα παρακαλεῖν; Καίτοι γε οὐδεις οὕτω στρατηγὸς τῷ βασιλεῖ φίλος, ὡς Παῦλος τῷ
15 Θεῷ· ἀλλ' ὅμως εἰς τοσαύτην ἄγουσιν ἡμᾶς αἱ προσευχαὶ τιμὴν, ὡς ὑπὲρ Παύλου τολμᾶν τὸν Θεὸν ἱκετεύειν.

Οὕτω καὶ ὁ Πέτρος ὁ μέγας, ὁ τοῦ οὐρανοῦ λαμπρότερος, τὸ δεσμοτήριον διέφυγε, μάλιστα μὲν διὰ τὴν οἰκειάν ἀρετήν, καὶ τὴν κοινήν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν, ἔπειτα
20 μέντοι καὶ ἡ προσευχὴ τῆς Ἐκκλησίας κεκλεισμένας τοῦ δεσμοτηρίου τὰς θύρας ταχέως ἀνέωξεν. Οὐ γὰρ εἰκῆ προσέγραψεν ὁ Λουκᾶς, διὲν προσευχὴ δὲ ἦν ἐκτενὴς ὅλης τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ τοῦ Πέτρου, ἀλλ' ἵνα μάθωμεν ἡμεῖς, ὅσην ἰσχὺν ἐν οὐρανοῖς αἱ προσευχαὶ κέκτινται, ὡς Παῦλον καὶ
25 Πέτρον κινδύνων ἀπαλλάττειν, τοὺς σιύλους τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς κορυφαίους τῶν ἀποστόλων, τοὺς περιβοήτους ἐν οὐρανῷ, τὸ τεῖχος τῆς οἰκουμένης, τὸ κοινὸν φυλακτήριον πάσης γῆς καὶ θαλάττης.

Εἰπέ μοι, πῶς ὁ Μωϋσῆς τὸν Ἰσραὴλ ἐν πολέμοις διέ-
30 σωσεν; Οὐ τὰ μὲν ὄπλα, καὶ τὴν στρατιάν τῷ μαθητῇ παρῆ

4. Ἐδῶ ἐννοεῖται ἡ νύκτα τῆς φυλακίσεως τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ τοῦ Σίλα εἰς τοὺς Φιλίππους τῆς Μακεδονίας. Πρβλ. Πράξ. κεφ. 16.

5. Κολ. 4, 2-3.

Παῦλος τὴν ψυχὴν του μὲ τὴν προσευχὴν ὑπέμεινεν εὐκόλως ὅλα τὰ δεινά, παρέχων τὰ νῶτα εἰς μαστιγώσεις ὡσάν νὰ ἦτο ἄγαλμα⁴. Ἔτσι εἰς τὴν Μακεδονίαν ἔσεισε τὸ δεσποτήριον, ἔτσι ἔσπασε τὰ δεσμὰ ὡς λέων, μὲ τὰς προσευχάς· ἔτσι ἐλύτρωσεν ἀπὸ τὴν πλάνην τὸν φύλακα τοῦ δεσποτηρίου· ἔτσι κατέλυσε τὴν τυραννίαν τῶν δαιμόνων.

Ἀκόμη γνωρίζομεν βέβαια καὶ ἐκεῖνα ποὺ γράφει εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· «Ὅλοι σας νὰ καταγίνεσθε ἀκούραστα εἰς τὴν προσευχὴν, νὰ ἀγρυπνῆτε εἰς αὐτὴν καὶ νὰ τὴν συνοδεύετε μὲ εὐχαριστίαν εἰς τὸν Θεόν, νὰ προσεύχεσθε δὲ συγχρόνως καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ διὰ νὰ μοῦ δοθῇ λόγος νὰ ἀνοίξω τὸ στόμα μου νὰ ὁμιλῶ μὲ παρρησίαν, διὰ νὰ κηρύξω τὸ μυστήριον τοῦ εὐαγγελίου»⁵. Τί λέγεις; Μᾶς δίδουν τόσην παρρησίαν αἱ προσευχαί, ὥστε νὰ τολμῶμεν νὰ ἰκετεύωμεν τὸν Θεὸν ὑπὲρ τοῦ Παύλου; Ποῖος στρατιώτης τολμᾷ νὰ παρακαλέσῃ τὸν βασιλέα ὑπὲρ τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ; Καίτοι βέβαια κανεῖς στρατηγὸς δὲν εἶναι τόσον φίλος μὲ τὸν βασιλέα, ὅσον εἶναι ὁ Παῦλος μὲ τὸν Θεόν· ἀλλ' ὅμως μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τοιαύτην τιμὴν αἱ προσευχαί, ὥστε νὰ τολμῶμεν νὰ ἰκετεύωμεν τὸν Θεὸν ὑπὲρ τοῦ Παύλου.

Ἔτσι καὶ ὁ μέγας Πέτρος, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε λαμπρότερος τοῦ οὐρανοῦ, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον διέφυγε τὴν φυλακὴν, κυρίως βέβαια διὰ τὴν ἰδικὴν του ἀρετὴν καὶ τὴν κοινὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ἔπειτα καὶ ἡ προσευχὴ τῆς ἐκκλησίας ἤνοιξε γρήγορα τὰς κλειστάς θύρας τῆς φυλακῆς. Διότι δὲν ἔγραψεν ὁ Λουκᾶς ἄνευ λόγου ὅτι ἦτο διαρκὴς ἡ προσευχὴ ὅλης τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ τοῦ Πέτρου⁶, ἀλλὰ διὰ νὰ μάθωμεν ἐμεῖς πόσην ἰσχὺν ἔχουν αἱ προσευχαί εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὥστε νὰ ἀπαλλάσσουν ἀπὸ τοὺς κινδύνους τοὺς κορυφαίους τῶν ἀποστόλων, τὸν Παῦλον καὶ τὸν Πέτρον, τοὺς στύλους τῆς ἐκκλησίας, τοὺς περιφήμους εἰς τὸν οὐρανόν, τὸ τεῖχος τῆς οἰκουμένης, τὸ κοινὸν φρούριον ὅλης τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης.

Εἰπέ μου, πῶς ὁ Μωυσῆς διέσωσεν εἰς τοὺς πολέμους τὸν Ἰσραήλ; Δὲν παρέδωσε τὰ ὄπλα καὶ τὴν στρατιάν εἰς

δωκεν, αὐτὸς δὲ τὰς εὐχὰς ἀνιέσθησε τῷ πλήθει τῶν ἀντι-
 πάλων; διδάσκων ἡμᾶς, οἷτι καὶ ὄπλων, καὶ ἵππων, καὶ χρη-
 μάτων, καὶ στρατοπέδων πολλῶ μείζονα δύναμιν ἔχουσιν αἱ
 προσευχαὶ τῶν δικαίων. Διὰ τοῦτο καὶ πᾶς ὁ στρατός, καὶ
 5 πολλαὶ μυριάδες, ἐν τῇ προσευχῇ τοῦ προφήτου τὴν ἐλπίδα
 τῆς σωτηρίας εἶχον. Προσευχομένου μὲν γὰρ τοῦ Μωσέως,
 ἐκράτουσαν Ἰουδαῖοι, πεπαισμένου δὲ τῆς προσευχῆς, ἔλαττον
 εἶχον τῶν ἀντιπάλων. Οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς προσευχόμενοι μὲν,
 ραδίως τοῦ διαβόλου κρατήσομεν, ραθυμοῦντες δέ, καθ' ἑαυ-
 10 τῶν ἀσκοῦμεν τὸν πονηρόν. Καὶ μὴν καὶ τὸν λαὸν ἀσεβή-
 σαντα, διὰ προσευχῆς μόνης διέσωσε Μωσῆς, καὶ τῶν θείων
 ὄψεων, καὶ μυρίων ἀγαθῶν διὰ ταύτης ἔτιυχε μόνης. Αὕτη
 γὰρ αὐτῷ καὶ τὸν βίον παραπλήσιον ἐποίησε τοῖς οἰκοῦσι τὸν
 οὐρανόν. Προσευχὴ πρὸς δύναμιν ἤλεγξε καὶ λέοντας ἡ-
 15 μέρωσε· τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ Δανιήλ, τὸ δὲ ἐπὶ τῶν τριῶν ἐργα-
 σαμένη παιδῶν. Δι' ὧν, οἶμαι, καὶ δῆλον πεποίηκεν ἅπασιν,
 οἷτι πάντα, ὅσους ἂν λάβῃ κινδυνεύοντας, ραδίως ἐξααρπάζει
 τῶν ἐπηρητημένων δεινῶν.

Προσευχὴ σωτηρίας ἀφορμὴ, ἀθανασίας πρόξενος ψυχῆς,
 20 τῆς Ἐκκλησίας τεῖχος ἀρραγές, φυλακτῆριον ἀσειστον, φυ-
 θερὸν μὲν τοῖς δαίμοσι, σωτήριον δὲ τοῖς εὐσεβέσιν ἡμῖν.
 Αὕτη τὸν ἅγιον προφήτην τὸν Σαμουὴλ ἐγέννησεν· ἐπειδὴ
 γὰρ ἡ φύσις ἠναντιοῦτο τῇ μητρὶ πρὸς γονάς, ἡ προσευχὴ
 φανεῖσα ταχέως ἐπανώρθωσε τὸ τῆς φύσεως ἐλάττωμα. Τοι-
 25 οῦτος τῆς προσευχῆς ὁ καρπός, τοιοῦτον ἐφύτευσεν ἡ προ-
 σευχὴ προφήτην. Δι' ὃ περιβόητος ἐν οὐρανοῖς ὁ Σαμουὴλ
 ἐγένετο, κρείττων ἢ κατ' ἀνθρώπου ζηλωτῆς τῶν ἀγγέλων·
 ἔδει γάρ, οἶμαι, τοιοῦτον φανῆναι τῆς προσευχῆς τὸν ἄσια-
 χυν, νικῶντα τοὺς ἄλλους τῇ καλοκαγαθίᾳ, καὶ ταῖς ἀρεταῖς

6. Πρὸβλ. Πράξ. 12, 5.

7. Τοῦτο συνέβη κατὰ τὴν εἰς Ραφιδὸν μάχην ἐναντίον τῶν Ἀ-
 μαληκιτῶν.

8. Πρὸβλ. Δαν. 6, 14 ἐ.

9. Πρὸβλ. Α' Βασ. 1.

τὸν μαθητὴν, καὶ αὐτὸς προσέταξεν εἰς τὰ πλήθη τῶν ἀντιπάλων τὰς προσευχάς; Καὶ μᾶς διδάσκει ὅτι αἱ προσευχαὶ τῶν δικαίων ἔχουν πολὺ μεγαλυτέραν δύναμιν καὶ ἀπὸ τὰ ὄπλα καὶ ἀπὸ τοὺς ἵππους καὶ ἀπὸ τὰ χρήματα καὶ ἀπὸ τοὺς στρατοὺς. Διὰ τοῦτο καὶ ὄλος ὁ στρατὸς καὶ πολλαὶ μυριάδες, ἐστήριζαν τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας των εἰς τὴν προσευχὴν τοῦ προφήτου. Διότι ἐν ὄσῳ ὁ Μωυσῆς προσήυχετο, ἐνικοῦσαν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅταν ὄμως ἐσταματοῦσε τὴν προσευχὴν ἐνικῶντο ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους⁷. "Ἐτσι λοιπὸν καὶ ἐμεῖς μὲ τὴν προσευχὴν εὐκόλα θὰ νικήσωμεν τὸν διάβολον, ἐνῶ μὲ τὴν ἀδιαφορίαν ἀσκοῦμεν ἐναντίον μας τὸν διάβολον. Ἀκόμη καὶ ὅταν ἠσέβησεν ὁ λαὸς τὸν διέσωσεν ὁ Μωυσῆς μὲ μόνην τὴν προσευχὴν καὶ τὰ θεῖα ὄραματα, καὶ τὰ ἄπειρα ἀγαθὰ μὲ αὐτὴν μόνον τὰ ἐπέτυχεν. Αὐτὴ ἔκαμε καὶ τὴν ζωὴν του παραπλησίαν πρὸς τὴν ζωὴν αὐτῶν ποὺ κατοικοῦν εἰς τὸν οὐρανόν. Ἡ προσευχὴ ἐνίκησε τὴν δύναμιν τοῦ πυρὸς καὶ ἠμέρωσε τοὺς λέοντας· τὸν μὲν λέοντα ἠμέρωσεν εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Δανιήλ⁸, τὸ δὲ πῦρ τὸ ἐνίκησεν εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν τριῶν παίδων. Μὲ αὐτά, νομίζω, ἔκαμε φανερόν εἰς ὄλους, ὅτι ὄλους ὄσους εὐρῆ εἰς τοὺς κινδύνους τοὺς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὰ δεινὰ ποὺ τοὺς ἀπειλοῦν.

Ἡ προσευχὴ γίνεται ἀφορμὴ τῆς σωτηρίας μας, πρόξενος ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἀρραγὲς τεῖχος τῆς ἐκκλησίας, ἀκλόνητον φρούριον, φοβερόν μὲν εἰς τοὺς δαίμονας, σωτήριον δὲ εἰς ἡμᾶς τοὺς εὐσεβεῖς. Αὐτὴ ἐγέννησε τὸν ἅγιον προφήτην Σαμουήλ⁹. ἐπειδὴ ἡ φύσις ἀπέκλειεν εἰς τὴν μητέρα του τὰς γέννας, μόλις ἐφάνη ἡ προσευχὴ ἐπανώρθωσεν ἀμέσως τὸ ἐλάττωμα τῆς φύσεως. Τέτοιος εἶναι ὁ καρπὸς τῆς προσευχῆς, τέτοιον προφήτην ἐφύτευσεν ἡ προσευχὴ. Δι' αὐτὸ ἔγινε περιβόητος ὁ Σαμουήλ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ζηλωτὴς τῶν ἀγγέλων, ἀνώτερος ἀπὸ ὅ,τι θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ ἄνθρωπος· διότι ἔπρεπε νὰ ἀναδειχθῆ τέτοιος ὁ στάχυς τῆς προσευχῆς, νὰ νικᾷ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν καλοκαγαθίαν καὶ εἰς τὰς ἀρετὰς τῶν τρόπων καὶ νὰ ὑπερ-

τῶν τρόπων, καὶ ἰσοοῦτον τοὺς πρὸ αὐτοῦ νικᾶν ἁγίους, ὅσον ἐν τοῖς ληΐοις ὑπερέχουσι οἱ τῶν ἄσιαχῶν εὖ πράττοντες.

Μετὰ ταύτης ὁ Δαυὶδ ἰσοοῦτους καὶ ἰοιούτους πολέμους ἀπόσαιο, οὐχ ὄπλα κινῶν, οὐδὲ δόρυ σείων, οὐδὲ ξίφος ἔλ-
 5 κων, ἀλλ' ἐνχαῖς τειχιζόμενος· μετὰ ταύτης Ἐζεκίας τὸ πλῆ-
 θος τῶν Περσῶν εἰς φυγὴν ὀξέως ἔτρεψε. Καὶ οἱ μὲν μη-
 χανήματα τῷ τείχει προσῆγον, ὁ δὲ ταῖς προσευχαῖς τὸ τεῖ-
 χος ἐτείχισε· καὶ κατελύθη πόλεμος ἄνευ ὄπλων ἀπὸ τῆς
 προσευχῆς, σάλπιγγος μὲν οὐκ ἤχούσης, σιραιαῖς δὲ ἡου-
 10 χαζούσης, ὄπλων δὲ οὐ κινουμένων, γῆς δὲ οὐ φοινισσομένης,
 προσευχῆς δὲ ἀρκούσης εἰς φόβον τῶν ἀντιπάλων.

Προσευχὴ καὶ Νινευίτας διέσωσε, καὶ τὴν ἐξ οὐρανοῦ
 φερομένην ὄργην ἀπεκρούσαιο ταχέως, καὶ βίον διεφθαρμέ-
 νον ἐπανώρθωσεν ὀξέως. Τοσαύτην γὰρ ἰσχὺν καὶ δύναμιν
 15 ἔχει, ὥστε ἔζησαν μὲν οἱ Νινευῖται πάντα τὸν βίον αἰσχροῦς
 καὶ πονηρῶς, εἰσελθοῦσα δὲ εἰς τὴν πόλιν ἡ προσευχὴ τα-
 χέως πάντα μετέβαλε, καὶ σωφροσύνην, καὶ δικαιοσύνην, καὶ
 φιλίαν, καὶ ὁμόνοιαν, καὶ πτωχῶν πρόνοιαν, καὶ πάντα τὰ
 ἀγαθὰ συνεισηγάγεν ἑαυτῇ. Ὡσπερ γὰρ τινος βασιλίδος εἰσι-
 20 ούσης εἰς πόλιν, πάντα τὸν πλοῦτον συνακολουθεῖν ἀνάγκη,
 οὕτω δὴ καὶ προσευχῆς εἰς ψυχὴν εἰσιούσης, πᾶσα ἀρετὴ συν-
 εισέρχεται. Ὅπερ γὰρ ἐστὶν ἐν οἰκίᾳ θεμέλιος, τοῦτο ἐν ψυχῇ
 προσευχή.

Καὶ δεῖ ταύτην πρώτην, ὥσπερ κρηπίδα καὶ ρίζαν ἐν τῇ
 25 ψυχῇ πήξαντας, πάντας ἐποικοδομεῖν σπουδαίως καὶ σωφρο-
 σύνην καὶ πραότητα, καὶ δικαιοσύνην, καὶ πρόνοιαν πτωχῶν,
 καὶ πάντας τοὺς νόμους τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ
 Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα καὶ κράτις εἰς τοὺς αἰῶ-
 νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

βῆ ἄσπονδον πολὺ τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἁγίους, ὅσον ὑπερέχουν οἱ ἄκμαῖοι στάχυες τῶν ἄλλων εἰς ἀθερίστους ἀγρούς.

Μὲ αὐτὴν ὁ Δαυὶδ διεξήγαγε νικηφόρως τόσους καὶ τέτοιους πολέμους, ὅχι μὲ τὰ ὄπλα, οὔτε μὲ τὸ νὰ σείῃ δόρυ, οὔτε μὲ τὸ νὰ σύρῃ ξίφος, ἀλλὰ ὀχυρούμενος διὰ τῶν προσευχῶν· μὲ αὐτὴν ὁ Ἐζεκίας ἔτρεψε γρήγορα εἰς φυγὴν τῶν Περσῶν τὸ πλῆθος. Καὶ ἐνῶ ἐκεῖνοι ἔφερον πολεμικὰς μηχανὰς κοντὰ εἰς τὸ τεῖχος, αὐτὸς ὠχύρωσε τὸ τεῖχος μὲ τὰς προσευχάς· καὶ ἐτελείωσεν ὁ πόλεμος, χωρὶς ὄπλα, μὲ τὴν προσευχὴν, δίχως νὰ ἠχήσῃ ἡ σάλπιγξ, μὲ τὸν στρατὸν ἡσυχάζοντα, χωρὶς νὰ κινουῦνται τὰ ὄπλα, χωρὶς νὰ βραχῆ ἡ γῆ μὲ αἵματα, ἤρκεσε μόνον ἡ προσευχὴ νὰ ἐμπνεύσῃ φόβον εἰς τοὺς ἀντιπάλους¹⁰.

Ἡ προσευχὴ διέσωσε καὶ τοὺς Νινευίτας καὶ ἀπέκρουσε ταχέως τὴν ὀργὴν ποὺ ἤρχετο ἀπὸ τὸν οὐρανόν, καὶ ἐπανώρθωσε ταχέως μίαν διεφθαρμένην ζωὴν. Διότι τὴν ἰσχὺν καὶ δύναμιν ἔχει, ὥστε ἐνῶ ὅλην τὴν ζωὴν τὴν ἔζησαν οἱ Νινευίται μὲ αἰσχροτίτην καὶ πονηρίαν, ὅταν εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἡ προσευχὴ ἀμέσως τὰ πάντα μετέβαλε καὶ σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην καὶ φιλίαν καὶ ὁμόνοιαν καὶ φροντίδα διὰ τοὺς πτωχοὺς καὶ ὅλα γενικῶς τὰ ἀγαθὰ τὰ ἔφερε μαζὶ μὲ αὐτὴν. Ὅπως δηλαδὴ ἂν μία βασίλισσα εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν κατ' ἀνάγκην τὴν ἀκολουθεῖ καὶ ὄλος ὁ πλοῦτος, ἔτσι ὅταν εἰσέλθῃ καὶ ἡ προσευχὴ εἰς τὴν ψυχὴν εἰσέρχεται μαζὶ μὲ αὐτὴν καὶ κάθε ἀρετὴ. Ὅτι εἶναι διὰ τὴν οἰκίαν τὸ θεμέλιον τὸ ἴδιον εἶναι διὰ τὴν ψυχὴν ἡ προσευχὴ.

Πρέπει λοιπὸν αὐτὴν πρῶτα νὰ στερεώσωμεν εἰς τὴν ψυχὴν ὡς βάσιν καὶ θεμέλιον καὶ νὰ οἰκοδομοῦμεν ἐπάνω της μὲ ἐπιμέλειαν καὶ τὴν σωφροσύνην, καὶ τὴν πραότητα, καὶ τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὴν φροντίδα διὰ τοὺς πτωχοὺς, καὶ ὅλους τοὺς νόμους τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου δόξα καὶ δύναμις εἰς τὸν Πατέρα μαζὶ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΕΥΧΗΣ

1. Πρώτερον διεξελθόντες ὑμῖν περὶ νησιείας, καὶ τὰ ταύτης πλεονκτῆματα διηγησάμενοι κατὰ δύναμιν, καὶ πάλιν τῆ προιτέρα περὶ βαπίσματος τῆ ὑμειτέρα διεξελθόντες φιλη-
 5 κοῖα, θουλόμεθα καὶ περὶ εὐχῆς ὑμῖν διηγήσασθαι σήμερον· τίς γε ἡ ταύτης δύναμις, καὶ τίς ἡ ἀπ' αὐτῆς ὠφέλεια περι-
 γίνεται τοῖς ταύτην συνδιατελοῦσιν. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, εὐγνωμόνως καὶ εὐλαβῶς ἀκούσατε, τὴν ἀκοὴν εὐθεϊαν τοῖς λεγομένοις ὑποθέντες. Μεγίστη οὖσα ἀληθῶς καὶ προεβυτέ-
 10 ρα, καὶ μήτηρ τῶν ἐντολῶν ἀπασῶν αὕτη τετύχηκεν, ἅπαντα τὰ τοῦ Κυρίου ἀπογεννώσα προσιτάγματα.

Τίς γὰρ εὐχόμενος παριδεῖν τὸν πλησίον πενόμενον δύ-
 ναιται, ἵνα τὸν πόνον τὸν περὶ ταύτην ἀνόνητον ἔχη; Τίς δὲ
 τοιούτου πλούτου καὶ περιουσίας ὀρέγεσθαι δύναται, ἵνα τῷ
 15 σώματι μόνον ἀναδέχεται κάματον εἰκαῖον, ἀλλαχοῦ που τῆς
 καρδίας ἀλωμένης; Ἔοικε γὰρ τῆς φιλοχρηματίας ἡ νόσος
 πάθει τινὶ δυσιάτῳ καὶ παραμόνῳ, μήτε τάχιον ἐπάγοντι τὸν
 θάνατον, μήτε τελείαν τὴν ὑγείαν παρέχοντι, ἀλλὰ κατὰ βρα-
 χὺ τὸ σῶμα τῶν οικείων ὑπεκλύοντι τόνων, ἄχρῃς οὖν ταῖς
 20 ἐγγινομέναις ἐνολκαῖς ὑπορρεῦσαν μετὰ μυρίους καμάτους
 τῷ κοινῷ τοῦ θανάτου παραπέμψῃ πῶματι. Τίς δὲ τῆς εὐ-
 χῆς ἐρασιτῆς νησιείας ἀμελῆσαι δυνήσεται ὑπ' αὐτῆς τῆς
 Γραφῆς διδασκόμενος, ὅτι «Νησιεῖα καὶ δέησις ἐκ θανάτου
 ρύεται»; Ἄλλως γε οὐ δυνατὸν ἐκ καρδίας ἐπικαλεῖσθαι

ΠΕΡΙ ΕΥΧΗΣ

1. Προηγουμένως ανεπτύξαμεν εἰς ἐσᾶς τὰ σχετικὰ περὶ τῆς νηστείας, καὶ κατὰ δύναμιν ἀναφέραμεν τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς· ἐπίσης τὴν προηγουμένην ἡμέραν ανεπτύξαμεν εἰς τὴν ἰδικὴν σας φιληκοΐαν τὰ περὶ τοῦ βαπτίσματος, ἐπιθυμοῦμεν δὲ σήμερον νὰ ὁμιλήσωμεν καὶ περὶ προσευχῆς· ποία δηλαδὴ εἶναι ἡ δύναμις αὐτῆς, καὶ ποία ἡ ὠφέλεια πού ἀποκομίζουν αὐτοὶ πού εἶναι συνδεδεμένοι μετ' αὐτήν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν σᾶς παρακαλῶ νὰ ἀκούσετε μετ' εὐλάβειαν καὶ μετ' ἀγαθὴν διάθεσιν, ἔχοντες τεταμένην τὴν ἀκοήν σας εἰς τὰ λεγόμενα. Καὶ καθὼς εἶναι ἡ πῶς μεγάλη καὶ ἡ πρεσβυτέρα καὶ ἡ μητέρα ὄλων τῶν ἐντολῶν, γεννᾶ ὅλα τὰ παραγγέλματα τοῦ Κυρίου.

Διότι ποῖος προσευχόμενος ἤμπορεῖ νὰ παραβλέψη τὸν πλησίον του πού εὐρίσκεται εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, ὥστε νὰ ἔχη ἀνώφελον τὸν κόπον δι' αὐτήν; Ποῖος δὲ ἤμπορεῖ νὰ ἐπιθυμῇ τέτοιον πλοῦτον καὶ τέτοιαν περιουσίαν, ὥστε νὰ ἐπιφορτίζη μόνον τὸ σῶμα του μετ' μάταιον κόπον, ἐνῶ ἡ ψυχὴ του θὰ εἶναι δοσμένη κάπου ἄλλου; Διότι ὁμοιάζει ἡ νόσος τῆς φιλοκρηματίας μετ' ἄποιαν ἀθεράπευτον καὶ μόνιμον ἀσθένειαν πού οὔτε ὁδηγεῖ ταχέως εἰς θάνατον, οὔτε παρέχει τελείαν ὑγείαν εἰς τὸ σῶμα, ἀλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ κάμει νὰ ἀτονῇ μέχρις ὅτου, ἀφοῦ καταρρεύσῃ ἀπὸ τὰς ἐπελθούσας ταλαιπωρίας μετ' ἀναριθμήτους πόνους, τὸ παραπέμψῃ εἰς τὸ κοινὸν πτῶμα τοῦ θανάτου. Ποῖος ἔραστής τῆς προσευχῆς εἶναι δυνατὸν νὰ παραμελήσῃ τὴν νηστείαν, διδασκόμενος ἀπ' αὐτὴν τὴν ἰδίαν τὴν Γραφήν ὅτι «Ἡ νηστεία καὶ ἡ προσευχὴ λυτρῶνουν ἀπὸ τὸν θάνατον»¹; Ἐξ ἄλλου βέβαια δὲν εἶναι δυνα-

τὸν Κύριον ἀδηφαγία καὶ κραιπάλη συζῶντα· καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς παρήγγειλεν· «Βλέπετε», φησὶν, «μὴ θαραθῶσιν αἱ καρδίαι ὑμῶν ἐν κραιπάλη καὶ μέθῃ».

- 5 Ἡ γὰρ ἀναθυμίασις τοῦ πλήθους τῶν εἰσπορευομένων τροφῶν περὶ τὰ κοῖλα τοῦ ἐγκεφάλου μέρη τὸ περὶ αὐτὸν τὸν λογισμὸν ἐπιθολοῖ χρήσιμον, αὐτὴν ἐπιταράττουσα τὴν καρδίαν. Οὕτως ἢ κατὰ ἀλήθειαν εὐχὴ πασῶν τῶν ἐντολῶν ἀφειρηθῆαι τις ὑπάρχει, συμπαρατρέχειν τῷ οἰκείῳ κόσμῳ
- 10 πάσας καταναγκάζουσα. Κορυφαῖότατον ἀγαθὸν εὐχὴ καὶ ὁμιλία Θεοῦ· κοινωνία γάρ ἐστι καὶ ἑνώσις πρὸς Θεόν· καὶ ὡσπερ οἱ τοῦ σώματος ὀφθαλμοὶ φῶς καθορῶντες φωτίζονται, οὕτω καὶ ψυχὴ πρὸς Θεὸν ἐκτεινομένη τῷ ἀνεκλαλήτῳ αὐτοῦ φωτὶ καταλαμπομένη φωτίζεται. Εὐχὴ οὖν οὐκ ἐν
- 15 σχήματι γινομένη, ἀλλ' ἐκ καρδίας ἐπιτελουμένη· οὐ καιροῖς καὶ διαστήμασιν ὥρῶν περικλειομένη, ἀλλὰ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἄπανσιον τὴν ἐργασίαν ἔχουσα. Οὐ γὰρ χρὴ μόνον ἐπὶ τὴν εὐχὴν ἀπιόντα ὀξέως ἀπάγειν τὸν λογισμὸν πρὸς τὸν Θεόν· ἀλλὰ δεῖ καὶ ἐπὶ τινὰς ἀσχολούμενον χρείας, ἢ περὶ
- 20 κηδεμονίαν πτωχῶν, ἢ περὶ φροντίδας ἐτέρας, ἢ ἐπωφελεῖς εὐποιίας τὸν πόθον καὶ τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ καταμίσειν, ἵνα καθάπερ ἄλλαι τῆς τοῦ Θεοῦ ἀρινομένη ἀγάπῃ, θρῶμα ἡδύτατον τῷ πάντων Δεσπότῃ γίνωνται. Δυνάμεθα δὲ τὴν ἐκ ταύτης ὄνησιν παρὰ πάντα τὸν βίον ἀναφαίρειον κηήσασθαι,
- 25 ταύτῃ τὸ πλεῖστον ἀπονέμοντες τοῦ καιροῦ.

τὸν νὰ ἐπικαλῆσαι τὸν Κύριον μὲ ὄλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς σου, ὅταν συζῆς μὲ τὴν πολυφαγίαν καὶ τὴν μέθην, πρᾶγμα ποῦ καὶ ὁ Κύριος παρήγγειλεν εἰς τοὺς μαθητάς του εἰς τὸ εὐαγγέλιον· «Προσέχετε», λέγει, «μήπως γίνουν βαρεῖαι αἱ καρδίαι σας ἀπὸ τὴν κραιπάλην καὶ ἀπὸ τὴν μέθην»².

Διότι ὅπως ἡ ἀναθυμίασις τοῦ πλήθους τῶν τροφῶν ποῦ εἰσέρχονται ἐντὸς μας ἐπιδρᾷ εἰς τὸν ἐγκέφαλον καὶ θολώνει τὸν λογισμὸν εἰς τὸ νὰ παίρνη σωστὰς ἀποφάσεις καὶ διαταράσσει αὐτὴν τὴν ψυχὴν, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἡ πραγματικὴ προσευχὴ ἀποτελεῖ κατὰ κάποιον τρόπον ἀφειτηρίαν ὄλων τῶν ἐντολῶν καὶ ἀναγκάζει νὰ συμβαδίζουν ὅλαι αἱ ἐντολαὶ μὲ τὴν πρέπουσαν εὐκοσμίαν. Εἶναι τὸ ἀνώτατον ἀγαθὸν ἡ προσευχὴ καὶ ἡ συνομιλία μὲ τὸν Θεόν· διότι εἶναι κοινωνία καὶ ἔνωσις μὲ τὸν Θεόν, καὶ ὅπως οἱ σωματικοὶ ὀφθαλμοὶ φωτίζονται ὅταν βλέπουν πρὸς τὸ φῶς, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ποῦ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Θεὸν φωτίζεται καὶ καταλάμπει ἀπὸ τὸ ἀπερίγραπτον αὐτοῦ φῶς. Προσευχὴ λοιπὸν εἶναι ἐκείνη ποῦ δὲν γίνεται μόνον φαινομενικά, ἀλλὰ ποῦ γίνεται μέσα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς· προσευχὴ εἶναι ἐκείνη ποῦ δὲν περιορίζεται μέσα εἰς τὸν χρόνον καὶ τὰ διαστήματα τῶν ὥρῶν, ἀλλὰ ποῦ γίνεται ἀκατάπαυστα νύκτα καὶ ἡμέραν. Διότι δὲν πρέπει μόνον ὅταν ἀποσυρῶμεθα διὰ προσευχὴν τότε κατ' ἐξοχὴν νὰ φέρωμεν τὸν νοῦν μας πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀσχολούμεθα μὲ τὰς διαφόρους φροντίδας ἢ μὲ τὴν φροντίδα τῶν πτωχῶν, ἢ μὲ ἄλλας φροντίδας ἢ μὲ ἔργα ἐπωφελῆ, πρέπει νὰ ἐνώνωμεν μὲ αὐτὰ τὴν ἐνθύμησιν καὶ τὸν πόθον τοῦ Θεοῦ ὥστε, ὡσὰν διὰ ἄλατος, ἀφοῦ εὐπρεπισθοῦν καὶ μὲ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν, νὰ γίνουν βρῶμα γλυκύτατον εἰς τὸν Δεσπότην τῶν πάντων. Ἡμποροῦμεν δὲ τὴν ὠφέλειαν ἀπὸ τὴν προσευχὴν νὰ τὴν ἔχωμεν μόνιμον δι' ὄλην μας τὴν ζωὴν, ἀφιερώνοντες εἰς αὐτὴν τὸν περισσότερον χρόνον μας.

2. Εὐχή φωτισμὸς ψυχῆς, ἀληθῆς Θεοῦ ἐπίγνωσις, Θεοῦ
καὶ ἀνθρώπων μεσίτης, παθῶν ἰατρός, ἀλεξιφάρμακον νό-
σων, γαλήνη ψυχῆς, ὁδηγὸς οὐρανία, οὐ περὶ γῆν σιρρομένη,
ἀλλ' εἰς αὐτὴν τῶν οὐρανῶν πορευομένη τὴν ἀψίδα. Ὑ-
5 περηδᾶ κτίσματα, τέμνει νοητῶς τὸν ἀέρα, ὑπὲρ τὸν ἀέρα
πορεύεται, διαβαίνει τὰς τῶν ἄστρων χορείας, ἀνοίγει πύ-
λας οὐρανῶν, ὑπὲρ τοὺς ἀγγέλους γίνεται, Θρόνους καὶ Κυ-
ριότητας παρέρχεται, διαβαίνει τὰ Χερουβίμ, καὶ ὑπεράνω
πάσης φύσεως γεννητῆς γενομένη, πρὸς αὐτὴν τὴν ἀπρόσιτον
10 παραγίνεται Τριάδα. Ἐκεῖ προσκυνεῖ τῇ θεότητι, ἐκεῖ κα-
ταξιούται συνόμιλος γενέσθαι τῷ οὐρανίῳ βασιλεῖ. Δι' αὐτῆς
ἡ ψυχὴ μειέωρος ἀρθεῖσα εἰς οὐρανοὺς, περιπλέκεται τῷ
Κυρίῳ περιπλοκαῖς ἀρρήτοις, ὥσπερ νήπιον πρὸς ἰδίαν μη-
τέρα μετὰ δακρῶν βοᾷ τοῦ θεοῦ γλιχομένη γάλακτος· αἰ-
15 τεῖ δὲ τὰ οἰκεῖα θλήματα, καὶ λαμβάνει δωρεὰς κρείττονας
πάσης ὁρατῆς φύσεως.

Πρόσβις γὰρ αἰδέσιμος ὑπάρχει εὐχή, χαροποιεῖ τὴν
καρδίαν, ἀναπαύει τὴν ψυχὴν, φόβον ἐγγενᾶ κολάσεως, βασι-
λειας οὐρανῶν ἐπιθυμίαν, ταπεινοφροσύνην διδάσκει, ἐπί-
20 γνωσιν ἁμαρτίας παρέχει, ἀπαξιαπλῶς πᾶσι κατακοσμεῖ τοῖς
ἀγαθοῖς τὸν ἄνθρωπον, ὥσπερ τινὰ πέπλον ποικίλον πᾶσαν
φύσιν ἀρετῆς τῇ ψυχῇ περιτιθεῖσα. Αὐτὴ καὶ τῇ Ἄννη τὸν
Σαμουὴλ ἐδωρήσατο, καὶ τοῦτον προφήτην τοῦ Κυρίου ἀπέ-
δειξεν αὐτὴ καὶ τὸν Ἥλιαν ζηλωτὴν τοῦ Κυρίου πεποίη-
25 κεν καὶ τῆς ἐπὶ τὴν θυσίαν καθόδου τοῦ οὐρανοῦ πυρὸς
ὁδηγὸς γεγένηται. Τῶν γὰρ ἱερέων τῆς Βάαλ πανημέριον ἐπι-
καλουμένων τὸ εἶδωλον, αὐτὸς ἐκ καθαρᾶς καρδίας τὴν φωνὴν
ἀναιτίνας, καὶ βοήσας καρδίᾳ καὶ στόματι, τὸ πῦρ κατήγα-

2. Ἡ προσευχή εἶναι φωτισμὸς τῆς ψυχῆς, ἀληθῆς ἐπίγνωσις τοῦ Θεοῦ, μεσίτης μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἰατρὸς τῶν παθῶν, ἀντίδοτον ἐναντίον τῶν νόσων, γαλήνη τῆς ψυχῆς, ὁδηγὸς ποὺ φέρει εἰς τὸν οὐρανόν, ποὺ δὲν περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὴν γῆν, ἀλλὰ ποὺ πορεύεται πρὸς αὐτήν, τὴν ἀψίδα τῶν οὐρανῶν. Ὑπερπηδᾶ τὰ κτίσματα, διασχίζει νοερῶς τὸν ἀέρα, πορεύεται ἐπάνω ἀπὸ τὸν ἀέρα, διασχίζει τὸ σύνολον τῶν ἀστέρων, ἀνοίγει τὰς πύλας τῶν οὐρανῶν, ξεπερνᾷ τοὺς ἀγγέλους, ὑπερβαίνει τοὺς θρόνους καὶ τὰς κυριότητες, διαβαίνει τὰ χερουβὶμ καὶ ἀφοῦ ἔλθη ὑπεράνω ὅλης τῆς κτιστῆς φύσεως, ἔρχεται πλησίον αὐτῆς τῆς ἀπροσίτου τριάδος. Ἐκεῖ προσκυνεῖ τὴν θεότητα, ἐκεῖ ἀξιῶνεται νὰ γίνῃ συνομιλητὴς μὲ τὸν οὐράνιον βασιλέα. Δι' αὐτῆς ἡ ψυχὴ ἡ ὁποία ὑψώθη μετέωρος εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐναγκαλίζεται τὸν Κύριον κατὰ τρόπον ἀνέκφραστον, ὅπως ἀκριβῶς τὸ νήπιον ἐναγκαλίζεται τὴν μητέρα του, καὶ μὲ δάκρυα φωνάζει δυνατά, ἐπιθυμοῦσα νὰ ἀπολαύσῃ τοῦ θείου γάλακτος· ζητεῖ δὲ αὐτὰ ποὺ πρέπει καὶ λαμβάνει δωρεὰς ἀνωτέρας ἀπὸ ὅλην τὴν ὁρατὴν φύσιν.

Ἡ προσευχή εἶναι σεβαστὸς ἀντιπρόσωπός μας. Χαροποιεῖ τὴν καρδίαν, ἀναπαύει τὴν ψυχὴν, δημιουργεῖ ἐντός μας τὸν φόβον τῆς τιμωρίας, τὴν ἐπιθυμίαν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, διδάσκει τὴν ταπεινοφροσύνην, παρέχει ἐπίγνωσιν τῆς ἁμαρτίας, γενικῶς στολίζει τὸν ἄνθρωπον μὲ ὅλα τὰ ἀγαθὰ, ὡσὰν κάποιο πέπλον στολισμένον μὲ ὅλας τὰς ἀρετὰς ποὺ περιτυλίγει τὴν ψυχὴν. Αὐτὴ ἔφερε ὡς δῶρον εἰς τὴν Ἄνναν τὸν Σαμουήλ³, καὶ ἀνέδειξε τοῦτον προφήτην τοῦ Κυρίου· αὐτὴ (ἡ προσευχή) ἔκαμε καὶ τὸν Ἥλιαν ζηλωτὴν τοῦ Κυρίου· καὶ αὐτὴ ἔγινεν ὁδηγὸς τῆς καθόδου τοῦ οὐρανίου πυρὸς διὰ τὴν θυσίαν. Διότι ἐνῶ οἱ ἱερεῖς τοῦ Βάαλ ἐπεκαλοῦντο ὅλην τὴν ἡμέραν τὸ εἶδωλον, αὐτὸς ἀφοῦ ὕψωσε τὴν φωνὴν ποὺ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς καθαρᾶς καρδίας του καὶ ἐφώνησε διὰ τοῦ στόματος καὶ

γεν ἐξ οὐρανῶν, μαρτυρία τῆς εὐχῆς τῆς δικαίας. Καθάπερ γάρ τις ἀειτὸς ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἐπιπιάς, τῷ λάβρῳ τῆς φύσεως κατεκάρπωσε ἀπαντα.

Τοῦτο δὲ πεποίηκεν ὁ μέγας θεράπων τοῦ Θεοῦ Ἡλίας
 5 ὁ ζηλωτής, ἡμᾶς ἐπὶ τὰ πνευματικὰ διὰ τῶν ἰοίε παιδαγωγῶν, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐκ καρδίας πρὸς τὸν Θεὸν βοῶντες, τὸ ἄρρητον τοῦ Πνεύματος πῦρ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τῆς ἡμετέρας καρδίας κατελθεῖν προιρεσώμεθα, διὰ τοῦτο τέλειον ὀλοκάρπωμα γινόμενοι τῷ Κυρίῳ. Εὐχὴ καὶ Μωϋσῆν
 10 τὸν νομοθέτην ἰλαστήριον τοῦ Θεοῦ πεποίηκε τὸ Ἰσραήλ, καὶ τρόπαια κατὰ τῶν ἐναντίων τοῖς Ἰσραηλίταις ἔπηξεν. Δι' αὐτῆς καὶ Ἰησοῦς, ὁ τοῦ Ναυῆ, τὸ μέγα καὶ περιφανέσιαιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἄστρον τὸν ἥλιον, μέσον ἤδη τοῦ πόλου καταιέμνοντα τὸν αἰθέρα, ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ καιρὸν
 15 ἡμέρας διατρίψαι πεποίηκεν. Οὕτω δὲ ταύτη τὰ πρεσβεῖα τῶν ἐντολῶν ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὥστε πόλεων καὶ κωμῶν καὶ τῶν ἰδίων ἀποφεύγοντα μαθητῶν, ἐν ταῖς ἐρήμοις ὑποχωρεῖν τῆς προσευχῆς ἕνεκεν, ἵνα ἐκτὸς θορύβων καὶ περιστάσεων ἀνθρωπίνων ἐν ἡσυχίᾳ ταύτῃ μετὰ μεγάλου πόθου προσομιλῇ, διδάσκων ἡμᾶς ἅμα, διὸ χρὴ τὸν τοιαύτην ἐπαγγελ-
 20 λόμενον πολιτείαν, τόπους καταλαμβάνειν ἐρήμους, ἀπερισπάσιως τὸ τοιοῦτον πράττοντας.

Δι' εὐχῆς καὶ τὸ μέγα τῶν ἀποσιόλων σύστημα κατηξιώθη τὸν Παράκλητον δέξασθαι σήμερον· τούτου γὰρ ἕνεκεν περὶ
 25 αὐτῆς ὑμῖν ἠναγκάσθη σήμερον διεξελθεῖν. Εὐχὴ, τοῦ σώματος ἐπὶ γῆς κειμένου, τὴν ψυχὴν πρὸς ἐκείνην τὴν ἐπουράνιον ἀποκομίζει πηγὴν, κακείνου τοῦ πόματος ἐμφορήσασα ταύτην ποιεῖ ἐν αὐτῇ πηγὴν ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν

4. Πρὸβλ. Ἐξ. 17, 10-15.

5. Πρὸβλ. Ἰησ. Ναυῆ 10, 12-13.

6. Πρὸβλ. Λουκᾶ 5, 16· 9, 10.

7. Πρὸβλ. Πράξ. 2, 4 ἔ.

τῆς ψυχῆς του, κατεβίβασεν ἐκ τῶν οὐρανῶν τὸ πῦρ ὡς ἀπόδειξιν τῆς δικαίας προσευχῆς του. Διότι, ἀφοῦ ἐστάθη ὡς αἰτὸς ἐπάνω εἰς τὸ θυσιαστήριον, μὲ τὸ ὀρμητικὸν τῆς φύσεώς του τὰ προσέφερεν ὅλα ὡς θυσίαν.

Αὐτὸ δὲ τὸ ἔκαμεν ὁ μέγας ὑπηρέτης τοῦ Θεοῦ ὁ ζηλωτῆς Ἡλίας, παιδαγωγῶν ἡμᾶς διὰ τῶν ὅσων συνέβησαν τότε ἐπὶ τὰ πνευματικά, ὥστε καὶ ἡμεῖς φωνάζοντες δυνατὰ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μας πρὸς τὸν Θεὸν νὰ παρακινήσωμεν τὸ ἀνέκφραστον πῦρ τοῦ ἁγίου Πνεύματος νὰ κατέλθῃ εἰς τὸ θυσιαστήριον τῆς καρδίας μας καὶ νὰ προσφέρωμεν πλήρως τὸν ἑαυτὸν μας ὡς θυσίαν εἰς τὸν Θεόν. Διὰ τῆς προσευχῆς ὁ νομοθέτης Μωϋσῆς καὶ ἐξιλέωσε τὸν Ἰσραὴλ μὲ τὸν Θεὸν καὶ ἔστησε τρόπαια νίκης ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῶν Ἰσραηλιτῶν⁴. Διὰ τῆς προσευχῆς καὶ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ τὸ μέγα καὶ λαμπρότατον εἰς τὸν οὐρανὸν ἄστρον, τὸν ἥλιον, ἐνῶ εὐρίσκετο ἤδη εἰς τὸ μεσοῦρανον, τὸν ἔκαμε νὰ παραμείνῃ εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο μίαν ὀλόκληρον ἡμέραν⁵. Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν εἰς αὐτὴν ἔδωσεν ὁ Κύριος τὰ πρεσβεῖα τῶν ἐντολῶν, ὥστε καὶ ὁ ἴδιος νὰ φεύγῃ μακρὰ ἀπὸ τὰς πόλεις καὶ τὰς κωμοπόλεις καὶ τοὺς μαθητάς του καὶ νὰ ἀποσύρῃται εἰς τὰς ἐρήμους χάριν τῆς προσευχῆς⁶, διὰ νὰ συνομιλῇ μὲ τὸν Πατέρα του μακρὰ ἀπὸ θορύβους καὶ ἀνθρωπίνους περισπασμοὺς κατὰ τὴν ὥραν αὐτῆς, ἐν ἡσυχίᾳ καὶ μὲ μεγάλον πόθον, διδάσκων ἡμᾶς συγχρόνως ὅτι αὐτὸς ὁ ὁποῖος ὑπόσχεται τέτοιαν πολитеίαν πρέπει νὰ καταφεύγῃ εἰς τόπους ἐρήμους, ὥστε νὰ ἡμπορῇ ἐκεῖ ἀπεριορίστως νὰ προσευχηθῇ.

Διὰ τῆς προσευχῆς καὶ τὸ μέγα τῶν ἀποστόλων σύστημα ἠξιώθη νὰ δεχθῇ σήμερον τὴν χάριν τοῦ Παρακλήτου⁷, καθ' ὅσον ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ γεγονότος σᾶς ὠμίλησα περὶ τῆς προσευχῆς. Ἡ προσευχή, ἐνῶ εὐρίσκεται τὸ σῶμα εἰς τὴν γῆν, μεταφέρει τὴν ψυχὴν πρὸς τὴν ἐπουράνιον ἐκείνην πηγὴν, καὶ ἀφοῦ τὴν γεμίσῃ ἀπὸ τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο, τὴν κάμει πηγὴν ὕδατος μέσα ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀναβλύζει ζωὴ

αἰώνιον. Αὐτὴ τῶν μελλόντων ἀληθῆ δίδωσιν πληροφορίαν, κρείττονα λοιπὸν πίστεως τὴν ἐπίγνωσιν τῶν ἐκεῖσε παρεχομένη ἀγαθῶν· θησαυροὺς ἀποκρύφους, ἀοράτους, σκοτεινοὺς ἀνοίγει, δεικνύει σοι τὸν ἀντίπαλον· τέμνει τὰς τῶν ἄλλοφύλων παρατάξεις, τὰς ἀντικειμένας ἀφανίζει δυνάμεις καὶ πρὸς αὐτὸν ὁδηγεῖ τὸν βασιλέα.

Εὐχὴν ὅταν εἶπω, μὴ νομίσης λόγους εἶναι. Πόθος ἐστὶ πρὸς Θεόν, ἀγάπη ἀνεκκλήητος, οὐκ ἐξ ἀνθρώπων ἐπιτελούμενη, ἀλλ' ἐκ θείας ἐνεργουμένη χάριτος, περὶ ἧς καὶ ὁ Ἄποστολος λέγει· «Τὸ γὰρ τί προσευξώμεθα καθὸ δεῖ, οὐκ εἶδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν σιναγμοῖς ἀλαλήτους».

Τὴν τοιαύτην εὐχὴν ἐάν τινι χαρίσῃται ὁ Κύριος, πλοῦτός ἐστιν ἀναφαίρειος, καὶ σίτισις οὐρανία κορεννύουσα τὴν ψυχὴν· ἧς ὁ γευσάμενος τὸν πρὸς Κύριον πόθον αἶδιον κέκτηται, ὥσπερ πῦρ τι λάβρον τὴν αὐτοῦ καρδίαν ἐκκαῖον. Ταύτην δὲ πρωιοτύπως ἐπιτελῶν, ἐπιεικεία καὶ καρδία ταπεινῆ, ζωγράφει τὸν οἶκόν σου, καταφαίδρυνε τῷ τῆς δικαιοσύνης φωτί, ἔργοις ἀγαθοῖς, ὥσπερ τινὶ δοκίμῃ πλακί, τὸν σεαυτοῦ διακόσμησον οἶκον, καὶ ἀντὶ τειχέων καὶ ψηφίδος πίσει καὶ μακροθυμία καλλώπισον· ἐπὶ πᾶσι τὴν εὐχὴν ὥσπερ ὄροφον εἰς ἀπαρισμὸν ἐπιτιθεῖς τοῦ οἴκου, ἵνα τέλειον τὸν σεαυτοῦ οἶκον παρασκευάσῃ τῷ Δεσπότῃ, καὶ ὥσπερ ἐν οἴκῳ βασιλικῷ καὶ περιφανεῖ τὸν Κύριον ὑποδέξῃ, καθάπερ ἄγαλμα λοιπὸν αὐτὸν ἐν τῷ τῆς ψυχῆς ναῷ καθιδρυμένον ἔχων διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

8. Πρὸβλ. Ἰω. 4, 14.

9. Ρωμ. 8, 26.

αἰώνιος⁸. Αὐτὴ μᾶς δίδει ἀληθῆ πληροφορίαν διὰ τὰ μέλλοντα, καὶ κάμνει ἰσχυροτέραν τὴν πίστιν εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῶν ἐκεῖ ἀγαθῶν· φανερώνει θησαυροὺς ἀποκρύφους, ἀοράτους, σκοτεινοὺς, σοῦ δείχνει τὸν ἀντίπαλόν σου· διασχιζοῦσιν τὰς παρατάξεις τῶν ἀλλοφύλων, ἐξαφανίζει τὰς ἐναντίους δυνάμεις καὶ ὁδηγεῖ πρὸς τὸν ἴδιον τὸν βασιλέα.

Ὅταν ὁμιλῶ περὶ προσευχῆς μὴ νομίσης ὅτι προσευχὴ εἶναι τὰ λόγια. Ἡ προσευχὴ εἶναι πόθος πρὸς τὸν Θεόν, ἀγάπη ἀνέκφραστος, ποὺ δὲν ἐπιτελεῖται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ὑπὸ τῆς ἐνεργείας τῆς θείας χάριτος, περὶ τῆς ὁποίας καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει· «Πράγματι ἡμεῖς δὲν γνωρίζομεν πῶς πρέπει νὰ προσευχηθῶμεν ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μεσιτεύει θερμῶς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἐμπνέει εἰς τὰς καρδίας μας στεναγμοὺς ἱερᾶς κατανύξεως, ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκφραστοῦν μὲ λόγια»⁹.

Αὐτὴν τὴν προσευχὴν ἂν τὴν κάμη εὐάρεστον ὁ Κύριος, εἶναι ἀναφαίρετος πλοῦτος καὶ οὐράνια τροφή ποὺ χορταίνει τὴν ψυχὴν, καὶ τὴν ὁποίαν τροφήν ὅποιος γευθῆ ἔχει κερδίσει τὸν αἰώνιον πόθον πρὸς τὸν Κύριον ποὺ καίει τὴν καρδίαν του ὡς πῦρ ὀρμητικόν. Κάμνων λοιπὸν αὐτὴν κατὰ τρόπον ὑποδειγματικὸν στόλιζε τὸν οἶκόν σου μὲ ἐπιείκειαν καὶ ταπεινὴν καρδίαν, καταλάμπρυνέ τον μὲ τὸ φῶς τῆς δικαιοσύνης, μὲ τὰ ἀγαθὰ ἔργα, ὡσὰν κάποια ἀρίστην πλάκαν, στόλισε τὸν οἶκόν σου, καὶ ἀντὶ πολυτελῶν τειχῶν καὶ ψηφίδων στόλιζε τον μὲ τὴν πίστιν καὶ τὴν μακροθυμίαν. Εἰς ὅλα τὴν προσευχὴν νὰ θέσης ὡς ἐπιστέγασμα ὅπως θέτεις τὸν ὄροφον διὰ νὰ τελειώσης τὴν οἰκίαν σου, διὰ νὰ ἐτοιμάσης τὸν οἶκόν σου τέλειον εἰς τὸν Δεσπότην καὶ νὰ ὑποδεχθῆς τὸν Κύριον ὡσὰν εἰς βασιλικὸν καὶ περίοπτον οἶκον, καὶ νὰ ἔχῃς αὐτὸν εἰς τὸ ἐξῆς ὡς ἄγαλμα ἐγκατεστημένον εἰς τὸν ναὸν τῆς ψυχῆς σου διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, διότι εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΜΕΛΛΟΝΤΩΝ

ἀπολαύσεως, καὶ τῆς τῶν παρόντων εὐτελείας.

1. Σφοδρὸν τὸ καῦμα, καὶ βαρὺς ὁ αὐχμὸς· ἀλλὰ τὴν προθυμίαν ὑμῶν οὐκ ἐξέλυσεν, οὐδὲ τὸν πόθον τῆς ἀκροάσεως ἐμάρανε. Τοιοῦτον γὰρ ἀκροατῆς θερμὸς καὶ διεγηγε-
 5 ρμένος· τῷ τῆς ἀκροάσεως ἔρωτι νευρούμενος, πάντα ραδίως ἂν ἐνέγκαι, ὥστε τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλήσαι ταύτην τὴν καλὴν καὶ πνευματικὴν· καὶ οὔτε κρυμὸς, οὔτε αὐχμὸς, οὐ πραγμάτων ὄχλος, οὐ φροντίδων πλῆθος, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων
 10 οὐδὲν ὑποσκελίσαι δύναται· ἂν ὥσπερ οὖν τὸν ἕπιον καὶ ἀναπεπιωκότα οὐκ ἀέρων εὐκρασίαι, οὐ σχολὴ καὶ ἄδεια, οὐ ρασιώγη καὶ ἄνεσις διεγείρειεν ἂν, ἀλλὰ μένει καθεύδων ἕπνον τινὰ πολλῆς κατηγορίας ἄξιον.

Ἄλλ' οὐχ ὑμεῖς τοιοῦτοι, ἀλλὰ παρὰ τῶν τὴν πόλιν οἰ-
 15 κούντων ἡμῖν ἀμείνους. Καὶ γὰρ τὸ κεφάλαιον τῆς πόλεως ὑμεῖς, οὕτω συνειταμένοι καὶ νήφοντες, καὶ τοῖς λεγομένοις μετὰ ἀκριθείας παρακολουθοῦντες αἰεὶ.

Τοῦτο ἐμοὶ τὸ θέατρον τῶν βασιλικῶν αὐλῶν σεμνότε-
 ρον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὰ διδόμενα, οἷα ἂν ἦ, τῷ παρόντι συ-
 20 καταλύεται βίῳ, καὶ θορύβου γέμει καὶ ταραχῆς ἐμπέπλη-
 σται. Ἐνταῦθα δὲ τοιοῦτον οὐδέν, ἀλλὰ καὶ ἀσφάλεια πᾶσα, καὶ τιμὴ ταραχῆς ἀπηλλαγμένη, καὶ ἀρχαὶ τέλος οὐκ ἔχουσαι, οὐδὲ αὐτῷ τῷ θανάτῳ διακοπιόμεναι, ἀλλὰ τότε ἀσφαλέστε-
 ραι γινομέναι. Μὴ γάρ μοι τὸν ἐπ' ὀχλήματος εἵπης καθή-
 25 μενον, καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνασπῶντα, καὶ πολλοὺς ἔχοντα δο-
 ρυφόρους, μήτε τὴν ζώνην καὶ τὴν τοῦ κήρυκος φωνήν·

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΠΟΛΑΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΜΕΛΛΟΝΤΩΝ

ἀγαθῶν καὶ τῆς μικρᾶς ἀξίας τῶν παρόντων.

1. Εἶναι ὑπερβολικὸς ὁ καύσων καὶ ἀνυπόφορος ἡ ξηρασία· ἀλλὰ δὲν ἐξησθένησε τὴν προθυμίαν σας καὶ οὔτε ἐμάρανε τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀκροάσεως. Ἔτσι εἶναι ὁ ἀκροατῆς ὁ θερμὸς καὶ ἐνθουσιώδης· ἐνδυναμοῦται διὰ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἀκροάσεως καὶ ἠμπορεῖ νὰ ὑποφέρῃ τὰ πάντα μὲ εὐκολίαν, διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτὴν τὴν καλὴν καὶ πνευματικὴν· καὶ οὔτε τὸ ψῦχος, οὔτε ἡ ξηρασία, οὔτε τὰ πολλὰ ζητήματα, οὔτε τὸ πλῆθος τῶν φροντίδων, οὔτε τίποτε ἄλλο τέτοιο ἠμπορεῖ νὰ τὸν καταβάλλῃ ὅπως τὸν ἀδρανῆ καὶ ράθυμον, οὔτε οἱ εὐχάριστοι καιροί, οὔτε ἡ ἀπραξία καὶ ἡ ἀσφάλεια, οὔτε ἡ ἀνάπαυσις καὶ ἡ ἄνεσις ἠμποροῦν νὰ διεγείρουν, ἀλλὰ παραμένει κοιμώμενος ὕπνον ἄξιον πολλῆς κατηγορίας.

Σεῖς ὅμως δὲν εἴσθε τέτοιοι, ἀλλὰ καλύτεροι ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ κατοικοῦν εἰς τὴν πόλιν. Διότι σεῖς εἴσθε τὸ ἐκλεκτὸν μέρος τῆς πόλεως, καὶ μὲ προθυμίαν καὶ σωφροσύνην παρακολουθεῖτε πάντοτε τὰ λεγόμενα.

Αὐτὸ ἐδῶ τὸ θέαμα εἰς ἐμὲ εἶναι λαμπρότερον ἀπὸ τὰς βασιλικὰς αὐλάς. Διότι ἐκεῖ τὰ διδόμενα, ὅποια καὶ ἂν εἶναι, συνεξαφανίζονται μὲ τὴν παροῦσαν ζωὴν, καὶ εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ θόρυβον καὶ ταραχὴν. Ἐδῶ ὅμως δὲν συμβαίνει τίποτε τέτοιο, ἀλλὰ ὑπάρχει κάθε ἀσφάλεια καὶ τιμὴ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ταραχὴν, καὶ ἐξουσίαι ποὺ δὲν ἔχουν τέλος καὶ ποὺ δὲν διακόπονται οὔτε ἀπὸ αὐτὸν τὸν θάνατον, μᾶλλον δὲ ποὺ γίνονται τότε περισσότερον ἀσφαλεῖς. Διότι μὴ μοῦ ἀναφέρῃς τὸν ἐπηρμένον, αὐτὸν ποὺ κάθεται ἐπάνω εἰς τὴν ἄμαξαν καὶ ἔχει πολλοὺς σωματοφύλακας, οὔτε τὴν ζώνην καὶ τὴν φωνὴν τοῦ κήρυκος· νὰ μὴ χαρακτη-

μὴ ἐντιεῦθέν μοι τὸν ἄρχοντα χαρακτηρίσης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς
κατασιάσεως τῆς κατὰ ψυχὴν, εἰ τῶν ἑαυτοῦ παθῶν ἄρχει,
εἰ τῶν νοσημάτων περιγίνεται οἶον, εἰ χρημάτων ἐπιθυμίας
κρατεῖ, εἰ σωμάτων ἀκόρεστον ἔρωτα ὑπέταξεν, εἰ μὴ τήκε-
5 ται φθόνῳ, εἰ μὴ σύρειται τῷ χαλεπῷ τῆς κενοδοξίας πάθει,
εἰ μὴ δέδοικε καὶ τρέμει πενίαν, εἰ μὴ τὴν ἐπὶ τὸ σκυθρω-
πότερον μεταβολὴν, εἰ μὴ ἀποτιέθνηκε τῷ δέει τούτῳ. Τοι-
οῦτόν μοι δεῖξον τὸν ἄρχοντα τοῦτο γὰρ ἀρχή. Εἰ δὲ κρατεῖ
μὲν ἀνθρώπων, δουλεύει δὲ πάθει, πάντων ἀνθρώπων δου-
10 λικώτερον τὸν τοιοῦτον εἶποιμι ἂν ἔγωγε. Καὶ καθάπερ τὸν
ἐν τῷ θάθει τὸν πυρετὸν ἔχοντα κατακλειόμενον, κἂν μηδὲν
τοιοῦτον ἢ ἐπιφάνεια τοῦ σώματος ἐνδείκνυται, πάντως μάλι-
στα φαῖεν ἂν πυρέτειν οἱ τῶν ἰατρῶν παῖδες, κἂν οἱ ἰδιῶ-
ται ἀγνοῶσιν.

15 Οὕτω δὴ καὶ τὸν ψυχὴν ἔχοντα δούλην, καὶ τῶν πα-
θῶν αἰχμάλωτον, κἂν μὴ τι τοιοῦτον ἢ ἔξωθεν ἐπιδείκνυται
ᾄψις, ἀλλὰ τοῦναντίον, ἀπάντων δουλικώτερον φαίην ἂν τὸν
ἐν τῷ θάθει τὸν πυρετὸν τῶν κακῶν ἔχοντα, καὶ τὴν τυραν-
νίδα τῶν παθῶν ἐν αὐτῇ ἰδρυσμένην τῇ ψυχῇ· ἄρχοντα δὲ καὶ
20 ἐλεύθερον, καὶ βασιλέων βασιλικώτερον, κἂν ῥάκια περιβε-
βλημένος ἦ, κἂν δεσμοτήριον οἰκῇ, κἂν ἄλυσιν περικέηται,
τὸν ταύτην ἀποδυσάμενον τὴν τυραννίδα, καὶ οὔτε ταῖς πω-
νηραῖς ἐπιθυμίαις κατεχόμενον, οὔτε ἄλογον δέος πενίας καὶ
ἀτιμίας, αὐτῶν τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν ἐν τῷ πα-
25 ρόντι βίῳ, δεδοκῶτα καὶ τρέμοντα.

2. Αὗται αἱ ἀρχαὶ οὐκ εἰσι χρημάτων ὠνηταί, οὐδὲ
τοὺς φθονοῦντας ἔχουσι ταύτην οὐκ οἶδε κατηγόρου γλῶττα,
οὔτε βασάνων ὀφθαλμός, οὐδὲ ἐπιβούλων μηχανήματα, ἀλλ'

ρίσης ἀπὸ αὐτὰ τὸν ἄρχοντα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ψυχικὴν του κατάστασιν, ἐὰν κυριεύῃ τὰ πάθη του, ἐὰν νικᾷ τὴν ἁμαρτίαν· ἂν δηλαδὴ ἐξουσιάζῃ τὸν πόθον τῶν χρημάτων, ἂν υπέταξε τὸν ἀχόρταστον ἔρωτα τῶν σωμάτων, ἂν δὲν λειώνη ἀπὸ φθόνον, ἂν δὲν παρασύρεται εἰς τὸ φοβερὸν πάθος τῆς ματαιοδοξίας, ἂν δὲν φοβῆται καὶ τρέμῃ τὴν πτωχείαν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χειρότερον μεταβολὴν καὶ ἂν δὲν ἔχη ἀποθάνῃ ἀπὸ τὸν φόβον ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτό. Τέτοιον νὰ μῶυ δείξῃς τὸν ἄρχοντα, διότι αὐτὸ σημαίνει ἐξουσία. Ἐὰν μὲν ἄρχῃ τῶν ἀνθρώπων, εἶναι δὲ δοῦλος τῶν παθῶν, αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὸν ἄρχοντα θὰ τὸν ὀνομάσω δουλικώτερον ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους· ὅπως ἀκριβῶς καὶ δι' ἐκεῖνον ποὺ ἔχει κρυφὸν ἐντὸς του πυρετόν, ἂν καὶ τίποτε τέτοιο δὲν φανερώνει ἢ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισις τοῦ σώματός του, θὰ ἤμποροῦσαν μετὰ βεβαιότητος οἱ ἰατροὶ νὰ εἰποῦν ὅτι ἔχει ὑψηλὸν πυρετόν, καὶ ἂν ἀκόμη τὸ ἀγνοοῦν αὐτὸ οἱ ἄδασεῖς.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐγὼ αὐτὸν ποὺ ἔχει ὑποδουλωμένην τὴν ψυχὴν του, καὶ αἰχμάλωτον εἰς τὰ πάθη, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν φανερῶνῃ κάτι τέτοιο ἢ ἐξωτερικὴ του ἐμφάνισις, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετον, ἤμπορῶ νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι εἶναι δουλικώτερος ὄλων αὐτὸς ποὺ ἔχει εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς του τὸν πυρετόν τῶν κακῶν, καὶ ἔχει ἰδρυμένην εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν τυραννικὴν ἐξουσίαν τῶν παθῶν· θὰ ὠνόμαζα δὲ ἄρχοντα καὶ ἐλεύθερον καὶ βασιλικώτερον τῶν βασιλέων, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἐνδεδυμένος μὲ κουρέλια, καὶ ἂν κατοικῇ εἰς φυλακὴν, καὶ ἂν εἶναι δεμένος μὲ ἀλυσίδα, αὐτὸν ποὺ ἀπέβαλε τὴν τυραννίαν τῶν παθῶν, καὶ δὲν εἶναι κυριευμένος ἀπὸ πονηρὰς ἐπιθυμίας, καὶ οὔτε φοβᾶται καὶ τρέμει ἀπὸ παράλογον φόβον πτωχείας καὶ ἀτιμίας, ποὺ θεωροῦνται ὅτι εἶναι λυπηρὰ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν.

2. Τὰ ἀξιώματα αὐτὰ δὲν ἀγοράζονται μὲ χρήματα, καὶ οὔτε ἔχουν κανένα ποὺ τὰ φθονεῖ· ἢ δύναμις αὐτῆ δὲν ἐπηρεάζεται ἀπὸ γλῶσσαν κατηγοροῦ, οὔτε ἀπὸ μάτια φθονερῶν ἀνθρώπων, οὔτε ἀπὸ ἐπινοήματα κακοβούλων, ἀλλὰ

ὡσπερ ἐν ἀσύλῳ χωρίῳ τινὶ τῷ τῆς φιλοσοφίας ἐνδιαιτω-
μένη, μένει διηνεκῶς ἀχείρωτος, οὐ μόνον ταῖς ἄλλαις τῶν
πραγμάτων περιστάσεσιν, ἀλλ' οὐδὲ αὐτῇ εἴκουσα τῇ τελευτῇ.

Καὶ δεικνύουσι ταῦτα οἱ μάρτυρες, ὧν τὰ σώματα μὲν
5 διελύθη καὶ κόνις γέγονε καὶ τέφρα, ἡ δὲ ἀρχὴ καθ' ἐκά-
στην ζῆ τὴν ἡμέραν καὶ ἐνεργεῖ, δαίμονας ἀπελαύνουσα, καὶ
νοσήματα δραπειτεύειν παρασκευάζουσα, καὶ πόλεις ὀλοκλήρους
ἀναπιερούσα, καὶ δήμους ἐνιαῦθα ἄγουσα. Τοσαύτη τῆς ἀρ-
χῆς ταύτης ἡ δύναμις, οὐχὶ ζώντων τῶν ἀρχόντων μόνον,
10 ἀλλὰ καὶ τελευτησάντων, ὡς ἀνάγκη μὲν μηδένα, γνώμη
δὲ καὶ πόθῳ πάντας ἐνιαῦθα ἐλθεῖν, καὶ μηδενὶ μαραίνε-
σθαι χρόνῳ.

Ὅρατε ὡς οὐ μάτην τοῦτ' ἐθέλειρον σεμνότερον ἔφην
εἶναι τῶν βασιλικῶν αὐλῶν; Τὰ μὲν γὰρ ἐκεῖ φύλλοις ἔοικε
15 μαραινόμενοις, καὶ σκιαῖς παρατρεχούσαις· τὰ δὲ ἐνιαῦθα
διδόμενα τὸν ἀδάμαντα μιμεῖται, μᾶλλον δὲ κάκεινου στερ-
ρότερα, ἅτε ἀθάνατα ὄντα καὶ ἀκίνητα καὶ οὐδεμιᾷ εἰκοντὰ
ποτε μεταβολῇ, καὶ τοῖς ἐρῶσιν αὐτῶν ἀδεῶς ἐπιόντα, μά-
χης ἀπηλλαγμένα καὶ φιλόνηκίας, καὶ φθόνου καὶ δικα-
20 σιτηρίων, καὶ ἐπιβούλων καὶ συκοφαντίας.

Τὰ μὲν γὰρ βιωτικὰ πολλοὺς ἔχει τοὺς φθονοῦντας· τὰ
δὲ πνευματικά, ὅσον ἂν εἰς πλείονας ἔλθῃ, τοσοῦτον μᾶλλον
τὴν εὐπορίαν ἐνδείκνυται τὴν ἐαυτῶν. Καὶ τοῦτο ἔξεστιν
ὑμῖν ἐκ τοῦ λόγου τούτου μαθεῖν. Τὸν γὰρ λόγον, ὃν εἰς
25 πάντας ἐκχέω, ἂν μὲν οἴκοι κατὰσχῶ παρ' ἐμαντιῶ, ἀπορώ-
τερος γίνομαι ἂν δὲ εἰς πάντας ἐκχέω, ὡσπερ εἰς ἄρουραν
καθαρὰν θάλλων τὰ σπέρματα, ἐπιτείνω μου τὴν εὐπορίαν,
πλείονα ποιῶ τὸν πλοῦτον, ἅπαντας ὑμᾶς εὐπορωτέρους ἐρ-
γαζόμενος, αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἐν ταύτῃ πενέσιερος γινόμενος,

μένει συνεχῶς ἀκυρίευτος, ὡσὰν νὰ κατοικῇ εἰς κάποιον ἀπάτητον τόπον τῆς φιλοσοφίας, καὶ δὲν ὑποχωρεῖ ὄχι μόνον εἰς τὰς ἄλλας δυσχερεῖς περιστάσεις, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐμπρὸς εἰς αὐτὸν τὸν θάνατον.

Καὶ αὐτὰ τὰ ἀποδεικνύουν οἱ μάρτυρες, τῶν ὁποίων τὰ μὲν σώματα διελύθησαν καὶ ἔγιναν σκόνη καὶ στάχτη, ἡ δὲ δύναμις των καθημερινῶς ζῆ καὶ ἐνεργεῖ, ἐκδιώκουσα δαιμόνια, ἀπομακρύνουσα τὰς ἀσθενείας, ἐμψυχώνουσα πόλεις ὀλοκλήρους καὶ συναθροίζουσα ἐδῶ πλῆθος. Τόση εἶναι ἡ δύναμις τῆς ἐξουσίας αὐτῆς, ὄχι μόνον ὅταν ζοῦν οἱ ἄρχοντες, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀποθάνουν, ὥστε διὰ τῆς βίας μὲν κανεῖς δὲν ἔρχεται εἰς αὐτήν, διὰ τῆς ἰδικῆς των δὲ προαιρέσεως καὶ ἐπιθυμίας ἔρχονται ὅλοι πρὸς αὐτήν, καὶ οὔτε χάνει τὴν δύναμίν της ἀπὸ τὸν χρόνον.

Βλέπετε, λοιπόν, ὅτι δὲν τὸ εἶπα χωρὶς λόγον ὅτι τὸ θέαμα τοῦτο εἶναι λαμπρότερον ἀπὸ τὰς βασιλικὰς αὐλάς; Διότι ὅσα συμβαίνουν ἐκεῖ ὁμοιάζουν μὲ φύλλα πού μαραίνονται καὶ μὲ σκιάς πού περνοῦν καὶ χάνονται· αὐτὰ δὲ πού δίδονται ἐδῶ ὁμοιάζουν μὲ διαμάντι, μᾶλλον δὲ εἶναι στερεότερα καὶ ἀπὸ ἐκεῖνο, καθόσον εἶναι ἀθάνατα καὶ ἀκλόνητα καὶ δὲν ὑποχωροῦν ποτὲ εἰς οὐδεμίαν μεταβολήν, καὶ ἔρχονται ἀφόβως εἰς αὐτοὺς πού τὰ ἀγαποῦν πολύ, καὶ εἶναι ἀπαλλαγμένα ἀπὸ διαμάχην καὶ φιλονεικίαν, ἀπὸ φθόνον καὶ δικαστήρια καὶ ἀπὸ κακοβούλους καὶ συκοφαντίας.

Διότι τὰ μὲν κοσμικὰ ἔχουν πολλοὺς πού τὰ φθονοῦν, τὰ δὲ πνευματικὰ εἰς ὄσους πῶ πολλοὺς ἔλθουν, τόσον περισσότερο φανερώνουν τὴν ἰδικὴν των ἀφθονίαν. Καὶ αὐτὸ ἠμπορεῖτε νὰ τὸ μάθετε σεῖς ἀπὸ τὸν λόγον τοῦτον. Διότι τὰ λόγια τὰ ὁποῖα μεταδίδω εἰς ὄλους, ἐὰν τὰ κρατήσω εἰς τὴν οἰκίαν πλησίον μου, γίνομαι πτωχότερος· ἂν ὅμως τὰ μεταδώσω εἰς ὄλους, ὅπως ἀκριβῶς ὡσὰν νὰ σπέρνω εἰς εὐφορον ἀγρόν, ἐπαυξάνω τὴν ἀφθονίαν τῶν ἀγαθῶν, κάμνω περισσότερο τὸν πλοῦτον μου καὶ ἐσᾶς καθιστῶ πλουσιωτέρους, χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ γίνω πτωχότερος, ἔξ αἰτίας τῆς

ἀλλὰ καὶ πλουσιώτερος μειζόνως· ὅπερ ἐπὶ χρημάτων οὐκ ἔστι, ἀλλὰ τοῦναντίον ἅπαν. Εἰ γὰρ ἔχων χρυσίον ἀποκείμενον, εἰς πάντας αὐτὸ διανεῖμαι ἐλοίμην, οὐκέτι ἂν δυναίμην ἔχειν τὴν προτέραν εὐπορίαν, τῇ διαιρέσει ταύτης ἐλαττου-
5 μένης.

3. Ἐπεὶ οὖν ἰσοσῦτα τῶν πνευματικῶν τὰ ἐξαίρετα, καὶ πολλὴν ἔχει τὴν εὐκολίαν, ἅτε πᾶσι τοῖς βουλομένοις δωρεὰν παραγινόμενα, τούτων μᾶλλον ἐρῶμεν, τὰς σκιὰς ἀφέντες, καὶ μὴ τοὺς κρημνοὺς καὶ τοὺς σκοπέλους διώκοντες. Καὶ
10 γὰρ ἵνα τοῦτον τὸν ἔρωτα ὁ Θεὸς ἐπιείνη, καὶ πρὸ τῆς τελευτῆς τοῦ κεκτημένου ταῦτα ἀνθρώπου θάνατον αὐτοῖς συνεκλήρωσεν. Οἷόν τι λέγω· οὐχ ὅταν ὁ κεκτημένος ταῦτα τελευτήσῃ, τότε καὶ αὐτὰ τελευτᾷ, ἀλλὰ καὶ ζῶντος ἔτι μα-
ραίνεται ταῦτα καὶ ἀποθνήσκει, ἵνα τὸ ἐπίκηρον αὐτῶν καὶ
15 τοὺς σφόδρα αὐτῶν ἐρῶντας καὶ περὶ αὐτὰ μεμνηδίας τῆς χαλεπῆς ταύτης ἀπαγάγῃ λύτις, παιδεύοντα αὐτῶν τὴν φύ-
σιν, καὶ διδάσκοντα διὰ τῆς πείρας, ὅτι σκιᾶς ἐστὶν ἀδρανέ-
στερα, καὶ ταύτῃ τὸν ἔρωτα καταλύοντα.

Οἷον ὡς ἐπὶ παραδείγματος· ὁ πλοῦτος οὐχὶ τοῦ πλουτοῦν-
20 τος μόνον τελευτῶντος καταλύεται, ἀλλὰ καὶ ζῶντος μᾶλλον ἀπέστη. Ἡ νεότης τὸν ἔχοντα οὐχὶ τελευτήσαντα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμπνέοντα ἔτι ἀπολιποῦσα οἴχεται, ἐν τῇ τῆς ἡλικίας ὁδῷ καταλύουσα, καὶ τῷ γήρᾳ παραχωροῦσα. Τὸ κάλλος ὁμοῦ καὶ ἢ εὐμορφία, ἔτι ζώσης τῆς γυναικός, ἐτελεύτησε, καὶ πρὸς
25 ἀμορφίαν μετέστη· αἱ δόξαι, αἱ δυνασιεῖαι πάλιν ὁμοίως· αἱ τιμαί, αἱ ἀρχαί, ἐφήμεροι καὶ πρόσκαιροι, καὶ τῶν ἐχόντων αὐτὰ ἀνθρώπων θνητότεροι· καὶ ὥσπερ σωμάτων θανάτους ἐστὶ καθημερινοὺς ὄραν, οὕτω καὶ πραγμάτων. Τοῦτο δὲ γέγονεν, ἵνα τῶν παρόντων ὑπερορῶντες, τῶν μελλόντων

ιδικῆς σας εὐπορίας, ἀλλὰ μᾶλλον περισσότερον πλούσιος, διότι δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον ὅπως μὲ τὰ χρήματα, ἀλλὰ ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον. Διότι ἐὰν εἶχα ἀποταμιευμένα χρήματα, καὶ ἤθελα νὰ τὰ διανείμω εἰς ὄλους, δὲν θὰ ἤμποροῦσα νὰ ἔχω τὴν προηγουμένην ἀφθονίαν μετὰ τὴν διανομήν, διότι θὰ ἐλαττωθοῦν ἐξ αἰτίας τῆς διανομῆς.

3. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι τόσον ὑπέροχα τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ, καὶ εἶναι πολὺ εὐκόλος ἡ ἀπόκτησίς των, καθόσον εἰς ὄλους ποὺ θέλουν δίδονται δωρεάν, περισσότερον αὐτὰ νὰ ἀγαπῶμεν, καὶ νὰ ἀφήνωμεν τὰς σκιάς καὶ νὰ μὴ ἐπιδιώκωμεν τοὺς σκοπέλους καὶ τοὺς κρημνοὺς. Καὶ διὰ νὰ ἐνισχύσῃ αὐτὴν τὴν ἀγάπην ὁ Θεός, πρὶν ἀκόμη ἀποθάνῃ ὁ ἄνθρωπος ποὺ τὰ κατέχει ἐπισυνῆψεν εἰς αὐτὰ τὸν θάνατον. Τοῦτο θέλω νὰ εἰπῶ· δὲν ἐξαφανίζονται αὐτὰ μόνον ὅταν ἀποθάνῃ αὐτὸς ποὺ τὰ κατέχει, ἀλλὰ καὶ ἐνῶ ἀκόμη ζῆ μαραίνονται καὶ ἀφανίζονται, διὰ νὰ δηλώσουν τὴν προσωρινότητά των, καὶ αὐτοὺς ποὺ τὰ ἀγαποῦν πολὺ καὶ ἐμμένουν εἰς αὐτά, νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν φοβερὰν αὐτὴν μανίαν, μὲ τὸ νὰ φανερώσουν τὴν φύσιν αὐτῶν καὶ νὰ διδάσκουν διὰ τῆς πείρας ὅτι εἶναι πιὸ ἀσθενέστερα ἀπὸ σκιάς, καὶ ἔτσι νὰ ἐξαφανίσουν τὴν ἀγάπην πρὸς αὐτά.

Καὶ διὰ νὰ ὁμλήσω διὰ παραδείγματος· ὁ πλοῦτος δὲν ἐγκαταλείπει τὸν πλούσιον ὅταν ἀποθάνῃ μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμα ζῆ χάνεται πολλὰς φορές. Ἡ νεότης δὲν ἐγκαταλείπει τὸν νέον μόνον ὅταν αὐτὸς ἀποθάνῃ, ἀλλὰ καὶ ὅταν εὐρίσκεται εἰς τὴν ζωὴν τὸν ἐγκαταλείπει καταστρεφόμενη μὲ τὴν πάροδον τῆς ἡλικίας καὶ παραχωροῦσα τὴν θέσιν τῆς εἰς τὸ γῆρας. Τὸ κάλλος καὶ ἡ εὐμορφία, καὶ ὅταν ἀκόμη ζῆ ἡ γυναίκα, χάνονται καὶ μεταβάλλονται εἰς ἀσχημίαν· αἱ δόξαι καὶ αἱ δυναστεῖαι πάλιν ὁμοίως· αἱ τιμαὶ καὶ αἱ ἐξουσίαι εἶναι ἐφήμεροι καὶ πρόσκαιροι καὶ πιὸ φθαρταὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὰς ἔχουν, καὶ ὅπως βλέπομεν νὰ ὑπάρχουν καθημερινὰ θάνατοι τῶν σωμάτων, ἔτσι ὑπάρχουν καὶ θάνατοι τῶν πραγμάτων. Τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ νὰ παραβλέπωμεν τὰ παρόντα καὶ νὰ

ἐχώμεθα, καὶ τῆς ἐκείνων ἐκκρεμώμεθα ἀπολαύσεως, καὶ ἐν τῇ γῇ θαδίζοντες, τῷ πόθῳ ἐν οὐρανοῖς διατριβώμεν. Καὶ γὰρ δύο τούτους αἰῶνας ἐποίησεν ὁ Θεός, τὸν μὲν παρόντα, τὸν δὲ μέλλοντα· τὸν μὲν ὄρατον, τὸν δὲ ἀόρατον· τὸν μὲν 5 αἰσθητόν, τὸν δὲ νοητόν· τὸν μὲν σωματικὴν ἔχοντα ἀνάπαισιν, τὸν δὲ ἀσώματον· τὸν μὲν ἐν πείρᾳ, τὸν δὲ ἐν πίστει· τὸν μὲν ἐν χερσί, τὸν δὲ ἐν ἐλπίσι· καὶ τὸν μὲν εἶναι στάδιον ἐκέλευσε, τὸν δὲ βραβεῖον· καὶ τούτῳ μὲν σκάμματα καὶ πόνους καὶ ἰδρωῖας συνεκλήρωσεν, ἐκείνῳ δὲ στεφάνους καὶ 10 ἔπαυλα καὶ ἀμοιβάς· τὸν μὲν πέλαγος, τὸν δὲ λιμένα κατεσκεύασε· καὶ τὸν μὲν βραχύν, τὸν δὲ ἀγήρω καὶ ἀθάνατον.

Ἐπεὶ οὖν πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν νοητῶν ἐκείνων τὰ αἰσθητὰ προετίμων, συνεκλήρωσε τούτοις τὸ ἐπὶ κήρον καὶ τὸ πρόσκαιρον, ἵνα ταύτῃ τῶν παρόντων ἀπαγαγόν, τῷ ἔρωτι 15 τῶν μελλόντων μετὰ πολλῆς αὐτοῦ προσδήσει τῆς ἀκριθείας. Εἶτα ἐπειδὴ ἀόρατα ἦν ἐκεῖνα καὶ νοερά, καὶ ἐν πίστει καὶ ἐν ἐλπίσιν, ὄρα τί ποιεῖ. Παραγενόμενος ἐνταῦθα, καὶ τὴν σάρκα λαβὼν τὴν ἡμετέραν, καὶ τὴν θαυμασιτὴν ἐκείνην οἰκονομίαν ἐργασάμενος, ὑπ' ὄψιν ἄγει τὰ μέλλοντα, τὰς παχυτέρας καὶ ταύτῃ πληροφορῶν διανοίας. Ἐπειδὴ γὰρ ἦλθε 20 κομίζων πολιτείαν ἀγγελικὴν, καὶ τὴν γῆν οὐρανὸν ἐργαζόμενος, καὶ ταῦτα ἐπιτάτιων, ἃ τοῖς ἀσωμάτοις ἐξωμοίου δυνάμεσι τοὺς μειόντας, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ἐποίησε, καὶ πρὸς τὰς ἐλπίδας ἐκάλει τὰς ἄνω, καὶ μακρὰ 25 σκάμματα διέτεινε, καὶ ὑψηλότερα ἵπιασθαι ἐκέλευσε, καὶ πρὸς αὐτὰς ἀναβαίνειν τῶν οὐρανῶν τὰς ἀψίδας, καὶ πρὸς δαίμονας ἀποδύεσθαι, καὶ πρὸς ἅπασαν τοῦ διαβόλου τὴν φάλαγγα παραιτίεσθαι, σῶμα ἔχοντας, σαρκὶ συμπεπλεγμέ-

ἀφοσιωνώμεθα εἰς τὰ μέλλοντα, καὶ νὰ εἴμεθα ἐξηρητημένοι ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσιν ἐκείνων, καὶ ἐνῶ εὐρισκόμεθα εἰς τὴν γῆν νὰ εὐρισκώμεθα μὲ τὸν πόθον εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Διότι δύο κόσμους ἔκαμε ὁ Θεός, τὸν μὲν ἕνα παρόντα, τὸν δὲ ἄλλον μέλλοντα· τὸν μὲν ὄρατόν, τὸν δὲ ἀόρατον· τὸν μὲν ἀντιληπτὸν διὰ τῶν αἰσθήσεων, τὸν δὲ διὰ τοῦ νοῦ· τὸν μὲν ἔχοντα ἀνάπαυσιν σωματικὴν, τὸν δὲ πνευματικὴν· τὸν μὲν ἀντιλαμβανόμεθα διὰ τῆς ἐμπειρίας, τὸν δὲ διὰ τῆς πίστεως· τὸν μὲν ἕνα τὸν ἔχομεν βέβαιον, τὸν δὲ ἄλλον τὸν ἐλπίζομεν· καὶ τὸν μὲν ἕνα καθώρισε νὰ εἶναι τόπος ἀγῶνων, τὸν δὲ ἄλλον βραβεῖον· καὶ εἰς αὐτὸν μὲν ἐπισυνῆψεν ἀγῶνας καὶ πόνους καὶ ἰδρώτας, εἰς ἐκεῖνον δὲ στεφάνους καὶ βραβεῖα καὶ ἀμοιβάς· καὶ τὸν μὲν ἔκαμε πέλαγος, τὸν δὲ λιμένα· τὸν μὲν σύντομον, τὸν δὲ ἀτελεύτητον καὶ ἀθάνατον.

Ἐπειδὴ λοιπὸν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους προτιμοῦσαν ἀπὸ τὰ νοητὰ ἐκεῖνα τὰ αἰσθητά, ἐπισυνῆψεν εἰς αὐτὰ τὸ φθαρτὸν καὶ τὸ πρόσκαιρον διὰ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὰ παρόντα καὶ νὰ τοὺς προσηλώσῃ ὀλοψύχως εἰς τὴν ἀγάπην τῶν μελλόντων. Ἐπειτα ἐπειδὴ ἦσαν ἐκεῖνα ἀόρατα καὶ νοερά καὶ πραγματοποιήματα διὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος, βλέπε τί πράττει. Ἀφοῦ ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἔλαβεν ἀνθρώπινον σῶμα καὶ ἐπραγματοποίησε τὸ θαυμαστὸν σχέδιον τοῦ Θεοῦ, μᾶς γνωστοποιεῖ, πληροφορῶν καὶ τὰς πλέον παχυλοτέρας διανοίας, δι' αὐτοῦ. Διότι ἀφοῦ ἦλθεν, ἔφερε ἀγγελικὴν πολιτείαν καὶ μετέβαλε τὴν γῆν εἰς οὐρανόν, καὶ διέτασεν αὐτὰ πού, ὅσοι ἦσαν πρόθυμοι νὰ τὰ πράξουν, τοὺς ἐξωμοίωσαν μὲ ἀσωμάτους δυνάμεις, καὶ ἔκαμε τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους, καὶ προσεκάλει πρὸς τὴν δόξαν τῶν μελλόντων, καὶ ὥριζε μικροὺς ἀγῶνας, καὶ προέτρεψε νὰ πετοῦν ὑψηλότερα καὶ νὰ ἀνεβαίνουν πρὸς αὐτὰς τὰς ἀψίδας τῶν οὐρανῶν καὶ νὰ ἀγωνίζονται ἐναντίον τῶν δαιμόνων καὶ νὰ ἀντιμετωπίζουν ὀλόκληρον τὴν φάλαγγα τοῦ διαβόλου, καὶ ἐνῶ ἔχουν σῶμα καὶ εἶναι συνδεδεμένοι μὲ σάρκα, νὰ νεκρώνουν τὰ σώματα καὶ νὰ διώ-

νοους, καὶ τὰ σώματα νεκροῦν, καὶ τῶν παθῶν ἐξορίζειν τὸν θόρυβον, καὶ τὴν σάρκα ἀπλῶς περικεῖσθαι, τὴν ἄμιλλαν δὲ πρὸς τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις τείνασθαι.

4. Ἐπειδὴ ταῦτα ἐπέταξεν, ὅρα τί ποιεῖ, πῶς εὐκόλῳ τὸν ἄγωνα ἐργάζεται. Μᾶλλον δέ, εἰ δοκεῖ, πρότερον εἴπωμεν τῶν ἐπιταγμάτων τὸ μέγεθος, καὶ πῶς ὑψηλὸν τὸ πτερόν καιεσκεύαζε, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης σχεδὸν ἐξοικίζων φύσεως, πρὸς οὐρανὸν μεθωρμίσθαι πάντας ἐκέλευσε. Τοῦ γὰρ νόμου κελεύοντος ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, αὐτὸς φησὶν «Ἐάν
10 τίς σε ραπίση εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην». Οὐκ εἶπε, φέρε γενναίως μόνον καὶ πράως τὴν παροινίαν, ἀλλὰ καὶ προΐθι περαιτέρω τὴν φιλοσοφίαν, καὶ μείζονα παρασκευάζου πάσχειν, ἢ ἐκεῖνος ποιῆσαι ἐπιθυμεῖ τῇ δαφιλείᾳ τῆς φιλοσοφίας νίκησον αὐτοῦ τὸ προπειῆς τῆς
15 παροινίας, ἵνα αἰδεσθεῖς σου τὴν ὑπερβάλλουσαν ἐπιείκειαν, ἀναχωρήσῃ. Καὶ πάλιν φησὶν «Ἐϋχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς· εϋχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν· καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς». Τὴν περὶ τῆς παρθενίας πάλιν εἰσήγαγε συμβουλήν λέγων «Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω».
20 Ἐπειδὴ γὰρ ἐκ παραδείσου τὸ πρᾶγμα ἀπέπιη, καὶ μετὰ τὴν παρακοὴν ἀνεχώρησε κατιῶν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, πάλιν αὐτὴν ἐπανήγαγε, καθάπερ φυγάδα πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐπαναγαγῶν παιρίδα, καὶ τῆς μακρᾶς ἐξορίας ἀπαλλάττων. Καὶ ἐλθὼν πρῶτον ἐκ παρθένου εἰτίκειο, καὶ τοὺς τῆς φύσεως ἐκίνει
25 νόμους, ἐκ προοιμίων τιμῶν αὐτήν, καὶ μητέρα τὴν παρθένον ἀποφαίνων.

Ἐπειδὴ τοίνυν παραγενόμενος τοιαῦτα ἐπέταττε, καὶ ὑψηλὴν τὴν πολιτείαν εἰργάζετο, ἄξια καὶ τὰ ἔπαθλα τῶν πόνων ἐδίδου, μᾶλλον δὲ πολλῶ μείζονα καὶ ὑψηλότερα. Ἄλλ' ἦν καὶ ταῦτα ἀόρατα, καὶ ἐν ἐλπίσι καὶ ἐν πίστει καὶ ἐν προσδοκίᾳ τῇ τῶν μελλόντων. Ἐπεὶ οὖν τὰ μὲν ἐπιτάγματα ἐπί-

1. Ματθ. 5, 39.

2. Ματθ. 5, 44.

3. Ματθ. 19, 12.

χνουν μακρὰ τὴν ταραχὴν ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ πάθη, καὶ νὰ φέρουν μόνον τὴν σάρκα, καὶ νὰ ἀμιλλῶνται πρὸς τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις.

1. Ἀφοῦ λοιπὸν αὐτὰ διέταξε, βλέπε τί πράττει, πόσον εὐκόλον καθιστᾷ τὸν ἀγῶνα. Μᾶλλον δὲ προηγουμένως νὰ ἀναφέρωμεν, ἂν θέλετε, τὸ μέγεθος τῶν προσταγμάτων καὶ πόσον ἰσχυρὰς ἔκαμε τὰς πτέρυγας, καὶ ἀποξενῶντων σχεδὸν ἡμᾶς ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, προέτρεψεν ὁ δὲ τοὺς νὰ κατευθύνωνται πρὸς τὸν οὐρανόν. Διότι ἐνῶ ὁ νόμος προστάζει ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, αὐτὸς λέγει· «ὅποιος σὲ κτυπήσῃ εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τῆς σιαγόνος, νὰ τοῦ στρέψῃς καὶ τὸ ἄλλο μέρος»¹. Δὲν εἶπε νὰ ὑπομένης μόνον μὲ γενναιότητα καὶ μὲ πραότητα τὴν ἀδικίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ προχωρήσῃς περισσότερον τὴν φιλοσοφίαν καὶ νὰ προετοιμάζῃς νὰ πάθῃς μεγαλύτερα κακὰ ἀπὸ ὅσα ἐκεῖνος ἐπιθυμεῖ νὰ σοῦ προξενήσῃ· διὰ τῆς μεγάλης σου ὑπομονῆς νὰ νικήσῃς τὴν θρασύτητα τῆς ὕβρεως, διὰ νὰ φύγῃ μακρὰ κατεντροπιασμένος ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν σου καλωσύνην. Καὶ πάλιν λέγει «νὰ προσεύχεσθε δι' ἐκείνους ποὺ σᾶς κακομεταχειρίζονται· νὰ προσεύχεσθε διὰ τοὺς ἐχθρούς σας· νὰ εὐεργετῆτε ἐκείνους ποὺ σᾶς μισοῦν»². Τὴν συμβουλήν πάλιν περὶ τῆς παρθενίας εἰσήγαγε λέγων· «ὅποιος ἡμπορεῖ νὰ τὸ δεχθῆ, ἅς τὸ δεχθῆ»³. Ἐπειδὴ ἔφυγεν ἀπὸ τὸν παράδεισον αὐτὴ καὶ μετὰ τὴν παρακοὴν ἀνεχώρησε κατελθὼν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, τὴν ἐπανέφερε πάλιν ὡς φυγάδα εἰς τὴν προηγουμένην πατρίδα της, καὶ τὴν ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν μακροχρόνιον ἐξορίαν. Καὶ ὅταν ἦλθεν, ἐγεννήθη κατ' ἀρχὴν ἐκ Παρθένου καὶ μετέβαλε τοὺς νόμους τῆς φύσεως, φανερώων ἐξ ἀρχῆς τὴν πρὸς αὐτὴν τιμὴν καὶ ἀποδεικνύων τὴν παρθένον μητέρα.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅταν ἦλθεν ἐδῶ τέτοια παρήγγελε, καὶ ἔκαμε τὸν βίον ἀνώτερον, ἔδιδεν ἀντάξια καὶ τὰ ἔπαθλα τῶν ἀγῶνων, μᾶλλον δὲ πολὺ μεγαλύτερα καὶ λαμπρότερα. Ἦσαν ὅμως καὶ αὐτὰ ἀόρατα καὶ παρέμενον εἰς τὴν ἐλπίδα, τὴν πίστιν καὶ τὴν προσδοκίαν τῶν μελλόντων. Ἐ-

πονα καὶ ὑψηλά, τὰ δὲ ἔπαθλα καὶ τὰ βραβεῖα ἐν πίστει,
 ὄρα τί ποιεῖ πῶς εὐκόλον τὸν ἀγῶνα ἐργάζεται πῶς ράδια
 τὰ σκάμματα. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Δύο δὴ ταύταις ὁδοῖς·
 μιᾷ μὲν, τὸ αὐτὸν αὐτὰ μετελθεῖν· ἑτέρα δέ, τὸ αὐτὸν δεῖξαι
 5 τὰ βραβεῖα καὶ ὑπ' ὄψιν ἀγαγεῖν. Τῶν γὰρ παρ' αὐτοῦ λε-
 γομένων τὰ μὲν ἐντολὴ ἦν, τὰ δὲ ἔπαθλα· ἐντολὴ μὲν, «Ἐϋ-
 χεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων»· ἔπα-
 θλον δέ, «Ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν
 τοῖς οὐρανοῖς». Πάλιν, «Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὄνειδίσωσιν
 10 ὑμᾶς καὶ διώξωσι, καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν
 ψευδόμενοι. Χαίρειτε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν
 πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Εἶδες τὸ μὲν, ἐντολήν, τὸ δέ, ἔπα-
 θλον; Πάλιν, «Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑ-
 πάρχοντα, καὶ δός πτωχοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι, καὶ
 15 ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς». Εἶδες ἄλλην ἐντολήν, καὶ ἔπα-
 θλον; Τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦς ἐκέλευσε ποιεῖν, τὸ δὲ αὐτοῦς ἡ-
 τοίμασεν, ὅπερ ἦν μισθὸς καὶ ἀντίδοσις. Καὶ πάλιν, «Ὅστις
 ἀφῆκεν οἰκίας καὶ ἀδελφούς, καὶ ἀδελφάς»· τοῦτο ἐντολή·
 «Ἐκατονταπλασίονα λήψεται καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομή-
 20 σει»· τοῦτο βραβεῖον καὶ στέφανός.

5. Ἐπεὶ οὖν καὶ τὰ ἐπιτάγματα μεγάλα ἦν, καὶ τὰ ἔπαθλα
 αὐτῶν οὐ φαινόμενα, ὄρα τί ποιεῖ αὐτὸς αὐτὰ διὰ τῶν ἔργων
 ἐπιδείκνυται, καὶ τοὺς στεφάνους ἐπ' ὄψιν ἄγει. Ὅσοπερ γὰρ
 ὁ κελευόμενος ἀτριβῆ βαδίζειν ὁδόν, ἐὰν ἴδῃ πρότερόν τινα
 25 βαδίσαντα, εὐκολώτερον ἅπτεται, καὶ πλείονα λαμβάνει τὴν
 προθυμίαν· οὕτω καὶ ἐν ταῖς ἐντολαῖς, οἱ τοὺς προηγουμέ-
 νους ὁρῶντες, ραδίως ἔπονται. Ἰν' οὖν εὐκολώτερον ἢ ἡ-
 μετέρα φύσις ἀκολουθήσῃ, ταύτην λαθὼν τὴν σάρκα, καὶ

4. Ματθ. 5, 44.

5. Ματθ. 5, 45.

6. Ματθ. 5, 11-12.

7. Ματθ. 19, 21.

8. Ματθ. 19, 29.

πειδὴ λοιπὸν τὰ μὲν παραγγέλματα ἦσαν ἐπίπονα καὶ δύσκολα, τὰ δὲ ἔπαθλα καὶ βραβεῖα ἀντικείμενον πίστεως μόνον, βλέπε τί πράττει, πόσον εὐκόλον κάμει τὸν ἀγῶνα, πόσον εὐκολώτερα τὰ ἀγωνίσματα. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Διὰ δύο ὁδῶν· ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ τὸ νὰ μετέλθῃ ὁ ἴδιος αὐτά, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὸ νὰ μᾶς δείξῃ τὰ βραβεῖα καὶ νὰ τὰ θέσῃ ὑπ' ὄψιν μας. Διότι τὰ λεγόμενα ἀπ' αὐτὸν ἄλλα μὲν ἦσαν ἐντολή, ἄλλα δὲ ἔπαθλα· ἐντολή μὲν ἦτο τὸ «προσεύχεσθε δι' ἐκείνους πού σᾶς κακομεταχειρίζονται καὶ σᾶς καταδιώκουν»⁴, ἔπαθλον δὲ τὸ «διὰ νὰ γίνετε παιδιὰ τοῦ Πατέρα σας, πού εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς»⁵. Πάλιν· «Μακάριοι θὰ εἴσθε, ὅταν θὰ σᾶς ὑβρίσουν καὶ θὰ σᾶς καταδιώξουν καὶ θὰ εἰποῦν ἐναντίον σας κάθε κακὸ πρᾶγμα ψευδόμενοι. Νὰ χαίρετε τότε καὶ νὰ ἀγαλλιᾶσθε διότι ἡ ἀνταμοιβή σας θὰ εἶναι μεγάλη εἰς τοὺς οὐρανοὺς»⁶. Εἶδες τὴν ἐντολὴν καὶ τὸ ἔπαθλον; Πάλιν· «Ἐὰν θέλῃς νὰ εἶσαι τέλειος, πήγαινε καὶ πούλησε ὅσα ἔχεις καὶ μοίρασέ τα εἰς τοὺς πτωχοὺς, καὶ ἔλα νὰ μὲ ἀκολουθήσῃς, καὶ θὰ ἔχῃς θησαυρὸν εἰς τοὺς οὐρανοὺς»⁷. Εἶδες ἄλλην ἐντολὴν καὶ ἄλλο βραβεῖον; Διότι τὴν μὲν ἐντολὴν τοὺς προέτρεψε νὰ τηροῦν, τὸ δὲ ἔπαθλον πού ἦτο μισθὸς καὶ ἀνταπόδοσις τὸ ἐτοίμασεν αὐτός. Καὶ πάλιν· «καὶ ὅποιος ἄφησε σπίτια ἢ ἀδελφοὺς ἢ ἀδελφάς»· αὐτὸ εἶναι ἐντολή· «θὰ πάρῃ ἑκατὸ φορές περισσότερα καὶ θὰ κληρονομήσῃ ζωὴν αἰώνιον»⁸· αὐτὸ εἶναι τὸ βραβεῖον καὶ ὁ στέφανος.

5. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὰ παραγγέλματα ἦσαν μεγάλα καὶ τὰ ἔπαθλα αὐτῶν δὲν ἐφαίνοντο, βλέπε τί πράττει ὁ ἴδιος τὰ ἐφαρμόζει καὶ μᾶς παρουσιάζει τοὺς στεφάνους. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού διατάσσεται νὰ βαδίζῃ ἄβατον ὁδόν, ἐὰν ἰδῇ προηγουμένως κάποιον πού ἔχει βαδίσει αὐτόν, εὐκολώτερα ἀκολουθεῖ καὶ προσαρμόζεται καὶ ἔχει μεγαλύτεραν προθυμίαν, ἔτσι καὶ εἰς τὰς ἐντολάς αὐτοῖ πού βλέπουν τοὺς προηγουμένους ἀκολουθοῦν εὐκολώτερα. Διὰ νὰ ἀκολουθήσῃ εὐκολώτερα ἢ ἰδική μας φύσις, ἔλαβεν αὐτὸς αὐτὴν τὴν σάρκα καὶ τὴν φύσιν τὴν ἰδικὴν μας καὶ ἔτσι

τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν, οὕτως αὐτὴν ἐβάδισε, καὶ τὰς ἐν-
τολὰς διὰ τῶν ἔργων ἐπεδείξατο. Τὸ γάρ, «Ἐάν τις σε ρα-
πίση ἐπὶ τὴν δεξιὰν σιαγόνα, σιρέφον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην»,
αὐτὸς ἐποίησεν, ὅταν αὐτὸν ἐρράπισεν ὁ δοῦλος τοῦ ἀρχιε-
5 ρέως. Οὐ γὰρ ἠμύνατο αὐτόν, ἀλλὰ τοσαύτην ἐπιείκειαν ἐπε-
δείξατο, ὡς εἰπεῖν «Εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον
περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις;». Εἶδες πραότη-
τα φρίκης γέμουσαν; εἶδες ταπεινοφροσύνην ἔκπληξιν ἔχου-
σαν; Ἐτύπτετο, οὐ παρ' ἐλευθέρου τινός, ἀλλὰ παρ' οἰκέτου,
10 μαστιγίου, καὶ οἰκοτρίβου, καὶ μετὰ τοσαύτης ἀποκρίνεται
τῆς ἐπιεικείας ταῦτα. Οὕτω καὶ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ τοῖς Ἰου-
δαίοις ἔλεγε· «Δαός μου, τί ἐποίησά σοι; ἢ τί σε ἐλύπησα;
ἢ τί παρηνόχλησά σοι; ἀποκρίθητι». Ὡσπερ αὐτὸς φησι,
«Μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ», οὕτω καὶ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ,
15 Ἀποκρίθητί μου· καὶ ὡσπερ αὐτὸς φησι «Τί με δέρεις;»,
οὕτω καὶ ὁ Πατὴρ, «Τί ἐλύπησά σε, ἢ τί παρηνόχλησα;».

Πάλιν ἀκημοσύνην παιδεύων, ὅρα πῶς διὰ τῶν ἔργων
αὐτὴν ἐπιδείκνυται λέγων· «Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι,
καὶ τὰ πτερινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσει· ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ
20 ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνας». Εἶδες ἀκη-
μοσύνης ἐπίτασιν; Οὐ τράπεζα ἦν αὐτῷ, οὐ λυχνία, οὐκ οἶκος,
οὐ δίφρος, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν.

Ἐδίδασκε περὶ τοῦ κακῶς ἀκούοντος φέρειν γενναίως,
ὅπερ διὰ τῶν ἔργων ἐπεδείξατο. Ὅτι γὰρ δαιμονῶντα αὐ-
25 τὸν ἐκάλουν καὶ Σαμαρείτην, δυνάμενος αὐτοὺς πάλιν ἀπο-
λέσαι, καὶ τῆς ὑβρεως αὐτῶν ἀποτιῖσαι δίκην, οὐδὲν ἐποίει
τοιούτιον, ἀλλὰ καὶ εὐηργέτει, καὶ τοὺς δαίμονας αὐτῶν ἀπή-
λαυνε. Καὶ εἰπὼν, «Ἐὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς»,
εἰς τὸν σταυρὸν τοῦτο ἀναβάς ἐποίησεν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸν
30 ἐσιαύρωσαν καὶ προσήλωσαν, κρεμάμενος ἔλεγεν, «Ἄφες

9. Ματθ. 5, 39.

10. Ἰω. 18, 23.

11. Μιχ. 6, 3.

12. Ματθ. 8, 20.

13. Ματθ. 5, 44.

ἐβάδισεν αὐτὴν τὴν ὁδὸν καὶ ἀπέδειξε τὰς ἐντολὰς διὰ τῶν ἔργων. Διότι τὸ «ἐὰν κάποιος σὲ κτυπήσῃ εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τῆς σιαγόνος, νὰ τοῦ στρέψῃς καὶ τὸ ἄλλο μέρος»⁹, τὸ ἐφήρμισεν αὐτὸς ὅταν τὸν ἐρράπισεν ὁ δοῦλος τοῦ ἀρχιερέως, καθόσον δὲν ἠμύνθη, ἀλλὰ ἔδειξε τόσῃν ἐπιείκειαν, ὥστε εἶπεν· «ἐὰν ὠμίλησα κακῶς, ἀπόδειξε τὸ κακόν· ἐὰν ὅμως ὠμίλησα καλῶς, διατί μὲ δέρνεις;»¹⁰. Εἶδες πραότητα ποῦ προκαλεῖ τρόπον; Εἶδες ταπεινοφροσύνην ποῦ ἐκπλήσσει; Ἐκτυπᾶτο ὄχι ἀπὸ κάποιον ἐλεύθερον, ἀλλὰ ἀπὸ δοῦλον καὶ ὑπηρέτην, καὶ ἀποκρίνεται αὐτὸς μὲ τόσῃν ἀγαθότητα. Ἔτσι ἔλεγε καὶ ὁ Πατέρας του εἰς τοὺς Ἰουδαίους· «Λαέ μου, τί κακόν σοῦ ἔκαμα, ἢ εἰς τί σὲ ἐλύπησα καὶ σὲ ἠνώχλησα; Ἀπάντησέ μου»¹¹. Ὅπως αὐτὸς λέγει «ἀπόδειξε ἐὰν ὠμίλησα κακῶς», ἔτσι καὶ ὁ Πατέρας του «ἀπάντησέ μου» καὶ ὅπως αὐτὸς λέγει «διατί μὲ δέρνεις» ἔτσι καὶ ὁ Πατέρας του «εἰς τί σὲ ἐλύπησα, ἢ εἰς τί σὲ ἠνώχλησα».

Θέλων πάλιν νὰ διδάξῃ διὰ τὴν ἀκτημοσύνην, βλέπε πῶς ἐπιδεικνύει αὐτὴν διὰ τῶν ἔργων λέγων· «οἱ ἀλεποῦδες ἔχουν τρύπας ποῦ τὰς χρησιμοποιοῦν ὡς φωλεάς, καὶ τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ μέρη ποῦ κουρνιάζουν, ἐνῶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔχει οὔτε ποῦ νὰ ἀκουμβήσῃ τὴν κεφαλὴν του»¹². Εἶδες ἀπόλυτον ἀκτημοσύνην; Δὲν εἶχε οὔτε τράπεζαν, οὔτε λυχνίαν, οὔτε οἰκίαν, οὔτε κάθισμα, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτά.

Ἐδίδασκεν ὅτι πρέπει νὰ ὑποφέρωμεν μὲ καρτερίαν τὰς συκοφαντίας καὶ τὸ ἀπέδειξεν ἐμπράκτως. Διότι ὅταν τὸν ὠνόμαζον δαιμονισμένον καὶ Σαμαρείτην, καὶ ἐνῶ ἤμποροῦσε νὰ τοὺς καταστρέψῃ, καὶ νὰ τοὺς τιμωρήσῃ διὰ τὴν ὕβριν των, τίποτε τέτοιο δὲν ἔκαμεν, ἀλλὰ ἀντιθέτως καὶ τοὺς εὐεργετοῦσε καὶ τὰ δαιμόνιά τους ἐξεδίωκεν. Καὶ λέγων «νὰ προσεύχεσθε δι' ἐκείνους ποῦ σᾶς κακομεταχειρίζονται»¹³ τὸ ἔκαμεν ὅταν ἀνέβῃ εἰς τὸν σταυρόν. Ὅταν τὸν ἐσταύρωσαν καὶ τὸν ἐκάρφωσαν, καὶ ἐνῶ ἦτο σταυρωμένος ἔλεγεν· «Πατέρα, συγχώρησέ τους, διότι δὲν ξέ-

αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιῶσι». Ταῦτα ἔλεγεν οὐκ αἰονῶν αὐτὸς ἀφιέναι, ἀλλ' ἡμᾶς παιδεύων εὐχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ λόγῳ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ τὴν διδασκαλίαν ἐπεδείκνυτο, διὰ τοῦτο καὶ τὴν εὐχὴν προσέθηκε.

5 Μηδεὶς τοίνυν τῶν αἰρειτικῶν, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, ἀσθένειαν καταγινωσκείω τῶν εἰρημένων· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ λέγων, «Ἴνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἐπὶ τῆς γῆς ἁμαρτίας». Ἀλλ' ἐπειδὴ παιδεύειν ἐβούλετο (ὁ δὲ παιδεύων οὐ δι' ὧν λέγει
10 μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν ποιεῖ τὴν διδασκαλίαν προάγει), τούτου χάριν καὶ τὴν εὐχὴν προσέθηκεν. Ἐπεὶ καὶ τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας ἔνιπεν, οὐχ ὡς ἐλάτιων ὧν, ἀλλὰ Θεὸς ὦν καὶ Δεσπότης εἰς ἰσοῦτο κατέβη ταπεινοφροσύνης.

6. Διὰ δὴ τοῦτο ἔλεγε· «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πραῖός εἰμι
15 καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ». Ἐτέρως πάλιν τὸ τὰ θραβεῖα αὐτὰ καὶ τὰ ἔπαθλα εἰς μέσον ἀγαγεῖν, καὶ ὑπὸ ὀφθαλμοὺς δεικνύναι, ἄκουσον. Ὑπέσχετο σωμάτων ἀνάστασιν, ἀφθαρσίαν, τὴν εἰς ἀέρα ἀπάντησιν, τὴν ἐν νεφέλαις ἀρπαγὴν· ταῦτα διὰ τῶν πραγμάτων ἔδειξε. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ἀποθανῶν
20 ἀνέστη διὸ καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας αὐτοῖς συνῆν, ἵνα αὐτοὺς πληροφορήσῃ καὶ δείξῃ ἡλίκα ἡμῶν εἶναι μέλλει τὰ σώματα μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Πάλιν λέγω διὰ τοῦ Παύλου, ὅτι «Ἐν νεφέλαις ἀρπαγησόμεθα εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ εἰς ἀέρα», καὶ τοῦτο ἔδειξεν ἔργοις. Μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν,
25 ἡνίκα ἔμελλεν ἀνιέναι εἰς οὐρανοὺς, παρόντων αὐτῶν «Ἐπήρθη», φησί, «καὶ νεφέλη ὑπέβαλεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν καὶ ὡς ἀιενίζοντες ἦσαν, πορευομένου αὐτοῦ». Οὕτως οὖν καὶ τὸ ἡμέτερον σῶμα ὁμοούσιον ἔσται ἐκείνῳ τῷ

14. Λουκᾶ 23, 34.

15. Ματθ. 9, 6.

16. Ματθ. 11, 29.

17. Α' Θεσ. 4, 17.

18. Πράξ. 1, 9.

ρουν τί κάνουν»¹⁴. Αὐτὰ ἔλεγεν ὅχι ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσαν ὁ ἴδιος νὰ τοὺς συγχωρήσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ προσευχώμεθα ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν μας. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅχι μόνον διὰ τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων μᾶς ἐδείκνυε τὴν διδασκαλίαν τοῦ δι' αὐτὸ προσέθεσε καὶ τὴν προσευχήν.

Κανεὶς λοιπὸν ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς· ἅς μὴ νομίσῃ ὅτι αὐτὰ ποὺ ἐλέχθησαν ὑποδηλοῦν ἀδυναμίαν, ἀλλὰ ὅτι αὐτὰ ὅλα ἔγιναν ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης του φιλανθρωπίας· διότι αὐτὸς εἶναι ποὺ λέγει· «διὰ νὰ μάθετε ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἐξουσίαν νὰ συγχωρῇ ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς»¹⁵. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ μᾶς διδάξῃ (αὐτὸς δὲ ποὺ διδάσκει ὅχι μόνον μὲ τὰ λόγια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἔργα ἀποδεικνύει τὴν διδασκαλίαν του) διὰ τοῦτο προσέθεσε καὶ τὴν προσευχήν. Διότι καὶ τὰ πόδια τῶν μαθητῶν του ἔπλυνεν, ὅχι ἐπειδὴ ἦτο κατώτερος, ἀλλὰ ἐνῶ ἦτο Θεὸς καὶ Δεσπότης κατήλθεν εἰς τοιαύτην ταπεινοφροσύνην, διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ.

6. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἔλεγεν· «μάθετε ἀπὸ ἐμὲ ὅτι εἶμαι πρῶτος καὶ ταπεινὸς εἰς τὴν καρδίαν»¹⁶. Ἄκουσε πάλι λοιπὸν πᾶς ἐπαρουσίασε τὰ βραβεῖα αὐτὰ καὶ τὰ ἔπαθλα, καὶ τὰ ἔθετε ὑπ' ὄψιν τῶν πιστῶν. Ὑπέσχετο ἀνάστασιν σωμάτων, ἀφθαρσίαν, τὴν συνάντησιν εἰς τὸν οὐρανόν, τὴν ἀρπαγὴν εἰς τὰς νεφέλας· αὐτὰ ὅλα τὰ ἀπέδειξεν. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Ἐνῶ ἀπέθανεν, ἀνεστήθη· διὰ τοῦτο δὲ συνανεστρέφειτο μὲ αὐτοὺς τεσσαράκοντα ἡμέρας, διὰ νὰ τοὺς πληροφορήσῃ καὶ νὰ τοὺς δείξῃ ποῖα πρόκειται νὰ εἶναι τὰ σώματά μας μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Λέγων πάλιν διὰ τοῦ Παύλου ὅτι «θὰ ἀρπαχθοῦμε μέσα εἰς νεφέλας πρὸς προῦπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς τὸν ἀέρα»¹⁷ ἐμπράκτως καὶ τοῦτο τὸ ἀπέδειξεν. Διότι μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἀνέλθῃ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐνῶ ἦσαν παρόντες οἱ ἀπόστολοι λέγει, «ἐσηκώθη εἰς τὸν ἀέρα, καὶ ἕνα σύννεφον τὸν ἀπέκρυψεν ἀπὸ τὰ μάτια τους, καὶ ἐκοίταζαν πρὸς τὸν οὐρανόν, ἐνῶ αὐτὸς ἀνυψώμετο»¹⁸. Ἔτσι λοιπὸν καὶ τὸ ἰδικόν μας σῶμα θὰ εἶναι ὁμοούσιον μὲ τὸ σῶμα ἐκεῖνο, καθόσον προέρχεται ἐκ τοῦ

σώματι, ἅτε ἐκ τοῦ φυράματος ὄν· ὡσπερ γὰρ ἡ κεφαλὴ, οὕτω
καὶ τὸ σῶμα· ὡσπερ ἡ ἀρχή, οὕτω καὶ τὸ τέλος. Καὶ τοῦτο
σαφέστερον ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· «Ὅς μετασχηματίζει τὸ
σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορ-
5 φον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ». Εἰ τοίνυν σύμμορφον γίνε-
ται, καὶ τὴν αὐτὴν ὁδὸν βαδιεῖται, καὶ ὁμοίως ἐπὶ νεφελῶν
ἀρθῆσεται. Ταῦτα προσδόκα καὶ αὐτὸς ἐν τῇ ἀνασιάσει.

Ἐπειδὴ γὰρ ἄδηλον ἦν τοῖς ἀκούουσι τέως τὸ βῆμα τῆς
βασιλείας, διὰ τοῦτο ἀνεληθὼν ἐν τῷ ὄρει μετεμορφώθη ἔμ-
10 προσθεν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, παρανοίγων αὐτοῖς τῶν μελ-
λότων τὴν δόξαν, καὶ ὡς ἐν αἰνίγματι καὶ ἀμυδρῶς ἐπι-
δεικνὺς ὅλον ἔσται τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον. Ἀλλὰ τότε μὲν μετὰ
ἱματίων ἐφάνη, ἐν δὲ τῇ ἀνασιάσει οὐχ οὕτως. Οὐ γὰρ δεῖ-
ται τὸ σῶμα ἡμῶν ἱματίων, οὐδὲ σιέγης, οὐδὲ ὀρόφου, οὐδὲ
15 ἄλλου τῶν τοιούτων οὐδενός. Εἰ γὰρ ὁ Ἀδάμ πρὸ τῆς πα-
ραβάσεως γυμνὸς ὢν οὐκ ἠσχύνετο, δόξη ἡμφιεσμένος, πολ-
λῷ μᾶλλον τὰ σώματα τὰ ἡμέτερα, ὅσα ἐπὶ μείζονα καὶ ἀ-
μείνω λῆξιν βαδιεῖται, οὐδενός τούτων δεηθήσεται. Διὰ δὲ
τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀνισιάμενος, τὰ ἱμάτια ἐπὶ τοῦ τάφου καὶ
20 τῆς σοροῦ κεῖσθαι εἶσε, γυμνὸν ἀνασιήσας τὸ σῶμα, δόξης
ἀφάτου καὶ μακαριότητος ἐμπεπλησμένον.

Ταῦτα οὖν εἰδότες, ἀγαπητοί, καὶ διὰ λόγων παιδευθέν-
τες, καὶ δι' ὀφθαλμῶν διδαχθέντες, τοιαύτην ἐπιδειξώμεθα
πολιτείαν, ἵνα ἐν νεφέλαις ἀρπαγέντες ἀεὶ μετ' αὐτοῦ δια-
25 τρέθοντες ὦμεν, σωζόμενοι καὶ τῇ αὐτοῦ χάριτι, καὶ τῶν
μελλόντων ἀπολαύοντες ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐ-
πιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τὸ Πατρί,
ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, προσκύνησις, νῦν
καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ιδίου φυράματος· διότι ὅπως εἶναι ἡ κεφαλὴ ἔτσι καὶ τὸ σῶμα, ὅπως ἡ ἀρχὴ ἔτσι καὶ τὸ τέλος. Καὶ τοῦτο θέλων νὰ δηλώσῃ σαφέστερα ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «ὁ ὁποῖος θὰ μεταμορφώσῃ τὸ ταπεινὸν μας σῶμα, ὥστε νὰ λάβῃ τὴν ἰδίαν μορφήν πρὸς τὸ ἔνδοξον σῶμα του»¹⁹. Ἄφοῦ λοιπὸν θὰ γίνῃ ὅμοιον, συνέπεια τούτου εἶναι ὅτι καὶ θὰ βαδίσῃ τὴν ἰδίαν ὁδὸν καὶ θὰ ὑψωθῇ εἰς τὰς νεφέλας ὁμοίως. Αὐτὰ νὰ ἀναμένῃς καὶ σὺ εἰς τὴν ἀνάστασιν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν ἦταν φανερὸς ὁ λόγος περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν εἰς τοὺς ἀκούοντας τότε, διὰ τοῦτο ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος καὶ μετεμορφώθη ἐνώπιον τῶν μαθητῶν του, δεικνύων εἰς αὐτοὺς τὴν δόξαν τῶν μελλόντων καὶ αἰνιγματωδῶς καὶ ἀμυδρῶς ποῖο θὰ εἶναι τὸ ἰδικόν μας σῶμα. Τότε ὅμως ἐφάνη μὲ ἐνδύματα, εἰς τὴν ἀνάστασιν ὅμως δὲν θὰ εἶναι ἔτσι. Διότι δὲν χρειάζεται τὸ σῶμα μας ἐνδύματα, οὔτε στέγην, οὔτε πάτωμα, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτά. Καὶ ἄφοῦ λοιπὸν ὁ Ἄδάμ, πρὸ τῆς παρακοῆς, ἐνῶ ἦταν γυμνὸς δὲν ἐντρέπετο, διότι ἦταν ἐνδεδυμένος διὰ δόξης, πόσον μᾶλλον τὰ ἰδικά μας σώματα, ὅσα θὰ βαδίσουν εἰς μεγαλύτερον καὶ καλύτερον τέλος, δὲν ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ αὐτά. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ αὐτὸς ὅταν ἀνεστήθῃ, ἄφησε τὰ ἐνδύματα ἐπὶ τοῦ τάφου καὶ τῆς σοροῦ, ἀναστήσας τὸ σῶμα γυμνόν, πλήρες δόξης ἀνεκφράστου καὶ μακαριότητος.

Αὐτὰ λοιπὸν ἄφοῦ ἐγνωρίσαμεν, ἀγαπητοί, καὶ ἐμάθαμεν διὰ λόγων καὶ ἐδιδάχθημεν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, ἃς ἐπιδείξωμεν τέτοιον βίον, διὰ νὰ ἀρπαγῶμεν εἰς τὰ σύννεφα καὶ νὰ εἴμεθα πάντοτε μὲ αὐτόν, καὶ νὰ σωθῶμεν διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, καὶ νὰ ἀπολαύσωμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εἶθε ὅλοι ἐμεῖς νὰ ἐπιτύχωμεν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μετὰ τοῦ ὁποῖου εἰς τὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνήκει δόξα, τιμὴ, δύναμις, προσκύνησις, καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΕΙΝ

τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀδελφῶν, μηδὲ κατεύχεσθαι τῶν
ἐχθρῶν.

1. Μακαρίζω τῆς σπουδῆς ὑμᾶς, ἀγαπητοί, μεθ' ἧς εἰς
5 τὸν πατρῶον οἶκον συνιρέχετε. Ἐκ τῆς σπουδῆς ταύ-
της καὶ περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν τῆς καὶ τὴν ψυχὴν ἔχω θαρ-
ραεῖν· καὶ γὰρ ἰατρεῖον θαυμασιὸν τῆς Ἐκκλησίας τὸ διδα-
σκαλεῖόν ἐστιν ἰατρεῖον, οὐχὶ σωμάτων, ἀλλὰ ψυχῶν. Πνευ-
ματικὸν γὰρ ἐστὶ, καὶ οὐχὶ τραύματα σαρκός, ἀλλ' ἁμαρτή-
10 ματα διανοίας διορθοῦνται· τῶν δὲ ἁμαρτημάτων τούτων καὶ
τῶν τραυμάτων τὸ φάρμακον ὁ λόγος ἐστί. Τοῦτο τὸ φάρμα-
κον οὐκ ἐκ βοιανῶν τῶν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ρημάτων
τῶν ἐξ οὐρανοῦ σύγκειται· τοῦτο οὐκ ἰατρῶν χεῖρες, ἀλλὰ
προφητῶν κατεσκεύασαν γλῶτται. Διὰ τοῦτο διαρκές ἐστι,
15 καὶ οὔτε πλήθει χρόνων ἀμαυροῦνται, οὔτε δυνάμει νοσημά-
των ἐλέγχεται. Τὰ μὲν γὰρ τῶν ἰατρῶν φάρμακα ἀμφοτέρω
ταῦτα ἔχει τὰ ἐλαιώματα· νεαρὰ μὲν γὰρ ὄντα τὴν ἰσχὺν
ἐπιδείκνυται τὴν ἐαυτῶν· διὰ δὲ χρόνος παρέλθη πολὺς,
καθάπερ τὰ γεγηρακότα τῶν σωμάτων, ἀσθενέστερα γίνεται·
20 πολλάκις δὲ αὐτὰ καὶ δυσκολία ἀρρωσιμάτων διήλεγξεν·
ἀνθρώπινα γὰρ ἐστὶ τὸ δὲ θεῖον φάρμακον οὐ τοιοῦτον, ἀλ-
λὰ χρόνου διαγενομένου πολλοῦ, τὴν οἰκείαν ἰσχὺν ἔχει πάσαν.

Ἐξ οὗτου γοῦν ἐγένετο Μωϋσῆς (ἐξ ἐκείνου γὰρ ἡ ἀρχὴ
τῶν Γραφῶν), τοσοῦτους ἐθεράπευσεν ἀνθρώπους, καὶ τὴν
25 οἰκείαν δύναμιν οὐκ ἀπέβαλεν· ἀλλ' οὐδὲ νόσημα αὐτοῦ πε-
ριεγένετο πώποτε. Τοῦτο τὸ φάρμακον οὐκ ἔστιν ἀργύριον

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΤΙ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΟΥΜΕΝ

τὰ ἁμαρτήματα τῶν συνανθρώπων μας, καὶ οὔτε
νὰ ἐκφέρωμεν κατάρας ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν

1. Σᾶς μακαρίζω, ἀγαπητοί, διὰ τὴν προθυμίαν μὲ τὴν ὁποίαν τρέχετε εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον. Διότι ἀπὸ τὸν ζῆλον σας αὐτὸν ἠμπορῶ νὰ στηρίζωμαι καὶ εἰς τὴν ψυχικὴν σας ὑγείαν, καθόσον εἶναι θαυμαστὸν ἰατρεῖον τὸ διδασκαλεῖον τῆς ἐκκλησίας· εἶναι ἰατρεῖον ὄχι τῶν σωμάτων, ἀλλὰ τῶν ψυχῶν. Διότι εἶναι πνευματικὸν καὶ θεραπεύει ὄχι σωματικὰ τραύματα, ἀλλὰ ἁμαρτήματα τῆς ψυχῆς· τὸ φάρμακον δὲ τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τῶν τραυμάτων τούτων εἶναι ὁ λόγος. Τὸ φάρμακον αὐτὸ δὲν κατασκευάζεται ἀπὸ βότανα τῆς γῆς, ἀλλὰ ἀπὸ λόγια ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸν οὐρανόν· δὲν τὸ κατεσκεύασαν χέρια ἰατρῶν, ἀλλὰ γλῶσσαι προφητῶν. Διὰ τοῦτο εἶναι διαρκές, καὶ δὲν χάνει τὴν δύναμίν του, οὔτε μὲ τὴν πάροδον πολλῶν ἐτῶν, οὔτε ἀποδεικνύεται ἀνίσχυρον ἀπὸ τὴν δύναμιν τῶν νοσημάτων. Διότι τὰ μὲν φάρμακα τῶν ἰατρῶν ἔχουν καὶ τὰς δύο αὐτὰς ἀδυναμίας· καὶ ἐν ὄσῳ εἶναι καινούργια μᾶς φανερώνουν τὴν δύναμίν των, ὅταν ὅμως παρέλθῃ ἀρκετὸς χρόνος, ὅπως ἀκριβῶς τὰ σώματα ποὺ ἔχουν γεράσει, γίνονται ἀσθενέστερα· πολλὰς φορὰς δὲ αὐτὰ τὰ ἀποδεικνύει ἀνίσχυρα ἢ σφοδρότης τῶν ἀσθενειῶν· ἄλλωστε εἶναι ἀνθρώπινα κατασκευάσματα. Τὸ θεῖον ὅμως φάρμακον δὲν εἶναι τέτοιο, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη περάσῃ πολὺς χρόνος, διατηρεῖ ὅλην τὴν δύναμίν του.

Ἐφ' ὅτου λοιπὸν ἐγεννήθη ὁ Μωυσῆς (διότι ἀπὸ ἐκεῖνον ἀρχίζουν αἱ Γραφαί) ἐθεράπευσε τόσους ἀνθρώπους, καὶ δὲν ἔχασε τὴν δύναμίν του, ἀλλὰ καὶ οὔτε ἀσθένεια ὑπερίσχυσε ποτὲ αὐτοῦ. Τὸ φάρμακον αὐτὸ δὲν τὸ παίρνει

καταβαλόντια λαβεῖν, ἀλλ' ὁ προαίρεσιν καὶ διάθεσιν γνησίαν ἐπιδειξάμενος, ἅπαν ἔχων ἀπῆλθε. Διὰ τοῦτο καὶ πλούσιοι καὶ πένητες ὁμοίως τῆς ἰατρείας ἀπολαύουσι ταύτης. Ἐνθα μὲν γὰρ ἀνάγκη καταθεῖναι χρήματα, ὁ μὲν εὐπορος
 5 μετέχει τῆς ὠφελείας· ὁ δὲ πένης πολλάκις ἀπεσιερωμένος τοῦ κέρδους ἀπέρχεται, οὐκ ἀρκούσης αὐτῷ τῆς προσόδου πρὸς τὴν τοῦ φαρμάκου κατασκευήν. Ἐνιαῦθα δέ, ἐπειδὴ ἀργύριον οὐκ ἔστι καταβαλεῖν, ἀλλὰ πίστιν ἐπιδείξασθαι δεῖ καὶ προαίρεσιν, ὁ ταῦτα καταβαλὼν μετὰ προθυμίας, οὗτος
 10 καρποῦται μάλιστα τὴν ὠφέλειαν· ἐπειδὴ καὶ ταῦτα τῆς ἰατρείας ἐστὶν ὁ μισθός.

Καὶ ὁ πλούσιος καὶ ὁ πένης τῆς ὠφελείας κοινωνοῦσιν ὁμοίως· μᾶλλον δὲ οὐχ ὁμοίως κοινωνοῦσι τῆς ὠφελείας, ἀλλὰ πολλάκις πλείονος ἀπολαύσας ὁ πένης ἀπέρχεται. Τί
 15 δῆποτε; Ὅτι ὁ μὲν πλούσιος πολλαῖς προκατειλημμένος φροντίσιν, ἔχων τὴν ἀπόνοιαν καὶ τὸ φύσημα τὸ τῆς εὐπορίας, ὀλιγωρία συζῶν καὶ ραθυμία, οὐ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριθείας, οὐδὲ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς τὸ φάρμακον τῆς ἀκροάσεως τῶν Γραφῶν δέχεται· ὁ δὲ πένης τρυφῆς καὶ ἀδηφαγίας καὶ
 20 ραθυμίας ἀπηλλαγμένος, ἅπαντα τὸν χρόνον ἐν τῇ τῶν χειρῶν ἐργασίᾳ καὶ τοῖς δικαίοις ἀναλίσκων πόνοις, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν τῇ ψυχῇ συλλέγων φιλοσοφίαν, προσεκτικώτερός τε καὶ εὐτιμονώτερος γίνεται, καὶ μετὰ πλείονος προσέχει ἀκριθείας τοῖς λεγομένοις· ὅθεν καὶ πλείονα καταβαλὼν τὸν μι-
 25 σθόν, πλείονα τὴν ὠφέλειαν καρπωσάμενος ἄπεισιν.

2. Οὐ τῶν πλουτιούντων ἀπλῶς κατηγορῶν ταῦτα εἶπον, οὐδὲ τοὺς πένητας ἀπλῶς ἐπαινῶν· οὔτε γὰρ ὁ πλοῦτος κακόν, ἀλλὰ τὸ κακῶς κεχρηθῆναι τῷ πλούτῳ· οὔτε ἡ πενία καλόν, ἀλλὰ τὸ καλῶς κεχρηθῆναι τῇ πενίᾳ. Ἐκολάζετο ὁ πλού-
 30 σιος ἐκεῖνος ὁ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου, οὐκ ἐπειδὴ πλούσιος ἦν,

κανείς καταβάλλων χρήματα, ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ θὰ ἐπιδείξη θέλησιν καὶ διάθεσιν γνησίαν, φεύγει ἀπὸ ἐδῶ ἀφοῦ τὸ λάβῃ ὅλον. Διὰ τοῦτο πλούσιοι καὶ φτωχοὶ καθ' ὅμοιον τρόπον δέχονται τὴν θεραπείαν αὐτὴν. Διότι ἐκεῖ ποὺ εἶναι ἀναγκαῖον νὰ πληρώσῃ κανείς χρήματα, ὁ μὲν εὖπορος ὠφελεῖται, ὁ δὲ πτωχὸς πολλάκις φεύγει χωρὶς νὰ ὠφεληθῆ, διότι δὲν ἄρκοῦν εἰς αὐτὸν τὰ χρήματα διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ φαρμάκου. Ἐδῶ δὲ ἐπειδὴ δὲν καταβάλλει κανείς χρήματα, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐπιδείξη πίστιν καὶ θέλησιν, αὐτὸς ποὺ καταβάλλει αὐτὰ μὲ προθυμίαν, αὐτὸς ὠφελεῖται πολὺ περισσότερον, ἐπειδὴ εἶναι καὶ αὐτὰ τῆς ἰατρείας ὁ μισθός.

Καὶ ὁ πλούσιος καὶ ὁ πτωχὸς συμμετέχουν εἰς τὴν ὠφέλειαν καθ' ὅμοιον τρόπον, μᾶλλον δὲ ὄχι καθ' ὅμοιον τρόπον, ἀλλὰ πολλὰς φορὰς φεύγει ὁ πτωχὸς ἀφοῦ ἔχει ἀπολαύσει περισσότερα ἀπὸ τὸν πλούσιον. Διατί ἄρα γε; Διότι ὁ μὲν πλούσιος κατεχόμενος ἀπὸ πολλὰς φροντίδας καὶ ἔχων τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ τὴν ἀλαζονείαν ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν εὐπορίαν, ζῶν μὲ ἀδιαφορίαν καὶ νωθρότητα, δὲν δέχεται τὸ φάρμακον ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀκρόασιν τῶν Γραφῶν μὲ μέγαλον ζῆλον, οὔτε μὲ πολλὴν προθυμίαν· ὁ δὲ πτωχὸς ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ μαλθακότητα, πολυφαγίαν καὶ νωθρότητα, καὶ καταναλίσκει ὅλον τὸν χρόνον τοῦ εἰς χειρωνακτικὴν ἐργασίαν καὶ εἰς τοὺς δικαίους κόπους, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ συγκεντρώνει πολλὴν φιλοσοφίαν διὰ τὴν ψυχὴν, γίνεται πῶς προσεκτικὸς καὶ πῶς δραστήριος καὶ προσέχει μὲ μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν εἰς τὰ λεγόμενα· διὰ τοῦτο καὶ φεύγει ἀφοῦ ἔχει καρπωθῆ μεγαλυτέραν ὠφέλειαν, διότι ἔχει καταβάλει μεγαλύτερον τίμημα.

2. Δὲν τὰ εἶπα αὐτὰ διὰ νὰ κατηγορήσω ἀπλῶς τοὺς πλουσίους, οὔτε διὰ νὰ ἐπαινέσω τοὺς πτωχοὺς· διότι οὔτε ὁ πλοῦτος εἶναι κακόν, ἀλλὰ ἡ κακὴ χρῆσις τοῦ πλούτου· οὔτε ἡ πτωχεία εἶναι καλή, ἀλλὰ ἡ καλὴ χρῆσις τῆς πτωχείας. Ἐτιμωρεῖτο ὁ πλούσιος ἐκεῖνος εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Λαζάρου, ὄχι ἐπειδὴ ἦταν πλούσιος, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἦ-

ἀλλ' ἐπειδὴ ὤμους ἦν καὶ ἀπάνθρωπος. Ἐπηρεῖτο ὁ πένης ἐ-
 κείνος ὁ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ἀβραάμ, οὐκ ἐπειδὴ πένης ἦν,
 ἀλλ' ἐπειδὴ μετ' εὐχαριστίας τὴν πενίαν ἤνεγκε. Τῶν γὰρ
 πραγμάτων (προσέχετε δὲ μετὰ ἀκριθείας τούτῳ τῷ λόγῳ·
 5 ἱκανὴν γὰρ ὑμῖν ἐνθεῖναι φιλοσοφίαν δυνήσεται, καὶ πάντα
 διεφθαρμένον λογιζομένον ἐκβαλεῖν, καὶ ποιῆσαι περὶ τῶν ὄν-
 των ὀρθὴν ἔχειν τὴν κρίσιν), τῶν τοίνυν πραγμάτων τὰ
 μὲν ἐστὶ φύσει καλὰ, τὰ δὲ τὸ ἐναντίον· τὰ δὲ οὔτε καλὰ, οὔτε
 κακά, ἀλλὰ τὴν μέσσην τάξιν ἐπέχει.

10 Καλὸν ἢ εὐσέβεια φύσει, κακὸν ἢ ἀσέβεια· καλὸν ἢ ἀ-
 ρετή, κακὸν ἢ πονηρία· ὁ δὲ πλοῦτος καὶ ἡ πενία καθ' ἑαυτὰ
 μὲν οὔτε τοῦτό ἐστιν, οὔτε ἐκεῖνο· παρὰ δὲ τὴν προαίρεσιν
 τῶν χρωμένων ἢ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο γίνεται. Ἄν μὲν γὰρ πρὸς
 φιλανθρωπίαν χρήσῃ τῷ πλούτῳ, γέγονέ σοι καλοῦ τὸ προ-
 15 γμα ὑπόθεσις· ἂν δὲ εἰς ἀρπαγὰς καὶ πλεονεξίας καὶ ὕβριν,
 πρὸς τὸ ἐναντίον ἔιρπυας αὐτοῦ τὴν χρῆσιν ἀλλ' οὐχ ὁ πλοῦ-
 τος αἴτιος, ἀλλ' ὁ πρὸς ὕβριν τῷ πλούτῳ χρησάμενος. Οὔτω
 καὶ περὶ τῆς πενίας ἐστὶν εἰπεῖν· ἂν μὲν γὰρ γενναίως αὐ-
 τὴν ἐνέγκῃς εὐχαριστιῶν τῷ Δεσπότῃ, γέγονέ σοι στεφάνων
 20 τὸ πρᾶγμα ἀφορμὴ καὶ ὑπόθεσις· ἂν δὲ βλασφημῆς διὰ τοῦτο
 τὸν πεποιηκότα, καὶ κατηγορῆς αὐτοῦ τῆς προνοίας, ἐπὶ κακῷ
 πάλιν ἐχρήσω τῷ πράγματι. Ἄλλ' ὥσπερ ἐκεῖ τῆς πλεονεξί-
 ας οὐχ ὁ πλοῦτος αἴτιος, ἀλλ' ὁ κακῶς τῷ πλούτῳ χρησάμε-
 νος· οὔτω καὶ ἐνταῦθα τῆς βλασφημίας οὐ τὴν πενίαν αἰτια-
 25 σόμεθα, ἀλλὰ τὸν μὴ θουληθέντα σωφρόνως τὸ πρᾶγμα ἐνεγ-
 κεῖν. Πανταχοῦ γὰρ καὶ ὁ ἔπαινος καὶ ὁ ψόγος τῆς γνώμης
 τῆς ἡμετέρας καὶ τῆς προαιρέσεώς ἐστιν. Ἀγαθὸς ὁ πλοῦτος,
 ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι μὴ ἐστὶν ἁμαρτία· καὶ πάλιν, πονηρὰ
 ἢ πενία, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐν σιόματι ἀσεβοῦς, ἐπειδὴ
 30 δυοσχεραίνει, ἐπειδὴ βλασφημεῖ, ἐπειδὴ ἀγανακτεῖ, ἐπειδὴ
 κατηγορεῖ τοῦ πεποιηκότος.

ταν σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος. Ἐπιηνεῖτο ὁ πτωχὸς ἐκεῖνος, ὁ εὐρισκόμενος εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, ὅχι ἐπειδὴ ἦταν πτωχός, ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπέφερε τὴν πτωχείαν με εὐχαρίστησιν. Διότι ἀπὸ τὰ πράγματα (προσέχετε δὲ μὲ ἀκρίβειαν εἰς τὰ λόγια αὐτά, διότι θὰ ἠμπορέσουν νὰ σᾶς ἐμβάλουν ἀρκετὴν φιλοσοφίαν καὶ νὰ ἐκδιώξουν κάθε ἐσφαλμένην σκέψιν καὶ νὰ σᾶς κάμουν νὰ ἔχετε δι' αὐτὰ ὀρθὴν κρίσιν), ἀπὸ τὰ πράγματα λοιπόν, ἄλλα μὲν εἶναι ἐκ φύσεως καλὰ, ἄλλα δὲ ἀντιθέτως· καὶ ἄλλα οὔτε καλὰ, οὔτε κακὰ, ἀλλὰ ἔχουν μίαν μέσσην θέσιν.

Εἶναι καλὸν πράγμα ἡ εὐσέβεια ἐκ φύσεως, κακὸν δὲ ἡ ἀσέβεια· καλὸν ἡ ἀρετὴ, κακὸν ἡ πονηρία· ὁ δὲ πλοῦτος καὶ ἡ πτωχεία αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ δὲν εἶναι οὔτε τοῦτο, οὔτε ἐκεῖνο· γίνεται δὲ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο ἀπὸ τὴν διάθεσιν ἐκείνων πού τὰ χρησιμοποιοῦν. Διότι ἐὰν μὲν χρησιμοποιήσῃς τὸν πλοῦτον σου διὰ φιλανθρωπίαν, σοῦ ἔχει γίνεαι ἀφορμὴ καλοῦ· ἂν δὲ εἰς ἀρπαγὰς καὶ πλεονεξίας καὶ αὐθαιρεσίας, μετέτρεψες τὴν χρῆσιν του πρὸς τὸ ἀντίθετον· ὅμως δὲν εἶναι αἴτιος ὁ πλοῦτος, ἀλλὰ αὐτὸς πού ἐχρησιμοποίησε τὸν πλοῦτον δι' αὐθαιρεσίαν. Τὰ ἴδια ἠμποροῦμεν νὰ εἰποῦμεν καὶ διὰ τὴν πτωχείαν· διότι ἂν μὲν μὲ γενναιοψυχίαν ὑποφέρῃς αὐτήν, εὐχαριστῶν τὸν Δεσπότην, σοῦ ἔχει γίνεαι εὖτη ἀφορμὴ καὶ ὑπόθεσις στεφάνων· ἂν ὅμως βλασφημῆς δι' αὐτὸ αὐτὸν πού τὴν ἔκαμε καὶ κατηγορῆς τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ, ἔκαμες πάλιν κακὴν χρῆσιν τοῦ πράγματος. Ἀλλὰ ὅπως ἐκεῖ δὲν ἦταν αἰτία τῆς πλεονεξίας ὁ πλοῦτος, ἀλλ' αὐτὸς πού ἔκαμε κακὴν χρῆσιν τοῦ πλούτου, ἔτσι καὶ ἐδῶ διὰ τὴν βλασφημίαν δὲν θὰ κατηγορήσωμεν τὴν πτωχείαν, ἀλλὰ ἐκεῖνον πού δὲν ἤθελε νὰ τὴν ὑπομείνῃ μὲ σωφροσύνην. Διότι παντοῦ καὶ ὁ ἔπαινος καὶ ἡ κατάκρισις προέρχονται ἐκ τῆς ἰδικῆς μας γνώμης καὶ προθέσεως. Καλὸς εἶναι ὁ πλοῦτος, ἀλλ' ὅχι ἐν γένει, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνον πού δὲν ἔχει ἁμαρτίαν· πονηρὰ εἶναι πάλιν ἡ πενία, ἀλλ' ὅχι γενικῶς, ἀλλὰ εἰς τὸ στόμα τοῦ ἀσεβοῦς, ἐπειδὴ δυστροπεῖ, ἐπειδὴ βλασφημεῖ, ἐπειδὴ ἀγᾶνακτεῖ, ἐπειδὴ κατηγορεῖ τὸν Δημιουργόν.

3. Μὴ τοίνυν κατηγορῶμεν πλούτου, μηδὲ κακίζωμεν
 πενίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ τοὺς οὐκ ἐθέλοντας τούτοις χρῆσθαι κα-
 λῶς· αὐτὰ γὰρ τὰ πράγματα ἐν μέσῳ κεῖται. Ἄλλ' ὅπερ ἔ-
 λεγον (καλὸν γὰρ ἐπανελθεῖν ἐπὶ τὴν προτιέραν ὑπόθεσιν),
 5 ὅτι καὶ πλούσιος καὶ πένης μετὰ τῆς αὐτῆς ἀδείας καὶ παρ-
 ρησίας τῶν ἐνταῦθα φαρμάκων ἀπολαύουσι· πολλάκις δὲ μετὰ
 πλείονος σπουδῆς ὁ πένης. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ
 ἐξαίρετον τῶν φαρμάκων, ὅτι ψυχὰς θεραπεύει, ὅτι μήκει
 χρόνου οὐ διαφθείρεται, ὅτι ὑπὸ νοσήματος οὐχ ἠτιᾶται, ὅτι
 10 δωρεὰν πρόκειται ἢ ὠφέλεια, ὅτι ἐξ ἴσου καὶ πλουσίοις καὶ
 πένησι τὸ τῆς θεραπείας· ἀλλ' ἔχει τι καὶ ἕτερον οὐκ ἔλαι-
 τον τούτων τῶν ἀγαθῶν. Ποῖον δὴ τοῦτο;

Τοὺς ἐρχομένους εἰς τὸ ἰατρεῖον τοῦτο οὐ δημοσιεύο-
 μεν ἡμεῖς. Οἱ μὲν γὰρ εἰς τὰ ἰατρεῖα τὰ ἔξωθεν ἀπιόντες,
 15 πολλοὺς ἔχουσι τοὺς τὰ τραύματα θεωροῦντας· κἂν μὴ ἀπο-
 καλύψῃ πρότερον ὁ ἰατρός τὸ ἔλκος, τὸ φάρμακον οὐκ ἐπιτί-
 θησιν· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μυρίους ὁρῶντες κά-
 μνοντας, λανθανόντως ποιούμεθα τὴν θεραπείαν αὐτῶν. Οὐ
 γὰρ εἰς μέσον ἄγοντες τοὺς ἡμαρτηκότας, οὕτω δημοσιεύο-
 20 μεν αὐτῶν τὰ ἁμαρτήματα· ἀλλὰ κοινήν ἅπασι προθέντες τὴν
 διδασκαλίαν, τῷ τῶν ἀκροωμένων συνειδῶτι καταλιμπάνομεν,
 ὥστε ἕκαστον τὸ κατάλληλον φάρμακον τῷ οἰκείῳ τραύματι
 ἐκ τῶν λεγομένων ἐπισπάσασθαι. Πρόεισι μὲν γὰρ ὁ λόγος
 τῆς διδασκαλίας ἀπὸ τῆς γλώττης τοῦ λέγοντος, ἔχων κα-
 25 τηγορίαν κακίας, ἔπαινον ἀρετῆς, μέμψιν ἀσελγείας, ἐγκώ-
 μιον σωφροσύνης, ψόγον ἀπονοίας, ἐπιεικείας ἔπαινον, καθά-
 περ ποικίλον καὶ παντοδαπὸν φάρμακον ἐξ ἀπάντων εἰδῶν
 συγκείμενον· τὸ δὲ πρόσοφρον ἐαυτῷ καὶ χρήσιμον λαβεῖν,

3. Λοιπὸν ἄς μὴ κατηγοροῦμεν τὸν πλοῦτον, οὔτε νὰ κακίζωμεν ἐν γένει τὴν πτωχείαν, ἀλλ' ἐκείνους ποὺ δὲν θέλουν νὰ κάμουν καλὴν χρῆσιν αὐτῶν· διότι αὐτὰ τὰ πράγματα εὐρίσκονται εἰς τὸ μέσον. Ἄλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔλεγα (διότι εἶναι καλὸν νὰ ἐπανέλθω εἰς ἐκεῖνο ποὺ εἶπα προηγουμένως), ὅτι καὶ ὁ πλούσιος καὶ ὁ πτωχὸς ἀπολαμβάνουν μὲ τὴν ἰδίαν ἀφοβίαν καὶ θάρρος τῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν φαρμάκων, πολλάκις δὲ μὲ μεγαλύτερον ζῆλον ὁ πτωχός. Δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ τὸ ἀξιοθαύμαστον τῶν φαρμάκων τὸ ὅτι θεραπεύουν τὰς ψυχάς, τὸ ὅτι δὲν καταστρέφονται ἀπὸ τὸν χρόνον, τὸ ὅτι δὲν νικῶνται ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, τὸ ὅτι ἢ ἐξ αὐτῶν ὠφέλεια παρέχεται δωρεάν, τὸ ὅτι ἐξ ἴσου καὶ εἰς τοὺς πλουσίους καὶ εἰς τοὺς πτωχοὺς παρέχουν τὴν θεραπείαν, ἀλλὰ ἔχουν καὶ κάτι ἄλλο ὄχι κατώτερον ἀπὸ τὰ καλὰ αὐτά. Ποῖον λοιπὸν εἶναι τοῦτο;

Αὐτοὺς ποὺ ἔρχονται εἰς τὸ ἰατρεῖον ἐμεῖς δὲν τοὺς κοινολογοῦμεν. Διότι ὅσοι πηγαίνουν εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ἰατρεῖα πρὸς σωματικὴν θεραπείαν, ἔχουν πολλοὺς ποὺ βλέπουν τὰς πηγὰς τῶν· καὶ ἂν δὲν ἀποκαλύψῃ προηγουμένως ὁ ἰατρὸς τὴν πληγὴν, δὲν ἐπιθέτει τὸ φάρμακον. Ἐδῶ ὅμως δὲν συμβαίνει ἔτσι, ἀλλὰ καίτοι βλέπομεν ἀναριθμήτους ἀσθενεῖς, τοὺς θεραπεύομεν δίχως νὰ τοὺς φανερώσωμεν. Διότι δὲν ὀδηγοῦμεν εἰς τὸ μέσον αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀμαρτήσῃ δημοσιεύοντες ἔτσι τὰ ἀμαρτήματά των, ἀλλὰ παραθέτομεν εἰς ὅλους κοινὴν τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ἀφήνωμεν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ἀκροατῶν, ὥστε κάθε ἕνας νὰ λάβῃ τὸ κατάλληλον φάρμακον ἀπὸ τὰ λεγόμενα διὰ τὸ ἀνάλογον τραῦμα. Διότι ἐξέρχεται μὲν ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τοῦ ὀμιλοῦντος καὶ περιέχει τὴν κατηγορίαν τῆς κακίας, τὸν ἔπαινον τῆς ἀρετῆς, τὴν ἐπίπληξιν τῆς ἀσελγίας, τὸ ἐγκώμιον τῆς σωφροσύνης, τὴν κατάκρισιν τῆς ὑπερηφανείας, τὸν ἔπαινον τῆς ἀγαθότητος, ὡσὰν ποικίλον καὶ πολυσύνθετον φάρμακον ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ὅλα τὰ εἶδη. Τὸ νὰ λάβῃ δὲ κανεὶς τὸ κατάλληλον καὶ χρήσιμον διὰ τὸν ἑαυτὸν του φάρμακον εἶναι

ἐκάσιον τῶν ἀκούοντων ἐστί. Πρόεισι μὲν οὖν φανερώς ὁ λόγος, εἰς δὲ τὸ ἐκάσιον συνειδὸς ἐγκαυθεζόμενος, λανθανόντως καὶ τὴν παρ' ἑαυτοῦ θεραπείαν παρέχει, καὶ πρὶν ἢ δημοσιευθῆναι τὸ νόσημα, τὴν ὑγίειαν πολλάκις ἐπήγαγεν.

5 4. Ἐκούσατε γοῦν χθές, πῶς ἐπήνεσα τῆς εὐχῆς τὴν δύναμιν, πῶς ἐκάκισα τοὺς μετὰ ραθυμίας εὐχομένους, οὐδένα αὐτῶν δημοσιεύσας. Οἱ μὲν οὖν συνειδότες ἑαυτοῖς σπουδῆν, ἐδέξαντο τὸ ἐγκώμιον τῆς εὐχῆς, καὶ ἐγένοντο σπουδαιότεροι τοῖς ἐπαίνοις· οἱ δὲ συνειδότες ἑαυτοῖς ραθυμίαν, ἐδέξαντο πάλιν τὴν ἐπιτίμησιν, καὶ τὴν ὀλιγωρίαν ἀπέθεντο. Ἄλλ' οὔτε τούτους, οὔτε ἐκείνους ἴσμεν· ἡ δὲ ἄγνοια ἀμφοτέρους χρήσιμος αὕτη. Πῶς, ἐγὼ λέγω.

Ὁ τῶν ἐγκωμίων ἀκούσας τῆς εὐχῆς, καὶ συνειδὼς ἑαυτῷ σπουδῆν, εἰ πολλοὺς εἶχε μάρτυρας τῶν ἐγκωμίων, πρὸς ἀπόνουσαν ἂν ἐξωλίσθησε· νυνὶ δὲ λανθανόντως δεξάμενος τὸν ἐπαινον, πάσης ἀλαζονείας ἀπήλλακται. Πάλιν ὁ συνειδὼς ἑαυτῷ ραθυμίαν, τῆς κατηγορίας ἀκούσας, ἐγένετο βελτίων ἀπὸ τῆς κατηγορίας οὐδένα σχῶν τῆς ἐπιτιμήσεως γνωσιῶν ἀνθρώπων· τοῦτο δὲ αὐτὸν οὐχ ὡς ἔτυχεν ὦνησε. Διὰ γὰρ
20 τὸ πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἐπιτοῆσθαι δόξαν, ἕως μὲν ἂν λανθάνειν νομίζωμεν ὄντες κακοί, σπουδάζομεν γίνεσθαι βελτίους· ἐπειδὴν δὲ πᾶσι γενόμεθα κατὰδηλοι, καὶ τὴν ἐκ τοῦ λανθάνειν ἀπολέσωμεν παραμυθίαν, ἀναισχυντιότεροι καὶ ραθυμότεροι μᾶλλον γινόμεθα. Καὶ καθάπερ τὰ ἔλκη γυμνούμενα, καὶ ἀέρι ψυχρῷ συχνῶς ὀμιλοῦντα, χαλεπώτερα γίνονται· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἡμαρτηκυῖα, ἂν μετὰ πολλῶν ἐλέγχεται· ἐφ' οἷς ἐπλημμέλησεν, ἀναισχυντιότερα γίνεται. Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, λανθανόντως ὁ λόγος ὑμᾶς ἐθεράπευσε.

Καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι ἡ λανθάνουσα αὕτη ἰατρεία πολὺ τὸ

ἔργον ἑνὸς ἐκάστου τῶν ἀκουόντων. Ἐξέρχεται μὲν λοιπὸν φανερὰ ὁ λόγος καὶ ἀφοῦ εἰσδύσῃ μέσα εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ καθενός, λανθανόντως καὶ τὴν ἰδικὴν του θεραπείαν παρέχει, καὶ πρὶν νὰ γίνῃ γνωστὴ ἡ ἀσθένεια πολλές φορές ἐπαναφέρει τὴν υἰεΐαν.

4. Ἀκούσατε λοιπὸν χθὲς πῶς ἐπήνεσα τὴν δύναμιν τῆς προσευχῆς, πῶς ἐκάκισα αὐτοὺς ποὺ προσεύχονται μὲ νωθρότητα, δίχως νὰ ἀναφέρω κανένα ἀπὸ αὐτούς. Ὅσοι λοιπὸν συνησθάνοντο τοὺς ἑαυτοὺς των προθύμους, ἐδέχθησαν τὸ ἐγκώμιον τῆς προσευχῆς καὶ ἔγιναν σπουδαιότεροι διὰ τῶν ἐπαίνων· ὅσοι δὲ συνησθάνοντο τοὺς ἑαυτοὺς των νωθρούς, ἐδέχθησαν πάλιν τὴν κατηγορίαν καὶ ἀπεμάκρυναν τὴν ἀδιαφορίαν. Ἀλλὰ οὔτε τούτους οὔτε ἐκείνους γνωρίζομεν· αὐτὴ δὲ ἡ ἄγνοια εἶναι χρήσιμος καὶ διὰ τοὺς δύο· τὸ πῶς δὲ θὰ σᾶς εἰπῶ.

Ἐκεῖνος ποὺ ἤκουσε τοὺς ἐπαίνους τοὺς διὰ τὴν προσευχὴν καὶ συνησθάνετο τὸν ἑαυτὸν του πρόθυμον, ἐὰν εἶχε πολλοὺς μάρτυρας τῶν ἐπαίνων του, θὰ ἤμποροῦσε νὰ κατακυλήσῃ πρὸς τὴν ὑπερηφάνειαν· τῶρα ὅμως ποὺ ἐδέχθη τὸν ἔπαινον δίχως νὰ τὸν ἀντιληφθοῦν οἱ ἄλλοι ἔχει ἀπαλλαγῆ ἀπὸ κάθε ἀλαζονείαν. Ἐκεῖνος πάλιν ποὺ γνωρίζει τὴν νωθρότητα του, ὅταν ἤκουσε τὴν ἐπίπληξιν, ἔγινε καλύτερος ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιτιμήσεως, χωρὶς κανεὶς νὰ λάβῃ γινῶσιν τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιτιμήσεως. Τοῦτο δὲ τὸν ὠφέλησεν ὄχι ὀλίγον. Διότι ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι φοβούμεθα τὴν γνώμην τῶν πολλῶν, καθ' ὃν χρόνον νομίζομεν ὅτι διαφεύγομεν τῆς προσοχῆς των, ἐνῶ εἴμεθα κακοί, προσπαθοῦμε νὰ γίνωμεν καλύτεροι· ὅταν ὅμως γίνωμεν φανεροὶ εἰς ὅλους καὶ χάσωμε τὴν παρηγορίαν ποὺ εἴχομεν ὡς ἀγνοούμενοι ὑπὸ τῶν ἄλλων, γινόμεθα τότε πρὸ ἀναιδεῖς καὶ πρὸ ράθυμοι. Καὶ ὅπως ὅταν γυμνώνωνται αἱ πληγαὶ καὶ ἐκτίθενται συχνὰ εἰς ψυχρὸν ἀέρα γίνονται χειρότεροι, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ποὺ ἔχει ἀμαρτήσῃ, ἂν ἐλέγχεται μεταξὺ πολλῶν δι' ὅσα ἡμάρτησεν, γίνεται πρὸ ἀναιδεῖς. Διὰ νὰ μὴ συμβῆ λοιπὸν τοῦτο σᾶς ἐθεράπευσεν ὁ λόγος κρυφά.

Καὶ διὰ νὰ μάθετε ὅτι ἡ κρυφὴ αὐτὴ θεραπεία ἔχει

κέρδος ἔχει, ἀκούσατε τί φησιν ὁ Χριστός· «Ἐὰν ἁμάρτη εἰς
 σὲ ὁ ἀδελφός σου, ἔλεγξον αὐτόν»· καὶ οὐκ εἶπε, μεταξὺ σοῦ
 καὶ τῆς πόλεως, οὐδὲ μεταξὺ σοῦ καὶ τοῦ δήμου, ἀλλὰ, «Με-
 ταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου». Ἀμάρτυρος ἔσιω, φησίν, ἡ κα-
 5 τηγορία, ἵνα εὐκόλος γένηται ἡ πρὸς διόρθωσιν μεταβολή.
 Μέγα ἄρα ἀγαθόν, τὸ ποιεῖσθαι τὴν παραίνεσιν μὴ δημοσιευο-
 μένην. Ἀρκεῖ τὸ συνειδὸς, ἀρκεῖ ὁ κριτῆς ἐκεῖνος ὁ ἀδέκα-
 στος. Οὐχ οὕτω σὺ ἐπιτιμᾷς τῷ ἡμαρτηκότι, ὡς τὸ συνειδὸς
 ἑαυτοῦ (πικρότερός ἐστιν ὁ κατήγορος ἐκεῖνος), οὔτε ἀκρι-
 10 βέστερον εἰδὼς τὰ πεπλημμελημένα. Μὴ τοίνυν προσθῆς τραῦ-
 μα τραύμασι, δημοσιεύων τὸν ἡμαρτηκότα, ἀλλ' ἀμάρτυρον
 ποιῶ τὴν παραίνεσιν.

Τοῦτο τοίνυν καὶ ἡμεῖς ποιούμεν νῦν, ὅπερ καὶ Παῦ-
 λος ἐποίησεν, ἀμάρτυρον κατασκευάζων τοῦ παρὰ Κορινθί-
 15 οῖς ἡμαρτηκότις τὴν κατηγορίαν. Καὶ ἄκουε πῶς. «Διὰ τοῦ-
 το», φησίν, «ἀδελφοί, μειεσχημάτια ταῦτα εἰς ἑμαυτὸν καὶ
 Ἀπολλῶ». Καὶ μὲν οὐχὶ αὐτός, οὐδὲ Ἀπολλῶ ἦσαν οἱ σχί-
 σαντες τὸν δῆμον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν διατεμόντες· ἀλλ' ὅ-
 μως συνεσκίασε τὴν κατηγορίαν, καὶ καθάπερ προσωπέοις
 20 τισί, τοῖς αὐτοῦ καὶ Ἀπολλῶ ὀνόμασι τὰς τῶν ὑπευθύνων
 ἀποκρύψας ὄψεις, ἐξουσίαν αὐτοῖς ἐδίδου μεταβαλέσθαι ἐκ
 τῆς πονηρίας ἐκείνης. Καὶ πάλιν, «Μήπως ἐλθόντα με ὁ Θε-
 ὸς ταπεινώσῃ, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προσημαρτηκότων
 καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ ἀσελείᾳ ἣ
 25 ἔπραξαν». Ὅρα πῶς καὶ ἐνταῦθα ἀδιορίστως λέγει τοὺς ἡ-
 μαρτηκότας, ἵνα μὴ φανερὰν ποιήσας τὴν κατηγορίαν, ἀναι-
 σχυντιότεραν ἐργάσῃται τὴν τῶν ἡμαρτηκότων ψυχὴν. Ὡσπερ
 οὖν ἡμεῖς μετὰ τοσαύτης φειδοῦς τοὺς ἐλέγχους ποιούμεθα,
 οὕτω, παρακαλῶ, καὶ ὑμεῖς μετὰ πάσης σπουδῆς δέχεσθαι
 30 τὴν διόρθωσιν, καὶ μετὰ ἀκριβείας τοῖς λεγομένοις προσ-
 ἔχετε.

5. Διελέχθημεν ὑμῖν χθὲς περὶ τῆς δυνάμεως τῆς κατὰ

1. Ματθ. 18, 15.

2. Ματθ. 18, 15.

3. Α' Κορ. 4, 6.

4. Β' Κορ. 12, 21.

πολὺ μεγάλην ὠφέλειαν, ἀκούσατε τί λέγει ὁ Χριστός· «ἐὰν ὁ ἀδελφός σου ἁμαρτήσῃ πῆγαινε καὶ ἔλεγξέ τον»¹. Δὲν εἶπε μεταξὺ σοῦ καὶ τῆς πόλεως, οὔτε μεταξὺ σοῦ καὶ τοῦ πλήθους, ἀλλὰ «ὅταν θὰ εἴσθε οἱ δύο σὰς μόνοι»². Ἄς εἶναι χωρὶς μάρτυρας ἢ κατηγορία, λέγει, διὰ νὰ γίνῃ εὐκόλη ἢ ἀλλαγὴ πρὸς διόρθωσιν. Ἄρα λοιπὸν εἶναι πολὺ μεγάλο καλὸ τὸ νὰ κάμῃς τὴν συμβουλήν, χωρὶς νὰ τὴν δημοσιεύσῃς. Ἄρκεῖ ἢ συνείδησις, ἄρκεῖ ὁ κριτῆς ἐκεῖνος ὁ ἀμερόληπτος. Δὲν ἐπιπλήττεις κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐσὺ αὐτὸν ποὺ ἠμάρτησεν, ὅπως ἢ συνείδησίς του (εἶναι δριμύτερος ὁ κατήγορος ἐκεῖνος), οὔτε γνωρίζεις μὲ ἀκρίβειαν τὰ ἁμαρτήματα. Λοιπὸν μὴ προσθέσῃς τραῦμα ἐπάνω εἰς τραύματα, γνωστοποιῶν αὐτὸν ποὺ ἠμάρτησεν, ἀλλὰ νὰ κάμῃς τὴν συμβουλήν ἁμαρτύρητον.

Αὐτὸ λοιπὸν πράττομεν καὶ ἡμεῖς τώρα, ὅπως ἔπραξε καὶ ὁ Παῦλος ποὺ ἔκαμεν ἁμαρτύρητον τὴν κατηγορίαν τοῦ ἁμαρτήσαντος εἰς τοὺς Κορινθίους. Καὶ ἄκουε πῶς. «Διὰ τοῦτο», λέγει, «ἀδελφοί, αὐτὰ ποὺ σᾶς εἶπα τὰ μετέτρεψα ὥστε νὰ ἐφαρμόζουν εἰς τὸν ἑαυτὸν μου καὶ τὸν Ἄπολλῶ»³. Καὶ ὅμως δὲν ἦτο οὔτε αὐτός, οὔτε ὁ Ἄπολλῶ ποὺ διέσπασαν τὸν λαὸν εἰς πολλὰς μερίδας καὶ διήρεσαν τὴν ἐκκλησίαν· ὅμως συνεκάλυψε τὴν κατηγορίαν, καὶ ὡσὰν μὲ κάποια πρόσωπεῖα, εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἄπολλῶ, ἀπέκρυψε τὰ πρόσωπα τῶν ὑπευθύνων καὶ ἔδωσε τὸ δικαίωμα εἰς αὐτοὺς νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν πονηρίαν ἐκείνην. Καὶ πάλιν· «Μήπως ὅταν ἔλθω πάλιν, μὲ ταπεινώσει ὁ Θεός μου καὶ πενήθσω πολλοὺς ποὺ ἠμάρτησαν προηγουμένως καὶ δὲν μετενόησαν διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ τὴν ἀσέλγειαν ποὺ διέπραξαν»⁴. Βλέπε πῶς ὁμιλεῖ καὶ ἐδῶ ἀπροσδιορίστως δι' αὐτοὺς ποὺ ἠμάρτησαν, διὰ νὰ μὴ κάμῃ φανεράν τὴν κατηγορίαν καὶ κάμῃ θρασυτέρας τὰς ψυχὰς τῶν ἁμαρτησάντων. Ὅπως λοιπὸν ἡμεῖς μὲ τόσην φειδῶ κάμνομεν τοὺς ἐλέγχους ἔτσι, παρακαλῶ, καὶ ἐσεῖς μὲ πολλὴν ζῆλον νὰ δέχεσθε τὴν διόρθωσιν καὶ νὰ προσέχετε μὲ προσοχὴν εἰς αὐτὰ ποὺ λέγονται.

5. Σᾶς ὠμίλησα χθὲς περὶ τῆς δυνάμεως τῆς προσευ-

τὴν εὐχὴν. Ἐδειξα πῶς ὁ διάβολος τότε ἐφεδρεύει κακοῦργος ὢν. Ἐπειδὴ γὰρ μέγιστον κέρδος ἐκ τῆς εὐχῆς ὁρᾷ γινόμενον ἡμῖν, τότε μάλιστα ἐπιτίθεται ἵνα ἡμᾶς ἐκκρούσῃ τῆς ἀπολογίας, ἵνα κεναῖς οἴκαδε ἀποπέμψῃ χερσί. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀρχόντων, ἐπειδὴ οἱ τῆς τάξεως καὶ περὶ αὐτὸν ὄντες τὸν ἄρχοντα ἀπεχθῶς ἔχουσι πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας, διὰ τῶν ράβδων πόρρωθεν αὐτοὺς ἀπελαύνουσι, κωλύοντες προσελθεῖν καὶ ἀποδύρασθαι καὶ φιλανθρωπίας τυχεῖν· οὕτω καὶ ὁ διάβολος, ἐπειδὴ ἴδῃ προσιόντας τῷ δικαστῇ, πόρρωθεν ἀπελαύνει, οὐ διὰ ράβδου, ἀλλὰ διὰ ραθυμίας. Οἶδε γάρ, οἶδε σαφῶς, ὅτι ἂν προσέλθῃσι νήφοντες, καὶ εἰπωσι τὰ ἡμαρτημένα, καὶ ἀποδύρῳνται ζεούσῃ τῇ ψυχῇ, πολλὴν λαβόντες συγγνώμην ἀπέρχονται· φιλάνθρωπος γὰρ ἐστὶν ὁ Θεός· καὶ διὰ τοῦτο προλαμβάνει, καὶ ἀπάγει τῆς ἐντεύξεως αὐτούς, ἵνα μηδενὸς ὢν δέονται ἐπιτύχωσιν. Ἄλλ' οἱ μὲν σιραιῶνται τῶν ἀρχόντων μετὰ βίας ἀποσοβοῦσι τοὺς ἐντυγχάνοντας· ὁ δὲ οὐ μετὰ ἀνάγκης, ἀλλ' ἀπαιτῶν ἡμᾶς καὶ εἰς ραθυμίαν ἐμβάλλων. Διὰ τοῦτο οὐδὲ συγγνώμης ἐσμέν ἄξιοι, ἐκόντες ἑαυτοὺς ἀποσιεροῦντες τῶν ἀγαθῶν.

20 Φῶς ἐστὶ διανοίας καὶ ψυχῆς ἢ μετὰ σπουδῆς εὐχῆ, φῶς ἄσβεστον καὶ διηγενές. Διὰ τοῦτο μυρίους συρφετοὺς λογισμῶν ἐμβάλλει ταῖς ἡμετέραις διανοίαις, καὶ ἅπερ οὐδέποτε ἐλογισάμεθα, ταῦτα συνάγων ἐν τῷ καιρῷ τῆς εὐχῆς καταχειρταῖς ψυχαῖς ἡμῶν. Καὶ καθάπερ ἄνεμοι πολλάκις ἀπεναντίας προσπίπτοντες, λυχνιαῖον πῦρ ἀναπτόμενον ριπίσαντες ἔσβεσαν· οὕτω καὶ ὁ διάβολος, ἐπειδὴ ἴδῃ τὴν φλόγα τῆς εὐχῆς ἡμῖν ἀναπτομένην, μυρίαις φροντίσιν ἔνθεν καὶ ἔνθεν ριπίζων, οὐ πρότερον ἀφίσταται ἕως ἂν σβέσῃ τὸ φῶς. Ἄλλ'

25

κῆς. Σᾶς ἔδειξα ὅτι τότε ὁ Διάβολος παραμονεύει, διότι εἶναι κακοῦργος. Διότι, ἐπειδὴ βλέπει νὰ γίνεται εἰς ἐμᾶς μεγάλη ὠφέλεια ἀπὸ τὴν προσευκὴν, τότε κυρίως μᾶς ἐπιτίθεται, διὰ νὰ μᾶς στερήσῃ τὴν ἀπολογίαν, διὰ νὰ μᾶς ἀποστείλῃ εἰς τὸ σπίτι μας μὲ ἄδεια χέρια. Καὶ ὅπως συμβαίνει εἰς τοὺς ἄρχοντας, ὅταν ἐκεῖνοι ποὺ εἶναι διὰ τὴν διατήρησιν τῆς τάξεως καὶ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ ἄρχοντος ἐχθρεύονται τοὺς πρὸς αὐτὸν ἐρχομένους, τοὺς διώκουν ἀπὸ μακρὰ διὰ τῶν ράβδων, καὶ τοὺς ἐμποδίζουν νὰ ἔλθουν νὰ εὐεργετηθοῦν καὶ τοὺς κτυποῦν, ἔτσι καὶ ὁ Διάβολος ὅταν ἰδῇ ἀνθρώπους νὰ προσέρχονται εἰς τὸν δικαστὴν τοὺς διώκει ἀπὸ μακρὰ, ὄχι διὰ τῆς ράβδου, ἀλλὰ διὰ τῆς ραθυμίας. Διότι γνωρίζει — καὶ τὸ γνωρίζει καλὰ — ὅτι ἂν προσέλθουν μὲ σωφροσύνην καὶ εἰποῦν τὰ ἁμαρτήματα καὶ θρηνήσουν μὲ θερμὴν τὴν ψυχὴν, φεύγουν τελείως συγχωρημένοι, διότι εἶναι φιλόανθρωπος ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο λοιπὸν προλαμβάνει ὁ Διάβολος καὶ ἀπομακρύνει αὐτοὺς ἀπὸ τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἀναστροφὴν, διὰ νὰ μὴ ἐπιτύχουν τίποτε ἀπὸ ὅσα ἔχουν ἀνάγκην. Καὶ οἱ μὲν στρατιῶται τῶν βασιλέων ἐκδιώκουν μὲ βίαν ἐκείνους ποὺ τοὺς πλησιάζουν, αὐτὸς ὅμως ὄχι μὲ βίαν, ἀλλὰ ἀφοῦ μᾶς ἐξαπατήσῃ καὶ βάλῃ ἐντός μας τὴν νωθρότητα. Διὰ τοῦτο δὲν εἴμεθα οὔτε ἄξιοι συγχωρήσεως, διότι ἀποστεροῦμεν ἐκουσίως τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ.

Φῶς τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς εἶναι ἢ προσευκὴ ποὺ γίνεται μὲ ζῆλον, εἶναι φῶς ἄσβεστον καὶ διαρκές. Διὰ τοῦτο ἀναριθμήτους φαύλους λογισμοὺς ἐμβάλλει ὁ Διάβολος εἰς τὰς ψυχὰς μας, καὶ ἐκεῖνα ποὺ οὐδέποτε ἔχομεν σκεφθῆ, αὐτὰ συγκεντρώνει κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευκῆς καὶ τὰ ἐκκύνει εἰς τὰς ψυχὰς μας. Καὶ καθὼς πολλὰς φορὰς ἄνεμοι ποὺ πνέουν ἐκ διαφόρων κατευθύνσεων φῶς λύχνου, ποὺ ἀνάβει, διὰ τῆς σφοδρότητός των σβήνουν, ἔτσι καὶ ὁ διάβολος, ὅταν βλέπῃ νὰ ἀνάβῃ ἢ φλόγα τῆς προσευκῆς σὲ ἐμᾶς, μὲ πολλὰς φροντίδας τὴν προσβάλλει ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη καὶ δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ ἐκεῖ παρὰ τότε μόνον ἀφοῦ προηγουμένως σβήσῃ τὸ φῶς. Ἀλλὰ ὅ,τι κάμνουν οἱ

ὅπερ οἱ τοὺς λύχνους ἐκείνους ἀνάπιοντες ποιοῦσι, τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν. Τί δὲ ἐκεῖνοι ποιοῦσιν;

Ἐπειδὴν ἴδωσιν ἄνεμον προσιόντα σφοδρόν, τὸν δάκτυλον ἐπιθέντες τῇ ὀπῇ τοῦ λύχνου ἀποτειχίζουσι τῷ πνεύματι
5 τὴν εἴσοδον. Ἔως μὲν γὰρ ἂν ἕξωθεν προσβάλλῃ, δυνησόμεθα ἀντιστῆναι· ἐπειδὴν δὲ ἀνοίξωμεν αὐτῷ τὰς θύρας τῆς διανοίας, καὶ ἔνδον δεξώμεθα τὸν ἐχθρόν, οὐκ ἔτι λοιπὸν οὐδὲ μικρὸν ἀντιστῆναι δυνάμεθα· ἀλλὰ πανταχόθεν κατασθέσας ἡμῶν τὴν μνήμην, ὥσπερ λύχνον καπνιζόμενον, ἀφίη-
10 σι τὸ σιόμα ρήματα προφέρειν κενά.

Ἄλλ' ὥσπερ ἐκεῖνοι τὸν δάκτυλον ἐπιτιθέασι τῇ ὀπῇ τοῦ λύχνου, οὕτως ἡμεῖς ἐπιθῶμεν τὸν λογισμὸν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ· ἀποφράξωμεν τοῦ πονηροῦ πνεύματος τὴν εἴσοδον, ἵνα μὴ σθέσῃ ἡμῶν τὸ φῶς τῆς εὐχῆς.

15 Μέννησθε τούτων ἀμφοτέρων τῶν παραδειγμάτων, καὶ τοῦ τῶν σιραιωτῶν, καὶ τοῦ ἄρχοντος, καὶ τοῦ κατὰ τὸν λύχνον; Διὰ γὰρ τοῦτο ταῦτα λέγομεν ὑμῖν τὰ παραδείγματα, ἐν οἷς στρεφόμεθα, ἐν οἷς ἔσμεν, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν ἀναχωρήσαντες καὶ οἴκοι γονόμενοι, ἀπὸ τῶν ἐν χερσὶ πραγμάτων
20 ὑπόμνησιν λαμβάνωμεν τῶν εἰρημένων. Μέγα ὄπλον εὐχή, καὶ μεγάλη ἀσφάλεια.

6. Ἠκούσατε χθές, πῶς οἱ τρεῖς παῖδες πεπεδημένοι κατέλυσαν τὴν τοῦ πυρὸς δύναμιν, πῶς κατεπάτησαν τὴν φλόγα, πῶς περιεγένοντο τῆς καμίνου, καὶ τῆς ἐνεργείας ἐκρά-
25 τησαν τοῦ στοιχείου; Ἀκούσατε σήμερον πάλιν, πῶς ὁ γενναῖος καὶ μέγας Ἰσαὰκ αὐτῆς περιεγένετο τῆς τῶν σωμάτων φύσεως δι' εὐχῆς. Ἐκεῖνοι κατέλυσαν τοῦ πυρὸς τὴν δύναμιν, οὗτος σήμερον τῆς φύσεως πεπηρωμένης ἔλυσε τὰ δεσμά. Καὶ μάθε πῶς τοῦτο ἐποίει. («Ἐδέειτο»), φησὶν, «Ἰσα-
30 ἀκ περὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὅτι σιεῖρα ἦν». Ταῦτα σήμερον ὑμῖν ἀνεγνώσθη χθές περὶ εὐχῆς ὁ λόγος, καὶ σήμερον πάλιν

ἀνάπτοντες τοὺς λύχνους ἐκείνους, καὶ ἐμεῖς τὸ ἴδιον θὰ κάμωμεν. Τί κάμνουν λοιπὸν ἐκεῖνοι;

Ὅταν ἴδουν ὅτι ἐπέρχεται δυνατὸς ἄνεμος, ἀφοῦ θέσσουν τὸν δάκτυλόν τους εἰς τὴν ὀπὴν τοῦ λύχνου ἀποφράσσουν τὴν εἴσοδον εἰς τὸν ἄνεμον. Διότι καθ' ὃν χρόνον θὰ μᾶς ἐπιτίθεται ἀπὸ ἔξω, θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀντισταθῶμεν, ὅταν ὅμως ἀνοίξωμεν εἰς αὐτὸν τὰς θύρας τοῦ λογισμοῦ καὶ δεχθῶμεν ἐντὸς τὸν ἐχθρόν, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀντισταθῶμεν καθόλου καὶ ἀφοῦ σβήσῃ ἐντελῶς τὴν μνήμην μας θὰ ἀφήσῃ νὰ προσφέρῃ τὸ στόμα λόγια κενά, ὡσὰν τὸν λύχνον ποὺ καπνίζει.

Ἄλλὰ ὅπως ἐκεῖνοι τοποθετοῦν τὸν δάκτυλον εἰς τὴν ὀπὴν τοῦ λύχνου, ἔτσι καὶ ἐμεῖς ἄς ἐπιθέσωμεν τὸν λογισμὸν εἰς τὴν ἰδικὴν μας διάνοιαν, καὶ ἄς κλείσωμεν τὴν εἴσοδον εἰς τὸ πονηρὸν πνεῦμα, διὰ νὰ μὴ μᾶς σβήσῃ τὸ φῶς τῆς προσευχῆς.

Ἐνθυμεῖσθε τὰ δύο παραδείγματα αὐτά, καὶ τὸ παράδειγμα τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ ἄρχοντος καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ λύχνου; Δι' αὐτὸ λοιπὸν λέγων εἰς ἑσᾶς αὐτὰ τὰ παραδείγματα εἰς τὰ ὁποῖα ἐξακολουθοῦμεν νὰ ἐνδιατρίβωμεν καὶ νὰ εὕρισκώμεθα, διὰ νὰ ἐνθυμούμεθα τὰ λεχθέντα ἀπὸ τὰ παραδείγματα αὐτά, ὅταν θὰ ἀναχωρήσωμεν ἀπὸ ἐδῶ καὶ θὰ εἴμεθα εἰς τὰς οἰκίας μας. Εἶναι μεγάλο ὄπλον ἢ προσευχὴ καὶ μεγάλη ἀσφάλεια.

6. Ἀκούσατε χθὲς πῶς οἱ τρεῖς παῖδες δεσμευμένοι κατέλυσαν τὴν δύναμιν τοῦ πυρός, πῶς περιεφρόνησαν τὴν φλόγα καὶ ὑπερίσχυσαν τῆς καμίνου, πῶς ἐνίκησαν τὴν ἐνέργειαν τοῦ στοιχείου; Ἀκούσατε σήμερα πάλιν πῶς ὁ γενναῖος καὶ μέγας Ἰσαὰκ ὑπερίσχυσεν αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν σωμάτων διὰ τῆς προσευχῆς. Ἐκεῖνοι κατέλυσαν τὴν δύναμιν τοῦ πυρός, αὐτὸς σήμερα κατήργησε τὰ δεσμὰ τῆς ἀναλήρου φύσεως. Καὶ μάθε πῶς τὸ ἔκαμε αὐτό. «Προσηύχετο», λέγει, «ὁ Ἰσαὰκ πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὴν γυναῖκα του, διότι ἦταν στεῖρα»⁵. Αὐτὰ σήμερα εἰς ἑσᾶς ἀνεγνώσθησαν· χθὲς περὶ τῆς προσευχῆς ἦτο ὁ λόγος καὶ σήμερα πάλι ἀπο-

ἀπόδειξις τῆς δυνάμεως τῆς εὐχῆς. Ὅρατε πῶς ἡ τοῦ Πνεύματος ὠκονόμησε χάρις σύμφωνα τοῖς χθὲς εἰρημένοις ἀγνωσθῆναι τὰ τήμερον; «Ἐδέειτο», φησὶν, «Ἰσαὰκ περὶ Γεβέκκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὅτι σιεῖρα ἦν». Τοῦτο προῶτον
5 ἄξιον ζητῆσαι, τίνας ἔνεκεν σιεῖρα ἦν. Βίου ἦν θαυμασιοῦ καὶ πολλῆς γέμοντος σωφροσύνης καὶ αὐτῆ, καὶ ὁ ἀνήρ. Οὐκ ἔχομεν ἐπιλαβέσθαι τῆς ζωῆς τῶν δικαίων, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἔργον ἁμαρτιῶν ἡ σιείρωσις. Καὶ οὐκ αὐτῆ σιείρα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἡ Σάρρα, ἡ τεκοῦσα αὐτόν οὐχ
10 ἡ μήτηρ δὲ αὐτοῦ μόνον σιείρα ἦν, οὐδὲ ἡ γυνή, ἀλλὰ καὶ ἡ νύμφη, ἡ τοῦ Ἰακώβ γυνή ἡ Ραχήλ. Τί βούλεται τῶν σιειρῶν τούτων ὁ χορός; Πάντες δίκαιοι, πάντες ἐν ἀρετῇ ζῶντες, πάντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἑμαρτυρήθησαν. Περὶ γὰρ αὐτῶν ἔλεγεν· «Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ
15 ὁ Θεὸς Ἰακώβ». Περὶ τῶν αὐτῶν καὶ Παῦλος οὕτω πως λέγει «Δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται ὁ Θεός, Θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν».

Πολλὰ αὐτῶν τὰ ἐγκώμια ἐν τῇ Καινῇ, πολλοὶ αὐτῶν οἱ ἔπαινοι ἐν τῇ Παλαιᾷ. Πανταχόθεν λαμπροὶ καὶ εὐδόκιμοι,
20 καὶ πάντες σιείρας ἔσχον γυναικας, καὶ ἐν ἀπαιδίᾳ μέχρι πολλοῦ διετέλεσαν χρόνου. Ὅταν οὖν ἴδῃς, ἄνδρα καὶ γυναῖκα ἀρετῇ συζῶντας, διὰ τῆς θεοφιλεῖς, εὐσεβείας ἐπιμελουμένους, καὶ ἀπαιδίαν νοσοῦντας, μὴ νομίσης ἁμαρτιῶν εἶναι πάντως τὴν ἀπαιδίαν ἀνταπόδοσιν. Πολλοὶ γὰρ τῆς
25 οἰκονομίας οἱ τοῦ Θεοῦ λόγοι καὶ ἡμῖν ἀπόρρητοι, καὶ ὑπὲρ πάντων εὐχαριστεῖν δεῖ, καὶ μόνους ἐκείνους ταλανίζειν τοὺς ἐν κακίᾳ ζῶντας, οὐχὶ τοὺς παιδιά μὴ κεκτημένους. Πολλάκις ὁ Θεὸς ποιεῖ συμφερόντως· ἡμεῖς δὲ τὴν αἰτίαν τῶν γινομένων οὐκ ἴσμεν. Διὰ τοῦτο πανταχοῦ θαυμάζειν χρὴ
30 αὐτοῦ τὴν σοφίαν, καὶ δοξάζειν τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ τὴν ἄφατον.

6. Γεν. 25, 21.

7. Ἐξ. 3, 6.

8. Ἐδρ. 11, 16.

δεικνύεται ἡ δύναμις τῆς προσευχῆς. Βλέπετε πῶς τὰ ἐξ-οικονόμησεν ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, ὥστε σύμφωνα μὲ τὰ λεχθέντα χθές, νὰ ἀκουσθοῦν τὰ σημερινά; «Προσηύχετο», λέγει, «ὁ Ἰσαὰκ διὰ τὴν Ρεβέκκαν τὴν γυναῖκα του, διότι ἦταν στεῖρα»⁶. Πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν πρῶτα τοῦτο· διὰ ποίαν αἰτίαν ἦτο στεῖρα. Ὁ βίος των ἦτο ἀξιοθαύμαστος καὶ πλήρης σωφροσύνης, καὶ αὐτῆς καὶ τοῦ ἀνδρός της. Δὲν ἤμποροῦμεν νὰ κατηγορήσωμεν τὴν ζωὴν τῶν δικαίων τούτων καὶ νὰ εἰποῦμεν ὅτι ἡ στείρωσις ἦτο ἀποτέλεσμα τῶν ἁμαρτιῶν. Καὶ δὲν ἦτο μόνον αὐτῇ στεῖρα, ἀλλὰ καὶ ἡ μητέρα του ἡ Σάρρα πού τὸν ἐγέννησεν καὶ ὄχι μόνον ἡ μητέρα του ἦτο στεῖρα, ὄχι μόνον ἡ γυναῖκα του, ἀλλὰ καὶ ἡ νύφη του, ἡ γυναῖκα τοῦ υἱοῦ του Ἰακώβ, ἡ Ραχήλ. Τί θέλει ὁ χορὸς τῶν στειρῶν τούτων; Ὅλοι ἦσαν δίκαιοι, ὄλοι ἐνάρετοι, ὄλοι ἔχουν μαρτυρηθῆ ὡς ἐνάρετοι ἀπὸ τὸν Θεόν. Διότι περὶ αὐτῶν ἔλεγεν· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ»⁷. Περὶ αὐτῶν καὶ ὁ Παῦλος λέγει τὰ ἐξῆς· «διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν ἐντρέπεται ὁ Θεὸς νὰ ὀνομάζεται Θεὸς των»⁸.

Πολλὰ εἶναι τὰ ἐγκώμα αὐτῶν εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, πολλοὶ οἱ ἔπαινοι αὐτῶν εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Εἰς ὅλα ἦσαν λαμπροὶ καὶ ἐνδοξοὶ καὶ ὄλοι εἶχον στεῖρας γυναῖκας, καὶ ἦσαν ἄτεκνοι ἐπὶ πολὺ χρονικὸν διάστημα. Ὅταν λοιπὸν βλέπῃς ἀνδρόγυνον νὰ συζῆ ἐνάρετα, ὅταν βλέπῃς νὰ ἀγαποῦν τὸν Θεόν, νὰ φροντίζουν διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ νὰ μὴ ἤμποροῦν νὰ ἀποκτήσουν τέκνα, νὰ μὴ νομίσῃς ὅτι ὅπωςδήποτε ἡ ἀτεκνία εἶναι ἀνταπόδοσις τῶν ἁμαρτιῶν. Διότι εἶναι πολλοὶ οἱ λόγοι τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς ἡμᾶς ἀπόρρητοι, καὶ δι' ὅλα πρέπει νὰ τὸν εὐχαριστοῦμεν καὶ μόνον ἐκείνους πού ζοῦν εἰς τὴν κακίαν πρέπει νὰ ἐλεεινολογοῦμεν, καὶ ὄχι αὐτοὺς πού δὲν ἔχουν τέκνα. Πολλάκις ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ πρὸς τὸ συμφέρον μας, ἡμεῖς ὅμως τὸν λόγον διὰ τὸν ὁποῖον γίνονται δὲν γνωρίζομεν. Διὰ τοῦτο παντοῦ πρέπει νὰ θαυμάζωμεν τὴν σοφίαν του καὶ νὰ δοξάζωμεν τὴν ἀνέκφραστον φιλανθρωπίαν του.

7. Ἀλλὰ οὗτος μὲν εἰς ἥθος ὁ λόγος ἡμᾶς παιδεῦσαι
 δύναται· δεῖ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν εἰπεῖν, δι' ἣν ἦσαν αἱ γυναῖ-
 κες ἐκεῖναι σιεῖραι. Τίς οὖν ἡ αἰτία; Ἰν', ὅταν ἴδῃς τὴν
 παρθένον τίκτουςαν τὸν κοινὸν ἡμῶν Δεσπότην, μὴ ἀπιστή-
 5 σης. Οὐκοῦν γύμνασόν σου τὴν διάνοιαν ἐν τῇ μήτρᾳ τῶν
 σιερωῶν· Ἰν', ὅταν ἴδῃς πεπηρωμένην καὶ δεδεμένην τὴν μή-
 τραν πρὸς παιδοποιΐαν ἀνοιγομένην ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος,
 μὴ θαυμάσης ἀκούων ὅτι παρθένος ἔτεκε. Μᾶλλον δὲ καὶ
 θαύμασον, καὶ ἐκπλάγηθι, ἀλλὰ μὴ ἀπιστήσης τῷ θαύματι.
 10 Ὅταν λέγῃ πρὸς σὲ ὁ Ἰουδαῖος, πῶς ἔτεκεν ἡ παρθέ-
 νος; εἰπέ πρὸς αὐτόν, πῶς ἔτεκεν ἡ σιεῖρα καὶ γεγηρακυῖα;
 Δύο κωλύματα τότε ἦν, τό τε ἄωρον τῆς ἡλικίας, καὶ τὸ ἄ-
 χρησιον τῆς φύσεως· ἐπὶ δὲ τῆς παρθένου ἐν κώλυμα μόνον
 ἦν, τὸ μὴ μετασχεῖν γάμου. Προοδοποιεῖ τοίνυν τῇ παρθένῳ
 15 ἡ σιεῖρα. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι διὰ τοῦτο αἱ σιεῖραι προέλαβον,
 ἵνα πιστευθῇ τῆς παρθένου ὁ τόκος, ἄκουσον τῶν ρημάτων
 τοῦ Γαβριὴλ τῶν πρὸς αὐτήν. Ἐπειδὴ γὰρ ἦλθε καὶ εἶπεν
 αὐτῇ, «Συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ
 ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν», ἐξεπλάγη ἡ παρθένος καὶ ἐθαύμασε,
 20 καὶ εἶπε· «Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;»·
 Τί οὖν ὁ ἄγγελος; «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ». Μὴ
 ζήτηι φύσεως ἀκολουθίαν, φησὶν, ὅταν ὑπὲρ φύσιν ἢ τὸ
 γινόμενον· μὴ περιβλέπου γάμον καὶ ὠδῖνα, ὅταν μείζων
 γάμου τῆς γενέσεως ὁ τρόπος ἦ. «Καὶ πῶς ἔσται τοῦτο», φη-
 25 σὶν, «ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;». Καὶ μὴν διὰ τοῦτο ἔσται τοῦ-
 το, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκεις. Εἰ γὰρ ἐγίνωσκες ἄνδρα, οὐκ
 ἂν κατηξιώθῃς ὑπηρετήσασθαι τῇ διακονίᾳ ταύτῃ.
 Ὡστε δι' ὃ ἀπιστεῖς, διὰ τοῦτο πίστευε. Οὐκ ἂν δὲ κατη-
 ξιώθῃς τοιαύτῃ διακονίᾳ ὑπηρετήσασθαι, οὐκ ἐπειδὴ κακὸν
 30 ὁ γάμος, ἀλλ' ἐπειδὴ κρείσσων ἡ παρθενία· τὴν δὲ τοῦ Δε-

9. Λουκᾶ 1, 31.
 10. Λουκᾶ 1, 34.
 11. Λουκᾶ 1, 35.
 12. Λουκᾶ 1, 34.

7. Ἄλλὰ αὐτὸς μὲν ὁ λόγος ἠμπορεῖ νὰ μᾶς ὠφελήσῃ ἠθικῶς, πρέπει ὅμως νὰ εἰποῦμεν καὶ τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὁποίαν ἦσαν αἱ γυναῖκες ἐκεῖναι στεῖραι. Ποία λοιπὸν ἦτο ἡ αἰτία; Διὰ νὰ μὴ ἀπιστήσῃς, ὅταν θὰ ἰδῆς τὴν Παρθένον νὰ γεννᾷ τὸν κοινὸν ἡμῶν Δεσπότην. Λοιπὸν προετοίμασε τὴν διάνοιάν σου διὰ τῆς μήτρας τῶν στείρων, ὥστε, ἀφοῦ θὰ ἰδῆς ἀνάπηρον καὶ κλειστὴν μήτραν νὰ παιδοποιῇ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, νὰ μὴ ἐκπλαγῆς ὅταν ἀκούσῃς ὅτι παρθένος ἐγέννησεν. Μᾶλλον δὲ νὰ θαυμάσῃς καὶ νὰ ἀπορήσῃς, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀπιστήσῃς εἰς τὸ θαῦμα.

Ὅταν λέγῃ πρὸς ἐσὲ ὁ Ἰουδαῖος, πῶς ἐγέννησεν ἡ παρθένος; Νὰ εἰπῆς πρὸς αὐτόν, πῶς ἐγέννησεν ἡ στεῖρα καὶ συγχρόνως γραῖα; Δύο ἦσαν τότε τὰ ἐμπόδια πρὸς τοκετόν· ἀφ' ἑνὸς τὸ παράκαιρον τῆς ἡλικίας, ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀχρήστεισις τῆς φύσεως. Εἰς τὴν Παρθένον ὑπῆρχε μόνον ἓνα ἐμπόδιον, τὸ ὅτι δὲν ἦλθεν εἰς γάμον. Διανοίγει λοιπὸν ἡ στεῖρα τὴν ὁδὸν εἰς τὴν Παρθένον. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς ὅτι διὰ τοῦτο προηγήθησαν αἱ στεῖραι, διὰ νὰ πιστευθῇ ὁ τόκος τῆς Παρθένου, ἄκουσε τὰ λόγια τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ πρὸς αὐτήν. Ὅταν δηλαδὴ ἦλθε πρὸς αὐτήν καὶ εἶπε «θὰ συλλάβῃς, καὶ θὰ γεννήσῃς υἱόν, καὶ θὰ τὸν ὀνομάσῃς Ἰησοῦν»⁹, ἐξεπλάγη ἡ Παρθένος, ἠπόρησε καὶ εἶπεν· «πῶς θὰ γίνῃ τοῦτο, ἀφοῦ δὲν ἔχω ἄνδρα;»¹⁰. Τί ἀπήντησε λοιπὸν ὁ ἄγγελος; «Πνεῦμα ἅγιον θὰ ἔλθῃ εἰς ἐσέ»¹¹. Μὴ ζητῆς τάξιν φυσικὴν, λέγει, ὅταν αὐτὸ ποῦ γίνεται εἶναι ὑπὲρ φύσιν· μὴ παρατηρῆς γάμον καὶ πόνους τοκετοῦ, ὅταν εἶναι ὁ τρόπος τῆς γεννήσεως ἀνώτερος τοῦ γάμου. «Καὶ πῶς θὰ γίνῃ τοῦτο», λέγει, «ἀφοῦ δὲν ἔχω ἄνδρα;»¹². Ἀκριβῶς διὰ τοῦτο θὰ γίνῃ αὐτὸ ἐπειδὴ δὲν γνωρίζεις ἄνδρα. Διότι ἐὰν ἐγνώριζες ἄνδρα, δὲν θὰ εἶχες ἀξιωθῆ νὰ προσφέρῃς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτήν.

Ὡστε δι' ἐκεῖνο ποῦ ἀπιστεῖς, δι' αὐτὸ νὰ πιστεύῃς. Δὲν θὰ εἶχες ἀξιωθῆ νὰ προσφέρῃς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτήν, ὅχι ἐπειδὴ εἶναι κακὸς ὁ γάμος, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι καλυτέρα ἡ παρθενία· ἡ δὲ εἴσοδος τοῦ Δεσπότη ἐπρεπε νὰ εἶναι

σπότιου εἴσοδον σεμνοτέραν ἐχοῖν εἶναι τῆς ἡμετέρας· βασιλικὴ γὰρ ἦν· ὁ δὲ βασιλεὺς διὰ σεμνοτέρας εἰσέρχεται. Ἔδει καὶ κοινωνεῖν τὴν γέννησιν ἐκεῖνον, καὶ ἐξηλλάχθαι τῆς ἡμετέρας. Οὐκοῦν ἀμφοτέρω ταῦτα οἰκονομεῖται. Τὸ μὲν γὰρ
 5 ἀπὸ μητέρας γενέσθαι, κοινὸν πρὸς ἡμᾶς· τὸ δὲ χωρὶς γάμων γενέσθαι, μείζον ἢ καθ' ἡμᾶς. Καὶ τὸ μὲν ἐν γαστρὶ κνηθῆναι καὶ συλληφθῆναι, τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης· τὸ δὲ χωρὶς μίξεως γενέσθαι τὴν κύησιν, σεμνότερον τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης. Διὰ τοῦτο δὲ ἀμφοτέρω ταῦτα γέγονεν, ἵνα
 10 καὶ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν κοινωνίαν τὴν πρὸς σὲ μάθῃς τοῦ τιμιομένου.

8. Καὶ σκόπει μοι τὴν σοφίαν τῶν γινομένων. Οὔτε ἡ ὑπεροχὴ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν καὶ συγγένειαν ἐλυμήνατο, οὔτε ἡ πρὸς ἡμᾶς συγγένεια τὴν ὑπεροχὴν ἡμαύρωσεν, ἀλλ'
 15 ἐκάτερα ἐδείκνυτο διὰ τῶν πραγμάτων ἀπάντων καὶ τὰ μὲν ὀλόκληρα εἶχεν ἡμέτερα, τὰ δὲ ἐξηλλαγμένα πρὸς ἡμᾶς.

Ἄλλ' ὅπερ ἔλεγον, ὅτι διὰ τοῦτο προέλαβον αἰ σιεῖραι, ἵνα πιστευθῇ τῆς παρθένου ὁ τόκος, ἵνα αὐτὴ χειραγωγηθῇ πρὸς τὴν πίστιν τῆς ἐπαγγελίας καὶ τῆς ὑποσχέσεως ἐκείνης, ἥς
 20 ἤκουσε παρὰ τοῦ ἀγγέλου λέγοντος, «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι»· οὕτω, φησὶν, ἔχεις τεκεῖν. Μὴ βλέπε πρὸς τὴν γῆν· ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἡ ἐνέργεια ἔρχεται. Πνεύματός ἐστι χάρις τὸ γινόμενον, μὴ ζῆτει μοι φύσιν καὶ νόμους γάμων. Ἄλλ' ἐπειδὴ μείζονα
 25 ταύτης ἐκεῖνα ἦν τὰ ρήματα, βούλεται καὶ ἕτερον παρασχεῖν ἀπόδειξιν. Σὺ δέ μοι παραιτῆρι, πῶς ἡ σιεῖρα αὐτὴν ὀδηγεῖ πρὸς τὴν πίστιν τούτου. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκείνη ἡ ἀπόδειξις μείζων ἦν τῆς διανοίας τῆς παρθένου, ἄκουσον πῶς καὶ ἐπὶ τὰ ταπεινότερα κατήγαγε τὸν λόγον, διὰ τῶν αἰσθη-
 30 τῶν αὐτὴν χειραγωγῶν. «Ἴδου γάρ», φησὶν, «Ἐλισάβετ ἡ

λαμπροτέρα ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας, διότι ἦτο βασιλική, ὃ δὲ βασιλεὺς εἰσέρχεται διὰ λαμπροτέρας ὁδοῦ. Ἔπρεπε καὶ νὰ γεννηθῆ ἑκεῖνος καὶ νὰ διαφέρῃ ἢ γέννησίς του ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας. Λοιπὸν καὶ τὰ δύο αὐτὰ οἰκονομοῦνται. Διότι ἰὸ ὅτι ἐγεννήθη ἐκ μήτρας εἶναι κοινὸν πρὸς τὴν γέννησίν μας, τὸ ὅτι δὲ ἐγεννήθη χωρὶς νὰ ἔχη προηγηθῆ προηγουμένως γάμος εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας γέννησιν. Καὶ τὸ νὰ συλληφθῆ καὶ νὰ κυηθῆ εἰς τὴν κοιλίαν εἶναι ἴδιον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὸ νὰ γίνῃ ὅμως ἢ κύησις χωρὶς μῖξιν εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Διὰ τοῦτο ἔγιναν καὶ τὰ δύο αὐτά, διὰ νὰ μάθῃς καὶ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν συμμετοχὴν τοῦ τικτομένου εἰς τὴν ἰδίαν γέννησιν.

δ. Καὶ παρατήρησε, παρακαλῶ, τὴν σοφίαν τῶν γενομένων. Οὔτε ἡ ὑπεροχὴ ἔβλαψε τὴν ὁμοίωσιν καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς συγγένειαν, οὔτε ἡ πρὸς ἡμᾶς συγγένεια ἡμαύρωσε τὴν ὑπεροχὴν, ἀλλὰ κάθε μία ἀπὸ τὰς δύο καθίστατο γνωσὴ δι' ὅλων τῶν πραγμάτων· καὶ κατ' ἄλλα μὲν ἦτο τελείως ὁμοίος πρὸς ἡμᾶς, κατ' ἄλλα δὲ διάφορος ἡμῶν.

Ἄλλὰ ἄς συνεχίσω ἐκεῖνο πού σοῦ ἔλεγα, ὅτι δι' αὐτὸ προηγήθησαν αἱ στεῖραι διὰ νὰ πιστευθῆ ὁ τόκος τῆς Θεοτόκου, διὰ νὰ χειραγωγηθῆ αὐτὴ εἰς τὴν πίστιν τῆς ἐπαγγελίας ἐκείνης καὶ τῆς ὑποσχέσεως τὴν ὁποῖαν ἤκουσεν ἀπὸ τὸν ἄγγελον πού ἔλεγεν· «Πνεῦμα ἅγιον θὰ ἔλθῃ εἰς ἐσὲ καὶ δύναμις ὑψίστου θὰ σὲ σκιάσῃ»¹⁸. Ἔτσι θὰ γεννήσῃς, λέγει. Μὴ παρατηρῆς αὐτὰ πού γίνονται εἰς τὴν γῆν· ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς ἔρχεται ἡ ἐνέργεια. Τὸ γενόμενον συμβαίνει χάρις εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· μὴ ἐρευνᾷς τὴν φύσιν καὶ τοὺς νόμους τῶν γάμων. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἦσαν ἀκατάληπτα εἰς αὐτὴν τὰ λόγια ἐκεῖνα θέλει νὰ παράσχῃ εἰς αὐτὴν καὶ ἄλλην ἀπόδειξιν. Σὺ ὅμως παρατήρησε πῶς ὁδηγεῖ αὐτὴν ἡ στεῖρα πρὸς τὴν πίστιν αὐτοῦ τοῦ πράγματος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ ἀπόδειξις ἐκείνη ὑπερέβαινε τὴν διάνοιαν τῆς Παρθένου, ἄκουσε πῶς ἔφερε τὸν λόγον πρὸς κοντὰ χειραγωγῶν αὐτὴν διὰ φανερῶν πραγμάτων. Διότι

συγγενῆς σου, καὶ αὐτὴ συνειληφυῖα υἷον ἐν γήρα αὐτῆς· καὶ οὗτος μὴν ἔκτος ἐστὶν αὐτῇ τῇ καλουμένῃ στείρα».

Ὅρας οὖν ἢ στείρα διὰ τὴν παρθένον; ἐπεὶ, τίνας ἔνεκεν παρήγαγεν αὐτῇ τὸν τόκον τῆς συγγενίδος; τίνας ἔνεκεν
 5 ἔλεγεν, «Ἐν γήρα αὐτῆς»; τίνας ἔνεκεν ἐπήγαγε, «Τῇ καλουμένῃ στείρα»; Διὰ πάντων τούτων ἐνάγων αὐτήν· δηλονότι πρὸς τὸ πιστεῦσαι τῷ εὐαγγελισμῷ. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἡλικίαν εἶπε, καὶ τὴν πῆρωσιν τῆς φύσεως· διὰ τοῦτο καὶ τὸν χρόνον ἀνέμεινε τὸν ἀπὸ τῆς συλλήψεως· οὐ γὰρ ἐκ προ-
 10 ομιμίων αὐτῇ εὐθέως εὐηγγελίσαιτο, ἀλλ' ἀνέμεινε ἐξαμηναῖον χρόνον τῇ στείρα γενέσθαι· ἵνα ὁ τῆς γαστρὸς ὄγκος λοιπὸν τὴν κύησιν ἐγγυήσῃται, καὶ ἀναμφισβήτητος ἀπόδειξις γένηται τῆς συλλήψεως.

Καὶ θέα μοι πάλιν τὴν σύνεσιν τοῦ Γαβριήλ. Οὐδὲ γὰρ
 15 ἀνέμνησεν αὐτῆς τῆς Σάρρας, οὐδὲ τῆς Ρεβέκκας, οὐδὲ τῆς Ραχήλ· καίτοι καὶ αὗται στείραι ἦσαν, καὶ αὗται γεγηρακυῖαι, καὶ θαῦμα τὸ γινόμενον ἦν, ἀλλὰ παλαιὰ τὰ διηγήματα ἦν. Τῶν δὲ ἀρχαίων τὰ νέα καὶ πρόσφατα καὶ κατὰ τὴν γενεὰν συμβαίνοντα τὴν ἡμετέραν μᾶλλον ἡμᾶς εἰς πίστιν τῶν θαυ-
 20 μάτων ἐνάγειν εἴωθε. Διὰ τοῦτο ἐκεῖνας ἀφείρας, ἀπ' αὐτῆς ἐννοῆσαι τῆς συγγενίδος τῆς Ἑλισάβετ τὸ ἐπ' αὐτῇ προσβάλλειτο, ὥστε ἀπ' ἐκείνης πρὸς τὸν οἰκεῖον αὐτὴν τόκον ἐναγαγεῖν τὸν φορικωδέστατον ἐκεῖνον καὶ σεμνότατον. Μέσος γὰρ τοῦ τε ἡμετέρου καὶ τοῦ δεσποτικοῦ ὁ τόκος ὁ τῆς στείρας
 25 ἦν, ἐλάτιων μὲν τοῦ τῆς παρθένου, μείζων δὲ τοῦ ἡμετέρου. Διὰ τοῦτο, ὡσπερ διὰ τινος γεφύρας, μέσης τῆς Ἑλισάβετ, ἀπὸ τῶν κατὰ φύσιν ὠδίνων ἐπὶ τοὺς ὑπὲρ φύσιν ἀνάγει τῆς παρθένου τὴν διάνοιαν.

λέγει· «νά καὶ ἡ Ἐλισάβετ ἡ συγγενῆς σου, συνέλαβε καὶ αὐτὴ υἷον εἰς τὰ γεράματά της, καὶ αὐτὴ ποὺ θεωρεῖται στεῖρα, εἶναι τώρα εἰς τὸν ἕκτον μῆνα τῆς κυήσεως»¹⁴.

Βλέπεις ὅτι ἡ στεῖρα προηγήθη διὰ τὴν Παρθένον; Διότι διὰ ποῖον λόγον ἔφερον ὡς παράδειγμα εἰς αὐτὴν τὸν τόκον τῆς συγγενοῦς της; διὰ ποῖον λόγον ἔλεγεν «εἰς τὰ γεράματά της»; διὰ ποῖον λόγον ἀνέφερον «αὐτὴ ποὺ θεωρεῖται στεῖρα»; Δι' ὅλων τούτων ἤθελε νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὴν νὰ πιστεύσῃ εἰς τὸν εὐαγγελισμόν της. Δι' αὐτὸ ἀνέφερε καὶ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν ἀναπηρίαν τῆς φύσεως, διὰ τοῦτο ἀνέμενε καὶ τὸ χρονικὸν διάστημα τὸ μεσολαβήσαν ἀπὸ τὴν σύλληψιν, διότι δὲν εὐηγγελίσθη εἰς αὐτὴν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ ἐπερίμενε νὰ περάσῃ χρονικὸν διάστημα ἐξ μηνῶν διὰ νὰ ἀποτελῇ ἀπόδειξιν διὰ τὴν κύησιν τὸ μέγεθος τῆς κοιλίας, καὶ διὰ νὰ εἶναι ἀναμφισβήτητος ἀπόδειξις τῆς συλλήψεως.

Καὶ βλέπε πάλιν, παρακαλῶ, τὴν σύνεσιν τοῦ Γαβριήλ, διότι δὲν ἐνεθύμησεν εἰς αὐτὴν οὔτε τὴν Σάρραν, οὔτε τὴν Ρεβέκκαν, οὔτε τὴν Ραχήλ, καίτοι καὶ αὐταὶ ἦσαν στεῖραι καὶ εἶχαν γηράσει, καὶ ἦτο θαῦμα αὐτὸ ποὺ ἔγινεν εἰς αὐτάς· ἀλλὰ τὰ παραδείγματα αὐτὰ ἦσαν παλαιά. Τὰ νέα καὶ πρόσφατα καὶ αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν εἰς τὴν ἰδικὴν μας γενεάν, περισσότερον ἀπὸ τὰ παλαιὰ παραδείγματα συνήθως μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τὴν πίστιν τῶν θαυμάτων. Διὰ τοῦτο ἀφοῦ ἄφησεν ἐκεῖνας προσεπάθησε νὰ τὴν κάμῃ νὰ ἐννοήσῃ ἀπὸ αὐτὴν τὴν συγγενῆ της τὴν Ἐλισάβετ αὐτὸ ποὺ ἔγινεν εἰς αὐτὴν, ὥστε ἀπὸ τὸν τοκετὸν ἐκείνη νὰ τὴν φέρῃ εἰς τὸν ἰδικόν της ποὺ εἶναι πολὺ πρὸ φρικώδης καὶ πρὸ ἔνδοξος ἀπὸ ἐκεῖνον. Διότι εἶναι εἰς τὸ μέσον, μεταξὺ τῆς ἰδικῆς μας καὶ τῆς δεσποτικῆς, ἡ γέννησις τῆς στεῖρας· εἶναι μὲν κατώτερη ἀπὸ τὴν γέννησιν τῆς Παρθένου, ἀνώτερη δὲ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας. Διὰ τοῦτο, διὰ μέσου τῆς Ἐλισάβετ, ὡσὰν μὲ κάποιαν γέφυραν, ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς πόρους τοῦ τοκετοῦ ὀδηγεῖ τὴν σκέψιν τῆς Παρθένου εἰς τὸν ὑπερφυσικὸν τόκον.

9. Ἐβουλόμην πλείονα εἰπεῖν, καὶ ἑτέρους λόγους ὑμᾶς διδάξαι, δι' οὗς σιεῖρα ἡ Ρεβέκκα καὶ ἡ Ραχήλ ἦν· ἀλλ' ὁ καιρὸς οὐκ ἀφήσει κατεπείγων τὸν λόγον πρὸς τὴν τῆς εὐχῆς δύναμιν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ταῦτα πάντα ἐκινήσαμεν, 5 ἵνα μάθητε, πῶς τὴν σιείρωσιν τῆς γυναικὸς ἔλυσε τοῦ Ἰσαὰκ ἡ εὐχή, καὶ εὐχὴ τοσοῦτου χρόνου. «Ἐδέετο», φησὶν, «Ἰσαὰκ περὶ Ρεβέκκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ ἐπήκουσεν αὐτοῦ ὁ Θεός». Μὴ γὰρ νομίσης· ὅτι ἐκάλεσε τὸν Θεόν, καὶ εὐθέως εἰσηκούσθη· πολὺν γὰρ ἀνάλωσε χρόνον δεόμενος 10 τοῦ Θεοῦ.

Καὶ εἰ θούλεσθε μεθεῖν πόσον, ἐγὼ ὑμῖν καὶ τοῦτο μετὰ ἀκριθείας ἐρῶ. Εἴκοσι ἐτῶν ἀριθμὸν ἀνάλωσε δεόμενος τοῦ Θεοῦ. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἐκ τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς. Βουλομένη γὰρ ἡ Γραφή τὴν πίστιν καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν 15 φιλοσοφίαν δεῖξαι τοῦ δικαίου, οὐδὲ τὸν χρόνον ἀπεισιώπησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν δῆλον ἡμῖν ἐποίησε, λανθανόντως μὲν, ὥστε διεγεῖραι ἡμῶν τὴν ραθυμίαν, πλὴν ἀλλ' οὐκ ἀφήκεν εἶναι ἀφανῆ. Ἄκουσον γοῦν πῶς λανθανόντως ἡμῖν τὸν χρόνον ἐδήλωσεν. «Ἰσαὰκ δὲ ἦν ἐτῶν τεσσαράκοντα», φησὶν, 20 «ὅτε ἔλαβε τὴν Ρεβέκκαν θυγατέρα Βαθουὲλ τοῦ Σύρου». Ἐμαθες πόσων ἐτῶν ἦν, ὅτε τὴν γυναῖκα ἠγάγειο; Τεσσαράκοντα ἐτῶν, φησὶν, ἦν ὅτε ἔλαβε τὴν Ρεβέκκαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐμάθομεν πόσων ἐτῶν ὦν ἔγημε τὴν γυναῖκα, μάθωμεν καὶ πότε ἐγένετο λοιπὸν πατήρ, καὶ πόσων ἐτῶν ἦν τότε, 25 ὅτε ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ· καὶ δυνησόμεθα ἰδεῖν πόσον ἔμεινε χρόνον σιείρα ἡ γυνή, καὶ ὅτι τοῦτον ἅπαντα ἐδέετο τοῦ Θεοῦ τὸν χρόνον. Πόσων οὖν ἐτῶν ἦν, ὅτε ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ; «Ἐξῆλθε», φησὶν, «Ἰακώβ ἐπειλημμένος τῇ δεξιᾷ τῆς πτέρυγος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ· διὰ τοῦτο ἐκάλεσεν αὐτὸν Ἰακώβ, 30 ἐκεῖνον δὲ Ἡσαῦ. Ἰσαὰκ δὲ ἦν ἐτῶν ἐξήκοντα, ὅτε ἐγέννη-

15. Γεν. 25, 21.

16. Γεν. 25, 20.

9. Ἦθελα νὰ εἰπῶ περισσότερα, καὶ νὰ σᾶς ἀναφέρω καὶ ἄλλους λόγους διὰ τοὺς ὁποίους ἦτο στεῖρα ἡ Ρεβέκκα καὶ ἡ Ραχήλ, ἀλλὰ δὲν μᾶς ἐπιτρέπει ὁ χρόνος καὶ μὲ βιάζει νὰ ἐπαναφέρω τὸν λόγον διὰ νὰ σᾶς ὁμιλήσω διὰ τὴν δύναμιν τῆς προσευχῆς. Διὰ τοῦτο ἄλλωστε ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνεφέραμεν, διὰ νὰ μάθετε πῶς ἔλυσε τὴν στεῖρωσιν τῆς γυναικός του ἡ προσευχή, καὶ μάλιστα προσευχή μακροχρόνιος. «Προσηύχετο», λέγει, «ὁ Ἰσαὰκ διὰ τὴν Ρεβέκκαν τὴν γυναῖκα του καὶ ἡ προσευχή του εἰσηκούσθη ἀπὸ τὸν Θεόν»¹⁵. Καὶ μὴ νομίσης ὅτι παρεκάλεσε τὸν Θεὸν καὶ ἀμέσως εἰσηκούσθη, ἀλλὰ ἀφιέρωσε πολὺν χρόνον παρακαλῶν τὸν Θεόν.

Καὶ ἐὰν θέλετε νὰ μάθετε πόσον χρόνον θὰ σᾶς εἰπῶ μὲ ἀκρίβειαν. Εἴκοσι ἔτη κατηνάλωσε παρακαλῶν τὸν Θεόν. Ἐκ τούτου γίνεται τοῦτο φανερόν; Ἐκ τῆς ἰδίας συνέχειαν τῆς διηγήσεως. Διότι ἐπειδὴ ἤθελεν ἡ Γραφή νὰ φανερώσῃ τὴν πίστιν καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν ἐνάρετον ζωὴν ἐκείνου, δὲν ἀπεσιώπησεν οὔτε τὸν χρόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν μᾶς ἐγνωστοποίησεν συγκεκαλυμένα μὲν, ὥστε νὰ διεγείρῃ τὴν ραθυμίαν μας, πλην ὅμως δὲν ἄφησε τοῦτον ἀφανῆ. Ἐκουσε λοιπὸν πῶς ἔμμεσα ἐφανέρωσε εἰς ἡμᾶς τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς προσευχῆς: «Ὁ Ἰσαὰκ ἦταν σαράντα ἐτῶν», λέγει, «ὅταν ἐνυμφεύθη τὴν Ρεβέκκαν, θυγατέρα τοῦ Βαθουήλ τοῦ Σύρου»¹⁶. Ἐμαθες πόσων ἐτῶν ἦτο ὅταν ἐνυμφεύθη; Τεσσαράκοντα ἐτῶν, λέγει ἡ Γραφή, ἦταν ὅταν ἔλαβε τὴν Ρεβέκκαν. Καὶ ἀφοῦ ἐμάθαμεν πόσων ἐτῶν ἦτο, ὅταν ἐνυμφεύθη, ἅς μάθωμεν καὶ πότε ἔγινε πατέρας, καὶ πόσων ἐτῶν ἦτο τότε, ὅταν ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ, καὶ θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἰδοῦμεν πόσον χρόνον ἔμεινε στεῖρα ἡ γυναῖκα, καὶ ὅτι καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα παρεκάλει τὸν Θεόν. Πόσων ἐτῶν λοιπὸν ἦτο ὅταν ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ; «Ἐξῆλθε» λέγει «ὁ Ἰακώβ κρατῶν μὲ τὸ δεξιὸν χεῖρὶ τὴν πέρνην τοῦ ἀδελφοῦ του· διὰ τοῦτο τὸν ὠνόμασεν Ἰακώβ, ἐκείνον δὲ Ἡσαῦ. Ὁ Ἰσαὰκ δὲ ἦτο ἐξήκοντα

σεν αὐτούς». Εἰ τοίνυν, ὅτε μὲν ἠγάγειο τὴν Ρεβέκκαν, τесо-
 σάρakoντα εἰῶν ἦν, ὅτε δὲ ἐγέννησε τοὺς υἱούς, ἐξήκοντα,
 εὐδὴλον ὅτι εἴκοσι ἔτη μεταξὺ σιεῖρα ἔμεινεν ἢ γυνή, καὶ
 τοῦτον ἅπαντα τὸν χρόνον ἐδέειο τοῦ Θεοῦ ὁ Ἰσαάκ.

5 10. Εἶτα οὐκ αἰσχυρόμεθα, οὐδὲ ἐγκαλυπτόμεθα, τὸν
 μὲν δίκαιον ὀρῶντες εἴκοσι ἔτη παραμένοντα καὶ οὐκ ἀφισιά-
 μενον· ἡμεῖς δὲ ἐκ πρώτης αἰτήσεως ἢ δευτέρας πολλάκις
 ἀπαγορεύοντες καὶ δυσχεραίνοντες; Καίτοι ὁ μὲν πολλὴν
 πρὸς τὸν Θεὸν εἶχε τὴν παρησίαν, καὶ ὅμως οὐκ ἐδυσχαί-
 10 ραινε πρὸς τὴν ἀναβολὴν τῆς δόσεως, ἀλλ' ἔμενε καρτερῶν·
 ἡμεῖς δὲ μυρίων ἁμαρτημάτων γέμοντες, πονηρῶ συνειδότε
 συζῶντες, οὐδεμίαν εὐνοίαν περὶ τὸν Δεσπότην ἐπιδεικνύμε-
 νοι ἂν μή, πρὶν ἢ φθέγξασθαι, ἀκουσθῶμεν, ἀλύομεν, ἀπο-
 δυσπειτοῦμεν, ἀφιστάμεθα τῆς αἰτήσεως· διὰ τοῦτο κεναῖς
 15 αἰὶ ἀναχωροῦμεν χεροί. Τίς εἴκοσι ἔτη ὑπὲρ ἑνὸς πράγματος
 παρεκάλεσε τὸν Θεόν, καθάπερ οὗτος ὁ δίκαιος; μᾶλλον δὲ
 τίς εἴκοσι μῆνας μόνους;

Χθὲς μὲν οὖν ἔλεγον, ὅτι πολλοὶ εἰσιν οἱ μετὰ ραθυμίας
 εὐχόμενοι, καὶ χασμῶμενοι, καὶ διατεινόμενοι, καὶ μεταστρε-
 20 φόμενοι συνεχῶς, καὶ ὀλιγορῖα πάση περὶ τὰς εὐχὰς κεχρη-
 μένοι σήμερον δὲ καὶ ἐτέραν βλάβην εὖρον ταῖς εὐχαῖς προσ-
 γινομένην ὀλεθριωτέραν ἐκείνης. Πολλοὶ γὰρ πρηγεῖς ἑαυ-
 τοὺς ριπιοῦντες, καὶ τῷ μετώπῳ τὴν γῆν τύπιοντες, καὶ θερ-
 μὰ προχέοντες δάκρυα, καὶ πικρὸν κάτωθεν σιενάζοντες, καὶ
 25 τὰς χεῖρας ἐκτείνοντες, καὶ πολλὴν σπουδὴν ἐπιδεικνύμενοι,
 τῇ θερμότητι ταύτῃ καὶ τῇ προθυμίᾳ κατὰ τῆς οἰκείας κέ-
 χρηται σωτηρίας. Οὐ γὰρ ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων
 παρακαλοῦσι τὸν Θεόν, οὐδὲ συγγνώμην αἰτοῦσι τῶν πλημ-
 μεληθέντων αὐτοῖς, ἀλλὰ τὴν σπουδὴν ταύτην κατὰ τῶν

ἐτῶν ὅταν τοὺς ἐγέννησεν»¹⁷. Ἐὰν λοιπὸν, ὅταν ἐνυμφεῦθη τὴν Ρεβέκκαν ἦτο σαράντα ἐτῶν, ὅταν δὲ ἐγέννησε τὰ τέκνα ἦτο ἐξήντα, εἶναι φανερόν ὅτι εἴκοσι χρόνια ἔμεινε στεῖρα ἢ γυναῖκα του, καὶ καθ' ὄλον αὐτὸ τὸ χρονικὸν διάστημα παρεκάλει τὸν Θεὸν ὁ Ἰσαάκ.

10. Ἐπειτα δὲν ἐντρεπόμεθα καὶ δὲν κρυπτόμεθα ὅταν βλέπωμεν τὸν δίκαιον νὰ ἐπιμένῃ εἴκοσι ἔτη καὶ νὰ μὴ ἀπομακρύνεται, καὶ ἡμεῖς μὲ τὴν πρώτην παράκλησιν ἢ τὸ πολὺ μὲ τὴν δευτέραν νὰ ἐξαντλούμεθα καὶ νὰ δυσανασχετοῦμεν; Καίτοι αὐτὸς εἶχε πολλὴν παρρησίαν πρὸς τὸν Θεόν, ἐν τούτοις δὲν δυσανασχετοῦσεν ἐξ αἰτίας τῆς ἀναβολῆς τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ σκοποῦ του, ἀλλὰ ἀνέμενε καρτερικά· ἡμεῖς ὅμως καίτοι εἴμεθα πλήρεις ἀναριθμητῶν ἁμαρτιῶν καὶ ἔχομεν πονηρὰν συνείδησιν καὶ δὲν ἐπιδεικνύομεν οὐδεμίαν συμπάθειαν πρὸς τὸν Δεσπότην, ἂν δὲν εἰσακουσῶμεν, προτοῦ ἀκόμη νὰ ὁμλήσωμεν, στενοχωρούμεθα, ἀπελπιζόμεθα, ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ τὴν παράκλησιν· διὰ τοῦτο φεύγομεν πάντοτε χωρὶς καμμίαν ὠφέλειαν. Ποῖος παρεκάλει τὸν Θεὸν εἴκοσι ἔτη διὰ ἓνα πρᾶγμα ὅπως ὁ δίκαιος αὐτός; Μᾶλλον δὲ ὄχι εἴκοσι ἔτη, ἀλλὰ εἴκοσι μῆνας μόνον;

Χθὲς μὲν λοιπὸν σᾶς ἔλεγα ὅτι εἶναι πολλοὶ αὐτοὶ ποὺ προσεύχονται μὲ νωθρότητα καὶ χασμουρητὰ καὶ τεντώνονται καὶ στρέφονται ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ συνεχῶς, καὶ προσεύχονται μὲ μεγάλην ἀδιαφορίαν· σήμερα δὲ παρετήρησα νὰ γίνεται καὶ ἄλλη κατάχρησις ἐπὶ πλέον κατὰ τὴν ὥραν τῶν προσευχῶν, πῶς καταστρεπτικὴ ἀπὸ ἐκείνην. Διότι πολλοὶ μὲ τὸ νὰ πίπτουν πρηνεῖς κάτω καὶ νὰ κτυποῦν τὸ μέτωπον εἰς τὴν γῆν καὶ νὰ χύνουν πικρὰ δάκρυα, καὶ νὰ ἀναστενάζουν πικρὰ ἀπὸ κάτω καὶ νὰ σηκώνουν τὰ χέρια καὶ νὰ ἐπιδεικνύουν μεγάλην προθυμίαν, χρησιμοποιοῦν τὸν ζῆλον καὶ τὴν προθυμίαν αὐτὴν ἐναντίον τῆς ἰδίας τῶν σωτηρίας. Διότι δὲν παρακαλοῦν τὸν Θεὸν διὰ τὰ ἰδικὰ τῶν ἁμαρτήματα, οὔτε ζητοῦν συγκώρησιν διὰ τὰ πλημμελήματα αὐτῶν, ἀλλὰ τὸν ζῆλον τῶν αὐτῶν ὄλον τὸν στρέφουν

ἐχθρῶν κινουῖσιν ἅπασαν, ταῦτόν ποιοῦντες, ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸ ξίφος ἀκονήσας, μὴ κατὰ τῶν πολεμίων χρῶτο τῷ ὄπλῳ, ἀλλὰ διὰ τῆς οἰκείας αὐτὸ δέρης ὠθοῖ. Οὕτω καὶ οὗτοι οὐχ ὑπὲρ τῆς ἀφέσεως τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ κατὰ τῆς
 5 τιμωρίας τῶν ἐχθρῶν ταῖς εὐχαῖς κέχρηται· ὅπερ ἐστὶ καθ' ἑαυτῶν τὸ ξίφος ὠθεῖν.

Ἐπενόησε δὲ καὶ τοῦτο ὁ πονηρὸς, ἵνα πάντοθεν ἑαυτοὺς ἀπολλύωμεν, καὶ διὰ ραθυμίας, καὶ διὰ σπουδῆς. Οἱ μὲν γὰρ τῇ περὶ τὰς εὐχὰς ὀλιγωρία παροξύνουσι τὸν Θεόν, τὴν
 10 καταφρόνησιν διὰ τῆς ραθυμίας ἐπιδεικνύμενοι· οἱ δὲ ἐπειδὴ σπουδὴν ἐπιδείκνυνται, τὴν σπουδὴν πάλιν κατὰ τῆς ἑαυτῶν ἐπιδείκνυνται σωτηρίας. Ὁ δεῖνα, φησί, ραθυμεῖ· ἀρκεῖ μοι πρὸς τὸ μηδενὸς αὐτὸν ἐπιτυχεῖν· οὗτος σπουδαῖός ἐστι καὶ διεγυγερμένος· τί οὖν ἵνα γένηται; Οὐ δύναμαι ἐκλύσαι τὴν
 15 σπουδὴν, οὐδὲ εἰς ὀλιγωρίαν ἐμβαλεῖν· ἐτέρως αὐτοῦ περιοδεύσω τὴν ἀπώλειαν. Πῶς; Εἰς παρανομίαν τῇ σπουδῇ χρῆσασθαι παρασκευάσω· τὸ γὰρ κατὰ τῶν ἐχθρῶν εὐχεσθαι, παράνομόν ἐστιν. Ἀπελεύσεται τοίνυν οὐ μόνον οὐδὲν κερδάνας ἀπὸ τῆς σπουδῆς, ἀλλὰ καὶ πλείονα τὴν βλάβην ὑπο
 20 μείνας τῆς διὰ ραθυμίας. Τοιαῦται αἱ τοῦ διαβόλου μηχαναί· τοὺς μὲν διὰ τῆς ραθυμίας, τοὺς δὲ δι' αὐτῆς ἀπόλλυσι τῆς σπουδῆς, ὅταν μὴ κατὰ νόμους αὕτη γίνηται.

11. Ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἄξιον ἀκοῦσαι τῶν ρημάτων τῆς εὐχῆς, καὶ πῶς παιδικῆς ἐστὶ διανοίας τὰ ρήματα, πῶς νη-
 25 πιδόδους ψυχῆς. Αἰσχύνομαι μὲν οὖν αὐτὰ μέλλων ἐρεῖν, πλὴν ἀνάγκη πάντως εἰπεῖν καὶ μιμήσασθαι τὴν ἀπαίδευτον γλῶτταν ἐκείνην. Τίνα οὖν ἐστὶ τὰ ρήματα; Ἐκδίκησόν με ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου· δεῖξον αὐτοῖς, ὅτι Θεὸν ἔχω κἀγώ. Οὐ τόιτε μανθάνουσι, ἄνθρωπε, ὅτι Θεὸν ἔχομεν, ὅταν ἀγα-
 30 νακιῶμεν, καὶ ὀργιζώμεθα, καὶ δυσχεραίνωμεν· ἀλλ' ὅταν ἐπιεικεῖς ὦμεν, καὶ προῖοι, καὶ ἡμεροί, καὶ πᾶσαν ἀσκῶμεν

έναντίον τῶν ἐχθρῶν, καὶ κάμνουν τὸ ἴδιον, ὡσὰν κάποιος νὰ ἀκονίσῃ τὸ ξίφος καὶ νὰ μὴ χρησιμοποίῃ τὸ ὄπλον ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ νὰ τὸ βυθίσῃ εἰς τὸν λαιμόν του. Ἔτσι καὶ αὐτοὶ δὲν προσεύχονται διὰ τὴν ἄφεσιν τῶν ἰδικῶν των ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν τιμωρίαν τῶν ἐχθρῶν, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι ὠθοῦν τὸ ξίφος ἐναντίον τῶν ἰδίων.

Ἐπενόησε δὲ καὶ αὐτὸ τὸ μέσον ὁ διάβολος, διὰ νὰ καταστρέφωμεν ἀπὸ παντοῦ τοὺς ἑαυτοὺς μας, καὶ διὰ τῆς ραθυμίας καὶ διὰ τοῦ ζήλου. Διότι ἄλλοι μὲν διὰ τῆς ἀδιαφορίας των εἰς τὰς προσευχὰς παροργίζουν τὸν Θεὸν καὶ κάμνουν γνωστὴν τὴν καταφρόνησιν διὰ τῆς ραθυμίας των, ἄλλοι δὲ ἐπειδὴ ἐπιδεικνύουν ζῆλον, ἐπιδεικνύουν τὸν ζῆλον ἐναντίον τῆς ἰδικῆς των σωτηρίας. Ὁ τάδε, λέγει ὁ Διάβολος, εἶναι νωθρός, μοῦ εἶναι ἄρκετὸν ὥστε νὰ μὴ ἐπιτύχῃ τίποτε αὐτός· αὐτὸς εἶναι πρόθυμος καὶ ἐπιμελής. Τί νὰ κάμω λοιπόν; Δὲν ἠμπορῶ νὰ χαλαρώσω τὸν ζῆλον, οὔτε νὰ ἐμβάλω εἰς αὐτὸν τὴν ἀδιαφορίαν· ἄλλον τρόπον θὰ μεταχειρισθῶ διὰ τὴν καταστροφὴν του· Πῶς; Θὰ τὸν κάμω νὰ χρησιμοποίῃ τὸν ζῆλον του πρὸς παρανομίαν, διότι τὸ νὰ προσευχώμεθα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν εἶναι παρανομία. Ἀπομακρύνεται λοιπόν ὄχι μόνον χωρὶς νὰ ὠφεληθῇ τίποτε ἀπὸ τὸν ζῆλον του, ἀλλὰ καὶ μὲ περισσοτέραν βλάβην ἀπὸ ἐκείνην πού προξενεῖται διὰ τῆς ραθυμίας. Τέτοια εἶναι τὰ τεχνάσματα τοῦ διαβόλου· ἄλλους μὲν διὰ τῆς ραθυμίας, ἄλλους δὲ δι' αὐτῆς τῆς προθυμίας τῆς προσευχῆς καταστρέφει, ὅταν δὲν γίνεται αὐτὴ σωστά.

11. Ἄλλὰ ἀξίζει νὰ ἀκούσετε τὰ ἴδια τὰ λόγια τῆς προσευχῆς των, καὶ πῶς εἶναι λόγια παιδικῆς ἡλικίας καὶ νηπιώδους ψυχῆς. Ἐντρέπομαι μὲν ὅταν πρόκειται νὰ τὰ εἰπῶ, πλὴν ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ εἰπῶ καὶ νὰ μιμηθῶ τὴν κακὴν ἐκείνην γλῶσσαν. Ποία λοιπόν εἶναι τὰ λόγια; Νὰ ἐκδικηθῆς τοὺς ἐχθρούς μου· δεῖξε εἰς αὐτοὺς ὅτι καὶ ἐγὼ ἔχω Θεόν. Δὲν μανθάνουν, ὦ ἄνθρωπε, τότε ὅτι ἔχομεν Θεόν, ὅταν ἀγανακτοῦμεν καὶ ὀργιζώμεθα καὶ δυσανασχετοῦμεν, ἀλλὰ ὅταν εἴμεθα ἐπιεικεῖς καὶ πρᾶοι καὶ ἥπιοι

φιλοσοφίαν. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς εἶπε· «Λαμφάτω τὸ φῶς ὑμῶν
 ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν»,
 καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Οὐκ
 ἐννοεῖς ὅτι ὕβρις ἐστὶν εἰς τὸν Θεόν, τὸ αἰτεῖν κατὰ τῶν
 5 ἐχθρῶν τὸν Θεόν; Καὶ πῶς ὕβρις ἐστί; φησὶν. "Οὐ αὐτὸς
 εἶπεν, «Εὐχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν», καὶ τὸν θείον
 τοῦτον εἰσήγαγε νόμον. "Οταν οὖν τὸν νομοθέτην ἀξιοῖς τοὺς
 οἰκείους παραλύειν νόμους, καὶ παρακαλῆς αὐτὸν ἀντινομοθε-
 τεῖν αὐτῷ, καὶ τὸν σε κωλύσαντα κατεύχουσαι τῶν ἐχθρῶν
 10 ἰκετεύης ἀκοῦσαί σου κατευχομένου τῶν ἐχθρῶν, οὐκ εὐχῆ
 τοῦτο ποιῶν, οὐδὲ παρακαλεῖς, ἀλλ' ὕβριζεις τὸν νομοθέτην,
 καὶ παροινεῖς εἰς τὸν μέλλοντα διδόναι σοι τὰ ἀγαθὰ τὰ ἀπὸ
 τῆς εὐχῆς.

Καὶ πῶς δυνατὸν ἀκουσθῆναι εὐχόμενον, εἶπέ μοι, ὅταν
 15 τὸν μέλλοντα ἀκούειν παροξύνῃς; Ταῦτα γὰρ ποιῶν εἰς θά-
 ραθρον τὴν οἰκείαν ὠθεῖς σωτηρίαν, καὶ κατὰ κρημνοῦ φέρῃ,
 τὸν ἐχθρὸν ἐπ' ὄψει τύπτων τοῦ βασιλέως. Εἰ γὰρ καὶ μὴ
 ταῖς χερσὶ τοῦτο ποιεῖς, τοῖς ῥήμασιν αὐτὸν τύπτεις· ὅπερ
 οὐδὲ ἐπὶ τῶν ὁμοδούλων ποιῆσαι τολμᾶς. Τόλμησον γοῦν ἐπὶ
 20 ἄρχοντος τοῦτο ποιῆσαι· κἂν μυρία ἦς κατωρθωκώς, τὴν
 ἐπὶ θάνατον εὐθέως ἀπαχθήσῃ πάντως.

Εἶτα ἐπὶ ἄρχοντος μὲν οὐ τολμᾶς τὸν ὁμότιμον ὕβρισαι,
 ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ τοῦτο ποιῶν, εἶπέ μοι, οὐ φροῖνιεις, οὐδὲ
 δέδοικας ἐν καιρῷ δεήσεως καὶ εὐχῆς ἀγριαίνων οὕτω καὶ
 25 ἐκθηριούμενος, καὶ μείζονα ἀγνωμοσύνην ἐπιδεικνύμενος
 τοῦ τὰ ἕκατον ἀπαιτοῦντος δηνάρια; "Οὐ γὰρ ἐκείνου οὐ
 μᾶλλον ὕβριζεις, αὐτῆς ἄκουσον τῆς ἱστορίας. Μύρια τάλαν-
 τα ὄφειλέ τις τῷ δεσπότῃ· εἶτα οὐκ ἔχων ἀποδοῦναι, ἠξίου

18. Ματθ. 5, 16.

19. Ματθ. 5, 44.

20. Νομισματικὴ συμβατικὴ ποσότης, ποικίλλουσα κατὰ τὰς διαφέ-
 ρους ἐποχὰς καὶ ἐπικρατείας. Τὸ τάλαντον ἦτο χρυσοῦν, ἀργυροῦν
 καὶ χάλκινον. "Οταν ὁμιλῶμεν περὶ τάλαντον χρυσοῦ ἢ ἀργυροῦ, πρέ-
 πει νὰ ἐννοῶμεν πάντοτε δάρος, καὶ νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας ὅτι
 ἡ ἀξία του ἐποικίλλε κατὰ χώρας. Εἶναι δύσκολον νὰ δοθῇ ἀκριβὲς
 ἀντίστοιχον εἰς σύγχρονα νομίσματα.

καὶ ἐξασκοῦμεν ὄλην μας τὴν φιλοσοφίαν. Τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Θεὸς εἶπεν· «νᾱ λάμπη τὸ φῶς σας ἐμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νᾱ ἰδοῦν τὰ καλά σας ἔργα καὶ νᾱ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας πού εἶναι εἰς τὸν οὐρανόν»¹⁸. Δὲν καταλαβαίνεις ὅτι ὑβρίζεις τὸν Θεόν, ὅταν τὸν παρακαλῆς νᾱ βλάβῃ τοὺς ἐχθρούς σου; Καὶ πῶς ὑβρίζω; λέγει. Διότι αὐτὸς εἶπε «νᾱ προσεύχεσθε διὰ τοὺς ἐχθρούς σας»⁸⁹ καὶ μᾶς ἔδωσε τὸν θεῖον αὐτὸν νόμον. Ὅταν λοιπὸν ἔχῃς τὴν ἀξίωσιν νᾱ καταλύῃ ὁ νομοθέτης τοὺς ἰδικούς του νόμους, καὶ παρακαλῆς αὐτὸν νᾱ νομοθετῇ ἀντίθετα πρὸς τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἱκετεύῃς αὐτὸν πού σὲ ἐμποδίζει νᾱ προσεύχῃσαι ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν σου νᾱ σὲ εἰσακούσῃ, ὅταν κατακρίνης τοὺς ἐχθρούς σου, δὲν κάμνεις τότε προσευχήν, οὔτε τὸν παρακαλεῖς, ἀλλὰ ὑβρίζεις τὸν νομοθέτην καὶ φέρεσαι ὡς παράφρων εἰς ἐκεῖνον πού πρόκειται νᾱ σοῦ δώσῃ τὰ ἀγαθὰ τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὴν προσευχήν.

Καὶ εἶπέ μου, πῶς εἶναι δυνατὸν νᾱ εἰσακουσθῇ αὐτὸς πού προσεύχεται ὅταν ἐξοργίζῃ αὐτὸν πού θὰ τὸν ἀκούσῃ; Διότι ὅταν πράττῃς αὐτὰ ὡθεὶς τὴν σωτηρίαν σου εἰς βάραθρον καὶ φέρεσαι εἰς κρημνόν, διότι κτυπᾷς τὸν ἐχθρόν σου κάτω ἀπὸ τὰ βλέμματα τοῦ βασιλέως. Διότι ἂν καὶ δὲν τὸ κάμεις αὐτὸ μὲ τὰ χέρια σου, τὸν κτυπᾷς μὲ τὰ λόγια, πράγμα πού δὲν τολμᾷς νᾱ τὸ κάμῃς οὔτε ἐνώπιον τῶν συνδούλων σου. Τόλμησε λοιπὸν νᾱ τὸ κάμῃς αὐτὸ εἰς τὸν βασιλέα, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχῃς κατορθώσῃ ἀναρίθμητα πράγματα, ἐξάπαντος ἀμέσως θὰ τιμωρηθῇς διὰ θανάτου.

Ἐπειτα δὲν τολμᾷς νᾱ ὑβρίσῃς τὸν ὁμότιμόν σου ἐνώπιον τοῦ ἄρχοντος, ἐνώπιον δὲ τοῦ Θεοῦ ὅταν πράττῃς τοῦτο, εἶπέ μου, δὲν τρομάζεις οὔτε φοβᾷσαι ὅτι εἰς ὥραν προσευχῆς καὶ δεήσεως ἀγριεύεις ἔτσι καὶ γίνεσαι ὡσὰν θηρίον καὶ ἐπιδεικνύεις μεγαλυτέραν ἀχαριστίαν ἀπὸ ἐκείνην τοῦ δούλου πού ἀπαιτοῦσε τὰ ἑκατὸν δηνάρια; Τὸ ὅτι περισσότερο σὺ τὸν ὑβρίζεις ἀπὸ ἐκεῖνον, ἄκουσε αὐτὴν τὴν διήγησιν. Κάποιος χρεωστοῦσε δέκα χιλιάδες τάλαντα²⁰ εἰς τὸν κύριόν του. Ἐπειτα ἐπειδὴ δὲν εἶχε νᾱ τοῦ τὰ

μακροθυμῆσαι, ἵνα πραθεῖσης αὐτοῦ τῆς γυναικὸς καὶ τῆς οἰκίας καὶ τῶν παιδῶν, διαλύσῃται τὸ ὄφλημα τὸ δεσποτικόν. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὀδυρόμενον ὁ δεσπότης κατηλέησε καὶ τὰ μύρια ἀφῆκε τάλαντα. Ἐξελθὼν ἐκεῖνος καὶ εὐρῶν οἰκέτην
 5 ἔτιερον ὀφείλοντα αὐτῷ δηνάρια ἑκατόν, ἄγχων ἀπήτει μετὰ πολλῆς τῆς ὀμότητος καὶ τῆς ἀπανθρωπίας. Ἀκούσας ταῦτα ὁ δεσπότης ἐνέβαλεν αὐτὸν εἰς τὸ δεσμοτήριον, καὶ ὁ πρότερον ἀφῆκεν ὄφλημα τῶν μυρίων τάλαντων, ἐπέθηκεν αὐτῷ
 10 ρίαν ἐκεῖνος.

12. Σὺ δὲ κἀκείνου θέα πόσον ἀγνωμονέστερος καὶ ἀναισθητότερος γέγονας, τῶν ἐχθρῶν κατευχόμενος. Ἐκεῖνος οὐχὶ τὸν δεσπότην ἠξίου ἀπαιτῆσαι, ἀλλ' αὐτὸς ἀπήτει τὰ ἑκατόν δηνάρια· σὺ δὲ καὶ τὸν Δεσπότην ἐπὶ τὴν ἀπαίτησιν ταύ-
 15 τὴν τὴν ἀναίσχυντον καὶ κεκωλυμένην παρακαλεῖς. Κἀκεῖνος μὲν οὐκ ἐπ' ὄψει τοῦ κυρίου, ἀλλ' ἔξω τὸν σύνδουλον ἤγαγε· σὺ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς εὐχῆς πρὸ τοῦ βασιλέως ἐσιῶς ταῦτα ποιεῖς. Εἰ δὲ ἐκεῖνος οὔτε τὸν δεσπότην παρακαλέσας ἐπὶ τὴν ἀπαίτησιν, καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν ταῦτα ποιῶν, οὐδε-
 20 μιᾶς ἔτυχε συγγνώμης, σὺ καὶ τὸν Δεσπότην ἐπὶ τὴν κεκωλυμένην ταύτην ἔκτισιν διεγείρων καὶ ἐπ' ὄψει αὐτοῦ ταῦτα ποιῶν, ποίαν οὐ δώσεις τιμωρίαν, εἶπέ μοι;

Ἄλλὰ φλεγμαίνει σου τῇ μνήμῃ τῆς ἔχθρας ἢ διάνοια καὶ οἶδεῖ, καὶ ἀνέστηκεν ἡ καρδία, καὶ τοῦ λελυπηκότος
 25 ἀναμιμνησκόμενος οὐ δύνασαι καταστεῖλαι τὸ οἶδημα τῶν λογισμῶν; Ἄλλ' ἀντίστησον τῇ φλεγμονῇ ταύτῃ τὴν ἀπὸ τῶν σῶν ἁμαρτημάτων μνήμην, τὸν ἀπὸ τῆς μελλούσης κολάσεως φόβον. Ἀναμνήσθητι πόσων ὑπεύθυνος εἶ τῷ Δεσπότη, καὶ

21. Ρωμαϊκὸν ἀργυροῦν νόμισμα. Ἡ τιμὴ του περιελάμβανε δέκα ἀσάκια, τὰ ὅποια ἦσαν νομίσματα ἐκ χαλκοῦ μικρᾶς ἀξίας.

δώση παρεκάλεσε τὸν κύριόν του νὰ μακροθυμήσῃ, διὰ νὰ μὴ πωλήσῃ τὴν γυναῖκα του, τὸ σπίτι του καὶ τὰ παιδιά του, καὶ γίνῃ τέτοια ἐξόφλησις τοῦ χρέους τοῦ κυρίου του. Ὅταν εἶδεν ὁ κύριός του νὰ κλαίῃ, τὸν εὐσπλαχνίσθη καὶ τοῦ ἐχάρισε τὰ μύρια τάλαντα. Ὅταν ὅμως αὐτὸς ἐβγῆκεν ἔξω καὶ εὗρῆκε κάποιον ἄλλον δοῦλον ποὺ ἐκρεωστοῦσεν εἰς αὐτὸν ἑκατὸν δηνάρια²¹, τὸν ἐπίεζε ζητῶν αὐτὰ μὲ μεγάλην σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπίαν. Ὅταν ἤκουσεν αὐτὰ ὁ κύριός του τὸν ἐνέκλεισεν εἰς τὴν φυλακὴν καὶ ἐπέβαλε πάλιν εἰς αὐτὸν τὸ χρέος τῶν μυρίων τάλαντων, τὸ ὁποῖον προηγουμένως τοῦ ἐχάρισε καὶ τὸν ἐτιμώρησε διὰ τὴν σκληρότητα του πρὸς τὸν σύνδουλόν το.

12. Ἐσὺ ὅμως πρόσεξε πόσον πιὸ ἀγνώμων καὶ πιὸ ἀναίσθητος ἔχεις γίνῃ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον μὲ τὸ νὰ προσεύχῃσαι ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν σου. Ἐκεῖνος δὲν εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀπαιτήσῃ ὁ κύριός του τὰ ἑκατὸν δηνάρια, ἀλλ' ὁ ἴδιος τὰ ἀπαιτοῦσε· ἐσὺ ὅμως ἐπὶ πλέον καὶ τὸν Δεσπότην παρακαλεῖς διὰ τὴν ἀπαίτησίν σου αὐτὴν τὴν ἀναίσχυντον καὶ ἀπηγορευμένην. Καὶ ἐκεῖνος μὲν δὲν ἐπίεζε τὸν σύνδουλόν του μπροστὰ εἰς τὸν κύριόν του, ἀλλὰ ἔξω· ἐσὺ ὅμως κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς ἰστάμενος πρὸ τοῦ βασιλέως τὰ κάμνεις αὐτά. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνος, ποὺ ἐνῶ δὲν παρεκάλεσε τὸν κύριόν του διὰ τὴν ἀπαίτησίν του, ἀλλὰ τὸ ἔκαμεν αὐτὸ ἀφοῦ ἐβγῆκεν ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι του, δὲν ἔτυχε καμμιᾶς συγχωρήσεως, εἶπέ μου, ἐσὺ ποίαν τιμωρίαν θὰ ὑποστῆς, ποὺ καὶ τὸν Δεσπότην διεγείρεις νὰ κάμῃ τὴν ἀπηγορευμένην αὐτὴν πληρωμὴν, καὶ τὰ κάνεις αὐτὰ ἐνώπιον αὐτοῦ;

Ἄλλὰ φλέγεται ἡ σκέψις σου ἀπὸ τὴν ἐνθύμησιν τῆς ἐχθρας καὶ ἐξογκοῦται καὶ ἐρεθίζεται ἡ καρδιά σου καὶ δὲν ἔμπορεῖς νὰ κατευνάσῃς τὴν ταραχὴν τῶν λογισμῶν, ὅταν ἐνθυμῆσαι αὐτὸν ποὺ σὲ ἐλύπησεν. Ἄλλὰ τότε νὰ ἀντιπαρατάξῃς εἰς τὴν φλεγμονὴν αὐτὴν τὴν ἐνθύμησιν ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ ἰδικά σου ἁμαρτήματα καὶ τὸν φόβον ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν μέλλουσαν τιμωρίαν. Νὰ ἐνθυμηθῆς

ὅτι πάντων ἐκείνων δίκας ὀφείλεις αὐτῷ, καὶ κρατήσῃ πάντως οὗτος ὁ φόβος τῆς ὀργῆς ἐκείνης, ἐπειδὴ καὶ πολὺ δυνατότερον τοῦτο ἐκείνου τοῦ πάθους. Ἀναμνήσθητι γέννησις καὶ κολάσεως καὶ τιμωρίας κατὰ τὸν καιρὸν τῆς εὐχῆς, καὶ
 5 οὐδὲ εἰς νοῦν λαβεῖν δυνήσῃ τὸν ἐχθρόν. Σύντριψον τὴν διάνοιαν, ταπεινώσον τὴν ψυχὴν τῆ μνήμῃ τῶν σοι πεπλημμελημένων, καὶ οὐδὲ ἐνοχλήσαι δυνήσεται σοι θυμὸς.

Ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ πάντων αἴτιον τῶν κακῶν, ὅτι τὰ μὲν τῶν ἄλλων ἁμαρτήματα μετὰ πολλῆς ἐξειτάζομεν τῆς ἀκριβείας, τὰ δὲ ἡμέτερα μετὰ πολλῆς παραπεμπόμεθα τῆς
 10 ραθυμίας. Τοῦναντίον δὲ ποιεῖν ἐχρῆν· τὰ μὲν οἰκεῖα κακὰ ἄλγηστα ἔχειν, τῶν δὲ ἀλλοτριῶν μηδέποτε ἔννοιαν λαμβάνειν. Ἄν τοῦτο ποιῶμεν, καὶ τὸν Θεὸν ἔξομεν ἴλεων, καὶ τοῖς πλησίον πανοῦμεθα ἀθάνατα ὀργιζόμενοι, καὶ ἐχθρὸν οὐδένα
 15 οὐδέποτε ἔξομεν· εἰ δὲ καὶ σχοίῃ μὲν ποιεῖ, ταχέως καὶ τὴν ἀπέχθειαν καταλύσομεν, καὶ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων ταχεῖαν λάβωμεν συγχώρησιν. Ὡσπερ γὰρ ὁ τῷ πλησίον μνησικακῶν οὐ ἀφήσει τὴν ἐπὶ τοῖς οἰκείοις ἁμαρτήμασι καταλυθῆναι κόλασιν, οὕτως ὁ καθαρὸς ὢν ὀργῆς, καθαρὸς
 20 καὶ ἁμαρτημάτων ἔσται ταχέως. Εἰ γὰρ ἡμεῖς οἱ πονηροὶ καὶ θυμῷ δουλεύοντες, διὰ τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσταγμα πάντα τὰ εἰς ἡμᾶς παρορῶμεν ἁμαρτήματα, πολλῷ μᾶλλον ὁ φιλόανθρωπος καὶ ἀγαθὸς καὶ παντὸς καθαρὸς ὢν πάθους παραβλέπεται ἡμῶν τὰ πλημμελήματα, τῆς εἰς τὸν πλησίον φιλοφροσύνης, ἐν τῇ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων συγχωρήσει, τὴν
 25 ἀμοιβὴν ἡμῖν ἀποδιδούς· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

διὰ πόσα πράγματα εἶσαι ὑπεύθυνος εἰς τὸν Δεσπότην καὶ ὅτι δι' ὅλα ἐκεῖνα πρέπει νὰ τιμωρηθῆς ἀπὸ αὐτόν, καὶ θὰ νικήσῃ ὅπωςδήποτε ὁ φόβος αὐτὸς ἐκείνην τὴν ὀργήν σου, ἐπειδὴ εἶναι πολὺ ἰσχυρότερον τοῦτο ἀπὸ τὸ πάθος ἐκεῖνο. Νὰ ἐνθυμηθῆς τὴν γέενναν τοῦ πυρός, τὴν κόλασιν καὶ τὴν τιμωρίαν κατὰ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς καὶ δὲν θὰ ἠμπορέσῃς νὰ βάλῃς εἰς τὴν σκέψιν σου τὸν ἐχθρόν. Σύντριψε τὸν λογισμόν σου, ταπεινώσε τὴν ψυχὴν σου μὲ τὴν ἐνθύμῃσιν τῶν ἀμαρτημάτων σου καὶ δὲν θὰ ἠμπορέσῃ οὔτε νὰ σὲ ἐνοχλήσῃ ὁ θυμός.

Ἄλλὰ αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία ὅλων τῶν κακῶν, τὸ ὅτι παρατηροῦμεν μὲ μεγάλην λεπτομέρειαν τὰ ἀμαρτήματα τῶν ἄλλων, τὰ ἰδικά μας δὲ τὰ παρατρέχομεν μὲ πολλὴν ραθυμίαν. Ἐπρεπεν ὅμως νὰ κάμωμεν τὸ ἀντίθετον· τὰ μὲν ἀμαρτήματά μας νὰ μὴ λησμονοῦμεν, τῶν δὲ ἄλλων οὔτε νὰ τὰ βάζωμεν εἰς τὸν νοῦν μας. Ἄν κάμωμεν αὐτὸ καὶ τὸν Θεὸν θὰ ἔχωμεν βοηθὸν καὶ θὰ παύσωμεν νὰ ὀργιζώμεθα συνεχῶς κατὰ τῶν ἄλλων, καὶ κανένα ἐχθρόν ποτὲ δὲν θὰ ἔχωμεν· ἂν ὅμως κάποτε ἀποκτήσωμεν καὶ ἐχθρόν πολὺ γρήγορα καὶ τὴν ἐχθραν θὰ ἐξαφανίσωμεν καὶ τῶν ἀμαρτημάτων μας ταχεῖαν συγχώρησιν θὰ ἔχωμεν. Διότι ὅπως αὐτὸς ποὺ μνησικακεῖ εἰς τὸν πλησίον του δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν τιμωρίαν ποὺ ἐπισύρουν τὰ ἰδικά του ἀμαρτήματα, ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ θυμόν, θὰ εἶναι καὶ καθαρὸς ἀπὸ ἀμαρτήματα συντόμως. Διότι ἂν ἐμεῖς οἱ πονηροὶ καὶ ὑποδουλωμένοι εἰς τὸν θυμόν, ἐξ αἰτίας τῆς προσταγῆς τοῦ Θεοῦ παραθεωροῦμεν ὅλα τὰ ἐναντίον μας ἀμαρτήματα, πολὺ περισσότερο ὁ φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς καὶ καθαρὸς ἀπὸ κάθε πάθος θὰ παραβλέψῃ τὰ ἀμαρτήματά μας, ἔνεκα τῆς πρὸς τὸν πλησίον φιλοφροσύνης, καὶ διὰ τῆς συγχωρήσεως τῶν ἀμαρτημάτων μας θὰ ἀποδώσῃ εἰς ἡμᾶς τὴν ἀμοιβήν, τὴν ὁποίαν εἶθε ὅλοι ἐμεῖς νὰ ἐπιτύχωμεν διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει δόξα καὶ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΑΠΟΓΙΝΩΣΚΕΙΝ

τινάς ἑαυτῶν, μηδὲ κατεύχεσθαι τῶν ἐχθρῶν, μηδὲ ἀπαγορεύειν ἐν τῷ μὴ λαμβάνειν αἰτιῶντας· καὶ πρὸς ἄνδρας περὶ τῆς πρὸς τὰς γυναῖκας εἰρήνης.

- 5 1. Πολλὰς ὑμῖν ἔχω χάριτας, ὅτι μετὰ προθυμίας τοὺς περὶ τῆς εὐχῆς ἐδέξασθε λόγους, ὅτι με μακάριον ἐποιήσατε. «Μακάριος γὰρ ὁ λέγων εἰς ὧτα ἀκουόντων». Οὐκ ἀπὸ τῶν κρότων καὶ τῶν ἐπαίνων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν ποιοῦντας εἶδον, ἐπέισθη. "Οἷε γὰρ ὑμῖν παρήγουν μὴ κατεύχεσθαι
10 τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἔλεγον ὅτι τὸν Θεὸν παροξύνομεν τοῦτο ποιοῦντες, καὶ ἀντινομοθειοῦμεν αὐτῷ (αὐτὸς γὰρ εἶπεν, Εὐχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, ἡμεῖς δὲ κατευχόμενοι τῶν ἐχθρῶν, ἀξιοῦμεν αὐτὸν τὸν ἑαυτοῦ λῦσαι νόμον), ὅτι οὖν ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἔλεγον, πολλοὺς ἐν ὑμῖν εἶδον πρόσωπα
15 τύπιοντας καὶ σιγήθη, σιενάζοντας πικρῶς, εἰς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας ἀναιείνοντας, συγγνώμην αἰτιῶντας περὶ τῶν τοιούτων εὐχῶν. Τότε δὲ καὶ ἐγὼ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναιείνας, ηὐχαρίστησα τῷ Θεῷ, ὅτι οὕτω ταχέως ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας τὸν καρπὸν ἡμῖν ἤνεγκε.
- 20 Τοιοῦτον γὰρ ὁ σπόρος ὁ πνευματικὸς οὐ δεῖται ἐνιαυτῶν, οὐδὲ χρόνων, οὐδὲ ἡμερῶν, ἀλλὰ ἂν ἐπιλάβηται ψυχῆς γενναίας, εὐθέως τὸν σιάχυν ἀκμάζοντα καὶ ἀπηρτισμένον δείκνυσιν· ὁ δὲ καὶ χθὲς γέγονεν ὑφ' ὑμῶν. Κατέβαλον λό-

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΤΙ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΠΟΓΟΗΤΕΥΩΜΕΘΑ

καὶ δὲν πρέπει νὰ προσευχώμεθα κατὰ τῶν ἐχθρῶν·
καὶ περὶ τοῦ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀπελπιζώμεθα ὅταν ζη-
τοῦμε κάτι καὶ δὲν τὸ λαμβάνομεν· καὶ πρὸς τοὺς ἄν-
δρας περὶ τῆς εἰρηνικῆς συμβιώσεως μὲ τὰς γυναῖκας.

1. Σᾶς ὀφείλω πολλὰς εὐχαριστίας, διότι μετὰ προθυ-
μίας ἤκούσατε τὰς ὁμιλίας περὶ προσευχῆς, καὶ διότι μὲ
ἐκάματε εὐτυχῆ· διότι «εἶναι εὐτυχῆς ἐκεῖνος ποὺ ὁμιλεῖ
εἰς ὦτα ἀκουόντων»¹. Δὲν ἐπείσθην δὲ μόνον ἀπὸ τὰ χει-
ροκροτήματα καὶ τοὺς ἐπαίνους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅσα εἶδα νὰ
πράττετε. Διότι ὅταν σᾶς συμβούλευα νὰ μὴ προσεύχεσθε
ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, καὶ σᾶς ἔλεγα ὅτι παροργίζομεν τὸν
Θεὸν πράττοντες τοῦτο, καὶ νομοθετοῦμεν ἀντίθετα πρὸς
τὸ θέλημα αὐτοῦ (διότι ὁ Θεὸς εἶπε νὰ προσεύχεσθε διὰ
τοὺς ἐχθρούς σας, ἐμεῖς ὅμως ὅταν προσευχώμεθα κατὰ
τῶν ἐχθρῶν μας ἀξιούμεν ἀπὸ αὐτὸν νὰ καταργήσῃ τὸν
νόμον του), ὅταν λοιπὸν σᾶς ἔλεγα αὐτὰ ἢ τέτοια πράγμα-
τα, εἶδα πολλοὺς ἀπὸ ἐσᾶς νὰ κτυποῦν τὰ πρόσωπά των καὶ
τὰ στήθη, νὰ ἀναστενάζουσι μὲ θλίψιν, νὰ ὑψώνουσι τὰ χέ-
ρια πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ ζητοῦν συγγνώμην διὰ τὰς
τοιούτου εἴδους προσευχὰς των. Τότε λοιπὸν καὶ ἐγὼ ἀφοῦ
ὑψωσα τοὺς ὀφθαλμούς μου πρὸς τὸν οὐρανὸν εὐχαρίστη-
σα τὸν Θεόν, διότι τὸσον γρήγορα ἐκαρποφόρησεν ὁ λόγος
τῆς διδασκαλίας.

Διότι τέτοιος εἶναι ὁ σπόρος ὁ πνευματικός· δὲν ἔχει
ἀνάγκην οὔτε μεγάλων χρονικῶν περιόδων, οὔτε χρόνων,
οὔτε ἡμερῶν, ἀλλ' ἂν εἰσέλθῃ εἰς ψυχὴν ἀγαθὴν ἐμφανίζει
ἀμέσως τὸν στάχυν ὠριμον καὶ πλήρη· αὐτὸ δὲ ἔγινε χθὲς
εἰς ἐσᾶς. Ἐρριψα εἰς τὰς καρδίας σας λόγους ποὺ διεγεί-

γον κατανύξεως, καὶ ἐβλάσθησε στεναγμὸς ἐξομολογήσεως, στεναγμὸς πολὺν ἔχων τὸν πλοῦτιον τῶν ἀγαθῶν. Εἰ γὰρ ὁ τελώνης ἐκεῖνος, ἵνα τὸ σιῆθος τύπιον εἶπη, «*Ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ*», ἀπῆλθε δεδικαιωμένος ὑπὲρ τὸν Φαρι-
 5 σαῖον, πόσῃ εἰκὸς ἡμᾶς κηήσασθαι παρρησίαν, ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἰσοαύτην κατάνυξιν ἐπιδειξαμένους;

Καίτοι τελώνου χειρὸν οὐδέν· οὗτος γὰρ ἔσχατος ὅρος κακίας ἐστίν· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς παραδηλῶν, εἰς παράδειγμα τῶν ἐσχάτων κακῶν τὰς πόρνas καὶ τοὺς τελώ-
 10 νas ἄγει συνεχῶς. Πεπαρρησιασμένη γὰρ ἐστὶ βία, ἀνεπιίμητος ἀρπαγή, ἀναίοχυντος πλεονεξίας τρόπος, πραγματεία λόγον οὐκ ἔχουσα, ἀναιδῆς ἐμπορία· ἀλλ' ὅμως ὁ ἰσοσούτοις συζῶν κακοῖς, ἴσχυσεν ἀπὸ ψιλῶν ρημάτων ἀπορρίψασθαι τὰ ὀνειδῆ, καὶ πλεον ὧν ἤτησε λαβεῖν. Αὐτὸς μὲν γὰρ ἠξίου
 15 λέγων, «*Ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ*»· ὁ δὲ Θεὸς οὐχ ἴλεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐδικαίωσεν αὐτὸν ὑπὲρ τὸν Φαρισαῖον. Διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Παῦλος· «*Τῷ δὲ δυναμένῳ πάντα ποιῆσαι ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν*». Καίτοι ὁ Φαρισαῖος ἠὔξατο, καὶ ἐν τῷ ἱερῷ ἔστη, καὶ τὸν αὐτὸν ἐκάλεσε Θεόν,
 20 καὶ πλείονα εἶπε ρήματα, καὶ ἀπὸ εὐχαριστίας τὸ προσίμιον ἐποιήσατο τῆς εὐχῆς. Πόθεν οὖν ἐκεῖνος μὲν καὶ ἃ εἶχεν ἀπώλεσε καλὰ, οὗτος δὲ καὶ ἦν οὐκ εἶχε προσέλαβε παρρησίαν; «*Οἱ οὖν τῆς εὐχῆς ὁ αὐτὸς τρόπος ἦν*. Ὁ μὲν γὰρ ἀλαζονείας ἔγεμε καὶ τύφου καὶ ἀπονοίας, οὗτος δὲ εὐγνωμοσύνης
 25 πολλῆς· διὰ τοῦτο οὗτος μὲν μυρία ἁμαρτημάτων φορτία ἔχων, πάντα ἀπέθετο, καὶ δικαιοσύνην ἔλαβεν· ἐκεῖνος δὲ πλήρη τὴν ναῦν κατορθωμάτων ἀναγαγών, καὶ ἐλεημοσύνης, καὶ νησιείας, καθάπερ τινὶ σκοπέλῳ προσαράξας τῷ τῆς κενοδοξίας καὶ ἀπονοίας φρονήμασι, ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τὸ ναυά-

2. Λουκᾶ 18, 13.

3. Ἐφεσ. 3, 20.

ρουν τὴν ψυχὴν, καὶ ἐβλάστησεν ἐπιθυμία καὶ ἀναστεναγμὸς ἐξομολογήσεως, ἀναστεναγμὸς τέτοιος ποῦ εἶχε πολὺν πλοῦτον ἀγαθῶν. Διότι ἐὰν ὁ τελώνης μὲ τὸ νὰ εἰπῇ «συγχώρεσέ με τὸν ἁμαρτωλὸν»² ἔφυγε περισσότερον δικαιωμένος ἀπὸ τὸν Φαρισαῖον, πόσῃν παρρησίαν εἶναι ἐπόμενον νὰ ἔχωμεν ἀποκτήσει ἑμεῖς ποῦ ἔχομεν ἐπιδείξει ἐντὸς ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος τόσῃν κατάνυξιν;

Καὶ ὅμως χειρότερον τοῦ τελώνου δὲν εἶναι τίποτε, διότι τὸ ἔργον του εἶναι τὸ ἀνώτατον ὄριον κακίας· τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς θέλων νὰ φανερώσῃ ἔφερε συνεχῶς ὡς παράδειγμα τῶν χειρίστων κακῶν τὰς πόρναις καὶ τοὺς τελώνας· διότι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ τελώνου εἶναι αὐθαίρετος ἐκβιασμός, ἀρπαγὴ ἀτιμώρητος, ἀναιδὴς τρόπος πλεονεξίας, ἐργασία ἄδικος, ἀναίσχυντον ἐμπόριον· καὶ ὅμως αὐτὸς ποῦ συνέζη μὲ τόσας κακίας ἠμπόρεσε μὲ ἀπλᾶ λόγια νὰ ἀποβάλλῃ τὰς κατηγορίας καὶ νὰ λάβῃ περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἐζήτησεν. Διότι αὐτὸς μὲν παρεκάλει τὸν Θεὸν λέγων «συγχώρεσέ με τὸν ἁμαρτωλὸν», ὁ δὲ Θεός, ὄχι μόνον ἔδειξεν εὐμένειαν πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐδικαίωσε περισσότερον ἀπὸ τὸν Φαρισαῖον. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος· «εἰς ἐκεῖνον δὲ ποῦ ἠμπορεῖ νὰ κἀνῃ πολὺ περισσότερα ἀπὸ ὅλα ὅσα ζητοῦμεν ἢ σκεπτόμεθα»³. Καίτοι ὁ Φαρισαῖος προσηυχῆθη καὶ ἐστάθη εἰς τὸν ἱερόν καὶ παρεκάλει τὸν ἴδιον Θεόν, καὶ εἶπε περισσότερα λόγια ἀπὸ ὅσα ὁ τελώνης καὶ ἤρχισε τὴν προσευχὴν του ἀπὸ τὴν εὐχαριστίαν πρὸς τὸν Θεόν. Διατί λοιπὸν ἔχασε ἐκεῖνος ὅσα καλὰ εἶχε, αὐτὸς δὲ ἔλαβε ἐπὶ πλεόν καὶ παρρησίαν τὴν ὁποίαν δὲν εἶχεν; Ἄπὸ τὸν τρόπον τῆς προσευχῆς, διότι δὲν ἦτο ἴδιος ὁ τρόπος τῆς προσευχῆς ἐκάστου. Ὁ μὲν Φαρισαῖος ἦτο πλήρης καυχίσεως, ἐπάρσεως καὶ ὑπερηφανείας, ὁ δὲ Τελώνης ἦτο πλήρης συνέσεως· διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔχων ἀναρίθμητον φορτίον ἁμαρτημάτων τὸ ἀπέθεσε καὶ ἐδικαίωθη ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐκεῖνος δὲ φέρων τὸ πλοῖον πλήρες κατορθωμάτων ἐλεημοσύνης καὶ νηστείας, ὡς νὰ προσέκρουσεν εἰς κάποιον σκόπελον, διὰ τοῦ φρονήματος τῆς ματαιοδοξίας καὶ τῆς ὑπερηφανείας, ἐναυάγησε μέσα εἰς τὸ λιμάνι·

γιον ὑπέμεινε· τὸ γὰρ ἐν εὐχῇ ζημιωθῆναι, ἐν λιμένι ναυάγιόν ἐστιν ὑπομεῖναι. Ἄλλ' οὐ παρὰ τὴν φύσιν τῆς εὐχῆς τοῦτο γέγονεν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν τὴν αὐτοῦ.

2. Ὁρᾷς πῶς οὐκ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν ἡ εὐχή,
 5 ἐὰν μὴ προσῆ τὸ κατ' ἐκείνους εὐξασθαι τοὺς νόμους, οὓς τέθεικεν ὁ Χριστός; Τίνας δὲ τέθεικε νόμους; Ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὐχεσθαι, καὶ τῶν πολλὰ λυπούντων. Κἂν μὴ τοῦτο ποιῶμεν, ἀπολλύμεθα πάντως· καὶ δῆλον ἐκ τοῦ παραδείγματος τοῦ κατὰ τὸν Φαρισαῖον. Εἰ γὰρ οὗτος, οὐχὶ τῶν
 10 ἐχθρῶν κατευξάμενος, ἀλλὰ κενοδοξήσας μόνον, τισαύτην ἔδωκε δίκην, τίς μένει τιμωρία τοὺς μακροὺς καὶ πολλοὺς κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀποιείνοντας λόγους;

Τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; Ἔσσηκας συγγνώμην αἰτῶν ἁμαρτημάτων, καὶ θυμοῦ πληροῖς τὴν διάνοιαν; Ὅτε πάντων ἡ-
 15 μερωτέρους εἶναι χρή, Δεσπότη διαλεγομένους, ὑπὲρ οἰκείων πλημμελημάτων παρακαλοῦντας, ἔλεον καὶ φιλανθρωπίαν καὶ συγγνώμην αἰτοῦντας, τότε ἀγριούμεθα, καὶ πρὸς θηριωδίαν ἐκπίπτομεν, καὶ πικρίας τὸ στόμα πληροῦμεν; Καὶ πῶς δυνησόμεθα, εἶπέ μοι, τῆς σωτηρίας ἐπιτυχεῖν, σχῆμα μὲν ἰκε-
 20 τῶν προβαλλόμενοι, ρήματα δὲ ἀπονοίας φέροντες, καὶ καθ' ἑαυτῶν παροξύνοντες τὸν Δεσπότην; Εἰσῆλθες τὰ οἰκεία θεραπεῦσαι τραύματα, οὐχὶ τὰ τοῦ πλησίον χαλεπώτερα ἐργάσασθαι· ἰλασμοῦ καιρὸς ἐστίν, εὐχῆς καιρὸς, καὶ σιναγμοῦ, οὐχὶ ὀργῆς· δακρύων, οὐχὶ θυμοῦ· κατανύξεως, οὐχὶ ἀγανα-
 25 κτήσεως. Τί συγγέεις τὴν τάξιν; τί σαντιῶ πολεμεῖς; τί καταλύεις σου τὴν οἰκοδομήν; Τὸν εὐχόμενον πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἡμέρον ἔχειν χρή διάνοιαν, κατεσταλμένον νοῦν, συντριμμένην καρδίαν· ὁ δὲ τῶν ἐχθρῶν καταβοῶν οὐκ

διότι τὸ νὰ ζημιωθῆς εἰς τὴν προσευχὴν εἶναι ὡς νὰ ναυαγῆς μέσα εἰς λιμάνι. Δὲν συνέβη ὅμως αὐτὸ ἐξ αἰτίας τῆς φύσεως τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς του προθέσεως.

2. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι δὲν ἀρκεῖ ἡ προσευχὴ διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ἂν δὲν γίνῃ σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνας ἐκείνους ποὺ ἔθεσεν ὁ Χριστός; Ποίους νόμους ἔχει θέσει; Νὰ προσευχώμεθα ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν καὶ ὑπὲρ ἐκείνων οἱ ὅποιοι μᾶς ἐνοχλοῦν καὶ μᾶς θλίβουν πολύ. Καὶ ἂν δὲν κάμνωμεν τοῦτο, ἐξάπαντος θὰ καθῶμεν· καὶ αὐτὸ γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Φαρισαίου. Διότι ἂν αὐτὸς ὁ ὅποιος δὲν προσηυχῆθη ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν του, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς ματαιοδοξίας του μόνον ἐτιμωρήθη τόσον, ποία τιμωρία ἀπομένει δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἀπευθύνουν πρὸς τὸν Θεὸν μεγάλους καὶ πολλοὺς λόγους ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν των;

Τί κάμεις ἄνθρωπε; ζητεῖς συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν σου καὶ πληροῖς τὴν σκέψιν σου μὲ θυμόν; Ὅταν περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην φοράν πρέπει νὰ εἴμεθα ἡπιώτεροι, διότι συνομιλοῦμεν μὲ τὸν Θεόν, παρακαλοῦντες διὰ τὰ παραπτώματά μας, ζητοῦντες εὐσπλαγχνίαν, φιλανθρωπίαν καὶ συγγνώμην, τότε ἐξαγριωνόμεθα καὶ περιπίπτομεν εἰς θηριωδίαν καὶ πληροῦμεν ἀπὸ πικρίαν τὸ στόμα; Καὶ πῶς θὰ ἡμπορέσωμεν, εἶπέ μου, νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν σωτηρίαν μας ἀφ' ἑνὸς μὲν παρουσιάζοντες εἰκόνα ἰκετῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ προσφέροντες λόγους ὑπερηφανείας, ἐξοργίζοντες τὸν Κύριον ἐναντίον μας; Ἦλθες διὰ νὰ θεραπεύσης τὰ ἰδικά σου τραύματα, καὶ ὄχι διὰ νὰ κάμης βαρύτερα τὰ τραύματα τοῦ πλησίον· εἶναι καιρὸς συγχωρήσεως, καιρὸς προσευχῆς καὶ στεναγμοῦ, καὶ ὄχι ὀργῆς· εἶναι καιρὸς δακρύων, ὄχι θυμοῦ, καιρὸς συντριβῆς τῆς καρδίας καὶ ὄχι ὀργῆς. Διατί συγχέεις τὴν τάξιν; Διατί πολεμᾶς τὸν ἑαυτὸν σου; Διατί καταστρέφεις τὸ πνευματικόν σου οἰκοδόμημα; Αὐτὸς ποὺ προσεύχεται πρέπει νὰ ἔχη ἀγαθὴν ψυχὴν περισσότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους, ταπεινόφρονα νοῦν, συντετριμμένην καρδίαν· ἐκεῖνος δὲ ποὺ

ἂν δυνηθεῖη τοῦτο κατορθῶσαί ποτε· θυμοῦ γάρ ἐστι πεπληρωμένος, καὶ οὐχ οἷός τέ ἐστιν ἔχειν κατεσιαλμένην διάνοιαν.

Μὴ τοίνυν κατευχόμεθα τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ μηδὲ τῶν κατορθωμάτων τῶν ἡμετέρων μνημονεύωμεν, ἵνα μὴ πάθωμεν ὅπερ ὁ Φαρισαῖος. Ὡσπερ γὰρ ἁμαρτημάτων μεμνησθαι, καλόν, οὕτω κατορθωμάτων ἐπιλελῆσθαι, καλόν. Τίνος ἔνεκεν; Ὅτι ἢ μὲν τῶν κατορθωμάτων μνήμη πρὸς ἀλαζονείαν ἡμᾶς ἐπαίρει, ἢ δὲ τῶν ἁμαρτημάτων μνήμη κατασιέλλει τὴν διάνοιαν καὶ ταπεινοῖ· καὶ ἐκεῖνη μὲν ραθυμοτέρους ποιεῖ, αὕτη δὲ σπουδαιότερους ἐργάζεται. Καὶ γὰρ ὅσοι μηδὲν νομίζουσιν ἔχειν καλόν, προθυμότεροι γίνονται πρὸς τὸ κτήσασθαι τὰ καλά· οἱ δὲ πολλὴν ἑαυτοῖς ἀποιθεῖσθαι τὴν ἐμπορίαν ἠγούμενοι, θαρροῦντες τῇ ταύτης περιουσίᾳ, οὐκ ἂν πολλὴν ἐπιδείξαιντο σπουδὴν πρὸς τὸν πλείονα περιλαβέσθαι πάλιν.

3. Μὴ τοίνυν μνησθῆς τῶν κατορθωμάτων, ἵνα μνησθῆς αὐτῶν ὁ Θεός. «Λέγε γάρ», φησί, «τὰς ἁμαρτίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῆς». Καὶ πάλιν· «Οὐ μὴ μνησθῶ τῶν ἀνομιῶν σου», φησί· «σὺ δὲ μνήσθητι».

20 Ἄλλὰ τίνος ἔνεκεν τοῦ τελώνου οὕτω ταχέως ἐπήκουσεν ὁ Θεός, τὸν δὲ Ἰσαὰκ ἀφῆκεν εἴκοσιν ἔτη δέεσθαι καὶ παρακαλεῖν αὐτὸν περὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ τότε ἐπένευσε ταῖς εὐχαῖς τοῦ δικαίου; Ἀνάγκη γὰρ τῆς χθρὸς διδασκαλίας ἀποδοῦναι ὑμῖν τὰ λείψανα. Τίνος οὖν ἔνεκεν τοῦτο γέγονεν; 25 Ἴνα ἀπὸ μὲν τῶν κατὰ τὸν τελώνην μάθῃς τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Δεσπότου ταχέως ἐπακούσαντος, ἀπὸ δὲ τῶν κατὰ τὸν Ἰσαὰκ μάθῃς τὴν ὑπομονὴν τοῦ δούλου θραδέως λαβόντος, καὶ οὐκ ἀποσιάντος τῆς ἰκετηρίας· ἵνα, κἂν ἁμαρτωλὸς ᾖς, μὴ ἀπογνῶς, κἂν δίκαιος ᾖς, μὴ ἐπαρθῆς. «Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν 30 οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες». Κακῶς εἶχεν

4. Ἦσ. 43, 26.

5. Ἦσ. 43, 25.

6. Ματθ. 9, 12.

κατακραυγάζει ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ πο-
τὲ νὰ τὸ κατορθώσῃ αὐτό, διότι εἶναι πλήρης θυμοῦ, καὶ
δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔχῃ κατεσταλμένην διάνοιαν.

Ἄς μὴ προσευχώμεθα λοιπὸν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μας,
ἀλλ' οὔτε πάλιν νὰ ἀναφέρωμεν τὰ ἰδικά μας ἐπιτεύγμα-
τα, διὰ νὰ μὴ πάθωμεν ὅ,τι ὁ Φαρισαῖος. Διότι ὅπως ἀκρι-
βῶς εἶναι καλὸν νὰ ἐνθυμούμεθα τὰ ἁμαρτήματά μας, ἔτσι
πάλιν εἶναι καλὸν νὰ λησμονῶμεν τὰ κατορθώματά μας.
Διὰ ποῖον λόγον; Διότι ἢ μὲν ἀνάμνησις τῶν κατορθωμά-
των μᾶς ὀδηγεῖ εἰς ὑπερηφάνειαν, ἢ δὲ ἐνθύμησις τῶν ἁ-
μαρτημάτων καταστέλλει καὶ ταπεινώνει τὸν νοῦν μας. Καὶ
ἐκείνη μὲν μᾶς κάνει νωθρούς, αὐτὴ δὲ μᾶς κάμει προθυ-
μοτέρους. Διότι ὅσοι νομίζουν ὅτι δὲν ἔχουν κανένα καλόν,
ἐπιδεικνύουν μεγαλύτερον ζῆλον διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὰ
καλά· ὅσοι δὲ πάλιν νομίζουν ὅτι ἔχουν ἐναποθέσει πολὺν
πλοῦτον διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των, ἔχοντες θάρρος εἰς τὴν πε-
ριουσίαν αὐτήν, δὲν θὰ ἐπιδείξουν μεγάλην προθυμίαν εἰς
τὸ νὰ ἀποκτήσουν περισσότερον.

3. Μὴ μνημονεύῃς λοιπὸν τὰ κατορθώματά σου, διὰ νὰ
τὰ ἐνθυμηθῇ ὁ Θεός, διότι λέγει· «λέγε τὰς ἁμαρτίας σου
πρῶτος, διὰ νὰ δικαιωθῆς»⁴· καὶ πάλιν λέγει· «δὲν θὰ ἐνθυ-
μηθῶ τὰς ἁμαρτίας σου ἐγώ, ἀλλὰ νὰ τὰς ἐνθυμηθῆς ἐσύ»⁵.

Ἄλλὰ διὰ ποῖον λόγον τόσον γρήγορα ἐπήκουσεν ὁ
Θεὸς τὸν Τελώνην, τὸν δὲ Ἰσαὰκ τὸν ἄφησε νὰ τὸν παρα-
καλῇ καὶ νὰ τὸν ἱκετεύῃ διὰ τὴν γυναῖκα του εἴκοσι ἔτη,
καὶ μόνον τότε εἰσήκουσε τὰς προσευχὰς τοῦ δικαίου; Εἶναι
ἀναγκαῖον νὰ σᾶς συμπληρώσω τὴν χθεσινὴν διδασκαλίαν.
Διὰ ποῖον λοιπὸν λόγον ἔγινε τοῦτο; Ὅσον ἀφορᾷ τὰ γε-
νόμενα εἰς τὸν Τελώνην, διὰ νὰ μάθῃς τὴν φιλανθρωπίαν
τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος γρήγορα ἐπήκουσεν αὐτόν· ὅσον ἀφο-
ρᾷ τὰ γενόμενα εἰς τὸν Ἰσαάκ, διὰ νὰ μάθῃς τὴν ὑπομονὴν
τοῦ δούλου ὁ ὁποῖος ἔλαβεν ἀργὰ τὰ ζητούμενα καὶ δὲν
ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν παράκλησιν. Διὰ νὰ μὴ ἀπελπισθῆς,
ἂν εἶσαι ἁμαρτωλός, καὶ διὰ νὰ μὴ καυχηθῆς, ἂν εἶσαι δί-
καιος. «Δὲν ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ ἰατρῶν οἱ ὑγιεῖς ἀλλὰ οἱ
ἀσθενεῖς»⁶. Ὁ Τελώνης ἦτο ἀσθενής, διὰ τοῦτο γρήγορα

ὁ τελώνης· διὰ τοῦτο ταχέως αὐτῷ ὤρεξε χεῖρα· ὁ δὲ Ἰσαὰκ ἰσχυρότερος ἦν, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν εἴασεν, ἵνα αὐτοῦ τὴν ὑπομονὴν ἐπιτείνῃ. Ἄλλ' οὕτως μὲν ἐκ περιουσίας ἡμῖν ὁ λόγος εἰρήσθω.

5 Τίνος δὲ ἕνεκεν ἡ γυνὴ σιεῖρα ἦν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ἵν' ὅταν ἴδῃς παρθένον μητέρα γινομένην μὴ ἀπιστήσης· ἵν', ὅταν εἴπῃ σοι ὁ Ἰουδαῖος, πῶς ἔτεκεν ἡ Μαρία; εἴπῃς αὐτῷ, πῶς ἔτεκεν ἡ Σάρρα, καὶ ἡ Ρεβέκκα, καὶ ἡ Ραχήλ; Ὅταν γὰρ μέλλῃ τι θαυμασιὸν καὶ μέγα γίνεσθαι θαῦμα, πολλοὶ
10 προτιρέχουσι τύποι. Καὶ καθάπερ βασιλέως εἰσιόντος, προτιρέχουσι σιραιῶται, ὥστε μὴ ἄνθρωπον ἀπαρασκευάστως δέξασθαι τὸν βασιλέα· οὕτω καὶ θαύματος μέλλοντος γίνεσθαι παραδόξου, προτιρέχουσι τύποι, ὥστε ἡμᾶς προμελετήσαντας μὴ καταπλαγῆναι ἄνθρωπον, μηδὲ ἐκσιῆναι τῷ παραδόξῳ τοῦ
15 γινομένου.

Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ θανάτου. Προέδραμεν Ἰωνᾶς, καὶ ἐγύμνασεν ἡμῶν τὴν διάνοιαν. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνον μετὰ τρεῖς ἡμέρας τὸ κῆτος ἤμεσεν, οὐχ εὐρὸν ἐν αὐτῷ τὴν οἰκείαν τροφήν καὶ κατάλληλον· οἰκεία γὰρ τροφή καὶ κατάλληλος
20 θανάτου τῆς ἁμαρτίας ἡ φύσις· ἐντεῦθεν ἐτέχθη, ἐντεῦθεν ἐρριζώθη, ἐντεῦθεν καὶ τρέφεται. Καθάπερ οὖν ἐφ' ἡμῶν, ἐπειδὴν λίθον καταπίωμεν οὐκ εἰδότες, τότε μὲν πρῶτον ἐπιχειρεῖ πέψαι τοῦτον ἢ τοῦ στομάχου δύναμις· ἐπειδὴν δὲ εὖρη ἀλλοτριὰν αὐτῷ οὔσαν τροφήν, ὁμιλήσασα ἐπὶ πλεον
25 αὐτῷ τῆ πεπτικῆς δυνάμει, ἐκεῖνον μὲν οὐ διαφθείρει, τὴν δὲ ἐαυτῆς ἀπόλλυσιν ἰσχύν, ὅθεν οὐδὲ τὴν προτιέραν δύναται κατέχειν τροφήν, ἀλλὰ ἀτονήσασα κακείνην αὐτῷ συνεξεμεῖ μετὰ πολλῆς τῆς ὀδύνης· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ θανάτου γέγονε. Κατέπειε τὸν λίθον τὸν ἀκρογωνιαῖον, καὶ οὐκ ἴσχυσεν αὐτὸν
30 πέψαι· ἠσθένησεν αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις· διὰ τοῦτο μετ' αὐτοῦ καὶ τὴν λοιπὴν, ἣν εἶχε, συνεξέβαλε τροφήν, τῶν ἀνθρώ-

εἰς αὐτὸν ἤπλωσε τὴν χεῖρα, ὁ δὲ Ἰσαὰκ ἦτο ἰσχυρότερος καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἄφησε διὰ νὰ ἐπαυξήσῃ τὴν ὑπομονὴν του. Ἀλλὰ αὐτὰ τὰ λόγια ἔχουν λεχθῆ μετὰ τὸ παραπάνω.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ ὁμιλήσω διὰ ποῖον λόγον ἦτο ἡ γυναῖκα του στεῖρα, ὥστε νὰ μὴ ἀπιστήσῃς, ὅταν θὰ ἰδῆς τὴν Παρθένον νὰ γίνεται μητέρα· ὅταν δὲ σὲ ἐρωτήσῃ ὁ Ἰουδαῖος πῶς ἐγέννησεν ἡ Μαρία; Νὰ εἰπῆς εἰς αὐτόν· πῶς ἐγέννησεν ἡ Σάρρα καὶ ἡ Ρεβέκκα καὶ ἡ Ραχήλ; Διότι ὅταν πρόκειται νὰ γίνῃ κάτι τὸ ἀξιοθαύμαστον καὶ πολὺ ὑπερφυσικόν, τοῦ γεγονότος τούτου προηγοῦνται πολλὰ παραδείγματα. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὅταν εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς προηγοῦνται στρατιῶται, ὥστε νὰ μὴ ὑποδεχθῶμεν τὸν βασιλέα ξαφνικὰ καὶ ἀπροετοίμαστοι, ἔτσι καὶ ὅταν πρόκειται νὰ γίνῃ κάποιον παράξενον θαῦμα, προηγοῦνται παραδείγματα, ὥστε ἀφοῦ προπαρασκευασθῶμεν νὰ μὴ ἐκπλαγῶμεν ἔξαφνα, οὔτε νὰ ἀποροῦμεν διὰ τὸ παράδοξον ποὺ ἔγινεν.

Αὐτὸ συνέβη καὶ ὡς πρὸς τὸν θάνατον. Προηγήθη ὁ Ἰωνᾶ; καὶ προετοίμασε τὴν σκέψιν μας. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνον μετὰ ἀπὸ τρεῖς ἡμέρας τὸν ἐξέβαλε τὸ κῆτος, ἔτσι καὶ τὸ μνημα ἀπέδωσε τὸν Χριστόν, μὴ εὐρὸν εἰς αὐτὸν τὴν ἀρμόζουσαν καὶ κατάλληλον τροφήν, διότι προσιδιάζουσα καὶ κατάλληλος τροφή τοῦ θανάτου εἶναι ἡ φύσις τῆς ἁμαρτίας· ἀπὸ αὐτὴν ἐγεννήθη, δι' αὐτῆς ἐρριζοβόλησε καὶ ἀπὸ αὐτὴν τρέφεται. Ὅπως λοιπὸν εἰς ἐμᾶς ὅταν, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζωμεν, καταπίωμεν λίθον τότε κατ' ἀρχὴν ἐπιχειρεῖ νὰ τὸ χωνεύσῃ ἡ δύναμις τοῦ στομάχου· ὅταν ὁμως εὔρη τὴν τροφήν νὰ εἶναι ξένη δι' αὐτόν, ἀκόμη καὶ ἂν ἐπιχειρήσῃ μετὰ περισσοτέραν πελτικὴν δύναμιν νὰ τὸν χωνεύσῃ, ἐκεῖνον μὲν δὲν καταστρέφει, χάνει δὲ τὴν ἰδικὴν του δύναμιν, καὶ οὔτε λοιπὸν τὴν προηγουμένην τροφήν ἠμπορεῖ νὰ κατακρατήσῃ, ἀλλὰ ἀφοῦ ἀτονίσῃ συνεκβάλλει καὶ ἐκείνην μετὰ αὐτόν μετὰ πολλὴν πόνον. Τὸ ἴδιον συνέβη καὶ εἰς τὸν θάνατον. Κατέπιε τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον καὶ δὲν ἠμπόρεσε νὰ τὸν χωνεύσῃ, καὶ ἐξησθένησεν ὅλη ἡ δύναμις του· διὰ τοῦτο μετὰ αὐτόν καὶ τὴν ὑπόλοιπον συνεξέβαλε τροφήν, τὴν ὁποίαν εἶχε, καὶ οὕτω συνεξέρασε καὶ τὴν ἀν-

πων συνεξεμέσας τὴν φύσιν. Οὐδὲ γὰρ ταύτην κατασχεῖν
δυνήσεται λοιπὸν εἰς τέλος.

Διὰ τοῦτο καὶ αἱ στείραι προέδραμον, ἵνα ὁ τόκος πισιω-
θῇ μᾶλλον δὲ οὐχ ἵνα ὁ τόκος πισιωθῇ μόνον, ἀλλ' ἔαν ἄ-
5 κριβῶς ἐξειάσωμεν, καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου τὴν στείρωσιν
τύπον οὖσαν εὐρήσομεν.

4. Ἀλλὰ προσέχειε· λεπιδὸν γὰρ τὸ ρηθησόμενον μέλ-
λομεν γὰρ ἐρεῖν, πῶς πρὸς τὴν πίστιν τῆς ἀνασιτάσεως ἡ-
μᾶς ἢ μήτρα τῆς Σάρρας στείρωθεισα χειραγωγεῖ. Πῶς οὖν
10 ἡμᾶς χειραγωγεῖ; Καθάπερ αὕτη νεκρὰ οὖσα ἐκ τῆς τοῦ
Θεοῦ χάριτος ἀνέστη, καὶ σῶμα ἐβλάστησε ζῶν τὸ τοῦ Ἰ-
σαάκ οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς νεκρωθεὶς ἠγέρθη τῇ οἰκείᾳ δυ-
νάμει. Καὶ οὗ βεβίασται τὸ εἰρημένον, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ
Παύλου λέγοντος. Εἰπὼν γὰρ περὶ τοῦ Ἀβραάμ, οὗτι «Οὐκ
15 ἐνενόησε τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάρρας, ἀλλ' ἐνεδυνα-
μώθη τῇ πίστει, δούς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ πληροφορηθεὶς οὗτι
δὲ ἐπήγγελται δυνατὸς ἐστὶ καὶ ποιῆσαι», τοῦτ' ἔστιν, ἀπὸ
τῶν νεκρῶν σωμάτων ζῶντα ποιῆσαι γεννηθῆναι υἱόν· εἶτα
ἀπ' ἐκείνης εἰς ταύτην ἡμᾶς τὴν πίστιν χειραγωγῶν ἐπή-
20 γαγεν «Οὐκ ἐγράφη δι' ἐκεῖνον μόνον, οὗτι ἐλογίσθη αὐτῷ,
ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς». Διὰ τί; «Οἷς μέλλει», φησί, «λογίζεσθαι
τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν ἐγείραντα Ἰησοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν
ἐκ νεκρῶν». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι. Τὸν Ἰσαάκ ἀπὸ
νεκρῶν σωμάτων ἠγειρεν· οὕτω καὶ τὸν Υἱὸν ἀνέστησε, νε-
25 κρὸν γενόμενον.

Βούλει καὶ ἐτέρον πράγματις μαθεῖν σύμβολον οὖσαν τὴν
στείρωσιν; Ἡμελλεν ἢ Ἐκκλησία τὸ πλῆθος ἀποκνηῖσαι τῶν
πιστῶν· ἢ οὖν μὴ ἀπιστήσ, πῶς ἢ ἄγονος, ἢ ἄκαρπος, ἢ
στείρα ἔτεκε, προέλαβεν ἢ φύσει στείρα, προοδοποιούσα τῇ
30 προαιρέσει στείρα, καὶ ἡ Σάρρα τῆς Ἐκκλησίας ἐγένειο τύ-
πος. Ὡσπερ γὰρ ἐκείνη στείρα οὖσα ἔτεκεν ἐν γήρα, οὕτω

7. Ρωμ. 4, 19-21.

8. Ρωμ. 4, 23-24.

9. Νεκρὸν ὀνομάζει τὸ σῶμα τῆς Σάρρας ἐπειδὴ καὶ λόγῳ τοῦ
προκεχωρημένου τῆς ἡλικίας καὶ λόγῳ τῆς στείρωσεως δὲν ἠμπο-
ροῦσε νὰ κυοφορήσῃ.

θρωπίνην φύσιν, καὶ οὔτε θὰ δυνηθῆ νὰ τὴν κατακρατήσῃ διὰ παντός.

Δι' αὐτὸ λοιπὸν προηγήθησαν καὶ αἱ στεῖραι, διὰ νὰ πιστευθῆ ἡ γέννησις τῆς Παρθένου, καὶ μᾶλλον ὄχι διὰ νὰ πιστευθῆ ἡ γέννησις, ἀλλὰ ἂν ἐπακριβῶς ἐξετάσωμεν, θὰ εὔρωμεν ὅτι ἡ στείρωσις εἶναι τύπος καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου.

4. Ἄλλὰ προσέχετε, διότι αὐτὸ πού θὰ λεχθῆ εἶναι λεπτόν, διότι πρόκειται νὰ εἰποῦμεν πῶς ἡ στειρωθεῖσα μήτρα τῆς Σάρρας μᾶς καθοδηγεῖ εἰς τὴν πίστιν τῆς ἀναστάσεως. Πῶς λοιπὸν μᾶς καθοδηγεῖ; Ὅπως αὐτῇ, ἐνῶ ἦτο νεκρή, ἀνεζωογονήθη διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐβλάστησε τὸ ζῶν σῶμα τοῦ Ἰσαάκ, ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, ἐνῶ ἀπέθανεν, ἀνεστήθη μετὰ τὴν ἰδικὴν του δύναμιν. Καὶ τὸ ὅτι δὲν εἶναι βεβιασμένον αὐτὸ πού ἔχει λεχθῆ ἄκουσε τὸν ἴδιον τὸν Παῦλον πού λέγει. Διότι ὅταν εἶπε διὰ τὸν Ἀβραὰμ «δὲν ἐσκέφθη τὴν νεκρὰν μήτραν τῆς Σάρρας, ἀλλὰ ἔγινε σταθερώτερος διὰ τῆς πίστεως, ἀποδώσας δόξαν εἰς τὸν Θεόν, ἀπολύτως πεπεισμένος ὅτι εἶναι δυνατὸς νὰ ἐκτελέσῃ ἐκεῖνο πού ἔχει ὑποσχεθῆ»⁷, ὅτι δηλ. ἀπὸ νεκρὰ σώματα θὰ κάμῃ νὰ γεννηθῆ ζῶν υἱός, ἔπειτα ἀπὸ ἐκείνην ὀδηγῶν μᾶς ἐπανεφέρεν αὐτὴν τὴν πίστιν. «Δὲν ἐγράφη δὲ μόνον δι' αὐτὸν ὅτι τοῦ ἐλογαριάσθη, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς». Διατί; «εἰς τοὺς ὁποίους», λέγει, «εἰς τὸ ἐξῆς θὰ λογαριάζεται, εἰς ὅσους δηλαδὴ πιστεύουν εἰς τὸν Θεὸν πού ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν τὸν Ἰησοῦν τὸν Κύριόν μας»⁸. Αὐτὸ δὲ πού λέγει σημαίνει τοῦτο· τὸν Ἰσαάκ ἀπὸ νεκρὰ σώματα⁹ ἔφερεν εἰς τὴν ζωὴν, ἔτσι καὶ τὸν Χριστόν, πού εἶχεν ἀποθάνει, ἀνέστησεν.

Θέλεις νὰ μάθῃς ὅτι εἶναι ἡ στείρωσις συμβολισμὸς καὶ ἄλλου πράγματος; Ἐπρόκειτο ἡ Ἐκκλησία νὰ γεννηθῆ τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν· διὰ νὰ μὴ ἀπιστῆς λοιπὸν πῶς ἐγέννησεν ἡ ἄγονος, ἡ ἄκαρπος, ἡ στεῖρα, προηγήθη ἡ ἐκ φύσεως στεῖρα προετοιμάζουσα τὴν ἐκ προαιρέσεως στεῖραν καὶ ἡ Σάρρα ἔγινε τύπος τῆς Ἐκκλησίας. Διότι ὅπως ἐκείνη, ἐνῶ ἦτο στεῖρα ἐγέννησεν εἰς βαθὺ γῆρας, ἔτσι καὶ αὐτῇ, ἐνῶ ἦτο στεῖρα ἐγέννησε κατὰ τοὺς τελευταίους

καὶ αὕτη σιεῖρα οὕσα ἔτεκεν ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν. Καὶ
 διὰ τοῦτο ἐστὶν ἀληθές, ἄκουσον Παύλου λέγοντος· «Ἡμεῖς
 δὲ τῆς ἐλευθέρου τέκνα ἐσμέν». Ἐπειδὴ γὰρ ἡ Σάρρα τύπος
 ἐστὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἐλευθέρου, διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν, ὅτι
 5 «Τῆς ἐλευθέρου τέκνα ἐσμέν». Καὶ πάλιν· Ἄρα, ἀδελφοί,
 κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας τέκνα ἐσμέν. Τί ἐστὶν, «Ἐπαγγελί-
 ας»; Ὡσπερ ἐκεῖνον οὐκ ἔτεκε φύσις, οὐδὲ ἡμᾶς φύσις ἔ-
 τεκεν, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλιν· «Ἡ δὲ ἄνω Ἱε-
 ρουσαλήμ ἐλευθέρου ἐστίν, ἣτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν»· αὕτη δὲ
 10 ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία. «Προσεληλύθατε γὰρ Σιών ὄρει», φησί,
 καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανίῳ, καὶ Ἐκ-
 κλησίᾳ πρωτοτόκῳ». Εἰ τοίνυν ἄνω Ἱερουσαλήμ ἡ Ἐκκλη-
 σία ἐστὶ, τῆς δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ τύπος ἐστὶν ἡ Σάρρα,
 καθὼς εἶπεν, ὅτι «Δύο εἰσὶ, μία μὲν εἰς δουλείαν γεννώσα,
 15 ἣτις ἐστὶν Ἄρα· ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρου ἐστίν, ἣ-
 τισ ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν», εὐδηλον διὰ τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ
 τύπος ἐστὶν ἡ Σάρρα κατὰ τὸν τόκον καὶ τὴν σιείρωσιν.

5. Οἶδα διὰ λεπιότερα τὰ εἰρημένα· ἀλλ' ἐὰν λάβωμεν,
 οὐδὲν ἡμᾶς παραδραμεῖται τῶν λεγομένων. Οὗτοι μὲν οὖν
 20 μυσιτικώτεροι καὶ δογματικώτεροι οἱ λόγοι· εἰ δὲ βούλεσθε,
 καὶ ἡθικώτερον μετὰ τούτων ἐρῶ.

Σιείρα ἦν ἡ γυνή, ἵνα μάθῃς τοῦ ἀνδρὸς τὴν σωφρο-
 σύνην· διὰ οὕτω ἐκείνην ἐξέβαλε, καίτοι οὐδενὸς τότε κωλύ-
 οντος νόμου, οὕτω ἐτέραν λαθῶν, τῇ ἐλευθέρου ἐπεισήγαγεν·
 25 ὁ δὲ πολλοὶ ποιοῦσι προφάσει παιδοποιίας, τὴν ἀσέλγειαν τὴν
 ἑαυτῶν πληροῦντες, καὶ τὰς μὲν ἐκβάλλοντες, τὰς δὲ εἰσά-
 γοντες· οἱ δὲ καὶ παλλακίδας ἐφοπλίζοντες, καὶ μυρίων τὰς
 οἰκίας πληροῦντες πολέμων. Ἄλλ' οὐκ ἐκεῖνος ὁ δίκαιος
 οὕτως, ἀλλ' ἔμενε σιείρων τὴν κληρωθεῖσαν αὐτῷ παρὰ τοῦ
 30 Θεοῦ γυναῖκα, καὶ παρεκάλει τὸν τῆς φύσεως Δεσπότην

10. Γαλ. 4, 31.

11. Γαλ. 4, 28.

12. Γαλ. 4, 26.

13. Ἐβρ. 12, 22.

14. Γαλ. 4, 24-26.

15. Γυναῖκα πὺν συζεῖ με ἀνδρα χωρὶς γάμον.

χρόνους. Καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθὲς ἄκουσε τὸν Παῦλον ποὺ λέγει· «ἐμεῖς δὲ εἴμεθα παιδιὰ τῆς ἐλευθέρας»¹⁰. Ἐπειδὴ ἡ Σάρρα εἶναι προεικόνισις τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδὴ ἡ ἐλευθέρα, διὰ τοῦτο συνεπέρανεν ὅτι «εἴμεθα παιδιὰ τῆς ἐλευθέρας». Καὶ πάλιν· «Ἄρα, ἀδελφοί, εἴμεθα, ὅπως καὶ ὁ Ἰσαάκ, παιδιὰ ὑποσχέσεως»¹¹. Τί σημαίνει «ἐπαγγελίας»; Ὅπως ἐκεῖνος δὲν ἐγεννήθη μὲ φυσικὸν τρόπον, οὔτε καὶ ἐμεῖς ἐγεννήθημεν ἔτσι, ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλιν· «ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ εἶναι ἐλευθέρα, καὶ αὐτὴ εἶναι μητέρα ὄλων μας»¹². αὐτὴ δὲ εἶναι ἡ Ἐκκλησία. «Σεῖς ὅμως ἔχετε προσέλθει εἰς τὸ ὄρος τῆς Σιών», λέγει, «καὶ εἰς τὴν πόλιν τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, τὴν ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῶν πρωτοτόκων»¹³. Ἄν λοιπὸν ἡ ἐκκλησία εἶναι ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἡ δὲ Σάρρα εἶναι προεικόνισις τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ, καθὼς εἶπεν ὅτι «εἶναι δύο, ἡ μὲν μία γεννᾶ παιδιὰ διὰ δουλείαν, αὐτὴ εἶναι ἡ Ἄγαρ· ἡ ἄνω ὅμως Ἱερουσαλήμ εἶναι ἐλευθέρα, καὶ αὐτὴ εἶναι μητέρα ὄλων μας»¹⁴, εἶναι εὐνόητον ὅτι ἡ Σάρα εἶναι προεικόνισις τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ καὶ κατὰ τὴν γέννησιν καὶ κατὰ τὴν στείρωσιν.

5. Γνωρίζω ὅτι εἶναι λεπτότερα αὐτὰ ποὺ ἔχουν λεχθῆ, ἀλλ' ἂν τὰ συλλάβωμεν δὲν θὰ μᾶς διαφύγη τίποτε ἀπὸ τὰ λεγόμενα. Οἱ λόγοι λοιπὸν αὐτοί εἶναι μυστικώτεροι καὶ δογματικώτεροι· ἐὰν δὲ θέλετε καὶ ἠθικώτερον μαζὶ μὲ αὐτοὺς θὰ σᾶς ὁμιλήσω.

Ἦτο στεῖρα ἡ γυναῖκα διὰ νὰ μάθης τὴν σωφροσύνην τοῦ ἀνδρός· διότι οὔτε τὴν ἔδιωξεν ἐκείνην, καίτοι κανεὶς νόμος δὲν τὸν ἠμπόδιζεν, οὔτε πάλιν ἔλαβεν ἄλλην καὶ τὴν εἰσήγαγεν εἰς τὸν οἶκον Του ὡς δευτέραν μαζὶ μὲ τὴν ἐλευθέραν, πράγμα ποὺ πολλοὶ κάμνουν μὲ δικαιολογίαν τὴν παιδοποιῖαν ἱκανοποιοῦντες τὴν ἀσέλγειάν των, καὶ ἄλλας μὲν ἐκδιώκουν, ἄλλας δὲ εἰσάγουν· πολλοὶ δὲ προσλαμβάνουν καὶ παλλακίδας¹⁵ καὶ γεμίζουν τὰ σπίτια των μὲ ἀναριθμήτους ἐχθρούς. Ὅμως ὁ δίκαιος ἐκεῖνος δὲν ἔκαμεν ἔτσι, ἀλλὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ μένη εὐχαριστημένος μὲ τὴν γυναῖκα ποὺ τοῦ ἐδόθη ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ

διορθῶσαι τῆς φύσεως τὰ δεσμά, καὶ οὐκ ὠνειδίσαι τῇ γυναικί. Καὶ πόθεν, ὅτι οὐκ ὠνειδίσαι; Ἐξ αὐτῆς τῆς Γραφῆς. Εἰ ὠνειδίσαι, εἶπεν ἂν ἡ Γραφή καὶ τοῦτο, καὶ οὐκ ἔσιώπησε· καὶ γὰρ τὰ κατορθώματα λέγει τῶν δικαίων, 5 καὶ τὰ ἐλατιώματα, ἵνα τὰ μὲν φύγωμεν, τὰ δὲ ζηλώσωμεν.

Ὅτε γοῦν πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἡ νύμφη ἡ Ραχήλ ἀπωδύρειο, καὶ κεῖνος ἐπέπληξεν, ἀμφοτέρωθεν τέθεικε, καὶ οὐκ ἀπέκρυπεν ἡ Γραφή. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, «Δός μοι τέκνα, εἰ δὲ μή, ἀποθανοῦμαι»· τί φησιν ἐκεῖνος; «Μὴ Θεὸς ἐγώ, ὃς ἐσιέ- 10 ρησέ σε καρποῦ κοιλίας;». Δός μοι τέκνα. Γυναικώδης ἡ αἰτησις καὶ ἀλόγιος. Τῷ ἀνδρὶ λέγεις, «Δός μοι τέκνα», παραδραμοῦσα τὸν τῆς φύσεως Δεσπότην; Διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνος πληκτικώτερον ἀποκρινάμενος κατέσειλεν αὐτῆς τὴν ἄλογον αἴτησιν, καὶ ἐδίδαξε παρὰ τίνος δεῖ αἰτεῖν. Ἄλλ' οὐχ οὕτως, 15 οὔτε αὐτὸς οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν, οὔτε ἐκείνη πρὸς τοῦτον ἀπωδύρατο καὶ ἐθρήνησεν. Ἐντεῦθεν σωφροσύνην παιδευόμεθα καὶ πίστιν. Τὸ μὲν γὰρ δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ, τὴν πίστιν αὐτοῦ δείκνυσι τὸ δὲ μὴ ἐκβαλεῖν τὴν γυναῖκα, τὴν σωφροσύνην ἡμῖν καθίστησι φανεράν· τὸ δὲ μήτε ὄνειδίσαι, μήτε 20 ἀπογνῶναι, καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν πολλὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν φιλοστοργίαν τὴν πρὸς τὴν γυναῖκα δῆλῃν ποιεῖ. Οὐδὲ γὰρ, καθάπερ πολλοὶ ποιοῦσι νῦν ἐν ταῖς τοιαύταις περιστάσεσιν εἰς μαγγανείας καὶ γοητείας καταφεύγοντες, τὰ περιττὰ ταῦτα καὶ ἀνόνητα καὶ βλαβερά, 25 καὶ ψυχὴν ἀπολλύντια, ἐποίησεν, ἀλλὰ ἅπαντα ταῦτα ἀφείλε, καὶ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων καταγελάσας, πρὸς τὸν τῆς φύσεως Δεσπότην τὸν δυνάμενον ταῦτα διορθοῦν μόνον ἀνέδραμεν.

6. Ἀκούσατε ταῦτα, ἄνδρες, παιδεύθητε, γυναῖκες, μιμη- 30 σάμεθα τὸν δίκαιον ἅπαντες. Μηδὲν ἔσιω γυναικὶ ἀνδρὸς

παρακαλοῦσε τὸν Δεσπότην τῆς φύσεως νὰ λύσῃ τὰ δεσμὰ τῆς φύσεως, καὶ δὲν κατηγόρησε τὴν γυναῖκα του διὰ τὴν στείρωσιν. Καὶ ἀπὸ ποῦ συμπεραίνομεν ὅτι δὲν τὴν κατηγόρησεν; Ἀπὸ αὐτὴν ταύτην τὴν Γραφήν. Ἐὰν τὴν κατηγοροῦσε θὰ τὸ ἔλεγε καὶ τοῦτο ἡ Γραφή καὶ δὲν θὰ τὸ ἀποσιωποῦσε, διότι λέγει καὶ τὰ κατορθώματα καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν δικαίων· τὰ μὲν διὰ νὰ τὰ μιμηθοῦμεν, τὰ δὲ διὰ νὰ τὰ ἀποφύγωμεν.

Ὅταν λοιπὸν ἐθρηνοῦσεν ἡ Ραχήλ, ἡ ἑνύμφη του, πρὸς τὸν ἐγγονόν του τὸν Ἰακώβ, καὶ ἐκεῖνος τὴν ἐπέπληξεν, ἀνέφερε καὶ τὰ δύο, καὶ δὲν τὰ ἀπέκρυψεν ἡ Γραφή. Διότι ὅταν εἶπε, «Δῶσε μου παιδιὰ διότι ἀλλοιῶς θὰ πεθάνω», τί εἶπεν ἐκεῖνος· «Μήπως εἶμαι ἐγὼ Θεὸς ὁ ὁποῖος σὲ ἐστέρησεν ἀπὸ τῆς τεκνογονίας;»¹⁶. Δῶσε μου παιδιά· γυναικεία ἢ παράκλησις καὶ ἀπερίσκεπτος. Εἰς τὸν ἄνδρα λέγεις «δῶσε μου παιδιὰ» παραβλέπουσα τὸν Δεσπότην τῆς φύσεως; Διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνος μὲ περισσοτέραν ἐπίπληξιν ἀπεκρίθη καὶ κατέστειλε τὴν παράλογόν της παράκλησιν καὶ ἐδίδαξεν ἀπὸ ποῖον πρέπει νὰ ζητοῦμεν. Ἀλλὰ δὲν συνέβη τὸ ἴδιο μὲ αὐτόν, οὔτε αὐτὸς εἶπε τίποτε τέτοιο, οὔτε ἐκεῖνη ἔκλαυσε καὶ ἐθρήνησε πρὸς αὐτόν· ἀπὸ αὐτὰ διδασκόμεθα σωφροσύνην καὶ πίστιν. Διότι μὲ τὸ νὰ παρακαλέσῃ τὸν Θεὸν ἀποδεικνύει τὴν πίστιν του, μὲ τὸ νὰ μὴ ἐκδιώξῃ τὴν γυναῖκα του μᾶς φανερῶναι τὴν σωφροσύνην του, μὲ τὸ νὰ μὴ κατηγορήσῃ οὔτε νὰ τὴν φέρῃ εἰς ἀπόγνωσιν μᾶς φανερῶναι καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν του καὶ τὴν πολλὴν ἐπιείκειαν καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν γυναῖκα του. Διότι δὲν ἔπραξεν ἕτσι ὅπως κάμουν πολλοὶ τώρα εἰς παρομοίας περιπτώσεις, πού καταφεύγουν εἰς τὰς μαγείας καὶ τὰς γοητείας, αὐτὰ τὰ περιττὰ καὶ ἀνόητα καὶ βλαβερὰ πού καταστρέφουν καὶ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐγκατέλειπεν ὅλα αὐτὰ καὶ περιεφρόνησεν ὅλα τὰ ἀνθρώπινα ἀνέτρεξεν εἰς τὸν Δεσπότην τῆς φύσεως πού αὐτὸς μόνον ἠμπορεῖ νὰ θεραπεύσῃ αὐτά.

6. Ἀκούσατε αὐτὰ ἄνδρες, διδαχθῆτε γυναῖκες, ἄς μιμηθοῦμεν ὅλοι τὸν δίκαιον. Τίποτε νὰ μὴ εἶναι εἰς τὴν

τιμιώτερον, μηδὲ ἀνδρὶ γυναικὸς ποθεινότερον. Τοῦτο πάντων ἡμῶν συγκρατεῖ τὴν ζωὴν, τὸ ὁμονοεῖν γυναῖκα πρὸς ἄνδρα· τοῦτο συνέχει τὸν κόσμον ἅπαντα. Καθάπερ γὰρ τοῦ θεμελίου σαλευθέντος, πᾶσα ἡ οἰκοδομὴ καταφέρεται· οὕτω
 5 καὶ γάμων σιασιαζόντων, ἅπας ὁ βίος ἡμῶν ἀναιρέπεται. Ὅρα γάρ· ὁ κόσμος ἐκ τῶν πόλεων συνέστηκεν, αἱ πόλεις ἐκ τῶν οἰκιῶν, αἱ οἰκίαι ἐξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Ἄν τοίνυν ἐπεισέλθῃ πόλεμος μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν, εἰς τὰς οἰκίας εἰσῆλθεν ὁ πόλεμος· τούτων δὲ ταρα-
 10 τομένων, καὶ αἱ πόλεις ἀνάστατοι γίνονται· πόλεων δὲ σιασιαζουσῶν, καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἀνάγκη ταραχῆς ἐμπεπλῆσθαι, καὶ πολέμου, καὶ μάχης.

Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς πολλὴν ἐποίησε τοῦ πράγματος τούτου τὴν πρόνοιαν· διὰ τοῦτο οὐκ ἀφήσιν ἐκβαλεῖν γυναῖκα, ἀλλ'
 15 ἢ ἐπὶ πορνείᾳ μόνον. Τί οὖν ἂν λοῖδορος ἦ, φησὶν, ἂν δαπανηρὰ καὶ πολυτελής, καὶ μυρία ἕτερα ἐλατιώματα ἔχη; Φέρε πάντα γενναίως, καὶ μὴ ἐκβάλῃς διὰ τὰ ἐλατιώματα, ἀλλὰ διόρθωσον τὰ ἐλατιώματα. Διὰ τοῦτο κεφαλῆς ἐπέχεις χώραν, ἵνα εἰδῆς θεραπεύειν τὸ σῶμα. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα
 20 τὸ ἡμέτερον, κἂν μυρία ἔχη τραύματα, οὐκ ἀποτέμνομεν τὴν κεφαλὴν. Μὴ τοίνυν μηδὲ τὴν γυναῖκα ἀποτέμνης ἑαυτοῦ· ἐν τάξει γὰρ ἡμῖν ἐστὶ τοῦ σώματος ἡ γυνή. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγεν· «Οἱ ἄνδρες οὕτως ὀφείλουσι ἀγαπᾶν τὰς γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα». Καὶ πρὸς τὰς
 25 γυναῖκας δὲ ὁ αὐτὸς νόμος ἡμῖν· ὡς τὴν ἑαυτῆς φίλει κεφαλὴν, ᾧ γύναι· καὶ εἰ τιμᾶς, οὕτω τίμα τὸν ἄνδρα· οὐ γὰρ εἰκῆ ἰσοοῦτον ὑπὲρ τοῦ πράγματος ποιούμεθα λόγον. Οἶδα ὄσων ἀγαθῶν αἰτιὸν ἐστὶ, τὸ γυναῖκα πρὸς ἄνδρα μὴ διχο-
 30 στατεῖν· οἶδα ὄσων κακῶν ἐστὶν ὑπόθεσις, διὰ τὸ οὗτοι πρὸς ἑαυτοὺς διασιασιάζωσι. Τότε γὰρ οὐ πλοῦτος, οὐκ εὐπαιδία, οὐ πολυπαιδία, οὐκ ἀρχὴ καὶ δυναστεία, οὐ δόξα καὶ τιμὴ, οὐ τρυφή καὶ πολυτέλεια, οὐ ἄλλη τις εὐπραγία δύ-

γυναῖκα πολυτιμότερον ἀπὸ τὸν ἄνδρα τῆς καὶ τίποτε εἰς τὸν ἄνδρα πιδ ποθητὸν ἀπὸ τὴν γυναῖκα του. Αὐτὸ συγκρατεῖ τὴν ζωὴν ὄλων μας, δηλ. ἡ ὁμόνοια μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός· αὐτὸ συγκρατεῖ ὅλον τὸν κόσμον. Διότι ὅπως ὅταν σεῖεται τὸ θεμέλιον καταστρέφεται ὀλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα, ἔτσι καὶ ὅταν διχογνωμοῦν τὰ ἀνδρόγυνα ἀνατρέπεται ὅλη ἡ ζωὴ μας. Διότι πρόσεχε, ὅτι ὁ κόσμος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰς πόλεις, αἱ πόλεις ἀπὸ τὰς οἰκίας, αἱ οἰκίαι ἀπὸ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας. Ἄν λοιπὸν ὑπεισέλθῃ πόλεμος μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν, εἰς τὰς οἰκίας εἰσῆλθεν ὁ πόλεμος· ὅταν δὲ ταραχθοῦν αὐταί, γίνονται ἀνάστατοι καὶ αἱ πόλεις· ὅταν δὲ ἐπαναστατήσουν αἱ πόλεις κατ' ἀνάγκην θὰ ἔχη γεμίσει ὅλη ἡ οἰκουμένη με διαμάχην καὶ ταραχὴν καὶ πόλεμον.

Δι' αὐτὸ ὁ Θεὸς ἐπρονόησε πολὺ διὰ τὸ πρᾶγμα τοῦτο, καὶ δὲν ἐπιτρέπει νὰ διώξῃς τὴν γυναῖκα, παρὰ μόνον διὰ λόγους πορνείας. Τί λοιπὸν νὰ κάμω, λέγει, ἂν εἶναι κακολόγος, σπάταλος καὶ πολυδάπανος, καὶ ἔχη ἀναρίθμητα ἄλλα ἐλαττώματα; Νὰ τὰ ὑποφέρῃς ὅλα με μεγαλοψυχίαν καὶ νὰ μὴ τὴν ἐκδιώξῃς ἐξ αἰτίας τῶν ἐλαττωμάτων, ἀλλὰ νὰ διορθώσῃς τὰ ἐλαττώματα. Διὰ τοῦτο ἐπέχεις θέσιν κεφαλῆς, διὰ νὰ γνωρίζῃς νὰ θεραπεύῃς τὸ σῶμα· καθόσον εἰς τὸ σῶμα μας, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχη ἀναρίθμητα τραύματα, δὲν ἀποκόπτομεν τὴν κεφαλὴν. Μὴ ἀποκόψῃς λοιπὸν οὔτε τὴν γυναῖκα σου, διότι ἐπέχει θέσιν σώματός μας ἡ γυναῖκα. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγε· «οἱ ἄνδρες ἔτσι πρέπει νὰ ἀγαποῦν τὰς γυναῖκας των, ὅπως τὰ σώματά των»¹⁷. Καὶ εἰς τὰς γυναῖκας ὁ ἴδιος νόμος ἰσχύει· νὰ ἀκαπᾶς τὸν ἄνδρα σου, γυναῖκα, ὅπως τὸ ἰδικόν σου κεφάλι, καὶ ἂν τὸ τιμᾶς, ἔτσι νὰ τιμᾶς τὸν ἄνδρα σου, διότι δὲν κάμνομεν ἄσκοπα αὐτὸν τὸν λόγον διὰ τὸ πρᾶγμα τοῦτο. Γνωρίζω πόσων ἀγαθῶν εἶναι αἰτία τὸ νὰ μὴ διαφωνῇ ἡ γυναῖκα με τὸν ἄνδρα· γνωρίζω πόσων κακῶν εἶναι βάσις, ὅταν αὐτοὶ μεταξὺ τους διαφωνοῦν. Διότι τότε οὔτε ὁ πλοῦτος, οὔτε ἡ εὐτεκνία, οὔτε ἡ πολυτεκνία, οὔτε ἡ τρυφή καὶ ἡ πολυτέλεια, οὔτε καμμία ἄλλη εὐτυχία θὰ ἤμπορέσῃ νὰ

ναιτ' ἂν εὐφραναί ποτε γυναῖκα ἢ ἄνδρα, ὅταν πρὸς ἀλλήλους ζυγομαχῶσι.

7. Τοῦτο δὴ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων σπουδάζωμεν. Ἐλατιώματα ἔχει ἡ γυνή; Ποίησον ὅπερ ἐποίησεν ὁ Ἰσα-
 5 ἄκ· δεήθητι τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ οὗτος τῆ καρτερίᾳ τῆς εὐχῆς φύσεως ἔλυσε πῆρωσιν, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς προαιρέσεως ἐλατιώματα διορθῶσαι δυνησόμεθα, τὸν Θεὸν συνεχῶς παρακαλοῦντες. Ἐὰν ἴδῃ σε ὁ Θεὸς διὰ τὸν αὐτοῦ νόμον καρτεροῦντα, καὶ φέροντα γενναίως τῆς γυναικὸς τὰ ἁμαρτήματα,
 10 τα, συνεφέρεταιί σοι τῆς διδασκαλίας, καὶ μισθὸν σοι δώσει τῆς ὑπομονῆς. «Τί γὰρ οἶδας», φησὶν, «ἄνερ, εἰ τὴν γυναῖκα σώσεις; ἢ τί οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις;».

Μὴ ἀποκάμης δέ, φησί, μηδὲ ἀπελπίσης. Συμβαίνει γὰρ αὐτὴν καὶ σωθῆναι ἂν δὲ ἀδιόρθωτος μένη, σὺ τὸν μισθὸν
 15 οὐκ ἀπώλεσας τῆς ὑπομονῆς· ἐὰν δὲ ἐκβάλῃς, ἐν πρῶτον ἡμαρτες, τὸ παραθῆναι τὸν νόμον, καὶ μοιχὸς κρίνεσθαι παρὰ τῷ Θεῷ. «Ὅς γὰρ ἂν ἐκβάλῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ», φησί, «παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι». Πολλάκις δὲ καὶ ἐτέραν χαλεπωτέραν ἐκείνης λαβῶν, τὴν μὲν
 20 ἁμαρτίαν εἰργάσω, ἀναπαύσεως δὲ οὐκ ἀπέλαυσας. Ἄν δὲ καὶ κρείσσω λάβῃς, οὐκ ἀφήσῃ σοι τὴν ἡδονὴν ἀκέραιον εἶναι τὴν ἐκ τῆς δευτέρας, διὰ τὴν ἄφεισιν τῆς προτέρας, λογιζομένοις σοι μοιχείας· μοιχεία γάρ ἐστι τὸ τὴν προτέραν ἀφεῖναι. Ὅταν οὖν ἴδῃς δυσκολίαν τινὰ συμπεσοῦσαν, ἢ
 25 ἐν τῷ γάμῳ, ἢ ἐν ἐτέροις πραγμάτων καταστάσει, παρακάλει τὸν Θεόν· αὕτη γὰρ μόνη λύσις ἐστὶν ἀρίστη τῶν συμβαινόντων ἡμῖν δεινῶν. Καὶ γὰρ μέγα τῆς εὐχῆς τὸ ὄπλον ἐστί. Τοῦτο καὶ πολλάκις εἶπον, καὶ νῦν λέγω καὶ λέγων οὐ παύσομαι· κἂν ἁμαρτωλὸς ὑπάρχῃς, βλέπε πρὸς τὸν τελώνην
 80 τὸν μὴ ἀποτυχόντα, τὸν ἰσοαῦτα ἁμαρτήματα ἀπονιψάμενον.

18. Α' Κορ. 7, 16.

19. Ματθ. 5, 32.

εὐχαριστήση ποτὲ τὴν γυναῖκα ἢ τὸν ἄνδρα ὅταν μεταξὺ τους θὰ εὐρίσκωνται εἰς διαμάχην.

7. Αὐτὸ πρέπει νὰ ἐπιδιώκωμεν μὲ ζῆλον περισσότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Ἔχει ἡ γυναῖκα ἐλαττώματα; κάμε ὅ,τι ἔκαμε καὶ ὁ Ἰσαάκ· νὰ παρακαλέσης τὸν Θεόν. Διότι ἂν αὐτὸς διὰ τῆς καρτερίας τῆς προσευχῆς ἀπηλλάχθη ἀπὸ τὴν ἀναπηρίαν τῆς φύσεως, πολὺ περισσότερον θὰ ἤμπορέσωμεν ἑμεῖς νὰ διορθώσωμεν τὰ ἠθελημένα ἐλαττώματα διὰ τῆς συνεχοῦς παρακλήσεως τοῦ Θεοῦ. Ἄν σὲ ἴδῃ ὁ Θεὸς νὰ ὑπομένης καρτερικὰ καὶ νὰ ὑποφέρης μὲ μεγαλοψυχίαν τὰ ἁμαρτήματα τῆς γυναικός, θὰ συμβοηθήσῃ τὴν ὑπομονὴν σου καὶ θὰ σὲ ἀμείψῃ δι' αὐτήν. «Διότι ποῦ ξεύρεις», λέγει, «ἄνδρα, ἐὰν δὲ σώσης τὴν γυναῖκα σου; ἢ ποῦ ξεύρεις γυναῖκα, ἐὰν δὲν σώσης τὸν ἄνδρα σου;»¹⁸.

Νὰ μὴ ἀποκάμῃς, λέγει, οὔτε νὰ ἀπελπισθῆς· διότι ἤμπορεῖ καὶ νὰ σωθῇ αὐτή. Ἄν πάλι μείνῃ ἀδιόρθωτος, ἐσὺ δὲν ἔχασες τὴν ἀμοιβὴν τῆς ὑπομονῆς. Ἐὰν τὴν ἐκδιώξης πρῶτον μὲν ἁμαρτάνεις παραβαίνων τὸν νόμον, καὶ κρίνεσαι ὡς μοιχὸς ἀπὸ τὸν Θεόν· διότι λέγει· «ὅποιος χωρὶς τὴν σύζυγόν του ἐκτὸς ἀπὸ λόγον πορνείας, αὐτὸς τὴν ἀναγκάζει νὰ διαπράξῃ μοιχείαν»¹⁹. πολλές φορές δὲ πάλιν ἀφοῦ λάβῃς ἄλλην χειροτέραν ἀπὸ ἐκείνην, ἀφ' ἑνὸς μὲν διέπραξες τὴν ἁμαρτίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν ἠῦρες ἡσυχίαν. Ἄν ὅμως λάβῃς καὶ καλυτέραν, δὲν θὰ σὲ ἀφήσῃ νὰ εἶναι πλήρης ἡ ἡδονὴ πού προέρχεται ἀπὸ τὴν δευτέραν γυναῖκα, ἢ σκέψις ὅτι ἐγκατέλειπες τὴν πρώτην, πού σου καταλογίζεται ὡς μοιχεία, διότι εἶναι μοιχεία τὸ νὰ ἐγκαταλείψῃς τὴν πρώτην γυναῖκα. Ὅταν λοιπὸν θὰ ἴδῃς νὰ συμπέσῃ κάποια δυσκολία ἢ εἰς τὸν γάμον ἢ εἰς ἄλλην περιστάσιν τῶν πραγμάτων, νὰ παρακαλῆς τὸν Θεόν, διότι αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη ἀρίστη λύσις, διὰ τὰ δεινὰ πού συμβαίνουν εἰς ἡμᾶς· καθόσον εἶναι μεγάλο τὸ ὄπλον τῆς προσευχῆς. Αὐτὸ καὶ πολλές φορές τὸ εἶπα, καὶ τώρα τὸ λέγω καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ τὸ λέω· καὶ ἂν εἶσαι ἁμαρτωλὸς βλέπε τὸν Τελώνην, ὁ ὁποῖος δὲν ἀπέτυχεν εἰς τὴν προσευχὴν του, καὶ ἀπέπλυνε τόσα ἁμαρτήματα.

Βούλει μαθεῖν ὅσον ἐστὶν εὐχή; Οὐκ ἀνύει τοσοῦτον φι-
 λία πρὸς Θεόν, ὅσον εὐχή. Καὶ οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος· οὐ γὰρ ἂν
 εἰτόλμησα τοσοῦτον πρᾶγμα ἀπὸ τῆς ἐμαυτοῦ γνώμης ἀπο-
 φήνασθαι· ἀκουσον ἐκ τῶν Γραφῶν πῶς, ὅσον οὐκ ἤγνυσε
 5 φιλία, ἤγνυσεν εὐχή. «Τίς ἐστὶν ἐξ ὑμῶν», φησί, «ὃς ἔξει φί-
 λον, καὶ ἐλθὼν εἶπη αὐτῷ· ἐταῖρε, χρῆσόν μοι τρεῖς ἄριτους·
 κἀκεῖνος ἀποκριθεὶς ἐρεῖ αὐτῷ· ἡ θύρα κέκλεισται, τὰ παι-
 δία ἐπὶ τῆς κλίνης ἐσὶ· μὴ μοι κόπους πάρεχε. Λέγω γὰρ
 ὑμῖν, εἰ καὶ διὰ τὸ εἶναι φίλον αὐτοῦ μὴ δώσει αὐτῷ, διὰ
 10 δὲ τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ δώσει αὐτῷ ὅσον ἂν χρήζη». Ὁρᾷς
 πῶς, ὅσον οὐκ ἴσχυσεν ἡ φιλία, τοῦτο ἴσχυσεν ἡ προσεδρεία;
 Ἐπειδὴ γὰρ φίλος ἦν αἰτῶν, ἵνα μὴ νομίσης ὅτι διὰ τοῦτο
 ἤγνυσεν, εἶπεν· «Εἰ καὶ διὰ τὸ εἶναι φίλον αὐτοῦ μὴ δώσει
 αὐτῷ, διὰ δὲ τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ δώσει αὐτῷ». Εἰ καὶ ἡ
 15 φιλία μὴ ἐργάζεται, φησί, τοῦτο, ἀλλὰ ἡ προσεδρεία ἐργά-
 σεται, ὅσον ἡ φιλία οὐκ ἴσχυσε. Καὶ ποῦ τοῦτο γέγονεν; Ἐπὶ
 τοῦ τελώνου. Οὐδὲ γὰρ ἦν τῷ Θεῷ φίλος ὁ τελώνης· ἀλλ'
 ἐγένετο φίλος· ὥστε κἂν ἐχθρὸς ἦς, τῇ προσεδρείᾳ γενήσῃ
 φίλος. Ὁρα καὶ τὴν Συροφοίνισσαν, καὶ ἀκουσον τί φησι
 20 πρὸς αὐτήν· «Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄριον τῶν τέκνων,
 καὶ δοῦναι τοῖς κυναρίοις». Καὶ πῶς ἐποίησεν αὐτό, εἰ μὴ
 ἔστι καλόν; Τῇ προσεδρείᾳ αὐτὸ ἐποίησεν ἡ γυνὴ καλόν·
 ἵνα μάθῃς, ὅτι ὧν οὐκ ἔομεν ἄξιοι, γινόμεθα ἄξιοι διὰ τῆς
 προσεδρείας.

25 8. Ταῦτα εἶπον, ἵνα μὴ λέγῃς ὅτι ἁμαρτωλὸς εἰμι, ἀ-
 παρρησίασιός εἰμι, οὐκ ἔχω εὐχήν. Ἐκεῖνος ἔχει παρρησίαν
 ὁ μὴ νομίζων ἔχειν παρρησίαν· ὡς ὁ νομίζων παρρησίαν ἔ-
 χειν, ἀπώλεσε τὴν παρρησίαν, καθάπερ ὁ Φαρισαῖος· ὁ δὲ
 νομίζων ἑαυτὸν ἀπερριμμένον καὶ ἀπαρρησίασιον, οὗτος μά-
 30 λιστα εἰσακουσθήσεται, καθάπερ ὁ τελώνης. Ὁρα πόσα ἔχεις
 παραδείγματα, τὴν Συροφοίνισσαν, τὸν τελώνην, τὸν λησιτὴν

20. Λουκᾶ 11, 5-8.

21. Ματθ. 15, 26.

Θέλεις νὰ μάθης πόσῃ δύναμιν ἔχει ἡ προσευχή; Δὲν μᾶς ὠφελεῖ τόσον ἡ φιλία μὲ τὸν Θεόν, ὅσον ἡ προσευχή. Καὶ τὰ λόγια αὐτὰ δὲν εἶναι ἰδικά μου, διότι δὲν θὰ ἐτολμοῦσα νὰ ἀποφανθῶ τέτοιο πρᾶγμα μόνος μου. "Ἀκουσε ἀπὸ τὰς Γραφὰς πῶς ὠφέλησεν ἡ προσευχή, ὅσον δὲν ὠφέλησεν ἡ φιλία. «Ποῖος ἀπὸ σᾶς», λέγει, «ποῦ ἔχει ἓνα φίλον, ἐὰν ἤθελεν ὑπάγει εἰς αὐτὸν καὶ τοῦ εἰπῆ· Φίλε, δάνεισέ μου τρία ψωμιά· καὶ ἐκεῖνος θὰ ἀπαντήσῃ καὶ θὰ εἰπῆ εἰς αὐτόν· μὴ μὲ ἐνοχλῆς τώρα· ἔχει κλείσει ἡ πόρτα καὶ τὰ παιδιὰ κοιμοῦνται. Σᾶς λέγω, ὅτι καὶ ἂν δὲν σηκωθῆ νὰ τοῦ δώσῃ ἐπειδὴ εἶναι φίλος του, ὅμως διὰ τὴν ἀδιαντροπίαν του θὰ σηκωθῆ καὶ θὰ τοῦ δώσῃ ὅσα ἔχει ἀνάγκην»²⁰. Βλέπεις πῶς, ὅτι δὲν κατώρθωσεν ἡ φιλία, τὸ κατώρθωσεν ἡ ἐπίμονος παράκλησις; Διότι ἐπειδὴ ἦτο φίλος ὁ αἰτῶν, διὰ νὰ μὴ νομίσης ὅτι ἐξ αἰτίας τούτου ὠφελήθη, εἶπεν· «καὶ ἂν δὲν τοῦ δώσῃ ἐπειδὴ εἶναι φίλος του, ὅμως διὰ τὴν ἀδιαντροπίαν του θὰ τοῦ δώσῃ»· καὶ ἂν ἡ φιλία δὲν θὰ κατορθώσῃ τοῦτο, λέγει, θὰ κατορθώσῃ ὅμως ἡ ἐπίμονος παράκλησις, ὅτι δὲν κατώρθωσεν ἡ φιλία. Καὶ ποῦ συνέβη τοῦτο; Εἰς τὸν Τελώνην. Διότι οὔτε ἦτο φίλος τοῦ Θεοῦ ὁ Τελώνης, ἀλλὰ ἔγινε φίλος ὥστε καὶ ἂν εἶσαι ἐχθρὸς διὰ τῆς ἐπιμονῆς σου θὰ γίνῃς φίλος του. Βλέπε καὶ τὴν Συροφοίνισσαν καὶ ἄκουσε τί λέγει πρὸς αὐτήν· «δὲν εἶναι σωστὸ νὰ πάρω τὸ ψωμὶ τῶν παιδιῶν καὶ νὰ τὸ ρίψω εἰς τὰ σκυλιά»²¹. Καὶ πῶς ἔκαμε τοῦτο, ἂν δὲν εἶναι καλόν; Διὰ τῆς ἐπιμονῆς τῆς ἔκαμεν ἡ γυναῖκα αὐτὸ τὸ καλόν, διὰ νὰ μάθης, ὅτι δι' ἐκεῖνα ποῦ δὲν εἴμεθα ἄξιοι γινόμεθα ἄξιοι διὰ τῆς ἐπιμονῆς μας.

8. Αὐτὰ τὰ εἶπα διὰ νὰ μὴ λέγῃς ὅτι εἶμαι ἁμαρτωλός, ὅτι δὲν ἔχω παρρησίαν, ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ προσευχηθῶ. Ἐκεῖνος ἔχει παρρησίαν ποῦ νομίζει ὅτι δὲν ἔχει· αὐτὸς ποῦ νομίζει ὅτι ἔχει παρρησίαν τὴν ἔχει χάσει, ὅπως ὁ Φαρισαῖος· αὐτὸς δὲ ποῦ θεωρεῖ τὸν ἑαυτόν του καταφρονημένον καὶ ἀπαρρησίαστον, αὐτὸς πολὺ περισσότερον θὰ εἰσακουσθῆ, ὅπως ὁ Τελώνης. Βλέπε πόσα παραδείγματα ἔχεις· τὴν Συροφοίνισσαν, τὸν Τελώνην, τὸν ληστὴν τὸν ἐπὶ τοῦ

τὸν ἐπὶ σταυροῦ, τὸν ἐν τῇ παραβολῇ φίλον τὸν τοὺς τρεῖς ἄρτους αἰτοῦντα, καὶ οὐχ οὕτω διὰ τὴν φιλίαν, ὡς διὰ τὴν προσεδρεΐαν ἐπιτυχόντα. Τούτων ἕκαστος εἰ εἶπεν, ὅτι ἁμαρτωλὸς εἰμι, ὅτι καιησοχυμμένος εἰμί, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ὀφείλω προσελθεῖν, οὐκ ἂν ἤνυσέ τι πλέον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἕκαστος τούτων οὐ πρὸς τὸ μέγεθος εἶδε τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ πρὸς τὸν πλοῦτον τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, ἐθάρορει, καὶ κατειτόλμησε, καὶ ἁμαρτωλὸς ὢν ἠτεῖτο ὑπὲρ τὴν ἀξίαν τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ἤνυσεν ἕκαστος ἅπερ ἠθέλησε.

10 Ταῦτ' οὖν μνημονεύομεν ἅπαντα καὶ φυλάτιωμεν, καὶ εὐχόμεθα διηνεκῶς, μετὰ νήψεως, μετὰ τοῦ θαρρεῖν, μετὰ χρησιῶν ἐλπίδων, μετὰ σπουδῆς πολλῆς. Μεθ' ὅσης ἕτεροι σπουδῆς κατεύχονται τῶν ἐχθρῶν, μετὰ τισαύτης ἡμεῖς σπουδῆς καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἑαυτῶν ἀδελφῶν
15 εὐξόμεθα, καὶ πάντως ἐπιευξόμεθα τῶν συμφερόντων ἀπάντων. Φιλάνθρωπος γὰρ ὁ διδούς, καὶ οὐχ οὕτως ἡμεῖς ἐπιποθοῦμεν λαβεῖν, ὡς ἐκείνος ἐπιποθεῖ δοῦναι.

Ταῦτ' οὖν ἅπαντα εἰδότες, καὶ εἰς ἕσχατον κακίας πυθμένα κατενεχθῶμεν, μηδὲ οὕτως ἀπογνώμεν τῆς ἑαυτῶν
20 σωτηρίας, ἀλλὰ μετὰ ἀγαθῆς ἐλπίδος προσίωμεν, πείσαντες ἑαυτοὺς ὅτι πάντως ληφόμεθα ἅπερ αἰτοῦμεν, ἂν κατὰ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ κειμένους νόμους αἰτῶμεν. «Τῷ δυναμένῳ πάντα ποιῆσαι ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν», Χριστῷ τῷ παμβασιλεῖ Θεῷ ἡμῶν πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσ-
25 κύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σταυροῦ, τὸν φίλον εἰς τὴν παραβολὴν ποῦ ἐζητοῦσε τοὺς τρεῖς ἄρτους καὶ ποῦ ἐπέτυχε τὸ ζητούμενον, ὅχι ἔνεκα τῆς φιλίας, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιμονῆς του. Κάθε ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς, ἂν ἔλεγεν ὅτι εἶμαι ἁμαρτωλὸς καὶ κατεντροπιασμένος καὶ δι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ προσέλθω, δὲν θὰ κατώρθωνε τίποτε. Ἄλλ' ἐπειδὴ κάθε ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἀπέβλεψε εἰς τὸ μέγεθος τῶν ἁμαρτημάτων του, ἀλλ' ἔχων θάρρος καὶ τόλμην προσέβλεπεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνῶ ἦτο ἁμαρτωλὸς ἐζητοῦσε περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἤξιζε, κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχη κάθε ἕνας ἐκεῖνα ποῦ ἠθέλησεν.

Αὐτὰ λοιπὸν ὅλα νὰ τὰ ἐνθυμούμεθα καὶ νὰ τὰ φυλάσσωμεν καὶ νὰ προσευχώμεθα συνεχῶς μὲ νηφαλιότητα, μὲ θάρρος, μὲ ἀγαθὰς ἐλπίδας, μὲ πολλὴν ζῆλον. Μὲ ὄσπην προθυμίαν ἄλλοι προσεύχονται κατὰ τῶν ἐχθρῶν, μὲ τόσπην προθυμίαν ἐμεῖς νὰ προσευχώμεθα καὶ διὰ τοὺς ἐχθροὺς καὶ διὰ τοὺς ἀδελφούς μας, καὶ ὅπωςδήποτε θὰ ἐπιτύχωμεν ὅλα ὅσα μᾶς συμφέρουν. Διότι εἶναι φιλόφρων ὁ Θεὸς καὶ δὲν ἐπιθυμοῦμεν τόσον ἐμεῖς νὰ λάβωμεν, ὅσον ἐπιθυμεῖ Ἐκεῖνος νὰ δώσῃ.

Γνωρίζοντες λοιπὸν ὅλα αὐτά, καὶ ἂν ἀκόμη φθάσωμεν εἰς ἐσχάτην κακίαν, οὔτε τότε νὰ ἀπελπισθῶμεν διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ἀλλὰ νὰ προσέλθωμεν μὲ ἀγαθὴν ἐλπίδα, πεπεισμένοι ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ λάβωμεν ἐκεῖνα ποῦ ζητοῦμεν, ἂν τὰ ζητοῦμεν σύμφωνα μὲ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ τεθέντας νόμους. «Εἰς ἐκεῖνον δέ, ποῦ ἠμπορεῖ νὰ κἀνη πολὺ περισσότερα ἀπὸ ὅλα ὅσα ζητοῦμεν ἢ σκεπτόμεθα»²². Εἰς τὸν Χριστὸν τὸν παμβασιλέα Θεὸν ἡμῶν ἀνήκει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις καὶ εἰς τὸν ἄναρχον Πατέρα καὶ εἰς τὸ πανάγιον καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΑΤΑΛΕΙΨΑΝΤΑΣ

τὴν ἐκκλησίαν καὶ αὐτομολήσαντας πρὸς τὰς ἵπποδρομίας καὶ τὰ θέατρα.

- Ταῦτα ἀνεκιά; ταῦτα φορητιά; Ὑμῖν γὰρ αὐτοῖς καθ' ὑμῶν ἐντυχεῖν βούλομαι. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησε τοῖς
 5 Ἑβραίοις· αὐτοῖς γὰρ κατ' αὐτῶν ἐντυγχάνων ἔλεγε· «Λαός μου, τί ἐποίησά σοι, καὶ τί ἐλύπησά σε, ἢ τί παρηνώχλησά σοι; ἀποκρίθητί μοι». Καὶ πάλιν «Τί εὔροσαν οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν ἐμοὶ πλημμέλημα;». Τοῦτον δὴ καὶ ἐγὼ μιμήσομαι, καὶ ἐρῶ πρὸς ὑμᾶς πάλιν· ταῦτα ἀνεκιά; ταῦτα φορητιά;
- 10 Μετὰ μακροὺς διαύλους λόγων, καὶ τισαύτην διδασκαλίαν, καταλιπόντες ἡμᾶς τινες, πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν ἀμιλλητηρίων ἵππων ἠὲ αυτομόλησαν, καὶ οὕτως ἐξεβακχεύθησαν, ὥστε πᾶσαν τὴν πόλιν ἐμπλήσαι βοῆς καὶ κραυγῆς ἀτάκτου, καὶ πολὺν γέλωτα, μᾶλλον δὲ θρηῆνον φερούσης.
- 15 Ἐγὼ οὖν οἴκοι καθήμενος, καὶ τῆς φωνῆς ἀκούων ἐκρηγνυμένης, τῶν κλυδωνιζομένων χαλεπώτερον ἔπασχον. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνοι τῶν κυμάτων τοῖς τοίχοις τῆς νηὸς προσρηγνυμένων, περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύοντες δεδοίκασι· οὕτω καὶ ἐμοὶ χαλεπώτεροι αἱ κραυγαὶ προσερχήγνυντο
 20 ἐκεῖναι, καὶ εἰς τὴν γῆν ἔκυπτον καὶ ἐνεκαλυπτόμην· τῶν μὲν ἄνω τοιαῦτα ἀσχημονούντων, τῶν δὲ κάτω ἐν μέσῃ τῇ ἀγο-

1. Μιχ. 6, 3.

2. Ἰερ. 2, 5.

ΠΡΟΣ ΑΥΤΟΥΣ ΠΟΥ ΕΓΚΑΤΕΛΕΙΨΑΝ

τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐστράφησαν πρὸς τὰς ἵπποδρομίας καὶ τὰ θέατρα.

Εἶναι δυνατόν νὰ τὰ ἀνεχθῶ αὐτά; Εἶναι δυνατόν νὰ τὰ ὑποφέρω; Θέλω νὰ κάμω κριτὰς τοῦ ἑαυτοῦ σας ἐσῶς τοὺς ἰδίους. Ὡτσι ἔκαμε καὶ ὁ Θεὸς μὲ τοὺς Ἑβραίους· ἀπευθυνόμενος πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ἔλεγεν· «ἀπαντήσατέ μου, ἐσεῖς ποὺ εἴσθε ὁ ἀγαπητός μου λαός, ποῖον κακὸν σᾶς ἔκαμα, μὲ ποῖον τρόπον σᾶς ἐλύπησα ἢ πότε σᾶς παρηνώχλησα;»¹. Καὶ πάλιν· «Ποῖον παράπτωμα εὔρον οἱ πατέρες σας εἰς τὴν συμπεριφορὰν μου ἀπέναντί των;»². Αὐτὸν λοιπὸν (τὸν Θεὸν) θὰ μιμηθῶ καὶ ἐγὼ καὶ θὰ σᾶς ἐρωτήσω πάλιν· εἶναι δυνατόν νὰ τὰ ἀνεχθῶ καὶ νὰ τὰ ὑποφέρω αὐτά; Ὡπειτα ἀπὸ τόσας μακρὰς ὁμιλίας καὶ τόσον μεγάλην διδασκαλίαν μερικοί, ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν τὴν ἐκκλησίαν, ἐστράφησαν πρὸς τοὺς ἀγωνιστικοὺς ἵππους, καὶ ἐκυριεύθησαν ἀπὸ τόσην μανίαν, ὥστε ἐγένισαν ὄλην τὴν πόλιν ἀπὸ θόρυβον καὶ ἀνάρθρους κραυγὰς ποὺ προκαλοῦν τὸν γέλωτα ἢ μᾶλλον μεγάλον θρῆνον.

Ἐγὼ λοιπὸν καθήμενος εἰς τὸ σπῆτι μου καὶ ἀκούων νὰ ἐκοποῦν εἰς φωνάς, ὑπέφερα χειρότερα ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ εὐρίσκονται εἰς τὴν θάλασσαν καὶ κινδυνεύουν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ ναυαγήσουν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ὄταν τὰ κύματα προσκρούουν εἰς τὰς πλευρὰς τοῦ πλοίου φοβοῦνται ὅτι διατρέχουν τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ὣτσι καὶ ἐγὼ ἔνοιωθα πῶς ἄσχημα, ὅταν ἔφθαναν εἰς τὰ αὐτιά μου αἱ κραυγαὶ αὐταὶ καὶ ἔσκυβα τὸ κεφάλι καὶ ἐκάλυπτα τὸ πρόσωπόν μου, διότι ἄλλοι μὲν εὐρίσκοντο εἰς τὰς κερκίδας τοῦ ἵπποδρόμου καὶ προέβαινον εἰς τὰς ἀσχημίας αὐτὰς ἄλλοι δὲ συγκεντρωμένοι καθ' ὀμάδας ἐπευφημοῦσαν τοὺς

ῥᾶ ἡνιόχους κροιούντων, καὶ χαλεπώτερα ἐκείνων βοώντων.

Τί δὲ ἐροῦμεν; ἢ τί ἀπολογησόμεθα, εἰ ξένος τίς ποθεν ἐπισιὰς ἐγκαλοίη καὶ λέγοι ταῦτα ἢ πόλις τῶν ἀποστόλων; ταῦτα ἢ τοιοῦτον λαβοῦσα ὑποφήτην; ταῦτα ὁ δῆμος ὁ φιλό-
 5 χριστιος, τὸ θέαιρον τὸ ἄπλασιον, τὸ πνευματικόν; Οὐδὲ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἠδέσθητε, ἐν ἣ τὰ σύμβολα τῆς σωτηρίας τοῦ γένους ἡμῶν ἐτελεῖτο· ἀλλ' ἐν παρασκευῇ, διε ὁ Δεσπότης σου ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἐσταυροῦτο, καὶ θυσία τοιαύτη προσ-
 10 εφέρειο, καὶ παράδεισος ἠνοίγειο, καὶ λησιτῆς εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπανήγειο παιρίδα, κατάρρα ἐλύειο, καὶ ἁμαρτία ἠφανίζεο, καὶ ὁ χρόνιος ἀνηρεῖτο πόλεμος, καὶ Θεοῦ καταλλαγὴ πρὸς ἀνθρώπους ἐγίνεο, καὶ πάντα μειερρυνθμίζεο· ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἡνίκα νησιεύειν καὶ δοξολογεῖν ἔδει, καὶ εὐχαριστηρίους εὐχὰς ὑπὲρ τῶν τῆς οἰκουμένης ἀγαθῶν
 15 ἀναπέμπειν τῷ ταῦτα ποιήσαντι· τότε σὺ καταλιπὼν ἐκκλησίαν καὶ θυσίαν πνευματικὴν, καὶ ἀδελφῶν σύλλογον, καὶ νησιείας τὸ σεμνόν, αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ διαβόλου πρὸς τὴν θεωρίαν ἀπηνέχθης ἐκείνην;

Ταῦτα ἀνεκιά; ταῦτα φορητιά; Οὐ γὰρ παύσομαι ταῦτα
 20 συνεχῶς λέγων, καὶ τὴν ὀδύνην ἐμαυτοῦ ταύτῃ παραμυθούμενος, τὸ μὴ πιέζειν αὐτὴν τῇ σιγῇ, ἀλλ' εἰς μέσον ἐκφέρειν, καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ὑμετέρων τιθέναι. Πῶς δυνασόμεθα τὸν Θεὸν λοιπὸν ἕλω ποιῆσαι; πῶς καταλλάξαι ὀργιζόμενον; Πρὸ τριῶν ἡμερῶν ἐπομβρία καὶ ὑετὸς κατερρή-
 25 γνυτο πάντα παρασύρων, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σιόματος, ὡς εἶπειν, τὴν τράπεζαν τῶν γηπόνων ἀφαρπάζων, σιάχνας κομῶντας

3. Ἐννοεῖται ἡ Κωνσταντινούπολις εἰς τὴν ὁποίαν ὑπῆρχε ναὸς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων μὲ λείψανα αὐτῶν.

4. Ἐννοεῖ τὸν Σταυρόν.

5. Πρὸβλ. Λουκᾶ 23, 42-43.

6. Πρὸβλ. Γαλ. 3, 13.

ήνιόχους καὶ ἐκραύγαζαν μὲ μεγαλυτέραν μανίαν ἀπὸ τοὺς προηγουμένους.

“Ὅμως ποίαν ἀπάντησιν θὰ δώσωμεν; Ἡ τί θὰ προβάλωμεν ὡς δικαιολογίαν, ἂν τυχὸν κάποιος ξένος, ἀπὸ ὁποιοδήποτε μέρος, ἔλθῃ καὶ μᾶς κατηγορήσῃ λέγων· αὐτὰ πράττει ἢ πόλις τῶν ἀποστόλων³· αὐτὰ τὰ ἔργα ἐπιτελεῖ αὐτὴ πού εἶχε τόσον μεγάλον διδάσκαλον; Αὐτὰ κάμει ὁ φιλόχριστος λαός, τὸ ἀνυπόκριτον θέατρον, τὸ πνευματικόν; Οὔτε τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἐσεβάσθητε, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐορτάζονται τὰ σύμβολα τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους⁴. Ἀλλὰ τὴν Παρασκευὴν, ὅπου ὁ Κύριός σου ἐσταυροῦτο διὰ νὰ λυτρώσῃ τὴν οἰκουμένην ὅλην, καὶ προσεφέρετο τέτοια θυσία, καὶ ἠνοίγετο ὁ παράδεισος, καὶ ἐπανήρχετο ὁ ληστής εἰς τὴν ἀρχαίαν πατρίδα⁵, καὶ κατηγοεῖτο ἢ κατάρα⁶, καὶ ἐξηφανίζετο καὶ ἔπαυεν ὁ μακροχρόνιος πόλεμος καὶ ἐγίνετο ἡ συμφιλίωσις τοῦ Θεοῦ μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ μετεβάλλοντο ὅλα πρὸς τὸ καλύτερον· ἐκείνην τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ νηστεύῃς καὶ νὰ δοξάζῃς τὸν Θεὸν καὶ νὰ ἀναπέμπῃς εὐχαριστηρίους προσευχὰς διὰ τὰ ἀγαθὰ πού ἐδόθησαν εἰς τὴν οἰκουμένην πρὸς ἐκεῖνον πού ἔκαμεν ὅλα αὐτά, τότε ἐσὺ ἐγκατέλειπες τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν πνευματικὴν θυσίαν, τὴν συγκέντρωσιν τῶν ἀδελφῶν καὶ τὴν σοβαρότητα τῆς νηστείας καὶ ἐσύρθης αἰχμάλωτος ἀπὸ τὸν διάβολον πρὸς τὸ θέαμα ἐκεῖνο;

Εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ ἀνεχθῶ καὶ νὰ τὰ ὑποφέρω αὐτά; Διότι δὲν θὰ παύσω νὰ ἐπαναλαμβάνω αὐτὰ καὶ νὰ ἀπαλύνω τὴν λύπην μου μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, δηλαδὴ μὲ τὸ νὰ μὴ τὴν καταπιέζω μὲ τὴν σιωπὴν, ἀλλὰ νὰ τὴν φέρω εἰς τὸ μέσον καὶ νὰ τὴν παρουσιάσω πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν σας. Πῶς λοιπὸν θὰ ἠμπορέσω νὰ κινήσω τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ; Πῶς θὰ τὸν καταπραῦνω, ὅταν ὀργίζεται; Πρὶν ἀπὸ τρεῖς ἡμέρας ἔβρεχε κατακλυσμαῖα καὶ ἡ βροχὴ παρέσυρε τὰ πάντα, ἀρπάζουσα τὴν τράπεζαν, ὅπως ἠμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν, ἀπὸ τὸ στόμα τῶν γεωργῶν μὲ τὸ νὰ ρίπτῃ καταγῆς

κατακλίνων, τὰ ἄλλα ἅπαντα τῆ πλεονεξία τῆς ὑγρᾶς κατα-
 σήπων οὐσίας· λιτανεῖται καὶ ἰκειηταί, καὶ πᾶσα ἡμῶν ἡ
 πόλις ὥσπερ χεῖμαρρος ἐπὶ τοὺς τόπους τῶν ἀποσιόλων ἔ-
 τρεχε, καὶ συνηγόρους ἐλαμβάνομεν τὸν ἅγιον Πέτρον καὶ
 5 τὸν μακάριον Ἀνδρέαν, τὴν ξυνωρίδα τῶν ἀποσιόλων, Παῦ-
 λον καὶ Τιμόθεον. Μει᾽ ἐκεῖνα, τῆς ὁργῆς λυθείσης, καὶ
 πέλαγος περάσαντες, καὶ κυμάτων κατατολμήσαντες, ἐπὶ τοὺς
 κορυφαίους ἐτρέχομεν, τὸν Πέτρον, τὴν κρηπίδα τῆς πί-
 στιεως, τὸν Παῦλον τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, πανήγυριν ἐπι-
 10 τελοῦντες πνευματικὴν, καὶ τοὺς ἄθλους αὐτῶν ἀνακηρύτ-
 τοντες, τὰ τρόπαια καὶ τὰς νίκας τὰς κατὰ τῶν δαιμόνων.

Καὶ οὔτε τῷ φόβῳ τῶν γινομένων καταπλαγέντες, οὔτε
 τῷ μεγέθει τῶν κατορθωμάτων τῶν ἀποσιολικῶν παιδευθέν-
 τες, ἀνδρόον οὔτω μιᾶς μετὰξὺ γενομένης ἡμέρας, σκιριᾶς
 15 καὶ βοᾶς, τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν αἰχμάλωτον ὑπὸ τῶν παθῶν
 παρασυρομένην περιορῶν; Εἰ δὲ ἐβούλου δρόμον ἀλόγων
 ὄρᾶν, τίνας ἔνεκεν οὐκ ἔξενξας τὰ ἄλογα ἐν σοὶ πάθη, θυμὸν
 καὶ ἐπιθυμίαν, καὶ ἐπέθηκας αὐτοῖς τὸν τῆς φιλοσοφίας ζυ-
 γόν, τὸν χρησιτὸν καὶ κοῦφον, καὶ ἐπέστησας αὐτοῖς λογι-
 20 σμὸν ὀρθόν, καὶ πρὸς τὸ θραβεῖον ἤλασας τῆς ἄνω κλήσεως,
 οὐκ ἀπὸ μύσους εἰς μύσους, ἀλλ' ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν τρέχων;
 Τοῦτο γὰρ τῆς ἵπποδρομίας τὸ εἶδος μετὰ τῆς ἡδονῆς πολλὴν
 ἔχει τὴν ὠφέλειαν. Ἀλλ' ἀφείς τὰ κατὰ σαντὸν ἀπλῶς καὶ
 ὡς ἔτυχε φέρεσθαι, ὑπὲρ τῆς ἐτέρων νίκης ἐκάθου, ἡμέραν
 25 τισαῦτην εἰκῆ καὶ μάτην καὶ ἐπὶ κακῷ δαπανῶν.

Ἡ οὐκ οἶσθα δι κατὰπερ ἡμεῖς ἀργύριον τοῖς οἰκέταις
 τοῖς ἡμετέροις ἐγχειρίζοντες, εὐθύνας αὐτοὺς καὶ μέχρι ἐνὸς
 ἀπαιτοῦμεν ὀβολοῦ· οὔτω καὶ ὁ Θεὸς τῶν ἡμερῶν τῆς ζωῆς

7. Πρὸβλ. Ματθ. 16, 18.

8. Πρὸβλ. Πράξ. 9, 15.

9. Πρὸβλ. Ματθ. 11, 30.

10. Πρὸβλ. Φιλίπ. 3, 14.

τὰ μεστωμένα στάχυα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα νὰ τὰ σαπίζη ἀπὸ τὴν πολλὴν ὑγρασίαν. Ἔγιναν λιτανεῖαι καὶ παρακλήσεις καὶ ὀλόκληρος ἡ πόλις σὰν χεῖμαρρος ἔτρεχεν εἰς τὸν ναὸν ὅπου καὶ τὰ λείψανα τῶν ἀποστόλων καὶ ἐλάμβανε συνηγόρους τὸν ἅγιον Πέτρον καὶ τὸν μακάριον Ἀνδρέαν καὶ τὴν δυάδα τῶν ἀποστόλων, δηλαδὴ τὸν Παῦλον καὶ τὸν Τιμόθεον. Καὶ μετὰ τὰς ἐκδηλώσεις αὐτάς, ὅταν ἔπαυσεν ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ καὶ διεπλεύσαμεν τὸ πέλαγος τῆς καταγίδος καὶ ἐνίκησαμεν τὰ κύματα, ἐτρέχαμεν πρὸς τοὺς κορυφαίους τῶν ἀποστόλων, τὸν Πέτρον, τὴν βάσιν τῆς πίστεως⁷, τὸν Παῦλον, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς⁸, ἐπιτελοῦντες πνευματικὴν πανήγυριν καὶ διακηρύσσοντες τοὺς ἄθλους, τὰ τρόπαια καὶ τὰς νίκας των κατὰ τῶν δαιμόνων.

Ὅμως οὔτε ὁ φόβος τῆς καταγίδος μᾶς συνέτισεν, οὔτε τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων τῶν ἀποστόλων μᾶς ἐδίδαξε καὶ ἔτσι διὰ μιᾶς ὕστερα ἀπὸ μίαν ἡμέραν σκιρτᾶς καὶ κραυγᾶς καὶ δὲν προσέχεις τὴν ψυχὴν σου ποῦ σύρεται αἰχμάλωτος ἀπὸ τὰ πάθη της; Ἄν ὅμως ἤθελες νὰ παρακολουθῆς «κοῦρσες» ἀλόγων, διὰ ποῖον λόγον δὲν ἔζηυσες τὰ ἰδικά σου ἄλογα πάθη, τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ δὲν τὰ ἔθεσες τὸν ζυγὸν τῆς εὐλαβείας ποῦ εἶναι μαλακὸς καὶ ἐλαφρὸς⁹ καὶ δὲν τὰ ἐπέβαλες ὀρθὴν σκέψιν καὶ δὲν τὰ ἔφερες πρὸς τὸ βραβεῖον ποῦ μᾶς ἐπιφυλάσσει ἢ πρόσκλησίς μας πρὸς τὸν οὐρανὸν ὑψηλά¹⁰, σπεύδων ὄχι ἀπὸ ἀσέβειαν εἰς ἀσέβειαν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν γῆν πρὸς τὸν οὐρανόν; Πράγματι αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἵπποδρομίας προσφέρει μεγάλην εὐχαρίστησιν καὶ ὠφέλειαν. Ἄλλὰ ἀφοῦ ἐγκατέλειπες τὰ ἰδικά σου ζητήματα νὰ γίνωνται τυχαῖα, ἐνδιαφέρεσαι διὰ τὴν νίκην τῶν ἄλλων καὶ χάνεις τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἡμέρας εἰς τὸ κακὸν ἄσκοπα καὶ ἀνώφελα.

Ἡ μήπως δὲν γνωρίζεις ὅτι ὅπως ἐμεῖς ὅταν ἐμπιστευώμεθα χρήματα εἰς τοὺς ὑπηρέτας μας, ζητοῦμεν λογαριασμὸν ἀπὸ αὐτοὺς καὶ διὰ τὴν τελευταίαν δραχμὴν, ἔτσι

τῆς ἡμετέρας ἀπαιτήσῃ λόγον ἡμᾶς, πῶς ἐκάστην ἡμέραν
 ἐδαπανήσαμεν; Τί οὖν ἐροῦμεν; τί δὲ ἀπολογησόμεθα, διὰ
 τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀπαιτούμεθα εὐθύνας; Ἡλῖος ἀνέτει-
 λε διὰ σέ, καὶ σελήνη τὴν νύκτα ἐφώτισε, καὶ ποικίλος ἀ-
 5 σιέρων ἀνέλαμψε χορός· ἔπνευσαν ἄνεμοι διὰ σέ, ἔδραμον
 ποταμοί· σπέρματα ἐβλάστησαν διὰ σέ, καὶ φυτὰ ἀνεδόθη,
 καὶ τῆς φύσεως ὁ δρόμος τὴν οἰκείαν εἰτήρησε τάξιν, καὶ
 ἡμέρα ἐφάνη, καὶ νύξ παρηλθε· καὶ ταῦτα πάντα γέγονε διὰ
 σέ· σὺ δὲ τῶν κτισμάτων σοι διακονουμένων, τοῦ διαβόλου τὴν
 10 ἐπιθυμίαν πληροῖς; Καὶ τοσοῦτον παρὰ τοῦ Θεοῦ μισθωσά-
 μενος οἶκον, τὸν κόσμον λέγω τοῦτον, οὐκ ἀπέδωκας τὸν
 μισθόν. Καὶ οὐκ ἤρκεσε τῇ προτέρᾳ ἡμέρᾳ, ἀλλὰ καὶ τὴν δευ-
 τέρᾳ, διὲ ἀναπαῦσαι μικρὸν ἐχρῆν ἀπὸ τῆς ἐγγινομένης
 κακίας, ἐπὶ θέατρα πάλιν ἀνέβαινες, ἀπὸ καπνοῦ εἰς πῦρ
 15 τρέχων, εἰς ἕτερον βάρανθρον καθεῖς ἑαυτὸν χαλεπώτερον.
 Γέροντες πολιὰς κατήσχυνον, καὶ νέοι τὴν νεότητα κατεκρή-
 μνιζον, καὶ πατέρας παῖδας ἀνῆγον, ἐκ προσιμίων τὴν ἀπει-
 ρόκακον ἡλικίαν εἰς τὰ τῆς πονηρίας ἐμβιβάζοντες βάρανθρα,
 ὥστε οὐκ ἄν τις ἀμάρτιοι παιδοκτόνους ἀντὶ πατέρων τοὺς
 20 τοιοῦτους ἀποκαλῶν, καὶ τῇ κακίᾳ τὴν ψυχὴν ἀπολλύντας τῶν
 τεχνόντων.

Καὶ ποία κακία; φησί. Διὰ γὰρ τοῦτο ὀδυνῶμαι, διὲ καὶ
 νοσῶν, οὐκ οἶδας διὲ νοσεῖς, ἵνα καὶ τὸν ἰατρὸν ἐπιζητήσης.
 Μοιχείας ἐγένου πεπληρωμένος, καὶ ἐρωτᾷς ποία κακία;
 25 Ἡ οὐκ ἤκουσας τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Ὁ ἐμβλέψας γυ-
 ναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν»; Τί οὖν

καὶ ὁ Θεὸς θὰ ζητήσῃ εὐθύνας διὰ τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μας, μὲ ποῖον δηλαδὴ τρόπον ἐπεράσαμεν τὴν κάθε ἡμέραν μας; Τί θὰ εἰποῦμεν; Τί θὰ ἀπολογηθοῦμεν ὅταν μᾶς ζητηθοῦν εὐθῦναι διὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην; Ὁ ἥλιος ἀνέτειλε διὰ σὲ καὶ ἡ σελήνη ἐφώτισε τὴν νύκτα καὶ ἔλαμψεν ὁ χορὸς τῶν διαφόρων ἀστέρων· ἔπνευσαν ἄνεμοι διὰ τὴν ἐξυληρέτησίν σου καὶ ἔτρεξαν τὰ ποτάμια· ἐβλάστησαν σπόροι δι' ἐσὲ καὶ ἠύξήθησαν φυτὰ καὶ ὁ δρόμος τῆς φύσεως ἐκράτησε τὴν τάξιν του καὶ ἐφάνη ἡ ἡμέρα καὶ ἐπέρασεν ἡ νύκτα· καὶ ὅλα αὐτὰ ἔγιναν δι' ἐσέ· σὺ ὅμως, ἐνῶ ὅλα τὰ δημιουργήματα σὲ ὑπηρετοῦν, ἐκπληροῖς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ διαβόλου; Καὶ παρὰ τὸ ὅτι ἔχεις ἐνοικιάσει ἀπὸ τὸν Θεὸν ἓνα τόσον ὠραῖον σπίτι, ἐννοῶ αὐτὸν τὸν κόσμον, ἐν τούτοις δὲν ἐπλήρωσες τὸ ἐνοίκιον. Καὶ δὲν σοῦ ἤρκεσεν ἡ προηγουμένη ἡμέρα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπομένην, ὅταν ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀναπαυθῆς ὀλίγον ἀπὸ τὴν κακίαν ποὺ διέπραξες, πηγαίνεις πάλιν εἰς τὰ θέατρα, τρέχων ἀπὸ καπνὸν εἰς φωτιάν, καὶ ρίπτεις τὸν ἑαυτὸν σου εἰς ἄλλο χειρότερον βάραθρον. Οἱ γέροντες ἐντρόπιαζαν τὰ ἄσπρα μαλλιά τους, οἱ νέοι ἔρριπτον τὴν νεότητά τους εἰς τὸν κρημνόν, καὶ οἱ πατέρες ἔπαιρναν εἰς τὰ θεάματα αὐτὰ τὰ παιδιά των, ρίπτοντες τὴν ἡλικίαν αὐτὴν, ποὺ ἀγνοεῖ τὸ κακόν, εἰς τὰ βάραθρα τῆς κακίας, ἀπὸ πολὺ ἐνωρίς, ὥστε δὲν θὰ σφάλῃ κανεὶς ἂν ὀνομάσῃ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς παιδοκτόνους ἀντὶ πατέρας, ποὺ μὲ τὴν κακίαν καταστρέφουν τὴν ψυχὴν τῶν παιδιῶν.

Καὶ ποία εἶναι ἡ κακία; ἢμπορεῖ νὰ ἐρωτήσῃ κανεὶς. Διὰ τοῦτο λοιπὸν αἰσθάνομαι ὀδύνην, διότι, μολονότι εἶσαι ἄρρωστος, ἐν τούτοις δὲν γνωρίζεις ὅτι ἀσθενεῖς, διὰ νὰ ἐπιδιώξῃς νὰ εὔρῃς τὸν κατάλληλον ἰατρόν. Ἐβυθίσθης εἰς τὴν μοιχείαν, καὶ ἐρωτᾷς ποία εἶναι ἡ κακία; Ἡ μήπως δὲν ἤκουσες τὸν Χριστὸν ποὺ λέγει· «ὁ καθένας ποὺ βλέπει οἰανδὴποτε γυναῖκα διὰ νὰ τὴν ἐπιθυμήσῃ πρὸς ἁμαρτίαν ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν»;¹¹ Τί λοιπὸν ἐὰν δὲν τὴν βλέ-

ἂν μὴ ἐμβλέψω, φησί, πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι; Καὶ πῶς δυνήσῃ με πείσαι; Ὁ γὰρ τοῦ θεωρῆσαι μὴ κρατῶν, ἀλλὰ τοσαύτην σπουδὴν ὑπὲρ τοῦ τοιούτου τιθέμενος, πῶς μετὰ τὸ θεωρῆσαι δυνήσῃ μένειν ἀκηλίδωτος; Μὴ γὰρ λίθος σοι τὸ σῶμα; μὴ
 5 γὰρ σίδηρος; Σάρκα περίκεισαι, σάρκα ἀνθρωπίνην, ἥτις χόριου χαλεπώτερον ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἀνάπεται.

Καὶ τί λέγω τὸ θέατρον; Ἐν ἀγορᾷ πολλάκις ἐὰν ἀπαντήσωμεν γυναικί, θορυβούμεθα· σὺ δὲ ἄνω καθήμενος, ὅπου τοσαύτη πρὸς ἀσχημοσύνην παράκλησις, ὁρῶν γυναῖκα πόρ-
 10 νην γυμνῇ τῇ κεφαλῇ μετὰ πολλῆς τῆς ἀναισχυντίας εἰσιοῦσαν, χρυσᾶ περιβεβλημένην ἱμάτια, μαλακιζομένην, θρυπιτομένην, ἄσματα ἔδουσαν πορνικά, κατακεκλασμένα μέλη, αἰσχρὰ προῖεμένην ῥήματα, ἀσχημονοῦσαν τοιαῦτα, ἅπερ ὁ θεωρήσας ἂν εἰς ἔννοιαν λάβῃς, κάτω κύπτεις· τολμᾶς εἰπεῖν ὡς
 15 οὐδὲν πάσχῃς ἀνθρώπινον; Μὴ γὰρ λίθος σοι τὸ σῶμα; μὴ γὰρ σίδηρος; Οὐ γὰρ παραιτήσομαι πάλιν τὰ αὐτὰ εἰπεῖν. Μὴ γὰρ τῶν μεγάλων καὶ γενναίων ἀνδρῶν ἐκείνων, οἱ ἀπὸ ψιλῆς ὄψεως καιτηνέχθησαν, φιλοσοφώτερος σὺ εἶ; Οὐκ ἤκουσας τί φησιν ὁ Σολομών· «Περιπαιθήσει τις ἐπ' ἀνθρώκων
 20 πυρός, τοὺς δὲ πόδας οὐ κατακαύσει; Ἀποθήσει τις πῦρ ἐν κόλπῳ, τὰ δὲ ἱμάτια οὐ κατακαύσει; Οὕτως ὁ εἰσιὼν εἰς γυναῖκα ἀλλοτριᾶν». Εἰ γὰρ καὶ μὴ συνεπλάκῃς τῇ πόρνῃ, ἀλλὰ τῇ ἐπιθυμίᾳ συνεγένου, καὶ τῇ γνώμῃ τὴν ἁμαρτίαν εἰργάσω. Καὶ οὐδὲ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον μόνον, ἀλλὰ καὶ

πω διὰ νὰ τὴν ἐπιθυμήσω πρὸς ἐπιτέλεσιν τῆς ἁμαρτίας; Πῶς θὰ μὲ πείσης ὅτι δὲν τὴν βλέπεις μὲ πονηρὰν ἐπιθυμίαν; Διότι αὐτὸς ποὺ δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ συγκρατήσῃ τὰ μάτια του, ἀλλὰ φροντίζει τόσον πολὺ διὰ τὸ θέαμα, κατὰ ποίαν λογικὴν, μετὰ ἀπὸ τὴν παρατήρησίν του θὰ ἤμπορέσῃ νὰ παραμείνῃ ἄγνός; Μήπως εἶναι τὸ σῶμα σου πέτρινον; Μήπως εἶναι σιδερένιον; Περιβάλλεσαι ἀπὸ σάρκα, ἀπὸ σάρκα ἀνθρωπίνην, ἢ ὁποία ἀνάπτει ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν εὐκολώτερα ἀπὸ ξερὸ χορτάρι.

Ἄλλὰ διατί ὀμιλῶ μόνον διὰ τὸ θέατρον; Ἄφου πολλάκις καὶ μέσα εἰς τὴν ἀγοράν, ὅταν συναντήσωμεν γυναῖκα, ταρασσόμεθα καὶ θορυβούμεθα· σὺ δὲ καθισμένος εἰς τὴν κατάλληλον θέσιν τοῦ θεάτρου, ποὺ προσφέρει τόσας ἀφορμὰς διὰ τὴν διάπραξιν τῆς ἀσχημίας, ὅταν βλέπῃς τὴν πόρνην γυναῖκα μὲ ἀκάλυπτον τὴν κεφαλὴν καὶ μὲ μεγάλην ἀναίδειαν νὰ ἐμφανίζεται εἰς τὴν σκηνήν, νὰ εἶναι ἐνδεδυμένη μὲ χρυσᾶ ἐνδύματα, νὰ κινῆται μὲ ἠδυπάθειαν, νὰ λικνίζεται μὲ προκλητικότητα, νὰ τραγουδᾷ πορνικὰ ᾄσματα, νὰ προβαίνει εἰς ἄλλας παρομοίας ἀσχημίας, τὰς ὁποίας ἤμπορεῖς νὰ καταλάβῃς σὺ ποὺ τὰς παρηκολούθησες· τολμᾷς λοιπὸν νὰ εἰπῆς ὅτι δὲν παθαίνεις ὅ,τι οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ὅταν παρατηρῆς τὴν πόρνην γυναῖκα; Μήπως εἶναι τὸ σῶμα σου λίθος; ἢ μήπως σίδηρος; Διότι δὲν θὰ παύσω νὰ σοῦ ἐπαναλαμβάνω τὰ ἴδια. Μήπως εἶσαι σὺ ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς γενναίους ἐκείνους ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι ἐνίκηθησαν ἀπὸ ἓνα ἀπλὸ βλέμμα; Δὲν ἤκουσες τί λέγει ὁ Σολομών· «εἶναι δυνατὸν νὰ βαδίσῃ κανεὶς ἐπάνω εἰς τὰ ἀναμμένα κάρβουνα καὶ νὰ μὴ κατακαύσῃ τὰ πόδια του; Ἢμπορεῖ νὰ τοποθετήσῃ κανεὶς φωτιὰ εἰς τὰ στήθια του χωρὶς νὰ καύσῃ τὰ ροῦχα του; Ἔτσι καὶ ὅποιος θὰ πλησιάσῃ ξένην γυναῖκα»¹². Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἤλθες εἰς σαρκικὴν ἐπαφὴν μὲ τὴν πόρνην, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐπιθυμίαν εὐρέθης κοντὰ της, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διέπραξες τὴν ἁμαρτίαν εἰς τὴν ψυχὴν σου. Καὶ ὄχι μόνον κατὰ τὴν ὤ-

τοῦ θεάτρου λυθέντος, ἀπελθούσης αὐτῆς, τὸ εἶδωλον ἐκείνης ἐναπόκειται σου τῇ ψυχῇ, τὰ ῥήματα, τὰ σχήματα, τὰ βλέμματα, ἢ θάδιαι, ὁ ρυθμός, ἢ διάκρισις, τὰ μέλη τὰ πορνικά, καὶ μυρία τραύματα λαβῶν ἀναχωρεῖς. Οὐκ ἐντεῦθεν οἴκων
5 ἀνατροπαί; οὐκ ἐντεῦθεν σωφροσύνης ἀπώλεια; οὐκ ἐντεῦθεν γάμων διαιρέσεις; οὐκ ἐντεῦθεν πόλεμοι καὶ μάχαι; οὐκ ἐντεῦθεν ἀηδία λόγον οὐκ ἔχουσαι; Ἐπειδὴν γὰρ ἐμπλησθεὶς ταύτης ἀνέλθης γενόμενος αἰχμάλωτος, καὶ ἡ γυνή σου ἀηδεσιέρα φαίνεται, καὶ τὰ παιδιά φορτικώτερα, καὶ οἱ
10 οἰκέται ἐπαχθεῖς, καὶ ἡ οἰκία περιιτή, καὶ αἱ συνήθειαι φροντίδες ἐνοχλεῖν δοκοῦσι πρὸς τὴν οἰκονομίαν τῶν δεόντων πραγμάτων, καὶ ἕκαστος προσιῶν φορτικὸς καὶ ἐπαχθής.

Τὸ δὲ αἷτιον, οὐκ ἀνέρχη μόνος εἰς τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ τὴν πόρνην ἔχων μετὰ σεαυτοῦ, οὐ φανερῶς καὶ δήλως ἀνι-
15 οῦσαν ὅπερ ἦν κουφότερον ταχέως γὰρ ἂν ἐξήλασεν ἡ γυνή· ἀλλὰ τῇ γνώμῃ, καὶ τῷ συνειδῶτι ἐγκαθημένην, καὶ ἀνάπιουσσαν ἔνδον τὴν Βαβυλωνίαν κάμινον, μᾶλλον δὲ πολλῶ χαλεπωτέραν· οὐ γὰρ στυπλίον καὶ νάφθα καὶ πίσσα, ἀλλὰ τὰ εἰρημένα τροφή τῷ πυρὶ γίνεται, καὶ πάντα ἄνω καὶ κάτω.
20 Καὶ καθάπερ οἱ πυρέτιοντες, οὐδὲν ἔχοντες ἐγκαλεῖν τοῖς διακονουμένοις, διὰ τὴν τοῦ νοσήματος κακίαν δυσάρεστοι πρὸς πάντας εἰσὶ, σιτία διακρουόμενοι, καὶ ἰατροὺς κακίζοντες, καὶ πρὸς τοὺς οἰκείους ἀγανακτοῦντες, καὶ κατὰ τῶν διακονούντων λυτιῶντες· οὕτω δὴ καὶ οἱ τὴν χαλεπὴν νόσον

ραν ἐκείνην τῆς παραστάσεως, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ τέλος τοῦ θεάτρου κατὰ τὴν ἀπομάκρυνσίν της, ἡ εἰκόνα της μένει εἰς τὸ μυαλὸν σου, τὰ λόγια της, τὰ ἐνδύματά της, τὰ βλέμματά της, τὸ βάδισμά της, τὰ καμώματά της, ἡ συμπεριφορά της, τὰ πορνικὰ τραγούδια καὶ ἀφοῦ τραυματισθῆς ἀποχωρεῖς ἀπὸ ἐκεῖ. Δὲν καταστρέφονται ἀπὸ ἐδῶ αἱ οἰκογένειαι; Ἀπὸ ἐδῶ δὲν χάνεται ἡ ἐγκράτεια; Ἀπὸ ἐδῶ δὲν διαλύονται οἱ γάμοι; Δὲν προκαλοῦνται ἀπὸ ἐδῶ πόλεμοι καὶ διαμάχαι; Ἀπὸ ἐδῶ δὲν προέρχονται αἱ ἀηδίαι πού εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν λογικὴν; Ὅταν σὲ κυριεύσῃ αὐτὴ καὶ πηγαίνῃ εἰς τὸ θέατρον σὰν αἰχμάλωτος, τότε καὶ ἡ γυναῖκα σου σοῦ φαίνεται ἀηδεστέρα καὶ τὰ παιδιὰ σοῦ φέρνουν βάρος καὶ οἱ ὑπηρέται φορτικοί, καὶ τὸ σπίτι τὸ θεωρεῖς ἀνώφελον, καὶ αἱ καθημερινὰ φροντίδες διὰ τὴν τακτοποίησιν τῶν ἀναγκαίων ζητημάτων φαίνεται νὰ σὲ ἐνοχλοῦν καὶ κάθε ἕνας πού σὲ πλησιάζει σοῦ γίνεται φορτικὸς καὶ ἐνοχλητικὸς.

Ἡ αἰτία ὅλων αὐτῶν εἶναι τὸ ὅτι δὲν ἐπιστρέφεις μόνος σου εἰς τὸ σπίτι σου, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν πόρνην, πού ἔρχεται μαζὶ σου ὄχι φανερὰ ἀλλὰ κρυφά. Βέβαια ἂν ἦτο ὀρατὴ θὰ ἦτο εὐκολοτέρα ἡ κατάστασις διότι γρήγορα θὰ τὴν ἐξεδίωκεν ἡ σύζυγός σου· ὅμως ἔρχεσαι ἔχων θρονιασμένην τὴν πόρνην εἰς τὸ μυαλὸν σου καὶ τὴν ψυχὴν σου καὶ σοῦ ἀνάπτει ἀπὸ μέσα τὴν Βαβυλώνιον κάμινον καὶ μάλιστα πολὺ περισσότερον ἀπὸ αὐτήν· διότι ἐδῶ δὲν ὑπάρχουν στουπιὰ καὶ νέφτι καὶ πίσσα, ἀλλὰ αὐτὰ πού ἔχω ἀναφέρει παραπάνω γίνονται τροφὴ τῆς φωτιᾶς καὶ ὅλα ἀναστατώνονται. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς αὐτοὶ πού βασανίζονται ἀπὸ πυρετόν, ἐνῶ δὲν ἔχουν νὰ διατυπώσουν κανένα παράπονον δι' αὐτοὺς πού τοὺς ἐξυπηρετοῦν, ἐν τούτοις ἐξ αἰτίας τῆς σοβαρότητος τῆς ἀσθενείας γίνονται δυσάρεστοι πρὸς ὅλους, μὲ τὸ νὰ ἀρνοῦνται τὴν τροφήν, νὰ κατηγοροῦν τοὺς ἰατροὺς, νὰ ἀγανακτοῦν πρὸς τοὺς συγγενεῖς των καὶ νὰ κατέχωνται ἀπὸ κακίαν δι' αὐτοὺς πού τοὺς φροντίζουν καὶ τοὺς ἐξυπηρετοῦν, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὅσοι ὑ-

ταύτην νοσοῦντες, ἀλλοιοῦσι, δυσχεραίνουσι, πάντοτε ἐκείνην βλέποντες. Ὡ χαλεπῶν πραγμάτων. Λύκος μὲν καὶ λέων, καὶ τὰ λοιπὰ θηρία τοξευόμενα φεύγει τὸν κνηγέτην· ἄνθρωπος δὲ ὁ λογιώτατος τρωθεὶς, περιδιώκει τὴν τρώσασαν, 5 ὥστε πολλῶ χαλεπώτερον θέλος λαβεῖν, καὶ ἐνηδυπαθεῖν τῷ τραύματι· ὅπερ δὴ πάντων ἐστὶ πικρότατον, καὶ τὴν νόσον ἀνίατον ἐργάζεται. Ὁ γὰρ μὴ μισῶν τὸ ἔλκος, μηδὲ ἀπαλλαγῆναι βουλόμενος, πῶς ἂν ἐπιζητήσῃε τὸν ἰατρόν;

Διὰ ταῦτα ὀδυνῶμαι καὶ διακόπτομαι, ὅτι τοσαύτην λύμην 10 λαμβάνοντες, ἐκεῖθεν κατέρχεσθε, καὶ διὰ μικρὰν ἡδονὴν διηνεκῆ τὴν ὀδύνην ὑπομένετε. Καὶ γὰρ καὶ πρὸ τῆς γεέννης καὶ τῆς κολάσεως ἐνταῦθα τὴν ἐσχάτην ἑαυτοὺς ἀπαιεῖτε δίκην. Ἡ οὐκ ἐσχάτης τιμωρίας, εἰπέ μοι, ἐπιθυμίαν τοιαύτην τρέφειν, καὶ διηνεκῶς ἐμπίπρασθαι, καὶ κάμινον ἔρωτος ἀτόπου πανταχοῦ περιφέρειν, καὶ συνειδότης κατηγορίαν; Πῶς γὰρ ἐπιθήσῃ τῶν προθύρων ἐκείνων τῶν ἱερῶν; πῶς ἄψῃ τῆς οὐρανόου τραπέζης; πῶς δὲ ἀκούσεις τὸν περὶ σωφροσύνης λόγον, ἐλκῶν γέμων καὶ τραυμάτων τοσοῦτων, καὶ τὴν διάνοιαν ἔχων τῷ πάθει δουλεύουσαν;

20 Καὶ τί δεῖ τὰ ἄλλα λέγειν; Ἀπὸ τῶν νῦν παρ' ἡμῶν γινομένων ἔξεσι τῆς διανοίας ἰδεῖν τὴν ὀδύνην. Νῦν γοῦν ὁρῶ μετὰ τῶν λόγων τούτων τὰ μέτωπα τύπιοιαι, καὶ πολλὴν ὑμῖν ἔχων χάριν, ὅτι δῆμος οὕτως ἐστὶ εὐσπλαγχνος. Τάχα δὲ οἶμαι πολλοὺς τῶν μηδὲν ἡμαρτηκότων ταῦτα ποιῶντων, ἀλγοῦντας ὑπὲρ τῶν ἀδελφικῶν τραυμάτων. Διὰ τοῦτο 25 ὀδυνῶμαι καὶ κόπτομαι, ὅτι τοιαύτην ἀγέλην ὁ διάβολος λυ-

13. Τὴν πόρνην γυναῖκα.

14. Ἐννοεῖται ἡ Ἐκκλησία.

15. Ἐννοεῖται ἡ Θεία Εὐχαριστία.

ποφέρουν ἀπὸ τὴν φοβερὰν αὐτὴν νόσον, δυσανασχετοῦν, ἀγανακτοῦν, ἐπειδὴ βλέπουν συνέχεια ἐκείνην¹³. Πράγματα ἀκατανόητα, ἀλήθεια! Ὁ λύκος καὶ τὸ λεοντάρι καὶ τὰ ἄλλα θηρία ὅταν κτυπηθοῦν μὲ τὸ τόξον ἀποφεύγουν τὸν κυνηγόν, ὁ δὲ ἄνθρωπος, ποῦ εἶναι πιὸ λογικός, ὅταν δεχθῆ τὸ τραῦμα, τριγυρίζει αὐτὴν ποῦ τὸν ἐπλήγωσεν, ὥστε νὰ ὑποστῆ βαρύτερον τραυματισμόν, καὶ νοιώθει εὐχαρίστησιν ἀπὸ τὸ τραῦμα, πρᾶγμα ποῦ εἶναι χειρότερον καὶ καθιστᾷ ἀθεράπευτον τὴν νόσον. Διότι πράγματι αὐτὸς ποῦ δὲν ἀποφεύγει τὴν πληγὴν, καὶ δὲν ἐπιθυμεῖ τὴν θεραπείαν, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ζητήσῃ τὸν ἰατρόν;

Διὰ τοῦτο λοιπὸν βασανίζομαι καὶ μὲ κυριεύει ἡ λύπη, διότι ἂν καὶ ὑφίστασθε τόσῃν μεγάλῃν πνευματικὴν ζημίαν, ἐν τούτοις συχνάζετε ἐκεῖ καὶ χάριν μικρᾶς καὶ προσκαίρου ἀπολαύσεως ὑπομένετε συνεχῇ λύπην. Καθ' ὅσον καὶ προτοῦ νὰ ριφθῆτε εἰς τὴν γέενναν καὶ τὴν κόλασιν ἐκείνην, καὶ ἐδῶ εἰς τὴν γῆν τιμωρεῖσθε αὐστηρὰ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν σας. Ἡ μήπως δὲν εἶναι μεγαλυτέρα τιμωρία, εἰπέ μου, τὸ νὰ τρέφῃς αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν ἐπιθυμίαν καὶ νὰ φλέγῃσαι συνεχῶς καὶ νὰ φέρῃς μαζί σου εἰς κάθε μέρος τὴν κάμνον τοῦ παρανόμου ἔρωτος καὶ τὴν κατηγορίαν τῆς συνειδήσεως; Πῶς θὰ πλησιάσῃς εἰς τὰ ἱερὰ ἐκεῖνα πρόθυρα;¹⁴ Πῶς θὰ ἐγγίσῃς τὴν οὐράνιον τράπεζαν;¹⁵ Πῶς θὰ ἀκούσῃς τοὺς λόγους ποῦ συνιστοῦν τὴν ἐγκράτειαν, ὅταν εἶσαι γεμᾶτος ἀπὸ τόσα τραύματα καὶ πληγὰς καὶ εἶναι τὸ μυαλόν σου ὑποδουλωμένον εἰς τὸ πάθος;

Καὶ διατί πρέπει νὰ συνεχίσω; Ἀπὸ ὅσα σᾶς εἶπα ἢ μπορεῖτε νὰ ἀντιληφθῆτε τὴν λύπην τῆς ψυχῆς μου. Τώρα, βλέπων κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν λόγων αὐτῶν νὰ κτυπᾶτε τὰ μέτωπά σας, σᾶς εὐγνωμονῶ, διότι εἴσθε τόσον εὐσπλαγχνικός λαός. Πιστεύω δὲ ὅτι πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ δὲν ἔχουν διαπράξει παρομοίαν ἁμαρτίαν κάμουν αὐτό, ἐπειδὴ λυποῦνται διὰ τὰ τραύματα τῶν συνανθρώπων των. Δι' αὐτὸ λοιπὸν στενοχωροῦμαι καὶ βασανίζομαι ἐπειδὴ φθείρει

μαίνεται. Ἄλλ' εἰ βουληθεῖητε, ταχέως αὐτοῦ τὴν εἴσοδον ἀποφράξομεν. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Εἰ τοὺς νοσοῦντας ὑγιαίνοντας ἴδοιμεν· εἰ τὸ δίκτυα τῆς διδασκαλίας ἀπλώσαντες περιέλθοιμεν τοὺς θηριαλώτους ζητοῦντες, καὶ ἐξ αὐ-
 5 τῆς τοῦ λέοντος τῆς φάρυγγος αὐτοὺς ἐξαρπάσοιμεν. Μὴ γάρ μοι λέγε· ὀλίγοι εἰσὶν οἱ ἀποβουκολισθέντες. Κἂν δέκα μόνον ᾧσιν, οὐχ ἢ τυχοῦσα ζημία· κἂν πέντε, κἂν δύο, κἂν εἷς. Ἐπεὶ καὶ ὁ ποιμὴν ἐκεῖνος τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα διὰ τοῦτο καταλιπὼν πρόβατα, ἐπὶ τὸ ἐν ἔιτρεχε, καὶ οὐκ ἐπανῆλθεν
 10 ἕως πάλιν αὐτὸ ἐπανήγαγε, καὶ τὸν τῶν ἑκατὸν ἀριθμὸν χωλεύοντα δι' ἐκείνου τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ πλανηθέντος ἐπλήρωσε. Μὴ λέγε, ὅτι εἷς ἐστὶν· ἀλλ' ἐννόησον, ὅτι ψυχὴ ἐστὶ, δι' ἣν τὰ ὁρώμενα πάντα γέγονεν· δι' ἣν νόμοι, καὶ τιμωρίαι, καὶ κολάσεις, καὶ τὰ μυρία θαύματα, καὶ αἱ ποι-
 15 κίλαι τοῦ Θεοῦ πραγματεῖται· δι' ἣν οὐδὲ τοῦ Μονογενοῦς ἐφείσατο. Ἐννόησον ὅση τιμὴ καταβέβληται καὶ ὑπὲρ τοῦ ἑνός, καὶ μὴ καταφρόνει τῆς σωτηρίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπελθὼν ἡμῖν ἐπανάγαγε, καὶ πείσῃσιν μηκέτι τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν, καὶ ἀρκοῦσαν ἔχομεν ἀπολογία. Εἰ δὲ μὴ ἀνέχοιτο, μηδὲ
 20 ἡμῶν συμβουλευόντων, μηδὲ ὑμῶν παραινούντων, τῇ ἐξουσίᾳ χρῆσομαι λοιπόν, ἣ ὁ Θεὸς ἡμῖν ἔδωκεν οὐκ εἰς καθαίρεσιν, ἀλλ' εἰς οἰκοδομήν.

Διὰ σὲ τοῦτο προλέγω, καὶ λαμπρᾷ βοῶ τῇ φωνῇ, ὅτι εἴ τις μετὰ τὴν παραινέσιν ταύτην καὶ διδασκαλίαν ἐπὶ τὴν
 25 παράνομον τῶν θεάτρων αὐτομολήσειε λύμην, οὐ δέξομαι αὐτὸν εἶσω τουτωνὶ τῶν περιθόλων, οὐ μεταδώσω μυστηρί-

16. Πρὸβλ. Ματθ. 18, 12.

17. Πρὸβλ. Β' Κορ. 10, 8.

μίαν τόσον ἀξίαν ποιμνην ὁ διάβολος. Ἐὰν ὅμως θέλετε ἀμέσως θὰ τοῦ ἀποφράξωμεν τὴν εἴσοδον. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Ἐὰν ἴδωμεν τοὺς ἀσθενεῖς ὑγιαίνοντας· ἐὰν ἀπλώσωμεν τὰ δίκτυα τῆς διδασκαλίας καὶ ἐξέλθωμεν εἰς ἀναζήτησιν αὐτῶν ποὺ εἶναι εἰς τὰ νύχια τοῦ θηρίου καὶ τοὺς λυτρώσωμεν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λέοντος. Μὴ μοῦ εἰπῆς ὅτι εἶναι ὀλίγοι αὐτοὶ ποὺ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ποιμνην. Εἴτε εἶναι μόνον δέκα, εἴτε πέντε, εἴτε δύο, εἴτε ἕνας καὶ πάλιν ἡ ζημία δὲν εἶναι ἀσήμαντος. Ἐπειδὴ καὶ ὁ ποιμὴν ἐκεῖνος δι' αὐτὸ ἐγκατέλειψε τὰ ἐνενήκοντα ἐννέα πρόβατα καὶ ἔτρεχε διὰ νὰ εὔρη τὸ ἕνα, καὶ δὲν ἐπέστρεψε μέχρις ὅτου τὸ ἐπανέφερε, καὶ ἔτσι μὲ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ πλανηθέντος συνεπλήρωσε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑκατὸν προβάτων, ποὺ ἦτο ἑλλειψὶς μὲ τὴν ἀπώλειαν ἐκείνου¹⁶. Μὴ μοῦ εἰπῆς λοιπὸν ὅτι εἶναι ἕνας, ἀλλὰ συλλογίσου ὅτι εἶναι μία ψυχὴ, χάριν τῆς ὁποίας ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος ὀλόκληρος· δι' αὐτὴν ἐδόθησαν οἱ νόμοι, ὠρίσθησαν αἱ τιμωρίαι, ἡ κόλασις, τὰ ἀναρίθμητα θαύματα καὶ τὰ ποικίλα ἔργα τοῦ Θεοῦ· δι' αὐτὴν δὲν ἐλυπήθη οὔτε τὸν Μονογενῆ Υἱὸν τοῦ ὁ Θεός. Σκέψου πόση μεγάλη ἀξία ἐπληρώθη καὶ διὰ τὸν ἕνα μόνον, καὶ νὰ μὴ ἀδιαφορῆς διὰ τὴν σωτηρίαν του, ἀλλὰ πηγαινε νὰ τὸν ἐπαναφέρῃς καὶ νὰ τὸν πείσῃς νὰ μὴ ξαναπέσῃ πλέον εἰς τὰ ἴδια ἀμαρτήματα καὶ τότε θὰ ἔχωμεν ἰκανοποιητικὴν ἀπολογία. Ἐὰν ὅμως δὲν ἀνέχεται οὔτε ἐμένα νὰ τὸν συμβουλεύσω, οὔτε ἐσᾶς νὰ τὸν νουθετῆτε, θὰ χρησιμοποίησω λοιπὸν τὴν ἐξουσίαν ποὺ μοῦ ἔδωκεν ὁ Θεός, ὅχι βέβαια διὰ νὰ σᾶς βλάπτω, ἀλλὰ διὰ νὰ σᾶς οἰκοδομῶ¹⁷.

Δι' αὐτὸ σᾶς τὸ προλέγω καὶ τὸ φωνάζω μὲ φωνὴν δυνατὴν, ὅτι, ἂν κανεῖς μετὰ τὴν παραίνεσιν αὐτὴν καὶ τὴν διδασκαλίαν στραφῆ οἰκειοθελῶς πρὸς τὴν παράνομον φθορὰν ποὺ προκαλοῦν τὰ θέατρα, δὲν θὰ τὸν δεχθῶ εἰς τὸ ἐξῆς εἰς τὸν ναὸν αὐτόν, δὲν θὰ τοῦ μεταδώσω τὰ ἅγια μυστήρια, δὲν θὰ τὸν ἐπιτρέψω νὰ ἐγγίσῃ τὴν ἱερὰν τράπε-

ων, οὐκ ἀφήσω τῆς ἱεραῆς ἀψασθαι τραπέζης· ἀλλ' ὥπερ οἱ ποιμένες τὰς ψώρας ἐμπεπλησμένα πρόβατα τῶν ὑγιαίνοντων ἀπείργουσιν, ὥστε μὴ μειαδῶναι τοῖς λοιποῖς τῆς νόσου· οὕτω δὴ ἐργάσομαι καὶ γὰρ. Εἰ γὰρ τὸ παλαιὸν ὁ λε-
5 πρὸς ἕξω τῆς παρεμβολῆς ἐκελεύετο καθῆναι, καὶ βασιλεὺς ἦν, ἐξεβάλλετο μετὰ τοῦ διαδήματος, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς τὸν τὴν ψυχὴν λεπρούντα ταύτης ἐκβαλοῦμεν τῆς ἱεραῆς παρεμβολῆς. Ὡπερ γὰρ τὴν ἀρχὴν παραινέσει καὶ συμβολῆ ἔχρησάμην, οὕτω καὶ νῦν μετὰ ἰοσαύτην παραίνεσιν καὶ
10 διδασκαλίαν ἀνάγκη λοιπὸν καὶ τομὴν ἐπαγαγεῖν. Καὶ γὰρ ἐνιαυτὸν ἔχω λοιπὸν τῆς πόλεως ἐπιβάς τῆς ὑμετέρας, καὶ οὐ διέλιπον πολλάκις καὶ συνεχῶς ταῦτα ὑμῖν παραινῶν. Ἐπεὶ οὖν ἐναπέμεινάν τινες τῇ σηπεδόνι, φέρε λοιπὸν τὴν τομὴν ἐπαγάγωμεν. Εἰ γὰρ μὴ σιδήριον ἔχω, ἀλλ' ἔχω
15 λόγον σιδήρου τομώτερον· εἰ καὶ μὴ πῦρ βασιάζω, ἀλλ' ἔστι μοι διδασκαλία πρὸς θερμότερα, εὐτιονώτερον δυναμένη καίειν. Μὴ οὖν καταφρόνει τῆς ἀποφάσεως τῆς ἡμετέρας. Εἰ γὰρ εὐτελεῖς ἡμεῖς καὶ σφόδρα οἰκτροί, ἀλλ' ὅμως ἐνεχειρίσθημεν ἀξίαν παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὴν δυναμένην
20 ταῦτα ἐργάζεσθαι. Ἐκβαλλέσθωσαν τοίνυν οἱ τοιοῦτοι, ἵνα οἳ τε ὑγιαίνοντες ἡμῖν ὑγιεινότεροι γένωνται, οἳ τε νοσοῦντες ἀνακτιήσονται ἑαυτοὺς ἐκ τῆς χαλεπῆς ἀρρωστίας. Εἰ δὲ ἐφρίξατε ταύτην ἀκούσαντες τὴν ἀπόφασιν (καὶ γὰρ ὁρῶ πάντας στυγνάζοντας καὶ συνεσιαλμένους ὄντας), μεταβαλ-
25 λέσθωσαν, καὶ λέλυται τὰ τῆς ἀποφάσεως. Ὡπερ γὰρ ἐξουσίαν ἐλάβομεν δεῖσαι, οὕτω καὶ λῦσαι, καὶ πάλιν ἐπαγαγεῖν.

Οὐ γὰρ τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν ἀποκόψαι βουλόμεθα, ἀλλὰ

ζαν¹⁸. ἀλλὰ ὅπως οἱ βοσκοὶ ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα πρόβατα ὅσα ἔχουν προσβληθῆ ἀπὸ ψώραν, διὰ νὰ μὴ μεταδοθῆ καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἢ ἀσθένεια, ἔτσι θὰ ἐνεργήσω καὶ ἐγὼ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν. Διότι, ἂν παλαιότερα ὁ λεπρὸς ἦτο ἠναγκασμένος νὰ κάθεται ἔξω ἀπὸ τὸ στρατόπεδον, ἀκόμη καὶ ἂν ἦτο βασιλεύς, ἀπεμακρύνετο μὲ τὸ βασιλικὸν στέμμα, πολὺ περισσότερον ἡμεῖς θὰ ἐκδιώξωμεν ἀπὸ τὸν ἱερὸν αὐτὸν τόπον, αὐτὸν ποὺ ἡ ψυχὴ του πάσχει ἀπὸ λέπραν. Διότι ὅπως εἰς τὴν ἀρχὴν ἐχρησιμοποίησα τὴν παραίνεσιν καὶ τὴν συμβουλήν, ἔτσι καὶ τώρα ὕστερα ἀπὸ τόσην παραίνεσιν καὶ διδασκαλίαν εἶναι ἀνάγκη πλέον νὰ ἐπιφέρω καὶ τὴν ἀποκοπήν. Καθ' ὅσον ἔχω ἓνα χρόνον ποὺ ἐξελέγην ἀρχιεπίσκοπος τῆς πόλεώς σας καὶ δὲν ἔπαυσα πολλὰς φορὰς νὰ σᾶς δίδω αὐτὰς τὰς συμβουλάς. Ἐπειδὴ ὅμως μερικοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ παραμένουν εἰς τὴν σαπίαν, ἐλᾶτε λοιπὸν τώρα νὰ πραγματοποιήσωμεν τὴν ἐγχείρησιν αὐτὴν. Βέβαια δὲν ἔχω μαχαίρι, ἀλλὰ ἔχω τὸν λόγον ποὺ εἶναι πρὸ κοπτερὸς καὶ ἀπὸ τὸ μαχαίρι καὶ ἂν δὲν κρατῶ φωτιάν, ἔχω τὴν διδασκαλίαν ποὺ εἶναι θερμότερα καὶ ἀπὸ τὴν φωτιάν καὶ ἠμπορεῖ νὰ καυτηριάζη πρὸ ἀποτελεσματικὰ ἀπὸ αὐτὴν. Λοιπὸν μὴ περιφρονῆς τὴν ἀπόφασίν μας. Διότι ἂν ἐγὼ εἶμαι ἀσήμαντος καὶ ἐλάχιστος, ὅμως ἔχω λάβει ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν ἀξίαν ποὺ ἠμπορεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτό. Ἄς ἀπομακρυνθοῦν λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν οἱ ἀμετανόητοι, διὰ νὰ γίνουν πρὸ ὑγιεῖς οἱ ὑγιεῖς καὶ νὰ ἠμπορέσουν οἱ ἀσθενεῖς νὰ ἀποκτήσουν ἐκ νέου τὴν ὑγείαν των ἀπαλασσόμενοι ἀπὸ τὴν νόσον. Ἄν ὅμως ἐδοκιμάσατε φρίκην, ὅταν ἠκούσατε αὐτὴν τὴν ἀπομάκρυνσιν (διότι βλέπω ὅτι ὅλοι δυσφορεῖτε καὶ ἀντιδρᾶτε ἐντός σας), ἄς ἀλλάξουν διαγωγὴν καὶ τότε δὲν ἰσχύει ἡ ἀπόφασις. Διότι ὅπως ἔχω λάβει τὴν δύναμιν νὰ δεσμεύω, ἔτσι ἔχω καὶ τὴν δικαιοδοσίαν νὰ λύω καὶ νὰ ἐπαναφέρω πάλιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Δὲν θέλω νὰ ἀπομακρύνω βέβαια τοὺς ἀδελφοὺς ἀπὸ

τὸ ὄνειδος τῆς Ἐκκλησίας ἀποκρούσασθαι. Νῦν μὲν γὰρ καὶ Ἕλληνες ἡμῶν καταγελάσσονται καὶ Ἰουδαῖοι κωμωδῆσουσιν, ὅταν ἁμαρτάνοντας ἑαυτοὺς οὕτως περιορῶμεν. Τότε δὲ καὶ ἐκεῖνοι σφόδρα ἡμᾶς ἐπαινέσουσι, καὶ θαυμάσονται
5 τὴν Ἐκκλησίαν, τῶν παρ' ἡμῖν αἰδεσθέντες νόμων.

Μηδεὶς τοίνυν τῶν ἐπιμενόντων τῇ αὐτῇ πορνείᾳ τῆς ἐκκλησίας ἐπιθαινέτω, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὑμῶν ἐπιτιμάσθω, καὶ κοινὸς ἔστω πολέμιος. «Εἴ τις γάρ», φησὶν, «οὐχ ὑπακούσῃ τῷ λόγῳ ἡμῶν διὰ τῆς ἐπιστολῆς, τοῦτον σημειοῦσθε, καὶ μὴ
10 συναναμίγνυσθε αὐτῷ». Τοῦτο δὲ ποιήσατε· μήτε λόγου μετὰδοτε, μήτε εἰς οἰκίαν δέξησθε, μήτε τραπέζης κοινωνήσητε, μήτε εἰσόδου, μήτε ἐξόδου, μήτε ἀγορᾶς· καὶ οὕτω ραδίως αὐτοὺς ἀνακησόμεθα. Καὶ καθάπερ οἱ κνηγοὶ τὰ δυσάλωτα τῶν θηρίων οὐκ ἐξ ἑνὸς μέρους, ἀλλὰ πάντοθεν ἐλαύ-
15 νοντες, εἰς τὴν σαγήνην ἐμβάλλουσιν· οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς τοὺς ἐκθηριωθέντας συνελάσωμεν, καὶ ταχέως εἰς τὰ δίκτυα τῆς σωτηρίας ἐμβαλοῦμεν, ἡμεῖς ἐντεῦθεν, ὑμεῖς ἐκεῖθεν.

Ἴν' οὖν τοῦτο γένηται, καὶ ὑμεῖς ἡμῖν συναγανακτήσατε, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων ἀλγήσατε, καὶ μικρὸν
20 ἀποσιράφητε τούτους τὰ τοιαῦτα νοσοῦντας καὶ παρανομοῦντας τῶν ἀδελφῶν, ἵνα διηνεκῶς αὐτοὺς ἔχητε. Οὐδὲ γὰρ τὸ τυχόν ὑμῖν ἐστὶ κρῖμα, εἰ παρίδητε τισαύτην ἀπώλειαν, ἀλλὰ μεγίστην ἔξετε τιμωρίαν. Εἰ γὰρ ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων οἰκίαις ἐν ἀλῶ τις τῶν οἰκειῶν ἀργύριον ἢ χρυσίον
25 ὑφελόμενος, οὐκ αὐτὸς κολάζεται μόνον ὁ ἀλούς, ἀλλὰ καὶ

τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ νὰ διαφυλάξω τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν. Τώρα καὶ οἱ εἰδωλολάτραι θὰ μᾶς περιγελάσουν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι θὰ μᾶς διακωμωδήσουν, ὅταν ἀδιαφοροῦμεν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κάθε φορὰν ποὺ ἁμαρτάνομεν. Ἐὰν ὅμως ἐκδιώξωμεν τοὺς ἀμετανοήτους τότε καὶ αὐτοὶ θὰ μᾶς ἐπαινέσουν καὶ θὰ θαυμάσουν τὴν ἐκκλησίαν, ἐπειδὴ θὰ ἐντραποῦν τοὺς νόμους ποὺ ἰσχύουν εἰς ἡμᾶς.

Κανεῖς λοιπὸν ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἐπιμένουν εἰς αὐτὴν τὴν πορνείαν νὰ μὴ εἰσέρχεται εἰς τὸν ναόν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σᾶς νὰ δέχεται ἐπιπλήξεις καὶ νὰ θεωρῆται κοινὸς ἐχθρὸς μας. Διότι λέγει «ἂν κανεῖς δὲν ὑπακούῃ εἰς τὸν λόγον μας, ποὺ σᾶς γράφομεν μὲ τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν, σημαδεύτε τοῦτον καὶ μὴ τὸν συναναστρέφεσθε μὲ οἰκειότητα»¹⁹. Νὰ κάμετε δηλαδὴ τὸ ἐξῆς· οὔτε νὰ τοῦ ὁμιλῆτε, οὔτε νὰ τὸν δέχεσθε εἰς τὰ σπίτια σας, οὔτε νὰ συνιρώγετε μὲ αὐτόν, οὔτε νὰ ἔχετε δοσοληψίας μὲ αὐτόν, οὔτε εἰς τὴν ἀγορὰν νὰ ἐπικοινωνῆτε μὲ αὐτόν· καὶ ἔτσι εὐκολύτερα θὰ τοὺς ἐπαναποκτήσωμεν. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ κυνηγοὶ τὰ θηρία ποὺ δύσκολα συλλαμβάνονται ὄχι μόνον ἀπὸ ἓνα τόπον, ἀλλὰ ἀπὸ παντοῦ τὰ καταδιώκουν καὶ τὰ κατευθύνουν πρὸς τὴν παγίδα, ἔτσι καὶ ἡμεῖς αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἐξαγριωθῆ ὡς θηρία, ἃς τοὺς παρωθήσωμεν ἡμεῖς ἀπὸ ἐδῶ καὶ σεῖς ἀπὸ ἐκεῖ καὶ γρήγορα θὰ τοὺς ρίψωμεν εἰς τὰ δίκτυα τῆς σωτηρίας.

Καὶ διὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ ἀγανακτήσατε καὶ σεῖς μαζί μου, ἢ μᾶλλον νὰ αἰσθανθῆτε λύπην διὰ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ ποὺ παραβαίνονται, καὶ νὰ ἀποστραφῆτε δι' ὀλίγον χρόνον ἐκεῖνους ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς ποὺ πάσχουν ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ τοῦ εἴδους καὶ δὲν ὑπακούουν εἰς τὰς θείας ἐντολάς, διὰ νὰ τοὺς κερδίσετε παντοτινά. Ἐξ ἄλλου δὲν θὰ ἔχετε μικρὰν εὐθύνην, ὅταν δεῖξετε ἀδιαφορίαν διὰ τὴν ἀπώλειαν αὐτὴν τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' ἀντιθέτως θὰ ὑποστῆτε μεγάλην τιμωρίαν. Ἄφοῦ, ἂν εἰς τὰ σπίτια τῶν ἀνθρώπων συλληφθῆ κάποιος ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας νὰ κλέπτῃ κάτι χρυσὸν ἢ ἀση-

οἱ συνειδότες καὶ μὴ καταγγείλαντες, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐρεῖ γάρ σοι τηνικαῦτα ὁ Θεός· ὁρῶν ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ ἐμοῦ οὐκ ἀργύριον, οὐδὲ χρυσοῦν σκεῦος κλαπέν, ἀλλὰ σωφροσύνην συληθεῖσαν, καὶ τὸν λαβόντα τὸ σῶμα
 5 τὸ τίμιον, καὶ τοιαύτης μετασχόντα θυσίας, ἀπελθόντα εἰς τὸ τοῦ διαβόλου χωρίον, καὶ τοιαῦτα παρανομήσαντα, πῶς ἐσίγησας; πῶς ἤνεγκας; πῶς οὐκ ἀπήγγειλας τῷ ἱερεῖ; καὶ οὐ τὰς τυχούσας ἀπαιτηθήσῃ εὐθύνας.

Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἐγώ, καίτοι γε μέλλων λυπεῖν, οὐ-
 10 δεινὸς φείσομαι τῶν ἐπαχθεσιέρων. Πολλῶ γὰρ βέλτιον ἐν-
 ταῦθα λυπηθέντας ἡμᾶς ἐξελέσθαι τῆς μελλούσης κρίσεως, ἢ ῥήμασι χαρισάμενον μεθ' ὑμῶν κολασθῆνα τότε. Οὐδὲ γὰρ ἀσφαλὲς ἡμῖν, οὐδὲ ἀκίνδυνον, σιγῇ τὰ τοιαῦτα φέρειν. Ὑ-
 μῶν γὰρ ἕκαστος ὑπὲρ ἑαυτοῦ δώσει τὰς εὐθύνας· ἐγὼ δὲ
 15 τῆς ἀπάντων σωτηρίας ὑπεύθυνος.

Διὰ δὴ τοῦτο οὐ παύσομαι πάντα ποιῶν καὶ λέγων, κἂν λυπῆσαι δέη, κἂν ἐπαχθῇ φανῆναι, κἂν φορτικόν, ὥστε δυνηθῆναι παρασιτῆναι τῷ βήματι ἐκείνῳ τῷ φοβερῷ, μὴ ἔχων σπῖλον ἢ ρυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων. Γένοιτο δὲ εὐχαῖς τῶν
 20 ἀγίων τοὺς τε διαφθαρέντας ἤδη ταχέως ἐπανελθεῖν, τοὺς τε μείναντας ἀσινεῖς ἐπὶ μείζον προκόψαι κοσμιότητος καὶ σωφροσύνης· ἵνα καὶ ὑμεῖς σώζεσθε, καὶ ἡμεῖς εὐφραινώμεθα, καὶ ὁ Θεὸς δοξάζεται νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μένιον ἀντικείμενον, δὲν τιμωρεῖται μόνον ὁ κλέπτης, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τὸν ἐγνώριζαν καὶ δὲν τὸν κατήγγειλαν, πολὺ περισσότερον ἰσχύει αὐτὸ διὰ τὴν ἐκκλησίαν. Διότι θὰ σοῦ εἴπῃ αὐτὰ περίπου ὁ Θεός· ὅταν ἔβλεπες ὅτι ἀπὸ τὸν οἶκόν μου ἐκλάπη ὄχι ἀργυροῦν ἢ χρυσοῦν ἀντικείμενον, ἀλλὰ ἡ σωφροσύνη, καὶ ὅτι ὁ κοινωνῶν τοῦ Τιμίου Σώματος καὶ μετέχων εἰς τὴν ἀνάλογον θυσίαν ἐσύχναζεν εἰς τοὺς χώρους τοῦ διαβόλου καὶ διέπραττε τόσον μεγάλην παρανομίαν, διατί δὲν ὠμίλησες; Διατί τὸ ἠνέχθης; Διατί δὲν τὸ κατήγγειλες εἰς τὸν ἱερέα; Καὶ βέβαια δὲν θὰ σοῦ ζητηθοῦν δι' αὐτὸ ἀσήμαντοι εὐθῦναι.

Δι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἐγώ, ἂν καὶ πρόκειται νὰ σᾶς κάμω νὰ λυπηθῆτε, δὲν θὰ ἀποφύγω τίποτε ἀπ' ὅσα σᾶς στενοχωροῦν περισσότερον. Εἶναι πολὺ καλύτερα νὰ σᾶς στενοχωρῶ ἐδῶ εἰς τὴν γῆν καὶ νὰ σᾶς λυτρώσω μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν ἀπὸ τὴν μελλοντικὴν καταδίκην, παρὰ νὰ σᾶς εὐχαριστήσω μὲ τὰ λόγια μου καὶ νὰ τιμωρηθῶ τότε μαζί μὲ ἐσᾶς. Διότι δὲν εἶναι καλὸν δι' ἐμέ, οὔτε ἀκίνδυνον, τὸ νὰ ἀνέχωμαι αὐτὰ χωρὶς διαμαρτυρίαν, καθ' ὅσον ὁ καθένας σας θὰ λογοδοτήσῃ μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἐνῶ ἐγὼ εἶμαι ὑπεύθυνος διὰ τὴν σωτηρίαν ὅλων σας.

Διὰ τοῦτο λοιπὸν δὲν θὰ παύσω νὰ κάμω καὶ νὰ λέγω τὸ κάθε τι, εἴτε πρέπει νὰ σᾶς λυπήσω, εἴτε πρέπει νὰ καταστῶ βαρετὸς καὶ φορτικός, ὥστε νὰ ἠμπορέσω νὰ σταθῶ εἰς τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο βῆμα, χωρὶς νὰ ἔχω σπῖλον ἢ ρυτίδα ἢ κάτι ἀπὸ τὰ παρόμοια ἐλαττώματα²⁹. Μακάρι δὲ μὲ τὰς εὐχὰς τῶν ἀγίων νὰ ἐπιστρέψουν γρήγορα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὅσοι ἔχουν διαφθαρῆ καὶ ὅσοι ἔμειναν ἀγνοὶ νὰ προοδεύσουν περισσότερον εἰς τὴν κοσμιότητα καὶ τὴν σωφροσύνην, ὥστε καὶ σεῖς νὰ ἐξασφαλίζετε τὴν σωτηρίαν καὶ ἐγὼ νὰ εὐχαριστοῦμαι καὶ ὁ Θεὸς νὰ δοξάζεται τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΤΕΛΕΙΑΣ ΑΓΑΠΗΣ

καὶ τῆς κατ' ἀξίαν τῶν ἔργων ἀνταποδόσεως, καὶ
περὶ κατανύξεως.

1. Πᾶσα προᾶξις ἀγαθῆ καρπὸς ἀγάπης ἐστί· διὸ καὶ
5 πολὺς περὶ αὐτῆς ὁ λόγος, τοῦ μὲν Χριστοῦ λέγοντος· «Ἐν
τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγα-
πᾶτε ἀλλήλους»· τοῦ δὲ Παύλου βοῶντος· «Μηδενὶ μηδὲν
ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους». Οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, ἀλλ'
ὡς ὀφείλοντας ἀλλήλοις. Ὡς γὰρ τῷ σώματι τὴν τροφήν
10 αἰεὶ μὲν ὀφείλομεν αὐτῷ, αἰεὶ δὲ ἀποδίδομεν (πάση γὰρ ἡ-
μῶν τῇ ζωῇ τὸ τοιοῦτον συνεκτινέεται χρῆος), οὕτω καὶ ἐπὶ
τῆς ἀγάπης διδάσκει ποιεῖν μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλεον,
ἴσως καὶ πρὸς αἰώνιον ὁδηγεῖ ζωὴν, καὶ συμπαράμενει τοῖς
ἔχουσιν αὐτήν. «Μένει» γάρ, φησί, «τὰ τρία ταῦτα, πίστις,
15 ἐλπίς, ἀγάπη· μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη». Οὐ μόνον δὲ
διὰ ρημάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων διδασκόμεθα ταύτην.

Καὶ πρῶτον μὲν διὰ τοῦ τρόπου τῆς ἡμετέρας κατασκευ-
ῆς. Ἐνα γὰρ πλάσας ὁ Θεὸς ἄνθρωπον, ἐξ αὐτοῦ πάντας
προσέταξε γενέσθαι, ἵνα πάντες ἀλλήλους ὡς ἓνα νομίζω-
20 μεν, καὶ ἐν ἀγάπῃ πρὸς ἀλλήλους διάγειν σπουδάζωμεν.
Ἐπειτα καὶ διὰ τῆς τῶν συναλλαγμάτων ἐπιμιξίας σοφῶς
ἡμῖν τὸ φιλάλληλον ἐπραγματεύσατο· καὶ πῶς, ἄκουε. Πολ-
λῶν πλήσας τὴν οἰκουμένην ἀγαθῶν, ἔδωκεν ἐκάστη χώρα

1. Ἰω. 13, 35.

2. Ρωμ. 13, 5.

3. Α' Κορ. 13, 13.

ΠΕΡΙ ΤΕΛΕΙΑΣ ΑΓΑΠΗΣ

καὶ περὶ τῆς ἀνταποδόσεως τῶν ἔργων συμφώνως
πρὸς τὴν ἀξίαν των, καὶ περὶ συντριβῆς τῆς καρδίας.

1. Κάθε ἀγαθὸν ἔργον εἶναι καρπὸς τῆς ἀγάπης, διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος περὶ αὐτῆς εἶναι πολὺ μέγας, καθ' ὅσον ὁ μὲν Χριστὸς λέγει· «Μὲ αὐτὸ θὰ μάθουν καὶ θὰ πειθοῦν ὅλοι ὅτι εἴσθε μαθηταὶ μου, ἐὰν ἔχετε ἀγάπην μεταξύ σας»¹, ὁ δὲ Παῦλος φωνάζει· «Εἰς δὲ τοὺς ἄλλους πολίτας τῆς κοινῆς τίποτε εἰς κανένα νὰ μὴ χρεωστῆτε, παρὰ μόνον τὸ νὰ ἀγαπᾶτε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον»². Καὶ δὲν ἀνέφεραν ἀπλῶς τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ ὅτι ὀφείλουν νὰ ἀγαποῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Διότι ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ σῶμα ποὺ ὀφείλομεν πάντοτε εἰς αὐτὸ τὴν τροφήν καὶ πάντοτε τὴν παρέχομεν (διότι εἰς ὅλην τὴν ζωὴν μας ἐκτείνεται αὐτὸ τὸ χρέος), τὸ ἴδιον διδάσκει νὰ κάμωμεν καὶ διὰ τὴν ἀγάπην· μᾶλλον δὲ πολὺ περισσότερον δι' αὐτὴν, καθ' ὅσον καὶ πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν ὀδηγεῖ καὶ παραμένει μαζὶ μὲ αὐτοὺς ποὺ τὴν ἔχουν. Διότι λέγει, «Εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν μένει ἡ πίστις, ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀγάπη, τὰ τρία αὐτά, μεγαλυτέρα δὲ μεταξύ αὐτῶν εἶναι ἡ ἀγάπη»³. Καὶ δὲν διδασκόμεθα αὐτὴν μόνον μὲ λόγια, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν διαφορῶν γεγονότων.

Καὶ πρῶτα πρῶτα διδασκόμεθα αὐτὴν ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς ἰδικῆς μας δημιουργίας. Διότι, ἀφοῦ ἐδημιούργησεν ἕνα ἄνθρωπον ὁ Θεός, ἐπρόσταξε νὰ γίνουν ἀπὸ αὐτὸν ὅλοι διὰ νὰ θεωροῦμεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον ὡς ἕνα καὶ νὰ ἐπιδιώκωμεν νὰ ζῶμεν μεταξύ μας μὲ ἀγάπην. Ἐπειτα καὶ διὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν διαφορῶν ἀγαθῶν ἐφρόντισε σοφῶς ὥστε νὰ ὑπάρχη ἡ ἀγάπη μεταξύ μας· καὶ μὲ ποῖον τρόπον, ἄκουε. Ἀφοῦ ἐγέμισε τὴν οἰκουμένην ἀπὸ πολλὰ ἀγαθὰ, εἰς κάθε χώραν πάλιν ξεχωριστὰ ἔδωσεν ἰδιαιτέ-

πάλιν ιδιάζουσιν ἐπιτηδειότητα καρπῶν, ἵνα διὰ τὸ τῆς χρεί-
 ας ἀναγκαῖον πρὸς ἀλλήλους θαδίζοντες, καὶ τῶν περι-
 τευόντων μεταδιδόντες, καὶ τῶν λειπόντων ἡμῖν ἀντιλαμβάν-
 οντες, ἀγαπῶμεν τὸ ὁμόφυλον. Τοῦτο καὶ ἐφ' ἐκάστου πε-
 5 ποίηκεν ἀνθρώπου. Οὐ γὰρ πάντα πᾶσιν ἔδωκεν εἰδέναι,
 ἀλλὰ τῷ μὲν ἰατρικὴν, τῷ δὲ τεκτονικὴν, καὶ ἄλλῳ ἄλλην,
 ἵνα χρήζοντες ἀλλήλων, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους.

Καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς δὲ πάλιν τὸ αὐτὸ γινόμενον
 ἴδοι τις ἂν, ὡς φησιν ὁ Παῦλος, ὅτι «Τῷ μὲν δίδοται λόγος
 10 σοφίας, τῷ δὲ λόγος γνώσεως, ἄλλῳ δὲ προφητεία, ἄλλῳ
 δὲ χαρίσματα ἰαμάτων, ἄλλῳ δὲ γένη γλωσσῶν, ἄλλῳ δὲ
 ἐρμηνεῖα γλωσσῶν». Ἄλλ' οὐδὲν τῆς ἀγάπης ἀνώτερον· διὸ
 καὶ πάντων αὐτὴν προέθηκεν, οὕτως εἰπὼν «Ἐὰν δὲ ταῖς
 γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην
 15 δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἤχων, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον·
 καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν, καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ
 ἐὰν ἔχω πίστιν, ὥστε ὄρη μεθισιάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω,
 οὐδὲν εἶμι». Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων ἔσται, ἀλλὰ καὶ τὸν
 ὑπὲρ εὐσεβείας θάνατον οὐδὲν ἔχειν ἀποφαίνεται κέρδος,
 20 μὴ προσούσης ἀγάπης. Οὐ μάλιστα δὲ τοσαῦτα περὶ αὐτῆς εἴρη-
 κεν ἦδει γάρ, ἦδει σαφῶς, ἅτε γεωργὸς τῶν ἐντολῶν τοῦ Θε-

4. A' Κορ. 12, 8. 9. 10.

5. A' Κορ. 13, 1-2.

ραν καταλληλότητα καρπῶν, ὥστε ὁδοιποροῦντες μεταξύ μας ἕξ αἰτίας τῶν διαφόρων ἀναγκῶν μας, καὶ δίδοντες εἰς τοὺς ἄλλους ἀπὸ αὐτὰ πού μᾶς περισσεύουν καὶ λαμβάνοντες αὐτὰ πού μᾶς λείπουν, νὰ ἀγαπῶμεν τὸν ὁμογενῆ μας ἄνθρωπον. Αὐτὸ τὸ ἔχει κάμει καὶ εἰς κάθε ἄνθρωπον χωριστά. Διότι δὲν ἐπέτρεψε νὰ τὰ γνωρίζουν ὅλα ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ εἰς ἄλλον μὲν ἔδωκε τὴν ἰατρικὴν γνῶσιν, εἰς ἄλλον τὴν τεκτονικὴν τέχνην, καὶ εἰς ἄλλον ἄλλην γνῶσιν, ὥστε, ἔχοντες ἀνάγκην ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, νὰ ἀγαπῶμεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον.

Καὶ εἰς τὰ πνευματικὰ δὲ πάλιν τὸ ἴδιον ἠμπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς ὅτι συμβαίνει, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, ὅτι «Εἰς ἄλλον μὲν δίδεται ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἡ ἰκανότης τοῦ λόγου νὰ κατανοῆ βαθέως, εἰς ἄλλον δὲ ἡ ἰκανότης νὰ διδάσκη μὲ σαφήνειαν καὶ πειστικότητα τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας τῆς πίστεως, εἰς ἄλλον δὲ δίδεται τὸ χάρισμα τῆς προφητείας, εἰς ἄλλον δὲ δίδεται ἡ θερμὴ καὶ ζωντανὴ πίστις ὥστε νὰ κάμῃ θαύματα, εἰς ἄλλον τὸ χάρισμα νὰ ὁμιλῇ διαφόρους γλώσσας, εἰς ἄλλον δὲ τὸ χάρισμα νὰ ἐρμηνεύῃ αὐτὰ πού λέγονται εἰς ξένας γλώσσας»⁴. Ὅμως τίποτε δὲν εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ τὴν ἀγάπην, διὰ τοῦτο καὶ ἔθεσεν αὐτὴν πρώτην ἐξ ὅλων λέγων τὰ ἐξῆς· «Ἐὰν ὑποτεθῆ ὅτι ἔχω τέτοια ἰκανότητα, ὥστε νὰ ἐννοῶ καὶ νὰ ὁμιλῶ τὰς γλώσσας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀλλὰ δὲν ἔχω ἀγάπην, ἔχω γίνεαι χαλκὸς πού ἠχολοκεῖ ἢ κύμβαλον πού ἀλαλάζει χωρὶς νὰ ἀναδίδῃ κανένα μουσικὸν φθόγγον. Καὶ ἐὰν ἔχω τὸ χάρισμα τῆς προφητείας καὶ γνωρίζω ὅλα τὰ ἄγνωστα καὶ ἀπόκρυφα μυστήρια καὶ ὅλην τὴν γνῶσιν, πού ἠμπορεῖ νὰ χωρέσῃ ποτὲ ἀνθρωπίνη διάνοια, καὶ ἐὰν ἔχω τὴν πίστιν εἰς ὅλην τῆς τὴν πληρότητα, ὥστε μὲ τὴν δύναμίν της νὰ μετακινῶ βουνά, δὲν ἔχω ὅμως ἀγάπην, δὲν εἶμαι τίποτε»⁵. Καὶ δὲν ἐστάθη μόνον εἰς αὐτά, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ὑπὲρ εὐσεβείας θάνατος, λέγει, ὅτι δὲν ἔχει κανένα κέρδος, ἂν δὲν ὑπάρχῃ εἰσέτι ἡ ἀγάπη. Καὶ δὲν εἶπε ματαίως τόσα περὶ αὐτῆς· διότι ἐγνώριζεν,

οὔ, ὅτι, ταύτης ἐρριζωμένης ἀσφαλῶς, ὁ τῶν ἀγαθῶν ἀπάν-
των βλασιάνει καρπός. Τὸ γάρ, «Οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύ-
σεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, καὶ εἴ τις ἑτέρα
ἐντολή, ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ, «Ἀγα-
5 πῆσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν».

Καὶ τί χρὴ τὰ μικρὰ λέγειν, τὰ μεγάλα σιωπῶντας; Δι'
ἀγάπην καιῆλθε πρὸς ἡμᾶς ὁ ἀγαπητὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ,
καὶ ὁμόσκηρος καὶ ὁμοδίαιτος τοῖς ἀνθρώποις γέγονεν, ἵνα
τὴν πολύθεον καταλύσας πλάνην, καὶ τὴν ἀληθῆ καταγγεί-
10 λας θεογνωσίαν, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην διδάξῃ τοὺς
ἀνθρώπους, καθὼς Ἰωάννης μαρτυρεῖ λέγων «Οὕτως ἠγά-
πησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ
ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη
ζωὴν αἰώνιον». Ὑπὸ ταύτης ἐκκαιόμενος ὁ Παῦλος τὴν οὐ-
15 ράνιον ἀφῆκε φωνήν· «Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης
τοῦ Χριστοῦ;», λέγων· «θλίψις ἢ στενοχωρία ἢ διωγμὸς ἢ
λιμὸς ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα;».

Καταφρονήσας δὲ τούτων ὡς εὐτελῶν, καὶ τὰ πολλῶν
τούτων μείζονα τέθεικε· φησὶ γάρ, «Ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε
20 ζωὴ, οὔτε ἐνεσιῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὑψωμα, οὔτε βάθος,
οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγά-
πης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν». Ἐν-
τεῦθεν οὐδὲν ἠδύνατο χωρίσαι τὸν μακάριον ἐκεῖνον ὑπὸ
τῆς ἀγάπης προπολούμενον, οὐκ οὐρανός, οὐ γῆ, οὐ θάλασ-

6. Ἐξ. 20, 13-16.

7. Λευϊτ. 19, 18. Γαλ. 5, 14.

8. Ἰω. 3, 16.

9. Ρωμ. 8, 35.

10. Ρωμ. 8, 38-39.

ἐγνώριζεν καλῶς, καθ' ὅτι ἦτο γεωργὸς τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἂν ἡ ἀγάπη εἶναι ριζωμένη στερεά, βλαστάνει ὁ καρπὸς ὅλων τῶν ἀγαθῶν. Διότι τὸ «νὰ μὴ μοιχεύσης, νὰ μὴ φονεύσης, νὰ μὴ κλέψης, νὰ μὴ ψευδομαρτυρήσης»⁶ καὶ ὁποιαδήποτε ἄλλη ἐντολὴ συγκεφαλαιοῦνται εἰς αὐτὸν τὸν λόγον, εἰς τὴν ἐντολὴν «Θὰ ἀγαπήσης τὸν πλησίόν σου ὅπως τὸν ἑαυτόν σου»⁷.

Καὶ διατί πρέπει νὰ ὀμιλῶ διὰ τὰ μικρὰ καὶ νὰ σιωπῶ διὰ τὰ μεγάλα; Ἐκ τῆς ἀγάπης ἦλθε πρὸς ἡμᾶς ὁ ἀγαπητὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἐγένεν ὁμόσκηνος καὶ ὁμοδαίτης μετὰ τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε ἀφοῦ καταργήσῃ τὴν πολυθεὸν πλάνην καὶ δείξῃ τὴν ἀληθῆ θεογνωσίαν, νὰ διδάξῃ τὴν ἀγάπην πού πρέπει νὰ ἔχουν μετὰ τῶν οἱ ἄνθρωποι, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Ἰωάννης λέγων· «διότι τόσον πολὺ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν βυθισμένον εἰς τὴν ἁμαρτίαν κόσμον, ὥστε παρέδωκεν εἰς σταυρικὸν θάνατον τὸν μονογενῆ Υἱόν του, διὰ νὰ μὴ καταδικασθῇ εἰς τὴν αἰώνιον ἀπώλειαν κάθε ἓνας πού θὰ πιστεύῃ εἰς αὐτόν, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον»⁸. Ἐκ αὐτῆς κατακαϊόμενος ὁ Παῦλος ἔφησε τὴν οὐράνιον φωνὴν πού ἔλεγε· «Ποῖος θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ; Θλίψις ἢ ἐσωτερικὴ στενοχωρία ἢ διωγμὸς ἐκ μέρους τῶν ἀπίστων ἢ πείνα ἢ γυμνότης ἢ οἴσοσδήποτε κίνδυνος ἢ μάχαιρα, πού νὰ μᾶς ἀπειλῇ μετὰ σφαγὴν;»⁹.

Ἐκ τῆς ἀγάπης κατεφρόνησεν ὅλα αὐτὰ ὡς εὐτελεῖ ἐπρόσθεσε τὰ κατὰ πολὺ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά· διότι λέγει «οὔτε ὁ θάνατος μετὰ τὸν ὁποῖον μᾶς ἀπειλοῦν, οὔτε αἱ τέρψεις καὶ ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς, οὔτε αἱ περιστάσεις καὶ τὰ γεγονότα τοῦ παρόντος, οὔτε τὰ μελλοντικὰ γεγονότα, οὔτε ὕψος δόξης, οὔτε βάθος ταπεινώσεως καὶ περιφρονήσεως, οὔτε καμμία ἄλλη κτίσις διαφορετικὴ ἀπὸ αὐτῆν πού βλέπομεν, θὰ ἠμπορέσῃ ποτὲ νὰ μᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ὅπως μᾶς τὴν ἐφάνέρωσεν ὁ ἴδιος διὰ μέσου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹⁰. Δὲν ἠμποροῦσε τίποτε νὰ χωρίσῃ τὸν μακάριον ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἐπυρπολεῖτο ὑπὸ τῆς ἀγά-

σα, οὐ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς βασιλεία, οὐ τὰ ἐν ἄδου κολασιή-
 ρια· πάντων γὰρ ὑπερέωρα διὰ τὸν Χριστόν. Εἰ δὲ καὶ τοὺς
 ἄλλους ἐξετάσαιμεν ἁγίους, πάντας εὐρήσομεν δι' ἀγάπην
 εὐαρεστήσαντας.

5 2. Ἡ ἀγάπη δείκνυσί σοι τὸν πλησίον ὡς σεαυτὸν, καὶ
 χαίρειν σε διδάσκει ἐπὶ τοῖς ἐκείνου καλοῖς, ὥσπερ ἐπὶ τοῖς
 σοῖς, καὶ φέρειν αὐτοῦ τὰ ἐλατιώματα, ὥσπερ καὶ τὰ σά. Ἡ ἀ-
 γάπη ἐν σῶμα τοῖς πολλοῖς ἀπεργάζεται, καὶ Πνεῦματος ἁγίου
 δοχεῖα τὰς τούτων κατασκευάζει ψυχάς· οὐ γὰρ διηρημένοις
 10 ἀλλήλων, ἠνωμένοις δὲ κατὰ ψυχὴν τὸ τῆς εἰρήνης ἐπανα-
 παύσεται Πνεῦμα. Ἡ ἀγάπη κοινὰ ποιεῖ πᾶσι τὰ ἐκάστου
 ὑπάρχουσα, καθὼς φησιν ἡ βίβλος τῶν Πράξεων· «Τοῦ δὲ
 πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία·
 καὶ οὐδεὶς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ'
 15 ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά· καὶ διεδίδοτο ἐκάστῳ, καθότι ἄν-
 τις χρεῖαν εἶχε».

Ποῖον οὕτω τεῖχος ἀρραγές, ἀρμονία λίθων εὐμεγεθῶν
 ὠχυρωμένον, ἀπόρρητον γίνεται ταῖς τῶν ἐχθρῶν ἐφόδοις,
 ὡς τὸ σύστημα τῶν ἀλλήλους ἀγαπώντων, καὶ ἐν ὁμοφρο-
 20 σύνη περιεσφιγμένων; Καὶ αὐτὰς τοῦ διαβόλου προσβολὰς
 ἀποκρούεται καὶ μάλα εἰκότως. Οἱ γὰρ μετ' ἀλλήλων κατ'
 ἐκείνου παρατασσόμενοι, καὶ μὴ μετ' ἐκείνου κατ' ἀλλήλων
 ἰστάμενοι, ἀήτιητοι γίνονται τοῖς αὐτοῦ μηχανήμασι, τὰ
 λαμπρὰ τῆς ἀγάπης ἐγείροντες τρόπαια. Καὶ καθάπερ αἱ
 25 τῆς λύρας νευραὶ, πολλαὶ μὲν οὔσαι, εἰς μίαν δὲ νεύουσαι
 συμφωνίαν, τερπνότατόν τι μέλος ἤχοῦσιν· οὕτως οἱ πρὸς

πης, οὔτε ὁ οὐρανός, οὔτε ἡ γῆ, οὔτε ἡ θάλασσα, οὔτε τὰ βασίλεια τὰ εἰς τοὺς οὐρανοὺς εὐρισκόμενα, οὔτε τὰ κολαστήρια τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὸν Ἄδην, διότι ὅλα αὐτὰ τὰ παρέβλεπε χάριν τοῦ Χριστοῦ. Ἄν δὲ θέλωμεν νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τοὺς ἄλλους ἁγίους θὰ τοὺς εὐρωμεν νὰ εἶναι εὐάρεστοι εἰς τὸν Θεὸν ἐξ αἰτίας τῆς ἀγάπης των.

✓ 2. Ἡ ἀγάπη σοῦ παρουσιάζει τὸν πλησίον ὅπως τὸν ἑαυτὸν σου, καὶ σὲ διδάσκει νὰ χαίρεσαι διὰ τὰ καλὰ ἐκείνου, ὅπως ἀκριβῶς διὰ τὰ ἰδικά σου, καὶ νὰ ἀνέχεσαι τὰ ἐλαττώματά του, ὅπως τὰ ἰδικά σου. Ἡ ἀγάπη κάμνει τοὺς πολλοὺς ὡσὰν νὰ ἔχουν ἓνα σῶμα καὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν δοχεῖα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διότι ὅχι εἰς αὐτοὺς ποὺ εἶναι διηρημένοι μεταξύ τους, ἀλλὰ εἰς τοὺς ἠνωμένους κατὰ τὴν ψυχὴν ἐπαναπαύεται τὸ Πνεῦμα τῆς εἰρήνης. Ἡ ἀγάπη κάμνει κοινὰ εἰς ὅλους τὰ ὑπάρχοντα τοῦ καθενός, ὅπως λέγει τὸ βιβλίον τῶν Πράξεων· «Ὅλο δὲ ἐκεῖνο τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν εἶχε μίαν καρδίαν καὶ μίαν ψυχὴν, ὥστε νὰ ἀποτελοῦν μίαν ἁρμονικὴν καὶ πνευματικὴν κοινωνίαν· καὶ κανεὶς δὲν ἔλεγεν ὅτι καὶ τὸ ἐλάχιστον ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του εἶναι ἰδικόν του, ἀλλὰ ἦσαν τὰ πάντα εἰς αὐτοὺς κοινὰ καὶ διετίθεντο διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν ὅλων· ἐμοιράζετο δὲ κατόπιν αὐτὸ τὸ χρῆμα εἰς τὸν καθένα ἀνάλογα μὲ τὴν ἀνάγκην ποὺ εἶχε»¹¹.

Ποῖον τεῖχος εἶναι τόσον συμπαγὲς ὡχυρωμένον διὰ τῆς μεταξύ των συνδέσεως τῶν μεγάλων λίθων, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπόρθητον εἰς τὰς ἐφόδους τῶν ἐχθρῶν, ὅσον τὸ σύνολον τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀγαπῶνται μεταξύ τους καὶ εἶναι δεμένοι μεταξύ τους διὰ τῆς ὁμονοίας; Καὶ ἀποκρούονται αἱ ἐπιθέσεις τοῦ διαβόλου· καὶ πολὺ εὐλόγως· Διότι αὐτοὶ ποὺ παρατάσσονται ἐναντίον ἐκείνου ἀπὸ κοινοῦ καὶ δὲν ἴστανται εἰς τὸ πλευρὸν ἐκείνου ἐναντίον ἀλλήλων, γίνονται ἀήττητοι εἰς τὰς διαβολὰς ἐκείνου, ἐγείροντες τὰ λαμπρὰ τρόπαια τῆς ἀγάπης. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς αἱ χορδαὶ τῆς λύρας, ἐνῶ εἶναι πολλαὶ καταλήγουν εἰς μίαν ἁρμονίαν καὶ κάμνουν κάποιαν μελωδίαν εὐχάριστον, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ

μίαν συγκεκραμένοι γνώμην, εὐηχον ἀνακρούονται τῆς ἀγά-
 πης τὸν φθόγγον. Διὰ τοῦτο συμβουλεύει ὁ Παῦλος τὸ αὐτὸ
 φρονεῖν, καὶ λέγειν, καὶ ἀλλήλους ἠγεῖσθαι ὑπερέχοντι-
 5 αὐτῶν, ὥστε μὴ τῇ φιλοτιμίᾳ διαλύεσθαι τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ
 τὴν τιμὴν ἀντιπαραχωροῦντας ἀλλήλοις, ἐν ὁμονοίᾳ διάγειν.

Καὶ πάλιν φησὶ «Δι' ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις. Ὁ
 γὰρ πᾶς νόμος ἐν ἐνὶ λόγῳ πληροῦται, ἐν τῷ, Ἀγαπήσεις
 τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν». Ὁ ἀγαπῶν οὐκ ἐπιτάττειν βού-
 λεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιτάττεσθαι· καὶ χαίρει μᾶλλον ἐπι-
 10 ταιόμενος, ἢ περὶ ἐπιτάτων. Ὁ ἀγαπῶν χαρίζεσθαι βούλεται
 μᾶλλον, ἢ χάριν λαμβάνειν· θέλει γὰρ ὀφειλέτην ἔχειν τὸν
 φίλον, ἢ περὶ αὐτὸς ὀφείλειν ἐκείνῳ. Ὁ ἀγαπῶν καὶ βούλε-
 ται χαρίζεσθαι τῷ ἀγαπωμένῳ, καὶ οὐ βούλεται δοκεῖν χα-
 ρίζεσθαι, καὶ ἄρχειν αὐτὸς εὐεργεσίας, καὶ μὴ δοκεῖν ἄρ-
 15 χεῖν εὐεργεσίας. Τάχα τινὲς ἀγνοοῦσι τὸ λεχθέν· οὐκοῦν
 δι' ὑποδείγματος αὐτὸ ποιήσω σαφές.

Ἐμελλεν ὁ φιλόανθρωπος Δεσπότης τὸν Υἱὸν αὐτοῦ χα-
 ρίζεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν· ἀλλ' ἵνα μὴ δόξη χαρίζεσθαι, ἀλλ' ὀφει-
 λὴν ἀποδιδόναι, προσέταξε τῷ Ἀβραὰμ δοῦναι τὸν υἱὸν
 20 αὐτοῦ, ἵνα τοῦτο καὶ αὐτὸς ποιῶν, μὴ ὡς χάριν διδούς, ἀλλ'
 ὡς χρέος ἀποδιδούς εὐρεθῇ διὰ τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτιον
 τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος. Οἶδα ὅτι ξένον φαίνεται τοῖς πολλοῖς
 τὸ λεχθέν. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι περὶ πράγματις διαλέγομαι τὸν
 οὐρανὸν οἰκοῦντις νῦν. Ὡσπερ γὰρ εἰ ἔλεγον περὶ τινος
 25 φρυτοῦ ἐν Ἰνδία τικτομένου, καὶ οὐ μὴδεις πείραν ἔλαβεν,
 οὐκ ἂν ἴσχυσεν ὁ λόγος παρασιῆσαι, καὶ μωρία περὶ αὐτοῦ

12. Πρὸβλ. Φιλιπ. 3, 16 καὶ 2. 3.

13. Γαλ. 5, 13-14. Λευϊτ. 19, 18.

αὐτοὶ ποὺ εἶναι συνηνωμένοι εἰς μίαν γνώμην, κάμουν νὰ ἦχῃ καλῶς ἡ μελωδία τῆς ἀγάπης. Διὰ τοῦτο συμβουλεύει ὁ Παῦλος νὰ ἔχωμεν τὴν αὐτὴν σκέψιν καὶ τὴν αὐτὴν γνώμην καὶ νὰ θεωροῦμεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον ὅτι ὑπερέχει ἀπὸ ἡμᾶς, ὥστε νὰ μὴ καθῆ ἡ ἀγάπη ἐξ αἰτίας τῆς ἀντιζηλίας μας, ἀλλὰ νὰ παραχωροῦμεν ὁ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον τὴν τιμὴν ποὺ μᾶς γίνεται, καὶ νὰ ζῶμεν μετ' ὁμόνοιαν¹².

Καὶ πάλιν λέγει· «Πρέπει νὰ ὑπηρετῆτε σὰν δοῦλοι ὁ ἕνας τὸν ἄλλον διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. Διότι ὅλος ὁ Νόμος συγκεφαλαιώνεται πλήρως εἰς ἕνα λόγον· εἰς τὴν ἐντολὴν· θὰ ἀγαπήσῃς τὸν πλησίον σου, ὅπως τὸν ἑαυτὸν σου»¹³. Αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ δὲν θέλει νὰ διατάσῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ νὰ διατάσσεται· καὶ χαίρεται περισσότερο ὅταν διατάσσεται, παρὰ ὅταν διατάσῃ. Αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ ἐπιθυμεῖ νὰ χαρίζῃ εἰς τοὺς ἄλλους παρὰ νὰ λαμβάνῃ ὁ ἴδιος χάριν· διότι θέλει νὰ ἔχῃ ὀφειλέτην τὸν φίλον παρὰ νὰ ὀφείλῃ αὐτὸς εἰς ἐκεῖνον. Αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ καὶ θέλει νὰ χαρίζῃ εἰς τὸν ἀγαπώμενον, καὶ δὲν θέλει νὰ φαίνεται ὅτι χαρίζει, καὶ ἀρχίζει αὐτὸς τὰς εὐεργεσίας καὶ δὲν φαίνεται ὅτι ἀρχίζει τὰς εὐεργεσίας. Ἴσως μερικοὶ νὰ μὴ ἀντιλαμβάνωνται αὐτὸ ποὺ λέγω· διὰ τοῦτο θὰ τὸ κάμω σαφὲς διὰ παραδείγματος.

Ἐπρόκειτο ὁ φιλάνθρωπος Δεσπότης νὰ δώσῃ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν· ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ φανῆ ὅτι κάμνει χάριν ἀλλὰ ὅτι ἀποδίδει ὀφειλήν, ἐπρόσταξεν εἰς τὸν Ἀβραὰμ νὰ τοῦ δώσῃ τὸν υἱὸν του, ὥστε, πράττων καὶ αὐτὸς τὸ ἴδιον, νὰ μὴ φανῆ ὅτι δίδει τὸν υἱὸν του ὡς χάριν πρὸς ἡμᾶς, ἀλλὰ ὅτι ἀποδίδει κάποιο χρέος διὰ τὸν ὑπερέχοντα πλοῦτον τῆς ἀγαθότητός του. Γνωρίζω ὅτι αὐτὸ ποὺ ἐλέχθη φαίνεται παράξενον εἰς τοὺς πολλούς. Ἡ δὲ αἰτία εἶναι τὸ ὅτι σᾶς ὁμιλῶ περὶ πράγματος ποὺ τώρα κατοικεῖ εἰς τὸν οὐρανόν. Διότι ὅπως ἐὰν ὠμιλοῦσα διὰ κάποιο φυτὸν ποὺ φύεται εἰς τὴν Ἰνδίαν καὶ τὸ ὅποιον κανεὶς δὲν ἐγνώρισεν, δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸ παρουσιάσῃ ὁ λόγος, ἀκόμα καὶ ἂν ἀνέφερα ἀναρίθμητα λόγια περὶ αὐτοῦ, ἔτσι καὶ τώρα

ἔλεγον· οὕτω καὶ νῦν ὅσα ἂν εἶπω, μάτην ἐρῶ· οὐ γὰρ συνι-
οῦσί τινες τὰ λεγόμενα. Ἐν οὐρανῷ γάρ, ὡς ἔφην, τοῦ-
το πεφύτευται τὸ φυτόν. Ἄλλ' ἐὰν θέλωμεν, καὶ παρ' ἡμῖν
αὐτὸ φυτευθῆναι δυνατόν. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐδιδάχθημεν λέ-
5 γειν πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα· «Γενηθήτω τὸ θέλημά
σου ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς».

3. Μὴ τοίνυν ἀδύνατον εἶναι νομίσωμεν τὸ τοιοῦτον ἀ-
γαθὸν κηύσασθαι. Δυνατόν γάρ, ὅντως δυνατόν, εἴ γε βου-
λόμεθα νήφειν· οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν κατορ-
10 θῶσαι τὴν ἀρετὴν. Αὐτεξουσίῳ γὰρ προαιρέσει κυβερνώμε-
θα, καὶ οὐχ εἰμαρμένης ἀνάγκῃ, κατὰ τινας, ὑποκείμεθα,
ἐν τῷ θέλειν καὶ μὴ θέλειν ὀριζόμενοι καὶ τὰ καλὰ κείσθαι
καὶ τὰ κακά. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Θεὸς καὶ βασιλείαν ὑπέσχε-
το, καὶ τιμωρίαν ἠπειλήσεν. Οὐκ ἂν δὲ τοῖς ἀνάγκῃ δεδε-
15 μένοις οὕτως ἐποίησε· τῶν γὰρ ἀπὸ γνώμης γινομένων
ἀντίδοσις ἐστὶν ἑκατέρων. Οὐκ ἂν νόμους ἔθηκεν, οὐκ ἂν
παραινέσεις ἔδωκεν, εἰ δεσμοῖς εἰμαρμένης κεκρατημένοι
ἦμεν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐλεύθεροί ἐσμεν, καὶ τῆς ἰδίας προαιρέ-
σεως κύριοι, καὶ ἀπὸ μὲν ραθυμίας γινόμεθα φαῦλοι, ἀπὸ
20 δὲ σπουδῆς χρηστοί, διὰ τοῦτο ταῦτα κατεσκεύασε τὰ φάρ-
μακα, τῷ φόβῳ τῆς κολάσεως καὶ τῇ προσδοκίᾳ τῆς βασι-
λείας διορθούμενος ἡμᾶς, καὶ φιλοσοφεῖν παιδεύων.

Οὐκ ἐκ τούτων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν ἡμεῖς αὐτοὶ
ποιοῦμεν, δῆλον διὸ οὕτε εἰμαρμένη, οὕτε τύχη, οὕτε γένε-
25 σις, οὕτε δρόμος ἀστέρων τὰ καθ' ἡμᾶς διοικεῖ. Εἴ γὰρ ἐ-

ὅσα καὶ ἂν εἰπῶ θὰ τὰ εἰπῶ ἀδίκως, διότι δὲν θὰ ἀντιληφθοῦν μερικοὶ αὐτὰ πού θὰ λεχθοῦν. Διότι εἰς τὸν οὐρανόν, καθὼς εἶπα, ἔχει φυτευθῆ τὸ φυτὸν αὐτό. Ἄλλ' ἂν θέλωμεν, εἶναι δυνατὸν νὰ φυτευθῆ αὐτὸ καὶ εἰς ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο ἐδιδάχθημεν νὰ λέγωμεν πρὸς τὸν οὐράνιον Πατέρα· «Ἄς ἐκτελῆται τὸ θέλημά σου εἰς τὴν γῆν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μὲ ὄσπην προθυμίαν καὶ ἀκρίβειαν ἐκτελεῖται τοῦτο εἰς τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους»¹⁴.

3. Καὶ ἂς μὴ νομίσωμεν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποκτήσωμεν αὐτὸ τὸ ἀγαθόν. Διότι εἶναι δυνατόν, πράγματι εἶναι δυνατόν, ἂν βέβαια θέλωμεν νὰ εἴμεθα σώφρονες· καὶ ὅχι μόνον τοῦτο ἠμποροῦμεν νὰ ἐπιτύχωμεν, ἀλλὰ καὶ κάθε ἄλλην ἀρετὴν. Διότι κυβερνώμεθα διὰ τῆς αὐτεξουσίου προαιρέσεώς μας καὶ δὲν εὕρισκόμεθα, ὅπως μερικοὶ πιστεύουν, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ πεπρωμένου, ὀριζόμενοι ἀπὸ αὐτὸ εἰς τὸ θέλειν καὶ μὴ θέλειν καὶ κείμενοι εἰς τὰ καλὰ καὶ τὰ κακά. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ὑπεσχέθη καὶ τὴν βασιλείαν καὶ ἠπέιλησεν μὲ τιμωρίαν. Ὅμως δὲν θὰ τὸ ἔκαμεν αὐτὸ ὁ Θεὸς εἰς ἐκείνους πού εἶναι ὑποχρεωμένοι ἀναγκαστικῶς νὰ ἐνεργοῦν κατὰ ἓνα ὠρισμένον τρόπον· διότι δι' αὐτὰ πού γίνονται καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως ὑπάρχει διὰ τὸ καθένα ἀντίδοσις. Δὲν θὰ ἔθετε νόμους, δὲν θὰ ἔδιδε συμβουλὰς, ἂν ἡμεθα φυλακισμένοι εἰς τὰ δεσμὰ τοῦ πεπρωμένου. Ἄλλὰ ἐπειδὴ εἴμεθα ἐλεύθεροι καὶ ἐξουσιάζομεν τῆς ἰδικῆς μας βουλήσεως καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ραθυμίας γινόμεθα κακοί, ἐξ αἰτίας δὲ τῆς ἐπαγρυπνήσεως καλοί, διὰ τοῦτο παρεσκεύασεν αὐτὰ τὰ φάρμακα διὰ νὰ μᾶς συνετίσῃ μὲ τὸν φόβον τῆς κολάσεως καὶ μὲ τὴν προσδοκίαν τῆς βασιλείας, καὶ διὰ νὰ μᾶς ἀσκήσῃ εἰς τὴν ἀσκησιν τῆς εὐσεβείας.

Καὶ ὅχι μόνον ἐκ τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι πράττωμεν ἀποδεικνύεται ὅτι οὔτε τὸ πεπρωμένον, οὔτε ἡ τύχη, οὔτε ἡ ὥρα τῆς γεννήσεως καὶ ἡ κατὰ ταύτην πιστευομένη ἐπίδρασις τῶν ἀστερισμῶν ἐπὶ τοῦ γεννηθέντος, οὔτε αἱ κινήσεις τῶν ἀστέρων διευθύνουν τὴν ἰδικὴν

κείθεν ἤρτηται τὰ γινόμενα πάντα, καὶ οὐ τῆς προαιρέσεως
 τῶν ἀνθρώπων, τίνος ἕνεκεν μαστιγοῖς τὴν οἰκέτην κεκλο-
 φότια; τίνος ἕνεκεν μοιχευθεῖσαν τὴν γυναῖκα εἰς δικαστή-
 ριον ἔλκεις; τίνος ἕνεκεν αἰσχύνῃ πράτιων τὰ ἄιοπα; τίνος
 5 ἕνεκεν οὐδὲ τὰ ρήματα φέρεις ὄνειδιζόμενος, ἀλλ' ἐὰν τις
 σε καλέσῃ μοιχόν, ἢ πόρνον, ἢ μέθυσον, ἢ τι τοιοῦτον, ὕβριν
 τὸ πρᾶγμα καλεῖς; Εἰ γὰρ μὴ τῆς σῆς γνώμης τὸ ἁμαρτιά-
 νειν, οὔτε ἔγκλημα τὸ γινόμενον, οὔτε ὕβρις τὸ λεγόμενον.
 Νῦν δὲ καὶ δι' ὧν τοῖς ἁμαρτάνουσιν οὐ συγγινώσκεις, καὶ
 10 δι' ὧν αὐτὸς αἰσχύνῃ τὰ κακὰ πράτιων, καὶ λανθάνειν σπου-
 δάζεις, καὶ δι' ὧν τοὺς ταῦτά σοι προφέροντας ὕβριστάς νο-
 μίζεις, διὰ πάντων ὁμολογεῖς, ὅτι οὐκ ἀνάγκη δέδεται τὰ
 ἡμέτερα, ἀλλὰ προαιρέσεως ἐλευθερία τετίμηται.

Τοῖς γοῦν ἀνάγκη κατεχομένοις συγγινώσκειν οἶδαμεν.
 15 Κἂν ὑπὸ δαίμονός τις ὑχλούμενος, ἢ τὸν χιτῶνα διαρρήξῃ
 τὸν ἡμέτερον, ἢ πληγὰς ἐπενέγκῃ, οὐ μόνον οὐ κολάζομεν
 αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἐλεοῦμεν καὶ συγγινώσκομεν. Τί δήποτε;
 ὅτι οὐχ ἡ τῆς προαιρέσεως ἐλευθερία, ἀλλ' ἡ τοῦ δαίμονος
 βία ταῦτα εἰργάσατο. Ὡστε εἰ καὶ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα ἀ-
 20 πὸ τῆς ἀνάγκης τῆς κατὰ τὴν εἰμαρμένην ἐγίνετο, συνέγνω-
 μεν ἂν ἐπειδὴ δὲ ἴσμεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνάγκης, διὰ τοῦτο
 οὐ συγγινώσκομεν, οὔτε δεσπότηαι οἰκέταις, οὔτε ἄνδρες γυ-
 ναιξίν, οὔτε γυναῖκες ἀνδράσιν, οὔτε πατέρες παισίν, οὔτε
 διδάσκαλοι μαθηταῖς, οὔτε ἄρχοντες ἀρχομένοις, ἀλλὰ πι-
 25 κροὶ τῶν τειτολημένων ἐξετασται καὶ τιμωροὶ γινόμεθα, καὶ
 δικαστήρια καταλαμβάνομεν, καὶ πληγαῖς ὑποβάλλομεν, καὶ
 ἐπιτιμήσει χρώμεθα, καὶ πάντα πράττομεν, ὅπως ἀπαλλά-

μας ζωὴν. Διότι ἐὰν ἀπὸ ἐκεῖνα ἐξαρτῶνται ὅλα ὅσα συμβαίνουν καὶ ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς βουλήσεως τῶν ἀνθρώπων, διατί τότε μαστιγῶνεις τὸν δοῦλον ὁ ὁποῖος ἔχει κλέψει; διατί φέρεις εἰς τὸ δικαστήριον τὴν γυναῖκα πού συνελήφθη μοιχευομένη; διατί ἐντρέπεσαι ὅταν διαπράττης ἀνήθικα ἔργα; διατί δὲν ἀνέχεσαι οὔτε τὰ λόγια ὅταν σὲ ὄνειδίζουν, ἀλλ' ἂν κάποιος σὲ ὀνομάσῃ μοιχὸν ἢ πόρνον, ἢ μέθυσον ἢ κάτι ἀπὸ αὐτά, θεωρεῖς ὡς ὕβριν τὸ πρᾶγμα; Διότι ἂν δὲν ἦτο ἡ ἁμαρτία ἀποτέλεσμα τῆς ἐλευθέρας βουλήσεώς σου, δὲν θὰ ἦτο κακὸν αὐτὸ πού ἐγένετο, οὔτε θὰ ἐθεωρεῖτο ὕβρις αὐτὸ πού ἐλέχθη. Τώρα ὅμως καὶ μὲ τὸ νὰ μὴ συκχωρῆς τοὺς ἁμαρτάνοντας, καὶ μὲ τὸ νὰ ἐντρέπεσαι ὅταν διαπράττης τὰ κακά, καὶ ἐπιδιώκεις νὰ ξεφύγῃς ἀπὸ τὴν προσοχὴν τῶν ἄλλων, καὶ μὲ τὸ νὰ θεωρῆς ὕβριστὰς αὐτοὺς πού σοῦ εἶπαν τὰ ἀνωτέρω, δι' ὅλων αὐτῶν ὁμολογεῖς ὅτι δὲν εἶναι αἱ ἀνθρώπινα ἐνέργειαι ἀποτέλεσμα ἀνάγκης, ἀλλὰ ἔχουν τιμηθῆ μὲ τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως.

Ἐκεῖνοι λοιπὸν οἱ ὁποῖοι διαπράττουν κάτι κατ' ἀνάγκην γνωρίζομεν νὰ τοὺς συκχωροῦμεν. Καὶ ἂν κάποιος, παρακινούμενος ἀπὸ τὸν δαίμονα, σχίσῃ τὸν χειτῶνα μας, ἢ μᾶς προκαλέσῃ κάποιο πληγμα, ὄχι μόνον δὲν τὸν τιμωροῦμεν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐλεοῦμεν καὶ τὸν συκχωροῦμεν. Διατί; Διότι δὲν τὰ ἔκαμεν αὐτὰ μὲ τὴν ἐλευθερίαν τῆς θελήσεώς του, ἀλλὰ μὲ τὴν βίαν τοῦ διαβόλου. Ὡστε λοιπὸν ἂν καὶ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα ἐγίνοντο ἀναγκαστικὰ ἐξ αἰτίας τοῦ πεπρωμένου, θὰ τὰ ἐσυκχωρούσαμεν· ἐπειδὴ ὅμως γνωρίζομεν καλῶς ὅτι δὲν γίνονται τὰ ἁμαρτήματα ἀναγκαστικά, διὰ τοῦτο καὶ δὲν συκχωροῦμεν, οὔτε οἱ κύριοι τοὺς δούλους, οὔτε οἱ ἄνδρες τὰς γυναῖκας, οὔτε αἱ γυναῖκες τοὺς ἄνδρας, οὔτε οἱ πατέρες τὰ παιδιά, οὔτε οἱ διδάσκαλοι τοὺς μαθητάς, οὔτε οἱ ἄρχοντες τοὺς ἀρχομένους, ἀλλὰ γινόμεθα αὐστηροὶ ἐξετασταὶ καὶ τιμωροὶ τῶν διαπραχθέντων καὶ εἰς τὰ δικαστήρια φθάνομεν καὶ τιμωρίας ἐπιβάλλομεν καὶ ἐπιπλήξεις χρησιμοποιοῦμεν, καὶ πολλὰ πράττομεν, διὰ νὰ

ξωμεν αὐτοὺς τῶν κακῶν. Τοῖς δὲ παισὶ τοῖς ἡμετέροις καὶ παιδαγωγοὺς ἐφισιῶμεν, καὶ εἰς διδασκάλους πέμπομεν, καὶ ἀπειλὰς προστίθεμεν, καὶ μάστιγας ἐπιτίθεμεν, καὶ πολλὰ ἕτερα βοηθήματα προσάγομεν, ἵνα καλοὶ γένωνται.

5 Τίς οὖν χρεῖα πόνων καὶ ἰδρώτων πρὸς τὸ κατορθοῦν ἀρειήν; Εἰ γὰρ εἴμαρταί τινι γενέσθαι καλόν, καὶ καθεύδων ὁ τοιοῦτος καὶ ρέγγων ἔσται καλός· μᾶλλον δὲ οὐδὲ καλὸν τὸν τοιοῦτον ἔστιν εἰπεῖν, τὸν ἐξ ἀνάγκης τοῦτο γινόμενον. Τίς χρεῖα πόνων καὶ ἰδρώτων πρὸς τὸ φεύγειν
10 κακίαν; Εἰ γὰρ εἴμαρταί τινι γενέσθαι κακόν, κἂν μυρία ταλαιπωρῆ, κακός ἔσται· μᾶλλον δὲ οὐδὲ κακὸν τὸν τοιοῦτον ἔστιν εἰπεῖν, τὸν ὑπὲρ ἀνάγκης πρὸς τοῦτο ὠθούμενον. Ὡσπερ γὰρ τὸν δαιμονῶντα, κἂν λοιδορῆ, κἂν ὑπίτη (πάλιν γὰρ τῷ αὐτῷ κέχρημαι παραδείγματι), οὐ προσεροῦμεν ὑ-
15 βρισιήν· οὐ γὰρ αὐτῷ λογιζόμεθα τὴν λοιδορίαν, ἀλλὰ τῇ ἀνάγκῃ τοῦ δαίμονος· οὕτω καὶ τὸν κακόν, εἰ ὑπὸ τῆς εἴμαρμένης ὠθεῖται πρὸς τοῦτο, μὴ καλῶμεν αὐτὸν κακόν, ὥσπερ οὐδὲ τὸν καλὸν καλόν. Καὶ γὰρ εἰ τοῦτο δοθείη, πάντα συγ-
χυθήσεται τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ οὔτε ἀρειτὴ ἔσται τι, οὔτε κακία,
20 οὐ τέχνη, οὐ νόμοι, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν.

Τίνος δὲ ἕνεκεν σπουδὴν πολλὴν ποιούμεθα νοσοῦντες, καὶ χρήματα δαπανῶμεν, καὶ ἰατροὺς καλοῦμεν, καὶ φάρμακα ἐπιτίθεμεν, καὶ γαστροὺς κατέχομεν, καὶ ἐπιθυμίαν κολάζομεν; Εἰ γὰρ τῆς εἴμαρμένης ἤρτηται καὶ ὑγίεια καὶ νόσος,
25 περιττὰ τῶν χρημάτων τὰ ἀναλώματα, περιττὴ τῶν ἰατρῶν ἡ εἴσοδος, περιττὴ τῆς τῶν νοσοῦντων διαίτης ἡ ἀκριβεία. Νῦν δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἐκ τούτων δηλοῦμεν, ὅτι οὐδὲν

ἀπαλλάξωμεν αὐτοὺς ἀπὸ τὰ κακά. Ἄκόμα εἰς τὰ ἰδικά μας παιδιὰ συνιστῶμεν παιδαγωγούς, τὰ στέλλομεν εἰς διδασκάλους, καὶ ἐπὶ πλέον προσθέτομεν ἀπειλάς, ἐπιφέρομεν καὶ μαστιγώματα, καὶ πολλὰ ἄλλα βοηθήματα χρησιμοποιοῦμεν διὰ νὰ γίνουσι καλά.

Διατί λοιπὸν χρειάζονται τὰ βάσανα καὶ οἱ κόποι διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἀρετῆς; Διότι ἐὰν εἶναι ὑπὸ τῆς μοῖρας ὠρισμένον εἰς κάποιον νὰ γίνῃ καλός, ἀκόμα καὶ ἂν κοιμᾶται καὶ ἂν ροχαλίζῃ θὰ γίνῃ καλός· μᾶλλον δὲ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὸν ὀνομάσωμεν αὐτὸν καλὸν πού ἐξ ἀνάγκης γίνεται καλός. Διατί χρειάζονται τὰ βάσανα καὶ οἱ κόποι διὰ νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν κακίαν; Διότι ἂν εἶναι ὑπὸ τῆς μοῖρας ὠρισμένον εἰς κάποιον νὰ γίνῃ κακός, ἀκόμα καὶ ἂν κοπιάσῃ πολὺ, θὰ γίνῃ κακός· μᾶλλον δὲ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὸν ὀνομάσωμεν κακὸν αὐτὸν πού ἐξ ἀνάγκης ὠθεῖται πρὸς αὐτό. Διότι ὅπως αὐτὸς πού εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ δαίμονος καὶ ἂν ἀκόμα μᾶς λαιδορῆ καὶ ἂν μᾶς κτυπᾷ (διότι πάλιν θὰ χρησιμοποιήσω τὸ ἴδιον παράδειγμα) δὲν θὰ τὸν ὀνομάσωμεν ὑβριστήν· διότι δὲν καταλογίζομεν εἰς αὐτὸν τὴν λαιδορίαν πού ὑφιστάμεθα ἀλλὰ εἰς τὸν δαίμονα ὃ ὁποῖος τὸν ἐκυρίευσεν ἀναγκαστικά· ἔτσι καὶ τὸν κακόν, ἂν ἀπὸ τὴν μοῖραν ὠθητῆται πρὸς αὐτό, νὰ μὴ τὸν ὀνομάζωμεν κακόν, ὅπως ἀκριβῶς οὔτε τὸν καλὸν νὰ ὀνομάζωμεν καλόν. Καθ' ὅσον ἐὰν γίνῃ αὐτὸ παραδεκτὸν θὰ ἐπέλθῃ μεγάλη σύγχυσις εἰς ὅλα τὰ ἰδικά μας, καὶ βέβαια οὔτε καμμία ἀρετὴ θὰ ὑπάρχῃ, οὔτε κακία, οὔτε τέχναι, οὔτε νόμοι, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτά.

Διατί λοιπὸν φροντίζομεν πολὺ τὴν ὑγείαν μας ὅταν ἀσθενοῦμεν, καὶ ἐξοδεύομεν χρήματα, καὶ καλοῦμεν τοὺς ἰατροὺς καὶ λαμβάνομεν φάρμακα, καὶ ἐπιβαλλόμεθα εἰς τὰς ἐπιθυμίας τῆς γαστρὸς καὶ τὰς ἄλλας ἐπιθυμίας δὲν ἱκανοποιοῦμεν; Διότι ἂν ἀπὸ τὴν μοῖραν ἐξαρτᾶται καὶ ἡ ὑγεία καὶ ἡ ἀσθένεια, εἶναι περιττὰ τὰ δαπανώμενα χρήματα, περιττὴ ἡ ἔλευσις τῶν ἰατρῶν, περιττὴ ἡ αὐστηρὰ δίαιτα τῶν νοσοῦντων. Τώρα δὲ μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα καὶ ἀπὸ αὐ-

αὐτῶν περιττόν ἐστιν. Ἄλλ' οἴχεται μὲν ὁ τῆς εἰμαρμένης μῦθος· οὐδεμιᾶ γὰρ ἀνάγκη τὰ καθ' ἡμᾶς ὑπόκειται πάντα δέ, καθὼς ἔφην, ἐλευθερία τειίμηται προαιρέσεως.

4. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, ἀγαθητοί, καὶ τὰ τούτων πλείονα
5 (πολλὰ γὰρ ἔστι καὶ ἄλλα περὶ τούτων εἰπεῖν, ἀλλὰ τοῖς συνειωτέροις ἀρκεῖ ταῦτα), φύγωμεν κακίαν, ἐλώμεθα ἀρετήν, ἵνα δείξωμεν διὰ τῶν πραγμάτων, ὅτι αὐτεξούσιον ἔχομεν πρὸς τὰ δοκοῦντα τὴν γνώμην, ἵνα μὴ καταισχυνθῶμεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς τῶν ἔργων ἀποκαλύψεως. «Τοὺς γὰρ πάν-
10 τας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ θήματος τοῦ Χριστοῦ, καθὼς φησὶν ὁ Παῦλος, ἵνα κομίσηται ἕκαστος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν». Λάβωμεν, παρακαλῶ, κατὰ νοῦν ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον, καὶ νομίσωμεν αὐτὸ παρεῖναι νῦν, καὶ τὸν κριτὴν καθέξεσθαι, καὶ τὰ πάντα ἀνακαλύ-
15 πτεσθαι, καὶ εἰς μέσον ἄγεσθαι. Οὐ γὰρ ἀπλῶς παρασιῆναι δεῖ, ἀλλὰ καὶ φανερωθῆναι ἡμᾶς.

Ἄρα οὐκ ἠρυσθηρίασατε; ἄρα οὐκ ἐφρίξατε; ἄρα οὐκ αἰρούμεθα πολλάκις ἀποθανεῖν, ἢ ἐπὶ φίλων αἰδεσίμων παιῶμα κρυπτόν ἡμῶν φανερωθῆναι; Πῶς οὖν τότε διακεισό-
20 μεθα, ἐπὶ πάντων ἀγγέλων καὶ πάντων ἀνθρώπων φανερούμενων τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων, καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἰσταμένων; «Ἐλέγξω σε» γάρ, φησί, «καὶ παρασιήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἁμαρτίας σου». Εἰ δὲ μήπω τοῦ πράγματος παρόντος, ἀλλὰ καθ' ὑπόθεσιν δοθέντος,
25 καὶ λόγῳ διαγραφέντος, ἀπολλύμεθα ὑπὸ τοῦ συνειδότης, τί ποιήσομεν διὰ παραγένηται, διὰ ἢ οἰκουμένη πᾶσα παρῆ, διὰ ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, διὰ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, διὰ σάλπιγγες ἠχώσιν αἱ συνεχεῖς καὶ ἐπάλληλοι, καὶ ἀρπαγῆ

15. Β' Κορ. 5, 10.

16. Ψαλμ. 49, 21.

τὰ δηλώνομεν, ὅτι τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι περιττόν. Συνεπῶς δὲν ἰσχύει ὁ μῦθος τῆς εἰμαρμένης· διότι δὲν εὐρίσκονται αἱ ἀνθρώπιναι σκέψεις καὶ πράξεις ὑπὸ τὴν ἀναγκαστικὴν ἐπήρεια τῆς μοίρας, ἀλλὰ ὅλα, καθὼς εἶπα, ἔχουν τιμηθῆ διὰ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως.

4. Γνωρίζοντες λοιπὸν αὐτὰ ἀγαπητοί, καὶ πολλὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ (διότι ἤμπορεῖ νὰ εἰπῆ κανεὶς πολλὰ ἀκόμα περὶ τούτων, ἀλλὰ εἰς τοὺς πλέον συνετοὺς εἶναι ἀρκετὰ αὐτά), νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν κακίαν, νὰ προτιμῶμεν τὴν ἀρετήν, διὰ νὰ ἀποδείξωμεν διὰ τῶν πραγμάτων ὅτι ἔχομεν ἐλευθερίαν πρὸς ὅσα ἡ βούλησις θέλει, διὰ νὰ μὴ αἰσθανθῶμεν ἐντροπὴν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀποκαλύψεως τῶν ἔργων μας. Διότι ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, «Ὅλοι μας θὰ παρουσιασθῶμεν ὅπωςδήποτε ἐμπρὸς εἰς τὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ, ὀλοφάνεροι καὶ ξέσκεποι, διὰ νὰ ἀποκομίσῃ καὶ ἀπολαύσῃ ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ ὅσα ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὰ εἴτε κακά»¹⁵. Ἄς φέρωμεν, παρακαλῶ, εἰς τὸν νοῦν τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο, καὶ ἄς τὸ θεωρήσωμεν ὅτι γίνεται τώρα, καὶ ὅτι ὁ κριτῆς κάθηται εἰς τὴν θέσιν του καὶ τὰ πάντα φανερώνονται καὶ ἔρχονται εἰς τὸ μέσον. Διότι ὄχι μόνον πρέπει νὰ παρευρεθῶμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ φανερωθῶμεν.

Μήπως δὲν ἐντρέπητε; Μήπως δὲν ἐτρομάξατε; Μήπως δὲν προτιμῶμεν πολλὰς φορὰς νὰ ἀποθάνωμεν, παρὰ νὰ φανερωθῆ ἐνώπιον ἀγαπητῶν φίλων κάποιο κρυφὸν πταῖσμα μας; Πῶς λοιπὸν θὰ εὐρεθῶμεν εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν ἐνώπιον ὅλων τῶν ἀγγέλων καὶ ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ὅταν θὰ φανερωθοῦν τὰ ἁμαρτήματά μας καὶ θὰ στέκωνται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας; Διότι λέγει, «Θὰ σὲ ἐλέγξω καὶ θὰ παρουσιάσω ἐμπροσθέν σου τὰς ἁμαρτίας σου»¹⁶. Ἐὰν δὲ χωρὶς τὸ πρᾶγμα αὐτὸ νὰ εἶναι παρόν, ἀλλ' ἀπλῶς τὸ ὑποθέσαμεν καὶ τὸ περιεγράψαμεν διὰ τοῦ λόγου, ὀδηγούμεθα εἰς τὴν ὑπὸ τῆς συνειδήσεως καταστροφὴν, τί θὰ κάμωμεν ὅταν θὰ ἔλθῃ, ὅταν θὰ παρευρίσκεται ὅλη ἡ οἰκουμένη, ὅταν θὰ εἶναι παρόντες ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, ὅταν θὰ ἤχοῦν αἱ σάλπιγγες αἱ συνεχεῖς καὶ ἀδιάκοποι, καὶ θὰ γίνῃ ἡ ἀρπαγὴ τῶν δικαίων εἰς

τῶν δικαίων ἐπὶ νεφελῶν, καὶ πολὺς τῶν ἡμαρτηκότων ὁ κλαυθμὸς; Ποῖος ἄρα φόβος ἔξει τότε τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ἀπομένοντας; «Μία» γάρ, φησὶν, «ἀρπάζεται, καὶ μία ἀφίεται καὶ εἷς παραλαμβάνεται, καὶ εἷς καταλιμπάνεται». Τίς ἔ-
 5 σται ἡ ψυχὴ ἐκείνων, διὰν τοὺς μὲν ὁρῶσιν ἀπαγομένους μετὰ τιμῆς μεγάλης, ἐαυτοὺς δὲ ἀφιεμένους μετὰ πολλῆς αἰσχύνης; Οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστι, πιστεύσατε, παρασιῆσαι λό-
 γω τὸ πάθος.

Εἶδειέ ποτε τοὺς ἀπαγομένους ἐπὶ θάνατον; Ποίαν αὖ-
 10 τοῖς νομίζετε εἶναι τὴν ψυχὴν τὴν μέχρι τῆς πύλης ὁδὸν βαδίζουσα; Τί οὐκ ἂν εἶλοντο καὶ ποιῆσαι καὶ παθεῖν, ὥστε ἀπαλλαγῆναι τῆς ἀχλύος ἐκείνης; Ἐγὼ πολλῶν ἤκουσα λε-
 γόντων τῶν φιλανθρωπία βασιλικῇ μετὰ τὴν ἀπαγωγὴν εἰς τοῦπίσω ἀνακληθέντων, διὰ οὐδὲ ἀνθρώπους ἐώρων τοὺς
 15 ἀνθρώπους, τεθορυβημένης τῆς ψυχῆς καὶ ἐκπεπληγμένης. Καὶ τί λέγω περὶ τῶν ἀπαγομένων; Ὁχλος περιέσπηκε τότε, οἱ πλείους οὐκ εἰδότες αὐτούς. Εἴ τις ἐνὸς τότε ἐκάστου τὴν ψυχὴν περιεσκόπησεν, οὐδεὶς οὕτως ὤμος, οὐδεὶς οὕτω θρασύς, οὐδεὶς οὕτω γενναῖος, ὃν οὐ καταπεπιωκυῖαν αὐτὴν
 20 ἔχοντα εὖροι καὶ παρειμένην ὑπὸ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀθυμίας. Εἰ δὲ ἐτέρων ἀναιρουμένων οἱ μηδὲν αὐτοῖς κοινωνοῦντες οὕτω διατίθενται διὰν ἡμεῖς αὐτοὶ τοῖς μείζοσι περιπέσωμεν, τίνας ἄρα ἐσόμεθα, τῆς μὲν ἀρρήτου χαρᾶς ἐκείνης ἀποπεμπόμενοι, εἰς αἰωνίαν δὲ τιμωρίαν παραπεμπόμε-
 25 νοι; Εἰ γὰρ καὶ γέεννα μὴ ἦν, τὸ ἐκ τσοαύτης λαμπρότητος ἀπωσθῆναι, καὶ ἄτιμον ἀναχωρῆσαι, πόση κόλασις;

τὰς νεφέλας καὶ θὰ εἶναι πολὺ μέγας ὁ κλαυθμὸς αὐτῶν ποὺ ἡμάρτησαν; Ποῖος φόβος θὰ καταλάβῃ τότε αὐτοὺς ποὺ θὰ ἔχουν ἀπομείνει ἐπάνω εἰς τὴν γῆν; Διότι λέγει· «Μία ἀρπάζεται καὶ μία ἀφήνεται· καὶ ἕνας παραλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους καὶ ἄλλος ἀφήνεται»¹⁷. Πῶς θὰ αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ ἐκείνων, ὅταν ἄλλους θὰ βλέπουν νὰ παραλαμβάνονται καὶ νὰ φέρωνται εἰς τὸν οὐρανὸν μετὰ μεγάλην τιμὴν, τοὺς ἑαυτοὺς των δὲ νὰ παραμένουν ἐδῶ μετὰ μεγάλην ἐντροπὴν; Δὲν εἶναι δυνατόν, πιστεύσατε, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παρουσιάσω τὸ πάθος αὐτὸ μετὰ τὸν λόγον.

Παρατηρήσατε ποτὲ αὐτοὺς ποὺ ὁδηγοῦνται πρὸς τὸν θάνατον; Ποία νομίζετε ὅτι εἶναι ἡ κατάστασις τῆς ψυχῆς των, ἐνῶ βαδίζει τὴν ὁδὸν μέχρι τῆς πύλης; Τί δὲν θὰ προτιμοῦσαν καὶ νὰ πράξουν καὶ νὰ πάθουν, ὥστε νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ σκότος ἐκεῖνο; Ἐγὼ ἤκουσα πολλοὺς ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀνεκλήθησαν ὀπίσω ἐξ αἰτίας τῆς βασιλικῆς φιλανθρωπίας μετὰ τὴν ἀπαγωγὴν, ὅτι οὔτε κἂν ὡς ἀνθρώπους ἔβλεπαν τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἡ ψυχὴ των ἦτο ταραγμένη καὶ φοβισμένη. Καὶ διατί ὁμιλῶ περὶ αὐτῶν ποὺ ὁδηγοῦνται εἰς τὸν θάνατον; Πλῆθος ἀνθρώπων ἴσταται τότε γύρω ἀπὸ αὐτοὺς καὶ οἱ περισσότεροι δὲν ἀναγνωρίζονται. Ἐὰν κάποιος τότε ἤθελεν ἐξετάσει τὴν ψυχὴν καθενός, κανεὶς ὅσον σκληρὸς καὶ ἂν εἶναι εἰς τὴν ψυχὴν, ὅσον θρασύς καὶ ἂν εἶναι, ὅσον γενναῖος καὶ ἂν εἶναι, δὲν θὰ εὔρη κάποιον ποὺ νὰ μὴ ἔχη αὐτὴν εἰς κατάπτωσιν καὶ παραλυμένην ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου καὶ τῆς λιποψυχίας. Ἄν δέ, ὅταν ἄλλοι ἀποθνήσκουν, αὐτοὶ οἱ ὅποιοι εἰς τίποτε δὲν κοινωνοῦν μετὰ αὐτοὺς εὐρίσκονται εἰς τοιαύτην διάθεσιν, ὅταν ἐμεῖς οἱ ἴδιοι περιπέσωμεν εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν πῶς θὰ γίνωμεν ἄρα γε, ὅταν θὰ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὴν ἀνεκκλήθητον ἐκείνην χαρὰν καὶ θὰ παραπεμφθῶμεν εἰς τὴν αἰώνιον τιμωρίαν; Διότι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ὑπῆρχε γέεννα, πόσον μεγάλη τιμωρία εἶναι τὸ νὰ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τόσον μεγάλην λαμπρότητα καὶ νὰ κείμεθα ἀπόμερα περιφρονημένοι;

Καὶ γὰρ εἰ νῦν, βασιλέως εἰσελαύνοντος, θεωροῦντες πολλοί, καὶ τὴν ἑαυτῶν πενίαν ἐννοοῦντες, οὐ τοσαύτην ἀπὸ τῆς θέας λαμβάνουσιν ἡδονήν, ὅσην ἀπὸ τοῦ μηδενὸς μετέχειν τῶν περὶ τὸν βασιλέα, μηδὲ ἐγγὺς εἶναι τοῦ κρατοῦντος, 5 ἀθυμίαν ὑπομένουσι, τί τότε ἔσται; Ἡ μικρὰν εἶναι νομίζετε κόλασιν τὸ μὴ καταιάττεσθαι ἐν ἐκείνῳ τῷ χορῷ; τὸ μὴ καταξιοῦσθαι τῆς ἀπορρήτου δόξης; τὸ τῆς πανηγύρεως ἐκείνης καὶ τῶν ἀφράσιων ἀγαθῶν πόρρω που καὶ μακρὰν ἀπερριφθαι; Ὅταν δὲ καὶ σκότιος ᾖ, καὶ βρυγμὸς ὀδόντων, 10 καὶ δεσμὰ ἅλυσια, καὶ σκώληξ ἀτελεύτητος, καὶ πῦρ ἄσβεστον καὶ θλίψις καὶ στενοχωρία, καὶ γλῶσσαι τηγανιζόμεναι, καθάπερ ἡ τοῦ πλουσίου, καὶ ὀλοφυρώμεθα, καὶ μηδεὶς ἀκούη, καὶ σιένωμεν, καὶ βρούχωμεν ὑπὸ τῶν ἀλγηδόνων, καὶ μηδεὶς προσέχη, καὶ πανταχοῦ βλέπωμεν, καὶ μηδαμοῦ 15 μηδεὶς ὁ παραμνθούμενος ᾗ· ποῦ τάξομεν τοὺς ἐν τούτοις ὄντας; τί δὲ ἐκείνων ἀθλιώτερον τῶν ψυχῶν; τί δὲ ἐλεινότερον;

5. Εἰ δὲ εἰς δεσμοπήριον εἰσιόντες, καὶ τοὺς μὲν ἀρχμῶντας ὀρῶντες, τοὺς δὲ σιδηραῖς ἀλύσει δεδεμένους, τοὺς δὲ 20 σκότιῳ κατακεκλεισμένους, κατακλώμεθα, φρίττομεν, πάντα πράττομεν ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐμπεσεῖν εἰς τοιαύτην ἀνάγκην καὶ θλίψιν, διὰν ἀπαγώμεθα εἰς αὐτὰ τὰ τῆς γεέννης βασανιστήρια δεδεμένοι, τίνες ἐσόμεθα; τί δὲ πράξομεν; Οὐ γὰρ ἐκ σιδήρου τὰ δεσμὰ ἐκεῖνα, ἀλλ' ἀπὸ πυρός εἰσιν οὐδέποτε 25 σθεννυμένου, οὐδὲ ὁμότιμοί τινες οἱ ἐφρεσιῶτες ἡμῖν, οὓς καὶ ἐκμειλίξασθαι πολλάκις ἔνι, ἀλλ' ἄγγελοι φοβεροὶ καὶ ἀσυμπαθεῖς, οἷς οὐδὲ ἀντιβλέψαι δυνατὸν, σφοδρῶς ὑπὲρ ὧν

Πράγματι, ἔαν τώρα, ὅταν εἰσέρχεται ὁ βασιλεύς, τὸν βλέπουν πολλοί, καὶ συναισθανόμενοι τὴν πτωχείαν των δὲν ἀπολαμβάνουν τόσῃν εὐχαρίστησιν ἀπὸ τὴν θέαν, ὅσῃν ἀπολαμβάνουν αὐτοὶ ποὺ συμμετέχουν εἰς τὴν συνοδείαν τοῦ βασιλέως, καὶ οὔτε εὐρίσκονται πλησίον τοῦ βασιλέως, καὶ παραμένουν εἰς τὴν λύπην των, τί θὰ γίνῃ τότε; ἢ μήπως νομίζετε ὅτι εἶναι μικρὰ τιμωρία τὸ νὰ μὴ καταταχθῶμεν εἰς ἐκεῖνον τὸν ὄμιλον; τὸ νὰ μὴ καταξιωθῶμεν τῆς ἀνεκφράστου ἐκείνης δόξης; τὸ νὰ ἀπορριφθῶμεν καὶ νὰ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ τὴν πανήγυριν ἐκείνην τῶν ἀνεκλαλήτων ἀγαθῶν; Ὅταν μάλιστα θὰ εἶναι καὶ σκότος καὶ τριγμὸς ὀδόντων, καὶ δεσμὰ ἄλυτα, καὶ βασανιστήρια ἀτελεύτητα, καὶ πῦρ ἄσβεστον, καὶ θλίψις καὶ στενοχωρία, καὶ γλῶσσα ποὺ κολάζεται, ὅπως ἡ γλῶσσα τοῦ πλουσίου, καὶ θὰ κλαίωμεν μετὰ στεναγμῶν καὶ κανεῖς δὲν θὰ ἀκούῃ καὶ θὰ ἀναστενάζωμεν καὶ θὰ σπαράζωμεν ὑπὸ τῶν πόνων καὶ κανεῖς δὲν θὰ μᾶς προσέχη, καὶ παντοῦ θὰ προσβλέπωμεν μὲ κάποιαν ἐλπίδα βοηθείας καὶ ἀπὸ πουθενὰ κανεῖς δὲν θὰ μᾶς παρηγορῇ· ποῦ θὰ κατατάξωμεν τοὺς εὐρισκομένους εἰς αὐτά; τί ὑπάρχει ἀθλιώτερον ἀπὸ τὰς ψυχὰς ἐκεῖνας; τί δὲ ἔλεεινότερον;

5. Ἐὰν λοιπόν, εἰσερχόμενοι εἰς κάποιαν φυλακὴν, ἰδοῦμεν ἄλλους μὲν νὰ εὐρίσκωνται εἰς ρακώδη κατάστασιν, ἄλλους δὲ νὰ εἶναι δεμένοι μὲ σιδηρᾶς ἀλυσσίδας, καὶ ἄλλους νὰ εἶναι κλεισμένοι μέσα εἰς σκοτεινοὺς θαλάμους, καταθλιβώμεθα, αἰσθανώμεθα φρίκην, καὶ κάνωμεν τὰ πάντα διὰ νὰ μὴ εὐρεθῶμεν εἰς τοιαύτην κατάστασιν καὶ θλίψιν, ὅταν θὰ ὀδηγηθῶμεν εἰς αὐτὰ τὰ βασανιστήρια τῆς γεέννης δεμένοι, πῶς θὰ εἴμεθα, τί θὰ πράξωμεν; Διότι τὰ δεσμὰ ἐκεῖνα δὲν εἶναι ἀπὸ σίδηρον, ἀλλὰ εἶναι ἀπὸ φωτιάν ποὺ οὐδέποτε σβῆνει, καὶ οὔτε θὰ ὑπάρχουν συνάνθρωποί μας οἱ ὅποιοι θὰ μᾶς συμπαραστέκωνται καὶ μὲ τοὺς ὁποίους θὰ συνομιλοῦμεν φιλικά, ἀλλὰ ἄγγελοι φοβεροὶ καὶ ἀσυμπαθεῖς, τοὺς ὁποίους δὲν ἤμποροῦμεν οὔτε νὰ ἀντικρύσωμεν, καὶ οἱ ὅποιοι θὰ ὀργίζωνται πολὺ δι' ὄσας ὕβρεις

τὸν Δεσπότην ὑβρίσαμεν ὀργιζόμενοι. Οὐκ ἔστι, καθάπερ ἐνιαῦθα, τοὺς μὲν ἀργύριον, τοὺς δὲ τροφάς, τοὺς δὲ λόγους εἰσάγοντας παρακλητικούς ἰδεῖν καὶ παραμυθίας τυχεῖν, ἀλλὰ πάντα ἐκεῖ ἀσύγγνωστα. Καὶ Νῶε ἦ καὶ Ἰὼβ καὶ Δα-
5 νιήλ, καὶ τοὺς οἰκείους ἴδωσι κολαζομένους, οὐ τολμῶσι πα-
 ρασιῆναι καὶ χεῖρα ὀρέξει. Καὶ γὰρ τὴν ἐκ φύσεως συμ-
 πάθειαν ἀναιρεῖσθαι τότε συμβαίνει. Ἐπειδὴ γὰρ εὐρίσκον-
 ται δίκαιοι τέκνων καὶ ἁμαρτωλῶν πατέρες, καὶ παῖδες ἀ-
 γαστοὶ γονέων πονηρῶν (οὐ γὰρ φύσεώς ἐστιν, ἀλλὰ γνώμης
10 τὰ κακά), ὥστε καθαρὰν αὐτοῖς εἶναι τὴν εὐφροσύνην, καὶ
 μὴ τῇ τῆς συμπαθείας ἀνάγκῃ κατακλᾶσθαι τοὺς ἀπολαύον-
 τας τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, καὶ ταύτην σθέννυσθαι τότε ἐστί,
 καὶ αὐτοὺς συναγανακτεῖν τῷ Δεσπότη κατὰ τῶν οἰκείων
 σπλάγγων. Εἰ γὰρ καὶ νῦν τινες, ὅταν ἴδωσι φαύλους τοὺς
15 αὐτῶν παῖδας, ἀποκηρύττουσι, καὶ τῆς συγγενείας ἀποιέμνου-
 σι, πολλῶ μᾶλλον ἐν τῇ κρίσει τοῦτο γενήσεται.

Τοιγαροῦν μηδεὶς ἐλπίζειτω, χρησιτὰ μὴ ἐργασάμενος, τί
 χρησιτὸν, καὶ μυρίους ἔχη προγόνους δικαίους. «Ἐκαστος
 γὰρ κομίσεια», φησί, «τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπρα-
20 ξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν». Ἀκούσωμεν, παρακαλῶ, καὶ
 σαφρονῶμεν. Ἄν πῦρ ἔχῃς ἐπιθυμίας πονηρᾶς, ἐννόησον
 τῆς κολάσεως ἐκείνης τὸ πῦρ, καὶ τοῦτο κατασβεσθὲν οἴχε-
 ται. Ἄν βουληθῆς φθέγγασθαι τι τῶν ἀτόπων, ἐννόησον
 τὸν θρυγγὸν τῶν ὀδόντων, καὶ χαλινὸς ἔσται σοι φόβος.
25 Ἄν ἀρπάσαι θελήσης, ἄκουσον τοῦ δικαστοῦ λέγοντος, «Δή-
 σαιτε αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας, καὶ βάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκό-
 τος τὸ ἐξώτερον», καὶ ταύτην ἐκβαλεῖς τὴν ἐπιθυμίαν. Ἄν
 ὤμῳ καὶ ἀνελεήμων ἦς, ἀναμνίσθητι τῶν παρθένων ἐκείνων,
 αἵ, τῶν λαμπάδων αὐτῶν σβεσθεισῶν διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἔλαι-

ἔμεῖς ἐπροκαλέσαμεν εἰς τὸν Δεσπότην. Ἐκεῖ δὲν συμβαίνει ὅπως ἐδῶ, ὅπου ἄλλοι μὲν μὲ χρήματα, ἄλλοι μὲ τροφίμα καὶ ἄλλοι μὲ παρηγορητικούς λόγους μᾶς παρηγοροῦν, ἀλλὰ ὅλα εἶναι ἀσυγχώρητα. Ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι ὁ Νῶε ἢ ὁ Ἰὼβ ἢ ὁ Δανιήλ, καὶ βλέπουν τοὺς οἰκείους των νὰ τιμωροῦνται, δὲν τολμοῦν νὰ συμπαρασταθοῦν καὶ νὰ ἀπλώσουν χεῖρα βοηθείας. Διότι συμβαίνει τότε νὰ μὴ ἰσχύῃ ἡ ἐκ φύσεως συμπάθεια. Διότι εὐρίσκονται δίκαιοι πατέρες ἀμαρτωλῶν τέκνων καὶ ἀγαθοὶ παῖδες πονηρῶν γονέων (διότι τὰ κακὰ δὲν ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἐκ φύσεως συγγένειαν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν διάθεσίν μας), ὥστε ἡ εὐφροσύνη εἰς αὐτοὺς νὰ εἶναι καθαρὰ καὶ νὰ μὴ θλίβωνται αὐτοὶ ποὺ ἀπολαμβάνουν τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα, ἐξ αἰτίας τῆς ἀναγκαστικῆς συμπαθείας, καὶ θὰ συμβῆ νὰ σβῆσῃ τότε αὕτη ἡ εὐφροσύνη καὶ νὰ ἀγανακτοῦν μαζὶ μὲ τὸν Δεσπότην ἐναντίον τῶν σπλάχνων των. Διότι ἂν ἀκόμα καὶ τώρα μερικοί, ὅταν ἴδοῦν τὰ παιδιά των νὰ εἶναι φαῦλα, τὰ ἀποκηρύσσουν καὶ τὰ ἀποκόπτουν ἀπὸ τοὺς δεσμοὺς τῆς συγγενείας, πόσον μᾶλλον θὰ γίνῃ τοῦτο εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν.

Λοιπὸν κανεὶς ἄς μὴ ἐλπίζῃ νὰ ἀπολαύσῃ κάτι καλόν, ἐὰν ὁ ἴδιος δὲν ἔχῃ πράξει ἀγαθὰ, καὶ ἄς ἔχῃ μυρίους προγόνους δικαίους. Διότι λέγει· «Κάθε ἓνας θὰ ἀποκομίσῃ καὶ θὰ ἀπολαύσῃ ἀνάλογα μὲ ὅσα διὰ τοῦ σώματος ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὰ, εἴτε κακὰ»¹⁸. Ἄς ἀκούσωμεν παρακαλῶ καὶ ἄς γίνωμεν σώφρονες. Ἄν ἔχῃς μέσα σου τὸ πῦρ τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας, ἐνθυμήσου τὸ πῦρ τῆς κολάσεως ἐκείνης καὶ τότε αὐτὸ θὰ σβησθῆ καὶ θὰ καθῆ. Ἄν θελήσῃς νὰ ἐκφέρῃς διὰ τοῦ στόματός σου κάτι ἀπὸ τὰ ἀπαράδεκτα, ἐνθυμήσου τὸν τριγμὸν τῶν ὀδόντων καὶ ὁ φόβος θὰ σοῦ γίνῃ φραγμὸς. Ἄν θελήσῃς νὰ ἀρπάξῃς ἄκουσε τὸν δικαστὴν ποὺ λέγει· «Δέσατέ του πόδια καὶ χέρια, πάρετέ τον καὶ ρίψατέ τον εἰς τὸ πυκνότερον σκότος», καὶ τότε θὰ ἐκδιώξῃς αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν σου. Ἄν εἶσαι σκληρὸς καὶ ἀνελεήμων, ἐνθυμήσου τὰς παρθένους ἐκεῖνας αἱ ὁποῖαι, ἐπειδὴ ἔσβησαν αἱ λυχνίαι των ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι δὲν εἶχον ἔλαιον, ἀπεμακρύν-

ον, τοῦ νυμφῶνος ἐξέπεσον, καὶ ταχέως ἔση φιλάνθρωπος.
 Ἄν μεθύειν καὶ ιουφᾶν ἐπιθυμῆς, ἄκουσον τοῦ πλουσίου
 λέγοντος, «Πέμπρον Λάζαρον», ἵνα ἄκρω τῷ δακτύλῳ κατα-
 φύξη τὴν τηγανιζομένην γλῶσσαν, καὶ οὐ τυγχάνοντος τῆς
 5 αἰτήσεως, καὶ ταχέως ἀποσιήσῃ τοῦ πάθους. Καὶ τὰ ἄλλα
 δὲ πάντα οὕτως κατορθώσεις τῷ τρόπῳ· οὐδὲν γὰρ φορτικὸν
 ἐπέταξεν ὁ Θεός. Πόθεν οὖν φορτικὰ φαίνεται τὰ ἐπιτάγμα-
 τα; Ἄπὸ τῆς ραθυμίας τῆς ἡμετέρας. Ὡσπερ γάρ, ἐὰν
 σπουδάζωμεν, καὶ τὰ δοκοῦντα βαρέα κοῦφα ἔσται καὶ ῥά-
 10 δια, οὕτως, ἐὰν ραθυμῶμεν, καὶ τὰ φορητὰ φανεῖται δύσκο-
 λα ἡμῖν.

Ἄπερ ἅπαντα λογισάμενοι, μὴ τοὺς ιουφῶνας μακαρί-
 ζωμεν, ἀλλὰ τὸ τέλος αὐτῶν ἐννοῶμεν. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ
 κόπος καὶ πολυσαρκία, ἐκεῖ δὲ σκώληξ καὶ πῦρ. Μὴ τοὺς
 15 ἀρπάζοντας, ἀλλὰ τί τὸ τέλος αὐτῶν. Ἐνταῦθα φροντίδες
 καὶ πόνοι, ἐκεῖ δεσμὰ ἄλυτα καὶ σκότος ἐξώτερον. Μὴ τοὺς
 δόξης ἐρῶντας, ἀλλὰ τί τὸ τέλος αὐτῶν. Ἐνταῦθα δουλεία
 καὶ εἰρωνεία, ἐκεῖ ζημία πολλή καὶ τὸ διηνεκὲς ἐμπυρίζε-
 σθαι. Ἄν οὕτως ἑαυτοῖς διαλεγώμεθα, καὶ ταῦτα καὶ τὰ
 20 τοιαῦτα συνεχῶς ἐπάδωμεν ταῖς πονηραῖς ἡμῶν ἐπιθυμίαις,
 ταχέως καὶ κακίαν ἐκφύγωμεν, καὶ ἀρειὴν κατορθώσομεν,
 καὶ τὸν τῶν παρόντων ἔρωτα σβέσομεν, καὶ τὸν τῶν μελλόν-
 των ἀνάψομεν. Τί γὰρ ἔχει τὰ παρόντα βέβαιον, ἢ τί ξένον
 καὶ παράδοξον, διὸ πᾶσαν τὴν σπουδὴν εἰς αὐτὰ ἀναλίσκωμεν;
 25 Οὐχὶ τὰ αὐτὰ διαπαντὸς ὀρῶμεν ἀνακυκλούμενα, οἷον ἡμέρα
 καὶ νύξ, νύξ καὶ ἡμέρα, χειμὼν καὶ θέρος, θέρος καὶ χει-
 μῶν, καὶ πλέον οὐδέν; Ἀνάψωμεν τοίνυν τῶν μελλόντων ἀ-

19. Τὸ σκότος τὸ ἔξω τῶν ὀρίων τῆς ὑπὸ τοῦ θείου φωτὸς καταυ-
 γαζομένης βασιλείας τοῦ Χριστοῦ.

θησαν τοῦ νυμφῶνος, καὶ θὰ γίνῃς γρήγορα φιλόφρωνος. Ἐὰν ἐπιθυμῆς νὰ μεθύῃς καὶ νὰ ζῆς μὲ ἀπολαύσεις, ἄκουσε τὸν πλούσιον ποῦ λέγει, «στεῖλε τὸν Λάζαρον» διὰ νὰ δροσίση μὲ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου του τὴν κατακαιομένην γλῶσσαν μου καὶ ποῦ δὲν ἱκανοποιεῖται ἢ παράκλησίς του, καὶ γρήγορα θὰ ἀπομακρυνθῆς ἀπὸ τὸ πάθος. Καὶ ὅλα τὰ ἄλλα θὰ τὰ ἐπιτύχῃς μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, διότι τίποτε τὸ ὑπερβολικὸν δὲν ἐπρόσταξεν ὁ Θεός. Ἐξ αἰτίας τίνος φαίνονται τὰ προστάγματα ὅτι εἶναι ἀνυπόφορα; Ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς μας ραθυμίας. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐὰν εἴμεθα ἐν ἐγρηγόρσει καὶ αὐτὰ ποῦ φαίνονται ὡς ἀνυπόφορα καὶ βαρέα θὰ εἶναι ἐλαφρὰ καὶ εὐκόλα, ἔτσι, ἐὰν εἴμεθα ὀκνηροὶ καὶ αὐτὰ ποῦ ἤμποροῦμεν νὰ τὰ ὑποφέρωμεν μᾶς φαίνονται δύσκολα.

Ἐὰν σκεφθῶμεν ὅλα αὐτά, ἂς μὴ μακαρίζωμεν αὐτοὺς ποῦ ζοῦν μὲ ἀπολαύσεις, ἀλλὰ νὰ σκεπτόμεθα τὸ τέλος αὐτῶν. Διότι ἐδῶ μὲν κόπρος καὶ παχυσαρκία, ἐκεῖ δὲ σκώληξ καὶ πῦρ. Ἐὰς μὴ μακαρίζωμεν τοὺς ἀρπάζοντας, ἀλλὰ νὰ σκεπτόμεθα ποῖον εἶναι τὸ τέλος αὐτῶν. Ἐδῶ φροντίδες καὶ κόποι, ἐκεῖ δεσμὰ ἅλυτα καὶ σκότος ἐξώτερον¹⁹. Ἐὰς μὴ μακαρίζωμεν αὐτοὺς ποῦ ἠγάπησαν ἐδῶ τὴν δόξαν, ἀλλὰ νὰ σκεπτόμεθα ποῖον εἶναι τὸ τέλος των. Ἐδῶ δουλικότης καὶ ὑποκρισία, ἐκεῖ πολλὴ ζημία καὶ ἡ συνεχῆς κατάφλεξις. Ἐὰν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον σκεπτόμεθα καὶ ἐπαναλαμβάνομεν συνεχῶς αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια εἰς τὰς πονηράς μας ἐπιθυμίας, συντόμως καὶ τὴν κακίαν θὰ ἀποφύγωμεν καὶ τὴν ἀρετὴν θὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὸν ἔρωτα διὰ τὰς παρούσας ἀπολαύσεις θὰ σβήσωμεν καὶ θὰ ἀνάψωμεν τὸν ἔρωτα διὰ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ. Διότι τί βέβαιον καὶ μόνιμον ἔχουν τὰ παρόντα ἢ τί ξένον καὶ παράδοξον διὰ νὰ δαπανῶμεν εἰς αὐτὰ ὅλην τὴν φροντίδα μας; Δὲν παρατηροῦμεν συνεχῶς τὰ ἴδια νὰ διαδέχωνται τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, ὅπως ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύχτα, ἡ νύχτα καὶ ἡ ἡμέρα, χειμῶνας καὶ καλοκαίρι, καλοκαίρι καὶ χειμῶνας καὶ τίποτε περισσότερον; Ἐὰς ἀνάψωμεν λοιπὸν τὸν πόθον διὰ τὰ μέλλοντα

γαθῶν τὸν πόθον. Μεγάλη γὰρ ἀπόκειται δόξα τοῖς δικαίοις, καὶ ἦν οὐκ ἔνι παρασιῆσαι λόγῳ. Τὰ γὰρ σώματα μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀπολαβόντες ἀφθαρτα, συνδοξάζονται καὶ συμβασιλεύουσι τῷ Χριστῷ.

- 5 6. Τοῦτο δὲ ἡλικὸν ἐστίν, ἐντεῦθεν εἰσόμεθα· μᾶλλον δὲ σαφῶς μὲν οὐδαμόθεν εἰσόμεθα· ὥστε δὲ ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν ἀναχθέντες, μικρὰν γοῦν τινα λάβωμεν ἔννοιαν, ὡς ἂν οἶός τε ᾧ, παρασιῆσαι πειράσομαι τὸ λεχθέν. Εἰπέ γάρ μοι, εἴ τίς σε γεγηρακότα καὶ ἐν πενίᾳ ζῶντα ἐπηγ-
- 10 γέλειο ποιήσῃν ἐξαίφνης νέον, καὶ εἰς αὐτὴν ἄξιον τῆς ἡλικίας τὴν ἀκμήν, καὶ σφόδρα ἰσχυρὸν καὶ ὠραῖον ὑπὲρ πάντας κατασκευάσῃν, καὶ βασιλείαν δώσῃν τῆς γῆς ἀπάσης ἐπὶ ἔτεσι χιλίοις, βασιλείαν εἰρήνην ἔχουσαν θαυσιάτην, τί οὐκ ἂν ὑπὲρ ταύτης εἴλου τῆς ὑποθέσεως καὶ ποιῆσαι καὶ παθεῖν;
- 15 Ἴδου τοίνυν, ὁ Χριστὸς οὐχὶ ταῦτα, ἀλλὰ πολλῷ μείζονα τούτων ἐπαγγέλλεται. Οὐ γὰρ ὅσον γήρως καὶ νεότητος τὸ μέσον, τοσοῦτον φθορᾶς καὶ ἀφθαρσίας τὸ διάφορον· οὐδὲ ὅσον βασιλείας καὶ πενίας, τοσοῦτον τῆς δόξης τῆς παρουσίας καὶ τῆς μελλούσης, ἀλλ' ὅσον ὄνειράτων καὶ ἀληθείας. Μᾶλλον
- 20 δὲ οὐδὲν οὐδέπω εἴρηκα· οὐδὲ γὰρ ἐστὶ λόγος ἰκανὸς παρασιῆσαι τὸ μέγεθος τῆς διαφορᾶς τῶν ἐσομένων πρὸς τὰ παρόντα. Χρόνου δὲ ἕνεκεν, οὐδὲ ἐννοῆσαι ὅλως ἐστὶ διαφορὰν. Πῶς γὰρ ἂν τις παραβάλῃ τοῖς παροῦσι ζωὴν πέρας οὐκ ἔχουσαν; Τῆς δὲ εἰρήνης τοσοῦτο τὸ μέσον, ὅσον
- 25 εἰρήνης καὶ πολέμου τὸ διάφορον· καὶ τῆς φθορᾶς καὶ τῆς ἀφθαρσίας, ὅσον θῶλου πηλίνης ὁ καθαρὸς μαργαρίτης ἀμείνων. Μᾶλλον δέ, ὅσα ἂν εἴπῃ τις, οὐδὲν παρασιῆσαι δυναθήσεται. Κἂν γὰρ τῷ τῆς ἀκτίνος παραβάλῃ φωτὶ τὸ κάλλος τῶν ἰοίτε σωμάτων, κἂν ἀστραπῇ τῇ φανοιάτῃ, οὐδὲν οὐ-

ἀγαθά, διότι ἐπιφυλάσσεται μεγάλη δόξα εἰς τοὺς δικαίους, τὴν ὁποίαν δὲν ἤμπορῶ νὰ περιγράψω διὰ τῶν λόγων. Διότι τὰ σώματα μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀφοῦ θὰ τὰ ξαναλάβωμεν ἀφθαρτα, θὰ δοξάζωνται καὶ θὰ βασιλεύουν μαζὶ μὲ τὸν Χριστόν.

6. Τί σημαίνει τοῦτο θὰ τὸ γνωρίσωμεν ἀπὸ αὐτὰ πρὸ συμβαίνουν εἰς τὴν ἐδῶ ζωὴν, μᾶλλον δὲ πλήρως ἀπὸ πουθενὰ δὲν θὰ τὸ γνωρίσωμεν· ὥστε, ἀφοῦ ὀδηγηθῶμεν ἀπὸ τὰ παρ' ἡμῖν ἀγαθά νὰ σχηματίσωμεν κάποια μικρὰν ἰδέαν περὶ αὐτῶν· θὰ προσπαθῆσω δέ, ὅσον μοῦ ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις μου, νὰ ἀναπτύξω τὸ λεχθέν. Διότι εἶπέ μου, ἐὰν κάποιος, σὲ πρὸ ἔχεις γηράσει καὶ ζῆς μέσα εἰς τὴν πτωχείαν, σοῦ ὑπέσχετο ξαφνικὰ νὰ σὲ κάμη νέον καὶ νὰ σὲ φέρῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας καὶ νὰ σὲ κάμη πολὺ δυνατὸν καὶ ὠραιότερον ἀπὸ κάθε ἓνα καὶ νὰ σοῦ δώσῃ τὴν βασιλείαν ὅλης τῆς γῆς διὰ χίλια ἔτη, βασιλείαν, ἢ ὁποία θὰ συνοδεύεται ἀπὸ μεγάλην εἰρήνην, τί δὲν θὰ ἐπροτιμοῦσες δι' αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν νὰ κάμῃς καὶ νὰ πάθῃς; Νὰ λοιπόν, ὁ Χριστὸς ὄχι αὐτά, ἀλλὰ πολὺ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτὰ ὑπόσχεται. Διότι δὲν εἶναι τόση ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ γῆρατος καὶ τῆς νεότητος, ὅση εἶναι μεταξὺ φθορᾶς καὶ ἀφθαρσίας, οὔτε εἶναι τόση ἡ διαφορὰ μεταξὺ βασιλείας καὶ πενίας, ὅση μεταξὺ τῆς παρουσίας δόξης καὶ τῆς μελλούσης, ἀλλὰ εἶναι τόση ὅση διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ ὀνείρων καὶ ἀληθείας. Μᾶλλον δὲ πάλιν τίποτε δὲν εἶπα, διότι δὲν ὑπάρχει λόγος ἱκανὸς νὰ παρουσιάσῃ τὸ μέγεθος τῆς διαφορᾶς αὐτῶν πρὸς τὰ παρόντα. Διότι πῶς θὰ ἤμποροῦσε νὰ συγκρίνῃ κανεὶς τὰ παρόντα μὲ τὴν ζωὴν ἢ ὁποία δὲν ἔχει τέλος; Τῆς δὲ εἰρήνης ἡ διαφορὰ εἶναι τόσον μεγάλη, ὅση εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξὺ εἰρήνης καὶ πολέμου, καὶ τῆς φθορᾶς καὶ τῆς ἀφθαρσίας ἡ διαφορὰ εἶναι ὅση εἶναι καὶ ἡ διαφορὰ ἐνὸς πηλίνου βύλου καὶ ἐνὸς μαργαριταριοῦ. Μᾶλλον δὲ ὅσα καὶ ἂν εἶπῃ κανεὶς, δὲν θὰ ἤμπορέσῃ νὰ παρουσιάσῃ τίποτε. Διότι καὶ ἂν ἀκόμα παραβάλω τὸ κάλλος τῶν τότε σωμάτων μὲ τὸ φῶς τῆς ἀκτίνος

δέπω τῆς λαμπρότητος ἐκείνης ἄξιον ἐρῶ. Ὑπὲρ δὴ τούτων πόσα οὐκ ἄξιον προέσθαι χρήματα καὶ σώματα; μᾶλλον δὲ πόσας οὐκ ἄξιον προέσθαι ψυχάς;

Νῦν δέ, εἰ μὲν τίς σε εἰς βασιλεία εἰσήγαγε καὶ πάντων παρόντων διαλεχθῆναί σοι τὸν βασιλέα παρεσκεύασε καὶ ὁμοιράπεζον ἀντιῶ καὶ ὁμοδίαιτον ἐποίησε, πάντων ἂν ἔφησσαν τὸν εἶναι μακαριώτερον· εἰς δὲ τὸν οὐρανὸν μέλλων ἀναβῆναι καὶ παρ' αὐτὸν ἐσιάναι τὸν βασιλέα τῶν ὄλων καὶ τοῖς ἀγγέλοις ἀντιλάμπειν καὶ τῆς ἀπροσίτου δόξης ἀπολαύειν ἐκείνης, ἀμφιβάλλεις εἰ δέοι προέσθαι χρήματα, δέον, εἰ καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν ἀποδύσασθαι ἕδει, σκιριτῶν καὶ ἀγάλλεσθαι καὶ πτεροῦσθαι ὑπὸ τῆς ἡδονῆς; Σὺ δέ, ἵνα μὲν ἀρχὴν λάβῃς τὴν παρέχουσάν σοι κλοπῶν ἀφορμὰς (οὐ γὰρ κέρδος τὸ τοιοῦτον ἐγὼ καλῶ), καὶ τὰ ὄντα ἐκβάλλεις καὶ τὰ ἑτέρων δανεισάμενος, εἰ δέοι, καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα ὑποθέσθαι οὐ κατοκνεῖς, τῆς δὲ βασιλείας τῶν οὐρανῶν προκειμένης, τῆς οὐδένα διάδοχον ἐχούσης ἀρχῆς, ὁκνεῖς καὶ ἀναδύῃ καὶ πρὸς χρήματα κέχηνας; καὶ οὐκ ἐννοεῖς, διτι εἰ τὰ πρὸς ἡμᾶς τοῦ οὐρανοῦ μέρη οὕτω καλὰ καὶ τερπνά, ἡλίκα τὰ ἀνώτατα, καὶ ὁ τοῦ οὐρανοῦ οὐρανός;

Ἄλλ' ἐπειδὴ σωματικοῖς ὀφθαλοῖς ταῦτα ἰδεῖν οὐκ ἔστιν, ἀνάβηθι τῶ λογισμῶ, καὶ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν τοῦτον σιάς, ἀνάβλεπον εἰς ἐκεῖνον τὸν ἀνωτέρω τούτου οὐρανόν, εἰς τὸ ὕψος τὸ ἄπειρον, εἰς τὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτον, εἰς τοὺς δῆμους τῶν ἀγγέλων, εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀρχαγγέλων, εἰς

ἀκόμα καὶ ἂν τὸν παραβάλω μὲ τὴν φωτεινοτάτην ἀστραπὴν τίποτε ἀντάξιον τῆς λαμπρότητος ἐκείνης δὲν θὰ εἰπῶ. Ὑπὲρ αὐτῶν πόσα χρήματα καὶ σώματα δὲν ἤξιζε νὰ ἐγκαταλείψωμεν; μᾶλλον δὲ πόσας ζωὰς δὲν ἤξιζε νὰ ἀπαρνηθῶμεν;

Τώρα, ἐὰν μὲν κάποιος σὲ ὀδήγει μέσα εἰς βασιλικά ἀνάκτορα καὶ σὲ παρουσίαζε νὰ συνομιλήσης μὲ τὸν βασιλέα παρουσίᾳ ὄλων, καὶ σὲ ἔβαζε νὰ παρακαθήσης εἰς τὸ ἴδιον τραπέζι καὶ νὰ φάγῃς μαζί του, θὰ ἐθεώρεις τὸν ἑαυτόν σου εὐτυχέστερον ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους· ὅταν ὅμως πρόκειται νὰ ἀναβῆς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ σταθῆς πλησίον τοῦ βασιλέως τῶν ὄλων, καὶ νὰ λάμπῃς ὅπως οἱ ἄγγελοι, καὶ νὰ ἀπολαμβάνῃς τῆς ἀπροσίτου ἐκείνης δόξης, ἀμφιβάλλεις ἐὰν πρέπει νὰ ἐγκαταλείψῃς τὰ χρήματα, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε, καὶ ἂν ἀκόμη ἐχρειάζετο καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν νὰ χάσῃς, νὰ πηδᾷς ἀπὸ χαρὰν καὶ νὰ ἀγάλλεσαι καὶ νὰ πετᾷς ἀπὸ εὐχαρίστησιν; Σὺ ὅμως, προκειμένου νὰ εὐρεθῆς εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην πού θὰ σοῦ παρέχῃ ἀφορμὰς διὰ κλοπᾶς (διότι δὲν τὸ ὀνομάζω αὐτὸ ἐγὼ κέρδος) καὶ αὐτὰ πού ἔχεις τὰ ἀπορρίπτεις, καὶ ἀπὸ ἄλλους δανείζεις τὰ ἰδικά των, ἐὰν παραστῆ ἀνάγκη καὶ τὴν γυναῖκα σου καὶ τὰ τέκνα σου δὲν διστάζεις νὰ τὰ βάλλῃς ὡς ὑποθήκην, διὰ τὴν βασιλείαν ὅμως τῶν οὐρανῶν πού εἶναι ἐμπρὸς σου, τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀνώτερον, διστάζεις καὶ ὑποχωρεῖς, καὶ μένεις μὲ ἀνοικτὸν τὸ στόμα ἐμπρὸς εἰς τὰ χρήματα; καὶ δὲν ἀντιλαμβάνεσαι ὅτι ἐὰν τὰ πρὸς ἡμᾶς μέρη τοῦ οὐρανοῦ εἶναι τόσον καλὰ καὶ εὐχάριστα, πόσον καλύτερα θὰ εἶναι τὰ ἀνώτατα, καὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ;

Ἄλλὰ ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ ἰδῆς αὐτὰ μὲ τοὺς σωματικούς ὀφθαλμούς, ἀνέβα μὲ τὴν σκέψιν σου καὶ ἀφοῦ σταθῆς ἐπάνω ἀπὸ τὸν οὐρανόν, κοίταξε εἰς ἐκεῖνον τὸν οὐρανὸν πού εὐρίσκεται ἐπάνω εἰς αὐτόν, εἰς τὸ ὕψος τὸ ἄπειρον, εἰς τὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτον, εἰς τὰ πλήθη τῶν ἀγγέλων, εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀρχαγγέλων εἰς τὰς ἄλλας δυνάμεις

τὰς ἄλλας δυνάμεις τὰς ἀσωμάτους· καὶ πάλιν ἐπιλαβοῦ τῆς
 παρ' ἡμῖν εἰκόνας, καταβάς ἄνωθεν καὶ ὑπόγραφόν μοι τὰ
 περὶ τὸν βασιλέα τὸν ἐπὶ γῆς, οἶον, ἄνδρας χρυσοφοροῦν-
 τας, καὶ ζευγὸς λευκῶν ἡμιόνων χρυσῶ καλλωπιζομένων
 5 καὶ ὄχημα λιθοκόλλητον, καὶ πέταλα τούτῳ περισειόμενα,
 καὶ δράκοντας ἐν ἱματίοις σχηματιζομένους σηρικοῖς, καὶ
 ἀσπίδας χρυσοῦς ἐχούσας ὀφθαλμούς, καὶ ἵππους χρυσοφο-
 ροῦντας, καὶ χαλινοὺς χρυσοῦς. Ἄλλ' ὅταν τὸν βασιλέα ἴ-
 δωμεν, οὐδὲν τούτων ὀρῶμεν λοιπόν· ἐκεῖνος γὰρ ἡμᾶς ἐ-
 10 πιστρέφει μόνος, καὶ τὰ πορφυρᾶ ἱμάτια, καὶ τὸ διάδημα,
 καὶ ἡ καθέδρα, καὶ ἡ περόνη, καὶ τὰ ὑποδήματα, καὶ ἡ τῆς
 ὄψεως λαμπηδών.

Ταῦτα οὖν ἅπαντα συναγαγὼν ἀκριβῶς, ἀπὸ τούτων με-
 τὰθες πάλιν ἐπὶ τὰ ἄνω τὸν λογισμόν, καὶ τὴν ἡμέραν ἐννόη-
 15 σον τὴν φοβεράν, καθ' ἣν ὁ Χριστὸς παραγίνεται. Οὐ γὰρ
 ζευγὸς ἡμιόνων ὄψει τότε, οὐδὲ ὄχηματα χρυσᾶ, οὐδὲ δρά-
 κοντας καὶ ἀσπίδας, ἀλλ' ὁ πολλῆς γέμει φρίκης, καὶ τισαύ-
 την ἐμποιεῖ τὴν ἔκστασιν, ὡς καὶ αὐτὰς ἐκπλαγῆναι τὰς οὐ-
 ρανίους δυνάμεις· «Αἶ» γὰρ «δυνάμεις τῶν οὐρανῶν», φη-
 20 σί, «σαλευθήσονται». Τότε ἀνοίγεται μὲν ἅπας ὁ οὐρανός,
 κάτεισι δὲ ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Υἱός, οὐκ εἴκοσι, οὐδὲ ἐ-
 κατὸν δορυφορούντων αὐτόν, ἀλλὰ χιλιάδων καὶ μυριάδων
 ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων, καὶ πάντα ἔσται φόβου καὶ
 τρόμου μεσιὰ, τῆς γῆς ἀναρρηγνυμένης, καὶ τῶν πάποτε
 25 γενομένων ἀνθρώπων, ἐξ οὗ γέγονεν ὁ Ἀδὰμ μέχρι τῆς ἡ-
 μέρας ἐκείνης, ἀπὸ γῆς ἀνισταμένων, καὶ ἀρπαζομένων, αὐ-
 τοῦ μετὰ τισαύτης φαινομένου δόξης, ὥστε τὸν ἥλιον καὶ τὴν

τὰς ἀσωμάτους, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀφοῦ κατεβῆς ἀπὸ ἐκεῖ ἐπάνω ἐξέτασε τὴν εἰκόνα ποὺ παρουσιάζουν τὰ ἐδῶ πράγματα καὶ περιέγραψε μου τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ἐπίγειον βασιλέα, δηλαδή, τοὺς ἄνδρας ποὺ φοροῦν πολυτελεῖ ἑνδύματα καὶ τὸν περιστοιχίζου, τὸ ζεῦγος τῶν λευκῶν ἀλόγων ποὺ εἶναι στολισμένα διὰ χρυσοῦ, καὶ τὴν ἄμαξαν ποὺ εἶναι κοσμημένη μὲ πολυτίμους λίθους καὶ τὰ διάφορα στολίδια ποὺ κινουῦνται ὀλόγυρα ἀπὸ αὐτὴν καὶ τοὺς δράκοντας ποὺ σχηματίζονται ἐπάνω εἰς τὰ μεταξωτὰ των ἐνδύματα, καὶ τὰς ἀσπίδας ποὺ ἔχουν ἐπάνω των στολίσματα ὁμοιάζοντα μὲ χρυσοῦς ὀφθαλμούς, καὶ τὰ ἄλογα τὰ στολισμένα μὲ χρυσοποίκιλτα ἐξαρτήματα καὶ τὰ χρυσᾶ χαλινάρια. Μόλις ὅμως ἰδοῦμεν τὸν βασιλέα τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν βλέπομεν πλέον, διότι ἐκεῖνος μόνον μᾶς προσελκύει καὶ τὰ πορφυρόχροα ἱμάτια, καὶ τὸ στέμμα καὶ ὁ θρόνος καὶ ἡ περόνη καὶ τὰ ὑποδήματα καὶ ἡ λαμπρὰ ἐμφάνισίς του.

Αὐτὰ λοιπὸν ὅλα ἀφοῦ τὰ συγκεντρώσῃς εἰς τὸν νοῦν σου λεπτομερῶς, μετάφερε εἰς τὴν συνέχειαν ἀπὸ αὐτὰ τὴν σκέψιν σου εἰς τὰ οὐράνια καὶ σκέψου τὴν φοβερὰν ἡμέραν τῆς κρίσεως κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἔλθῃ ὁ Χριστός. Διότι τότε δὲν θὰ ἀντικρύσῃς ζεῦγος ἡμιόνων, οὔτε χρυσᾶς ἀμάξας, οὔτε δράκοντας καὶ ἀσπίδας, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ μᾶς γεμίζει πολλὴν φρίκην καὶ μᾶς δημιουργεῖ τόσῃν ἔκστασιν, ὥστε καὶ αὐταὶ ἀκόμα αἱ οὐράναι δυνάμεις νὰ ἐκπλαγοῦν. Διότι λέγει, «αἱ οὐράναι δυνάμεις, ποὺ συκρατοῦν τὴν ἁρμονίαν τοῦ σύμπαντος, θὰ σαλευθοῦν»²⁰. Τότε μὲν θὰ ἀνοίξῃ ὅλος ὁ οὐρανὸς καὶ θὰ κατέβῃ ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν θὰ τὸν περιστοιχίζου μόνον εἴκοσι καὶ ἑκατόν, ἀλλὰ θὰ περιστοιχίζεται ὑπὸ πλήθους χιλιάδων καὶ μυριάδων ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων, καὶ ὅλα θὰ εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ φόβον καὶ τρόμον καὶ ἡ γῆ θὰ ἀνοίξῃ, καὶ ὅσοι ἄνθρωποι ὑπῆρξαν ἀπὸ τὸν Ἀδὰμ μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, θὰ ἀναστηθοῦν καὶ θὰ ἀρπαγοῦν, καὶ θὰ ἔχῃ ὁ Χριστὸς τέτοιαν δόξαν, ὥστε ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη θὰ

σελήνην ἅπαν κρύψαι τὸ φῶς, ὑπὸ τῆς αὐγῆς ἐκείνης ὑπερ-
λαμπόμενον.

Ἄλλ' οἴμοι τῆς πολλῆς ἀναισθησίας, ὅτι, τοιούτων προσ-
δοκωμένων ἀγαθῶν, ἔτι πρὸς τὰ παρόντα κεχήναμεν, καὶ
5 οὐκ ἐννοοῦμεν τῶν διαδόλου τὴν κακουργίαν, ὅς διὰ τῶν μι-
κρῶν τὰ μεγάλα ἡμᾶς ἀφαιρεῖται, καὶ δίδωσι πηλόν, ἵνα
ἀρπάσῃ οὐρανόν, καὶ δείκνυσι σκιάν, ἵνα ἐκβάλῃ τῆς ἀλη-
θείας, καὶ ἐν ὄνειροις φαντάζει (τοῦτο γὰρ ὁ παρὼν πλοῦ-
τος), ἵν', ἡμέρας γενομένης, δείξῃ πάντων πενεσιτέρους. Ἄ-
10 περ μαθόντες, ἀγαπητοί, φύγωμεν τὸν ἐκείνου δόλον, φύ-
φωγεν τὴν μετ' ἐκείνου κατὰκρισιν, ἵνα μὴ καὶ πρὸς ἡμᾶς ὁ
κριτῆς εἴπῃ «Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ
πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαδόλῳ καὶ τοῖς ἀγ-
γέλοις αὐτοῦ».

15 7. Ἄλλὰ φιλόανθρωπός ἐστιν ὁ Θεός· οὐκ ἔσται τοῦτο,
φησὶν. Οὐκοῦν εἰκῆ γέγραπται; Οὐχί, φησὶν, ἀλλὰ πρὸς
ἀπειλήν μόνον, ἵνα σωφρονῶμεν. Ἄν οὐ μὴ σωφρονῶμεν,
ἀλλὰ μένωμεν κακοί, οὐκ ἐπάξει τὴν κόλασιν; εἶπέ μοι.
Οὐκοῦν οὐδὲ τοῖς ἀγαθοῖς ἀποδώσει τὰς ἀμοιβάς; Ναί,
20 φησί· τοῦτο γὰρ πρόπον αὐτῷ καὶ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν εὐεργετεῖν.
Ὡστε ἐκεῖνα ἀληθῆ καὶ πάντως ἔσται, τὰ δὲ τῶν κολάσεων
οὐ πάντως; Ὡ τῆς πολλῆς τοῦ διαδόλου κακοτεχνίας, ὧ
τῆς ἀπανθρώπου ταύτης φιλανθρωπίας. Ἐκείνου γὰρ ἐστιν
οὗτος ὁ λογισμὸς χάριν ἀνόνητον χαριζόμενος καὶ ραθύμους
25 ποιῶν. Ἐπειδὴ γὰρ οἶδεν, ὅτι τῆς κολάσεως ὁ φόβος, καθά-
περ τις χαλινός, τὴν ἡμετέραν ἄγχει ψυχὴν, καὶ τῶν κακῶν
ἀνασιτέλλει, πάντα ποιεῖ καὶ πραγματεύεται, ὥστε πρόρριζον

κρύψουν ὅλον τὸ φῶς των, διότι θὰ καλυφθῆ τὸ φῶς των ἀπὸ τὴν λάμπην τοῦ Χριστοῦ.

Ἄλλά, ἀλλοίμονον, διὰ τὴν πολλὴν ἀναισθησίαν μας, διότι, ἐνῶ ἀναμένομεν τέτοια ἀγαθὰ, ἐξακολουθοῦμεν ἀκόμη νὰ χάσκωμεν πρὸς τὰ παρόντα, καὶ δὲν ἀντιλαμβανόμεθα τὴν κακουργίαν τοῦ διαβόλου, ὁ ὁποῖος διὰ τῶν μικρῶν καὶ προσκαίρων κατορθώνει νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ ἡμᾶς τὰ μεγάλα, καὶ μᾶς χαρίζει πηλόν, διὰ νὰ μᾶς ἀρπάξῃ τὸν οὐρανόν, καὶ μᾶς δείχνει τὴν σκιάν, διὰ νὰ μᾶς βγάλῃ ἔξω ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, καὶ μᾶς προξενεῖ ζωηρὰν ἐντύπωσιν εἰς τὰ ὄνειρα (διότι ἔτσι εἶναι ὁ παρῶν πλοῦτος), διὰ νὰ μᾶς φανερώσῃ πρὸ φτωχοῦς ἀπὸ ὅλους ὅταν θὰ ἔλθῃ ἡ ἡμέρα. Αὐτὰ ἀφοῦ ἐμάθαμεν, ἀγαπητοί, ἅς ἀποφύγωμεν τὴν δολιότητα ἐκείνου, ἅς ἀποφύγωμεν τὴν κατάκρισιν μαζὶ μὲ ἐκεῖνον, διὰ νὰ μὴ εἰπῆ καὶ πρὸς ἡμᾶς ὁ κριτής· «φύγετε μακρὰ ἀπὸ ἐμὲ σεῖς οἱ καταραμένοι καὶ πηγαίνετε εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ, πού ἔχει ἐτοιμασθῆ διὰ τὸν διάβολον καὶ τοὺς πονηροὺς ἀγγέλους του»²¹.

7. Ἄλλ' ὅμως ὁ Θεὸς εἶναι φιλόανθρωπος· δὲν θὰ συμβῆ αὐτό, λέγει. Ἔρα λοιπὸν ἀσκόπως ἔχει γραφῆ αὐτό; Ὁχι, λέγει, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἀπειλήν διὰ νὰ εἴμεθα σώφρονες. Ἄν λοιπὸν δὲν δείχνωμεν σωφροσύνην, ἀλλὰ παραμένωμεν κακοί, εἰπέ μου, δὲν θὰ μᾶς τιμωρήσῃ; Ὡστε λοιπὸν οὔτε τοὺς ἀγαθοὺς θὰ ἐπιβραβεύσῃ; Ναί, λέγει· διότι αὐτὸ ἀρμόζει εἰς αὐτόν, τὸ νὰ εὐεργετῆ δηλαδὴ καὶ παρὰ τὴν ἀξίαν. Ὡστε ἐκεῖνα πού ἀφοροῦν τὰς ἀμοιβὰς εἶναι ἀληθῆ καὶ ὅπωςδήποτε θὰ ἐκπληρωθοῦν, ἐκεῖνα ὅμως πού ἀφοροῦν τὰς τιμωρίας δὲν θὰ πραγματοποιηθοῦν; Ὡ τῆς μεγάλης δολιότητος τοῦ διαβόλου, ὡ τῆς ἀπανθρώπου αὐτῆς φιλανθρωπίας. Διότι ὁ συλλογισμὸς αὐτὸς εἶναι τοῦ διαβόλου, ὁ ὁποῖος μᾶς δημιουργεῖ ἀνώφελον χάριν καὶ μᾶς κάμει ραθύμους. Διότι, ἐπειδὴ γνωρίζει ὅτι ὁ φόβος τῆς τιμωρίας συγκρατεῖ τὴν ψυχὴν μας, ὅπως ἀκριβῶς κάποιον χαλινάρι, καὶ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰ κακά, ἀγωνίζεται καὶ κάμει τὰ πάντα ὥστε νὰ ξεριζώσῃ ἀπὸ μέσα

ἀνασπάσαι τοῦτον, ἵνα λοιπὸν ἀδεῶς κατὰ κρημνῶν φε-
ρώμεθα.

Πῶς οὖν αὐτοῦ περιγενώμεθα; Ὅσα ἂν εἴπωμεν ἀπὸ
τῶν Γραφῶν, ἐροῦσιν οἱ ἀντιλέγοντες, ὅτι ἀπειλῆς ἕνεκεν
5 γέγραπται. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν μελλόντων ἔχοιεν ἂν τοῦτο
λέγειν, εἰ καὶ λίαν ἀσεβῶς· περὶ δὲ τῶν ἐκβεβηκότων οὐκ
ἔτι, καὶ τέλος ἐσχηκότων. Ἐρώμεθα τοίνυν αὐτούς· Ἠκού-
σατε περὶ τοῦ κατακλυσοῦ καὶ τῆς πανωλεθρίας ἐκείνης;
μὴ κἀκεῖνο ἀπειλῆς ἕνεκεν εἶρητο; οὐχὶ γέγονε, καὶ εἰς
10 ἔργον ἐξέβη; οὐχὶ καὶ τὰ ὄρη μαρτυρεῖ τῆς Ἀρμενίας, ἔνθα
ἡ κιβωτὸς ἰδρῦθη; οὐχὶ καὶ τὰ λείψανα αὐτῆς ἕως νῦν ἐ-
κεῖ σώζεται πρὸς ἡμετέραν ὑπόμνησιν; Τοιαῦτα καὶ τότε
πολλοὶ ἔλεγον, καὶ ἐν ἑκατὸν ἔτεσι τῆς κιβωτοῦ τεκταινομέ-
νης, καὶ τῶν ξύλων κατασκευαζομένων, καὶ τοῦ δικαίου
15 βοῶντος, οὐδεὶς ὁ πιστεύων ἦν· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἐπίστευσαν
τῇ διὰ τῶν ρημάτων ἀπειλῇ, τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ὑπέ-
στησαν τιμωρίαν ἀθρόον. Εἶτα ὁ τοιαύτην κόλασιν ἐπαγα-
γῶν ἐκείνοις, οὐ πολλῶ μᾶλλον ἐπάξει ἡμῖν; οὐ γὰρ ἐλάτιο-
να τῶν τότε κακῶν τὰ νῦν γινόμενα. Τότε μὲν γὰρ ἐπιμι-
20 ξίας ἐποίουν ἀθέσμους· «Εἰσηλθόν» γάρ, φησὶν, «οἱ υἱοὶ
τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων»· νῦν δὲ οὐκ
ἔστιν εἶδος ἁμαρτίας, ἄπρακτον, ὃ καταλιμπάνεται.

Ἀλλ', εἰ δοκεῖ, καὶ ἐφ' ἕτερα κολάσεως εἶδη τὸν λόγον
ἀγάγωμεν, ἵνα ἐκ τῶν γενομένων καὶ τὰ μέλλοντα πιστευθῇ.
25 Ἐπεδήμησέ τις ὑμῶν τῇ Παλαιστίνῃ ποιέ; Ἐγώ γε οἶμαι.
Οὐκοῦν ὑμεῖς μαρτυρήσατε τῇ ἀληθείᾳ τῶν λεγομένων. Ἀ-
οκάλωνος γὰρ καὶ Γάζης ἀνώτερον εἰς αὐτὸ τοῦ Ἰορδάνου

μας τὸν φόβον τῆς τιμωρίας, ὥστε εἰς τὸ ἐξῆς νὰ βαδίζωμεν ἀφόβως πρὸς τὸν κρημνόν.

Πῶς λοιπὸν θὰ ὑπερισχύσωμεν αὐτοῦ; "Ὅσα καὶ ἂν θελήσωμεν ν' ἀναφέρωμεν ἀπὸ τὰς Γραφὰς θὰ εἰποῦν οἱ ἀντιλέγοντες ὅτι ὅλα αὐτὰ ἔχουν γραφῇ πρὸς ἀπειλήν. Περὶ μὲν ἐκείνων πού πρόκειται νὰ συμβοῦν εἰς τὸ μέλλον θὰ ἤμποροῦσαν ἴσως νὰ τὰ εἰποῦν αὐτά, ἂν καὶ βέβαια αὐτὸ θὰ ἀπετέλει μεγάλην ἀσέβειαν, δι' ἐκεῖνα ὅμως πού συνέβησαν καὶ ἔλαβαν τέλος δὲν ἤμποροῦν νὰ τὰ ἰσχυρισθοῦν αὐτά. Θὰ ἐρωτήσωμεν λοιπὸν αὐτούς: "Ἐχετε ἀκούσει περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ καὶ τῆς καταστροφῆς ἐκείνης; Δὲν συνέβη καὶ δὲν ἐπραγματοποιήθη; Δὲν τὸν βεβαιώνουν καὶ τὰ ὄρη τῆς Ἀρμενίας, ὅπου ἐστάθη ἡ Κιβωτός; Δὲν διασώζονται καὶ τὰ θραύσματα αὐτῆς ἕως τώρα, διὰ νὰ μᾶς ὑπενθυμίζουν τὸ γεγονός; Τέτοια ἔλεγαν καὶ τότε οἱ πολλοί, καὶ ἐνῶ ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη κατεσκευάζετο ἡ κιβωτός καὶ ἐσυναρμολογεῖτο διὰ τῶν ξύλων, καὶ ἐφώναζεν ὁ δίκαιος ἐκεῖνος διὰ τὸ ἐπερχόμενον κακόν, κανεῖς δὲν ἐπίστευεν· ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐπίστευσαν εἰς τὴν ἀπειλήν τῶν λόγων, ὑπέστησαν ὅλοι μαζὶ τὴν τιμωρίαν ἐμπράκτως. Λοιπὸν αὐτὸς πού ἐπέφερεν εἰς ἐκείνους τὴν τιμωρίαν αὐτήν, δὲν θὰ τιμωρήσῃ πολὺ περισσότερον ἡμᾶς; καθόσον δὲν εἶναι μικρότερα αὐτὰ πού γίνονται τώρα ἀπὸ τὰ κακὰ πού ἔγιναν τότε. Διότι τότε μὲν διέπραττον παρανόμους ἐπιμιξίας, καθόσον λέγει, «Συνευρέθησαν οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων»²², ἐνῶ τώρα δὲν ὑπάρχει καμμία ἁμαρτία πού νὰ μὴ διαπράττεται, καμμία ἁμαρτία πού νὰ παραλείπεται.

'Ἄλλ' ἂν θέλῃς, καὶ εἰς ἄλλα εἶδη τιμωρίας ἃς φέρωμεν τὸν λόγον, ὥστε ἀπὸ αὐτὰ πού συνέβησαν νὰ γίνουν πιστευτὰ καὶ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν. Ἐπεσκέφθη κανεῖς ἀπὸ σᾶς ποτὲ τὴν Παλαιστίνην; Νομίζω, πῶς ὅπωςδήποτε. Λοιπὸν σεῖς θὰ βεβαιώσετε τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων. Διότι βορειότερον τῆς Ἀσκάλωνος καὶ τῆς Γάζης εἰς αὐτὰς περὶ τοῦ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ ὑπῆρχε κάποια

ποιταμοῦ τὸ τέλος ἦν τις χώρα πολλή τε καὶ εὐφορος, καὶ τῷ
 παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ ἀμιλλωμένη· «Εἶδε» γάρ, φησί, «Δὴτι
 πᾶσαν τὴν περὶχωρον τοῦ Ἰορδάνου, καὶ ἦν ποτιζομένη ὡς
 ὁ παράδεισος τοῦ Θεοῦ». Ἀλλὰ νῦν αὕτη πασῶν τῶν ἐρήμων
 5 ἐστὶν ἐρημωτέρα. Ἔσθηκε μὲν γὰρ δένδρα, καὶ καρπὸν ἔ-
 χει, ὁ δὲ καρπὸς τῆς τοῦ Θεοῦ ὀργῆς ἐστὶν ὑπόμνημα. Ἐ-
 σιτήκασι γὰρ ροιαὶ λαμπρὰν μὲν ἔχουσαι τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ
 χρησιὰς παρέχουσαι τοῖς ἀγνοοῦσιν ἐλπίδας, εἰς δὲ χεῖρας
 ληφθεῖσαι καὶ διακλασθεῖσαι, καρπὸν μὲν οὐδένα, κόνιν δὲ
 10 καὶ τέφραν ἐπιδείκνυνται πολλὴν ἔνδον ἀποκειμένην. Τοιαύ-
 τη ἐστὶ καὶ ἡ γῆ, τοιοῦτοι καὶ οἱ λίθοι, τοιοῦτος καὶ ὁ ἀῆρ
 αὐτός. Πάντα ἐμπέπηροισι, πάντα τειτέφρωται, τῆς προλα-
 θούσης ὀργῆς ὑπομνήματα ὄντα, τῆς μελλούσης κολάσεως
 προμηνύματα.

15 Μὴ καὶ ταῦτα ἀπειλαὶ ρημάτων; μὴ καὶ ταῦτα ψόφοι
 ρημάτων; Εἴ τις ἀπιστεῖ τῇ γέννῃ, τὰ Σόδομα λογιζέσθω,
 τὰ Γόμορρα ἐννοεῖτω, τὴν τιμωρίαν τὴν ἤδη γεγενημένην
 καὶ μέχρι νῦν μένουσαν. Ὅπερ καὶ ἡ θεία Γραφή διηγου-
 μένη περὶ τῆς σοφίας φησὶν· «Αὕτη δίκαιον, ἐξαπολλυμέ-
 20 νων ἀσεβῶν, ἐρρύσατο φυγόντα καταβάσιον πῦρ Πενταπό-
 λεως». Αὕτη καὶ νῦν ἔτι εἰς «Μαριύριον τῆς πονηρίας κα-
 πνιζομένη καθέστηκε χέρσος, καὶ ἀτελέσιν ὥραις καρποφο-
 ροῦσα τὰ φυτά». Ἀναγκαῖον δὲ καὶ τὴν αἰτίαν εἰπεῖν, δι'
 ἦν ταῦτα πεπόνθησιν. Ἐν ἦν τὸ παιῖσμα αὐτῶν, χαλεπὸν
 25 μὲν καὶ ἐπάραιον· πλήν ἔν. Παισὶν ἐπεμαίνοντο, καὶ διὰ
 τοῦτο πυρίνῳ κατεκαύθησαν ὑειῶ· νῦν δὲ μυρία καὶ ἴσα καὶ
 χαλεπώτερα γίνεται, καὶ τοιοῦτος ἐμπρησμός οὐ γίνεται. Τί-
 νος ἔνεκεν; Ὅτι πῦρ ἕτερον ἠτιόμασται, μηδέποτε σβεννί-

23. Γεν. 13, 10.

24. σφ. Σολ. 10, 6-7.

χώρα μεγάλη καὶ εὐφορος, ἡ ὁποία ἠμιλλᾶτο ἀκόμα καὶ τὸν παράδεισον τοῦ Θεοῦ· διότι λέγει, «Εἶδε ὁ Λῶτ ὅλην τὴν χώραν γύρω ἀπὸ τὸν Ἰορδάνην καὶ ἐποτίζετο ὅλη ἡ περιοχή ὅπως ὁ παράδεισος τοῦ Θεοῦ»²³. Ὅμως αὐτὴ τώρα εἶναι ἐρημοτέρα ἀπὸ ὅλας τὰς ἐρήμους. Διότι ἔχει μὲν δένδρα πού παράγουν καρπούς, ἀλλ' οἱ καρποὶ αὐτοὶ εἶναι ὑπενθύμησις τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ. Διότι παρέμειναν ροδιαὶ οἱ καρποὶ τῶν ὁποίων ἔχουν λαμπρὰν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν καὶ παρέχουν ἀγαθὰς ἐλπίδας εἰς αὐτοὺς πού ἀγνοοῦν τὸ ἐντὸς αὐτῶν περιεχόμενον, ὅταν ὅμως ληφθοῦν εἰς τὰ χέρια καὶ ἀνοιχτοῦν, δὲν ἔχουν μέσα των κανένα καρπὸν, ἀλλὰ εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ πολλὴν σκόνην καὶ τέφραν. Τέτοια εἶναι καὶ ἡ γῆ, τέτοιοι καὶ οἱ λίθοι, τέτοιος καὶ αὐτὸς ὁ ἀέρας τῆς. Ὅλα ἔχουν καῖ, ὅλα ἀπετεφρώθησαν καὶ εἶναι ὑπενθυμήσεις τῆς προηγηθείσης ὀργῆς καὶ προμηνύματα τῆς μελλούσης τιμωρίας.

Μήπως καὶ αὐτὰ εἶναι ἀπειλαὶ λόγων; Μήπως εἶναι καὶ αὐτὰ κούφια λόγια; Ἄν κάποιος ἀπιστῇ διὰ τὴν γέενναν τοῦ πυρός, ἃς σκέπτεται τὰ Σόδομα, ἃς ἐνθυμῆται τὰ Γόμορρα, τὴν τιμωρίαν ἡ ὁποία ἤδη ἔγινε καὶ ἡ ὁποία μένει μέχρι τώρα. Πρᾶγμα πού λέγει καὶ ἡ ἀγία Γραφή ὅταν ὁμιλῇ περὶ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ· «Αὐτὴ ἡ Σοφία, ὅταν κατεστρέφοντο οἱ ἀσεβεῖς Σοδομίται, διεφύλαξε τὸν δίκαιον Λῶτ, ὁ ὁποῖος διέφυγε τὸ πῦρ πού κατέβη ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ἐναντίον τῶν πέντε ἐκείνων πόλεων». Αὐτῶν καὶ σήμερα ἀκόμη «εἶναι μάρτυς τῆς κακίας των ἡ ἔρημος χώρα των πού ἀκόμη καπνίζει καὶ τὰ φυτὰ τῆς χώρας αὐτῆς καρποφοροῦν πρόωρα εἰς ἀκατάλληλον ἐποχὴν»²⁴. Πρέπει λοιπὸν νὰ σᾶς εἰπῶ καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν τὰ ἔχουν πάθει αὐτά. Ἐνα ἦτο τὸ πταῖσμα αὐτῶν, φοβερὸν καὶ ἐπικατάρατον· ὅμως ἦτο ἓνα. Κατήχοντο ὑπὸ σφοδροῦ ἔρωτος διὰ τὰ παιδιά των, καὶ διὰ τοῦτο κατεκάησαν ἀπὸ τὴν πυρίνην βροχὴν· σήμερα ὅμως γίνονται ἀναρίθμητα ἁμαρτήματα καὶ ἴσα καὶ χειρότερα ἀπὸ ἐκεῖνα καὶ τέτοιος ἐμπρησμός δὲν γίνεται. Διὰ ποῖον λόγον; Διότι ἔχει ἐτοιμασθῆ ἄλλο πῦρ,

μενον. Πῶς γὰρ ὁ ὑπὲρ ἑνὸς ἁμαρτήματος τοσαύτην ὀργὴν ἐπαγαγών, καὶ μήτε τοῦ Ἀβραὰμ τὴν ἰκετηρίαν δεξάμενος, μήτε τὸν ἔνοικον δυσωπηθεὶς Λῶι, τοσοῦτων κακῶν γινομένων φείσεται ἡμῶν; Οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν.

5 8. Ἀλλὰ μὴ μέχρι τούτων σιῶμεν φέρε, ἐτέρους εἰς μέσον ἀγάγωμεν κολασθέντας, ἵνα διὰ πλειόνων ἀποδείξεων πισιωθῇ τὰ λεγόμενα. Τὸν Φαραὼ πάντες ἀκούετε τὸν βασιλέα τῶν Αἰγυπτίων· οὐκοῦν οἴδατε καὶ τὴν δίκην, ἣν ἔδωκεν, ὅπως σὺν ἄρμασι καὶ ἵπποις, μετὰ τοῦ σιραιοπέδου
10 παντὸς εἰς τὸ ἐρυθραῖον κατεποντίσθη πέλαγος. Ἴνα δὲ καὶ τὰς Ἰουδαίων μάθητε κολάσεις, ἄκουε Παύλου λέγοντος· «Μηδὲ πορνεύωμεν καθὼς τινες αὐτῶν ἐπόρνευσαν, καὶ ἔπεσον ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἴκοσι τρεῖς χιλιάδες· μηδὲ γογγύζωμεν, καθὼς τινες αὐτῶν ἐγόγγυσαν, καὶ ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ
15 ὀλοθρευτοῦ· μηδὲ πειράζωμεν τὸν Κύριον, καθὼς τινες αὐτῶν ἐπέρασαν, καὶ ὑπὸ τῶν ὄφρων ἀπώλοντο». Εἰ δὲ κακεῖνοι τοιαῦτα πεπόνθασιν ὑπὲρ ὧν ἥμαρτον, τί οὐ πεισόμεθα ἡμεῖς;

Ἀλλὰ νῦν οὐδὲν πασχόμεθα δεινόν, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα δεδοικέναι χρή. Οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ μὴ δοῦναι δίκην, ἀλλ' ἐπὶ
20 τῷ χείρονα δοῦναι τηρούμεθα, εἰ μὴ μεταβαλοίμεθα. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὐκ ἤδεισαν τὴν γέενναν, καὶ ταῖς ἐνταῦθα παρεδίδοντο τιμωρίαις· ἡμεῖς δὲ ὅσα ἂν ἁμάρτωμεν, κἂν μηδὲν ἀνιαρόν ἐν τῷ παρόντι βίῳ πάθωμεν, ἐν τῷ μέλλοντι πάντα

ποὺ ποτὲ δὲν θὰ σβήσῃ. Διότι πῶς εἶναι δυνατόν, αὐτὸς ποὺ ἐξεδήλωσε τόσον μεγάλην ὀργὴν δι' ἓνα ἁμάρτημα, καὶ δὲν ἐδέχθη οὔτε καὶ τὴν ἰκεσίαν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ οὔτε ὑπέκυψεν εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ Λῳτ, νὰ μᾶς λυπηθῇ, ὅταν γίνωνται τόσα κακά; Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συμβῇ τοῦτο, δὲν εἶναι δυνατόν.

8. Ἀλλὰ ἄς μὴ σταθῶμεν μέχρις ἐδῶ· ἐμπρός, ἄς ἀναφέρωμεν καὶ ἄλλους ποὺ ἔχουν τιμωρηθῇ διὰ νὰ γίνουν πειστικότερα τὰ λεγόμενα διὰ τῶν περισσοτέρων ἀποδείξεων. Διὰ τὸν Φαραὼ τὸν βασιλέα τῶν Αἰγυπτίων ὅλοι ἔχετε ἀκούσει· γνωρίζετε λοιπὸν καὶ τὴν τιμωρίαν ποὺ ὑπέστη, ὅτι δηλαδὴ μαζὶ μὲ τὰ ἄρματα καὶ τοὺς ἵππους, μαζὶ μὲ ὅλους τοὺς στρατιώτας κατεποντίσθη εἰς τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν. Διὰ νὰ μάθετε δὲ καὶ τὰς τιμωρίας τῶν Ἰουδαίων, ἄκουε τὸν Παῦλον ποὺ λέγει· «Ἀκόμη δὲ ἄς μὴ παρασυρώμεθα ποτὲ ἀπὸ τὴν πορνείαν, ὅπως μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐπόρνευσαν καὶ εἰς μίαν ἡμέραν ἔπεσαν κάτω νεκροὶ εἴκοσι τρεῖς χιλιάδες· καὶ μὴ γογγύζετε εἰς καιρὸν θλίψεων ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ μερικοὶ ἀπὸ ἐκείνους ἐγόγγυσαν καὶ ἐξωλοθρεύθησαν ἀπὸ τὸν ἐξολοθρευτὴν ἄγγελον· οὔτε νὰ ζητοῦμεν νὰ δοκιμάσωμεν, ἐὰν ὁ Χριστὸς θὰ μᾶς φυλάξῃ ἀπὸ τοὺς κινδύνους τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς εἰδωλολατρείας, ὅπως καὶ μερικοὶ ἀπὸ ἐκείνους ἐπείραξαν τότε τὸν Θεὸν καὶ διὰ τὴν παράβασίν των αὐτὴν ἀπέθαιναν δαγκωμένοι ἀπὸ τὰ δηλητηριώδη φίδια»²⁵. Ἐὰν δὲ καὶ ἐκεῖνοι ἔχουν πάθει τέτοια δι' ὅσα ἡμάρτησαν, τί δὲν θὰ πάθωμεν ἡμεῖς;

Ἀλλὰ τώρα δὲν παθαίνομεν κανένα κακὸν καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ φοβούμεθα. Διότι δὲν διατηρούμεθα διὰ νὰ μὴ τιμωρηθῶμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ τιμωρηθῶμεν χειρότερα, ἐὰν δὲν θελήσωμεν ν' ἀλλάξωμεν τρόπον ζωῆς. Διότι ἐκεῖνοι μὲν δὲν ἐγνώρισαν τὴν γέενναν τοῦ πυρός, καὶ παρεδίδοντο εἰς τὰς ἐδῶ τιμωρίας, ἡμεῖς ὅμως ὅσας ἁμαρτίας καὶ ἂν διαπράξωμεν καὶ ἂν ἀκόμη δὲν πάθωμεν κανένα κακὸν εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν, θὰ ὑποστῶμεν τὰ πάντα εἰς

πεισόμεθα. Πῶς γὰρ ἂν ἔχοι λόγον, ἐκείνους μὲν νηπιωδεσιέροισι ὄντας τοιαῦτα πεπονθέναι, ἡμᾶς δὲ τελειοτέρων ἀπολαύσαντας μαθημάτων, καὶ πολὺ χείρονα παιδείας ἐκείνων, διαφυγεῖν τὰς τιμωρίας;

5 Βούλεσθε καὶ τὰς λοιπὰς αὐτῶν ἀκοῦσαι συφορὰς, ὅσας ἔπαθον ἐν Παλαιστίνῃ ὑπὸ Βαβυλωνίων καὶ Ἀσσυρίων καὶ Μακεδόνων; ὅσους ὑπέμειναν λιμούς, λοιμούς, πολέμους, αἰχμαλωσίας ἐπὶ Τίτου καὶ Οὐεσπασιανοῦ; Τὴν Ἰωσήπου βίβλον ἀνάγνωτε, ἣν ἔγραψε περὶ τῆς τῶν Ἱεροσολύμων ἀλώσεως, καὶ
10 μαθήσεσθε τὴν πικρὰν ἐκείνην τραγωδίαν. Μετὰ γὰρ τῶν ἄλλων δεινῶν, εἰς ἰσοσύτην λιμοῦ περιέπεσον ὑπερβολήν, ὡς καὶ τὰς ζώνας αὐτῶν, καὶ τὰ ὑποδήματα, καὶ τὰ τούτων ἐσθίειν βδελυρώτερα. Πάντα γὰρ ὑπ' ὀδόντας ἤγεν ἡ ἀνάγκη, καθὼς πού φησιν ὁ προλεχθεὶς συγγραφεύς. Καὶ οὐδὲ
15 μέχρι τούτων ἔστησαν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἰδίων ἀπεγεύσαντο τέκνων. Πῶς οὖν, ἐκείνων τοιαύτας δεδωκότων δίκας, ἡμεῖς οἱ τὰ χείρονα τούτων πράττοντες διαφευξώμεθα; Εἰ γὰρ ἐκεῖνοι ἐκολάσθησαν τότε, διὰ τί ἡμεῖς οὐ κολαζόμεθα νῦν; Οὐχὶ καὶ τυφλῶ δῆλον, ὅτι διὰ τὸ ἀποκεῖσθαι ἡμῖν ἐν τῷ
20 μέλλοντι τὴν κόλασιν, καθὼς ἔφην πολλάκις;

Χρὴ δὲ λογίζεσθαι πρὸς τούτοις καὶ τὰ νῦν ἐν τῷ βίῳ γινόμενα, καὶ οὐκ ἀπιστήσομεν τῇ γέεννῃ. Εἰ γὰρ δίκαιός ἐστιν ὁ Θεὸς καὶ ἀπροσωπόληπιος, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, τί-
νος ἔνεκεν οἱ μὲν διδάσιν ἐνταῦθα φόνων δίκας, οἱ δὲ οὐ
25 διδάσιν; οἱ μὲν τῶν μοιχῶν τιμωροῦνται, οἱ δὲ τελευτῶσιν ἀτιμώρητοι; πόσοι τυμβωρῆχοι διέφυγον; πόσοι λησταιί; πόσοι πλεονέκται; πόσοι ἄρπαγες; Ἄν οὖν γέεννα μὴ ᾖ, ποῦ τιμωρίαν ὑπέξουσιν; Ἄρα πείθομεν τοὺς ἀντιλέγοντας, ὅτι

τὸ μέλλον. Διότι πῶς θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶναι σωστόν, ἐκεῖνοι μὲν ποὺ εὐρίσκοντο εἰς νηπιωδεστέραν κατάστασιν νὰ ἔχουν τιμωρηθῆ κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, ἔμεῖς δὲ ποὺ ἐδιδάχθημεν τελειότεραν διδασκαλίαν καὶ ἔχομεν διαπράξει ἁμαρτήματα πολὺ χειρότερα ἐκείνων, νὰ διαφύγωμεν τὰς τιμωρίας;

Θέλετε νὰ ἀκούσετε τὰς ὑπολοιπούς συμφοράς, ὅσας ἔπαθαν εἰς τὴν Παλαιστίνην ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων καὶ Ἀσσυρίων καὶ Μακεδόνων; Ὅσας πείνας καὶ ἀσθενείας καὶ πολέμους καὶ αἰχμαλωσίας ὑπέστησαν ἐπὶ Τίτου καὶ Βεσπασιανοῦ; Ἀναγνώσατε τὸ βιβλίον τοῦ Ἰωσήπου τὸ ὁποῖον ἔγραψε περὶ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων καὶ θὰ πληροφορηθῆτε τὴν πικρὰν ἐκείνην τραγωδίαν. Διότι μετὰ τὸ τῶν ἄλλων δεινῶν περιέπεσαν εἰς τόσον μεγάλην πείναν, ὥστε ἔφτασαν εἰς τὸ σημεῖον νὰ τρώγουν τὰς ζώνας των καὶ τὰ ὑποδήματά των καὶ τὰ ἀηδέστερα τούτων. Διότι ἡ ἀνάγκη τὰ ἔφερεν ὅλα εἰς τὰ δόντια των, ὅπως κάπου λέγει εἰς τὸ βιβλίον του ὁ προαναφερθεὶς συγγραφεύς. Καὶ δὲν ἠρκέσθησαν μόνον εἰς αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὴν γεῦσιν τῶν ἰδίων των τῶν τέκνων ἐδοκίμασαν. Πῶς λοιπόν, ἐνῶ ἐκεῖνοι ὑπέστησαν τόσας τιμωρίας, ἔμεῖς ποὺ διαπράττομεν χειροτέρας ἁμαρτίας θὰ ἀποφύγωμεν τὰς τιμωρίας; Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνοι ἐτιμωρήθησαν τότε, διατί ἔμεῖς δὲν τιμωρούμεθα τώρα; Δὲν εἶναι φανερόν καὶ εἰς τὸν τυφλὸν ἀκόμη ὅτι αὐτὸ συμβαίνει ἐπειδὴ ἐπιφυλάσσεται δι' ἡμᾶς ἡ τιμωρία τῆς μελλούσης ζωῆς, ὅπως πολλὰς φορὰς οἶσα εἶπα;

Πρέπει λοιπὸν νὰ σκεπτόμεθα σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ δὲν θὰ ἀπιστήσωμεν τότε διὰ τὴν γέενναν τοῦ πυρός. Διότι ἂν εἶναι ὁ Θεὸς δίκαιος καὶ ἀμερόληπτος, ὅπως καὶ εἶναι, διὰ ποῖον λόγον ἄλλοι μὲν τιμωροῦνται ἐδῶ διὰ φόνους, ἄλλοι δὲ ὄχι; Ἄλλοι μὲν ἀπὸ τοὺς μοιχοὺς τιμωροῦνται καὶ ἄλλοι πεθαίνουν ἀτιμώρητοι; Πόσοι τυμβωρύχοι διέφυγον τὴν τιμωρίαν; Πόσοι πλεονέκται; Πόσοι ἄρπαγες; Ἄν λοιπὸν δὲν ὑπάρχη τιμωρία, ποῦ θὰ τιμωρηθοῦν αὐτοί;

οὐκ ἔστι μῦθος ὁ περὶ αὐτῆς λόγος; Οὕτω γὰρ ἔστιν ἀλη-
 θής, ὅτι οὐχ ἡμεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι
 καὶ λογοποιοὶ περὶ τῆς μελλούσης ἀνταποδόσεως ἐφιλοσόφη-
 σαν, καὶ ἐν ἄδου κολάζεσθαι τοὺς πονηροὺς εἰρήκασιν. Εἰ
 5 γὰρ καὶ μετὰ ἀληθείας, ὡς ἔχει ταῦτα, εἶπειν οὐκ ἠδυνήθη-
 σαν, ἅτε ἀπὸ λογισμῶν κινήθεντες καὶ παρακουσμάτων τῶν
 παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ὅμως εἰκόνα τινὰ κρίσεως ἔλαβον. Κωκυ-
 τοὺς γὰρ φασὶ τινὰς καὶ Πυριφλεγέθοντιος ποταμούς, καὶ
 Σιτυγὸς ὕδωρ, καὶ Τάρταρον ἰσοοῦτιον ἀπέχοντα τῆς γῆς,
 10 ὅσον αὕτη τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πολλοὺς ἐτέρους κολάσεως τρό-
 πους· καὶ πάλιν Ἡλύσιον πεδῖον, καὶ μακάρων νήσους, καὶ
 λειμῶνας εὐανθεῖς, καὶ εὐωδίαν πολλήν, καὶ αὖραν λεπτὴν,
 καὶ χοροὺς ἐκεῖ διατρίβοντιος, καὶ λευκὴν περιβεβλημένους
 σιολήν, καὶ ἄδοντιος ὕμνους τινὰς, καὶ ὅλως καὶ ἀγαθοῖς
 15 καὶ πονηροῖς ἀποκειμένην ἀντίδοσιν μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἔξοδον.

Μὴ τοίνυν ἀπισιῶμεν τῇ γεέννῃ, ἵνα μὴ ἐμπέσωμεν εἰς
 αὐτήν· ὁ γὰρ ἀπισιῶν, ραθυμότερος γίνεται· ὁ δὲ ραθυμῶν,
 εἰς αὐτὴν ἀπελεύσεται πάντως· ἀλλὰ καὶ πιστεύωμεν ἀνενδιά-
 σιως, καὶ διαλεγώμεθα περὶ αὐτῆς συνεχῶς, καὶ οὐ ταχέως
 20 ἀμαρτησόμεθα. Τῶν γὰρ τοιούτων λόγων ἡ μνήμη, καθάπερ
 τι φάρμακον πικρὸν, πᾶσαν κακίαν ἀποσμηξαι δυνήσεται, δια-
 παντὸς ἡμῶν ἐνιζάνουσαν τῇ ψυχῇ. Χρησώμεθα τοίνυν αὐτῶ,
 ἵνα καθαρθέντες καλῶς, ἀξιωθῶμεν ἰδεῖν τὸν Θεόν, ὡς ἀν-
 θρώποις ἰδεῖν δυνατὸν, καὶ τῶν μελλόντων ἀπολαύσωμεν ἀ-
 25 γαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ. Αὐτῶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἐὰν γὰρ πεῖθομεν τοὺς ἀντιλέγοντας ὅτι δὲν εἶναι μῦθος ὁ λόγος περὶ αὐτῆς; Εἶναι τόσον ἀληθῆς ὁ λόγος μας, διότι ὄχι μόνον ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι καὶ συγγραφεῖς ἐφιλοσόφησαν περὶ τῆς μελλούσης ἀνταποδόσεως, καὶ ἔχουν εἰπεῖ ὅτι θὰ τιμωρηθοῦν εἰς τὸν Ἄδην οἱ πονηροί. Ἄν καὶ δὲν ἠμπόρεσαν ἐπακριβῶς νὰ τὰ εἰποῦν αὐτά, ὅπως ἀκριβῶς ἔχουν, καθ' ὅσον παρεκινήθησαν εἰς τὰς σκέψεις των αὐτὰς ἀπὸ τοὺς συλλογισμοὺς των καὶ ἀπὸ τὰ διάφορα ἀκούσματα ἀπὸ ἡμᾶς, ὅμως ἐσχημάτισαν κάποια εἰκόνα τῆς μελλούσης κρίσεως. Μερικοὶ δὲ χαρακτηρίζουν τὰς τιμωρίας ἐκεῖνας ὡς θρήνους καὶ ποταμοὺς ὁμοίους πρὸς πυρίνας φλόγας, καὶ Στυγὸς ὕδωρ, καὶ Τάρταρον πὸ ἀπέχει τόσον ἀπὸ τὴν γῆν, ὅσον αὐτὴ ἀπὸ τὸν οὐρανόν, καὶ ἀναφέρουν πολλοὺς ἄλλους τρόπους τιμωρίας· καὶ πάλιν ὁμιλοῦν διὰ Ἡλύσιον Πεδίον καὶ διὰ νήσους μακαρίων καὶ λιβάδια μὲ ὠραῖα ἄνθη καὶ μὲ πολλὴν εὐωδίαν, καὶ δι' αὔραν λεπτὴν καὶ δι' ὀμίλους πὸ ζοῦν ἐκεῖ καὶ πὸ εἶναι ἐνδεδυμένοι μὲ λευκὴν στολὴν καὶ ψάλλουν κάποιους ὕμνους, καὶ ὅτι ὅπωςδήποτε ὑπάρχει καὶ διὰ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ διὰ τοὺς πονηροὺς ἀνταπόδοσις τῶν πράξεων μετὰ τὴν ἔξοδον ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτὴν.

Ἄς μὴ ἀπιστοῦμεν λοιπὸν διὰ τὴν γέενναν τοῦ πυρός, διὰ νὰ μὴ πέσωμεν μέσα εἰς αὐτήν, διότι αὐτὸς πὸ ἀπιστεῖ γίνεται ὀκνηρότερος· αὐτὸς δὲ πὸ εἶναι ράθυμος ὅπωςδήποτε θὰ ὑπάγῃ εἰς αὐτήν· ἀλλὰ καὶ νὰ πιστεύωμεν χωρὶς καμμίαν ἀμφιβολίαν καὶ νὰ συζητοῦμεν συνεχῶς περὶ αὐτῆς καὶ ἔτσι δὲν θὰ ἁμαρτάνωμεν εὐκόλα. Διότι ἡ μνημόνευσις τῶν λόγων αὐτῶν θὰ ἠμπορέσῃ, ὡσὰν κάποιο πικρὸ φάρμακον, νὰ καθάρσῃ κάθε κακίαν καὶ νὰ παραμείνῃ διὰ παντὸς μέσα εἰς τὴν ψυχὴν μας. Ἄς χρησιμοποιήσωμεν λοιπὸν τὸ φάρμακον αὐτό, ὥστε, ἀφοῦ καθαρισθῶμεν καλῶς, νὰ ἀξιωθῶμεν νὰ ἰδοῦμεν τὸν Θεὸν ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ τὸν ἰδοῦν οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ ἀπολαύσωμεν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΜΕΓΑΛΑ ΤΑ ΠΑΡΟΝΤΑ ΝΟΜΙΖΟΝΤΑΣ

καὶ περὶ τὰ τοῦ βίου λαμπρὰ μάτην ἐπισημένους.

1. Ἀγγέλοις μὲν οὐρανὸς εὐφροσύνης χωρίον, Ἐκκλησία δὲ πιστοῖς ἀντ' οὐρανῶν ἐν διαίτημα καὶ νόμιμον, ταῖς ψυχαῖς
 5 ἡδονὴν δωρουμένη τῶν ἱερῶν ἐπαυδῶν τὴν ἀκρόασιν. Ταύτης ποτὲ τὴν Μαρίαν ἐκκρεμαμένην ὁ τῆς μακαριότητος δοιτῆρ ἔμακάριζεν «Μαρία», φησὶν, «τὴν καλὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἣτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς». Μόνον δὲ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας τὸ κέρδος καὶ ζῶσιν ἡμῖν ἀγαθὸν φυλακίτηρον,
 10 καὶ τεθνεῶσιν πρὸς τὸν κριτὴν συνοδεῦον· ἡ δὲ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐνκατάλυτος κτήσις, οὐ μόνον ὄχι τάφον τὴν διάδοχον ἔχει, ἀλλ' ὄχι καὶ πρὸ τοῦ τάφου μυρία τὰ τοῦ βίου ναύαγια. Καθάπερ γὰρ θάλατταν τὸν παρόντα ναυτιλλόμεθα βίον σφοδροιέροις κυμάτων συμπτώμασι χρώμενον. Οὐ πλοῦ-
 15 τος σιαθερᾶς ἀπολαύει γαλήνης, ἀλλ' ἐξ οὐρίας πολλάκις τοῖς κεκημένοις συμπλέων, αἰφνιδίῳ λαίλαπι πειρασμῶν ἐβαπίσθη. Οὐ θρόνος τὸ τῆς δυναστείας ἀκαιάσειστον ἕψος· ἀθροῦν γὰρ πνεύσασαι καταιγίδες κινδύνων αὐτόρριζον τὴν εὐημερίαν ἀνέσπασαν. Οὐ τὸ τῆς ὑγείας ἀδιάδοχον δῶρον,
 20 ἀλλ' ἐφεδρεύει καὶ ταύτη νοσημάτων ἀπροσδόκητος βλάβη. Πιερορροεῖ ποικίλως τῆς εὐπραγίας ἡ κτήσις, καὶ δένδρον τινὶ προσέοικεν ἄνθρωπος, νῦν μὲν τὸ τῆς εὐθηνίας ἀνθηρὸν περιφέρων, νῦν δὲ τῷ ταύτης ὡς δένδρον ἐκδυόμενος φύλλον. Οὐδὲν τῶν βιωτικῶν ἀνθηρῶν ἐξετάζων γείτονα

ΠΡΟΣ ΑΥΤΟΥΣ ΠΟΥ ΘΕΩΡΟΥΝ ΤΑ ΠΑΡΟΝΤΑ

ἀγαθὰ σπουδαῖα καὶ συγκινοῦνται ματαίως ἀπὸ αὐτὰ πού θεωροῦνται λαμπρὰ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν.

1. Εἰς μὲν τοὺς ἀγγέλους ὁ οὐρανὸς εἶναι τόπος εὐφροσύνης, ἡ ἐκκλησία δὲ εἰς τοὺς πιστοὺς, ἀντὶ τῶν οὐρανῶν, εἶναι κατοικία συνήθης, ἡ ὁποία χαρίζει εἰς τὰς ψυχὰς τὴν ἡδονὴν πού προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀκρόασιν τῶν ἱερῶν ὕμνων. Εἰς αὐτὴν ἡ Μαρία ἦτο ἐξ ὀλοκλήρου ἀφιερωμένη καὶ τὴν ἐμακάριζεν ὁ δοτὴρ τῆς μακαριότητος λέγων· «Ἡ Μαρία ἐξέλεξε τὴν καλὴν καὶ ὠφέλιμον μερίδα ἡ ὁποία δὲν θὰ τῆς ἀφαιρεθῆ ποτέ»¹. Μόνον δὲ τὸ κέρδος ἐκ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, καὶ καθ' ὃν χρόνον ζῶμεν, εἶναι ἀγαθὸν φυλακτήριον, καὶ ὅταν ἀποθάνωμεν μᾶς συνοδεύει εἰς τὸν κριτὴν· ὅλα δὲ τὰ ὑπόλοιπα ὑλικά ἀγαθὰ πού εὐκόλως καταστρέφονται, ὅχι μόνον τὰ κληρονομοῦν ἄλλοι ὅταν ἀποθάνωμεν, ἀλλὰ καὶ πρὶν νὰ ἀποθάνωμεν, προξενοῦν ἀναριθμήτους συμφοράς. Διότι πλέομεν τὸν παρόντα βίον ὅπως ἀκριβῶς τὴν θάλασσαν, ἀντιμετωπίζοντες μεγαλυτέρας καὶ φοβερωτέρας τρικυμίας τῶν κυμάτων. Διότι δὲν ἀπολαμβάνει σταθερᾶς γαλήνης ὁ πλοῦτος, ἀλλ' ἐνῶ συμβαδίζει πολλάκις μὲ τὴν εὐτυχίαν αὐτῶν πού τὸν κατέχουν, αἰφνιδίως κυριεύεται ἀπὸ τὰς κατεγίδας τῶν πειρασμῶν. Δὲν εἶναι ὁ θρόνος τὸ ἀκλόνητον ὕψος τῆς δυναστείας· διότι ὅταν πνεύσουν αἱ καταιγίδες τῶν κινδύνων διὰ μιᾶς ἐκ θεμελίων συντρίβουν τὴν εὐημερίαν. Δὲν εἶναι τὸ δῶρον τῆς ὑγείας μόνιμον, ἀλλὰ ἐνεδρεύει καὶ εἰς αὐτὴν ἡ ἀπροσδόκητος βλάβη ἐκ τῶν ἀσθενειῶν. Χάνεται ποικιλοτρόπως ἡ εὐτυχὴς κατάστασις, καὶ ὁμοιάζει ὁ ἄνθρωπος μὲ ἓνα δένδρον πού ἄλλοτε μὲν φέρει ἄφθονα ἄνθη, ἄλλοτε δὲ ρίπτει, ὅπως τὸ δένδρον, τὰ φύλλα του. Ἐὰν ἐξετάσης δὲν

κεκτημένον τὸν μαρασμὸν οὐχ εὐρήσεις. Οὕτω γὰρ ἡμῖν τὸν
 βίον ὁ Κτίσις συνέθηκεν τῶν πρὸς τὴν γῆν κεχηνότων ἐκ-
 λύων τὴν ὄρεξιν, καὶ συνέζευξε μαρασμῷ τὸ τοῦ βίου περι-
 βλεπιον, ἵν' ὅταν σε τῶν γηίνων τὸ τερπνὸν καταθέλξῃ, τὸ
 5 πρόσκαιρον ἐλπισθὲν ἀνασιήσῃ. Τοῦ γὰρ παρόντιος αἰῶνος
 ὁδοιπόρος κατειτάχθης, οὐ κητήωρ, καὶ τὴν ἐν τῇ κτίσει
 μόνην ὡς πανδοχείου παροδούμεν χρῆσιν. Καθάπερ γὰρ
 ὁδοιπόροι μικρᾶς ἐν πανδοχείῳ διατριβῆς ἀπολαύσαντες, τὴν
 ἐφεξῆς ἐκβάντες πληροῦσιν ὁδοιπορίαν, οὕτω καὶ τὸν τὴν
 10 ζωῆς ταύτης ὁδοιποροῦντες αἰῶνα, μικρὸν ὡς ἐν καταλύματι
 τῷ βίῳ προσμείναντες, τῆς ἐντεῦθεν ἐκδημοῦμεν οἰκήσεως.
 Ἄλλον γὰρ ἡμῖν ὁ Θεὸς προητιρέπισε βίον καὶ τοῦ πρὸς
 ἐκεῖνον δρόμου τὴν παροῦσαν ζωὴν ὁδὸν κατεσκεύασεν, τὰς
 παρὰ τῆς κτίσεως χρείας εἰς ἐφόδιον μόνον τῆς ὁδοῦ κα-
 15 τατάξας.

Ταύτην δὲ ἡμῖν τὴν ὁδὸν ἐξεληθοῦσιν ὁ τῶν κτηθέντων
 ἀπάντων ἀσυνόδευτος πλοῦτος· οὐδὲν γὰρ ὧν ἐσχήκαμεν,
 ἐσχήκαμεν ἴδιον. Ἦν γὰρ φοροῦμεν πρῶτον ὡς ἰδίαν ἐ-
 σθητήτα, τὴν τῶν προβάτων ἐξεθύσαμεν φύσιν· ἃ περιβάλλο-
 20 μεν τοῖς ποσὶν ὑποδήματα, παρὰ τῆς τῶν βοσκημάτων δορᾶς
 κεκομίμεθα· τὴν τῶν βρωμάτων καὶ ποιῶν χορηγίαν ἐκ
 τῶν τῆς γῆς συμπορίζομεν κόλπων· ταύτης ἐστὶν καὶ χρυσός,
 ὃν πάντες ὡς ἡμέτερον σφίγγομεν. Μαργαρίτας ἐξ ὀστρέων
 καὶ βασιλεῖς ἐρανίζονται. Ἐξ ἀλλοτριᾶς ζῶμεν εἰσοφορᾶς
 25 καὶ πλουτοῦμεν. Ἀπόδος τοῖς προβάτοις τὸ ἔριον, καὶ οὐ-
 δὲν ἔξεις τῆς σαρκὸς περιβάλαιον· ἀπόδος τὰς αὐτῶν δο-
 ρὰς τοῖς βοσκήμασιν, καὶ σκέπην ιδιόκτητον τοῖς ποσὶν οὐχ

θα εὔρης τίποτε ἀπὸ ὅλα τὰ βιωτικὰ πού εὐρίσκονται εἰς ἀκμὴν, νὰ μὴ ἔχη γείτονα τὴν παρακμὴν. Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐδημιούργησεν ὁ κτίστης τὴν ζωὴν τὴν ἰδικήν μας πού χάσκομεν εἰς τὴν γῆν μὲ τὸ νὰ ἀσθενῇ τὴν ὄρεξιν, καὶ νὰ συνδέῃ τὸ ἀξιοθαύμαστον τοῦ βίου μὲ τὸν μαρασμόν, ὥστε ὅταν σὲ καταγοητεύσῃ τὸ εὐχάριστον τῶν γηίνων πραγμάτων νὰ σὲ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν τάξιν μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ προσκαίρου. Διότι ὠρίσθης νὰ εἶσαι εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν ὁδοιπόρος, ὄχι κτήτωρ, καὶ τὴν μόνην χρῆσιν πού ἠμπορεῖς νὰ κάνῃς εἰς τὴν κτίσιν εἶναι ὁμοία μὲ ἐκείνην πού κάνουν οἱ ὁδοιπόροι εἰς τὸ πανδοχεῖον. Διότι ὅπως οἱ ὁδοιπόροι, συνεχίζουν καὶ ὀλοκληρώνουν τὴν ὁδοιπορίαν των, ἀφοῦ κάμουν μίαν μικρὰν στάσιν εἰς πανδοχεῖον, ἔτσι καὶ ἡμεῖς βαδίζοντες αὐτὴν τὴν ζωὴν, ἀφοῦ παραμείνωμεν ἐπ' ὀλίγον εἰς αὐτήν, ὡσὰν εἰς κατάλυμα, ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ τὴν ἐδῶ κατοίκησιν. Διότι ὁ Θεὸς μᾶς προητοίμασεν ἄλλον βίον καὶ ἔκαμε τὴν παροῦσαν ζωὴν δρόμον πρὸς ἐκείνην τὴν ζωὴν, καὶ ἔδωκε τὰ ἀπαραίτητα ἀγαθὰ τῆς κτίσεως ὡς ἐφόδια μόνον αὐτῆς τῆς ὁδοιπορίας.

Ἐκτὸ αὐτὸν τὸν δρόμον μᾶς ἐκτρέπει ὁ ἀσυνόδευτος πλοῦτος πού ἔχομεν ἀποκτήσει· διότι τίποτε ἀπὸ ὅλα ὅσα ἔχομεν δὲν τὸ ἔχομεν ἐξ ἰδίων. Διότι αὐτὴν τὴν ἐνδυμασίαν τὴν ὁποῖαν φοροῦμεν καὶ θεωροῦμεν ἰδικήν μας τὴν ἔχομεν κατασκευάσει ἀπὸ τὰ πρόβατα· τὰ ὑποδήματα τὰ ὁποῖα φοροῦμεν εἰς τοὺς πόδας τὰ ἔχομεν λάβει ἀπὸ τὸ δέρμα τῶν διαφόρων βοσκημάτων· τὴν ἀφθονίαν τῶν διαφόρων ποτῶν καὶ τροφῶν τὴν λαμβάνομεν ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς γῆς· αὐτῆς εἶναι καὶ ὁ χρυσὸς τὸν ὁποῖον ὅλοι κρατοῦμεν σφικτὰ ὡς ἰσθμὸν μας κτῆμα. Ἀκόμη καὶ μαργαρίτια παίρνουν ἀπὸ διάφορα ὀστρακοειδῆ οἱ βασιλεῖς. Ζῶμεν καὶ πλουτίζομεν ἀπὸ ξένας εἰσφοράς. Δῶσε ὀπίσω τὸ μαλλὶ εἰς τὰ πρόβατα καὶ τότε δὲν θὰ ἔχῃς κανένα ἔνδυμα διὰ τὸ σῶμα σου· δῶσε ὀπίσω εἰς τὰ διάφορα βοσκήματα τὰ δέρματά των, καὶ τότε δὲν θὰ εὔρης κάλυμμα ἰδιό-

εὐρήσεις· ἀπόδος τὰ σερικὰ τοῖς σκώληξι νήματα, καὶ σερικὴν ἰδίαν οὐ προσοίσεις ἐσθῆτα. Ἄλλ' οὐδὲ ψιχῶν εὐπορήσεις ἰδίων, ἂν μὴ τὴν τρέφουσιν γῆν οἷς φιλεῖ κολακείας. Τοῦτο καὶ Χριστὸς ἐνδεικνύμενος ἔλεγεν· «Εἰ ἐν τῷ
5 ἄλλοιρίῳ πιστοὶ οὐκ ἐγένεσθε, τὸ ὑμέτερον τίς ὑμῖν δώσει;».

2. Μή μοι τὸν ἐκ τῶν κτηνῶν καὶ τῆς γῆς προβαλλόμενος πλοῦτον, ὡς ἐπ' ἰδίῳ τοῖς μὴ σοῖς καλλωπίζου. Ἐνὸς εἰ κτήματος μόνου εὐσεβείας ἰδιοκλήτωρ. Ταύτης σε θάνατος ἐπελθὼν οὐ σιλήσει τῶν ἄλλων δὲ ἀπάντων ἐκβαλεῖ καὶ
10 μὴ θέλοντα εἰς ὑποκατάσασιν γὰρ τὴν βιωτικὴν πάντες παρελάβομεν κτήσιν καὶ μόνην ταύτης τὴν χρῆσιν· ἕκαστος καρπούμενος ἄπεισιν, βραχὺ παρὰ τοῦ βίου κομιζόμενος μνήμα. Τοῦτο γὰρ πάσης εὐημερίας τὸ τέλος, τοῦτο τῶν βιωτικῶν ἀγαθῶν τὸ συμπέρασμα. Μετὰ πολὺπλεθρον κτήσιν
15 καὶ χρυσὸν πολυτάλαντον στενὴν τινα καὶ δυσώδη κληρονομοῦμεν σορόν. Ὅντως «Πᾶσα σὰρξ χόρτος καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου». Μικρὰ σφοδρότης πυρετῶν ἐμπεσοῦσα πᾶσαν τοῦ βίου τὴν εὐθηνίαν ἐσκόρπισεν· προσέλεγε μὲν γὰρ ἕξωθεν ἡ τέχνη τὰ φάρμακα· τοῖς φαρμάκοις
20 δὲ πικρεύων ἀοράτως ὁ θάνατος, κατὰ μικρὸν προϊὼν χειροῦται τὸν ἄρρωστον· ὁ δὲ βλέπων τὸν ἄφνικτον ἐγκείμενον δῆμιον, καὶ τὴν ψυχὴν βιαίως ὠθοῦντα πρὸς ἔξοδον, τρέπει μὲν σιένων τὴν κεφαλὴν ἐφ' ἐκάτερα, περιφέρει δὲ τὸ βλέμμα οὐκ οὐκ δάκρυσιν. Οὐδαμῶθεν δὲ τῆς βίας βοήθεια· οὐκ οὐκ
25 κείται, τὴν κλίνην περιεσιῶτες, ἐλκόμενον σώζουσιν, οὐ τὰ

1α. Λουκᾶ 16, 12.

2. Πλέθρον. Μονὰς μήκους ἴση πρὸς 29,57 μ., ἢ ἐπιφανείας ἴση πρὸς 874 τ.μ.

3. Α' Πέτρ. 1, 24. Ἦσ. 40, 6.

κτητιον διὰ τοὺς πόδας σου· δῶσε ὀπίσω τὰ μεταξωτὰ νήματα εἰς τοὺς μεταξοσκώληκας καὶ τότε δὲν θὰ ἔχῃς νὰ προσφέρῃς εἰς τὸν ἑαυτὸν σου μεταξωτὴν ἐνδυμασίαν. Οὔτε ψίχουλον θὰ εἶσαι εἰς θέσιν νὰ ἔχῃς ἰδικόν σου ἐὰν δὲν περιποιηθῇς τὴν γῆν πού σε τρέφει μὲ ὅσα αὐτὴ θέλει. Αὐτὸ θέλων νὰ δείξῃ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «ἂν δὲν ἔχετε γίνεαι πιστοὶ εἰς τὸ ξένον, τὸ ἰδικόν σας ποῖος θὰ σᾶς τὸ δώσῃ;»^{1α}.

2. Μὴ λοιπόν, προβάλλων τὸν πλοῦτον πού προέρχεται ἀπὸ τὴν γῆν καὶ τὰ ζῶα, καλλωπίζεσαι, ὡσὰν νὰ εἶναι ἰδικά σου, μὲ ἐκεῖνα, πού δὲν εἶναι ἰδικά σου. Ἐνὸς μόνον κτήματος εἶσαι ἰδιοκτῆτης, τῆς εὐσεβείας. Αὐτὴν δὲν θὰ σοῦ τὴν ἀφαιρέσῃ ὁ θάνατος ὅταν θὰ ἔλθῃ· ὅλα δὲ τὰ ἄλλα θὰ σοῦ τὰ ἀποστερήσῃ καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τὸ θελήσῃς· διότι ἐλάβομεν ὅλοι εἰς ἀντικατάστασιν τὴν βιωτικὴν κτῆσιν, καὶ αὐτὸ μόνον ἀπὸ τὴν χρῆσιν αὐτῆς· ὁ καθένας, ἀφοῦ τὰ ἀπολαύσῃ, φεύγει ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτόν, κομίζων ἀπὸ τὸν βίον του ἓνα μικρὸ μνημα. Διότι αὐτὸ εἶναι τὸ τέλος ὁποιασδήποτε εὐημερίας, αὐτὸ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν βιωτικῶν ἀγαθῶν. Μετὰ ἀπὸ ἀπόκτησιν πολλῶν πλέθρων² καὶ πολλῶν ταλάντων χρυσοῦ κληρονομοῦμεν κάποιαν στενὴν δύσσομον σορόν. Πράγματι «Κάθε ἄνθρωπος ὁμοιάζει μὲ τὸ χόρτον καὶ κάθε δόξα τοῦ ἀνθρώπου ὁμοιάζει μὲ τὸ ἄνθος τοῦ χόρτου»³. Μόλις ἐμφανισθῇ ὀλίγος πυρετὸς σκορπίζει ὅλην τὴν εὐημερίαν τοῦ βίου· καὶ βέβαια προσθέτει μὲν εἰς ὅλα τὰ ἄλλα ἢ ἰατρικὴ τέχνη ἀπὸ ἔξω τὰ φάρμακα, ὁ θάνατος ὅμως μονομαχῶν ἀοράτως μὲ τὰ φάρμακα, ὀλίγον κατ' ὀλίγον καταβάλλει τὸν ἄρρωστον· αὐτὸς δὲ βλέπων τὸν ἀναπόφευκτον δήμιον νὰ πλησιάζῃ καὶ νὰ ὠθῇ τὴν ψυχὴν διὰ τῆς βίας ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα, στρέφει μὲν τὴν κεφαλὴν μὲ ἀναστεναγμοὺς καὶ πρὸς τὰς δύο κατευθύνσεις καὶ περιφέρει τὸ βλέμμα του δακρυσμένος, ἀπὸ πουθενὰ ὅμως δὲν εὐρίσκει βοήθειαν κατὰ τῆς βίας αὐτῆς· οὔτε οἱ ὑπηρέται, οἱ ὁποῖοι στέκουν γύρω ἀπὸ τὴν κλίνην, σώζουν τὸν συ-

τῶν φίλων κολακεύει τὸν θάνατον δάκρυα, οὐ χρυσὸς τὴν
 πρὸς τὸν κριτὴν κωλύει παράσταιν. Ἄδωροδόκητος γὰρ ὁ
 θάνατος δῆμιος, καὶ δεξιὰν οὐκ ἔχων τῷ χρυσῷ πειθομένην,
 οὐδὲ πλουσίου ἔξαργυρίζων νεκρούς, ἀλλὰ πάντας ἐν τάφοις
 5 ὡς ἐν εἰρκιαῖς φυλακίζων. Πρὸς τὰ τῶν ὄσιων παράκνυτον
 λείψανα, καὶ πικρότερον κλαύσεις τοῦ θίου τὸ μάταιον. Τε-
 τέφρωται πρόσωπον, μελανθὲν ὑπὲρ ἄσβολον· ὀφθαλμοὶ δια-
 τέτηρηται σηπεδόνι γλυφέντες· διακέχηγε σιόμα καὶ πάρο-
 δον πολλάκις ἐρπειῶν ὑποδέχεται.

10 3. Τί καθ' ἕκαστον μέλος ἐνδιατριβῶ; Φθορᾶ σκώληκες·
 ἅπαν τὸ σῶμα καθάπερ πολέμοιί τινες συμερίζονται καὶ
 σάρκας καὶ νεῦρα καὶ φλέβας ἀκριβῶς ἐρευνῶντες. Καλῶς
 ἄρα τὸ βρέφος τῆς γαστροῦ παρακύψαν, θρήνων εὐθέως οὐ
 γέλωτος ἄρχεται· Κλαίει γὰρ ὡσπερ τοῦ θίου καταβοῶν, παρ'
 15 οὔ θνησιμαίων ἐκ προοιμίων ἀπογεύεται δώρων. Τεχθὲν
 γὰρ χεῖρας εὐθέως σπαργανοῦται καὶ πόδας καὶ δεσμοῖς ἐν-
 ειλημμένον τῆς θηλῆς ἀπολαύει, ὡς προοιμίου ζωῆς προδρο-
 μου νεκρώσεως. Ἄρα τὸ βρέφος εἰς ζωὴν παρελήλυθεν,
 καὶ νεκρῶν εὐθέως αὐτῷ σιολισμὸς προσηνέχθη. Ὑπομιμνή-
 20 σκει γὰρ τοῦ τέλους τοὺς τεχθέντας ἢ φύσις· διὸ καὶ τὸ
 παιδίον γεννηθὲν ἀποδύρεται καθάπερ τῇ μητρὶ διὰ τοῦ θρή-
 νου βοῶν· Τί με πρὸς ταύτην, ὦ μήτερ, τὴν ζωὴν ἀπεκύη-
 σας, ἐν ἣ τῷ ζῆν ἢ προσθήκη προσκοπὴ πρὸς τὸν θάνατον;
 Τί με πρὸς πολυτάραχον αἰῶνα παρήγαγες οὐ τεχθέν; Τί
 25 μοι τὰ προοίμια σπάργανα; Τί με τοιούτῳ παρήγαγες βίω,
 ἐν ᾧ καὶ νεότης ἐλεεινὴ τρυγωμένη πρὸ γῆρας, καὶ γῆρας

ρόμενον πρὸς τὸν θάνατον, οὔτε τὰ δάκρυα τῶν φίλων κολακεύουν τὸν θάνατον, οὔτε ὁ χρυσὸς ἐμποδίζει τὴν ἐνώπιον τοῦ κριτοῦ παρουσίαισιν. Καθ' ὅσον ὁ θάνατος εἶναι ἀδωροδόκητος δῆμιος καὶ δὲν πείθεται τὸ χέρι του ἀπὸ τὸν χρυσόν, οὔτε ἐξαγοράζεται μὲ χρήματα μὲ ἀντάλλαγμα τοὺς νεκροὺς τῶν πλουσίων, ἀλλὰ ὅλους τοὺς φυλακίζει εἰς τὸν τάφον ὡσὰν εἰς φυλακὴν. Πλησίασε διὰ νὰ ἰδῆς καλύτερα τὰ λείψανα τῶν ὄστων καὶ θὰ κλαύσης πικρότερα τὴν ματαιότητα τοῦ βίου αὐτοῦ. Ἔχει ἀποτεφρωθῆ τὸ πρόσωπον καὶ ἔγινε μελανὸν περισσότερον καὶ ἀπὸ καπνίαν· διετρυπήθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἔγιναν κοῖλοι ἀπὸ τὴν σηπεδόνα· τὸ στόμα ἔχει ἀνοίξει καὶ πολλὰς φορὰς ἐπιτρέπει τὴν εἴσοδον εἰς τὰ ἔρπετά.

3. Διατί ὅμως ἀσχολοῦμαι μὲ κάθε ἓνα μέλος; Τὴν φθορὰν διαδέχονται τὰ σκουλήκια, καὶ ὡσὰν ὠρισμένους ἐχθροὺς, συμμετέχουν ὅλα εἰς τὸ σῶμα καὶ κάνουν ἐπακριβῆ ἔρευναν καὶ εἰς τὰ νεῦρα καὶ εἰς τὰς φλέβας. Ἐπομένως πολὺ καλὰ κάνει τὸ βρέφος πού, μόλις βγῆ ἀπὸ τὴν κοιλίαν, ἀρχίζει νὰ κλαίῃ εὐθὺς ἀμέσως καὶ δὲν γελᾷ· κλαίει δηλαδὴ ὡσὰν νὰ κατηγορῆ τὸν παρόντα βίον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον εὐθὺς παίρνει γεῦσιν τῶν θνησιμαίων δύρων. Διότι μόλις γεννηθῆ ἀμέσως δένονται τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια του καὶ ἀφοῦ ἔχη δεχθῆ τὰ δεσμὰ ἀπολαμβάνει τὴν θηλήν, ὡσὰν ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς νὰ εἶναι ὁ πρόδρομος τῆς νεκρώσεως. Μόλις τὸ βρέφος ἦλθεν εἰς τὴν ζωὴν εὐθὺς ἀμέσως τοῦ προσεφέρθη ὁ στολισμὸς τῶν νεκρῶν, ἡ φύσις δηλαδὴ ὑπενθυμίζει εἰς τοὺς γεννηθέντας τὸ τέλος· διὰ τοῦτο καὶ τὸ βρέφος πού μόλις ἐγεννήθη θρηνεῖ ὡσὰν νὰ φωνάζῃ πρὸς τὴν μητέρα του μὲ τοὺς θρήνους του· Διατί, μητέρα, μὲ ἐγέννησες εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν εἰς τὴν ὁποίαν τὸ γεγονός τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ προκατόπτεισιν πρὸς τὸν θάνατον; Διατί μὲ ἔφερες πρὸς πολυτάραχον αἰῶνα; Διατί αὐτὰ τὰ σπάργανα ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν; Διατί μὲ ἔφερες εἰς μίαν τέτοιαν ζωὴν εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἡ νεότης εἶναι ἔλεει-

φευκτὸν ὡς ἐπὶ θάνατον ἄγον; Δεινόν, ᾧ μητρε, τοῦ βίου τὸ σιάδιον, θάνατον ἔχον τῶν τρεχόντων καμπιῆρα.

Πικρὰν τὴν βιωτικὴν ὁδοιποροῦμεν ὁδόν, καὶ τάφον ἔχουσαν τῶν ὀδευόντων κατάλυμα. Χαλεπὸν τὸ τοῦ βίου δια-
 5 πλέομεν πέλαγος· ἄδην γὰρ ἔχει πειραιὴν ἐφεσιῶτα. Οὐχ ὡς πονηρὸν σιηλιτεύω τὸν βίον (ιοῦτο γὰρ τῶν τῆς μανίας ἐπωνύμων τὸ νόσημα), ἀλλ' ὡς προσκαίρου μὴ σφοδρῶς ἐξηρη-
 τῆσθαι μαρτύρομαι. Ταύτην τοῦ βίου καὶ Παῦλος κηρύττων τὴν ἀθλιότητα, τὴν τῆς κίσεως φύσιν εἰσηγε σιενάζουσαν
 10 «Πᾶσα», φησὶν, «ἡ κίσις σιενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν». Ὅλη γὰρ σκυθρωπότητος ἡ κίσις ἀνάμεστος· κἂν ἀκριβῆ ποιήσῃ τῶν ὄντων ἐρεύνησιν, τὸν οἰκεῖον ἐν ἐκάστῳ σιεναγμὸν καθοπτεύσεις· πρῶτος παρ' ἀνθρώπων σιεναγμὸς ἀναπέμπεται τῇ τῆς φθορᾶς λειτουργούντων δαπάνῃ.

15 Στένει μετ' ἀνθρώπων καὶ γῆ, τὴν κατάραν δι' ἡμᾶς δεξαμένη· ἀποδύρεται θάλασσα, καλὴ μὲν ἐξ ἀρχῆς παρὰ Θεοῦ γενομένη, τάφος δὲ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν εὗρισκομένη πολλοῖς. Σκυθρωπάζει καὶ ἥλιος, τοὺς τὸν αὐτοῦ κίσιτην οὐχ ὀρῶντας φωτίζων· ἀστέρες σὺν σελήνῃ σιενάζουσιν, ὅτι διὰ
 20 τῆς εἰρηναίου μετ' ἀλλήλων χορείας τὸν εἰρηνοποιὸν δεικνύντες οὐ πείθουσιν. Οὐδὲ τῶν κτηνῶν τὸ γένος ἀσιένακτιον· οὐ μόνον εἰς ἡμᾶς ἀπαραιτήτῳ δουλείᾳ κοπιόμενα, ἀλλὰ καὶ δαίμοσι μάτην ἐν γωνίαις σφαιτούμενα. Κοινὸς τις τῆς κίσεως πανταχόθεν ὁ θρῆνος τὴν τῆς παρούσης ζωῆς κλαιού-
 25 σης κατὰστασιν, ἣν εὐσιόχως κέκληκεν ὁ προφήτης εἰκόνα·

νή διότι χάνεται πρὶν τὸ γῆρας, καὶ τὸ γῆρας εἶναι κάτι ποῦ πρέπει νὰ τὸ ἀποφύγη κανεὶς, διότι ὀδηγεῖ πρὸς τὸν θάνατον; Δύσκολος, μητέρα, εἶναι ὁ δρόμος τῆς παρουσίας ζωῆς, διότι ἔχει τὸν θάνατον ὡς τέρμα εἰς αὐτοὺς ποῦ τρέχουν.

Εἶναι πικρὰ ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς ποῦ βαδίζομεν καὶ ἔχει τὸν τάφον ὡς κατάλυμα δι' αὐτοὺς ποῦ τὴν βαδίζουν. Εἶναι φοβερὸν τὸ πέλαγος τοῦ βίου ποῦ διαπλέομεν, διότι ἔχει πειρατὴν ποῦ караδοκεῖ τὸν Ἄδην. Δὲν κατηγορῶ τὸν βίον ὡς πονηρὸν (διότι τὸ νόσημα αὐτὸ εἶναι τῶν μανιακῶν ἀνθρώπων), ἀλλ' ἐπιθυμῶ νὰ τονίσω τὸ πρόσκαιρον τοῦ βίου διὰ νὰ μὴ προσκολληθῶμεν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς αὐτόν. Αὐτὴν τὴν ἀθλιότητα τοῦ βίου κηρύσσω καὶ ὁ Παῦλος παρουσίαζε τὴν στενάζουσαν φύσιν τῆς κτίσεως, λέγων· «Ὅλη ἡ κτίσις μαζὶ στενάζει καὶ πονεῖ μέχρι σήμερα»⁴. Ὅλη ἡ κτίσις εἶναι γεμάτη ἀπὸ σκυθρωπότητα· καὶ ἂν κάμη κανεὶς λεπτομερῆ ἐξέτασιν τῶν ὄντων, θὰ εὔρη εἰς κάθε ἓνα τὸν ἰδικόν του ἀναστεναγμόν· πρῶτος στεναγμὸς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἀναπέμπεται, διότι ὑπόκεινται εἰς τὸν ἀφανισμόν τῆς φθορᾶς.

Στενάζει μαζὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἡ γῆ ἡ ὁποία ἐδέχθη τὴν κατάραν δι' ἡμᾶς· θρηνεῖ ἡ θάλασσα διότι, ἐνῶ ἐξ ἀρχῆς ἔγινε καλὴ ἀπὸ τὸν Θεόν, μετὰ τὴν ἀμαρτίαν γίνεται τάφος εἰς πολλούς· σκυθρωπάζει καὶ ὁ ἥλιος, ὁ ὁποῖος φωτίζει ἐκείνους ποῦ δὲν ἠμποροῦν νὰ ἰδοῦν τὸν δημιουργόν του· στενάζουν τὰ ἄστρα καὶ ἡ σελήνη διότι ἡ ἀρμονικὴ καὶ εἰρηνικὴ κίνησίς των, ποῦ φανερώνει τὸν εἰρηνοποιόν, δὲν πείθει τοὺς ἀνθρώπους. Οὔτε τὸ γένος τῶν κτηνῶν ἔμεινε χωρὶς στεναγμούς· ὄχι μόνον κόπτονται ἐξ αἰτίας τῆς ἀναγκαίας εἰς ἡμᾶς δουλείας των, ἀλλὰ καὶ ἀδίκως σφάζονται εἰς τὰς γωνίας χάριν τῶν δαιμόνων. Κάποιος κοινὸς θρῆνος τῆς κτίσεως ἀπὸ παντοῦ ἀκούγεται ποῦ κλαίει τὴν κατάστασιν τῆς παρουσίας ζωῆς, τὴν εἰκόνα τῆς ὁποίας πολὺ εὔστοχα παρουσιάζει ὁ προφήτης· «τὰ σύμπαν-

«Τὰ σύμπαντα» γάρ, φησί, «ματαιότης, πᾶς ἄνθρωπος ζῶν, μέντοιγε ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος».

Καὶ βλέπε τῆς φωνῆς τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἀνθρωπίνην ἀκριβῶς ἀνερευνήσας ζωὴν. Καθάπερ γὰρ ἐν εἰκόνι κάθη-
 5 ται μὲν ἐπὶ θρόνων βασιλεὺς χρυσοπάσιων, προσφέρουσι δὲ πόλεις ἐν τοῖς χρώμασι δῶρα· δέχεται δὲ τοῦ βασιλέως ἡ χεὶρ τὰ διδόμενα· πάντα δὲ σκιά καὶ σκηνὴ τὰ φαινόμενα, καὶ ραγείσης τῆς σινδόνης ἐγυμνώθη τὸ σχῆμα· τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις καθάπερ ἐν εἰκόνι τῷ
 10 θίῳ βασιλεὺς τις ἐγκαθημένη, δέχεται μὲν τὰς τῆς θαλάττης καὶ γῆς ὥσπερ ἔκ τινων πόλεων εἰσφορὰς διδομένας· ραγείσης δὲ αὐτῇ τῆς ζωῆς ὡς σινδόνης, ἅπαν ἔσχεν τοῦ θίου διαρρέον τὸ κάλλος. Ἐν δὲ μέγιστον τῶν ἐν ἀνθρώποις καλῶν καρδίας συντειριμμένης ταπεινώσις καὶ τὴν τῆς τε-
 15 λευτῆς ἀεὶ μελειώσης ἡμέραν, καθ' ἣν γυμνοὶ τῆς βιωτικῆς ταύτης ἐξιόντες θαλάττης τὰς τῶν πράξεων ἐκπομπενούσας τῇ κτίσει κατοπόμεθα στήλας.

4. Βούλει σοι τούτου παραγάγω παράδειγμα; Ἐπὶ μιᾶς τινὸς ὀλκάδος συνέπλεόν τινες καὶ τὴν αὐτὴν ἀλλήλοις συν-
 20 ναυτιλλόμενοι θάλατταν, ποικίλας καὶ ἀλλήλων κλοπὰς ἐπεδείκνυντο. Ταύτας ὁ κυβερνήτης ἀκριβῶς κατοπιεύων, τὸν τῶν κλεμμάτων ἰέως οὐκ ἐπόμπειεν ἔλεγχον ἀλλ' ὡς λιμένι τὸ σκάφος προσεγγίζον ἑώρα, γυμνοὺς πάντας τῆς ὀλκάδος ἐξιέναι κελεύσας, εὔρεν ἑκάστου τὴν κλοπὴν ἐν τῷ
 25 πλοίῳ κειμένην. Κατὰ τοῦτό μοι τῆς ζωῆς τὸ παράδειγμα σκοπεῖ· πρόκειται γὰρ ἡμῖν ἀντὶ θαλάττης ὁ θίος· σκάφος δέ τι πρὸς τὸν πλοῦν ἡ κτίσις συνήρμουςται, κυβερνήτη μὲν τῷ Θεῷ κεχρημένον, πάσας δὲ τὰς τῶν ἔργων ἐμπορείας

τα», λέγει, «εἶναι ματαιότης, κάθε ἄνθρωπος ἴσταται ὡς ἀπλῆ πνοή, καὶ ὡς σκιὰ πράγματι περιπάτει κάθε ἄνθρωπος»⁵.

Καὶ πρόσεξε τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων, ἀφοῦ ἐξετάσης μὲ λεπτομέρειαν τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς εἰς μίαν παράστασιν ὁ μὲν βασιλεὺς κάθεται ἐπάνω εἰς θρόνον στολισμένον μὲ χρυσόν, προσφέρουν δὲ οἱ πόλεις πολύχρωμα δῶρα, καὶ δέχεται τὸ χέρι τοῦ βασιλέως τὰ διδόμενα, ὅλα δὲ ὅσα φαίνονται εἶναι φανταστικὰ καὶ ὑποκριτικά, καὶ ὅταν σχισθῇ τὸ σινδόνη φαίνεται γυμνὴ ὅλη ἡ παράστασις, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων ὡσάν ἀκριβῶς εἰς κάποιαν εἰκόνα κάθεται ὡς βασιλεὺς τῆς ζωῆς καὶ δέχεται τὰς διδομένας εἰσφορὰς ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ τὴν γῆν ὡσάν ἀπὸ τὰς πόλεις· ὅταν ὅμως ἐπέλθῃ κάποιο ρῆγμα εἰς τὴν παράστασιν αὐτὴν τῆς ζωῆς, ὅπως εἰς τὴν σινδόνην, ἐξαφανίζεται ὅλον τὸ κάλλος τοῦ βίου. Τὸ μέγιστον ἀπὸ τὰ καλὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους εἶναι ἓνα, ἡ ταπείνωσις τῆς συντετριμμένης καρδίας καὶ ἡ ἐνθύμησις τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐξέλθωμεν γυμνοὶ ἀπὸ τὴν βιωτικὴν αὐτὴν θάλασσαν, καὶ θὰ ἴδωμεν τὰς στήλας τῶν πράξεων νὰ μᾶς συνοδεύουν.

4. Θέλεις νὰ σοῦ ἀναφέρω ἓνα παράδειγμα πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τούτου; Συνέπλεον ἐπάνω εἰς ἓνα ἰστιοφόρον πλοῖον μερικοὶ διασχίζοντες τὴν ἰδίαν θάλασσαν καὶ ἐπεδείκνυαν μεταξύ των τὰ κλοπιμαῖα ἀπὸ τὰς πολλὰς κλοπὰς ποὺ εἶχαν διαπράξει. Ὅλα αὐτὰ ὁ κυβερνήτης τὰ παρετήρει μὲ λεπτομέρειαν καὶ δὲν τοὺς ἔκανε εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν ἔλεγχον διὰ τὰ κλοπιμαῖα, ἀλλὰ μόλις εἶδεν ὅτι τὸ σκάφος προσήγγισεν εἰς λιμένα, ἀφοῦ διέταξεν ὅλους νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὸ πλοῖον γυμνοί, εὐρῆκε νὰ ὑπάρχη εἰς τὸ πλοῖον ἡ κλοπὴ τοῦ καθενός. Ὡς πρὸς τοῦτο, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὁμοιάζει τὸ παράδειγμα αὐτὸ μὲ τὴν ζωὴν· ἀντὶ τῆς θαλάσσης ὑπάρχει εἰς ἡμᾶς ἡ ζωὴ καὶ σκάφος πρὸς πλοῦν εἶναι ἡ κτίσις μὲ κυβερνήτην τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος δέχεται ὅλας

δεχόμενον. Ἐν τῷ διεφθαμένον τις ἐμπορεύσεται βίον, ἐν τῷ
 τῆς κρίσεως αὐτὸν ἀποθήσεται πλοίω· ἂν εὐπολίτευτον ζωὴν
 πραγματεύσεται, ἐπὶ τῆς κρίσεως ἔσται τὸ πραχθὲν φυλαι-
 τόμενον. Ἐἴτα τῶν τῆς τελευτῆς ἐγγισάντων λιμένων, γυμνοὺς
 5 ἡμᾶς ἐκ τοῦ γηίνου σκάφους ὁ κυβερνήτης ἐκβάλλει, καὶ
 μένει πάντων ἡ πρᾶξις ἐν τῇ κρίσει πομπευομένη.

Ἄμεμπτοι τοίνυν τὸ τοῦ βίου ναυτιλλόμεθα πέλαγος·
 ἔργων ἀγαθῶν τὴν κρίσιν κτησόμεθα μάρτυρα· τὸν σκιάδη
 τῶν παρόντων ὑπερβαίνωμεν κόμπον· τῆς θνητῆς ἀποσιήσω-
 10 μεν τὴν καρδίαν τερπνότητος· τὴν εἰς φθορὰν τελευτιῶσαν
 σπουδὴν ἀποφύγωμεν· τοῖς γηίνοις τὴν ψυχὴν μὴ συνδέσωμεν
 βρόχοις· τῆς ἀπορρύτου τῶν θνητῶν ὑπερφρονήσωμεν δόξης·
 ὡς βαφὴν εὐαπόπλυτον τὸ τῶν προσκαίρων διαπιύσωμεν ἄν-
 15 θος· οὐρανόπρω τὸν βίον πιερώδει διαδράμωμεν εὐχῆ, οἱ
 τὴν βιωτικὴν ὁδοιποροῦντες ὁδὸν καὶ τὸ τῆς ἄνω κλήσεως
 βραβεῖον μεταδιώξωμεν ἐν Χριστῷ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶ-
 νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τὰς ἐμπορείας. Ἐάν τις κάποιος κάνῃ διεφθαρμένην ζωὴν, θὰ τὸν ἀφήσῃ εἰς τὸ πλοῖον τῆς κτίσεως· ἀν ζήσῃ καλὴν ζωὴν ἢ ἀμοιβὴ διὰ τὴν πράξιν θὰ φυλαχθῇ διὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Ἐπειτα ἀφοῦ πλησιάσωμεν εἰς τὰ λιμάνια τοῦ τέλους τῆς ζωῆς, μᾶς βγάζει ὁ κυβερνήτης γυμνοὺς ἔξω ἀπὸ τὸ γήινον σκάφος καὶ μένουσιν τὰ ἔργα ὅλων νὰ παρουσιασθοῦν κατὰ τὴν κρίσιν.

Ἄς διασχίσωμεν λοιπὸν τὸ πέλαγος τοῦ βίου ἄμεμπτοι καὶ ἄς ἀποκτήσωμεν διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων μάρτυρα τὴν κτίσιν· ἄς ὑπερβῶμεν τὸν σκιώδη κόμπον τῶν παρόντων· ἄς ἀπομακρύνωμεν τὴν καρδίαν μας ἀπὸ τὴν ἐφήμερον ἀπόλαυσιν· ἄς ἀποφύγωμεν τὴν φροντίδα ποὺ ὀδηγεῖ εἰς τὴν φθοράν· ἄς μὴ δέσωμεν τὴν ψυχὴν μὲ τὰ γήινα δεσμά· ἄς περιφρονήσωμεν τὴν δόξαν ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὰ θνητά· ἄς καταφρονήσωμεν τὸ ἄνθος τῶν προσκαιρῶν ὡς βαφὴν ποὺ εὐκόλα ἀποπλύνεται· ἄς διέλθωμεν τὸν βίον ὡς νὰ πορευώμεθα εἰς τὸν οὐρανὸν διὰ τῶν πτερῶν τῆς προσευχῆς, ἐμεῖς ποὺ βαδίζομεν τὴν ὁδὸν τοῦ βίου, καὶ ἄς ἐπιδιώξωμεν τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμήν.

ΟΤΙ ΠΑΝΤΩΝ Η ΚΑΤΑ ΨΥΧΗΝ ΑΡΕΤΗ

προτιμοιέρα.

1. Ἀριθμῶν τὰ τοῦ βίου πολλάκις κατ' ἐμαυτὸν ἀγαθὰ, καὶ
 μεσιτὴν εὐρίσκων πολλῶν πανταχόθεν τὴν κίσειν, καὶ μυρίων
 5 τῶ γένει παρεκτικὴν ἀγαθῶν, οὐδὲν ὄρω τοῦ ψυχῆς ὠραιό-
 τητα φιλοκαλεῖν ἀγαθώτερον, οὐδὲ μᾶλλον ἀνθρώπου προ-
 πωδέστερον φύσει. Τίς γὰρ οὕτω πρόπων ἀνθρωπότητι πλοῦ-
 τος, ὡς ἐλπίδων εὐσεβῶν εὐπορία; Τίς οὕτως ἐκ δυναστεί-
 ας λαμπρός, ὡς ἐκ γνώμης τῶ τῶν ὄλων βασιλεῖ τιμωμέ-
 10 νης; Τίς ἐκ τρυφῆς ἡδονὴ τηλικαύτη, ὅπως τις συνειδότης
 ζωοποιοῖς ἐστιωμένου μαθήμασιν; Πᾶν ὅπερ ἂν εἰς μέσον
 ἀγαθὸν παραγάγῃς, ἐξ οὐδενὸς ἂν εὐροις ὡς ἐκ γνώμης
 ἐνθέου σεμνυνόμενον ἀνθρώπον. Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων καλῶν
 ἐστὶν τις καὶ τοῖς ἀλόγοις πρὸς ἡμᾶς κοινωνία· ὅλον ἢ τῆς
 15 ἀκτῖνος καλὴ τις ἀπόλαυσις, ἀλλὰ πρόκειται καὶ τοῖς κτή-
 νεσιν. αὐτὴ ἢ τῶν βρωμάτων ἀγαθὴ χορηγία, ἀλλὰ τούτων
 κἀκείνοις μειάσχεσις· αἱ τοῦ κάλλους ἐράσμιοι χάριτες, ἀλλ'
 εὐροις ἂν καὶ κάλλος ἐξ ὀρνίθων ἀσιράπιον· τὸ δὲ ἰσχύος
 πολυθρύλλητον δῶρον, ἀλλ' ἔστι τὸ ταύτης καὶ βοσὸν πλεο-
 20 νέκτημα· ἢ τοῦ πλούτου πολύευκτος ἄθροισις, ἀλλ' ἴδοις ἂν
 καὶ ὄστρεα πλούσια μαργαριτῶν θησαυροῖς. Οὐδενὸς τῶν
 σαρκίνων παρ' ἡμῖν καυχημάτων ἢ τῶν ἀλόγων ἀκοινώνη-
 τος φύσις, οὐδενὸς σωματικοῦ παρ' ἡμῖν πλεονεκτηήματος χεί-
 ρων. Ἐξ ἑνὸς δὲ αὐτοῖς μόνου πρὸς ἡμᾶς παραχώρησις,
 25 ἐνὶ μόνῳ παρ' ἡμῶν νικῶνται πλεονεκτηήματι.

Ποίῳ δὴ τούτῳ; Τῇ τῆς γνώμης ἀξία, δι' ἣν ἀνθρώπος
 Θεῷ παραπλήσιος, νῶ κεχρημένος κυβερνήτη τῶν ὄντων,
 διανοία διοικῶν τὰ τῆς κίσεως, λογισμῶ τὸν οὐρανὸν διε-
 ξιών, ἐννοία τὸ ὑπήκοον ἄγων, ἡνιοχῶν σοφία τῆς ἀτάκτου
 30 θαλάσσης τὸ δύσχρησιον, προνοία τὰ φυόμενα σώζων, ἐπι-

ΟΤΙ ΕΞ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΠΡΟΤΙΜΟΤΕΡΑ

εἶναι ἢ κατὰ ψυχὴν ἀρετῆ.

1. Ἀπαριθμῶν πολλάκις μόνος μου τὰ ἀγαθὰ τοῦ βίου καὶ διαπιστώνων ὅτι ἢ κτίσις εἶναι ἀπὸ παντοῦ γεμάτη ἀπὸ πολλὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα καὶ παρέχει ἀναρίθμητα, δὲν βλέπω τίποτε νὰ εἶναι ἀγαθώτερον ἀπὸ τὴν ὠραιότητα τῆς ψυχῆς καὶ λαμπρότερον ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Διότι ποῖος πλοῦτος ἀρμόζει τόσον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ὅσον ἢ ἀφθονία τῶν εὐσεβῶν ἐλπίδων; Ποῖος εἶναι τόσον ἔνδοξος ἀπὸ τὸ βασιλείον ὥστε νὰ τιμᾶται τόσον ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν ὄλων; Ποία ἡδονὴ προερχομένη ἐκ τῆς μαλθακότητος εἶναι τόσον μεγάλη, ὅσον ἢ συνείδησις εἰς κάποιον ὅτι μετέχει εἰς μαθήματα ποῦ ζωοποιοῦν; Οἷονδήποτε ἀγαθὸν ἀνφέρης εἰς τὸ μέσον δὲν θὰ εὐρῆς νὰ ἐκθειάζεται ἀπὸ κανένα ὅσον ὁ ἄνθρωπος. Διότι εἰς τὰ ἄλλα καλὰ ὑπάρχει κάποια συμμετοχὴ μὲ ἡμᾶς καὶ τῶν ἀλόγων ὄντων· ὅπως π.χ. ἢ καλὴ ἀπόλαυσις κάποιας ἀκτίνος, ὅμως ὑπάρχει αὐτὴ καὶ ἐμπρὸς εἰς τὰ κτήνη· ἢ ἀφθονία τῶν τροφῶν, ὅμως ὑπάρχει συμμετοχὴ καὶ τούτων εἰς αὐτάς· τὰ ἀξιαγάπητα θέλγητρα τοῦ κάλλους, ὅμως ἢμπορεῖς νὰ εὐρῆς ἀπαστράπτουσαν ὠραιότητα καὶ εἰς τὰ πτηνά· ἢ συγκέντρωσις τοῦ πολυποθήτου πλούτου, ὅμως ἢμπορεῖς νὰ ἰδῆς ὄστρακα πλούσια εἰς τὰ θησαυροφυλάκια ποῦ ἔχουν μαργαριτάρια. Σὲ τίποτε ἀπὸ τὰ διάφορα σαρκικὰ καυχήματά μας δὲν μένει ἀμέτοχος ἢ φύσις τῶν ἀλόγων, σὲ κανένα ἀπὸ τὰ σωματικά μας πλεονεκτήματα δὲν εἶναι χειροτέρα. Μόνον δὲ εἰς ἓνα πρᾶγμα ὑστεροῦν ἀπὸ ἡμᾶς, καὶ ἀπὸ ἓνα μόνον πλεονέκτημα νικῶνται.

Ποῖον λοιπὸν εἶναι αὐτό; Ἡ ἀξία τῆς νοήσεως τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος γίνεται παραπλήσιος πρὸς τὸν Θεόν, χρησιμοποιεῖ τὸν νοῦν διὰ τὴν κυβέρνησιν τῶν ὄντων, μὲ τὸν νοῦν διοικεῖ τὰ τῆς κτίσεως, μὲ τὸν λογισμὸν διαπερᾶ τὸν οὐρανόν, μὲ ἡν διάνοιαν ὀδηγεῖ τοὺς ὑποτελεῖς, μὲ τὴν σύνεσιν ὀδηγεῖ τὸ δύσχρηστον τῆς ἀτάκτου θαλάσσης, μὲ τὴν φροντίδα του διασώζει τὰ γεννώμενα, ἀποδεικνύων μὲ τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν του τὰ διάφορα

σιτήμη δεικνὺς τὰ φαινόμενα, δεσπόζων τῆς τῶν ὄντων, ὡς ὁ κτίστης, καλλιτεχνίας. Καὶ ταῦτα δηλῶν ἐκ προοιμίων ἐφ' ἡμῖν ὁ Θεὸς ἀνεβόα· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν». Καὶ φοβερὰ τῆς εἰκόνης ἢ τιμῆ, καὶ φιλόανθρωπος·
5 φοβερὰ μὲν ὡς εἰκὼν ἀρχετύπου φρικώδους. Κίνδυνος γὰρ οὐ μικρὸς, μὴ σχολίη τις πρόσκρουσιν τῷ τῆς ἁμαρτίας σπίλω τὴν εἰκόνα σπιλώσας· φιλόανθρωπος δέ, ὡς μεγάλη δωρεὰ πρὸ ἰδρώτων, ἦν ἡμῖν ὁ κτίστης πρὸ γενετῆς παρεσκευάζεν. «Ποιήσωμεν» γάρ, φηοῖν, «ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν».
10 Πρὸ τῆς πλάσεως μερίμνη τιμώμεθα. Ἐκάσιω μὲν γὰρ τῶν ὄντων παρεχόμενος ὑπαρξιν, ἀνθεντίαν ἐτήρει προσιάτιοντος, καὶ πᾶσαν τῶν ὀρωμένων τὴν φύσιν ἐκ προσιάγματος ἔκτιζεν, προσιακτικῶς τοῖς οὐκ οὖσιν ἐπιφθεγγόμενος. Γενηθῆτω φῶς· γενηθῆτω σιερέωμα· γενηθῆτωσαν φωσιτῆρες εἰς φαῦ-
15 σιν· ἐξαγαγείτω τὰ ὕδατα ἐρπειὰ ψυχῶν ζωσῶν· ἐξαγαγείτω ἡ γῆ τειράποδα κατὰ γένος! Ὡς δὲ ἔδει κτισθῆναι τὸν ἄνθρωπον ἀφείς τὸν προσιάτιοντα, τὸν αὐτουργὸν ἀνελάμβανεν, ἀφείς τὸν σχεδιάζοντα τῶν ὄντων τὴν σύνθεσιν, τὴν ἀνθρωπογένειαν ἐσκέπειτο, ἀφείς εἰπεῖν πρὸς τὴν γῆν, ἐξάγαγε
20 ἄνθρωπον! Ὡς κίσει τὸν ἄνθρωπον μὴ δυνάμενος μόνος. καὶ κοινωνοὺς συγκαλεῖ πρὸς τὴν πλάσιν, καὶ ὡς συνεργῶν δεόμενος κέκραγεν· «Ποιήσωμεν»· οὐ μελέτης εἰς τέχνην δεόμενος, οὐ συνεργῶν εἰς διάπλασιν χρήζων, ἀλλὰ τῷ τῆς μελέτης καὶ συνεργίας σχηματισμῷ μεμεριμνημένον αὐτῷ καὶ
25 πάμμεγα διαπλάττειν ἐνδεικνύμενος γένος. Ἐν δὲ τῇ τιμῇ καὶ παιδαγωγία τις τῷ γένει πρὸς εὐσέθειαν κέκρυπται. Πᾶσαν γὰρ τὴν κτίσιν θεοποιίας ἐξέβαλεν, εἰκόνη τῆς ἰδίας

1. Γεν. 1, 26.

2. Πρβλ. Γεν. 1, 8 ἐξ.

φαινόμενα, δεσπόζει όλων τῶν ὄντων, ὅπως ὁ δημιουργός, εἰς τὴν καλλιτεχνίαν. Καὶ αὐτὰ θέλων νὰ φανερώσῃ ἔξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἔλεγε δι' ἡμᾶς· «ἄς δημιουργήσωμεν ἄνθρωπον κατὰ τὴν εἰκόνα τὴν ἰδικὴν μας»¹. Καὶ εἶναι φοβερὰ καὶ φιλόανθρωπος ἡ τιμὴ τῆς εἰκόνας· φοβερὰ μὲν ὡς εἰκὼν τοῦ ἀρχετύπου ποὺ προκαλεῖ δέος. Κίνδυνος βέβαια ὑπάρχει ὄχι μικρός, μὴ τυχὸν καὶ προσκρούσῃ εἰς τὸν ρύπον τῆς ἀμαρτίας καὶ ρυπάνει τὴν εἰκόνα· φιλόανθρωπος δέ, ὡς μεγάλη δωρεά, ποὺ μᾶς ἐδόθη πρὶν ἀπὸ κάθε μόχθον, τὴν ὁποίαν παρεσκεύαζεν εἰς ἡμᾶς ὁ δημιουργὸς πρὶν ἀπὸ τὴν δημιουργίαν μας. Διότι λέγει «ἄς δημιουργήσωμεν ἄνθρωπον κατὰ τὴν ἰδικὴν μας εἰκόνα». Πρὸ τῆς δημιουργίας τιμούμεθα διὰ τῆς φροντίδος του. Διότι φέρων εἰς τὴν ζωὴν κάθε ἕνα ἀπὸ τὰ ὄντα διετήρη τὴν αὐθεντίαν τοῦ διατάσσοντος, καὶ ὅλον τὸν ὁρατὸν κόσμον ἐδημιούργησε μὲ τὴν προσταγὴν του, ὁμιλῶν προστακτικῶς εἰς τὰ μὴ ὄντα. Ἦς γίνῃ φῶς· ἄς γίνῃ ὁ οὐράνιος θόλος· ἄς γίνουν φωστῆρες εἰς τὸν θόλον τοῦ οὐρανοῦ διὰ νὰ ρίπτουν φῶς ἐπὶ τῆς γῆς· ἄς γεμίσουν τὰ ὕδατα ἀπὸ πλήθη ζώντων ὀργανισμῶν· ἄς δημιουργήσῃ ἡ γῆ τὰ διάφορα εἶδη τῶν τετραπόδων κατὰ γένος²! Ὅταν δὲ ἐπρόκειτο νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἄνθρωπον, ἀφοῦ ἄφησε τὰ προστάγματα καὶ ἀνέλαβεν αὐτοπροσώπως τὴν δημιουργίαν, ἄφησε τὴν δημιουργίαν τῶν ἄλλων ὄντων καὶ ἐσκέπτετο τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, δὲν εἶπεν εἰς τὴν γῆν, δημιούργησε ἄνθρωπον! ὡσὰν νὰ μὴ ἤμποροῦσε νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἄνθρωπον μόνος, προσκαλεῖ καὶ συνεργάτας εἰς τὴν δημιουργίαν, καὶ ὡσὰν νὰ εἶχεν ἀνάγκην συνεργατῶν εἰς τοῦτο εἶπεν· «ἄς δημιουργήσωμεν»· δὲν εἶχεν ἀνάγκην μελέτης εἰς τὴν δεξιότητα, δὲν ἐχρειάζετο συνεργάτας εἰς τὴν διάπλασιν, ἀλλὰ ἡ σχηματοποίησις τῆς μορφῆς μὲ τὴν μελέτην καὶ τὴν συνεργασίαν δεικνύει τὴν ἰδιαιτέραν φροντίδα δι' αὐτὸ καὶ ὅτι ἤθελε νὰ δημιουργήσῃ πολὺ μεγάλο γένος. Εἰς αὐτὴν δὲ τὴν τιμὴν ἔχει κρυβῆ καὶ κάποια παιδαγωγία πρὸς τὴν εὐσέβειαν διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Διότι ἀπέρριψεν ὅλην τὴν κτίσιν ἀπὸ τὴν θεοποίησιν μεταδώσας εἰς αὐτὴν τὴν εἰ-

αὐτὴν παραδοὺς μοναρχίας· εἰκόνας γὰρ βασιλέως ἅπαν μέ-
 γα νομιζόμενον. Δεύτερον «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα
 ἡμετέραν»· καὶ προβλέπων μὲν τὸ ἄγνωμον, τὸ φίλιρον οὐκ
 ἠμβλυνεν· οὐ γὰρ ἔδει μὴ λάμπαι τὸν ἥλιον διὰ τοὺς πρὸς
 5 τὴν ἀκίῖνα τυφλοὺς· διὰ τοῦτο καὶ προειδὼς τὴν παράθασιν,
 τὴν φιλανθρωπίαν ἀνέτελλεν· καὶ προορῶν τὸ μέλλον, τὴν
 τιμὴν οὐκ ἀνεῖλεν, καὶ προγινώσκων τὴν ὕβριν, οὐ κατέσχε
 τὴν χάριν, φιλοκαλῶν πλατιομένους, ἵνα κἂν ὡς πρόσκαι-
 ρος ἀπομάθῃ τὸ ἀπλησιον, καὶ δῶ πρόφασιν τῷ Θεῷ δευ-
 10 τέρου δώρου πρὸς ἀρχὴν αἰδίου.

Δεινὸν γὰρ εἰς ἀπλησιίας σωφρονισμὸν τελευτή. Τῷ γὰρ
 μετὰ μικρὸν κεισομένῳ τῆς ἀπλήσιου τίς ὄνησις κίσεως; Τῷ
 τὸν βίον ὡς ὁδὸν διῶντι ἢ τῶν περιτιῶν ἀχθοφορία ματαία.
 Ὅδον γὰρ τὸν βίον, οὐ παιρίδα κεκλήμεθα. Οὕτως αὐτὸν ὁ Κύ-
 15 ριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις καλῶν «Ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ
 σου ἕως οἴου εἰ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ». Εὐλογος ἢ τῆς ὁδοῦ
 προσηγορία τῷ βίῳ· μεμέτρηται γὰρ ζωὴ ὡσπερ ὁδὸς διαστή-
 μασιν· πρόσκαιρόν ἐστι πλουτούντων καὶ πτωχῶν πανδοχεῖον·
 ὀλιγοχρόνιος παρερχομένων ἀνάπανσις· «Αἱ ἡμέραι γὰρ ἡμῶν
 20 ὡς σκιὰ παράγουσιν». Ποῦ τὰ πρῶτα τῆς ζωῆς ἡμῶν ἔτι;
 Παρῆλθεν ὡς σκιάς φαντασία, διέδραμεν ὡς σχήματος σκία-
 σμα. Πόσον ἡμῖν τῆς ὑπολοίπου ζωῆς τὸ διάστημα; Τίθει πολυ-
 εῖαν φιλότιμον, ἑκατοντοῦτιν ζωὴν· εἰ δὲ βούλει, τριπλασία-
 σιν ὁδὸς ἔτεσιν, καὶ οὐδενὶ τῶν βιωτικῶν τούτων παρέξῃ
 25 τὸ μόνιμον· κἂν πλούτῳ φιλοτιμῆται, κἂν τρυφῇ περικλύζη-
 ται, κἂν θρόνων ὑψηλότιμι λάμπῃ, κἂν ὅτι οὖν τῶν τοῦ
 βίου συμπεριφέρῃ λαμπρῶν. Πάντα γὰρ τοῖς τῶν ἀνθέων

3. Ματθ. 5, 25.

4. Α' Παρ. 29, 15. Ἰωδ 8, 9.

κόνα τῆς ἰδικῆς του μοναρχίας· διότι ἡ εἰκόνα τοῦ βασιλέως θεωρεῖται πολὺ μεγάλη. Δεύτερον· «ἄς δημιουργήσωμεν ἄνθρωπον κατὰ τὴν ἰδικήν μας εἰκόνα»· καὶ ἐνῶ προέβλεπε τὴν ἀγνωμοσύνην δὲν ἐξησθένησε τὴν στοργήν του· διότι δὲν ἔπρεπε νὰ κάμη νὰ μὴ λάμψη ὁ ἥλιος ἐξ αἰτίας ἐκείνων πού ἦσαν ἀνίκανοι νὰ ἴδουν τὴν ἀκτίνα· διὰ τοῦτο ἂν καὶ προεγνώριζε τὴν παράβασιν, ἐφανέρωνε τὴ φιλανθρωπίαν του· καὶ ἐνῶ προέβλεπε τὸ μέλλον, δὲν ἀφήρεσε τὴν τιμὴν, καὶ ἐνῶ προεγνώριζε τὴν ὕβριν δὲν κατεκράτησε τὴν χάριν καὶ φιλοκαλῶν μᾶς ἐδημιούργησε, ὥστε καὶ ἂν λησμονήσῃ τὸ ἀπείρωσ μέγα ὡς πρόσκαιρος νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς τὸν Θεὸν πρὸς ἀρχὴν δευτέρου δώρου αἰωνίου.

2. Διότι εἶναι φοβερὸν πρᾶγμα ὁ θάνατος πρὸς σωφρονισμὸν τῆς ἀπληστίας. Διότι ποία ὠφέλεια ἤμπορεῖ νὰ προκύψῃ εἰς ἐκεῖνον πού μετ' ὀλίγον θὰ κεῖται νεκρὸς εἰς τὴν ἄπληστον κτίσιν; Εἰς αὐτὸν ὁ ὁποῖος διέρχεται τὴν παροῦσαν ζωὴν ὡς ὁδοιπόρος εἶναι ματαία ἢ ἀχθοφορία τῶν περιττῶν. Διότι τὴν ζωὴν αὐτὴν τὴν ἔχομεν ὡς ὁδὸν καὶ ὄχι ὡς μόνιμον πατρίδα. Ἔτσι τὴν ὀνομάζει ὁ Κύριος εἰς τὰ εὐαγγέλια λέγων· «συμβιβάσου καὶ συμφιλιώσου γρήγορα μὲ τὸν ἀντίδικόν σου ἐφ' ὅσον εὐρίσκεσαι μαζί του εἰς τὸν δρόμον»³. Εἶναι κατάλληλος ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς ζωῆς μὲ ὁδὸν· διότι ἔχει μετρηθῆ ἡ ζωὴ ὅπως ἀκριβῶς ἡ ὁδὸς κατὰ διστήματα· εἶναι πρόσκαιρον πανδοχεῖον πλουσίων καὶ πτωχῶν· ὀλιγοχρόνιος ἀνάπαυσις τῶν διερχομένων· «διότι αἱ ἡμέραι μας φεύγουν ὅπως ἡ σκιά»⁴. Ποῦ εἶναι τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς μας; Ἐφυγαν ὡς φαντάσματα σκιᾶς, ἔτρεξαν καὶ ἀπεμακρύνθησαν ὡς σκιὰ σχήματος. Πόσον διάστημα τῆς ζωῆς μᾶς ὑπολείπεται; Θέσε σεβαστὴν πολυετίαν, ζωὴν ἑκατὸν ἐτῶν, ἐὰν δὲ θέλῃς δῶσε τριπλάσια ἔτη καὶ δὲν θὰ σοῦ παράσχῃ τίποτε μόνιμον ἀπὸ τὰ τοῦ βίου τούτου· καὶ ἂν ἀκόμη ὑπερηφανεύεται διὰ τὸν πλοῦτον καὶ ἂν ἀκόμη περιλούζεται ἀπὸ τὴν πολυτέλειαν, καὶ ἂν ἀκόμη λάμπῃ μὲ τὴν ἐξέχουσαν θέσιν της, καὶ ἂν ἀκόμη φέρῃ μαζί της ὀτιδὴποτε ἐκ τῶν τοῦ βίου λαμπρῶν. Διότι ὅλα ὁμοιάζουν μὲ τὸν μαρασμὸν τῶν ἀνθέων, ὅλα ὑπόκεινται εἰς τὴν θρη-

μαρασμοῖς ἐοικότα, πάντα διαδοχῆς θρηνώδους ὑπεύθυνα,
 σαθρὰ μὲν ὄντα, καὶ καθ' ὃν θάλλει καιρὸν ἔχει γὰρ κινδύνων
 διὰ παντὸς ἀγωνίαν. Ὁ πλοῦτος μεριμνᾷ τὰς λησιείας, ἡ
 τρυφή κινδυνώδης τοῖς νόσοις, μεταβολαὶ ταῖς δυναστείαις·
 5 καὶ παλαίσας πολυτρόποις κινδύνοις καὶ μυρίοις ἐκτακεῖς
 μεριμνήμασιν, ἔχει θάνατον αὐτῷ φυλατιόμενον, ἀντίπαλον
 ἄρρηκτον, ἀπερίγραφον τόποις, ἀκολάκευτον δώροις, ἀδυσώ-
 πητον θρήνοις, αἰφνίδιον ἄρπαγα. Ὁ χθὲς ἐν πλούτῳ, σή-
 μερον ἐξαπίνης ἐν τάφῳ· ὁ χθὲς ἐν συμποσίῳ τρυφῆς, σή-
 10 μερον ἐν καταλόγῳ νεκρῶν· ὁ χθὲς ἐν τοῖς θρόνοις, τῇ μετὰ
 ταύτην ἐν σπαργάνοις· ὁ χθὲς ἐν τοῖς κόλαξι, μετὰ μικρὸν
 ἐν τοῖς σκώληξι. Ποῦ τῶν ἀριθμουμένων ἡ χαρὰ βαλαντίων;
 Ποῦ τῆς προσόδου τῶν κτημάτων ὁ κόμπος; Ποῦ πλουσίου
 καὶ πενομένου νεκροῦ τὸ διάφορον; Ποῦ βασιλέως καὶ προσαί-
 15 του τὸ μέσον; Ἀμφοτέρων δ' ἀδιάδοχος θάνατος, ἑκατέρου τὸ
 συμπέρασμα τάφος· πλὴν ἐνταφίων οὐδενὶ συνοδία Εὐγε
 τῆς Παύλου φωνῆς· «Πορισμός», φησὶν, «μέγας ἡ εὐσέβεια
 μετὰ αὐταρκείας· οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον,
 δῆλον, ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα». Ἀμαχος συλλο-
 20 γισμὸς αὐταρκείας, τῷ μηδὲν τῶν κτηθέντων συνεξιέναι
 τοῖς κτήτορσιν· οὐδέν», γάρ, φησὶν, «ἐξενεγκεῖν δυνησόμε-
 θα». Τί, φησὶν, ἂ μὴ μετάγεις, συνεξάγεις; Τί κατέχεις

νώδη διαδοχήν καὶ εἶναι πρόσκαιρα ἀκόμα καὶ καθ' ὃν χρόνον εὐρίσκονται εἰς ἀκμὴν διότι ἔχουν μονίμως τὴν ἀγωνίαν ποῦ προέρχεται ἀπὸ τοὺς κινδύνους. Ὁ πλοῦτος συλλογίζεται τὰς ληστείας, ἢ μαλθακότης καὶ ἢ πολυτέλεια κινδυνεύουν ἀπὸ τὰς νόσους· αἱ διάφοροι ἐξουσίαι ἀπὸ τὰς μεταβολάς· καὶ ἀφοῦ παλαίῃ μὲ παντοειδεῖς κινδύνους καὶ φθαρῇ μὲ ἀναριθμήτους φροντίδας ἐπιφυλάσσεται ὁ θάνατος εἰς αὐτήν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀντίπαλος ἀκατάλυτος, τοποθεσία ποῦ δὲν περιγράφεται, ἀκολάκευτος εἰς τὰ δῶρα, ἀδυσώπητος εἰς τοὺς θρήνους, αἰφνίδιος ἄρπαγας. Αὐτὸς ποῦ χθὲς εὐρίσκετο μέσα εἰς τὰ πλούτη, σήμερα ἔξαφνα εὐρίσκεται εἰς τὸν τάφον· αὐτὸς ποῦ χθὲς παρεκάθητο εἰς πλουσιοπάροχα δεῖπνα, σήμερα εὐρίσκεται εἰς τὸν κατάλογον τῶν νεκρῶν· αὐτὸς ποῦ χθὲς ἐκάθητο εἰς τοὺς ὀρόνους τὴν ἐπομένην εὐρίσκεται τυλιγμένος μέσα εἰς τὰ σπάργανα· αὐτὸς ποῦ χθὲς εὐρίσκετο μὲ τοὺς κόλακας μετ' ὀλίγον εὐρίσκεται μὲ τοὺς σκώληκας. Ποῦ εἶναι ἡ χαρὰ ποῦ προήρχετο ἀπὸ τὴν ἀρίθμησιν τῶν χρωμάτων; Ποῦ εἶναι ἡ καύχησις ποῦ προήρχετο ἀπὸ τὰς διαφόρους προσόδους τῶν κτημάτων; Ποῦ εἶναι ἡ διαφορὰ πλουσίου καὶ πτωχοῦ νεκροῦ; Ποῦ εἶναι ἡ ἀπόστασις ποῦ ὑπῆρχε μεταξὺ βασιλέως καὶ ἐπαίτου; Διάδοχος καὶ τῶν δύο εἶναι ὁ θάνατος, τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ καθενὸς εἶναι ὁ τάφος· πλὴν ὅμως συνοδία ἐντάφιος δὲν ὑπάρχει εἰς κανένα ἀπὸ τοὺς δύο. Εὖγε εἰς τὴν φωνὴν τοῦ Παύλου ποῦ λέγει· «Εἶναι πράγματι ἡ εὐσέβεια μεγάλος βιοπορισμός, ὅταν ὅμως ἀκολουθῆται ἀπὸ τὴν ὀλιγαρκειαν· ἃς εἴμεθα ὀλιγαρκεῖς, διότι τίποτε δὲν ἐφέραμεν εἰς τὸν κόσμον κατὰ τὴν γέννησίν μας, εἶναι δὲ φανερόν ὅτι καὶ τίποτε δὲν ἠμποροῦμεν νὰ βγάλωμεν ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ πάρωμεν μαζί μας κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου μας»⁵. Ἀκαταμάχητον ἐπιχείρημα τῆς ὀλιγαρκειᾶς εἶναι τὸ ὅτι τίποτε ἀπὸ ὅσα ἔχουν δὲν παίρνουν μαζί τους οἱ κτήτορες ἐξερχόμενοι ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτήν· διότι «τίποτε» λέγει «δὲν ἠμποροῦμε νὰ βγάλουμε ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ πάρωμε μαζί μας κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου». Διατί, λέγει, συγκεντρώνεις ἐκεῖνα ποῦ δὲν

τὰ μὴ κρατούμενα; Τὸ πέρας τῆς αὐταρκείας τοῖς κτησαμέ-
 νοις ἀνόγητον. Ὅσα γὰρ ἂν συλλέξειεν ἄνθρωπος, εἰς σκέ-
 πην αὐτῷ καὶ τροφήν τελευτήσει, τῶν δὲ λοιπῶν ἀπάντων
 κληρονόμος ὁ θίος. Ψυχαγωγούμεθα δὲ ταῖς διαθήκαις οἱ
 5 κτήτορες, ἃ λαβεῖν οὐκ ἰσχύομεν, χαριζόμενοι γράμμασιν·
 ἃ κατέχειν οὐκ ἔστιν, ἀφιέναι δοκοῦντες, ὡς, εἶγε κατέχειν
 ἦν, οὐκ ἂν ἐξέστημεν ἄλλω. Καὶ δηλοῖ τὴν γνώμην τῆς δια-
 θήκης ὁ πρόλογος· εἶη μὲν με, φησὶν, ζῆν καὶ κυριεύειν με
 τῶν ἐμῶν. Εὐχὴν περισφίγγοντος καὶ παραχωροῦντος φωνῆ
 10 γράφει τὸ γράμμα καὶ τοῦ γράμματος τὸ ἔργον ἀπεύχεται
 εἶη μὲν με ζῆν, καὶ κυριεύειν με τῶν ἐμῶν. Οὐδὲ ψυχορρα-
 γοῦντες τοῦ τῶν χρημάτων ἀφισιάμεθα φίλιτρον ἂν δέ τι,
 φησί, τὸν καὶ ἄνθρωπον πάθω, βούλομαι εἶναι κληρονό-
 μους. Κληρονομεῖ κἂν μὴ βούλει ἢ φύσις σε καὶ ἄκοντα
 15 κληρονομεῖσθαι διέθεται. Κἂν σὺ τοῖς χρήμασι κληρονόμον
 μὴ γράψῃς, εὕρησει κληρονόμον τὰ χρήματα· κἂν μηδεὶ
 καταλίπῃς, οὐδὲν ἐξενεγκεῖν ὧν ἐκτίσω δυνήσῃ. Οὐχ ὡς
 φαῦλον τὸ διατίθεσθαι λέγω· παραινεῖ γὰρ πού καὶ προ-
 φήτης ἀνθρώπῳ· «Τάξαι περὶ τοῦ οἴκου σου ἀποθνήσκεις
 20 γὰρ σὺ, καὶ οὐ ζήσῃ»· ἀλλὰ τὰς τῶν γηίνων ἡμῶν κωμωδῶ
 προαιρέσεις, διὰ τὰ τούτοις ἐκ τούτων παραπεμπόμενα χρή-
 ματα τῶν ἀδιαδόχων τιμιώτερα κρίνομεν. Ὅντως πορισμὸς
 μέγας ἢ εὐσέβεια· οὐχ ὑπόκειται θανάτου διαδοχαῖς, οὐ δια-
 θηκῶν σκορπίζεται γράμμασιν οὐκ ἀφείς τὸν κτησάμεσον
 25 κληρονομεῖται παρ' ἄλλων. Αὐτὸς ἐαυτοῦ κίβωτος ὁ φιλόθε-

ἤμπορεῖς νὰ μεταφέρης μαζί σου; Διὰ τί κρατεῖς αὐτὰ πού δὲν κρατοῦνται; Τὸ τέλος τῆς αὐταρκειᾶς τῶν ἀγαθῶν εἰς αὐτοὺς πού τὰ ἀπέκτησαν εἶναι ἀνώφελον. Διότι ὅσα καὶ ἂν ἤμποροῦσε νὰ συλλέξῃ ὁ ἄνθρωπος πού θὰ τοῦ ἐχρησίμευον ὡς στέγη καὶ τροφή θὰ ἀποθάνῃ καὶ κληρονόμος ὄλων εἶναι ὁ βίος. Ψυχαγωγούμεθα οἱ κτήτορες μὲ τὰς διαφόρους διαθήκας, διότι ἐκεῖνα πού δὲν ἤμποροῦμεν νὰ τὰ λάβωμεν τὰ χαρίζομεν εἰς τοὺς ἄλλους μὲ τὰ γράμματα καὶ οὔτε θὰ ἀπορούσαμε μὲ τὸ ἄλλο· δηλαδή, ἐκεῖνα πού δὲν ἤμποροῦμε νὰ τὰ κρατήσωμεν, νομίζομεν ὅτι τὰ ἀφήνομεν, ὡσὰν νὰ τὰ κατείχομεν. Καὶ τὴν διάθεσιν τῆς διαθήκης ὑποδηλοῖ ὁ πρόλογος· θὰ ἤθελα νὰ ζῶ, λέγει, καὶ νὰ ἐξουσιάζω τὰ ὑπάρχοντά μου. Γράφει τὸ γράμμα περισφίγγων τὴν εὐχὴν καὶ δίδων τόπον εἰς τὴν φωνὴν καὶ εὐχεται νὰ μὴ συμβοῦν αὐτὰ πού γράφει εἰς αὐτό· θὰ ἤθελα νὰ ζῶ καὶ νὰ ἐξουσιάζω τὰ ὑπάρχοντά μου. Οὔτε ὅταν ψυχορραγοῦμε δὲν ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ τὴν ἀγάπην τῶν χρημάτων· ἂν ὅμως πάθω, συνεχίζει ἡ διαθήκη, κάτι ἀπὸ αὐτὰ πού συμβαίνουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἐπιθυμῶ νὰ ἀφήσω κληρονόμους. Κληρονομεῖ κανεὶς ἀκόμα καὶ ἂν δὲν θέλῃ· ἡ φύσις καὶ χωρὶς τὴν θέλησίν σου σοῦ ἔδωσε κληρονόμους. Καὶ ἂν ἀκόμα ἐσὺ δὲν γράψῃς κληρονόμον εἰς τὰ χρήματα, αὐτὰ θὰ εὔρουν κληρονόμον· καὶ ἂν ἀκόμα δὲν τὰ ἀφήσῃς εἰς κανένα, δὲν θὰ ἤμπορέσῃς νὰ πάρῃς μαζί σου εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν τίποτε ἀπὸ ὅσα ἀπέκτησας. Καὶ δὲν λέγω ὅτι εἶναι κακὸν τὸ νὰ κάμῃς διαθήκην· διότι καὶ ὁ προφήτης παρηγορεῖ κάπου τὸν ἄνθρωπον λέγων· «τακτοποίησε τὰς ὑποθέσεις τοῦ οἴκου σου, διότι θὰ ἀποθάνῃς καὶ δὲν θὰ ζήσῃς»⁶, ἀλλὰ κωμωδεῖ τὰς διαθέσεις μας τὰς ἀνθρωπίνους ἐπειδὴ τὰ μεταβιβαζόμενα εἰς αὐτοὺς χρήματα, ἀπὸ τὰς διαθήκας, τὰ θεωροῦμεν τιμιώτερα ἀπὸ ἐκεῖνα πού προέρχονται ὅχι ἀπὸ διαθήκας. Πράγματι μεγάλη ὠφέλεια προέρχεται ἀπὸ τὴν εὐσέβειαν· δὲν ὑπόκειται εἰς τὸν θάνατον, δὲν διαμοιράζεται μὲ τὰ γράμματα τῶν διαθηκῶν, δὲν κληρονομεῖται ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀφοῦ ἀφήσῃ τὸν κάτοχόν της. Αὐτὸς ὁ θεοσεβὴς εἶναι παρακαταθήκη καὶ σωτηρία διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ὁ ἴδιος εἶναι κληρο-

ος, αὐτὸς κληρονόμος τῆς οἰκείας οὐσίας, τῷ τῆς εὐσεβείας
 συνεκδημεῖ θαλαντίῳ, τῷ τῶν ἐλπίδων συνεπάγεται πλούτιον,
 βασιάζει τῶν ἀρειῶν ὀδύων τὴν πρόσδοτον, εὐρίσκει τὸν
 οὐρανὸν οἰκίαν, ἀναμίγνυται συμποσίῳ δικαίων, καρποῦται
 5 βασιλείας ἀξίαν αἰώνιον, πρόσσεισι τῷ βασιλεῖ σὺν παρρη-
 σία βιωῶν. Σὺ εἶ ὁ ἀποκαθιστῶν τὴν κληρονομίαν μου ἐμοί.

3. Πρὸς ἐκεῖνα Χριστιανοῖς ὁ σκοπός· δι' ἐκεῖνα τὸ τε-
 χθῆναι μακαριστόν, ὅτι τεύξεταί τις θέας ὑπὲρ ἔννοιαν θείας·
 τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐξαίφνης ἀνοίξεως, τῆς παραδόξου τῆς
 10 γῆς ἀλλοιώσεως, τῶν τοὺς ἐξ αἰῶνος σαλπύγγων νεκροὺς
 ἐγειρουσῶν, τῶν φερομένων δι' αἴρος δικαίων, τῶν ἀγγε-
 λικῶν ὀφθαλμοφανῶς βακχευμάτων, τῆς ἐπὶ τὴν γῆν ὑπ' ὄψε-
 σι τῆς οἰκουμένης τοῦ δεσπότου καθόδου. Ὡς πηλίκον τὸ
 νῦν αὐτοὺς πεφιληκότας θερμῶς κατὰ τὴν τότε βοῆσαι προ-
 15 ελθόντας ἀπάντησιν· Μνήσθητι, Κύριε, ὡς ἐπορεύθημεν ἐ-
 νώπιόν σου μετὰ ἀληθείας καὶ τὰ ἀρεσιὰ ἐνώπιόν σου ἐποιή-
 σαμεν, καὶ βοῶντας εὐθέως ἀντιακοῦσαι βοῶντος· «Καὶ γι-
 νώσκω τὰ ἐμά, καὶ γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν».

Ἐνανεύσωμεν δὴ τῆς πολλῆς περὶ τὰ βιωτικά φρον-
 20 τίδος· κουφίσωμεν τῶν γηϊνῶν τὴν ψυχὴν φορτισμάτων·
 διέλθωμεν πρὸς τὸ μέλλον ἐννοίαις· τῶν ἀδιαδόχων θη-
 σαυρῶν ἐρασηθῶμεν φυλάξωμεν ἀρετῆς ἀλουργίδι τὸ τῆς
 βασιλικῆς εἰκόνας ἀξίωμα· βασιλεύειν τῶν τοῦ βίου ταχθέν-
 τες, εἰς δουλείαν τὴν βασιλείαν μὴ σιρέφωμεν· πρὸ παντὸς
 25 πλούτου ζητῶμεν τὸν τοῦ πλούτου προσιάτην. «Πλούσιοι» γάρ,
 φησὶν, «ἐπιώχενσαν καὶ ἐπείνασαν, οἱ δὲ ἐκζητοῦντες τὸν
 Κύριον, οὐκ ἐλαττωθήσονται παντὸς ἀγαθοῦ»· αὐτῷ ἡ δόξα
 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

7. Ἰω. 10, 14.

8. Ψαλμ. 34, 11.

νόμος τῆς ἰδικῆς του περιουσίας, ἀπέρχεται ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτὴν εἰς τὴν ἄλλην μαζὶ μὲ τὸ βαλάντιον τῆς εὐσεβείας, ὀδηγεῖται μὲ τὸν πλοῦτον τῶν ἐλπίδων, βαδίζων τὴν ὁδὸν βαστάζει τὴν ὠφέλειαν τῶν ἀρετῶν, εὕρισκει τὸν οὐρανὸν ὡς οἰκίαν, παρακάθεται εἰς συμπόσιον δικαίων, καρποῦται βασιλείας ποῦ ἔχει αἰώνιον ἀξίαν, παρουσιάζεται εἰς τὸν βασιλέα μὲ παρρησίαν καὶ λέγει· Σὺ εἶσαι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ ἀποδώσης τὴν κληρονομίαν μου εἰς ἐμέ.

3. Πρὸς ἐκεῖνα πρέπει νὰ ἀποβλέπη ὁ σκοπὸς εἰς τοὺς Χριστιανούς. Ἐκεῖνα πρέπει νὰ θεωροῦνται ὡς μακαριστά, διότι θὰ ἀξιωθῆ κανεὶς θείας θέας ποῦ ξεπερνᾷ τὸν λογισμὸν· ὅπως τῆς αἴφνιδίας εἰσόδου τῶν ἀνθρώπων, τῆς παραδόξου μεταβολῆς τῆς γῆς, τῶν σαλπύγγων ποῦ ἐγείρουν τοὺς ἀπὸ αἰώνων νεκρούς, τῶν δικαίων ποῦ κινοῦνται διὰ τῶν αἰθέρων, τῶν ἀγγελικῶν ἑορτασμῶν ποῦ φαίνονται διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, τῆς ἐπὶ γῆς θέας τῆς καθόδου τοῦ δεσπότη τῆς οἰκουμένης. Ὡ πόσον μεγάλο πρᾶγμα εἶναι δι' αὐτοὺς ποῦ τώρα τόσον θερμὰ ἔχουν ἀγαπήσει αὐτὸν νὰ φωνάξουν τότε, ἀφοῦ προσέλθουν εἰς συνάντησίν του; Ἐνθυμήσου, Κύριε, ὅτι ἐβαδίσαμεν ἐνώπιόν σου μὲ ἀλήθειαν καὶ ἐπράξαμεν ὅσα ἦσαν ἀρεστὰ εἰς ἐσέ, καὶ ἐνῶ θὰ λέγουν αὐτὰ θὰ ἀκούσουν εἰς ἀπάντησιν τῶν λόγων τους τὸν Κύριον νὰ λέγη· «γνωρίζω καλὰ τὰ ἰδικά μου πρόβατα, ἀλλὰ καὶ γνωρίζομαι ἀπὸ τὰ ἰδικά μου»⁷.

Ἄς μὴ καταβάλλωμεν λοιπὸν μεγάλην φροντίδα διὰ τὰ βιωτικὰ πράγματα· ἄς ἐλαφρύνωμεν τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὰ γήινα φορτία· ἄς βαδίσωμεν πρὸς τὸ μέλλον μὲ τοὺς διαλογισμούς· ἄς γίνωμεν ἐρασταὶ τῶν θησαυρῶν ποῦ δὲν προέρχονται ἀπὸ διαθήκας· ἄς φυλάξωμεν τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλικῆς εἰκόνας μὲ τὸ χρυσοῦν ἔνδυμα τῆς ἀρετῆς· καὶ ἀφοῦ ἔχομεν ὀρισθῆ νὰ εἴμεθα βασιλεῖς τῶν ἀγαθῶν τοῦ βίου, ἄς μὴ μεταβάλωμεν τὴν βασιλείαν εἰς δουλείαν· περισσότερον ἀπὸ κάθε πλοῦτον ἄς ἐπιζητοῦμεν τὸν προστάτην τοῦ πλούτου, διότι «πλούσιοι ἐπτώχευσαν καὶ ἐπείνασαν, αὐτοὶ δὲ ποῦ ἀναζητοῦν τὸν Κύριον δὲν θὰ στερηθοῦν ἀπὸ κανένα ἀγαθόν»⁸· εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα αἰωνίως. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗΣ

Ἐκφωνηθεὶς ἐν τῷ παριέναι αὐτὸν χειμῶνος ὥρα, καὶ ἰδεῖν τοὺς πένητας καὶ πτωχοὺς ἀνεπιμελήτους ἐρριμμένους κατὰ τὴν ἀγοράν.

5 1. Πρεσβείαν τινὰ δικαίαν καὶ λυσιτελῆ καὶ πρόπουσαν ὑμῖν ἀνέστην ποιησόμενος τήμερον πρὸς ὑμᾶς· ἐιτέρου μὲν οὐδενός, τῶν δὲ τὴν πόλιν οἰκούντων ἡμῖν πτωχῶν ἐπὶ ταύτην με χειροιοτησάντων, οὐ ρήμασι καὶ ψηφίσμασι καὶ κοινῆς γνώμῃ βουλῆς, ἀλλὰ διὰ τῶν θεαμάτων τῶν ἐλπει-
10 νῶν καὶ πικροτάτων. Παριῶν γὰρ διὰ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν σιενωπῶν, καὶ πρὸς τὴν ὑμετέραν σύνοδον σπεύδων, εἶτα ὁρῶν ἐν μέσοις ἀμφόδοις ἐρριμμένους πολλούς, καὶ τοὺς μὲν τὰς χεῖρας ἐκκεκομμένους, τοὺς δὲ τοὺς ὀφθαλμούς, τοὺς δὲ ἐλκῶν καὶ τραυμάτων ἀνιάτων γέμοντας, καὶ ταῦτα μά-
15 λιστα προβάλλοντας τῶν μερῶν, ἃ συγκαλύπτειν ἀναγκαῖον ἦν διὰ τὴν ἐναποκειμένην αὐτοῖς σηπεδόνα, ἐσχάτης ἐνόμισα ἀπανθρωπίας εἶναι, ἰὸ μὴ περὶ τούτων διαλεχθῆναι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, καὶ μάλιστα μετὰ τῶν εἰρημένων καὶ τοῦ καιροῦ πρὸς τοῦτο συνωθοῦντος ἡμᾶς.

20 Ἄει μὲν γὰρ ἀναγκαῖον τοὺς περὶ τῆς ἐλεημοσύνης ποιεῖσθαι λόγους, ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς πολλῆς ταύτης παρὰ τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς δεόμεθα Δεσπότου· μάλιστα δὲ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, ὅτε πολὺς ὁ κρυμὸς. Ἐν μὲν γὰρ τῷ θέρει πολλὴν παρὰ τῆς ὥρας ἔχουσι παραμυθίαν οἱ πένητες· καὶ
25 γὰρ καὶ γυμνοὺς βαδίσειν ἀκίνδυνον, ἀντὶ περιβολῆς τῆς ἀκτίνος ἀρκούσης αὐτοῖς, καὶ ἐπ' ἐδάφους ἀπλῶς καθεύδειν καὶ αἰθρίους διανυκτερεύειν ἀσφαλές· καὶ οὔτε ὑποδημάτων αὐτοῖς χρεῖα τισαύτη, οὔτε οἰνοποσίας, οὔτε δαφιλεσιτέρας τροφῆς, ἀλλ' ἀρκοῦνται μὲν ταῖς τῶν ὑδάτων πηγαῖς, ἀρ-

ΠΕΡΙ ΕΛΕΗΜΟΣΥΝΗΣ

Ἐκφωνηθεὶς ἐξ ἀφορμῆς τῶν πτωχῶν, τοὺς ὁποίους εἶδε παραπεταμένους εἰς τὴν ἀγορὰν, χωρὶς καμμίαν μέριμναν, ὅταν διήρχετο ἀπὸ ἐκεῖ εἰς ἐποχὴν χειμῶνος.

1. Σήμερα ἐσηκώθην διὰ νὰ σᾶς κάμω μίαν πρεσβεΐαν δικαίαν καὶ ἐπωφελῆ πού ἀρμόζει εἰς τὴν χριστιανικὴν σας ψυχὴν· καὶ δὲν πρόκειται διὰ κανένα ἄλλο θέμα παρὰ διὰ τοὺς πτωχοὺς πού κατοικοῦν εἰς τὴν πόλιν μας· δὲν μὲ ἀνηγόρευσαν μὲ λόγους ἢ μὲ ψηφίσματα μὲ συγκλητικὴν ἀπόφασιν, ἀλλὰ παρεκινήθην ἀπὸ τὸ ἐλεεινὸν καὶ θλιβερὸν θέαμα πού εἶδα. Διερχόμενος δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀγορὰν καὶ τὰς στενωποὺς διὰ νὰ ἔλθω εἰς τὴν συγκέντρωσίν σας, εἶδα εἰς τὰς παρόδους πολλοὺς παραπεταμένους, ἄλλοι νὰ ἔχουν κομμένα τὰ χέρια, ἄλλοι μὲ βγαλμένους τοὺς ὀφθαλμούς, ἄλλοι νὰ εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ τραύματα καὶ ἀθεραπεύτους πληγὰς, οἱ ὁποῖοι μάλιστα ἐπρόβαλλαν αὐτὰ τὰ μέλη, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ συγκαλύπτουν διὰ τὴν σῆψιν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον καταντήσει, ἔτσι ἐνόμισα ὅτι θὰ ἦτο ἐκδήλωσις ἐσχάτης ἀπανθρωπίας τὸ νὰ μὴ ὁμιλήσω πρὸς τὴν ἀγάπην σας δι' αὐτούς, ὅταν μάλιστα ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω λόγων καὶ αἱ γενικώτεραι περιστάσεις μᾶς ἠνάγκαζον πρὸς τοῦτο.

Πάντοτε μὲν ἐνόμιζα ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ὁμιλῶ περὶ ἐλεημοσύνης, ἐπειδὴ καὶ ἐμεῖς ἔχομεν μεγάλην ἀνάγκην αὐτῆς ἀπὸ τὸν Κύριον πού μᾶς ἐδημιούργησεν· κυρίως ὁμῶς τώρα κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν, πού εἶναι δριμύ τὸ ψῦχος. Κατὰ τὴν περίοδον τοῦ θέρους εὐρίσκουν οἱ πτωχοὶ μεγάλην ἀνακούφισιν ἀπὸ τὴν ἰδίαν τὴν ἐποχὴν· καθ' ὅσον καὶ γυμνοὶ νὰ βαδίζουν ἢμποροῦν ἀκίνδυνα, ἀντὶ ἐνδυμάτων τοὺς ἀρκεῖ ἡ ἡλιακὴ ἀκτινοβολία καὶ εἰς τὸ ἔδαφος ἢμποροῦν νὰ κοιμοῦνται καὶ νὰ διανυκτερεύουν εἰς τὸ ὑπαιθρον χωρὶς νὰ διατρέχουν κίνδυνον· καὶ οὔτε ἔχουν μεγάλην ἀνάγκην ὑποδημάτων, οὔτε οἰνοποσίας, οὔτε πλουσιωτέρας τροφῆς, ἀλλ' ἀρκοῦνται μὲν νὰ πίνουν νερὸ ἀπὸ

κοῦνται δὲ οἱ μὲν τῶν λαχάνων τοῖς φαυλοτέροις, οἱ δὲ
 σπερμάτων ξηρῶν ὀλιγότητι, τῆς ὥρας τοῦ ἔτους ἐσχεδια-
 σμένην αὐτοῖς παρεχούσης τὴν τράπεζαν. Καὶ ταύτης δὲ
 οὐκ ἐλάττονα ἔχουσιν ἑτέραν παραμυθίαν, τὴν τῆς ἐργασίας
 5 εὐκολίαν· οἱ γὰρ τὰς οἰκίας οἰκοδομούμενοι, καὶ οἱ τὴν γῆν
 σκάπιοντες, καὶ οἱ τὴν θάλασσαν πλέοντες, τῆς τούτων μά-
 λιστα δέονται συνεργίας. Καὶ ὅπερ τοῖς πλουτοῦσιν ἀγροὶ
 καὶ οἰκίαι καὶ λοιπαὶ πρόσοδοι, τοῦτο τούτοις τὸ σῶμά ἐστι
 καὶ πᾶσα ἀπὸ τῶν χειρῶν ἢ πρόσοδος, ἐτέρωθεν δὲ οὐδα-
 10 μόθεν. Διὰ τοῦτο θέρους μὲν ἀπολαύουσί τινος παραμυθίας·
 ἐν δὲ τῇ τοῦ χειμῶνος ὥρᾳ πολὺς αὐτοῖς πάντοθεν ὁ πόλε-
 μος, καὶ διπλῆ ἢ πολιορκία, τοῦ λιμοῦ κατεσθίοντος ἔνδον τὰ
 σπλάγχνα, τοῦ κρυμοῦ πηγνύντος τὴν σάρκα ἔξωθεν καὶ
 νεκρὰν ἐργαζομένον. Διὸ καὶ πλείονος μὲν αὐτοῖς τροφῆς
 15 δεῖ, ἰσχυροτέρας δὲ τῆς περιβολῆς, καὶ σιέγης, καὶ σιβά-
 δος, καὶ ὑποδημάτων, καὶ πολλῶν ἑτέρων. Καὶ τὸ δὴ πάν-
 των χαλεπώτερον, οὐδὲ ἐργασίας τίς ἐστι αὐτοῖς εὐπορία·
 οὐ γὰρ ἐπιτρέπει τοῦ ἔτους ἡ ὥρα.

Ἐπεὶ οὖν καὶ πλείων αὐτοῖς ἢ τῶν ἀναγκαίων χρεία,
 20 καὶ τὸ ἐργάζεσθαι μετὰ τούτου παρήρηγται, οὐδενὸς τοὺς
 ἀθλοὺς μισθουμένου, οὐδὲ καλοῦντος εἰς διακονίαν, φέρε,
 τὰς τῶν ἐλεημόνων ἀντεισάγωμεν χεῖρας ἀντὶ τῶν μισθου-
 μένων, τὸν ἀληθῶς προσιάτην καὶ κηδεμόνα τῶν ἐν πενίᾳ
 ζώντων Παῦλον συνεργὸν πρὸς τὴν πρεσβείαν ταύτην λα-
 25 βόντες. Καὶ γὰρ πολλὴν τοῦ πράγματος ποιεῖται τὴν πρό-
 νοιαν οὗτος, καὶ ὅσην οὐδεὶς ἕτερος. Διὰ τοι τοῦτο τοὺς
 μαθητὰς πρὸς τὸν Πέτρον διελόμενος, τὴν τῶν πενήτων οὐ
 διείλειο προσοσίαν· ἀλλ' εἰπὼν, ὅτι «Δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ
 καὶ Βαρνάβα κοινωνίας, ἵνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ

τὰς πηγὰς, νὰ τρώγουν ἄλλοι μὲν τὰ πλέον εὐτελῆ χόρτα, ἄλλοι δὲ ὀλίγους ξηροὺς καρπούς, ἀφοῦ ἡ ἐποχὴ τοῦ ἔτους παρέχῃ εἰς αὐτοὺς ἐτοιμὴν τράπεζαν. Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴν τὴν παρηγορίαν ἔχουν καὶ ἄλλην, ὅχι κατωτέραν, τὴν εὐκολίαν τῆς ἐργασίας· διότι ὅσοι κτίζουν οἰκίας καὶ ὅσοι καλλιεργοῦν τὴν γῆν καὶ αὐτοὶ ποῦ διαπλέουν τὴν θάλασσαν, χρειάζονται τὴν βοήθειαν αὐτῶν. Καὶ ὅτι εἶναι διὰ τοὺς πλουσίους οἱ ἀγροὶ καὶ αἱ οἰκίαι καὶ αἱ ἄλλαι πρόσοδοί των, εἰς αὐτοὺς εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ σῶμα των καὶ κάθε ἄλλη πρόσοδος ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τῶν χειρῶν καὶ ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν κατὰ τὸ θέρος ἔχουν κάποια ἀνακούφισιν· ὅμως κατὰ τὸν χειμῶνα καταπολεμοῦνται ἀπὸ παντοῦ καὶ ἡ πολιορκία των εἶναι διπλῆ, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ μέσα ἡ πείνα ποῦ τοὺς κατατρῶγει τὰ σπλάγχνα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ ἔξω τὸ ψῦχος ποῦ παγώνει καὶ ἀπονεκρῶνει τὸ σῶμα. Διὰ τοῦτο ἔχουν ἀνάγκην καὶ περισσοτέρας τροφῆς, καὶ καλυτέρας ἐνδύσεως, καὶ στέγης, καὶ στρώματος, καὶ ὑποδημάτων καὶ πολλῶν ἄλλων. Καὶ τὸ χειρότερον ὅλων εἶναι ὅτι δὲν εὐρίσκουν οὔτε ἐργασίαν μὲ εὐκολίαν· διότι ἡ ἴδια ἡ ἐποχὴ τοῦ ἔτους δὲν τοὺς βοηθεῖ εἰς αὐτό.

Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἡ ἀνάγκη τῶν ἀπαραιτήτων εἶναι ὀξυτέρα καὶ ἐπιτάσσει τὴν ἐργασίαν καὶ κανεὶς δὲν μισθώνει αὐτοὺς τοὺς ἀθλίους, οὔτε τοὺς καλεῖ εἰς βοηθητικὴν ἐργασίαν, ἐμπρός, ἅς φέρωμεν πρὸς βοήθειάν των τὰς χεῖρας τῶν ἐλεημόνων, ἀντὶ τῶν χειρῶν τῶν ἐργοδοτῶν, ἀφοῦ λάβωμεν ὡς βοηθὸν διὰ τὴν πρεσβεΐαν αὐτὴν τὸν Παῦλον, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἀληθινὸς προστάτης καὶ κηδεμὼν τῶν πτωχῶν. Καθ' ὅσον αὐτὸς λαμβάνει πολὺ μεγάλην πρόνοιαν διὰ τὸ πρᾶγμα αὐτό, τόσην ὅσην κανεὶς ἄλλος. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ὅταν ἐμοίρασε τοὺς μαθητὰς μὲ τὸν Πέτρον, δὲν ἐμοίρασε καὶ τὴν προστασίαν τῶν πτωχῶν· ἀλλὰ ἀφοῦ εἶπεν ὅτι «ἔδωσαν εἰς ἐμὲ καὶ τὸν Βαρνάβαν τὸ δεξιὸν χεῖρι των εἰς ἐπικοινωνίαν καὶ ὁμόνοιαν, ὥστε ἐμεῖς νὰ κηρύττωμεν εἰς τοὺς ἔθνικούς, αὐτοὶ δὲ εἰς τοὺς περιτμημέ-

εἰς τὴν περιτομήν», ἐπήγαγε, «Μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνη-
 μονεύωμεν, ὃ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι». Καὶ γὰρ
 πανταχοῦ τῶν ἐπιστολῶν τὸν περὶ τούτων εἰσφέρει λόγον,
 καὶ οὐκ ἔστιν εὐρεῖν οὐδεμίαν ἐπιστολὴν ταύτης ἐκτὸς οὐ-
 5 σαν τῆς παραινέσεως. Οἶδε γάρ, οἶδεν ὅση τοῦ πράγματος
 ἡ ἰσχὺς· διὰ τοῦτο καθάπερ οἰκοδομῇ θαυμασιῆν ὄροφὴν ἐ-
 πιτιθεὶς ταῖς λοιπαῖς παραινέσεσι καὶ συμβουλαῖς, τὴν περὶ
 τούτων εἰσάγει διδασκαλίαν. Ὅπερ οὖν καὶ ἐνιαῦθα πε-
 10 ποίηκε διαλεχθεὶς περὶ ἀνασιάσεως, καὶ τὰ ἄλλα διορθώ-
 σας ἅπαντα, εἰς τὸν περὶ τῆς ἐλεημοσύνης κατέλυσε λόγον,
 οὕτως εἰπὼν· «Περὶ δὲ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους,
 καθὼς διέταξα ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, οὕτω καὶ
 ὑμεῖς ποιήσατε κατὰ μίαν Σαββάτιον ἕκαστος ὑμῶν».

Σκόπει σύνεσιν ἀποστολικήν, πῶς εὐκαιρῶς ταύτης ἤ-
 15 ψαιο τῆς παραινέσεως. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνέμνησε τοῦ μέλλον-
 τος δικαστηρίου, καὶ τοῦ θήματος ἐκείνου τοῦ φόβεροῦ, καὶ
 τῆς δόξης, ἧς ἀμφιένυσθαι ἔμελλον οἱ κατωρθωκότες, καὶ
 τῆς ἀθανάτου διατριβῆς· τότε λοιπὸν εἰς τὸν περὶ τούτων
 ἐμβάλλει λόγον, ἵνα ταῖς χρησιαῖς ἐλπίσιν ἀναπνεύσας καὶ
 20 ράων γενόμενος ὁ ἀκροαιῆς, μετὰ πλείονος αὐτὸν καταδέ-
 ξηται τῆς προθυμίας, ἐνακμάζοντα τὸν φόβον ἔχων τῆς κρι-
 σεως, καὶ γαυρωμένην τὴν ψυχὴν ταῖς τῶν ἀποκειμένων ἀ-
 γαθῶν προσδοκίαις. Ὁ γὰρ περὶ ἀνασιάσεως δυνάμενος φι-
 λοσοφεῖν, καὶ μετασιήσας ἑαυτὸν ὅλον πρὸς τὴν ἐκεῖ ζωὴν,
 25 οὐδὲν ἠγῆσεται τὰ παρόντα εἶναι, οὐ πλοῦτον, οὐκ εὐπορίαν,
 οὐ χρυσίον, οὐκ ἄργυρον, οὐκ ἱματίων περιβολὴν, οὐ τρυφήν,
 οὐ τραπέζας πολυτελεῖς, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν· ὃ
 δὲ ταῦτα μηδὲν εἶναι νομίζων, εὐκολώτερον τῆς τῶν πενή-

1. Γαλ. 2, 9-10.

2. Α' Κορ. 16, 1-2.

νους», προσέθεσε· «Μᾶς παρέκάλεσαν δὲ μόνον νὰ ἐνθουμούμεθα τοὺς πτωχοὺς τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων καὶ νὰ φροντίζωμεν δι' αὐτούς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἰδιαίτε-
 ρως ἐφρόντισα νὰ κάμω μὲ πολλὴν προθυμίαν»¹. Πράγμα-
 τι παντοῦ εἰς τὰς ἐπιστολὰς ὁμιλεῖ δι' αὐτὸ τὸ θέμα καὶ δὲν
 ὑπάρχει οὔτε μία ἐπιστολή, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ μὴ ὑπάρχη
 αὐτὴ ἢ παραίνεσις. Διότι γνωρίζει, γνωρίζει πόση εἶναι ἡ
 ἀξία καὶ ἡ δύναμις τοῦ πράγματος· διὰ τοῦτο ὡσὰν θαυμα-
 στήν ὀροφὴν εἰς τὴν οἰκοδομὴν εἰσάγει τὴν διδασκαλίαν
 περὶ τούτων εἰς τὰς ἄλλας παραινέσεις καὶ συμβουλίας.
 Πρᾶγμα πού ἔκαμε καὶ ἐδῶ, ὅταν, ἀφοῦ ὠμίλησε διὰ τὴν
 ἀνάστασιν καὶ ἐτακτοποίησεν ὅλα τὰ ἄλλα, ἐτελείωσε τὸν
 λόγον του μὲ τὴν ἐλεημοσύνην καὶ εἶπε τὰ ἑξῆς· «Διὰ τὴν
 συνεισφορὰν δὲ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν τῶν Ἱεροσολύμων
 κάμετε καὶ ἐσεῖς σύμφωνα μὲ τὰς ὁδηγίας πού ἔδωσα εἰς
 τὰς ἐκκλησίας τῆς Γαλατίας· κάθε πρώτην ἡμέραν τῆς ἑβδο-
 μάδος (δηλ. τὴν Κυριακὴν) κάθε ἓνας ἀπὸ ἐσᾶς (ἅς βάζη
 κάτι κατὰ μέρος)»².

Βλέπε σύνεσιν ἀποστολικήν, πόσον ἐπίκαιρα ἐχρησιμο-
 ποίησε τὴν παραίνεσιν αὐτήν. Ἀφοῦ τοὺς ὑπενθύμισε τὴν
 μέλλουσαν κρίσιν καὶ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο δικαστήριον καὶ
 τὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ περιβληθοῦν οἱ ἐνάρε-
 τοι, καὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν, τότε λοιπὸν τοὺς εἰσάγει εἰς αὐ-
 τὸ τὸ θέμα, ὥστε ὁ ἀκροατής, πού ἀνεκουφίσθη μὲ τὰς κα-
 λὰς ἐλπίδας καὶ ἔγινε προσφορώτερος, νὰ δεχθῆ τὸν λόγον
 αὐτὸν μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν, διότι ἔχει ἀκόμη ἔντο-
 νον τὸν φόβον τῆς κρίσεως καὶ τὴν ψυχὴν ἐλωπρόθυμον ἀ-
 πὸ τὴν προσδοκίαν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. Διότι αὐτὸς
 πού ἤμπορεῖ νὰ φιλοσοφῆ περὶ ἀναστάσεως, καὶ νὰ μετα-
 φέρεται ὀλόκληρος πρὸς τὴν ἐκεῖ ζωὴν, θὰ θεωρήσῃ ὅτι
 οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχουν τὰ παρόντα, οὔτε ὁ πλοῦτος, οὔτε ἡ
 εὐπορία, οὔτε ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος, οὔτε ἡ λαμπρὰ πε-
 ριβολὴ τῶν ἐνδυμάτων, οὔτε ἡ πολυτέλεια, οὔτε τὰ πλού-
 σια τραπέζια οὔτε τίποτε ἄλλο ὅμοιον μὲ αὐτά· αὐτὸς δὲ
 πού τὰ θεωρεῖ ὅλα αὐτὰ μηδαμινά, εὐκολώτερα βοηθεῖ

των ἀνθέξεται προσιασίας. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ Παῦλος καλῶς προπαρασκευάσας αὐτῶν τὴν διάνοιαν τῇ περὶ τῆς ἀνασιάσεως φιλοσοφίᾳ, ἴοιτε εἰσήγαγε τὴν παραίνεσιν. Καὶ οὐκ εἶπε, περὶ δὲ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς πτωχοὺς, οὐδέ, τῆς εἰς 5 τοὺς πένητας, ἀλλὰ, «Τῆς εἰς τοὺς ἁγίους»· παιδεύων τοὺς ἀκούοντας καὶ τοὺς ἐν πενίᾳ θαυμάζειν, ὅταν εὐσεβεῖς ᾧσι, καὶ τοὺς ἐν πλούτῳ διαπίυειν, ὅταν ἀρειῆς καταφρονῶσιν. Οἶδε γοῦν καὶ βασιλέα θέβηλον καλεῖν καὶ παράνομον, ὅταν ἐχθρὸς ἦ τῷ Θεῷ, καὶ πτωχοὺς ἁγίους, ὅταν ἐπεικεῖς ᾧσι 10 καὶ μέτριοι. Τὸν γοῦν Νέρωνα «μυσιήριον τῆς ἀνομίας» καλεῖ, λέγων· «Τὸ γὰρ μυσιήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας»· τούτους δὲ καὶ οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας εὐποροῦντας τροφῆς, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐπαιτεῖν τρεφομένους, ἁγίους ὠνόμασεν. Ἄμα δὲ κἀκείνους λανθανόντως ἐδίδασκε μὴ μέγα φρονεῖν, 15 μὴδὲ ἐπαίρεσθαι τῇ τῆς ἐντολῆς δόσει, ὡς εὐτελέσι τισὶ καὶ εὐκαταφρονήτοις παρέχοντας, ἀλλ' εἰδέναι σαφῶς καὶ πείθειν ἑαυτούς, ὅτι τιμῆς ἀπολαύουσι μεγίστης, καταξιούμενοι κοινωνεῖν ταῖς ἐκείνων θλίψεσιν.

2. Ἄξιον δὲ κἀκεῖνο ἐξειάζειν, ἴνες εἰσὶν οὔτιοι οἱ 20 ἅγιοι· οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα αὐτῶν μέμνηται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθι πάλιν οὕτω λέγων· «Νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλήμ διακονήσων τοῖς ἁγίοις». Καὶ Λουκᾶς δὲ ἐν ταῖς Πράξεσι, λιμοῦ προσδοκωμένου μεγάλου, τούτων αὐτῶν μεμνημένος τῶν ἁγίων φησί· «Τῶν δὲ μαθητῶν, καθὼς εὐπο- 25 ρεῖτό τις, ὥρισεν ἕκαστος πέμψαι πρὸς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ». Καὶ πάλιν, ὃ καὶ ἔμπροσθεν ἔφθην εἰπών, «Μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν, ὃ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι». Ἐπειδὴ δὲ διειλόμεθα, ἐγὼ

3. Β' Θεσ. 2, 7.

4. Ρωμ. 15, 25.

5. Πράξ. 11, 29.

6. Γαλ. 2, 10.

τοὺς φτωχοὺς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἀφοῦ προετοίμασε καλῶς τὴν ψυχὴν των μὲ τὴν περὶ ἀναστάσεως διδασκαλίαν, τότε εἰσήγαγε τὴν παραίνεσιν. Καὶ δὲν εἶπε, Διὰ τὴν συνεισφορὰν διὰ τοὺς πτωχοὺς, οὔτε Διὰ τοὺς πένητας, ἀλλὰ «Διὰ τὴν συνεισφορὰν διὰ τοὺς ἀγίους»· διότι ἤθελε νὰ διδάξῃ τοὺς ἀκροατὰς του νὰ θαυμάζουν καὶ τοὺς πτωχοὺς, ὅταν εἶναι εὐσεβεῖς, καὶ νὰ ἀποδοκιμάζουν τοὺς πλουσίους, ὅταν καταφρονοῦν τὴν ἀρετὴν. Γνωρίζει βέβαια ἀκόμη καὶ τὸν αὐτοκράτορα νὰ τὸν ἀποκαλῆ βέβηλον καὶ παράνομον, ὅταν εἶναι ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς πτωχοὺς νὰ τοὺς καλῆ ἀγίους, ὅταν εἶναι ἀγαθοὶ καὶ ταπεινόφρονες. Τὸν Νέρωνα, ὡς γνωστόν, τὸν ἀποκαλεῖ «μυστήριον τῆς ἀνομίας» ὅταν λέγῃ· «Τώρα εἶναι εἰς ἐνέργειαν ἡ δύναμις τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ἀνομίας»³. αὐτοὺς δὲ πού οὔτε τὴν ἀναγκαίαν τροφήν εἶχον ἀλλὰ ἐτρέφοντο ἀπὸ τὴν ἐπαιτείαν, τοὺς ὠνόμασεν ἀγίους. Συγχρόνως ἐδίδασκε καὶ ἐκείνους μὲ τρόπον νὰ μὴ ὑπερηφανεύωνται οὔτε νὰ καυχῶνται μὲ τὴν ἐντολὴν αὐτὴν, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι παρέχουν εἰς κάποιους εὐτελεῖς καὶ εὐκαταφρονήτους, ἀλλὰ νὰ γνωρίζουν καλῶς καὶ νὰ πιστεύουν ὅτι ἀπολαμβάνουν μεγίστης τιμῆς, διότι ἀξιῶνται νὰ μετέχουν εἰς τὰς θλίψεις ἐκείνων.

2. Ἀξίζει νὰ ἐξετάσωμεν καὶ ἐκεῖνο, ποῖοι δηλαδὴ εἶναι αὐτοὶ οἱ ἅγιοι· διότι δὲν τοὺς μνημονεύει μόνον ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ ἄλλοῦ πάλιν λέγει τὰ ἐξῆς· «Τώρα πηγαίνω εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα διὰ νὰ προσφέρω ὑπηρεσίαν εἰς τοὺς ἐκεῖ ἀγίους»⁴. Καὶ ὁ Λουκᾶς εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ἐνῶ ἀνεμένετο μέγας λιμός, μνημονεύει πάλιν αὐτοὺς τοὺς ἀγίους καὶ λέγει· «Ὅλοι οἱ μαθηταὶ ἀναλόγως τῶν πόρων καὶ τῶν μέσων πού εἶχε κάθε ἕνας, ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν βοηθήματα πρὸς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἀγίων πού διέμενον εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ»⁵. Καὶ πάλιν, ὅπως εἶπα μόλις παραπάνω «Μᾶς συνέστησαν δὲ νὰ ἐνθυμούμεθα τοὺς πτωχοὺς τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ φροντίζωμεν δι' αὐτούς, πρῶγμα τὸ ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἐφρόντισα νὰ κάνω μὲ πολλὴν προθυμίαν»⁶. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐμοιράσθημεν, ἐγὼ μὲν τοὺς εἶδωλολάτρας, ὁ δὲ

μὲν τοὺς Ἕλληνας, ὁ δὲ Πείρος τοὺς Ἰουδαίους, κοινῇ γνώμῃ συνεθέμεθα, φησὶν, ὥστε ἐν τοῖς πτωχοῖς μὴ εἶναι τὴν διαίρεσιν ταύτην. Ὅτι μὲν γὰρ ἐκήρυτιον, ὁ μὲν τοῖς Ἰουδαίοις, ὁ δὲ τοῖς Ἕλλησιν ἐκήρυτιον· ὅτι δὲ πενήτων
 5 προΐσιαντο, οὐκέτι οὕτως, ὁ μὲν τῶν πενήτων τῶν Ἰουδαίων, ὁ δὲ τῶν πενήτων τῶν Ἑλλήνων μόνον· ἀλλὰ καὶ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις πτωχευόντων ἕκαστος πολλὴν ἐποιεῖτο πρόνοια. Διὸ καὶ ἔλεγε, «Μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν, ὁ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι».

10 Τίνες οὖν εἰσιν οὗτοι, περὶ ὧν ἐνιαυθὰ διαλέγεται, καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ, καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτιας, ὑπὲρ ὧν καὶ Μακεδόνας παρεκάλεσεν; Οἱ τῶν Ἰουδαίων πένητες, οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις καθήμενοι. Καὶ τίνας οὖν ἔνεκεν ἰσαύτην αὐτῶν ποιεῖται πρόνοια; Μὴ γὰρ
 15 οὐχὶ καὶ καθ' ἑκάστην πόλιν ἦσαν πτωχοὶ καὶ πένητες; Τί δήποτε οὖν πρὸς ἐκείνους πέμπει, καὶ πάντας ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλεῖ; Οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, οὐδὲ προσωποληψία χρώμενός τινι, ἀλλὰ χρησίμως καὶ συμφερόντως. Μικρὸν δὲ ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀγαγεῖν ἀναγκαῖον.

20 Ἐπειδὴ τὰ τῶν Ἰουδαίων μετέπεσε πράγματα, καὶ τὸν Ἰησοῦν σιαυρώσαντες, τὴν φωνὴν ἐκείνην καθ' ἑαυτῶν ἐκύρωσαν, λέγοντες· «Οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα», καὶ λοιπὸν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἐτέθησαν ἀρχήν, οὔτε αὐτόνομοι ἦσαν, καθάπερ καὶ πρότερον, οὔτε καθόλου δοῦλοι, καθάπερ
 25 καὶ νῦν· ἀλλ' ἐν τάξει συμμάχων ὄντες διειέλουν, φόρους μὲν τελοῦντες τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτῶν, καὶ τοὺς παρ' ἐκείνων ἀρχοντίας δεχόμενοι· πολλαχοῦ δὲ τοῖς ἰδίους κεχρημένοι νόμοις, καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς ἀμαρτάνοντας κατὰ τὰ πάτρια κολάζοντες νόμιμα. Καὶ ὅτι μὲν φόρους ἐτέλουν Ῥωμαί-
 30 οῖς, δῆλον ἐξ ὧν πειράζοντες τὸν Ἰησοῦν, φησὶν, ἠρώτων,

Πέτρος τοὺς Ἰουδαίους, ἔσυμφωνήσαμεν, λέγει, ὥστε ἡ διαίρεσις αὐτὴ νὰ μὴ ἰσχύῃ διὰ τοὺς πτωχοὺς. Καὶ ὅταν ἐκήρυττον ὁ μὲν ἐκήρυτεν εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ὁ δὲ εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας· ὅταν ὅμως ἐφρόντιζαν διὰ τοὺς πτωχοὺς, δὲν συνέβαινε τοῦτο, δηλαδὴ ὁ μὲν νὰ φροντίζῃ διὰ τοὺς φτωχοὺς τῶν Ἰουδαίων, ὁ δὲ ἄλλος διὰ τοὺς τῶν εἰδωλολατρῶν μόνον· ἀλλὰ κάθε ἕνας ἐφρόντιζε πολὺ καὶ διὰ τοὺς πτωχοὺς μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε· «Μᾶς συνέστησαν δὲ νὰ φροντίζωμεν διὰ τοὺς πτωχοὺς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἐφρόντισα νὰ κάμω μὲ πολλὴν προθυμίαν».

Ποῖοι εἶναι λοιπὸν αὐτοὶ διὰ τοὺς ὁποίους ὁμιλεῖ καὶ ἐδῶ καὶ εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν καὶ εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας, χάριν τῶν ὁποίων καὶ τοὺς Μακεδόνας ἀκόμη παρεκάλεσεν; Εἶναι οἱ πτωχοὶ μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων ποὺ διέμεναν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Καὶ διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν φροντίζει τόσον πολὺ δι' αὐτούς; Μήπως δὲν ἠπῆρχαν πτωχοὶ εἰς κάθε πόλιν; Διατί λοιπὸν στέλλει πρὸς αὐτοὺς καὶ παρακαλεῖ ὅλους ὑπὲρ αὐτῶν; Δὲν τὸ κάμει ἀπλῶς καὶ μόνον εἰς τὴν τύχην, οὔτε ἀπὸ κάποιαν μεροληψίαν, ἀλλὰ ἐπωφελῶς καὶ πρὸς τὸ συμφέρον. Εἶναι ἀνάγκη νὰ φέρωμεν ὀλίγον ὑψηλότερα τὴν ὁμιλίαν.

Ὅταν δηλαδὴ ἡ κατάστασις τῶν Ἰουδαίων μετεβλήθη καὶ μὲ τὴν σταύρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐπεκύρωσαν ἐκεῖνο ποὺ ἐφώναξαν ἐναντίον των, ὅτι δηλαδὴ «δὲν ἔχομεν βασιλέα ἄλλον ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Καίσαρα» καὶ ἐτέθησαν εἰς τὸ ἐξῆς ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν τῶν Ρωμαίων, οὔτε αὐτόνομοι ἦσαν ὅπως προηγουμένως, οὔτε ἐντελῶς δοῦλοι, ὅπως καὶ τώρα· ἀλλὰ ἦσαν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν συμμάχων καὶ ἐπλήρωναν φόρους εἰς τοὺς αὐτοκράτορας καὶ ἐδέχοντο τοὺς ἄρχοντας ἀπὸ ἐκείνους· εἰς πολλὰς δὲ περιπτώσεις ἐχρησιμοποιοῦν τοὺς ἰδικούς των νόμους καὶ ὅσους ἡμάρτανον τοὺς ἐτιμωροῦσαν μὲ βάσιν τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμά των. Καὶ ὅτι μὲν ἐπλήρωναν φόρους εἰς τοὺς Ρωμαίους γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὰς ἐρωτήσεις ποὺ ἀπηύθυνον πρὸς τὸν Ἰησοῦν διὰ νὰ τὸν πειράξουν, ὅπως· «Διδάσκαλε,

«Διδάσκαλε, ἔξεσι δοῦναι κῆνσον Καίσαρι, ἢ οὐ;»· ὅτε καὶ αὐτὸς δεῖξαι κελεύσας αὐτοῖς νόμισμα, εἶπεν, «Ἀπόδοτε», λέγων, «τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ». Λουκᾶς δέ, καὶ ὄντι στρατηγούς καὶ χιλιάρχους εἶχε
 5 τὸ ἱερόν, λέγει. Τὸ μὲν οὖν ὑποκεῖσθαι τοὺς Ἰουδαίους Ῥωμαίοις, οὐ μικρὰ ταῦτα δείγματα· ὄντι δὲ καὶ οἰκείοις ἐκέχρητο νόμοις, δῆλον ἐκεῖθεν. Τὸν Στέφανον ἐλίθασαν, οὐκ εἰς δικαστήριον ἀγαγόντες· τὸν Ἰάκωβον ἀπέκτειναν τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου τὸν Χριστὸν αὐτὸν ἐσταύρωσαν, καίτοι
 10 τοῦ δικαστοῦ συγχωρήσαντος καὶ ἀφέντος πάσης αὐτὸν κατηγορίας. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὰς χεῖρας ἐνίψατο, λέγων· «Ἀθῶός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τούτου». Καὶ ἐπειδὴ σφόδρα ἐπικειμένους εἶδεν, αὐτὸς μὲν τὴν ψῆφον οὐκ ἐξήνεγκεν, ἀλλ' ἀπέστη· ἐκεῖνοι δὲ οἰκεία χρῆσάμενοι τυραννίδι τὸ πᾶν
 15 μετὰ ταῦτα εἰργάσαντο· Καὶ Παύλῳ δὲ πολλάκις ἐπέθεντο.

Ἐπεὶ οὖν τοῖς ἐναντιῶν ἐκέχρητο δικαστηρίοις, ἐκ τούτων συνέβαινε τοὺς ἐξ αὐτῶν πιστεύοντας χαλεπώτερα τῶν ἄλλων ἀπάντων πάσχειν κακά. Ἐν μὲν οὖν ταῖς ἄλλαις πόλεσι καὶ δικαστήρια, καὶ νόμοι, καὶ ἄρχοντες ἦσαν, καὶ οὐκ
 20 ἐξῆν τοῖς Ἕλλησι τοὺς ἐξ αὐτῶν ἀποπηδῶντας οἰκεία τυραννίδι ἢ σφάτιν, ἢ λιθάζειν, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον διατιθέναι αὐτοὺς κακόν· ἀλλ' εἴ τις ἐάλω τοιοῦτόν τι τολμῶν παρὰ τὴν τῶν δικαζόντων ψῆφον, καὶ αὐτὸς ἐκολάζετο· παρὰ δὲ τοῖς Ἰουδαίοις μετὰ πολλῆς ταῦτα συγκεχώρητο τῆς ἐξου-
 25 σίας. Διὰ δὴ τοῦτο πάντων δεινότερον ἔπασχον οἱ ἐξ ἐκείνων πιστεύοντες, ὥσπερ ἐν μέσοις ἀπειλημένοι λύκοις, καὶ οὐδένα τὸν ἐξαιρούμενον ἔχοντες. Οὕτω γοῦν καὶ τὸν Παῦλον ἐμασίγουν πολλάκις· καὶ ἄκουε αὐτοῦ τοῦτο δηλοῦντος καὶ λέγοντος· «Πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ὑπὸ Ἰουδαίων

8. Ματθ. 22, 17.

9. Ματθ. 22, 21.

ἐπιτρέπεται ἢ ὄχι νὰ δώσωμεν κεφαλικὸν φόρον εἰς τὸν Καίσαρα;»⁸ ὁπότε καὶ αὐτὸς ἀφοῦ τοὺς διέταξε νὰ δείξουν κάποιο νόμισμα τοὺς εἶπεν· «Δώσατε εἰς τὸν Καίσαρα ἐκεῖνα πού ἀνήκουν εἰς τὸν Καίσαρα, καὶ εἰς τὸν Θεὸν ἐκεῖνα πού ἀνήκουν εἰς τὸν Θεόν»⁹. ὁ Λουκᾶς πάλιν λέγει ὅτι τὸ ἱερὸν εἶχε στρατηγούς καὶ χιλιάρχους. Διὰ τὸ ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν ὑποταγμένοι εἰς τοὺς Ρωμαίους, αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν μικρὰς ἀποδείξεις· ὅτι ὅμως ἐχρησιμοποιοῦσαν καὶ ἰδικούς των νόμους, εἶναι φανερὸν ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου. Ἐλιθοβόλησαν τὸν Στέφανον χωρὶς νὰ τὸν φέρουν εἰς τὸ δικαστήριον· ἐθανάτωσαν τὸν Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου· τὸν ἴδιον τὸν Χριστὸν ἐσταύρωσαν καίτοι ὁ δικαστὴς τὸν ἀπήλλαξεν ἀπὸ κάθε κατηγορίας. Καθ' ὅσον ἔνιψε καὶ τὰ χέρια του λέγων· «Εἶμαι ἀθῶος ἀπὸ αὐτὸ τὸ αἷμα». Καὶ ὅταν τοὺς εἶδε νὰ ἐπιμένουν πολὺ, αὐτὸς μὲν δὲν ἔβγαλε καταδικαστικὴν ἀπόφασιν, ἀλλ' ἀπέσχεεν· ἐκεῖνοι δὲ ἐφαρμόζοντες τὴν ἰδικὴν των νομοθεσίαν ἔπραξαν ὅλα τὰ μετέπειτα καὶ εἰς αὐτὸν δὲ πολλὰς φορὰς ἐπετέθησαν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐχρησιμοποιοῦσαν τὰ ἰδικὰ των δικαστήρια συνέβαιναν οἱ ἐκ τῶν Ἰουδαίων πιστοὶ εἰς τὸν Χριστιανισμόν νὰ ὑφίστανται μεγαλύτερα δεινὰ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους. Εἰς μὲν τὰς ἄλλας πόλεις ὑπῆρχαν καὶ δικαστήρια καὶ νόμοι καὶ ἄρχοντες καὶ δὲν ἦτο ἐπιτρεπτὸν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς μὲ ἰδικούς των νόμους ἢ νὰ σφάζουν, ἢ νὰ λοθοβολοῦν ἢ νὰ βασανίζουν μὲ ἄλλον τρόπον αὐτοὺς πού ἔφευγαν ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρίαν· ἀλλὰ ἐὰν συνελάμβανετο κάποιος νὰ ἀποτολμᾷ κάτι τέτοιο, παρὰ τὴν ἀπόφασιν τῶν δικαστῶν, ἐτιμωρεῖτο καὶ αὐτός· εἰς τοὺς Ἰουδαίους ὅμως ὅλα αὐτὰ ἐπετρέποντο μὲ μεγάλην ἐλευθερίαν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὑπέφεραν περισσότερον ἀπὸ ὅλους οἱ πιστοὶ πού προήρχοντο ἀπὸ αὐτούς, ὡσὰν νὰ ἦσαν ἀποκλεισμένοι ἀνάμεσα εἰς λύκους καὶ κανεῖς δὲν ἤμποροῦσε νὰ διαφύγῃ. Ἔτσι λοιπὸν καὶ τὸν Παῦλον πολλὰς φορὰς τὸν ἐμασίγωνον· καὶ ἄκουσε αὐτὸ νὰ τὸ φανερώνη καὶ νὰ τὸ λέγῃ ὁ ἴδιος· «Ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους πέντε φορὰς ἐμαστι-

ἔλαβον, τρις ἐραβδίσθη, ἅπαξ ἐλιθάσθη». Καὶ οὐ
 σιοχασμὸς τὸ εἰρημένον, γράφων πρὸς Ἑβραίους ὁ Παῦλος
 φησιν· «Ἀναμιμνήσκεσθε τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φω-
 τισθέντες πολλὴν ἀθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων, τοῦτο μὲν
 5 ὀνιδισμοῖς καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινωνοὶ
 τῶν οὔτω πασχόντων γενηθέντες. Καὶ γὰρ τὴν ἀρπαγὴν
 τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε, γινώσκον-
 τες κρείττονα ὑπαρξιν ἔχειν ἐν οὐρανοῖς καὶ μένουσαν».

Καὶ Θεσσαλονικέας δὲ παρακαλῶν, τούτους εἰς μέσον ἤ-
 10 γαγεν· Ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγεννήθητε ἀδελφοί, τῶν Ἐκ-
 κλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὅτι καὶ ὑμεῖς
 τοιαῦτα ἐπάθετε ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλειῶν, καθάπερ κἀκεῖ-
 νοι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. Ἐπεὶ οὖν πάντων χαλεπώτερα ἔ-
 πασχον, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἠλεῶντι, ἀλλὰ καὶ τὰ ὄντα ἀφη-
 15 ροῦντι ἅπαντα, καὶ ἤγοντι καὶ ἐφέροντι, καὶ πάντοθεν ἠ-
 λαύνοντι, εἰκότως τοὺς πανταχόθεν ἐπὶ τὴν ἐκείνων ἀντίλη-
 ψιν διεγείρει. Καὶ ἐνιαῦθα πάλιν ὑπὲρ τούτων αὐτῶν πα-
 ρακαλεῖ Κορινθίους, λέγων· «Περὶ δὲ τῆς λογίας εἰς τοὺς
 ἁγίους, καθὼς διέταξα ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας,
 20 οὔτω καὶ ἡμεῖς ποιήσατε».

3. Τίνες μὲν οὖν εἰσιν οἱ ἅγιοι οὗτοι, καὶ τί δήποτε
 πλείονα ὑπὲρ αὐτῶν ποιεῖται πρόνοια, ἰκανῶς ἀποδέδει-
 κται· δεῖ δὲ λοιπὸν ζητῆσαι, τίνας ἔνεκεν Γαλατῶν μέμνη-
 ται. Διὰ τί γὰρ μὴ εἶπε περὶ δὲ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς
 25 ἁγίους τοῦτο ποιήσατε· κατὰ μίαν Σαββάτων ἕκαστος ὑμῶν

10. Β' Κορ. 11, 24-25.

11. Ἑβρ. 10, 32-34.

12. Α' Θεσσ. 2, 14.

13. Α' Κορ. 1, 16.

γώθην, μὲ σαράντα παρὰ μίαν· μαστιγώσεις κάθε φοράν, τρεῖς φοράς ἔρραβδίσθην, μίαν φοράν ἐλιθοβολήθην»¹⁰. Καὶ ὅτι δὲν εἶναι αὐτὰ ὑπερβολικά, γράφων πρὸς τοὺς Ἑβραίους ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος λέγει· «Νὰ ἐνθυμῆσθε τὰς προηγουμένας ἡμέρας τῆς ζωῆς σας, κατὰ τὰς ὁποίας εἶχάτε κατηχηθῆ τὴν ἀλήθειαν καὶ εἶχάτε φωτισθῆ μὲ τὸ ἅγιον Βάπτισμα καὶ ὑπεμείνατε πολὺ καρτερικὰ καὶ ἥρωικὰ τὸν ἀγῶνα τῶν παθημάτων καὶ τῶν διωγμῶν, ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ χλευασμοὺς καὶ ὕβρεις καὶ μὲ θλίψεις σᾶς διεπόμπευαν καὶ σᾶς ἐθεάτριζαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν βοήθειάν σας ἐγίνατε συμμετοχοὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἔτσι κατεδιώκοντο καὶ ἐζοῦσαν ἐν μέσῳ θλίψεων καὶ κατατρεγμῶν. Καὶ τὴν ἀρπαγὴν καὶ δήμευσιν τῆς περιουσίας σας ἐδέχθητε μὲ χαράν, ἐπειδὴ ἐγνωρίζατε, ὅτι ἔχετε διὰ τὸν ἑαυτὸν σας καλυτέραν περιουσίαν εἰς τοὺς οὐρανοὺς πού εἶναι μόνιμος καὶ αἰωνία»¹¹. Καὶ ὅταν προέτρεπε τοὺς Θεσσαλονικεῖς πάλιν αὐτοὺς ἔφερεν εἰς τὸ μέσον· «Διότι σεῖς, ἀδελφοί, ἐγίνατε μιμηταὶ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ πού εἶναι εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἠνωμένοι μὲ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, διότι καὶ σεῖς ἐπάθατε τὰ ἴδια ἀπὸ τοὺς ὁμοεθνεῖς σας, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους»¹². Ἐπειδὴ λοιπὸν ὑφίσταντο τὰ μεγαλύτερα δεινὰ ἀπὸ ὅλους, καὶ ὄχι μόνον δὲν ἔβλεπαν ἔλεος, ἀλλὰ τοὺς ἀφηροῦντο καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά τους, καὶ κατεδιώκοντο ἀπὸ παντοῦ, εὐλόγως διεγείρει ὅλους νὰ σπεύσουν εἰς βοήθειαν ἐκείνων. Καὶ ἐδῶ πάλιν διὰ τοὺς ἰδίους παρακαλεῖ τοὺς Κορινθίους καὶ λέγει· «Διὰ τὴν συνεισφοράν δὲ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν (τῶν Ἱεροσολύμων) κάμετε καὶ ἐσεῖς σύμφωνα μὲ τὰς ὁδηγίας πού ἔδωσα εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Γαλατίας»¹³.

3. Ποῖοι εἶναι οἱ ἅγιοι αὐτοὶ καὶ διατί λαμβάνει μεγαλύτεραν φροντίδα δι' αὐτοὺς τὸ ἀνεφέραμεν καὶ ἐπαρκῶς τὸ ἀπεδείξαμεν· πρέπει τώρα νὰ ἐρευνήσωμεν διὰ ποῖον λόγον ἀναφέρει τοὺς Γαλάτας. Διατί δὲν εἶπε· Διατί τὴν συνεισφοράν ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν (τῶν Ἱεροσολύμων) νὰ κάνετε τὸ ἐξῆς· κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐβδομά-

παρ' ἐαυτῷ τιθέτω θησαυρίζων· ἀλλ' εἰπὼν, «Περὶ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους, καθὼς διέταξα ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιήσατε»; Τίνος οὖν ἔνεκεν τοῦτο ποιεῖ, καὶ οὐδὲ μιᾶς, οὐδὲ δύο, οὐδὲ τριῶν ἀναμιμνήσκει πόλεων, ἀλλὰ ἔθνους ὁλοκλήρου; Ἴνα πλείονα δέξωνται προθυμίαν, καὶ τὰ ἐτέρων ἐγκώμια αὐτοῖς ὑπόθεσις γένηται ζήλου.

Εἶτα λέγει καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν διέταξε· «Κατὰ μίαν Σαββάτων, φησὶν, ἕκαστος ὑμῶν παρ' ἐαυτῷ τιθέτω
 10 θησαυρίζων ὅ,τι ἂν εὐδοῶται, ἵνα μή, διὰν ἔλθω, τότε λογίαι γίνωνται». Μίαν Σαββάτων, τὴν Κυριακὴν ἐκάλεσε. Καὶ τίνος ἔνεκεν ταύτην ἐπέταξε τῇ εἰσφορᾷ τὴν ἡμέραν; διὰ τί μὴ εἶπε, τῇ δευτέρᾳ τῶν Σαββάτων, τῇ τρίτῃ τῶν Σαββάτων, ἢ αὐτοῖς τοῖς Σάββασιν; Οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ εἰκῆ;
 15 ἀλλὰ βουλόμενός τινα καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ λαβεῖν συμμαχίαν εἰς τὸ προθυμοτέρους ποιῆσαι τοὺς εἰσφέροντας. Οὐ μικρὸν δὲ ἐπιτηδειότης καιροῦ ἐν ἅπασιν πράγμασι. Καὶ τί, φησὶν, ὁ καιρὸς ἐπιτήδειον ἔχει πρὸς τὸ πείσαι διδόναι ἐλεημοσύνην; Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τὸ πάσης ἐργασίας ἀφίστασθαι, τὸ φαιδριότατον γίνεσθαι τὴν ψυχὴν ἐκ τῆς ἀνέσεως, τὸ δὲ πάντων μεῖζον, τὸ μυρίων ἡμᾶς κατ' αὐτὴν ἀπολελαυκέναι καλῶν. Ἐν ταύτῃ γὰρ τῇ ἡμέρᾳ κατελύθη ὁ θάνατος, ἐσβέσθη ἡ κατάρα, ἁμαρτία ἠφανίσθη, ἄδου πύλαι συνεκλάσθησαν, καὶ δέσμιος ὁ διάβολος γέγονε, καὶ ὁ χρό-
 25 νιος ἀνηρέθη πόλεμος, καὶ καταλλαγαὶ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἐγένοντο· καὶ πρὸς τὴν προτιέραν, μᾶλλον δὲ πρὸς πολλῶν μεῖζονα ἐπανῆλθεν εὐγένειαν ἡμῶν τὸ γένος, καὶ τὸ θαν-

δος (Κυριακὴν) κάθε ἕνας ἀπὸ ἐσᾶς ἃς ξεχωρίζη εἰς τὸ σπίτι του κάποιο ποσὸν καὶ ἃς μαζεύη σιγὰ - σιγὰ θησαυρόν, ἀλλ' εἶπε «Διὰ τὴν συνεισφορὰν δὲ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν (τῶν Ἱεροσολύμων) κάμετε καὶ σεῖς σύμφωνα μὲ τὰς ὁδηγίας ποῦ ἔδωσα εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Γαλατίας»; Διὰ ποῖον λόγον τὸ κάμει αὐτὸ καὶ δὲν ἀναφέρει οὔτε μίαν, οὔτε δύο, οὔτε τρεῖς πόλεις, ἀλλὰ ἔθνος ὁλόκληρον; Διὰ νὰ δεχθοῦν αὐτὰ ποῦ τοὺς λέγει μὲ μεγάλην προθυμίαν καὶ διὰ νὰ γίνουν τὰ ἐγκώμια τῶν ἄλλων ἀφορμὴ ζήλου δι' αὐτούς.

Ἐπειτα λέγει καὶ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον τοὺς ὥρισε νὰ κάμουν· «Τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος, τὴν Κυριακὴν, ὁ καθένας ἀπὸ ἐσᾶς ἃς θέτη κατὰ μέρος εἰς τὸ σπίτι του κάποιο ποσὸν καὶ ἃς μαζεύη ἔτσι ἀπὸ τώρα ὅ,τι εὐκολύνεται, ὥστε νὰ μὴ γίνωνται τοιαῦται συνεισφοραί, ὅταν ἐγὼ θὰ ἔλθω»¹⁴. Πρώτην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος ὠνόμασε τὴν Κυριακὴν. Καὶ διὰ ποῖον λόγον ὥρισεν αὐτὴν τὴν ἡμέραν διὰ τὴν εἰσφορὰν; Διατί δὲν εἶπε τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος ἢ τὴν τρίτην ἡμέραν ἢ αὐτὸ τὸ Σάββατον; Δὲν τὸ ἔκαμεν αὐτὸ ἀπλῶς καὶ εἰς τὴν τύχην· ἀλλὰ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ βοηθήσῃ καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν χρόνον, ὥστε νὰ κἀνῃ τοὺς εἰσφέροντας προθυμοτέρους. Δὲν εἶναι δὲ μικρὸν πρᾶγμα ἢ καταλληλότης τῆς στιγμῆς διὰ κάθε πρᾶγμα. Καὶ ποῖαν καταλληλότητα, θὰ εἰπῆς, ἔχει ὁ χρόνος εἰς τὸ νὰ πείσῃ νὰ δώσουν ἐλεημοσύνην; Τὸ ὅτι ἀπέχομεν κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἀπὸ κάθε ἐργασίας, τὸ ὅτι ἡ ψυχὴ γίνεται λαμπροτέρα ἐξ αἰτίας τῆς ἀναπαύσεως, καὶ τὸ κυριώτερον ὅλων, τὸ ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἀπολαμβάνομεν ἀναρίθμητα καλά, ὅλα αὐτὰ συντελοῦν εἰς τὴν ἐλεημοσύνην. Διότι κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν κατελύθη ὁ θάνατος, ἐσβέσθη ἡ κατάρα, ἐξηφανίσθη ἡ ἁμαρτία, ἔσπασαν αἱ πύλαι τοῦ Ἄδου, καὶ ἔγινε αἰχμάλωτος ὁ διάβολος καὶ κατελύθη ὁ διαρκὴς πόλεμος καὶ ἔγινεν ἡ συμφιλίωσις τοῦ Θεοῦ μὲ τοὺς ἀνθρώπους· καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προηγούμενην, ἢ μᾶλλον εἰς πολὺ μεγαλυτέραν

μασιὸν ἐκεῖνο καὶ παράδοξον ἐπεῖθε θέαμα ἥλιος, ἄνθρωπον ἀθάνατον γεγεννημένον.

Τούτων δὲ πάντων ἡμᾶς ἀναμνησαί βουλόμενος, καὶ τῶν τοιούτων, τὴν ἡμέραν εἰς μέσον ἤγαγε, μονονουχὶ συνή-
5 γορον αὐτὴν λαμβάνων, καὶ πρὸς ἕκαστον λέγων· ἐννόησον πόσων καὶ ἡλικίων ἀπέλαυσας ἀγαθῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, ἄνθρωπε· πόσων ἀπηλλάγης κακῶν· τίς ὢν τὸ πρότερον, τίς ἐγένου μετὰ ταῦτα. Εἰ δὲ τὰς γενεθλίους ἡμῶν ἡμέρας, πολλοὶ δὲ τῶν οἰκειῶν κακείνας, ἐν αἷς ἠλευθερώθη-
10 σαν, μετὰ πολλῆς ἄγους τῆς τιμῆς, καὶ οἱ μὲν συμπόσια ποιοῦνται, οἱ δὲ ἐλεύθεροι καὶ δῶρα δωροῦνται, πολλὰ τὸν καιρὸν τιμῶντες· πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς χρὴ τιμᾶν τὴν ἡμέραν ταύτην, ἣν οὐκ ἂν τις ἀμάριοι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπάσης γενέθλιον προσειπῶν. Ἀπολωλότις γὰρ ἦμεν, καὶ εὐ-
15 ρέθημεν· νεκροί, καὶ ἀνεζήσαμεν· ἐχθροί, καὶ κατηλλάγημεν. Διὰ τοῦτο καὶ προσήκει αὐτὴν τιμᾶν τιμὴν πνευματικὴν, οὐχὶ συμπόσια ποιούντας, οὐδὲ οἶνον ἐκχέοντας, οὐδὲ μεθύοντας καὶ χορεύοντας, ἀλλὰ τοὺς πτωχοτέρους τῶν ἀδελφῶν ἐν πολλῇ κατισιάντας ἀφθονία.

20 Ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα ἐπαινήτε, ἀλλ' ἵνα καὶ μιμησθε. Μὴ γὰρ δὴ μόνον πρὸς Κορινθίους ταῦτα εἰρησθαι νομίζετε, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμῶν ἕκαστον, καὶ τῶν μετὰ ταῦτα ἐσομένων ἀπάντων· καὶ ποιῶμεν αὐτὸ δὲ τοῦτο, ὅπερ Παῦλος ἐπέταξε· καὶ κατὰ Κυριακὴν ἕκαστος ἀποιθέσθω οἴκοι χρήματα δε-
25 σποτικά· καὶ νόμος ἔστω τὸ πρᾶγμα καὶ συνήθεια ἀκίνητος, καὶ οὐ δεησόμεθα παραινέσεως λοιπόν, οὐδὲ συμβουλῆς· οὐ γὰρ οὕτω λόγος καὶ παραίνεσις ἰσχύει τὰ τοιαῦτα κατορθοῦν, ὡς συνήθεια χρόνῳ βεβαιωθείσα. Ἄν τοῦτο κυρώσωμεν κατὰ Κυριακὴν ἀποιθέσθαι τι πρὸς τὴν τῶν πενήτων ἀντί-
30 ληψιν, οὐδ' ἂν μυρίαί γένοιντο ἀνάγκαι, τὸν νόμον παραθη-

εὐγένειαν ἀπὸ τὴν προηγουμένην, καὶ εἶδεν ὁ ἥλιος τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο καὶ παράδοξον θέαμα, νὰ γίνεται δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος ἀθάνατος.

Θέλων νὰ μᾶς ὑπενθυμῆσῃ ὅλα αὐτά, καὶ τὰ παρόμοια μὲ αὐτά, ἀνέφερε τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ἐλάμβανε σχεδὸν ὡς συνήγορον καὶ ἔλεγε πρὸς τὸν καθένα· σκέψου πόσον πολλὰ καὶ πόσον μεγάλα ἀγαθὰ ἔχεις ἀπολαύσει, ἄνθρωπε, κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν· ἀπὸ πόσα κακὰ ἔχεις ἀπαλλαγῆ· ποῖος ἦσουν προηγουμένως καὶ ποῖος ἔγινες μετὰ. Ἐὰν δὲ τὰ γενέθλιά μας ἐορτάζωμεν μὲ μεγάλην τιμὴν, πολλοὶ δὲ ἀπὸ τοὺς δούλους καὶ ἐκείνας τὰς ἡμέρας κατὰ τὰς ὁποίας ἠλευθερώθησαν, καὶ ἄλλοι μὲν ὀργανώνουν συμπόσια, οἱ δὲ ἐλεύθεροι μοιράζουσι καὶ δῶρα, ἀποδίδοντες μεγάλην τιμὴν εἰς τὸ γεγονός, πολὺ περισσότερον ἡμεῖς πρέπει νὰ τιμῶμεν τὴν ἡμέραν αὐτὴν, τὴν ὁποίαν δὲν θὰ σφάλῃ κανεὶς ἂν τὴν ὀνομάσῃ γενέθλιον ἡμέραν ὅλης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Διότι εἴμεθα χαμένοι καὶ εὐρέθημεν· νεκροὶ καὶ ξαναζήσαμεν· ἐχθροὶ καὶ συνεφιλιώθημεν. Διὰ τοῦτο ἀρμόζει νὰ ἀποδίδωμεν εἰς αὐτὴν πνευματικὴν τιμὴν χωρὶς νὰ ὀργανώνωμεν συμπόσια, οὔτε νὰ σπαταλῶμεν οἶνον, οὔτε νὰ μεθοῦμε καὶ νὰ χορεύωμεν, ἀλλὰ νὰ ἐνισχύωμεν ἄφθονα τοὺς πτωχοτέρους ἀδελφούς μας.

Αὐτὰ τὰ λέγω ὅχι διὰ νὰ ἐπαινῆτε ἀλλὰ διὰ νὰ μιμῆσθε. Καὶ μὴ νομίζετε ὅτι αὐτὰ εἶχον λεχθῆ μόνον πρὸς τοὺς Κορινθίους, ἀλλὰ ἀπευθύνονται καὶ εἰς κάθε ἓνα ἀπὸ ἡμᾶς καὶ εἰς ὅλους τοὺς μεταγενεστέρους· καὶ ἅς κάμωμεν αὐτὸ πού διετάξε ὁ Παῦλος· καὶ κατὰ τὴν Κυριακὴν καθένας ἅς ἀποταμιεύῃ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ χρήματα τοῦ Κυρίου· καὶ ἅς γίνῃ τὸ πρᾶγμα νόμος καὶ ἀμετακίνητος συνήθεια καὶ τότε πλέον δὲν θὰ ἔχωμεν ἀνάγκην παραιnéσεως οὔτε συμβουλῆς· διότι δὲν κατορθώνει νὰ τὰ ἐπιτύχῃ αὐτὰ τόσο ὁ λόγος καὶ ἡ παραίνεσις, ὅσον ἡ συνήθεια πού καθιερώθη ἀπὸ τὸν χρόνον. Ἄν τὸ καθιερώσωμεν αὐτό, κάθε Κυριακὴν δηλαδὴ νὰ δημιουργοῦμεν ἓνα ἀπόθεμα διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν πτωχῶν, τότε δὲν θὰ παραβῶμεν τὸν νόμον

σόμεθα τοῦτο. Εἰπὼν δέ, «Κατὰ μίαν Σαββάτων», ἐπήγα-
 γει, «Ἐκαστος ὑμῶν». Οὐχὶ πλουσίοις λέγω, φησί, μόνον,
 ἀλλὰ καὶ πένησιν· οὐκ ἐλευθέροις, ἀλλὰ καὶ δούλοις· οὐκ ἀν-
 δράσιν, ἀλλὰ καὶ γυναῖξί· μηδεὶς ἔστω ταύτης ἀτελῆς τῆς
 5 λειτουργίας, μηδὲ ἄμοιρος τοῦ κέρδους, ἀλλ' ἕκαστος εἰσφε-
 ρείτω. Οὐδὲ γὰρ ἡ πενία κώλυμα γένοιτ' ἂν τῆς τοιαύτης εἰσ-
 φοραῆς. Κἂν γὰρ μυριάκις ἦς πένης, οὐκ εἰ πενέστερος τῆς
 χήρας ἐκείνης, ἢ τὴν οὐσίαν πᾶσαν ἐκένωσε. Κἂν μυριάκις
 ἦς πτωχός, οὐκ εἰ πτωχότερος τῆς Σιδωνίας γυναικός, ἢ
 10 δράκα ἀλεύρου μόνον ἔχουσα, οὐδὲ οὕτως ἐστενοχωρεῖτο
 πρὸς τὴν τοῦ προφήτου δεξίωσιν· ἀλλ' ὀρώσα καὶ χορὸν
 περισειῶτα παίδων, καὶ λιμὸν ἐπικείμενον, καὶ οὐδὲν ἀπο-
 κείμενον ἕτερον, μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας τὸν προφήτην
 ἐδέχετο. Τίνος δὲ ἕνεκεν εἶπεν, ὅτι «Παρ' ἑαυτῷ τιθέτω
 15 θησαυρίζων»; Ἐπειδὴ ὁ τιθεὶς ἴσως ἠοχύνειτο καὶ ἠρυσθρία
 ὀλίγον ὃν ἐπιδειῖξαι. Διὰ τοῦτό φησι, σὺ τήρει καὶ φύλαιτε
 καὶ διὰ ταῖς κατὰ μέρος εἰσφοραῖς τὸ ὀλίγον πολὺ γένηται,
 τότε ἄγε εἰς μέσον. Καὶ οὐκ εἶπε, συλλέγων, ἀλλά, «Θη-
 σαυρίζων», ἵνα μάθῃς ὅτι ἡ δαπάνη αὕτη θησαυρός ἐστίν, ὅτι
 20 τὸ ἀνάλωμα τοῦτο πρόσοδος γίνεται· θησαυρός θησαυροῦ παν-
 τὸς βελτίων. Οὗτος μὲν γὰρ ὁ αἰσθητός, καὶ ἐπιβουλεύεται
 καὶ μειοῦται, καὶ τοὺς εὐρόντας πολλάκις ἀπώλεσεν· ὁ δὲ
 ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τὸναντίον ἅπαν' ἀνάλωτος μένει καὶ ἀνε-
 πιβούλευτος, σωτηρία τοῖς κεκτημένοις καὶ τοῖς μεταλαμβά-
 25 νουσιν. Οὐ γὰρ δαπανᾶται χρόνῳ, οὐχ ἀλίσκεται φθόνῳ, ἀλλ'
 ἔστιν ἀχείρωτος πάσαις ταῖς τοιαύταις ἐπιβουλαῖς, καὶ μυ-
 ρία κομίζει τοῖς λέγουσιν αὐτὸν ἀγαθὰ.

4. Πειθώμεθα τοίνυν, καὶ ποιῶμεν οὕτω καὶ ἡμεῖς· καὶ

αυτόν, ἀκόμη καὶ ἂν ὑπάρξουν ἀναρίθμητοι ἀνάγκαι. Ἐφοῦ εἶπε «Τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος», προσέθεσε «Καθένας ἀπὸ ἐσᾶς». Δὲν ἀπευθύνομαι, λέγει, μόνον εἰς τοὺς πλουσίους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς πτωχοὺς· ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἐλευθέρους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς δούλους· ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς γυναῖκας· κανεῖς δὲν ἀπαλλάσσεται ἀπὸ αὐτὸ τὸ λειτούργημα, κανεῖς νὰ μὴ μείνη μακρὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ κέρδος, ἀλλὰ νὰ εἰσφέρουν ὅλοι. Οὔτε ἡ πενία ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ ἐμπόδιον εἰς αὐτὴν τὴν εἰσφοράν. Καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι ἀπείρως φτωχὸς δὲν εἶσαι πτωχότερος ἀπὸ τὴν χήραν ἐκείνην, ἢ ὁποία ἔδωσε ὅλην τὴν περιουσίαν της. Καὶ ἂν εἶσαι πολὺ πτωχός, δὲν εἶσαι πτωχότερος ἀπὸ τὴν Σιδωνίαν ἐκείνην γυναῖκα, ἢ ὁποία ἐνῶ εἶχε μόνον μίαν φούχταν ἀλεύρι, δὲν ἠμποδίσθη νὰ δεχθῆ τὸν προφήτην· καὶ ἐνῶ ἔβλεπε νὰ τὴν περικυκλώνουν τὰ παιδιὰ της, καὶ νὰ ἐπέρχεται πείνα καὶ δὲν εἶχε κανένα ἄλλο ἀπόθεμα, ἐν τούτοις ἐδέχετο τὸν προφήτην μὲ μεγάλην προθυμίαν. Διὰ ποῖον δὲ λόγον εἶπεν ὅτι «ἄς μαζεύη σιγὰ - σιγὰ θησαυρόν»; Ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ ἴδιος πού τὸ συνεκέντρωνεν ἐντρέπετο καὶ ἔκοκκίνιζε νὰ δείξῃ τὸ ποσόν, ἐπειδὴ ἦτο μικρόν. Διὰ τοῦτο, λέγει, ἐσὺ νὰ τὸ κρατήσης καὶ νὰ τὸ φυλάξης καὶ ὅταν μὲ τὰς ἐπὶ μέρους συμπληρώσεις τὸ ὀλίγον γίνῃ πολὺ, τότε νὰ τὸ παρουσιάσης. Καὶ δὲν εἶπε «συλλέγων», ἀλλὰ «θησαυρίζων» διὰ νὰ μάθῃς ὅτι αὐτὴ ἡ δαπάνη εἶναι θησαυρός, αὐτὸ τὸ ἔξοδον γίνεται πρόσοδος· θησαυρὸς ἀνώτερος ἀπὸ κάθε θησαυρόν. Διότι αὐτὸς ὁ ὑλικὸς θησαυρὸς καὶ ἐπιβουλεύεται καὶ μειοῦται καὶ καταστρέφει πολλάκις αὐτοὺς πού τὸν κατέχουν· ὁ οὐράνιος δὲ θησαυρὸς εἶναι ἐντελῶς ἀντίθετος· διότι παραμένει ἀνάλωτος καὶ ἀνεπιβούλευτος, καὶ ἀποτελεῖ σωτηρίαν δι' αὐτοὺς πού τὸν κατέχουν ἢ τὸν λαμβάνουν. Διότι δὲν δαπανᾶται ἀπὸ τὸν χρόνον, οὔτε προσβάλλεται ἀπὸ τὸν φθόνον, ἀλλὰ εἶναι ἀπρόσιτος εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς ἐπιβουλάς καὶ φέρει ἀναρίθμητα ἀγαθὰ εἰς ὅσους τὸν συγκεντρώνουν.

4. Ἄς ὑπακούσωμεν λοιπὸν καὶ ἂν κάμωμεν καὶ ἐμεῖς

ἔστω καὶ ἱερὰ χρήματα μετὰ τῶν ἰδιωτικῶν ἐν ταῖς οἰκίαις ἀποκείμενα ταῖς ἡμετέραις, ἵνα καὶ τὰ ἰδιωτικὰ διὰ τούτων φυλάττηται. Καθάπερ γὰρ ἐν ταμείοις βασιλικοῖς ἂν φανῆ τινος τῶν ἀρχομένων ἀποκείμενα χρήματα, κἀκεῖνα διὰ ταῦ-
5 τα πολλῆς ἀπολαύει τῆς ἀσφαλείας· οὕτω δὲ καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ τῇ σῆ ἂν ἀποθῆ χρήματα πενήτων καὶ κατὰ Κυριακὴν συλλέγης, ταῦτα ἐκείνων ἔσται ἀσφάλεια. Οὕτω καὶ οἰκονόμος γενήσῃ τῶν σαυτοῦ χρημάτων ὑπὸ Παύλου χειροτονηθεῖς. Τί λέγω; Καὶ τὰ ἤδη συλλεγένητα πρὸς τὸ πλείονα συλλέξαι
10 πάλιν ὑπόθεσις σοι γενήσεται καὶ ἀφορμὴ πλείων. Ἐὰν γὰρ ἀρχὴν ποιήσῃ μόνον τῆς καλῆς ταύτης συνηθείας, αὐτὸς ὑπὸ σαυτοῦ δυνήσῃ διανίστασθαι πάλιν, οὐδενὸς γενομένου συμβούλου. Γενέσθω τοίνυν ἐκκλησία τῷ τρόπῳ τούτῳ ἢ ἐκάστου οἰκία, χρημάτων ἱερῶν ἔνδον ἀποκειμένων. Καὶ γὰρ
15 τὰ γαζοφυλάκια τὰ ἐνταῦθα κείμενα τούτων ἐστὶ σύμβολον. Ὅπου πενήτων κεῖται χρήματα, ἄβαιος τοῖς δαίμοσιν ὁ τόπος ἐστί· καὶ ὑπὲρ ἀσπίδα, καὶ δόρυ, καὶ ὄπλα, καὶ σώματος ἰσχύν, καὶ στρατιωτῶν πλῆθος, τὰ πρὸς ἐλεημοσύνην συλλεγόμενα χρήματα τειχίζει τὰς οἰκίας.

20 Εἰπὼν τοίνυν πότε, καὶ παρὰ τίνων, καὶ πῶς τὰ τοιαῦτα συλλέγεσθαι δεῖ χρήματα, τὴν ποσότητα λοιπὸν αὐτοῖς τοῖς εἰσφέρουσιν ἐπέτρεψεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, διὰ τόσον καὶ τόσον εἰσένεγκε, ἵνα μὴ θαρρὸν τὸ ἐπίταγμα γένηται, πολλῶν πενήταν προβαλλομένων· ὥστε μὴ λέγειν τοὺς πένητας, τί οὖν,
25 ἂν μὴ δυνώμεθα; ἀλλὰ τῇ δυνάμει τῶν εἰσφερόντων τὸ μέτρον τῆς εἰσφορᾶς ὠρίσασθαι. «Ἐκαστος», φησί, «ὑμῶν παρ' ἑαυτῷ τιθέτω θησαυρίζων, ὅ,τι ἂν εὐδοῶται»· καὶ οὐκ εἶπεν, ὅπερ ἂν δυνηθῆ, ἢ ὅπερ ἂν εὐρεθῆ, ἀλλ' «Ὅπερ ἂν εὐδοῶθῆ»· δεικνὺς διὰ καὶ τὴν ἄνωθεν ροπὴν καὶ εὐνοίαν ἕξει
30 συναντιλαμβανομένην αὐτῷ. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο μόνον ὁ Παῦ-

ἔτσι καὶ μαζὶ μὲ τὸ ἀπόθεμα τῶν ἰδιωτικῶν μας χρημάτων, ἃς ἔχωμεν καὶ ἓνα ἀπόθεμα ἱερῶν χρημάτων, διὰ νὰ ἀσφαλίζονται μὲ αὐτὰ καὶ τὰ ἰδιωτικά. Ὅπως εἰς τὰ βασιλικά ταμεῖα, ἂν εἶναι κατατεθειμένα καὶ τὰ χρήματα ἐνὸς ὑπηκόου, χάρις εἰς ἐκεῖνα ἐξασφαλίζονται καὶ αὐτά· ἔτσι καὶ εἰς τὴν οἰκίαν σου ἂν ἀποταμιεύης χρήματα διὰ τοὺς φτωχοὺς καὶ τὰ εἰσφέρης κάθε Κυριακὴν, αὐτὰ ἀποτελοῦν ἀσφάλειαν καὶ διὰ τὰ ἄλλα. Ἔτσι θὰ γίνῃς οἰκονόμος τῶν χρημάτων σου, χειροτονημένος ἀπὸ τὸν Παῦλον. Τί λέγω; Καὶ αὐτὰ ποὺ ἤδη συνελέγησαν θὰ σοῦ γίνουν πάλιν αἰτία νὰ συγκεντρώσης ἀκόμη περισσότερα. Διότι ἂν κάνῃς μόνον ἀρχὴν τῆς καλῆς αὐτῆς συνηθείας, θὰ ἠμπορῆς νὰ παρακινῆσαι ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν σου, χωρὶς κανένα σύμβουλον. Ἄς γίνῃ ἐκκλησία, μὲ τὸν τρόπον αὐτόν, ἢ οἰκία καθενός, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν νὰ ὑπάρχῃ ἀπόθεμα ἱερῶν χρημάτων. Καὶ πράγματι τὰ θησαυροφυλάκια ποὺ ὑπάρχουν ἐδῶ ἀποτελοῦν σύμβολον αὐτῶν. Ὅπου ὑπάρχουν χρήματα διὰ τοὺς πτωχοὺς τὸ μέρος αὐτὸ εἶναι ἀπρόσιτον εἰς τοὺς δαίμονας· καὶ περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ δόρυ καὶ τὰ ὅπλα καὶ τὴν σωματικὴν δύναμιν καὶ τὸ πλῆθος τῶν στρατιωτῶν προστατεύουν τὰς οἰκίας τὰ χρήματα ποὺ συγκεντρώνονται διὰ τοὺς πτωχοὺς.

Ἄφοῦ λοιπὸν εἶπε πότε πρέπει, ἀπὸ ποίους καὶ πῶς νὰ συλλέγωνται, τὴν ποσότητα τὴν ἄφησεν εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ποὺ τὰ συγκεντρώνουν. Διότι δὲν εἶπε νὰ εἰσφέρῃς τόσον καὶ τόσον, διὰ νὰ μὴ γίνῃ βαρεῖα ἢ ἐπιταγὴ καὶ προβάλλουν πολλοὶ τὴν πενίαν ὡς πρόσχημα. Ὡστε νὰ μὴ λέγουν οἱ πτωχοὶ τί νὰ δώσωμεν, ἂν δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν; Ἀλλὰ τὸ μέτρον τῆς εἰσφορᾶς τὸ ὥρισεν ἀναλόγως πρὸς τὴν δύναμιν τῶν εἰσφορόντων. «Κάθε ἓνας ἀπὸ ἑσᾶς», λέγει, «ἃς ξεχωρίζῃ εἰς τὸ σπίτι του κάποιο ποσὸν καὶ ἃς μαζεύῃ σιγὰ - σιγὰ θησαυρὸν μὲ ὅ,τι εὐκολύνεται»· καὶ δὲν εἶπεν ὅ,τι ἠμπορεῖ ἢ ὅ,τι εὐρεθῆ ἄλλὰ «ὅ,τι εὐκολύνεται», δεικνύων ὅτι θὰ ἔχη καὶ τὴν ἄνωθεν βοήθειαν καὶ εὐνοίαν εἰς τὸ ἔργον αὐτό. Διότι δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς αὐτὸ ὁ

λος ἐσκόπει, ὅπως εἰσενεχθείη τοῖς πένησι χρήματα, ἀλλὰ καὶ ὅπως μετὰ προθυμίας πολλῆς. Ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς τὴν ἐλεημοσύνην διὰ τοῦτο ὥρισεν, οὐχ ἵνα τρέφονται μόνον οἱ δεόμενοι, ἀλλ' ἵνα καὶ οἱ παρέχοντες εὐεργειῶνται, καὶ διὰ
 5 τούτους μᾶλλον, ἢ δι' ἐκείνους. Εἰ γὰρ τὸ ἐκείνων ἐσκόπει μόνον, ὅπως δοθείη τὰ χρήματα μόνον ἐπέταίτεν ἄν, οὐκ ἂν δὲ τὴν προθυμίαν τῶν διδόντων ἐζήτει· νυνὶ δὲ ὁρᾷς ἄνω καὶ κάτω ὑπὲρ τούτου μάλιστα τὸν ἀπόστολον διατατιόμενον, ὅπως χαίροντες, ὅπως ἰλαροὶ παρέχοιεν οἱ παρέχοντες.
 10 Καὶ ποιε μὲν φησι, «Μὴ ἐκ λύπης ἢ ἐξ ἀνάγκης· ἰλαρὸν γὰρ δότιν ἀγαπᾷ ὁ Θεός»· οὐχ ἀπλῶς δότιν, ἀλλὰ τὸν μεθ' ἡδονῆς τοῦτο ποιοῦντα. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, «Ὁ μεταδιδούς ἐν ἀπλότητι, ὁ προῖσιτάμενος ἐν σπουδῇ, ὁ ἐλεῶν ἐν ἰλαρότητι». Ἐπεὶ καὶ τοῦτό ἐστιν ἐλεημοσύνη, τὸ χαίροντα καὶ νο-
 15 μίζοντα λαμβάνειν μᾶλλον ἢ διδόναι, οὕτω παρέχειν. Διὰ τοῦτο παντὶ τρόπῳ πειραῖται εὐκόλον ποιῆσαι τὸ ἐπίταγμα, ἵνα μετὰ προθυμίας ἢ εἰσφορὰ γένηται. Καὶ σκόπει πόσοις ἐπεχείρησε κεφαλαίοις τὸ βαρὺ τοῦ πράγματος ἐπιτεμνόμενος.

Ἐνὶ μὲν καὶ πρώτῳ, τῷ μὴ παρ' ἑνὸς καὶ δύο ἢ τριῶν,
 20 ἀλλὰ παρὰ πάσης αὐτὸ κελεῦσαι εἰσενεχθῆναι τῆς πόλεως. Λογία γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἡ συλλογὴ καὶ ἔρανος παρὰ πάντων ἐπιδιδόμενος. Δευτέρῳ, τῷ τῶν λαμβανόντων ἀξιῶματι· οὐ γὰρ εἶπε, πτωχοὺς, ἀλλ', «Ἁγίους». Τρίτῳ, τῷ παραδείγματι τῶν ἤδη πεποιηκότων· «Καθὼς διέταξα
 25 γάρ», φησί, «ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας». Πρὸς τούτοις,

15. Β' Κορ. 9, 7.

16. Ρωμ. 12, 8.

Παῦλος, εἰς τὸ νὰ συλλεγοῦν δηλαδὴ χρήματα διὰ τοὺς πτωχοὺς, ἀλλὰ καὶ πῶς νὰ συλλεγοῦν μὲ μεγάλην προθυμίαν. Ἐφοῦ καὶ ὁ Θεὸς ὤρισε τὴν ἐλεημοσύνην· διὰ τοῦτο, ὄχι μόνον διὰ νὰ τρέφονται οἱ ἐνδεεῖς, ἀλλὰ διὰ νὰ εὐεργετοῦνται καὶ αὐτοὶ ποὺ προσφέρουν, καὶ περισσότερο δι' αὐτοὺς μᾶλλον, παρὰ δι' ἐκείνους. Διότι ἂν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὸ συμφέρον ἐκείνων, τότε θὰ διέτασσε μόνον νὰ δοθοῦν τὰ χρήματα καὶ δὲν θὰ ἐζητοῦσε καὶ τὴν προθυμίαν τῶν δίδόντων. Τώρα ὅμως βλέπεις ὅτι ὁ ἀπόστολος μὲ κάθε τρόπον παραγγέλλει αὐτὸ κυρίως, νὰ προσφέρουν ὅσοι προσφέρουν μὲ πρόσωπον χαρούμενον. Καὶ λέγει μὲν κάποτε· «Νὰ δίδῃς ὄχι μὲ λύπην ἢ ἀπὸ ἀνάγκην, διότι ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ ἐκείνον ποὺ δίδει μὲ προθυμίαν καὶ χαρούμενον πρόσωπον»¹⁵. καὶ δὲν λέγει ἀπλῶς ἐκείνον ποὺ δίδει, ἀλλὰ «ἐκείνον ποὺ δίδει μὲ χαράν». Καὶ πάλιν ἄλλοῦ λέγει· «Ἐκεῖνος ποὺ ἔχει κλίσιν νὰ μοιράζῃ ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ του εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἃς πράττη τοῦτο μὲ ἀφέλειαν, χωρὶς ἐπίδειξιν ἢ ἄλλα ἐγωιστικὰ ἐλατήρια. Ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον ἀνετέθη ἡ ἐπίστασις καὶ φροντὶς καὶ ἐπιμέλεια ὁποιοῦδήποτε καλοῦ ἔργου, ἃς ἐπιστατῆ μὲ προθυμίαν καὶ δραστηριότητα. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ κάμνει ἐλεημοσύνην, ἃς ἐλεῆ μὲ χαράν»¹⁶. Καθ' ὅσον καὶ τοῦτο εἶναι ἐλεημοσύνη τὸ νὰ δίδῃς μὲ τέτοιον τρόπον καὶ νὰ εἶσαι ὅλος χαρὰ καὶ νὰ νομίζῃς ὅτι λαμβάνεις μᾶλλον παρὰ δίδεις. Διὰ τοῦτο μὲ κάθε τρόπον προσπαθεῖ νὰ κάμῃ εὐκόλον τὴν προσταγὴν του διὰ νὰ γίνεται ἡ εἰσφορὰ μὲ προθυμίαν. Καὶ πρόσεξε νὰ ἰδῆς μὲ πόσους τρόπους ἐπεχείρησε νὰ καταστήσῃ ὀλιγώτερον βαρὺ τὸ πρᾶγμα.

Πρῶτον καὶ κύριον μὲ τὸ γεγονός ὅτι διέταξε νὰ μὴ γίνεται ἡ εἰσφορὰ μόνον ἀπὸ ἓνα ἢ δύο ἢ τρεῖς, ἀλλὰ ἀπὸ ὅλην τὴν πόλιν. Διότι «εἰσφορὰ» δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ συλλογὴ καὶ ἔρανος διδόμενος ἀπὸ ὅλους. Δεύτερον, μὲ τὸ κῦρος αὐτῶν ποὺ λαμβάνουν· διότι δὲν εἶπε, Διὰ τοὺς πτωχοὺς, ἀλλὰ διὰ τοὺς «ἀγίους». Τρίτον, μὲ τὸ παράδειγμα ἐκείνων ποὺ ἤδη τὸ ἔπραξαν· «Καθὼς ἐκανόνισα», λέγει,

τῆ τῆς ἡμέρας εὐκαιρία· «Κατὰ μίαν» γάρ, φησί, «Σαββά-
των ἕκαστος ὑμῶν παρ' ἐναντιῶ τιθέτω θησαυρίζων». Πέμπτη,
τῶ μὴ πᾶσαν ὑφ' ἐν κελεῦσαι εἰσενεχθῆναι τὴν ἐλεημοσύ-
νην ἄλλ' ἠρέμα καὶ κατὰ μικρόν. Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον ἐν ἡμέρᾳ
5 μιᾷ κελεύειν τὸ εἰσφέρειν, καὶ ἐν ἰσοσύντῳ κατακερματίζειν
αὐτὸ χρόνῳ· τὸ γὰρ τοιοῦτον οὐδὲ αἴσθησιν παρέχει δαπά-
νης. Ἐπιπύ, τῶ μὴ μέτρον ὀρίσαι, ἀλλ' ἐπιτρέψαι τῆ γνώμη
τῶν εἰσφερόντων, καὶ δεῖξαι παρὰ Θεοῦ τοῦτο διδόμενον·
τῶ γὰρ εἰπεῖν, «Ὅ,τι ἂν εὐδοῶται», ἀμφότερα ταῦτα ἐδή-
10 λωσε. Προσέθηκε καὶ ἕβδομον ἕτερον τρόπον εἰπών, «Ἴνα
μή, ὅταν ἔλθω, τότε λογίαι γίνωνται». Ὅμοῦ τε γὰρ αὐτοῦς
καὶ κατεπείγει προσδοκῶντας αὐτοῦ τὴν παρουσίαν, καὶ
παραμυθεῖται, προθεσμίαν αὐτοῖς πολλὴν παρέχων.

Καὶ οὐδὲ τούτοις ἠρκέσθη μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄγδοον προσ-
15 ἔθηκεν ἕτερον. Ποῖον δὲ τοῦτο; «Ἐπειδὴν δέ», φησί, «πα-
ραγένωμαι, οὓς ἂν δοκιμάσητε δι' ἐπιστολῶν, τούτους
πέμπω ἀπενεγκεῖν τὴν χάριν ὑμῶν καὶ ἐὰν ᾖ ἄξιον τοῦ
καμὲ πορεύεσθαι, σὺν ἐμοὶ πορεύσονται». Ὅρα τὸ ἄτυφον
καὶ ἐπιεικὲς τῆς μακαρίας καὶ γενναίας ἐκείνης ψυχῆς, καὶ
20 τὸ κηδεμονικὸν καὶ φιλόδοτον. Οὐ γὰρ ἠθέλησεν αὐτός,
οὐδὲ ἠνέσχετο τοὺς διακονησομένους τοῖς χρήμασι τούτους
χειροτονῆσαι ἐξ οἰκείας γνώμης· ἀλλ' ἐκείνοις τὴν αἴρεσιν
τούτων ἐπέτρηψε, καὶ οὐκ ἐνόμιζεν ὕβριν εἶναι τὸ πρᾶγμα,
εἰ τῆ Κορινθίων ψήφῳ καὶ γνώμῃ, ἀλλὰ μὴ τῆ Παύλου
25 μέλλοιεν οὕτω καθίστασθαι· τὸνναντίον μὲν σὺν αὐτῶ ἄτι-
πον εἶναι ἐφαίνετο, τὴν μὲν εἰσφορὰν ἐκείνων εἶναι, τὴν
δὲ αἴρεσιν τῶν ὑπηρετησομένων αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο αὐτοῖς τοῦ-

«εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Γαλατίας». Σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ με κατάλληλον ἡμέραν. Διότι λέγει «κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος ἕκαστος ἀπὸ ἐσᾶς ἄς ξεχωρίζῃ εἰς τὴν ἄκρην κάποιο ποσόν, ὥστε σιγὰ - σιγὰ νὰ γίνῃ θησαυρός». Πέμπτον, με τὸ ὅτι δὲν διέταξε νὰ εἰσφέρεται ὅλη ἡ ἐλεημοσύνη διὰ μιᾶς, ἀλλὰ ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιον νὰ διατάσῃς νὰ γίνεταί ἡ εἰσφορὰ μέσα εἰς μίαν ἡμέραν, με τὸ νὰ τὴν κατακερματίζῃς εἰς τόσον χρόνον, διότι αὐτὸς ὁ τρόπος δὲν προκαλεῖ κἄν τὴν αἴσθησιν τῆς δαπάνης. Ἔκτον, με τὸ ὅτι δὲν ὥρισε μέτρον εἰσφορᾶς, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ἄφησεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν εἰσφορόντων καὶ ἔδειξεν ὅτι αὐτὸ δίδεται ἀπὸ τὸν Θεόν. Διότι με τὸ νὰ εἰπῇ «Ὅ,τι εὐκολύνεται ὁ καθένας», τὰ ἐδήλωσε καὶ τὰ δύο. Προσέθεσεν ἀκόμα καὶ ἓνα ἑβδομον τρόπον, ὅταν εἶπε «διὰ νὰ μὴ γίνωνται εἰσφοραὶ ὅταν ἔλθω ἐκεῖ». Με αὐτὸ καὶ τοὺς βιάζει με τὴν προσδοκίαν τῆς παρουσίας του καὶ τοὺς παρηγορεῖ, διότι τοὺς παρέχει μεγάλην προθεσίαν.

Καὶ δὲν ἠρκέσθη μόνον εἰς αὐτοὺς τοὺς τρόπους, ἀλλὰ προσέθεσε καὶ ἓνα ἄλλον, ὄγδοον. Ποῖος εἶναι αὐτός; «Ὅταν», λέγει, «ἔλθω εἰς τὴν Κόρινθον ἐκείνους πού θὰ ἐκλέξετε, αὐτοὺς με συστατικὰς ἐπιστολάς μου θὰ στείλω διὰ νὰ μεταφέρουν τὴν χάριν τῆς ἀγάπης σας εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα· καὶ ἐὰν ἀξίζῃ νὰ ὑπάγω καὶ ἐγώ, τότε μαζί μου θὰ ταξιδεύσουν»¹⁷. Βλέπε τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ τὴν ἐπιείκειαν τῆς μακαρίας καὶ γενναίας ἐκείνης ψυχῆς, τὴν φροντίδα του καὶ τὴν στοργικὴν του ἀγάπην. Διότι δὲν ἠθέλησεν ὁ ἴδιος, οὔτε ἠνέχθη νὰ ἐκλέξῃ με τὴν ἰδικὴν του γνώμην αὐτοὺς πού ἐπρόκειτο νὰ διαχειρισθοῦν τὰ χρήματα αὐτά· ἀλλὰ ἀνέθεσεν τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν εἰς ἐκείνους, καὶ δὲν ἐθεώρησε τοῦτο ὑποτιμητικόν, τὸ νὰ ὀρισθοῦν δηλαδὴ ἐκεῖνοι ὄχι με τὴν γνώμην τοῦ Παύλου, ἀλλὰ με τὴν γνώμην τῶν Κορινθίων· τὸ ἀντίθετον μάλιστα, τοῦ ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ἄτοπον, ἢ μὲν εἰσφορὰ νὰ εἶναι ἐκείνων, ἢ δὲ ἐκλογή, αὐτῶν πού θὰ διαχειριστοῦν αὐτήν, νὰ εἶναι ἰδική του. Διὰ τοῦτο τὸ ἀνέθεσεν αὐτὸ εἰς αὐτούς, δείχνων ταυτοχρό-

το ἐπέτρεψεν, ὁμοῦ τε τὴν ἐπιείκειαν ἐπιδεικνύμενος, ὁμοῦ
 τε πᾶσαν λαβὴν ἀναιρῶν καὶ σκιὰν ὑποψίας ἀτόπου. Εἰ γὰρ
 καὶ τοῦ ἡλίου λαμπρότερος ἦν, καὶ πάσης πονηρᾶς ὑποψίας
 ἀπηλλαγμένος, ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἐκ περιουσίας ἐσπούδα-
 5 ζε καὶ τῶν ἀσθενεσιτέρων φεΐδεσθαι, καὶ τὰς ψευδεῖς ὑπονοί-
 ας διαφεύγειν. Διὰ τοῦτό φησιν· «Ἐπειδὴν παραγένωμαι,
 οὓς ἐὰν δοκιμάσητε, τούτους πέμπω ἀπενεγκεῖν τὴν χάριν
 ὑμῶν». Τί λέγεις; Σὺ δὲ οὐ πλεῖς, οὐδὲ δέχη τὰ χρήματα,
 ἀλλ' ἐτέροις τὸ προᾶγμα ἐπιτρέπεις; Ἴν' οὖν μὴ ταῦτα ἐν-
 10 νοῦντιες ραθυμότεροι γένωνται, ὅρα πῶς καὶ τοῦτο πάλιν
 διώρθωσεν. Οὐ γὰρ εἶπεν ἀπλῶς, «οὓς δοκιμάσητε πέμπω»,
 ἀλλὰ τί; «Δι' ἐπιστολῶν». Κἂν μὴ τῷ σώματι παρῶ, ἀλλὰ
 τοῖς γράμμασι παρέσομαι τοῖς ἐμοῖς, καὶ συναντιλήφομαι
 τῆς διακονίας ἐκείνοις.

15 5. Ἔρα ἄξιοι τῆς σκιᾶς ἐσμεν τῆς τοῦ Παύλου, ἢ τῶν
 ὑποδημάτων ἐκείνου, διὰν ἐκεῖνος μὲν τοσαύτην παρὰ πᾶσι
 δόξαν ἔχων διακρούηται τὰς παρὰ πάντων τιμὰς, ἡμεῖς δὲ
 καὶ ἀγανακτῶμεν, καὶ δυσχεραίνωμεν, ἂν μὴ τῇ ἡμετέρα
 γνώμη, μηδὲ τῇ κρίσει καὶ τῇ ψήφῳ οἱ τὰ τοιαῦτα διακο-
 20 νούμενοι χρήματα χειροτονῶνται; διὰν ὕβριν εἶναι νομίζωμεν
 τὸ μὴ μεθ' ἡμῶν καὶ τῆς ἡμετέρας γνώμης τοὺς τὰ αὐτῶν
 θαπανῶντας τοῦτο ποιεῖν; Καὶ ὅρα πῶς ἑαυτοῦ πανταχοῦ
 μέμνηται, καὶ οὐδαμοῦ ἐπιλανθάνεται· οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα ἐν-
 τολὴν ἐκάλεσεν, οὐδὲ ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ, Χάριν δεικνύς,
 25 διὰ καθάπερ νεκροὺς ἐγείρειν, καὶ δαίμονας ἐλαύνειν, καὶ
 λεπροὺς καθαίρειν, χάριτος ἔργον ἐστίν· οὕτω καὶ πενίαν
 διορθοῦν, καὶ τοῖς δεομένοις χεῖρα ὀρέγειν, καὶ πολλῶ μᾶλ-
 λον τοῦτο ἢ ἐκεῖνο· ἀλλ' εἰ καὶ χάρις ἐστί, καὶ τῆς ἡμετέρας
 δεῖται σπουδῆς καὶ προθυμίας, ἵνα ἐλώμεθα καὶ βουληθῶ-

νωσ τὴν μετριοφροσύνην του καὶ ἀφαιρῶν κάθε ἀφορμὴν καὶ σκιὰν πονηρᾶς ὑποψίας. Διότι ἂν καὶ ἦτο λαμπρότερος τοῦ ἡλίου καὶ ἀπηλλαγμένος ἀπὸ κάθε ὑποψίαν πονηράν, ὅμως ἐφρόντιζε πάλιν νὰ προφυλάξῃ τοὺς ἀδυνάτους καὶ νὰ διαφύγῃ τὰς ψευδεῖς ὑποψίας. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ὅταν ἔλθω εἰς τὴν Κόρινθον ἐκείνους ποὺ θὰ ἐκλέξετε, αὐτοὺς θὰ στείλω διὰ νὰ μεταφέρουν τὴν χάριν τῆς ἀγάπης σας»¹⁸. Τί λέγεις; Καὶ σὺ δὲν ταξιδεύεις, καὶ ὅμως δὲν δέχεσαι τὰ χρήματα, ἀλλὰ ἀναθέτεις αὐτὰ εἰς ἄλλους; Διὰ νὰ μὴ σκέπτονται ὅλα αὐτὰ καὶ γίνωνται ὀκνηρότεροι, πρόσεξε πάλιν πῶς τὸ διορθώνει. Διότι δὲν εἶπε, Θὰ στείλω ἐκείνους ποὺ θὰ ἐκλέξετε, ἀλλὰ τί εἶπεν; «Μὲ συστατικὰς ἐπιστολάς». Καὶ ἂν δὲν εἶμαι παρῶν σωματικῶς, ὅμως θὰ εἶμαι παρῶν μὲ τὰς ἐπιστολάς μου καὶ θὰ βοηθήσω ἐκείνους εἰς τὴν διακονίαν των.

5. Ἐν ἰσχυρῶν εἶμεθα ἄξιοι τῆς σκιᾶς τοῦ Παύλου ἢ τῶν ὑποδημάτων του, ὅταν ἐκεῖνος μὲν, ὁ ὁποῖος ἔχει τόσην μεγάλην δόξαν, ἀποκρούει τὰς τιμὰς ποὺ τοῦ προσφέρουν ὅλοι, ἐμεῖς δὲ ἀγανακτοῦμεν καὶ δυσανασχετοῦμεν ἂν αὐτοὶ ποὺ διαχειρίζονται τὰ χρήματα αὐτὰ δὲν διορίζονται κατὰ τὴν ἰδικὴν μας ἀντίληψιν καὶ κρίσιν καὶ ἀπόφασιν; Ὅταν νομίζωμεν ὅτι εἶναι ὕβρις αὐτοὶ ποὺ δαπανοῦν τὰ χρήματά των καὶ τὸ κάμουν αὐτὸ χωρὶς τὴν ἰδικὴν μας γνώμην; Καὶ βλέπε πῶς παντοῦ ἐνθυμεῖται τὸν ἑαυτὸν του καὶ πουθενὰ δὲν τὸν λησμονεῖ· διότι οὔτε ἐδῶ ἐχρησιμοποίησε τὴν λέξιν 'ἐντολὴ' οὔτε 'ἐλεημοσύνη' ἀλλὰ τὴν λέξιν «Χάρις»· δεικνύων ὅτι ὅπως εἶναι ἔργον τῆς θείας χάριτος ἢ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν καὶ ἡ ἐκδίωξις τῶν δαιμονίων, καὶ ἡ κάθαρσις τῶν λεπτῶν, ἔτσι καὶ τὸ νὰ βοηθοῦμεν τοὺς πτωχοὺς καὶ νὰ τείνωμεν χεῖρα βοηθείας πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς εἶναι ἔργον τῆς θείας χάριτος καὶ μάλιστα πολὺ περισσότερον ἀπὸ ἐκεῖνο· ἀλλ' ἂν καὶ εἶναι ἔργον τῆς θείας χάριτος ὅμως χρειάζεται καὶ τὴν προθυμίαν καὶ τὸν ζῆλον τὸν ἰδικόν μας, διὰ νὰ τὴν προτιμήσωμεν καὶ τὴν ἐπιθυμήσωμεν καὶ προετοιμάσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας, ὥστε νὰ γίνουν

μεν, καὶ τῆς χάριτος ἀξίους ἑαυτοὺς παρασκευάσωμεν. Ἐνὶ
 μὲν οὖν τούτῳ παρεμυθήσατο, τῷ τὰ γράμματα αὐτοῦ πέμπειν
 μετ' ἐκείνων· ἐτέρῳ δὲ μείζονι τοῦ προτέρου πάλιν, τῷ καὶ
 αὐτὸν ὑποσχέσθαι τῆς ἀποδημίας ταύτης κοινωνήσειν αὐτοῖς·
 5 «Ἐὰν γὰρ ἦ ἄξιον», φησί, «τοῦ καὶ με πορεύεσθαι, σὺν ἐμοὶ
 πορεύονται». Καὶ σκόπει κἀντιαῦθα αὐτοῦ τὴν σύνεσιν. Οὐ-
 τε γὰρ ἤρνησατο συναπιέναι, οὔτε ὑπέσχετο καθάπαξ, ἀλλὰ
 πάλιν τῇ τῶν διδόντων γνώμῃ τοῦτο ἐπέτρεψε, καὶ κυρίου
 αὐτοῦ ἐποίησε τῆς ἀποδημίας τῆς ἑαυτοῦ, ἐνδειξάμενος ὅτι
 10 εἰ δαυιλὲς εἶη τὸ δεδομένον καὶ ἰσοῦτιον ὡς καὶ αὐτὸν δια-
 νασιῆσαι, πάντως ἄφεται τῆς ὁδοῦ. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, «Ἐὰν ἦ
 ἄξιον», τοῦτό ἐστιν αἰνιτισμὸς. Εἰ μὲν οὖν καθόλου τὴν
 ἀποδημίαν ταύτην ἤρνησατο, ἀθυμοτέρους ἂν ἐποίησε καὶ ὀ-
 κνηροτέρους αὐτούς· πάλιν εἰ ἀμφιβόλως ὠμολόγησε καὶ ὑπέ-
 15 σχειο, ραθυμοτέρους ἂν εἰργάσατο. Διὰ δὲ τοῦτο οὔτε ἀπα-
 γορεύει καθόλου, οὔτε ὑπιοχνεῖται· ἀλλ' ἐπὶ τῇ γνώμῃ τῶν
 Κορινθίων τοῦτο ποιεῖ, εἰπὼν, «Ἐὰν δὲ ἦ ἄξιον». Ἀκούον-
 τες γὰρ διὰ Παῦλον μέλλει τὴν προσφορὰν αὐτῶν ἀποφέρειν,
 πλείονι προθυμίᾳ καὶ σπουδῇ πρὸς τὸ πρᾶγμα ἐκέχρηστο·
 20 ὥστε τὰς ἀγίας χεῖρας ἐκείνας διακονήσασθαι τοῖς διδομέ-
 νοις, καὶ τὰς εὐχὰς τὰς ἐκείνου προστεθῆναι τῇ θυσίᾳ ταύτῃ.
 Εἰ δὲ Παύλῳ διδόναι μέλλοντες οἱ Κορινθιοὶ ὥστε δια-
 κομίσαι, μετὰ πλείονος τοῦτο ἐποιοῦν τῆς προθυμίας· οὐ
 τῷ Παύλῳ μέλλον διδόναι Δεσπότη (διὰ γὰρ τῶν πενήτιον
 25 ἐκεῖνος λαμβάνει), ποίαν ἔξεις ἀπολογία ἀναβαλλόμενος;
 Οὐδὲ γὰρ ἂν, εἰ μὴ μέγα ἦν τὸ πρᾶγμα πολλῆς ἄξιον σπου-
 δῆς, ὃ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἐγχειρισθεῖς, καὶ τὰς ὑφ' ἡλίῳ
 κειμένας μεριμνῶν Ἐκκλησίας, ὑπέσχειο τῇ τῶν χρημάτων
 οἰκονομίᾳ διακονήσασθαι τούτων. Ταῦτ' οὖν καὶ ἡμεῖς λο-
 30 γιζόμενοι, ἂν τε δοῦναι δέη, ἂν τε παρέχουσι ἐτέροις ὑ-
 πηρετεῖν, μὴ κατοκνῶμεν, μηδὲ ἀθυμῶμεν, ὡς τῆς οὐσίας

ἄξιοι τῆς χάριτος. Μὲ τοῦτο μὲν τοὺς παρηγόρησε, μὲ τὸ ὅτι δηλαδὴ θὰ στείλῃ τὰς συστατικὰς ἐπιστολάς· καὶ μὲ ἓνα ἄλλο ὅμως σημαντικώτερον ἀπὸ τὸ προηγούμενον, μὲ τὸ ὅτι ὑπεσχέθη νὰ τοὺς συνοδεύσῃ καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὸ ταξίδιον των αὐτό· «Ἐάν», λέγει, «ἀξίζῃ νὰ ὑπάγω καὶ ἐγὼ τότε θὰ ταξιδεύσουν μαζί μου». Πρόσεξε νὰ διακρίνης καὶ ἐδῶ τὴν σοφίαν του. Διότι οὔτε ἠρνήθη νὰ συνταξιδεύσῃ μαζί τους, οὔτε τὸ ὑπεσχέθη ὅτι θὰ γίνῃ ὅπωςδήποτε, ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν τὸ ἀνέθεσεν εἰς τὴν γνώμην τῶν ἰδίων πού εἰσφέρουν καὶ ἐξήρτησε τὸ ταξίδιον του ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, ὑποδηλώσας ὅτι ἂν εἶναι μεγάλο τὸ ποσόν, τόσον μεγάλο ὥστε νὰ συγκινήσῃ καὶ τὸν ἴδιον, τότε ὅπωςδήποτε θὰ συνταξιδέσῃ μαζί τους. Διότι μὲ τὸ νὰ εἰπῇ «ἐάν ἀξίζῃ» αὐτὸ ἀκριβῶς ἐννοεῖ. Ἐάν εἶχεν ἀρνηθῆ ἔντελῶς αὐτὸ τὸ ταξίδι θὰ τοὺς ἔκαμε περισσότερον ὀκνηροὺς καὶ ὀλιγοψύχους· ἂν πάλιν τὸ ὑπέσχετο ἀορίστως θὰ τοὺς ἔκαμε περισσότερον ἀδιαφόρους. Διὰ τοῦτο οὔτε τὸ ἀποκλείει οὔτε τὸ ὑπόσχεται σαφῶς· ἀλλὰ τὸ ἐξαρτᾷ αὐτὸ ἀπὸ τὴν διάθεσιν τῶν Κορινθίων ὅταν λέγῃ· «ἂν ἀξίζῃ θὰ ὑπάγω καὶ ἐγώ». Διότι ἂν ἐγνώριζαν ὅτι ὁ Παῦλος ἐπρόκειτο νὰ μεταφέρῃ τὴν εἰσφορὰν των, θὰ ἐδείκνυον μεγαλυτέραν προθυμίαν καὶ ζῆλον διὰ τὸ πρᾶγμα, ἀφοῦ ἐπρόκειτο νὰ μεταφερθῆ ἡ δωρεὰ των μὲ τὰ ἅγια χέρια ἐκείνου καὶ νὰ προστεθοῦν αἱ εὐχαί του εἰς αὐτὴν τὴν θυσίαν.

Ἐάν δὲ οἱ Κορίνθιοι, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ δώσουν εἰς τὸν Παῦλον νὰ μεταφέρῃ τὰ χρήματα, τὸ ἔκαμαν αὐτὸ μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν, τότε σύ, πού πρόκειται νὰ δώσῃς εἰς τὸν Κύριον τοῦ Παύλου (διότι, ὅταν δίδῃς εἰς τοὺς πτωχοὺς, δίδεις εἰς ἐκεῖνον), ποίαν δικαιολογίαν θὰ ἔχῃς, ἂν τὸ ἀναβάλης; Ἐάν τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο μέγα καὶ ἄξιον προσοχῆς, δὲν θὰ ὑπέσχετο νὰ διαχειρισθῆ τὰ χρήματα αὐτῶν ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀνατεθῆ τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην καὶ ἐφρόντιζε δι' ὅλας τὰς ἐκκλησίας τῆς οἰκουμένης. Αὐτὰ λοιπὸν νὰ σκεπώμεθα καὶ ἐμεῖς καὶ ἂν πρέπει νὰ δώσωμεν, ἢ νὰ ὑ-

ἡμῖν ἐλαιουμένης. Πῶς γὰρ οὐκ ἄιοπον, τὸν μὲν γηπόνον
 τὰ σπέρματα καταβάλλοντα, καὶ τὰ ὄντα κενοῦντα, μὴ δά-
 κνεσθαι, μηδὲ ἀλγεῖν, μηδὲ ἀνάλωμα νομίζειν εἶναι τὸ γι-
 νόμενον, ἀλλὰ κέρδος καὶ πρόσοδον, καίτοι ἀδήλου τῆς ἐλ-
 5 πίδος οὔσης· σὲ δὲ οὐκ ἐπὶ τοιούτοις, ἀλλ' ἐπὶ πολλῶ μείζοσι
 σπείροντα, καὶ αὐτῶ μέλλοντα τὸ ἀργύριον ἐγχειρίζειν τῶ
 Χριστῶ, ἀναδύεσθαι, καὶ ναρκᾶν, καὶ πενίαν προβάλλεσθαι;
 Μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο ὁ Θεὸς κελεῦσαι τῇ γῆ χρυσίον ἀπηρ-
 τισμένον ἐκβαλεῖν; Ὁ γὰρ εἰπών, «Βλασφησάτω ἡ γῆ βο-
 10 τάνην χόρτου», καὶ δείξας αὐτὴν ἐξαίφνης κομῶσαν, ἠδύ-
 νατο κελεῦσαι καὶ πηγὰς καὶ ποταμοὺς χρυσοῦ ρεῦσαι πάν-
 τοθεν. Ἄλλ' οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' ἀφῆκεν εἶναι πολλοὺς ἐν
 πτωχεῖα, διὰ τε τὸ ἐκείνοις, διὰ τε τὸ σοὶ συμφέρον.

Καὶ γὰρ πρὸς ἀρειτὴν ἐπιτηδειότερον πενία πλούτου·
 15 καὶ τοῖς ἐν ἁμαρτήμασι καθεσιτηκόσιν οὐ μικρὰ παραμυθία
 γίνεται ἀπὸ τῆς εἰς τοὺς δεομένους βοηθείας, καὶ τοσαύτη
 τοῦ πράγματος σπουδὴ τῶ Θεῶ, διτι καὶ παραγενόμενος, καὶ
 σάρκα περιβαλλόμενος, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρου-
 φεῖς, οὐ παρητήσατο, οὐδὲ αἰσχύνῃς ἄξιον εἶναι ἐνόμισεν
 20 οἰκονομεῖν αὐτὸς τὰ τῶν πενήτων. Καίτοι γε τοσοῦτους ἐρ-
 γασάμενος ἄριτους, καὶ πάντα ἐξ ἐπιτάγματος ποιῶν ἄπερ
 ἠθέλε, καὶ δυνάμενος δεῖξαι μυρίους ἀθρόον θησαυρούς, οὐκ
 ἐποίησε τοῦτο· ἀλλὰ γλωσσόκομον ἔχειν ἐκέλευσε τοῖς μαθη-
 ταῖς, καὶ τὰ θαλλόμενα βασιάζειν, καὶ τοῖς δεομένοις ἐκεῖ-
 25 θεν ἐπικουρεῖν. Ὅτι γοῦν τῶ Ἰούδα περὶ τῆς προδοσίας
 αἰνιγματιωδῶς διελέγετο, μὴ συνιέντες οἱ μαθηταὶ τὸ λε-
 χθέν, ἐνόμισαν, φησὶν, διτι εἶπεν αὐτῶ ἵνα τοῖς πτωχοῖς τι

19. Μικρὸν ἐπίμηκες ἀπὸ δέσμα ἢ ἀπὸ ὕφασμα ἢ συνηθέστερον ἀπὸ χαλκὸν σκεῦος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐφύλασσαν οἱ ἀδελφαὶ τὰς λεπτὰς γλώσσας τῶν αὐλῶν. Ἀργότερα ἐσήμαινε θαλάντιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκλειον τὰ χρήματα ἢ καὶ ἄλλα πολύτιμα ἀντικείμενα. Αὐτὸ συνηθῶς διὰ λωρίου τὸ ἐκρεμοῦσαν ἀπὸ τὸν τράχηλόν των εἰς τὸ στῆθος ἢ εἰς τὸ πλευρόν των οἱ ἐμπορευόμενοι. Ἄλλὰ καὶ γυναῖκες πολλάκις ἐκρεμοῦσαν γλωσσόκομον, ὡς εἶδος κοσμήματος. Τὸ γλωσσόκομον, τὸ ὁποῖον ἐκράτει ὁ Ἰούδας, ἦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐν μικρὸν ξύλινον κιβωτίδιον, διηρημένον εἰς τμήματα, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐναπετίθεντο κατὰ τὴν ἀξίαν των διάφορα νομίσματα.

πηρετήσωμεν ἄλλους πού δίδουν, νὰ μὴ διστάζωμεν, οὔτε νὰ στενοχωρούμεθα, διότι ἐλαττώνεται ἡ περιουσία μας. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογον ὁ μὲν γεωργός, πού ρίπτει τὸν σπόρον καὶ ἐξαντλεῖ τὰ ἀγαθὰ του, νὰ μὴ στενοχωρῆται καὶ νὰ μὴ πονῆ καὶ νὰ μὴ θεωρῆ τὸ γεγονὸς δαπάνην, ἀλλὰ ἀπεναντίας τὸ θεωρεῖ πρόσοδον καὶ κέρδος, καίτοι ἡ ἐλπίς εἶναι ἄδηλος· σὺ δέ, πού δὲν σπεῖρεις διὰ νὰ λάβῃς ὑλικά ἀγαθὰ, ἀλλὰ ἄλλα πῶς σημαντικά, καὶ πρόκειται νὰ δώσῃς τὰ χρήματα εἰς τὸν ἴδιον τὸν Χριστόν, δὲν εἶναι παράλογον λέγω, νὰ ἀποφεύγῃς καὶ νὰ ἀδρανῆς καὶ νὰ προφασίζεσαι πενίαν; Μήπως δὲν ἤμποροῦσεν ὁ Θεὸς νὰ διατάξῃ τὴν γῆν νὰ δίδῃ καθαρὸν χρυσόν; Διότι αὐτὸς πού εἶπεν «ὡς βλαστήση ἡ γῆ χόρτον» καὶ τὴν ἔκαμεν αἴφνης νὰ φουντώσῃ, ἤμποροῦσε νὰ διατάξῃ νὰ τρέξουν ἀπὸ παντοῦ πηγαὶ καὶ ποταμοὶ χρυσοῦ. Ὅμως δὲν τὸ ἠθέλησεν, ἀλλὰ ἄφησε νὰ εὐρίσκωνται πολλοὶ εἰς τὴν πτωχείαν διὰ τὸ συμφέρον καὶ ἐκείνων καὶ τὸ ἰδικόν σου.

Καὶ πράγματι ἡ πενία εἶναι προσφορωτέρα ἀπὸ τὸν πλοῦτον εἰς τὴν ἀρετήν· καὶ αὐτοὶ πού περιέπεσαν εἰς ἁμαρτήματα, λαμβάνουν ὄχι μικρὰν παρηγορίαν ἀπὸ τὴν πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς βοήθειαν, καὶ τόσον μεγάλη φροντίς ἐξεδηλώθη διὰ τὸ πρᾶγμα ἀπὸ τὸν Θεόν, ὥστε καὶ ὅταν ἐφανερώθη καὶ περιεβλήθη σάρκα καὶ συνανεστράφη τοὺς ἀνθρώπους, δὲν ἀπέφυγεν οὔτε τὸ ἐθεώρησεν ἀξιόμειπτον νὰ φροντίσῃ ὁ ἴδιος διὰ τοὺς πτωχοὺς. Καὶ ὅμως αὐτὸς πού ἔκαμε τόσους ἄρτους καὶ μὲ μίαν προσταγὴν ἔκαμεν ὅσα ἤθελε, καὶ ἤμποροῦσε νὰ ἀναδείξῃ ἀμέσως ἀναριθμήτους θησαυρούς, δὲν τὸ ἔκαμεν αὐτό· ἀλλὰ διέταξε τοὺς μαθητάς του νὰ ἔχουν γλωσσόκοσμον¹⁹ διὰ τὰς εἰσφορὰς καὶ νὰ κρατοῦν τὰ ριπτόμενα εἰς αὐτὸ χρήματα, καὶ νὰ βοηθοῦν μὲ αὐτὰ ὅσους ἔχουν ἀνάγκην βοήθειας. Ὅταν, ὡς γνωστόν, ὠμίλει μὲ τὸν Ἰούδαν αἰνιγματωδῶς διὰ τὴν προδοσίαν, ἐπειδὴ δὲν κατενόησαν αὐτὸ πού ἐλέχθη οἱ μαθηταί, ἐνόμισαν ὅτι εἶπεν εἰς αὐτὸν νὰ δώσῃ κάτι εἰς τοὺς πτωχοὺς· διότι αὐτὸς λέγει «εἶχε τὸ κυτίον τῶν συνεισφορῶν καὶ κατεκράτει κρυφὰ

δῶ· «Καὶ γὰρ τὸ γλωσσόκομον αὐτός», φησὶν, «εἶχε, καὶ τὰ
 βαλλόμενα ἐβάσταζε». Πολὺς γὰρ τῷ Θεῷ λόγος ἐλέους,
 οὐ τοῦ παρ' αὐτοῦ μόνον εἰς ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοῦ παρ' ἡμῶν
 εἰς τοὺς συνδούλους ὀφείλοντος γίνεσθαι· καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ,
 5 καὶ ἐν τῇ Καινῇ μυρίους ὑπὲρ τούτου τίθησι νόμους, κελεύων
 διὰ πάντων εἶναι φιλόανθρωπον, καὶ διὰ ρημάτων, καὶ χρη-
 μάτων, καὶ πραγμάτων. Καὶ Μωϋσῆς ἄνω καὶ κάτω τοὺς
 περὶ τούτων διασπείρει λόγους ταῖς νομοθεσίαις ἀπάσαις·
 καὶ οἱ προφηταὶ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ τοῦτο βοῶσιν, ὅτι
 10 «Ἐλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν»· καὶ οἱ ἀπόστολοι πάντες συνω-
 δᾶ τούτοις καὶ ποιοῦσι καὶ λέγουσι. Μὴ τοίνυν καταμελῶμεν
 τοῦ πράγματος· οὐ γὰρ τοὺς πένητας, ἀλλ' αὐτοὺς ἡμᾶς τὰ
 μέγιστα ὠφελοῦμεν, καὶ μείζονα λαμβάνομεν ὧν παρέχομεν.
 6. Ταῦτα δὲ οὐχ ἀπλῶς λέγω νῦν, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ
 15 πολλάκις πρὸς τοὺς δεομένους ἀκριβολογοῦνται, καὶ πα-
 τριδα ἐξειᾶζοντες, καὶ βίον, καὶ τρόπους, καὶ ἐπιτήδευμα,
 καὶ τὴν τοῦ σώματος εὐεξίαν, ἐγκλήματα ποιούμενοι, καὶ μυ-
 ρίας ὑπὲρ ὑγιείας ἀπαιτοῦντες εὐθύνας. Διὰ τοι τοῦτο, καὶ
 πολλοὶ πηρώσεις ὑπεκρίναντο σώματος, ἵνα τὴν ὠμότητα
 20 τὴν ἡμετέραν καὶ τὴν ἀπανθρωπίαν τῷ τῆς συμφορᾶς ταύτης
 ἐπικάμψωσι δράματι. Καὶ τὸ μὲν, θέρους ὄντιος, ταῦτα ἐγ-
 καλεῖν, δεινὸν ὄν, οὐχ οὕτω δεινὸν ἔστι· τὸ δὲ ἐν κρυμῷ
 καὶ ψύχει οὕτως ὠμὸν καὶ ἀπάνθρωπον γίνεσθαι δικαστήν,
 καὶ μηδεμίαν ἀπονέμειν τοῖς ἀργοῦσι συγγνώμην, οὐκ ἂν ἔχοι
 25 τινὰ ὠμότητος ὑπερβολήν; Τί οὖν ὁ Παῦλος, φησὶν, ἐνο-
 μοθέτει Θεσσαλονικεῦσι, λέγων· «Εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι,
 μηδὲ ἐσθιέτω»; Ἴνα καὶ οὐ ταῦτα ἀκούσης, καὶ μὴ πρὸς
 ἐκείνον μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς σαντὸν διαλέγη τὰ τοῦ Παύ-
 λου ρήματα. Οἱ γὰρ τοῦ Παύλου νόμοι οὐχὶ τοῖς πένησι

20. Ὡσηὲ 6, 6.

21. Β' Θεσσ. 3, 10.

διὰ τὸν ἑαυτὸν του τὰ ριπτόμενα εἰς αὐτὸ χρήματα». Ὁ Θεὸς ὑπολογίζει πολὺ τὸ ἔλεος, ὄχι μόνον τὸ ἔλεος τοῦ ἰδίου πρὸς ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλεος ποὺ ὀφείλει νὰ ἐκδηλώνεται ἀπὸ ἡμᾶς πρὸς τοὺς συνδούλους μας· καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν καὶ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην ἔθεσεν ἀναριθμήτους νόμους δι' αὐτό, καὶ μᾶς διατάσσει νὰ εἴμεθα φιλόανθρωποι καὶ μὲ τοὺς λόγους καὶ μὲ τὰ χρήματα καὶ μὲ τὰ ἔργα. Καὶ ὁ Μωσοῦς παντοῦ εἰς ὅλας τὰς νομοθεσίας του κάμνει λόγον διὰ τὸ θῦμα αὐτό· καὶ οἱ προφῆται φωνάζουν αὐτὸ ἐξ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ ὅτι «ἔλεος θέλω καὶ ὄχι θυσίαν»²⁰. Καὶ ὅλοι οἱ ἀπόστολοι ὁμλοῦν καὶ πράττουν σύμφωνα πρὸς αὐτούς. Ἄς μὴ ἀμελοῦμεν λοιπὸν τὸ πρᾶγμα· διότι δὲν ὠφελοῦμεν τοὺς πτωχοὺς ἀλλὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας πάρα πολὺ καὶ λαμβάνομεν μεγαλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ δίδομεν.

6. Αὐτὰ δὲν τὰ λέγω χωρὶς λόγον τώρα, ἀλλὰ ἐπειδὴ πολλοὶ πολλὰς φορὰς προκειμένου νὰ δώσουν εἰς πτωχοὺς λεπτολογοῦν τὸ πρᾶγμα καὶ ἐρωτοῦν νὰ μάθουν διὰ τὴν πατρίδα των, διὰ τὴν ζωὴν των, διὰ τὸν χαρακτῆρα, τὸ ἐπάγγελμα καὶ τὴν σωματικὴν των ὑγείαν, ἀπευθύνουν κατηγορίας ἐναντίον των καὶ ζητοῦν ἀναριθμήτους εὐθύναις διὰ τὴν ὑγείαν των. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον πολλοὶ ὑπεκρίθησαν καὶ σωματικὴν ἀναπηρίαν διὰ νὰ κάμψουν τὴν ἰδικὴν μας ἀπανθρωπίαν καὶ ὠμότητα μὲ τεχνάσματα. Καὶ νὰ τοὺς ἀνακρίνης ἔτσι κατὰ τὸ θέρος, ἂν καὶ εἶναι φοβερόν τὸ πρᾶγμα, δὲν εἶναι πάντως τόσο φοβερόν· ὅμως τὸ νὰ γίνεσαι τόσο σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος δικαστῆς τὸν χειμῶνα μὲ τὸ ψῦχος, καὶ νὰ μὴ ἀπονέμης καμμίαν συγγνώμην εἰς τοὺς μὴ ἐργαζομένους δὲν ἐκφράζεις ὑπερβολικὴν ὠμότητα; Τί ἐνομοθέτει λοιπὸν ὁ Παῦλος πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς ὅταν ἔλεγεν· «Ἐὰν κανεῖς δὲν θέλη νὰ ἐργάζεται, δὲν πρέπει οὔτε νὰ τρώγῃ»²¹; Τὰ εἶπεν αὐτὰ διὰ νὰ τὰ ἀκούσης καὶ ἐσὺ καὶ νὰ μὴ κρίνης μόνον ἐκεῖνον μὲ τοὺς λόγους τοῦ Παύλου, ἀλλὰ καὶ τὸν ἑαυτὸν σου. Διότι οἱ νόμοι τοῦ Παύλου ἔχουν τεθῆ ὄχι μόνον διὰ τοὺς πτωχοὺς, ἀλλὰ

μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν κεῖνται. Εἶπω τι φορτικὸν καὶ ἐπαχθές· οἶδα μὲν ὅτι ὀργιεῖσθε· πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐρῶ· οὐδὲ γὰρ ὥστε πληῆξαι, ἀλλ' ὥστε διορθῶσαι τοῦτο λέγω.

Τούτοις μὲν ἀργίαν ἐγκαλοῦμεν, πρᾶγμα καὶ συγγνώ-
 5 μης πολλάκις ἄξιον· αὐτοὶ δὲ ἐργαζόμεθα τοιαῦτα πολλάκις, ἃ πάσης ἀργίας ἐστὶ χαλεπώτερα. Ἄλλ' ἐγὼ παιρῶν ἔχω κληῖρον, φησὶν. Ἐπεὶ οὖν οὗτος πένης ἐστὶ, καὶ ἐκ πενήτων, καὶ οὐκ ἔσχε προγόνους εὐπόρους, ἀπόλλυσθαι δίκαιος, εἰπέ μοι; Δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα ἐλεεῖσθαι καὶ κατοικτιέ-
 10 ρεσθαι ἄξιός ἂν εἴη παρὰ τῶν ἐχόντων. Σὺ μὲν γὰρ πολ- λάκις διημερεύων τὴν ἡμέραν ἐν θεάτροις, ἢ ἐν συνεδροῖσι καὶ συλλόγοις οὐδὲν ἔχουσι κέρδος, καὶ μυρίοις λέγων κα- κῶς, οὐδὲν ἡγῆ ποιεῖν δεινόν, οὐδὲ ἀργεῖν· τὸν δὲ ἄθλιον τοῦτον καὶ ταλαιπωρον πᾶσαν ἀναλίσκοντα τὴν ἡμέραν ἐν
 15 ἰκετηρίαις, ἐν δάκρυσιν, ἐν μυρία ταλαιπωρία, κρίνεις, καὶ εἰς δικαστήριον ἔλκεις, καὶ εὐθύνας ἀπαιτεῖς; Καὶ ποῦ ταῦτα γνώμης ἀνθρωπίνης, εἰπέ μοι; Ὅσπερ δὲ λέγεις, τί οὖν ἐροῦμεν τῷ Παύλῳ; μὴ τοῖς πένησιν, ἀλλὰ καὶ σαυ- τῷ διαλεγόμενος ταῦτα λέγε. Ἄλλως δέ, μὴ τὴν ἀπειλήν
 20 ἀναγίνωσκε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν συγγνώμην· ὁ γὰρ εἰπὼν, «Ἐἴ τις μὴ ἐργάζεται, μηδὲ ἐσθιέτω», προσέθηκεν· «Ἑμεῖς δέ, ἀδελφοί, μὴ ἐκκακήσητε τὸ καλὸν ποιοῦντες».

Ἄλλὰ τίς αὐτῶν ἢ εὐπρόσωπος πρόφασις; Δραπέται
 τινές εἰσι, φησὶ, καὶ ξένοι, καὶ μαστιγῖαι, καὶ τὰς αὐτῶν
 25 ἀφέντες παιδίδας, εἰς τὴν ἡμετέραν πόλιν συρρέουσι. Διὰ τοῦτο οὖν ἀγανακτεῖς, εἰπέ μοι, καὶ τὸν στέφανον τῆς πόλεως διατίλλεις, ὅτι κοινὸν λιμένα πάντες αὐτὴν εἶναι νομίζουσι, καὶ τῆς ἐνεγκούσης τὴν ἄλλοτριαν προσιδέασι; Διὰ τοῦτο μὲν οὖν ἀγάλλεσθαι ἔδει καὶ χαίρειν, ὅτι καθάπερ εἰς κοινὸν
 80 ἐμπόριον τὰς ὑμετέρας χεῖρας τρέχουσιν ἅπαντες, καὶ μητέ- ρα κοινήν εἶναι ταύτην τὴν πόλιν νομίζουσι. Μὴ δὲ δια-

καὶ δι' ἡμᾶς. Θὰ σᾶς εἰπῶ κάτι βαρὺ πού θὰ σᾶς ἐνοχλήσῃ· γνωρίζω ὅτι θὰ ὀργισθῆτε· ὅμως θὰ τὸ εἰπῶ· καὶ δὲν θὰ τὸ εἰπῶ διὰ νὰ σᾶς πλήξω, ἀλλὰ διὰ νὰ σᾶς διορθώσω.

Αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κατηγοροῦμεν ὡς ἀργούς, πράγμα πού συχνὰ εἶναι ἄξιον συγχωρήσεως· ἐμεῖς ὅμως οἱ ἴδιοι κάμνομεν πολλὰς φοράς πράγματα πού εἶναι χειρότερα ἀπὸ κάθε ἀργίαν. Ἀλλά, θὰ εἰπῆς, ἐγὼ ἔχω πατρικὴν περιουσίαν. Εἶπέ μου, ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι αὐτὸς πτωχός, καὶ κατάγεται ἀπὸ πτωχοὺς γονεῖς, καὶ δὲν εἶχεν εὐπόρους προγόνους, εἶναι σωστὸν νὰ χαθῆ; Ἀκριβῶς δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἀξίζει νὰ ἐλεηθῆ καὶ νὰ βοηθηθῆ ἀπὸ τοὺς πλουσίους. Ἐσὺ μὲν πολλὰς φοράς περνᾷς τὴν ἡμέραν σου εἰς τὰ θέατρα ἢ εἰς τὰς συγκεντρώσεις, καὶ τὰς συναναστραφάς, πού δὲν ἔχουν κανένα κέρδος, καὶ λέγεις ἀναρίθμητα κακά, καὶ νομίζεις ὅτι δὲν κάμνεις τίποτε κακόν, οὔτε ὅτι τεμπελιάζεις· αὐτὸν δὲ τὸν ἄθλιον καὶ ταλαίπωρον πού διέρχεται ὄλην τὴν ἡμέραν μὲ ἰκεσίας, μὲ δάκρυα καὶ μὲ ἀφάνταστον ταλαιπωρίαν, τὸν κρίνεις καὶ τὸν σύρεις εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ τοῦ ζητεῖς εὐθύνας; Εἶπέ μου, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ πηγάζουν αὐτὰ ἀπὸ ἀνθρωπίνην σκέψιν; Ὡστε, ὅταν λέγῃς, τί θὰ εἰποῦμεν εἰς τὸν Παῦλον; νὰ μὴ τὸ λέγῃς μόνον διὰ τοὺς πτωχοὺς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν σου. Ἄλλως τε δὲν πρέπει νὰ ἀναγινώσκῃς μόνον τὴν ἀπειλήν, ἀλλὰ καὶ τὴν συγγνώμην· διότι ἀφοῦ εἶπεν «αὐτὸς πού δὲν ἐργάζεται, δὲν πρέπει νὰ τρώγῃ», προθέθεσε· «Σεῖς δέ, ἀδελφοί μου, μὴ ἀποκάμνετε πράττοντες τὸ καλόν»²².

Ἀλλὰ ποία εἶναι ἡ εὐσχημος πρόφασίς των; Λέγουν ὅτι εἶναι δραπέται καὶ ξένοι καὶ ἐλεεινοί, πού ἄφησαν τὴν πατρίδα των καὶ συρρέουν εἰς τὴν πόλιν μας. Εἶπέ μου, διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀγανακτεῖς, καὶ μαδᾷς τὸν στέφανον τῆς πόλεως, ἐπειδὴ ὅλοι τὴν θεωροῦν κοινὸν λιμένα καὶ προτιμοῦν τὴν ξένην πόλιν ἀπὸ τὴν γενέτειράν των; Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ χαίρῃς καὶ νὰ ἀγάλλεσαι δι' αὐτό, διότι τρέχουν ὅλοι εἰς τὰς ἰδικὰς σου χεῖρας, ὡσάν εἰς κοινὸν λιμένα καὶ θεωροῦν αὐτὴν ὡς κοινὴν μητέρα ὄλων. Μὴ καταστρέψε-

φθείρητε τὸ ἐγκώμιον, μηδὲ ἀκρωτηριάσητε τὸν ἔπαινον πα-
 τριον ὄντα αὐτῇ καὶ ἀρχαῖον. Καὶ γὰρ ποτε λιμοῦ μέλλον-
 τος εἰς τὴν γῆν ἐμβαλεῖν ἄπασαν, οἱ τὴν πόλιν ταύτην οἰ-
 κοῦντες τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις καθημένοις, αὐτοῖς δὲ τού-
 5 τοις, περὶ ὧν ἡμῖν οὗτος ὁ λόγος ἄπας κεκίνηται, διὰ χειρὸς
 Βαρνάβα καὶ Σαύλου χρήματα ἔπεμψαν οὐκ ὀλίγα. Τίνος
 οὖν ἂν εἶημεν ἡμεῖς συγγνώμης ἄξιοι, ποίας δὲ ἀπολογίας,
 διὰν οἱ μὲν πρόγονοι οἱ ἡμέτεροι καὶ τοὺς πόρρωθεν καθη-
 μένους φαίνονται διὰ τῶν οἰκείων τρέφοντες χρημάτων,
 10 καὶ αὐτοὶ πρὸς ἐκείνους τρέχοντες· ἡμεῖς δὲ καὶ τοὺς ἀλλα-
 χόθεν πρὸς ἡμᾶς καταφεύγοντας ἀπελαύνωμεν, καὶ ἀπαιτῶ-
 μεν εὐθύνας ἀκριβεῖς, καὶ ταῦτα εἰδότες, ὅτι μυρίων ὑπεύ-
 θυνοὶ ἐσμεν κακῶν; Κἂν ὁ Θεὸς οὕτως ἀκριβῶς τὰ καθ'
 ἡμᾶς ἐξειάσῃ, ὥσπερ ἡμεῖς τὰ τῶν πενήτων, οὐδεμιᾶς τευ-
 15 ξόμεθα συγγνώμης, οὐδὲ ἐλέου τινός· «Ἐν ᾧ γὰρ κρίματι
 κρίνεται», φησί, «καὶ ὑμεῖς κριθήσεσθε». Γενοῦ τοίνυν φιλάν-
 θρωπος καὶ ἡμερος τῷ συνδούλῳ, καὶ πολλὰ ἄφες τῶν ἡ-
 μαρτημένων, καὶ ἐλέησον, ἵνα καὶ αὐτὸς τοιαύτης τύχης τῆς
 ψήφου.

20 Τί πράγματα σαυτῷ πλέκεις; τί περιεργάζῃ; Ἐὰρ εἰ
 προσείταξεν ὁ Θεὸς θίους ἐρευνᾶν, καὶ εὐθύνας ἀπαιτεῖν,
 καὶ πολυπραγμονεῖν τρόπους, οὐκ ἂν ἐδυσχέραινον πολλοί;
 οὐκ ἂν εἶπον πρὸς ἑαυτούς· τί ποτε τοῦτό ἐστι; δύσκολον ἡ-
 μῖν τὸ πρᾶγμα κατέστησεν ὁ Θεός· μὴ γὰρ δυνάμεθα τὴν
 25 ἐτέρων ζωὴν ἐξειάζειν; μὴ γὰρ ἴσμεν τὰ ἡμαρτημένα τῷ
 δεῖνι; Οὐκ ἂν πολλοὶ πολλὰ τοιαῦτα εἶπον; Νῦν δέ, ὅτι
 πάσης ἡμᾶς τοιαύτης πολυπραγμοσύνης ἀπήλλαξε, καὶ ὑπέ-
 σχειο δώσειν ἀπηρτισμένον τὸν μισθόν, κἂν πονηροί, κἂν
 χρησιμοὶ οἱ λαμβάνοντες ὧσιν, ἑαυτοῖς πράγματα ἐπισπώμε-

τε λοιπὸν τὸ ἐγκώμιον, οὔτε νὰ ἀκρωτηριάσετε τὸν ἔπαινον πού εἶναι παλαιὸς καὶ πατροπαράδοτος εἰς αὐτὴν. Καθ' ὅσον κάποτε, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ πέσῃ λιμός, οἱ κάτοικοι αὐτῆς τῆς πόλεως εἰς τοὺς κατοίκους τῶν Ἱεροσολύμων, εἰς αὐτοὺς διὰ τοὺς ὁποίους γίνεται τώρα λόγος, διὰ μέσου τοῦ Βαρνάβα καὶ τοῦ Παύλου ἔστειλαν πολλὰ χρήματα. Ποίας συγγνώμης θὰ εἴμεθα ἡμεῖς ἄξιοι, ποίαν δικαιολογίαν θὰ ἔχωμεν, ὅταν οἱ μὲν πρόγονοί μας ἔτρεφαν μὲ τὰ ἰδικά τους χρήματα καὶ αὐτοὺς πού κατοικοῦσαν πολὺ μακριά, καὶ μάλιστα ἔτρεχαν αὐτοὶ πρὸς ἐκείνους· ἡμεῖς δὲ καὶ αὐτούς, πού ἀπὸ ἄλλα μέρη καταφεύγουν πρὸς ἡμᾶς, τοὺς διώχνομεν καὶ ζητοῦμεν εὐθύνας ἀπὸ αὐτούς, τὴν στιγμὴν μάλιστα πού γνωρίζομεν ὅτι οἱ ἴδιοι εἴμεθα ὑπεύθυνοι ἀναριθμήτων κακῶν; Καὶ ἂν ὁ Θεὸς ἐξετάσῃ μὲ ἀκρίβειαν τὴν ζωὴν μας, ὅπως ἡμεῖς ἐξετάζομεν τὴν ζωὴν τῶν πτωχῶν, δὲν θὰ ἐπιτύχωμεν οὐδεμιᾶς συγγνώμης καὶ εὐσπλαχνίας· «Διότι μὲ τὴν αὐτὴν ἀσυμπαθῆ καὶ αὐστηρὰν κρίσιν μὲ τὴν ὁποίαν κατακρίνετε, θὰ κατακριθῆτε»²³. Νὰ γίνῃς λοιπὸν φιλόανθρωπος καὶ εὐμενὴς πρὸς τὸν συνάνθρωπόν σου καὶ συγχώρεσε πολλὰ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά του καὶ ἐλέησέ τον, διὰ νὰ τύχῃς καὶ σὺ παρομοίας ἐπεικοῦς κρίσεως.

Διατί ἐμπλέκεις τὸν ἑαυτὸν σου εἰς προσθέτους μερίμνας; Διατί λεπτολογεῖς μὲ περιέργειαν; Ἄρα γε ἐὰν ἐπρόσταζεν ὁ Θεὸς νὰ διερευνᾷ κανεὶς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ ἀπαιτῆ εὐθύνας, καὶ νὰ σπουδάζῃ τὸν χαρακτῆρα των, δὲν θὰ ἐδυσφοροῦσαν πολλοί; Δὲν θὰ ἔλεγαν ἀπὸ μέσα των· τί εἶναι αὐτὸ τέλος πάντων; Δύσκολον πρᾶγμα μᾶς ἀνέθεσεν ὁ Θεός· μήπως ἠμποροῦμεν νὰ ἐξετάζωμεν τὴν ζωὴν τῶν ἄλλων; μήπως γνωρίζομεν τὰ ἁμαρτήματα τοῦ ἄλλου; Δὲν θὰ ἔλεγαν πολλοὶ τέτοια πράγματα; Τώρα δὲ πού μᾶς ἀπῆλλαξεν ἀπὸ ὅλην αὐτὴν τὴν πολυπραγμοσύνην καὶ ὑπεσχέθη νὰ μᾶς δώσῃ πλήρη τὸν μισθόν, καὶ ἂν εἶναι πονηροί, καὶ ἂν εἶναι καλοὶ αὐτοὶ πού λαμβάνουν, δημιουργοῦμεν οἱ ἴδιοι προσθέτους φροντίδας

θα. Καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον, φησὶν, ὅτι χρηστοῖς, καὶ τοῖς μὴ τοιοῦτοις δόντες ληψόμεθα τὸν μισθόν; Ἄφ' ὧν αὐτὸς εἶπεν· «Ἐὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ διωκόντων ὑμᾶς, ὅπως γένησθε ὅμοιοι τοῦ Πατρὸς ὑμῶν, τοῦ ἐν τοῖς οὐρα-
 5 νοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀναιέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγα-
 θούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους.

Ὡσπερ οὖν ὁ Δεσπότης σου, μυρίων αὐτὸν βλασφημούν-
 των, μυρίων πορνευόντων, κλεπιόντων, λησιευόντων, τάφους
 ἀνορουτιόντων, μυρία ἐργαζομένων κακά, οὐκ ἀφίσταται τῆς
 10 εἰς ἅπαντας εὐεργεσίας, ἀλλὰ κοινήν τὴν ἀκίνα, κοινούς
 τοὺς ὄμβρους, καὶ τοὺς καρπούς τοὺς ἀπὸ τῆς γῆς προίτῃσι,
 τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιδεικνύμενος τὴν ἑαυτοῦ· οὕτω καὶ σὺ
 ποίησον, καὶ διὰν ἐλέους καιρὸς ἢ καὶ φιλανθρωπίας, διόρ-
 θου τὴν πενίαν, λύε τὸν λιμόν, ἀπάλλατε τῆς θλίψεως, μηδὲν
 15 περαιτέρω περιεργάζου. Εἰ γὰρ δὴ μέλλοιμεν βίους ἐρευνᾶ-
 σθαι, οὐδέποτε οὐδένα ἄνθρωπον ἐλεήσομεν. Ἄλλ' ὑπὸ τῆς
 ἀκαιροῦ ταύτης πολυπραγμοσύνης ἐμποδισθέντες, ἄκαρποι καὶ
 πάσης ἔρημοι βοηθείας διαμενοῦμεν, καὶ πολὺν ὑποσιτησό-
 μεθα πόνον εἰκῆ καὶ μάτην.

20 Διὸ δὴ παρακαλῶ τὴν ἄκαιρον ταύτην περιεργίαν ἐκβαλόν-
 τας, τοῖς δεομένοις διδόναι πᾶσι, καὶ μετὰ πολλῆς τοῦτο ποι-
 εῖν τῆς δαφιλείας, ἵνα καὶ αὐτοὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην
 πολλοῦ τοῦ ἐλέους καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας
 τύχωμεν ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φι-
 25 λανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ
 Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτις, τιμὴ, νῦν καὶ
 ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας. Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερόν, λέγουν, ὅτι θὰ λάβωμεν τὸν μισθὸν μας, ἂν δώσωμεν καὶ εἰς τοὺς καλοὺς καὶ εἰς τοὺς κακοὺς; Ἐκ τούτου αὐτὸς εἶπεν· «Νὰ προσεύχεσθε ὑπὲρ ἐκείνων οἱ ὅποιοι σᾶς ὑβρίζουν καὶ σᾶς συκοφαντοῦν καὶ σᾶς καταδιώκουν ἀδίκως, διὰ νὰ ἀναδειχθῆτε ἔτσι τέκνα τοῦ οὐρανοῦ Πατρός σας, πού εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, διότι καὶ αὐτὸς τὸν ἥλιον πού εἶναι ἰδικός του ἀνατέλλει ἀδιακρίτως εἰς πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ στέλλει τὴν βροχὴν του εἰς δικαίους καὶ ἀδίκους»²⁴.

Ὅπως λοιπὸν ὁ Κύριός σου, ἐνῶ τὸν βλασφημοῦν ἀναρίθμητοι ἄνθρωποι, ἐνῶ πορνεύουν ἄπειροι, κλέπτουν, ληστεύουν, σκάπτουν τάφους καὶ πράττουν ἀναρίθμητα κακά, δὲν παύει νὰ εὐεργετῇ ὅλους ἀνεξαιρέτως, ἀλλὰ στέλλει τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου εἰς ὅλους, τὰς βροχὰς εἰς ὅλους καὶ θέτει ἐνώπιον ὅλων τοὺς καρποὺς πού παράγονται ἀπὸ τὴν γῆν, δεικνύων κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν φιλανθρωπίαν του· ἔτσι κάμε καὶ ἐσύ, καὶ ὅταν εἶναι καιρὸς εὐσπλαγχνίας καὶ φιλανθρωπίας, βοήθησε τοὺς πτωχοὺς, ἀνακούφισέ τους ἀπὸ τὴν πείναν, ἀπάλλαξέ τους ἀπὸ τὴν θλίψιν καὶ μὴ προχωρῆς περαιτέρω εἰς περίεργον ἔρευναν. Διότι ἂν πρόκειται νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, τότε δὲν θὰ ἐλεήσωμεν κανένα ἄνθρωπον. Ἐμποδιζόμενοι ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἄκαιρον πολυπραγμοσύνην, δὲν θὰ ἐλεήσωμεν κανένα καὶ θὰ ὑποστοῦμεν πολὺν κόπον ἄνευ λόγου καὶ ματαίως.

Δι' αὐτὸ λοιπὸν, σᾶς παρακαλῶ, νὰ ἀποβάλετε αὐτὴν τὴν ἄκαιρον περιέργειαν καὶ νὰ δίδετε εἰς ὅλους τοὺς ἐνδεεῖς καὶ νὰ τὸ κάμνετε μὲ μεγάλην γενναιοδωρίαν, διὰ νὰ τύχωμεν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην μεγάλου ἐλέους καὶ φιλανθρωπίας, τὴν ὁποίαν εὐχομαι νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ ὁποίου δόξα, δύναμις καὶ τιμὴ ἀνήκουν εἰς τὸν Πατέρα, μαζὶ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΔΕΙΝ ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΖΕΙΝ

ζῶντας ἢ τεθνηκότας

1. Πρώην μὲν περὶ ἀκαταλήπτου γνώσεως Θεοῦ διαλεγόμενος πρὸς ὑμᾶς καὶ πολλοὺς λόγους κινήσας, ἀπεδείκνυ-
 5 ον ἀπὸ τε γραφικῶν φωνῶν καὶ ἀπὸ φυσικῶν λογισμῶν, ὅπως καὶ αὐταῖς ταῖς ἀοράτοις δυνάμεσιν ἀνέφικτός ἐστι παντελῶς ἢ τοῦ θεοῦ κατὰληψις, ἐκείναις ταῖς ἄϋλον καὶ μακαρίαν πολιτευομέναις διαγωγῇν, καὶ ὅτι ἐν πάσῃ χαννώσει καὶ ῥύσει θίου ζῶντες ἡμεῖς καὶ πρὸς πᾶσαν ἐξενεχθέν-
 10 τες κακίαν, τὸ καὶ ταῖς ἀοράτοις οὐσίαις παντελῶς ἀγνοούμενον ἐπιχειροῦμεν λαβεῖν. Τῶν τοιούτων λόγων ὑπόθεσιν ἔχοντες τὴν κρίσιν τῶν ἑαυτῶν λογισμῶν, καὶ ταύτην τὴν παρὰ τῶν ἀκουόντων κενὴν δόξαν, μήτε τὸ μέτρον τῆς ἑαυτῶν φύσεως τῶ λογισμῶ περιγράφοιτες, μήτε τῇ θεῖα Γρα-
 15 φῇ καὶ τοῖς πατράσιν ἐπόμενοι, ἀλλὰ δίκην ὕδατος χειμερίου, τῇ φρενίτιδι τῆς ἑαυτῶν προλήψεως ὑποσυρόμενοι εἰς ισοσύτην ἀμαρτίαν ἐκπεπτώκαμεν.

Φέρε δὴ καὶ περὶ ἀναθέματος ὑμῖν τὰ εἰκότια διαλεχθέντες, καὶ δείξαντες τὴν δύναμιν τούτου τοῦ μηδενὸς νομιζο-
 20 μένου κακοῦ, παύσωμεν ἐξ αὐτοῦ τὰ ἀχαλίνωτα σιόματα, τὴν νόσον τῶν ὡς ἔτυχεν αὐτῶ κεχρημένων ὑμῖν ἐκκαλύπτοντες. Εἰς ισοσύτην γὰρ καχεξίαν ἤλασε τὰ ἡμέτερά, ὅτι καὶ ἐσοχάτως ἔχοντες ἀγνοοῦμεν τὰ χείρονα τῶν παθῶν μὴ ὑπερβαίνοντες ὥστε τὴν προφητικὴν φωνὴν εἰς ἡμᾶς πληρωθῆ-

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΤΙ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΝΑΘΕΜΑΤΙΖΩΜΕΝ
οὔτε αὐτοὺς ποὺ ζοῦν οὔτε αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀποθάνει.

1. Παλαιότερα ὁμιλῶν πρὸς ἐσᾶς περὶ τοῦ ὅτι εἶναι ἀκατάληπτος ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ καὶ ἀναφέρων πολλὰ ἐπιχειρήματα, σᾶς ἀπέδειξα καὶ ἀπὸ τὰ λεγόμενα εἰς τὰς Γραφὰς καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρωπίνους λογισμοὺς ὅτι καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀοράτους δυνάμεις εἶναι ἀδύνατος ἡ πλήρης κατανόησις τοῦ θείου, εἰς ἐκείνας τὰς δυνάμεις ποὺ ἀπολαύουν τὴν ἄυλον καὶ μακαρίαν ζωὴν καὶ ὅτι ἐμεῖς ποὺ ζῶμεν μὲ πλήρη πνευματικὴν νωθρότητα καὶ ὑποκείμεθα εἰς τὴν φθορὰν καὶ ἔχομεν φθάσει πρὸς κάθε εἶδους κακίας, ἐπιχειροῦμεν νὰ γνωρίσωμεν ἐκεῖνο ποὺ καὶ εἰς τὰς ἀοράτους δυνάμεις εἶναι τελείως ἄγνωστον. Ἔχοντες τὴν κρίσιν τῶν ἰδικῶν μας συλλογισμῶν ὡς βάσιν τῶν τοιούτων λόγων καὶ αὐτὴν τὴν ματαίαν δόξαν ἐκ μέρους αὐτῶν ποὺ ἀκούουν τοὺς λόγους, οὔτε περιορίζομεν τὸ μέτρον τῆς ἰδικῆς μας φύσεως εἰς τὸν λογισμὸν οὔτε ἀκολουθοῦμεν τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ τοὺς πατέρας, ἀλλὰ παρασυρόμενοι ἀπὸ τὴν μανίαν τῆς ἰδικῆς μας ἐκ τῶν προτέρων γνώμης, ὡσὰν ἀπὸ χειμερινὰ ὀρμητικὰ ὕδατα, ἔχομεν πέσει εἰς τόσον μεγάλην ἁμαρτίαν.

Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς ἀναπτύξωμεν πρὸς ἐσᾶς καὶ τὰ πρόποντα περὶ ἀναθέματος καὶ ἀφοῦ ἀποδείξωμεν τὴν δύναμιν ποὺ ἔχει αὐτὸ ποὺ θεωρεῖται ὅτι δὲν εἶναι πρόξενον κανενὸς κακοῦ, νὰ κλείσωμεν τὰ ἀχαλίνωτα στόματα, ἀποκαλύπτοντες εἰς ἐσᾶς τὴν νόσον ἐκείνων ποὺ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ τελείως ἀπερίσκεπτα. Διότι εἰς τόσον ἀθλίαν κατάστασιν ἔφθασαν τὰ ἔχοντα σχέσιν μὲ ἡμᾶς, ὥστε, μολονότι ἔχομεν φθάσει εἰς τὸ τέρμα νὰ ἀγνοοῦμεν ὅτι δὲν ἔχομεν ὑπερβῆ τὰ χειρότερα τῶν παθῶν καὶ ἔτσι νὰ εὐρίσκουν ἐκπλήρωσιν εἰς ἡμᾶς τὰ προφητικὰ λόγια· «Ὅτι δὲν ὑπάρ-

ναι, «ὅτι οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσμους».

Πόθεν γὰρ ἄρξομαι περὶ τούτου τοῦ κακοῦ διαλέγεσθαι; ἀπὸ τῶν διατάξεων τῶν δεσποτικῶν ἐντολῶν, ἢ ἀπὸ τῆς
 5 ἀλόγου ἀπαιδευσίας καὶ ἀναισθησίας ὑμῶν; Καὶ ἄρα οὐ
 γελῶμαι παρὰ τινῶν ταῦτα λέγων, καὶ ἐξεσιτηκέναι δοκῶ;
 ἄρα μὴ καιαβοῶμαι, ὅτι τὰ σκυθρωπὰ ταῦτα καὶ δακρῶν
 ἄξια διαλέγεσθαι μέλλω; Ἄλλὰ τί πάθω; ἀλγῶ καὶ δια-
 10 πρίομαι τὴν διάνοιαν καὶ τὰ σπλάγχνα κόπιομαι, τὴν ισοσύ-
 τιν ἀναλγησίαν ὄρῶν, ὅτι τὴν Ἰουδαϊκὴν παρανομίαν καὶ
 τὴν τῶν ἐθνῶν δυσέβειαν ὑπερέβαλε τὰ ἡμέτερα. Θεωρῶ
 γὰρ ἄνδρας προῖων μήτε λογισμὸν πεπαιδευμένον ἐκ τῆς
 θείας Γραφῆς κεκτημένους, μήτε δὲ αὐτῆς ὅλως τι τῆς Γρα-
 φῆς ἐπισταμένους, καὶ τὰ πολλὰ ἐρυνθριῶν σιωπῶ, μεμη-
 15 νότιας καὶ ἐρεοχελουῦντας, «Μὴ εἰδότιας μήτε ἃ λέγουσι, μή-
 τε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται», αὐτὸ τοῦτο δογματίζειν ἀ-
 μαθῶς μόνον τολμῶντας, καὶ ἀναθεματίζειν ἅπερ οὐκ ἴσα-
 σιν, ὡς γελᾶσθαι τὰ ἡμέτερα παρὰ τῶν τῆς πίστεως ἀλλο-
 τριῶν, μήτε πολιτείας φρονιίζοντας ἀγαθῆς, μηδὲ ἀγαθοερ-
 20 γεῖν μεμαθηκότιας.

2. Οἴμοι τῶν δεινῶν, οἴμοι. Πόσοι δίκαιοι καὶ προφη-
 ται ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ εἶδομεν, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι
 ἃ ἠκούσαμεν, καὶ οὐκ ἤκουσαν καὶ ἡμεῖς τούτοις ἐμπαίζο-
 μεν. Προσέχετε τοῖς ἀκουσθεῖσι, παρακαλῶ, μήποτε παραρρυ-
 25 ῶμεν. Εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο θέ-
 βαιος, καὶ πᾶσα παράβασις καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἔνδικον
 μιουδαποδοσίαν, πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα τηλικαύτης ἀμε-

1. Ἦσ. 1, 6.

2. Α' Τιμ. 1, 7.

χει οὔτε καταπραϋντικὸν φάρμακον διὰ νὰ ἐπιθέσωμεν, οὔτε ἔλαιον, οὔτε ἐπίδεσμοι»¹.

Ἐκποῦ λοιπὸν ν' ἀρχίσω νὰ ὁμιλῶ περὶ αὐτοῦ τοῦ κακοῦ; ἀπὸ τὰς διατάξεις τῶν δεσποτικῶν ἐντολῶν ἢ ἀπὸ τὴν ἀπερίσκεπτον ἀπαιδευσίαν καὶ ἀναισθησίαν σας; Ἐν ἄρα γε δὲν θὰ χλευασθῶ ἀπὸ μερικοὺς ἐπειδὴ λέγω αὐτὰ καὶ φαίνομαι ὅτι ἀπορῶ δι' αὐτὰ; Ἐν ἄρα γε δὲν θὰ κατηγορηθῶ ἐπειδὴ πρόκειται νὰ ὁμιλήσω δι' αὐτὰ τὰ θλιβερὰ καὶ ἄξια ἑακρύων; Ἐν ἄλλὰ τί θὰ πάθω; πονῶ καὶ σχίζεται ἡ καρδία μου καὶ ὀδύρομαι, παρατηρῶν τὴν τόσον μεγάλην ἀναληθυσίαν, διότι τὰ ἰδικὰ μας παραπτώματα ὑπερέβαλον τὴν Ἰουδαϊκὴν παρανομίαν καὶ τὴν ἀσέβειαν τῶν εἰδωλολατρῶν. Διότι ἔξακολουθῶ νὰ βλέπω ἄνδρας, ποὺ δὲν ἔχουν οὔτε τὸν νοῦν των ἠσκημένον ἐκ τῆς ἀγίας Γραφῆς οὔτε κἂν γνωρίζουν κάτι ἀπὸ τὴν Γραφήν, νὰ κατέχωνται ἀπὸ μανίαν καὶ μωρολογίαν καὶ μολονότι κοκκινίζω πολὺ ἀπὸ ἐντροπήν, σιωπῶ, διότι «χωρὶς νὰ ἐννοοῦν οὔτε ἐκεῖνα ποὺ λέγουν οὔτε ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα προσφέρουν μὲ τόσον αὐθεντικὰς τάχα καὶ κατηγορηματικὰς διαβεβαιώσεις»,² τολμοῦν μόνον νὰ δογματίζουν ἀμαθῶς καὶ νὰ ἀναθεματίζουν ἐκεῖνα ποὺ δὲν γνωρίζουν, ὥστε νὰ περιγελῶνται τὰ ἰδικὰ μας ἀπὸ τοὺς ἀλλοπίστους, οἱ ὁποῖοι οὔτε καταβάλλουν καμμίαν προσπάθειαν δι' ἀγαθὴν ζωὴν ἀλλὰ καὶ οὔτε ἔχουν μάθει νὰ πράττουν ἀγαθὰ ἔργα.

2. Ἐκποῦ λοιπὸν νὰ ἀρχίσω νὰ ὁμιλῶ περὶ αὐτοῦ τοῦ κακοῦ; ἀπὸ τὰς διατάξεις τῶν δεσποτικῶν ἐντολῶν ἢ ἀπὸ τὴν ἀπερίσκεπτον ἀπαιδευσίαν καὶ ἀναισθησίαν σας; Ἐν ἄρα γε δὲν θὰ χλευασθῶ ἀπὸ μερικοὺς ἐπειδὴ λέγω αὐτὰ καὶ φαίνομαι ὅτι ἀπορῶ δι' αὐτὰ; Ἐν ἄρα γε δὲν θὰ κατηγορηθῶ ἐπειδὴ πρόκειται νὰ ὁμιλήσω δι' αὐτὰ τὰ θλιβερὰ καὶ ἄξια ἑακρύων; Ἐν ἄλλὰ τί θὰ πάθω; πονῶ καὶ σχίζεται ἡ καρδία μου καὶ ὀδύρομαι, παρατηρῶν τὴν τόσον μεγάλην ἀναληθυσίαν, διότι τὰ ἰδικὰ μας παραπτώματα ὑπερέβαλον τὴν Ἰουδαϊκὴν παρανομίαν καὶ τὴν ἀσέβειαν τῶν εἰδωλολατρῶν. Διότι ἔξακολουθῶ νὰ βλέπω ἄνδρας, ποὺ δὲν ἔχουν οὔτε τὸν νοῦν των ἠσκημένον ἐκ τῆς ἀγίας Γραφῆς οὔτε κἂν γνωρίζουν κάτι ἀπὸ τὴν Γραφήν, νὰ κατέχωνται ἀπὸ μανίαν καὶ μωρολογίαν καὶ μολονότι κοκκινίζω πολὺ ἀπὸ ἐντροπήν, σιωπῶ, διότι «χωρὶς νὰ ἐννοοῦν οὔτε ἐκεῖνα ποὺ λέγουν οὔτε ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα προσφέρουν μὲ τόσον αὐθεντικὰς τάχα καὶ κατηγορηματικὰς διαβεβαιώσεις»,² τολμοῦν μόνον νὰ δογματίζουν ἀμαθῶς καὶ νὰ ἀναθεματίζουν ἐκεῖνα ποὺ δὲν γνωρίζουν, ὥστε νὰ περιγελῶνται τὰ ἰδικὰ μας ἀπὸ τοὺς ἀλλοπίστους, οἱ ὁποῖοι οὔτε καταβάλλουν καμμίαν προσπάθειαν δι' ἀγαθὴν ζωὴν ἀλλὰ καὶ οὔτε ἔχουν μάθει νὰ πράττουν ἀγαθὰ ἔργα.

2. Ἐκποῦ λοιπὸν νὰ ἀρχίσω νὰ ὁμιλῶ περὶ αὐτοῦ τοῦ κακοῦ; ἀπὸ τὰς διατάξεις τῶν δεσποτικῶν ἐντολῶν ἢ ἀπὸ τὴν ἀπερίσκεπτον ἀπαιδευσίαν καὶ ἀναισθησίαν σας; Ἐν ἄρα γε δὲν θὰ χλευασθῶ ἀπὸ μερικοὺς ἐπειδὴ λέγω αὐτὰ καὶ φαίνομαι ὅτι ἀπορῶ δι' αὐτὰ; Ἐν ἄρα γε δὲν θὰ κατηγορηθῶ ἐπειδὴ πρόκειται νὰ ὁμιλήσω δι' αὐτὰ τὰ θλιβερὰ καὶ ἄξια ἑακρύων; Ἐν ἄλλὰ τί θὰ πάθω; πονῶ καὶ σχίζεται ἡ καρδία μου καὶ ὀδύρομαι, παρατηρῶν τὴν τόσον μεγάλην ἀναληθυσίαν, διότι τὰ ἰδικὰ μας παραπτώματα ὑπερέβαλον τὴν Ἰουδαϊκὴν παρανομίαν καὶ τὴν ἀσέβειαν τῶν εἰδωλολατρῶν. Διότι ἔξακολουθῶ νὰ βλέπω ἄνδρας, ποὺ δὲν ἔχουν οὔτε τὸν νοῦν των ἠσκημένον ἐκ τῆς ἀγίας Γραφῆς οὔτε κἂν γνωρίζουν κάτι ἀπὸ τὴν Γραφήν, νὰ κατέχωνται ἀπὸ μανίαν καὶ μωρολογίαν καὶ μολονότι κοκκινίζω πολὺ ἀπὸ ἐντροπήν, σιωπῶ, διότι «χωρὶς νὰ ἐννοοῦν οὔτε ἐκεῖνα ποὺ λέγουν οὔτε ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα προσφέρουν μὲ τόσον αὐθεντικὰς τάχα καὶ κατηγορηματικὰς διαβεβαιώσεις»,² τολμοῦν μόνον νὰ δογματίζουν ἀμαθῶς καὶ νὰ ἀναθεματίζουν ἐκεῖνα ποὺ δὲν γνωρίζουν, ὥστε νὰ περιγελῶνται τὰ ἰδικὰ μας ἀπὸ τοὺς ἀλλοπίστους, οἱ ὁποῖοι οὔτε καταβάλλουν καμμίαν προσπάθειαν δι' ἀγαθὴν ζωὴν ἀλλὰ καὶ οὔτε ἔχουν μάθει νὰ πράττουν ἀγαθὰ ἔργα.

2. Ἐκποῦ λοιπὸν νὰ ἀρχίσω νὰ ὁμιλῶ περὶ αὐτοῦ τοῦ κακοῦ; ἀπὸ τὰς διατάξεις τῶν δεσποτικῶν ἐντολῶν ἢ ἀπὸ τὴν ἀπερίσκεπτον ἀπαιδευσίαν καὶ ἀναισθησίαν σας; Ἐν ἄρα γε δὲν θὰ χλευασθῶ ἀπὸ μερικοὺς ἐπειδὴ λέγω αὐτὰ καὶ φαίνομαι ὅτι ἀπορῶ δι' αὐτὰ; Ἐν ἄρα γε δὲν θὰ κατηγορηθῶ ἐπειδὴ πρόκειται νὰ ὁμιλήσω δι' αὐτὰ τὰ θλιβερὰ καὶ ἄξια ἑακρύων; Ἐν ἄλλὰ τί θὰ πάθω; πονῶ καὶ σχίζεται ἡ καρδία μου καὶ ὀδύρομαι, παρατηρῶν τὴν τόσον μεγάλην ἀναληθυσίαν, διότι τὰ ἰδικὰ μας παραπτώματα ὑπερέβαλον τὴν Ἰουδαϊκὴν παρανομίαν καὶ τὴν ἀσέβειαν τῶν εἰδωλολατρῶν. Διότι ἔξακολουθῶ νὰ βλέπω ἄνδρας, ποὺ δὲν ἔχουν οὔτε τὸν νοῦν των ἠσκημένον ἐκ τῆς ἀγίας Γραφῆς οὔτε κἂν γνωρίζουν κάτι ἀπὸ τὴν Γραφήν, νὰ κατέχωνται ἀπὸ μανίαν καὶ μωρολογίαν καὶ μολονότι κοκκινίζω πολὺ ἀπὸ ἐντροπήν, σιωπῶ, διότι «χωρὶς νὰ ἐννοοῦν οὔτε ἐκεῖνα ποὺ λέγουν οὔτε ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα προσφέρουν μὲ τόσον αὐθεντικὰς τάχα καὶ κατηγορηματικὰς διαβεβαιώσεις»,² τολμοῦν μόνον νὰ δογματίζουν ἀμαθῶς καὶ νὰ ἀναθεματίζουν ἐκεῖνα ποὺ δὲν γνωρίζουν, ὥστε νὰ περιγελῶνται τὰ ἰδικὰ μας ἀπὸ τοὺς ἀλλοπίστους, οἱ ὁποῖοι οὔτε καταβάλλουν καμμίαν προσπάθειαν δι' ἀγαθὴν ζωὴν ἀλλὰ καὶ οὔτε ἔχουν μάθει νὰ πράττουν ἀγαθὰ ἔργα.

λήσαντες σωτηρίας; εἶπε γὰρ τίς ὁ σκοπὸς τοῦ Εὐαγγελίου τῆς χάριτος; τί ἢ διὰ σαρκὸς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ παρουσία; ἵνα ἀλλήλους δάκνωμεν καὶ κατεσθίωμεν; Καὶ μὴν καὶ πανταχοῦ τὰ κατὰ Χριστὸν τελειότερα τῆς νομικῆς διατάξεως
 5 ὄντα, μείζονως παρ' ἡμῶν τὴν ἀγάπην ἀπαιτοῦνται. Ἐκεῖ γάρ φησιν, «Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν»· ἐνταῦθα δὲ καὶ θνήσκειν ὑπὲρ τοῦ πλησίον. Ἄκουε αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος.

«Ἄνθρωπός τις κατέβαινεν ἀπὸ Ἱερουσαλήμ εἰς Ἱε-
 10 ριχῶ, καὶ λησιαῖς περιέπεσεν, οἳ καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν καὶ πληγὰς ἐπιθέντες ἀπῆλθον ἀφέντες ἡμιθανῆ. Κατὰ συγκυρίαν δὲ ἱερεὺς τις κατέβαινεν ἐν τῇ ὁδῷ ἐκείνῃ, καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἀντιπαρῆλθεν. Ὁμοίως καὶ Λευΐτης, γενόμενος κατὰ τὸν ἵππον, ἰδὼν ἀντιπαρῆλθε. Σαμαρεῖτης δὲ τις ἐλθὼν εἰς
 15 τὸν ἵππον καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἐσπλαγχνίσθη, καὶ προσελθὼν κατέδρασε τὰ τραύματα αὐτοῦ, ἐπιχέων ἔλαιον καὶ οἶνον· ἐπιβιάσας δὲ αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἴδιον κτήνος, ἤγαγεν εἰς πανδοχεῖον, καὶ ἐπεμελήθη αὐτοῦ. Καὶ ἐπὶ τὴν αὖριον ἐκβαλὼν δύο δηνάρια ἔδωκε τὸ πανδοχεῖ εἰπὼν, Ἐπιμελήθητι αὐτοῦ,
 20 καὶ ὅ,τι ἂν προσδαπανήσης, ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαί με ἀποδώσω σοι. Τίς οὖν τῶν τριῶν πλησίον γεγονέναι σοι δοκεῖ τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς λησιιάς; Ὁ δὲ εἶπεν· ὁ ποιήσας μετ' αὐτοῦ τὸ ἔλεος. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Πορεύου καὶ σὺ ποιεῖ ὁμοίως».

3. Ματθ. 22, 39. Λευϊτ. 19, 18.

4. Λουκᾶ 10, 30-37.

σον μεγάλην καὶ ἀνεκτίμητον σωτηρίαν; Διότι εἶπέ μου· ποῖος εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ Εὐαγγελίου τῆς χάριτος; ποῖος εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ; διὰ νὰ δαγκώνωμεν καὶ νὰ κατατρώγωμεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον; Καθόσον βέβαια αὐτὰ πού εἶναι κατὰ Χριστὸν τελειότερα ἀπὸ κάθε πλευρὰν ἀπὸ τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, ἀπαιτοῦν ἀπὸ ἡμᾶς περισσότερο τὴν ἀγάπην. Διότι ἐκεῖ μὲν λέγει, «Θὰ ἀγαπήσης τὸν πλησίον σου ὅπως τὸν ἑαυτόν σου»³, ἐδῶ ὅμως λέγει ὅτι πρέπει νὰ πεθαίνης ὑπὲρ τοῦ πλησίον σου. Ἔκουε τὸν ἴδιον τὸν Χριστὸν πού λέγει:

«Κάποιος ἄνθρωπος κατέβαινε ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ εἰς τὴν Ἱεριχὼ καὶ ἔπεσεν εἰς τὰ χέρια τῶν ληστῶν, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ τὸν ἐγύμνωσαν καὶ τὸν ἐπλήγωσαν, ἔφυγαν, ἀφήσαντες αὐτὸν μισοπεθαμένον. Κατὰ σύμπτωσιν ἓνας ἱερεὺς κατέβαινε εἰς τὸν δρόμον ἐκεῖνον καί, μολονότι εἶδε τὸν τραυματίαν, τὸν ἐπροσπέρασε χωρὶς νὰ τοῦ δώσῃ καμμίαν βοήθειαν. Τὸ ἴδιο καὶ κάποιος Λευῖτης ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ἐπλησίασε τὸν πληγωμένον, τὸν εἶδεν, ἀλλὰ τὸν ἐπροσπέρασεν ἀσυγκίνητος. Ἐνας ὅμως Σαμαρεΐτης, ὁ ὅποιος ἐπερνοῦσεν ἀπὸ τὸν δρόμον ἐκεῖνον, ἤλθεν εἰς τὸ μέρος, ὅπου εὐρίσκετο μισοπεθαμένος ὁ τραυματίας, τὸν εἶδε καὶ τὸν εὐσπλαγχνίσθη, καὶ πλησιάσας αὐτὸν ἔδεσε τὰ τραύματά του, ἀφοῦ τὰ ἔπλυνε μὲ λάδι καὶ κρασί, τὸν ἀνέβασεν εἰς τὸ ζῶον του, τὸν ἐπῆγεν εἰς κάποιο πανδοχεῖον καὶ τὸν ἐπεριποίηθη ὁ ἴδιος. Τὴν ἄλλην δὲ ἡμέραν ἔβγαλε δύο δηνάρια, τὰ ἔδωσεν εἰς τὸν ξενοδόχον καὶ τοῦ εἶπεν· Περιποίησου τον καὶ ὅ,τι ἐξοδεύσης παραπάνω, ἐγώ, ὅταν ἐπιστρέψω, θὰ σοῦ τὸ πληρώσω. Ποῖος ἀπὸ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς νομίζεις ὅτι ἐφάνη πραγματικὸς πλησίον καὶ ἀδελφὸς διὰ τὸν ἄνθρωπον αὐτόν, πού εἶχε πέσει εἰς τὰ χέρια τῶν ληστῶν; Ἐκεῖνος δὲ εἶπεν· αὐτὸς πού ἔδειξε τὴν εὐσπλαγχνίαν του καὶ τὴν ἀγάπην του πρὸς ἐκεῖνον. Εἶπε λοιπὸν πρὸς αὐτόν ὁ Ἰησοῦς· Πήγαινε καὶ σὺ καὶ πράττε ὅμοια μὲ αὐτόν»⁴.

Βαβαὶ τοῦ θαύματος! οὐχ ἱερέα, οὐ Δευτίην εἶπε πλησίον, ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν κατὰ τὸ δόγμα ἐκβεβλημένον ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τὸν Σαμαρείην φημί, τὸν ἀλλότριον, τὸν πολλὰ βλασφημοῦντα, ἐκεῖνον μόνον εἶπε πλησίον, ἐπειδὴ παρ' αὐ-

5 τῷ εὐρέθη τὸ ἔλεος.

Ταῦτα τὰ ρήματα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ταῦτα καὶ διὰ τῶν οἰκείων ἔργων ἐλθὼν ἐπεδείξατο, οὐχ ὑπὲρ φίλων μόνον καὶ ἰδίων ἀποθανόντων, ἀλλ' ὑπὲρ ἐχθρῶν, ὑπὲρ τυράννων, ὑπὲρ γοήτων, ὑπὲρ μισούντων, ὑπὲρ τῶν στανρωσάντων, οὓς

10 πρὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς ἤδει ἐσομένους τοιοῦτους καὶ προειδὼς ἐδημιούργησε, νικήσας τὴν πρόγνωσιν τῆς ἀγαθότητι, καὶ ὑπὲρ τούτων τὸ ἴδιον ἐξέχεεν αἷμα, ὑπὲρ τούτων τὴν σφαγὴν καιεδέξατο. «Ὁ γὰρ ἄριος», φησὶν, «ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς».

15 Καὶ Παῦλος δὲ ταῦτα ἐπισιέλλων λέγει «Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες καιηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ». Καὶ πάλιν ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ὑπὲρ παντὸς αὐτὸν λέγει γεύσασθαι θανάτου.

Εἰ τοίνυν ταῦτα γεγένηται παρ' αὐτοῦ, καὶ τούτων τοὺς

20 τύπους ἡ Ἐκκλησία πληροῖ, καθ' ἐκάστην ὑπὲρ πάντων τὰς ἰκειτηρίας ποιουμένη, πῶς οὐ τολμᾷς τοιαῦτα φθέγγεσθαι;

Εἶπε γάρ μοι, τί ἔστι τοῦτο ὃ λέγεις ἀνάθεμα; Ὅρα ὃ λέγεις, ἐπίστασαι τί φῆς, ἔγνωσ τούτου δύναμιν; Καίτοι γε ἐν τῇ θεοπνεύστω Γραφῇ εὐρήσεις ἐπὶ τῆς Ἱερικῶ τοῦτο λε-

25 γόμενον, «Καὶ ἀναθεματιεῖς πᾶσαν τὴν πόλιν Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου». Καὶ παρ' ἡμῖν ἄχρι τῆς σήμερον ἡμέρας κοινὴ συνήθεια

5. Ἰω. 6, 51.

6. Ρωμ. 5, 10.

7. Πρὸβλ. Ἑβρ. 2, 9.

8. Ἰησ. Ναυῆ 6, 17.

ᾠ τοῦ θαύματος! Οὔτε τὸν ἱερέα, οὔτε τὸν Λευίτην εἶπεν ὅτι ἐφάνη πλησίον πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὴν θρησκείαν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, δηλαδή τὸν Σαμαρείτην, τὸν ξένον, αὐτὸν ποὺ τὸν ἐμισοῦσε πολὺ, ἐκεῖνον μόνον ἐθεώρησεν ὅτι ἐφάνη πλησίον, ἐπειδὴ αὐτὸς ἔκαμε τὴν πρᾶξιν τῆς εὐσπλαγχνίας.

Αὐτὰ εἶναι τὰ λόγια τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, αὐτὰ ἐπραγματοποίησεν ὅταν ἦλθε, καὶ διὰ τῶν ἔργων του, καὶ δὲν ἀπέθανε μόνον ὑπὲρ τῶν φίλων του καὶ τῶν ἰδικῶν του, ἀλλὰ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, ὑπὲρ τῶν τυράννων, ὑπὲρ τῶν γοήτων, ὑπὲρ τῶν μισούντων, ὑπὲρ ἐκείνων ποὺ τὸν ἐσταύρωσαν, τοὺς ὁποίους πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου ἐγνώριζεν ὅτι θὰ εἶναι τέτοιοι, καί, ἐνῶ τὸ προεγνώριζε, τοὺς ἐδημιούργησε, νικήσας τὴν πρόγνωσιν διὰ τῆς ἀγαθότητος, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἔχυσε τὸ αἷμα του, ὑπὲρ τούτων ἐθυσιάσθη. Διότι λέγει· «Ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖον ἐγὼ θὰ σᾶς δώσω εἶναι ἢ σὰρξ μου, ἢ ἀνθρωπίνη μου ὑπόστασις τὴν ὁποίαν θὰ προσφέρω θυσίαν διὰ τὴν σωτηρίαν καὶ ζωὴν τοῦ κόσμου»⁵. Καὶ ὁ Παῦλος γράφων πρὸς τοὺς Ῥωμαίους αὐτὰ λέγει· «Διότι, μολονότι ἡμεθα ἐχθροί, ἐσυμφιλιώθημεν μὲ τὸν Θεὸν διὰ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ του»⁶. Καὶ πάλιν εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν λέγει ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγεύθη τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ κάθε ἀνθρώπου⁷.

Ἐὰν λοιπὸν αὐτὰ ἔχουν πραγματοποιηθῆ ἀπὸ αὐτόν καὶ ἡ Ἐκκλησία πληροῖ τοὺς τύπους αὐτῶν ἐκπέμπουσα τὰς ἰκεσίας καθημερινῶς ὑπὲρ ὄλων, πῶς σὺ τολμᾶς νὰ λέγῃς τέτοια λόγια;

Διότι, εἶπέ μου, τί εἶναι αὐτὸ ποὺ ἐσὺ τὸ ὀνομάζεις ἀνάθεμα; Σκέψου αὐτὸ ποὺ λέγεις, γνωρίζεις καλῶς τί λέγεις, γνωρίζεις τὴν δύναμιν αὐτοῦ; Ἄν καὶ βέβαια θὰ εὐρηγῇ τοῦτο νὰ λέγεται εἰς τὴν θεόπνευστον Γραφὴν διὰ τὴν Ἰερικῶ· «Καὶ θὰ γίνῃ ὅλη αὐτὴ ἡ πόλις ἀνάθεμα διὰ τὸν Κύριον τὸν Θεόν σου»⁸. Καὶ εἰς ἡμᾶς μέχρι σήμερον

παρὰ πᾶσι κεκράτηκεν, ὁ δεῖνα ἰόδε πεποιηκώς, τὸ ἀνάθεμα εἰς ἰόνδε τὸν ἴοπον ἐπήγαγεν. Ἐὰρα γε τοῦτο ἐστὶ τὸ ἀνάθεμα; Καίτοι γε τοῦτο ὡς περὶ ἴνος ἀγαθοῦ λέλεκται τὸ ἀναθέσθαι Θεῷ. Τί οὖν ἐστὶν ὃ λέγεις ἀνάθεμα, ἀλλ' ὅτι ἀναθέσθω οὗτος διαβόλω, καὶ μηκέτι χώραν σωτηρίας ἔχεται, γενέσθω ἀλλότριος ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ;

3. Καὶ τίς εἶ σὺ ταύτης τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς μεγάλης δυνάμεως; Τότε γὰρ καθίσει Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ εὐωνύμων. Τί οὖν
10 τῆς ἰουδαίας ἐπελάβου ἀξίας, ἧς τὸ κοινὸν μόνον τῶν ἀποστολῶν ἠξιῶται, καὶ εἰ κατὰ πᾶσαν ἀκριβείαν τούτων ὡς ἀληθῶς γεγονότες διάδοχοι, πλήρεις χάριτος καὶ δυνάμεως; Καὶ μὴν ἐκεῖνοι τὴν ἐντολὴν ἀκριβῶς φυλάξαντες, ὡς τὸν ὀφθαλμὸν τὸν δεξιὸν ἐξορῦτιοντες, οὕτω τοὺς αἰρετικούς ἔ-
15 ξω τῆς Ἐκκλησίας ἀπέβαλον, ὅπερ ἔνδειξιν ἔχει τῆς μεγάλης αὐτῶν συμπαιδείας καὶ ἀληθοῦτος, ὡς ἐπικαιρίου μέλους γενομένης ἀποκοπῆς. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ δεξιὸν ὀφθαλμὸν τοῦτον ἀπεκάλεσεν ὁ Χριστός, τὴν παρὰ τῶν ἀποβαλόντων συμπάθειαν ἔνδεικνύμενος.

20 Ὅθεν καὶ ἐν τούτῳ ὡς καὶ πᾶσιν ἀκριβείαν ἔχοντες, τὰς μὲν αἱρέσεις διήλεγχον καὶ ἀπέβαλλον, οὐδενὶ δὲ τῶν αἰρετικῶν ταύτην ἐπιτιμίαν προσῆγον. Τοιγαροῦν ὁ Ἀπόστολος ἐν δυοῖ μόνοις ἰοποῖς τὴν φωνὴν ταύτην ἐξ ἀνάγκης φαίνεται εἰπών, οὐχ ὀριστικῶ δὲ προσώπῳ ταύτην ἐπήγαγεν, ἐν
25 μὲν τῇ πρὸς Κορινθίους εἰπών, «Εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἔστω ἀνάθεμα» καὶ «Εἴ τις ὑμᾶς

ἐπεκράτησεν εἰς ὅλους ὡς κοινή συνήθεια νὰ λέγεται ὁ τάδε ἔχει πράξει ἐκεῖνο καὶ ἔγινεν αἰτία νὰ ἀναθεματισθῇ ἐκεῖνος ὁ τόπος. Ἐν ἄρα γε αὐτὸ εἶναι τὸ ἀνάθεμα; Ἐὰν καὶ βέβαια τοῦτο ἔχει λεχθῆ ὡσὰν νὰ πρόκειται περὶ κάποιου ἀγαθοῦ πού ἀφιερώνεται εἰς τὸν Θεόν. Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ πού ὀνομάζεις ἀνάθεμα, μήπως τὸ ὅτι πρέπει νὰ ἀφιερῶθῃ αὐτὸς εἰς τὸν διάβολον καὶ νὰ μὴ ἔχη πλέον ἐλπίδα σωτηρίας καὶ νὰ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸν Χριστόν;

3. Καὶ ποῖος εἶσαι σὺ ὁ ὁποῖος ἔχεις τόσον μεγάλην ἐξουσίαν καὶ δύναμιν; Διότι τότε θὰ καθίσῃ ἐπάνω εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ὁυῖος τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ τοποθετήσῃ τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ ἀριστερῶν. Διατί λοιπὸν ἐπιζητεῖς τόσον μεγάλην ἀξίαν, τὴν ὁποίαν ἠξιώθη νὰ λάβῃ μόνον ὁ ὄμιλος τῶν ἀποστόλων καὶ οἱ κατ' ἀπόλυτον ἀκρίβειαν γενόμενοι διάδοχοι αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι εἶναι πλήρεις χάριτος καὶ δυνάμεως; Καὶ πράγματι ἐκεῖνοι φυλάξαντες τὴν ἐντολὴν ἐπακριβῶς, ὡσὰν νὰ ἔβγαζαν τὸν δεξιὸν ὀφθαλμόν, ἔτσι ἀκριβῶς ἐξεδίωξαν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τοὺς αἰρετικούς· πρᾶγμα πού ἀποτελεῖ καὶ ἀπόδειξιν τῆς μεγάλης αὐτῶν συμπαθείας καὶ θλίψεως, διότι ἀπεκόπη ἀξιόλογον μέρος τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο ὠνόμασεν ὁ Θεὸς αὐτὸν δεξιὸν ὀφθαλμόν διὰ νὰ δείξῃ τὴν μεγάλην συμπάθειαν αὐτῶν πού τοὺς ἀπέκοψαν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν.

Ὅθεν καὶ εἰς αὐτὸ καθὼς καὶ εἰς ὅλα ἐφαρμόζοντες μὲ ἀπόλυτον ἀκρίβειαν τὰ ὅσα ἔλαβον, τὰς μὲν αἵρέσεις τὰς ἡλεγχον καὶ τὰς ἀπέβαλλον ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, εἰς κανένα δὲ ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς δὲν ἀπέδιδον αὐτὴν τὴν ἐπιτίμησιν. Καὶ ὁ ἀπόστολος λοιπὸν εἰς δύο μόνον περιπτώσεις φαίνεται νὰ εἶπε τὸν λόγον αὐτὸν ἐξ ἀνάγκης καὶ δὲν ἀπέδωσεν αὐτὴν τὴν λέξιν εἰς ὠρισμένον πρόσωπον· διότι εἰς μὲν τὴν πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν λέγει· «Ἐὰν κανεὶς δὲν ἀγαπᾷ μὲ ὅλην του τὴν ψυχὴν καὶ τὴν δύναμιν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν ὡς εἶναι χωρισμένος ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ»· καί· «Ἐὰν κα-

εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω». Τί οὖν; ὃ
 μηδεὶς τῶν εἰληφότων τὴν ἐξουσίαν τοῦτο πεποίηκεν, ἢ ἀπο-
 φήνασθαι τειλόμηκε, σὺ τολμᾷς ταῦτα ποιεῖν ἐναντία τοῦ δε-
 σποτικοῦ θανάτου διαπρατιόμενος, καὶ προλαμβάνεις τοῦ βασι-
 5 λέως τὴν κρίσιν;

Βούλεσθε μαθεῖν οἷά τις ἐφθέγγαστο ἅγιός τις πρὸς ἡμῶν
 τῆς διαδοχῆς τῶν ἀποσιόλων γινόμενος, ὃς καὶ μαρτυροῦν
 ἤξιωτο; Δεικνὺς τούτου τοῦ λόγου τὸ φορτικόν, ἰσοσούτω ἐ-
 χρήσαιο ὑποδείγματι. Ὁν τρόπον ὃ περιθεὶς ἑαυτῷ ἀλουργίδα
 10 βασιλικήν, ἰδιώτης τυγχάνων, αὐτός τε καὶ οἱ αὐτῷ συνερ-
 γήσαντες ὡς τύραννοι ἀναιροῦνται, οὕτως, ἔφη, οἱ τῆς δεσπο-
 τικῆς ἀποφάσει χρησάμενοι, καὶ ἀνάθεμα τῆς Ἐκκλησίας
 ποιήσαντες ἄνθρωπον, εἰς παντελῆ ὄλεθρον ἀπάγουσιν ἑαυ-
 τοὺς, τὴν ἀξίαν τοῦ Υἱοῦ ἀφαρπάζοντες. Ἐὰρ τὸ τυχόν εἶναι
 15 τὸ τοιοῦτον ἠγεῖσθε, τὸ πρὸ καιροῦ καὶ κριτοῦ τῆς ἰοιούτης ἀπο-
 φάσει καταδικάσαι τινά; Τὸ γὰρ ἀνάθεμα παντελῶς τοῦ
 Χριστοῦ ἀποκόπτει.

Ἄλλὰ τί λέγουσιν οἱ πάντα δεινοὶ τὴν κακίαν; Αἰρετικός,
 φησὶν, ἐκεῖνος γεγένηται, ἔνοικον τὸν διάβολον ἔχων, καὶ
 20 λαλῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν, καὶ πολλοὺς διὰ πιθανολογίας
 καὶ κενῆς ἀπάτης εἰς θυτὸν ἀπωλείας ἀπάγων· καὶ διὰ
 τοῦτο ὑπὸ τῶν Πατέρων ἐκβέβληται, μάλιστα ὃ τούτου διδά-
 σκαλος μοῖραν τῆς Ἐκκλησίας ἀποτεμῶν, ἢ διὰ Παυλιανὸν
 ἢ Ἀπολλινάριον λέγοντες. Περὶ γὰρ τῆς ἐκάστου τούτων
 25 διαφορᾶς ὃ λόγος τοῖς πλείοσι καλῶς τὴν καινοτομίαν διέ-
 φυγεν, διελέγχων τὴν πλάνην ἐν τοῖς μυχοῖς τῆς δεινοτάτης
 προλήψεως κρατηθεῖσαν. «Δίδαξον ἐν πραότητι παιδεύων τοὺς

νεὶς σα̅ς διδάσκη ἄλλο εὐαγγέλιον, διαφορετικὸν ἀπὸ ἐκεῖνο, πὺ ἔχετε παραλάβει, ἂς εἶναι ἀναθεματισμένος»¹⁰. Τί λοιπόν; ἐκεῖνο πὺ δὲν ἔκαμε κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς πὺ ἔλαβαν τὴν ἐξουσίαν ἢ δὲν ἐτόλμησε νὰ ὀμιλήσῃ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, τολμᾶς σὺ νὰ κάμῃς αὐτά, ἐνεργῶν ἀντίθετα ἀπὸ τὸν σκοπὸν τῆς σταυρικῆς θυσίας, καὶ προλαμβάνεις τὴν κρίσιν τοῦ βασιλέως Χριστοῦ;

Θέλετε νὰ μάθετε τί εἶπε κάποιος ἅγιος πρὸ ἡμῶν ὁ ὁποῖος ἦτο ἐκ τῶν διαδόχων τῶν ἀποστόλων, καὶ ὁ ὁποῖος ἠξιώθη καὶ νὰ μαρτυρήσῃ; Διὰ νὰ δείξῃ τὴν βαρύτητα πὺ ἔχει ὁ λόγος αὐτὸς αὐτὸ τὸ παράδειγμα ἐχρησιμοποίησεν. Ὅπως ἀκριβῶς αὐτός, πὺ εἶναι ἰδιώτης καὶ ἐφόρεσε τὴν βασιλικὴν στολήν, θὰ φονευθῆ καὶ αὐτὸς καὶ αὐτοὶ πὺ ἐνήργησαν μαζὶ μὲ αὐτὸν ὡς τύραννοι, ἔτσι, εἶπεν, καὶ αὐτοὶ πὺ ἔκαμαν χρῆσιν τῆς δεσποτικῆς ἀποφάσεως καὶ ἀπέκοψαν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν ἄνθρωπον, ὀδηγοῦν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς ὀλοκληρωτικὴν καταστροφὴν, ἐπειδὴ κλέπτουν ἀπὸ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὴν ἀξίαν του. Ἄρα τὸ θεωρεῖτε ἀσήμαντον αὐτό, τὸ νὰ καταδικάσῃ κανεὶς κάποιον ἀκαίρως καὶ χωρὶς νὰ εἶναι κριτῆς μὲ τέτοιαν ἀπόφασιν; Διότι τὸ ἀνάθεμα ἀποκόπτει τελείως ἀπὸ τὸν Χριστόν.

Ἄλλὰ τί λέγουν οἱ πάντα φοβεροὶ ὡς πρὸς τὴν κακίαν; Ἐχει γίνεῖ, λέγει, ἐκεῖνος αἰρετικὸς, καὶ κατοικεῖ μέσα του ὁ διάβολος καὶ ὀμιλεῖ ὑβριστικῶς περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ πολλοὺς ὀδηγεῖ διὰ διαφορῶν ἐπιχειρημάτων καὶ ἀπάτης εἰς τὸν μεγάλον βυθὸν ἀπωλείας· καὶ διὰ τοῦτο ἔχει ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τοὺς Πατέρας, μάλιστα δὲ ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ ἀπέκοψεν ὀλόκληρον μέρος ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ἐννοοῦντες μὲ αὐτὸ ἢ τὸν Παυλιανὸν ἢ τὸν Ἀπολλινάριον. Διότι ὁ λόγος αὐτὸς περὶ τῆς διαφορετικῆς διδασκαλίας αὐτῶν τῶν δύο ἔκαμε τοὺς περισσοτέρους νὰ ἀποφύγουν τὴν καινοτομίαν, ἐλέγχων αὐστηρῶς τὴν πλάνην ἢ ὀποία ἐκρατήθη εἰς τὰ βάθη τῆς τόσον φοβερῆς προλήψεως· «Νὰ παιδαγωγῆς μὲ πραότητα ἐκείνους, πὺ ἀντιτίθενται εἰς τὴν

ἀντιδιατιθεμένους, μήποτε δῶ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἐξωγρημένοι εἰς ἐκείνου θέλημα».

Ἔκτεινον τὴν τῆς ἀγάπης σαγήνην, ἵνα μὴ τὸ χολὸν ἐκ-
 5 τραπῇ, ἰαθῇ δὲ μᾶλλον· δεῖξον ὅτιπερ ἐκ πολλῆς διαθέσεως τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν θούλει ποιῆσαι κοινόν· ἐπίβαλε τὸ γλυκὺ ἄγκιστρον τῆς συμπαθείας, καὶ οὕτως ἐρευνήσας τὰ κεκρυμμένα, ἀνάσπασον ἐκ τοῦ θάθους τῆς ἀπωλείας τὸν καταδύντα τὸ φρόνημα. Τὸ νομισθὲν καλὸν εἶναι ἐκ προλήψεως ἢ ἀγνοί-
 10 ας, παίδευσον ὡς τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως ἀλλότριον· κἂν μὲν θουληθῇ τοῦτο δέξασθαι ὁ τὴν πλάνην ὑποδεξάμενος ἄνθρωπος, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, ἐκεῖνος ζωῆ ζήσεται, καὶ σὺ τὴν ψυχὴν σου ρύσῃ· εἰ δὲ μὴ θούλειται, ἀλλ' ἐμμένει φιλονεικῶν, ὅπως ἂν μὴ ὑπεύθυνος γένη, διαμαρτύρου
 15 μόνον μετὰ μακροθυμίας καὶ χρησιότητος, ἵνα μὴ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐκζητήσῃ ἐκ χειρὸς σου ὁ κριτής· μὴ μισῶν, μὴ ἀποστρεφόμενος, μὴ διώκων, ἀλλὰ τὴν ἀγάπην ἐπιδεικνὺς εἰλικρινῆ καὶ ἀληθῆ πρὸς αὐτόν. Ταύτην κέρδιον, κἂν μηδὲν ἕτερον ὠφελῆς, αὕτη μεγάλη ὠφέλεια, τοῦτο μέγα κέρδος,
 20 τὸ ἀγαπῆσαι καὶ διδάξαι τὴν τοῦ Χριστοῦ μαθητείαν. «Ἐν τούτῳ γάρ», φησί, «γνώσονται ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχετε ἐν ἀλλήλοις»· ἥς μὴ παρούσης, οὔτε γνῶσιν μουσικῶν Θεοῦ, οὐ πίστιν, οὐ προφητείαν, οὐκ ἀκτιμοσύνην, οὐ τὴν ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίαν ὠφελεῖν ἀπέδειξεν ὁ Ἀπό-
 25 στολος. «Ἐὰν» γάρ, φησὶν, «ἔχω τὰ μυστήρια πάντα, καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν καὶ πίστιν, ὥστε ὄρη μεθισιάνειν, ἀγάπην

11. Β' Τιμ. 2, 25-26.

12. Ἰω. 13, 35.

ἀλήθειαν, μήπως καὶ ὁ Θεὸς τοὺς δώσει κάποτε μετάνοιαν, διὰ νὰ γνωρίσουν ἔτσι καλὰ τὴν ἀλήθειαν, καὶ ξυπνήσουν καὶ συνέλθουν ἀπὸ τὴν παγίδα τοῦ διαβόλου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔχουν συλληφθῆ ὡς δοῦλοι διὰ νὰ πράττουν τὸ θέλημά του»¹¹.

Ἄπλωσε τὰ δίκτυα τῆς ἀγάπης, διὰ νὰ μὴ λοξοδρομήσῃ ὁ ἀτελής πνευματικά, μᾶλλον δὲ νὰ θεραπευθῆ· δείξε ὅτι ἀπὸ μεγάλην διάθεσιν θέλεις νὰ κάμῃς κοινὸν τὸ ἀγαθὸν ποὺ ἔχεις σύ· ρίψε τὸ γλυκὺ ἄγκιστρον τῆς συμπαθείας καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀφοῦ ἐρευνήσῃς τὰ κεκρυμμένα ἐκρίζωσε ἀπὸ τὸ βάθος τῆς ἀπωλείας αὐτὸν ποὺ συσκοτίζει τὸν νοῦν. Ἐκεῖνο ποὺ ἐθεωρήθη ὅτι εἶναι καλὸν εἴτε ἐκ προλήψεως εἴτε ἐξ ἀγνοίας, δίδαξε ὅτι εἶναι ξένον πρὸς τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν, καὶ ἂν μὲν θελήσῃ νὰ δεχθῆ τοῦτο ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐδέχθη τὴν πλάνην, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ προφήτου, ἐκεῖνος θὰ ζήσῃ εἰς τὴν ζωὴν καὶ σὺ θὰ σώσῃς τὴν ψυχὴν σου, ἐὰν ὅμως δὲν θέλῃ νὰ τὸ παραδεχθῆ, ἀλλὰ ἐπιμένει νὰ φιλονεικῆ, διὰ νὰ μὴ γίνῃς ὑπεύθυνος, νὰ διαμαρτυρηθῆς μόνον μὲ μακροθυμίαν καὶ ἐπιείκειαν, διὰ νὰ μὴ ζητήσῃ ὁ κριτὴς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀπὸ τὰ ἰδικά σου χέρια· νὰ διαμαρτυρηθῆς πρὸς αὐτὸν χωρὶς νὰ ἐκδηλώσῃς τὸ μῖσος, τὴν ἀποστροφὴν, χωρὶς νὰ τὸν καταδιώξῃς, ἀλλὰ νὰ κάμῃς τοῦτο δεικνύων πρὸς αὐτὸν τὴν ἀληθῆ καὶ εἰλικρινῆ ἀγάπην. Αὐτὴν νὰ κερδήσῃς καὶ ἂν τίποτε ἄλλο ἀκόμα δὲν ὠφελήσῃς, αὐτὴ εἶναι μεγάλη ὠφέλεια, τοῦτο εἶναι μεγάλο κέρδος, τὸ νὰ ἀγαπήσῃς καὶ νὰ διδάξῃς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Διότι λέγει· «Μὲ αὐτὸ θὰ μάθουν καὶ θὰ πειθοῦν ὅτι εἶσθε μαθηταὶ μου, ἐὰν ἔχετε ἀγάπην μεταξύ σας»¹². καὶ ἂν αὐτὴ δὲν εἶναι παροῦσα ἀπέδειξεν ὁ ἀπόστολος ὅτι οὔτε ἡ γνῶσις τῶν μυστηρίων, οὔτε ἡ πίστις, οὔτε τὸ χάρισμα τῆς προφητείας, οὔτε ἡ ἀκτημοσύνη, οὔτε ἡ ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρία ὠφελοῦν. Διότι λέγει· «Ἐὰν γνωρίζω ὅλα τὰ ἄγνωστα καὶ ἀπόκρυφα μυστήρια, καὶ ὅλην τὴν γνῶσιν ποὺ ἠμπορεῖ νὰ

δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι· καὶ ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀγγέλων λαλῶ, καὶ ἐὰν ψωμίσω μου πάντα τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα κανθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι. Ἡ ἀγάπη χρησιεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐ ζῆτιεῖ τὰ ἐαυτῆς, πάντα σιέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει».

4. Οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν, ἀγαπητοί, τοιαύτην περὶ Χριστὸν διάθεσιν ἐνεδείξατο, οἷαν ἡ ἀγία ἐκείνη ψυχὴ· οὐδεὶς ἐτόλμησεν ἀνθρώπων πλὴν ἐκείνου τοιαῦτα φθέγγασθαι ρήματα. Αὐτὴν τὴν ψυχὴν περιεκαίειτο λέγων, «Ἀντιαναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν σαρκί μου»· καὶ τό, «Ἡὐχόμην αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου»· καί, «Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ;». Καὶ τοσαύτην ἔχων περὶ Χριστὸν διάθεσιν, οὐχ ὕβρεις, οὐκ ἀνάγκας, οὐκ ἀναθέματα ἐπέφερον οὐδενί· ἢ γὰρ ἂν οὐ τοσαῦτα ἔθνη καὶ πόλεις δλοκλήρους προσέφερε τῷ Θεῷ· ἀλλὰ ταπεινούμενος, τυπιόμενος, κολαφιζόμενος, γέλωσ παρὰ πᾶσι γενόμενος, ταῦτα ἔπρατιε, κολακεύων, παρακαλῶν, δεόμενος.

20 Οὕτως οὖν καὶ πρὸς Ἀθηναίους τὴν εἴσοδον ποιησάμε-

13. Α' Κορ. 13, 1 ἐέ.

14. Κολ. 1, 24.

15. Ρωμ. 9, 3.

16. Β' Κορ. 11, 29.

χωρέση ἀνθρωπίνη διάνοια καὶ ἐὰν ἔχω τὴν πίστιν εἰς ὄλην τῆς τὴν πληρότητα, ὥστε μὲ τὴν δύναμιν τῆς νὰ μετακινῶ βουνά, δὲν ἔχω ὅμως ἀγάπην, τίποτε δὲν ὠφελοῦμαι καὶ ἐὰν ἔχω τὴν ἰκανότητα ὥστε νὰ ἐννοῶ καὶ νὰ ὀμιλῶ τὰς γλώσσας τῶν ἀγγέλων, καὶ ἂν διαθέσω ὅλα μου τὰ ὑπάρχοντα διὰ νὰ ἀγοράσω ψωμιὰ καὶ θρέψω μὲ τὰ ἴδια μου τὰ χέρια τοὺς πεινῶντας, καὶ ἂν παραδώσω τὸ σῶμα μου νὰ καῆ εἰς τὴν φωτιάν, ἀλλὰ δὲν ἔχω ἀγάπην, δὲν εἶμαι τίποτε. Ἡ ἀγάπη εἶναι εὐεργετικὴ καὶ ἐξυπηρετικὴ, δὲν ὑπερηφανεύεται καὶ δὲν ξυπάζεται, δὲν ζητεῖ ἐγώϊστικῶς τὰ ἰδικά τῆς συμφέροντα, σκεπάζει καὶ ὑποφέρει καὶ δικαιολογεῖ ὅλα τὰ μειονεκτήματα καὶ τὰ ἐλαττώματα τοῦ πλησίον, πιστεύει καὶ δέχεται μὲ ἐμπιστοσύνην κάθε τι καλὸν διὰ τὸν πλησίον, τὰ πάντα καὶ πάντοτε ἐλπίζει διὰ τὴν διόρθωσιν τῶν παρεκτρεπομένων, εἰς ὅλα δεικνύει ὑπομονὴν ἀπέναντι τοῦ πλησίον»¹³.

4. Κανεῖς ἀπὸ ἐσᾶς, ἀγαπητοί, δὲν ἔδειξε διὰ τὸν Χριστὸν τέτοιαν διάθεσιν, ὅσην ἡ ἀγία ἐκείνη ψυχὴ· κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, πλην ἐκείνου, δὲν ἐτόλμησε νὰ εἰπῆ τέτοια λόγια. Αὐτὴν τὴν ψυχὴν περιεκαίετο λέγων· «Ἀναπληρῶν ὅσα δὲν ἐπρόφθασε νὰ πάθῃ διὰ μᾶς ὁ Χριστός»¹⁴, καὶ τό, «Θὰ ηὐχόμεον δὲ νὰ χωρισθῶ ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸν Χριστὸν καὶ νὰ γίνω ἀνάθεμα, ἐὰν ἦτο δυνατὸν μὲ τὴν καταδίκην μου αὐτὴν νὰ σωθοῦν οἱ κατὰ σάρκα ἀδελφοί μου»¹⁵, καί· «Ποῖος χριστιανὸς ἀσθενεῖ καὶ δὲν ἀσθενῶ μαζί του καὶ δὲν συμπάσχω καὶ ἐγώ;»¹⁶. Καὶ ἐνῶ ἦτο τέτοια ἡ κατάστασις τῆς ψυχῆς του διὰ τὸν Χριστόν, οὔτε ὕβρεις, οὔτε βίαν, οὔτε ἀναθέματα ἐξεστόμισε διὰ κανένα, διότι ἄλλως δὲν θὰ προσέφευγεν εἰς τὸν Θεὸν τόσα ἔθνη καὶ ὀλοκλήρους πόλεις· ἀλλὰ ἐνῶ ἐταπεινοῦτο, ἐκτυπᾶτο, ἐραπίζετο, καὶ ἐγένετο περίγελως εἰς ὅλους, ἔπραττεν αὐτά, καταπραῦνων, παρηγορῶν, καὶ προσευχόμενος ὑπὲρ τῶν συνανθρώπων του.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὅταν εἰσῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ

ρος, καὶ πάντας μεμηνότας εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν εὐρών, οὐκ ὠνείδισε τούτους εἰπών. Ἐθεοὶ ἔστε ὑμεῖς καὶ ἀσεβεῖς παντελῶς· οὐκ εἶπε, Πάντα θεὸν ἠγεῖσθε ὑμεῖς, τὸν Θεὸν μόνον ἀρνεῖσθε τὸν Δεσπότην καὶ δημιουργὸν τοῦ παν-
 5 τός· ἀλλὰ τί; «Περιερχόμενος», φησί, «καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εὐρον καὶ θωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο, Ἄγνωσιῶ Θεῶ. Ὅν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν». Ὡ τοῦ θαύματος, ᾧ τῶν παιρικῶν σπλάγγων! Εὐσεβεῖν εἶπεν Ἑλληνας, καίτοι εἰδωλολάτρας,
 10 καίτοι ἀσεβοῦντας. Διὰ τί; Ἐπέπερ ὡς εὐσεβεῖς ἐπειέλουν τὴν οἰκείαν θρησκείαν, Θεὸν νομίζοντες σέβειν, τοῦτο πείσαντες ἑαυτούς.

Τούτου μιμητὰς ὑμᾶς γίνεσθαι πάντας παρακαλῶ, καὶ ἑμαυτὸν σὺν ὑμῖν. Εἰ γὰρ ὁ προοινώσκων Κύριος τὴν ἐκά-
 15 στου προαίρεσιν, καὶ εἰδὼς ὁποῖός τις ἕκαστος ἡμῶν γενήσεται, τοῦτο πεποίηκε, διὰ τὸ τὰς δωρεὰς καὶ φιλοτιμίας τὰς παρ' αὐτοῦ πληρῶσαι (οὐ γὰρ ἐπὶ κακοῖς κίττει ὁ Θεός)· καὶ οὕτω τῶν κοινῶν ἠξίωσεν ἀγαθῶν, πάντας μιμητὰς αὐτοῦ θουλόμενος εἶναι, πῶς τὰ ἐναντία ποιεῖς καὶ ἐν
 20 ἐκκλησίᾳ συνέρχῃ, τὴν θυσίαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐκτελῶν; Οὐκ ἴσῃτε διὰ κάλαμον συντεθλασμένον οὐκ ἀπέκλασε καὶ στυππεῖον καπνιζόμενον οὐκ ἔσβεσε; Τίς δὲ τούτου ἡ δύναμις; Ἄκουε, διὰ τὸν Ἰούδαν καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν ἐξοκείλαντας οὐκ ἀπέβαλεν, ἄχρις οὗ ἑαυτὸν ἐλκύσας ἕκαστος τῇ πλάνῃ
 25 παρέδωκεν. Οὐχ ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων τὰς ἱκετηρίας προσφέρομεν; οὐχ ὑπὲρ ἐχθρῶν καὶ μισούντων καὶ

17. Πράξ. 17, 23.

18. Ἦσ. 42, 3.

ἐπεσκέφθη τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς εὖρεν ὄλους νὰ εἶναι προσκολλημένοι εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν δὲν τοὺς ὠνείδισε λέγων, Σεῖς εἶσθε ἄθεοι καὶ ἐντελῶς ἀσεβεῖς· δὲν τοὺς εἶπε, Τὰ πάντα τὰ θεωρεῖτε ὡς θεὸν καὶ ἀρνεῖσθε μόνον τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινὸν τὸν Κύριον καὶ δημιουργὸν τοῦ παντός· ἀλλὰ τί τοὺς εἶπεν; «Καθὼς ἐπερνοῦσα τοὺς δρόμους τῆς πόλεώς σας», λέγει, «καὶ ἔβλεπα μὲ προσοχὴν τὰ ἱερά ποὺ σέβεσθε, εὐρῆκα καὶ ἓνα βωμὸν εἰς τὸν ὁποῖον ἦτο χαραγμένη ἡ ἐπιγραφή, εἰς τὸν ἄγνωστον Θεόν. Αὐτὸν λοιπὸν τὸν ὁποῖον σέβεσθε χωρὶς νὰ τὸν γνωρίζετε, αὐτὸν ἐγὼ κηρύττω εἰς ἐσᾶς»¹⁷. Ὡ τοῦ θαύματος, ὦ τῆς πατρικῆς εὐσπλαγχνίας! Ὡνόμασεν εὐσεβεῖς τοὺς Ἑλληνας, μολονότι ἦσαν εἰδωλολάτραι, μολονότι ἦσαν ἀσεβεῖς. Διατί; Ἐπειδὴ ἔπεισαν τοὺς ἑαυτοὺς των ὅτι ἐπιτέλουν τὰ θρησκευτικά των καθήκοντα ὡς εὐσεβεῖς, νομίζοντες ὅτι σέβονται τὸν Θεόν.

Παρακαλῶ ὄλους ἐσᾶς καὶ μαζὶ μὲ σᾶς καὶ τὸν ἑαυτόν μου νὰ γίνωμεν μιμηταὶ τοῦ Παύλου. Διότι ἐὰν ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος προγνωρίζει τὴν προαίρεσιν τοῦ καθενὸς καὶ γνωρίζει τί θὰ γίνῃ κάθε ἓνας ἀπὸ ἡμᾶς, ἔκαμε τοῦτο, διὰ νὰ ἐκπληρωθοῦν αἱ παρ' αὐτοῦ παρεχομένα δωρεαὶ καὶ ἡ ἔνθερμος ἀγάπη του (διότι δὲν κτίζει καὶ δὲν δημιουργεῖ ὁ Θεὸς διὰ νὰ ἐξυπηρετῇ τὸ κακὸν) καὶ ἔτσι μᾶς ἠξίωσεν τῶν κοινῶν ἀγαθῶν, θέλων νὰ εἶναι ὄλοι μιμηταὶ του, πῶς πράττεις σὺ τὰ ἀντίθετα καὶ ἔρχεσαι καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ πραγματοποιεῖς καὶ τὴν θυσίαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ; Δὲν γνωρίζετε ὅτι αὐτὸς δὲν συνέτριψε τὴν λυγισμένην κάλαμον καὶ στυπτεῖον ποὺ ἐτρεμόσβηνε καὶ ἐκάπνιζε δὲν τὸ ἔσθησε;¹⁸ Ποία δὲ εἶναι ἡ δύναμις αὐτοῦ; Ἄκουε, ὅτι τὸν Ἰούδαν καὶ τοὺς κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον μὲ αὐτὸν παρεκτραπέντας δὲν τοὺς ἐξεδίωξεν, μέχρις ὅτου κάθε ἓνας μόνος του ἔσυρε τὸν ἑαυτόν του καὶ τὸν παρέδωσεν εἰς τὴν πλάνην. Δὲν προσφέρομεν τὰς ἱκεσίας ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων τοῦ λαοῦ; δὲν ἔχομεν ἐντολὴν νὰ προσευχώμεθα

διωκόντων προσεύχεσθαι ἐνετάλθημεν; Ἴδου τὴν δουλείαν πληροῦμεν, ἴδου παρακαλοῦμεν ὑμᾶς· ἡ χειροτονία οὐκ εἰς ἐξουσίαν φέρει, οὐκ εἰς ὕψος ἐπαίρει, οὐ δεσποτείαν παρέχει· πάντες τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἐλάβομεν, πάντες εἰς υἱοθεσίαν ἐκλήθημεν· οὓς δὲ ὁ Πατήρ ἐδοκίμασε, τούτους κατ' ἐξουσίαν τοῖς ἰδίοις ἀδελφοῖς δουλεύειν ἡξίωσεν.

Τὴν δουλείαν οὖν πληροῦντες παρακαλοῦμεν ὑμᾶς καὶ διαμαρτυρόμεθα, ἀποσιῆσαι τοῦ τοιοῦτου κακοῦ. Ἡ γὰρ ζῆ καὶ πάρεστιν ἐν τῷ θνητῷ βίῳ τούτῳ, ἣ τέθνηκεν, ὃν ἀνιθεματίζειν προήρησαι. Εἰ μὲν οὖν ἔτι περίεστιν, ἀσεβεῖς ἀποκόπιων τὸν ἐν τρεπίσῃτι ὄντα καὶ μειτατεθῆναι δυνάμενον ἐκ τοῦ κακοῦ εἰς τὸ ἀγαθόν· εἰ δὲ τέθνηκεν, πολλῶ μᾶλλον. Τί δήποτε; Ὅτι τῷ ἰδίῳ Κυρίῳ σιγήκει ἢ πίπτει, οὐκ ἐπιὸ ἐξουσίαν ἀνθρωπίνην τυγχάνων· καὶ τὸ κεκρυμμένον τῷ τῶν αἰώνων κριτῆ, ἐπισφαλὲς ἀποφαίνεσθαι, μόνῳ εἰδότι καὶ μέτρα γνώσεως καὶ ποσότητα πίστεως. Πόθεν γὰρ ἴσμεν, εἰπέ μοι, παρακαλῶ, ποίοις ῥήμασι κατηγορήσει ἑαυτοῦ, ἣ καὶ ἀπολογήσεται ἐν ἡμέρᾳ, ὅτε μέλλει ὁ Θεὸς κρίνειν τὰ κρυπὰ τῶν ἀνθρώπων; Ὅντως ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. «Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο;». Τάχα οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν, ἀγαπητοί, ἡξιῶσθαι βαπίσματος οἶεται, οὐδεὶς ἐπίσταιται κρίσιν μέλλουσαν γίνεσθαι πώποτε. Τί λέγω κρίσιν; αὐτὸν τὸν θάνατον καὶ τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἔξοδον ἡγνοή-

ὕπὲρ τῶν ἐχθρῶν μας, ὑπὲρ ἐκείνων ποὺ μᾶς μισοῦν καὶ μᾶς διώκουν; Ἴδου ἐκπληροῦμεν τὴν ὑπηρεσίαν ποὺ μᾶς ἀνετέθη, ἴδου σᾶς παρακαλοῦμεν· ἡ χειροτονία δὲν φέρει κάποιον εἰς τὴν ἐξουσίαν, δὲν τὸν κάνει ἀλαζόνα, δὲν τοῦ δίδει ἐξουσίαν κυρίου ἐπὶ δούλων· διότι ὅλοι ἐλάβομεν τὸ ἴδιον ἅγιον Πνεῦμα, ὅλοι ἐκλήθημεν νὰ γίνωμεν υἱοί· ἀλλ' ὅμως ἐκείνους ποὺ ὁ Πατὴρ ἐδοκίμασε καὶ ἔκρινεν ὡς ἀξίους εἰς αὐτοὺς ἔκαμε τὴν τιμὴν καὶ τοὺς ἔδωσε τὴν ἐξουσίαν νὰ ὑπηρετοῦν τοὺς ἀδελφούς των.

Ἐκπληροῦντες λοιπὸν αὐτὴν τὴν ὑπηρεσίαν σᾶς παρακαλοῦμεν καὶ ζητοῦμεν ἀπὸ ἐσᾶς μὲ ἐπιμονὴν νὰ ἀπομακρυνθῆτε ἀπὸ τὸ κακὸν αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Διότι ἢ ζῆ καὶ εἶναι παρῶν εἰς τὴν θνητὴν αὐτὴν ζωὴν, ἢ ἔχει ἀποθάνει, αὐτὸς τὸν ὁποῖον θέλεις νὰ ἀναθεματίσης. Ἐὰν μὲν λοιπὸν ζῆ ἀκόμη, ἀσεβεῖς, διότι ἀπομακρύνεις ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν αὐτὸν εἰς τὸν ὁποῖον ὑπάρχει ἡ δυνατότης νὰ μεταβληθῆ καὶ ἡμπορεῖ νὰ μετατεθῆ ἀπὸ τὸ κακὸν εἰς τὸ ἀγαθόν· ἐὰν δὲ ἔχη ἀποθάνει πολὺ περισσότερον ἀσεβεῖς. Διατί; Διότι αὐτὸς πλέον εὐρίσκεται πλησίον τοῦ Κυρίου ἢ μακρὰν αὐτοῦ καὶ δὲν εὐρίσκεται πλέον ὑπὸ ἀνθρωπίνην ἐξουσίαν· καὶ αὐτὸ ποὺ ἔχει κρυβῆ διὰ τὸν κριτὴν τῶν αἰώνων, εἶναι ἐπικίνδυνον εἰς ἡμᾶς νὰ ἀποφαινώμεθα δι' αὐτὸ καθ' ὅτι ἐκεῖνος μόνον γνωρίζει καὶ μέτρα γνώσεως καὶ ποσότητα πίστεως. Διότι, εἶπέ μου, σὲ παρακαλῶ, ἀπὸ ποῦ γνωρίζομεν τοὺς λόγους μὲ τοὺς ὁποίους θὰ κατηγορήσῃ τὸν ἑαυτὸν του ἢ καὶ θὰ ἀπολογηθῆ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ποὺ πρόκειται ὁ Θεὸς νὰ κρίνῃ τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων; Πράγματι εἶναι ἀνεξερεύνητοι αἱ κρίσεις αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. «Διότι ποῖος ἐγνώρισε τὸν νοῦν τοῦ Κυρίου, ἢ ποῖος ἔγινε σύμβουλος αὐτοῦ;»¹⁹. Τάχα κανεῖς ἀπὸ σᾶς, ἀγαπητοί, νὰ μὴ γνωρίζῃ ὅτι ἔχει ἀξιωθῆ τοῦ βαπτίσματος, νὰ μὴ θέλῃ νὰ γνωρίζῃ ὅτι κάποτε θὰ γίνῃ ἢ μέλλουσα κρίσις. Καὶ διατί ὁμιλῶ διὰ μέλλουσαν κρίσιν; ἠγνοήσαμεν αὐτὸν τὸν θάνατον καὶ τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἔ-

σαμεν, ἐκ τῆς ἐπισκοπήσεως ἡμᾶς φρενίτιδος τῶν τοῦ θίου πραγμάτων.

Ἀπόσιγτε τοῦ τοιούτου κακοῦ, παρακαλῶ. Ἴδου λέγω καὶ διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν
 5 ἀγγέλων, ὡς μεγάλου κακοῦ καὶ πυρὸς ἀνηκέστου γενήσεται ἡμῖν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως αἴτιον. Εἰ γὰρ ἐν τῇ παρασιτάσει τῶν παρθένων τοὺς μετὰ λαμπρᾶς πίσιως καὶ φαιδρότητας θίου ζήσαντας, ὡς αὐτοῦ θεωροῦντος τὰ ἔργα αὐτῶν τοῦ τῶν ὅλων Δεσπότου, ἀλλοτρίους τοῦ νυμφῶνος
 10 διὰ τὸ ἀσυμπαθὲς ἐποίησεν, πῶς ἡμεῖς, οἱ κατὰ πᾶσαν ἄδειαν δαισιώμενοι, καὶ ἀνηλεῶς τοῖς ὁμοφύλοις προσφερόμενοι, σωτηρίας ἀξιωθῶμεν;

Διὸ δέομαι ὑμῶν, μὴ παρέργως τῶν τοιούτων λόγων ἀκούσητε. Τὰ γὰρ αἰρετικὰ δόγματα, τὰ παρ' ὧν παρελά-
 15 θομεν, ἀναθεματίζειν χρὴ καὶ τὰ ἀσεβῆ δόγματα ἐλέγχειν, πᾶσαν δὲ φειδῶ ἀνθρώπων ποιεῖσθαι καὶ εὐχεσθαι ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας.

Γένοιτο δὲ πάντας ἡμᾶς τῆς περὶ τὸν Θεὸν καὶ πλησίον ἀγάπης ἀντεχομένους, καὶ τῶν δεσποτικῶν ἐντολῶν τὴν ἐρ-
 20 γασίαν πληροῦντας, μετὰ ἐλέους καὶ φαιδρῶν λαμπάδων ἀπαντῆσαι ἐν ἡμέρᾳ τῆς ἀνασιτάσεως αὐτῷ τῷ ἐπουρανίῳ νυμφίῳ, προσφέροντας αὐτῷ πλείστους ἐν δόξῃ ὠφεληθέντας ἐκ τῆς ἡμῶν συμπαθείας, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα ἅμα
 25 τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς αἰῶνας. Ἀμήν.

ξοδον τῆς ψυχῆς ἐξ αἰτίας τῆς μανίας ποῦ μᾶς κατεκυρίευσεν διὰ τὰ πράγματα τῆς ζωῆς.

Ἀπομακρυνθῆτε ἀπὸ αὐτὸ τὸ κακόν, παρακαλῶ. Ἴδου τὸ λέγω καὶ τὸ ἐπιβεβαιώνω ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων ὅτι θὰ γίνῃ αὐτὸ μεγάλη αἰτία κακῶν καὶ καταστρεπτικοῦ πυρὸς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Διότι, ἐὰν σύμφωνα μὲ τὸ παράδειγμα τῶν παρθένων, ἐκείνους ποῦ ἔζησαν μὲ λαμπρὰν πίστιν καὶ φωτεινὸν βίον, ὅταν ὁ τῶν ὄλων Κύριος ἐξήτασε τὰ ἔργα αὐτῶν, τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὸν νυμφῶνα, ἀπὸ ἔλλειψιν συμπαθείας, πῶς ἐμεῖς, οἱ ὅποιοι ζῶμεν μὲ πλήρη ἀφοβίαν καὶ συμπεριφερόμεθα πρὸς τοὺς συνανθρώπους μας τόσο σκληρά, θὰ ἀξιωθῶμεν τῆς σωτηρίας;

Διὰ τοῦτο οἶς παρακαλῶ νὰ μὴ θεωρήσετε τὰ λόγια αὐτὰ περιττά. Τὰς μὲν λοιπὸν αἵρετικὰς διδασκαλίας, τὰς ὁποίας παρελάβομεν ἀπὸ μερικοὺς πρέπει νὰ τὰς ἀναθεματίζωμεν καὶ νὰ ἐλέγχωμεν τὰς ἀσεβεῖς διδασκαλίας, νὰ ἐπιδεικνύωμεν ὅμως κάθε εὐσπλαγχνίαν διὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ εὐχώμεθα ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν.

Εὐχομαι ὅλοι ἐμεῖς νὰ ἐπιδεικνύωμεν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπην καὶ νὰ πληροῦμεν τὴν ζωὴν μας μὲ τὰς δεσποτικὰς ἐντολάς, ὥστε νὰ συναντήσωμεν μετὰ ἐλέους καὶ λαμπρῶν λαμπάδων κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως αὐτὸν τὸν ἐπουράνιον νυμφίον, προσφέροντες εἰς αὐτὸν ἐν δόξῃ πάρα πολλοὺς ποῦ ὠφελήθησαν ἐκ τῆς ἐπιεικείας μας, διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα ἢ δόξα συγχρόνως καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΤΑΙΣ ΚΑΛΑΝΔΑΙΣ

ἐλέχθη δὲ κατὰ τῶν παρατηρούντων τὰς νεομηνίας, καὶ κατὰ τὴν πόλιν χορείας τελούντων, καὶ εἰς τὸ ρητὸν τοῦ Ἀποστόλου· «Τὸ πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε».

5 1. Καθάπερ χορὸς τὸν κορυφαῖον ἐπιζητεῖ, καὶ ναυιῶν πλήρωμα τὸν κυβερνήτην, οὕτω καὶ ὁ τῶν ἱερέων τούτων σύλλογος τὸν ἀρχιερέα καὶ κοινὸν πατέρα τήμερον. Ἄλλὰ ἐπὶ μὲν τοῦ χοροῦ καὶ τοῦ πλοίου πολὺ καὶ τοῦ κόσμου, καὶ τῆς ἀσφαλείας, ἢ τῶν προεσιῶτων ἀπουσία παρασπᾶται πολ-
10 λάκις· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως. Εἰ γὰρ καὶ μὴ τῇ σαρκὶ πάρεσιν, ἀλλὰ τῷ πνεύματι πάρεσι, καὶ νῦν μεθ' ἡμῶν ἐστὶν οἴκοι καθήμενος, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς μετ' ἐκείνου ἐσιῶτες ἐνταῦθα. Τοιαύτη γὰρ ἡ τῆς ἀγάπης δύναμις, τοὺς ἐκ πολιοῦ διασιήματος ὄντας συναγαγεῖν εἴωθε καὶ συνδεῖν. Τὸν γοῦν
15 ἐν ἀλλοιρίᾳ διατρίβοντα καὶ μακροῖς διειρογόμενον ἡμῶν πελάγειν ἂν φιλῶμεν, καθ' ἐκάστην φανταζόμεθα τὴν ἡμέραν, ὥσπερ ἂν πρὸς τινα ἀηδῶς ἔχωμεν, οὐδ' ἐγγὺς ἐσιῶτα βλέπειν δοκοῦμεν πολλάκις. Οὕτω παρούσης μὲν ἀγάπης οὐδὲν βλάβος ἐκ τοῦ κατὰ τὸν τόπον διασιήματος, ἀπούσης
20 δὲ οὐδὲν ὄφελος ἐκ τῆς τῶν τόπων ἐγγύτητος.

Πρῶην γοῦν ἡμῶν ἐγκωμιαζόντων τὸν μακάριον Παῦλον, οὕτως ἐσκιριθήσατε, ὡς αὐτὸν ὁρῶντες παρόντα· καίτοι τὸ μὲν σῶμα ἐν τῇ βασιλίδι κεῖται Ρώμῃ, ἢ δὲ ψυχὴ ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Θεοῦ· «Δικαίων γὰρ ψυχαὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ, καὶ
25 οὐ μὴ ἄφηται αὐτῶν βάσανος»· ἀλλ' ὁμως ἡ τῆς ἀγάπης

1. Ἔτσι ὀνομάζεται ἡ πρώτη τοῦ νέου μηνός· ἐσήμαινεν ὁμως καὶ τὴν ἑορτὴν ποὺ ἐγένετο κατὰ τὴν πρώτην τοῦ μηνός. Συνηρημένος τύπος τῆς λέξεως Νεομηνία.

2. Σοφ. Σολ. 3, 1.

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΚΑΛΑΝΔΑΣ

ἔξεφωνήθη δὲ ἐναντίον αὐτῶν πρὸ παρακολουθοῦν τὰς νομηνίας¹ καὶ πρὸ διοργανῶνον χοροὺς εἰς τὴν πόλιν· καὶ εἰς τὸ ρητὸν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «Τὰ πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε».

1. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ χορὸς ἀπαιτεῖ τὸν κορυφαῖον καὶ τὸ πλήρωμα τῶν ναυτῶν τὸν Κυβερνήτην, ἔτσι καὶ ἡ συγκέντρωσις αὐτῆ τῶν ἱερέων ἀναζητεῖ σήμερα τὸν κοινὸν πατέρα, τὸν ἀρχιερέα. Ἀλλὰ προκειμένου περὶ τοῦ χοροῦ καὶ τοῦ πλοίου ἡ ἀπουσία τῶν ἀρχηγῶν προκαλεῖ μεγάλην ἀταξίαν καὶ ἀνασφάλειαν, ἐδῶ ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον. Διότι καὶ ἂν δὲν εἶναι παρῶν σωματικῶς, εἶναι παρῶν μετὰ τὸ πνεῦμα του καὶ στέκει τώρα μαζί μας, ἐνῶ εὐρίσκεται εἰς τὸ σπίτι, ὅπως καὶ ἡμεῖς εἴμεθα μαζί του ἐνῶ εὐρισκόμεθα ἐδῶ. Διότι τέτοια εἶναι ἡ δύναμις τῆς ἀγάπης, καθόσον συγκεντρώνει αὐτοὺς πρὸ εὐρίσκονται εἰς μεγάλην ἀπόστασιν καὶ τοὺς ἐνώνει. Αὐτὸν λοιπὸν πρὸ ζῆ εἰς ξένην χώραν καὶ τὸν χωρίζουν ἀπὸ ἡμᾶς ἀπέραντα πελάγη, ἂν τὸν ἀγαπῶμεν, τὸν ἐνθυμούμεθα κάθε ἡμέραν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὅταν ἀπεχθανώμεθα κάποιον, νομίζομεν πῶς δὲν τὸν βλέπομεν, ἀκόμη καὶ ἂν στέκη πολὺ πλησίον μας. Ἔτσι, ἂν ὑπάρχη ἀγάπη, δὲν βλάπτει καθόλου ἡ ἀπόστασις, ἐὰν ὅμως δὲν ὑπάρχη, οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἔχομεν ἀπὸ τὴν μικρὰν ἀπόστασιν.

Προηγουμένως λοιπὸν ὅταν ἐγκωμίαζα τὸν μακάριον Παῦλον, τόσον πολὺ ἐχαρήκατε, ὡσὰν νὰ τὸν ἐβλέπατε παρόντα, παρὰ τὸ ὅτι τὸ μὲν σῶμα του εὐρίσκεται εἰς τὴν πρωτεύουσαν Ρώμην, ἡ δὲ ψυχὴ του εἰς τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ· «διότι αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων εὐρίσκονται εἰς τὰ χέρια τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν θὰ τὰς ἐγγίση βάσανος»². ὅμως ἡ δύναμις

δύναμις πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτὸν ἔστησε τῶν ὑμετέρων. Καὶ ἐβουλόμην μὲν εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν καταβῆναι καὶ τήμερον, ἀλλὰ πρὸς ἕτερα κατεπείγοντα ἡμῖν ὁ λόγος ὤρμηται, τὰ σήμερον ὑπὸ τῆς πόλεως ἀπάσης ἀμαρτηθέντα. Τοὺς
 5 γὰρ ἀκούοντας τῶν ἐγκωμίων Παύλου πρότερον τῆς ἀρετῆς τοῦ Παύλου ζηλωτὰς εἶναι χρὴ, καὶ τῆς τοιαύτης ἀκροάσεως ἀξίους. Ἐπεὶ οὖν οὐ πάρεστιν ἡμῖν ὁ πατήρ, φέρε, ταῖς εὐχαῖς ταῖς ἐκείνου θαρρήσαντες τῆς πρὸς ὑμᾶς διδασκαλίας ἀψώμεθα.

- 10 Καὶ γὰρ Μωϋσῆς οὐ παρὼν τῷ σώματι τοῖς πολεμοῦσιν, οὐδὲν ἔλαιον τῶν πολεμούντων, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλέον, εἰς τὴν μάχην συνετέλεσεν ἐκείνην, τῇ τῶν χειρῶν ἐκτάσει τὰ πράγματα τῶν οἰκείων ἐπαίρων, καὶ φοβερὰ τοῖς ἐναντίοις ποιῶν. Ὡσπερ γὰρ ἡ τῆς ἀγάπης δύναμις οὐ
 15 διεύργεται διασιῆμαι τόπου, οὕτως οὐδὲ ἡ τῆς εὐχῆς ἐνέργεια, ἀλλ' ὥσπερ ἐκείνη τοὺς ἀλλήλων ἀφεισιῶτας συνδεῖ, οὕτω καὶ αὕτη τοὺς πόρρωθεν ὄντας τὰ μέγιστα ὠφελεῖν δύναται. Θαρροῦντες τοίνυν ἐπὶ τὴν μάχην χωρῶμεν. Καὶ γὰρ καὶ ἡμῖν πόλεμος συνέστηκε νῦν, οὐκ Ἀμαληκιτῶν ἐπελ-
 20 θόντων, καθάπερ τότε, οὐδ' ἐτέρων τινῶν βαρβάρων καταδραμόντων, ἀλλὰ δαιμόνων πομπευσάντων ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς.
- Αἱ γὰρ διαβολικαὶ παννυχίδες αἱ γινόμεναι τήμερον, καὶ τὰ σκώμματα, καὶ αἱ λοιδορίαι, καὶ αἱ χορεῖαι αἱ νυκτεριναί, καὶ ἡ καταγέλαστος αὕτη κωμωδία, παντὸς πο-
 25 λεμίου χαλεπώτερον τὴν πόλιν ἡμῶν ἐξηχμαλώτισαν. Καὶ δέον ἐπὶ τούτοις κατεσιάλθαι, πενθεῖν, καταδύεσθαι, καὶ τοὺς ἡμαρτηκότας, καὶ τοὺς οὐχ ἡμαρτηκότας, τοὺς μὲν ὑπὲρ ὧν ἐπλημμέλησαν, τοὺς δὲ ὑπὲρ ὧν τοὺς ἀδελφοὺς εἶδον ἀσχημονοῦντας. Περιχαρῆς ἡμῖν ἡ πόλις γέγονε καὶ φαιδρά, καὶ
 30 ἐστεφάνωται, καὶ καθάπερ γυνὴ φιλόκοσμος καὶ πολυτελής, οὕτως ἡ ἀγορὰ φιλοτίμως ἐκαλλωπίσασαί σήμερον, χρυσοῖα περιθεμένη, καὶ ἱμάτια πολυτελῆ, καὶ ὑποδήματα, καὶ ἕτερα

8. Ἦσαν μία ἰσχυρὰ νομαδικὴ φυλὴ, ἡ ὁποία ἐκατοικοῦσεν εἰς τὴν Παλαιστίνην πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐπάνοδον τῶν Ἑβραίων. Ἦταν ὁ πρῶτος ἐχθρὸς πρὸς ἀντιμετώπισε τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος εἰς τὴν προσπάθειάν του νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας.

τῆς ἀγάπης τὸν ἔστησε ἔμπρὸς εἰς τὰ μάτια σας. Καὶ ἤθελα νὰ ἀσχοληθῶ καὶ σήμερα μὲ τὸ ἴδιο θέμα, ἀλλὰ ὁ λόγος ὀρμᾶ πρὸς ἄλλα πράγματα κατεπείγοντα, πρὸς ὅσα κακὰ διέπραξε σήμερον ὀλόκληρος ἡ πόλις. Διότι ὅσοι ἀκούουν τὰ ἐγκώμια τοῦ Παύλου πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ εἶναι ζηλωταὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ Παύλου καὶ ἄξιοι διὰ τὴν ἀκρόασιν αὐτήν. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν εἶναι μαζί μας ὁ πνευματικός μας πατήρ ἔμπρὸς μὲ τὸ θάρρος ποὺ παίρνομεν ἀπὸ τὰς εὐχὰς του, ἅς ἀρχίσω τὴν διδασκαλίαν πρὸς ἐσᾶς.

Διότι καὶ ὁ Μωυσῆς χωρὶς νὰ εἶναι παρὼν κατὰ τὸ σῶμα μὲ τοὺς πολεμοῦντας, ὅμως ἐξ ἴσου μὲ αὐτούς, καὶ περισσότερον μάλιστα, συνετέλεσεν εἰς ἐκείνην τὴν μάχην, ἐνισχύων τὴν παράταξιν του μὲ τὴν ἔκτασιν τῶν χειρῶν, καὶ προξενῶν μεγάλον φόβον εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ὅπως δηλαδὴ ἡ δύναμις τῆς ἀγάπης δὲν ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴν ἀπόστασιν, ἔτσι οὔτε καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ ὅπως ἐκείνη ἐνώνει τοὺς ἀπομακρυσμένους, ἔτσι καὶ αὐτὴ αὐτοὺς ποὺ εὐρίσκονται μακρὰ ἢμπορεῖ νὰ τοὺς ὠφελῇ τὰ μέγιστα. Μὲ θάρρος λοιπὸν νὰ προχωροῦμεν εἰς τὴν μάχην. Διότι καὶ δι' ἡμᾶς ἤρχισε τώρα πόλεμος, ὅχι διότι ἐπιτίθενται τώρα οἱ Ἀμαληκῖται³, ὅπως τότε, οὔτε ἄλλοι βάρβαροι, ἀλλὰ διότι δαίμονες παρήλασαν εἰς τὴν ἀγοράν.

Διότι τὰ διαβολικὰ αὐτὰ πανηγύρια ποὺ γίνονται σήμερα, καὶ τὰ πειράγματα καὶ αἱ κοροϊδεῖαι καὶ οἱ νυχτερινοὶ χοροί, καὶ ἡ καταγέλαστος αὐτὴ κωμωδία, ἠχμαλώτισαν τὴν πόλιν μας χειρότερα ἀπὸ κάθε ἐχθρόν. Καὶ πρέπει λοιπὸν νὰ ἐντρέπωνται καὶ νὰ πενθοῦν καὶ νὰ κρύβωνται καὶ αὐτοὶ ποὺ ἠμάρτησαν, καὶ αὐτοὶ ποὺ δὲν ἠμάρτησαν, οἱ μὲν δι' ὅσα σφάλματα διέπραξαν, οἱ δὲ δι' ὅσας ἀσχημίας εἶδον νὰ διαπράττουν οἱ ἀδελφοί. Ἡ πόλις μας ἔγινε σήμερα χαρούμενη καὶ εὐθυμη καὶ ἐστεφανώθη, καὶ ὅπως ἡ γυναῖκα ποὺ ἀγαπᾷ τὰ στολίδια καὶ τὴν πολυτέλειαν, ἔτσι καὶ ἡ ἀγορὰ ἐστολίσθη σήμερα, ἐφόρεσε χρυσαφικὰ καὶ πολυτε-

τινα τοιαῦτα, τῶν ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις ἐκάστου τῆ τῶν οἰκείων ἔργων ἐπιδείξει τὸν ὁμοίτεχνον παραδραμεῖν φιλονεικοῦντος. Ἄλλ' αὕτη μὲν ἡ φιλοτιμία, εἰ καὶ παιδικῆς ἐστὶ διανοίας, καὶ ψυχῆς οὐδὲν μέγα οὐδὲ ὑψηλὸν φανταζομένης, ἀλλ' ὅμως οὐ τοσαύτην ἐπιούρειται βλάβην, ἀλλ' ἀνόητός τις ἐστὶ μόνον σπουδή, γέλωτα καταχέουσα τῶν περὶ ταῦτα ἐσπουδακῶτων. Εἰ γὰρ καλλωπίζειν βούλει, μὴ τὸ ἐργαστήριον, ἀλλὰ τὴν σαυτοῦ ψυχὴν μὴ τὴν ἀγοράν, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν ἵνα ἄγγελοι θαυμάσωσι, καὶ ἀρχάγγελοι τὸ γινόμενον ἐποδέξωνται, καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης ἀμείψηται σε ταῖς παρ' ἑαυτοῦ δωρεαῖς. Ὡς αὕτη γε ἡ ἐπίδειξις, ἡ νῦν γινομένη, καὶ γέλωτα καὶ βασκανίαν φέρει παρὰ μὲν τῶν ὑψηλοτέρων τὴν διάνοιαν γέλωτα παρὰ δὲ τῶν τὰ αὐτὰ νοσοῦντων βασκανίαν καὶ φθόνον πολύν.

2. Ἄλλ', ὅπερ ἔφην, οὐ τοσοῦτων ἐγκλημάτων ἀξία αὕτη ἡ φιλοτιμία· οἱ δὲ ἐν τοῖς καπηλείοις ἀγῶνες γινόμενοι τήμερον, οὗτοι μὲν μάλιστα ὀδυνῶσι, καὶ ἀσωτίας καὶ ἀσεβείας ἐμπεπλησμένοι πολλῆς. Ἀσεβείας μὲν, ὅτι παραιτηροῦσιν ἡμέρας οἱ ταῦτα ποιοῦντες, καὶ οἰωνίζονται, καὶ νομίζουσιν, εἰς τὴν νομηγίαν τοῦ μηνὸς τούτου μεθ' ἡδονῆς καὶ εὐφροσύνης ἐπιτελέσαιεν, καὶ τὸν ἅπαντα τοιοῦτον ἔξιν ἐνιαυτὸν ἀσωτίας δέ, ὅτι ὑπὸ τὴν ἕω γυναῖκες καὶ ἄνδρες φιάλας καὶ ποιήρια πληρώσαντες μετὰ πολλῆς τῆς ἀσωτίας τὴν ἄκρατον πίνουσι. Ταῦτα ἀνάξια τῆς ὑμετέρας φιλοσοφίας, κἂν ὑμεῖς ποιῆτε, κἂν ἐτέρους ποιοῦντας περιίδητε, κἂν οἰκείας, κἂν φίλους, κἂν γείτονας. Οὐκ ἤκουσας Παύλου λέγοντος· «Ἡμέρας παραιτηρεῖσθε καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς. Φοβοῦμαι μήπως εἰκῆ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς».

Ἄλλως δὲ καὶ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας ἂν εἶη ἀπὸ τῆς μιᾶς ἡμέρας, εἰ δεξιὰ γένοιτο, καὶ τοῦ παντός τοῦτο προσδοκᾶν ἐνιαυτοῦ· οὐκ ἀνοίας δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διαβολικῆς ἐνεργ-

4. Πρόκειται περὶ συναγωνισμῶν εἰς τὸ ποῖος θὰ προβῆ εἰς μεγαλύτερας ἀσχημίας, ἢ εἰς ἐπίδειξιν διαφόρων τεχνασμάτων πρὸς πρόκλησιν γέλωτος. Ἐγίνοντο ὅμως καὶ ἐκθέσεις ἐμπορευμάτων εἰς διαφόρους χώρους καπηλείων.

λῆ ρούχα καὶ ὑποδήματα καὶ ἄλλα ὅμοια, ἀπ' αὐτὰ ποῦ ὁ κάθε τεχνίτης προσπαθεῖ εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν ἔργων του νὰ ξεπεράσῃ τὸν ὁμότεχνον. Αὐτὴ ὅμως ἡ φροντίς ἂν καὶ εἶναι γνώρισμα παιδικῆς σκέψεως καὶ ψυχῆς καὶ δὲν βλέπει τίποτε τὸ μεγάλο, τὸ ὑψηλόν, δὲν εἶναι βέβαια τόσο βλαβερή, ἀλλὰ εἶναι μία ἀνόητος ἀπασχόλησις ποῦ προκαλεῖ τὸν γέλωτα αὐτῶν ποῦ ἄσχολοῦνται μὲ αὐτά. Διότι ἂν θέλῃς νὰ στολίζῃς, μὴ στολίζῃς τὸ ἐργαστήριον, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν σου, ὄχι τὴν ἀγοράν, ἀλλὰ τὴν σκέψιν· διὰ νὰ θαυμάσουν οἱ ἄγγελοι, νὰ ἀποδεχθοῦν τὸ γεγονός οἱ ἀρχάγγελοι καὶ διὰ νὰ σὲ ἀνταμείψῃ ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων μὲ τὰς δωρεάς του. Διότι αὐτὴ τουλάχιστον ἡ ἐπίδειξις ποῦ γίνεται τῶρα προκαλεῖ καὶ γέλωτα καὶ φθόνον· εἰς μὲν τὴν σκέψιν τῶν καλυτέρων γέλωτα, εἰς αὐτοὺς δὲ ποῦ ἔχουν τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν ζήλειαν καὶ φθόνον πολύν.

2. Ἄλλ' ὅπως εἶπα αὐτὴ ἡ φιλοτιμία δὲν εἶναι τόσο ἀξιοκατάκριτος· οἱ συναγωνισμοὶ ὅμως ποῦ γίνονται σήμε-
ρα εἰς τὰ καπηλεῖα⁴, αὐτοὶ στενοχωροῦν ἰδιαιτέρως, διότι εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ ἀσωτίαν καὶ ἀσέβειαν. Εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ ἀσέβειαν διότι αὐτοὶ ποῦ τὰ κάνουν παρακολουθοῦν τὰς ἡμέρας καὶ προμαντεύουν καὶ πιστεύουν ὅτι, ἂν περάσουν τὴν νομηνίαν τοῦ μηνὸς αὐτοῦ μὲ εὐχαρίστησιν καὶ ἀπόλαυσιν, ὅλος ὁ χρόνος θὰ περάσῃ δι' αὐτοὺς τὸ ἴδιο· ἀπὸ ἀσωτίαν δὲ διότι ἀπὸ πολὺ πρῶτῃ γυναῖκες καὶ ἄνδρες ἀφοῦ γεμίσουν μπουκάλια καὶ ποτήρια πίνουν μὲ μεγάλην ἀσωτίαν τὸ ἀγνὸ κρασί. Αὐτὰ εἶναι ἀνάξια τῆς πίστεώς μας, εἴτε τὰ κάνετε ἑσεῖς, εἴτε παρακολουθεῖτε ἄλλους ποῦ τὰ κάνουν, εἴτε συγγενεῖς εἶναι αὐτοί, εἴτε φίλοι, εἴτε γείτονες. Δὲν ἄκουσες τὸν Παῦλον ποῦ λέγει· «Φυλάττετε ὠρισμένας ἡμέρας καὶ μῆνας καὶ ἐποχὰς καὶ ἔτη. Φοβοῦμαι μήπως μάταια ἐκοπίασα διὰ σαῶς»⁵.

Ἄλλωστε θὰ ἦτο πολὺ μεγάλη ἀνοησία νὰ περιμένῃ νὰ πάῃ καλὰ ὅλος ὁ χρόνος ἐπειδὴ θὰ περάσῃ εὐνοϊκὰ μία ἡμέρα. Ὅχι μόνον ἀνόητη εἶναι αὐτὴ ἡ γνώμη, ἀλλὰ εἶ-

5. Γαλ. 4, 10-11.

γείας ἢ κρίσις αὐτή, μὴ τῆ οἰκείᾳ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ, ἀλλὰ ταῖς τῶν ἡμερῶν περιόδοις τὰ κατὰ τὸν θίον ἐπιτρέπειν τὸν ἡμέτερον. Δεξιὸς ὁ ἐνιαυτὸς ἔσται σοι δι' ὅλου, οὐκ ἔάν ἐν νομηνίᾳ μεθύῃς, ἀλλ' ἔάν καὶ ἐν νομηνίᾳ, καὶ
 5 καθ' ἐκάστην ἡμέραν, τὰ τῷ Θεῷ δοκοῦντα ποιῆς. Πονηρὰ γὰρ ἡμέρα καὶ ἀγαθὴ γίνεται, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, οὐδὲν γὰρ ἡμέρα διενήνοχεν ἡμέρας, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἡμετέραν σπουδὴν καὶ ραθυμίαν. Ἄν δικαιοσύνην ἐργάσῃ, χρησιμὴ σοι γέγονεν ἡ ἡμέρα· ἂν ἁμαρτίαν ἐργάσῃ, πονηρὰ καὶ
 10 κολάσεως γέμουσα. Ἄν ταῦτα φιλοσοφῆς, καὶ οὕτω διακείμενος ᾖς, ἅπαντα δεξιὸν ἔξεις τὸν ἐνιαυτόν, εὐχάς, ἐλεημοσύνας καθ' ἐκάστην ἐργαζόμενος τὴν ἡμέραν· ἂν δὲ τῆς μὲν κατὰ σαυτὸν ἀρετῆς ἀμελῆς, ἀρχαῖς δὲ μηνῶν καὶ ἀριθμοῖς ἡμερῶν ἐπιστεύσης σου τῆς ψυχῆς τὴν εὐφροσύ-
 15 νην, πάντων ἔρημος ἔσῃ τῶν κατὰ σαυτὸν ἀγαθῶν.

Ὅπερ οὖν καὶ ὁ διάβολος συνιδῶν, καὶ σπουδάζων ἡμῶν ἐκλῦσαι τοὺς περὶ τὴν ἀρετὴν πόνους, καὶ τῆς ψυχῆς σθέσαι τὴν προθυμίαν, ταῖς ἡμέραις ἐπιγράφειν ἐπαίδευσε τὰς εὐπραγίας καὶ τὰς κακοπραγίας. Ὁ γὰρ πείσας ἑαυτὸν
 20 διὲ ἡμέρα ἐστὶ κακὴ καὶ ἀγαθὴ, οὔτε ἐν τῇ κακῇ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐπιμελήσεται, ὡς εἰκῆ πάντα ποιῶν, καὶ οὐδὲν ὀφελῶν διὰ τὴν τῆς ἡμέρας ἀνάγκην· οὔτε ἐν τῇ ἀγαθῇ πάλιν τοῦτο ἐργάσεται, ὡς οὐδὲν ἐκ τῆς οἰκείας παραβλαπτόμενος ραθυμίας, διὰ τὴν τῆς ἡμέρας εὐκληρίαν. Πάλιν καὶ
 25 οὕτως ἐκατέρωθεν τὴν ἑαυτοῦ προδώσει σωτηρίαν· καὶ ποτὲ μὲν ὡς ἀνόνητα πονῶν, ποτὲ δὲ ὡς περιττὰ, ἐν ἀργίᾳ καὶ πονηρίᾳ θιώσεται.

Ὅπερ οὖν εἰδότας φεύγειν δεῖ τοῦ διαδόλου τὰς μεθοδείας, καὶ ταύτην ἐκβαλεῖν τῆς διανοίας τὴν ψῆφον, καὶ μὴ
 30 παραιτηρεῖν ἡμέρας, μηδὲ τὴν μὲν μισεῖν, τὴν δὲ φιλεῖν.

ναι καὶ ἀποτέλεσμα διαβολικῆς ἐνεργείας, νὰ ἐμπιστευώμεθα δηλαδή τὴν ζωὴν μας ὄχι εἰς τὴν ἰδικὴν μας φροντίδα καὶ προσπάθειαν, ἀλλὰ εἰς τὰς ἐναλλαγὰς τῶν ἡμερῶν. Ὁλόκληρος ὁ χρόνος θὰ περάσῃ δι' ἐσένα εὐτυχισμένος, ὄχι ἐὰν μεθύσῃς κατὰ τὴν νουμηνίαν, ἀλλὰ ἐὰν καὶ κατὰ τὴν νουμηνίαν καὶ κάθε ἡμέραν κάνῃς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Γίνεται ἢ ἡμέρα κακὴ καὶ καλὴ ὄχι ἀπὸ τὴν φύσιν της, διότι δὲν διαφέρει ἢ μία ἡμέρα ἀπὸ τὴν ἄλλην, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας φροντίδα ἢ ἀμέλειαν. "Ἄν πράττῃς τὴν δικαιοσύνην, ἢ ἡμέρα σου θὰ γίνῃ καλὴ· ἐὰν πράττῃς τὴν ἀμαρτίαν ἢ ἡμέρα σου θὰ εἶναι πονηρὰ καὶ γεμάτη κόλασιν. "Ἄν πιστεύῃς αὐτὰ καὶ τὰ ἐφαρμόζῃς ὅλος ὁ χρόνος θὰ σοῦ πηγαίνη καλά, καὶ κάθε ἡμέραν θὰ κάνῃς προσευχὰς καὶ ἐλεημοσύνας· ἂν ὅμως παραμελῇς τὴν ἀρετὴν σου καὶ ἐξαρτᾷς τὴν εὐχαρίστησιν τῆς ψυχῆς σου ἀπὸ τὰς νουμηνίας καὶ τοὺς ἀριθμοὺς τῶν ἡμερῶν, θὰ μείνης ἔρημος ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ σου.

Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ὁ διάβολος τὸ γνωρίζει αὐτό, καὶ ἐπειδὴ φροντίζει πάντα νὰ ἀχρηστεύῃ τοὺς κόπους ποὺ καταβάλλομεν διὰ τὴν ἀρετὴν, καὶ νὰ σβῆσῃ τὴν προθυμίαν τῆς ψυχῆς μας, μᾶς ἔμαθε νὰ συνδέωμεν τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν κακοτυχίαν μὲ τὰς ἡμέρας. Διότι αὐτὸς ποὺ ἔχει πείσει τὸν ἑαυτὸν του ὅτι ὑπάρχει ἡμέρα κακὴ καὶ ἡμέρα καλὴ, οὔτε κατὰ τὴν κακὴν ἡμέραν θὰ φροντίσῃ διὰ τὰ καλὰ ἔργα, ἀφοῦ ἄσκοπα θὰ ἐφρόντιζε καὶ οὐδὲν θὰ ὠφελοῦσε λόγῳ τῆς ἡμέρας, οὔτε πάλιν κατὰ τὴν καλὴν θὰ ἐφρόντιζε δι' αὐτό, ἀφοῦ εἰς τίποτε δὲν θὰ βλάπτεται ἀπὸ τὴν ἀμέλειάν του, λόγῳ τοῦ καλοῦ τῆς ἡμέρας. Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἀπὸ τὴν μίαν καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην περίπτωσιν ζημιώνει τὴν σωτηρίαν του, καὶ θὰ περάσῃ ὅλην του τὴν ζωὴν εἰς τὴν ἀργίαν καὶ τὴν πονηρίαν μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἄλλοτε κοπιάζει ἄσκοπα, ἄλλοτε δὲ ὅτι πράττει πράγματα περιττά.

Ἄφοῦ λοιπὸν γνωρίζωμεν αὐτὰ πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν τὰς πονηρίας τοῦ διαβόλου καὶ νὰ διώξωμεν αὐτὴν τὴν σκέψιν ἀπὸ τὸν νοῦν μας καὶ νὰ μὴ παρατηροῦμεν τὰς ἡ-

Οὐ γὰρ ἵνα ἡμᾶς εἰς ραθυμίαν ἐμβάλη μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τοῦ Θεοῦ τὰ δημιουργήματα διαβάλη, ταῦτα ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος σκευωρεῖ, καὶ εἰς ἀσέβειαν ὁμοῦ καὶ εἰς ραθυμίαν τὰς ἡμετέρας καθελκύσαι βουλόμενος ψυχᾶς.

5 Ἄλλ' ἡμᾶς ἀποπηδᾶν χρή, καὶ σαφῶς εἰδέναι ὅτι οὐδὲν κακόν, ἀλλ' ἁμαρτία μόνον, καὶ οὐδὲν ἀγαθόν, ἀλλ' ἀρετὴ μόνον, καὶ τὸ διὰ παντὸς ἀρέσκειν Θεῷ. Οὐ ποιεῖ μέθη εὐφροσύνην, ἀλλ' εὐχὴ πνευματικὴ οὐκ οἶνος, ἀλλὰ λόγος διδασκαλικός. Ὁ οἶνος χειμῶνα, ὁ δὲ λόγος γαλήνην ἐργά-
 10 ζεται· ἐκεῖνος θόρυβον ἐπεισάγει, οὗτος ταραχὴν ἐκβάλλει· ἐκεῖνος σκοιοῖ τὴν διάνοιαν, οὗτος ἐσκοτισμένην φωτίζει· ἐκεῖνος ἀθυμίας τὰς οὐκ οὔσας ἐμβάλλει, οὗτος τὰς οὔσας ἀπελαύνει. Οὐδὲν γὰρ οὕτως εὐθυμίαν καὶ εὐφροσύνην ποιεῖν εἴωθεν, ὡς τὰ περὶ φιλοσοφίας δόγματα, τὸ τῶν παρόν-
 15 τῶν ὑπερορᾶν πραγμάτων, τὸ πρὸς τὰ μέλλοντα κεχηνέναι, τὸ μηδὲν τῶν ἀνθρωπίνων βέβαιον εἶναι νομίζειν, μὴ πλοῦτον, μὴ δυναστείαν, μὴ τιμᾶς, μὴ θεραπείας. Ἄν ταῦτα εἰδῆς φιλοσοφεῖν, κἂν πλουτοῦντα θεάσῃ τινά, οὐ δηχθήσῃ φθόνῳ, κἂν εἰς πενίαν καταπέσῃς, οὐ ταπεινωθήσῃ τῇ πτω-
 20 χείᾳ. Οὕτω διὰ παντὸς ἐοριάζειν δύνασαι.

Τὸν γὰρ Χριστιανὸν οὐχὶ μῆνας, οὐδὲ νομηνιας, οὐδὲ Κυριακὰς ἐοριάζειν χρή, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ βίου τὴν αὐτῷ πρόπευσαν ἐοριτὴν ἄγειν. Τίς δ' αὐτῷ πρόπευσα ἐοριτή; Ἀκούσωμεν Παύλου λέγοντος· «Ὅσοι ἐοριάζωμεν, μὴ ἐν ζύ-
 25 μη παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας». Ἄν τοίνυν καθαρὸν ἔχῃς τὸ συνειδὸς, ἐοριτὴν ἔχεις διὰ παντός, χρησιαῖς συνιροφόμενος ἐλπίσι, καὶ ἐντροφῶν τῇ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν προσδοκίᾳ· ὥπερ οὖν ἂν ἀπαρρησίασιον ἔχῃς, καὶ ἁμαρτη-
 30 μάτων πολλῶν ὑπεύθυνος ἦς, κἂν μυρία ὧσιν ἐοριταὶ καὶ

μέρας, καὶ οὔτε τὴν μίαν νὰ μισοῦμεν καὶ τὴν ἄλλην νὰ ἀγαπῶμεν. Διότι τὰ μηχανεύεται αὐτὰ ὁ διάβολος ὄχι μόνον διὰ νὰ μᾶς ρίψη εἰς ἀμέλειαν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ συκοφαντήσῃ τὰ δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ παρασύρῃ τὰς ψυχὰς μας εἰς τὴν ἀσέβειαν μαζὶ καὶ τὴν ραθυμίαν.

Ἄλλὰ ἐμεῖς πρέπει νὰ ξεφύγωμεν καὶ νὰ μάθωμεν σαφῶς ὅτι τίποτε δὲν εἶναι κακὸν ἀλλὰ μόνον ἡ ἁμαρτία καὶ τίποτε δὲν εἶναι ἀγαθόν, ἀλλὰ μόνον ἡ ἀρετὴ καὶ τὸ νὰ ἀρέσωμεν εἰς τὸν Θεὸν κατὰ πάντα. Δὲν προξενεῖ ἡ μέθη εὐχαρίστησιν, ἀλλὰ ἡ πνευματικὴ προσευχή· ὄχι τὸ κρασί, ἀλλὰ ὁ διδακτικὸς λόγος. Τὸ κρασί φέρει τρικυμίαν ἐνῶ ὁ λόγος γαλήνην· ἐκεῖνο φέρει τὸν θόρυβον ἐνῶ ὁ λόγος διώχνει τὴν ταραχήν· ἐκεῖνο σκοτίζει τὸν νοῦν, αὐτὸς ὅμως, ὅταν εἶναι σκοτισμένος ὁ νοῦς, τὸν φωτίζει· ἐκεῖνο μᾶς δημιουργεῖ ἀνυπάρκτους στενοχωρίας, αὐτὸς διώχνει αὐτὰς πού ὑπάρχουν. Διότι κανένα πρᾶγμα δὲν συνηθίζει νὰ προξενῇ τόσην χαρὰν καὶ εὐχαρίστησιν, ὅσον αἱ ἀλήθειαι τῆς πίστεως, ἡ περιφρόνησις τῶν παρόντων πραγμάτων καὶ ἡ ἀναμονὴ τῶν μελλόντων καὶ τὸ νὰ θεωροῦμεν ὡς μὴ βέβαια ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὰς τιμὰς καὶ τὰς ἀπολαύσεις. Ἄν μπορῆς νὰ σκέπτεσαι ἔτσι, ἀκόμη καὶ ἂν ἰδῆς κανένα νὰ πλουτίζῃ δὲν θὰ σὲ κεντρίζῃ ὁ φθόνος, καὶ ἂν περιπέσης εἰς στέρησιν δὲν θὰ ταπεινωθῆς ἀπὸ τὴν πτωχείαν. Ἐτσι ἡμπορεῖς νὰ ἐορτάζῃς πάντοτε.

Ὁ Χριστιανὸς λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ ἐορτάζῃ τοὺς μῆνας, ἢ τὰς νομηνίας, ἢ τὰς Κυριακάς, ἀλλὰ ὅλην του τὴν ζωὴν πρέπει νὰ ζῆ μετὰ τὴν πρέπουσαν ἐορτήν. Ποία εἶναι ἡ πρέπουσα ἐορτὴ τοῦ Χριστιανοῦ; Ἄς ἀκούσωμεν τὸν Παῦλον πού λέγει· «ὥστε ὡς ἐορτάζωμεν ὄχι μετὰ παλαιὸ προζύμι, οὔτε μετὰ προζύμι κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλὰ μετὰ ἄζυμα εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας»⁶. Ἄν ἔχῃς λοιπὸν καθαρὰν τὴν συνείδησιν, ἔχεις διαρκῶς ἐορτήν, ἐπειδὴ τρέφεσαι μαζὶ μετὰ τὰς καλὰς ἐλπίδας, καὶ εὐχαριστεῖσαι μετὰ τὴν ἀναμονὴν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὅπως ἐπίσης ἂν ἔχῃς ἔνοχον τὴν συνείδησίν σου καὶ εἶσαι ὑπεύθυνος διὰ πολ-

πανηγύρεις, τῶν πενθούντων οὐδὲν ἄμεινον διακείσῃ. Τί γὰρ ὄφελός μοι λαμπρᾶς ἡμέρας, τῆς ψυχῆς ἐσκοτισμένης μοι τῷ συνειδῶτι; Εἰ δὲ ἄρά τι καὶ καρπώσασθαι ἀπὸ νομηνίας βούλει, ἐκεῖνο ποιήσον. Ὅταν ἴδῃς ἐνιαυτὸν πλη-
 5 ρωθέντα, εὐχαρίστησον τῷ Δεσπότῃ, ὅτι σε εἰσήγαγεν εἰς τὴν περίοδον ταύτην τῶν ἐνιαυτῶν. Κατάνυξόν σου τὴν καρδίαν, ἀναρίθμησαί σου τὸν χρόνον τῆς ζωῆς, εἰπέ πρὸς ἑαυτὸν· αἱ ἡμέραι τρέχουσι καὶ παρέρχονται, οἱ ἐνιαυτοὶ πληροῦνται, πολὺ τῆς ὁδοῦ προεκώψαμεν. Ἔρα τί ἡμῖν εἴργασ-
 10 ται καλόν; Ἔρα μὴ κενοὶ καὶ ἔρημοι δικαιοσύνης ἀπάσης ἐντιεῦθεν ἀπελευσόμεθα; Τὸ δικαστήριον ἐπὶ θύραις, πρὸς γῆρας ἡμῶν ἐπείγεται λοιπὸν ἢ ζωή.

3. Ταῦτα ἀπὸ νομηνίας φιλοσόφει, ταῦτα ἀπὸ τῆς περιόδου τῶν ἐνιαυτῶν ἀναμιμνήσκον· τῆς μελλούσης ἡμέρας
 15 ἀναλογιζώμεθα, μή ποτε καὶ πρὸς ἡμᾶς εἴπη τις ἐκεῖνο, τὸ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους εἰρημένον τῷ προφήτῃ «Ἐξέλιπον ἐν μαιαιότητι αἱ ἡμέραι αὐτῶν, καὶ τὰ ἔτη αὐτῶν μετὰ σπουδῆς». Ταύτην τὴν ἐορτὴν ἦν εἶπον ἐγώ, τὴν διηνεκῆ, καὶ περιόδους ἐτῶν οὐκ ἀναμένουσαν, οὐδὲ περιγραφομένην ἡ-
 20 μέραις, καὶ πλούσιος καὶ πένης ἄγειν δυνήσεται ὁμοίως. Οὐ γὰρ χρημάτων ἐνιαῦθα χρεία, οὐδ' εὐπορίας, ἀλλ' ἀρετῆς μόνης. Οὐκ ἔχεις χρήματα; Ἀλλὰ ἔχεις τοῦ Θεοῦ τὸν φόβον, πάντων χρημάτων εὐπορώτερον θησαυρόν, οὐκ ἀναλισκόμενον, οὐ μεταβαλλόμενον, οὐ δαπανώμενον. Ἴδε εἰς τὸν οὐ-
 25 ρανόν, καὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὸν ἀέρα, τὰ γένη τῶν ζώων, τὰ παντοδαπὰ φυτὰ, τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων ἅπασαν. Ἐννόησον ἀγγέλους, ἀρχαγγέλους, τὰς ἀνωτέρας δυνάμεις ἀναμνήσθητι, ταῦτα πάντα τοῦ Δεσπότου σου ἔστι κτήματα. Οὐκ ἔστι δὲ οὕτως εὐπόρου δε-
 30 σπότην δοῦλον πένητα εἶναι, ἐὰν ἴλεω τὸν ἑαυτοῦ Κύριον ἔχη.

Τὸ παραιθεῖν ἡμέρας οὐ Χριστιανικῆς φιλοσοφίας, ἀλλ' Ἑλληνικῆς πλάνης ἐστίν. Εἰς τὴν ἄνω πόλιν ἀπεγράψω, εἰς

λὰς ἁμαρτίας, καὶ ἂν ὑπάρχουν ἀκόμη χιλιάδες ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις, δὲν θὰ αἰσθάνεσαι καθόλου καλύτερα ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ πενθοῦν. Ποῖο λοιπὸν εἶναι τὸ ὄφελος ἐὰν ἡ ἡμέρα εἶναι λαμπρά, ἡ ψυχὴ μου ὅμως εἶναι σκοτισμένη εἰς τὴν συνείδησιν; Ἄν ὅμως θέλῃς νὰ ὠφεληθῆς κάτι καὶ ἀπὸ τὴν νουμηνίαν αὐτὸ κάμε. Ὅταν ἰδῆς νὰ συμπληρῶνεται ἕνας χρόνος εὐχαρίστησε τὸν Κύριον ποὺ σὲ εἰσήγαγεν εἰς τὸν κύκλον αὐτῶν τῶν ἐτῶν. Νὰ συγκινηθῆ ἡ καρδιά σου, μέτρησε τὸν χρόνον τῆς ζωῆς σου καὶ εἶπε εἰς τὸν ἑαυτὸν σου. Αἱ ἡμέραι τρέχουν καὶ περνοῦν, τὰ χρόνια συμπληρῶνονται, πολὺν δρόμον ἐπροχωρήσαμεν· ποῖον καλὸν ἔργον ἐπράξαμεν; Μήπως φύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ κενοὶ καὶ ἔρημοι ἀπὸ κάθε εἶδος ἀγαθοεργίας; Τὸ δικαστήριον πλησιάζει, ἡ ζωὴ τρέχει βιαστικὰ πρὸς τὸ γῆρας.

3. Αὐτὰ νὰ συλλογίζεσαι μὲ ἀφορμὴν τὰς νουμηνίας, αὐτὰ νὰ ἐνθυμῆσαι εἰς κάθε ἀλλαγὴν τῶν ἐτῶν· ὡς σκεπώμεθα τὴν ἡμέραν τῆς μελλούσης κρίσεως, μήπως εἰπῆ κανεὶς καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτὸ ποὺ ἔχει λεχθῆ ἀπὸ τὸν προφήτην εἰς τοὺς Ἰουδαίους· «ἐτελείωσαν αἱ ἡμέραι των ἐν ματαιότητι καὶ τὰ ἔτη των αἰφνιδίως»⁷. Αὐτὴν τὴν ἑορτὴν ποὺ ἀνέφερα, τὴν συνεχῆ, ποὺ δὲν περιμένει ἐναλλαγὰς τῶν ἐτῶν, οὔτε καθορίζεται ἀπὸ ἡμέρας, καὶ ὁ πλούσιος καὶ ὁ πτωχὸς ἠμπορεῖ νὰ τὴν ἑορτάσῃ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Διότι δὲν χρειάζονται χρήματα, οὔτε πλοῦτος, ἀλλὰ μόνον ἀρετὴ. Δὲν ἔχεις χρήματα; Ἐχεις ὅμως τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι πλουσιώτερος θησαυρὸς ἀπὸ ὅλα τὰ χρήματα, ποὺ δὲν ξοδεύεται, ποὺ δὲν μεταβάλλεται, ποὺ δὲν δαπανᾶται. Κοίταξε εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, τὴν γῆν, τὴν θάλασσαν, τὸν ἀέρα, τὰ εἶδη τῶν ζώων, τὰ κάθε εἶδους φυτὰ, ὅλον τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Φαντάσου τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἀρχαγγέλους, τὰς ἀνωτέρας δυνάμεις· αὐτὰ ὅλα ἀνήκουν εἰς τὸν Κύριόν σου. Δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατὸν ἕνας δοῦλος τόσο πλουσίου Δεσπότη νὰ εἶναι φτωχός, ἐὰν ἔχῃ εὐνοϊκὸν τὸν Κύριόν του.

Τὸ νὰ παρατηρῆ κανεὶς τὰς ἡμέρας δὲν εἶναι γνώρισμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἀλλὰ τῆς εἰδωλολατρικῆς

τὴν ἐκεῖ πολιτείαν τελεῖς, ἀγγέλοις σαντὸν ἀναμίξας· οὐ οὐκ ἔστι φῶς εἰς σκοτίος λῆγον, οὐδ' ἡμέρα εἰς νύκτα τελευτῶσα, ἀλλὰ διὰ παντός ἡμέρα, διὰ παντός φῶς. Πρὸς ἐκεῖνα τοί-
 νων βλέπωμεν διὰ παντός. «Τὰ ἄνω γάρ», φησί, «ζητεῖτε, οὐ
 5 ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος». Οὐδὲν ἔχεις
 κοινὸν πρὸς τὴν γῆν, ἔνθα ἡλίου δρόμοι, καὶ περίοδοι, καὶ
 ἡμέραι· ἀλλ' ἐὰν ὀρθῶς ζῆς, ἡ νύξ ἡμέρα σοι γίνεται ὡς-
 περ οὖν τοῖς ἐν ἀσελγείᾳ καὶ μέθῃ καὶ ἀκολασίᾳ βιοῦσιν ἡ
 ἡμέρα αὐτῶν πρὸς τὸ τῆς νυκτὸς μεταφέρεται σκοτίος, οὐ τοῦ
 10 ἡλίου σβεννυμένου, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων διανοίας τῇ μέθῃ σκο-
 τιζομένης. Τὸ πρὸς ἡμέρας ἐπισηθῆσαι τοιαύτας, καὶ πλείο-
 να ἐν αὐταῖς δέχεσθαι ἡδονήν, καὶ λύχνους ἀπιεῖν ἐπὶ τῆς
 ἀγορᾶς, καὶ στεφανώματα πλέκειν, παιδικῆς ἀνοίας ἐστίν.
 Σὺ δὲ ταύτης ἀπήλλαξαι τῆς ἀσθενείας, καὶ εἰς ἄνδρας τε-
 15 λεῖς, καὶ εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν ἐνεγράφης πολιτείαν. Μὴ
 τοῖνυν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἀνακαύσης, πῦρ αἰσθητόν, ἀλλ' ἐπὶ
 τῆς διανοίας ἀναπον φῶς πνευματικόν. «Λαμπράτω γάρ», φη-
 σί, «τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι
 τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν
 20 ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

Τοῦτο τὸ φῶς πολλήν σοι φέρει τὴν ἀμοιβήν. Μὴ τὴν
 θύραν τῆς οἰκίας στεφανώσης, ἀλλὰ τοιαύτην ἐπίδειξαι πο-
 λιτείαν, ὥστε τῆς δικαιοσύνης στέφανον τῇ σῆ κεφαλῇ παρὰ
 τῆς τοῦ Χριστοῦ δέξασθαι χειρός. «Μηδὲν εἰκῆ, μηδὲ ἀπλῶς
 25 γενέσθω»· οὕτω Παῦλος ἐπέταξε πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ
 ποιεῖν. «Ἐἴτε γὰρ ἐσθίετε», φησὶν, «εἴτε πίνετε, πάντα εἰς
 δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε». Καὶ πῶς ἐστι, φησί, φαγεῖν καὶ πιεῖν
 εἰς δόξαν Θεοῦ; Κάλεσον πένητα κοινωνὸν ποίησον τῆς τρα-
 πέζης τὸν Χριστόν, καὶ εἰς δόξαν Θεοῦ ἔφαγες καὶ ἔπιες.
 80 Ἄλλ' οὐ τοῦτο μόνον ἐπέταξεν εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖν, ἀλλὰ

8. Κολ. 3, 1.

9. Ματθ. 5, 16.

10. Κάτι ἀνάλογον μὲ αὐτὸ ποὺ συμβαίνει σήμερον κατὰ τὴν πρωτομα-
 γιάν, ἐστόλιζον δηλαδὴ τὰς εἰσόδους τῶν σπιτιῶν τους μὲ στεφάνια
 ἀπὸ λουλούδια.

11. Α' Κορ. 10, 31.

πλάνης. Ἐχεις ἀπογραφῆ εἰς τὴν οὐράνιον πόλιν, διαμένεις εἰς τὴν ἐκεῖ πολιτείαν, ἀνέμιξες τὸν ἑαυτόν σου με τοὺς ἀγγέλους· ἐκεῖ πού δὲν ὑπάρχει φῶς πού νὰ καταλήγῃ εἰς τὸ σκοτάδι οὔτε ἡμέρα πού νὰ τελειώνῃ εἰς νύκτα, ἀλλὰ πάντοτε ἡμέρα, πάντοτε φῶς. Πρὸς ἐκεῖνα λοιπὸν νὰ βλέπωμεν πάντοτε· διότι λέγει· «νὰ ζητᾶτε ὅσα εἶναι ἐπάνω, ὅπου ὁ Χριστὸς κάθεται εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ»⁸. Δὲν ἔχεις τίποτε κοινὸν μὲ τὴν γῆν, ὅπου ἐξουσιάζουν οἱ δρόμοι τοῦ ἡλίου καὶ οἱ κύκλοι αὐτοῦ καὶ αἱ ἡμέραι· ἀλλὰ ἐὰν ζῆς ὀρθῶς, ἡ νύκτα γίνεται δι' ἐσένα ἡμέρα· ὅπως εἰς αὐτοὺς πού ζοῦν εἰς τὴν ἀσέλγειαν καὶ τὴν μέθην καὶ τὴν ἀκολασίαν, ἡ ἡμέρα μετατρέπεται εἰς σκότος τῆς νύκτας, ὅχι διότι σβήνει ὁ ἥλιος, ἀλλὰ διότι ὁ νοῦς των σκοτίζεται μὲ τὴν μέθην. Τὸ νὰ δίνῃ κανεὶς εἰς τὰς ἡμέρας αὐτὰς τόσην σημασίαν καὶ νὰ ἀπολαμβάνῃ μεγαλυτέραν εὐχαρίστησιν κατ' αὐτάς, καὶ νὰ φωταγωγῆ τὰς ἀγοράς, καὶ νὰ πλέκῃ στεφάνια, εἶναι χαρακτηριστικὸν παιδικῆς ἀνοησίας. Σὺ ὅμως ἔχει ἀπαλλαγῆ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀδυναμίαν, καὶ ἔγινες ἄνδρας καὶ ἐνεγράφης εἰς τὴν οὐράνιον πολιτείαν. Μὴ ἀνάβῃς λοιπὸν εἰς τὴν ἀγορὰν φωτιὰ αἰσθητῆ, ἀλλ' ἀναψε εἰς τὴν σκέψιν σου φῶς πνευματικόν. Διότι λέγει· «ἔτσι πρέπει νὰ λάμψῃ τὸ φῶς σας ἔμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ ἰδοῦν τὰ καλά σας ἔργα καὶ νὰ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας πού εἶναι εἰς τοὺς οὐρανοὺς»⁹.

Αὐτὸ τὸ φῶς σοῦ δίδει μεγάλην ἀμοιβήν. Μὴ στεφανώσης τὴν πόρταν τοῦ σπιτιοῦ¹⁰, ἀλλὰ ζῆσε κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε νὰ δεχθῆς εἰς τὴν κεφαλὴν σου τὸν στέφανον τῆς δικαιοσύνης ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Χριστοῦ. «Τίποτε νὰ μὴ γίνεταὶ ἀσκόπως καὶ χωρὶς λόγον». Ἔτσι διέταξεν ὁ Παῦλος νὰ κάνωμεν τὰ πάντα διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. «Ἐἴτε λοιπὸν τρώγετε, εἴτε πίνετε εἴτε κάνετε κάτι, ὅλα νὰ τὰ κάνετε διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ»¹¹. Πῶς ὅμως, λέγει, εἶναι δυνατόν νὰ φάγω καὶ νὰ πῖω εἰς δόξαν Θεοῦ; Κάλετε πτωχόν, κάμε ὥστε ὁ Χριστὸς νὰ μετάσχῃ εἰς τὸ τραπέζι, καὶ ἔτσι μ' αὐτὸν τὸν τρόπον τρώγεις καὶ πίνεις εἰς δόξαν Θεοῦ. Δὲν διέταξεν ὅμως

καὶ τὰ λοιπὰ ἅπαντα, οἷόν ἐστιν ἐμβαλεῖν εἰς ἀγορὰν, καὶ οἴκοι μεῖναι ἀμφοτέρω ταῦτα διὰ τὸν Θεὸν γενέσθω. Καὶ πῶς ἐστιν ἀμφοτέρω ταῦτα γίνεσθαι διὰ τὸν Θεόν; Ὅταν εἰς Ἐκκλησίαν βαδίζης, ὅταν εὐχῆς μετέχης, ὅταν διδασκα-
 5 λίας πνευματικῆς, ἢ πρόοδος εἰς δόξαν Θεοῦ γέγονε. Πάλιν ἐστὶν οἴκοι διὰ τὸν Θεὸν μεῖναι. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅταν ἀκούσης θορύβους, ἀταξίας, καὶ πομπᾶς διαβολικᾶς, πονηρῶν ἀνθρώπων καὶ ἀκολάσιων τὴν ἀγορὰν πεπληρωμέ-
 νην, οἴκοι μένε, καὶ τῆς ταραχῆς ἀπαλλάττου ταύτης, καὶ
 10 ἔμεινες εἰς δόξαν Θεοῦ. Ὡσπερ δὲ τὰς οἴκοι διατριβὰς καὶ τὰς ἐξόδους ἔξεσι ποιεῖσθαι διὰ τὸν Θεόν, οὕτω καὶ ἐπαίνους καὶ ψόγους.

Πῶς ἐστιν εἰς δόξαν Θεοῦ τινα ἐπαινεῖσαι, φησί, καὶ αἰτιάσασθαι; Καθίξεσθε πολλάκις ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις, ὅ-
 15 ρᾶτε παρίοντας πονηροὺς καὶ φαύλους ἀνθρώπους. τὰς ὀφρῦς ἀνασπῶντας, πεφυσιωμένους, παρασίτους καὶ κόλακας πολλοὺς ἐπισυρομένους, πολυτελεῖ φοροῦντας ἱμάτια, πολλὴν περιβεβλημένους τὴν φαντασίαν, τὰ πάντων ἀρπάζοντας, πλεονεκτοῦντας. Ἄν ἀκούσης τινὸς λέγοντος· οὐ ζηλωτὸς οὗτος,
 20 οὐχὶ μακάριος; ἐπιτίμησον, ἐγκάλεσον, ἐπισιτόμισον, ταλάνισον, δάκρυσον· τοῦτό ἐστι ψέξαι διὰ τὸν Θεόν. Ὁ ψόγος διδασκαλία τοῖς συγκαθημένοις φιλοσοφίας καὶ ἀρετῆς ὁ τοιοῦτος, μηκέτι περὶ τὰ βιωτικὰ κεχηγένοι. Εἰπέ πρὸς τὸν ταῦτα εἰρηκότα· διὰ τί μακάριος οὗτος; Ἐπειδὴ θαυμασιὸν
 25 ἵππον ἔχει καὶ χρυσοχάλινον, καὶ οἰκέτας πολλοὺς κέκτηται, καὶ παιδρὰν περιβεβληται σιολήν, καὶ μέθη καὶ τρυφῇ διαρρήγνυται καθ' ἑκάστην ἡμέραν; Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἄθλιος ἂν εἴη καὶ ταλαίπωρος, καὶ μυρίων δακρῶν ἄξιος. Ὅρων γοῦν ὑμᾶς οὐδὲν δυναμένους ἐπαινεῖσαι τῶν αὐτοῦ,

μόνον αὐτὸ νὰ κάμωμεν εἰς δόξαν Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα, ὅπως παραδείγματος χάριν τὸ νὰ μεταβῆς εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ νὰ μείνης εἰς τὸ σπίτι· καὶ τὰ δύο αὐτὰ νὰ γίνωνται διὰ τὸν Θεόν. Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν καὶ τὰ δύο αὐτὰ νὰ γίνωνται διὰ τὸν Θεόν; Ὅταν βαδίζης πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, ὅταν μετέχης εἰς τὴν προσευχὴν ἢ εἰς πνευματικὴν διδασκαλίαν, αὐτὴ ἢ μετάβασις γίνεται εἰς δόξαν Θεοῦ. Εἶναι πάλιν δυνατὸν νὰ μείνης εἰς τὸ σπίτι διὰ τὸν Θεόν. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Ὅταν ἀκούσης θορύβους, ἀταξίας καὶ διαβολικὰς παρελάσεις καὶ ὅταν ἡ ἀγορὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ πονηροῦς καὶ ἀκολάστους ἀνθρώπους, τότε νὰ μείνης εἰς τὸ σπίτι διὰ νὰ ἀπαλλάσσεσαι ἀπὸ τὴν ταραχὴν αὐτὴν, καὶ ἔτσι μένεις διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ὅπως λοιπὸν ἤμποροῦμεν νὰ μένωμεν εἰς τὸ σπίτι ἢ νὰ ἐξερχώμεθα διὰ τὸν Θεόν, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἤμποροῦμεν νὰ κάνωμεν καὶ τοὺς ἐπαίνους καὶ τὰς κατακρίσεις πάλιν διὰ τὸν Θεόν.

Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπαινέσωμεν κάποιον εἰς δόξαν Θεοῦ ἢ νὰ κατηγορήσωμεν; Πολλὰς φορὰς κάθεσθε εἰς τὰ ἐργαστήρια καὶ βλέπετε πολλοὺς πονηροῦς καὶ κακοὺς ἀνθρώπους ποὺ περνοῦν μὲ ἀνυψωμένα τὰ φρύδια, φαντασμένους, νὰ περιτριγυρίζωνται ἀπὸ πολλὰ παράσιτα καὶ κόλακας, νὰ φοροῦν πολυτελεῖ ἑνδύματα, νὰ ἔχουν μεγάλην ὑπερηφάνειαν, νὰ ἀρπάζουν τὰ πάντα, νὰ πλεονεκτοῦν. Ἄν ἀκούσης κάποιον νὰ λέγῃ πῶς αὐτὸς εἶναι ἀξιοζήλευτος καὶ εὐτυχὴς νὰ τὸν ἐπιπλήξῃς, νὰ τὸν κατακρίνῃς, νὰ τὸν ἀποστομώσῃς, νὰ τὸν λυπηθῇς, νὰ δακρύσῃς. Αὐτὸ σημαίνει νὰ κατακρίνῃς διὰ τὸν Θεόν. Αὐτὴ ἢ κατάκρισίς σου εἶναι διδασκαλία πίστεως καὶ ἀρετῆς διὰ τοὺς συγκαθημένους, ὥστε νὰ μὴ θαυμάζουν τὰ βιωτικά. Εἶπε πρὸς αὐτὸν ποὺ εἶπεν αὐτά· διατί εἶναι αὐτὸς εὐτυχὴς; Ἐπειδὴ ἔχει ὠραῖον καὶ χρυσοχάλινον ἄλογον καὶ πολλοὺς δούλους, καὶ φορεῖ φανταχτερὴν στολήν, καὶ καθημερινῶς σκάζει ἀπὸ τὴν μέθην καὶ τὴν ἀπόλαυσιν; Ἀλλὰ δι' αὐτὸ θὰ ἦτο ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος καὶ ἀξιοδάκρυτος. Σᾶς βλέπω λοιπὸν ποὺ δὲν ἤμπορεῖτε νὰ ἐπαινέσετε τίποτε τὸ ἴδι-

ἀλλὰ τὰ ἐκτὸς αὐτοῦ πάντα, τὸν ἵππον, τὸν χαλινόν, τὰ ἱμάτια, ὧν οὐδέν ἐστι πρὸς αὐτόν. Τί γένοιτ' ἂν οὖν ἀθλιώτερον, εἶπέ μοι, τούτου, ὅταν ὁ μὲν ἵππος αὐτοῦ, καὶ ὁ χαλινὸς τοῦ ἵππου, καὶ τῶν ἱματίων τὸ κάλλος, καὶ ἡ σωματικὴ τῶν οἰκειῶν εὐεξία θαυμάζηται, αὐτὸς δ' ἀνεγκωμίαςτος παραιορέχη; Τί τοίνυν γένοιτ' ἂν πενέστερον τούτου, τοῦ μηδὲν ἔχοντος καλὸν οἰκεῖον, μήθ' ὃ δυνήσεται ἐντιεῦθεν ἀπενεγκεῖν, ἀλλὰ τοῖς ἀλλοτριόις καλλωπιζομένου πᾶσιν; Οἰκεῖος γὰρ ἡμῶν κόσμος καὶ πλοῦτος, οὐκ οἰκέται, καὶ ἱμάτια, καὶ ἵπποι, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρειή, καὶ πλοῦτος ἀγαθῶν ἔργων, καὶ ἡ πρὸς Θεὸν παρησία.

4. Πάλιν ἕτερον ἂν ἴδῃς πτωχόν, ἀπερριμμένον, καταφρονούμενον, πτωχεῖα καὶ ἀρειῆ συζῶντα, καὶ ταλανιζόμενον παρὰ τῶν συγκαθημένων, ἐπαίνεσον τοῦτον καὶ γέγονεν ὁ ἔπαινος τοῦ παρελθόντος παραίνεσις καὶ συμβουλή χρησιτῆς καὶ ἀγαθῆς πολιτείας. Εἰ λέγουσιν, ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, εἶπέ ὅτι πάντων μὲν οὖν οὗτος μακαριώτατος, τὸν Θεὸν ἔχων φίλον, ἀρειῆ συζῶν, πλοῦτον κεκτημένος οὐδέποιτ' ἐπιλείποντα, συνειδὸς ἔχων καθαρὸν. Τί γὰρ αὐτῶν βλάβος ἐκ τῆς ἐνδείας τῶν χρημάτων, ὅταν τὸν οὐρανόν, καὶ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ μέλλῃ κληρονομεῖν ἀγαθὰ; Ἄν οὕτως φιλοσοφῆς, καὶ αὐτοὺς καὶ ἄλλους παιδεύῃς, πολλὴν λήψῃ καὶ τοῦ ψόγου καὶ τῶν ἐπαίνων τὴν μισθαποδοσίαν, ἀμφοτέρω εἰς δόξαν Θεοῦ ποιήσας. Καὶ ὅτι οὐ μάτην σε ψυχαγωγῶ ταῦτα λέγων, ἀλλὰ μεγάλη τις τοῖς οὕτω τὴν γνώμην διακειμένοις κείται παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἀμοιβή, καὶ ἀρειή τις νενόμισται τὸ πρᾶγμα, τὸ τὰ τοιαῦτα ψηφίζεσθαι, περὶ τῶν οὕτω ζώντων, ἄκουσον τί φησιν ὁ προφήτης, καὶ πῶς ἐν τᾷξαι κατορθωμάτων ἰθήσει τὸ τοὺς πονηρευομένους ἐξουθενεῖν, καὶ τοὺς φοβουμένους τὸν Θεὸν δοξάζειν.

Μετὰ γὰρ τὸ καταλέξαι τὴν ἄλλην ἀρειήν τοῦ μέλ-

κόν του, ἀλλὰ ὅλα τὰ ξένα, τὸ ἄλογον, τὸ χαλινάρι, τὰ ἐνδύματα, αὐτὰ δηλαδὴ ποὺ δὲν ἔχουν σχέσιν μὲ αὐτόν. Τί ἀθλιώτερον τούτου θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ, ὅταν τὸ μὲν ἄλογόν του καὶ τὸ χαλινάρι τοῦ ἀλόγου του, καὶ τὸ κάλλος τῶν ἐνδυμάτων του, καὶ ἡ καλὴ σωματικὴ διάπλασις τῶν δούλων του ἐγκωμιάζονται, αὐτὸς δὲ μένει ἀνεγκωμιάστος; Καὶ τί φτωχότερον τούτου θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ, ποὺ δὲν ἔχει τίποτε καλὸν ἰδικόν του, οὔτε κάτι ποὺ θὰ ἤμποροῦσε νὰ πάρῃ μαζί του ἀπὸ ἐδῶ, ἀλλὰ στολίζεται μὲ ὅλα τὰ ξένα; Διότι ἰδικόν μας στολίδι καὶ πλοῦτος δὲν εἶναι οἱ δοῦλοι καὶ τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ ἄλογα, ἀλλ' ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς, καὶ ὁ πλοῦτος τῶν ἀγαθῶν ἔργων καὶ τὸ θάρρος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

4. Ἐὰν πάλιν ἰδῆς ἄλλον πτωχόν, παραπεταμένον, καταφρονημένον, ποὺ ζῆ μέσα εἰς τὴν πτωχείαν καὶ τὴν ἀρετὴν νὰ τὸν κακοτυχίζουν οἱ διπλανοὶ του, ἐσὺ νὰ τὸν ἐπαινέσῃς καὶ ἔτσι ὁ ἔπαινος διὰ τὸ παρελθόν του γίνεται συμβουλή διὰ καλὸν καὶ ἀγαθὸν τρόπον ζωῆς. Ἐὰν λέγουν ὅτι αὐτὸς εἶναι ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ἐσὺ εἶπε ὅτι αὐτὸς ἐπειδὴ ἔχει φίλον τὸν Θεόν, ζῆ μὲ ἀρετὴν, οὐδέποτε ἀπέκτησε πλοῦτον ποὺ χάνεται, ἔχει καθαρὰν συνείδησιν, εἶναι εὐτυχέστερος ἀπὸ ὅλους. Ποία λοιπὸν ζημίᾳ ἐπροξενήθη εἰς αὐτόν ἀπὸ τὴν ἀνέχειαν, ἀφοῦ πρόκειται νὰ κληρονομήσῃ τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ οὐράνια ἀγαθὰ; Ἐὰν λοιπὸν σκέπτεσαι κατ' αὐτόν τὸν τρόπον, καὶ διδάσκῃς καὶ ἄλλους νὰ σκέπτονται ἔτσι, θὰ λάβῃς μεγάλῃν ἀνταπόδοσιν καὶ διὰ τὴν κατάκρισιν καὶ διὰ τοὺς ἐπαίνους, ἀφοῦ καὶ τὰ δύο τὰ ἕκαμες εἰς δόξαν Θεοῦ. Καὶ ὅτι δὲν σὲ καθοδηγῶ ματαίως μὲ τὸ νὰ σοῦ λέγω αὐτά, ἀλλὰ ἐπιφυλάσσεται μεγάλη ἀρετὴ ἀπὸ τὸν Θεὸν τῶν πάντων δι' αὐτοὺς ποὺ σκέπτονται ἔτσι, καὶ ὅτι τὸ νὰ συμφωνῇ κανεὶς μὲ αὐτὰ θεωρεῖται ἀρετὴ, ἄκουσε τί λέγει ὁ προφήτης δι' αὐτοὺς ποὺ ζοῦν κατ' αὐτόν τὸν τρόπον καὶ πῶς θεωρεῖ κατόρθωμα τὸ νὰ ἐντροπιάζῃ κανεὶς τοὺς πονηρευομένους ἢ καὶ τὸ νὰ ἐπαινῇ τοὺς φοβουμένους τὸν Θεόν.

Ἐὰν δηλαδὴ ἀνέφερε τὴν ἄλλην ἀρετὴν αὐτοῦ ποὺ

λοντος παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμᾶσθαι, καὶ εἰπεῖν, οἷον εἶναι χρῆ-
 τὸν ἐν ἀγίῳ κατοικοῦντα σκηνώματι, ὅτι ἄμωμον, καὶ ἐρ-
 γαζόμενον δικαιοσύνην, καὶ ἀπόνηρον, καὶ τοῦτο προσέθη-
 κεν· εἰπὼν, «Ὅς οὐκ ἐδόλωσεν ἐν γλώσση αὐτοῦ, καὶ οὐκ
 5 ἐποίησε τῷ πλησίον αὐτοῦ κακόν»· ἐπήγαγεν, «Ἐξουδένωται
 ἐνώπιον αὐτοῦ πονηρευόμενος, τοὺς δὲ φοβουμένους τὸν Κύ-
 ριον δοξάζει»· δεικνὺς ὅτι καὶ τοῦτο ἐν τι τῶν κατορθωμά-
 των ἐστί, τοῦτ' ἐστί, τὸ καταφρονεῖν τῶν πονηρῶν, καὶ ἐπαι-
 νεῖν, καὶ μακαρίζειν τοὺς ἀγαθοὺς. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ τὸ
 10 αὐτὸ τοῦτο δηλῶν ἔλεγεν· «Ἐμοὶ δὲ λίαν ἐτιμήθησαν οἱ
 φίλοι σου, ὁ Θεός, λίαν ἐκραταιώθησαν αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν».
 Ὅν ὁ Θεὸς ἐπαινεῖ, μὴ μέμψη· ἐπαινεῖ δὲ τὸν ἐν δικαιοσύ-
 νῃ ζῶντα, καὶ πτωχὸς ἦ. Ὅν ὁ Θεὸς ἀποσιρέφεται, μὴ ἐπαι-
 νέσης· ἀποσιρέφεται δὲ τὸν ἐν πονηρίᾳ ζῶντα, καὶ πολὺν
 15 ἢ περιβεβλημένος πλοῦτον. Ἄλλ' ἂν τ' ἐπαινῆς, ἂν τε ψέ-
 γῃς, ἀμφότερα ὡς Θεὸς θούλει ποιεῖ. Ἔστι καὶ ἐγκαλέ-
 σαι εἰς δόξαν Θεοῦ. Πῶς; Ἐπὶ τῶν οικειῶν ἀγανακτοῦμεν
 πολλάκις. Πῶς οὖν ἐσθιν ἐγκαλέσαι διὰ τὸν Θεόν; Ἄν
 μεθύοντα ἴδῃς, ἂν κλέπτοντα ἢ τὸν οἰκέτην ἢ τὸν φίλον ἢ
 20 ἕτερόν τινα τῶν σοι προσηκόντων, ἂν εἰς θέατρα τρέχοντα,
 ἂν τῆς ψυχῆς ἀμελοῦντα τῆς ἑαυτοῦ, ἂν ὀμνύοντα, ἂν ἐπιουρ-
 κοῦντα, ἂν ψευδόμενον, ἀγανάκησον, κόλασον, ἐπίσιτρεφον,
 διόρθωσαι· καὶ ταῦτα πάντα ἐποίησας διὰ τὸν Θεόν. Ἄν
 εἰς σὲ ἀμαριάνοντα ἴδῃς, καὶ τῆς εἰς σὲ θεραπείας ἐλλεί-
 25 ποντα, σύγγνωθι καὶ συνέγνωσ διὰ τὸν Θεόν· Νυνὶ δὲ πολ-
 λοι τοῦναντίον ποιοῦσι, καὶ ἐπὶ τῶν φίλων, καὶ ἐπὶ τῶν οἰ-
 κειῶν. Ὅταν μὲν γὰρ εἰς αὐτοὺς ἀμαρτωσιν, πικροὶ καὶ
 ἀσύγγνωστοι γίνονται δικασταί· ὅταν δὲ εἰς τὸν Θεὸν ἐνυθρι-
 ζωσι καὶ τὰς ἑαυτῶν ἐναπόλωσι ψυχάς, οὐδένα ποιοῦνται
 30 λόγον.

12. Ψαλμ. 14, 3-4.

13. Ψαλμ. 138, 17.

θα δοξασθῆ ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ ἀφοῦ εἶπεν ὁποῖος πρέπει νὰ εἶναι αὐτὸς ποὺ κατοικεῖ εἰς τὴν ἁγίαν σκηνήν, δηλαδὴ ἄμωμος, δίκαιος καὶ ἀπόνηρος, προσέθεσε καὶ τοῦτο· «αὐτὸς ποὺ δὲν ἔβαλε δόλον εἰς τὴν γλῶσσαν του, καὶ δὲν ἔκαμε κακὸν εἰς τὸν πλησίον του»· καὶ ἀκόμη «ἐξουδενοῦται ἐνώπιόν του ὁ πονηρευόμενος, ἀλλὰ τιμᾶ τοὺς φοβουμένους τὸν Κύριον»¹², καὶ ἀπέδειξεν ἔτσι ὅτι καὶ αὐτὸ εἶναι μία ἐπιτυχία, τὸ νὰ περιφρονοῦμεν δηλαδὴ τοὺς πονηροὺς καὶ νὰ ἐπαινοῦμεν καὶ νὰ καλοτυχίζωμεν τοὺς ἀγαθοὺς. Καὶ ἄλλοῦ πάλιν ἔδειξε τὸ ἴδιο λέγων· «ἀπὸ ἐμὲ πολὺ ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου, Θεέ, πολὺ ὑπερίσχυσαν αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν»¹³. Αὐτὸν ποὺ ἐπαινεῖ ὁ Θεὸς σὺ μὴ τὸν κατηγορῆς· καὶ ὁ Θεὸς ἐπαινεῖ αὐτὸν ποὺ ζῆ μὲ ἀρετήν, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι πτωχός. Αὐτὸν ποὺ ἀποστρέφεται ὁ Θεὸς σὺ μὴ ἐπαινέσης· καὶ ἀποστρέφεται ὁ Θεὸς αὐτὸν ποὺ ζῆ εἰς τὴν πονηρίαν, ἀκόμη καὶ ἂν περιστοιχίζεται ἀπὸ πολὺν πλοῦτον. Ἄλλὰ εἴτε ἐπαινεῖς, εἴτε κατακρίνεις, καὶ τὰ δύο νὰ τὰ κάνης ὅπως θέλει ὁ Θεός. Εἶναι δυνατὸν καὶ νὰ κατηγορήσης εἰς δόξαν Θεοῦ. Πῶς; Πολλὰς φορὰς ἀγανακτοῦμεν διὰ τοὺς ὑπηρέτας. Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατὸν νὰ κατηγορήσωμεν διὰ τὸν Θεόν; Ἄν τὸν ἰδῆς νὰ μεθᾶ, νὰ κλέπτῃ ἢ τὸν ὑπηρέτην ἢ τὸν φίλον ἢ κάποιον ἄλλον ἀπὸ τοὺς ἰδικούς σου, ἂν τὸν ἰδῆς νὰ τρέχῃ εἰς τὰ θέατρα ἢ νὰ ἀδιαφορῆ διὰ τὴν ψυχὴν του, ἢ νὰ ὀρκίζεται, ἢ νὰ παραβαίνη τὸν ὄρκον του ἢ νὰ ψεύδεται, τότε νὰ ἀγανακτήσης, νὰ τὸν τιμωρήσης, νὰ τὸν ἐπαναφέρῃς εἰς τὸν ὀρθὸν δρόμον, νὰ τὸν διορθώσης· ἐὰν κάνης ὅλα αὐτὰ θὰ τὰ κάνης διὰ τὸν Θεόν. Ἄν πάλιν τὸν ἰδῆς νὰ παρακούῃ εἰς ἐσένα καὶ νὰ μὴ σοῦ προσφέρῃ κανονικὰ τὰς ὑπηρεσίας του, συγχώρησέ τον, καὶ θὰ τὸν συγχωρήσης διὰ τὸν Θεόν. Τώρα ὅμως πολλοὶ κάνουν τὸ ἀντίθετον καὶ διὰ τοὺς φίλους καὶ διὰ τοὺς ὑπηρέτας των. Ὅταν σφάλλουν ἀπέναντί των γίνονται αὐστηροὶ καὶ ἀνελέητοι δικασταί, ὅταν ὅμως ὑβρίζουν τὸν Θεὸν καὶ χάνουν τὰς ψυχὰς των, τότε δὲν τοὺς ὁμιλοῦν καθόλου.

Πάλιν, φίλους ποιῆσαι χρῆ; Διὰ τὸν Θεὸν ποιήσον.
 Ἐχθροὺς ποιῆσαι χρῆ; Διὰ τὸν Θεὸν ποιήσον. Καὶ πῶς
 ἐστὶ φίλους ποιῆσαι διὰ τὸν Θεὸν καὶ ἐχθροὺς; Ἄν μὴ
 τὰς φιλίας ἐκείνας ἐφελκώμεθα, ὅθεν ἐστὶ χρήματα λα-
 5 βεῖν, ὅθεν κοινωνῆσαι τραπέζης, ὅθεν προσιασίας ἀνθρωπί-
 νης τυχεῖν, ἀλλ' ἐκείνους θηρεύωμεν καὶ ποιῶμεν φίλους,
 τοὺς δυναμένους ἡμῶν ἀεὶ ρυθμίσει τὴν ψυχὴν, συμβουλευ-
 σαι τὰ δέοντα, ἁμαρτιάνουσι ἐπιτιμῆσαι, πλημμελοῦντας ἐ-
 λέγξαι, ὑποσκελιζομένους ἀναρθῶσαι, καὶ συμβουλῆ καὶ εὐ-
 10 χαῖς βοηθοῦντας προσάγειν τῷ Θεῷ. Πάλιν ἐχθροὺς ἔξεστι
 ποιῆσαι διὰ τὸν Θεόν. Ἐὰν ἴδῃς τινὰ ἀκόλαστον, μιαιρόν,
 πονηρίας γέμοντα, δογματῶν ἀκαθάρτων πεπληρωμένον, ὑ-
 ποσκελίζοντά σε καὶ παραβλάπιοντά σε, ἀπόσιθι καὶ ἀπο-
 πήδησον, καθάπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἐκέλευσεν εἰπὼν «Ἐὰν
 15 ὁ ὀφθαλμὸς σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίξῃ σε, ἔξελε αὐτὸν καὶ
 βάλε ἀπὸ σοῦ», κελεύων τοὺς φίλους ἐκείνους, τοὺς ἐν ὀφθαλ-
 μῶν τάξει ποθεινοὺς ὄντας, καὶ ἀναγκαίους ἐν τοῖς βιωτικαῖς
 πράγμασιν, ἀποκόπειν, καὶ βάλλειν, ἂν παραβλάπτωσιν εἰς
 τὴν τῆς ψυχῆς σωτηρίαν ἡμᾶς.
 20 Ἄν συλλόγων κοινωνῆς, καὶ λόγον ἀποιείνης μακρόν,
 διὰ τὸν Θεὸν καὶ τοῦτο ποιήσον, κἂν σιγᾶς, διὰ τὸν Θεὸν
 σίγησον. Καὶ πῶς ἔσται συλλόγου κοινωνεῖν διὰ τὸν Θεόν;
 Ἄν συγκαθήμενός τις, μηδὲν περὶ βιωτικῶν διαλέγῃς
 πραγμάτων μηδὲ τῶν ἀπλῶς καὶ εἰκῆ καὶ οὐδὲν ἡμῖν προση-
 25 κόντων, ἀλλὰ περὶ φιλοσοφίας τῆς ἡμετέρας, περὶ γεέννης,
 περὶ βασιλείας οὐρανῶν, ἀλλὰ μὴ τὰ περιττὰ καὶ ἀνόνητα, οἴ-
 ον Τίς ἀρχῆς ἐπέβη; Τίς παρελύθη τῆς ἀρχῆς; Τίνος οὖν
 ἔνεκεν ὁ δεῖνα ἐζημιώθη; Πόθεν ὁ δεῖνα ἐκέρδανεν καὶ
 εὐπορώτερος γέγονε; Τί κατέλιπεν ὁ δεῖνα τῷ δεῖνι τελευ-
 80 τῶν; Πῶς δὲ ὁ δεῖνα ἀπέτυχεν εἰς τοὺς πρώτους τῶν κλη-

Πάλιν, πρέπει νὰ κάμης φίλους; Νὰ τοὺς κάμης διὰ τὸν Θεόν. Πρέπει νὰ κάμης ἐχθρούς; Νὰ τοὺς κάμης διὰ τὸν Θεόν. Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ κάμης φίλους καὶ ἐχθρούς χάριν τοῦ Θεοῦ; Ἐὰν δὲν ἐπιδιώκωμεν τὰς φιλίας ἐκεῖνας ἀπὸ τὰς ὁποίας εἶναι δυνατὸν νὰ κερδίσωμεν χρήματα, ἢ νὰ παρακαθήσωμεν εἰς πλούσια τραπέζια, ἢ νὰ ἐπιτύχωμεν ἀνθρωπίνην ὑποστήριξιν, ἀλλὰ ἐὰν ψάχνωμεν καὶ κάνωμεν φίλους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἤμποροῦν νὰ κατευθύνουν τὴν ψυχὴν μας, νὰ μᾶς συμβουλεύσουν τὰ πρέποντα, νὰ μᾶς ἐπιπλήξουν ὅταν ἀμαρτάνωμεν, νὰ μᾶς στηρίξουν ὅταν καταπατούμεθα, καὶ αὐτοὺς οἱ ὅποιοι μὲ τὰς συμβουλὰς των καὶ τὰς προσευχὰς των μᾶς βοηθοῦν νὰ πλησιάσωμεν τὸν Θεόν. Εἶναι δυνατὸν πάλιν νὰ κάμης ἐχθρούς χάριν τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν ἰδῆς κάποιον ἀκόλαστον, μολυσμένον, γεμᾶτον πονηρίαν, φορτωμένον μὲ ἀκαθάρτους δοξασίας, πού σὲ καταπατεῖ καὶ σὲ ζημιώνει, ἀπομακρύνσου ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἀπόφυγέ τον, ὅπως εἶπε καὶ ὁ Χριστός· «ἐὰν ὁ δεξιός σου ὀφθαλμὸς σὲ σκανδαλίζῃ, βγάλε τον καὶ πέταξέ τον μακριὰ ἀπὸ σένα»¹⁴ μὲ αὐτὸ διέταξε νὰ ἀπομακρύνωμεν καὶ νὰ διώχνωμεν τοὺς φίλους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εἶναι ὡσὰν τὰ μάτια ἀγαπητοὶ καὶ ἀναγκαῖοι εἰς τὰ ζητήματα τῆς ζωῆς, ἐὰν αὐτοὶ μᾶς ζημιώνουν εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς.

Ἄν συμμετέχης εἰς συγκεντρώσεις καὶ ἐκφωνῆς μεγάλον λόγον καὶ αὐτὸ νὰ τὸ κάνης διὰ τὸν Θεόν, καὶ ἂν πάλιν σιωπᾶς, νὰ σιωπᾶς διὰ τὸν Θεόν. Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ λαμβάνης μέρος εἰς συγκεντρώσεις διὰ τὸν Θεόν; Ἐὰν, καθ' ὃν χρόνον κάθεσαι μὲ ἄλλους, δὲν συζητᾶς διὰ βιωτικὰ ζητήματα, ἢ δι' ἀσήμαντα καὶ μάταια καὶ τελείως ἄπρεπα, ἀλλὰ συζητᾶς περὶ τῆς πίστεώς μας, περὶ τῆς κολάσεως, περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ὅχι ὅμως τὰ περιττὰ καὶ ἀνώφελα, ὅπως περὶ τοῦ ποῖος ἀνέβη εἰς τὴν ἐξουσίαν; ἢ ποῖος ἔχασε τὴν ἐξουσίαν; ἢ διὰ ποῖον λόγον ἐζημιώθη ὁ τάδε; ἢ ἀπὸ πού ἐκέρδισε κάποιος καὶ ἔγινε πλουσιώτερος; ἢ τί ἄφησε κάποιος εἰς κάποιον ἄλλον ὅταν ἀπέθανεν; ἢ πῶς δὲν κατώρθωσεν ἄλλος νὰ ἐγγραφῇ με-

ρονόμων ἐγγραφήσεσθαι προσδοκήσας; καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα. Μὴ δὴ τὰ τοιαῦτα διαλεγόμεθα, μηδὲ ἐτέρων διαλεγόντων ἀνεχώμεθα· ἀλλὰ σκοπῶμεν τί ποιοῦντας ἢ τί λέγοντίας ἐστὶν ἀρέσαι Θεῷ. Πάλιν ἐστὶ σιγῆσαι διὰ τὸν Θεὸν
 5 ὑβριζόμενος, λοιδορούμενος, μυρία πάσχων κακά, ἂν φέρης γενναίως, καὶ μηδὲν ῥῆμα βλάσφημον ἐξενέγκῃς εἰς τὸν ταῦτα ποιοῦντα.

Οὐκ ἐπαινέσαι δὲ καὶ ψέξαι μόνον, οὐδὲ ἔνδον μεῖναι καὶ ἐξελθεῖν, οὐδὲ φθέγξασθαι καὶ σιγῆσαι, ἀλλὰ καὶ κλαῦσαι
 10 καὶ λυπηθῆναι, καὶ ἡσθῆναι καὶ εὐφρανθῆναι ἐστὶν εἰς δόξαν Θεοῦ. "Οτιαν ἴδῃς ἢ ἀδελφὸν ἁμαρτάνοντα ἢ σαυτὸν παρὰ πτώματι περιπεσόντα, εἶτα σιενάξῃς καὶ λυπηθῆς, ἐκέρδανας ἀπὸ τῆς λύπης σωτηρίαν ἀμεταμέλητον, καθάπερ ὁ Παῦλός φησιν· «Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη σωτηρίαν ἀμεταμέλητον
 15 κατεργάζεται». "Αν ἴδῃς εὐδοκιμοῦντα ἕτερον, εἶτα μὴ βασκάνῃς, ἀλλ' ὡς ἐπὶ οἰκείοις ἀγαθοῖς εὐχαριστήσῃς τῷ Θεῷ, τῷ ποιήσαντι λαμπρόν σου τὸν ἀδελφόν, καὶ τῆς χαρᾶς ταύτης πολὺν ἔλαβες τὸν μισθόν.

5. Τί γένοιτ' ἂν, εἰπέ μοι, τῶν βασκάνων ἐλεεινότερον,
 20 διαν ἐξὸν καὶ χαίρειν καὶ κερδαίνειν διὰ τὴν χαράν, αὐτοὶ καὶ λυπεῖσθαι ἐρῶνται μᾶλλον ἐπὶ ταῖς τῶν ἐτέρων εὐδοκιμήσεσι, καὶ μετὰ τῆς λύπης ἔτι καὶ κόλασιν ἐπιπαῖσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ τιμωρίαν ἀφόρητον; Καὶ τί χρὴ λέγειν ἐπαίνους, καὶ ψόγους, καὶ λύπας, καὶ χαράς,
 25 ὅπου γε καὶ ἀπὸ τῶν μικροτάτων αὐτῶν καὶ εὐτελεσιάτων πραγμάτων τὰ μέγιστ' ἔστι καρπώσασθαι, ἂν διὰ τὸν Θεὸν αὐτὰ ποιῶμεν; Τί γὰρ τοῦ κείρασθαι εὐτελέστερον; Ἄλλ' ἐστὶ καὶ τοῦτο ποιῆσαι διὰ τὸν Θεόν. "Οτιαν μὴ τὴν κόμην διαθῆς, μηδὲ καλλωπίσῃς τὴν ὄψιν, μηδὲ πρὸς δέλεαρ καὶ

ταξὺ τῶν πρώτων κληρονόμων, καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια. Νὰ μὴ συζητοῦμεν λοιπὸν τέτοια πράγματα οὔτε νὰ ἐπιτρέπωμεν εἰς ἄλλους νὰ συζητοῦν δι' αὐτά, ἀλλὰ νὰ προσέχωμεν τί νὰ κάνωμεν ἢ τί νὰ λέγωμεν διὰ νὰ ἀρέσωμεν εἰς τὸν Θεόν. Πάλιν ἤμπορεῖς νὰ σιγῆς ἂν ὑβρίζεσαι, κατηγορῆσαι, ὑποφέρης χιλιάδες κακά, καὶ ὅμως τὰ ἀνέχεσαι μὲ γενναιότητα καὶ χωρὶς νὰ προφέρης οὔτε ἓνα βλάσφημον λόγον εἰς αὐτὸν ποὺ σοῦ κάνει αὐτά.

Ἔστι μόνον τὸ νὰ ἐπαινέσης ἢ νὰ κατηγορήσης, οὔτε τὸ νὰ μείνης εἰς τὸ σπῆτι ἢ νὰ ἐξέλθης, νὰ ὀμλήσης ἢ νὰ σιωπήσης, ἀλλὰ καὶ νὰ κλάψης καὶ νὰ λυπηθῆς ἢ νὰ χαρῆς καὶ νὰ εὐφρανθῆς εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ εἰς δόξαν Θεοῦ. Ὅταν δηλ. ἰδῆς ἢ τὸν ἀδελφόν σου νὰ ἁμαρτάνῃ ἢ τὸν ἑαυτὸν σου νὰ πίπτῃ εἰς κάποιο παράπτωμα καὶ ἀναστενάξῃ καὶ λυπηθῆς, κερδίζεις ἀπὸ τὴν λύπην αὐτὴν σωτηρίαν διὰ τὴν ὁποίαν οὐδέποτε θὰ μετανοήσης, ὅπως λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «διότι ἡ λύπη, ὅπως τὴν θέλει ὁ Θεός, παράγει μετάνοιαν, ἡ ὁποία καταλήγει εἰς σωτηρίαν, διὰ τὴν ὁποίαν κανεὶς ποτὲ δὲν μετανοεῖ»¹⁵. Ἄν ἰδῆς ἄλλον ποὺ νὰ προκόπη καὶ δὲν τὸν φθονήσης, ἀλλὰ εὐχαριστήσης τὸν Θεόν, ποὺ ἔκαμε τόσον λαμπρὸν τὸν ἀδελφόν σου, ὡσὰν νὰ ἐπρόκειτο διὰ ἰδικὰ σου ἀγαθὰ, λαμβάνεις μεγάλον μισθὸν δι' αὐτὴν τὴν χαρὰν σου.

5. Εἶπέ μου λοιπὸν τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ ἐλευνότερον ἀπὸ τοὺς ζηλοφθόνους ποὺ ἐνῶ ἤμποροῦν νὰ χαίρωνται καὶ νὰ κερδίζουν διὰ τὴν χαρὰν, αὐτοὶ προτιμοῦν καλύτερα νὰ λυποῦνται διὰ τὰς προόδους τῶν ἄλλων καὶ ἔτσι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν λύπην, προκαλοῦν καὶ τὴν ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ καταδίκην καὶ ἀφόρητον τιμωρίαν; Καὶ διατί νὰ ὀμλοῦμεν δι' ἐπαίνους καὶ κατηγορίας καὶ λύπας καὶ χαράς, ὅταν καὶ ἀπὸ τὰ πλέον ἀσήμαντα καὶ ἀνάξια λόγου πράγματα εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπωφεληθῶμεν τὰ μέγιστα, ἂν ὅλα αὐτὰ τὰ κάνωμεν διὰ τὸν Θεόν; Διότι τί εἶναι εὐτελέστερον ἀπὸ τὸ νὰ κουρευθῆ κανεὶς; Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ ἤμπορεῖς νὰ τὸ κάνῃς διὰ τὸν Θεόν. Ὅταν δηλ. δὲν τακτοποιῆς τὰ μαλλιά οὔτε καλλωπίζῃς τὸ πρόσωπον οὔτε καταστολί-

ἀπάτην τῶν ὀρώντων σαυτὸν κατακοσμήσης, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, καὶ ὅσον ἢ χρεῖα ἀπαιτεῖ μόνον, διὰ τὸν Θεὸν τοῦτο ἐποίησας, καὶ πάντως ἔξεις τὸν μισθόν, ὅτι ἐπιθυμίαν ἐκόλασας πονηράν, καὶ φιλοτιμίαν ἄκαιρον ἔκοψας.

5 **Εἰ** γὰρ ὁ ποιήριον μόνον ψυχροῦ δούς διὰ τὸν Θεόν, βασιλείαν οὐρανῶν κληρονομήσει, ὁ πάντα ποιῶν διὰ τὸν Θεὸν ἐννόησον πόσης ἀπολαύσεται τῆς ἀμοιβῆς.

Ἔστι καὶ θαδίζειν διὰ τὸν Θεόν, καὶ βλέπειν διὰ τὸν Θεόν. Πῶς ἔστι βλέπειν διὰ τὸν Θεόν καὶ θαδίζειν; Ὅταν
 10 μὴ πρὸς πονηρίαν τρέχῃς, ὅταν μὴ περιεργάζῃ τὰ ἀλλότρια κάλλη, ὅταν ἰδὼν γυναῖκα ἀπαντιῶσαν, χαλινώσης τὸν ὀφθαλμόν, τειχίσης τὴν ὄψιν τῷ τοῦ Θεοῦ φόβῳ, διὰ τὸν Θεὸν τοῦτο ἐποίησας· ὅταν τὰ μὴ πολυτελῆ, καὶ μαλακωτέρους ἡμᾶς ποιοῦντα, ἀλλὰ τὰ δυνάμενα ἡμᾶς σκέπειν, ταῦτα περιβαλ-
 15 λώμεθα μόνον. Ἔστι καὶ μέχρις ὑποδημάτων τοῦτον ἐξαγαγεῖν τὸν νόμον. Καὶ γὰρ πολλοὶ πρὸς τοῦτο βλακείας καὶ ἀσωτίας ἐξώλιον, ὡς καὶ τὰ ὑποδήματα καλλωπίζειν, καὶ πάντοθεν αὐτὰ ποικίλλειν, οὐχ ἥτιον ἢ τὰς ὄψεις ἕτεροι ὅπερ ψυχῆς ἔστιν ἀκαθάρτου καὶ διεφθαρμένης. Εἰ γὰρ αὐτὸ
 20 μικρὸν εἶναι δοκεῖ, ἀλλὰ μεγάλης ἐξωλείας δεῖγμα, καὶ ἔλεγχος ἂν εἴη τοῦτο, καὶ ἐπ' ἀνδρῶν καὶ ἐπὶ γυναικῶν. Ἐξεσι τοίνυν καὶ ὑποδήμασι χρῆσθαι διὰ τὸν Θεόν, ὅταν πανταχοῦ τὴν χρεῖαν ἐπιζητιῶμεν, καὶ τοῦτο μέτρον τῆς ἀπολαύσεως ποιῶμεθα.

25 Καὶ διὰ θαδίσεως καὶ διὰ σιολῆς ἔστι τὸν Θεὸν δοξάσαι, ἄκουσον τί φησι σοφὸς τις ἀνὴρ· «Σιολισμὸς ἀνδρός, καὶ γέλως ὀδόντων, καὶ θῆμα ποδὸς ἀναγγέλλει τὰ περὶ αὐτοῦ». Ὅταν κατεσταλμένοι καὶ σεμνοί, καὶ σεμνότητος γέμοντες, καὶ πολλὴν πανταχόθεν ἐπιδεικνύμενοι τὴν σα-
 30 φροσύνην φαινόμεθα· καὶ ἀπὸ ψιλῆς τῆς συντυχίας καὶ ὁ

ζης τὸν ἑαυτὸν σου διὰ νὰ δελεάσης ἢ διὰ νὰ ἀπατήσης αὐτοὺς ποὺ σὲ βλέπουν, ἀλλὰ πράττεις αὐτὸ μὲ ἀπλότητα καὶ ὅπως τύχη, καὶ ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ ἀνάγκη μόνον, τότε καὶ αὐτὸ τὸ κάνεις διὰ τὸν Θεόν, καὶ ὅπωςδήποτε θὰ λάβῃς τὸν μισθόν, διότι κατεδίκασες τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν καὶ ἀνέκοψες τὴν ἄσκοπον φιλοτιμίαν. Διότι ἂν αὐτὸς ποὺ δίδει καὶ ἓνα μόνο ποτήριον ψυχροῦ ὕδατος διὰ τὸν Θεόν θὰ κληρονομήσῃ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, σκέψου πόσῃν ἀμοιβῇ θὰ κερδίσῃ αὐτὸς ποὺ κάνει τὰ πάντα διὰ τὸν Θεόν.

Εἶναι δυνατὸν πάλιν καὶ νὰ βαδίζῃς διὰ τὸν Θεὸν καὶ νὰ βλέπῃς διὰ τὸν Θεόν. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ βλέπῃς ἢ νὰ βαδίζῃς διὰ τὸν Θεόν; Ὅταν δὲν τρέχῃς διὰ τὴν πονηρίαν, ὅταν δὲν περιεργάζεσαι τὴν ξένην ὁμορφίαν, ὅταν ἰδῇς τὴν γυναῖκα ποὺ συναντᾷς καὶ συγκρατήσης τὰ μάτια σου, περιφρουρήσης τὴν ὄρασίμ σου μὲ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, τότε τὸ κάνεις διὰ τὸν Θεόν· ὅταν ἐνδυώμεθα ὄχι τὰ πολυτελῆ ἐνδύματα καὶ αὐτὰ ποὺ μᾶς κάνουν μαλθακοὺς, ἀλλὰ μόνον αὐτὰ ποὺ εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ μᾶς σκεπάζουν. Αὐτὸ ἢμπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἐπεκτείνῃ ἀκόμη καὶ εἰς τὰ ὑποδήματά του. Διότι πολλοὶ ἔφθασαν εἰς τόσον μεγάλην βλακείαν καὶ ἀσωτίαν, ὥστε νὰ καλλωπίζουν καὶ τὰ ὑποδήματά των, καὶ νὰ τὰ στολίζουν παντοῦ, ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ ὅσον ἄλλοι τὰ πρόσωπα· αὐτὸ εἶναι γνῶρισμα ψυχῆς ἀκαθάρτου καὶ διεφθαρμένης. Διότι ἂν καὶ φαίνεται αὐτὸ ἀσήμαντον, ὅμως ἢμπορεῖ νὰ εἶναι καὶ σημεῖον καὶ ἀπόδειξις μεγάλης καταπτώσεως καὶ διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ διὰ τὰς γυναῖκας. Εἶναι δυνατὸν λοιπὸν νὰ χρησιμοποιοῦμεν καὶ τὰ ὑποδήματα διὰ τὸν Θεόν, ὅταν ἐπιδιώκωμεν ἀπὸ παντοῦ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκαίων καὶ αὐτὸ ὀρίζωμεν ὡς μέτρον διὰ τὴν ἀπόλαυσιν.

Καὶ ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ δοξάζωμεν τὸν Θεὸν καὶ διὰ τοῦ βαδίσματος καὶ διὰ τῆς ἐνδυμασίας ἄκουσε τί λέγει κάποιος σοφός· «ἡ ἐνδυμασία τοῦ ἄνδρα καὶ τὸ γέλιο τῶν δοντιῶν καὶ τὸ βάδισμά του μαρτυροῦν δι' αὐτόν»¹⁶. Ὅταν δηλαδὴ φαινώμεθα μετρημένοι καὶ σεμνοὶ καὶ δείχνωμεν παντοῦ φρόνησιν· ὅταν αὐτὸν ποὺ ζῆ ἔτσι τὸν ἰδῆ, ἔστω καὶ

ἄπιστος, καὶ ὁ ἀκόλαστος, καὶ ὁ θορυβώδης τὸν τοιοῦτον ἰδὼν θαυμάσεται, καὶ ἀπάντων ἀναισθητότερος ἤ.

Καὶ γυναικα ἀγώμεθα, διὰ τὸν Θεὸν τοῦτο ποιῶμεν, οὐχ ἵνα τὴν οὐσίαν εὐπορωτέραν ἐργαζώμεθα, ἀλλ' ἵνα ψυχῆς εὐγένειαν ἐπιζητῶμεν, μὴ χρημάτων περιουσίαν, μηδὲ προγόνων περιφάνειαν, ἀλλὰ τρόπων ἀρετὴν καὶ ἐπιείκειαν· συνέμπορον τοῦ θίου λαμβάνωμεν, οὐχὶ καπηλείας κοινωνόν.

Καὶ τί δεῖ πάντα καταλέγειν; Ἐξεσι γὰρ λοιπὸν ἡ-
 10 μῖν ἐκ τῶν εἰρημένων ἕκαστον ἐφοδεύειν τῶν γινομένων καὶ πρατιομένων, καὶ πάντα διὰ τὸν Θεὸν ποιεῖν. Καὶ καθάπερ οἱ ἔμποροι περιπλέοντες τὸ πέλαγος, καὶ εἰς πόλεις ὀρμίζοντες, οὐ πρότερον ἀποβαίνουσι τοῦ λιμένος, οὐδὲ εἰς τὴν ἀγορὰν ἀναβαίνουσιν, ἕως ἂν πύθωνται, ὅτι κέρδος ἔ-
 15 χει τι τῶν ἐκεῖ διατιθεμένων· οὕτω καὶ οὐ μηδὲν μήτε πράξης, μήτ' εἴλης, ἂν μὴ κέρδος ἔχη τὸ κατὰ Θεόν. Καὶ μή μοι λέγε ὅτι οὐ δυνατὸν διὰ τὸν Θεὸν πάντα ποιεῖν. Ὅταν γὰρ ὑπόδεσις, καὶ κουρά, καὶ ἱματίων σιολή, καὶ βάδισις, καὶ ὄψις, καὶ ρήματα, καὶ συνέδρια, καὶ εἴσοδοι, καὶ ἔξοδοι,
 20 καὶ σκώμματα, καὶ ἔπαινοι, καὶ ψόγοι, καὶ ἐγκώμια, καὶ φιλῖαι καὶ ἔχθραι δύνωνται διὰ τὸν Θεὸν γίνεσθαι, τί ἔστι λοιπόν, ὃ μὴ δυνατὸν γενέσθαι διὰ τὸν Θεόν, ἂν θέλωμεν; Τί δεσμοφύλακος χειρόν; Οὐ πάντων θίος ὁ πονηρότατος εἶναι δοκεῖ; Ἄλλ' ἔξεσι τῷ θουλομένῳ κακεῖθεν
 25 κερδᾶναι, διὰ τῶν δεδεμένων φείδεται, διὰ τούτους ἀδίκως ἐμβεβλημένους θεραπεύη, διὰ μὴ πραγματεύηται ἀπ' ἄλλοτριᾶς συμφορᾶς, διὰ κοινὸς προκίηται λιμὴν τοῖς δεομένοις ἅπασιν. Οὕτως ὁ δεσμοφύλαξ ἐκεῖνος ἐσώθη ὁ ἐπὶ Παύλου ὄθεν δῆλον ὅτι πάντοθεν, ἂν θέλωμεν, δυνάμεθα πραγματεύε-
 30 σθαι.

Τί φόνον χαλεπώτερον, εἶπέ μοι; Ἄλλ' ἡδυνήθη ποτὲ δικαιοσύνην ἱκεῖν τῷ ποιήσαντι τοῦτο τὸ τόλμημα τοσοῦτόν

τελείως τυχαῖα, ὁ ἄπιστος ἢ ὁ ἀκόλαστος καὶ αὐτὸς ποῦ ζῆ βίον θορυβώδη θὰ τὸν θαυμάσῃ, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι καὶ ὁ πρὸ ἀναίσθητος.

Καὶ ὅταν παίρνωμεν γυναῖκας νὰ τὸ κάνωμεν διὰ τὸν Θεόν, ὄχι διὰ νὰ κάνωμεν μεγαλυτέραν τὴν περιουσίαν, ἀλλὰ νὰ ἐπιζητοῦμεν εὐγένειαν ψυχῆς, ὄχι χρηματικὴν περιουσίαν, οὔτε προγονικὴν δόξαν, ἀλλὰ ἀρετὴν καὶ πραότητα χαρακτῆρος· σύντροφον εἰς τὴν ζωὴν παίρνομεν καὶ ὄχι συμμετόχον εἰς τὴν πανουργίαν.

Καὶ διατί νὰ τὰ ἀναφέρω ὅλα αὐτά; Ἐπὶ ὅσα ἐλέχθησαν λοιπὸν εἶναι δυνατὸν εἰς τὸν κάθε ἕνα νὰ ἐξετάσῃ ὅσα κάνει καὶ ὅλα νὰ τὰ κάνῃ διὰ τὸν Θεόν. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἔμποροι ποῦ πλέουν εἰς τὸ πέλαγος καὶ ἀράζουν εἰς τὰς πόλεις δὲν ἀποβιβάζονται εἰς τὸ λιμάνι, οὔτε εἰσέρχονται εἰς τὴν ἀγορὰν ἕαν δὲν μάθουν καλὰ ὅτι ἔχει κέρδος κάποιον ἀπὸ τὰ ἐμπορεύματά των ἐκεῖ, ἔτσι καὶ σὺ μὴ πράξῃς κάτι οὔτε νὰ εἰπῆς, ἕαν αὐτὸ δὲν ἔχῃ τὸ κατὰ Θεὸν κέρδος. Καὶ μὴ μοῦ εἰπῆς ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ κάνῃς ὅλα διὰ τὸν Θεόν. Διότι ὅταν ἡ ὑπόδησις καὶ τὸ κούρεμα καὶ τὰ ἐνδύματα καὶ τὸ βάδισμα καὶ τὸ κοίταγμα καὶ τὰ λόγια καὶ αἱ συγκεντρώσεις καὶ ἡ εἴσοδος καὶ ἡ ἔξοδος καὶ τὰ πειράγματα καὶ οἱ ἔπαινοι καὶ αἱ κατηγορίαι καὶ τὰ ἐγκώμια καὶ αἱ φιλίαι καὶ αἱ ἔχθραι ἢμποροῦν νὰ γίνωνται διὰ τὸν Θεόν, τί ὑπάρχει ἀκόμη ποῦ νὰ μὴ ἢμπορῇ νὰ γίνῃ διὰ τὸν Θεόν, ἂν θέλωμεν; Τί εἶναι χειρότερον ἀπὸ τὸν δεσμοφύλακα; Δὲν φαίνεται πῶς ἡ ζωὴ του εἶναι ἢ πρὸ πονηρῆ ἀπὸ τὴν ζωὴν ὄλων; Εἶναι ὅμως δυνατὸν δι' αὐτὸν ποῦ θέλει καὶ ἀπὸ αὐτὸ νὰ κερδίσῃ, ὅταν φροντίζῃ διὰ τοὺς φυλακισμένους, ὅταν ἐξυπηρετῇ αὐτοὺς ποῦ ἄδικα ἔχουν φυλακισθῆ, ὅταν δὲν κερδοσκοπῇ ἀπὸ τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων, ὅταν γίνεται κοινὸ λιμάνι εἰς ὅλους ὄσους τὸν ἔχουν ἀνάγκην. Ἔτσι ἐσώθη καὶ ὁ δεσμοφύλακας ἐκεῖνος εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Παύλου· Εἶναι λοιπὸν φανερὸν ὅτι ἕαν θέλωμεν ἢμποροῦμεν νὰ ἔχωμεν κέρδος ἀπὸ ὅλα.

Εἰπέ μου, τί βαρύτερον ἀπὸ τὸν φόνον ὑπάρχει; Ὅμως αὐτὸ τὸ τόλμημα ἢμπόρεσε κάποτε νὰ φέρῃ σωτηρίαν

ἔστι τὸ διὰ τὸν Θεὸν τι ποιεῖν. Καὶ πῶς ἠδυνήθη δικαιοσύνην ἐργάσασθαι φόνος; Οἱ Μαδιθναῖοι ποτὲ βουλόμενοι τὸν Θεὸν ἐκπολεμῶσαι τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ ταύτη προσδοκῶντες αὐτῶν περιέσεσθαι, εἰ τῆς εὐνοίας αὐτοὺς ἀποσιερήσαιε τοῦ
 5 Δεσπότου· κόρας καλλωπίσαντες, καὶ τοῦ στρατοπέδου προσήσαντες ἐδελέασαν αὐτούς, καὶ εἰς πορνείαν ἤγαγον, εἶτα ἐκεῖθεν εἰς ἀσέβειαν. Τοῦτο ἰδὼν Φινεὲς, μεταχειρισάμενος ξίφος, καὶ πορνεύοντας δύο καταλαβὼν, ἐν αὐτῇ τῇ ἁμαρτία ἀμφοτέρους ἐξεκέντησε, καὶ ἔστησε τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν
 10 ἀπὸ τῆς γνώμης. Καὶ τὸ μὲν γενόμενος φόνος ἦν, τὸ δὲ κατορθούμενον ἐξ ἐκείνου σωτηρία τῶν ἀπολλυμένων ἀπάντων, ὅθεν καὶ δικαιοσύνην ἤνεγκε τῷ ποιήσαντι. Καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐμίανε τὰς χεῖρας, ἀλλὰ καὶ καθαρωτέρας εἰργάσατο ὁ φόνος ἐκεῖνος. Καὶ μάλα εἰκότως· οὐ γὰρ τοὺς
 15 ἀναιρεθέντας μισῶν, ἀλλὰ τῶν λοιπῶν φειδόμενος τοῦτ' εἰργάσατο. Ἀπέκτεινε δύο, καὶ ἔσωσε μυριάδας ἀπείρους. Καθάπερ ἰατροὶ ποιοῦσι τὰ σεσηπῶτα τῶν μελῶν ἐκτέμνοντες, ὀλόκληρον σώζουσι τὸ σῶμα καὶ ὑγιές· οὕτω καὶ ἐποίησε. Διὰ τοῦτο φησὶν ὁ ψαλμοδός· «Ἔστη Φινεὲς καὶ
 20 ἐξιλάσατο, καὶ ἐκόπασεν ἡ θραῦσις, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην εἰς γενεὰν καὶ γενεάν, ἕως τοῦ αἰῶνος». Ἀθάνατος γοῦν ἡ μνήμη τοῦ κατορθώματος μένει.

Πάλιν ἕτερος ἠὔξατο καὶ προσέκρουσε τῷ Θεῷ· τοσοῦτόν ἐστι τὸ μὴ ποιεῖν τι διὰ τὸν Θεόν ὁ Φαρισαῖος λέγω.
 25 Ἄλλ' ὡπερ Φινεὲς φόνον ποιήσας εὐδοκίμησεν, οὕτω καὶ οὗτος οὐ παρὰ τὴν εὐχὴν, ἀλλὰ παρὰ τὴν γνώμην, μεθ' ἧς ἠὔξατο, καὶ κατέπεσε προσκρούσας. Οὕτως ὅταν μὴ διὰ τὸν Θεὸν γίνηται τι, καὶ πνευματικὸν ἢ τὸ γινόμενον, τὰ μέγιστα βλάπτειεν· ὡπερ οὖν ὅταν διὰ τὸν Θεὸν γίνηται, καὶ
 30 βιωτικὸν ἢ τὸ γινόμενον, τὰ μέγιστα ὠφελεῖ τὸν μετὰ φιλοθέου γνώμης ποιῶντα. Τί γὰρ φόνου χειρὸν καὶ χαλεπώτερον; Ἄλλ' ὅμως δίκαιον εἰργάσατο τὸν τολμήσαντα.

17. Φυλὴ τῆς Παλαιστίνης, ἐχθρική πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας. Τὰ σχετικὰ μὲ τὸ περιστατικὸν αὐτὸ ἐξιστοροῦνται εἰς τὸ βιβλίον τῶν Ἀριθμῶν κεφ. 25.

18. Ψαλμ. 105, 30.

εἰς αὐτὸν ποὺ τὸ διέπραξεν. Καὶ πῶς ἠμπόρεσε νὰ φέρῃ σωτηρίαν ὁ φόνος; Οἱ Μαδιανῖται¹⁷ ἠθέλησαν κάποτε νὰ ἐξοργίσουν τὸν Θεὸν κατὰ τῶν Ἰουδαίων, διότι ἤλπιζαν ὅτι θὰ τοὺς ἐνικοῦσαν μόνον ἐὰν τοὺς ἀποστεροῦσαν τὴν εὐνοίαν τοῦ Θεοῦ· ἐστόλισαν λοιπὸν κορίτσια καὶ τὰ ἔστησαν ἐμπρὸς εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ἔτσι ἐδελέασαν καὶ τοὺς ὠδήγησαν εἰς τὴν πορνείαν καὶ ἔπειτα εἰς τὴν ἀσέβειαν. Ὅταν ἀντελήφθη τοῦτο ὁ Φινεὲς ἔλαβε τὸ ξίφος καὶ μόλις συνέλαβε δύο νὰ πορνεύουν, τὴν στιγμὴν τῆς ἀμαρτίας τοὺς ἐτρύπησε καὶ τοὺς δύο καὶ ἔτσι μὲ τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν ἔσταμάτησε τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ ποὺ ἔγινεν ἦτο φόνος, τὸ ἐπίτευγμα ὅμως ἡ σωτηρία ὅλων αὐτῶν ποὺ κατεστρέφοντο, καὶ διὰ τοῦτο ἔφερε σωτηρίαν εἰς αὐτὸν ποὺ τὸν διέπραξεν. Καὶ ὄχι μόνον δὲν ἐμόλυνε τὰ χέρια του ὁ φόνος αὐτός, ἀλλὰ τὰ ἔκαμε περισσότερον καθαρὰ. Καὶ τοῦτο εἶναι πολὺ φυσικόν· διότι αὐτὸ τὸ ἔκαμεν ὄχι ἐπειδὴ ἐμισοῦσεν αὐτοὺς ποὺ ἐφόνευσεν, ἀλλὰ διότι ἐφρόντιζε διὰ τοὺς ὑπολοίπους. Ἐφόνευσεν δύο καὶ ἔσωσεν ἀμετρήτους χιλιάδας. Ὅπως κάνουν δηλαδὴ οἱ γιατροὶ ποὺ ἀποκόπτουν τὰ σάπια μέρη καὶ σώζουν ὀλόκληρον τὸ σῶμα, αὐτὸ ἔκαμε καὶ ἐκεῖνος. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ ψαλμωδός· «ἀλλ' ὁ Φινεὲς καὶ ἔκαμε κρίσιν καὶ ἔσταμάτησε τὸ κακόν, καὶ τοῦτο ἐλογίσθη εἰς αὐτὸν ὡς δικαιοσύνη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν ἕως τοῦ αἰῶνος»¹⁸. Ἀθάνατος λοιπὸν μένει ἡ μνήμη αὐτοῦ τοῦ κατορθώματος.

Ἄλλος πάλιν προσηυχήθη ἀλλὰ συνεκρούσθη μὲ τὸν Θεόν· ἐννοῶ τὸν Φαρισαῖον. Ὅπως ὁ Φινεὲς, ἐνῶ διέπραξε φόνον, ἐπέτυχεν καλόν, ἔτσι καὶ αὐτός, ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς προσευχῆς, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς διαθέσεως μὲ τὴν ὁποίαν προσηυχήθη προσέκρουσεν εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἠμάρτησεν. Ἔτσι, ὅταν δὲν γίνεται κάτι διὰ τὸν Θεόν, ἀκόμη καὶ τὸ πλέον πνευματικὸν ἔργον, βλάπτει τὰ μέγιστα· ὅπως καὶ τὸ πιὸ κοσμικόν, ὅταν γίνεται διὰ τὸν Θεόν, ὠφελεῖ τὰ μέγιστα αὐτὸν ποὺ μὲ φιλόθεον σκέψιν τὸ κάνει. Διότι τί εἶναι χειρότερον καὶ βαρύτερον ἀπὸ τὸν φόνον; Καὶ ὅμως ἔκαμε δίκαιον αὐτὸν ποὺ τὸν ἔκαμεν.

Ποίαν οὖν ἔξομεν ἀπολογίαὶν ἡμεῖς οἱ λέγοντες, ὅτι οὐ δυνατὸν πάντοθεν κερδαίνειν, καὶ πάντα διὰ τὸν Θεὸν ἐργάζεσθαι, διὰν εὐρεθῆ τις καὶ ἀπὸ φόβου κερδάνας; Ἐθέλωμεν προσέχειν, διὰ παντὸς τοῦ βίου τὴν πνευματικὴν
 5 ταύτην ἐμπορευομένα πραγματείαν, καὶ προίασθαι τι, καὶ ἀποδόσθαι δέη· οἷον ὅταν μὴ πλέον τῆς νενομισμένης ἀπαιτῶμεν τιμῆς, διὰν μὴ τοὺς καιροὺς τῆς στενοχωρίας παρατηρῶμεν, καὶ τότε τοῖς δεομένοις μεταδιδῶμεν· «Ὁ γὰρ τιμιουλκῶν οἶτον δημοκατάρατος», φησί.

10 Καὶ τί χρὴ καθ' ἕκαστον λέγειν, δέον δι' ἑνὸς ὑποδείγματος τὸ πᾶν συλλαβεῖν; Καθάπερ γὰρ οἱ οἰκοδόμοι, ἐπειδὴν μέλλωσι τοῖχον ἐγείρειν, σπαρίον τείναντες ἀπὸ γωνίας εἰς γωνίαν, οὕτως ὑφαίνουσι τὴν οἰκοδομήν, ὥστε μὴ ἀνώμαλον αὐτῆς γενέσθαι τὴν ἐπιφάνειαν· οὕτω δὲ καὶ
 15 ἡμεῖς ἀντὶ σπαρίου τὸ ρῆμα τοῦτο τείναντες τὸν λόγον· «Ἐἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε». Ἐάν τε εὐχόμεθα, ἂν τε νησιεύωμεν, ἂν τε ἐγκαλῶμεν, ἂν τε συγγινώσκωμεν, ἂν τε ἐπαινῶμεν, ἂν τε ψέγωμεν, ἂν τε εἰσίσωμεν, ἂν τε ἐξίσωμεν, ἂν τε πωλῶμεν,
 20 ἂν τε ἀγοράζωμεν, ἂν τε σιγῶμεν, ἂν τε διαλεγόμεθα, ἂν τε διοιοῦν πράττωμεν, εἰς δόξαν Θεοῦ πάντα ποιῶμεν, καὶ μὴ τι εἰς δόξαν Θεοῦ γίνηται, μηδὲ γινέσθω, μηδὲ λεγέσθω παρ' ἡμῶν ἄλλ' ἀντὶ θακτηρίας μεγάλης, ἀνθ' ὄπλου καὶ ἀσφαλείας, ἀντὶ θησαυρῶν ἀφάτων, ὅπου περ ἂν ὦμεν,
 25 τὸ ρῆμα τοῦτο μεθ' ἑαυτῶν περιφέρωμεν, ἐγγράψαντες τῇ διανοίᾳ, ἵνα πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ ποιήσαντες, καὶ εἰπόντες, καὶ πραγματευομένοι, τῆς παρ' αὐτοῦ τύχωμεν δόξης, καὶ ἐνταῦθα, καὶ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν. «Τοὺς γὰρ δοξάζοντάς με», φησί, «δοξάσω». Μὴ τοίνυν ρήμασιν,
 30 ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτὸν δοξάσωμεν συνεχῶς σὺν Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

19. Παροιμ. 11, 26.

20. Α' Κορ. 10, 31.

21. Α' Βασ. 2, 30.

Ποίαν λοιπὸν ἀπολογίαὶν θὰ ἔχωμεν ἐμεῖς ποὺ λέγομεν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὠφελούμεθα ἀπὸ τὰ πάντα ἢ νὰ κάνωμεν τὰ πάντα διὰ τὸν Θεόν, ὅταν ὑπάρχη κάποιος ποὺ καὶ ἀπὸ τὸν φόνον ὠφελήθη; Ἄν θέλωμεν νὰ προσέχωμεν αὐτὰ εἰς ὅλην μας τὴν ζωὴν, θὰ κάνωμεν αὐτὸ τὸ πνευματικὸν ἐμπόριον, εἴτε πρέπει νὰ ἀγοράσωμεν κάτι, εἴτε νὰ ἀποδώσωμεν ὅπως, παραδείγματος χάριν, ὅταν δὲν ζητοῦμεν παραπάνω ἀπὸ τὴν πραγματικὴν τιμὴν ἢ ὅταν δὲν περιμένωμεν τὴν ἐποχὴν τῆς δυσκολίας διὰ νὰ πωλήσωμεν εἰς αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκην· διότι λέγει, «αὐτὸς ποὺ ὑψώνει τὴν τιμὴν τοῦ σίτου εἶναι καταραμένος»¹⁹.

Καὶ διατί νὰ τὰ ἀναφέρω ἕνα ἕνα ὅταν πρέπει νὰ τὰ περιλάβω ὅλα εἰς ἕνα μόνον παράδειγμα; Ὅπως δηλαδὴ οἱ οἰκοδόμοι ὅταν πρόκειται νὰ κτίσουν ἕνα τοῖχον τεντώσουν ἕνα σπάγγον ἀπὸ τὴν μίαν γωνίαν ἕως τὴν ἄλλην καὶ ἔτσι κατασκευάζουν τὴν οἰκοδομήν, ὥστε νὰ μὴ γίνῃ ἀνώμαλος ἢ ἐπιφάνειά της, ἔτσι καὶ ἐμεῖς ἀντὶ σπάγγον αὐτὸν τὸν λόγον νὰ τεντώσωμεν ποὺ λέγει· «Εἴτε λοιπὸν τρώγετε εἴτε πίνετε εἴτε κάνετε κάτι, ὅλα νὰ τὰ κάνετε διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ»²⁰. Εἴτε προσευχόμεθα εἴτε νηστεύομεν εἴτε κατηγοροῦμεν εἴτε συγχωροῦμεν εἴτε ἐπαινοῦμεν εἴτε κατακρίνομεν εἴτε εἰσερχόμεθα εἴτ ἐξερχόμεθα εἴτε πωλοῦμεν εἴτε ἀγοράζομεν εἴτε σιωποῦμεν εἴτε συζητοῦμεν ἢ ὅ,τιδήποτε ἄλλο πράττομεν, ὅλα νὰ τὰ πράττωμεν εἰς δόξαν Θεοῦ, καὶ ἂν κάτι δὲν γίνεται εἰς δόξαν Θεοῦ ἄς μὴ γίνεται καθόλου, οὔτε νὰ λέγεται ἀπὸ ἡμᾶς· ἀλλὰ νὰ φέρωμεν μαζί μας τὸν λόγον αὐτὸν ἀντὶ μεγάλης βακτηρίας, ἀντὶ ὄπλου ἀσφαλείας, ἀντὶ ἀπεριγράπτων θησαυρῶν, ὅπου καὶ νὰ εὐρεθῶμεν, καὶ νὰ τὸ ἔχωμεν γραμμένον εἰς τὴν σκέψιν μας, ὥστε νὰ πράττωμεν καὶ νὰ λέγωμεν καὶ νὰ ἀσχολούμεθα μὲ τὰ πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ, διὰ νὰ ἀξιωθῶμεν ἔτσι τὴν ἀπ' αὐτοῦ δόξαν καὶ ἐδῶ καὶ μετὰ τὴν ἀπὸ ἐδῶ ἀναχώρησιν. Διότι λέγει· «Αὐτοὺς ποὺ μὲ δοξάζουν θὰ δοξάσω»²¹. Ὅχι λοιπὸν μὲ τὰ λόγια ἀλλὰ καὶ ἐμπράκτως ἄς τὸν δοξάζωμεν συνεχῶς μαζί μὲ τὸν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, διότι εἰς αὐτὸν ἀνήκει κάθε δόξα, τιμὴ καὶ προσκλήνυσις, τώρα καὶ πάντοτε καὶ αἰωνίως. Ἀμήν.

ΟΤΙ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟΝ ΜΗ ΑΔΙΚΟΥΝΤΑ

οὐδείς παραβλάψαι δύναται.

1. Οἶδα μὲν, ὅτι τοῖς παχυτέροις, καὶ πρὸς τὰ παρόν-
 τα κεχηνόσι, καὶ τῇ γῆ προσηλωμένοις, καὶ αἰσθηταῖς μὲν
 5 δουλεύουσιν ἡδοναῖς, τῶν δὲ νοερῶν οὐ σφόδρα ἀντεχομέ-
 νοις, καινός τις καὶ παράδοξος ὁ λόγος οὗτος εἶναι δόξει
 καὶ γελάσονται δαφιλές, καὶ καταγνώσονται ἡμῶν, ὡς ἀ-
 πίθανα λεγόντων ἐκ προσιμίων τῆς ὑποσχέσεως. Οὐ μὴν
 διὰ τοῦτο ἀποποιησόμεθα τῆς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ
 10 μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα ἐπὶ τὰς ἀποδείξεις, ὧν ὑπεσχόμεθα,
 μετὰ πολλῆς θαδιούμεθα τῆς σπουδῆς. Ἄν γὰρ βουλευθῶ-
 σιν οἱ οὕτω διακείμενοι μὴ θορυβεῖν, μηδὲ ταράττειν, ἀλλὰ
 ἀναμένειν τοῦ λόγου τὸ τέλος, εὖ οἶδ' ὅτι μεθ' ἡμῶν στήσον-
 ται, καὶ ἐαντιῶν καταγνώσονται, ὡς τὸν ἔμπροσθεν ἡπαιτη-
 15 μένοι χρόνον, καὶ παλινωδίαν ἄσονται, καὶ ἀπολογήσονται,
 καὶ συγγνώμην αἰτήσονται, ὑπὲρ ὧν οὐκ ὀρθὴν περὶ τῶν
 πραγμάτων ἔσχον τὴν ψῆφον, καὶ χάριν ἡμῖν εἶσονται πολ-
 λήν, ὥσπερ οἱ κάμνοντες τοῖς ἰατροῖς, ἐπειδὴ τῶν νοση-
 μάτων ἀπαλλαγῶσι, τῶν τὸ σῶμα πολιορκούντων αὐτοῖς. Μὴ
 20 γὰρ μοι τὴν νῦν κατέχουσαν παρὰ σοὶ κρίσιν λέγε, ἀλλὰ ἀνά-
 μεινον καὶ τῶν λόγων τῶν ἡμετέρων τοὺς ἀγῶνας, καὶ
 τότε δυνήσῃ τὴν ψῆφον ἀδέκαστον ἐνεγκεῖν, οὐδὲν ἐξ ἀγνοί-
 ας εἰς τὸ τᾶληθῆ κρίνειν παραβλαπτόμενος.

Ἐπεὶ καὶ οἱ ἐπὶ τῶν βιωτικῶν τούτων πραγμάτων κα-
 25 θήμενοι δικασταί, οὐκ ἀνέχονται, κἂν σφοδρῶς ρέοντα ἴδω-
 σι τὸν πρότερον ρήτορα, καὶ πάντα ἐπικλύζοντα τῇ γλώττῃ,
 μὴ καὶ τὰ θατέρον μετὰ μακροθυμίας ἀκούσαντες τοῦ πρὸς

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΤΙ ΚΑΝΕΙΣ ΔΕΝ ΗΜΠΟΡΕΙ

Νὰ βλάβῃ ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος δὲν ἀδικεῖ τὸν ἑαυτὸν του.

1. Γνωρίζω ὅτι ὁ λόγος αὐτὸς θὰ φανῇ καινούργιος καὶ παράδοξος εἰς τοὺς παχυλοτέρους, καὶ εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἶναι προσηλωμένοι εἰς τὰ γήινα καὶ μένουν μὲ τὸ στόμα ἀνοικτὸν ἐνώπιον τῶν παρόντων, καὶ εἶναι δοῦλοι τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, ἐνῶ διὰ τὰς πνευματικὰς δὲν ἐνδιαφέρονται πολὺ· καὶ θὰ γελάσουν πολὺ καὶ θὰ μὲ κατηγορήσουν ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμιλίας μου λέγω ἀπίθανα πράγματα. Ὅμως δὲν θὰ ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὴν ὑπόσχεσίν μου, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς θὰ βαδίσω μὲ πολλὴν προθυμίαν εἰς τὰς ἀποδείξεις τὰς ὁποίας ὑπεσχέθη. Διότι ἂν θελήσουν ὅσοι διάκεινται ἔτσι νὰ μὴ θορυβοῦν, νὰ μὴ ἀτακτοῦν, ἀλλὰ νὰ περιμένουν τὸ τέλος τοῦ λόγου, γνωρίζω καλὰ ὅτι θὰ συμφωνήσουν μαζί μου, καὶ θὰ κατηγορήσουν τοὺς ἑαυτοὺς των ὅτι ἠπατήθησαν τὸν προηγούμενον καιρὸν, καὶ θὰ ἀλλάξουν γνώμην, καὶ θὰ ἀπολογηθοῦν, καὶ θὰ ζητήσουν συγγνώμην διὰ ἐκεῖνα τὰ πράγματα ποὺ εἶχαν ἐσφαλμένην γνώμην, καὶ θὰ μοῦ ὀφείλουν πολλὴν εὐγνωμοσύνην, ὅπως οἱ ἀσθενεῖς εἰς τοὺς ἰατροὺς, ὅταν θεραπευθοῦν ἀπὸ τὰ νοσήματα τὰ ὁποῖα κυριεύουν τὸ σῶμα των. Καὶ μὴ μοῦ ἀναφέρῃς τὴν γνώμην ποὺ ἔχεις τώρα, ἀλλὰ περίμενε νὰ ἀκούσῃς τὴν ἐπιχειρηματολογίαν τῶν λόγων μου καὶ τότε θὰ ἠμπορέσῃς νὰ ἐκφέρῃς ἀμερόληπτον γνώμην καὶ καθόλου δὲν θὰ σφάλῃς ἀπὸ ἄγνοιαν εἰς τὴν κρίσιν τῆς ἀληθείας.

Ἐπειδὴ καὶ ὅσοι ἔχουν τοποθετηθῆ δικασταὶ αὐτῶν τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, δὲν ἀνέχονται, ἀκόμη καὶ ἂν ἴδουν τὸν πρῶτον ρήτορα νὰ ὁμιλῇ ὀρμητικὰ καὶ νὰ γεμίζῃ τὰ πάντα μὲ τὴν εὐφράδειάν του, νὰ ἐκφέρουν γνώμην,

αὐτὸν ἴσταμένου, τὴν ψῆφον ἐνεγκεῖν ἀλλὰ καὶ μυριάκις ὁ
 πρότερος δοκῆ δίκαια λέγειν, ἀνέπαφον τὴν ἀκοὴν καὶ τῷ
 δευτέρῳ τηροῦσιν. Ἐπειδήπερ καὶ αὕτη δικαστῶν ἐστὶν ἀ-
 ρειή, τὰ παρ' ἐκατέρων μαθόντας μετὰ ἀκριθείας ἀπάσης,
 5 ἴοιτε τὰ παρ' ἐαυτῶν ἐπάγειν. Ἐπεὶ οὖν καὶ νῦν ἀντὶ ρήτο-
 ρός τινος ἢ κοινῇ τῶν πολλῶν πρόληψις, καὶ ἐν τῷ μακροῦ
 χρόνῳ ριζωθεῖσα παρὰ ταῖς τῶν πολλῶν διανοίαις, ταῦτα
 κατὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ρητορεύει λέγουσα, πάντα, φη-
 σὶν, ἄνω καὶ κάτω γέγονε, πολλῆς συγχύσεως τὸ τῶν ἀν-
 10 θρώπων ἐμπέπλησται γένος, καὶ πολλοὶ καθ' ἑκάστην ἡμέ-
 ραν οἱ ἀδικούμενοι, οἱ ἐπηρεαζόμενοι, οἱ θιαζόμενοι, οἱ βλα-
 πτόμενοι, οἱ ἀσθενεῖς παρὰ τῶν δυνατωτέρων, οἱ πένητες
 παρὰ τῶν πλουσίων· καὶ ὡσπερ τὰ κύματα τῆς θαλάσσης
 οὐκ ἔστιν ἀριθμεῖν, οὕτως οὐδὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιβουλεuo-
 15 μένων, τῶν ἐπηρεαζομένων, τῶν κακῶς πασχόντων· καὶ οὔ-
 τε νόμων διορθώσεις, οὔτε δικαστηρίων φόβος, οὔτε ἄλλο
 οὐδὲν τὸν λοιμὸν τοῦτον ἔσποιησε καὶ τὴν νόσον, ἀλλὰ καθ'
 ἑκάστην ἡμέραν αὐξάνεται τὸ κακόν, καὶ οἰμωγαὶ παντα-
 χοῦ, καὶ θρῆνοι, καὶ δάκρυα τῶν ἀδικουμένων. Καὶ οἱ τα-
 20 χθέντες τὰ τοιαῦτα διορθοῦν δικασταί, αὐτοὶ τὸν χειμῶνα
 ἐπιτείνουσι, καὶ τὴν νόσον ἐπιτριβουσι· πολλοὶ δὲ ἐντεῦθεν
 τῶν ἀνοητοτέρων καὶ ἀθλιωτέρων, καινήν τινα μανέντες
 μανίαν, τῆς τοῦ Θεοῦ κατηγοροῦσι προνοίας, ὁρῶντες τὸν
 μὲν ἐπιεικῆ πολλάκις ἐλκόμενον, σπαρατιζόμενον, ἀγχόμενον.
 25 τὸν δὲ θρασύν, καὶ ἴταμόν, καὶ ἄτιμον, καὶ ἐξ ἀτίμων, πλου-
 τοῦντα, καὶ δυναστείαν περιβεβλημένον, φοβερόν τε πολ-
 λοῖς γινόμενον, καὶ μυρία προστριβόμενον τοῖς ἐπιεικιστέ-
 ροις δεινά, καὶ ταῦτα ἐν πόλεσι καὶ ἐν χώραις, καὶ ἐν ἐρη-
 μίαις, καὶ ἐν γῆ καὶ ἐν θαλάττῃ τολμώμενα. Ἀναγκαῖος ἡμῖν

πρὶν ἀκούσουν μὲ ὑπομονὴν καὶ τὸν ἄλλον ποὺ ἴσταται πλησίον του· ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα μυρίας φορὰς φαίνεται νὰ ὀμιλῇ δίκαια ὁ πρῶτος, διατηροῦν τὴν ἀκοήν των ἀνέπαφον καὶ διὰ τὸν δεύτερον. Ἐπειδὴ αὐτὴ ἀκριβῶς εἶναι ἡ ἀρετὴ τῶν δικαστῶν, ἀφοῦ μάθουν μὲ πᾶσαν ἀκρίβειαν τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν διαδίκων, τότε νὰ ἐκφέρουν τὴν γνώμην των. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ τώρα ἀντὶ ρήτορος ὑπάρχει ἡ κοινὴ γνώμη τῶν πολλῶν ἀπὸ πρὶν, ἡ ὁποία διὰ μακροῦ χρόνου ἐρριζώθη εἰς τὰς διανοίας τῶν πολλῶν, καὶ ὡσὰν ρήτωρ ρητορεύει εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην καὶ λέγει ὅτι ὅλα ἔχουν γίνεαι ἄνω κάτω, ὅτι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ πολλὴν σύγχυσιν, καὶ ὅτι πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ κάθε ἡμέραν ἀδικοῦνται, ὑβρίζονται, ἐκβιάζονται, βλάπτονται, οἱ ἀδύνατοι ἀπὸ τοὺς δυνατωτέρους καὶ οἱ πτωχοὶ ἀπὸ τοὺς πλουσίους· καὶ ὅπως δὲν ἡμποροῦμεν νὰ μετρήσωμεν τὰ κύματα τῆς θαλάσσης, ἔτσι δὲν ἡμποροῦμεν καὶ νὰ μετρήσωμεν τὸ πλῆθος τῶν κατατρεγμένων, τῶν ὑβριζομένων, τῶν ἀδικουμένων· καὶ οὔτε ἡ ἀπειλὴ τῶν νόμων, οὔτε ὁ φόβος τῶν δικαστηρίων, οὔτε τίποτε ἄλλο σταματᾷ αὐτὸν τὸν ὄλεθρον καὶ αὐτὴν τὴν ἀσθένειαν, ἀλλὰ καθημερινῶς αὐξάνεται τὸ κακόν, καὶ ἀπὸ παντοῦ πληθύνονται οἱ ἀναστεναγμοὶ καὶ οἱ θρῆνοι καὶ τὰ δάκρυα τῶν ἀδικουμένων. Καὶ οἱ δικασταὶ ἀκόμη ποὺ ἐτάχθησαν διὰ νὰ διορθώσουν τὰ τοιοῦτου εἴδους πράγματα, αὐτοὶ ἐπαυξάνουν τὴν συμφορὰν καὶ ἐπιδεινώνουν τὴν ἀσθένειαν· καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πλέον ἀνοήτους καὶ δυστυχισμένους, καταλαμβανόμενοι ἀπὸ κάποιαν καινούργιαν παραφροσύνην, κατηγοροῦν τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, βλέποντες τὸν μὲν σῶφρονα ἄνθρωπον πολλακίς νὰ τὸν διασύρουν, νὰ τὸν προσβάλλουν, νὰ τὸν καταπιέζουν, τὸν δὲ θρασὺν καὶ ἀδιάντροπον καὶ ἄτιμον καὶ γόνον ἀτίμων νὰ πλουτίζῃ καὶ νὰ περιβάλλεται μὲ δύναμιν καὶ νὰ γίνεαι ἐπίφοβος εἰς πολλούς, καὶ νὰ προξενῇ ἀναρίθμητα δεινὰ εἰς τοὺς δικαίους καὶ αὐτὰ νὰ γίνωνται καὶ εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ εἰς τὰς ἐρημίας καὶ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν ὁ λόγος μου αὐ-

ὁ λόγος οὕτως εἰσέρχεται, ἀπεναντίας τοῖς εἰρημένοις ἰσιά-
μενος, καὶ ἀγῶνα ἀγωνιζόμενος καινὸν μὲν, ὅπερ ἀρχόμε-
νος εἶπον, καὶ παράδοξον, χρήσιμον δὲ καὶ ἀληθῆ, καὶ τοῖς
βουλομένοις προσέχειν καὶ πείθεσθαι λυσιτελῆ· καὶ γὰρ ἐ-
5 παγγέλλεται δεῖξιν (ἀλλὰ μὴ θορυβεῖσθε) οὐδένα τῶν ἀ-
δικουμένων παρ' ἑτέρου τινὸς ἀδικούμενον, ἀλλὰ παρ' ἑαυ-
τοῦ τοῦτο πάσχοντα.

2. Ἴνα δὲ σαφέστερος ὁ λόγος γένηται, φέρε πρῶτον
ἐξειάσωμεν τί ἐστὶν ἀδικία, καὶ περὶ ποίων πραγμάτων
10 ὕλην συνίστασθαι πέφυκε· καὶ τί ποτέ ἐστιν ἀνθρωπίνη ἀ-
ρειή, καὶ τί τὸ λυμαινόμενον ταύτην, καὶ τί ποτε δοκεῖ μὲν
λυμαίνεσθαι, οὐ λυμαίνεται δέ. Οἶον (δεῖ γὰρ ἐκ παραδει-
γματίων ἐντελῆ ποιῆσαι τὸν λόγον), ἕκαστον τῶν πραγμάτων
ἐν ἔχει τὸ λυμαινόμενον· ὁ σίδηρος τὸν ἰόν, τὸν σῆτα τὸ ἔ-
15 ριον, προβάτων ἀγέλαι τοὺς λύκους. Καὶ οἴνου μὲν ἀρετῆς
βλάβη τὸ παραιραπῆναι καὶ εἰς ὄξινην καταπεσεῖν· μέλιτος
δὲ τὸ τὴν σύμφυτον ἀπολέσαι γλυκύτητα, καὶ εἰς πικρὸν
κατενεχθῆναι χυμόν. Λυμαίνεται δὲ καὶ ληΐτων κόμαις ἐρυ-
σίβη καὶ αὐχμός, καὶ ἀμπέλων καρπῶ, καὶ φύλλοις, καὶ
20 κλήμασι τὸ πονηρὸν τῶν ἀκρίδων σιραιτόπεδον, καὶ ἑτέροις
δένδροισιν ἢ κάμπη, καὶ σώμασι δὲ ἀλόγοις ποικίλα νοσή-
ματα· καὶ ἵνα μὴ πάντα ἐπεξιόντες μακρὸν ποιήσωμεν τὸν
λόγον, καὶ τῇ σαρκὶ δὲ τῇ ἡμετέρᾳ καὶ πωρετοί, καὶ παρέ-
σεις, καὶ ἑτέρων νοσημάτων ἔσμός.

25 Ὡς περ οὖν τούτων ἕκαστον ἔχει τὸ λυμαινόμενον αὐτοῦ
τῇ ἀρετῇ, φέρε σκοπήσωμεν τί καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων παρα-
βλάπτει γένος, καὶ τί ποτέ ἐστι τὸ λυμαινόμενον ἀνθρώπου
ἀρετήν. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ ἕτερά τινα ἄλλα νομίζουσι. Δεῖ
γὰρ καὶ τὰς πεπλανημένας δόξας εἰπεῖν, καὶ ἀνελόνας αὐ-
80 τὰς, οὕτω τὴν ὄντως λυμαινομένην ἡμῶν ταῖς ἀρεταῖς εἰς
μέσον ἀγαγεῖν, καὶ δεῖξαι σαφῶς, ὅτι ταύτην ἡμᾶς οὐδεὶς
δύναται· ἀν ἀδικῆσαι τὴν ἀδικίαν, οὐδὲ λυμῆνασθαι τὴν λύ-

1. Εἶδος νόσου τῶν φυτῶν καὶ τῶν καρπῶν, ἰδίως τοῦ σίτου καὶ τῆς κριθῆς, στάχτη, καπνιά, συρῖκι, μπάστρα, σιναπίδι.

τὸς ἔρχεται, διὰ νὰ σταθῆ ἀντίθετος πρὸς ὅσα ἐλέχθησαν, καὶ ἐπιχειρεῖ ἀγῶνα καινούργιον, ὅπως εἶπα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁμιλίας μου, παράδοξον, χρήσιμον ὅμως καὶ ἀληθινόν, καὶ εἰς ἐκείνους πού θέλουν νὰ προσέχουν καὶ νὰ πείθωνται ὠφέλιμον· διότι ὑπόσχεται νὰ δείξῃ (ἀλλὰ μὴ θορυβῆσθε) ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀδικουμένους δὲν ἀδικεῖται ἀπὸ κάποιον ἄλλον, παρὰ μόνον ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του.

2. Καὶ διὰ νὰ γίνωνται τὰ λόγια μου σαφέστερα, ἐμπρὸς ἃς ἐξετάσωμεν τί εἶναι ἀδικία καὶ ἐκ ποίων πραγμάτων συνίσταται, καὶ τί εἶναι ἀνθρωπίνη ἀρετή, καὶ τί εἶναι ἐκεῖνο πού τὴν βλάπτει, καὶ τί εἶναι ἐκεῖνο πού φαίνεται ὅτι τὴν βλάπτει, ἐνῶ δὲν τὴν βλάπτει. Παραδείγματος χάριν (διότι μὲ παραδείγματα πρέπει νὰ διασαφηνίσω τὸν λόγον) κάθε πρᾶγμα ἔχει κάτι πού τὸ βλάπτει· ὁ σίδηρος τὴν σκωρίαν, τὸ μαλλὶ τὸν σκόρον, αἱ ἀγέλαι τῶν προβάτων τοὺς λύκους. Καὶ βλάβη τοῦ καλοῦ οἴνου εἶναι τὸ νὰ ἀλλοιωθῆ καὶ νὰ γίνῃ ὄξινος· τοῦ μέλιτος δὲ τὸ νὰ χάσῃ τὴν σύμφυτον γλυκύτητά του καὶ νὰ γίνῃ πικρὸς χυμός. Βλάπτουν δὲ καὶ τὰ σπαρτὰ ἢ ἐρυσίβη¹ καὶ ἡ ξηρασία, καὶ τὸν καρπὸν τῶν ἀμπέλων καὶ τὰ φύλλα καὶ τὰ κλήματα καὶ ἄλλα δένδρα, ἢ κάμψη, καὶ τὰ σώματα τῶν ἀλόγων αἱ διάφοροι ἀσθένειαι· καὶ διὰ νὰ μὴ μακρυγορήσωμεν ἀναφέροντες ὅλα, ἀναφέρω ὅτι καὶ τὴν σάρκα τὴν ἰδικὴν μας τὴν βλάπτουν πυρετοὶ καὶ παραλύσεις καὶ πλῆθος ἄλλων νοσημάτων.

“Ὅπως λοιπὸν κάθε ἓνα ἀπὸ αὐτὰ ἔχει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον βλάπτει τὴν ἀρετὴν του, ἐμπρὸς ἃς ἐξετάσωμεν τί εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον βλάπτει τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, καὶ τί εἶναι ἐκεῖνο πού βλάπτει τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνθρώπου. ” Ἄλλοι μὲν νομίζουν κάποια ἄλλα, πολλά. Διότι πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τὰς πεπλανημένας γνώμας, καὶ ἀφοῦ τὰς ἀναιρέσωμεν κατόπιν νὰ παρουσιάσωμεν ἐκείνην πού πραγματικῶς βλάπτει τὰς ἀρετάς μας, καὶ νὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι αὐτὴν τὴν ἀδικίαν κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ μᾶς τὴν προξενήσῃ οὔτε νὰ μᾶς φέρῃ αὐτὴν τὴν βλάβην, ἂν ἐμεῖς οἱ ἴδιοι δὲν

μην, εἰ μὴ αὐτοὶ ἑαυτοὺς προδοίημεν. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ πεπλανημένως ἔχοντες δόξας, ἕτερα νομίζουσιν εἶναι τὰ λυμαινόμενα ἡμῶν τῆ ἀρειῆ, οἱ μὲν πενίαν, οἱ δὲ νόσον σώματος, οἱ δὲ τὴν ἐν χρήμασι ζημίαν, ἕτεροι συκοφαντίαν, ἄλλοι
 5 θάνατον, καὶ ταῦτα ἀποδεδυρόμενοι καὶ θρηνοῦντες διατελοῦσι καὶ τοὺς πάσχοντας ἔλεοῦντες, καὶ δακρύνοντες, καὶ ἐκπλητιζόμενοι πρὸς ἀλλήλους λέγουσιν· οἷα πέπονθεν ὁ δεῖνα; ἀθρόον ἀφηρέθη τὴν οὐσίαν ἅπασαν. Ἔτερος περὶ ἐτέρου πάλιν· ὁ δεῖνα δὲ ἀρρωστίᾳ χαλεπῇ περιπεσὼν ἀπέγνωσται
 10 παρὰ τῶν πρὸς αὐτὸν εἰσιόντων ἰατρῶν. Καὶ ὁ μὲν τοὺς τὸ δεσμοπήριον οἰκοῦντας, ὁ δὲ τοὺς τῆς παιρίδος ἐκπεσόνας, καὶ πρὸς τὴν ὑπερορίαν μεταναστανίας, ἄλλος τοὺς ἐλευθερίας ἐκπεπιωκότας, ἕτερος τοὺς ὑπὸ πολεμίων ἀρπαγέντας, καὶ γενομένους αἰχμαλώτους, ἕτερος τὸν καταπον-
 15 τισθέντα ἢ καέντα, ἄλλος τὸν ὑπὸ οἰκίας καταχωσθέντα θρηνοῦσι, καὶ ὀλοφύρονται, τοὺς δὲ ἐν πονηρίᾳ ζῶντας οὐδεὶς ἄλλ', ὃ πάντων ἐστὶ χαλεπώτερον, πολλάκις αὐτοὺς καὶ μακαρίζουσιν, ὃ καὶ πάντων αἰτιὸν ἐστὶ τῶν κακῶν.

Φέρε οὖν (ἀλλ' ὅπερ ἂν ἀρχῆς παρεκάλεσα, μὴ θορυ-
 20 βεῖτε), δείξωμεν, ὡς οὐδὲν τῶν εἰρημένων ἀδικεῖ τὸν νήφοντα ἄνθρωπον, οὐδὲ τὴν ἀρειὴν αὐτοῦ λυμῆνασθαι δύναται ἄν. Τί γάρ, εἰπέ μοι, τὸν τὰ αὐτοῦ πάντα ἀπολωλεκότα, ἢ παρὰ συκοφαντῶν ἢ παρὰ ἰησιῶν ἢ καὶ οἰκειῶν κακούργων ἀφαιρεθέντα τὰ ὄντα, ἔβλαψεν αὐτῇ ἢ ζημία εἰς ἀρε-
 25 τὴν τοῦ ἀνθρώπου; Μᾶλλον δέ, εἰ δοκεῖ, πρῶτον ὑπογράψωμεν, τί ποιεῖ ἐστὶν ἀνθρώπου ἀρειή, ἐν ἑτέραις οὐσίαις πρότερον τὸν λόγον γυμνάσαντες, ὥστε εὐμαθέστερον αὐτὸν ποιῆσαι καὶ σαφέστερον τοῖς πολλοῖς.

3. Τί ποί' οὖν ἐστὶν ἵππου ἀρειή; ἼΑρα τὸ χρυσοῦν
 30 ἔχειν χαλινόν, καὶ τελαμῶνας τοιούτους, καὶ στρωμάτων δεσμὸν ἐκ σηρικῶν νημάτων συγκείμενον, καὶ τάπητας ποι-

προδώσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας. Οἱ πολλοὶ ἐπειδὴ ἔχουν πεπλανημένας γνώμας, ἄλλα νομίζουν ὅτι εἶναι τὰ ὁποῖα βλάπτουν τὴν ἀρετὴν μας, καὶ ἄλλοι μὲν νομίζουν ὅτι εἶναι ἡ φτώχεια, ἄλλοι δὲ ἡ σωματικὴ ἀσθένεια, ἄλλοι ἡ χρηματικὴ ζημία, ἄλλοι ἡ συκοφαντία, ἄλλοι ὁ θάνατος, καὶ δι' αὐτὰ συνεχῶς θρηνοῦν καὶ ὀδύρονται· καὶ λυποῦνται δι' ὅσους ὑφίστανται αὐτά, καὶ δακρῦζουν, καὶ ἐκπληκτοὶ μεταξύ τους λέγουν· τί ἔπαθεν ὁ τάδε; Διὰ μιᾶς ἔχασε τὴν περιουσίαν του ὅλην. Ἄλλος πάλιν λέγει περὶ ἄλλου· ὁ τάδε περιέπεσεν εἰς βαρεῖαν ἀσθένειαν καὶ τὸν ἔχουν ξεγράψει οἱ ἰατροὶ πού τὸν ἐπισκέπτονται. Καὶ ἄλλος μὲν θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται διὰ τοὺς φυλακισμένους, ἄλλος δὲ δι' ἐκείνους πού ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν πατρίδα των καὶ ἐξωρίσθησαν, ἄλλος δι' ἐκείνους πού ἐστερήθησαν τὴν ἐλευθερίαν των, ἄλλος δι' ἐκείνους πού συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἔγιναν αἰχμάλωτοι, ἄλλος δι' αὐτὸν πού ἐπνίγη ἢ πού ἐκάη, ἄλλος δι' αὐτὸν πού ἐτάφη κάτω ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, κανεὶς ὅμως δὲν θρηνεῖ δι' αὐτοὺς πού ζοῦν εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Ἀλλὰ πολλὰς φορὰς μακαρίζουν αὐτοὺς δι' ἐκεῖνο πού εἶναι πολὺ λυπηρὸν καὶ αἴτιον ὄλων τῶν κακῶν.

Ἐμπρὸς λοιπὸν (ἄλλ' ὅπως σᾶς παρεκλεσα ἐξ ἀρχῆς μὴ θορυβῆτε) ἅς ἀποδείξωμεν ὅτι τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ πού ἐλέχθησαν δὲν ἀδικεῖ τὸν νηφάλιον ἄνθρωπον, οὔτε ἠμπορεῖ νὰ βλάψῃ τὴν ἀρετὴν του. Διότι, εἰπέ μου, αὐτὸν ὁ ὁποῖος ἔχασεν ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀφῆρέθησαν τὰ πάντα, ἢ ἀπὸ τοὺς συκοφάντας, ἢ ἀπὸ τοὺς ληστάς, ἢ καὶ ὑπὸ ὑπηρετῶν κακούργων, τὸν ἔβλαψεν αὐτὴ ἢ ζημία ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν του; Μᾶλλον δέ, ἂν θέλετε, πρῶτον ἅς περιγράψωμεν τί εἶναι ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφοῦ ἀσχοληθῶμεν προηγουμένως μὲ ἄλλα ζητήματα, διὰ νὰ κάνωμεν τὸν λόγον μας σαφέστερον καὶ εὐκολοκατανόητον εἰς τοὺς πολλούς.

3. Τί εἶναι λοιπὸν ἀρετὴ ἵππου; Μήπως τὸ νὰ ἔχη χρυσοῦν καλινὸν καὶ χρυσᾶ λουριά, καὶ σέλλα ἀπὸ μεταξωτὰ ὑφάσματα καὶ ποικίλα καὶ χρυσοῦφанта ἐπιστρώματα,

κίλους καὶ χρυσοπάσιους, καὶ φάλαρα λιθοκόλλητα, καὶ πλοκάμους χρυσοῖς σχοινίοις συμπεπλεγμένους· ἢ τὸ δρομικὸν εἶναι καὶ εὐσκελῆ, καὶ θαδίζειν εὐρυθῆμα, καὶ ὄπλᾶς ἔχειν ἵππῳ πρεπούσας γενναίῳ, καὶ ἀνδρίαν κεκιτῆσθαι τὴν ἐν ἀποδημίαις μακροῖς, τὴν ἐν πολέμοις ἀρμόζουσαν, καὶ δύνασθαι καὶ ἐν παραιτάξει μετὰ πολλοῦ φαίνεσθαι τοῦ παρασιτήματος, καὶ τροπῆς γενομένης σώζειν τὸν ἀναβάτην; Οὐκ εὐδῆλον ὅτι ταῦτα ἵππου ἀρετῆ, οὐκ ἐκεῖνα; Τί δέ, ὄνων καὶ ἡμιόνων ποίαν φαίης ἀρετὴν εἶναι; Οὐ τὸ δύνασθαι
 5 μετ' εὐκολίας ἀχθοφορεῖν, καὶ ραδίως τὰς ὁδοὺς διανύειν, καὶ πόδας ἔχειν σιερρότητι πέτρας μιμουμένους; Μὴ τὰ ἔξωθεν αὐτοῖς περικείμενα συντελεῖν τι πρὸς τὴν οἰκείαν ἀρετὴν αὐτῶν φήσομεν; Οὐδαμῶς. Ἐμπελον δὲ ποίαν θυμασόμεθα; Τὴν τοῖς φύλλοις κομῶσαν καὶ τοῖς κλήμασιν ἢ
 15 τὴν τῷ καρπῷ θριδομένην; Ποίαν δὲ ἀρετὴν ἐλαίας εἶναί φαμεν; Ὅτιαν μεγάλους ἔχη τοὺς κλάδους, καὶ πολλὴν τὴν ἀπὸ τῶν φύλλων κόμην ἢ ὅτιαν τὸν οἰκεῖον καρπὸν δαπιλῆ καὶ πανταχοῦ διεσπαρμένον ἐμφαίνη;

Οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ποιῶμεν· διευκρινήσωμεν τὴν ἀρετὴν τὴν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ βλάβην εἶναι ἐκείνην νομίσωμεν μόνην, τὴν αὐτῆς λυμαιομένην. Τί οὖν ἐστὶν ἀρετὴ ἀνθρώπου; Οὐ χρήματα, ἵνα πενίαν δεύσης· οὐδὲ ὑγίεια σώματος, ἵνα φοβηθῆς νόσον· οὐδὲ ἡ τῶν πολλῶν ὑπόληψις, ἵνα ὑπιδῆς δόξαν πονηρᾶν· οὐδὲ τὸ ζῆν ἀπλῶς καὶ
 25 εἰκῆ, ἵνα φοβερός σοι γένηται ὁ θάνατος· οὐδὲ ἐλευθερία, ἵνα δουλείαν φύγῃς· ἀλλ' ἡ τῶν ἀληθῶν δογματικῶν ἀκριβεία, καὶ ἡ κατὰ τὸν θίον ὀρθότης. Ταῦτα δὲ οὐδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος ἀποσυλῆσαι δυνήσεται, εἰὰν ὁ κεκιτημένος αὐτὰ μετὰ τῆς προσηκούσης ἀκριβείας διαφυλάτιῃ· καὶ ταῦτα καὶ ὁ
 80 πονηρότατος καὶ ἄγριος δαίμων ἐκεῖνος οἶδε. Διὰ γάρ τοι τοῦτο καὶ τὴν οὐσίαν ἐσύλα τοῦ Ἰώβ, οὐχ ἵνα πένητα ποιήσῃ,

καὶ προμετωπίδας στολισμένας μὲ πολυτίμους λίθους, καὶ καίτην πλεγμένην μὲ χρυσᾶ σχοινιά· ἢ τὸ νὰ εἶναι γρήγορος καὶ σταθερός, καὶ νὰ βαδίζῃ κανονικά, καὶ νὰ ἔχῃ ὄνυχας ἀρμόζοντας εἰς γενναῖον ἵππον, καὶ νὰ ἔχῃ δύναμιν πού ἀπαιτεῖται διὰ μακρυνὰ ταξίδια, διὰ πολέμους, καὶ νὰ ἡμπορῇ καὶ εἰς τὴν παράταξιν νὰ δεικνύῃ ἐπιβλητικὸν παράστημα, καὶ κατὰ τὴν φυγὴν νὰ σώζῃ τὸν ἵππεά; Δὲν εἶναι φανερὸν ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀρετὴ τοῦ ἵππου, καὶ ὄχι ἐκεῖνα; Καὶ ἀκόμη τῶν ὄνων καὶ τῶν ἡμιόνων ποία θὰ ἔλεγες ὅτι εἶναι ἡ ἀρετὴ των; Δὲν εἶναι τὸ νὰ ἡμποροῦν μὲ εὐκολίαν νὰ σηκώνουν βάρη, καὶ μὲ εὐκολίαν νὰ διαβαίνουν τοὺς δρόμους καὶ νὰ ἔχουν πόδια στερεὰ σὰν τὴν πέτραν; Μήπως θὰ εἰποῦμεν ὅτι ὁ ἐξωτερικὸς των στολισμὸς συμβάλλει κατὰ τι πρὸς τὴν ἀρετὴν των; Καθόλου. Ποίαν ἄμπελον θὰ θαυμάσωμεν; Ἐκείνην τῆς ὁποίας κυματίζουν τὰ φύλλα καὶ τὰ κλήματα ἢ ἐκείνην πού εἶναι κατάφορτος ἀπὸ καρπύς; Καὶ ποία θὰ εἰπῶμεν ὅτι εἶναι ἡ ἀρετὴ τῆς ἐλαίας; Ὅταν ἔχῃ μεγάλους κλάδους καὶ πυκνὸν τὸ φύλλωμα ἢ ὅταν παρουσιάζῃ ἄφθονον τὸν καρπὸν τῆς καὶ παντοῦ διασκορπισμένον;

Ἔτσι λοιπὸν ἄς κάνωμεν καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων· ἄς ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἄς θεωρήσωμεν βλάβην μόνον ἐκείνην ἢ ὁποία βλάπτει αὐτήν. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου; Ὅχι τὸ χρήματα διὰ νὰ φοβηθῆς τὴν πτωχείαν· οὔτε ἡ ὑγεία τοῦ σώματος διὰ νὰ φοβηθῆς τὴν ἀσθένειαν· οὔτε ἡ ἐκτίμησις τῶν πολλῶν διὰ νὰ ἀποφύγῃς τὴν κακὴν φήμην· οὔτε τὸ νὰ ζῆ κανεὶς ὅπως τύχη, διὰ νὰ σοῦ προξενῇ φόβον ὁ θάνατος· οὔτε ἡ ἐλευθερία διὰ νὰ ἀποφεύγῃς τὴν δουλείαν· ἀλλὰ ἡ ἀκριβὴς ἐμμονὴ εἰς τὴν ἀληθινὴν πίστιν καὶ ὁ ὀρθὸς τρόπος ζωῆς. Αὐτὰ δὲ οὔτε ὁ διάβολος θὰ ἡμπορέσῃ νὰ τὰ ἀφαιρέσῃ, ἂν αὐτὸς πού τὰ κατέχει τὰ διαφυλάττῃ μὲ τὴν πρέπουσαν προσοχήν· καὶ αὐτὰ τὰ γνωρίζει ὁ πονηρότατος καὶ ἄγριος ἐκεῖνος δαίμων. Διότι δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν ἀφήρει καὶ τὴν περιουσίαν τοῦ Ἰώβ, ὄχι διὰ νὰ τὸν κάμῃ πτωχόν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν ἐξαναγκάσῃ νὰ εἰπῇ κάποιαν

ἀλλ' ἵνα βλάσφημόν τι ῥῆμα ἐκβαλεῖν θιάσῃται· καὶ τὸ σῶ-
 μα κατέτεμεν, οὐχ ἵνα ἀρρωσία περιβάλῃ, ἀλλ' ἵνα ὑπο-
 σκελίῃ τὴν κατὰ ψυχὴν ἀρειήν. Ἄλλ' ὅμως πάντα αὐτοῦ
 κινήσας τὰ μηχανήματα, καὶ πένητα ἀντὶ πλουτιῦντος ποιή-
 5 σας (τοῦτο δὴ τὸ πάντων ἡμῖν φρικωδέστατον εἶναι δοκοῦν),
 ἀντὶ πολὺπαιδος ἄπαιδα, καὶ καταξάνας αὐτοῦ τὸ σῶμα ἄ-
 παν, τῶν ἐν δικαστηρίοις δημίων χαλεπώτερον (οὐ γὰρ οὕ-
 τω διορύττιουσιν οἱ ἐκείνων ὄνυχες τὰς πλευρὰς τῶν ἐμπι-
 πτόντων αὐτοῖς, ὡς κατέξανα αὐτοῦ τὴν σάρκα τῶν σκωλή-
 10 κων τὸ στόματα), καὶ πονηρὰν αὐτῷ περιθεῖς δόξαν (οἱ γὰρ
 φίλοι αὐτῷ παρόντες ἔλεγον, οὐκ ἄξια ὦν ἡμαρτιες μεμασιί-
 γωσαι, καὶ πολλοὺς ἐπέτεινον κατ' αὐτοῦ κατηγορίας λόγους),
 καὶ οὐχὶ τῆς πόλεως ἐκβαλὼν μόνον, οὐδὲ τῆς οἰκίας, καὶ
 εἰς ἄλλην μετασιήσας πόλιν, ἀλλὰ τὴν κοπρίαν καὶ οἰκίαν
 15 αὐτῷ καὶ πόλιν κατασιήσας, οὐ μόνον οὐδὲν αὐτὸν ἐλυμήνα-
 το, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερον δι' ὧν ἐπεβούλευσεν ἀπέφηγεν. Ὁ
 δὲ οὐ μόνον τι τῶν ὄντων οὐκ ἀφείλειο, καίτοι ισοαῦτα ἀφε-
 λόμενος, ἀλλὰ καὶ μείζονα αὐτῷ τὸν πλοῦτον τῆς ἀρειῆς εἰρ-
 γάσαιο. Καὶ γὰρ πλείονος μετὰ ταῦτα ἀπήλαυσε παρρησίας,
 20 ἅτε καὶ σφοδρότερον ἀγωνισάμενος ἀγῶνα. Εἰ δὲ ὁ ισοαῦτα
 παθῶν οὐδὲν ἠδίκηται, καὶ παθῶν οὐ παρὰ ἀνθρώπου, τίς
 ἔξει λοιπὸν ἀπολογία τῶν λεγόντων, ὅτι ὁ δεῖνά με ἠδί-
 κησε καὶ παρέβλαψεν; Εἰ γὰρ ὁ διάβολος ὁ ισοαύτης γέ-
 μων κακίας, πάντα αὐτοῦ κινήσας τὰ ὄργανα, καὶ πάντα ἀ-
 25 φεῖς τὰ θέλη, καὶ ὅσα ἦν ἐν ἀνθρώποις κακά, μετὰ πολλῆς
 τῆς ὑπερβολῆς, καὶ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ δικαίου καὶ εἰς τὸ
 σῶμα κενώσας, οὐδὲν τὸν ἄνδρα ἠδίκησεν, ἀλλ', ὅπερ ἔφην,
 καὶ μᾶλλον ὠφέλησε, πῶς δυνήσονται τινες τὸν δεῖνα καὶ
 τὸν δεῖνα αἰτιάσασθαι, ὡς παρ' αὐτῶν, ἀλλ' οὐχ ὡς οἰκοθεν
 30 ἠδικημένοι;

βλασφημίαν· καὶ κατέκοπτε τὸ σῶμα του, ὄχι διὰ νὰ τὸ κάνη ἀσθενές, ἀλλὰ διὰ νὰ καταβάλη τὴν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς. Ἄφοῦ ὅμως ἐχρησιμοποίησεν ὅλους τοὺς δόλους του καὶ τὸν ἔκαμεν ἀπὸ πλούσιον πτωχὸν (αὐτὸ δηλαδὴ ποὺ φαίνεται εἰς ὅλους μας πρὸ φρικτὸν ἀπὸ ὅλα), ἀπὸ πολύτεκνον ἄτεκνον, ἀφοῦ ἔσχισεν ὅλον τὸ σῶμα του χειρότερα ἀπὸ ὅσα κάνουν οἱ δήμιοι στὰ δικαστήρια (διότι δὲν τρυποῦν οἱ ὄνυχες ἐκείνων τὰς πλευρὰς αὐτῶν ποὺ πίπτουν εἰς τὰ χέρια των, ὅσον κατεξέσχισαν τὴν σάρκα ἐκείνου τὰ στόματα τῶν σκωλήκων), καὶ τὸν περιέβαλε μὲ κακὴν φήμην (διότι οἱ φίλοι του παρουσία του ἔλεγον εἰς αὐτόν, δὲν ἐτιμωρήθης τόσον ὅσον ἄξιζαν τὰ ἁμαρτήματά σου, καὶ ἐπέρριπτον εἰς αὐτόν πολλὰς κατηγορίας), καὶ τὸν ἐξώρισεν ὄχι ἀπλῶς ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, διὰ νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς ἄλλην πόλιν, ἀλλὰ ἀφοῦ ἔδωσεν εἰς αὐτόν ὡσὰν πόλιν καὶ ὡσὰν οἰκίαν τὴν κοπριάν, ὄχι μόνον δὲν τὸν κατέστρεψεν, ἀλλὰ καὶ τὸν παρουσίασε λαμπρότερον ἐξ αἰτίας ἐκείνων ποὺ ἐσκέφθη ἐναντίον του. Αὐτὸς ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἐστερήθη κάτι ἀπὸ τὴν περιουσίαν του, ἂν καὶ τοῦ ἀφήρσαν τόσα, ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερον τὸν πλοῦτον τῆς ἀρετῆς του ἔκαμεν ἐξ αἰτίας αὐτοῦ. Καθόσον μετὰ ταῦτα ἀπήλαυσε μεγαλυτέραν παρρησίαν, ἐπειδὴ ἠγωνίσθη δυνατώτερον ἀγῶνα. Ἄν δὲ αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἔπαθε τόσα καὶ δὲν ἠδίκηθη καθόλου, ἂν καὶ ἔπαθεν αὐτὰ ὄχι ἀπὸ ἄνθρωπον, ἀλλὰ ἀπὸ δαίμονα ποὺ εἶναι πονηρότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ποῖος θὰ ἔχη δικαιολογίαν ἀπὸ αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι λέγουν ὅτι ὁ τάδε μὲ ἠδίκησε καὶ μὲ ἐβλάψε; Διότι ἐὰν ὁ διάβολος, ὁ ὁποῖος εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ τόσην κακίαν, ἀφοῦ ἐχρησιμοποίησεν ὅλα τὰ ὄργανά του, καὶ ἀφοῦ ἔρριψε τὰ βέλη του, καὶ ὅσα κακὰ ὑπάρχουν μετὰ τῶν ἀνθρώπων, μὲ μεγάλη ὑπερβολὴ τὰ ἔφερε καὶ τὰ ἄδειασεν εἰς τὴν οἰκίαν καὶ εἰς τὸ σῶμα τοῦ δικαίου, καθόλου δὲν ἠδίκησε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ ὅπως εἶπα, τὸν ὠφέλησε περισσότερο· πῶς θὰ ἠμπορέσουν μερικοὶ νὰ κατηγορήσουν τὸν τάδε καὶ τὸν τάδε, ὅτι ἠδίκηθησαν ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν των;

4. Τί οὖν, φησί, τὸν Ἀδὰμ οὐκ ἠδίκησε, καὶ ὑπεσκέλι-
σε, καὶ ἐξέβαλε τοῦ παραδείσου; Οὐχ οὗτος, ἀλλ' ἡ τοῦ ἀ-
δικηθέντος ραθυμία, καὶ τὸ μὴ νήφειν, μηδὲ ἐγρηγορέναι.
Ἐπεὶ γὰρ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα προσαγαγὼν μηχανήματα, καὶ
5 τὸν Ἰὼβ κατενεγκεῖν μὴ δυνηθεῖς, πῶς ἂν ἐξ ἐλατιόνων ἐ-
κράτησε τοῦ Ἀδάμ, εἰ μὴ διὰ τῆς οἰκείας ραθυμίας ἑαυτὸν
προέδωκεν ἐκεῖνος; Τί οὖν; ὁ συκοφάνταις περιπεσὼν, καὶ
δημευθεῖς τὴν οὐσίαν, οὐκ ἠδίκηται, τὰ ὄντα πάντα ἀφαιρε-
θεῖς, καὶ πατρῶων ἐκπεσὼν, καὶ πενία παλαίων ἐσχάτη;
10 Οὐκ ἠδίκηται, ἀλλὰ καὶ ἐκέρδανεν, ἔαν νήφῃ. Τί γάρ,
εἶπέ μοι, τοῦτο παρέβλαψε τοὺς ἀποσιόλους; Οὐ λιμῶ καὶ
δίψει καὶ γυμνότητι συνεχῶς ἐπάλαιον; καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν
τοῦτο καὶ σφόδρα ἦσαν λαμπροὶ καὶ ἐπίσημοι, καὶ πολλὴν
παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν ἐπεσπίασαντο. Τί δὲ τὸν Λά-
15 ζαρον ἢ νόσος, καὶ τὰ ἔλκη, καὶ ἡ πενία, καὶ ἡ ἐρημία τῶν
προσιτησομένων παρέβλαψεν; Οὐκ ἐντεῦθεν αὐτῶ μειζόνως
ἐπλάκησαν οἱ στέφανοι; Τί δὲ τὸν Ἰωσήφ τὸ πονηρὰν δόξαν
κίησασθαι ἐπὶ τῆς οἰκείας γῆς καὶ ἐπὶ τῆς ἀλλοιρίας; καὶ
γὰρ καὶ μοιχὸς καὶ ἐταιρικὸς εἶναι ἐνομίζετο· τί δὲ ἡ δου-
20 λεία; τί δὲ τὸ τῆς πατρίδος ἐκπεσεῖν; Οὐ διὰ ταῦτα αὐτὸν
μάλιστα θαυμάζομεν καὶ ἐκπλητιόμεθα; Καὶ τί λέγω τὴν
εἰς τὴν ὑπερορίαν μετάστασιν, καὶ πενίαν, καὶ πονηρὰν δόξαν,
καὶ δουλείαν; Αὐτὸς γὰρ ὁ θάνατος τί τὸν Ἄβελ παρέβλαψε,
καὶ βίαιος καὶ ἄωρος γενόμενος, καὶ ὑπὸ χειρὸς ἀδελφικῆς
25 τολμηθεῖς; Οὐ διὰ τοῦτο πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἄδεται;
Ἐπεὶ γὰρ πῶς πλέον, ἢπερ ὑπέσχετο, ὁ λόγος ἀπέδειξεν; Οὐ
γὰρ δὴ μόνον οὐδένα παρ' οὐδενὸς ἀδικούμενον ἀπέφηνας,
ἀλλὰ καὶ μειζόνως κερδαίνοντας τοὺς ἑαυτοῖς προσέχοντας.

4. Τί λοιπόν, λέγουν μερικοί, τὸν Ἀδὰμ δὲν τὸν ἠδίκησε καὶ τὸν ὑπεσκέλισε καὶ τὸν ἐξεδιώξεν ἀπὸ τὸν παράδεισον; Ὁχι αὐτὸς ἀλλὰ ἡ ἀπερισκεψία τοῦ ἀδικηθέντος καὶ τὸ ὅτι δὲν ἦτο συνετὸς καὶ ἐν ἐγρηγόρσει. Διότι αὐτὸς πού μετεχειρίσθη τόσους καὶ τέτοιου εἴδους δόλους καὶ δὲν ἤμπόρεσε νὰ κατανικήσῃ τὸν Ἴώβ πῶς θὰ ἤμποροῦσε νὰ κυριεύσῃ τὸν Ἀδὰμ μὲ ὀλιγώτερα μέσα, ἐὰν ἐκεῖνος ἐξ αἰτίας τῆς ἀπερισκεψίας του δὲν ἐπρόδιδε τὸν ἑαυτόν του; Τί λοιπόν; Αὐτὸς πού ἔπεσεν εἰς τοὺς συκοφάντας καὶ ἔχασε τὴν περιουσίαν του καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀφηρέθησαν ὅλα ὅσα εἶχε καὶ ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν πατρικὴν γῆν, καὶ ἐπάλαισε μὲ τὴν μεγαλυτέραν φτώχειαν, δὲν ἠδικήθη; Ὁχι μόνον δὲν εἶχε ἀδικηθῆ ἀλλὰ καὶ ἐκέρδισεν ἐπειδὴ ἦτο συνετὸς. Διότι, εἶπέ μου, εἰς τί παρέβλαψε τοῦτο τοὺς ἀποστόλους; Δὲν ἐπάλαιον συνεχῶς μὲ τὴν πείναν, τὴν δίψαν καὶ τὴν γυμνότητα; Ἀλλὰ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἦσαν καὶ τόσον πολὺ λαμπροὶ καὶ ὀνομαστοὶ καὶ ἐδέχθησαν πολλὴν βοήθειαν ἀπὸ τὸν Θεόν. Εἰς τί ἐζημίωσε τὸν Λάζαρον ἡ ἀσθένεια καὶ αἱ πληγαὶ καὶ ἡ φτώχεια καὶ ἡ ἐγκατάλειψις ἀπὸ τοὺς ἰδικοὺς του; Μήπως ἐξ αἰτίας αὐτῶν δὲν ἐπλέχθησαν δι' αὐτὸν περισσότεροὶ στέφανοι; Τί ἔβλαψε τὸν Ἰωσήφ τὸ ὅτι ἀπέκτησε κακὴν φήμην καὶ εἰς τὴν χώραν του καὶ εἰς τὴν ξένην χώραν; Διότι καὶ μοιχὸς καὶ πόρνος ἐνομίζετο ὅτι εἶναι· εἰς τί τὸν ἔβλαψεν ἡ δουλεία; εἰς τί δὲ τὸ ὅτι ἐστερήθη τὴν πατρίδα του; Δὲν τὸν θαυμάζομεν καὶ δὲν ἐκπληττόμεθα δι' αὐτὰ περισσότερο; Καὶ διατί ἀναφέρω τὴν μετάβασιν εἰς τὴν ξένην χώραν, τὴν πτωχείαν, τὴν κακὴν φήμην καὶ τὴν δουλείαν; Διότι ὁ ἴδιος ὁ θάνατος τί ἐζημίωσε τὸν Ἀβελ, ὁ ὁποῖος ἔγινε καὶ κατὰ τρόπον βίαιον καὶ πρόωρον καὶ ἐτολμήθη ἀπὸ χέρια ἀδελφικά; Δὲν ἐγκωμιάζεται διὰ τοῦτο εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης; Βλέπεις λοιπόν ὅτι ὁ λόγος ἀπέδειξε περισσότερα ἀπὸ ὅσα ὑπέσχετο; Διότι ὅχι μόνον ἀπέδειξε ὅτι κανεὶς δὲν ἀδικεῖται ἀπὸ κανένα ἀλλὰ καὶ ὅτι περισσότερο κερδίζουν ὅσοι προσέχουν τοὺς ἑαυτοὺς των.

Τίνος οὖν ἔνεκεν τιμωρίαι καὶ κολάσεις, φησί; τίνος
 ἔνεκεν γέεννα; τίνος ἔνεκεν ἀπειλαὶ ἰσοαῦται, εἰ μηδεὶς μήτε
 ἀδικεῖται, μήτε ἀδικεῖ; Τί λέγεις; τί συγγέεις τὸν λόγον;
 Οὐδὲ γὰρ εἶπον ὅτι οὐδεὶς ἀδικεῖ, ἀλλ' ὅτι οὐδεὶς ἀδικεῖ-
 5 ται. Καὶ πῶς ἔνι, φηοῖν, ἀδικούντων πολλῶν, μὴ ἀδικεῖσθαί
 τινα; Οὕτως ὡς ἐδίδαξα νῦν. Ἐπεὶ καὶ τὸν Ἰωσήφ ἠδίκη-
 σαν μὲν οἱ ἀδελφοί, αὐτὸς δὲ οὐκ ἠδικήθη καὶ τῷ Ἄβελ
 ἐπεβούλευσε μὲν ὁ Κάιν, αὐτὸς δὲ οὐκ ἐπεβουλεύθη. Διὰ
 τοῦτο τιμωρίαι καὶ κολάσεις. Οὐδὲ γὰρ διὰ τὴν τῶν πα-
 10 σχόντων ἀρειτὴν ἀναιρεῖ τὰς τιμωρίας ὁ Θεός· ἀλλὰ διὰ
 τὴν κακίαν τῶν πονηρευομένων τίθησι τὰς κολάσεις. Εἰ
 γὰρ καὶ λαμπρότεροι οἱ πάσχοντες κακῶς ἀπὸ τῶν ἐπιβου-
 λων γίνονται, ἀλλ' οὐ τῆς γνώμης τοῦτο τῶν ἐπιβουλεύον-
 των, ἀλλὰ τῆς ἀνδρείας τῶν ἐπιβουλευομένων ἐστί. Διὰ τοῦ-
 15 το τοῖς μὲν τῆς φιλοσοφίας τὰ θραβεῖα, ἐκείνοις δὲ τῆς πο-
 νηρίας αἱ τιμωρίαι εὐτρεπίζονται καὶ παρασκευάζονται. Ἀ-
 φηρέθης τὰ χρήματα; Λέγε, «Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας
 μητρός μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι». Καὶ προστίθει τὸ
 ἀποστολικόν· «Οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον τοῦ-
 20 τον· δῆλον ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα». Ἦκουσας
 κακῶς, καὶ μυρίαις σέ τινες ἔπλυναν λοιδορίαις; Ἀναμνή-
 σθητι τῆς ρήσεως ἐκείνης τῆς λεγούσης· «Οὐαὶ ὑμῖν διὰ
 καλῶς ὑμᾶς εἶπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι»· καί, «Χαίρειτε καὶ
 σκιριτᾶτε, διὰ ἐκβάλωσι καθ' ὑμῶν ὄντα πονηρόν». Πρὸς
 25 τὴν ὑπερορίαν μειωκίουθης; Ἐνόησον ὅτι οὐκ ἔχεις ἐν-
 ταῦθα παιρίδα, ἀλλ' εἰ μέλλεις φιλοσοφεῖν, καὶ τὴν γῆν
 ἄπασαν ξένην ἐκελεύσθης εἶναι νομίζειν. Ἀλλὰ νόσω παρε-
 δόθης χαλεπῆ; Εἶπε τὸ ἀποστολικόν ἐκεῖνο· «Ὅσῳ ὁ ἔξω-
 θεν ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἰσοούτω ὁ ἔσω ἀνακαι-
 30 νοῦται ἡμέρα καὶ ἡμέρα». Ἀλλὰ θάνατον ὑπέμεινέ τις βί-
 αιον; Ἐνόησον τὸν Ἰωάννην, καὶ τὴν ἀποτιμηθεῖσαν ἐν
 δεσμοτηρίῳ κεφαλὴν, ἐπὶ πίνακος ἐνεχθεῖσαν, καὶ πορνι-

2. Ἰωβ 1, 21.

3. Α' Τιμ. 6, 7.

4. Λουκᾶ 6, 26.

5. Ματθ. 5, 11.

6. Β' Κορ. 4, 16.

Τότε διὰ ποῖον λόγον, λέγει, ὑπάρχουν τιμωρίαί καὶ κολάσεις; Διατί ὑπάρχει γέεννα; Διατί ὑπάρχουν τόσαι ἀπειλαί, ἐὰν κανεῖς οὔτε ἀδικῆται οὔτε ἀδικῆ; Τί λέγεις; Διατί συγχέεις τὰ πράγματα; Διότι ἐγὼ δὲν εἶπα ὅτι κανεῖς δὲν ἀδικεῖ, ἀλλ' ὅτι κανεῖς δὲν ἀδικεῖται. Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν, λέγουν, νὰ ἀδικοῦν πολλοὶ καὶ κανεῖς νὰ μὴ ἀδικῆται; Ἔτσι ἀκριβῶς ὅπως σᾶς τὸ ἐδίδαξα τώρα. Διότι καὶ τὸν Ἰωσήφ τὸν ἠδίκησαν οἱ ἀδελφοί του, αὐτὸς ὅμως δὲν ἠδικήθη· καὶ ἐναντίον τοῦ Ἄβελ ἐσκέφθη κακὸν ὁ Κάιν, αὐτὸς δὲ δὲν ἔπαθε κανένα κακόν. Διὰ τοῦτο ὑπάρχουν τιμωρίαί καὶ κολάσεις. Διότι ὁ Θεὸς δὲν καταργεῖ τὰς τιμωρίας ἐξ αἰτίας τῆς ἀρετῆς τῶν πασχόντων, ἀλλὰ ἐπιβάλλει τὰς τιμωρίας ἕνεκα τῆς κακίας τῶν πανεύργων ἀνθρώπων. Διότι ἂν γίνωνται ἐνδοξότεροι ὅσοι ὑποφέρουν ἀπὸ τοὺς κακοβούλους αὐτὸ δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν πρόθεσιν τῶν κακοβούλων, ἀλλὰ εἰς τὴν καρτερίαν ἐκείνων ποὺ πάσχουν. Διὰ τοῦτο δι' ἐκείνους μὲν τακτοποιοῦνται καὶ προετοιμάζονται τὰ βραβεῖα τῆς ἀρετῆς των, δι' αὐτοὺς δὲ αἱ τιμωρίαί τῆς πονηρίας των. Σοῦ ἀφήρσαν τὰ χρήματα; Λέγε, «γυμνὸς ἐβγῆκα ἀπὸ τὴν κοιλίαν τῆς μητρός μου, γυμνὸς καὶ θὰ ἀπέλθω»². Καὶ πρόσθεσε ἐκεῖνο τὸ ἀποστολικόν· «Δὲν ἐφέραμεν τίποτε εἰς τὸν κόσμον καὶ εἶναι φανερόν ὅτι δὲν ἠμποροῦμεν οὔτε νὰ πάρωμεν τίποτε μαζί μας»³. Σὲ ἐκακολόγησαν καὶ σὲ περιέλουσαν μὲ ἀναριθμήτους ὕβρεις ὠρισμένοι; Νὰ ἐνθυμηθῆς τὸν λόγον ἐκεῖνον ποὺ λέγει· «Ἀλλοίμονον εἰς ἐσᾶς ὅταν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι λέγουν καλὰ λόγια δι' ἐσᾶς»⁴ καὶ «Νὰ χαίρετε τότε καὶ νὰ ἀγαλλιᾶσθε, ὅταν λέγουν ἐναντίον σας λόγια κακά»⁵. Σὲ ἐξώρισαν μακρὰ; Σκέψου ὅτι δὲν ἔχεις ἐδῶ πατρίδα, καὶ ἂν θέλῃς νὰ σκεφθῆς βαθύτερα, ἔχεις ἐντολὴν νὰ θεωρῆς ὅλην τὴν γῆν ὡς ξένην. Μήπως περιέπεσες εἰς βαρεῖαν ἀσθένειαν; Εἶπέ ἐκεῖνο τὸ ἀποστολικόν· «Ὅσον ὁ ἐξωτερικὸς μας ἄνθρωπος φθείρεται, τόσον ὁ ἐσωτερικὸς ἀνακαινίζεται ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέραν»⁶. Μήπως ὑπέστη κανεῖς βίαιον θάνατον; Σκέψου τὸν Ἰωάννην καὶ τὴν κεφαλὴν του ποὺ ἀπεκόπη εἰς τὸ δεσμοκτήριον καὶ μετεφέρθη ἐπὶ δίσκου καὶ ἐδόθη ὡς ἀμοιβή

κῆς ὀρχήσεως γενομένην μισθόν. Ἐννόησον τὰς ἐντεῦθεν ἀμοιβάς· ταῦτα γὰρ ἅπαντα τὰ παθήματα, ὅταν ἀδίκως παρὰ τινος ἐπάγηται τινι, καὶ ἁμαρτήματα λύει, καὶ δικαιοσύνην ἐργάζεται. Τοσοῦτον αὐτῶν τῆς ὠφελείας τὸ μέγεθος ἐπὶ τῶν γενναίως αὐτὰ φερόντων.

5. Ὅταν οὖν μήτε ζημία χρημάτων, μήτε συκοφανταίαι καὶ λοιδοραίαι, μήτε τὸ πρὸς τὴν ὑπερορίαν μετασιῆναι, μήτε νόσοι καὶ θάσανοι, μήτε αὐτό, ὃ πάντων δοκεῖ φοβερώτερον εἶναι, ὁ θάνατος, βλάβη τοὺς πάσχοντας, ἀλλὰ καὶ ὠφελῆ μειζόνως, πόθεν ἔχεις μοι δεῖξαι τινὰ ἀδικούμενον, ὅταν ἐντεῦθεν μηδὲν ἀδικῆται; Ἐγὼ γὰρ τοῦναντίον ἀποδείξαι πειράσομαι, ὅτι οἱ μάλιστα ἀδικούμενοι καὶ ἐπηρεαζόμενοι, καὶ τὰ ἀνήκεστα πάσχοντες, οἱ ταῦτα ποιῶντιές εἰσι. Τί γὰρ ἀθλιώτερον γένοιτ' ἂν τοῦ Κάλιν, τοῦ τοιαῦτα τὸν ἀδελφὸν διαθέντος; τί δὲ τῆς Φιλίππου γυναικὸς ἐλεεινότερον, τῆς τὸν Ἰωάννην ἀποτεμούσης; τί δὲ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰωσήφ, τῶν ἀπεμπολησάντων αὐτόν, καὶ πρὸς τὴν ὑπερορίαν μετασιησάντων; τί δὲ τοῦ διαβόλου τοῦ τὸν Ἰωβ τοσοῦτοις καταξάναντος κακοῖς; Οὐ γὰρ δὴ μόνον τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐ τὴν τυχοῦσαν δώσει δίκην τῆς ἐπιβουλῆς. Εἶδες πῶς κἀνταῦθα πλείω τῆς ὑποσχέσεως ὁ λόγος ἀπέδειξεν; οὐ μόνον οὐδεμίαν λύμην ἀπὸ τῶν ἐπιβούλων τούτων ὑπομένοντας τοὺς ἐπηρεαζομένους, ἀλλὰ καὶ τὸ πᾶν εἰς τὴν τῶν ἐπιβουλευόντων περιτρεπόμενον κεφαλὴν; Ἐπειδὴ γὰρ οὔτε πλοῦτος, οὔτε τὸ ἐλεύθερον εἶναι, οὔτε τὸ πατρὶδα οἰκεῖν, οὔτε τὰ ἄλλα, ἅπερ εἶπον, ἀνθρώπου εἰσὶν ἀρειαί, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς τὰ κατορθώματα εἰκότως, ὅταν εἰς ταῦτα ἢ βλάβη γίνηται, οὐδὲν ἢ ἀνθρωπίνῃ παραβλάπεται ἀρειή. Τί οὖν, ἂν εἰς αὐτὴν τις παραβλαβῆ τῆς ψυχῆς τὴν φιλο-

εἰς τὸν χορὸν τῆς πόρνῃς. Σκέψου τὰς ἀμοιβὰς πού σε περιμένουν· διότι ὅλα αὐτὰ τὰ παθήματα, ὅταν ἄδικα γίνωνται ἀπὸ κάποιον ἐναντίον ἄλλου, καὶ τὰ ἁμαρτήματα λύνουν καὶ τὴν δικαιοσύνην φέρουν. Τόσον μεγάλο εἶναι τὸ μέγεθος τῆς ὠφελείας εἰς αὐτοὺς πού τὰ ὑποφέρουν μὲ γενναιότητα.

5. Ὅταν λοιπὸν οὔτε χρηματικὴ ζημία, οὔτε αἱ συκοφαντίαι καὶ κατηγορίαι, οὔτε ἡ ἐξορία, οὔτε αἱ ἀσθένειαι καὶ αἱ δοκιμασίαι, οὔτε αὐτὸ πού φαίνεται ὅτι εἶναι φοβερώτερον ὅλων, δηλαδή ὁ θάνατος, βλάπτουν τοὺς πάσχοντας, μᾶλλον δὲ καὶ τοὺς ὠφελοῦν περισσότερο, ἀπὸ ποῦ ἠμπορεῖς νὰ μοῦ δείξης κάποιον ἀδικούμενον, ὅταν ἐξ ὅλων ὅσα ἀνεφέραμεν δὲν ἀδικῆται; Διότι ἐγὼ θὰ προσπαθῆσω νὰ ἀποδείξω τὸ ἀντίθετον, ὅτι δηλαδή αὐτοὶ πού περισσότερο ἀδικοῦνται καὶ προσβάλλονται καὶ πάσχουν τὰ ἀνεπανόρθωτα εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι διαπράττουν αὐτά. Διότι ποῖος ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ ἀθλιώτερος ἀπὸ τὸν Κάιν, ὁ ὁποῖος ἔδειξεν αὐτὴν τὴν συμπεριφορὰν πρὸς τὸν ἀδελφόν του; Τί δὲ ἐλεεινότερον ἀπὸ τὴν γυναῖκα τοῦ Φιλίππου, ἡ ὁποία ἀπεκεφάλισε τὸν Ἰωάννην; Τί δὲ ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ Ἰωσήφ, οἱ ὁποῖοι τὸν ἔδιωξαν καὶ τὸν ἐπώλησαν εἰς ξένην γῆν; Τί δὲ ἀπὸ τὸν διάβολον, ὁ ὁποῖος ἐπροξένησε τόσα κακὰ εἰς τὸν Ἰώβ; Διότι ὄχι μόνον διὰ τὰ ἄλλα, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὰ θὰ τιμωρηθῆ ὄχι μὲ τὰς συνήθεις τιμωρίας. Εἶδες λοιπὸν πῶς καὶ ἐδῶ ὁ λόγος ἀπέδειξε περισσότερα ἀπὸ ὅσα ὑπεσχέθη; Ὅτι ὄχι μόνον καρμίαν ζημίαν δὲν παθαίνουν οἱ ὑβριζόμενοι ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς των, ἀλλὰ καὶ τὸ κάθε τι στρέφεται ἐναντίον τῆς κεφαλῆς τῶν κακοβούλων; Διότι ἐπειδὴ οὔτε ὁ πλοῦτος, οὔτε τὸ νὰ εἶσαι ἐλεύθερος, οὔτε τὸ νὰ κατοικῆς εἰς τὴν πατρίδα σου, οὔτε τὰ ἄλλα ὅσα ἀνεφέρα, εἶναι ἀρεταὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ τὰ κατορθώματα τῆς ψυχῆς· εἶναι εὐλογον λοιπὸν ὅταν ἡ βλάβη ἐπέρχεται εἰς αὐτὰ νὰ μὴ ζημιώνεται καθόλου ἢ ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου. Τί λοιπὸν συμβαίνει ἂν ζημιωθῆ κανεὶς εἰς αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν τῆς ψυχῆς; Οὔτε καὶ ἐδῶ ἂν ζημιωθῆ, ζημιώνε-

σοφίαν; Οὐδὲ ἐνταῦθα, ἂν βλαβῆ, παρ' ἐτέρου βλάπεται, ἀλλ' οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ.

Πῶς οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ, φησίν; "Οἱαν μασιχθεῖς παρ' ὀτινοῦν, ἢ τὰ ὄντια ἀφαιρεθεῖς, ἢ χαλεπὴν τινα ἐτέραν
5 ὑπομείνας ἐπήρειαν, βλάβοφημόν τι ρῆμα ἐξενέγκῃ, ἐβλάβη μὲν ἐνταῦθα, καὶ βλάβην μεγίστην, οὐ μὴν παρὰ τοῦ ἐπη-
ρεάσαντος, ἀλλὰ παρὰ τῆς οἰκειᾶς μικροψυχίας. "Οπερ γὰρ ἔμπροσθεν εἶπον, καὶ νῦν ἐρῶ, οὐδεὶς ἀνθρώπων κἂν μυ-
ριάκις ἢ πονηρός, τοῦ ἀλάστορος ἐκείνου δαίμονος καὶ ἀ-
10 καταλλάκτως πρὸς ἡμᾶς ἔχοντος, τοῦ διαδόλου, πονηρότε-
ρον ἂν τινι προσβάλῃ, οὐδὲ πικρότερον· ἀλλ' ὅμως ὁ χαλε-
πὸς οὗτος δαίμων οὐκ ἴσχυσε τὸν πρὸ τοῦ νόμου, τὸν πρὸ
τῆς χάριτος, ισοαῦτα κατ' αὐτοῦ θέλη καὶ οὕτω πικρὰ παν-
ταχόθεν ἀφείς, ὑποσκελίσαι καὶ καταβαλεῖν. Τοσαύτη τῆς
15 ψυχῆς ἐστὶν ἡ εὐγένεια.

Τί δὲ ὁ Παῦλος; Οὐ ισοαῦτα ἔπαθε δεινὰ, ἢ μηδὲ κα-
ταλέξαι ράδιον; Δεσμοπήρια οἰκῶν, ἀλύσεις περικείμενος,
ἀγόμενος καὶ περιηγόμενος, μασιγούμενος παρὰ Ἰουδαίων,
λιθαζόμενος, οὐχ ἰμάσι μόνοις, ἀλλὰ καὶ ράβδοις τὰ νῶτα ξαι-
20 νόμενος, καταποντιζόμενος, λησιαιῖς πολλάκις περιπίπτων,
ἐμφύλιον ὑπομένων πόλεμον, παρὰ τῶν ἐχθρῶν, παρὰ τῶν
γνωρίμων θαλλόμενος διηνεκῶς, μυρίαῖς ἐπιβουλεύομενος
ἐπιβουλαῖς, λιμῶ καὶ γυμνότητι παλαίων, ἐτέρας πικρὰς καὶ
συνεχεῖς ὑπομένων περιστάσεις καὶ θλίψεις· καὶ τί δεῖ τὰ
25 πολλὰ λέγειν; καθ' ἑκάστην ἀποθνήσκων τὴν ἡμέραν· ἀλλ'
ὅμως ισοαῦτα πάσχων καὶ τηλικαῦτα, οὐ μόνον οὐδὲν ἐξή-
νεγκε ρῆμα βλάβοφημον, ἀλλ' ἔχαιρεν ἐπὶ τούτοις καὶ ἐκαυ-
χᾶτο· καὶ νῦν μὲν φησι «Χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου»· νῦν
δὲ πάλιν «Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλί-
30 ψεσιν». Εἰ τοίνυν ισοαῦτα πάσχων αὐτὸς ἔχαιρε, καὶ ἐκαυ-

7. Ἐννοεῖ ἐδῶ τὸν Ἰώβ.

8. Κολ. 1, 24.

9. Ρωμ. 5, 8.

ται ἀπὸ κανένα ἄλλον, ἀλλὰ μόνος του καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του.

Πῶς μόνος του καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, λέγει; Ὅταν μαστιγωθῆ ἀπὸ κάποιον, ἢ τοῦ ἀφαιρεθῆ ἢ περιουσία του, ἢ ὑποστῆ κάποιαν ἄλλην φοβερὰν προσβολήν, καὶ ἐκφέρῃ κάποιαν βλασφημίαν, ἐζημιώθη μὲν καὶ μάλιστα πολὺ, ὄχι ὅμως ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἠδίκησεν, ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς του μικροψυχίας. Αὐτὸ δηλαδὴ ποὺ εἶπα προηγουμένως θὰ εἰπῶ καὶ τώρα, ὅτι δηλαδὴ κανεὶς ἄνθρωπος, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι ἀπείρους φορὰς πονηρότερος ἀπὸ τὸν πονηρὸν ἐκεῖνον δαίμονα ποὺ μᾶς ἐχθρεύεται διαρκῶς, δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ προσβάλῃ κάποιον κατὰ χειρότερον καὶ σκληρότερον τρόπον· καὶ ὅμως ὁ φοβερὸς αὐτὸς δαίμων δὲν ἠμπόρεσε νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ νὰ καταβάλῃ τὸν πρὸ τοῦ νόμου, τὸν πρὸ τῆς χάριτος⁷, ἂν καὶ ἔρριψεν ἐναντίον του ἀπὸ παντοῦ τόσα καὶ τόσον πικρὰ βέλη. Εἶναι τόσον μεγάλη ἡ ἀνωτερότητα τῆς ψυχῆς.

Καὶ ὁ Παῦλος; Δὲν ἔπαθε τόσα δεινά, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι εὐκόλον οὔτε νὰ ἀπαριθμήσωμεν; Ἐφυλακίσθη, ἐδέθη μὲ ἀλυσίδας, ἐσύρετο καὶ περιεφέρετο, ἐμαστιγώνετο ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ἐλιθοβολεῖτο, ἐτραυματίζετο τὸ σῶμα του ὄχι μόνον μὲ μάστιγα, ἀλλὰ καὶ μὲ ράβδους, ἐναυάγει, ἔπιπτε πολλὰς φορὰς εἰς τὰ χέρια ληστῶν, ἐπολεμεῖτο ἀπὸ τοὺς ἰδικούς του, ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀπὸ τοὺς γνωρίμους ἐδέχετο κτυπήματα συνεχῶς, ὑφίστατο ἀναριθμήτους κατατρεγμούς, ἐπάλαιε μὲ τὴν πείναν καὶ τὴν γυμνότητα, καὶ ὑπέμενεν ἄλλας πικρὰς καὶ συνεχεῖς κακὰς περιστάσεις καὶ θλίψεις· καὶ διατί νὰ λέγωμεν πολλά; Καθημερινῶς ἀπέθνησκε· καὶ ὅμως ἐνῶ ὑφίστατο τόσα πολλὰ καὶ τοιοῦτου εἶδους κακὰ, ὄχι μόνον δὲν εἶπε καμμίαν βλασφημίαν, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἐχαίρετο δι' αὐτὰ καὶ ἐκαυχᾶτο· καὶ ἄλλοῦ μὲν λέγει, «Χαίρομαι διὰ τὰ παθήματά μου»⁸, ἄλλοῦ δὲ πάλιν, «Ὅχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα διὰ τὰς θλίψεις»⁹. Ἄν λοιπόν, ἐνῶ ἔπασχε τόσα πολλὰ, ἔχαιρε καὶ ἐκαυχᾶτο, ποῖαν συγγνώμην θὰ ἔχῃς ἐσὺ καὶ

χᾶτι, τίνα ἔξεις συγγνώμην, ποίαν δὲ ἀπολογίαὶν σὺ οὐ τὸ πολλοσιτὸν αὐτῶν ὑπομένων μέρος, καὶ βλασφημῶν;

6. Ἄλλ' ἐτιέρωσ ἀδικουῖμαι, φησί, κἂν μὴ βλασφημήσω, τὰ χρήματα ἀφαιρεθεῖς ἄχρηστος γίνομαι πρὸς τὴν ἐλεημο-
 5 σὺνην, φησί. Σκῆψις ταῦτα καὶ πρόφασις. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ἀλγεῖς, μάθε σαφῶς, ὅτι πενία ἐλεημοσύνης οὐ γίνεται κώ-
 λυμα. Κἂν γὰρ μυριάκις εἶ πένης, οὐκ εἶ πενέστερος τῆς δράκα ἀλεύρου μόνον κεκτημένης, καὶ τῆς δύο μόνον ἐχού-
 σης ὀβολούς, ὧν ἕκαστέρα τὴν οὐσίαν ἅπασαν εἰς τοὺς δεο-
 10 μένους κενώσασα παραδόξως ἐθανυμάσθη· καὶ ἡ τοσαύτη πενία τῆ τοσαύτη φιλανθρωπία οὐ γέγονε κώλυμα, ἀλλ' οὕτω δαφιλῆς καὶ φιλότιμος ἢ ἐκ τῶν δύο λεπτῶν γέγονεν ἐλεη-
 μοσύνη, ὡς τοὺς πλουτοῦντας ἅπαντας ἀποκρούσαι, καὶ τοὺς πολλοὺς σιατῆρας καταβαλόντας ὑπερακοντίσαι τῷ πλούτῳ
 15 τῆς γνώμης καὶ τῆ περιουσία τῆς προθυμίας. Ὡστε οὐδὲ ἐνταῦθα ἠδίκησαι, ἀλλὰ καὶ μειζόνως ἐκέρδανας, δι' ὀλίγης εἰσφορᾶς τῶν τὰ πολλὰ καταθέντων λαμπροτέρους λαβῶν τοὺς στεφάνους.

Ἄλλ' ἐπειδὴ, κἂν μυριάκις ταῦτα εἴπωμεν, αἱ φιλοσό-
 20 μοι ψυχαὶ καὶ τοῖς βιωτικοῖς ἠδέως ἐγκαλινδούμεναι, καὶ τοῖς παροῦσιν ἐνηδυπαθοῦσαι πράγμασιν, οὐκ ἂν ραδίως ἀνά-
 σχοινο τῶν κατασηπομένων ἀνθῶν ἀποσιῆναι (τοιαῦτα γὰρ τοῦ θίου τὰ φαιδρὰ τούτου), οὐδὲ τὰς σκιάς ἀφεῖναι ἀνέ-
 χονται· ἀλλ' οἱ μὲν ἐπιεικέστεροι κἂ κείνων καὶ τούτων ἀντιέ-
 25 χονται, οἱ δὲ ἐλεεινότεροι καὶ ἀθλιώτεροι ἐκ πλείονος μὲν ἐκείνων μοίρας, τούτων δὲ ἐξ ἐλάτιονος σφόδρα· φέρε δὴ τὰ προσωπεῖα ἀφελόντες τὰ φαιδρὰ καὶ περιφανῆ τῆς αἰσχροῦς καὶ δυσειδοῦς τῶν πραγμάτων ὄψεως τούτων, δείξωμεν τῆς ἐταιριζομένης γυναικὸς τὴν βδελυγμίαν. Τοιοῦτον γὰρ ἢ
 80 τοιαύτη ζωὴ, ἢ τρυφαῖς καὶ πλούτῳ καὶ δυνασιείαις προσέ-

ποίαν ἀπολογία, ὁ ὁποῖος τὸ ἐλάχιστον αὐτῶν δὲν ὑπομένεις καὶ ὅμως βλασφημεῖς;

6. Ἄλλὰ ἀδικοῦμαι, λέγει, κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν βλασφημήσω, διότι ὅταν μοῦ ἀφαιρεθοῦν τὰ χρήματα, λέγει, γίνομαι ἄχρηστος διὰ τὴν ἐλεημοσύνην. Αὐτὰ εἶναι δικαιολογία καὶ πρόφασις. Διότι ἂν διὰ τοῦτο λυπῆσαι, γνώριζε καλὰ ὅτι ἡ πενία δὲν γίνεται ἐμπόδιον διὰ τὴν ἐλεημοσύνην. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι ἀπείρους φορές πτωχός, δὲν εἶσαι πτωχότερος ἀπὸ ἐκείνην πού εἶχε μίαν φούχταν ἀλεύρου μόνον, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην πού εἶχε μόνον δύο ὀβολούς, καὶ αἱ ὁποῖαι προσέφεραν ὀλόκληρον τὴν περιουσίαν των εἰς αὐτοὺς πού εἶχον ἀνάγκην καὶ ἐθαυμάσθησαν πάρα πολύ· καὶ ἡ τόση πενία των δὲν ἔγινεν ἐμπόδιον εἰς τόσον μεγάλην φιланθρωπίαν, ἀλλὰ ἡ ἐλεημοσύνη τῶν δύο λεπτῶν ἔγινε τόσον πλουσία καὶ ἀξιόλογος ὥστε ἐπεσκίασεν ὅλους τοὺς πλουσίους, καὶ ὑπερέβαλεν ἐκείνους οἱ ὁποῖοι προσέφεραν πολλοὺς στατήρας, μὲ τὸν πλοῦτον τῆς προθέσεως καὶ μὲ τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς προθυμίας. Ὡστε λοιπὸν οὔτε ἐδῶ ἀδικῆσαι, ἀλλὰ καὶ περισσότερον κερδίζεις, καθόσον μὲ ὀλίγην εἰσφορὰν λαμβάνεις λαμπροτέρους στεφάνους ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι καταθέτουν πολλά.

Ἄλλ' ἐπειδὴ, ἂν καὶ αὐτὰ τὰ ἔχομεν εἰπεῖ ἀναριθμήτους φορές, αἱ φιλοσώματοι ψυχαί, αἱ ὁποῖαι εὐχαρίστως κυλίωνται εἰς τὰ βιοτικά, καὶ ἡδυπαθῶς ἀπολαμβάνουν τὰ πράγματα τῆς παρούσης ζωῆς, δὲν θὰ ἀπεφάσιζον εὐκόλῃ νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὰ ἄνθη πού σαπίζουν (διότι τέτοια εἶναι τὰ εὐχάριστα τῆς ζωῆς αὐτῆς) οὔτε δέχονται νὰ ἀφήσουν τὰς σκιάς· ἀλλ' οἱ μὲν λογικοὶ προσηλώνονται καὶ εἰς ἐκεῖνα καὶ εἰς αὐτά, οἱ δὲ ἐλεεινότεροι καὶ ἀθλιώτεροι περισσότερον μὲν εἰς ἐκεῖνα, ἐλάχιστα δὲ εἰς αὐτά, ἐμπρός, ἃς ἀφαιρέσωμεν τὰ φαιδρὰ καὶ ἐπιφανῆ προσωπεῖα τῆς αἰσχρᾶς καὶ ἀσχήμου μορφῆς τῶν πραγμάτων αὐτῶν, καὶ ἃς δείξωμεν τὴν ἀηδίαν τῆς γυναικός, ἡ ὁποία ζῆ σὰν ἑταῖρα. Διότι κάτι τέτοιο εἶναι ἡ τοιούτου εἴδους ζωή, ἡ ὁποία δίδει τὴν προσοχὴν της εἰς τὴν ἀπόλαυσιν, τὸν πλοῦ-

χουσα· τὸ αἰσχρὸν καὶ δυσειδὲς καὶ πολλῆς θδελυγμίας γέ-
 μον, τὸ ἀηδὲς καὶ φορτικὸν καὶ πικρίας ἐμπεπλησμένον. Καὶ
 γὰρ δὴ τοῦτο μάλιστα ἐστὶ τὸ πάσης ἀποσιεροῦν τοὺς ἀλόν-
 τας συγγνώμης, ὅτι καὶ ἀηδίας καὶ πολλῆς τῆς πικρίας ἐμ-
 5 πεπλησμένος ὁ θίος οὔτιος, ποθεινός τε αὐτοῖς καὶ περισπού-
 δαστός ἐστὶ, καὶ μυρίων γέμων κακῶν, κινδύνων, αἱμάτων,
 κρημνῶν, σκοπέλων, καὶ φόνων, καὶ φόβων, καὶ τρόμων,
 καὶ φθόνου, καὶ βασκανίας, καὶ ἐπιβουλῆς, καὶ φροντίδος
 διηνεκοῦς καὶ μερίμνης, καὶ κέρδος ἔχων οὐδέν, οὐδὲ καρ-
 10 πὸν τῶν τοσοῦτων κακῶν οὐδένα φέρων, ἀλλ' ἢ κόλασιν καὶ
 τιμωρίαν, καὶ τὸ διηνεκῶς βασανίζεσθαι. Καίπερ τοιοῦτος
 ὢν, ζηλωτὸς εἶναι τοῖς πολλοῖς δοκεῖ καὶ περιμάχητος ὁ
 τῆς ἀνοίας τῶν ἀλισκομένων ἐστίν, οὐ τῆς τοῦ πράγματος
 μακαριότητος. Ἐπεὶ καὶ τὰ παιδία τὰ μικρὰ πρὸς μὲν τὰ
 15 ἀθύρματα κέχνηε καὶ ἐπιτόηται, τῶν δὲ τελείοις ἀνδράσι προε-
 πόντων πραγμάτων οὐδὲ αἰσθησὶν λαβεῖν δύναται ἄν. Ἀλλ'
 ἐκείνοις μὲν συγγνώμη διὰ τὸ τῆς ἡλικίας ἄωρον· οὔτιοι δὲ
 ἀπολογίας ἐκθέβληνται, ἐν ἡλικίᾳ τελείᾳ παιδικὴν ἔχοντες
 γνώμην, κακείνων ἀνοητότερον διακείμενοι.

20 Διὰ τί γὰρ ζηλωτὸν ὁ πλοῦτος, εἶπέ μοι; Καὶ γὰρ ἀναγ-
 καῖον ἐντεῦθεν προσιμιάσασθαι, ἐπειδὴ ὑγείας καὶ ζωῆς καὶ
 τῆς παρὰ τῶν πολλῶν εὐφημίας, καὶ χρησιτῆς ὑπολήψεως,
 καὶ πατρίδος, καὶ οἰκείων, καὶ φίλων, καὶ συγγενῶν, καὶ
 τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν τὸ χαλεπὸν τοῦτο νόσημα νενοση-
 25 κότεων τιμιώτερον τοῖς πολλοῖς ἔδοξεν εἶναι. Καὶ πρὸς αὐ-
 τὰς ἀνέβη λοιπὸν τὰς νεφέλας ἢ πυρὰ καὶ γῆν καὶ θάλατ-
 ταν ἢ κάμινος αὕτη κατέλαβε. Καὶ ὁ μὲν σβεννύων τὴν φλό-
 γα ταύτην οὐδεὶς· οἱ δὲ ἀνακαίοντες, ἅπαντες, αὐτοὶ τε οἱ
 ἀλόντες ἤδη, οἳ τε μηδέπω ἀλόντες, ἵνα ἀλῶσι. Καὶ ἕκαστον
 30 ἴδοι τις ἄν, καὶ ἄνδρα καὶ γυναῖκα, καὶ οἰκέτην καὶ ἐλεύθε-

τον καὶ τὴν δύναμιν· γεμάτη αἰσχύρῳτητα, ἀσχημίαν καὶ πολλὴν ἐντροπὴν, πλημμυρισμένη ἀπὸ ἀηδίας, βάρος καὶ πικρίαν. Ἐλλωστε αὐτὸ εἶναι κυρίως πὺ στερεῖ τοὺς κυριευμένους ἀπ' αὐτὴν τὴν ζωὴν ἀπὸ κάθε συγγνώμην, ὅτι ἐνῶ ἡ ζωὴ αὐτὴ εἶναι πλημμυρισμένη ἀπὸ ἀηδίας καὶ πολλὴν πικρίαν, εἶναι εἰς αὐτοὺς ἐπιθυμητὴ καὶ περιζήτητος, ἂν καὶ εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἀναρίθμητα κακά, κινδύνους, αἵματα, κρημνοὺς, σκοπέλους, καὶ φόνους, καὶ φόβους, καὶ τρόμους, καὶ φθόνον, καὶ βασκανίαν, καὶ ἐπιβουλήν, καὶ φροντίδα διαρκῆ καὶ μέριμναν καὶ δὲν ἔχει κανένα κέρδος, οὔτε ἀποφέρει κανένα ὄφελος ἐκ τῶν τόσων κακῶν, παρὰ κόλασιν καὶ τιμωρίαν καὶ διαρκεῖς βασάνους. Καὶ ἐνῶ εἶναι τέτοια ἡ ζωὴ, φαίνεται εἰς τοὺς πολλοὺς, ἀξιοζήλευτος καὶ περιζήτητος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προέρχεται ἐκ τῆς μωρίας τῶν κυριευθέντων ἀπὸ αὐτὴν, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἀξίαν τοῦ πράγματος. Ἐπειδὴ καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ θαυμάζουν καὶ σαστίζουν μὲ τὰ παιχνιδάκια, ὅσα πράγματα ὅμως ταιριάζουν εἰς τοὺς μεγάλους δὲν ἡμποροῦν νὰ τὰ νοιώσουν καθόλου. Ἄλλ' ἐκεῖνα μὲν συγχωροῦνται διὰ τὸ μικρὸν τῆς ἡλικίας των· αὐτοὶ ὅμως δὲν ἡμποροῦν νὰ ἀπολογηθοῦν, διότι ἐνῶ εὐρίσκονται εἰς ὠριμον ἡλικίαν, ἔχουν γνώμην παιδικὴν καὶ συμπεριφέρονται περισσότερο ἀνόητα καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα.

Εἰπέ μου, διατί εἶναι ἀξιοζήλευτος ὁ πλοῦτος; Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ ἐδῶ σὰν προοίμιον, διότι φαίνεται εἰς τοὺς πολλοὺς πὺ εἶναι ἄρρωστοι ἀπὸ τὴν βαρεῖαν αὐτὴν ἀσθένειαν ὅτι εἶναι πολυτιμότερος ἀπὸ τὴν ὑγείαν καὶ τὴν ζωὴν, καὶ ἀπὸ τὸν ἔπαινον τῶν πολλῶν, καὶ ἀπὸ τὴν καλὴν ὑπόληψιν, καὶ ἀπὸ τὴν πατρίδα, καὶ ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς, καὶ ἀπὸ τοὺς φίλους, καὶ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ ὑψώθη λοιπὸν ἡ φωτιὰ αὐτὴ μέχρι τὰ σύννεφα, καὶ ἐκυρίευσεν γῆν καὶ θάλασσαν ἡ κάμνος αὐτῆ. Καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς πὺ νὰ σβῆσῃ τὴν φλόγα αὐτὴν· αὐτοὶ δὲ πὺ τὴν συνδαυλίζουν εἶναι ὅλοι αὐτοὶ πὺ ἐκυριεύθησαν ἀπὸ τὸ πάθος, καὶ αὐτοὶ πὺ δὲν ἐκυριεύθησαν ἀκόμη, διὰ νὰ κυριευθοῦν. Καὶ ἡμπορεῖ νὰ ἰδῆ

ρον, καὶ πλούσιον καὶ πένητα, κατὰ δύναμιν τὴν ἑαυτοῦ φορ-
 τία θασιάζοντα, τὰ τῆ φλογὶ ταύτῃ δι' ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς
 πολλὴν παρέχοντα τὴν τροφήν· φορτία οὐ ξύλων, οὐδὲ φρυ-
 γάνων (οὐ γὰρ τοιαύτη ἡ φλόξ), ἀλλὰ ψυχῶν καὶ σωμάτων,
 5 ἀδικίας καὶ παρανομίας. Ἀπὸ γὰρ τούτων ἀνάπτεσθαι πέ-
 φυκεν αὕτη τῆς φλογὸς ἢ φύσις. Οἱ τε γὰρ πλουτοῦντες οὐ-
 δαμοῦ τῆς ἀτόπου ταύτης ἴστανται ἐπιθυμίας, κἂν ἅπασαν
 περιβάλλωνται τὴν οἰκουμένην· οἱ τε πένητες ἐπείγονται φθά-
 σαι ἐκείνους, καὶ λύσσα τις ἀνίατος καὶ μανία ἀκάθεκτος,
 10 καὶ νόσος ἀδιόρθωτος τὰς πάντων κατέχει ψυχάς. Καὶ πάν-
 τα ἔρωτα οὗτος νικήσας ὁ ἔρωσ καὶ παρωσάμενος ἐξέβαλε
 τῆς ψυχῆς. Καὶ οὔτε φιλίας λόγος, οὔτε συγγενείας· καὶ τί
 λέγω φιλίας καὶ συγγενείας; οὐ φυναικὸς καὶ παίδων, οὐ
 τί γένοιτ' ἂν ἀνδράσι ποθεινότερον; ἀλλὰ πάντα χαμαὶ ἔρρι-
 15 πται καὶ καταπεπάτηται, τῆς ὤμῃς ταύτης καὶ ἀπανθρώπου
 δεσποίνης τῶν ἀλόγων τὰς ἀπάντων καταλαβούσης ψυχάς.
 Καὶ γὰρ ὡς δέσποινα τούτων ἀπάνθρωπος, καὶ ὡς τύραν-
 νος ἀπηνῆς, καὶ ὡς θάρβαρος ὤμη, καὶ ὡς πόρνη πάνδη-
 μος καὶ πολυτελής, καταισχύνει καὶ κατατείνει, καὶ μυρίοις
 20 κολάζει κινδύνοις τε καὶ τιμωρίαις τοὺς ἐλομένους δουλεύ-
 ειν αὐτῇ· καὶ φοβερά τις οὖσα καὶ ἀμείλικτος, ἀγρία τε
 καὶ ἀπηνῆς, καὶ πρόσωπον ἔχουσα θαρβαρικόν, μᾶλλον δὲ
 θηριῶδες, καὶ λύκου καὶ λέοντος ἀγριώτερον, προσηνῆς τις
 εἶναι δοκεῖ, καὶ ποθεινὴ καὶ μέλιτος γλυκυτέρα τοῖς αἰχμα-
 25 λωτισθεῖσιν ὑπ' αὐτῆς. Καὶ ξίφη καὶ ὄπλα καθ' ἑκάστην κατ'
 αὐτῶν χαλκεύουσα τὴν ἡμέραν, καὶ θάραθρα ἀνορύτιουσα,
 καὶ ἐπὶ κρημνοὺς ἄγουσα καὶ σκοπέλους, καὶ μυρία αὐτοῖς
 πλέκουσα κολάσεως δίκτυα, ζηλωτοὺς αὐτοὺς νομίζεται ποι-
 εῖν τοῖς τε ἐαλωκόσιν αὐτοῖς, τοῖς τε ἐπιθυμοῦσιν ἀλῶναι.
 80 Καὶ καθάπερ ὅς ἐν ἀμάρα καὶ βορβόρω ἐγκαλινδουμένη
 ἡδεται καὶ τρυφᾷ, καὶ κάρθαροι κόπρον συνεχῶς ἀνελίτιον-

κανείς καὶ ἄνδρα καὶ γυναῖκα καὶ δοῦλον καὶ ἐλεύθερον
 καὶ πλούσιον καὶ πτωχὸν νὰ μεταφέρῃ κατὰ τὴν δύναμιν
 τοῦ δεμάτια καὶ νὰ προσφέρῃ πολλὴν τροφήν εἰς τὴν φλό-
 γα αὐτὴν ἡμέρα καὶ νύκτα· τὰ δὲ φορτία δὲν εἶναι ἀπὸ ξύ-
 λα, οὔτε ἀπὸ φρύγανα (διότι δὲν εἶναι τέτοιου εἴδους ἢ
 φλόγα), ἀλλὰ ἀπὸ ψυχὰς καὶ σώματα, ἀδικίας καὶ παρανο-
 μίας. Διότι ἀπὸ αὐτὰ ἀνάβει τὸ εἶδος τῆς φλόγας αὐτῆς.
 Διότι καὶ οἱ πλούσιοι πουθενὰ δὲν σταματοῦν τὴν ἀνόητον
 αὐτὴν ἐπιθυμίαν, καὶ ἂν ἀκόμη ἀποκτήσουν ὀλόκληρον τὴν
 οἰκουμένην· καὶ οἱ πτωχοὶ βιάζονται νὰ φθάσουν ἐκείνους,
 καὶ κάποια λύσσα ἀθεράπευτος καὶ μανία ἀκατάσχετος καὶ
 ἀσθένεια ἀδιόρθωτος κυριεύει τὰς ψυχὰς ὅλων. Καὶ αὐτὸς
 ὁ ἔρωτας νικᾷ κάθε ἄλλον ἔρωτα καὶ τὸν ὠθεῖ καὶ τὸν ἐκ-
 βάλλει ἀπὸ τὴν ψυχὴν. Καὶ οὔτε λόγος φιλίας ὑπάρχει,
 οὔτε συγγενείας· καὶ διατί λέγω φιλίας καὶ συγγενείας;
 οὔτε γυναικὸς οὔτε παιδιῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τί ἀγαπητότερον
 ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ εἰς τοὺς ἄνδρας; Ἄλλὰ ὅλα ρίπτονται κά-
 τω καὶ καταπατοῦνται, ὅταν ἡ ὤμῃ καὶ ἀπάνθρωπος αὐτὴ
 κυρία κυριεύσῃ τὰς ψυχὰς ὅλων ὅσων κυριευθοῦν. Διότι
 ὡσὰν κυρία των ἀπάνθρωπος, καὶ ὡσὰν σκληρὸς τύραννος,
 καὶ ὡσὰν βάνουσος βάρβαρος καὶ ὡσὰν πόρνη κοινὴ καὶ
 πολυδάπανος, καταντροπιάζει καὶ κατατυραννεῖ, καὶ κατα-
 δικάζει μὲ ἀναρίθμητους κινδύνους καὶ τιμωρίας ὅσους ἐ-
 προτίμησαν νὰ τὴν ὑπηρετήσουν· καὶ ἐνῶ εἶναι φοβερὰ καὶ
 ἀμείλικτος, ἀγρία καὶ σκληρὴ, καὶ ἔχει πρόσωπον βαρβά-
 ρου, μᾶλλον δὲ θηριῶδες, καὶ ἀπὸ λύκον καὶ λέοντα ἀ-
 γριώτερον, φαίνεται ὅτι εἶναι εὐγενικὴ καὶ ποθητὴ καὶ γλυ-
 κυτέρα ἀπὸ τὸ μέλι εἰς ὅσους αἰχμαλωτισθοῦν ἀπὸ αὐτὴν.
 Καὶ χαλκεύει ἐναντίον των κάθε ἡμέραν ξίφη καὶ ὅπλα καὶ
 ἀνασκάπτει βάραθρα, καὶ τοὺς ὀδηγεῖ εἰς κρημνοὺς καὶ εἰς
 σκοπέλους καὶ πλέκει ἄπειρα δίκτυα τιμωρίας ἐναντίον των
 καὶ φαίνεται ὡσὰν νὰ κάμῃ αὐτοὺς ἀξιοζηλεύτους, τόσον
 εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους πού ἔχουν κυριευθῆ, ὅσον καὶ εἰς
 ἐκείνους πού ἐπιθυμοῦν νὰ κυριευθοῦν. Καὶ ὅπως ὁ χοῖ-
 ρος πού κυλίνεται εἰς τὸν αὐλάκα καὶ εἰς τὸν βόρβορον
 εὐχαριστεῖται καὶ ἀπολαμβάνει, καὶ ὅπως οἱ κᾶνθαροι πού

τες· οὕτω δὴ καὶ οἱ τῆ φιλαργυρία ἀλόντες τῶν ζώων τούτων εἰσὶν ἀθλιώτεροι. Καὶ γὰρ μείζων ἢ ἐνιαῦθα βδελυγμία, καὶ ὁ βόρβορος δυσωδέστερος· ἐνδιατριβόντες γὰρ τῷ πάθει, πολλὴν νομίζουσιν ἡδονὴν ἐντεῦθεν καρποῦσθαι· ὅπερ
 5 οὐ τῆς φύσεως τοῦ πράγματός ἐστιν, ἀλλὰ τῆς τὴν τοιαύτην ἀλογίαν νοσοῦσης διανοίας. Τοῦτο δὲ τῆς ἀλογίας ἐκείνων χειρόν. Ὡσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ βορβόρου καὶ τῆς κόπρου, οὐ τοῦ βορβόρου καὶ τῆς κόπρου τὸ αἷτιον, ἀλλὰ τῆς ἀλογίας τῶν ἐμπεπιόκτων ζώων· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων
 10 λογίζου.

7. Καὶ πῶς ἂν ἰασαίμεθα τοὺς οὕτω διακειμένους; Εἰ βουληθείησαν ἡμῖν ἀνοῖξαι τὰς ἀκοάς, καὶ ἀπλῶσαι τὴν διάνοιαν, καὶ δέξασθαι τὰ λεγόμενα. Τὰ μὲν γὰρ ἄλογα μεταθεῖναι τῆς ἀκαθάρτου διατριβῆς καὶ ἀπαγαγεῖν οὐκ ἔστι λογισμοῦ γὰρ ἐστὶν ἔρημα· τὸ δὲ ἡμερώτατον τοῦτο γένος, καὶ
 15 λογισμῶ καὶ λόγῳ τετιμημένον, τὴν ἀνθρωπεῖαν λέγω φύσιν, εἰ βουληθείη, ῥαδίον τε καὶ σφόδρα εὐκόλον καὶ τοῦ βορβόρου καὶ τῆς δυσωδίας, καὶ τῆς κόπρου καὶ τῆς βδελυγμίας ἀπαλλάξαι ἐκείνης. Διὰ τί γὰρ ὁ πλοῦτος, ἀνθρωπε, περι-
 20 σπούδασις εἶναι σοι δοκεῖ; Διὰ τὴν ἡδονὴν πάντως τὴν ἀπὸ τῶν τραπεζῶν; διὰ τὴν τιμὴν, καὶ τὴν δορυφορίαν τὴν ἀπὸ τῶν διὰ τοῦτον θεραπευόντων; διὰ τὸ δύνασθαι τοὺς λυποῦντας ἀμύνασθαι, καὶ πᾶσιν εἶναι φοβερόν; Οὐδὲ γὰρ ἂν ἐτέρας αἰτίας ἔχοις εἰπεῖν, ἀλλ' ἢ ἡδονὴν, καὶ κολακείαν, καὶ
 25 φόβον, καὶ τιμωρίαν· οὔτε γὰρ σοφώτερον, οὔτε σωφρονέστερον, οὔτε ἐπιεικέστερον, οὔτε συνειώτερον πάντως ὁ πλοῦτος ποιεῖν εἶωθεν, οὐ χρησιόν, οὐ φιλόανθρωπον, οὐκ ὀργῆς κρείτιονα, οὐ γαστρὸς ἀμείνω, οὐχ ἡδονῶν ἀνώτερον· οὐ μετριάζειν παιδεύει, οὐ συνεσιάλθαι διδάσκει, οὐκ ἄλλο τι
 80 μέρος τῆς ἀρετῆς εἰς τὴν ψυχὴν εἰσάγει καὶ καταφυτεύει.

ἀνακατεύουν συνεχῶς τὴν κοπριάν, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὅσοι ἐκυριεύθησαν ἀπὸ τὴν φιλαργυρίαν εἶναι περισσότερον δυστυχισμένοι καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ ζῶα. Διότι αὐτὴ ἡ ἀηδία εἶναι μεγαλυτέρα καὶ βρωμερώτερος ὁ βοῦρκος· διότι ἐνῶ διέρχονται τὴν ζωὴν των μέσα εἰς τὸ πάθος αὐτό, νομίζουν ὅτι ἀποκομίζουν ἀπὸ αὐτὸ πολλὴν ἡδονήν· αὐτὸ δὲ ὀφείλεται ὄχι εἰς τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἀλλὰ εἰς τὴν μεγάλην μωρίαν τῆς ἀρρώστου ψυχῆς. Αὐτὸ δὲ εἶναι χειρότερον ἀπὸ τὴν ἀλογίαν τῶν ζώων ἐκείνων. Ὅπως λοιπὸν εἰς τὸν βοῦρκον καὶ τὴν κοπριάν, αἰτία δὲν εἶναι ἡ κοπριά καὶ ὁ βοῦρκος, ἀλλὰ ἡ ἀλογία τῶν ζώων ποὺ ἔχουν πέσει μέσα, ἔτσι νὰ σκεφθῆς σχετικὰ καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους.

7. Καὶ πῶς ἤμποροῦμεν νὰ θεραπεύσωμεν αὐτοὺς ποὺ εὐρίσκονται εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν; Ἄν ἤθελαν νὰ ἀνοίξουν τὰ αὐτιά τους, νὰ καθαρίσουν τὸν νοῦν τους καὶ νὰ δεχθοῦν τὰ λεγόμενα. Διότι τὰ μὲν ἄλογα ζῶα νὰ τὰ μετατωπίσῃ κανεὶς καὶ νὰ τὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν ἀκάθαρτον διαμονήν των δὲν εἶναι δυνατόν· διότι στεροῦνται λογισμοῦ· τὸ δὲ ἡμερώτερον τοῦτο γένος, τὸ ὁποῖον ἔχει προικισθῆ μὲ σκέψιν καὶ λόγον, ἐννοῶ τὸν ἄνθρωπον, ἂν θέλῃ, εἶναι εὐκόλον καὶ μάλιστα πολὺ εὐκόλον νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸν βόρβορον ἐκεῖνον καὶ τὴν δυσωδίαν καὶ ἀπὸ τὴν κοπριάν καὶ ἀπὸ τὴν ἀηδίαν. Διὰ ποῖον λόγον, ἄνθρωπε, σοῦ φαίνεται ὅτι ὁ πλοῦτος εἶναι πολυπόθητος; Διὰ τὴν ἀπόλαυσιν ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὰ τραπέζια; Διὰ τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιποίησιν ποὺ παρέχει μὲ τοὺς ὑπηρέτας; Διὰ τὸ ὅτι ἤμπορεῖ καὶ τοὺς ἀδικοῦντας νὰ ἀντιμετωπίζῃ καὶ νὰ εἶναι εἰς ὄλους φοβερός; Διότι δὲν θὰ ἤμποροῦσες νὰ ἀναφέρῃς ἄλλας αἰτίας, παρὰ τὴν ἡδονήν, καὶ τὴν κολακίαν, τὸν φόβον καὶ τὴν τιμωρίαν· διότι ὁ πλοῦτος οὔτε σοφώτερον, οὔτε φρονιμώτερον, οὔτε καλύτερον, οὔτε συνετώτερον συνηθίζει νὰ κάνῃ τὸν ἄνθρωπον, οὔτε χρηστόν, οὔτε φιλόανθρωπον, οὔτε δυνατώτερον ἀπὸ τὴν ὀργήν, οὔτε καλύτερον ἀπὸ τὴν κοιλίαν, οὔτε ἀνώτερον ἀπὸ τὰς ἡδονάς· δὲν μαθαίνει τὸν ἄνθρωπον νὰ εἶναι μετριοπαθής, οὔτε τὸν διδάσκει νὰ εἶναι συνεσταλμένος, οὔτε κάποιο ἄλλο

Οὐδ' ἂν ἔχοις εἰπεῖν διὰ τί τούτων περισπούδασιός ἐστί σοι
 καὶ ποθεινός οὗτος. Οὐ γὰρ δὴ μόνον οὐδὲν οἶδε φυτεύειν ἢ
 γεωργεῖν τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ ἀποκείμενα εὖρη, λυμαί-
 νεται καὶ κωλύει καὶ καταμαραίνει· ἔνια δὲ καὶ ἀνασπᾶ, καὶ
 5 τὰ ἐναντία τούτων ἐπεισάγει, ἀκολασίαν ἄμετρον, θυμὸν ἄ-
 καιρον, ὀργὴν ἄδικον, ἀπόνοιαν, ὑπερηφανίαν, ἄνοιαν. Ἀλλὰ
 μὴ εἶπω περὶ τούτων· οἱ γὰρ τῷ νόσῳ ταύτῃ ἐαλωκότες οὐκ
 ἂν ἀνάσχοιντο περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας ἀκούοντες, τῆς ἡδο-
 νῆς ὄντες ὅλοι, καὶ διὰ τοῦτο αὐτῆς γινόμενοι δοῦλοι, κατηγο-
 10 ρουμένων αὐτῶν ὁμοῦ καὶ ἐλεγχομένων ἰδεῖν.

Φέρε οὖν τέως τὸν περὶ τούτων λόγον ἀφέντες, τὰ λοι-
 πὰ εἰς μέσον ἀγάγωμεν, καὶ ἴδωμεν, εἴ τινα ἡδονὴν ὁ πλοῦ-
 τος ἔχει, εἴ τινα τιμὴν· τοῦναντίον γὰρ ἅπαν ὄρω. Καὶ εἰ
 βούλεσθε, πρῶτον τὰς τραπέζης τῶν πλουτούντων καὶ πενο-
 15 μένων ἐξετάζωμεν, καὶ ἐρώμεθα τοὺς ἐστιωμένους, τίνες
 μάλιστα εἰσιν οἱ καθαρὰν καὶ γνησίαν καρπούμενοι ἡδονήν;
 οἱ πρὸς διαμεμετρημένην τὴν ἡμέραν ἐπὶ τῶν σιιδάδων κα-
 τακείμενοι, καὶ τὰ δεῖπνα τοῖς ἀρίστοις συνάπιοντες, καὶ τὴν
 γαστέρα διαρρηγνύντες, καὶ τὰς αἰσθήσεις πηροῦντες, καὶ τῷ
 20 ὑπερόγκῳ τῶν ἐδεσμάτων φορτίῳ τὸ πλοῖον καταποντίζον-
 τες, καὶ ὑπέραντιλον ποιοῦντες τὴν ναῦν, καὶ καθάπερ ἐν
 ναυαγίῳ τῷ τοῦ σώματος κατακλύζοντες αὐτήν, καὶ πέδας,
 καὶ χειροπέδας, καὶ γλωσσοπέδας ἐπινοοῦντες, καὶ ἅπαν
 αὐτῶν καταδεσμοῦντες τὸ σῶμα ἀλύσεως σιδηρᾶς χαλεπωτιέ-
 25 ρῳ δεσμῷ τῷ τῆς μέθης καὶ τῆς τροφῆς, καὶ μήτε ὕπνον
 αἰρούμενοι γνήσιον εἰλικρινῆ, μήτε ὄνειράτων ἀπηλλαγμέ-
 νοι φοβερῶν, τῶν τε μαινομένων ὄντες ἀθλιώτεροι, καὶ αὐ-
 θαίρειόν τινα δαίμονα ἐπεισάγοντες τῇ ψυχῇ, καὶ γέλωσ
 προκείμενοι τῷ θεάτρῳ τῶν οἰκειῶν, μᾶλλον δὲ καὶ τραγω-
 30 δία καὶ δακρῶν ὑπόθεσις τοῖς ἐπιεικιστέροις αὐτῶν, καὶ

μέρος τῆς ἀρετῆς εἰσάγει καὶ φυτεύει εἰς τὴν ψυχὴν. Οὔτε ἤμπορεῖς νὰ εἰπῆς διατί εἶναι εἰς ἐσένα αὐτὸς περισσότερον περιζήτητος καὶ περισσότερον ποθητὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Διότι ὄχι μόνον δὲν γνωρίζει νὰ φυτεύῃ ἢ νὰ καλλιεργήσῃ κανένα ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη τὰ εὖρη συγκεντρωμένα, τὰ βλάπτει, τὰ ἐμποδίζει, τὰ καταξηραίνει· μερικὰ δὲ καὶ τὰ ξεριζώνει καὶ φυτεύει τὰ ἀντίθετα αὐτῶν, ἀκολασίαν ἄμετρον, θυμὸν ἄκαιρον, ὀργὴν ἄδικον, ἀλαζονείαν, ὑπερηφάνειαν, μωρίαν. Ἄλλ' ἄς μὴ ὁμιλήσω περὶ αὐτῶν· διότι αὐτοὶ ποὺ ἔχουν κυριευθῆ ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν αὐτὴν δὲν ἀνέχονται νὰ ἀκούσουν περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, ἐπειδὴ εἶναι ὅλοι παραδεδομένοι εἰς τὴν ἡδονὴν καὶ δουλεύουν εἰς αὐτήν, δὲν ἀνέχονται νὰ βλέπουν ὅτι κατηγοροῦνται καὶ συγχρόνως ἐλέγχονται.

Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς ἀφήσωμεν ὡς ἐδῶ τὸν λόγον διὰ τὸ θέμα αὐτό, καὶ ἄς φέρωμεν τὰ ὑπόλοιπα εἰς τὸ μέσον, καὶ ἄς ἴδωμεν ἂν ἔχη κάποιαν ἡδονὴν ὁ πλοῦτος, κάποιαν τιμὴν· διότι ἐγὼ βλέπω τελείως τὸ ἀντίθετον. Καὶ ἂν θέλετε ἄς ἐξετάσωμεν πρῶτον τὰς τραπέζας τῶν πλουσίων καὶ τῶν πτωχῶν, καὶ ἄς ἐρωτήσωμεν αὐτοὺς ποὺ γευματίζουν, ποῖοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἀπολαμβάνουν τὴν καθαρὰν καὶ γνησίαν ἡδονήν; Αὐτοὶ οἱ ὅποιοι περνοῦν τὴν ἡμέραν των ἐξαπλωμένοι ἐπάνω εἰς κλίνην καὶ συνδέουν τὰ βραδυνὰ δεῖπνα μὲ τὰ μεσημβρινὰ, καὶ τρώγουν μέχρι σκασιμοῦ, καὶ ἀνάβουν τὰς αἰσθήσεις, καὶ μὲ τὸ ὑπέρογκον φορτίον τῶν τροφῶν κάνουν τὸ πλοῖον νὰ βυθίζεται καὶ νὰ πλημμυρίζῃ, καὶ καταπνίγουν τὴν ψυχὴν εἰς τὸ ναυάγιον τοῦ σώματος καὶ ἐπινοοῦν δεσμὰ διὰ τὰ πόδια, τὰ χέρια καὶ τὴν γλῶσσαν, καὶ περισφίγγουν ὅλον τὸ σῶμα των μὲ τὰ δεσμὰ τῆς μέθης καὶ τῆς ἀκολασίας τὰ ὅποια εἶναι χειρότερα ἀπὸ τὰ δεσμὰ σιδηρᾶς ἀλυσίδας, καὶ δὲν ἔχουν ὕπνον ἤσυχον καὶ καθαρὸν, καὶ οὔτε εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ ὄνειρα φοβερὰ καὶ εἶναι πῶς δυστυχημένοι ἀπὸ τοὺς τρελλοὺς, καὶ εἰσάγουν μέσα εἰς τὴν ψυχὴν των δαίμονα ἀδιάντροπον, καὶ γίνονται περίγελως εἰς τοὺς ὑπηρέτας των, μᾶλλον δὲ καὶ τραγωδία καὶ δακρύων ἀφορμὴ εἰς τοὺς καλυτέρους ἐξ αὐ-

μηδένα εἰδότες τῶν παρόντων, μήτε εἰπεῖν τι καὶ ἀκοῦσαι
 δυνάμενοι, ἀλλὰ φοράδην ἀπὸ τῶν σιβάδων ἐπὶ τὴν κλίνην
 ἀγόμενοι; ἢ οἱ νήφοντες καὶ οἱ ἐγρηγορότες, καὶ τῇ χρεῖα
 τὸ μέτρον ὀρίζοντες, καὶ ἐξ οὐρίας πλέοντες, καὶ μέγιστον
 5 ἥδυσμα τὸ πεινῆν καὶ διψῆν ἔχοντες ἐπὶ τε τῶν σιτίων, ἐπί
 τε τῶν ποτῶν; Οὐδὲν γὰρ οὕτω καὶ ἡδονὴν καὶ ὑγίειαν ἐρ-
 γάζεται, ὡς τὸ πεινῶντα καὶ διψῶντα οὕτω τῶν προκειμένων
 ἄπτεσθαι, καὶ κόρον εἰδέναι τὴν χρεῖαν μόνην, καὶ μὴ ὑπερ-
 βαίνειν ταύτης τὰ σκάμματα μηδὲ μεῖζον τῆς δυνάμεως ἐπι-
 10 τιθέναι τὸ ἄχθος τῷ σώματι.

8. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς μου τῷ λόγῳ, κατάμαθε τὰ ἐκατέρων
 σώματα, καὶ τὴν ἐκάστου ψυχὴν. Οὐχὶ τὰ μὲν τῶν οὕτω
 διαιωμένων συμμέτρως (μὴ γὰρ μοι τὸ σπανιάκισ συμβαῖ-
 νον εἴπησ, καὶ εἴ τινες ἀσθενεῖς εἶεν ἐκ περιστάσεως ἐτέρως
 15 τινός, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀεὶ καὶ συνεχῶς συμβαινόντων τὰς ψή-
 φους λάμβανε), οὐχὶ τῶν μὲν συμμέτρως ἐστιωμένων εὐρω-
 σια τὰ σώματα, καὶ τειρανωμένοι αἱ αἰσθήσεις, τὴν οἰκείαν
 χρεῖαν πληροῦσαι μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας; ἐκείνων δὲ
 πλαδαρὰ καὶ παντὸς κηροῦ μαλακώτερα, καὶ ἐσμῶ νοσημά-
 20 των πολιορκούμενα; Καὶ γὰρ καὶ ποδάγραι ταχέως αὐτοῖς
 ἐφρίπτανται, καὶ τρόμος ἄκαιρος, καὶ γῆρας ἄωρον, καὶ κε-
 φαλαλγίαι, καὶ διατάσεις, καὶ στομάχων πηρώσεις, καὶ ὀ-
 ρέξεως ἀναίρεσις, καὶ διηνεκῶν δέονται ἰατρῶν, καὶ συνε-
 χῶν τῶν φαρμάκων, καὶ καθημερινῆς τῆς θεραπείας. Ταῦτα
 25 οὖν ἡδονῆς; εἶπέ μοι. Καὶ τίς ἂν εἴποι τῶν εἰδότεων ὅτι
 ποιέ εἰσιν ἡδονή; Ἡδονὴ γὰρ γίνεται τότε, διὰν ἐπιθυμία
 ἡγουμένης ἀπόλαυσις ἔπνηται· ἂν δὲ ἀπόλαυσις μὲν ᾗ, ἐπι-
 θυμία δὲ μηδαμοῦ φαίνεται, τὰ τῆς ἡδονῆς οἴχεται καὶ ἠφά-
 νισται. Διὰ τοι τοῦτο καὶ οἱ νοσοῦντες, καίτοι σιτίων περι-
 30 σπουδάσιων αὐτοῖς προκειμένων, ναυτιῶντες, καὶ ἐνοχλεῖ-
 σθαι δοκοῦντες, οὕτως αὐτῶν ἀπογεύονται· ἐπειδὴ ἐπιθυμία
 οὐκ ἔστιν, ἢ τὴν ἀπόλαυσιν ἡδίσιτην ποιοῦσα. Οὔτε γὰρ ἢ

τῶν, καὶ δὲν γνωρίζουν κανένα ἀπὸ τοὺς παρόντας, οὔτε ἤμποροῦν νὰ ἀκούσουν καὶ νὰ εἶπουν κάτι, ἀλλὰ ὀρμητικὰ ὀδηγοῦνται ἀπὸ τὰ ἀνάκλιντρα εἰς τὴν κλίνην; ἢ ἐκεῖνοι ποὺ προσέχουν καὶ ἐπαγρυπνοῦν καὶ ἀναλόγως τῆς ἀνάγκης κανονίζουν τὸ μέτρον καὶ πλέουν γαλήνια εἰς τὴν ζωὴν των καὶ ὡσὰν τὸ καλύτερον καρύκευμα εἰς τὰς τροφὰς καὶ εἰς τὰ ποτὰ ἔχουν τὴν πείναν καὶ τὴν δίψαν; Διότι τίποτε δὲν φέρει τόσην ἡδονὴν καὶ ὑγείαν, ὅσην τὸ νὰ ἐγγίξη κανεὶς τὴν τράπεζαν ὅταν πεινᾷ καὶ διψᾷ καὶ νὰ γνωρίζῃ ὡσὰν χόρτασμα μόνον τὴν ἀνάγκην καὶ νὰ μὴ ὑπερβαίνη τὰ ὅριά της, οὔτε νὰ εἰσάγῃ εἰς τὸ σῶμα του βάρος μεγαλύτερον ἀπὸ ὅ,τι ἠμπορεῖ νὰ σηκώσῃ.

8. Καὶ ἂν ἀπιστῆς εἰς τὸν λόγον μου παρατήρησε καλὰ τὰ σώματα καὶ τῶν δύο, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκάστου. Δὲν εἶναι τὰ σώματα ἐκείνων ποὺ διαιτῶνται μὲ ἐγκράτειαν (διότι μὴ μοῦ ἀναφέρῃς αὐτὸ ποὺ σπανίως συμβαίνει, καὶ ἂν ὑπάρχουν ἀσθενεῖς ἀπὸ κάποιαν ἄλλην περίστασιν, ἀλλὰ συμπέρανε ἀπὸ ὅσα πάντοτε καὶ συνεχῶς συμβαίνουν), δὲν εἶναι τὰ σώματα τῶν διαιτωμένων μὲ ἐγκράτειαν εὐρωστα καὶ αἱ αἰσθήσεις των δυναμωμένοι, ἐπιτελοῦσαι τὸ ἔργον των μὲ πολλὴν εὐκολίαν; τῶν δὲ ἄλλων πλαδαρὰ καὶ περισσότερο μαλακὰ ἀπὸ τὸν κηρὸν καὶ πολιορκούμενα ἀπὸ πλῆθος νοσημάτων; Διότι καὶ ποδάγραι τοὺς καταλαμβάνουν, καὶ τρεμούλα ἀδικαιολόγητος, καὶ γῆρας πρόωρον, καὶ πονοκέφαλοι, καὶ πρηξίματα, καὶ στομαχικαὶ διαταραχαί, καὶ ἔλλειψις ὀρέξεως, καὶ διαρκῶς ἔχουν ἀνάγκην ἰατρῶν καὶ συνεχῶν φαρμάκων καὶ καθημερινῆς θεραπείας. Λοιπὸν εἶπέ μου, εἶναι αὐτὰ ἴδιον τῆς ἡδονῆς; Καὶ ποῖος ἀπὸ τοὺς γνωρίζοντας τὰ πράγματα θὰ εἶπῃ τί εἶναι ἡδονή; Διότι ἢ ἡδονὴ γίνεται τότε ὅταν προηγηθῇ ἢ ἐπιθυμία καὶ μετὰ ἀκολουθήσῃ ἢ ἀπόλαυσις· ἂν ὅμως ὑπάρχῃ ἀπόλαυσις, ἐπιθυμία δὲ πουθενὰ δὲν φαίνεται, ἢ ἡδονὴ φεύγει καὶ ἐξαφανίζεται. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ οἱ ἀσθενεῖς, ἂν καὶ ἔχουν ἐνώπιόν των ἐξαίρετα φαγητά, αἰσθάνονται ναυτίαν, καὶ φαίνονται νὰ ἐνοχλοῦνται καθὼς τὰ τρώγουν ἐπειδὴ λείπει ἀπ' αὐτοὺς ἢ ὄρεξις ἢ ὁποῖα κάνει τὴν ἀπόλαυσιν

τῶν σιτίων φύσις, οὔτε ἡ τῶν ποτῶν, ἀλλ' ἡ τῶν ἐστιωμένων ὄρεξις τὴν ἐπιθυμίαν τίκειν εἴωθε, καὶ τὴν ἡδονὴν ἐργάζεσθαι πέφυκε.

Διὰ τοῦτο καὶ τις σοφὸς ἀνὴρ, τὰ περὶ τῆς ἡδονῆς ἀκριβῶς εἰδὼς, καὶ φιλοσοφεῖν περὶ τούτων ἐπιστάμενος, ἔλεγε· «Ψυχὴ ἐμπεπλησομένη κηρίοις ἐμπαίζει»· δεικνὺς ὅτι οὐκ ἐν τῇ φύσει τῆς τραπέζης, ἀλλ' ἐν τῇ διαθέσει τῶν ἐστιωμένων τὰ τῆς ἡδονῆς ἔστηκε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης τὰ ἐν Αἰγύπτῳ θαύματα καὶ τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ καταλέγων, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο εἶρηκεν, ὅτι· «Ἐκ πέτρας μέλι ἐχόρτασεν αὐτούς». Καίτοι γε οὐδαμοῦ μέλι φαίνεται πέτρα αὐτοῖς ἀναβλύσασα· τί οὖν ἐστὶ τὸ εἰρημένον; Ἐπειδὴ πολλῶν κατειροσμένοι τῷ καμάτῳ καὶ τῇ ὁδοιπορίᾳ, καὶ σφοδρῶν κατεχόμενοι τῷ δίψει ψυχροῖς τοῖς νάμασι προσέπιπτον, ἀντὶ ἡδύσματος μεγάλου τὸ διψῆν ἔχοντες, τὴν ἡδονὴν τῶν ναμάτων ἐκείνων παρασιῆσαι βουλόμενος, μέλι τὸ ὕδωρ ἐκάλεσεν, οὐχ ὡς τῆς φύσεως εἰς μέλι μεταβληθείσης, ἀλλ' ὡς τῆς ἡδονῆς τοῦ ὕδατος ἀμιλλωμένης ἐκείνη τῇ γλυκύτητι, διὰ τὸ διψῶντας τότε προσπεσεῖν τοὺς ἀπολελανκίας αὐτοῦ. Ὅταν τοίνυν ταῦτα τοῦτον ἔχη τὸν τρόπον, καὶ μηδεὶς ἀντιλέγειν δύνηται, κἂν σφοδρὰ ἀναίσθητος ᾖ· οὐκ εὐδηλον ὅτι παρὰ ταῖς τῶν πενήτων τραπέζαις ἢ καθαρὰ καὶ εἰλικρινῆς καὶ σφοδρὰ ἡδονή; ἐν δὲ ταῖς τῶν πλουσίων ἀηδία, καὶ βδελυγμία, καὶ μολυσμός; καὶ καθὼς εἶπεν ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ, «Καὶ τὰ ἡδέα παρενοχλεῖν δοκεῖ».

9. Ἄλλὰ τιμᾶσθαι παρασκευάζει τοὺς ἔχοντας ὁ πλοῦτος, φησί, καὶ ἐχθροὺς ἀμύνασθαι μετ' εὐκολίας. Διὰ τοῦτο οὖν, εἶπέ μοι, ποθεινὸς ὑμῖν καὶ περιμάχητος εἶναι δοκεῖ, διὰ τὰ χαλεπώτατα ἐν ἡμῖν τρέφει πάθη, ὀργὴν τε εἰς ἔργον ἑξάγων, καὶ τῆς δοξομανίας τοὺς πομφόλυγας εἰς μείζονα ὄγκον ἐπαίρων, καὶ πρὸς ἀπόνοιαν ἀλείφων τε καὶ διεγείρων; Διὰ ταῦτα μὲν οὖν μάλιστα ἀμειταστρεπὶ φεύγειν αὐ-

10. Παροιμ. 27, 7.

11. Ψαλ. 80, 17.

12. Παροιμ. 27, 7.

γλυκυτάτην. Διότι οὔτε τὰ τρόφιμα αὐτὰ καθ' ἑαυτά, οὔτε τὰ ποτά, ἀλλὰ ἡ ὄρεξις τῶν ἐσθιόντων ἔχει τὴν δύναμιν καὶ γεννᾷ τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ προξενεῖ τὴν εὐχαρίστησιν.

Διὰ τοῦτο καὶ κάποιος σοφὸς ἄνδρας, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὰ περὶ τῆς ἡδονῆς ἀκριβῶς καὶ ἤξευρε νὰ φιλοσοφῇ περὶ τούτων, ἔλεγεν· «ὁ ὑπερχορτασμένος μὲ τροφήν ἀπαξιοῖ τὴν κηρήθραν»¹⁰. δεικνύων ὅτι ἡ ἡδονὴ ἔγκειται ὄχι εἰς τὴν φύσιν τῆς τραπέζης, ἀλλὰ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀνθρώπων ποὺ τρώγουν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἀπαριθμῶν τὰ θαύματα ποὺ ἔγιναν εἰς τὴν ἔρημον καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον μεταξὺ τῶν ἄλλων εἶπε καὶ τοῦτο ὅτι «ἐχόρτασεν αὐτοὺς μὲ μέλι ἐκ πέτρας»¹¹. Ἄν καὶ πουθενὰ δὲν φαίνεται ὅτι ἡ πέτρα ἀνέβλυσε μέλι δι' αὐτούς· τί λοιπὸν σημαίνει τὸ λεχθέν; Ἐπειδὴ ἦσαν κουρασμένοι ἀπὸ τὸν πολὺν κόπον καὶ τὴν ὁδοιπορίαν καὶ ἦσαν κυριευμένοι ἀπὸ μεγάλην δίψαν, ἔπιπτον εἰς τὰ ψυχρὰ ὕδατα, ἔχοντες ἀντὶ μεγάλου ὀρεκτικοῦ τὴν δίψαν, διὰ νὰ παραστήσῃ τὴν ἡδονὴν ἐκείνων τῶν πηγῶν εἶπε τὸ νερὸ μέλι, ὄχι ἐπειδὴ πράγματι ἔγινε μέλι, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ ἡδονὴ τοῦ νεροῦ συνηγωνίζετο τὴν γλυκύτητα τοῦ μέλιτος, ἐπειδὴ προσέπεσαν εἰς αὐτὸ διψῶντες αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἀπήλαυσαν αὐτό. Ἄφοῦ λοιπὸν αὐτὰ ἔτσι ἔχουν, καὶ κανεῖς δὲν δύναται νὰ ἀντιλέγῃ ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι ὑπερβολικὰ ἀναίσθητος, δὲν εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι ἡ καθαρὰ καὶ εἰλικρινῆς καὶ δυνατὴ ἡδονὴ εὐρίσκεται εἰς τὰς τραπέζας τῶν φτωχῶν; καὶ ὅτι εἰς τὰ τραπέζια τῶν πλουσίων ἡ ἀηδία, ἡ βδελυγμία καὶ ὁ μολυσμός; Καθὼς εἶπεν ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ἄνδρας «καὶ αὐτὰ ποὺ ἔχουν γλυκύτητα φαίνεται ὅτι παρενοχλοῦν»¹².

9. Ἄλλὰ θὰ εἰπῇ κάποιος ὅτι ὁ πλοῦτος παρέχει τιμὴν εἰς ὄσους τὸν ἔχουν, καὶ τοὺς κάνει ἱκανοὺς νὰ ἀντιμετωπίζουν τοὺς ἐχθροὺς μὲ εὐκολίαν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν, εἶπέ μου, σᾶς φαίνεται ποθητὸς καὶ περιζήτητος, διὰ τὸ ὅτι τρέφει ἐντός μας τὰ χειρότερα πάθη, ὀδηγεῖ εἰς ἕξαψιν τὴν ὀργὴν καὶ μεγαλοποιεῖ τὰς πομφόλυγας τῆς δοξομανίας, καὶ προτρέπει καὶ παρακινεῖ πρὸς τὴν ὑπερηφάνειαν; Ὅμως δι' αὐτὸ κυρίως πρέπει νὰ τὸν ἀποφεύγωμεν ὑποχρεωτι-

τὸν χρόνῳ, ὅτι θηρία τινὰ ἄγρια καὶ χαλεπὰ εἰς τὴν διάνοι-
 αν εἰσοικίζει τὴν ἡμετέραν, τῆς μὲν ὄντως τιμῆς τῆς παρὰ
 πάντων ἀποσιτερῶν, τὴν δὲ ἐναντίαν ἐκείνης, τοῖς ἐκείνης
 χρώμασιν ἀναχρωννύς, καὶ οὕτω προσάγων τοῖς ἠπατημέ-
 5 νοις, καὶ πείθων ταύτην ἐκείνην εἶναι νομίζειν, οὐκ οὔσαν τῇ
 φύσει, ἀλλὰ τῇ ὄψει δοκοῦσαν εἶναι. Καθάπερ γὰρ τὰ κάλλη
 τῶν ἐταιριζομένων γυναικῶν ἐπιτίμιασι καὶ ὑπογραφαῖς
 συγκείμενα, κάλλους μὲν ἀπεσιτέρηται, τὴν δὲ αἰσχροὴν ὄψιν
 καὶ δυσειδῆ καλήν τε καὶ εὐειδῆ εἶναι ποιεῖ παρὰ τοῖς ὑπ'
 10 αὐτῆς ἠπατημένοις, οὐκ οὔσαν καλήν· οὕτω δὲ καὶ ὄπλοῦ-
 τος τὴν κολακείαν βιαζόμενος τιμὴν δεικνύναι ποιεῖ.

Μὴ γάρ μοι τὰς ἐν τῷ φανερῷ διὰ φόβον καὶ θωπείαν
 γινομένας εὐφημίας ἴδης αὐταὶ γάρ εἰσι τὰ χρώματα καὶ αἱ
 ὑπογραφαί· ἀλλὰ τὸ ἐκάσιου συνειδὸς τῶν τὰ τοιαῦτά σε
 15 κολακευόντων ἀνάπτυξον, καὶ ὄψει μυρίους ἔνδον καταβοῶν-
 τὰς σου καιηγόρους, καὶ τῶν μάλιστα ἐχθρῶν καὶ πολεμίων
 μᾶλλον ἀποσιτρεφομένους καὶ μισοῦντας. Καὶ εἴ ποτε τὸ ἐκ
 τοῦ φόβου τούτου συγκείμενον προσωπεῖον μεταβολὴ πραγμά-
 των ἐπελθοῦσα ἀφανίσειέ τε καὶ διελέγξειε, καθάπερ τὰς
 20 ὄψεις ἐκείνας ἥλιος θερμοτέραν ἀκτῖνα ἀφείς, τότε ὄψει
 καλῶς ὅτι παρὰ πάντα τὸν ἔμπροσθεν χρόνον ἐν ἐσχάτῃ μὲν
 ἡς ἀτιμία παρὰ τοῖς θεραπεύουσι, τιμῆς δὲ ἐνόμιζες ἀπο-
 λαύειν ὑπὸ τῶν μάλιστα μισούντων σε, καὶ μυρίαις σε κατὰ
 διάνοιαν πλυνόντων λοιδορίαις, καὶ ἐν ἐσχάταις σε συμφο-
 25 ραῖς ἐπιθυμούντων ἰδεῖν. Τιμὴν γὰρ οὐδὲν οὕτως εἴωθε
 ποιεῖν, ὡς ἀρειή, τιμὴν οὐ καιηναγκασμένην, τιμὴν οὐ πε-
 πλασμένην, οὐδὲ προσωπεῖω τινὶ φενακισμοῦ κεκρυμμένην,
 ἀλλὰ ἀληθῆ καὶ γνησίαν, καὶ οὐδεμιᾷ καιρῶν δυσκολίᾳ ἐ-
 λεγχομένην.

30 10. Ἄλλ' ἀμύνασθαι βούλει τοὺς λελυπηκότας; Καὶ δι'
 αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα, καθάπερ ἔφθην εἰπών, φευκτὸς
 ὁ πλοῦτος. Καὶ τὰ γὰρ σαυτοῦ τὸ ξίφος ὠθεῖν σε παρασκευάζει,

κῶς, διότι εἰσάγει ἐντός μας μερικὰ θηρία ἄγρια καὶ φοβερά, καὶ μᾶς στερεῖ τῆς πραγματικὰ μεγαλυτέρας ἀπὸ ὅλας τιμῆς, καὶ μᾶς χαρίζει τὴν ἀντίθετον φήμην, δίδων εἰς αὐτὴν χρῶμα ἐκείνης καὶ ἔτσι τὴν παρουσιάζει εἰς τοὺς ἀπατημένους, καὶ τοὺς πείθει νὰ νομίζουν ὅτι αὐτὴ εἶναι ἐκείνη, ἐνῶ εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὴν ὄψιν φαίνεται ὅτι εἶναι. Ὅπως δηλαδὴ τὰ κάλλη τῶν πορνῶν γυναικῶν, τὰ ὁποῖα γίνονται μὲ φκιασίδια καὶ μὲ βαφὰς καὶ στεροῦνται τῆς ὠραιότητος, τὴν δὲ αἴσχρον καὶ ἄσχημον ὄψιν κάμνουν νὰ φαίνεται καλὴ καὶ ὠραία εἰς αὐτοὺς ποὺ ἀπατοῦν, ἐνῶ δὲν εἶναι· ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ὁ πλοῦτος διὰ τῆς βίας παρουσιάζει τὴν κολακεῖαν ὡς τιμὴν.

Μὴ βλέπης ὅσους ἐπαίνους γίνονται φανερὰ διὰ φόβον καὶ καλόπιασμα, διότι αὐτὰ εἶναι τὰ χρώματα καὶ αἰσκιαί· ἀλλὰ ἐξέτασε τὴν συνείδησιν τοῦ καθενὸς ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τοὺς κόλακας, καὶ θὰ ἰδῆς μέσα νὰ σὲ καταδικάζουν ἀναρίθμητοι κατήγοροι, νὰ σὲ ἀποστρέφονται καὶ νὰ σὲ μισοῦν χειρότερα καὶ ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ἐχθροὺς καὶ ἀντιπάλους σου. Καὶ ἂν κάποτε τὸ προσωπεῖον ποὺ ἐδημιούργησεν αὐτὸς ὁ φόβος ἤμποροῦσε νὰ τὸ ἀφανίσῃ καὶ νὰ τὸ φανερώσῃ κάποια μεταβολὴ τῶν πραγμάτων, τότε θὰ ἰδῆς καλὰ, ὅπως ἀκριβῶς ἐὰν ἄφηνεν ὁ ἥλιος εἰς τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα θερμότεραν ἀκτῖνα, ὅτι καθ' ὅλον τὸν προηγούμενον καιρὸν εὐρίσκεσο εἰς τὴν μεγαλυτέραν περιφρόνησιν ἐκείνων οἱ ὁποῖοι σὲ ἐπεριποιοῦντο, καὶ ἐνόμιζες ὅτι σὲ ἐξετίμων ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι τόσον πολὺ σὲ ἐμίσουν καὶ σὲ περιέλουον κατὰ διάνοιαν μὲ ἀναριθμήτους ὕβρεις καὶ ἐπεθύμουν νὰ σὲ ἴδουν εἰς τὰς μεγαλυτέρας συμφοράς. Διότι τίποτε ἄλλο δὲν ἤμπορεῖ τόσον νὰ γεννήσῃ τὴν ἐκτίμησιν, ὅσον ἡ ἀρετὴ, ἐκτίμησιν ὅμως ὄχι καταναγκασμένην, ὄχι πλαστήν, οὔτε κρυμμένην μὲ προσωπεῖον ἀπάτης, ἀλλὰ ἀληθινὴν καὶ γνησίαν ποὺ ἀπὸ καμμίαν δύσκολον περίστασιν δὲν ἀνατρέπεται.

10. Ἀλλὰ θέλεις νὰ ἐκδικηθῆς αὐτοὺς ποὺ σὲ ἀδικοῦν; Καὶ δι' αὐτὸν λοιπὸν κυρίως τὸν λόγον, ὅπως πρὸ ὀλίγου ἀνέφερα, πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ὁ πλοῦτος. Διότι σὲ ὠθεῖ

καὶ βαρυτέρας τὰς ἐν τῷ μέλλοντί σοι καθίστησιν εὐθύνας,
καὶ ἀφορήτους ποιεῖ τὰς τιμωρίας. Τοσοῦτον γὰρ κακὸν
τὸ ἀμύνασθαι, ὅτι καὶ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἀνεκαλέσατο, καὶ
δοθεῖσαν ἤδη ἀμαρτημάτων ἀπείρων συγχώρησιν ἠκύρωσεν.
5 Ὁ γὰρ μυρίων λαβῶν τάλαντων τὴν ἄφρῃσιν, καὶ ἀπὸ φι-
λῆς παρακλήσεως τοσαύτης ἀπολαύσας δωρεᾶς, ἐπειδὴ ἐ-
κατὸν δηναρίων ἀπαίτησιν ἐποιεῖτο παρὰ τοῦ συνδούλου,
τοῦτ' ἔστιν, ἐπειδὴ τῶν εἰς αὐτὸν πλημμελημάτων ἀπῆτει
δίκας, ἐν τῇ περὶ τὸν ὁμόδουλον σφοδρότητι καθ' ἑαυτοῦ τὴν
10 καταδίκην ἐξήνεγκε· καὶ δι' ἕτερον μὲν οὐδέν, διὰ τοῦτο
δὲ μόνον καὶ τοῖς θασανισιαῖς παρεδίδοτο, καὶ ἐστρεβλοῦτο,
καὶ τὰ μύρια τάλαντα ἀπαιτεῖσθαι ἐκελεύετο· καὶ συγγνώ-
μης οὐδεμιᾶς, οὐδὲ ἀπολογίας ἀπήλαυεν, ἀλλὰ τὰ ἀνήκε-
σια ἔπασχε, κελευσθεὶς ἅπαν καταθεῖναι τὸ χρέος, ὃ προ-
15 λαβοῦσα ἢ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία συνεχώρησε. Διὰ τοῦτο
οὖν, εἶπέ μοι, ὁ πλοῦτός σοι περισπούδασιος, ὅτι σε εἰς τοι-
αύτην ἀμαρτίαν μετ' εὐκολίας ἐξάγει; Καὶ μὴν διὰ τοῦτο
αὐτὸν ὡς ἐχθρὸν καὶ πολέμιον καὶ μυρίων γέμοντα φόνων
ἀποσιρέφειναι δεῖ.

20 Ἄλλ' ἢ πενία, φησί, παρασκευάζει δυσχεραίνειν, καὶ
πολλάκις καὶ βλάσφημα ρήματα ἐκβάλλειν, καὶ ἀνελεύθερα
πράγματα ὑπομένειν. Οὐχ ἡ πενία, ἀλλ' ἡ μικροψυχία· ἐπεὶ
καὶ ὁ Λάζαρος πένης ἦν, καὶ σφόδρα γε πένης· καὶ τῇ πε-
νία προσῆν καὶ ἀρρωστία πενίας ἀπάσης πικροτέρα, ἢ καὶ
25 τὴν πενίαν ταύτην χαλεπωτέραν ποιούσα· καὶ τῇ ἀρρωστίᾳ
ἐρημία τῶν προσησομένων, καὶ ἀπορία τῶν θεραπευόντων,
ἥτις καὶ τὴν πενίαν καὶ τὴν ἀρρωστίαν πικροτέραν εἰργά-
ζειτο. Τούτων γὰρ ἕκαστον καὶ καθ' ἑαυτὸ μὲν ὀδυνηρόν, ὅ-
ταν δὲ μηδὲ οἱ θεραπεύοντες ὧσι, μεῖζον γίνεται τὸ δεινόν,
80 χαλεπωτέρα ἢ φλόξ, πικροτέρα ἢ ὀδύνη, ἀγριώτερος ὁ χει-

νὰ βυθίζης τὸ ξίφος εἰς τὸν ἑαυτὸν σου καὶ καθιστᾷ βαρυτάτας τὰς εὐθύνas σου εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν καὶ τὰς τιμωρίας ἀνυποφόρους. Διότι τόσον μεγάλο κακὸν εἶναι τὸ νὰ ἀνταποδίδης τὸ κακόν, ὥστε καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ διώχνει, καὶ τὴν συγχώρησιν ποὺ ἔχει δοθῆ διὰ τὰ ἀμέτρητα ἁμαρτήματα τὴν καθιστᾷ ἄκυρον. Διότι αὐτὸς ποὺ ἔλαβε τὴν ἄφεσιν διὰ τὸ χρέος τῶν μυρίων τάλαντων, καὶ ποὺ ἐδέχθη τόσην δωρεὰν μόνον μὲ τὴν παράκλησίν του, ἐπειδὴ ἐζήτηε ἑκατὸν δηνάρια ὀφειλόμενα εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸν σύνδουλόν του, ἦτοι, ἐπειδὴ ἐζητοῦσε νὰ τιμωρηθῆ αὐτὸς ποὺ τὸν ἠδίκησε, προεκάλεσε τὴν καταδίκην ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του ἐξ αἰτίας τοῦ πάθους ποὺ ἐπέδειξεν εἰς τὸν συνάνθρωπόν του· καὶ διὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνο δι' αὐτὸ παρεδόθη εἰς τοὺς βασανιστὰς καὶ ἐκακοποιήθη καὶ διετάσσετο νὰ ἐπιστρέψῃ τὰ μύρια τάλαντα. Δὲν ἔτυχε καμιᾶς συγγνώμης, οὔτε ἀπολογίας, ἀλλὰ ὑπέφερε φοβερὰ καὶ διετάχθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὀλόκληρον τὸ χρέος, τὸ ὁποῖον προηγουμένως ἢ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ τοῦ εἶχε χαρίσει. Διὰ τοῦτο λοιπόν, εἶπέ μου, εἶναι περιζήτητος ὁ πλοῦτος εἰς σέ, ἐπειδὴ σὲ ὀδηγεῖ εὐκόλα εἰς τοιαύτην ἁμαρτίαν; Ἄκριβῶς λοιπόν δι' αὐτὸν τὸν λόγον πρέπει νὰ τὸν ἀποστρέψῃσαι ὡς ἐχθρὸν καὶ ἀντίπαλον καὶ γεμᾶτον ἀπὸ πολλοὺς φόνους.

Ἄλλὰ ἡ πτωχεία, λέγει, κάποιος, μᾶς κάνει νὰ δυσφοροῦμεν, καὶ πολλὰς φορὰς νὰ ἐκτομιζώμεν βλασφημίας καὶ νὰ ὑποφέρωμεν πράγματα δουλοπρεπῆ. "Ὁχι ἡ πτωχεία, ἀλλ' ἡ μικροψυχία· καθόσον καὶ ὁ Λάζαρος ἦτο πτωχός, καὶ μάλιστα πολὺ πτωχός· καὶ μαζὶ μὲ τὴν πτωχείαν εἶχε καὶ ἀσθένειαν πικροτέραν ἀπὸ κάθε πτωχείαν, ἢ ὁποία ἔκανε καὶ αὐτὴν τὴν πτωχείαν βαρυτέραν καὶ μαζὶ μὲ τὴν ἀσθένειαν ἦτο ἔρημος προστασίας καὶ ἐστερεῖτο θεραπείας καὶ περιποιήσεως πράγματα ποὺ ἔκαναν τὴν πτωχείαν καὶ τὴν ἀσθένειαν πικροτέραν. Διότι τὸ κάθε ἓνα ἀπ' αὐτὰ καὶ μόνον του εἶναι ὀδυνηρόν, ὅταν δὲ δὲν ὑπάρχουν καὶ αὐτοὶ ποὺ θὰ τὸν περιποιηθοῦν, τὸ κακὸν γίνεται μεγαλύτερον, ἢ φλόγα φοβερωτέρα, ἢ ὀδύνη πικροτέρα, ὁ χειμὼν ἀγριώ-

μῶν, σφοδρότερον τὸ κλυδώνιον, φλογωδεσιέρα ἢ κάμινος.
 Εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, καὶ ἕτερον τούτοις τέταρτον
 προσῆν, ἢ τοῦ πλουτιῦντος ἐκ γειτόνων οἰκοῦντος ἄδεια καὶ
 τρυφή. Εἰ δὲ βούλει τι καὶ πέμπτον ἄλλο εὔρειν, ὑπέκκαυ-
 5 μα τῆς φλογός, καὶ τοῦτο ὄφει σαφῶς αὐτῷ περικείμενον.
 Οὐ γὰρ δὴ μόνον εἰρῦφα ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ δεύ-
 τερον καὶ τρίτον, μᾶλλον δὲ καὶ πλεονάκισ τῆς ἡμέρας αὐ-
 τὸν ὄρων· παρὰ γὰρ τὴν εἴσοδον ἔρριπτο, θέαιρον χαλεπὸν
 ἐλεεινῆς τραγωδίας ὢν, καὶ τῇ ὄφει μόνον καὶ λιθίνην ἰ-
 10 κανὸς καταμαλάξαι ψυχὴν· καὶ ὅμως οὐδὲ τοῦτο ἐπεσπάσατο
 τὸν ἀπάνθρωπον ἐκεῖνον εἰς τὴν τῆς πενίας ἐκείνης ἀντίλη-
 ψιν· ἀλλ' ὁ μὲν σουδαριτικὴν παρεϊθήειο τράπεζαν, καὶ κρα-
 τῆρας εἶχεν ἐσιεμμένους, καὶ ἄκρατον ἀπλῶς ἐκχεόμενον,
 καὶ στρατόπεδα μαγείρων λαμπρά, καὶ παρασίτους καὶ κό-
 15 λακας ἅμα πρῶτῃ, καὶ χοροὺς ἀδόντων, οἰνοχοούντων, γελω-
 τοποιούντων· καὶ πᾶν εἶδος ἐπινοῶν ἀσωτίας, καὶ μεθύων
 καὶ κραιπαλῶν, καὶ σιολῆ καὶ τραπέζῃ, καὶ ἑτέροις πλείοσι
 τρυφῶν ἅπαντα διειτέλει τὸν χρόνον. Τοῦτον δὲ λιμῷ χα-
 λεπῷ καὶ ἀρρωστίᾳ πικροτάτῃ, καὶ πολιορκίᾳ τοσοῦτων ἐλ-
 20 κῶν, καὶ ἐρημίᾳ, καὶ τοῖς ἐκ τούτων κακοῖς ὄρων καθ' ἐ-
 κάστην κατατεινόμενον τὴν ἡμέραν, οὐδὲ εἰς νοῦν ποτε ἐβάλ-
 λειτο· ἀλλ' οἱ μὲν παράσιτοι, καὶ οἱ κόλακες καὶ ὑπὲρ τὴν
 χρεῖαν διερρήγγυντο· ὁ δὲ πένης, καὶ οὕτω πένης, καὶ ἐν
 τοσοῦτοις κείμενος τοῖς κακοῖς, οὐδὲ ψυχίων ἐκ τῆς τρα-
 25 πέζης ἀπήλαυεν ἐκείνης, καὶ ταῦτα σφόδρα ἐπιθυμῶν. Καὶ
 ὅμως οὐδὲν αὐτὸν τούτων παρέβλαψεν, οὐ ρῆμα πικρὸν ἐξέ-
 βαλεν, οὐ θλάσφημον ἐφθέγγετο λόγον· ἀλλ' ὥσπερ χρυσίον
 τῇ σφοδροτέρᾳ πυρώσει μειζόνως καθαιρούμενον λαμπρύνε-
 ται, οὕτω δὴ καὶ ἐκεῖνος ὑπὸ τῶν παθημάτων τούτων ἐνο-
 80 χλούμενος, πάντων ὑψηλότερος ἦν καὶ τῶν παθῶν, καὶ αὐ-
 τῶν τῶν ἐντεῦθεν πολλοῖς ικιομένων θορόβων. Εἰ γὰρ ἀ-

13. Ἡ Σύβαρις ἦτο ἀρχαία ἑλληνικὴ ἀποικία εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν. Ἦτο πλουσιωτάτη λόγῳ τοῦ διαμετακομιστικοῦ τῆς ἐμπορίου. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως αὐτῆς κατέστησαν περιβόητοι διὰ τὰ συμπόσια, τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς ἀπολαύσεις.

τερος, ἢ τρικυμία σφοδρότερα, ἢ κάμινος φλογωδεστέρα. Καὶ ἂν ἤθελε κάποιος νὰ ἐξετάσῃ μὲ προσοχὴν, μαζὶ μὲ αὐτὰ ὑπῆρχε καὶ ἓνα ἄλλο τέταρτον κακόν, ἢ ἀφθονία καὶ ἢ καλοζωία τοῦ πλουσίου γείτονός του. Καὶ ἂν θέλῃς νὰ εὐρωμεν καὶ κάποιο ἄλλο πέμπτον κακόν, τὸ ὁποῖον τοῦ ὑπέκαιε τὴν φλόγα, καὶ τοῦτο θὰ τὸ ἰδῆς καλῶς εἰς αὐτόν. Διότι ὄχι μόνον ἔζη τρυφηλῶς ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ διὰ δευτέραν καὶ τρίτην φορὰν καὶ ἀκόμη πολλὰς φορὰς τὴν ἡμέραν τὸν ἔβλεπε νὰ ζῆ μὲ πολυτέλειαν· διότι ἔκειτο εἰς τὴν εἴσοδόν του, φοβερόν θέαμα ἐλεεινῆς τραγωδίας, πὺ ἤμποροῦσε νὰ κατασυγκινήσῃ καὶ πέτρινον ψυχὴν μόνον πὺ θὰ τὸν ἔβλεπε· καὶ ὅμως οὔτε αὐτὸ ἔκαμε τὸν ἀπάνθρωπον ἐκεῖνον εἰς τὸ νὰ βοηθήσῃ τὴν πτωχείαν ἐκείνην· ἀλλὰ ἐκεῖνος μὲν παρέθετε συβαριτικὴν τράπεζαν¹³, καὶ εἶχε πλήρη τὰ ποτήρια, καὶ οἶνον πὺ ἐχύνετο ἀφθονος, καὶ λαμπρὰ στρατόπεδα μαγείρων καὶ συντρόφους καὶ κόλακας τὸ πρῶν, καὶ παρέας ἀπὸ τραγουδιστὰς, κεραστὰς, γελωτοποιούς· καὶ ἐπερνοῦσε τὴν ζωὴν του ἀναζητῶν κάθε εἶδος ἀσωτίας, καὶ εἰς τὴν μέθην καὶ τὴν κραιπάλην, καὶ εἰς τὴν ἐνδυμασίαν καὶ εἰς τὰ φαγοπότια καὶ εἰς ἄλλας πολλὰς ἀπολαύσεις. Αὐτὸν δέ, ἐνῶ τὸν ἔβλεπε καθημερινῶς νὰ ὑποφέρῃ ἀπὸ ἀγρίαν πείναν καὶ ἀσθένειαν πικροτάτην, νὰ βασανίζεται ἀπὸ τόσας πληγὰς, νὰ εἶναι ἐντελῶς ἀπομονωμένος καὶ νὰ ἔχῃ ὅλα τὰ βάσανα τὰ ὁποῖα φέρνουν αὐτὰ πὺ ἀνέφερα, οὐδέποτε τὸν ἐσκέπτετο· καὶ ἐνῶ οἱ περὶ αὐτὸν παράσιτοι καὶ οἱ κόλακες ἔτρωγαν πέραν τοῦ δέοντος, ὁ πτωχός, ὁ ὅσον πτωχός, καὶ ὁ εὐρισκόμενος εἰς τόσα κακά, οὔτε ψυχουλα ἀπελάμβανεν ἀπὸ τὸ τραπέζι ἐκεῖνο, ἂν καὶ τὰ ἐπιθυμοῦσε ὅσον πολύ. Καὶ ὅμως τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν τὸν ἔβλαψε, δὲν εἶπε λέξιν πικράν, δὲν ἐξεστόμισε λόγον βλάσφημον· ἀλλ' ὅπως ὁ χρυσὸς εἰς τὴν πλέον δυνατὴν φωτιὰν καθαρίζεται καὶ γίνεται περισσότερο λαμπρός, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἐκεῖνος ἐνοχλούμενος ὑπὸ τῶν παθημάτων ἐκείνων πὺ ἦτο ἀνώτερος ἀπὸ ὅλα, ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὴν ταραχὴν πὺ προξενεῖται εἰς τοὺς πολλοὺς ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς καταστάσεώς του. Διότι ἂν

πλῶς πένητες πλουσίους ὀρῶντες τήκονται τῷ φθόνῳ, καὶ
κατατείνονται τῇ βασκανίᾳ, καὶ τὸν βίον ἀβίωτον νομίζου-
σιν εἶναι, καὶ ταῦτα τῆς ἀναγκαίας εὐποροῦντες τροφῆς,
καὶ θεραπεύοντας ἔχοντες· ὁ πένης οὗτος ὡς οὐδείς ἕτερος
5 πένης ὢν, καὶ οὐχὶ πένης μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀσθενής, καὶ
μηδένα ἔχων τὸν προσιτησόμενον καὶ παρακαλέσοντα, ἀλλ' ἐν
μέσῃ τῇ πόλει καθάπερ ἐν ἐσχάτῃ κείμενος ἐρημία, καὶ λι-
μῷ τηκόμενος πικροτάτῳ, καὶ πάντα ὀρῶν ἐκείνῳ καθάπερ
ἐκ πηγῶν ἐπιρρέοντα, καὶ ἀνθρωπίνης μὲν οὐδεμιᾶς ἀπο-
10 λαύων παραμυθίας, ταῖς δὲ τῶν κυνῶν γλώσσαις προκείμε-
νος τράπεζα διηνεκῆς (οὕτω γὰρ ἦν τὸ σῶμα παρειμένος
καὶ διαλελυμένος, ὡς μηδὲ ἐκείνους ἀποσοβεῖν δύνασθαι),
τί οὐκ ἂν ἔπαθεν, εἰ μὴ σφόδρα γενναῖος καὶ φιλόσοφος ἦν;
'Ορᾶς ὅτι ὁ ἐαυτὸν μὴ ἀδικῶν, καὶ παρὰ πάντων ἀδικῆται,
15 οὐδὲν πάσχει δεινόν; πάλιν γὰρ τὸν αὐτὸν ἀναλήψομαι λόγον.

11. Τί γὰρ ἡ ἀρρωσία; τί δὲ ἡ ἐρημία τῶν προσιτη-
σομένων; τί δὲ ἡ ἔφοδος τῶν κυνῶν; τί δὲ τὸ γειτόνημα τοῦ
πλουσίου τὸ πονηρόν; τί δὲ ἡ πολλὴ χλιδὴ καὶ ὑπερηφανία,
καὶ ἡ ἀπόνοια ἐκείνου τὸν ἀθλητὴν τοῦτον παρέβλαψεν; ἢ
20 μαλακώτερον πρὸς τὰ ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἐποίησε σκάμματα;
τί δὲ αὐτοῦ τὴν εὐτιμίαν ἐλυμήνατο; Οὐδὲν οὐδαμοῦ, ἀλλὰ
καὶ μάλλον αὐτὸν ἐπέρρωσε, καὶ μυρίων αὐτῷ στεφάνων
ὑπόθεσις γέγονε, καὶ προσθήκη βραβείων, καὶ πλεονασμὸς
ἀντιδόσεως, καὶ μειζόνων ἀμοιβῶν ὑπόθεσις, τῶν δεινῶν
25 τὸ πλῆθος ἐκεῖνο, καὶ ἡ τοῦ πλουτιῦντος ὠμότης. Οὐ γὰρ
δὴ διὰ τὴν πενίαν ἐστεφανοῦτο μόνον, οὐδὲ διὰ τὸν λιμόν,
οὐδὲ διὰ τὰ ἔλκη, οὐδὲ διὰ τὰς γλώσσας τῶν κυνῶν· ἀλλ'
ὅτι τοιοῦτον γείτονα ἔχων, καὶ καθ' ἐκάστην ὀρώμενος ὑπ'
αὐτοῦ τὴν ἡμέραν, καὶ ὑπερορώμενος διηνεκῶς τοῦτον ἤνεγ-
30 κε γενναίως τὸν πειρασμόν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς καρτερίας,
καὶ τῇ πενίᾳ καὶ τῇ ἀρρωσίᾳ, καὶ τῇ ἐρημίᾳ, οὐ μικράν,
ἀλλὰ σφόδρα εὐτιμωτάτην συνεισφέροντα τὴν φλόγα.

ἀπλῶς οἱ πτωχοὶ ὅταν βλέπουν τοὺς πλουσίους, λυώνουν ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ βασανίζονται ἀπὸ τὴν ζήλειαν καὶ θεωροῦν τὸν βίον των ἀβίωτον, καὶ τοῦτο ἐνῶ διαθέτουν ἐπαρκῆ τὰ ἀναγκαῖα τρόφιμα καὶ ἔχουν θεράποντας, ὁ πτωχὸς αὐτός, ποὺ ἦτο πτωχότερος ὄλων, καὶ ὄχι μόνον πτωχὸς ἀλλὰ καὶ ἀσθενής, καὶ δὲν εἶχε κανένα προστάτην καὶ παρήγορον, ἀλλ' ἔκειτο εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως ὡς εἰς ἐσχάτην ἐρημίαν καὶ ἔλυωνεν ἀπὸ ἄγρια πείνα, καὶ ἔβλεπεν ὅτι ὅλα τὰ ἀγαθὰ ἔτρεχαν εἰς ἐκεῖνον ἀφθονώτατα σὰν ἀπὸ πηγᾶς, καὶ δὲν ἀπελάμβανε καμμίαν ἀνθρωπίνην παρηγορίαν, εἰς δὲ τὰς γλώσσας τῶν σκύλων ἦτο ἀφημένος ὡσὰν καθημερινὴ τράπεζα (διότι τόσον ἀδύνατον καὶ παραλυμένον ἦτο τὸ σῶμα του, ὥστε νὰ μὴ ἡμπορῆ νὰ διώξῃ οὔτε ἐκείνους), τί δὲν θὰ ἔπασχεν ἂν δὲν ἦτο τόσον γενναῖος καὶ πιστός; Βλέπεις λοιπὸν ὅτι ὅποιος δὲν ἀδικεῖ τὸν ἑαυτόν του, καὶ ἂν ἀκόμη ἀδικῆται ἀπὸ ὄλους, δὲν πάσχει κανένα κακόν; διότι θὰ ἐπαναλάβω πάλιν τὸν ἴδιον λόγον.

II. Διότι τί ἐπροξένησε ἡ ἀσθένεια εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον; Τί ἡ ἔλλειψις τῶν προστατῶν; Τί ἡ ἔφοδος τῶν σκύλων; Τί ἡ γειτονεία του πρὸς τὸν κακὸν πλούσιον; Καὶ εἰς τί ἐζημίωσε τὸν ἀθλητὴν τοῦτον ἡ μεγάλη πολυτέλεια καὶ ὑπερηφάνεια καὶ ἡ ἠθικὴ φαυλότης ἐκείνου; Μήπως τὸν κατέστησεν ἀσθενέστερον διὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἀγῶνας; Καὶ τί ἔβλαψε τὴν ψυχικὴν του δύναμιν; Πουθενὰ τίποτε· μάλιστα δὲ τὰ τόσα πολλὰ δεινὰ καὶ ἡ σκληρότης τοῦ πλουσίου ἐκείνου τὸν ἐδυνάμωσαν περισσότερο καὶ ἔγιναν ἀφορμὴ εἰς αὐτὸν δι' ἀναριθμήτους στεφάνους, καὶ προσέθεσαν εἰς αὐτὸν βραβεῖα καὶ αὔξησιν μισθοῦ καὶ αἰτίαν διὰ μεγαλυτέρας ἀμοιβᾶς. Διότι δὲν ἔστεφανώνετο μόνον διὰ τὴν πτωχείαν του, οὔτε διὰ τὴν πείναν, οὔτε διὰ τὰς πληγὰς, οὔτε διὰ τὰς γλώσσας τῶν σκύλων· ἀλλὰ διὰ τὸ ὅτι ἐνῶ εἶχε τοιοῦτον γείτονα, καὶ ἐνῶ κάθε ἡμέραν ἐβλέπετο ἀπὸ αὐτόν, καὶ περιεφρονεῖτο διαρκῶς, μὲ γενναϊότητα καὶ μὲ πολλὴν καρτερίαν ὑπέμεινε τὸν πειρασμὸν τοῦτον, ὁ ὅποιος ὄχι ὀλίγον, ἀλλὰ πάρα πολὺ ἔκαιε τὴν πενίαν του καὶ τὴν ἀσθένειάν του καὶ τὴν ἐγκατάλειψίν του.

Τί δὲ ὁ μακάριος Παῦλος, εἶπέ μοι; οὐδὲν γὰρ κωλύει
 πάλιν ἐπιμνησθῆναι τοῦ ἀνδρός. Οὐχὶ μυρίας ἐδέξατο πει-
 ρασμῶν νιφάδας; Τί οὖν ἐντεῦθεν ἐβλάβη; Οὐκ ἐντεῦθεν
 μὲν οὖν καὶ μειζόνως ἐστεφανοῦτο, ὅτι ἐλίμωτιεν, ὅτι κρυ-
 5 μῶ καὶ γυμνότητι κατειθήκειο, ὅτι μάσιξι πολλάκις κατε-
 ξαίνετο, ὅτι λίθοις ἐβάλλετο, ὅτι κατεποντίζετο; Ἄλλ' ἐκεῖ-
 νος Παῦλος ἦν, φησί, καὶ κλητὸς τοῦ Χριστοῦ. Καίτοι καὶ
 Ἰούδας εἰς τῶν δώδεκα ἦν, καὶ κλητὸς καὶ αὐτὸς τοῦ Χρι-
 στοῦ· ἀλλ' οὔτε τὸ εἶναι τῶν δώδεκα, οὔτε ἡ κλήσις αὐτὸν
 10 ὤνησεν, ἐπειδὴ γνώμην οὐκ εἶχε πρὸς ἀρετὴν παρεσκευα-
 σμένην. Ἄλλ' ὁ μὲν Παῦλος καὶ λιμῶ παλαίων, καὶ τῆς
 ἀναγκαίας ἀπορῶν τροφῆς, καὶ τιοσαῦτα καθ' ἐκάστην πά-
 σχων τὴν ἡμέραν, μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας τὴν εἰς οὐρα-
 νὸν φέρουσαν ἔτρεχεν ὁδόν· ἐκεῖνος δὲ καὶ πρὸ τούτου κλη-
 15 θεῖς, καὶ τῶν αὐτῶν ἀπολαύσας ὦνπερ καὶ αὐτός, καὶ μυη-
 θεῖς τὴν ἀνωτάτω φιλοσοφίαν, καὶ τραπέζης μετασχὼν ἱερᾶς
 καὶ τῶν φρικωδεσιῶτων ἐκείνων δείπνων, καὶ χάριν λαβὼν
 τιοσαύτην ὡς καὶ νεκροὺς ἐγείρειν, καὶ λεπροὺς καθαίρειν,
 καὶ δαίμονας ἐλαύνειν, καὶ τοὺς περὶ ἀκημοσύνης πολλα-
 20 κισ ἀκούσας λόγους, καὶ αὐτῷ τιοσοῦτον χρόνον συγγενόμε-
 νος τῷ Χριστῷ, καὶ τῶν πενήτων τὰ χρήματα πιστευθεῖς,
 ὥστε τοῦ πάθους ἐκεῖθεν ἔχει παραμυθίαν (καὶ γὰρ κλέ-
 πτης ἦν), οὐδὲ οὔτως ἐγένετο βελτίων, καίτοι τιοσαύτης συγ-
 καταβάσεως ἀπολαύσας. Ἐπειδὴ γὰρ ἤδει ὁ Χριστός, ὅτι
 25 φιλάργυρος ἦν, καὶ διὰ χρημάτων ἔρωτα ἔμελλεν ἀπόλλυ-
 σθαι, οὐ μόνον αὐτὸν οὐκ ἀπήτησε τούτου δίκας τότε, ἀλλ'
 ὥστε αὐτοῦ καταλεῖναι τὸ πάθος, καὶ τὰ χρήματα αὐτῷ τῶν
 πενήτων ἐπίστευσεν, ἵν' ἔχων ὄθεν κορέση τὴν φιλοχρημα-
 τίαν, μὴ καταπέση εἰς τὸ φρικῶδες βάραθρον ἐκεῖνο, ἐλάτιονι
 30 κακῷ τὸ μεῖζον προανασιέλλων.

Καὶ τί ἔπαθεν ὁ μακάριος Παῦλος, εἶπέ μου; Τίποτε δὲν μὲ ἐμποδίζει νὰ ξανααναφέρω τὸν ἄνδρα. Μήπως δὲν ἐδέχθη ἀδιάκοπον βροχὴν ἀπὸ δοκιμασίας; Εἰς τί λοιπὸν ἐβλάβη ἐκ τούτου; Μήπως δὲν ἐστεφανώνετο πολὺ περισσότερον ἐκ τούτων, ἐκ τοῦ ὅτι ἐλιμοκτόνει, ἐκ τοῦ ὅτι ὑπέφερεν ἀπὸ τὸ κρῦο καὶ τὴν γυμνότητα, ἐκ τοῦ ὅτι πολλὰς φορὰς ἐπληγώνετο μὲ μαστίγια, ἐκ τοῦ ὅτι ἐλιθοβολεῖτο, ἐκ τοῦ ὅτι ἐναυάγει; Ἄλλ' ἐκεῖνος ἦτο Παῦλος, λέγει κάποιος, καὶ ἐκλεκτὸς τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὅμως καὶ ὁ Ἰούδας ἦτο εἰς τῶν δώδεκα, καὶ ἐκλεκτὸς καὶ αὐτὸς τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' οὔτε τὸ ὅτι ἦτο εἰς τῶν δώδεκα, οὔτε ἡ κλήσις τὸν ὠφέλησεν, ἐπειδὴ δὲν εἶχε διάθεσιν ρέπουσαν πρὸς τὴν ἀρετὴν. Ἄλλ' ὁ μὲν Παῦλος, ἂν καὶ ἐπάλαιε πρὸς τὴν πείναν, ἂν καὶ ἐστερεῖτο τῆς ἀναγκαίας τροφῆς, ἂν καὶ ἔπασχε τόσα κάθε ἡμέραν, μὲ πολλὴν προθυμίαν ἔτρεχε τὴν ὁδὸν ἣ ὁποία ὠδήγει εἰς τὸν οὐρανόν. Ἐκεῖνος δέ, ἂν καὶ πρὸ αὐτοῦ ἐκλήθη, ἂν καὶ ἀπήλαυσε τὰ αὐτὰ μὲ ἐκεῖνον, ἂν καὶ ἐμυήθη εἰς τὴν ἀνωτάτην φιλοσοφίαν, ἂν καὶ μετέσχεν εἰς τράπεζαν ἱερὰν καὶ εἰς τὰ φοβερώτατα ἐκεῖνα δεῖπνα καὶ ἔλαβε τόσην χάριν, ὥστε καὶ νεκροὺς νὰ ἐγείρῃ καὶ λεπροὺς νὰ καθαρίζει καὶ δαίμονας νὰ ἐκδιώκῃ καὶ ἤκουσε πολλὰς φορὰς τοὺς περὶ ἀκτημοσύνης λόγους, καὶ ἐπὶ τόσον χρόνον συνανεστράφη μὲ τὸν ἴδιον τὸν Χριστόν, καὶ ἔγινε ταμίας τῶν χρημάτων τῶν πτωχῶν, διὰ νὰ ἔχῃ μὲ αὐτὸ παρηγορίαν εἰς τὸ πάθος του (διότι ἦτο κλέπτῃς), οὔτε ὕστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἐβελτιώθη, ἂν καὶ ἀπήλαυσε τόσην ἐπιείκειαν ἀπὸ τὸν Σωτῆρα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐγνώριζεν ὁ Χριστὸς ὅτι ἦταν φιλάργυρος καὶ θὰ κατεστρέφετο ἐξ αἰτίας τῆς ὑπερβολικῆς του ἀγάπης πρὸς τὰ χρήματα, ὅχι μόνον δὲν τὸν ἐτιμώρησε τότε διὰ τοῦτο, ἀλλὰ διὰ νὰ καταπραῦνῃ τὸ πάθος του, ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτὸν καὶ τὰ χρήματα τῶν πτωχῶν διὰ νὰ ἠμπορέσῃ νὰ χορτάσῃ τὴν φιλοχρηματίαν του καὶ νὰ μὴ καταπέσῃ εἰς τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο βάραθρον, προλαμβάνων ἔτσι διὰ τοῦ μικροτέρου κακοῦ τὸ μεγαλύτερον.

12. Οὕτω πανταχοῦ τὸν μὲν ἑαυτὸν μὴ βουλόμενον ἀδι-
 κεῖν οὐδείς ἕτερος ἀδικῆσαι δυνήσεται· τὸν δὲ οὐκ ἐθέλον-
 τα νήφειν, καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ συνεισφέρειν οἴκοθεν, οὐδείς
 οὐδέποτε ὠφελήσει. Διὰ τοῦτό σοι καὶ ἡ θαυμασία τῶν
 5 Γραφῶν ἱστορία, καθάπερ ἐν εἰκόνι τινὶ ὑψηλῇ καὶ μεγάλῃ
 καὶ πολὺ τὸ εὖρος ἐχούσῃ, τῶν παλαιῶν ἀνεγράφατο τοὺς
 βίους, ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας
 ἐκτείνασα τὴν διήγησιν· καὶ δείκνυσί σοι καὶ τοὺς ὑποσκε-
 λιζομένους, καὶ τοὺς σιεφανομένους, ἵνα σε διὰ πάντων
 10 παιδέσῃ, ὅτι τὸν παρ' ἑαυτοῦ μὴ ἀδικούμενον οὐδείς ἕτερος
 ἀδικῆσαι δυνήσεται, κἂν πᾶσα ἡ οἰκουμένη πρὸς αὐτὸν χαλε-
 πὸν ἀναρριπίζη πόλεμον. Οὔτε γὰρ δυσκολία πραγμάτων,
 οὔτε καιρῶν μεταβολαί, οὔτε δυναστευόντων ἐπήρειαι, οὔτε
 ἐπιβουλῶν νιφάδες, οὔτε συμφορῶν ὄχλος, οὔτε πάντων τῶν
 15 ἐν ἀνθρώποις κακῶν συλλεγόμενος ὁ φορυτὸς παρασαλεῦ-
 σαί τι κἂν μικρὸν δυνήσεται τὸν γενναῖον, καὶ νήφοντα,
 καὶ ἐγρηγορότα· ὥσπερ αὖ τὸν ράθυμον, καὶ ἀναπεπιωκότα,
 καὶ οἴκοθεν προδεδομένον, κἂν μυρίαί προσάγωνται θερα-
 πείαι, οὐδὲν ἀμείνω ποιούσι. Τοῦτο γοῦν καὶ ἡ παραβολὴ
 20 ἡ περὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων παρεδήλωσεν ἡμῖν, ὧν ὁ
 μὲν ἐπὶ τῆς πέτρας, ὁ δὲ ἐπὶ τῆς ψάμμου τὴν οἰκίαν ὠκοδό-
 μησε τὴν ἑαυτοῦ· οὐχ ἵνα ψάμμον καὶ πέτραν νοήσωμεν, οὔθ'
 ἵνα οἰκοδομὴν λίθων, καὶ ὄροφον, οὔθ' ἵνα ποταμούς, καὶ
 ὑετὸν, καὶ πνεύματα ἄγρια προσπίπτοντα ταῖς οἰκοδομαῖς,
 25 ἀλλ' ἵνα ἀρετὴν καὶ κακίαν ἐκ τούτων ἐκλάβωμεν, καὶ ἴδω-
 μεν κἀντεῦθεν ὅτι τὸν ἑαυτὸν μὴ ἀδικοῦντα οὐδείς ἀδικεῖ.
 Οὐκοῦν οὔτε ὁ ὑετὸς καίτοι ραγδαίως φερόμενος, οὔτε οἱ
 ποταμοὶ πολλῶ ροθίῳ προσπίπτοντες, οὔτε τὰ πνεύματα τὰ
 ἄγρια μετὰ σφοδρᾶς τῆς ρύμης προσβάλλοντα παρεσάλευ-
 30 σάν τι τὴν οἰκίαν ἐκείνην· ἀλλ' ἔμεινε καὶ ἀχείρωτος, καὶ
 ἀκίνητος· ἵνα μάθῃς, ὅτι τὸν ἑαυτὸν οὐ προδιδόντα οὐδείς

12. Ἔτσι λοιπὸν εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος δὲν θέλει νὰ ἀδικῇ τὸν ἑαυτὸν του, κανεὶς ἄλλος δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὸν ἀδικήσῃ· ἐκεῖνον δὲ ὁ ὁποῖος δὲν θέλει νὰ προσέχῃ καὶ νὰ προσφέρῃ μόνος του ὅ,τι ἠμπορεῖ, κανεὶς ποτὲ δὲν θὰ τὸν ὠφελήσῃ. Διὰ τοῦτο πρὸς χάριν σου καὶ ἡ θαυμασία ἱστορία τῶν Γραφῶν, ὡσὰν εἰς κάποιαν εἰκόνα ὑψηλὴν καὶ μεγάλην καὶ πολὺ πλατεῖαν, ἀνέγραψε τοὺς βίους τῶν παλαιῶν, καὶ ἐπεξέτεινε τὴν διήγησιν ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ· καὶ σοῦ δεικνύει τοὺς νικημένους καὶ τοὺς στεφανωμένους, διὰ νὰ σε διδάξῃ δι' ὅλων αὐτῶν, ὅτι ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος δὲν ἀδικεῖται ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, κανεὶς ἄλλος δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀδικήσῃ, καὶ ἂν ἀκόμη ὀλόκληρος ἡ οἰκουμένη ἐγείρῃ ἐναντίον του σκληρὸν πόλεμον. Διότι οὔτε δυσκολία πραγμάτων, οὔτε ἀλλαγὰι περιστάσεων, οὔτε ἀρχόντων ἀπειλαί, οὔτε βροχαὶ ἀπὸ κατατρεγμούς, οὔτε πλῆθος ἀπὸ συμφοράς, οὔτε ὄλος ὁ συρφετὸς ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν ἂν συγκεντρωθῇ, ἠμπορεῖ νὰ μετακινήσῃ καθόλου τὸν γενναῖον, τὸν πρόθυμον, τὸν προσεκτικόν· ὅπως πάλιν τὸν ράθυμον καὶ ἀμελεῖ καὶ προδομένον ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του, καὶ ἂν ἀκόμα τὸν περιβάλλουν ἀναρίθμητοι φροντίδες του, δὲν τὸν κάνουν καθόλου καλύτερον. Αὐτὸ μᾶς ἐφάνερωσε καὶ ἡ παραβολὴ περὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἔκτισε τὴν οἰκίαν του ἐπὶ τῆς πέτρας, ὁ δὲ ἐπὶ τῆς ἄμμου· καὶ τοῦτο ἐλέχθη ὅχι διὰ νὰ ἐννοήσωμεν ἄμμον καὶ πέτραν, οὔτε οἰκοδομὴν λίθων, καὶ ὄροφῆν, οὔτε ποταμοὺς καὶ βροχὴν καὶ ἀνέμους σφοδροὺς ποὺ προσβάλλουν τὰς οἰκοδομάς, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκλάβωμεν αὐτὰ ὡς ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν, καὶ νὰ ἴδωμεν ἔτσι, ὅτι ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος δὲν ἀδικεῖ τὸν ἑαυτὸν του, δὲν τὸν ἀδικεῖ κανεὶς. Λοιπὸν οὔτε ἡ βροχὴ, ἂν καὶ ἔπεσε ραγδαίως, οὔτε οἱ ποταμοὶ ποὺ προσέπιπτον μὲ πολλὴν ὀρμὴν, οὔτε οἱ ἄγριοι ποὺ ἐκτύπησαν μὲ μεγάλην δύναμιν ἐσάλευσαν τὴν οἰκίαν ἐκείνην· ἀλλ' ἔμεινε καὶ ἀκατάβλητος καὶ ἀκίνητος· διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος δὲν προδίδει τὸν ἑαυτὸν του, οὐδεμία δοκιμασία δύναται νὰ βλά-

πειρασμὸς παρασαλεῦσαι δύναται. Ἡ δὲ τοῦ ἐτέρου καιε-
 φέρετο ραδίως, οὐ διὰ τὴν τῶν πειρασμῶν ἐπιβολὴν (ἧ γὰρ
 ἂν καὶ ἡ ἐτέρα τὸ αὐτὸ ἔπαθεν), ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκείαν ἄ-
 νοιαν. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἄνεμος προσέπνευσεν, διὰ τοῦτο ἔ-
 5 πεσεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπὶ τῆς ψάμμου ἦν οἰκοδομηθεῖσα, τοῦτ'
 ἔστιν ἐπὶ ραθυμίας καὶ πονηρίας, τοῦτο πέπονθε. Καὶ γὰρ
 καὶ πρὶν ἢ τὸν χειμῶνα προσβαλεῖν ἐκεῖνον, ἀσθενὴς τε ἦν
 καὶ πρὸς τὸ πεσεῖν ἐτοιμή. Αἱ γὰρ τοιαῦται οἰκοδομαί, καὶ
 μηδενὸς ἐνοχλοῦντιος, αὐτόματι καταφέρονται, ὑποσυρομέ-
 10 νης αὐταῖς τῆς κρηπίδος καὶ πάντη διαρρεούσης. Καὶ κα-
 θάπερ αἱ μὲν ἀράχλαι αὐτόματι διασπῶνται, μηδενὸς αὐ-
 ταῖς ἐνοχλοῦντιος, ὁ δὲ ἀδάμας καὶ παιόμενος ἀδιάλυτος μέ-
 νει· οὕτω δὲ καὶ οἱ μὴ ἑαυτοὺς ἀδικοῦντες, καὶ ὑπὸ μυρίων
 παίωνται, ἰσχυρότεροι γίνονται· οἱ δὲ ἑαυτοὺς προδιδόντες,
 15 καὶ μηδεὶς ὁ ἐνοχλῶν ἧ, αὐτόματι φέρονται, καὶ διαρρέ-
 ουσι, καὶ ἀπόλλυνται. Ὡσπερ καὶ ὁ Ἰούδας, οὐ μόνον οὐ-
 δενὸς ἐνοχλήσαντος πειρασμοῦ τοιούτου, ἀλλὰ καὶ πολλῆς
 ἀπολαύσας τῆς θεραπείας, ἀπώλειο.

13. Βούλει σοι τοῦτον καὶ ἐπὶ δήμων ὀλοκλήρων δεῖξω
 20 διαλάμποντα τὸν λόγον; Πόσης ὁ Ἰουδαίων δῆμος ἀπήλαυ-
 σε προνοίας; Οὐ πᾶσα ἡ ὀρωμένη κτίσις πρὸς ὑπηρεσίαν
 αὐτῶν παρεσκευάζειτο; καὶ καινὸς τις αὐτοῖς καὶ ξένος
 εἰσήγειτο διαγωγῆς βίου τρόπος; Οὐδὲ γὰρ εἰς ἀγορὰν ἐνέ-
 βαλλον, καὶ οὕτω τῶν ὀνίων ἀπήλαυον οὐκ ἀργύριον κατα-
 25 τιθέντες· οὐδὲ αὐλακας ἔτεμον, οὐδὲ ἄροισρον εἶλκον, οὐδὲ
 γῆν ἐσπάραιον, οὐδὲ σπέρματα καιέβαλλον, οὐδὲ ὑειῶν ἐ-
 δέοντο καὶ ἀνέμων καὶ τῶν τοῦ ἔτους ὥρῶν, οὐχ ἡλιακῆς
 ἀκτῖνος, οὐ σεληνιαίου δρόμου, οὐ φύσεως ἀέρος οὐκ ἄλλου
 τῶν τοιούτων οὐδενός· οὐχ ἄλωνα παρεσκευάζον, οὐ καρπὸν
 30 ἔτριβον, οὐ πνευμάτων ἔχρηζον πρὸς τὸ διακρίναι τοὺς πυ-
 ροὺς τῶν ἀχύρων, οὐ μύλην ἔστρεφον, οὐ κλίβανον ὀκοδό-

ψη. Ἡ δὲ οἰκία τοῦ ἄλλου κατέρρεεν εὐκόλως, ὅχι βέβαια ἐξ αἰτίας τῆς προσβολῆς τῶν ἐναντίον τῆς στοιχείων (διότι ἂν συνέβαινε αὐτὸ ἐξ αἰτίας τούτου καὶ ἡ ἄλλη τὸ ἴδιον θὰ ὑφίστατο) ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς του ἀνοησίας. Διότι δὲν ἔπεσεν ἡ οἰκία ἐπειδὴ ἐφύσησεν ἄνεμος, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἦτο κτισμένη ἐπάνω εἰς τὴν ἄμμον, δηλαδὴ ἐπὶ τῆς ραθυμίας καὶ τῆς πονηρίας. Διότι καὶ πρὶν νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ τὴν πλήξῃ ἡ θύελλα ἐκείνη, δὲν ἦτο στερεὰ καὶ ἦτο ἔτοιμη νὰ πέσῃ. Διότι αἱ οἰκοδομαὶ αὐταὶ καὶ τίποτε ἂν δὲν τὰς ἐνοχλῇ, καταπίπτουν αὐτομάτως, ἐπειδὴ ὑποχωροῦν τὰ θεμέλιά τους καὶ φθείρονται ἀπὸ παντοῦ. Καὶ ὅπως αἱ μὲν ἀράχλαι αὐτομάτως διασπῶνται, χωρὶς κανεὶς νὰ τὰς βλάπτῃ, τὸ δὲ διαμάντι καὶ ὅταν ἀκόμη κτυπιέται μένει ἀδιάλυτον, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ὅσοι δὲν ἀδικοῦν τοὺς ἑαυτοὺς των, καὶ ἂν προσβάλλωνται ἀπὸ μυρίουσ, γίνονται ἰσχυρότεροι· ὅσοι δὲ προδίδουν τοὺς ἑαυτοὺς των, καὶ ἂν δὲν τοὺς ἐνοχλῇ κανεὶς, μόνοι τους πίπτουν καὶ διαλύονται καὶ χάνονται. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Ἰούδας ἐχάθη, ὅχι μόνον χωρὶς νὰ τὸν ἐνοχλήσῃ κανεὶς πειρασμός, ἀλλὰ καὶ ἐνῶ ἀπῆλαυε πολλὴν καλωσύνην.

13. Θέλεις νὰ σοῦ ἀποδείξω ὅτι αὐτὸ ἰσχύει καὶ ἐπὶ ὀλοκλήρων λαῶν; Πόσης προνοίας ἔτυχεν ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός; Δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο ὅλη ἡ ὄρατὴ κτίσις πρὸς ὑπηρεσίαν αὐτῶν; καὶ δὲν ἐδίδετο εἰς αὐτοὺς ἕνας νέος καὶ παράξενος τρόπος ζωῆς; Διότι, χωρὶς νὰ πηγαίνουν εἰς ἀγορὰν ἐλάμβανον ὅτι εἶχαν ἀνάγκην, χωρὶς νὰ δώσουν χρήματα· οὔτε αὐλάκια ἀνοίγαν, οὔτε τὸ ἄροτρον ἔσυρον, οὔτε τὴν γῆν ἔσκαπτον, οὔτε σπόρους ἔρριπταν, οὔτε εἶχαν ἀνάγκην βροχῶν καὶ ἀνέμων καὶ τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους, οὔτε τῆς ἀκτίνος τοῦ ἡλίου, οὔτε τῆς πορείας τῆς σελήνης, οὔτε τοῦ ἀέρος τῆς φύσεως, οὔτε κανένα ἄλλο ἀπὸ αὐτά· δὲν ἔκαναν ἀλώνι, οὔτε ἔτριβαν καρπὸν, οὔτε εἶχαν ἀνάγκην ἀνέμου πρὸς χωρισμὸν τοῦ σίτου ἀπὸ τὰ ἄχυρα, οὔτε ἐγύριζαν χερόμυλον, οὔτε ἔκτιζαν φούρνον, οὔτε ἔφεραν μέσα εἰς τὸ σπάτι ξύλα καὶ φωτιάν, οὔτε ἐχρειάζοντο ἀρτοποιητικὴν τέχνην, οὔτε μετεχειρίζοντο δικέλλαν, οὔτε ἀκόνι-

μουν, οὐ ξύλα καὶ πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν εἰσηγον, οὐκ ἀρι-
 ποιητικῆς ἐδέοντο τέχνης, οὐ μάκελλαν μειτεχείριζον, οὐ δρε-
 πάνην ἠκόνουν, οὐκ ἄλλης τινὸς ἐδέοντο τέχνης, ὑφαντικῆς
 λέγω καὶ οἰκοδομικῆς, καὶ τῆς τὰ ὑποδήματα παρεχούσης·
 5 ἀλλὰ πάντα ἦν αὐτοῖς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος. Καὶ ἐσχεδιασμέ-
 νην εἶχον τράπεζαν, καὶ ἰδρώτων καὶ πόνων ἀπηλλαγμένην.
 Τοιαύτη γὰρ ἦ τοῦ μάννα φύσις· νεαρά τε καὶ πρόσφορος,
 καὶ οὐδαμοῦ παρέχουσα αὐτοῖς πράγματα, οὐδὲ κατατείνουσα
 πόνω. Καὶ τὰ ἱμάτια δὲ αὐτοῖς, καὶ τὰ ὑποδήματα, καὶ αὐτὴ
 10 ἡ τοῦ σώματος φύσις τῆς οἰκειᾶς ἐπελανθάνειτο ἀσθενείας·
 ἐν γὰρ χρόνῳ οὕτω μακρῷ οὔτε ἐκεῖνα ἐτριβειτο οὔτε οἱ
 πόδες αὐτῶν καίτοι ἰσοῦτα βαδιζόντων ἐτυλώθησαν. Ἰα-
 τρῶν αὐτοῖς καὶ φαρμάκων, καὶ τῆς ἄλλης τῆς περὶ τὴν
 τοιαύτην τέχνην σπουδῆς, οὐδὲ μνήμη τις ἦν ἐν αὐτοῖς· οὕτω
 15 πᾶσα ἐκποδὼν ἀρρωσιᾶ ἦν. «Ἐξήγαγε γὰρ αὐτοὺς ἐν ἀρ-
 γυρίῳ καὶ χρυσίῳ», φησί· «καὶ οὐκ ἦν ἐν ταῖς φυλαῖς αὐτῶν
 ὁ ἀσθενῶν. Ἄλλ' ὥσπερ τὸν κόσμον τοῦτον ἀφέντες, καὶ
 πρὸς ἐτέραν θελτίονα μειτοικισθέντες οἰκουμένην οὕτως ἤ-
 σθηον, οὕτως ἔπινον, καὶ οὔτε ἡ ἀκτὶς θερμοτέρα γινομένη
 20 τὰς κεφαλὰς ἔπλητε τὰς ἐκείνων· διετείχιζε γὰρ τὴν φλόγα
 νεφέλη πάντοθεν αἰωρουμένη, καὶ περιφορητὴ γινομένη σιέ-
 γη τοῖς δήμοις ἅπασιν ἐκείνοις. Ἄλλ' οὔτε ἐν νυκτὶ λαμπά-
 δος ἐδέοντο τῆς διαιρούσης τὸ σκότιος, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ὁ σιῦ-
 λος τοῦ πυρὸς πηγὴ φωτὸς ἀφάτου, δύο χρεῖας παρέχων·
 25 τὴν τε ἀπὸ τοῦ φαίνειν, τὴν τε ἀπὸ τοῦ κατευθύνειν αὐτοῖς
 τὴν ἀποδημίαν. Οὐ γὰρ φωτοειδὴς μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ ὀδη-
 γοῦ παντὸς ἀκριθέστερον ἐχειραγώγει κατὰ τὴν ἔρημον ἐ-
 κείνην τὸν ἀπειρον δῆμον ἐκεῖνον. Ἐβάδιζον δέ, οὐκ ἐπὶ γῆς
 μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ὡς ἐπὶ γῆς· καὶ τῶν
 30 ὄρων τῆς φύσεως κατειόλμων, τὸ χαλεπὸν ἐκεῖνο πεζεύον-
 τες πέλαγος ὡς διὰ πέτρας σιερρᾶς καὶ ἀντιτύπου τινὸς
 ὀδοιποροῦντες· καὶ ὅτε μὲν αὐτοῖς ὑπεσιόρεστο, γῆν ἐμιμει-
 το σιερρὰν τὸ στοιχεῖον, καὶ πεδία ὑπία, καὶ ἀρούρας·
 ὅτε δὲ τοὺς ἐχθροὺς ἀπέλαβε, τὰ θαλάττης κατειργάζειο·

ζαν δρεπάνι, οὔτε εἶχαν ἀνάγκην ἀπὸ κάποιαν ἄλλην τέχνην, τὴν ὑφαντικὴν, ἐννοῶ, καὶ τὴν οἰκοδομικὴν καὶ τὴν ὑποδηματοποιῖαν· ἀλλὰ τὸ πᾶν εἰς αὐτοὺς ἦταν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Καὶ εἶχαν τράπεζαν στρωμένην, χωρὶς ἰδρωῶτας καὶ κόπους. Τέτοιο ἦταν τὸ μάννα· φρέσκο καὶ νωπὸ καὶ δὲν παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς καμμίαν δυσκολίαν καὶ οὔτε ἐβασάνιζεν αὐτοὺς μὲ κόπον. Καὶ τὰ ἐνδύματά των, καὶ τὰ ὑποδήματα, καὶ τὰ ἴδια τὰ σώματά των ἐλησημόνησαν τὴν ἀσθενειάν των, διότι εἰς χρόνον τόσον μεγάλον οὔτε ἐκεῖνα ἐ τρίβοντο, οὔτε τὰ πόδια των ἐσκλήρυναν παρὰ τὰς τόσας πορείας. Οὐδεμίαν ἐνθύμησιν εἶχον δι' ἰατροὺς καὶ φάρμακα καὶ τὴν ἄλλην θεραπευτικὴν φροντίδα· τόσον ἔλειπεν ἀπὸ αὐτοὺς κάθε ἀσθένεια. «Διότι ἐξήγαγεν αὐτοὺς μὲ ἄργυρον καὶ χρυσόν», λέγει, «καὶ εἰς τὰς φυλάς των δὲν ὑπῆρχε κανεὶς ἀσθενής»¹⁴. Ἄλλὰ ὡσὰν νὰ εἶχον ἀφήσει τὸν κόσμον αὐτόν, καὶ νὰ εἶχον μετοικήσει εἰς ἄλλην καλυτέραν οἰκουμένην ἔτσι ἔτρωγον, ἔτσι ἔπινον καὶ οὔτε ἡ ἀκτίνα τοῦ ἡλίου ὅταν ἐγίνετο θερμότερα ἔκαιε τὰ κεφάλια τους, διότι ἠμπόδιζε τὴν φλόγα μία νεφέλη, ἡ ὁποία αἰωρεῖται ἐπάνω ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἐγίνετο κινουμένη στέγη δι' ὅλον ἐκεῖνο τὸ πλῆθος. Ἄλλὰ οὔτε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτὸς εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ λαμπάδα, ἡ ὁποία νὰ διαχωρίζη τὸ σκότος, ἀλλὰ εἶχον ἀσβεστον πηγὴν φωτὸς τὴν στήλην τοῦ πυρός, ἡ ὁποία ἐκάλυπτε δύο ἀνάγκας, καὶ τοὺς ἐφώτιζε καὶ τοὺς κατηύθυνεν εἰς τὴν πορείαν των. Διότι δὲν ἦταν μόνον φωτεινὴ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάθε ὁδηγὸν ἀκριβέστερον κατηύθυνεν εἰς τὴν ἔρημον ἐκείνην τὸ ἀναρίθμητον ἐκεῖνο πλῆθος. Καὶ ἐβάδιζαν ὄχι μόνον εἰς τὴν ξηράν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς νὰ ἦτο ξηρά· καὶ περιεφρόνουν τὰς συνθήκας τῆς φύσεως, διέβαινον τὸ ἄγριον ἐκεῖνο πέλαγος, ὡσὰν νὰ ἐπερπατοῦσαν ἀνάμεσα ἀπὸ στερεὰν πέτραν καὶ ἀσφαλὲς ἔδαφος· καὶ ὅταν μὲν ὑπεβάσταζεν αὐτοὺς τὸ στοιχεῖον ἐκεῖνο ἦτο ὡσὰν γῆ στερεά, καὶ πεδιάδες ὀμαλαί, καὶ ἀγροί· ὅταν ὅμως ἐδέχετο τοὺς ἐχθρούς των, ἐνήργει ὡς

καὶ αὐτοῖς μὲν ἐγένετο ὄχημα, τοῖς δὲ πολεμοῦσιν αὐτοὺς
τάφος· τοὺς μὲν μετ' εὐκολίας παραπέμπουσα, τοὺς δὲ μετὰ
πολλῆς τῆς σφοδρότητος καταπονίζουσα. Καὶ ἡ ἄτακτος τῶν
ὑδάτων ῥύμη, ἀνδρῶν λογικῶν καὶ συνειωτάτων καὶ εὐτα-
5 ξίαν καὶ ὑπακοὴν ἐπεδείκνυτο νῦν μὲν φύλακος, νῦν δὲ δη-
μίου τάξιν ἐπέχουσα, καὶ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ τὰ ἐναντία ἀθρόον
ἐπιδεικνυμένη. Τί ἂν τις εἴποι τὰς πέτρας, αἱ ποταμοὺς
ἠφίεσαν ὑδάτων; τί δὲ τὰ νέφη τῶν ὀρνίθων, οἳ τῷ πλήθει
τῶν σωμάτων τὴν γῆν ἀπέκρουσαν ἅπασαν; τί τὰ ἐν Αἰγύ-
10 πτω θάυματα; τί τὰ ἐν ἐρήμῳ παράδοξα; τί τὰ τερόπαια
καὶ τὰς νίκας τὰς ἀναιμωτὶ γινόμενας; Ὡς γὰρ χορεύον-
τες, οὐχ ὡς πολεμοῦντες τοὺς ἀντιπίπτοντας ἐχειροῦντο.
Καὶ τῶν μὲν οἰκείων δεσποτῶν χωρὶς ὄπλων ἐκράτησαν· τῶν
δὲ μετὰ τὴν Αἴγυπτον μαχομένων αὐτοῖς, σαλπίζοντες καὶ
15 ψάλλοντες, οὕτω περιεγέροντο· καὶ ἦν χορεία μᾶλλον ἢ πόλε-
μος τὰ γινόμενα, μυσταγωγία μᾶλλον ἢ μάχη. Καὶ γὰρ πάν-
τα τὰ τεράσια ταῦτα οὐ διὰ τοῦτο ἐγένετο μόνον, ἵνα τὴν
χρείαν αὐτοῖς πληρώσῃ, ἀλλ' ἵνα καὶ τὴν διδασκαλίαν, ἣν
ἐνέθηκεν αὐτοῖς ὁ Μωϋσῆς, τῆς θεογνωσίας ἀκριθέστερον
20 διατηρήσωσι καὶ φωναὶ πανταχόθεν ἐφέροντο τὸν Δεσπότην
ἀνακηρύττουσαι. Καὶ γὰρ ἡ θάλασσα ταῦτα ἐβόα, νῦν μὲν
πεζευσόμενη, νῦν δὲ θάλασσα γινόμενη· καὶ τὰ Νειλῶα νά-
ματα ταύτην ἠφίει τὴν φωνὴν πρὸς αἵματος μεταβαλλόμενα
φύσιν· καὶ οἱ θάτραχοι, καὶ τὸ τῶν ἀκρίδων στρατόπεδον
25 ἔκειτο, καὶ ἡ κάμψη καὶ ἡ ἐρυσίβη ταῦτα διελέγειτο τῷ δή-
μῳ παντί· καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἐρήμου τεράσια, τὸ μάννα, ὁ σιῦ-
λος, ἡ νεφέλη, ἡ ὀρυγομήτρα, τὰ ἄλλα πάντα ἀντὶ βιβλίου
τότε αὐτοῖς ἐγένετο καὶ γραμμῶν οὐδέποτε ἐξαλειφόμε-
νων, ἔναυλον καθ' ἑκάστην ἡμέραν παρεχόμενα αὐτοῖς τὴν
30 μνήμην, καὶ ἐνηχοῦντα αὐτῶν τὴν διάνοιαν.

Ἄλλ' ὅμως μετὰ τοσαύτην καὶ τηλικαύτην πρόνοιαν, μετὰ
τὰς εὐεργεσίας τὰς ἀφάτους ἐκείνας, μετὰ τὸ μέγεθος τῶν

θάλασσα· καὶ εἰς αὐτοὺς μὲν ἔγινεν ὄχημα, εἰς τοὺς ἀντιπάλους των ὅμως τάφος· τοὺς μὲν μετέφερε μὲ εὐκολίαν, τοὺς δὲ κατέπνιγε μὲ μεγάλην ἀγριότητα. Καὶ ἡ ἄτακτος ροὴ τῶν ὑδάτων, ἐδείκνυε τάξιν καὶ ὑπακοὴν ἀνθρώπων λογικῶν καὶ πολὺ φρονίμων, καὶ ἔκανε ἀλλοτε μὲν τὸν προστάτην, ἀλλοτε δὲ τὸν δῆμιον, καὶ εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐφάνερωνεν ὅλα μαζὶ τὰ ἀντίθετα. Καὶ τί νὰ εἰπῆ κανεὶς διὰ τὰς πέτρας, αἱ ὁποῖαι ἀνέβλυσαν ποταμοὺς ὑδάτων; Καὶ τί διὰ τὰ νέφη τῶν πτηνῶν, τὰ ὁποῖα μὲ τὸ πλῆθος των ἐσκέπασαν ὀλόκληρον τὴν γῆν; Καὶ τί διὰ τὰ θαύματα ποὺ ἔγιναν εἰς τὴν Αἴγυπτον; Καὶ τί διὰ τὰ παράδοξα συμβάντα εἰς τὴν ἔρημον; Τί διὰ τὰ τρόπαια καὶ τὰ νίκας ποὺ ἐγίνοντο χωρὶς αἷμα; Διότι ἐνικοῦσαν τοὺς ἀντιπάλους των ὡσὰν νὰ ἐχόρευαν καὶ ὄχι ὡσὰν νὰ ἐπολεμοῦσαν. Καὶ τοὺς μὲν κυριάρχους τοὺς ἐνίκησαν χωρὶς ὄπλα, τοὺς δὲ μετὰ τὴν ἀναχώρησίν τους ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον μαχομένους ἐναντίον τους, ἐνικοῦσαν μὲ σαλπίσματα καὶ ὕμνους· καὶ ἦσαν χορὸς μᾶλλον παρὰ πόλεμος τὰ γινόμενα, μυσταγωγία μᾶλλον παρὰ μάχη. Διότι ὅλα αὐτὰ τὰ τόσον μεγάλα ἔγιναν ὄχι μόνον διὰ τοῦτο, διὰ νὰ τοὺς δώσῃ αὐτὰ ποὺ ἐχρειάζοντο, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ διατηρήσουν μὲ μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν τὴν διδασκαλίαν τῆς θεογνωσίας, τὴν ὁποῖαν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ὁ Μωυσῆς· καὶ ἀπὸ παντοῦ ἠκούοντο φωναί, αἱ ὁποῖαι ἐμαρτύρουν τὸν Κύριον. Καθόσον καὶ ἡ θάλασσα ἐφώναζε τοῦτο, μεταβαλλομένη ἀλλοτε μὲν εἰς ξηρὰν, ἀλλοτε δὲ πάλιν εἰς θάλασσαν· καὶ τὰ νερὰ τοῦ Νείλου ἄφηναν τὴν ἰδίαν φωνὴν μὲ τὸ νὰ μεταβάλλωνται εἰς αἷμα· καὶ οἱ βάτραχοι, καὶ τὸ στρατόπεδον ἐκεῖνο τῶν ἀκρίδων, καὶ ἡ κάμπη, καὶ ἡ ἐρυσίβη αὐτὰ ἔλεγον εἰς ὄλον τὸν λαόν· καὶ τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ θαύματα, τὸ μάννα, ἡ στήλη τοῦ πυρός, ἡ νεφέλη, τὰ ὀρτύκια, ὅλα τὰ ἄλλα ἔγιναν ὡσὰν βιβλίον τότε εἰς αὐτοὺς καὶ ὡσὰν γράμματα ἀνεξίτηλα, τὰ ὁποῖα καθημερινὰ διετηροῦντο εἰς τὴν μνήμην των ἑναυλα, καὶ ἠχοῦσαν εἰς τὴν διάνοιάν των.

Ὅμως ὕστερα ἀπὸ τόσην καὶ τέτοιαν φροντίδα δι' αὐτούς, μετὰ τὰς ἀνεκφράστους ἐκείνας εὐεργεσίας πρὸς αὐ-

θαυμάτων, μετὰ τὴν κηδεμονίαν τὴν ἄρρητον, μετὰ τὴν διδασκαλίαν τὴν διηνεκῆ μετὰ τὴν κατήχησιν τὴν ἀπὸ τῶν ρημάτων, μετὰ τὴν παραίνεσιν τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων, μετὰ τὰς νίκας τὰς λαμπράς, μετὰ τὰ τρόπαια τὰ παρόδοξα, μετὰ τὴν
 5 τῶν τραπεζῶν ἀφθονίαν, μετὰ τὴν δαψίλειαν τῶν ναμάτων ἐκείνων, μετὰ τὴν ἄφατον δόξαν, ἣν περιεβάλλοντο παρὰ παντὶ τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, ἐπειδὴ ἀγνώμονες ἦσαν καὶ ἀναίσθητοι, μόσχον προσεκύνησαν, καὶ βοὸς κεφαλὴν εὐεράπευον, καὶ θεοὺς ἐπεζήτουν αὐτοῖς γενέσθαι, νεαρὰ τὰ
 10 ὑπομνήματα τῶν ἐν Αἰγύπτῳ εὐεργεσιῶν ἔχοντες τοῦ Θεοῦ, καὶ πολλῶν καὶ ἄλλων ἀπολαύοντες ἔτι.

14. Ὁ δὲ τῶν Νινευιῶν δῆμος, βάρβαρος ὢν καὶ ἀλλόφυλος, οὐδενὸς τούτων μετεσχηκῶς, οὐ μικροῦ, οὐ μεγάλου, οὐ λόγων, οὐ θαυμάτων, οὐκ ἔργων, οὐ ρημάτων,
 15 ἐπειδὴ ἄνθρωπον εἶδον ἐκ ναυαγίου διασωθέντα, οὐδέποτε αὐτοῖς συγγενόμενον ἔμπροσθεν, ἀλλὰ τότε πρῶτον ὀφθέντα, εἰσελθόντα καὶ εἰπόντα, Ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται· οὕτως ἀπὸ τῶν ψιλῶν τούτων ρημάτων μετεβάλλοντο καὶ θελίτους ἐγένοντο, καὶ τὴν προτιέραν ἀποθέ-
 20 μενοι κακίαν, πρὸς ἀρετὴν διὰ μετανοίας ᾤδυσαν, ὡς ἀπόφρασιν ἀνακαλέσασθαι Θεοῦ, καὶ σειομένην σιῆσαι πόλιν, καὶ θεήλαιον ὀργὴν ἀποκρούσασθαι, καὶ πάσης ἀπαλλαγῆναι κακίας. «Εἶδε γὰρ ὁ Θεός», φησὶν, «ὅτι ἀπέσιτη ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς, καὶ ἐπέσιτρεψεν ἐπὶ τὸν
 25 Κύριον».

Πῶς ἀπέσιτη, εἰπέ μοι; Καίτοι μεγάλη ἦν αὐτῶν ἡ κακία, ἄφατος ἡ πονηρία, δυσίατα τὰ ἔλκη· καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ προφήτης ἔλεγεν· «Ἀνέβη ἡ κακία αὐτῶν ἕως τοῦ οὐρανοῦ»· τῷ διασιῆμαι τοῦ τόπου τὸ μέγεθος τῆς κακίας αὐ-
 30 τῶν ἐνδεικνύμενος. Ἄλλ' ὅμως τὴν τοσαύτην πονηρίαν, τὴν οὕτω κορυφωθείσαν καὶ ὑψωθείσαν, ὡς καὶ ἕως τοῦ οὐ-

15. Ἰωνᾶ 3, 4.

16. Ἰωνᾶ 6, 10.

17. Ἰωνᾶ 1, 2.

τούς, μετὰ τὸ μέγεθος τῶν θαυμάτων, μετὰ τὴν ἀνείπωτον προστασίαν, μετὰ τὴν διαρκῆ διδασκαλίαν, μετὰ τὴν κατήχησιν τὴν ἀπὸ τῶν λόγων, μετὰ τὴν παραίνεσιν τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων, μετὰ τὰς λαμπρὰς νίκας, μετὰ τὰ τρόπαια τὰ παράδοξα, μετὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν τραπεζῶν, μετὰ τὴν περίσσειαν τῶν ὑδάτων ἐκείνων, μετὰ τὴν μεγάλην δόξαν μετὰ τὴν ὁποίαν περιεβλήθησαν εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον, ἐπειδὴ ἦσαν ἀγνώμονες καὶ ἀναίσθητοι, προσεκύνησαν μόσχον, καὶ ἐλάτρευαν κεφαλὴν βοός, καὶ ἤθελαν νὰ τὰ ἀναγνωρίσουν θεούς, ἂν καὶ εἶχαν εἰς τὴν μνήμην τοὺς προσφάτους τὰς εἰς τὴν Αἴγυπτον εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ἂν καὶ ἀπελάμβανον καὶ ἄλλα πολλὰ ἀκόμη.

14. Ὁ λαὸς δὲ τῶν Νινευϊτῶν, ποὺ ἦτο βάρβαρος καὶ ἀλλόφυλος, ἂν καὶ εἰς τίποτε ἀπὸ τὰ παραπάνω δὲν εἶχε μετάσχει, οὔτε μικρόν, οὔτε μεγάλο, οὔτε λόγους, οὔτε θαύματα, οὔτε ἔργα, οὔτε διδασκαλίας, ἐπειδὴ εἶδε κάποιον ἄνθρωπον νὰ σώζεται ἀπὸ ναυάγιον, ὁ ὁποῖος οὐδέποτε προηγουμένως συνανεστράφη μαζί τους, ἀλλὰ τότε διὰ πρώτην φοράν ἐμφανίζεται εἰς αὐτούς, νὰ παρουσιάζεται καὶ νὰ λέγῃ, «ἀκόμη τρεῖς ἡμέρες καὶ θὰ καταστραφῇ ἡ Νινευή»¹⁵, τόσον ἥλλαξαν καὶ ἔγιναν καλύτεροι ἕξ αἰτίας τῶν ὀλίγων αὐτῶν λέξεων καὶ ἀφοῦ ἀπέβαλον τὴν προηγουμένην κακίαν ἐβάδισαν πρὸς τὴν ἀρετὴν διὰ τῆς μετανοίας, ὥστε νὰ ἀνακαλέσουν τὴν ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ στερεώσουν τὴν πόλιν ποὺ ἐσεῖετο, καὶ νὰ ἀπομακρύνουν τὴν θεόπεμπτον ὀργήν, καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ κάθε κακόν. Διότι «εἶδεν ὁ Θεός», λέγει, «ὅτι ἀπεμακρύνθη κάθε ἕνας ἀπὸ τὸν πονηρόν του δρόμον ποὺ ἀκολουθοῦσε καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Κύριον»¹⁶.

Πῶς ἀπεμακρύνθη, εἶπέ μου; Καὶ ὅμως ἦταν μεγάλη ἡ κακία των, ἀπερίγραπτος ἡ πονηρία των, δυσκολοθεράπευτοι αἱ πληγαὶ των· καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ἐννοῦσεν ὁ προφήτης ὅταν ἔλεγεν· «ἀνέβη ἡ κακία των μέχρι τὸν οὐρανόν»¹⁷, φανερώνουν μὲ τὴν ἀπόστασιν αὐτὴν τὸ μέγεθος τῆς κακίας των. Ὅμως τὴν τόσον μεγάλην κακίαν, ποὺ τόσον ἐκορυφώθη καὶ ὑψώθη, ὥστε νὰ φθάσῃ μέχρι καὶ τοῦ οὐρα-

ρανού φθάσαι, ταύτην ἐν τρισὶν ἡμέραις, ἐν βραχείᾳ καιροῦ
 ροπῇ, διὰ ρημάτων ὀλίγων, ἃ παρ' ἐνὸς ἤκουσαν ἀνθρώπου,
 ἀγνώστου, ξένου, ναυαγοῦ γεγεννημένου, οὕτω κατέλυσαν, οὕ-
 τως ἠφάνισαν, οὕτως ἐκποδὸν ἐποίησαν, ὡς τοιαύτης ἀπο-
 5 λαῦσαι φωνῆς, ὅτι «Εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι ἀπέσιη ἕκαστος ἀπὸ
 τῆς ὁδοῦ αὐτῶν τῆς πονηρᾶς, καὶ μειτενόησεν ἀπὸ τῆς κακίας
 ἧς εἶπεν ὁ Θεός ποιῆσαι αὐτοῖς». Ὅρας ὅτι ὁ μὲν νήφων
 καὶ ἐγρηγορῶς οὐ μόνον παρὰ ἀνθρώπων οὐδὲν ἀδικεῖται,
 ἀλλὰ καὶ θεήλαιον ὄργην ἀναιρέπει; ὁ δὲ οἴκοθεν ἑαυτὸν
 10 προδιδοὺς καὶ καταβλάπτων, κἂν μυρίας εὐεργεσίας ἀπο-
 λάβῃ, οὐδὲν μέγα κερδαίνει; Οὕτω γοῦν οὐδὲ ἐκείνους ὠ-
 φέλησε τὰ τοσαῦτα σημεῖα, οὐδ' αὐτοὺς τούτους τὸ μὴ μετα-
 σχεῖν τούτων παρέβλαψεν· ἀλλ' ἐπειδὴ οἴκοθεν ἦσαν εὐγνώ-
 μονες, μικρᾶς ἐπιλαβόμενοι ροπῆς, βελτίους ἐγένοντο, καί-
 15 τοι βάρβαροι ὄντες, καὶ ἀλλόφυλοι, καὶ πάντων ἀνήκοοι τῶν
 θείων χρησμάτων, καὶ πόρρω που τῆς Παλαιστίνης ἀπωκι-
 σμένοι.

15. Τί δὲ τῶν παίδων τῶν τριῶν, εἶπέ μοι, τὴν ἀρε-
 τὴν τὰ ἐπελθόντα κακὰ ἐλυμήνατο. Οὐχὶ ἔτι νέοι ὄντες καὶ
 20 νέοι κομιδῇ, ἐν ἡλικίᾳ ἀώρω τὴν χαλεπὴν ἐκείνην ὑπέμειναν
 τιμωρίαν καὶ αἰχμαλωσίαν, καὶ τὴν μακρὰν ἀπεδήμησαν ἀπο-
 δημίαν, καὶ πατρίδος καὶ οἰκίας, καὶ ναοῦ καὶ βωμοῦ καὶ
 θυσιῶν, καὶ προσφορῶν καὶ σπονδῶν, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ
 ψάλλειν, εἰς τὴν ἀλλοτριαν ἐλθόντες γῆν, ἐχωρίσθησαν; Οὐ
 25 γὰρ ἡ οἰκία αὐτοῖς μόνον ἄβατος ἦν, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῆς λυ-
 τρείας ἐντεῦθεν εἶδη. Οὐχὶ βαρβαρικαῖς ἐξεδόθησαν χερσί,
 καὶ λύκοις μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις, καί, τὸ δὴ χαλεπώτατον,
 εἰς μακρὰν οὕτω κειμένην καὶ βάρβαρον ἀποικισθέντες γῆν,
 καὶ αἰχμαλωσίαν χαλεπωτάτην, οὐ διδάσκαλον εἶχον, οἷ
 30 προφήτην, οὐκ ἄρχοντα; «Οὐ γάρ ἐστι», φησί, «ἄρχων, οὐδὲ

νοῦ, αὐτὴν εἰς τρεῖς ἡμέρας, εἰς χρόνον συντομώτατον, μὲ ὀλίγας λέξεις, τὰς ὁποίας ἤκουσαν ἀπὸ ἑναν ἄνθρωπον ἄγνωστον, ξένον, ναυαγόν, τόσον τὴν ἐξάλειψαν τόσον τὴν ἐξαφάνισαν, τόσον τὴν ἐκλώπησαν, ὥστε νὰ ἀξιωθοῦν νὰ ἀκούσουν τέτοιους λόγους, ὅτι «εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι ἀπεμακρύνθη κάθε ἕνας ἀπὸ τὴν πονηρὰν ὁδὸν ποῦ ἐβάδιζε καὶ τοὺς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν κακίαν τὴν ὁποίαν εἶπεν ὅτι θὰ κάνῃ εἰς αὐτοὺς ὁ Θεός»¹⁸. Βλέπεις ὅτι ὁ φρόνιμος καὶ προσεκτικὸς ὄχι μόνον καθόλου δὲν ζημιώνεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ ἀνατρέπει καὶ τὴν θεόσταλτον ὀργήν; Ἐκεῖνος ὅμως ποῦ προδίδει μόνος του τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὸν καταζημιώνει, καὶ ἂν ἀκόμα ἀπολαύῃ ἀναριθμήτους εὐεργεσίας, δὲν κερδίζει τίποτε μεγάλο; Ἔτσι λοιπόν, οὔτε τὰ τόσα θαύματα ὠφέλησαν τοὺς Ἰσραηλίτας καθόλου, οὔτε ἐζημίωσε τοὺς Νινευίτας ἢ μὴ συμμετοχὴ εἰς αὐτά· ἐπειδὴ ὅμως αὐτοὶ ἦσαν εὐγνώμονες, ἄρπαξαν τὴν μικρὰν εὐκαιρίαν, ἔγιναν καλύτεροι, ἂν καὶ ἦσαν βάρβαροι καὶ ἀλλόφυλοι καὶ δὲν εἶχαν ἀκούσει κανένα θεῖον χρησιμὸν καὶ κατοικοῦσαν πολὺ μακρὰ ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην.

15. Εἶπέ μου, ἔβλαψαν τὴν ἀρετὴν τῶν τριῶν νέων τὰ ἐπελθόντα εἰς αὐτοὺς δεινά; Ἐνῶ ἀκόμη ἦσαν νέοι, νεώτατοι, εἰς ἡλικίαν ἀνώριμον, δὲν ὑπέμειναν τὴν φοβερὰν ἐκείνην τιμωρίαν καὶ αἰχμαλωσίαν, καὶ δὲν ἐξωρίσθησαν εἰς τὴν μακρυνὴν ἐκείνην ἐξορίαν, καὶ ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τὴν πατρίδα καὶ τὴν οἰκίαν των, καὶ ἀπὸ τὸν ναὸν καὶ τὸν βωμὸν, καὶ ἀπὸ τὰς θυσίας καὶ τὰς προσφορὰς καὶ τὰς σπονδάς, καὶ ἀπὸ αὐτὰς τὰς ψαλμωδίας ἐλθόντες εἰς ξένην γῆν; Διότι δὲν ἦταν ἀπηγορευμένη εἰς αὐτοὺς μόνον ἡ οἰκία των, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τρόποι τῆς λατρείας των. Δὲν παρεδόθησαν σὲ βαρβαρικὰ χέρια, καὶ εἰς λύκους μᾶλλον παρὰ εἰς ἀνθρώπους, καὶ τὸ χειρότερον, μεταφερθέντες εἰς τόσον μακρὰν καὶ βάρβαρον χώραν, καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν φοβερωτάτην, οὔτε διδάσκαλον εἶχον, οὔτε προφήτην, οὔτε ἄρχοντα; Διότι «δὲν ὑπάρχει», λέγει, «ἄρχων οὔτε προφήτης

προφήτης, καὶ ἡγούμενος, οὐδὲ τόπος τοῦ καρπῶσαι ἐνώπιόν σου, καὶ εὐρεῖν ἔλεος». Ἀλλὰ καὶ εἰς βασιλικὴν οἰκίαν, ὡς εἰς σκόπελόν τινα καὶ κρημνόν, καὶ πέλαγος ὑφάλων γέμον καὶ σπιλάδων, οὕτως εἰσῆχθησαν, χωρὶς κυβερνήτου, 5 καὶ πρωρέως, καὶ ναυτῶν, καὶ ἰστιῶν, ἀναγκαζόμενοι τὴν χαλεπὴν ἐκείνην θάλατταν πλεῖν· καὶ καθάπερ ἐν δεσμοτηρίῳ ταῖς βασιλικαῖς αὐλαῖς ἐναπειλημμένοι. Ἐπειδὴ γὰρ φιλοσοφεῖν ἤδεσαν, καὶ τῶν βιωτικῶν ἦσαν ἀνώτεροι πραγμάτων, καὶ τὸν τυφόν ἅπαντα κατεπάτησαν τὸν ἀνθρώπινον, 10 καὶ κοῦφον αὐτοῖς τὸ πικρὸν εἰργάσαντο, προσθήκη κακῶν καὶ τὴν ἀντιόθι διατριβὴν ἐνόμιζον εἶναι. Ἐξω μὲν γὰρ ὄντες, καὶ ἐν ἰδιωτικῇ οἰκίᾳ, πλείονος ἔμελλον ἀπολαύσεσθαι τῆς ἐξουσίας· εἰς δὲ τὸ δεσμοτήριον εἰσαχθέντες ἐκεῖνο (δεσμοτηρίου γὰρ τὴν φαντασίαν ἅπασαν ἐκείνην, καὶ κρημνῶν 15 καὶ σκοπέλων οὐδὲν ἄμεινον εἶναι ἐνόμιζον), εὐθέως δυσκόλιαν ὑπέμειναν χαλεπὴν. Ὁ μὲν γὰρ βασιλεὺς ἐκέλευσε κοινωνοὺς αὐτοὺς τῆς τραπέζης εἶναι τῆς ἑαυτοῦ, τῆς σωματικῆς ἐκείνης, καὶ ἀκαθάρτου καὶ βεβήλου, αὐτοῖς δὲ ἀπηγορεύειο τοῦτο, καὶ θανάτου χαλεπώτερον εἶναι ἐδόκει· 20 καὶ μόνοι καθάπερ ἄρνια λύκων μεταξὺ τοσοῦτων ἦσαν ἀπειλημμένοι. Καὶ ἀνάγκη ἦν, ἢ λιμῶ τήκεσθαι, μᾶλλον δὲ καὶ τὴν ἐπὶ θάνατον ἄγεσθαι, ἢ τῶν κεκωλυμένων ἀπογεύεσθαι ἐδεσμάτων. Τί οὖν ποιῶσιν οἱ νέοι, οἱ ἐν ὄρφανίᾳ, οἱ αἰχμάλωτοι, οἱ ξένοι, οἱ δοῦλοι τῶν ταῦτα κελευόντων; Οὐκ 25 ἐνόμισαν ἀρκεῖν αὐτοῖς εἰς ἀπολογία τὴν ἀνάγκην, οὐδὲ τὴν τυραννίδα τοῦ τὴν πόλιν ἔχοντος· ἀλλὰ πάντα μηχανῶνται, καὶ πραγματεύονται, ὥστε τὴν ἁμαρτίαν φυγεῖν, καίτοι πανταχόθεν προδεδομένοι. Οὔτε γὰρ χρήμασι πείθειν ἠδύνατο· πῶς γὰρ οἱ αἰχμάλωτοι; οὐ φιλία καὶ συνουσία· πῶς 30 γὰρ οἱ ξένοι; οὐ δυναστεία περιγενέσθαι· πῶς γὰρ οἱ δοῦ-

καὶ ἡγούμενος, οὔτε τόπος διὰ νὰ καρποφορήσωμεν ἐνώπιόν σου καὶ νὰ εὐρωμεν ἔλεος»¹⁹. Ἀλλὰ καὶ εἰς βασιλικὴν οἰκίαν εἰσῆχθησαν, ὡσὰν εἰς κάποιον σκόπελον καὶ κρημνόν, καὶ ὡσὰν εἰς πέλαγος γεμᾶτον ἀπὸ ὑφάλους καὶ βράχους, χωρὶς κυβερνήτην καὶ καπετάνιον, καὶ ναύτας, καὶ πανιά, ἀναγκαζόμενοι νὰ διαπλέουν τὴν φοβερὰν ἐκείνην θάλασσαν· καὶ ἦσαν ἐγκεκλεισμένοι εἰς τὰ βασιλικά ἀνάκτορα ὡς εἰς δεσμοτήριον. Διότι ἐπειδὴ ἐγνώριζον νὰ φιλοσοφοῦν καὶ ἦσαν ἀνώτεροι τῶν βιοτικῶν πραγμάτων, καὶ περιεφρόνησαν ὅλην τὴν ἀνθρωπίνην ματαιοδοξίαν καὶ ἔκαναν ἔτσι ἔλαφρά τὰ φτερά τους καὶ ἐθεώρουν τὴν παραμονὴν των εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκίαν ὡς ἕνα ἀκόμη κακὸν ἐπὶ πλεόν. Διότι ἐὰν μὲν ἦσαν ἔξω καὶ εἰς ἰδιωτικὴν οἰκίαν θὰ ἀπελάμβανον περισσοτέραν ἐλευθερίαν· εἰσαχθέντες δὲ εἰς τὸ δεσμοτήριον ἐκεῖνο (διότι ἐνόμιζαν ὅτι ὅλη ἐκείνη ἡ πολυτέλεια δὲν ἦταν καθόλου καλυτέρα ἀπὸ δεσμοτήριον, καὶ κρημνοὺς καὶ σκοπέλους) ὑπέμειναν ἀμέσως μεγάλην δυσκολίαν. Διότι ὁ μὲν βασιλεὺς τοὺς διέταξε νὰ συμμετέχουν εἰς τὴν τράπεζάν του, τὴν συβαριτικὴν ἐκείνην, καὶ ἀκάθαρτον καὶ βέβηλον, εἰς αὐτοὺς ὅμως ἐπειδὴ τοῦτο ἦτο ἀπηγορευμένον ἀπὸ τὸν νόμον τοὺς ἐφαίνετο χειρότερον ἀπὸ τὸν θάνατον· καὶ μόνοι ὡσὰν ἄρνία ἐν μέσῳ τόσων λύκων εἶχον ἀποκλεισθῆ. Καὶ ἔπρεπεν ἢ νὰ λειώνουν ἀπὸ τὴν πείναν, μᾶλλον δὲ καὶ νὰ ἀποθάνουν, ἢ νὰ τρώγουν ἀπὸ φαγητὰ ἀπηγορευμένα. Τί κάνουν λοιπὸν οἱ νέοι, οἱ ὄρφανοί, οἱ αἰχμάλωτοι, οἱ ξένοι, οἱ δοῦλοι τῶν διατασσόντων αὐτά; Δὲν ἐθεώρησαν ἀρκετὴν ἀπολογίαν των τὴν ἀνάγκην, οὔτε τὴν τυραννικὴν ἐξουσίαν τοῦ ἄρχοντος τῆς πόλεως· ἀλλὰ σκέπτονται τὰ πάντα καὶ κάνουν τὰ πάντα, ὥστε νὰ ἀποφύγουν τὴν ἁμαρτίαν, ἂν καὶ ἀπὸ παντοῦ ἦσαν ἀναγκαζόμενοι νὰ τὴν διαπράξουν. Διότι οὔτε μὲ χρήματα ἤμποροῦσαν νὰ πείθουν· πῶς θὰ τὸ ἔκαναν αὐτὸ ἀφοῦ ἦσαν αἰχμάλωτοι; οὔτε μὲ φιλίαν καὶ συναναστροφὴν· πῶς θὰ τὸ ἔκαναν αὐτὸ οἱ ξένοι; οὔτε μὲ τὴν δύναμιν νὰ νικήσουν· διότι πῶς θὰ τὸ κατέρθωναν αὐτὸ οἱ δοῦλοι; οὔτε νὰ ὑπερισχύσουν μὲ τὸ πλῆθος· πῶς θὰ τὸ ἔκαναν αὐτὸ οἱ τρεῖς μόνοι;

λοι; οὐ πλήθει κραιῆσαι· πῶς γὰρ οἱ τρεῖς μόνοι; Προσελθόντες τοίνυν πείθουσι τὸν εὐνοῦχον ἐκεῖνον λόγοις, τὸν ταύτην ἔχοντα τὴν ἐξουσίαν. Ἐπειδὴ γὰρ εὖρον αὐτὸν περιδεῆ καὶ τρέμοντα, καὶ περὶ τῆς οἰκείας σωτηρίας ἀγωνιῶντα, 5 καὶ φόβος ἀφόρητος ἦν ὁ περὶ τοῦ θανάτου κατασειῶν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν· «Φοβοῦμαι γὰρ ἐγώ», φησί, «τὸν κύριόν μου τὸν βασιλέα, μή ποτε ἴδῃ τὰ πρόσωπα ἡμῶν σκνυθροπὰ ὑπὲρ τὰ παιδάρια τὰ συνήλικα ὑμῶν, καὶ καταδικάσῃτε τὴν κεφαλὴν μου τῷ βασιλεῖ»· ἀπαλλάξαντες αὐτὸν τούτου τοῦ δέους πεί- 10 θουσι δοῦναι τὴν χάριν. Καὶ ἔπειδὴ πάντα παρ' ἑαυτῶν εἰσήνεγκαν, καὶ ὁ Θεὸς τὰ παρ' ἑαυτοῦ λοιπὸν εἰσέφερεν. Οὐδὲ γὰρ τοῦ Θεοῦ μόνοι τὸ κατόρθωμα ἐπὶ τούτοις ἦν, οἷς ἔμελλον ἐκεῖνοι μισθὸν λαμβάνειν, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων γνώμης ἢ ἀρχῆ καὶ τὰ προοίμια, ἣν παρασχόμενοι γενναίαν καὶ ἀν- 15 δρεία, ἐπεσπίασαντο τοῦ Θεοῦ τὴν ροπήν, καὶ εἰς τέλος ἤγαγον ὅπερ ἐσπούδαζον.

16. Ὅρας οὖν τὸν μὴ ἑαυτὸν ἀδικοῦντα οὐδεὶς ἕτερος παραβλάψαι δυνήσεται; Ἴδὸν γοῦν καὶ νεότης, καὶ αἰχμαλωσία, καὶ ὄρφανία, καὶ εἰς ἀλλοτριαν ἀπαγωγὴ, καὶ μόνωσις, καὶ 20 ἐρημία τῶν προσιτησόντων, καὶ ἐπίταγμα χαλεπὸν, καὶ φόβος θανάτου πολὺς ἐπιτειχίζων τοῦ εὐνοῦχου τὴν διάνοιαν, καὶ πενία, καὶ ὀλιγότης καὶ τὸ ἐν μέσῳ θαρβάρων εἶναι, καὶ τὸ τοὺς ἐχθροὺς ἔχειν δεσπότας, καὶ τὸ εἰς τὰς αὐτὰς ἐκδεδῶσθαι τὰς χεῖρας τὰς βασιλικάς, καὶ τῶν οἰκείων ἀπάντων 25 ὁ χωρισμὸς, καὶ ἱερέων καὶ προφητῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπιμελουμένων αὐτῶν ἀλλοτριώσεις, καὶ σπονδῶν καὶ θυσιῶν ἀργία, καὶ ναοῦ καὶ ψαλμῶν ἀφαίρεσις, καὶ οὐδὲν τούτων αὐτοὺς παρέβλαψεν· ἀλλὰ τότε μειζρόνως εὐδοκίμησαν, ἢ ὅτε τούτων ἀπῆλθον ἐπὶ τῆς παιρίδος τῆς ἑαυτῶν.

30 Καὶ πρῶτον ἄθλον ἀνύσαντες τοῦτον, καὶ λαμπρὸν ἀναδησάμενοι τὸν στέφανον, καὶ τὸν νόμον καὶ ἐν ἀλλοτριᾷ τηρήσαντες, καὶ ἐπίταγμα καταπαιήσαντες τυραννικόν, καὶ φόβον νικήσαντες τοῦ ἀλάστορος, καὶ μηδὲν μηδαμόθεν παρα-

Ἔρχονται λοιπὸν καὶ πείθουν μὲ λόγους τὸν ἀξιωματοῦχον ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος εἶχε αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸν εὐρῆκαν περίφοβον καὶ τρέμοντα καὶ ἀνησυχοῦντα σφοδρῶς περὶ τῆς σωτηρίας του, καὶ φόβος ἀφόρητος συνεκλό- νιζε τὴν ψυχὴν του· διότι «φοβοῦμαι ἐγώ», λέγει, «τὸν κύ- ριόν μου τὸν βασιλέα μήπως ἰδῆ κάποτε τὰ πρόσωπά σας σκυθρωπὰ περισσότερο ἀπὸ τὰ παιδιά τῆς ἡλικίας σας καὶ μὲ φονεύσῃ ὁ βασιλεύς»²⁰. ἀφοῦ τὸν ἀπήλλαξαν ἀπὸ τὸν φό- βον αὐτόν, τὸν πείθουν νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν χάριν. Καὶ ἐπειδὴ ὅλα ὅσα ἤμποροῦσαν νὰ κάνουν τὰ ἔκαναν, καὶ ὁ Θεὸς εἰσέφερε τὸ ἰδικόν του. Διότι δὲν ἦτο κατόρθωμα μό- νον τοῦ Θεοῦ αὐτὰ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ λάβουν ἐκεῖνοι ὡς ἀνταμοιβήν, ἀλλὰ ἡ ἀρχὴ καὶ ὁ πρόλογος προῆλθεν ἀπὸ τὴν γνώμην ἐκείνων καὶ μὲ τὴν γενναιότητα καὶ τὴν ἀν- δρεία ἀπέσπασαν τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπέτυχαν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπιμόνως ἤθελαν.

16. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος δὲν ἀδικεῖ τὸν ἑαυτόν του, δὲν θὰ ἤμπορέσῃ νὰ τὸν ζημιώσῃ κανεὶς ἄλλος; Νὰ λοιπὸν καὶ νεότης, καὶ αἰχμαλωσία, καὶ ὀρφά- νια καὶ ἔξορία καὶ ἀπομόνωσις καὶ ἔλλειψις προστασίας, καὶ φοβερὸν διάταγμα καὶ μέγας φόβος θανάτου πολιορ- κῶν τὴν σκέψιν τοῦ εὐνούχου, καὶ πενία καὶ ὀλιγότης, καὶ παραμονὴ ἐν μέσῳ βαρβάρων, καὶ τὸ ὅτι εἶχον κυρίους τοὺς ἐχθρούς των, καὶ τὸ ὅτι ἦσαν παραδεδομένοι εἰς αὐ- τὰς τὰς βασιλικὰς χεῖρας, καὶ ὁ χωρισμὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς οἰκείους τους, καὶ ἀπὸ ἱερεῖς καὶ προφῆτας καὶ ἡ ἀποξένω- σις ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἐκυβερνοῦσαν, καὶ ἡ στέρησις ἀπὸ σπονδᾶς καὶ θυσίας, καὶ ἡ ἔλλειψις ναοῦ καὶ ὕμνων, καὶ τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν τοὺς ἔβλαπεν· ἀλλὰ τότε ηὐτύχησαν περισσότερο, παρὰ ὅταν ἐχαίροντο αὐτὰ εἰς τὴν πατρίδα των.

Καὶ ἀφοῦ ἐπέτυχαν πρῶτα αὐτὸ τὸ κατόρθωμα, καὶ ἐφό- ρεσαν λαμπρὸν στέφανον, καὶ ἐτήρησαν τὸν νόμον εἰς τὴν ξένην χώραν, καὶ κατεπάτησαν τυραννικὸν διάταγμα, καὶ ἐνίκησαν τὸν φόβον τοῦ τρισαθλίου, καὶ δὲν ἐζημιώθησαν

βλαβέντιες, ὥσπερ οἴκοι καθήμενοι, καὶ πάντων ἐκείνων
 ἀπολαύοντες, οὕτω τὸ ἔργον μετὰ ἀδείας ἀνύσαντες, ἐφ'
 ἕτερα πάλιν ἐκαλοῦντο σκάμματα. Καὶ πάλιν ἦσαν οἱ αὐτοὶ
 καὶ ἀγὼν τοῦ προτέρου χαλεπώτερος αὐτοῖς ἐπειθήσιο, καὶ
 5 κάμινος ἀνήπιετο, καὶ βαρβαρικὸν πρὸς αὐτοὺς σιραιτόπεδον
 μετὰ τοῦ βασιλέως παρετάτιετο· καὶ ἡ Περσικὴ πᾶσα δύνα-
 μιν ἐκινεῖτο, καὶ πάντα πρὸς ἀπάτην αὐτῶν ἐπειθεύετο
 καὶ θίαν· καὶ μουσικῆς εἶδη διάφορα, καὶ κολάσεων ποικίλοι
 τρόποι, καὶ ἀπειλαί, καὶ ὄψιν πάντοθεν ἦν φοβερά, καὶ ρή-
 10 ματα ὄψεως φοβερώτερα· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ἐαυτοὺς οὐ προ-
 ἔδωκαν, ἀλλὰ τὰ παρ' ἐαυτῶν πάντα εἰσήνεγκαν, οὐδὲν οὐ-
 δέποτε παρεβλάβησαν· ἀλλὰ καὶ λαμπροτέρους τῶν προτέ-
 ρων ἀνεδήσαντο τοὺς σιεφάνους. Ἐδῆσε μὲν γὰρ αὐτοὺς
 ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἐνέβαλεν εἰς τὴν κάμινον, οὐ μὴν
 15 παρέβλαψεν, ἀλλὰ καὶ μειζόνως ὠφέλησε, καὶ ἐνδοξιτέρους
 εἰργάσατο. Καὶ οὔτε ναὸν (πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ ἐρῶ), οὔτε
 θυσιαστήριον, οὐ πατρίδα, οὐχ ἱερέας, οὐ προφήτας ἔχον-
 τες, ἐν ἀλλοτριᾷ καὶ βαρβάρῳ χώρᾳ, ἐν αὐτῇ μὲν οὖν μέση
 τῇ καμίνῳ, μετὰ τοῦ σιραιτόπεδου παντὸς ἐκείνου, αὐτοῦ
 20 τοῦ βασιλέως τοῦ ταῦτα ἐργαζομένου θεωροῦντες, λαμπρὸν
 ἀνεσιήσαντο τρόποιον, καὶ περιφανῆ νίκην ἤραντο, τὴν θαν-
 μασιὴν ἐκείνην καὶ παράδοξον ἄσαντες ὠδὴν, τὴν καὶ μέ-
 χρι τοῦ νῦν ἐξ ἐκείνου πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀδομένην,
 καὶ ἀσθησομένην δὲ καὶ εἰς τὰς μετὰ ταῦτα γενεάς. Οὕτως
 25 οὖν διὰ μηδεὶς ἐαυτὸν ἀδικῆ, οὐδὲν παρ' ἑτέρου βλαβῆναι
 δυνήσεται· οὐ γὰρ παύσομαι συνεχῶς τοῦτο ἐπάδων τὸ ρῆμα.
 Εἰ γὰρ αἰχμαλωσία, καὶ δουλεία, καὶ μόνωσις, καὶ πατρί-
 δος ἀποβολή καὶ τῶν οἰκείων ἀπάντων, καὶ θάνατος, καὶ
 ἐμπρησμός, καὶ σιραιτόπεδον τοσοῦτον, καὶ τύραννος οὕτως
 30 ὠμός, οὐκ ἴσχυσαν παῖδας τρεῖς νέους, αἰχμαλώτους, δού-
 λους, ξένους, ἐπ' ἀλλοτριᾶς ὄντας λυμήνασθαί τι εἰς τὴν
 οἰκείαν αὐτῶν ἀρετήν, ἀλλὰ καὶ μείζονος αὐτοῖς παρησι-

εἰς τίποτε ἀπὸ πουθενά, ὡσὰν νὰ εὕρισκοντο εἰς τὴν πατρίδα των καὶ νὰ ἀπήλαυον ὅλα ἐκεῖνα, ἔτσι ἐπέτυχον εὐκόλα αὐτὸ τὸ ἔργον, καὶ ἐκαλοῦντο πάλιν εἰς ἄλλους ἀγῶνας. Καὶ πάλιν ἦσαν οἱ ἴδιοι καὶ ἤρχιζαν ἀγῶνα φοβερώτερον τοῦ προηγουμένου, καὶ ἄναβε δι' αὐτοὺς κάμιнос, καὶ παρετάσσετο ἐναντίον των βαρβαρικὸν στρατόπεδον μαζὶ μὲ τὸν Βασιλέα· καὶ ἐκινεῖτο ὅλη ἡ περσικὴ δύναμις καὶ τὰ πάντα ἐμηχανῶντο πρὸς ἐξαπάτησιν καὶ ἐκβιασμὸν αὐτῶν· καὶ διάφορα εἶδη μουσικῆς, καὶ τιμωρίαι ποικίλαι, καὶ ἀπειλαί, καὶ ἡ θεὰ ἀπὸ παντοῦ ἦτο φοβερά, καὶ τὰ λόγια φοβερώτερα ἀπὸ τὴν θεάν· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ δὲν ἐπρόδωσαν τοὺς ἑαυτοὺς των, ἀλλὰ ἔκαναν κάθε τι πὺ ἐξηρτᾶτο ἀπὸ αὐτοὺς ποτὲ εἰς τίποτε δὲν ἐζημιώθησαν· ἀλλὰ καὶ ἐφόρεσαν στεφάνους λαμπροτέρους ἀπὸ ὅ,τι προηγουμένως. Τοὺς ἔδεσε λοιπὸν ὁ Ναβουχοδονόσορ καὶ τοὺς ἔβαλε μέσα εἰς τὴν κάμινον, ὅμως δὲν τοὺς ἔβλαψεν, ἀλλὰ καὶ περισσότερον τοὺς ὠφέλησε καὶ τοὺς ἔκαμεν ἐνδοξοτέρους. Καὶ ἐνῶ δὲν εἶχαν οὔτε ναὸν (θὰ εἰπῶ πάλι τὰ ἴδια), οὔτε θυσιαστήριον, οὔτε πατρίδα, οὔτε ἱερεῖς, οὔτε προφήτας, εὕρισκόμενοι εἰς ξένην καὶ βάρβαρον χώραν, εἰς τὸ μέσον τῆς καμίνου, μεταξὺ ὀλοκλήρου ἐκείνου τοῦ στρατεύματος, καὶ ἐνῶ ἔβλεπεν ὅλα αὐτὰ ὁ βασιλεύς, ὁ ὁποῖος καὶ τὰ ὑποκινουῖσεν, ἔστησαν λαμπρὸν τρόπαιον καὶ ἐσημείωσαν περιφανῆ νίκην, ψάλλοντες τὴν θαυμασίαν ἐκείνην καὶ παράξενον ψαλμωδίαν, ἡ ὁποία ψάλλεται ἔκτοτε μέχρι καὶ σήμερα εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης, καὶ θὰ ψάλλεται καὶ εἰς τὰς μετὰ ταῦτα γενεάς. "Ἐτσι λοιπὸν ὅταν κανεῖς δὲν ἀδικῇ τὸν ἑαυτόν του, εἰς τίποτε δὲν θὰ ἠμπορέσουν οἱ ἄλλοι νὰ τὸν βλάψουν· διότι δὲν θὰ παύσω νὰ ἐπαναλαμβάνω τοῦτο συνεχῶς. Καθόσον ἐὰν αἰχμαλωσία, καὶ δουλεία, καὶ ἀπομόνωσις, καὶ ἐξορία, καὶ στέρησις ὅλων τῶν οἰκείων, καὶ θάνατος, καὶ ἐμπρησμὸς, καὶ τόσος στρατός, καὶ τόσον ὠμὸς τύραννος, δὲν ἠμπόρεσαν τρεῖς παῖδας νέους αἰχμαλώτους, δούλους, ξένους, εὕρισκομένους εἰς ξένην γῆν, οὐδόλως νὰ βλάψουν εἰς τὴν ἀρετὴν των, ἀλλὰ μεγαλυτέραν ἀντιθέτως ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς παρρησίαν ἢ ἐ-

ας γέγονε πρόφασις ἢ ἐπιβουλή· τί τὸν νήφοντα παραβλά-
 ψαι δυνήσεται; Οὐκ ἔστιν οὐδέν, κἂν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην
 ἔχη πολεμοῦσαν αὐτῷ. «Ἄλλ' ὁ Θεὸς τότε», φησί, «παρέστη
 αὐτοῖς, καὶ ἐξήρπασεν αὐτοὺς τῆς φλογός». Μάλιστα μὲν
 5 οὖν· καὶ οὐ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα ἐὰν παράσχῃς, τὰ παρὰ τοῦ
 Θεοῦ ἔψεται πάντως.

17. Πλὴν ἄλλ' ἐγὼ τοὺς παῖδας ἐκείνους οὐ διὰ τοῦτο
 θαυμάζω καὶ μακαρίζω, καὶ ζηλωτοὺς εἶναι φημι, ὅτι τὴν
 φλόγα κατεπάτησαν, καὶ τῆς τοῦ πυρὸς ἐνεργείας κρείττους
 10 ἐγένοντο· ἀλλ' ὅτι ὑπὲρ τῶν ἀληθῶν ἐδέθησαν δογματίων,
 καὶ εἰς κάμινον ἐνεβλήθησαν, καὶ τῷ πυρὶ παρεδόθησαν.
 Ἐνιαῦθα γὰρ αὐτοῖς ἅπαν τὸ τρόπαιον ἀπήρτισται, καὶ ὁμοῦ
 κατενεχθεῖσιν εἰς τὴν κάμινον στέφανος ἐπειθήτει, καὶ ἀπὸ
 τῶν ρημάτων δὲ ἐκείνων ἤρξατο πλέκεσθαι, καὶ πρὸ τῆς τῶν
 15 πραγμάτων ἐκβάσεως, ἃ μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας καὶ
 τῆς ἐλευθεροσιτομίας πρὸς τὸν βασιλέα ἀχθέντες εἰς μέσον
 ἔλεγον· «Οὐ χρεῖαν ἔχομεν ἡμεῖς περὶ τοῦ ρήματος τούτου
 ἀποκριθῆναί σοι. Ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς, ᾧ
 ἡμεῖς λατρεύομεν, ἵκανὸς ἐξελέσθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς καμίνου
 20 τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης· καὶ ἐκ τῶν χειρῶν σου, βασιλεῦ,
 ρύσεται ἡμᾶς. Καὶ ἐὰν μή, γνωστὸν ἔστι σοι, βασιλεῦ, ὅτι
 τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῦ, ἣ ἔ-
 στησας, οὐ προσκυνοῦμεν». Ἀπὸ τούτων αὐτοὺς τῶν ρημά-
 των ἀνακηρύτιω· ἀπὸ τούτων τὸ βραβεῖον τῆς νίκης ἀρπά-
 25 σαντες, ἐπὶ τὸν λαμπρὸν ἔδραμον τοῦ μαρτυρίου στέφα-
 ρον, τῇ τῶν ρημάτων ὁμολογίᾳ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων
 προστιθέντες. Εἰ δὲ ἐμβληθέντων ἠδέσθη τὸ πῦρ αὐτῶν τὰ
 σώματα, καὶ τὰ δεσμὰ ἔλυσεν, καὶ παρέσχε κάτω μετὰ ἀδείας
 βαδίζειν, καὶ τῆς οἰκείας ἐνεργείας ἐπελάθειτο, καὶ πηγὴ
 30 ψυχρῶν ὑδάτων γέγονεν τοῦ πυρὸς ἢ κάμινος· τοῦτο λοιπὸν
 τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὸ θαῦμα ἦν, καὶ τῆς ἄνωθεν παρα-
 δοξοποιίας.

Ὡς οἱ γε ἀθληταὶ καὶ πρὶν ἢ ταῦτα γενέσθαι, ὁμοῦ τῆς
 φλογὸς ἐπιθάντες, καὶ τὸ τρόπαιον ἔστησαν, καὶ τὴν νίκην

ναντίον τους ἐπιβουλή· τί θὰ ἠμπορέση τότε νὰ βλάβῃ τὸν προσεκτικὸν ἄνθρωπον; Τίποτε, ἔστω καὶ ἂν ἔχη ἐχθρὰν τοῦ ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην. «Ἄλλ' ὁ Θεὸς τότε», λέγει, «ἐβοήθησεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἤρπαξε μέσα ἀπὸ τὴν φλόγα». Βεβαίως· καὶ σὺ ἂν κάνῃς κάθε τι πού ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐσένα, ὅπωςδήποτε θὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ βοήθεια ἀπὸ τὸν Θεόν.

17. Πλὴν ὅμως ἐγὼ θαυμάζω καὶ μακαρίζω τοὺς παῖδας ἐκείνους, καὶ λέγω ὅτι εἶναι ἄξιοι μιμήσεως, ὅχι διὰ τὸ ὅτι κατεπάτησαν τὴν φλόγα, καὶ ἐνίκησαν τὴν ἐνέργειαν τοῦ πυρός· ἀλλὰ διὰ τὸ ὅτι ἐδέθησαν ὑπὲρ τῶν ἀληθινῶν δογμάτων, καὶ ἐρρίφθησαν εἰς κάμινον, καὶ παρεδόθησαν εἰς τὸ πῦρ. Ἐδῶ ἀκριβῶς ὠλοκληρώθη ἡ νίκη τους, καὶ ὅταν ἐρρίφθησαν εἰς τὴν κάμινον ἐστεφανώθησαν μὲ στέφανους, πού καὶ πρὶν νὰ τὸ φανερώσουν τὰ πράγματα ἤρρισαν νὰ πλέκωνται ἀπὸ τὰ λόγια ἐκεῖνα πού μὲ πολὺ θάρρος καὶ ἐλευθεροστομίαν ἔλεγαν, ὅταν ὠδηγήθησαν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως· «Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην διὰ νὰ ἀποκριθῶμεν εἰς αὐτά. Διότι ὑπάρχει ὁ Θεὸς μας εἰς τοὺς οὐρανοὺς, τὸν ὁποῖον λατρεύομεν, καὶ εἶναι ἰκανὸς νὰ μᾶς βγάλῃ μέσα ἀπὸ τὴν φωτιὰν τῆς καιομένης καμίνου καὶ νὰ μᾶς γλυτώσῃ, βασιλεῦ, ἀπὸ τὰ χέρια σου. Καὶ ἐὰν δὲν γίνῃ αὐτὸ νὰ γνωρίζῃς, βασιλεῦ, ὅτι τοὺς θεοὺς σου δὲν τοὺς λατρεύομεν, καὶ τὴν εἰκόνα πού ἔστησες τὴν χρυσοῦν, δὲν τὴν προσκυνοῦμεν»²⁴. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια τοὺς ἀνακηρύττω νικητὰς· ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια ἤρπασαν τὸ βραβεῖον τῆς νίκης, ἔτρεξαν διὰ τὸν λαμπρὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου, δεικνύοντες ἐμπράκτως τὴν πίστιν των ὅπως τὴν ἐφάνέρωσαν μὲ τὰ λόγια. Ἄν δὲ ὅταν τοὺς ἔρριψαν εἰς τὴν κάμινον, ἡ φωτιὰ ἐσεβάσθη τὰ σώματά των καὶ ἔλυσε τὰ δεσμά των καὶ τοὺς ἄφησεν ἐκεῖ κάτω νὰ βαδίζουν ἐλεύθερα, ἐλησμόνησε τὴν δύναμίν της καὶ ἔγινεν ἡ ἀναμμένη κάμινος πηγὴ δροσερῶν ὑδάτων, τοῦτο τὸ θαῦμα προήρχετο ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἄνωθεν θαυματουργίαν.

Ἵσως αὐτοὶ ἦσαν ἀθληταὶ καὶ πρὶν νὰ γίνουν αὐτά, διότι μόλις ἐρρίφθησαν εἰς τὴν φλόγαν, καὶ τὸ τρόπαιον ἔστησαν, καὶ τὴν νίκην ἐκέρδισαν, καὶ τὸν στέφανον ἐφόρε-

ἤσαντο, καὶ τὸν στέφανον ἀνεδήσαντο, καὶ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ἀνεκηρύχθησαν, καὶ τὸ λείπον αὐτοῖς εἰς εὐδοκίμῃσιν οὐδὲν ἦν. Τί οὖν ἄν ἔχοις πρὸς ταῦτα εἰπεῖν; Εἰς ὑπερορίαν ἀπηνέχθης, καὶ τῆς παιρίδος ἐξεβλήθης; Ἴδου καὶ
 5 οὔτιοι. Αἰχμαλωσίαν ὑπέμεινας, καὶ ὑπὸ βαρβάροις ἐγένου δεσπόταις; Ἀλλὰ καὶ τοῦτο εὐρήσεις τούτοις συμβάν. Ἀλλ' οὐδένα ἔχεις ἐκεῖ παρόντα καὶ διορθούμενον τὰ σά, οὐδὲ νουθετοῦντα καὶ διδάσκοντα; Καὶ ταύτης οὔτιοι τῆς ἐπιμελείας ἦσαν ἐστερημένοι. Ἀλλ' ἐδέθης; ἀλλ' ἐνεπρήσθης;
 10 ἀλλ' ἀπέθανες; οὐδὲν γάρ μοι τούτων χαλεπώτερον ἔχεις εἰπεῖν. Ἀλλ' ἰδου καὶ οὔτιοι διὰ πάντων ἐλθόντες, λαμπρότεροι δι' ἑκάστου τούτων ἐγένοντο, καὶ λίαν περιφανέστεροι, καὶ μείζονα τὴν ἐμπορίαν τὴν ἐν οὐρανοῖς συνήγαγον.

Καὶ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι καὶ ναὸν ἔχοντες, καὶ θυσιαστήριον,
 15 ον, καὶ κιβωτόν, καὶ τὰ Χερουβίμ, καὶ τὸ ἰλαστήριον, καὶ τὸ καταπέτασμα, καὶ τὸ ἄπειρον τῶν ἱερέων πλῆθος, καὶ τὰς καθημερινὰς λατρείας, καὶ τὰς θυσίας τὰς ἑωθινὰς, τὰς ἑσπερινὰς, καὶ συνεχῶς τῶν προφητιῶν ἀκούοντες τῶν ζώντων, τῶν τεθνηκότων, ἐνηχοῦντων αὐτῶν ταῖς ἀκοαῖς, καὶ
 20 τῶν θαυμάτων τὴν μνήμην περιφέροντες τῶν ἐν Αἰγύπτῳ, τῶν ἐν ἐρήμῳ, τῶν ἄλλων ἀπάντων, καὶ ἐπὶ τῶν χειρῶν ταῦτα σαλεύοντες, ἐπὶ τῶν φλιῶν ἔχοντες ἐγγεγραμμένα, καὶ πολλῆς τῆς ἰσχυροῦς θαυματουργίας ἀπολαύοντες, καὶ ἐτέρας ἐπιμελείας, οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελήθησαν, ἀλλὰ καὶ παρεβλάθησαν,
 25 ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ εἰδωλα σιήσαντες, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας σφάξαντες ὑπὸ δένδρα, καὶ πανταχοῦ σχεδὸν τῆς χώρας τῆς ἐν Παλαιστίνῃ τὰς παρανόμους ἐκείνας καὶ ἐναγεῖς ἐργασάμενοι θυσίας, καὶ ἕτερα ἀτιπώτερα μυρία τολμήσαντες. Οὔτιοι δὲ ἐν βαρβάρῳ μέσῃ, ἐν πολε-
 30 μίᾳ καὶ ἐχθρᾷ γῆ, ἐν οἰκίᾳ τυραννικῇ στρεφόμενοι, πάσης ἐκείνης τῆς ἐπιμελείας ἐστερημένοι, ἀπαγόμενοι, καιόμενοι, οὐ μόνον ἐντεῦθεν οὐδὲν παρεβλάθησαν, οὐ μικρόν, οὐ μέγα· ἀλλὰ καὶ μειζόνως διέλαμψαν.

σαν, καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐπὶ γῆς ἀνεκηρύχθησαν, καὶ τίποτε δὲν ἔλειπε εἰς αὐτοὺς πρὸς ἐπιτυχίαν. Τί λοιπὸν θὰ εἶχες νὰ εἶπης εἰς αὐτά; Ἐξωρίσθης καὶ ἐκ τῆς πατρίδος σου ἐξεδιώχθης; Νὰ οἱ νέοι αὐτοί. Ὑπέστης αἰχμαλωσίαν καὶ περιῆλθες κάτω ἀπὸ βαρβάρους ἄρχοντας; Ἄλλὰ καὶ τοῦτο θὰ ἴδης ὅτι συνέβη εἰς αὐτούς. Δὲν ἔχεις κανένα ἐκεῖ κοντά σου νὰ σὲ βοηθῇ καὶ νὰ σὲ συμβουλεύῃ καὶ νὰ σὲ διδάσκῃ; Καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν φροντίδα ἐστερήθησαν αὐτοί. Σὲ ἔδεσαν; Σὲ ἔκαυσαν; Ἀπέθανες; Διότι τίποτε χειρότερον ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἠμπορεῖς νὰ μοῦ ἀναφέρῃς. Ἄλλὰ νὰ ὅτι καὶ αὐτοί, ἂν καὶ ἐπέρασαν ὅλα αὐτά, ἔγιναν λαμπρότεροι μὲ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτά, περισσότερο περιφανεῖς, καὶ ἀπέκτησαν μεγαλύτερα κέρδη εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

Καὶ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἂν καὶ εἶχον ναὸν καὶ θυσιαστήριον καὶ κιβωτὸν καὶ τὰ χερουβίμ, καὶ τὸ ἰλαστήριον, καὶ τὸ καταπέτασμα καὶ τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν ἱερέων, καὶ τὰς καθημερινὰς λατρείας, καὶ τὰς θυσίας τὰς ἑωθινὰς, τὰς ἑσπερινὰς, καὶ ἤκουαν ἀδιακόπως τοὺς προφῆτας τοὺς ζῶντας, τοὺς τεθνεῶτας, τῶν ὁποίων τὰ λόγια ἤχοῦσαν μέσα εἰς τὰ αὐτιά των, καὶ ἔφεραν μαζί των τὴν ἀνάμνησιν ἀπὸ τὰ θαύματα ποὺ ἔγιναν εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὴν ἔρημον, ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ τὰ ἔφεραν εἰς τὰς χεῖρας των καὶ τὰ εἶχαν γραμμένα εἰς τοὺς παραστάτας τῶν θυρῶν, καὶ ἐχαίροντο τόσον διὰ τὰ θαύματα ποὺ ἔγιναν τότε, καὶ ὅλην τὴν ἄλλην φροντίδα, ὅχι μόνον καθόλου δὲν ὠφελήθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐζημιώθησαν, διότι ἔσπησαν εἰδωλα μέσα εἰς αὐτὸν τὸν ναόν, καὶ ἔσφαξαν τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέρας των κάτω ἀπὸ τὰ δένδρα, καὶ εἰς ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν Παλαιστίνην ἔκαναν τὰς παρανόμους καὶ καταραμένας ἐκεῖνας θυσίας, καὶ ἐτόλμησαν ἄλλα ἀναρίθμητα περισσότερο ἄτοπα. Αὐτοὶ ὅμως ἂν καὶ διέμειναν εἰς τὸ μέσον βαρβάρου, ξένης καὶ ἐχθρικῆς χώρας, εἰς κατοικίαν τυραννικὴν, στερημένοι ἀπὸ κάθε φροντίδα, ἀπαγόμενοι, καιόμενοι, ὅχι μόνον καθόλου δὲν ἐζημιώθησαν ἀπὸ αὐτά, οὔτε ὀλίγον, οὔτε πολὺ, ἀλλὰ καὶ περισσότερο ἔλαμψαν.

Ταῦτι' οὖν εἰδότες, καὶ τὰ τούτοις εἰκότια συλλέγοντες ἀπὸ τῶν θεοπνεύσιων καὶ θείων Γραφῶν (πολλὰ γάρ ἐστιν εὐρεῖν τοιαῦτα ὑποδείγματα καὶ ἐφ' ἐτέρων διαφόρων προσώπων), μήτε δυσκολίαν καιρῶν ἢ πραγμάτων, μήτε ἀνάγκην **5** καὶ βίαν, καὶ τυραννίδα τῶν δυναστευόντων νομίζωμεν ἀρκεῖν ἡμῖν εἰς ἀπολογία, ἡνίκα ἂν πλημμελῶμεν. "Ὅπερ καὶ ἀρχόμενος εἶπον, εἰς τοῦτο καὶ νῦν καταλύσω τὸν λόγον, ὅτι εἴ τις βλάβιτοιο καὶ ἀδικοῖτο, παρ' ἑαυτοῦ πάντως τοῦτο πάσχει, οὐ παρ' ἐτέρων, κἂν μυριοὶ οἱ ἀδικοῦντες καὶ ἐπι- **10** ρεάζοντες ᾧσιν. Ὡς εἴ γε μὴ παρ' ἑαυτοῦ τοῦτο πάθοι, οἱ γῆν ἅπασαν καὶ θάλατταν οἰκοῦντες κοινῇ ἅπαντες, εἰ ἐπέλθοιεν, οὐδὲ μικρὸν τοῦτον παραβλάψαι δυνήσονται τὸν ἐν Κυρίῳ γρηγοροῦντα καὶ νήφοντα.

Νήφωμεν τοίνυν, παρακαλῶ, καὶ γρηγορῶμεν διὰ παν- **15** τός, καὶ φέρωμεν πάντα γενναίως τὰ λυπηρά, ἵνα τῶν αἰωνίων ἐκείνων καὶ ἀκηράτων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Γνωρίζοντες λοιπόν αὐτὰ καὶ συγκεντρώνοντες ἀπὸ τὴν θεόπνευστον καὶ θεῖαν Γραφὴν τὰ ὅμοια πρὸς αὐτὰ (διότι πολλὰ εἶναι δυνατὸν νὰ εὕρῃ κανεῖς τέτοια παραδείγματα καὶ εἰς διάφορα ἄλλα πρόσωπα), ἃς μὴ νομίζωμεν ὅτι, ὅταν ἁμαρτάνωμεν, μᾶς ἄρκοῦν πρὸς ἀπολογίαὶν δυσκολία καιρῶν ἢ περιστάσεων, ἢ ἀνάγκη καὶ βία καὶ τυραννικὴ ἐξουσία τῶν ἀρχόντων. Ὅτι εἶπα εἰς τὴν ἀρχὴν, εἰς αὐτὸ τώρα θὰ τελειώσω τὸν λόγον, ὅτι ἂν κανεῖς ζημιώνεται καὶ ἀδικῆται, ὑφίσταται τοῦτο ὅπωςδήποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, ὄχι ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἀναρίθμητοι αὐτοὶ ποὺ τὸν ἀδικοῦν καὶ τὸν βλάπτουν. Διότι, ἂν δὲν πάθῃ τοῦτο ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, ὅλοι μαζὶ ὅσοι κατοικοῦν εἰς ὀλόκληρον τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ ἂν τὸν κτυπήσουν, οὔτε κατ' ἐλάχιστον δὲν θὰ ἠμπορέσουν νὰ βλάψουν αὐτὸν ποὺ γρηγορεῖ καὶ νήφει ἐν Κυρίῳ.

Ἄς προσέχωμεν λοιπόν, σᾶς παρακαλῶ, καὶ ἃς ἀγρυπνοῦμεν πάντοτε, καὶ ἃς ὑποφέρωμεν μὲ γενναιότητα ὅλα ὅσα προκαλοῦν λύπην, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ αἰώνια ἐκεῖνα καὶ ἄφθαρτα ἀγαθὰ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΝΔΡΙΑΝΤΑΣ
ΟΜΙΛΙΑ Α'

Ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν Ἀντιοχείᾳ, πρεσβυτέρου αὐτοῦ ὑπάρχον-
τος, ἐν τῇ παλαιᾷ ἐκκλησίᾳ, εἰς τὸ ρητὸν τοῦ ἀποστόλου, Οἴ-
5 νω ὀλίγω χρόνῳ διὰ τὸν στόμαχόν σου, καὶ τὰς πυκνάς σου
ἀσθενείας.

1. Ἠκούσατε τῆς ἀποιολικῆς φωνῆς, τῆς σάλπιγγος
τῆς ἐκ τῶν οὐρανῶν, τῆς λύρας τῆς πνευματικῆς; Καὶ γὰρ
ὡς σάλπιγξ φοβερὸν ἤχοῦσα καὶ πολεικόν, καταπλήττει τοὺς
10 ἐχθρούς, καὶ διανίστησι τῶν οἰκειῶν τὰ πεπιωκότα φρο-
νήματα, καὶ πολλοῦ θάρσους ἐμπλήσασα ἀκαταγωνίστους ποιεῖ
τῷ διαβόλῳ τοὺς προσέχοντας· καὶ ὡς λύρα πάλιν μετὰ πολ-
λῆς τῆς ψυχαγωγίας τέρπουσα, κοιμίζει τῶν ἀτόπων λογι-
σμῶν τὰ πάθη, καὶ πολλὴν ἡμῖν μεθ' ἡδονῆς ἐνίησι τὴν ὠ-
15 φέλεια.

Ἠκούσατε τοίνυν σήμερον περὶ πολλῶν καὶ ἀναγκαίων
πραγμάτων διαλεγομένου τῷ Τιμοθέῳ; Καὶ γὰρ περὶ χει-
ροτονιῶν πρὸς αὐτὸν ἐπέστειλεν εἰπὼν «Χεῖρας ταχέως μη-
δενὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἀμαρτίαις ἄλλοιρίαις»· καὶ
20 τὸν ἀφόρητον τῆς τοιαύτης παρανομίας παρέστησε κίνδυνον,
δείξας διὰ τῶν ἐτέροις πεπλημμελημένων ἕτεροι τὴν τιμω-
ρίαν ὑποσιήσονται μετ' αὐτῶν ἐκείνων, ὅτι τὴν ἐξουσίαν διὰ
τῆς χειροτονίας τῇ πονηρίᾳ παρέχονται. Ἐἶτα πάλιν φησὶν
«Οἴνω ὀλίγω χρόνῳ διὰ τὸν στόμαχόν σου, καὶ τὰς πυκνάς
25 σου ἀσθενείας». Καὶ περὶ τῆς τῶν οἰκειῶν ὑποταγῆς, καὶ
περὶ τῆς τῶν φιλαργύρων μανίας, καὶ περὶ τῆς τῶν πλου-
τούντων ἀπονοίας, καὶ περὶ πολλῶν ἡμῖν ἐτέρων διελέχθη
τὴν ἡμέραν.

1. Α' Τιμ. 5, 23.

2. Α' Τιμ. 5, 22.

3. Α' Τιμ. 5, 23.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΝΔΡΙΑΝΤΑΣ ΟΜΙΛΙΑ ΠΡΩΤΗ

Λεχθεῖσα εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ὅταν ἦταν πρεσβύτερος, εἰς τὴν παλαιὰν ἐκκλησίαν εἰς τὸ ρητὸν τοῦ Ἀποστόλου «Νὰ χρησιμοποιοῖς ὀλίγον οἶνον διὰ τὸ στομάχι σου καὶ τὰς συχνὰς ἀσθενείας σου»¹

1. Ἦκούσατε τὴν ἀποστολικὴν φωνήν, τὴν σάλπιγγα ποὺ προέρχεται ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, τὴν λύραν τὴν πνευματικὴν; Καθόσον σὰν σάλπιγγα ποὺ ἤχει δυνατὰ καὶ πολεμικὰ καὶ προξενεῖ τρόμον εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀνυψώνει τὰ φρονήματα ποὺ ἔχουν πέσει τῶν ἰδικῶν μας καὶ ἀφοῦ δώση πολὺ θάρρος εἰς ἐκείνους ποὺ προσέχουν τοὺς κάνει ἀκαταμαχήτους εἰς τὸν διάβολον· καὶ σὰν λύρα πάλιν, ἡ ὁποία μὲ πολλὴν ψυχαγωγίαν εὐχαριστεῖ, ἀποκοιμίζει τὰ πάθη τῶν ἀτόπων λογισμῶν καὶ μᾶς προξενεῖ πολὺν ὠφέλειαν μὲ εὐχαρίστησιν.

Ἦκούσατε λοιπὸν νὰ ὁμιλῇ ὁ Παῦλος περὶ πολλῶν καὶ ἀναγκαίων πραγμάτων πρὸς τὸν Τιμόθεον; Διότι καὶ περὶ τῶν χειροτονιῶν τοῦ ἔγραψε καὶ τοῦ εἶπεν· «Εἰς κανένα μὴ ἐπιθέτης γρήγορα τὰ χέρια καὶ νὰ μὴ γίνεσαι συμμέτοχος εἰς ξένας ἀμαρτίας»²· καὶ παρουσίασε τὸν ἀνυπόφορον κίνδυνον τῆς τοιαύτης παρανομίας μὲ τὸ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι διὰ τὰ ἀμαρτήματα τῶν ἄλλων ἄλλοι θὰ τιμωρηθοῦν μαζὶ μὲ ἐκείνους διότι παρέχουν εἰς πονηροὺς καὶ ἀναξίους τὴν ἱερατικὴν ἐξουσίαν διὰ τῆς χειροτονίας. Ἐπειτα πάλιν λέγει· «Νὰ χρησιμοποιοῖς ὀλίγον οἶνον διὰ τὸ στομάχι σου καὶ τὰς συχνὰς ἀσθενείας σου»³. Καὶ περὶ τῆς ὑποταγῆς τῶν ὑπηρετῶν, καὶ περὶ τῆς μανίας τῶν φιλαργύρων, καὶ περὶ τῆς ἀνοησίας τῶν πλουσίων, καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων ζητημάτων μᾶς ὠμίλησε σήμερον.

Ἐπεὶ οὖν ἅπαντα ἐπελθεῖν ἀδύνατον, τί βούλεσθε τῶν
 εἰρημένων προχειρισάμενοι πρὸς τὴν ὑμειέραν ἀγάπην εἰπω-
 μεν; Καθάπερ γὰρ ἐν λειμῶνι πολλὰ καὶ ποικίλα ὄρω τῆς
 ἀναγνώσεως τὰ ἄνθη, καὶ πολλὴν μὲν τὴν ροδωνιάν, πολλὰ
 5 δὲ τὰ ἴα, καὶ οὐκ ἐλάτιω τὰ κρίνα, ἀλλὰ ποικίλον πανιαχοῦ
 καὶ δαφυλῆ τοῦ πνεύματος διεσπαρμένον τὸν καρπὸν, καὶ
 πολλὴν τὴν εὐωδίαν. Μᾶλλον δὲ οὐχὶ λειμῶν μόνον, ἀλλὰ
 καὶ παράδεισός ἐστι τῶν θείων Γραφῶν ἢ ἀνάγνωσις· οὐ
 γὰρ εὐωδίαν ψιλὴν ἔχει ταῦτα τὰ ἄνθη μόνον, ἀλλὰ καὶ
 10 καρπὸν ψυχὴν τρέφειν δυνάμενον. Τί τοίνυν βούλεσθε τῶν
 εἰρημένων εἰς μέσον ἀγάγωμεν τήμερον; Βούλεσθε ὁ δοκεῖ
 πάντων εὐτελέστερον εἶναι, καὶ τοῖς τυχοῦσιν εὐσύννοπιον,
 τοῦτο μεταχειρισώμεθα νῦν; Ἐμοί γε δοκεῖ, καὶ ὑμῖν εὖ
 οἶδ' ὅτι συνδόξει.

15 Τί ποι' οὖν ἐστι τῶν ἄλλων εὐκολώτερον; Τί δὲ ἕτε-
 ρον, ἀλλ' ἢ ὁ καὶ τῷ τυχόντι δοκεῖ ράδιον εἶναι, καὶ εὐσύννο-
 πιον εἰπεῖν; Ποῖον δὴ τοῦτο; «Ὅλῳ ὀλίγω χρωῶ διὰ τὸν
 στόμαχόν σου, καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας». Φέρε οὖν
 πᾶσαν τὴν διάλεξιν εἰς ταύτην τὴν ρῆσιν καταναλώσωμεν.

20 Ποιοῦμεν δὲ τοῦτο οὐ φιλοτιμίας ἕνεκεν, οὐδὲ τῆς ἐν
 τῷ λέγειν δυνάμεως παρασχεῖν ἀπόδειξιν σπουδάζοντες (οὐ
 γὰρ ἡμέτερα τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἅπερ ἂν ἢ τοῦ Πνεύματος
 ἐμπνεύση χάρις), καὶ ἵνα τοὺς ραθυμοτέρους τῶν ἀκροαιῶν
 διεγείρωμεν, καὶ πείσωμεν πόσος τῶν Γραφῶν ὁ θησαυρός,
 25 καὶ ὡς οὐκ ἀσφαλὲς τὸ παραιρέχειν, οὐδὲ ἀκίνδυνον. Εἰ
 γὰρ ἢ ψιλὴ ρῆσις αὕτη καὶ εὐσύννοπιος, καὶ μηδὲν ἔχειν ἀ-
 ναγκαῖον δοκοῦσα τοῖς πολλοῖς, φανείη πολλοῦ πλούτου παρέ-
 χουσα προφάσεις ἡμῖν καὶ ἀφορμὰς φιλοσοφίας τῆς ἀνωτά-
 τω, πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖνα, τὰ καὶ ἀντίθεν τὴν οἰκείαν εὐπο-

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ τὰ ἐξετάσωμεν, τί θέλετε ἐξ αὐτῶν νὰ ἐκλέξωμεν καὶ νὰ ἀναπτύξωμεν πρὸς τὴν ἀγάπην σας; Διότι βλέπω πολλὰ καὶ διάφορα τὰ ἄνθη τῆς ἀναγνωσθείσης περικοπῆς ὡσὰν εἰς λιβάδι, καὶ πολλὰ μὲν τὰ τριαντάφυλλα, πολλὰ δὲ τὰ ἴα, ὄχι δὲ ὀλιγώτερα τὰ κρίνα, ἀλλὰ παντοῦ μὲ ποικιλίαν καὶ ἀφθονίαν βλέπω διασκορπισμένον τὸν καρπὸν τοῦ πνεύματος καὶ πολλὴν τὴν εὐωδίαν. Μᾶλλον δὲ ὄχι μὲ λιβάδι μόνον, ἀλλὰ καὶ μὲ παράδεισον ὁμοιάζει ἢ ἀνάγνωσις τῆς θείας Γραφῆς· διότι τὰ ἄνθη αὐτῆς δὲν δίδουν μόνον ἀπλῆν εὐωδίαν, ἀλλὰ καὶ καρπὸν ὁ ὁποῖος ἠμπορεῖ νὰ τρέφῃ τὴν ψυχὴν. Τί λοιπὸν θέλετε ἀπὸ ὅσα ἔχομεν εἶπει νὰ φέρωμεν εἰς τὸ μέσον σήμερον πρὸς ἐξέτασιν; Θέλετε αὐτὸ πὺ φαίνεται ἐξ ὅλων ἀπλούστατον καὶ κατανοητὸν εἰς τοὺς τυχόντας, αὐτὸ νὰ ἐξετάσωμεν τώρα; Ἐγὼ αὐτὸ σκέπτομαι καὶ γνωρίζω καλὰ ὅτι καὶ σεῖς τὸ ἴδιο σκέπτεσθε.

Ποῖο λοιπὸν εἶναι εὐκολώτερον ἀπὸ ὅλα; Ποῖο ἄλλο παρὰ ἐκεῖνο πὺ φαίνεται εἰς τὸν τυχόντα ὅτι εἶναι εὐκὸλον νὰ τὸ κατανοήσῃ; Ποῖο εἶναι αὐτό; «Νὰ χρησιμοποῖῃς ὀλίγον οἶνον διὰ τὸ στομάχι σου καὶ τὰς συχνὰς σου ἀσθενείας»⁴. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς ἀφιερῶσωμεν τὴν ὁμιλίαν ὅλην εἰς αὐτὸ τὸ ρητόν.

Καὶ τὸ κάμνομεν αὐτὸ ὄχι διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν τιμὴν, οὔτε διὰ νὰ κάμωμεν ἐπίδειξιν εἰς τὸν λόγον (διότι τὰ λεγόμενα δὲν εἶναι ἰδικὰ μας ἐπινοήματα, ἀλλὰ προέρχονται ἐξ ἐμπνεύσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος), ἀλλὰ τὸ κάμνομεν διὰ νὰ διεγείρωμεν τοὺς πλέον ραθυμοτέρους ἐκ τῶν ἀκροατῶν καὶ νὰ τοὺς πείσωμεν πόσον πολύτιμος εἶναι ὁ θησαυρὸς τῶν ἀγίων Γραφῶν, καὶ ὅτι δὲν εἶναι ἀσφαλὲς οὔτε ἀκίνδυνον νὰ τὰς παρατρέχῃ κανεῖς. Διότι ἂν ἡ ἀπλῆ καὶ εὐκολοκατανόητος αὐτὴ περικοπή, πὺ φαίνεται εἰς τοὺς πολλοὺς ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐξηγήσεως, θὰ φανῇ ὅτι μᾶς παρέχει τὰ μέσα διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν πνευματικὸν πλοῦτον, καὶ ἀφορμὰς νὰ ἀνέλθωμεν εἰς ἀνωτέρας φιλοσοφικὰς σφαίρας, πολὺ περισσότερον ἐκεῖναι, πὺ ὀλοφάνερα δείχνουν τὸν πλοῦτον των, θὰ συντελέσουν, ὡστε νὰ

ρίαν ἐπιδεικνύμενα, μυρίων ἐμπλήσει θησαυρῶν τοὺς προσέ-
 χοντας. Μὴ τοίνυν μηδὲ τὰ νομιζόμενα εἶναι ψιλὰ τῶν Γρα-
 φῶν νοήματα παραιρέχωμεν· τῆς γὰρ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος
 χάριτος ἐστὶ καὶ ταῦτα· Πνεύματος δὲ χάρις οὐδέ ποτέ ἐστι
 5 μικρὰ καὶ εὐτελής, ἀλλὰ μεγάλη καὶ θαυμασία καὶ τῆς τοῦ
 δεδωκότος ἀξία μεγαλοδωρίας. Μὴ τοίνυν παρέργως ἀκού-
 σωμεν, ἐπεὶ καὶ οἱ τὴν μεταλλικὴν ἐψῶντες γῆν, ἐπειδὴν
 εἰς τὸ χωνευτήριον αὐτὴν ἐμβάλωσιν, οὐχὶ τὰς μάζας τοῦ
 χρυσοῦ μόνον ἀναιροῦνται, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ ψήγματα με-
 10 τὰ πολλῆς συλλέγουσι τῆς ἀκριθείας. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς
 χρυσίον ἔψομεν ἀπὸ τῶν μετάλλων ἀνελόμενοι τῶν ἀποστο-
 λικῶν, οὐκ εἰς χωνευτήριον ἐμβάλλοντες, ἀλλ' εἰς τὴν διά-
 νοιαν τῆς ὑμετέρας ψυχῆς καθιέντες, οὐχὶ φλόγα ἀνακαίον-
 τες, ἀλλὰ τὸ πῦρ τοῦ πνεύματος ἀνάπιοντες, μετὰ ἀκριθείας
 15 καὶ τὰ μικρὰ ψήγματα ἀναλεγόμεθα. Εἰ γὰρ καὶ βραχεῖα
 ἢ ρῆσις, ἀλλὰ πολλὴ ἢ δύναμις· ἐπεὶ καὶ οἱ μαργαρίται οὐκ
 ἐν τῷ τοῦ σώματος ὄγκῳ, ἀλλ' ἐν τῷ κάλλει τὴν οἰκείαν εὐ-
 πορίαν ἔχουσιν, οὕτω καὶ τῶν θείων Γραφῶν ἢ ἀνάγνωσις.
 — Ἡ μὲν γὰρ ἔξωθεν παιδεύσις πολὺν ἀνελίτιουσα λῆρον, καὶ
 20 πολλὴν καταχέουσα τῶν ἀκροατῶν φλυαρίαν, κεναῖς τοὺς
 ἀκροατὰς ἀποπέμπει χερσί, καὶ οὐδὲν οὔτε μέγα οὔτε μικρὸν
 καρπωσαμένους καλόν· ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος χάρις οὐχ οὔ-
 τως, ἀλλὰ τὸναντίον ἅπαν διὰ μικρῶν ρημάτων πᾶσι τοῖς
 προσέχουσι φιλοσοφίαν ἐντίθησι· καὶ ἀρκεῖ ρῆμα πολλάκις
 25 ἐν λαβόντις ἐντεῦθεν, πάσης τῆς ζωῆς ἔχειν ἐφόδιον.

2. Ἐπεὶ οὖν ἰσοῦτος ὁ πλοῦτος, διεγείρωμεν ἑαυτούς,
 καὶ νηφούση τῇ διανοίᾳ τὰ λεγόμενα ὑποδεξώμεθα· καὶ γὰρ
 πρὸς πολὺν βλάβος τὸν λόγον καθεῖναι παρασκευάζομαι. Πολ-
 λοῖς γὰρ καὶ παρέλκειν ἔδοξεν ἡ παραίνεσις αὐτῆ, καὶ πε-
 30 ριτή τις εἶναι καὶ τοιαῦτα λέγουσι ρήματα· Οὐκ ἠδύνατο

ἀποκτήσουν ἀναριθμήτους θησαυρούς ὅσοι προσέχουν εἰς αὐτάς. Ἐὰς μὴ παρατρέχωμεν λοιπὸν οὔτε ὅσα χωρία τῶν Γραφῶν φαίνονται ὅτι εἶναι ἀπλᾶ εἰς τὸ νόημα· διότι καὶ αὐτὰ ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος προέρχονται· ἡ χάρις δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ποτὲ δὲν εἶναι μικρὰ καὶ ἄνευ ἀξίας, ἀλλὰ μεγάλη καὶ θαυμασία καὶ ἀνταξία τῆς μεγαλοδωρίας ἐκείνου πού τὴν ἔδωκεν. Ἐὰς μὴ ἀκούσωμεν λοιπὸν τὴν ὁμιλίαν αὐτὴν χωρὶς μεγάλην προσοχὴν, διότι καὶ ἐκεῖνοι πού ψήνουν χώματα πού ἔχουν μέταλλα, ὅταν τὰ βάλουν εἰς τὸ χωνευτήρι, δὲν παίρνουν μόνον τὰς μεγάλας ποσότητας τοῦ χρυσοῦ, ἀλλὰ μὲ πολλὴν προσοχὴν μαζεύουν καὶ τὰ μικρὰ κομματάκια. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἡμεῖς θὰ ψήσωμεν χρυσοῦ ἀπὸ τὰ μέταλλα τῶν ἀποστολικῶν περικοπῶν, θέτοντες ὄχι εἰς τὸ χωνευτήρι, ἀλλὰ εἰς τὴν κρίσιν τῆς ψυχῆς σας, καὶ ἀνάπτοντες ὄχι ὑλικὴν φωτιάν, ἀλλὰ τὴν φωτιάν τὴν πνευματικὴν, μὲ μεγάλην προσοχὴν ἅς μαζεύσωμεν καὶ τὰ μικρὰ κομματάκια. Διότι ἂν καὶ μικρὸν τὸ ρητόν, ὅμως ἔχει μεγάλην δύναμιν· καθόσον καὶ τὰ μαργαριτάρια δὲν ὀφείλουν τὴν ἀξίαν των εἰς τὸν ὄγκον των ἀλλὰ εἰς τὴν φυσικὴν των καλλονήν, τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν θείων Γραφῶν. Διότι ἡ μὲν ἐξωτερικὴ παιδεία⁵ ἐπειδὴ ἀσχολεῖται μὲ πολλὰς μωρολογίας καὶ προσφέρει εἰς τοὺς ἀκροατὰς αὐτῆς μεγάλην φλυαρίαν, στέλλει αὐτοὺς ὀπίσω μὲ ἄδεια χέρια, χωρὶς νὰ ἀπολαύσουν τίποτε οὔτε μικρὰν οὔτε μεγάλην ὠφέλειαν· ἡ χάρις ὅμως τοῦ Πνεύματος δὲν κάνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον, μὲ σύντομα λόγια εἰς ὅλους ὅσους προσέχουν ἐμβάλλει τὸν χριστιανικὸν τρόπον ζωῆς· καὶ ἀρκεῖ πολλὰς φορές ἓνα ρητόν πού ἔλαβον ἀπὸ ἐδῶ νὰ τὸ ἔχουν ἐφόδιον εἰς ὅλην των τὴν ζωὴν.

2. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι τόσον μέγας ὁ πλοῦτος τῆς Γραφῆς, ἅς προσέξωμεν καὶ ἅς ὑποδεχθῶμεν ὅσα θὰ εἴπωμεν μὲ καθαρὰν ψυχὴν, διότι ἐτοιμάζομαι νὰ ρίψω τὸν λόγον εἰς πολὺ βάθος. Καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ αὐτό, διότι εἰς πολλοὺς ἡ προτροπὴ αὐτὴ τοῦ ἀποστόλου ἐφάνη ἄσκοπος καὶ περιττή· καὶ λέγουν τὰ ἐξῆς: Δὲν ἤμποροῦσε μόνος

ἀφ' ἑαυτοῦ συνιδεῖν ὁ Τιμόθεος ὥτινι κεχοῆσθαι ἔδει, ἀλλ' ἀνέμεινε παρὰ τοῦ διδασκάλου μαθεῖν; Εἶτα ὁ διδάσκαλος οὐ μόνον ἐπέταξεν, ἀλλὰ καὶ γράμμασιν ἐναπέθετο, καθάπερ ἐν σιγήλῃ χαλκῇ, τῇ πρὸς αὐτὸν ἐγκολάφας ἐπιστολῇ· καὶ οὐκ
 5 ἠρυσθρίασεν ὑπὲρ τοιούτων ἐπιστεῖλαι δημοσίᾳ γράφων τῷ μαθητῇ; Ἰνα οὖν μάθῃς, ὅτι οὐ μόνον οὐ παρέλκει ἢ παραινεσις, ἀλλ' ἀναγκαία καὶ χρησιμωτάτη γέγονε, καὶ οὐχὶ Παύλου ἐστὶ τοῦτο, ἀλλὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, οὐ τὸ λεχθῆναι μόνον λέγω, ἀλλὰ καὶ τὸ γράμμασιν ἐντεθῆναι,
 10 καὶ πᾶσι τοῖς γίνεσθαι μέλλουσι διὰ τῆς ἐπιστολῆς παραδοθῆναι ταύτης, ἐπ' αὐτὴν θαδιοῦμαι λοιπὸν τὴν ἀπόδειξιν. Μετὰ γὰρ τῶν εἰρημένων κα' ἕτερον τοῦτο οὐκ ἔλατιον διαποροῦσί τινες, ζητοῦντες πρὸς ἑαυτοὺς τίνας ἕνεκεν συνεχώρησεν ὁ Θεὸς ἄνδρα τοσαύτην ἔχοντα παρρησίαν, οὐ τὰ
 15 ὁσιὰ καὶ τὰ λείψανα δαίμονας ἀπῆλυνεν, ἀρρωστίᾳ τοσαύτη περιπεσεῖν· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἐνόσει, ἀλλ' αἰεὶ, καὶ διηγεκῶς, καὶ ἐπαλλήλοις καὶ συνεχέσιν ἀρρωστίαις, οὐδὲ μικρὸν αὐτῷ παρεχούσαις ἀναπνεῖν. Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἐξ αὐτῶν τῶν τοῦ Παύλου ρημάτων· οὐ γὰρ εἶπε, διὰ τὴν ἀσθενείαν,
 20 ἀλλὰ «Διὰ τὰς ἀσθενείας», καὶ οὐδὲ ἀπλῶς ἀσθενείας ἀλλὰ τὸ συνεχὲς αὐτῶν δηλῶν ἔλεγε, «Τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας». Ἀκουέτωσαν ὅσοι μακροῶ παραδοθέντες νόσῳ δυσαναχειοῦσι καὶ ἀπαγορεύουσιν.

Οὐ τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ ζητούμενον μόνον, ὅτι ἅγιος ὢν ἐνόσει, καὶ οὕτως ἐνόσει συνεχῶς, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ κοινὰ τῆς οἰκουμένης ἦν ἐμπεπιστευμένος πράγματα. Εἰ μὲν γὰρ εἰς ἐκείνων ἦν τῶν εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἀνακεχωρηκότων, καὶ τῶν ἐπὶ τῆς ἐρημίας καλύβην πηξαμένων, καὶ τῶν ἀπράγμονα τοῦτον ἀνηρημένων θίον, οὐκ ἦν οὕτως ἄπορον
 30 τὸ ζητούμενον· τὸ δὲ εἰς μέσον προβεβλημένον, καὶ τοσοῦτων ἐκκλησιῶν ἐγκεχειρισμένον φροντίδας, καὶ πόλεις ὀλοκλήρους καὶ ἔθνη καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν μετὰ τοσαύτης διέποντα προθυμίας τε καὶ σπουδῆς, τῇ τῆς ἀρρωστίας ἀνάγκη

του ὁ Τιμόθεος νὰ καταλάβῃ τί ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιοῖ, ἀλλὰ ἐπερίμενε νὰ τὸ μάθῃ ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν του; Ἐπειτα ὁ διδάσκαλος ὄχι μόνον συνέστησεν αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔγραψεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν πρὸς αὐτόν, ὡς εἰς χαλκίνην στήλην· καὶ δὲν ἐντράπηκε νὰ γράψῃ εἰς τὸν μαθητὴν διὰ τοιαῦτα ζητήματα ποῦ θὰ ἐδιαβάζοντο δημοσίᾳ; Διὰ νὰ μάθῃς λοιπὸν ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἦτο περιττὴ ἡ σύστασις αὐτῆ, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἦτο ἀναγκαία καὶ χρησιμωτάτη, καὶ ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἔργον τοῦ Παύλου, ἀλλὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐλέχθη μόνον ἀλλὰ καὶ ἐγράφη εἰς τὴν ἐπιστολὴν, ὥστε νὰ γίνῃ γνωστὸν διὰ τῆς ἐπιστολῆς εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, μὲ αὐτὴν τὴν ἀπόδειξιν τώρα θὰ ἀσχοληθῶ. Διότι ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω πολλοὶ ἔχουν καὶ ἄλλην ὄχι μικρὰν ἀπορίαν, ζητοῦντες νὰ μάθουν, διατί ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς ἄνθρωπον μὲ τόσῃν παρρησίᾳ, τοῦ ὁποίου τὰ ὀστέα καὶ τὰ λείψανα ἐξεδίωκαν δαίμονας, νὰ πέσῃ εἰς τόσῃν ἀσθένειαν· διότι δὲν εἶχε κάποια ἀπλῆν καὶ προσωρινὴν ἀσθένειαν, ἀλλὰ ἦτο συνεχῶς ἀσθενὴς καὶ διαρκῶς, καὶ εἶχε συνεχεῖς καὶ ἀλλεπαλλήλους ἀσθενείας, ποῦ δὲν τὸν ἄφηναν οὔτε ὀλίγον νὰ ἀναπνεύσῃ. Ἀπὸ ποῦ φαίνεται τοῦτο; Ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ Παύλου· διότι δὲν εἶπε διὰ τὴν ἀσθενείαν σου, ἀλλὰ «διὰ τὰς ἀσθενείας σου» καὶ ὄχι ἀπλῶς ἀσθενείας, ἀλλὰ διὰ νὰ φανερώσῃ ὅτι ἦσαν συνεχεῖς εἶπε «τὰς συχνὰς ἀσθενείας σου». Ἄς ἀκούσουν τοῦτο ὅσοι, ἐπειδὴ ἠσθένησαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον, δυσανασχετοῦν καὶ ἀπελπίζονται.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ τὸ ζήτημα, ὅτι δηλαδὴ ἐνῶ ἦτο ἅγιος ἀσθενοῦσε, καὶ μάλιστα τόσο συχνά, ἀλλὰ ὅτι καὶ εἰς αὐτόν εἶχον ἐμπιστευθῆ τὰ κοινὰ πράγματα τῆς οἰκουμένης. Διότι ἂν ἦτο ἓνας ἐξ ἐκείνων ποῦ ἀνεχώρησαν διὰ τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν καὶ ἔστησαν εἰς τὴν ἔρημον τὴν καλύβαν των, καὶ ἐδιάλεξαν τὸν ἥσυχον αὐτὸν βίον, δὲν θὰ εἶχε καμμίαν ἀπορίαν τὸ πρᾶγμα· τὸ νὰ μένῃ ὅμως εἰς τὸ μέσον τοῦ κόσμου, καὶ νὰ ἔχῃ τὰς φροντίδας τόσον ἐκκλησιῶν, καὶ νὰ κυβερνᾷ πόλεις ὀλοκλήρους καὶ ἔθνη καὶ ὅλην τὴν οἰκουμένην μὲ προθυμίαν, νὰ παραδοθῆ εἰς

παραδοθῆναι, τοῦτό ἐστι τὸ μάλιστα πάντων ἱκανὸν θορυβῆ-
 σαι τὸν μὴ προσέχοντα. Εἰ γὰρ καὶ μὴ δι' ἑαυτὸν, διὰ γ'
 οὖν τοὺς ἄλλους ὑγιαίνειν αὐτὸν ἐχοῖν. Στρατηγὸς ἦν ἄ-
 ριστος· πόλεμος αὐτῷ συγκεκρότητο, φησὶν, οὐχὶ πρὸς τοὺς ἀπί-
 5 στους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς δαίμονας, καὶ πρὸς αὐτὸν
 τὸν διάβολον· μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος οἱ πολέμιοι πάν-
 τες ἐπέκειντο, διασπῶντες τὸ στρατιόπεδον, καὶ αἰχμαλωτίζον-
 τες· οὗτος δ' ἠδύνατο μυρίους ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπαναγαγεῖν,
 καὶ ἠσθένει. Εἰ γὰρ καὶ μηδεμία, φησὶν, ἕτερα βλάβη τοῖς
 10 πράγμασιν ἀπὸ τῆς ἀρρωστίας ἐγίνετο, τοῦτο μόνον ἱκανὸν
 ἦν τοὺς πιστοὺς ὀκνηροτέρους καὶ ραθυμοτέρους ποιῆσαι. Εἰ
 γὰρ στρατιῶται τὸν στρατηγὸν τὸν ἑαυτῶν ὄρωντες τῇ κλίνῃ
 προσδεδεμένον, ὀκνηρότεροι γίνονται καὶ πρὸς τὴν μάχην
 ραθυμότεροι· πολλῷ μᾶλλον εἰκὸς ἦν, καὶ τοὺς πιστοὺς τότε
 15 τὸν διδάσκαλον ὄρωντας τὸν ἰσαυτὰ σημεῖα ἐργασάμενον συνε-
 χῶς ἀρρωστοῦντα, καὶ τὸ σῶμα κάμνοντα, ἀνθρώπινόν τι πα-
 θεῖν. Οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι οἱ διαποροῦντες
 ζητοῦσι· τίνος γὰρ ἕνεκεν πάλιν οὔτε αὐτὸς ἑαυτὸν, οὔτε ὁ δι-
 δάσκαλος αὐτοῦ οὔτω διακείμενον ἐθεράπευσεν; ἀλλὰ νεκροὺς
 20 μὲν ἤγειρον, καὶ δαίμονας ἀπήλανον, καὶ θανάτου μετὰ πε-
 ριουσίας ἐκράτουν, σῶμα δὲ ἐν ἠσθενηκὸς οὐ διώρθωσαν, ἀλλ'
 ἐν ἀλλοτριῶσι σώμασι καὶ ζῶντες καὶ τετελευτηκότες ἰσαυτὴν
 ἐπιδεδειγμένοι δύναμιν, στόμαχον καταπεσόνα οὐκ ἀνέστη-
 σαν· καὶ τὸ δὴ μείζον, ὅτι οὐκ αἰσχύνεται Παῦλος οὐδὲ ἐρυ-
 25 θριᾶ μετὰ ἰσαυτὰ καὶ τηλικαῦτα σημεῖα, ἃ καὶ διὰ ψιλοῦ
 ρήματος ἐπεδείκνυτο, Τιμοθέῳ γράφων ἐπὶ τὴν ἀπὸ τῆς οἰ-
 νοποσίας καταφυγεῖν θεραπείαν. Οὐχ ὅτι τὸ πίνειν οἶνον αἰ-
 σχρόν, μὴ γένοιτο· αἰρεικῶν γὰρ ταῦτα παραγγέλματα· ἀλλ'
 ὅτι οὐκ ἐνόμιζεν αἰσχύνῃ εἶναι τὸ μὴ δύνασθαι χωρὶς τῆς
 30 ἐκείνου βοηθείας διορθώσασθαι νενοσηκὸς ἐν μέλος. Ἄλλ' ὅ-

τὸν περιορισμὸν τῆς ἀσθενείας, αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο πού περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλο προξενεῖ σύγχυσιν εἰς ἐκεῖνον πού δὲν βλέπει βαθύτερα. Διότι ἂν ὄχι διὰ τὸν ἑαυτὸν του, τουλάχιστον διὰ τοὺς ἄλλους ἔπρεπε νὰ ὑγιαίνῃ. Ἦτο ἄριστος στρατηγός· εἶχε κηρύξει πόλεμον ὄχι μόνον ἐναντίον τῶν ἀπίστων, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῶν δαιμόνων καὶ αὐτοῦ τοῦ διαβόλου· τοῦ ἐπετίθεντο οἱ ἐχθροὶ μὲ μεγάλην μανίαν, διασκορπίζοντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες τὸ στρατόπεδον· αὐτὸς ἤμποροῦσε νὰ ἐπαναφέρῃ πάρα πολλοὺς εἰς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅμως ἦτο ἀσθενής. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη καμμία ἄλλη, λέγει, ζημία δὲν ἐγίνετο ἀπὸ τὴν ἀσθένειάν του εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, αὐτὴ μόνη ἦτο ἰκανὴ νὰ κάμῃ τοὺς πιστοὺς πρὸ ὀκνηροὺς καὶ πρὸ ραθύμους. Ἐπειδὴ, ἂν οἱ στρατιῶται, ὅταν βλέπουν τὸν στρατηγὸν τοὺς δεμένον εἰς τὸ κρεβάτι λόγῳ ἀσθενείας, γίνονται πρὸ ὀκνηροὶ καὶ πρὸ ράθυμοι διὰ τὴν μάχην, πολὺ περισσότερον ἦτο φυσικὸν καὶ οἱ πιστοὶ τότε, βλέποντες τὸν διδάσκαλον πού εἶχε κάνει τόσα θαύματα, συνεχῶς νὰ ἀσθενῇ καὶ νὰ ὑποφέρῃ, νὰ πάθουν κάτι τὸ ἀνθρώπινον. "Ὅχι μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ζητοῦν νὰ μάθουν αὐτοὶ πού προβάλλουν τὰς ἀπορίας αὐτάς· διὰ ποῖον λόγον πάλιν οὔτε ὁ ἴδιος δὲν ἐθεράπευε τὸν ἑαυτὸν του, οὔτε ὁ διδάσκαλός του, ἀφοῦ εὕρισκετο εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν; καὶ ἐνῶ ἀνέσταινον νεκροὺς καὶ ἐξεδίωκον δαίμονας καὶ ἦσαν κύριοι τοῦ θανάτου μὲ μεγάλην δύναμιν, ἓνα ἀσθενὲς σῶμα δὲν ἐθεράπευσαν, ἀλλὰ εἰς ξένα σώματα καὶ ζῶντες καὶ μετὰ τὸν θάνατόν τους ἔδειξαν ὅτι ἔχουν μεγάλην δύναμιν, ἓνα στομάχι ἀσθενὲς δὲν ἐθεράπευσαν· καὶ τὸ σπουδαιότερον, ὅτι δὲν ἐντρέπεται καὶ δὲν κοκκινίζει ὁ Παῦλος ὕστερα ἀπὸ τόσα καὶ μεγάλα θαύματα, πού ἔκαμε μὲ ἓνα ἀπλοῦν λόγον, γράφων πρὸς τὸν Τιμόθεον καταφεύγει εἰς τὴν διὰ τῆς οἰνοποσίας θεραπείαν τοῦ στομάχου. "Ὅχι διότι τὸ νὰ πίνῃ κανεὶς κρασὶ εἶναι κακὸν πρᾶγμα, κάθε ἄλλο· αὐτὰ εἶναι λόγια τῶν αἰρετικῶν· ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν ἐθεώρει ἐντροπὴν τὸ νὰ μὴ ἤμπορῇ χωρὶς βοήθειαν τοῦ κρασιοῦ νὰ θεραπεύσῃ ἓνα ἄρρωστον μέλος τοῦ σώματος. Τόσον μακρὰ ἦτο ἀπὸ τέτοιας

μῶς ἰσοοῦτιον ἀπέσχευ ἀισχυνθῆναι ἐπὶ ἰούτω, ὃ καὶ τοῖς
 μετὰ ταῦτα πᾶσι δῆλον αὐτὸ ἐποίησεν. Ἴδετε πρὸς πόσον βά-
 θος καιηγάγομεν τὸν λόγον; πῶς τὸ δοκοῦν μικρὸν εἶναι, μυ-
 ρίων γέμει ζητημάτων; Φέρε οὖν καὶ τὴν λύσιν ἐπαγάγωμεν.
 5 Διὰ γὰρ τοῦτο πρὸς πολὺ βάθος κατέβημεν, ἵνα διεγείραν-
 τες ὑμῶν τὴν διάνοιαν, ἐν ἀσφαλεῖ τὰ νοήματα ἀποδώμεθα.

3. Συγχωρήσατε δέ μοι, πρὶν ἢ τὴν λύσιν τοῖς ζητήμασι
 τούτοις ἐπαγαγεῖν, εἰπεῖν τι περὶ τῆς ἀρειῆς τοῦ Τιμοθέου,
 καὶ τῆς τοῦ Παύλου κηδεμονίας. Τί γὰρ ἐκείνου φιλοσοφιο-
 10 γότερον γέγονεν, ὃς ἐκ ἰσοοῦτιου διασιτήματος ὦν καὶ ἰσο-
 οῦτοις κυκλούμενος πράγμασιν, ὑπὲρ τῆς ὑγείας τοῦ στομά-
 χου τοῦ μαθητοῦ ἰσοαύτην ἐποιεῖτο πρόνοιαν, καὶ μετὰ ἀκρι-
 βείας ἐπέσειλλεν ὑπὲρ τῆς τοῦ νοσήματος διορθώσεως;

Τί δὲ τῆς ἀρειῆς ἴσον τῆς Τιμοθέου; Οὕτως ὑπερεώρα
 15 τρυφῆς, καὶ κατεγέλα πολυτελοῦς τραπέζης, ὡς καὶ εἰς ἀ-
 σθένειαν ἐμπεσεῖν ἐκ τῆς ἄγαν σκληραγωγίας καὶ ἐπιτετα-
 μένης νησιείας. Ὅτι γὰρ οὐ φύσει τοιοῦτος ἦν, ἀλλ' ὑπὸ νη-
 σιείας καὶ ὑδροποσίας τοῦ στομάχου κατέβαλε τὴν ἰσχύν, αὐ-
 τοῦ τοῦ Παύλου μετ' ἀκριβείας τοῦτο δηλοῦντος ἀκούσατε.
 20 Οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπεν, «Οἶνω ὀλίγω χρῶ» ἀλλὰ πρότερον εἶ-
 πών, «Μηκέτι ὑδροπότει», τότε τὴν τῆς οἰνοποσίας προσέθη-
 κε συμβουλήν. Τὸ δέ, μηκέτι, δηλοῦντος ἦν, ὅτι μέχρι τότε
 ὑδροπότει, καὶ διὰ τοῦτο γέγονεν ἀσθενής. Τίς οὖν οὐκ ἂν
 ἐκπλαγείη τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀκριβείαν; Αὐτῶν
 25 ἐπελάβειο ἰῶν οὐρανῶν, πρὸς τὸ τῆς ἀρειῆς ἄκρον ἤλασε
 καὶ ταῦτα ὁ διδάσκαλος αὐτῷ μαρτυρεῖ οὕτω λέγων· «Ἐπεμψα
 ὑμῖν Τιμόθεον, ὃς ἐστὶ τέκνον μου ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν ἐν
 Κυρίῳ». Ὅτιαν δὲ Παῦλος αὐτὸν καλεῖ τέκνον καὶ τέκνον
 πιστὸν καὶ ἀγαπητὸν, ἀρκεῖ τὰ ῥήματα ταῦτα ἅπασαν αὐτοῦ

σκέψεις ἐντροπῆς, ὥστε καὶ εἰς ὄλους τοὺς μεταγενεστέ-
ρους ἐφάνερωσε τοῦτο διὰ τῆς ἐπιστολῆς. Εἶδατε εἰς πόσον
βάθος ἐρρίψαμεν τὸν λόγον; Πῶς ἐκεῖνο πού φαίνεται ὅτι
εἶναι μικρόν, εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ ἀναρίθμητα ζητήματα;
Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς δώσωμεν καὶ τὴν λύσιν των. Διότι δι' αὐ-
τὸν τὸν λόγον κατέβημεν εἰς πολὺ μέγαν βάθος, ὥστε,
ἀφοῦ ἀνυψώσωμεν τὴν διάνοιάν σας, νὰ ἐξακριβώσωμεν μὲ
ἀσφάλειαν τὰ νοήματα.

3. Ἐπιτρέπατέ μου, προτοῦ ἔλθω εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν
ζητημάτων αὐτῶν, νὰ εἰπῶ κάτι διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ Τιμο-
θέου, καὶ τὴν φροντίδα τοῦ Παύλου περὶ αὐτοῦ. Διότι ποῖος
ὕπῆρξε φιλοσοργώτερος ἀπὸ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἂν καὶ ἦτο
τόσον μακρῶν καὶ εὐρίσκετο μέσα εἰς τόσας φροντίδας,
ἐφρόντιζε τόσον πολὺ διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ στομάχου τοῦ μα-
θητοῦ καὶ ἔγραφε μὲ μεγάλην λεπτομέρειαν διὰ τὴν ἐξά-
λειψιν τοῦ νοσήματος;

Τί δὲ εἶναι δυνατὸν νὰ φθάσῃ τὴν ἀρετὴν τοῦ Τιμοθέου;
Τόσον πολὺ ἐπεριφρονοῦσε τὴν καλοπέρασιν καὶ δὲν ἔδιδε
σημασίαν εἰς τὰ πολυτελῆ φαγητά, ὥστε ἐκ τῆς πολὺ με-
γάλης σκληραγωγίας καὶ τῆς αὐστηρᾶς νηστείας νὰ ἀσθε-
νήσῃ. Ὅτι δὲ δὲν ἦτο ἐκ φύσεως τέτοιος, ἀλλὰ ἐκ τῆς νη-
στείας καὶ τῆς ὑδροποσίας ἐβλάψε τὸ στομάχι του, ἀκούσα-
τε τὸν Παῦλον πῶς μὲ ἀκρίβειαν τὸ φανερώνει. Διότι δὲν
εἶπεν ἀπλῶς «νὰ χρησιμοποιοῦς ὀλίγον οἶνον» ἀλλ' ἀφοῦ
προηγουμένως εἶπε «νὰ μὴ πίνῃς πλέον νερὸν» τότε προσέ-
θεσε τὴν συμβουλήν τῆς οἰνοποσίας. Ἡ δὲ λέξις πλέον ἐ-
φανέρωνεν ὅτι μέχρι τότε ἔπινε νερὸν καὶ διὰ τοῦτο ἡσθέ-
νησεν. Ποῖος δὲν θὰ ἐκπλαγῇ μὲ τὸν χριστιανικὸν του βίον
καὶ τὴν ἐγκράτειάν του; Εἰς αὐτοὺς τοὺς οὐρανοὺς ἔφθα-
σε καὶ εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἀρετῆς· καὶ αὐτὰ μαρτυ-
ρεῖ περὶ αὐτοῦ ὁ διδάσκαλός του λέγων· «Ἔστειλα εἰς σᾶς
τὸν Τιμόθεον πού εἶναι τέκνον μου ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν
ἐν Κυρίῳ»⁶. Ὅταν δὲ ὁ Παῦλος ὀνομάζῃ αὐτὸν τέκνον καὶ
μάλιστα τέκνον πιστὸν καὶ ἀγαπητὸν, ἀρκοῦν αἱ λέξεις αὐ-
ταὶ νὰ φανερώσουν ὅλην τὴν ἀρετὴν του. Διότι αἱ κρίσεις
τῶν ἀγίων δὲν γίνονται διὰ νὰ εὐχαριστήσουν ἢ νὰ δυσα-

δεῖξαι τὴν ἀρετὴν. Αἱ γὰρ τῶν ἀγίων κρίσεις οὐ πρὸς χάριν,
 οὐδὲ πρὸς ἀπέχθειαν γίνονται, ἀλλὰ πάσης εἰσὶν ἀπηλλαγμέ-
 ναι προλήψεως. Οὐκ ἦν οὕτω ζηλωτὸς ὁ Τιμόθεος, εἰ Παύ-
 λου τέκνον ἦν φύσει, ὡς ἐστὶ θαυμασιὸς νῦν, ὅτι κατὰ σάρκα
 5 μηδὲν αὐτῷ προσήκων, διὰ τῆς κατὰ τὴν εὐλάβειαν συγγενείας
 εἰς τὴν υἰοθεσίαν εἰσήγαγεν ἑαυτὸν τὴν ἐκείνου, μετὰ ἀκρι-
 βείας τοὺς χαρακτῆρας τῆς ἐκείνου φιλοσοφίας διασώζων ἐν
 ἅπασιν. Καθάπερ γὰρ μόσχος ταύρω συμβεβλημένος, οὕτω τὸν
 ζυγὸν εἴλκε μετ' αὐτοῦ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, καὶ οὐδὲν
 10 ἠλατιοῦτο διὰ τὴν ἡλικίαν, ἀλλ' ἡ προθυμία ἀμιλλᾶσθαι τοῖς
 τοῦ διδασκάλου πόνοις αὐτὸν παρεσκεύαζε. Καὶ τούτων πάλιν
 μάρτυς αὐτὸς ὁ Παῦλος, οὕτω λέγων «Μηδεὶς οὖν αὐ-
 τὸν ἐξουθενήσῃ· τὸ γὰρ ἔργον Κυρίου ἐργάζεται, ὡς καὶ γὰρ». *Εἶδες*
πῶς ἀπαράλλακτον αὐτῷ μαρτυρεῖ σπουδὴν; Εἶτα
 15 ἵνα μὴ νομισθῇ χάριτι ταῦτα λέγειν, αὐτοὺς τοὺς ἀκροατὰς
 ποιεῖται μάρτυρας τῆς τοῦ παιδὸς ἀρετῆς, οὕτω λέγων «Τὴν
 δὲ δοκιμὴν αὐτοῦ γινώσκετε, ὅτι ὡς πατέρα τέκνον, οὕτω
 σὺν ἐμοὶ ἐδούλευσεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, πείραν ὑμεῖς εἰλή-
 φαιτε τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ, καὶ τῆς δοκίμου ψυχῆς». Ἄλλ' ὅ-
 20 μως πρὸς τοσοῦτον ὕψος κατορθωμάτων ἀνεληθῶν οὐδὲ οὐ-
 τως ἐθάρρει, ἀλλ' ἐναγώνιος ἦν καὶ περιδεής· διὸ καὶ μετ'
 ἀκριβείας ἐνήσιτευε, καὶ οὐκ ἔπαυε τοῦτο τὸ τῶν πολλῶν,
 οἱ δέκα μόνον, ἢ καὶ εἴκοσι μῆνας νησιεῖα παρεσχηκότες ἐ-
 αυτοὺς, εὐθὲως ἅπαντα καταλύουσιν. Ἄλλ' ἐκεῖνος οὐδὲν
 25 τοιοῦτον ἔπαθεν, οὐδὲ εἶπέ τι τοιοῦτον πρὸς ἑαυτὸν· *Τί μοι*
νησιεῖας χρεῖα λοιπόν; Περιεγενόμην, ἐκράτησα τῶν ἐπι-
θυμιῶν, ἐνέκρωσά μου τὸ σῶμα, δαίμονας ἐφόβησα, τὸν
διάβολον ἀπήλασα, νεκροὺς ἀνέσιτῃσα, λεπροὺς ἐκάθησα, ταῖς
ἀντικειμέναις δυνάμεσιν εἰμι φοβερός· τί μοι νησιεῖας
 30 *δεῖ λοιπόν, καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀσφαλείας;*

Οὐδὲν τοιοῦτον οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν, ἀλλ' ὅσω μυ-
 ρίων ἔγεμε κατορθωμάτων, τοσοῦτον μᾶλλον ἐδεδίει καὶ ἔ-
 τρεμε· καὶ ταύτην παρὰ τοῦ διδασκάλου τὴν φιλοσοφίαν ἐ-

7. Α' Κορ. 16, 10.

8. Φιλιπ. 2, 22.

ρεστήσουν, ἀλλὰ εἶναι ἀπηλλαγμένοι κάθε μεροληψίας. Δὲν θὰ ἦταν τόσο ἀξιοζήλευτος ὁ Τιμόθεος, ἐὰν ἦτο φυσικὸν τέκνον τοῦ Παύλου, ὅσον εἶναι τώρα ἀξιοθαύμαστος, διότι ἂν καὶ καμμίαν σαρκικὴν συγγένειαν δὲν εἶχε μετ' αὐτοῦ, διὰ τῆς συγγενείας, τὴν ὁποίαν φέρει ἡ ἀρετὴ, ἔθεσεν τὸν ἑαυτόν του εἰς τὴν υἰοθεσίαν ἐκείνου, φυλάττων εἰς ὅλα μὲ ἀκρίβειαν τοὺς χαρακτῆρας τῶν τρόπων τῆς ζωῆς ἐκείνου. Διότι σὰν μοσχάρι ζευγαρωμένο μὲ ταῦρον ἔτσι ἔσυρε τὸν ζυγὸν μαζὶ μὲ τὸν Παῦλον εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἴκουμένης καὶ καθόλου δὲν ἐκάμπτετο λόγῳ τῆς ἡλικίας, ἀλλὰ ἡ προθυμία του τὸν ἔκανε νὰ ἀμλληῖται μὲ τοὺς κόπους τοῦ διδασκάλου. Καὶ αὐτὰ πάλιν ὁ Παῦλος τὰ φανερώνει λέγων τὰ ἑξῆς· «Κανεῖς λοιπὸν νὰ μὴ τὸν περιφρονήσῃ· διότι ἐργάζεται τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου ὅπως καὶ ἐγώ»⁷. Εἶδες πῶς μαρτυρεῖ ὅτι εἶχε τὴν ἰδίαν μὲ αὐτὸν προθυμίαν; Ἔπειτα διὰ νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι αὐτὰ εἶναι μόνον λόγια, ἐπικαλεῖται ὡς μάρτυρας τῆς ἀρετῆς τοῦ τέκνου του τοὺς ἀκροατὰς λέγων τὰ ἑξῆς· «Ἐεῦρετε τὴν δοκιμασμένην ἀξίαν του, διότι σὰν παιδὶ μὲ τὸν πατέρα του ὑπηρέτησε μαζὶ μου εἰς τὸ εὐαγγέλιον, ἐλάβετε σεῖς πείραν τῆς ἀρετῆς του καὶ τῆς δοκιμασμένης ψυχῆς του»⁸. Ὅμως ἂν καὶ ἔφθασεν εἰς τόσο ὕψος κατορθωμάτων, δὲν εἶχε θάρρος εἰς τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ κατείχετο ἀπὸ ἀγωνίαν καὶ φόβον· δι' αὐτὸ καὶ μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν ἐνήστευε καὶ δὲν ἔπαθεν ὅτι οἱ πολλοί, οἱ ὁποῖοι μόνον δέκα ἢ εἴκοσι μῆνας, ἀφοῦ παραδοθοῦν εἰς τὴν νηστείαν, ἀμέσως καταλύουν ὅλα. Ἐκεῖνος ὅμως δὲν ἔπαθε τίποτε ἀπ' αὐτά, οὔτε εἶπε κάτι τέτοιον εἰς τὸν ἑαυτόν του· τί ἀνάγκην ἔχω λοιπὸν τῆς νηστείας; Ἔγινα ἀνώτερος, ἐνίκησα τὰς ἐπιθυμίας, ἐνέκρωσα τὸ σῶμα μου, ἐφόβησα δαίμονας, ἔδιωξα τὸν διάβολον, ἀνέστησα νεκρούς, λεπρούς ἐκαθάρισα, εἰς τὰς ἀντιπάλους δυνάμεις εἶμαι φοβερός· τί μοῦ χρειάζεται λοιπὸν ἡ νηστεία καὶ ἡ ὠφέλειά της;

Τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶπεν, οὔτε διανοήθη, ἀλλ' ὅσον πολλὰ κατορθώματα ἀρετῆς εἶχε, τόσο περισσότερον ἐφοβεῖτο καὶ ἔτρεμε· καὶ αὐτὸ τὸ ἐμάθαινε ἀπὸ τὸ παράδειγμα

μάνθανε. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος εἰς τρίτον ἄρπαγεις οὐρανόν, καὶ εἰς παράδεισον ἀπενεχθεὶς, καὶ ἀκούσας ῥήματα ἄρρητα, καὶ μυστηρίων κοινωνήσας τοιούτων, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐπιδραμὼν καθάπερ τις ὑπόπιερος, Κορινθίοις ἐπι-
 5 σιέλλων ἔλεγε· «Φοβοῦμαι μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς δόκιμος γένωμαι». Εἰ δὲ Παῦλος φοβεῖται μετὰ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα καιροθώματα, ὃ δυνηθεὶς εἰπεῖν, ὅτι «Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ», πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς δεδοικέναι χρῆ, καὶ τοσοῦτῳ μᾶλλον, ὅσῳπερ ἂν ὦμεν πολλὰ
 10 συνειληχότες καιροθώματα. Καὶ γὰρ ὁ διάβολος ἀγριώτερος τότε γίνεται, τότε ἐκθηριοῦται πλέον, ὅταν ἴδῃ μετ' ἐπιμελείας ἡμᾶς τὸν ἑαυτῶν οἰκονομοῦντας θίον· ὅταν ἴδῃ τὰ φορτία τῆς ἀρετῆς συγκείμενα, καὶ πολλὴν ὄντα τὸν ὄγκον, τότε σπουδάζει χαλεπώτερον ἐργάσασθαι τὸ ναυάγιον.

15 Ὁ μὲν γὰρ εὐτελής καὶ ἀπερριμμένος, καὶ ὑποσκελισθῆ, καὶ καταπέση, οὗ τοσαύτην τῷ κοινῷ φέρει τὴν βλάβην· ὁ δὲ ὡσπερ ἐν ὕψει τινὶ τῆς ἀρετῆς κορυφῆ μετὰ πολλῆς τῆς περιφανείας ἐσιώσ, καὶ πᾶσι δῆλος καὶ γνώριμος ὢν, καὶ παρὰ πάντων θαυμαζόμενος, ὅταν ἐπηρεασθεὶς καταπέση, μεγάλην
 20 τὴν πιῶσιν καὶ τὴν ζημίαν ἐργάζεται· οὐχ ὅτι μόνον ἐξ ὕψους κατέπεσεν, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλοὺς ραθυμοτέρους ἐποίησε τῶν πρὸς αὐτὸν βλέπόντων. Καὶ καθάπερ ἐν σώματι, μέλους μὲν ἐτέρου διαφθαρέντος, οὗ πολλὴ ἡ βλάβη, τῶν δὲ ὀφθαλμῶν πηρωθέντων, ἢ τῆς κεφαλῆς παραβλαθείσης, ὅλον τὸ
 25 σῶμα ἄχρηστον γίνεται· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων, καὶ μεγάλα καιροθωκότων ἐστὶν εἰπεῖν. Ὅταν ἐκεῖνοι σθεσθῶσιν, ὅταν κηλιδά τινὰ προστριφῶσιν, ὀλόκληρον καὶ ἀφόρητον τῷ λοιπῷ σώματι τὴν βλάβην φέρουσι.

4. Ταῦτα οὖν ἅπαντα ὁ Τιμόθεος εἰδὼς, πανταχόθεν ἑαυ-
 30 τὸν ἠσφαλίξει· ἤδει γὰρ ὅτι χαλεπὸν ἢ νεότης, ὅτι εὐρίπιστον, εὐεξαπάτητον, εὐόλισθον, καὶ σφοδροτέρου δεῖται τοῦ

τοῦ διδασκάλου του. Διότι καὶ ἐκεῖνος ἂν καὶ ἠρπάγη μέχρι τὸν τρίτον οὐρανὸν καὶ μετεφέρθη εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἤκουσε λόγια ἀκατανόητα καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τοιαῦτα μυστήρια καὶ περιώδευσεν ὅλον τὸν κόσμον ὡς νὰ εἶχε φτερά, γράφων πρὸς τοὺς Κορινθίους ἔλεγε· «Φοβοῦμαι μήπως, ἐνῶ ἐκήρυξα εἰς τοὺς ἄλλους καὶ ἐσώθησαν, ἀποδοκιμασθῶ ἀπὸ τὸν Θεόν»⁹. Ἐὰν δὲ ὁ Παῦλος μετὰ ἀπὸ τέτοια καὶ τόσον μεγάλα κατορθώματα φοβᾶται, αὐτὸς ποῦ ἠμπόρεσε νὰ εἰπῆ ὅτι «ὁ κόσμος δι' ἐμὲ εἶναι σταυρωμένος καὶ ἐγὼ διὰ τὸν κόσμον»¹⁰, πολὺ περισσότερον ἐμεῖς πρέπει νὰ φοβούμεθα καὶ μάλιστα τόσον πολὺ ὅσον περισσότερα ἔργα ἀρετῆς ἔτυχε νὰ κάμωμεν. Διότι ὁ διάβολος τότε γίνεται πῶς ἄγριος καὶ ἀποθηριώνεται περισσότερον, ὅταν μᾶς ἰδῆ νὰ προσέχωμεν πολὺ τὸν ἑαυτὸν μας. Ὅταν ἰδῆ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς νὰ εἶναι πολλὰ καὶ μεγάλα, τότε καταβάλλει μεγάλην προσπάθειαν, ὥστε νὰ κάμη τὸ ναυάγιον φοβερόν.

Διότι ἐκεῖνος ποῦ εἶναι εὐτελής καὶ ὀλίγον γνωστὸς εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ ἂν ὑποσκελισθῆ ἀπὸ τὸν διάβολον καὶ καταπέση ἠθικῶς, δὲν φέρει τόσον μεγάλην βλάβην εἰς αὐτήν· ἐκεῖνος ὅμως ποῦ εἶναι εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀρετῆς καὶ εἶναι πασίγνωστος καὶ περίβλεπτος καὶ θαυμάζεται ἀπὸ ὅλους, ὅταν πέση, ἀφοῦ ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὸν διάβολον, ἢ πτώσις του καὶ ἡ ζημία εἰς τὴν κοινωνίαν εἶναι μεγάλη· ὄχι μόνον ἐπειδὴ ἔπεσεν ἀπὸ μεγάλο ὕψος, ἀλλὰ καὶ διότι ἔκαμε πολλοὺς ποῦ ἀπέβλεπαν εἰς αὐτὸν ραθυμοτέρους. Καὶ ὅπως εἰς τὸ σῶμα, ὅταν ὑποστῆ βλάβην κάποιο μέλος του, δὲν εἶναι μεγάλη ἡ ζημία, ὅταν ὅμως ὑποστοῦν βλάβην τὰ μάτια, ἢ τὸ κεφάλι γίνεται ἄχρηστον ὀλόκληρον τὸ σῶμα· τὸ ἴδιο ἠμποροῦμεν νὰ εἰποῦμεν ὅτι συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς ἀγίους ποῦ ἔκαμαν μεγάλα κατορθώματα ἀρετῆς. Ὅταν σβῆσῃ τὸ φῶς τῆς ἀρετῆς τους, ὅταν λερώσουν τὴν ψυχὴν τους, βλάπτουν εἰς μεγάλον βαθμὸν ὀλόκληρον τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας.

4. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅλα αὐτὰ τὰ ἐγνώριζεν ὁ Τιμόθεος, ἀπὸ παντοῦ ἐφρόντιζε νὰ ἐξασφαλίζῃ τὸν ἑαυτὸν του διότι ἐγνώριζεν ὅτι εἶναι δύσκολον νὰ συγκρατηθῆ ἢ νεότης, ὅτι εἶναι ἄστατος, ὅτι εὐκόλα ἐξαπατᾶται, εὐκόλα παρασύρεται,

μάνθανε. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος εἰς τρίτον ἄρπαγεις οὐρανόν, καὶ εἰς παράδεισον ἀπενεχθεῖς, καὶ ἀκούσας ῥήματα ἄρρητα, καὶ μυστηρίων κοινωνήσας τοιούτων, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐπιδραμὼν καθάπερ τις ὑπόπιερος, Κορινθίοις ἐπι-
 5 σιέλλων ἔλεγε· «Φοβοῦμαι μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς δόκιμος γένωμαι». Εἰ δὲ Παῦλος φοβεῖται μετὰ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα κατορθώματα, ὁ δυνηθεῖς εἰπεῖν, ὅτι «Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ», πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς δεδοικέναι χρή, καὶ τοσοῦτῳ μᾶλλον, ὅσῳπερ ἂν ὦμεν πολλὰ
 10 συνειληχότες κατορθώματα. Καὶ γὰρ ὁ διάβολος ἀγριώτερος τότε γίνεται, τότε ἐκθηριοῦται πλέον, ὅταν ἴδῃ μετ' ἐπιμελείας ἡμᾶς τὸν ἑαυτῶν οἰκονομοῦντας θίον· ὅταν ἴδῃ τὰ φορτία τῆς ἀρετῆς συγκείμενα, καὶ πολὺν ὄντα τὸν ὄγκον, τότε σπουδάζει χαλεπώτερον ἐργάσασθαι τὸ ναυάγιον.

15 Ὁ μὲν γὰρ εὐτελής καὶ ἀπερριμμένος, καὶ ὑποσκελιοθῆ, καὶ καταπέση, οὐ τοσαύτην τῷ κοινῷ φέρει τὴν βλάβην· ὁ δὲ ὡσπερ ἐν ὕψει τινὶ τῆ τῆς ἀρετῆς κορυφῇ μετὰ πολλῆς τῆς περιφανείας ἐσιώσ, καὶ πᾶσι δῆλος καὶ γνώριμος ὢν, καὶ παρὰ πάντων θαυμαζόμενος, ὅταν ἐπηρεασθεῖς καταπέση, μεγάλην
 20 τὴν πῶσιν καὶ τὴν ζημίαν ἐργάζεται· οὐχ ὅτι μόνον ἐξ ὕψους κατέπεσεν, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλοὺς ραθυμοτέρους ἐποίησε τῶν πρὸς αὐτὸν βλέπόντων. Καὶ καθάπερ ἐν σώματι, μέλους μὲν ἐτέρου διαφθαρέντος, οὐ πολλὴ ἡ βλάβη, τῶν δὲ ὀφθαλμῶν πηρωθέντων, ἢ τῆς κεφαλῆς παραβλαβείσης, ὅλον τὸ
 25 σῶμα ἄχρησιον γίνεται· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων, καὶ μεγάλα κατορθωμάτων ἐστὶν εἰπεῖν. Ὅταν ἐκεῖνοι σθεσθῶσιν, διὰ κηλιδά τινα προσιρίψωνται, ὀλόκληρον καὶ ἀφόρητον τῷ λοιπῷ σώματι τὴν βλάβην φέρουσι.

4. Ταῦτα οὖν ἅπαντα ὁ Τιμόθεος εἰδώς, πανταχόθεν ἑαυ-
 30 τὸν ἠσφαλίξει· ἦδει γὰρ ὅτι χαλεπὸν ἡ νεότης, ὅτι εὐρίπιστον, εὐεξαπάτητον, εὐόλιστον, καὶ σφοδροτέρου δεῖται τοῦ

τοῦ διδασκάλου του. Διότι καὶ ἐκεῖνος ἂν καὶ ἠρπάγη μέχρι τὸν τρίτον οὐρανὸν καὶ μετεφέρθη εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἤκουσε λόγια ἀκατανόητα καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τοιαῦτα μυστήρια καὶ περιώδευσεν ὅλον τὸν κόσμον ὡς νὰ εἶχε φτερά, γράφων πρὸς τοὺς Κορινθίους ἔλεγε· «Φοβοῦμαι μήπως, ἐνῶ ἐκήρυξα εἰς τοὺς ἄλλους καὶ ἐσώθησαν, ἀποδοκιμασθῶ ἀπὸ τὸν Θεόν»⁹. Ἐὰν δὲ ὁ Παῦλος μετὰ ἀπὸ τέτοια καὶ τόσον μεγάλα κατορθώματα φοβᾶται, αὐτὸς ποὺ ἠμπόρεσε νὰ εἰπῇ ὅτι «ὁ κόσμος δι' ἐμὲ εἶναι σταυρωμένος καὶ ἐγὼ διὰ τὸν κόσμον»¹⁰, πολὺ περισσότερον ἐμεῖς πρέπει νὰ φοβούμεθα καὶ μάλιστα τόσον πολὺ ὅσον περισσότερα ἔργα ἀρετῆς ἔτυχε νὰ κάμωμεν. Διότι ὁ διάβολος τότε γίνεται πῖθ ἄγριος καὶ ἀποθηριώνεται περισσότερον, ὅταν μᾶς ἰδῇ νὰ προσέχωμεν πολὺ τὸν ἑαυτὸν μας. Ὅταν ἰδῇ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς νὰ εἶναι πολλὰ καὶ μεγάλα, τότε καταβάλλει μεγάλην προσπάθειαν, ὥστε νὰ κάμη τὸ ναυάγιον φοβερόν.

Διότι ἐκεῖνος ποὺ εἶναι εὐτελής καὶ ὀλίγον γνωστὸς εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ ἂν ὑποσκελισθῇ ἀπὸ τὸν διάβολον καὶ καταπέση ἠθικῶς, δὲν φέρει τόσον μεγάλην βλάβην εἰς αὐτήν· ἐκεῖνος ὅμως ποὺ εἶναι εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀρετῆς καὶ εἶναι πασίγνωστος καὶ περίβλεπτος καὶ θαυμάζεται ἀπὸ ὅλους, ὅταν πέση, ἀφοῦ ἐπηρεασθῇ ἀπὸ τὸν διάβολον, ἢ πτώσις του καὶ ἡ ζημία εἰς τὴν κοινωνίαν εἶναι μεγάλη· ὄχι μόνον ἐπειδὴ ἔπεσεν ἀπὸ μεγάλο ὕψος, ἀλλὰ καὶ διότι ἔκαμε πολλοὺς ποὺ ἀπέβλεπαν εἰς αὐτὸν ραθυμοτέρους. Καὶ ὅπως εἰς τὸ σῶμα, ὅταν ὑποστῇ βλάβην κάποιο μέλος του, δὲν εἶναι μεγάλη ἡ ζημία, ὅταν ὅμως ὑποστοῦν βλάβην τὰ μάτια, ἢ τὸ κεφάλι γίνεται ἄχρηστον ὀλόκληρον τὸ σῶμα· τὸ ἴδιο ἠμποροῦμεν νὰ εἰποῦμεν ὅτι συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς ἀγίους ποὺ ἔκαμαν μεγάλα κατορθώματα ἀρετῆς. Ὅταν σβῆσῃ τὸ φῶς τῆς ἀρετῆς τους, ὅταν λερώσουν τὴν ψυχὴν τους, βλάπτουν εἰς μεγάλον βαθμὸν ὀλόκληρον τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας.

4. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅλα αὐτὰ τὰ ἐγνώριζεν ὁ Τιμόθεος, ἀπὸ παντοῦ ἐφρόντιζε νὰ ἐξασφαλίζῃ τὸν ἑαυτὸν του διότι ἐγνώριζεν ὅτι εἶναι δύσκολον νὰ συγκρατηθῇ ἢ νεότης, ὅτι εἶναι ἄστατος, ὅτι εὐκόλα ἐξαπατᾶται, εὐκόλα παρασύρεται,

χαλινοῦ· πυρὰ γὰρ τίς ἐστὶ τῶν ἔξωθεν ἐπιλαμβανομένη ἀ-
 πάντων, ραδίως ἐκκαίωμένη καὶ ταχέως διὰ τοῦτο παντα-
 χόθεν αὐτὴν ἔφραιπεν ὥστε συνεσιάλθαι, καὶ τὴν φλόγα ταύ-
 την παντὶ τρόπῳ μαραίνειν ἐσπούδαζε, καὶ τὸν ἵππον δυσχά-
 5 λινον ὄντα καὶ δυσήνιον μετὰ πολλῆς ἤγχε τῆς σφοδρότητος,
 ἕως ὅτε αὐτοῦ τὰ σκιριτήματα περιέκοπεν, ἕως εὐήνιον ἐ-
 ποίησε, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας ταῖς χερσὶ τοῦ ἡνιο-
 χοῦντιος αὐτὸν παρέδωκε λογιμοῦ. Ἄσθενεῖτω, φησί, τὸ σῶ-
 μα, καὶ μὴ ἀσθενεῖτω ἡ ψυχὴ, χαλινούσθω ἡ σὰρξ, καὶ μὴ
 10 ἐμποδιζέσθω ὁ πρὸς τὸν οὐρανὸν τῆς ψυχῆς δρόμος.

Μετὰ δὲ τούτων, κάκεινο μάλιστα ἂν τις αὐτὸν ἀγάσαι-
 το, ὅτι ἐξησθενηκὼς οὕτως, καὶ τοσαύτη παλαίων ἀρρωστίᾳ,
 τῶν κατὰ Θεὸν οὐκ ἡμέλει πραγμάτων, ἀλλὰ τῶν ὑγιαινόν-
 των καὶ σφριγώντων τὰ σώματα μᾶλλον πανταχοῦ περιίπτα-
 15 το, νῦν μὲν εἰς Ἐφεσον, νῦν δὲ εἰς Κόρινθον, ἐν Μακεδο-
 νίᾳ πολλάκις, ἐν Ἰταλίᾳ, πανταχοῦ τῆς γῆς, πανταχοῦ τῆς
 θαλάττης μετὰ τοῦ διδασκάλου φαινόμενος, καὶ κοιτωνῶν
 ἐν πᾶσι τῶν ἀγώνων αὐτῷ, καὶ τῶν ἐπαλλήλων κινδύνων
 καὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς ψυχῆς οὐκ ἤλεγξεν ἢ τοῦ σώματος
 20 ἀρρωστίᾳ· τοσοῦτός ἐστιν ὁ κατὰ Θεὸν ζῆλος, οὕτω κοῦφον
 ἐργάζεται τὸ πικρόν. Ὡσπερ γὰρ τοῖς τὰ σώματα ἔχουσιν
 εὐεκτιοῦντα καὶ ὑγιῆ, κέρδος οὐδὲν ἔσται τῆς εὐεξίας, εἰ
 ἢ ψυχὴ καταβεβλημένη ἢ καὶ ράθυμος καὶ νωθῆς, οὕτω τοῖς
 ἐξησθενημένοις οὐδὲν ἔσται βλάβος ἀπὸ τῆς ἀρρωστίας, εἰ
 25 ἢ ψυχὴ γενναία ἢ καὶ διεγρηγομένη.

Δοκεῖ μὲν οὖν ἰσὶν ἢ παραίνεσις αὕτη καὶ συμβουλή
 ἐξουσίαν διδόναι πρὸς ἀδεεσιέραν οἰνοποσίαν· τὸ δὲ οὐ τοι-
 οῦτόν ἐστιν· ἀλλ' εἴ τις μετ' ἀκριθείας ἐξετάσειε τὴν ρῆσιν
 αὐτήν, νησιείας μᾶλλον ἐστὶ τὸ πρᾶγμα παραίνεσις. Ἐννόη-
 30 σον γὰρ πῶς οὐκ ἐξ ἀρχῆς, οὐδὲ ἐκ προοιμίων τοῦτο συνε-

καὶ ὅτι χρειάζεται πολὺ γερὰ καλινάρια· διότι εἶναι φωτιά πού ἀνάβει εὐκόλα καὶ γρήγορα ἐξαπλώνεται πρὸς ὅλα τὰ ἔξω πράγματα· καὶ διὰ τοῦτο γρήγορα ἀπὸ παντοῦ ἔβαζε φραγμοὺς εἰς αὐτὴν διὰ νὰ τὴν περιορίσῃ, καὶ ἐφρόντιζε μὲ κάθε τρόπον τὴν φλόγα αὐτὴν νὰ τὴν ἐλαττώνη, καὶ τὸ ἀτίθασσον αὐτὸ ἄλογον πού δύσκολα καλινώνεται καὶ κυβερνᾶται, ἔσφιγγε μὲ πολλὴν δύναμιν, ἕως ὅτου ἔκοψε τὰ σκιρτήματά του, ἕως ὅτου τὸ ἡμέρεψε, καὶ τὸ παρέδωσεν εἰς τὰ χέρια τοῦ κυβερνῶντος αὐτὸ λογισμοῦ τῆς ψυχῆς μὲ πολλὴν ἐλευθερίαν. Ἦς ἀσθενῆ, λέγει, τὸ σῶμα καὶ ἄς μὴ ἀσθενῆ ἡ ψυχὴ, ἄς καλιναγωγῆται ἡ σὰρξ καὶ ἄς μὴ ἐμποδίζεται ὁ δρόμος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν οὐρανόν.

Ἐκτὸς δὲ ἀπὸ αὐτά, καὶ διὰ κάτι ἄλλο κυρίως ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ τὸν θαυμάσῃ· διὰ τὸ ὅτι ἂν καὶ ἦτο τόσο ἐξαντλημένος σωματικὰ καὶ ἐπάλαιε πρὸς τόσο μεγάλην ἀσθένειαν, δὲν παραμελοῦσε τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντά του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκείνους πού εἶχαν ὑγιῆ καὶ ἀκμαῖα τὰ σώματα σὲ ὅλα ὑπερίσχυε καὶ ἔτρεχε παντοῦ, τώρα μὲν εἰς τὴν Ἐφεσον, ἄλλοτε εἰς τὴν Κόρινθον, πολλὰς φορὰς εἰς τὴν Μακεδονίαν, εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης παρουσιαζόμενος μαζὶ μὲ τὸν διδάσκαλον, καὶ λαμβάνων μέρος εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀλλεπαλλήλους κινδύνους, χωρὶς τὸν χριστιανικὸν τρόπον ζωῆς νὰ καταβάλη ἡ ἀρρώστεια τοῦ σώματός του· τὴν δύναμιν ἔχει ὁ ζῆλος πρὸς τὸν Θεόν, τόσο ἐλαφρὰ κάμει τὰ φτερὰ τῆς ψυχῆς. Διότι ὅπως ἐκεῖνοι πού ἔχουν σώματα εὐρωστα καὶ ὑγιῆ, δὲν κερδίζουν τίποτε ἀπὸ τὴν εὐρωστίαν καὶ τὴν ὑγείαν, ἂν ἡ ψυχὴ τους ἔχη καταβληθῆ καὶ εἶναι ἀδρανῆς καὶ ράθυμος, ἔτσι καὶ εἰς ἐκείνους πού εἶναι ἐξαντλημένοι σωματικὰ καμμία βλάβη δὲν θὰ προέλθῃ ἐξ αἰτίας τῆς ἀσθενείας, ὅταν ἡ ψυχὴ εἶναι γενναία καὶ ἀγρυπνος.

Φαίνεται λοιπὸν εἰς μερικοὺς ὅτι ἡ συμβουλή αὐτὴ τοῦ Παύλου τοὺς δίδει τὸ δικαίωμα νὰ πίνουν ἐλεύθερα οἶνον· ὅμως τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἔτσι· ἀλλ' ἂν κανεὶς ἤθελε νὰ ἐξετάσῃ μὲ ἀκρίβειαν τὸ ρητὸν τοῦτο, θὰ εὕρῃ ὅτι τοῦτο εἶναι μᾶλλον προτροπὴ πρὸς νηστείαν. Διότι σκέψου ὅτι δὲν

βούλευσεν ὁ Παῦλος, ἀλλ' ὅτε εἶδε καταβεβλημένην τὴν
 ἰσχὺν ἅπασαν, τότε συνεβούλευσε· καὶ οὐδὲ τότε ἀπλῶς, ἀλλὰ
 καὶ μετὰ προδιορισμοῦ τινος. Οὐ γὰρ εἶπεν ἀπλῶς, οἴνω
 χρῶ, ἀλλ' «Οἴνω ὀλίγω»· οὐκ ἐπειδὴ Τιμόθεος ταύτης ἐ-
 5 δεῖτο τῆς παραινέσεως καὶ τῆς συμβουλῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ-
 μεῖς δεόμεθα. Διὰ τοῦτο ἐπισιέλλων ἐκείνω, μέτρα καὶ ὄ-
 ρους ἡμῖν τίθησι τῆς οἰνοποσίας, ἰσοῦτον κελεύων πίνειν,
 ὅσον διορθοῦν ἀσθένειαν, ὅσον ὑγείαν παρέχειν τῷ σώματι,
 ἀλλὰ μὴ νόσον ἐτέραν. Τῆς γὰρ ὑδροποσίας τῆς ἀφάτου οὐκ
 10 ἐλάτιονα, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλείονα καὶ χαλεπώτερα ἢ ἄμε-
 τρος οἰνοποσία ἰκκίει νοσήματα καὶ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ,
 τὸν πόλεμον τῶν παθῶν, καὶ τὸν χειμῶνα τῶν ἀτόπων λογι-
 σμῶν ἐπεισάγουσα τῇ διανοίᾳ καὶ τοῦ σώματος τὴν ἰσχὺν
 χαννοτέραν καὶ πλαδαρωτέραν ἐργαζομένη. Οὐ γὰρ οὕτως
 15 ἢ τῆς γῆς φύσις ἐνοχληθεῖσα τῇ τῶν ὑδάτων πλεονεξία συνε-
 χῶς διαλύεται, ὡς ἢ τοῦ σώματος δύναμις χαννοῦται καὶ
 διαρρεῖ, καὶ ἐξίτηλος γίνεται συνεχῶς οἰνοποσίαις ἐπαντιλου-
 μένη. Φεύγωμεν τοίνυν τὰς ἀμετριὰς ἐκατέρωθεν, καὶ τῆς
 ὑγείας ἐπιμελώμεθα τοῦ σώματος, καὶ τὰ σκιριτήματα αὐτοῦ
 20 περικόπτωμεν. Οἶνος γὰρ ἐδόθη παρὰ Θεοῦ, οὐχ ἵνα μεθύω-
 μεν, ἀλλ' ἵνα νήφωμεν, ἵνα εὐφραινώμεθα, οὐχ ἵνα ἀλγῶ-
 μεν. «Οἶνος» γὰρ «εὐφραίνει», φησί, «καρδία ἀνθρώπου»·
 σὺ δὲ αὐτὸν ἀδυσμίας ὑπόθεσιν ποιεῖς· καὶ γὰρ βαρῦθυμοὶ οἱ
 μεθύοντες μεθ' ὑπερβολῆς, σκότιου πολλοῦ κατασκεδαννυμέ-
 25 νου τῶν λογισμῶν.

Φάρμακόν ἐστιν ἄριστον, διὰ τὴν συμμετρίαν ἔχη ἀ-
 ρίστην. Τοῦτο καὶ πρὸς τοὺς αἰρετικούς ἡμῖν χρήσιμον τὸ
 χωρίον, τοὺς διαβάλλοντας τοῦ Θεοῦ τὴν κτίσιν· εἰ γὰρ ἦν
 τῶν κεκωλυμένων, οὐκ ἂν ἐπέτρεψεν ὁ Παῦλος, οὐκ ἂν εἶ-
 30 πεν οἴνω κεχρηῆσθαι. Οὐ πρὸς αἰρετικούς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ

11. Ψαλ. 103, 15.

12. Ἐννοοῦνται οἱ Ἐγκρατίται, οἱ ὅποιοι ἀπέιχον παντελῶς τοῦ οἴ-
 νου, διότι τὸν ἐθεωροῦσαν κακὸν εἰς τέτοιον σημεῖον ὥστε ἀπέφευγαν
 τὴν χρῆσιν του καὶ εἰς τὴν θείαν Εὐχαριστίαν.

ἔδωσε τὴν συμβουλὴν αὐτὴν ὁ Παῦλος εἰς τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ ὅταν τὸν εἶδε νὰ εἶναι τελείως ἐξαντλημένος· καὶ τότε ὄχι τελείως ἐλεύθερα, ἀλλὰ μὲ κάποιον περιορισμόν. Διότι δὲν εἶπεν ἀπλῶς νὰ πίνης οἶνον, ἀλλὰ «ὀλίγον οἶνον»· καὶ τοῦτο ὄχι ἐπειδὴ ὁ Τιμόθεος εἶχεν ἀνάγκην αὐτῆς τῆς συμβουλῆς, ἀλλὰ διότι ἐμεῖς ἔχομεν ἀνάγκην αὐτῆς. Διὰ τοῦτο γράφων πρὸς ἐκεῖνον, θέτει μέτρα καὶ ὄρους πρὸς ἐμᾶς διὰ τὴν οἰνοποσίαν, ἐπιτρέπων νὰ πίνωμεν τόσον μόνον, ὅσον χρειάζεται διὰ νὰ μᾶς θεραπεύσῃ τὴν ἀσθένειαν καὶ νὰ χαρίσῃ εἰς τὸ σῶμα ὑγείαν καὶ ὄχι ἄλλην ἀσθένειαν. Διότι ἀπὸ τὴν μεγάλην ὑδροποσίαν ὄχι ὀλιγώτερα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερα καὶ χειρότερα κακὰ εἰς τὸ σῶμα καὶ εἰς τὴν ψυχὴν γεννᾷ ἢ ἄμετρος οἰνοποσία, ἐπειδὴ βάζει εἰς τὴν διάνοιαν τὸν πόλεμον τῶν παθῶν καὶ τὴν τρικυμίαν τῶν ἀτόπων λογισμῶν καὶ κάνει τὸ σῶμα ἄτονον καὶ νωθρόν. Διότι δὲν διαλύεται τόσον εὐκόλα ἢ γῆ ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν πολλοῦ νεροῦ, ὅσον εὐκόλα ἢ δύναμις τοῦ σώματος χαλαρώνεται καὶ ἐξαντλεῖται, ὅταν εὐρίσκεται συνεχῶς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν οἰνοποσίας. Ἄς ἀποφεύγωμεν λοιπὸν τὰς ἀκρότητας καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη, ἃς φροντίζωμεν διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος, καὶ ἃς περικόπτωμεν τὰ σκιρτήματα αὐτοῦ. Διότι ὁ οἶνος ἐδόθη ἀπὸ τὸν Θεόν, ὄχι διὰ νὰ μεθοῦμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ εἴμεθα νηφάλιοι, διὰ νὰ εὐχαριστούμεθα καὶ ὄχι διὰ νὰ λυπούμεθα καὶ πονοῦμεν. Διότι λέγει ὅτι «ὁ οἶνος εὐφραίνει τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου»¹¹. σὺ ὅμως κάνεις αὐτὸν μέσον λύπης· διότι ὅσοι μεθοῦν εἶναι ὑπερβολικὰ βαρύθυμοι, ἐπειδὴ πολὺς σκοτισμὸς διακύνεται εἰς τοὺς λογισμοὺς των.

Εἶναι ἄριστον φάρμακον ὁ οἶνος, ὅταν αὐτὸς ποὺ πίνει ἔχῃ ἄριστον μέτρον. Τὸ χωρίον αὐτὸ τῆς Γραφῆς μᾶς εἶναι χρήσιμον καὶ ἐναντίον τῶν αἰρετικῶν ποὺ συκοφαντοῦν τὴν κτίσιν τοῦ Θεοῦ¹². ἀλλὰ ἂν ἦτο ἀπὸ τὰ ἀπηγορευμένα πράγματα, δὲν θὰ τὸ ἐπέτρεπεν ὁ Παῦλος, δὲν θὰ ἔλεγε νὰ μεταχειρίζεται ὁ Τιμόθεος οἶνον. Ὅχι μόνον δὲ ἐναντίον

πρὸς τοὺς ἀφελειτέρους τῶν ἡμετέρων ἀδελφῶν, οἱ ἐπὶ
 ἴδωσί τινες ὑπὸ μέθης ἀσχημονοῦντας, ἀφέντες κακίξιν
 ἐκείνους, τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθέντα καρπὸν διαβάλλουσι
 λέγοντες. Μὴ ἔστω οἶνος. Λέγωμεν τοίνυν πρὸς αὐτούς,
 5 Μὴ ἔστω μέθη· οἶνος γὰρ ἔργον Θεοῦ, μέθη δὲ ἔργον δια-
 βόλου· οὐχ ὁ οἶνος ποιεῖ τὴν μέθην, ἀλλ' ἡ ἀσωτία ποιεῖ
 τὴν μέθην· μὴ διέβαλλε τοῦ Θεοῦ τὸ δημιουργημα, ἀλλὰ κα-
 τηγόρει τῆς τοῦ συνδούλου μανίας. Σὺ δὲ ἀφείς τὸν ἁμαρτιά-
 νομα κολάζειν καὶ διορθοῦσθαι, τὸν εὐεργετοῦντα ὑβρίζεις.
 10 5. Ὅταν τοίνυν ἀκούσωμέν τινων ταῦτα λεγόντων, ἐπι-
 σοιμίζωμεν· οὐ γὰρ ἡ χρῆσις, ἀλλ' ἡ ἀμετρία τὴν μέθην
 ποιεῖ, μέθην, τὴν κακῶν ρίζαν ἀπάντων. Οἶνος ἐδόθη, ἵνα
 σῶματος ἀσθένειαν διορθώσῃται, οὐχ ἵνα ψυχῆς ἰσχὺν κατα-
 βάλλῃ, ἵνα σαρκὸς ἀρρωσίαν ἀνέλῃ, οὐχ ἵνα ψυχῆς ὑγείαν
 15 λυμαίνῃται. Μὴ τοίνυν ἀμέτρως κεχρημένος τῇ τοῦ Θεοῦ
 δωρεᾷ παρέχε λαβὰς τοῖς ἀνοήτοις καὶ ἀναιδεσιτέροις τῶν
 ἀνθρώπων.

Τί γὰρ ἐλεεινότερον μέθης; Νεκρὸς ἐστὶν ἔμψυχος ὁ
 μεθύων· daίμων ἐστὶν αὐθαίρετος, νόσημα συγγνώμην οὐκ
 20 ἔχον, πῶμα ἀπολογίας ἐστερημένον, κοινὴ τοῦ γένους ἡμῶν
 ἀσχημοσύνη. Οὐ γὰρ ἐν συνουσίαις μόνον ἄχρησιτος ὁ μεθύ-
 ων, οὐδ' ἐν ἰδιωτικοῖς καὶ δημοσίοις πράγμασιν, ἀλλὰ καὶ
 ἐν ψιλῇ θεωρίᾳ πάντων ἐστὶν ἀηδέστερος, δυσωδίας πνέων.
 Ἐρυγαὶ καὶ χασμήσεις, καὶ αἱ φωναὶ τῶν μεθυόντων ἀτερ-
 25 πεῖς καὶ ἀηδεῖς, βδελυγμίας ἐσχάτης πληροῦσαι τοὺς ὄρῶν-
 τας καὶ συγγινομένους· καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν κακῶν, ὅτι
 τὸν οὐρανὸν ἄβαιον ποιεῖ τοῖς μεθύουσι τοῦτο τὸ νόσημα, καὶ
 τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν οὐκ ἀφήσιν ἐπιτυχεῖν, ἀλλὰ μετὰ
 τῆς ἐνταῦθα ἀσχημοσύνης, καὶ ἐκεῖ κόλασις ἀφόρητος τοὺς
 30 τὰ τοιαῦτα νοσοῦντας ἀναμένει.

τῶν αἰρετικῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπέναντι τῶν ἀπλοϊκωτέρων ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς μας εἶναι χρήσιμον, οἱ ὅποιοι ὅταν ἰδοῦν μερικους νὰ ἀσχημονοῦν ἐξ αἰτίας τῆς μέθης, δὲν κακίζουσ ἐκείνους, ἀλλὰ τὸν καρπὸν ποὺ ἔδωκεν ὁ Θεὸς λέγοντες, νὰ μὴ ὑπάρχη ὁ οἶνος. Ἀπαντοῦμεν λοιπὸν πρὸς αὐτούς, νὰ μὴ ὑπάρχη ἡ μέθη· διότι ὁ οἶνος εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ μέθη ἔργον τοῦ διαβόλου· δὲν κάνει ὁ οἶνος τὴν μέθην, ἀλλὰ ἡ ἀσωτία· νὰ μὴ συκοφαντῆς τὸ δημιούργημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ νὰ κατηγορῆς τὸ πάθος τοῦ συνανθρώπου σου. Σὺ ὅμως παρημέλησες νὰ τιμωρῆς καὶ νὰ διορθώνης τὸν ἁμαρτάνοντα καὶ ὑβρίζεις τὸν εὐεργέτην;

5. Ὅταν λοιπὸν ἀκούσωμεν μερικους νὰ λέγουν αὐτά, νὰ τοὺς ἀποστομώσωμεν· διότι ὄχι ἡ χρῆσις, ἀλλὰ ἡ κατάχρησις τοῦ οἴνου, δημιουργεῖ τὴν μέθην, ποὺ εἶναι ἡ ρίζα ὄλων τῶν κακῶν. Ὁ οἶνος ἐδόθη διὰ νὰ διορθώσῃ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος, ὄχι διὰ νὰ καταβάλλῃ τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς, ἐδόθη διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν ἀσθένειαν καὶ ὄχι διὰ νὰ βλάπτῃ τὴν ὑγείαν τῆς ψυχῆς. Μὴ λοιπὸν μὲ τὸ νὰ μεταχειρίζεσαι χωρὶς μέτρον τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, δίνης ἀφορμὰς εἰς τοὺς ἀνοήτους καὶ ἀδιαντρόπους ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους.

Διότι τί εἶναι ἐλεεινότερον ἀπὸ τὴν μέθην; Αὐτὸς ποὺ μεθᾶ εἶναι νεκρός, καίτοι ζῆ· εἶναι δαίμων μὲ τὴν θέλησίν του, ψυχικὸν νόσημα ἀσυγχώρητον, πῶσις διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπάρχει ἀπολογία, κοινὴ ἀσχημοσύνη τοῦ γένους μας. Διότι δὲν εἶναι μόνον ἄχρηστος διὰ τὰς συναναστροφὰς αὐτὸς ποὺ μεθᾶ, καὶ οὔτε εἰς τὰ ἰδιωτικὰ καὶ δημόσια πράγματα, ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς μόνον βλεπόμενος, προκαλεῖ ἀηδίαν εἰς ὄλους, διότι ἀποπνέει δυσωδίαν. Ἐπὶ πλέον τὰ ρεψίματα καὶ τὰ χασμουρητὰ καὶ οἱ φωνές τῶν μεθύσων εἶναι ἐνοχλητικαὶ καὶ ἀηδεῖς, ποὺ κάνουν ὅσους τοὺς βλέπουν καὶ τοὺς συναναστρέφονται νὰ γεμίσουν ἀπὸ ἀηδίαν· καὶ τὸ μεγαλύτερον κακὸν εἶναι ὅτι τὸ νόσημα αὐτὸ κάνει ἀπλησίαστον εἰς τοὺς μεθύσους τὸν οὐρανὸν καὶ δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ ἐπιτύχουν τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, ἀλλὰ ἐκτὸς τῆς ἐδῶ ἀσχημοσύνης καὶ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον κόλασις ἀνυπόφορος περιμένει αὐτοὺς ποὺ ἔχουν τέτοια νοσήματα.

Περικόψωμεν τοίνυν τὴν πονηρὰν ταύτην συνήθειαν, καὶ ἀκούσωμεν Παύλου λέγοντος, «Ὅτιν᾽ ὀλίγω χρόνῳ»· καὶ γὰρ αὐτὸν τὸν ὀλίγον διὰ τὴν ἀσθένειαν ἐπέτρεψεν· ὡς εἰ μὴ ἦν ἀσθένεια διενοχλοῦσα, οὐκ ἂν ἤνάγκασε τὸν μαθητὴν οὐδὲ
 5 τὸν ὀλίγον προΐεσθαι. Καὶ γὰρ καὶ τὰ ἀναγκαίως ἡμῖν παραδοθέντα οἷτα καὶ ποτὰ τοῖς καιροῖς καὶ ταῖς χρείαις ἀειμεριεῖν δεῖ, καὶ μηδαμοῦ τὴν χρεῖαν ὑπερβαίνειν, μηδὲ ἀπλῶς καὶ εἰκῆ τι ποιεῖν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τὴν τοῦ Παύλου κηδεμονίαν, καὶ τὴν ἀ-
 10 ρετὴν ἐμάθομεν τὴν Τιμοθέου, φέρε λοιπὸν ἐπ' αὐτὴν τὴν λύσιν τῶν ζητημάτων τὸν λόγον ἀγάγωμεν. Τίνα οὖν εἰσι τὰ ζητούμενα; ἀναγκαῖον γὰρ πάλιν εἰπεῖν, ἵνα σαφesiέρα ἢ λύσις γένηται· τίνας οὖν ἔνεκεν ἅγιον τοιοῦτον καὶ ιοσαῦτα οἰκονομοῦντα πράγματα, εἰς ἀρρωσίαν συνεχώρησεν ὁ Θεὸς
 15 ἐμπειεῖν, καὶ οὔτε αὐτός, οὔτε ὁ διδάσκαλος ἴσχυσε τὸ νόσημα διορθώσασθαι, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὴν οἰνοποσίαν ἐδεήθησαν βοηθείας; Καὶ τὰ μὲν ζητούμενα ταῦτα ἦν. Δεῖ δὲ αὐτὴν ἐπαγαγεῖν τὴν λύσιν, ὡς μὴ μόνον εἴ τινες νόσῳ καὶ ἀρρωσία τοιαύτη περιπέσοιεν, ἀλλὰ καὶ εἴ τινες πενία, καὶ
 20 λιμῶ, καὶ δεσμοῖς, καὶ θασάνοις, καὶ ἐπηρειαις, καὶ συκοφαντίαις, καὶ πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν παρόντα βίον δεινοῖς ἅγιοι καὶ μεγάλοι καὶ θαυμαστοὶ καὶ ἐπ' ἐκείνων ἀπὸ τῶν σήμερον ρηθησομένων ἀκριβῆ καὶ σαφesiάτην δυνηθῆναι εὐρέσθαι τὴν ἀπολογία πρὸς τοὺς ἐγκαλεῖν βουλομένους. Καὶ
 25 γὰρ ἠκούσατε πολλῶν τοιαῦτα ζητούντων· Τί δήποτε ὁ δεῖνα μέτριος ὢν καὶ ἐπεικῆς ἄνθρωπος ὑφ' ἐτέρου παρανόμου τινὸς καὶ πονηροῦ καθ' ἐκάστην ἡμέραν εἰς δικαστήριον ἔλκεται, καὶ μυρία πάσχει δεινά, καὶ ὁ Θεὸς συγχωρεῖ; Τί-
 30 δεῖνα κατεποντίσθη, φησὶν, ἄλλος κατεκρημνίσθη· καὶ πολ-

Ἄς περικόψωμεν λοιπὸν τὴν κακὴν αὐτὴν συνήθειαν καὶ ἄς ἀκούσωμεν τὸν Παῦλον ποὺ λέγει «ναὶ κἀνης χρῆσιν ὀλίγου οἴνου»· διότι καὶ αὐτὸν τὸν ὀλίγον οἶνον τὸν ἐπέτρεψε χάριν τῆς ἀσθενείας· καθόσον ἐὰν δὲν τὸν ἐνοχλοῦσεν ἡ ἀσθένεια δὲν θὰ ἠνάγκαζε τὸν μαθητὴν του ναὶ πλησιάζη οὔτε αὐτὸν τὸν ὀλίγον. Διότι καὶ τῶν ποτῶν καὶ τῶν τροφῶν, τὰ ὁποῖα κατ' ἀνάγκην μεταχειριζόμεθα πρὸς συντήρησίν μας, πρέπει πάντοτε ναὶ κάμωμεν χρῆσιν μὲ μέτρον ἀνάλογον μὲ τὰς ἀνάγκας καὶ τοὺς καιροὺς, καὶ ποτὲ ναὶ μὴ μεταχειριζώμεθα περισσότερα ἀπ' ὅσα εἶναι ἀνάγκη, οὔτε καὶ ναὶ κάμωμεν κάτι ἄσκοπα.

Ἄλλὰ ἀφοῦ ἐμάθομεν τὴν φροντίδα τοῦ Παύλου καὶ τὴν ἀρετὴν τοῦ Τιμοθέου, ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς φέρωμεν τὸν λόγον εἰς αὐτὴν τὴν λύσιν τῶν ζητημάτων. Ποῖα εἶναι λοιπὸν τὰ ζητήματα; Εἶναι ἀνάγκη ναὶ τὸ ἐπαναλάβωμεν πάλιν, διὰ ναὶ γίνῃ ἡ λύσις σαφεστέρα· διὰ ποῖον λόγον ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς ναὶ πέσῃ εἰς τὴν ἀσθένειαν ἕνας τέτοιος ἅγιος ἄνθρωπος ποὺ ἐτακτοποιοῦσε τόσας ὑποθέσεις, καὶ οὔτε ὁ ἴδιος, οὔτε ὁ διδάσκαλός του ἠμπόρεσε ναὶ θεραπεύσῃ τὴν ἀσθενειάν του, ἀλλὰ ἐχρειάσθη ναὶ καταφύγουν εἰς τὴν διὰ τῆς οἰνοποσίας θεραπείαν; Αὐτὰ εἶναι τὰ ζητούμενα. Πρέπει τώρα ναὶ ἐπιφέρωμεν τὴν λύσιν, ἡ ὁποία ναὶ μὴ ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀγίων καὶ μεγάλων καὶ θαυμαστῶν ἀνδρῶν, ποὺ περιέπεσαν εἰς ἀσθενείας καὶ νόσον ὁμοίαν μὲ τὸν Τιμόθεον, ἀλλὰ καὶ εἰς περίπτωσιν πτωχείας καὶ πείνας καὶ δεσμῶν καὶ βασάνων καὶ πειραγμάτων καὶ συκοφαντιῶν καὶ εἰς ὅλα γενικὰ τὰ δεινὰ τοῦ παρόντος βίου, ὥστε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ θὰ λεχθοῦν σήμερον ναὶ ἠμπορέσωμεν ναὶ εὕρωμεν ἀκριβῆ καὶ ἀσφαλεστάτην ἀπολογίαν πρὸς ἐκείνους ποὺ κατακρίνουν τὴν θεῖαν πρόνοιαν δι' αὐτά. Διότι ἠκούσατε πολλοὺς ναὶ λέγουν τὰ ἐξῆς· διατί ἄρα γε ὁ δεῖνα ποὺ εἶναι ἐνάρετος καὶ τίμιος ἄνθρωπος, ναὶ σύρεται καθημερινὰ εἰς τὰ δικαστήρια ἀπὸ ἄλλον παραβάτην τῶν νόμων καὶ διεφθαρμένον καὶ ναὶ ὑποφέρῃ πολὺ, καὶ ναὶ τὸ ἐπιτρέπη αὐτὸ ὁ Θεός; Διατί ἄλλος ἐσυκοφαντήθη καὶ ἀπέθανεν ἄδικα; Ὁ δεῖνα λέγουν, κατεποντίσθη, ὁ ἄλλος κατεκρημνίσθη· καὶ θὰ

λοὺς ἂν ἔχοιμεν ἁγίους εἰπεῖν, καὶ ἐφ' ἡμῶν καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων πολλὰς ἀπομείναντας θλίψεις διαφόρους καὶ ποικίλας. Ἴνα οὖν ἀπάντων τούτων τὸν λόγον ἴδωμεν, καὶ μήτε αὐτοὶ θορυβώμεθα, μήτε ἑτέρους σκανδαλιζομένους περιορῶμεν, μετ' ἀκριθείας τοῖς λεχθήσεσθαι μέλλουσι νῦν προσέχωμεν.

6. Τῆς γὰρ τῶν ἁγίων κακώσεως τῆς ποικίλης καὶ παντοδαπῆς, ὁκτιῶ τὸν ἀριθμὸν αἰτίας ἔχω πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἰπεῖν. Διὸ συντείναιτέ μοι ἑαυτοὺς μετὰ ἀκριθείας
10 ἅπαντες, εἰδότες ὡς οὐδεμία λοιπὸν ἔσται ἡμῖν συγγνώμη καὶ ἀπολογία σκανδαλιζομένοις ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσιν, εἶγε τοσοῦτων προφάσεων οὐσῶν, ὡς μηδεμιᾶς οὔσης οὕτω μέλλοιμεν θορυβεῖσθαι καὶ ταράττεσθαι.

Πρώτη μὲν οὖν, διὰ τὸ μὴ ταχέως αἴρεσθαι εἰς ἀπόνοι-
15 αν τῷ μεγέθει τῶν κατορθωμάτων καὶ τῶν θαυμάτων, ἀφήσιν αὐτοὺς ὁ Θεὸς κακοῦσθαι. Δευτέρα, ἵνα μὴ μείζονα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως περὶ αὐτῶν ὑπόνοιαν ἔχωσιν ἕτεροι, καὶ θεοὺς, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπους, νομίσωσιν αὐτοὺς εἶναι. Τρίτη, ἵνα ἡ τοῦ Θεοῦ φαίνηται δύναμις διὰ τῶν ἐξασθε-
20 νούντων καὶ διὰ τῶν δεσμουμένων κρατοῦσα καὶ περιγινομένη, καὶ τὸ κήρυγμα αὔξουσα. Τειάρτη, ἵνα αὐτῶν ἐκείνων ἢ ὑπομονὴ φανερωτέρα γένηται οὐκ ἐπὶ μισθῷ τῷ Θεῷ δουλεύόντων, ἀλλὰ καὶ τισαύτην ἐπιδεικνυμένων εὐγνωμοσύνην, ὡς καὶ μετὰ τισαῦτα κατὰ τὴν ἀκεραίαν περὶ αὐτὸν ἐπι-
25 δείκνυσθαι εὐνοίαν. Πέμπτη, ἵνα περὶ ἀνασιτάσεως φιλοσοφῶμεν. Ὅταν γὰρ ἴδῃς ἄνδρα δίκαιον, καὶ πολλῆς γέμοντα ἀρετῆς μυρία παθόντα δεινά, καὶ οὕτως ἀπελθόντα ἐντιεῦθεν, καὶ ἄκων ἀναγκασθήσῃ πάντως ἐννοῆσαί τι περὶ τῆς ἐκεῖ κρίσεως. Εἰ γὰρ ἄνθρωποι τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν κάμνον-
30 τας οὐκ ἀφιεῖσι χωρὶς μισθῶν καὶ ἀμοιβῆς ἀπελθεῖν, πολλῶ μᾶλλον ὁ Θεὸς τοὺς τισαῦτα πεπονηκότας οὐκ ἂν ἔλοιτό ποιε ἀστεφανώτους ἀφεῖναι· εἰ δὲ οὐκ ἂν ἔλοιτο τῆς τῶν πόνων

ἤμποροῦσα νὰ ἀναφέρω πολλοὺς ἀγίους καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων μας ποὺ ὑπέμειναν πολλὰς καὶ διαφόρους θλίψεις. Διὰ νὰ εὐρωμεν λοιπὸν τὴν αἰτίαν ὄλων τούτων, ὥστε οὔτε ἐμεῖς νὰ μὴ θορυβούμεθα, οὔτε ἄλλους νὰ ἀφήνωμεν νὰ σκανδαλίζονται, ἅς δείνωμεν μεγάλην προσοχὴν εἰς ὅσα τώρα θὰ λεχθοῦν.

6. Διὰ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας καὶ παντὸς εἴδους κακοπαθείας τῶν ἀγίων ὀκτὼ αἰτίας ἔχω νὰ εἰπῶ πρὸς τὴν ἀγάπην σας. Διὰ τοῦτο προσέξατε μὲ μεγάλην προσοχὴν εἰς ὅσα θὰ εἰπῶ, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ὅτι τοῦ λοιποῦ θὰ εἴσθε τελείως ἀδικαιολόγητοι ἂν σκανδαλίζεσθε διὰ τὰ συμβαίνοντα, ἀφοῦ, ἐνῶ θὰ ὑπάρχουν τόσαι αἰτίαι, θὰ ταράττεσθε καὶ θὰ θορυβῆσθε, ὡσὰν νὰ μὴ ὑπῆρχε καμμία.

Πρώτη μὲν λοιπὸν αἰτία ποὺ ἀφήνει ὁ Θεὸς νὰ κακοπαθοῦν οἱ ἐνάρετοι εἶναι διὰ νὰ μὴ ὑπερηφανεύωνται διὰ τὸ μέγεθος τῶν κατορθωμάτων καὶ τῶν θαυμάτων τους. Δευτέρα, διὰ νὰ μὴ νομίσουν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ὅτι εἶναι ἀνώτεροι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ νομίσουν ὅτι δὲν εἶναι αὐτοὶ ἄνθρωποι, ἀλλὰ θεοί. Τρίτον, διὰ νὰ φαίνεται ὅτι ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ὑπερισχύει καὶ γίνεται ἰσχυρὰ διὰ τῶν ἀσθενούντων καὶ εὐρισκομένων εἰς τὰ δεσμὰ καὶ ὅτι αὐτὴ συντελεῖ εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ κηρύγματος. Τετάρτη, διὰ νὰ γίνεται φανερωτέρα ἡ ὑπομονὴ αὐτῶν, καὶ ὅτι δὲν δουλεύουν τὸν Θεὸν διὰ ἀνθρώπινον μισθόν, καὶ ὅτι εἶναι τόσον πολὺ εὐγνώμονες, ὥστε ὕστερα ἀπὸ τόσας θλίψεις νὰ ἔχουν πρὸς αὐτὸν ἀκεραίαν τὴν ἀφοσίωσίν των καὶ τὴν ἀγάπην των. Πέμπτη, διὰ νὰ φιλοσοφῶμεν περὶ ἀναστάσεως. Διότι ὅταν ἰδῆς ἄνθρωπον δίκαιον καὶ γεμᾶτον ἀπὸ ἀρετῆν νὰ ὑποφέρῃ πάρα πολλὰ κακὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν νὰ φεύγῃ ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμον, καὶ χωρὶς νὰ θέλῃς ἐξάπαντος θὰ ἀναγκασθῆς κάτι νὰ σκεφθῆς περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως. Διότι ἐὰν οἱ ἄνθρωποι ἐκείνους ποὺ κοπιάζουν δι' αὐτούς, δὲν τοὺς ἀφήνουν νὰ ἀναχωρήσουν χωρὶς νὰ τοὺς δώσουν μισθὸν καὶ ἀμοιβήν, πολὺ περισσότερον ὁ Θεὸς αὐτοὺς ποὺ ἐκοπίασαν τόσον πολὺ δι' αὐτόν, δὲν θὰ θελήσῃ νὰ ἀφήσῃ χωρὶς ἀμοιβήν· ἀφοῦ δὲ δὲν θὰ θελήσῃ νὰ στερήσῃ αὐτοὺς

αὐτῶν ἀμοιβῆς αὐτοὺς ἀποστερησαί ποτε, ἀνάγκη καιρὸν εἶ-
 ναί τινα μετὰ τὴν ἐντεῦθεν τελευτήν, καθ' ὃν ἀπολήφονται
 τὰς ἀμοιβὰς τῶν ἐντεῦθεν πόνων. Ἐκτιη, ἵνα πάντες οἱ
 περιπίπτοντες τοῖς δεινοῖς ἱκανὴν ἔχωσι παράκλησιν καὶ
 5 παραμυθίαν, εἰς ἐκείνους ἀφορῶντες, καὶ τῶν συμβεβηκό-
 των αὐτοῖς μεμνημένοι κακῶν. Ἐβδόμη, ἵνα ὅταν παρακα-
 λῶμεν ὑμᾶς πρὸς τὴν ἐκείνων ἀρειήν, καὶ πρὸς ἕκαστον
 ὑμῶν λέγωμεν, ὅτι μίμησαι Παῦλον, καὶ ζήλωσον Πέτρον,
 μὴ νομίζοντες διὰ τὴν τῶν κατορθωμάτων ὑπερβολὴν εἰτέρας
 10 αὐτοὺς μειεσχηκένοι φύσεως, ἀποκνήσητε πρὸς τὴν μίμη-
 σιν. Ὁγδόη, ἵνα ὅταν δέη μακαρίζειν καὶ ταλανίζειν, μάθω-
 μεν τίνας μὲν χρῆ μακαρίους ἡγεῖσθαι, τίνας δὲ ἀθλίους
 καὶ ταλαιπώρους.

Καὶ αἱ μὲν αἰτίαι αὗται· δεῖ δὲ αὐτὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν
 15 πιστώσασθαι πάσας, καὶ δεῖξαι μετὰ ἀκριβείας, ὡς οὐκ
 ἀνθρωπίνων λογισμῶν ἐπίνοια, ἀλλὰ τῶν Γραφῶν ἐστὶν
 ἀπόφασις τὰ εἰρημένα ἅπαντα. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ λόγος ἡμῖν
 ἀξιοπιστότερος ἔσται, καὶ μᾶλλον ἐγκαθηδεῖται ταῖς ὑμετέ-
 ραις ψυχαῖς.

20 Ὅτι μὲν οὖν εἰς τὸ μειριάζειν καὶ ταπεινοφρονεῖν, καὶ
 τὸ μὴ φροῶσθαι ἐκ τῶν σημείων καὶ τῶν κατορθωμάτων,
 συμβάλλεται τοῖς ἁγίοις ἢ κάκωσις, καὶ διὰ τοῦτο συνεχώ-
 ρησεν αὐτὴν ὁ Θεὸς γενέσθαι, καὶ τοῦ προφήτου Δαυὶδ, καὶ
 τοῦ Παύλου τὰ αὐτὰ λεγόντων ἀκούσωμεν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ
 25 φησιν· «Ἀγαθόν μοι ὅτι ἐταπείνωσάς με, ὅπως ἂν μάθω
 τὰ δικαιώματά σου»· οὗτος δὲ εἰπών, ὅτι «Ἡρπάγην εἰς
 τρίτον οὐρανόν, καὶ εἰς τὸν παράδεισον ἀπηνέχθη», ἐπήγαγε
 λέγων, «Καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων, ἵνα μὴ ὑπερ-
 αἰρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος σατανᾶ, ἵνα με
 30 κολαφίζῃ». Τί τούτου σαφέστερον; Ἴνα μὴ ὑπεραίρωμαι,
 φησί, διὰ τοῦτο συνεχώρησεν ὁ Θεὸς τοὺς ἀγγέλους τοῦ
 σατανᾶ κολαφίζειν με· ἀγγέλους δὲ τοῦ σατανᾶ, οὐχὶ δαί-
 μονας λέγει τινάς, ἀλλὰ ἀνθρώπους τοὺς ὑπηρετουμένους

13. Ψαλμ. 118, 71.

14. Β' Κορ. 12, 2, 4, 7.

τῆς ἀμοιβῆς τῶν κόπων των, εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχη κάποιος χρόνος μετὰ τὸν θάνατόν των, κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἀπολαύσουν τὰς ἀμοιβὰς τῶν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον κόπων των. Ἐκτη, διὰ νὰ ἔχουν ἀρκετὴν παρηγορίαν καὶ ἀνακούφισιν ὅλοι ὅσοι ὑφίστανται θλίψεις, ἀποβλέποντες εἰς ἐκείνους καὶ ἐνθυμούμενοι τὰ κακὰ ποῦ συνέβησαν εἰς ἐκείνους. Ἐβδόμη, διὰ νὰ γίνετε ἐνάρετοι ὅπως ἐκείνοι, ὅταν σᾶς προτρέπωμεν καὶ λέγωμεν εἰς τὸν καθένα ἀπὸ σᾶς, νὰ μιμηθῆς τὸν Παῦλον καὶ νὰ ζηλέψῃς τὸν Πέτρον, μὴ διατάσετε νὰ τοὺς μιμηθῆτε, νομίζοντες ὅτι αὐτοὶ λόγῳ τῶν πολλῶν κατορθωμάτων των εἶχον ἄλλην φύσιν καὶ δὲν ἦσαν ἄνθρωποι. Ὁγδὴ, διὰ νὰ μάθωμεν ὅταν πρόκειται νὰ καλοτυχίζωμεν καὶ νὰ ἐλεεινολογοῦμεν, ποίους πρέπει νὰ θεωροῦμεν εὐτυχεῖς, ποίους δὲ δυστυχεῖς καὶ ταλαιπώρους.

Καὶ αἱ μὲν αἰτίαι εἶναι αὐταί· πρέπει ὅμως τώρα νὰ τὰς βεβαιώσωμεν ἀπὸ τὴν Γραφὴν ὅλας, καὶ νὰ ἀποδείξωμεν μὲ ἀκρίβειαν ὅτι ὅλα ὅσα ἐλέχθησαν δὲν εἶναι ἐπινοήσεις ἀνθρωπίνων σκέψεων ἀλλὰ διδασκαλία τῆς Γραφῆς. Ἔτσι καὶ ὁ λόγος θὰ ὁσᾶς φανῆ πρὸ ἀξιόπιστος καὶ περισσότερο θὰ ἐντυπωθῆ εἰς τὰς ψυχὰς σας.

Ὅτι μὲν λοιπὸν συντελεῖ ἡ κακοπάθεια τῶν ἀγίων εἰς τὸ νὰ ἔχουν ἐκείνοι ταπεινοφροσύνην καὶ νὰ μὴ ὑπερηφανεύωνται διὰ τὰ θαύματα καὶ τὰ κατορθώματά των καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς αὐτήν, ἃς ἀκούσωμεν τοῦτο καὶ ἀπὸ τὸν προφήτην Δαυὶδ καὶ ἀπὸ τὸν Παῦλον ποῦ λέγουν αὐτά. Ὁ μὲν Δαυὶδ λέγει· «εὐεργεσία ὑπῆρξεν εἰς ἐμὲ ἡ ταπείνωσίς μου, διότι ἔτσι ἔμαθα τὰ δικαιώματά σου»¹³, ὁ δὲ Παῦλος ἀφοῦ εἶπεν ὅτι «ἤρπάγην μέχρι τοῦ τρίτου οὐρανοῦ καὶ μετεφέρθην εἰς τὸν παράδεισον» συμπλήρωσεν· «ἔνεκα τῆς ὑπερβολῆς τῶν ἀποκαλύψεων, ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς καὶ μοῦ ἐδόθη ξύλον ἀκανθωτὸν εἰς τὸ σῶμα, ἄγγελος τοῦ σατανᾶ, διὰ νὰ μὲ κτυπᾷ κατὰ πρόσωπον διὰ νὰ μὴ ὑπερηφανεύωμαι»¹⁴. Τί εἶναι σαφέστερον ἀπὸ αὐτό; Διὰ νὰ μὴ ὑπερηφανεύωμαι, λέγει, ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἀγγέλους τοῦ Σατανᾶ νὰ μὲ κτυποῦν εἰς τὸ πρόσωπον, καὶ δὲν ἐννοεῖ κάποιους δαίμονας, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους ποῦ ὑπηρετοῦν τὸν

τῷ διαβόλῳ, τοὺς ἀπίστους, τοὺς τυράννους, τοὺς Ἑλληνας,
 οἱ συνεχῶς αὐτὸν ἔθλιβον, καὶ συνεχῶς ἤλαυνον· ὁ δὲ λέγει
 τοιοῦτόν ἐστιν. Ἡδύνατο, φησὶν, ὁ Θεὸς κατασιεῖλαι τοὺς
 διωγμούς, καὶ τὰς θλίψεις τὰς ἐπαλλήλους· ἀλλ' ἐπειδὴ ἤρ-
 5 πάγην εἰς τρίτον οὐρανὸν καὶ ἀπηνέχθη εἰς τὸν παράδει-
 σον, ἵνα μὴ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων τούτων ἐπαρθῶ
 καὶ μέγα φρονήσω, συνεχώρησε τοὺς διωγμούς τούτους,
 καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ σατανᾶ ἀφῆκε κολαφίζειν με διὰ τῶν
 διωγμῶν καὶ τῶν θλίψεων, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι. Εἰ γὰρ
 10 καὶ ἅγιοι καὶ θαυμαστοὶ οἱ περὶ Παῦλον καὶ Πέτρον, καὶ
 πάντες ὅσοι τοιοῦτοι, ὡσπερ οὖν καὶ εἶσιν, ἀλλ' ἄνθρωποι
 εἶσι, καὶ δέονται πολλῆς γε τῆς ἀσφαλείας, εἰς τὸ μὴ ρα-
 δίως ἐπαίρεσθαι καὶ μάλιστα πάντων οἱ ἅγιοι. Οὐδὲν γὰρ
 οὔτως εἰς ἀπόνοιαν αἴρειν εἴωθεν, ὡς συνειδὸς γέμον καιτορ-
 15 θωμάτων, καὶ ψυχὴ μειὰ παρρησίας ζῶσα. Ἴνα οὖν μηδὲν
 τοιοῦτον πάσχωσιν ἐκεῖνοι, τοὺς πειρασμούς καὶ τὰς θλίψεις
 συνεχώρησεν εἶναι, δυναμένας αὐτοὺς κατασιέλλειν καὶ πεί-
 θειν μειριάζειν ἐν ἅπασιν.

7. Ὅτι δὲ καὶ εἰς τὸ δειχθῆναι τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχὺν
 20 τὰ μεγάλα τοῦτο αὐτὸ συντελεῖ, καὶ τοῦτο ἄκουσον παρὰ τοῦ
 αὐτοῦ ἀποσιόλου, τοῦτο πρότερον εἰρηκότος. Ἴνα γὰρ μὴ λέ-
 γησ, ὅτι οἱ ἄπιστοι νομίζουσι, τὸν Θεὸν τὸν ταῦτα συγχω-
 ροῦντα ἀσθενῆ τινα εἶναι, καὶ μὴ δυνάμενον ἐξαρπάσαι τῶν
 κινδύνων τοὺς ἑαυτοῦ, συγχωρεῖν αὐτοὺς κακοῦσθαι συνε-
 25 χῶς. Καὶ τοῦτο σκόπει, πῶς διὰ τούτων ἀπέδειξεν ὁ Παῦ-
 λος, δεικνύς, ὅτι οὐ μόνον ἀσθένειαν αὐτοῦ οὐ κατηγορεῖ
 τὰ γινόμενα, ἀλλὰ καὶ μειζόνως αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐπιδεί-
 κνυται πᾶσιν· εἰπὼν γὰρ, ὅτι «Ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί,
 ἄγγελος σατανᾶ, ἵνα με κολαφίσῃ», καὶ τοὺς ἐπαλλήλους πει-
 30 ρασμούς διὰ τούτου δηλώσας, ἐπήγαγεν· «ὑπὲρ τούτου τρεῖς
 τὸν Κύριον παρεκάλεσα, ἵνα ἀποσιῇ ἀπ' ἐμοῦ· καὶ εἶπέ μοι·
 Ἄρκει σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τε-

διάβολον, δηλ. τοὺς ἀπίστους, τοὺς τυράννους, τοὺς εἰδωλολάτρας, οἱ ὅποιοι συνεχῶς τὸν ἔστανοχώρουν καὶ τὸν κατεδίωκαν· καὶ μ' αὐτὰ θέλει νὰ εἰπῆ τὰ ἑξῆς: Ἐμποροῦσεν ὁ Θεὸς νὰ καταπαύσῃ τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς συνεχεῖς θλίψεις κατ' ἐμοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ ἠρπάγην εἰς τὸν τρίτον οὐρανὸν καὶ μετεφέρθην εἰς τὸν παράδεισον, διὰ νὰ μὴ ὑπερηφανευθῶ καὶ ὑψηλοφρονήσω ἀπὸ τὰς ὑπερόχους αὐτὰς ἀποκαλύψεις, ἐπέτρεψε τοὺς διωγμοὺς αὐτοὺς καὶ ἄφησε τοὺς ἀγγέλους τοῦ Σατανᾶ νὰ μὲ κτυποῦν διὰ νὰ μὴ καυχῶμαι ἕξ αἰτίας τῶν διωγμῶν καὶ τῶν θλίψεων. Ἄν καὶ εἶναι ἅγιοι καὶ ἀξιοθαύμαστοι ὁ Παῦλος καὶ ὁ Πέτρος καὶ ὅλοι ὅσοι εἶναι τέτοιοι, ὅπως καὶ εἶναι, ὅμως δὲν παύουν νὰ εἶναι καὶ ἄνθρωποι, καὶ ἔχουν ἀνάγκην πολλῶν προφυλακτικῶν μέτρων διὰ νὰ μὴ ὑπερηφανεύωνται εὐκόλα, καθ' ὅσον εἶναι περισσότερον ἀπὸ ὅλους ἅγιοι. Διότι τίποτε συνήθως δὲν ὀδηγεῖ τόσον εἰς ὑπερηφάνειαν, ὅσον ἡ γεμάτη ἀπὸ κατορθώματα ψυχὴ ποὺ ἔχει αὐτοπεποίθησιν. Διὰ νὰ μὴ συμβῆ λοιπὸν εἰς αὐτοὺς κάτι τέτοιο ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς νὰ τοὺς εὔρουν θλίψεις καὶ πειρασμοί, οἱ ὅποιοι ἠμποροῦν νὰ τοὺς κάμουν νὰ εἶναι περιμαζεμένοι καὶ νὰ τοὺς πείθουν νὰ ταπεινοφρονοῦν εἰς ὅλα.

7. Ὅτι δὲ καὶ εἰς τὸ νὰ φανερωθῆ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ πάρα πολὺ συντελεῖ τοῦτο, ἄκουσε τοῦτο ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἀπόστολον ποὺ τὸ εἶπε πρωτύτερα. Διὰ νὰ μὴ λέγης δηλαδὴ, ὅτι οἱ ἄπιστοι θεωροῦν, ὅτι ὁ Θεὸς ποὺ ἐπιτρέπει αὐτὰ τὸ κάνει ἀπὸ ἀδυναμίαν, ἐπειδὴ δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τοὺς κινδύνους τοὺς ἰδικούς του, ἐπιτρέπει νὰ ὑποφέρουν συνεχῶς. Καὶ πρόσεξε, πῶς μὲ αὐτὰ ἀπέδειξε τοῦτο ὁ Παῦλος ὅτι ὄχι μόνον δὲν φανερώνουν ἀδυναμίαν τοῦ Θεοῦ ὅσα γίνονται, ἀλλὰ ἀντιθέτως δεικνύουν τὴν μεγάλην δυνάμιν του εἰς ὅλα· διότι ἀφοῦ εἶπεν ὅτι «μοῦ ἐδόθη ξύλον ἀκανθωτὸν εἰς τὸ σῶμα, ἄγγελος τοῦ Σατανᾶ, διὰ νὰ μὲ ραπίζῃ» καὶ ἐφάνέρωσε μὲ τὰ λόγια αὐτὰ τοὺς ἀλλεπαλλήλους πειρασμούς, προσέθεσε· «Διὰ τὸν πειρασμὸν αὐτὸν πολλὰς φορὰς παρεκάλεσα τὸν Κύριον διὰ νὰ φύγῃ ἀπὸ ἐμέ· καὶ μοῦ εἶπε· σοῦ εἶναι ἀρκετὴ ἡ χάρις μου· διότι ἡ δύναμίς μου

λειοῦται». Τότε μου δείκνυται ἡ δύναμις, φησὶν, διὰν ὑμεῖς ἐν ἀσθενείᾳ ἦτε καὶ δι' ὑμῶν τῶν δοκούντων ἀσθενεῖν ὁ τοῦ κηρύγματος αὐξεται λόγος, καὶ πανταχοῦ κατασπείρεται. Ὅτε γοῦν εἰς τὸ δεσμοτήριον μυρίας λαβῶν πληγὰς εἰσηνέ-
 5 χθη, τὸν δεσμοφύλακα ἔδησεν. Ἐν τῷ ξύλῳ ἦσαν οἱ πόδες, ἐν τῇ ἀλύσει αἱ χεῖρες, καὶ τὸ δεσμοτήριον ἔσειετο κατὰ μέσην τὴν νύκτα, ὑμνούντων αὐτῶν.

Ὅρας πῶς ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν ἀσθενείᾳ ἐτελειοῦτο; Εἰ ἦν λελυμένος ὁ Παῦλος, καὶ ἔσειετο ἐκεῖνο τὸ οἴκημα οὐκ
 10 ἦν οὕτω θαυμασιὸν τὸ γινόμενον. Διὰ τοῦτο, φησί, μένε δεδεμένος, καὶ σαλευέσθωσαν οἱ τοῖχοι πάντοθεν, καὶ λυέσθωσαν οἱ δεσμῶται, ἵνα μεζόνως ἡ δύναμις μου φαίνεται διὰ σοῦ τοῦ κατεχομένου καὶ συμπεποδισμένου, τῶν δεδεμένων λυομένων ἀπάντων. Τοῦτο οὖν αὐτὸ καὶ τὸν δεσμοφύλακα
 15 ἐξέπληξε ἵστε, ὅτι μετὰ ἰσοαυτῆς κατεχόμενος ἀνάγκης, δι' εὐχῆς μόνης ἰσχυσε μὲν τινάξαι τὰ θεμέλια, ἀναπειάσαι δὲ τὰς θύρας τοῦ δεσμοτηρίου, καὶ λύσαι τοὺς δεδεμένους ἅπαντας. Οὐκ ἐνιαῦθα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Πείρου, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Παύλου, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων δὲ ἀποσιόλων
 20 ἴδοι τις ἂν συμβαῖνον τοῦτο συνεχῶς, καὶ τοῖς διωγμοῖς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἀεὶ ἐπανθοῦσαν, καὶ ταῖς θλίψεσι παραφαινομένην, καὶ οὕτω τὴν δύναμιν αὐτοῦ κηρύττουσαν. Διόπερ ἔλεγεν, «Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται».

25 Ὅτι δὲ καὶ μείζονα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πολλοὶ πολλάκις ἔμελλον ὑποπιεῦειν περὶ αὐτῶν, εἰ μὴ ἰσοαῦτα πάσχοντας ἐώρων, ἄκουσον πῶς αὐτὸ δέδοικεν ὁ Παῦλος. «Ἐὰν γὰρ καὶ θελήσω», φησί, «καυχῆσασθαι, οὐκ ἔσομαι ἄφρων· φείδομαι δέ, μή τις εἰς ἐμὲ λογίσηται ὑπὲρ ὃ βλέπει
 30 με, ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ». Τί δὲ ἐστὶν ὃ λέγει; Ἡδυνάμην, φησί, πολλῶ μείζονα θαύματα εἰπεῖν, ἀλλ' οὐ θούλομαι, μή-

15. Β' Κορ. 12, 8, 9.

16. Πράξ. 16, 24-34.

17. Β' Κορ. 12, 9.

18. Β' Κορ. 12, 6.

ἀναδεικνύεται τελεία ἐκεῖ πού ὑπάρχει ἀδυναμία»¹⁵. Τότε φαίνεται ἡ δύναμίς μου, λέγει, ὅταν σεῖς εὐρίσκεσθε εἰς ἀδυναμίαν· καὶ μὲ ἐσᾶς πού φαίνεσθε ἀσθενεῖς ὁ λόγος τοῦ κηρύγματος αὐξάνει καὶ διαδίδεται παντοῦ. Ὅταν λοιπὸν τὸν ἔκλεισαν εἰς τὴν φυλακὴν, ἀφοῦ τὸν ἔδειραν πάρα πολὺ, προσεῖλκυσεν εἰς τὸν Χριστὸν τὸν δεσμοφύλακα¹⁶. Ἐνῶ εἰς τὸ ξύλον ἦσαν τὰ πόδια, εἰς τὰς ἀλυσίδας τὰ χέρια καὶ ἡ φυλακὴ ἐσειέτο τὰ μεσάνυκτα, αὐτοὶ ἐδοξολογοῦσαν τὸν Θεόν.

Βλέπεις πῶς ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἀνεδεικνύετο εἰς τὴν ἀδυναμίαν; Ἐὰν ἦτο ἐλεύθερος ὁ Παῦλος καὶ ἐσειέτο ἐκεῖνο τὸ οἶκημα, δὲν θὰ ἦτο τόσον ἀξιοθαύμαστον τὸ γεγονός. Διὰ τοῦτο, λέγει, νὰ μένης δεμένος, καὶ ἄς σαλεύωνται οἱ τοῖχοι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη καὶ ἄς λύωνται οἱ δεσμῶται; διὰ νὰ φαίνεται καθαρὰ ἡ δύναμις μου διὰ σοῦ τοῦ φυλακισμένου καὶ δεμένου. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκαμε τὸν δεσμοφύλακα νὰ ἐκπλαγῇ, τὸ ὅτι δηλ. ὁ Παῦλος ἐνῶ εὐρίσκετο εἰς τόσον αὐστηρὸν περιορισμὸν εἰς τὴν φυλακὴν, μόνον μὲ τὴν προσευχὴν κατώρθωσε νὰ σεισῇ τὰ θεμέλια, νὰ ἀνοίξῃ τὰς θύρας τοῦ δεσμοτηρίου καὶ νὰ λύσῃ ὅλους τοὺς δεμένους. Καὶ ὄχι μόνον ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις τῆς ζωῆς τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου, καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀποστόλους ἠμπορεῖ νὰ ἰδῇ κανεῖς ὅτι αὐτὸ συνέβαινε συχνά, καὶ εἰς τοὺς διωγμοὺς νὰ φαίνεται πλουσία ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰς θλίψεις νὰ παρακολουθῇ, καὶ ἔτσι νὰ κηρύττῃ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἔλεγε «σοῦ εἶναι ἀρκετὴ ἡ χάρις μου· διότι ἡ δύναμις μου ἀναδεικνύεται τελεία ἐκεῖ πού ὑπάρχει ἀδυναμία»¹⁷.

Ὅτι δὲ ἦτο δυνατὸν οἱ ἄνθρωποι νὰ τοὺς θεωρήσουν ὅτι εἶναι ἀνώτεροι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἂν δὲν τοὺς ἔβλεπαν νὰ ὑποφέρουν τόσα, ἄκουσε πῶς ἐκφράζει αὐτὸν τὸν φόβον ὁ Παῦλος. «Ἄλλὰ καὶ ἂν θελήσω», λέγει, «νὰ καυχῶθῶ δὲν θὰ εἶμαι ἀνόητος· ἀποφεύγω ὅμως νὰ τὸ κάμω μήπως μὲ θεωρήσῃ κανεῖς ἀνώτερον ἀπὸ ὅ,τι βλέπει εἰς ἐμὲ ἢ ἀκούει ἀπὸ ἐμέ»¹⁸. Τί δὲ σημαίνουν αὐτὰ πού λέγει; Ἦμπορῶσα, λέγει, νὰ σᾶς εἰπῶ πολὺ περισσότερα θαύματα, ἀλλὰ

ποιε τὸ μέγεθος τῶν σημείων μείζονα περὶ ἑμοῦ τοῖς ἀνθρώποις ὑπόνοιαν παρασίτησιν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ περὶ τὸν Πέτρον, ἐπειδὴ τὸν χωλὸν ὥρθωσαν, καὶ πάντες ἦσαν κεχηγνότες πρὸς αὐτούς, καιασιέλλοντες αὐτούς, καὶ πείθοντες ὡς οὐδὲν παρ' 5 ἑαυτῶν, οὐδὲ οἴκοθεν ἐπεδείξαντο, λέγουσι «Τί ἡμῖν ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν;».

Καὶ πάλιν ἐν Λύστροις οὐ μόνον ἦσαν ἐκπεπληγμένοι, ἀλλὰ καὶ ταύρους στεφανώσαντες ἤνεγκαν, καὶ θῦσαι ἐπε- 10 χείρουσιν τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Βαρνάβῃ. Ὅρα διαβόλου κακουργίαν. Δι' ὧν ὁ Κύριος ἐσπούδαζε τὴν ἀσέβειαν ἐκκαθάραι τῆς οἰκουμένης, διὰ τούτων αὐτὴν ἐκεῖνος εἰσαγαγεῖν ἐσπούδαζε, πάλιν πείθων ἀνθρώπους θεοὺς νομίζειν, ὃ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις ἐποίησε. Καὶ τοῦτο μάλιστα 15 ἔστιν, ὃ τῆς εἰδωλολατρείας τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ρίζαν εἰσήγαγε. Πολλοὶ γὰρ καὶ πολέμους καιορθώσαντες, καὶ τροπαια στήσαντες, καὶ πόλεις οἰκοδομήσαντες, καὶ ἕτερά τινα τοιαῦτα τοῖς τότε εὐεργετήσαντες, θεοὶ τοῖς πολλοῖς ἐνομισθησαν, καὶ ναοὶς ἐτιμήθησαν καὶ θωμοῖς, καὶ πᾶς ὁ τῶν 20 ἑλληνικῶν θεῶν καιάλογος ἀπὸ τούτων σύγκειται τῶν ἀνθρώπων. Ἴνα οὖν μὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων τοῦτο γένηται, συνεχώρησεν αὐτοὺς ἐλαύνεσθαι συνεχῶς, μαστίζεσθαι, ἀρρωστίαις περιπίπτειν, ἵνα ἡ τῆς σωματικῆς ἀρρωστίας ὑπερβολή, καὶ τῶν πειρασμῶν τὸ πλῆθος πείσῃ τοὺς παρόν- 25 τας τότε, ὅτι καὶ ἄνθρωποι ἦσαν οἱ τὰ τοιαῦτα θαυματουργοῦντες, καὶ οὐδὲν παρ' ἑαυτῶν εἰσέφερον, ἀλλὰ γυμνή ἢ χάρις δι' ἐκείνων πάντα εἰργάζετο. Εἰ γὰρ τοὺς μικρὰ καὶ εὐτελεῖ πεποιηκότας θεοὺς ἐνόμισαν, πολλῶ μᾶλλον, εἰ μηδὲν ἔπασχον ἀνθρώπινον, τούτους ὑπώπιενσαν ἄν, τοιαῦτα ἐργα- 30 σαμένους, οἷα οὐδεὶς οὐδέποτε οὐκ εἶδεν, οὐδὲ ἤκουσεν. Ὅπου γὰρ μαστιζομένων αὐτῶν, κρημνιζομένων, δεσμουμέ-

δὲν θέλω νὰ τὸ πράξω, φοβούμενος μήπως τὸ πλῆθος τῶν θαυμάτων συντελέσῃ, ὥστε οἱ ἄνθρωποι νὰ σχηματίσουν δι' ἐμὲ ἰδέαν ἀνωτέραν τῆς πραγματικῆς. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ περὶ τὸν Πέτρον, ὅταν ἀνώρθωσαν τὸν κουτσὸν καὶ ὅλοι ἔβλεπαν πρὸς αὐτοὺς μὲ μέγαν θαυμασμὸν καθησυχάζοντες αὐτοὺς καὶ πείθοντες ὅτι τίποτε δὲν ἔκαμαν μὲ τὴν δύναμίν των λέγουν· «Διατί ἐκπλήττεσθε δι' αὐτό; διατί ἔχετε προσηλωμένον τὸ βλέμμα σας εἰς ἐμᾶς, ὡσὰν νὰ τὸν ἔχωμεν κάμει νὰ περπατῇ μὲ τὴν ἰδικὴν μας δύναμιν ἢ εὐσέβειαν;»¹⁹.

Καὶ εἰς τὰ Λύστρα πάλιν ὄχι μόνον εἶχαν ἐκπλαγῆ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐστεφάνωσαν καὶ ταύρους τοὺς ἔφεραν, καὶ ἐπιχειροῦσαν νὰ τοὺς θυσιάσουν εἰς τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν. Βλέπε τὴν πανουργίαν τοῦ διαβόλου. Δι' ἐκείνων πού ὁ Κύριος ἐφρόντιζε νὰ ἐκδιώξῃ τὴν ἀσέβειαν ἀπὸ τὸν κόσμον, διὰ τούτων ὁ διάβολος ἐφρόντιζε νὰ τὴν ἐπαναφέρῃ, προσπαθῶν νὰ πείσῃ τοὺς ἀνθρώπους νὰ θεωροῦν ἀνθρώπους ὡς θεούς, πρᾶγμα πού ἔκαμε καὶ εἰς προηγουμένους καιροὺς. Καὶ αὐτὸ εἶναι κυρίως ἐκεῖνο πού ἔφερεν εἰς τὸν κόσμον τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ρίζαν τῆς εἰδωλολατρείας. Διότι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού διέπρεψαν εἰς τοὺς πολέμους, καὶ ἔστησαν τρόπαια, καὶ ἔκτισαν πόλεις καὶ μὲ ἄλλα παρόμοια ἔργα τοὺς τότε ἀνθρώπους εὐηργέτησαν, ἐθεωρήθησαν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὡς θεοὶ καὶ ἐτιμήθησαν μὲ ναοὺς καὶ βωμοὺς καὶ ὅλος ὁ κατάλογος τῶν ἑλληνικῶν θεῶν ἀποτελεῖται ἀπὸ τέτοιους ἀνθρώπους. Διὰ νὰ μὴ συμβῇ λοιπὸν τοῦτο καὶ εἰς τοὺς ἀγίους, ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς συχνὰ νὰ καταδιώκωνται, νὰ κτυποῦνται, νὰ ἀσθενοῦν, διὰ νὰ πείσῃ τοὺς τότε παρόντας ἢ ὑπερβολικὴ ἀσθένεια, καὶ τὸ πλῆθος τῶν πειρασμῶν ὅτι καὶ ἄνθρωποι ἦσαν αὐτοὶ πού ἔκαμαν τόσον μεγάλα θαύματα, καὶ τίποτε δὲν ἔκαμαν μὲ τὴν δύναμίν των, ἀλλὰ μόνη ἡ θεία χάρις διὰ μέσου αὐτῶν ὅλα τὰ κατώρθωνε. Διότι ἐὰν αὐτοὺς πού ἔκαμαν μικρὰ καὶ εὐτελῆ ἔργα τοὺς ἐθεώρησαν θεούς, πολὺ περισσότερο, ἂν δὲν ἐπάθαιναν τίποτε τὸ ἀνθρώπινον θὰ τοὺς ἐθεωροῦσαν, ἀφοῦ ἔκαμαν τέτοια ἔργα πού κανεὶς δὲν εἶδεν ἢ δὲν ἤκουσε ποτέ. Ἐφοῦ δέ, ἐνῶ αὐτοὶ ἐμαστιγώνοντο, ἐκρημνίζοντο, ἐφυλακί-

νων, ἐλαυνομένων, καθ' ἑκάστην κινδυνευόντων ἡμέραν, ὁμῶς καιέπεσόν τινες εἰς τὴν ἀσεβῆ ταύτην ὑπόνοιαν, πολλῷ μᾶλλον, εἰ μηδὲν ἔπασχον ἀνθρώπινον, τοῦτο ἂν ὑπωπιεύθησαν.

5 8. Τρίτη μὲν οὖν ἐστὶν αὕτη ἡ τῆς κακώσεως αἰτία τειάρτη δέ, τὸ μὴ νομίζεσθαι τοὺς ἁγίους ἐπ' ἐλπίδι τῆς παρούσης εὐπραγίας τὸν Θεὸν θεραπεύειν. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῶν ἐν ἀσελγείᾳ ζώντων παρὰ πολλῶν ἐγκαλούμενοι πολ-
 λάκις, καὶ πρὸς τοὺς τῆς ἀρετῆς καλούμενοι πόνους, καὶ τῶν
 10 ἁγίων ἐγκωμιαζομένων ἀκούοντες ἐπὶ τῇ τῶν δεινῶν εὐ-
 ψυχίᾳ, ἀπὸ τούτων διαβάλλειν αὐτοὺς ἐπιχειροῦσι καὶ οὐκ
 ἀνθρωποὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος αὐτὸ τοῦτο ὑπώ-
 πνευσεν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ἰώβ πολὺν περιεθέβλητο πλοῦτον,
 καὶ πολλῆς ἀπήλαυεν εὐπορίας, ὀνειδιζόμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ,
 15 δι' αὐτὸν ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος οὐδὲν ἔχων εἰπεῖν, οὐδὲ
 ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογήσασθαι ἐγκλημάτων, οὐδὲ ταῖς
 ἀρεταῖς ἐπισκῆναι τοῦ δικαίου, πρὸς ταύτην εὐθέως κατα-
 φεύγει τὴν ἀπολογία, οὕτω λέγων· «Μὴ δωρεὰν Ἰώβ σέ-
 βεταιί σε; Περιέφραξας τὰ ἔσω αὐτοῦ καὶ τὰ ἔξω»· ἐπὶ μι-
 20 σθῷ, φησὶν, ἐστὶν ἐκεῖνος ἐνάρετος, ἰσοαύτης εὐπορίας ἀπο-
 λαύων. Τί οὖν ὁ Θεός; Βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἐπὶ
 μισθῷ θεραπεύουσιν αὐτῷ οἱ ἅγιοι, περιεῖλεν αὐτοῦ τὴν εὐ-
 πορίαν ἅπασαν, καὶ πενία παρέδωκε, καὶ νοσήματι χαλεπῷ
 περιπεσεῖν συνεχώρησεν. Εἶτα ἐλέγχων αὐτὸν ὡς εἰκῆ ταῦ-
 25 τα ὑποπιεύσαντα, φησὶν, ὅτι «Ἐτι ἔχεται ἀκακίας· σὺ δὲ
 εἶπας διακενῆς τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ ἀπολέσαι». Τοῖς γὰρ
 ἁγίοις ἀρκεῖ τοῦτο εἰς ἀμοιβὴν καὶ ἀντίδοσιν, τὸ θεραπεύ-
 ειν τὸν Θεόν· ἐπεὶ καὶ τῷ φιλοῦντι τοῦτο ἀρκεῖ εἰς ἀμοιβὴν
 τὸ φιλεῖν τὸν ἐρώμενον τὸν ἑαυτοῦ, καὶ πλεον οὐδὲν ἐπιζη-
 30 τεῖ, οὐδὲ ἡγεῖται τι μείζον εἶναι τούτου. Εἰ δὲ ἐπ' ἀνθρώπου

20. Ἰώβ 1, 9-10.

21. Ἰώβ 2, 3.

ζοντο, ἐξεδιώκοντο, καθημερινῶς ἐκινδύνευον, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἔπесαν εἰς αὐτὴν τὴν ἀσεβῆ ὑποψίαν, πολὺ περισσότερον θὰ ὑποπτεύοντο τοῦτο, ἂν δὲν ὑφίστατο τίποτε τὸ ἀνθρώπινον.

8. Ἡ τρίτη λοιπὸν αἰτία τῆς κακοπαθείας τῶν ἀγίων εἶναι αὕτη· τετάρτη δὲ τὸ νὰ μὴ νομίζουν οἱ ἄνθρωποι ὅτι οἱ ἅγιοι ὑπηρετοῦν τὸν Θεὸν μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ ἀπολαύσουν εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν εὐτυχίαν καὶ ὑλικὸν πλοῦτον. Διότι πολλοὶ ποὺ ζοῦν εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν ἀκολασίαν, ὅταν ἐπικρίνωνται πολλάκις ἀπὸ πολλοὺς καὶ προτρέπωνται νὰ εἰσέλθουν εἰς τοὺς κόπους τῆς ἀρετῆς καὶ ἀκούουν νὰ ἐγκωμιάζωνται οἱ ἅγιοι διὰ τὸ θάρρος των πρὸ τῶν κινδύνων, ἀπὸ αὐτὴν τὴν αἰτίαν ἐπιχειροῦν νὰ τοὺς συκοφαντοῦν· καὶ ὄχι μόνον οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ διάβολος αὐτὴν τὴν ὑποψίαν συνέλαβεν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Ἰώβ εἶχεν ἀποκτήσει πολλὰ πλούτη, καὶ ἀπελάμβανε πολλῆς εὐπορίας, ὅταν ὁ Θεός, φέρων ὡς παράδειγμα τὸν Ἰώβ, ἔδειξε περιφρόνησιν πρὸς τὸν πονηρὸν δαίμονα, αὐτὸς ἐπειδὴ δὲν εἶχε νὰ εἰπῆ κάτι, οὔτε νὰ δικαιολογηθῆ διὰ τὰ ἐγκλήματατά του, οὔτε νὰ ἀρνηθῆ τὰς ἀρετὰς τοῦ δικαίου, καταφεύγει πρὸς αὐτὴν τὴν δικαιολογίαν λέγων τὰ ἑξῆς· «Μήπως σὲ σέβεται δωρεὰν ὁ Ἰώβ; περιφρούρησες τὴν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ οἴκου περιουσίαν του»²⁰· μὲ ἀμοιβὴν, λέγει, εἶναι ἐνάρετος ἐκεῖνος, διότι ἀπολαμβάνει τόσης εὐπορίας. Τί ἀπήντησεν ὁ Θεός; Θέλων νὰ τοῦ δείξῃ ὅτι οἱ ἅγιοι δὲν τὸν ὑπηρετοῦν ἀναμένοντες ὑλικὰς ἀμοιβὰς, ἀφήρσεν ἀπὸ αὐτὸν ὅλην τὴν εὐπορίαν, τὸν παρέδωκεν εἰς πτωχείαν καὶ ἐπέτρεψε νὰ πέσῃ εἰς φοβερὸν νόσημα. Ἐπειτα ἐλέγχων τὸν δαίμονα ὅτι ἀδίκως εἶχεν αὐτὴν τὴν ὑπόνοιαν λέγει ὅτι «ἀκόμη διατηρεῖ τὴν ἀρετὴν του· ἂν καὶ μὲ παρεκίνησες χωρὶς λόγον νὰ καταστρέψω τὴν περιουσίαν του»²¹. Διότι εἰς τοὺς ἀγίους ἀρκεῖ τοῦτο εἰς ἀμοιβὴν καὶ ἀνταπόκρισιν, τὸ νὰ ὑπηρετοῦν τὸν Θεόν· ὅπως καὶ εἰς ἐκεῖνον ποὺ ἀγαπᾷ τοῦτο ἀρκεῖ ὡς ἀμοιβή, τὸ νὰ ἀγαπᾷ τὸν ἀγαπητὸν του καὶ δὲν ζητεῖ τίποτε περισσότερον, οὔτε θεωρεῖ τίποτε ἀνώτερον τούτου. Ἄν δὲ τοῦτο παρατηρῆται εἰς τὸν ἄνθρωπον, πολὺ περισσότερον εἰς τὸν Θεόν· τοῦτο

τοῦτο, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Θεὸς δεῖ-
 ξαι βουλόμενος, πλεον ὢν ἤτησεν ὁ διάβολος ἔδωκεν. Ἐ-
 κεῖνος μὲν γὰρ φησιν, «Ἐξαπόσειλον τὴν χεῖρά σου, καὶ
 ἅψαι αὐτοῦ»· ὁ δὲ Θεὸς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ, «Σοὶ αὐτὸν πα-
 5 ραδίδωμι», φησὶν. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν ἀγώνων
 οἱ σφριγῶντες τὰ σώματα καὶ εὐεκτιοῦντες τῶν ἀθλητῶν,
 οὐχ οὕτως φαίνονται, ἐπειδὴν τὸ διάβροχον ἐλαίῳ πάντοθεν
 ἱμάτιον ὡς περιβεβλημένοι, ἀλλ' ὅταν αὐτὸ ρίψαντες γυ-
 μνοὶ πρὸς τὰ σκᾶμματα ἔλκωνται, τότε μάλιστα τοὺς θεατὰς
 10 τῆ τῶν μελῶν ἀναλογία πάντοθεν ἐκπλήττουσιν οὐδενὸς αὐ-
 τὴν ἐπισκιάσαι δυναμένου λοιπόν· οὕτω καὶ ὁ Ἰώβ, ἠνίκα
 μὲν ἦν τὸν πλοῦτον ἅπαντα περιβεβλημένος ἐκεῖνον, οὐκ ἦν
 κατὰδηλος τοῖς πολλοῖς ὅσις ἦν· ἐπειδὴ δὲ αὐτόν, καθάπερ
 ἱμάτιον ἀποδυσάμενος ὁ ἀθλητής, ἔρριψε, καὶ πρὸς τοὺς
 15 τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας γυμνὸς εἰσῆλθεν, οὕτω γυμνωθεὶς
 τοὺς θεατὰς ἐξέπληξεν ἅπαντας, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ τῶν ἀγ-
 γέλων θέατρον ἐπὶ τῆ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καρτερία μέγα ἀνα-
 κекραγένοι, καὶ κροτιῆσαι τὸν στεφανίτην ἐκεῖνον. Ὡσπερ
 γὰρ ἔφθην εἰπών, οὐχ οὕτως ἐφαίνεται τοῖς ἀνθρώποις πάν-
 20 τα τὸν πλοῦτον περιβεβλημένος ἐκεῖνον, ὡς ὅτε καθάπερ
 ἱμάτιον ρίψας αὐτόν, γυμνὸς ἐδείχθη, ὥσπερ ἐν θεάτρῳ,
 μέση τῆ οἰκουμένη, καὶ πάντες αὐτοῦ τὴν εὐεξίαν τῆς ψυχῆς
 ἐξεπλάγησαν· οὐκ ἀπὸ τῆς γυμνώσεως δὲ μόνον ἐδείκνυτο,
 ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς πάλης καὶ τῆς κατὰ τὴν ἀρρωστίαν ὑπο-
 25 μονῆς. Ὡσπερ γὰρ ἔφθην εἰπών, οὐκ αὐτὸς αὐτὸν ἐπάτα-
 ξεν ὁ Θεός, ἵνα μὴ πάλιν ὁ διάβολος λέγη, ὅτι ἐφείσω,
 καὶ οὐκ ὅσον ἔδει, ἰσοτιῶν ἐπήγαγες πειρασμόν· ἀλλ' αὐτῶ
 παρέδωκε τῶ διαβόλῳ καὶ τὴν τῶν θρεμμάτων ἀπώλειαν,
 καὶ τὴν τῆς σαρκὸς ἐξουσίαν. Θαρρῶ τῶ ἀθλητῆ, φησί· διὰ
 30 τοῦτο οὐ κωλύω προσαγαγεῖν αὐτῶ ὅσα ἂν θέλης παλαιόματα.
 Ἄλλὰ καθάπερ οἱ δόκιμοι τῶν παλαισιῶν καὶ τῆ τέχνη καὶ
 τῆ ρώμῃ τοῦ σώματος θαρρεῖν ἔχοντες, οὐκ ὀρθοὶ συμπλέ-

θέλων νὰ δείξη ὁ Θεὸς ἐπέτρεψε νὰ γίνουν περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἐζήτησεν ὁ διάβολος. Διότι ἐκεῖνος μὲν λέγει· «ἄπλωσε τὸ χέρι σου καὶ ἔγγισέ τον»²². ὁ δὲ Θεὸς δὲν κάνει αὐτό, ἀλλὰ «εἰς ἐσὲ τὸν παραδίδω», τοῦ λέγει. Ὅπως δηλαδὴ εἰς τοὺς κοσμικοὺς ἀγῶνας ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἀθλητὰς ἔχουν σφριγηλὰ καὶ γερὰ σώματα, δὲν φαίνονται ἔτσι, καθ' ὃν χρόνον φοροῦν τὸ φάρεμα ποὺ εἶναι βρεγμένον μὲ λάδι, ἀλλὰ ὅταν τὸ βγάλουν καὶ πηγαίνουν γυμνοὶ πρὸς τὴν παλαίστραν, τότε κυρίως κάμνουν τοὺς θεατὰς νὰ θαυμάζουν τὴν ἀναλογίαν τῶν μελῶν τοῦ σώματός των, διότι τίποτε πλέον δὲν ἠμπορεῖ νὰ κρύψη αὐτήν· αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὸν Ἰώβ· ὅταν μὲν ὡς ἄλλο φόρεμα ἔφερε τὸν πολὺν ἐκεῖνον πλοῦτον δὲν ἐφαίνετο εἰς τοὺς πολλοὺς ποῖος ἦτο εἰς τὴν ψυχὴν· ὅταν δὲ αὐτόν, ὅπως ὁ ἀθλητὴς ποὺ βγάζει τὸ ἱμάτιον, τὸν κατέβαλε καὶ εἰσῆλθε γυμνὸς εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς ἀρετῆς, τόσον ἐξέπληξε μὲ τὴν γυμνότητα τοὺς θεατὰς ὅλους, ὥστε καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἄγγελοι βλέποντες τὴν ὑπομονὴν τῆς ψυχῆς του, ἐφώναζαν ἀπὸ θαυμασμὸν καὶ ἐχειροκρότησαν τὸν νικητὴν ἐκεῖνον ποὺ ἔφερε τὸν στέφανον τῆς νίκης. Διότι ὅπως προηγουμένως εἶπα, δὲν ἐφαίνετο εἰς τοὺς ἀνθρώπους ποῖος ἦτο εἰς τὴν ἀρετὴν, ὅταν ἦτο μέσα εἰς ὅλον ἐκεῖνον τὸν πλοῦτον, ὅσον, ὅταν, ἀφοῦ ἔρριψεν ὡς φόρεμα τὸν πλοῦτον μακράν, ἐφάνη γυμνὸς εἰς τὸ μέσον τοῦ κόσμου, ὡς νὰ ἦτο εἰς θέατρον, καὶ ὅλοι ἔμειναν ἐκπληκτοὶ διὰ τὴν ἀντοχὴν τῆς ψυχῆς του· διότι δὲν ἀνεδεικνύετο μόνον ἀπὸ τὴν γύγνωσίν του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν πάλην καὶ ἀπὸ τὴν ὑπομονὴν εἰς τὴν διάρκειαν τῆς ἀσθενείας του. Ὅπως εἶπα προηγουμένως, δὲν ἐκτύπησεν ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς τὸν Ἰώβ, διὰ νὰ μὴ λέγῃ πάλιν ὁ διάβολος ὅτι τὸν ἐλυπήθης καὶ δὲν τὸν ἔβαλες εἰς ὅσους πειρασμοὺς ἔπρεπεν, ἀλλὰ εἰς αὐτόν τὸν διάβολον ἀνέθεσε καὶ νὰ καταστρέψῃ τὰ ποίμνιά του, καὶ νὰ τὸν ὑποβάλῃ εἰς ἀσθένειαν, ὡσὰν νὰ λέγῃ, ἔχω ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἀθλητὴν· καὶ διὰ τοῦτο δὲν σὲ ἐμποδίζω νὰ τὸν ὑποβάλῃς εἰς ὅσα ἀγωνίσματα θέλεις. Ἀλλὰ καθὼς οἱ δόκιμοι παλασταὶ καὶ εἰς τὴν δεξιότητιαν καὶ εἰς τὴν δύναμιν τοῦ σώματός των ἔχοντες πεποίθησιν, δὲν συμπλέκονται

κονται τοῖς ἀπαγωνισταῖς πολλάκις, οὐδὲ ἐξίσης, ἀλλὰ μέ-
 σους ἐαυτοὺς παρέχουσι κατασχεῖν ἐκείνοις, ὥστε λαμπροτέ-
 ραν ποιῆσαι τὴν νίκην· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς μέσον ἔδωκε τῷ
 διαβόλῳ κατασχεῖν τὸν ἅγιον, ἵνα ὅταν αὐτοῦ τὴν τοσαύτην
 5 τῆς συμβολῆς πλεονεξίαν κρατήσῃ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἐκτείνῃ,
 λαμπρότερος ὁ σιέφανος γένηται. Χρυσίον ἐστὶ δόκιμον· εἰς
 θούλει δοκίμασον, ὡς θούλει θασάνισον, οὐχ εὐρήσεις ἐν
 αὐτῷ κηλῖδα. Οὐ τὴν ἐτέρων δὲ ἡμῖν ἀνδρείαν δείκνυσι μό-
 νον, ἀλλὰ καὶ ἐτέραν παραμυθίαν κομίζει πολλήν. Τί γάρ
 10 φησιν ὁ Χριστός; «Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς
 ἄνθρωποι, καὶ διώξωσι, καὶ εἰπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα κοτῆ
 ὑμῶν ψευδόμενοι. Χαίρειτε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς
 ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς· οὕτω γὰρ ἐποιοῦν καὶ τοῖς
 προφήταις οἱ πατέρες αὐτῶν». Καὶ πάλιν ὁ Παῦλος βου-
 15 λόμενος παραμυθῆσασθαι τοὺς Μακεδόνας, «Ὑμεῖς γάρ», φη-
 σί, μιμηταὶ ἐγεννήθητε ἀδελφοὶ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ,
 τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθειτε καὶ ὑμεῖς
 ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλειῶν, καθάπερ κἀκεῖνοι ὑπὸ τῶν Ἰ-
 ουδαίων». Καὶ Ἑβραίους πάλιν οὕτω παρακαλεῖ, καταλέγων
 20 τοὺς δικαίους ἅπαντας τοὺς ἐν καμίνοις, τοὺς ἐν λάκκοις,
 τοὺς ἐν ἐρήμοις, τοὺς ἐν ὄρεσι, τοὺς ἐν σπηλαίοις, τοὺς ἐν
 λιμῶ, τοὺς ἐν στενοχωρίᾳ διάγοντας· ἡ γὰρ κοινωνία τῶν
 παθῶν φέρει τινὰ παραμυθίαν τοῖς ἐκπεπιωκόσιν.

“Οτι δὲ καὶ τοὺς περὶ ἀνασιτάσεως πάλιν τοῦτο εἰσάγει
 25 λόγους, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ Παύλου λέγοντος, «Εἰ κατὰ ἄν-
 θρωπον ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος, εἰ νεκροὶ
 οὐκ ἐγείρονται;». Καὶ πάλιν, «Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ, ἡλπικό-
 τες ἐσμεν ἐν Χριστῷ μόνον, ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων
 ἐσμεν». Μυρία πάσχομεν δεινὰ κατὰ τὸν παρόντα βίον, φη-

23. Ματθ. 5, 11-12.

24. Α' Θεσσ. 2, 14-15.

25. Ἐβρ. 11, 35-38.

26. Α' Κορ. 15, 32.

27. Α' Κορ. 15, 19.

πολλάκις μὲ τοὺς ἀντιπάλους των ὄρθιοι καὶ ὡς ἴσος πρὸς ἴσον, ἀλλὰ ἐπιτρέπουν εἰς αὐτοὺς νὰ τοὺς πιάνουν ἀπὸ τὴν μέσην, ὥστε νὰ φανῆ περιφανεστέρα ἢ νίκη των· ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ἐπέτρεψεν εἰς τὸν διάβολον νὰ πιάσῃ τὸν Ἰὼβ ἀπὸ τὴν μέσην, ὥστε, ὅταν νικήσῃ τὸν διάβολον, ἐνῶ εὐρίσκετο εἰς τόσον μειονεκτικὴν θέσιν, καὶ τὸν ἐξαπλώσῃ ἐπὶ τῆς γῆς, νὰ γίνῃ λαμπρότερος ὁ στέφανός του. Εἶναι γνήσιος χρυσός· ὅπως θέλεις δοκίμασέ τον, ὅπως θέλεις βασάνισέ τον, δὲν θὰ εὕρῃς εἰς αὐτὸν κηλῖδα. Δὲν φανερώνει δὲ μόνον εἰς ἡμᾶς τὴν ἀνδρείαν τῶν ἄλλων, ἀλλὰ φέρει καὶ ἄλλην πολλὴν παρηγορίαν. Διότι τί λέγει ὁ Χριστός; «Μακάριοι θὰ εἴσθε, ὅταν θὰ σᾶς ὑβρίσουν καὶ θὰ σᾶς καταδιώξουν καὶ θὰ ποῦν ἐναντίον σας κάθε εἶδους κακολογίας καὶ κατηγορίας ψευδόμενοι ἐξ αἰτίας μου. Νὰ χαίρετε τότε καὶ νὰ ἀγαλλιᾶσθε, διότι ἡ ἀνταμοιβή σας θὰ εἶναι μεγάλη εἰς τοὺς οὐρανοὺς· διότι τὰ ἴδια ἔκαμαν καὶ εἰς τοὺς προφήτας οἱ πατέρες αὐτῶν»²³. Καὶ πάλιν ὁ Παῦλος θέλων νὰ παρηγορήσῃ τοὺς Μακεδόνας λέγει· «Διότι καὶ σεῖς ἀδελφοὶ ἐγίνατε μιμηταὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ πού εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἰουδαίαν, διότι ἐπάθατε τὰ ἴδια ἀπὸ τοὺς ὁμοεθνεῖς σας, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους»²⁴. Καὶ τοὺς Ἑβραίους πάλιν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον παρηγορεῖ, ἀναφέρων λεπτομερῶς ὄλους τοὺς δικαίους πού ἐζοῦσαν εἰς καμίνοους, εἰς λάκκους, εἰς ἐρήμους, εἰς ὄρη, εἰς σπήλαια, εἰς πείναν καὶ στενοχωρίαν²⁵. διότι τὸ νὰ ἔχουν ὅλοι τὰ ἴδια παθήματα φέρει κάποια παρηγορίαν εἰς τοὺς θλιβομένους.

Ἔτι δὲ τὰ παθήματα μᾶς φέρουν εἰς τοὺς περὶ ἀναστάσεως λόγους, ἄκουσε τὸν Παῦλον πού λέγει· «ἂν ἀπὸ συμφεροντολόγους ἀνθρωπίνους ὑπολογισμοὺς ἐκινδύνευσα νὰ κατασπαραχθῶ μαχόμενος πρὸς θηρία εἰς τὴν Ἔφεσον, τί ἐκέρδισα ἀπ' αὐτὸ ἐὰν οἱ νεκροὶ δὲν ἀνασταίνωνται;»²⁶. Καὶ πάλιν· «ἐὰν εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν ἔχωμεν στηρίξει τὰς ἐλπίδας μας μόνον εἰς τὸν Χριστὸν εἴμεθα οἱ περισσότεροι ἄθλιοι καὶ ἀξιολύπητοι ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους»²⁷. Ἀναρίθμητα βάσανα ὑποφέρομεν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ παρόντος βίου,

οἶν· εἰ τοίνυν οὐκ ἔσιν ἐλπίσαι ἑτέραν ζωὴν, τί γένοιτ' ἂν ἡμῶν ἀθλιώτερον;

9. Ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐ μέχρι τοῦ παρόντος ἔσθηκε τὰ ἡμέτερα· καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τῶν πειρασμῶν γίνεται. Οὐ
 5 γὰρ ἂν ποτε ἀνάσχοιτο ὁ Θεὸς τοὺς τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα πεπονθότας κακά, καὶ τὸν παρόντα βίον ἅπαντα ἐν πειρασμοῖς καὶ μυρίοις διάγοντας κινδύνοις μὴ πολλῶ μείζοσιν ἀμείψασθαι δωρεαῖς· εἰ δὲ οὐκ ἀνάσχοιτο, εὐδηλον ὅτι βελτίω τινὰ καὶ λαμπροτέραν ἡτοίμασεν ἑτέραν ζωὴν, καθ' ἣν
 10 μέλλει τοὺς τῆς εὐσεβείας ἀθλητὰς στεφανοῦν καὶ ἀνακηρύττειν, τῆς οἰκουμένης ὁρώσης ἀπάσης. Ὡστε ὅταν ἴδῃς δίκαιον στενοχωρούμενον, κακούμενον, ἐν ἀρρωσσίᾳ, καὶ πενία, καὶ μυρίοις ἑτέροις δεινοῖς τὸν παρόντα βίον καταλύσαντα, εἰπέ πρὸς ἑαυτὸν, ὅτι εἰ μὴ ἀνάστασις ἦν καὶ κρείσσις,
 15 οὐκ ἂν ὁ Θεὸς τὸν τοσαῦτα δι' αὐτὸν πεπονθότα κακὰ ἀφῆκε μηδενὸς ἀπολαύσαντα ἀγαθοῦ ἀπελθεῖν ἐντεῦθεν· ὅθεν δῆλον, ὅτι ἑτέραν αὐτοῖς ἡτοίμασε ζωὴν ἡδίων τῆς παρούσης καὶ ἀνεκτιότεραν πολλῶ. Οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, τῶν μὲν πονηρῶν εἴασε πολλοὺς τρυφᾶν κατὰ τὸν παρόντα βίον, τῶν
 20 δὲ δικαίων πολλοὺς ἐν μυρίοις ἠφίει κακοῖς· ἀλλ' ἐπειδὴ παρεσκευάσται αἰὼν ἕτερος, ἐν ᾧ καὶ ἀξίαν ἐκάστω, τῷ μὲν τῆς πονηρίας, τῷ δὲ τῆς ἀρετῆς ἀποδιδόναι μέλλει, διὰ τοῦτο ἀνέχεται τὸν μὲν κακούμενον, τὸν δὲ τρυφῶντα ὁρῶν.

Καὶ τὴν ἑτέραν δὲ αἰτίαν ἀπὸ τῶν Γραφῶν παραση-
 25 σαι πειράσομαι. Ποία δὲ ἦν αὕτη; Τὸ μὴ λέγειν ἡμᾶς εἰς τὴν αὐτὴν ἀρετὴν παρακαλουμένους, ὅτι ἐκεῖνοι φύσεως ἑτέρας μετεῖχον, ἢ οὐκ ἦσαν ἄνθρωποι. Διὰ τοῦτό τις περὶ τοῦ μεγάλου διαλεγόμενος Ἥλιου, οὕτω πῶς φησιν, «Ἥλιος ἄνθρωπος ἦν ὁμοιοπαθῆς ἡμῖν». Ὅρας ὅτι ἀπὸ τῆς τῶν

λέγει· ἐὰν δὲν ἔχωμεν ἐλπίδα δι' ἄλλην ζωὴν, τί ἀθλιώτερον ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ ἀπὸ ἐμᾶς;

9. Ὅθεν εἶναι φανερόν ὅτι ἡ ζωὴ μας δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὸν παρόντα κόσμον· καὶ τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ τοὺς πειρασμούς. Διότι οὐδέποτε θὰ ἀνεχόταν ὁ Θεὸς ἐκεῖνοι πού ἔπαθαν τόσον μεγάλα καὶ πολλὰ κακὰ καὶ περνοῦν ὀλόκληρον τὴν ζωὴν των μὲ πειρασμούς καὶ ἀναριθμήτους κινδύνους νὰ μὴ ἀνταμειφθοῦν μὲ πολὺ μεγαλυτέρας δωρεάς· ἐὰν δὲ ἤθελεν ἀνεχθῆ νὰ μὴ τοὺς ἀνταμείψῃ, εἶναι φανερόν ὅτι καλυτέραν καὶ λαμπροτέραν ἄλλην ζωὴν ἠτοίμασε, κατὰ τὴν ὁποίαν μέλλει νὰ στεφανώνῃ καὶ νὰ ἀνακηρύττῃ ὡς νικητὰς τοὺς ἀθλητὰς τῆς εὐσεβείας, ἐνώπιον ὄλου τοῦ κόσμου. Ὡστε ὅταν ἰδῆς ἓνα δίκαιον ἄνθρωπον νὰ στενοχωρῆται, νὰ κακοπαθῆ, νὰ εὐρίσκεται ἐν ἀσθενείᾳ καὶ εἰς μεγάλην πτωχείαν, καὶ μὲ ἀναρίθμητα ἄλλα κακὰ νὰ τελειώνῃ τὴν παροῦσαν ζωὴν, νὰ λέγῃς πρὸς τὸν ἑαυτὸν σου, ὅτι ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἀνάστασις καὶ κρίσις, δὲν θὰ ἐπέτρεπεν ὁ Θεὸς ἐκεῖνον πού ὑπέφερε τόσα βάσανα δι' αὐτὸν νὰ φύγῃ ἀπὸ ἐδῶ χωρὶς νὰ ἀπολαύσῃ κανένα καλό· ἀπὸ αὐτὸ φαίνεται ὅτι ἔχει ἐτοιμάσει ἄλλην ζωὴν περισσότερο εὐχάριστον ἀπ' αὐτὴν καὶ πῶς ἀνεκτὴν. Διότι, ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἄλλη ζωὴ, δὲν θὰ ἐπέτρεπε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους νὰ ζοῦν εὐχάριστα κατὰ τὸν παρόντα βίον, πολλοὺς δὲ ἀπὸ τοὺς δικαίους πάλιν νὰ ζοῦν μὲ ἀναρίθμητα κακὰ· ἀλλὰ ἐπειδὴ ἔχει ἐτοιμασθῆ ἄλλη ζωὴ, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν καθένα κατὰ τὴν ἀξίαν του, εἰς ἄλλον κατὰ τὴν πονηρίαν του, καὶ εἰς ἄλλον κατὰ τὴν ἀρετὴν του, διὰ τοῦτο ἀνέχεται νὰ βλέπῃ τὸν μὲν δίκαιον νὰ κακοπαθῆ, τὸν δὲ ἄδικον νὰ ζῆ μέσα εἰς ἄφθονα πλοῦτη.

Καὶ τὴν ἄλλην αἰτίαν θὰ προσπαθῆσω νὰ σαῶς τὴν ἀποδείξω ἀπὸ τὰς Γραφάς. Ποία εἶναι αὕτη; Τὸ νὰ μὴ ἰσχυρίζομεθα ὅταν μᾶς παρακινοῦν νὰ πράξωμεν τὴν ἰδίαν ἀρετὴν, ὅτι δῆθεν ἐκεῖνοι εἶχαν ἄλλην φύσιν ἢ ὅτι δὲν ἦσαν ἄνθρωποι. Διὰ τοῦτο ὁμιλῶν κάποιος περὶ τοῦ μεγάλου προφήτου Ἡλία, λέγει τὰ ἐξῆς· «Ὁ Ἡλίας ἦταν ἄνθρωπος πού ὑπέφερε παθήματα ὅπως ἡμεῖς»²⁸. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι ἀπο-

παθῶν κοινωνίας δείκνυσιν αὐτὸν ἄνθρωπον ὄντα καθ' ἡ-
μας; Καὶ πάλιν· «Καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι ὁμοιοπαθῆς
ὑμῖν»· καὶ τοῦτο τὴν κοινωνίαν ἐγγυᾶται τῆς φύσεως.

Ἰνα δὲ μάθῃς, ὅτι καὶ μακαρίζειν ἡμᾶς, οὓς χρὴ μα-
5 καρίζειν, τοῦτο παιδεύει, δῆλον ἐκεῖθεν. Ὅτιαν γὰρ ἀκού-
σης Παύλου λέγοντος, ὅτι «Ἄχρι τῆς ἄρι ὥρας καὶ πει-
νῶμεν καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα,
καὶ ἀσιαιοῦμεν, καὶ κοπιῶμεν»· καὶ ὅτι «Ὁν ἀγαπᾷ Κύ-
ριος, παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱόν, ὃν παραδέχεται»,
10 εὐδὴλον ὅτι οὐχὶ τοὺς ἀνέσεως ἀπολαύοντας, ἀλλὰ τοὺς στε-
νοχωρούμενους διὰ τὸν Θεόν, τοὺς θλιβομένους, τούτους
ἐπαινεσοῦμεθα, καὶ ζηλώσομεν τοὺς ἐν ἀρειῇ ζῶντας, τοὺς
εὐσεβείας ἐπιμελουμένους. Οὕτω καὶ ὁ προφήτης φησὶν·
«Ἡ δεξιὰ αὐτῶν δεξιὰ ἀδικίας, αἱ θυγατέρες αὐτῶν κεκαλ-
15 λωπισμένοι, περικεκοσμημένοι ὡς ὁμοίωμα ναοῦ. Τὰ τα-
μιεῖα αὐτῶν πλήρη, ἐξερευγόμενα ἐκ τούτου εἰς τοῦτο, τὰ
πρόβατα αὐτῶν πολύτοκα, πληθύνοντα ἐν ταῖς ἐξόδοις αὐ-
τῶν, οἱ βόες αὐτῶν παχεῖς. Οὐκ ἔστι κατάπιωμα φραγμοῦ,
οὐδὲ διέξοδος, οὐδὲ κραυγὴ ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῶν. Ἐμα-
20 κάρισαν τὸν λαόν, ᾧ ταῦτά ἐστιν». Σὺ δὲ τί φῆς, ᾧ προ-
φήτα; «Μακάριος, φησὶν, ὁ λαός, οὗ Κύριος ὁ Θεὸς αὐτοῦ»·
οὐ τὸν ἐν χρήμασι πλουτοῦντα, ἀλλὰ τὸν εὐσεβείᾳ κοιμῶντα,
τοῦτον ἐγὼ μακαρίζω, φησί, κἂν μυρία πάσχη δεινά.

Εἰ δὲ χρὴ καὶ ἐνάτην αἰτίαν εἰπεῖν, ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν,
25 ὅτι δοκιμωτέρους ποιεῖ τοὺς θλιβομένους ἢ θλίψις· «ἢ γὰρ
θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἢ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἢ

29. Σοφ. Σολ. 7, 1.

30. Α' Κορ. 2, 11.

31. Ἐβρ. 12, 6.

32. Ψαλμ. 143, 11-15.

33. Ψαλμ. 143, 5.

δεικνύει ὅτι ἦταν ἄνθρωπος ὅπως ἐμεῖς, ἀπὸ τὸ ὅτι συμμετεῖχεν εἰς τὰς ἰδίας μὲ ἐμᾶς κακοπαθείας; Καὶ πάλιν· «Διότι καὶ ἐγὼ εἶμαι ἄνθρωπος ὅμοιος μὲ σᾶς»²⁹. Καὶ τοῦτο ἐγγυᾶται ὅτι ἔχομεν τὴν ἰδίαν φύσιν.

Διὰ τὴν μάθησιν δὲ ὅτι ἡ κακοπάθεια τῶν ἐναρέτων μᾶς διδάσκει νὰ μακαρίζωμεν ἐκείνους πού πρέπει εἶναι φανερόν ἀπὸ τὰ ἐξῆς: "Ὅταν δηλαδὴ ἀκούσῃς τὸν Παῦλον νὰ λέγῃ ὅτι «μέχρι τῆς ὥρας αὐτῆς καὶ πεινῶμεν καὶ διψῶμεν καὶ ἔχομεν ἀνεπαρκῆ ἐνδύματα καὶ ραπιζόμεθα καὶ περιφερόμεθα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ κοπιᾶζομεν»³⁰ καὶ ὅτι «αὐτὸν πού ἀγαπᾷ ὁ Κύριος τὸν παιδεύει μὲ τὰς θλίψεις, μαστιγώνει δὲ μὲ δοκιμασίας κάθε υἱόν, πού τὸν θεωρεῖ ἰδικόν του»³¹, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι ὅχι αὐτοὺς πού εὐρίσκονται μέσα εἰς τὰς ἀνέσεις, ἀλλὰ αὐτοὺς πού στενοχωροῦνται χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ θλίβονται θὰ ἐπαινέσωμεν, καὶ θὰ ζηλεύσωμεν ὅσους ζοῦν μὲ τὴν ἀρετὴν καὶ φροντίζουν διὰ τὴν εὐσέβειαν. "Ἐτσι λέγει καὶ ὁ προφήτης· «Τὸ δεξιὸν χέρι εἶναι χέρι ἀδικίας, αἱ θυγατέρες των εἶναι καλλωπισμένα καὶ στολισμένα ὅπως τὰ ἀγάλματα τῶν ναῶν. Αἱ ἀποθῆκαι των γεμᾶται καὶ τὸ περίσσευμα τοῦ ἐνὸς δοχείου μπαίνει εἰς τὸ ἄλλο, τὰ πρόβατα αὐτοῦ εἶναι πολύτοκα, καὶ πολλαπλασιάζονται εἰς ἀνοιχτοὺς χώρους ὅπου βόσκουν, τὰ βόδια των πολὺ παχειά. Δὲν ὑπάρχει κανένα ρῆγμα εἰς τοὺς φραγμοὺς καὶ εἰς τὰ τεῖχη των, οὔτε ἔξοδος τῶν πολιτῶν αὐτῶν πρὸς αἰχμαλωσίαν, οὔτε θρῆνοι δι' ἀτυχήματα ἐθνικὰ εἰς τὰς πλατείας αὐτῶν ἀκούονται. Οἱ ἀνόητοι ἄνθρωποι ἐμακάρισαν τὸν λαὸν εἰς τὸν ὁποῖον ὑπάρχουν αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ»³². Σὺ ὅμως τί λέγεις, ὦ προφήτα; «Μακάριος εἶναι ὁ λαὸς τοῦ ὁποῖου Θεός του εἶναι ὁ Κύριος τοῦ παντός»³³. Ἐγὼ μακαρίζω, λέγει, ὅχι ἐκεῖνον πού ἔχει πολλὰ χρήματα, ἀλλὰ ἐκεῖνον πού εἶναι στολισμένος μὲ πολλὴν εὐσέβειαν, ἔστω καὶ ἂν ὑποφέρῃ πολλὰ κακά.

Ἐὰν δὲ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τὴν ἐνάτην αἰτίαν διὰ τὰς θλίψεις τῶν δικαίων, ἐκεῖνο θὰ εἴπωμεν, ὅτι δηλαδὴ ἡ θλίψις κάνει καλυτέρους ἠθικῶς τοὺς θλιβομένους, «διότι ἡ θλίψις παράγει ὡς μόνιμον καὶ τέλειον ἔργον

δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἢ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει». Ὁρᾷς ὅτι ἢ
 ἐκ τῆς θλίψεως δοκιμὴ τὴν περὶ τῶν μελλόντων ἡμῖν ἐλπίδα
 ἐντίθησι, καὶ τὸ μένειν ἐν πειρασμοῖς εὐέλπιδας ποιεῖ περὶ
 τῶν μελλόντων εἶναι; Ὡστε οὐ μάτην ἔλεγον, ὅτι αἱ θλί-
 5 ψεις αὗται τὰς περὶ τῆς ἀνασιτάσεως ἡμῖν ἐλπίδας ὑπογρά-
 φουσι, καὶ βελτίους ἐργάζονται τοὺς βασανιζομένους· «ὥσ-
 περ γάρ», φησὶν, «ἐν καμίνῳ δοκιμάζεται χρυσός, οὕτως
 ἄνθρωπος δεκτός ἐν καμίνῳ ταπεινώσεως». Ἔστι δὲ καὶ
 δεκάτην αἰτίαν εἰπεῖν. Ποίαν δὴ ταύτην; Ἦν καὶ πολλάκις
 10 εἶπον ἤδη πρότερον, ὅτι εἶ τινὰς κηλίδας ἔχομεν, καὶ ταύ-
 τας ἐνιαῦθα ἀποιδέμεθα. Καὶ τοῦτο πρὸς τὸν πλούσιον ὁ
 παιριάρχης δηλῶν ἔλεγεν, ὅτι «Δάζαρος ἀπέλαβεν αὐτοῦ
 τὰ κακά, ὅθεν παρακαλεῖται». Καὶ πρὸς ταύτην πάλιν ἐτέραν
 εὐρήσομεν. Ποίαν δὴ ταύτην; Τὸ τοὺς σιεφάνους ἡμῖν καὶ
 15 τὰ θραβεῖα πλεονάζειν· ὅσῳ γὰρ αἱ θλίψεις ἐπιτείνονται, το-
 σούτω καὶ αἱ ἀμοιβαὶ αὐξάνονται, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶν πλέον·
 «Οὐ γὰρ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ», φησί, «πρὸς
 τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς».

Τοσαύτας τοίνυν αἰτίας ἔχοντες εἰπεῖν τῆς τῶν ἀγίων
 20 κακώσεως, μὴ δυοχεραίνωμεν ἐν τοῖς πειρασμοῖς, μηδὲ ἀ-
 πορῶμεν, μηδὲ θορυβώμεθα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὰς ἑαυτῶν
 παιδαγωγῶμεν ψυχάς, καὶ ἐτέρους ταῦτα διδάσκωμεν· κἂν
 ἴδῃς ἄνθρωπον ἐν ἀρετῇ ζῶντα, φιλοσοφίας ἐπειλημμένον,
 ἀρέσκοντα Θεῷ, εἶτα μυρία πάσχοντα δεινά, μὴ σκανδαλι-

34. Ρωμ. 5, 3-5.

35. Σοφ. Σειφ. 2, 5.

36. Λουκᾶ 16, 25.

37. Ρωμ. 8, 18.

τὴν ὑπομονήν, ἡ δὲ ὑπομονὴ παράγει ἀρετὴν δοκιμασμένην καὶ τελείαν, ἡ δοκιμασμένη δὲ ἀρετὴ παράγει τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Θεόν, αὐτὴ δὲ ἡ ἐλπίς δὲν ἐντροπιάζει καὶ διαψεύδει αὐτὸν ποὺ τὴν ἔχει»³⁴. Βλέπετε ὅτι ἡ δοκιμασία ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰς θλίψεις ἐμβάλλει εἰς ἡμᾶς τὴν ἐλπίδα περὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καὶ τὸ νὰ ὑφιστάμεθα πειρασμοὺς μᾶς κάνει νὰ ἔχωμεν καλὰς ἐλπίδας περὶ αὐτῶν; Ὡστε δὲν σᾶς ἔλεγα χωρὶς λόγον, ὅτι αὐταὶ αἱ θλίψεις ζωγραφίζουν τὰς ἐλπίδας μας περὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ κάνουν καλυτέρους τοὺς βασανιζομένους· «διότι ὅπως εἰς τὴν κάμνον δοκιμάζεται ἡ γνησιότης τοῦ χρυσοῦ, ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος γίνεται εὐπρόσδεκτος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅταν εὐρίσκεται εἰς τὴν κάμνον τῆς ταπεινώσεως»³⁵. Ἡμποροῦμεν καὶ δεκάτην αἰτίαν νὰ ἀναφέρωμεν. Ποία εἶναι αὐτή; Εἶναι ἐκείνη ποὺ πολλὰς φορὰς προηγουμένως ἀνέφερα ὅτι δηλαδὴ ἂν ἔχωμεν μερικὸς κηλίδας ἠθικάς, καὶ αὐτὰς διὰ τῶν θλίψεων τὰς ἀποβάλλομεν εἰς τὸν κόσμον αὐτόν. Καὶ αὐτὸ φανερώων πρὸς τὸν πλούσιον ὁ Πατριάρχης Ἀβραὰμ ἔλεγεν ὅτι «ὁ Λάζαρος ἀπήλαυσε τὰ κακὰ τῆς δυστυχίας του καὶ τῆς ἀσθενείας του, διὰ τοῦτο ἐδῶ παρηγορεῖται δι' αὐτὰ ποὺ ἄλλοτε ὑπέφερε συνεχῶς»³⁶. Καὶ κοντὰ εἰς αὐτὴν θὰ εὔρωμεν καὶ ἄλλην αἰτίαν. Ποία εἶναι αὐτή; Τὸ ὅτι συντελεῖ νὰ πολλαπλασιάζωνται οἱ στέφανοι καὶ τὰ βραβεῖα· διότι ὅσον αἱ θλίψεις γίνονται ἐντονώτεραι τόσο ἀύξανται καὶ αἱ ἀμοιβαί, μᾶλλον δὲ καὶ πολὺ περισσότερον. «Διότι δὲν εἶναι ἄξια τὰ ὅσα πάσχομεν καὶ ὑποφέρομεν κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν», λέγει, «ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν δόξαν, ἡ ὁποία μέλλει νὰ ἀποκαλυφθῆ εἰς ἡμᾶς»³⁷.

Ἄφοῦ λοιπὸν ἔχωμεν νὰ ἀναφέρωμεν τόσας αἰτίας διὰ νὰ δικαιολογήσωμεν τὰς κακοπαθείας τῶν ἀγίων, ἃς μὴ δυσανασχετοῦμεν ὅταν εὐρισκώμεθα εἰς πειρασμοὺς, οὔτε νὰ ἀποροῦμεν, οὔτε νὰ θορυβοῦμεθα, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι νὰ παιδαγωγοῦμεν τὰς ψυχὰς μας, καὶ μὲ αὐτὰ νὰ διδάσκωμεν καὶ τοὺς ἄλλους· καὶ ὅταν ἰδῆς ἄνθρωπον νὰ ζῆ ἐνάρετα, νὰ φιλοσοφῆ χριστιανικῶς, νὰ εἶναι ἀρεστὸς εἰς τὸν Θεὸν καὶ κατόπιν νὰ ὑφίσταται ἀναρίθμητα κακὰ, νὰ μὴ σκανδαλίζε-

σθῆς, ἀγαπητέ· κὰν ἴδῃς τινὰ πνευματικοῖς ἐπιτιθέμενον πρά-
 γμασι, καὶ μέλλοντά τι χρήσιμον ἀνύειν, εἶτα ὑποσκελιζόμε-
 νον, μὴ θοροβηθῆς. Καὶ γὰρ οἶδα πολλοὺς πολλάκις τοῦτο
 ζητοῦντας· Ὁ δεῖνα, φησὶν, εἰς μαρτύριον ἀπεδήμησε πένησι
 5 χρήματα διακομίζων, καὶ ναυαγίῳ περιέπεσε, καὶ πάντα ἀ-
 πώλεσεν· ἕτερος πάλιν αὐτὸ τοῦτο ποιῶν ληστῆσι περιέτυχε,
 καὶ μόλις τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν διέσωσε, γυμνὸς ἀναχωρήσας
 ἐκεῖθεν. Τί οὖν· ἂν εἴποιμεν; Ὅτι ἐπ' οὐδενὶ τούτων ἀσχάλ-
 λειν χρὴ. Εἰ γὰρ καὶ ναυαγίῳ περιέπεσεν, ἀλλ' ἔχει τὸν
 10 καρπὸν τῆς δικαιοσύνης ἀπηρτισμένον· τὰ γὰρ ἑαυτοῦ πάντα
 ἐπλήρωσε, συνέλεξε τὰ χρήματα, ἀπέθετο, λαθὼν ἀπῆει, τῆς
 ἀποδημίας ἤψατο, τὸ δὲ ναυάγιον λοιπὸν οὐ τῆς αὐτοῦ γνώ-
 μης γέγονεν. Ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν ὁ Θεὸς τοῦτο συνεχώρησεν;
 Ἴνα τοῦτον ἐργάσῃται δόκιμον· ἀλλ' οἱ πένητες, φησὶν, ἀπε-
 15 στερήθησαν τῶν χρημάτων. Οὐχ οὕτω σὺ προνοεῖς τῶν πε-
 νητίων, ὥς ὁ ποιήσας αὐτοὺς Θεός· εἰ γὰρ καὶ τούτων ἀπε-
 στερήθησαν, ἀλλ' ἐτέρωθεν δύναται πλείονα παρασχεῖν αὐ-
 τοῖς εὐπορίας ἀφορμὴν.

10. Μὴ τοίνυν ἀπαιτῶμεν αὐτὸν εὐδύνας τῶν γινομέ-
 20 νων, ἀλλὰ δοξάσωμεν ἐν ἅπασιν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ εἰκῆ
 συγχωρεῖ τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι πολλάκις, ἀλλὰ μετὰ τοῦ μὴ
 περιδεῖν τοὺς μέλλοντας ἀπολαύειν τῆς ἐκ τῶν χρημάτων
 τούτων παραμυθίας, ἀλλ' ἐτέραν αὐτοῖς ἀντὶ τούτων παρα-
 σχεῖν ἀφορμὴν διατροφῆς, καὶ τὸν ὑπομείναντα τὸ ναυάγι-
 25 ον δοκιμώτερον ποιεῖ, καὶ πλείονα αὐτῷ προξενεῖ τὸν μι-
 σθόν· τοῦ γὰρ ἐλεημοσύνην δοῦναι τὸ τοιούτοις περιπεσόγια
 πράγμασιν εὐχαριστήσαι τῷ Θεῷ, πολλῷ μεῖζόν ἐστιν· οὐ γὰρ
 ἄπερ ἂν δι' ἐλεημοσύνην δῶμεν, ἀλλὰ καὶ ἄπερ ἂν παρ' ἐ-
 τέρων ἀφαιρεθέντες ἐνέγκωμεν γενναίως, καὶ ταῦτα πολὺν
 30 ἡμῖν φέρει τὸν καρπὸν. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῦτο ἐκείνου
 μεῖζόν ἐστιν, ἀπὸ τῶν συμβεβηκότων τῷ Ἰὸβ τοῦτο ποιήσω

σαι, ἀγαπητέ· καὶ ἂν πάλιν ἰδῆς κάποιον νὰ ἀσκολῆται μὲ πνευματικὰ πράγματα καὶ νὰ ἐπιδιώκῃ νὰ κάμῃ κάτι ὠφέλιμον καὶ κατόπιν ἀποτυγχάνει εἰς τὰς προσπαθείας του νὰ μὴ θορυβηθῆς. Καθόσον γνωρίζω πολλοὺς ποὺ προβάλλουν αὐτὴν τὴν ἀπορίαν πολλάκις. Ὁ δεῖνα, λέγουν, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ξένα διὰ νὰ φέρῃ χρήματα διὰ τοὺς πτωχοὺς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Μαρτυρίου καὶ ναυαγήσας τὰ ἔχασεν ὅλα· ἄλλος πάλι κάνοντας τὸ ἴδιο ἔπεσεν εἰς τὰ χέρια τῶν ληστῶν καὶ μόλις ἔσωσε τὴν ζωὴν του. Τί θὰ ἀπαντήσωμεν λοιπόν; Ὅτι διὰ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ ἀποροῦμεν. Διότι ἂν καὶ ἐναυάγησεν, ὅμως ἔχει τέλειον τὸν καρπὸν τῆς δικαιοσύνης· διότι ἔκαμεν ὅλα ὅσα ἤμποροῦσε, δηλαδὴ συνεκέντρωσε τὰ χρήματα, τὰ ἔθεσεν εἰς ἀσφαλὲς μέρος, τὰ ἐπῆρεν, ὅταν ἀνεχώρησε καὶ ἤρχισε τὸ ταξίδι, τὸ δὲ ναυάγιον δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς θελήσεώς του. Ἀλλὰ διατί ἐπέτρεψε τοῦτο ὁ Θεός; Διὰ νὰ τὸν κάμῃ τέλειον εἰς τὴν ἀρετὴν· ναί, ἀλλὰ οἱ πτωχοὶ ἐστερήθησαν τὰ χρήματα. Δὲν φροντίζεις τόσον διὰ τοὺς πτωχοὺς ὅσον ὁ Θεὸς ποὺ τοὺς ἔκαμε· καὶ ἂν ἔχασαν αὐτὰ τὰ χρήματα εἶναι εἰς θέσιν νὰ τοὺς ἐξασφαλίσῃ ὁ Θεὸς δι' ἄλλου τρόπου περισσότερα μέσα πρὸς ἄνετον συντήρησιν.

10. Ἄς μὴ ζητοῦμεν λοιπόν νὰ ἀποδώσωμεν εὐθύναις εἰς τὸν Θεὸν δι' αὐτὰ ποὺ γίνονται, ἀλλὰ ἄς τοὺς δοξάζωμεν δι' ὅλα. Διότι πολλάκις ὄχι χωρὶς λόγον ἐπιτρέπει νὰ γίνωνται αὐτά, εἰς τὴν προκειμένην δὲ περίπτωσιν, ἐνῶ δὲν παραβλέπει ἐκείνους ποὺ θὰ ἀνεκουφίζοντο ἐκ τῶν χρημάτων ἐκείνων, διότι δι' ἄλλου τρόπου τοὺς ἐξασφαλίζει τὴν διατροφήν, συγχρόνως καὶ ἐκεῖνον, ποὺ ἐναυάγησε, τὸν κάμνει τελειότερον εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ τοῦ δίδει περισσότερον μισθόν, ἐπειδὴ τὸ νὰ εὐχαριστήσῃ κανεὶς τὸν Θεόν, ἐνῶ ἔπεσεν εἰς τόσα δυσάρεστα πράγματα, εἶναι πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τὸ νὰ δώσῃ ἐλεημοσύνην. Διότι ὄχι μόνον ὅσα θὰ δώσωμεν δι' ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ καὶ ὅσα μᾶς ἀφαιρέσουν οἱ ἄλλοι, καὶ ἂν ὑποφέρωμεν μὲ γενναιοψυχίαν τὴν ἀφαιρέσιν, καὶ αὐτὰ πολὺ μισθὸν ἀπὸ τὸν Θεὸν φέρουν. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς ὅτι τοῦτο εἶναι ἀνώτερον ἐκείνου, ἀπὸ αὐτὰ ποὺ συνέ-

φανερὸν. Ἐκεῖνος ἤνικα τὰ χρήματα ἐκέκτητο, τὴν οἰκίαν ἠνέωξε τοῖς πένησι, τὰ ὄντα πάντα ἐξεδίδου· ἀλλ' οὐκ ἦν οὔτις λαμπρός, ἤνικα τὴν οἰκίαν ἠνέωξε τὴν ἑαυτοῦ τοῖς πένησιν, ὡς ὅτε αὐτὴν ἀκούσας καταπεσοῦσαν, οὐκ ἀπεδυσπέ-
 5 τησεν οὐκ ἦν οὔτις λαμπρός, ὅτι ἀπὸ τῆς κουρᾶς τῶν προβάτων τοὺς γυμνοὺς περιέβαλεν, ὡς ἦν λαμπρός καὶ εὐδόκιμος, ὅτι ἀκούσας ὅτι πῦρ κατέπεσε, καὶ τὰ θρέμματα πάντα ἀνήλωσεν, εὐχαρίστησε. Τότε φιλόανθρωπος ἦν, νῦν ἐγένετο φιλόσοφος· τότε ἠλέει τοὺς πένητας, νῦν δὲ εὐχαρίσκει τῷ
 10 Δεσπότῃ, καὶ οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτὸν, τί ποτε τοῦτό ἐστι; Τὰ ποιμνία ἀνήλωται, ἀφ' ὧν εἰρέφοντο μυριοὶ πένητες· καὶ εἰ ἀνάξιος ἤμην ἀπολαύειν εὐπορίας ταύτης, διὰ γοῦν τοὺς μετέχοντας ἔδει φείσασθαι. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν, ἀλλ' ἤδει τὸν Θεὸν πρὸς τὸ συμφέρον ἅπαντα
 15 οἰκονομοῦντα.

Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι μείζονα ὕστερον ἔδωκε τὴν πληγὴν τῷ διαβόλῳ, ὅτι ἀφαιρεθεὶς ἠεὐχαρίστησεν, ἢ ὅτι κεκτημένος ἠλέει, κατανόησον, ὅτι ὅτε ἐκέκτητο, καὶ ὑποψίαν τινὰ ἔσχεν εἰπεῖν ὁ διάβολος, εἰ καὶ ψευδῆ, ἀλλ' ὅμως ἔσχεν
 20 εἰπεῖν, ὅτι «μὴ δωρεὰν Ἰὼβ σέβεταιί σε;». Ἐπειδὴ δὲ πάντα ἔλαβε, καὶ πάντων αὐτὸν ἐγύμνωσεν, ὁ δὲ τὴν αὐτὴν εὐνοίαν πρὸς τὸν Θεὸν διετήρησε, τότε λοιπὸν ἐνεφράγη τὸ ἀναίσχυντον σιόμα, καὶ οὐδὲν οὐκέτι ἔσχεν εἰπεῖν· λαμπρότερος γὰρ ἀπὸ τῶν προτέρων ὁ δίκαιος ἦν. Τοῦ γὰρ ἐν πλούτῳ ζῶντα
 25 ποιεῖν ἐλεημοσύνην, τὸ πάντα ἀφαρπαγέντα γενναίως ἐνεγκεῖν καὶ μετ' εὐχαριστίας πολλῶν μείζον ἐστιν, καθάπερ οὖν ἐπὶ τούτου δέδεικται τοῦ δικαίου· τότε πολλὴ ἡ φιλοφροσύνη πρὸς τοὺς συνδούλους ἦν, νῦν μέγα τὸ φίλιτρον πρὸς τὸν Δεσπότην ἐδείκνυτο. Τοῦτον δὲ οὐχ ἀπλῶς ἐκτείνω τὸν λόγον,
 30 ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ πολλάκις ἐλεημοσύνας ποιοῦντες, χήρας

βησαν εἰς τὸν Ἰώβ θὰ σοῦ τὸ ἀποδείξω. Ἐκεῖνος ὅταν ἦταν πλούσιος, τὸ σπίτι του τὸ εἶχεν ἀνοικτὸν εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ἔδιδεν ὅλα ὅσα εἶχεν· ὅμως δὲν ἦτο τόσο λαμπρὸς ὅταν εἶχεν ἀνοικτὴν τὴν οἰκίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς, ὅσον ἦτο, ὅταν κατέπεσε τὸ σπίτι του καὶ δὲν ἐδυσανασχέτησε· δὲν ἦτο τόσο λαμπρὸς ὅταν ἔντυνε τοὺς γυμνοὺς μὲ τὰ μαλλιά τῶν προβάτων του, ὅσον ἦτο λαμπρὸς καὶ ἔνδοξος ὅταν, ἐνῶ ἔμαθεν ὅτι ἔπεσε φωτιὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ κατέστρεψεν ὅλα τὰ κοπάδια του, ἐδόξασε τὸν Θεόν. Τότε πού εἶχεν ὅλα τὰ ἀγαθὰ ἦτο φιλόανθρωπος, τώρα ἔγινε φιλόσοφος· τότε ἔλεοῦσε τοὺς πτωχοὺς, τώρα εὐχαριστοῦσε τὸν Δεσπότην, καὶ δὲν εἶπε πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, διατί νὰ συμβαίνη αὐτό; Τὰ κοπάδια μου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐτρέφοντο ἀναρίθμητοι πτωχοί, κατεστράφησαν· καὶ ἐὰν ἐγὼ δὲν ἤμουν ἄξιος νὰ ἀπολαμβάνω τόσης εὐπορίας, τουλάχιστον δι' ἐκείνους πού ὠφελοῦντο ἐξ αὐτῆς ἔπρεπεν ὁ Θεὸς νὰ μὲ λυπηθῆ. Ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶπεν, οὔτε διενοήθη, ἀλλὰ ἐγνώριζεν ὅτι ὁ Θεὸς ὅλα τὰ οἰκονομεῖ πρὸς τὸ συμφέρον.

Καὶ διὰ νὰ μάθης ὅτι ἡ πληγὴ τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὸν διάβολον ἦτο μεγαλυτέρα, μὲ τὸ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεὸν ὅταν ἔχασε τὴν περιουσίαν, παρὰ ὅταν ἔλεοῦσεν, ὅταν ἦτο πλούσιος, λάβε ὑπ' ὄψιν σου ὅτι ἠμπόρεσεν ὁ διάβολος νὰ εὔρη κάποιαν δικαιολογίαν, ἔστω καὶ ψευδῆ, ὅμως εἶχε νὰ εἰπῆ «μήπως δωρεὰν σὲ σέβεται ὁ Ἰώβ;»³⁸. Ὅταν ὅμως τοῦ τὰ ἐπῆρεν ὅλα καὶ ἀπὸ ὅλα τὸν ἐγύμνωσεν, αὐτὸς δὲ παρὰ ταῦτα διετήρησε τὴν ἰδίαν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, τότε ἔκλεισε τὸ ἀδιάντροπον στόμα του, καὶ τίποτε πλέον δὲν ἠμποροῦσε νὰ εἰπῆ· διότι τώρα ἦτο πῶς λαμπρὸς ἀπὸ πρῶτα ὁ δίκαιος. Τὸ νὰ ὑπομένῃ κανεὶς μὲ γενναιοψυχίαν τὴν καταστροφὴν ὅλης τῆς περιουσίας καὶ νὰ εὐχαριστῆ τὸν Θεόν, εἶναι πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τὸ νὰ ἔχῃ πλοῦτον καὶ νὰ ἐλεῆ, ὅπως ἐφάνη καὶ εἰς τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰώβ· ὅταν ἦτο πλούσιος ἔδειχνε μεγάλην ἀγάπην πρὸς τοὺς συνανθρώπους του, τώρα πού ἔχασε τὴν περιουσίαν ἔδειχνε μεγάλην ἀγάπην πρὸς τὸν Δεσπότην. Δὲν παρατείνω τὴν ὁμιλίαν χωρὶς λόγον, ἀλλὰ ἐπειδὴ παρετηρήθη, πολλοί, πολλὰς φορές, ἐνῶ

διατρέφοντες, τὴν οὐσίαν διηρπάσθησαν, ἕτεροι γινομένου
 τινὸς ἐμπρησμοῦ πάντα ἀπώλεσαν, ἄλλοι ναυαγίοις περιέ-
 πεσον, ἄλλοι συκοφαντίαις καὶ τοιαύταις τισὶν ἐπηρείαις
 μετὰ πολλὰς ἐλεημοσύνας εἰς πενίαν κατηνέχθησαν ἐσχάτην,
 5 καὶ ἀρρωσίαν καὶ νόσον, καὶ παρ' οὐδενὸς οὐδεμιᾶς ἀπή-
 λανσαν βοηθείας. Ἴνα οὖν μὴ λέγωμεν, ὃ πολλοὶ πολλάκις
 λέγουσιν, «οὐδεὶς οὐδὲν οἶδεν», ἱκανὰ τὰ εἰρημένα ἅπαντα
 τὸν τοιοῦτον θόρυβον ἐκβαλεῖν. Ὁ δεῖνα τοσαύτας ποιῶν
 ἐλεημοσύνας, φησί, πάντα ἀπώλεσε. Καὶ τί τοῦτο διὰ πάντα
 10 ἀπώλεσεν; Ἐάν γε ὑπὲρ τῆς ἀπωλείας εὐχαριστήσῃ ταύτης,
 πολλῶ μείζονα παρὰ Θεοῦ ἐπισπάσεται τὴν εὐνοίαν· καὶ οὐ
 διπλασίονα, καθάπερ ὁ Ἰώβ, ἀλλ' ἑκατονταπλασίονα ἀπο-
 λήφεται μετὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν. Εἰ δὲ ἐνταῦθα πάσχει
 κακῶς, αὐτὸ δὴ τοῦτο μείζονα αὐτῷ προξενεῖ θησαυρὸν τὸ
 15 φέρειν γενναίως ἅπαντα· ἐπὶ γὰρ πλείονα αὐτὸν καλῶν
 σκάμματα καὶ παλαίσματα μείζονα, ἀπὸ τῆς εὐπορίας εἰς πε-
 νίαν ἀφῆκεν ἐμπροσθεῖν ὁ Θεός. Πῦρ ἐπελθὼν πολλάκις κατη-
 νάλωσέ σου τὴν οἰκίαν, καὶ τὴν οὐσίαν ἐδαπάνησεν ἅπασαν;
 Ἐναμνήσθητι τῶν τῷ Ἰώβ συμβεβηκότων, εὐχαρίστησον τῷ
 20 Δεσπότῃ τῷ δυναμένῳ κωλύσαι, καὶ μὴ κωλύσαντι, καὶ το-
 σοῦτον λήψῃ μισθόν, ὅσον εἰ πάντα ἐκεῖνα εἰς τὰς τῶν πενή-
 των ἀπέθου χειρᾶς. Ἐάν ἐν πενίᾳ διάγεις καὶ λιμῶ, καὶ
 μυρίοις κινδύνοις; Ἐναμνήσθητι τοῦ Λαζάρου τοῦ καὶ νόσῳ
 καὶ πενίᾳ, καὶ ἐρημίᾳ, καὶ μυρίοις τοιοῦτοις ἑτέροις πικτεύ-
 25 οντος, καὶ ταῦτα μετὰ ἀρετῆν τοσαύτην· ἀναμνήσθητι τῶν
 ἀποσιόλων, οἳ ἐν λιμῶ, καὶ δίψῃ, καὶ γυμνότητι διῆγον,
 τῶν προφητῶν τῶν παιριαρχῶν, τῶν δικαίων, καὶ πάντας
 αὐτοὺς εὐρήσεις ἐκείνους οὐ τῶν πλουτούντων, οὐδὲ τῶν
 τρυφώντων, ἀλλὰ τῶν πενομένων, τῶν θλιβομένων, καὶ σιε-
 30 νοχωρουμένων ὄντας.

39. Δηλαδή κανεὶς δὲν γνωρίζει γιατί τὰ κάνει αὐτὰ ὁ Θεός· δηλα-
 δὴ νὰ μὴ εἴμεθα, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον, σκεπτικισταί,

κάνουν ἐλεημοσύνας, διατρέφουν χήρας, νὰ τοὺς ἀφαιρέ-
 σουν ἄλλοι τὴν περιουσίαν, ἄλλοι πάλιν νὰ τὴν χάσουν λό-
 γω πυρκαϊᾶς, ἄλλοι λόγῳ ναυαγίου, ἄλλοι λόγῳ συκοφαν-
 τιῶν καὶ συκοφαντικῶν ἐπυρροῶν καὶ ὕστερα ἀπὸ τόσας ἐ-
 λεημοσύνας ποὺ ἔκαναν κατήντησαν εἰς πολὺ μεγάλην πτω-
 χείαν καὶ ἀδυναμίαν καὶ ἀσθένειαν καὶ κανεῖς δὲν τοὺς ἔ-
 δωσε τὴν παραμικρὰν βοήθειαν. Διὰ νὰ μὴ λέγωμεν λοιπὸν
 ἐκεῖνο ποὺ πολλὰς φορὰς πολλοὶ λέγουν «Κανεῖς δὲν γνω-
 ρίζει τίποτε»³⁹, εἶναι ἄρκετὰ ὅλα ὅσα εἶπομεν νὰ ἀπομακρύ-
 νουν τὸν θόρυβον τοῦτον. Ὁ δεῖνα, λέγει κάποιος, ἂν καὶ
 ἔκαμε τόσας ἐλεημοσύνας, τὰ ἔχασεν ὅλα. Καὶ τί σημαίνει
 τοῦτο ὅτι τὰ ἔχασεν ὅλα; Ἐὰν διὰ τὴν ἀπώλειαν αὐτὴν εὐ-
 χαριστήσῃ τὸν Θεόν, πολὺ μεγαλυτέραν τὴν εὐνοιαν τοῦ
 Θεοῦ θὰ προσελκύσῃ· καὶ ὄχι διπλασίαν, ὅπως ὁ Ἰώβ, ἀλλὰ
 ἑκατονταπλασίαν θὰ λάβῃ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν. Ἐὰν δὲ
 ἐδῶ κακοπαθῇ κάποιος καὶ ἂν ὑπομένῃ μὲ γενναιοψυχίαν
 τὴν κακοπάθειαν αὐτὴν, τοῦτο κάνει μεγαλυτέραν τὴν ἀμοι-
 βὴν του· διότι ἐπειδὴ ἐκάλεσεν αὐτὸν ὁ Θεὸς εἰς μεγαλύτε-
 ρα καὶ περισσότερα ἀγωνίσματα τὸν ἄφησε νὰ πέσῃ ὁ Θεὸς
 ἀπὸ τὴν εὐπορίαν εἰς τὴν πτωχείαν. Ἐτυχε πολλὰς φορὰς
 νὰ γίνῃ πυρκαϊὰ καὶ νὰ σοῦ καύσῃ τὴν οἰκίαν καὶ νὰ σοῦ
 καταστρέψῃ ὅλην τὴν περιουσίαν; Θυμήσου αὐτὰ ποὺ συνέ-
 βησαν εἰς τὸν Ἰώβ καὶ δόξασε τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἤμποροῦ-
 σε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν πυρκαϊὰν καὶ δὲν τὸ ἔκαμε καὶ θὰ πά-
 ρῃς τόσον μεγάλον μισθὸν ὅσον θὰ ἔπαιρνες, ἂν ὅλα ἐκεῖνα
 τὰ ἔθετες εἰς τὰ χέρια τῶν φτωχῶν. Περνᾶς τὴν ζωὴν σου
 μὲ πτωχείαν, πείναν καὶ ἀναριθμήτους κινδύνους; Θυμήσου
 τὸν Λάζαρον τῆς παραβολῆς ὁ ὁποῖος ἠγωνίζετο ἐναντίον
 τῆς ἀσθενείας καὶ τῆς πτωχείας καὶ τῆς ἐρημίας συγγενῶν
 καὶ ἀναριθμητῶν ἄλλων τοιούτων κακῶν, καὶ μάλιστα μὲ
 τόσην ἀρετὴν· θυμήσου τοὺς ἀποστόλους οἱ ὁποῖοι ἐπερνοῦσαν
 τὴν ζωὴν τους μὲ πείναν, δίψαν καὶ γυμνότητα, τοὺς προ-
 φήτας, τοὺς πατριάρχας, τοὺς δικαίους καὶ θὰ ἴδῃς ὅτι ὅλοι
 αὐτοὶ δὲν ἦσαν πλούσιοι, οὔτε εἶχαν ἀνέσεις, ἀλλὰ ἀνῆκον
 εἰς τὴν τάξιν τῶν πτωχῶν τῶν θλιβομένων καὶ στενοχωρη-
 μένων ἀνθρώπων.

11. Ταῦτα παρὰ σεαυτῷ λέγων, εὐχαρίστησον τῷ Δε-
 σπότῃ, ὅτι σε τῆς μοίρας ταύτης ἐποίησεν, οὐχὶ μισῶν, ἀλλὰ
 καὶ σφόδρα φιλῶν, ἐπεὶ κακείνους οὐκ ἠφίει τοσαῦτα πά-
 σχειν δεινά, εἰ μὴ ἂν καὶ σφόδρα ἐφίλει, ὅτι λαμπροτέρους
 5 αὐτοὺς διὰ τῶν κακῶν τούτων εἰργάζετο. Οὐδὲν εὐχαριστίας
 ἴσον ἀγαθόν, ὡπερ θλασφημίας χεῖρον οὐδέν· μὴ θαυμάσω-
 μεν, ὅτι πνευματικοῖς ἐπιτιθέμενοι πράγμασι πολλὰ πάσχο-
 μεν δεινά. Ὡπερ γὰρ οἱ λησται οὐκ ἔνθα χόριος καὶ ἄχυρα
 καὶ καλάμη, ἀλλ' ἔνθα χρυσίον καὶ ἀργύριον, ἐκεῖ διορύτιου-
 10 σι, καὶ συνεχῶς ἀγρουπνοῦσιν· οὕτω καὶ ὁ διάβολος τούτοις
 μάλιστα ἐπιτίθεται τοῖς πνευματικῶν ἀπιομένοις πραγμάτων.
 Ἐκεῖ πολλαὶ αἱ ἐπιβουλαί, ἔνθα ἀρειή· ἐκεῖ φθόνος, ἔνθα
 ἐλεημοσύνη. Ἄλλ' ἔστιν ἡμῖν ἐν ὄπλον μέγιστον ὁ πάσας ἰ-
 κανὸν τὰς τοιαύτας μηχανὰς ἀποκρούσασθαι, τὸ διὰ πάντων
 15 τούτων εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ. Ὁ Ἄβελ, εἶπέ μοι, οὐχὶ τῶν
 πρωτείων τῷ Θεῷ ἀπαρξάμενος, ὑπὸ ἀδελφικῆς ἔπεσε χει-
 ρός; Ἄλλ' ὅμως ὁ Θεὸς συνεχώρησεν, οὐχὶ μισῶν τὸν τι-
 μήσαντα, ἀλλὰ καὶ σφόδρα φιλῶν, καὶ πρὸς τῷ τῆς καλλί-
 σιτης ἐκείνης θυοσίας στεφάνῳ καὶ ἕτερον αὐτῷ τὸν ἀπὸ τοῦ
 20 μαρτυρίου παρέχων στέφανον.

Ὁ Μωϋσῆς ἠθέλησεν ἀδικουμένῳ βοηθῆσαί τινι, καὶ
 περὶ τῶν ἐσχάτων ἐκινδύνευσε καὶ τῆς παιρίδος ἐξέπεσε·
 καὶ ὁ Θεὸς συνεχώρησεν, ἵνα μάθῃς τῶν ἀγίων τὴν ὑπο-
 μονήν. Εἰ γὰρ προειδότες ὡς οὐδὲν πεισόμεθα δεινόν, οὕτως
 25 ἠπιόμεθα τῶν πνευματικῶν πραγμάτων, οὐδὲν μέγα ἂν ἐδό-
 ξαμεν ποιεῖν, ἐνέχυρον τῆς ἀσφαλείας ἔχοντες τοιοῦτον·
 νυνὶ δὲ ἐνιεύθεν μάλιστα ἂν εἶεν θαυμαστοὶ οἱ τὰ τοιαῦτα
 πράττοντες, ὅτι καὶ κινδύνους, καὶ ζημίας, καὶ θανάτους,
 καὶ μυρία κακὰ προσρῶμενοι, ὅμως τῶν τοιούτων οὐκ ἀφι-

11. Αὐτὰ νὰ σκέπτεσαι καὶ νὰ εὐχαριστῆς τὸν Θεόν, διότι σὲ κατέταξεν εἰς αὐτὴν τὴν κατηγορίαν, ὅχι ἀπὸ μίσος, ἀλλὰ ἀπὸ μεγάλην ἀγάπην, διότι καὶ ἐκείνους (τοὺς ἀγίους) δὲν θὰ τοὺς ἄφηνε νὰ πάσχουν τόσα, ἂν δὲν τοὺς ἀγαποῦσε καὶ μάλιστα τόσον πολὺ, διότι τοὺς ἔκαμε πρὸ ἐνδόξους μὲ τὰς δοκιμασίας αὐτάς. Κανὲν ἀγαθὸν δὲν εἶναι ἴσον μὲ τὴν εὐχαριστίαν ὅπως ἀκριβῶς καὶ τίποτε δὲν εἶναι χειρότερον ἀπὸ τὴν βλασφημίαν· ἄς μὴ ἀποροῦμεν, διότι, ἐνῶ ἀσχολούμεθα μὲ πνευματικὰ πράγματα, ὑποφέρομεν πολλὰ βάσανα. Διότι ὅπως οἱ λησταὶ δὲν τρυποῦν τοὺς τοίχους ἐκεῖ πού εἶναι χόρτος καὶ ἄχυρα καὶ καλάμια, ἀλλὰ ἐκεῖ πού εἶναι χρυσὸς καὶ ἄργυρος καὶ μένουν ἄγρυπνοι συνεχῶς· ἔτσι καὶ ὁ διάβολος ἐπιτίθεται ἐναντίον ἐκείνων πού ἐργάζονται πνευματικὰ. Ὅπου εἶναι ἀρετὴ, ἐκεῖ εἶναι πολλαὶ συκοφανταίαι ὅπου ὑπάρχει ἐλεημοσύνη ἐκεῖ εἶναι φθόνος. Ὅμως ἔχομεν ἓνα ὄπλον πολὺ ἀποτελεσματικόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἰκανὸν νὰ ἐξουδετερώσῃ ὅλα τὰ μηχανεύματα τοῦ διαβόλου, καὶ εἶναι τὸ νὰ εὐχαριστοῦμε δι' ὅλα τὸν Θεόν. Ὁ Ἄβελ, εἶπέ μου, δὲν ἐφονεύθη ἀπὸ χέρια ἀδελφικὰ ἐπειδὴ προσέφερε θυσίαν εἰς τὸν Θεὸν τὰ πρωτότοκα τῶν προβάτων του; Ὅμως ἐπέτρεψε τοῦτο ὁ Θεός, ὅχι διότι ἐμισοῦσεν ἐκεῖνον πού τὸν ἐτίμησε διὰ τῆς θυσίας, ἀλλὰ ἐπειδὴ τὸν ἀγαποῦσε πολὺ, ἤθελε μαζὶ μὲ τὸν μισθὸν τῆς θυσίας ἐκείνης νὰ τοῦ δώσῃ καὶ τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου.

Ὁ Μωϋσῆς ἠθέλησε νὰ βοηθήσῃ κάποιον ἀδικούμενον καὶ ἐκινδύνευσε τὸν ἕσχατον κίνδυνον καὶ ἐξεπατρίσθη· καὶ τὸ ἐπέτρεψεν αὐτὸ ὁ Θεὸς διὰ νὰ μάθῃς τὴν ὑπομονὴν τῶν ἀγίων. Διότι ἐὰν ἡσυχολούμεθα μὲ τὰ πνευματικὰ πράγματα, γνωρίζοντες ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι δὲν θὰ πάθωμεν κανένα κακόν, δὲν θὰ ἐφαινόμεθα ὅτι κάνομεν κάτι τὸ σπουδαῖον, ἐπειδὴ ἡ ἀσχολία μὲ τὰ πνευματικὰ θὰ ἦτο τότε σπουδαία ἐγγύησις τῆς ἀσφαλείας ἀπὸ κάθε κακόν· τώρα ὅμως ἀπὸ αὐτὸ εἶναι κυρίως ἀξιοθαύμαστοι οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, διότι ἂν καὶ γνωρίζουν ἐκ τῶν προτέρων ὅτι θὰ ἀντιμετωπίσουν κινδύνους καὶ ζημίας καὶ θανάτους καὶ ἀναρίθμητα κακά, ἐν τούτοις δὲν ἀπομακρύνονται ἀπὸ αὐτὰ τὰ κατορθώματα, οὐ-

σιανιο κατορθωμάτων, οὐδὲ ὀκνηρότεροι ἐγίνοντο ταῖς τῶν
φρόνων προσδοκίαις. Καθάπερ οὖν οἱ τρεῖς παῖδες ἔλεγον,
«Ἐστὶ Θεὸς ἐν οὐρανῷ δυνατὸς ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς· καὶ ἐὰν μὴ,
γνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ, ὅτι τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν,
5 καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῦ ἧ ἔστησας οὐ προσκυνοῦμεν».

Καὶ σὺ τοίνυν, ὅταν μέλλῃς τι ἐργάζεσθαι τῶν κατὰ
Θεόν, πολλοὺς προόρα κινδύνους, πολλὰς ζημίας, πολλοὺς
θανάτους· καὶ μὴ ξενίζου, μηδὲ θορυβοῦ συμβαινόντων τού-
των. «Τέκνον γάρ», φησὶν, «εἰ προσέρχῃ δουλεύειν τῷ Κυρίῳ,
10 ἐτοιμάσον τὴν ψυχὴν σου εἰς πειρασμόν». Οὐδεὶς τοίνυν πυ-
κιεύειν αἰρούμενος χωρὶς τραυμάτων προσδοκᾷ στέφανον
ἀναδήσασθαι. Καὶ σὺ τοίνυν πρὸς τὸν διάβολον παγκρατιά-
ζειν καταδεξάμενος, μὴ τὸν ἀκίνδυνον καὶ τρυφῆς γέμοντα
δίωκε βίον· οὐ γὰρ ἐνταῦθά σοι τὰς ἀμοιβὰς καὶ τὰς ὑπο-
15 σχέςεις· ἀλλ' εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἅπαντα ὑπέσχετο ὁ
Θεὸς τὰ λαμπρά. Ὅταν οὖν ἢ αὐτὸς τι ποιήσας ἀγαθόν, τὰ
ἐναντία ἀπολάβῃς, ἢ ἕτερον τοῦτο πάσχοντα ἴδῃς, εὐφραίνου
καὶ χαῖρε· μείζονος γὰρ ἀμοιβῆς ὑπόθεσις τὸ πρᾶγμα σοι
γίνεται· οὐ μὴ καιαπέσης, μηδὲ καταλύσης τὴν προθυμίαν,
20 μηδὲ ὀκνηρότερος γένη, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιτίθεσο μετὰ πλείο-
νος τῆς προθυμίας. Ἐπεὶ καὶ οἱ ἀπόστολοι ἠνίκα ἐκήρυττον,
μαστιζόμενοι, λιθαζόμενοι, δεσμοτήρια συνεχῶς οἰκοῦντες,
οὐ μόνον μετὰ τὴν τῶν κινδύνων ἀπαλλαγὴν, ἀλλὰ καὶ ἐν
αὐτοῖς τοῖς κινδύνοις μετὰ μείζονος τῆς προθυμίας τὸ τῆς
25 ἀληθείας κατήγγελον κήρυγμα. Καὶ ἔστιν ἰδεῖν Παῦλον ἐν
αὐτῷ τῷ δεσμοτηρίῳ, ἐν αὐταῖς ταῖς ἀλύσεσι καιηχοῦντα,
μυσταγωγοῦντα, καὶ ἐν δικαστηρίῳ πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο
ποιοῦντα, καὶ ἐν ναυαγίῳ, καὶ ἐν χειμῶνι, καὶ ἐν μυρίοις
κινδύνοις.

40. Λαν. 3, 17-18.

41. Ἐκκλ. 2, 1.

42. Τὸ παγκράτιο ἦτο ἀπὸ τὰ πλέον ἐπικίνδυνα ἀγωνίσματα εἰς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν χῶρον· ἦτο ἀγὼν πάλης καὶ πυγμῆς. Μὲ τὸν δύσκολον αὐτὸν ἀγῶνα παρομοιάζει ὁ ἱερός πατήρ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν διάβολον καὶ τὴν ἁμαρτίαν.

τε γίνονται ἀμελέστεροι εἰς αὐτὰ ἀπὸ προσδοκίας φοβερῶν πραγμάτων. Ἔτσι καὶ οἱ τρεῖς παῖδες ἔλεγον «ὑπάρχει εἰς τὸν οὐρανὸν Θεός, ὁ ὁποῖος ἡμπορεῖ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν κάμινον· καὶ ἂν δὲν τὸ κάμη, μάθε βασιλεῦ, ὅτι τοὺς Θεούς σου δὲν λατρεύομεν καὶ τὴν εἰκόνα πού ἔστησες τὴν χρυσοῦν δὲν προσκυνοῦμεν»⁴⁰.

Καὶ ἐσὺ λοιπὸν ὅταν πρόκειται νὰ κάνῃς κάτι πού ἀρέσει εἰς τὸν Θεὸν ἔχε ὑπ' ὄψιν σου ὅτι θὰ συναντήσῃς πολλοὺς κινδύνους, πολλὰς ζημίας, πολλὰς ἀποπείρας θανάτου· καὶ νὰ μὴ παραξενεύεσαι, οὔτε νὰ θορυβῆσαι ὅταν θὰ συμβαίνουν αὐτά. Διότι λέγει ἡ Γραφή «πιαδί μου, ἐὰν θέλῃς νὰ ὑπηρετῆς τὸν Κύριον ἐτοίμασε τὴν ψυχὴν σου νὰ ὑπομείνῃ πειρασμόν»⁴¹. Κανεῖς λοιπὸν πού θέλει νὰ κατέλθῃ εἰς ἀγῶνα πυγμῆς δὲν περιμένει νὰ λάβῃ βραβεῖον χωρὶς νὰ ὑποστῆ τραύματα. Καὶ σὺ λοιπὸν ἀφοῦ ἐδέχθῃς νὰ κατέλθῃς εἰς ἀγῶνα παγκρατίου⁴² μὲ τὸν διάβολον, νὰ μὴ ἐπιδιώκῃς νὰ περνᾷς ἄνετον καὶ ἀκίνδυνον βίον· διότι ὁ Θεὸς δὲν ὑπεσχέθη νὰ σοῦ δώσῃ εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν τὰς ἀμοιβὰς τῶν ἀγώνων, ἀλλὰ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Ὅταν λοιπὸν, ἢ σὺ ὁ ἴδιος, ἀφοῦ κάμῃς κάποιο καλόν, ἀπολάβῃς τὸ ἀντίθετον, ἢ ἰδῆς ἄλλον νὰ ὑφίσταται τὸ ἴδιο, νὰ εὐχαριστῆσαι καὶ νὰ καίρῃς, διότι τοῦτο θὰ σοῦ γίνῃ αἰτία μεγαλυτέρας ἀμοιβῆς ἀπὸ τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο νὰ μὴ χάσῃς τὴν προθυμίαν, οὔτε νὰ γίνῃς ὀκνηρότερος, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ καταπιάνεσαι μὲ τὰ καλὰ ἔργα μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν. Διότι καὶ οἱ ἀπόστολοι οἱ ὁποῖοι, ὅταν ἐκήρυττον, ἐνῶ ἐμαστιγῶνοντο, ἐκτυπῶντο μὲ λίθους, συνεχῶς ἐφυλακίζοντο, ὅχι μόνον μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ καὶ ἐνῶ ἀκόμη εὐρίσκοντο μέσα εἰς αὐτούς, μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν ἐκήρυττον τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Καὶ ἦτο δυνατόν νὰ ἰδῆ κανεῖς τὸν Παῦλον καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν φυλακὴν, μὲ τὰς ἀλυσίδας εἰς τὰ χέρια νὰ κατηχῆ, νὰ μεταδίδῃ τὰς θείας ἀληθείας, καὶ εὐρισκόμενος πάλιν εἰς τὸ δικαστήριον νὰ κάμη τὸ ἴδιον, καὶ εἰς ναυάγιον καὶ εἰς τρικυμίαν καὶ ἐν μέσῳ ἀναριθμῶν κινδύνων.

Καὶ οὐ τούτους ζήλωσον τοὺς ἁγίους, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἕως ἂν δύναιο, μὴ ἐκπέσης· κἂν μυριάκις ἴδῃς διακόπιοντά σε τὸν διάβολον, μηδέποτε ἀποσιῆς. Σὺ μὲν χρήματα διακομίζων, ἴσως ναυαγίῳ περιέπεσες· ὁ δὲ Παῦλος, 5 ὁ πάντων χρημάτων τιμιώτερον ἦν, τὸν λόγον βασιάζων εἰς Ρώμην ἀπῆει, καὶ ναυαγίῳ περιέπεσε, καὶ μυρία ὑπέστη δεινά. Καὶ τοῦτο αὐτὸς ἐδήλωσεν εἰπών, ὅτι «Πολλάκις ἠθελήσαμεν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ σατανᾶς». Καὶ ὁ Θεὸς συνεχώρησεν, ἐκ περιουσίας τὴν ἑαυτοῦ 10 δύναμιν δηλῶν καὶ δεικνὺς ὅτι καὶ μυρία ποιῶντος τοῦ διαβόλου, καὶ κωλύοντος, οὐδὲν ταύτη τὰ τοῦ κηρύγματος ἤλατο τοῦτο καὶ διεκόπειο. Διὰ τοῦτο ἐν ἅπασιν ὁ Παῦλος ἠὺχαρίσκει τῷ Θεῷ, εἰδὼς ὅτι εὐδοκιμώτερον αὐτὸν διὰ τούτων εἰργάζετο, καὶ τῆς προθυμίας αὐτοῦ τὸ σφοδρὸν ἐν ἅπασιν 15 ἐδείκνυεν οὐδενὶ τῶν κωλυμάτων ἐγκοπτόμενος. Ὅσάκις οὖν ἂν ἀποιτύχωμεν, ἰσοστανάκις ἀπιώμεθα τῶν πνευματικῶν ἔργων, καὶ μὴ λέγωμεν, τίνος ἕνεκεν συνεχώρησεν ὁ Θεὸς τὰ κωλύματα; Διὰ τοῦτο γὰρ συνεχώρησεν, ἵνα σοῦ τὴν προθυμίαν τοῖς πολλοῖς δείξῃ μᾶλλον, καὶ τὸ πολὺ φίλιον· 20 φιλοῦντος γὰρ μάλιστα τοῦτό ἐστι, τὸ μηδέποτε ἀφίστασθαι τῶν τῷ φιλουμένῳ δοκούντων. Ὁ μὲν γὰρ χαῦνος καὶ ῥάθυμος ἐκ πρώτης εὐθέως ἀναπесеῖται τῆς προσβολῆς· ὁ δὲ σφοδρὸς καὶ διεγηγερμένος, κἂν μυριάκις ἐγκόπηται, ἰσοσούτῳ μειζόνως ἐπιθήσεται τοῖς κατὰ Θεὸν πράγμασι, τὰ 25 παρ' ἑαυτοῦ πάντα πληρῶν, καὶ ἐν ἅπασιν εὐχαριστιῶν. Τοῦτο δὴ καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν.

Μέγας θησαυρὸς ἢ εὐχαριστία, μέγας πλοῦτος, ἀνάλωτον ἀγαθόν, ὄπλον ἰσχυρόν· ὥσπερ οὖν ἢ βλασφημία τὴν οὖσαν ἐπιτείνει ζημίαν, καὶ ὧν ἀπωλέσαμεν πλείονα προσαπολέσαι ποιεῖ. Ἀπώλεσας χρήματα; Ἄν μὲν εὐχαριστήσης, ἐκέρδαναι τὴν ψυχὴν, καὶ μείζονα ἐκλήσω τὸν πλοῦτον, τοῦ

Καὶ σὺ νὰ μιμηθῆς τὸν ζῆλον αὐτὸν τῶν ἁγίων, καὶ νὰ μὴ ἀπομακρύνεσαι, ὅσον ἤμπορεῖς, ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀγαθῶν ἔργων· καὶ νὰ μὴ χάσης τὸ θάρρος σου ἔστω καὶ μυριάκις ἂν ἰδῆς τὸν διάβολον νὰ σοῦ παρεμβάλῃ ἐμπόδια. Σὺ μὲν μεταφέρων χρήματα, ἴσως νὰ περιέπεσες εἰς ναυάγιον· ὁ Παῦλος ὅμως ἐπήγαινε εἰς τὴν Ρώμην μεταφέρων ὄχι χρήματα ἀλλὰ τὸν θεῖον λόγον πού ἦτο πολυτιμότερον ὄλων τῶν χρημάτων καὶ ὑπέστη ναυάγιον καὶ ἀναρίθμητα κακά. Καὶ τοῦτο ὁ ἴδιος τὸ ἐφάνέρωσε λέγων· «Πολλὰς φορὰς ἠθελήσαμεν νὰ ἔλθωμεν πρὸς ἐσᾶς καὶ μᾶς ἠμπόδισεν ὁ σατανᾶς»⁴³. Καὶ ὅμως τὸ ἐπέτρεπεν ὁ Θεός, διὰ νὰ φανερώσῃ τὴν ὑπερβολικὴν τοῦ δύναμιν καὶ διότι θὰ ἐφαίνετο ὅτι παρὰ τὰ ἀναρίθμητα τεχνάσματα καὶ ἐμπόδια τοῦ διαβόλου δὲν ἠλαττώνετο οὔτε διεκόπτετο τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου. Διὰ τοῦτο δι' ὅλα ὁ Παῦλος εὐχαριστοῦσε τὸν Θεὸν γνωρίζων ὅτι δι' ὄλων αὐτῶν τὸν ἔκαμε περισσότερον δόκιμον ὁ Θεὸς καὶ ἀπεδείκνυε τὴν μεγάλην τοῦ προθυμίαν μὴ καμπτόμενος ἀπὸ κανένα ἐμπόδιον. Ὅσας λοιπὸν φορὰς ἀποτύχωμεν, ἄλλας τόσας φορὰς ἄς ἀρχίζωμεν πάλιν τὰ πνευματικὰ ἔργα, καὶ ἄς μὴ λέγωμεν, διατί ἐπέτρεπεν ὁ Θεὸς τὰ ἐμπόδια αὐτά; Τὰ ἐπέτρεψε διὰ νὰ φανῆ εἰς πολλοὺς ἀνθρώπους ἡ προθυμία σου καὶ ἡ στοργή σου πρὸς αὐτὸν ἐπειδὴ αὐτὸ εἶναι γνώρισμα τῆς ἀγάπης, τὸ νὰ μὴ ἀπομακρύνεσαι ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἀρέσουν εἰς τὸν ἀγαπώμενον. Διότι ἐκεῖνος πού εἶναι ψυχικῶς κοιμισμένος καὶ τεμπέλης μὲ τὸ πρῶτον ἐμπόδιον θὰ ὑποχωρήσῃ ἀμέσως· ὁ δὲ ὄρμητικὸς καὶ δραστήριος, παρ' ὅλα τὰ ἀναρίθμητα ἐμπόδια, ἐπιμένει πάντοτε μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν εἰς τὰ θεῖα ἔργα, δίδων ὅλα ὅσα ἠμπορεῖ καὶ εὐχαριστῶν τὸν Θεὸν δι' ὅλα. Αὐτὸ λοιπὸν καὶ ἐμεῖς ἄς κάμωμεν.

Μέγας θησαυρὸς εἶναι ἡ Εὐχαριστία, μέγας πλοῦτος, ἀκατάβλητον ἀγαθόν, ἰσχυρὸν ὄπλον· ὅπως ἀκριβῶς ἡ βλασφημία ἢ ὁποία ἐπτείνει τὴν ζημίαν καὶ μᾶς κάνει νὰ χάσωμεν περισσότερα τῶν ὧσων ἐχάσαμεν. Ἐχασες χρήματα; Ἄν μὲν εὐχαριστήσῃς τὸν Θεόν, ὠφέλησες τὴν ψυχὴν σου καὶ ἀπέκτησες μεγαλύτερον πλοῦτον ἐπειδὴ προσείλκυσες τὴν ἀ-

Θεοῦ πλείω τὴν εὐνοίαν ἐπισπασάμενος· ἂν δὲ βλασφημῆσης, προσαπώλεσας καὶ τὴν σωτηρίαν τὴν σαυτοῦ, καὶ οὐδὲ ἐκεῖνα ἀνεκτιῆσω, καὶ ἦν εἶχες ψυχὴν, ταύτην κατέθυσας.

Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ βλασφημίας ἡμῖν ὁ λόγος ἐγένετο νῦν, 5 μίαν ὑμᾶς ἅπαντας αἰτῆσαι θούλομαι χάριν ἀντὶ τῆς δημηγορίας ταύτης, καὶ τῆς διαλέξεως, ἵνα μοι τοὺς ἐν τῇ πόλει βλασφημοῦντας σωφρονίσητε. Κἂν ἀκούσης τινὸς ἐν ἀμφοδῶ, ἢ ἐν ἀγορᾷ μέσῃ βλασφημοῦντος τὸν Θεόν, πρόσελθε, ἐπιτίμησον, κἂν πληγὰς ἐπιθεῖναι δέῃ, μὴ παραιτήσῃ· ράπισον 10 αὐτοῦ τὴν ὄψιν, σύντριψον τὸ στόμα, ἀγίασον σοῦ τὴν χεῖρα διὰ τῆς πληγῆς, κἂν ἐγκαλῶσί τινες, κἂν εἰς δικαστήριον ἔλκωσιν, ἀκολούθησον· κἂν ἐπὶ τοῦ βήματος εὐθύνας ὁ δικαστὴς ἀπαιτήσῃ, εἰπέ μετὰ παρρησίας, ὅτι τὸν βασιλέα τῶν ἀγγέλων ἐβλασφήμησεν. Εἰ γὰρ τὸν ἐπὶ γῆς βασιλέα 15 τοὺς βλασφημοῦντας κολάζεσθαι χρή, πολλῶ μᾶλλον τοὺς ἐκεῖνον ὑβρίζοντας.

Κοινόν ἐστι τὸ ἔγκλημα, δημόσιον τὸ ἀδίκημα, ἕξεστιν ἐκάστῳ τῶν θουλομένων κατηγορεῖν· μανθανέτωσαν καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Ἕλληνες, ὅτι σωτηρῆς εἰσι τῆς πόλεως Χριστιανοί, καὶ κηδεμόνες, καὶ προσιᾶται καὶ διδάσκαλοι καὶ 20 μανθανέτωσαν αὐτὸ τοῦτο οἱ ἀκόλαστοι καὶ διεστραμένοι, ὅτι καὶ τοὺς τοῦ Θεοῦ δούλους φοβεῖσθαι αὐτοὺς χρή, ἵνα κἂν ἔλωνται ποτε φθέγγασθαί τι τοιοῦτον, ἀλλήλους πανταχοῦ περιθλέπωνται, καὶ τὰς σκιὰς τρέμωσιν, ἀγωνιῶντες 25 μήπου Χριστιανὸς ἀκούσας ἐπιπηδήσῃ, καὶ κολάσῃ σφοδρότερον. Οὐκ ἤκουσας τί Ἰωάννης ἐποίησε; Τύραννον εἶδεν ἀνθρωπον γάμων ἀνατρέποντα νόμους καὶ μετὰ παρρησίας ἐν μέσῳ τῆς ἀγορᾶς φησιν, «Οὐκ ἕξεσί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου». Ἐγὼ δέ σε οὐκ ἐπὶ 30 τύραννον ἤγαγον, οὐδὲ δικαστήν, οὐδὲ ὑπὲρ γάμων παρανομουμένων, οὐδὲ ὑπὲρ συνδούλων ὑβριζομένων, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν Δεσπότην παροινίας, τὸν δμότιμον ἀξιῶ σωφρο-

44. Ἐδῶ οἱ λόγοι αὐτοὶ δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθοῦν κατὰ γράμμα καὶ δὲν πρέπει νὰ νομισθῇ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἐπιτρέπει τὴν αὐτοδικίαν καὶ χειροδικίαν.

45. Μάρκου 6, 18.

ἀγάπην τοῦ Θεοῦ· ἂν ὅμως βλασφημήσης ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα πού ἔχασες, ἔχεις χάσει καὶ τὴν ἰδικὴν σου σωτηρίαν καὶ οὔτε ἐκεῖνα ἀνακτᾶς καὶ τὴν ψυχὴν σου καταστρέφεις.

Ἐπειδὴ τώρα σᾶς ὠμίλησα περὶ βλασφημίας, θέλω νὰ ζητήσω ἀπὸ ὅλους σας μίαν χάριν ἀντὶ τῆς διαλέξεως καὶ τῆς ὁμιλίας ταύτης, καὶ αὐτὴ εἶναι νὰ σωφρονήσετε, πρὸς χάριν μου, τοὺς ἀνθρώπους πού βλασφημοῦν εἰς τὴν πόλιν. Καὶ ἂν ἀκούσης κάποιον εἰς τὸν δρόμον ἢ εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς νὰ βλασφημῇ τὸν Θεόν, πλησίασε, ἐπίπληξέ τον, καὶ ἂν πρέπει νὰ τὸν δείρης, μὴ διστάσης· ράπισέ τον εἰς τὸ πρόσωπον, σύντριπέ του τὸ στόμα, καὶ ἀγίασε τὸ χέρι σου διὰ τῆς πληγῆς πού θὰ τοῦ δώσης, καὶ ἂν σὲ καταγγείλουν μερικοὶ καὶ σὲ σύρουν εἰς τὸ δικαστήριον, νὰ τοὺς ἀκολουθήσης· καὶ ἂν ἀπὸ τὸ δικαστικὸν βῆμα σοῦ ζητήσῃ ὁ δικαστῆς εὐθύνας νὰ εἰπῆς μὲ θάρρος, ὅτι ἐβλασφήμησε τὸν βασιλέα τῶν ἀγγέλων. Διότι ἔὰν πρέπει νὰ τιμωροῦνται αὐτοὶ πού βλασφημοῦν τὸν ἐπίγειον βασιλέα, πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ τιμωροῦνται ἐκεῖνοι πού βλασφημοῦν ἐκεῖνον.

Τὸ ἔγκλημα τοῦτο εἶναι κοινὸν καὶ τὸ ἀδίκημα δημόσιον καὶ δι' αὐτὸ εἶναι δικαίωμα καθενὸς πού θέλει νὰ τοὺς τιμωρῇ⁴⁴. ἄς μάθουν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ εἰδωολάτραι ὅτι οἱ Χριστιανοὶ εἶναι σωτῆρες τῆς πόλεως καὶ κηδεμόνες καὶ προστάται καὶ διδάσκαλοι αὐτῆς, ἄς μάθουν αὐτὸ καὶ οἱ ἀκόλαστοι καὶ διεφθαρμένοι, καὶ ὅτι πρέπει νὰ φοβοῦνται τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, ὥστε ἂν κάποτε θελήσουν νὰ ἐκοτομίσουν τέτοια λόγια, νὰ βλέπῃ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον παντοῦ καὶ νὰ τρέμουν τὰς σκιάς, καὶ νὰ ἀγωνιοῦν μήπως ὁ Χριστιανὸς τοὺς ἀκούσῃ καὶ ὀρμήσῃ ἐναντίον τους καὶ τοὺς τιμωρήσῃ. Δὲν ἤκουσες τί ἔκαμεν ὁ Ἰωάννης; Εἶδεν ἄνθρωπον τύραννον· νὰ ἀνατρέπῃ τοὺς περὶ γάμου νόμους, καὶ μὲ θάρρος εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς εἶπε· «δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἔχῃς ὡς σύζυγον τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου Φιλίππου»⁴⁵. Ἐγὼ ὅμως δὲν σὲ ὠδήγησα ἐνώπιον βασιλέως, οὔτε ἐνώπιον δικαστοῦ, οὔτε διὰ παρανόμους γάμους, οὔτε δι' ἐξύβρισιν τῶν συνανθρώπων σου, ἀλλὰ διὰ ὑβριστικὴν συμπεριφορὰν εἰς τὸν Δεσπότην· ἔχω τὴν ἀξίωσιν νὰ σωφρονίσῃς τὸν συνάνθρωπόν σου.

νίζειν. Ἐγὼ γὰρ εἰ ἐλεγὼν σοὶ τοὺς βασιλεῖς, ἢ τοὺς δικασίας παρανομοῦντας κόλαζε καὶ διορθοῦ, οὐκ ἂν με μαίνεσθαι ἔφησ; Καίτοι γὰρ Ἰωάννης τοῦτο ἐποίησεν οὕτως οὐδὲ τοῦτο μεῖζον ἡμῶν. Νῦν δὲ καὶ τὸν ὁμόδουλον, καὶ τὸν ὁμότιμον διορθώσον, καὶ ἀποθανεῖν δέη, σωφρονίζειν τὸν ἀδελφὸν μὴ ἀποκνήσης, μαρτύριόν σοι τοῦτό ἐστιν· ἐπεὶ καὶ Ἰωάννης μάρτυς ἦν. Καίτοι γὰρ οὐ θῦσαι ἐκελεύθη, οὐδὲ προσκυνῆσαι εἰδωλον, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἱερῶν νόμων ὑβριζομένων τὴν κεφαλὴν ἀπέθετο· καὶ σὺ τοίνυν ἀγώνισαι μέχρι 10 θανάτου ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, καὶ Κύριος πολεμήσει ὑπὲρ σοῦ.

Καὶ μή μοι λέγε τὸ ψυχρὸν τοῦτο ῥῆμα, τί δέ μοι μέλει; οὐδὲν κοινὸν ἔχω πρὸς αὐτόν. Πρὸς τὸν διάβολον οὐδὲν ἔχομεν κοινὸν μόνον, πρὸς δὲ τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντας πολλὰ ἔχομεν κοινά. Τῆς γὰρ φύσεως ἡμῖν τῆς αὐτῆς μετέχουσι, τὴν αὐτὴν γῆν οἰκοῦσι, καὶ ταῖς αὐταῖς τρέφονται τροφαῖς, τὸν αὐτὸν ἔχουσι Δεσπότην, τοὺς αὐτοὺς ἐδέξαντο νόμους, ἐπὶ τὰ αὐτὰ ἡμῖν παρακαλοῦνται ἀγαθὰ. Μὴ τοίνυν λέγωμεν, ὡς οὐδὲν ἡμῖν κοινὸν πρὸς αὐτούς· σατανικῇ γὰρ αὕτη ἢ φωνή, διαβολικῇ ἢ ἀπανθρωπία· μὴ τοίνυν ταῦτα 20 λέγωμεν, ἀλλὰ τὴν πρόπουσαν ἀδελφοῖς κηδεμονίαν ἐπιδειξώμεθα.

Ἐγὼ δὲ τοῦτο μετὰ ἀπάσης ὑπισχοῦμαι ἀκριβείας, καὶ ἐγγυᾶμαι πᾶσιν ἡμῖν, ὅτι εἰ ὑμεῖς βουληθεῖτε πάντες οἱ παρόντες ἐνιαυθὰ διανείμασθαι τὴν σωτηρίαν τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων, ταχέως ἡμῖν ἅπαντα διορθοῦται. Καίτοι γὰρ τὸ ἐλάχιστον μέρος τῆς πόλεως ἐνιαυθὰ ἐστιν, ἐλάχιστον κατὰ τὸ πλῆθος, τὸ δὲ κεφάλαιον κατὰ τὴν εὐσέβειαν. Διανειμώμεθα τὴν τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν σωτηρίαν· ἀρκεῖ εἰς ἄνθρωπος ζήλω πεπτρωμένος ὁλόκληρον διορθώσασθαι δῆμον. Ὁτιαν δὲ μὴ εἷς, μηδὲ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλὰ ἰσοοῦτον ἢ τὸ πλῆθος τὸ δυνάμενον τῆς τῶν ἡμελημένων ἐπιμελείας ἄφασθαι, οὐδαμόθεν ἐτιέρωθεν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἡμετέραν ραθυμίαν, καὶ

Ἄρα γε ἐὰν σοῦ ἔλεγα νὰ τιμωρῆς καὶ νὰ διορθώνης τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς δικαστὰς ὅταν παρανομοῦν, δὲν θὰ ἔλεγες ὅτι πάσχω ἀπὸ τρέλλαν; Καὶ ὅμως ὁ Ἰωάννης αὐτὸ ἔκαμε· καὶ ἔτσι ἐδείχθη ὅτι δὲν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὰ καθήκοντά μας. Τώρα δὲ τουλάχιστον τὸν ὁμόδουλον καὶ ὁμότιμόν σου ἂν παραστῆ ἀνάγκη νὰ πεθάνῃς, σωφρονίζων τὸν ἀδελφόν σου, νὰ μὴ διστάσῃς νὰ τὸ κάμῃς, διότι ἔτσι θὰ γίνῃς μάρτυς τοῦ καθήκοντος· διότι καὶ ὁ Ἰωάννης ἔγινε μάρτυς. Ἄν καὶ δὲν ἐθυσιάσθῃ οὔτε διετάχῃ νὰ προσκυνήσῃ εἶδωλον, ἀλλὰ χάριν τῶν ἱερῶν νόμων ποὺ ὑβρίζοντο ἀπετιμήθῃ τὴν κεφαλὴν· καὶ σὺ λοιπὸν νὰ ἀγωνισθῆς μέχρι θανάτου ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ ὁ Κύριος θὰ πολεμήσῃ δι' ἐσέ.

Καὶ μὴ μοῦ εἰπῆς τὸν ψυχρὸν τοῦτον λόγον, τί μὲ ἐνδιαφέρει; δὲν ἔχω καμμίαν σχέσιν μὲ αὐτόν. Μόνον μὲ τὸν διάβολον δὲν ἔχομεν καμμίαν σχέσιν, μὲ τοὺς ἀνθρώπους δὲ ὅλους ἔχομεν πολλὰ κοινά. Διότι ἔχουν τὴν ἰδίαν φύσιν μὲ ἐμᾶς, κατοικοῦν τὴν ἰδίαν γῆν, καὶ τρέφονται μὲ τὰς ἰδίας τροφάς, ἔχουν τὸν ἴδιον Δεσπότην, ἔλαβον τοὺς ἰδίους νόμους καὶ προορίζονται νὰ ἀπολαύσουν τὰ ἴδια ἀγαθὰ μὲ ἐμᾶς. Ἄς μὴ λέγωμεν λοιπὸν ὅτι δὲν ἔχομεν τίποτε κοινὸν πρὸς αὐτούς· διότι αὕτη εἶναι σατανικὴ φωνὴ καὶ δείχνει ἀπανθρωπίαν διαβολικὴν· ἄς μὴ λέγωμεν λοιπὸν αὐτὰ καὶ ἄς δείξωμεν ἐνδιαφέρον ποὺ ἀρμόζει εἰς ἀδελφούς.

Σᾶς διαβεβαιῶ δὲ τοῦτο μὲ πᾶσαν ἀκρίβειαν, καὶ σᾶς ἐγγυῶμαι ὅτι ἐὰν ὅλοι ἐσεῖς ἐδῶ ἠθέλατε νὰ διαμοιράσετε τὴν πόλιν εἰς τομεῖς καὶ ἐνδιαφερθῆτε διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν κατοίκων της, γρήγορα ὀλόκληρη ἡ πόλις θὰ διορθωθῆ. Καίτοι ἐδῶ ὑπάρχει τὸ ἐλάχιστον μέρος τῆς πόλεως κατὰ τὸ πλῆθος, τὸ σημαντικώτερον ὅμως ὡς πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Ἄς διαμοιράσωμεν λοιπὸν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀδελφῶν μας· εἶναι ἱκανὸς ἓνας ἄνθρωπος γεμᾶτος ἀπὸ ζῆλον νὰ διορθώσῃ ὀλόκληρον πόλιν. Ὅταν δὲ δὲν εἶναι ἓνας, οὔτε δύο καὶ τρεῖς, ἀλλὰ τόσον μεγάλο πλῆθος ποὺ ἠμπορεῖ νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὴν φροντίδα τῶν παραμελημένων πνευματικῶς, τότε ἀντιλαμβάνομαι ὅτι ὄχι ἀπὸ ἄλλην αἰτίαν, οὔτε ἀπὸ ἀδυναμίας αὐτῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας ἀδιαφορίαν οἱ περισ-

οὐ παρὰ τὴν ἀσθένειαν οἱ πλείους ἀπόλλυνται καὶ καταπί-
πιοι. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, εἰ μὲν μάχην ἴδοιμεν ἐπὶ τῆς
ἀγορᾶς, προσιέναι, καὶ καταλλάττειν τοὺς μαχομένους· τί δὲ
λέγω μάχην; Εἰ καταπεσόντα ἴδωμεν ὄνον, πάντες χεῖρα
5 ὀρέγειν καὶ συνδιανισιᾶν σπεύδομεν· τῶν δὲ ἀδελφῶν ἀπο-
λυομένων ἀμελεῖν;

Ὅνος ἐστὶν ὁ βλάσφημος, θυμοῦ φορτίον οὐκ ἐνεγκών,
κατέπεσε· πρόσελθε, καὶ διανάσθησον καὶ διὰ ρημάτων, καὶ
διὰ πραγμάτων, καὶ δι' ἐπεικειᾶς καὶ σφοδρότητος, ποι-
10 κίλον ἔστω τὸ φάρμακον· κἂν οὕτω τὰ καθ' ἑαυτοὺς οἰκονο-
μῶμεν, καὶ τῆς τῶν πλησίον ἀντιλαμβανόμεθα σωτηρίας,
ταχέως κακείοις αὐτοῖς τοῖς διορθώσεως ἀπολαύουσι πο-
θεινοὶ ἐσόμεθα καὶ ἐπέρασιοι· καὶ ὁ πάντων ἐστὶ μείζον,
τῶν ἀποκειμένων ἀπολαύσομεν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας
15 ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ, καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ
Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶ-
νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σότεροι τῶν Χριστιανῶν καταβάλλονται καὶ καταστρέφονται πνευματικῶς. Διότι δὲν εἶναι ἄτοπον, ὅταν ἴδωμεν εἰς τὴν ἀγορὰν συμπλοκὴν ἀνθρώπων νὰ τρέχωμεν νὰ συμφιλιώσωμεν τοὺς διαπληκτιζομένους· καὶ διατί ἀναφέρω συμπλοκὴν ἀνθρώπων; Ἐὰν ἴδωμεν κάποιον ὄνον νὰ ἔχη πέσει, ὅλοι τρέχομεν νὰ τὸν βοηθήσωμεν νὰ σηκωθῇ· διὰ δὲ τοὺς ἀδελφούς μας πὺ χάνονται θὰ ἀδιαφοροῦμεν;

Μὲ ὄνον ὁμοιάζει ὁ βλάσφημος, πὺ ἔπεσε, διότι δὲν ἠμποροῦσε νὰ βαστάσῃ τὸ φορτίον τοῦ θυμοῦ του· πλησίασε καὶ σήκωσέ τον καὶ διὰ τῶν λόγων καὶ διὰ τῶν ἔργων, καὶ μὲ ἐπιείκειαν καὶ μὲ σφοδρότητα, ἃς εἶναι ποικίλον τὸ φάρμακον τῆς θεραπείας· καὶ ἂν ἔτσι τακτοποιῶμεν τὰ ζητήματά μας, καὶ φροντίζωμεν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πλησίων, γρήγορα καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη πὺ θὰ διορθώσουν τὸν ἑαυτόν τους διὰ τῶν ἐνεργειῶν μας θὰ εἴμεθα ποθητοὶ καὶ ἀξιαγάπητοι· καὶ τὸ σπουδαιότερον ὅλων θὰ ἀπολαύσωμεν τὰ ἀγαθὰ πὺ μᾶς ἔχουν ἐτοιμασθῇ, τῶν ὁποίων εἴθε ὅλοι νὰ ἐπιτύχωμεν διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, κράτος, τιμὴ, καὶ τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΝΔΡΙΑΝΤΑΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΥΤΕΡΑ

λεχθεῖσα ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐν τῇ παλαιᾷ λεγομένη ἐκκλησίᾳ,
 ὄντος αὐτοῦ πρεσβυτέρου, περὶ τῆς συμβάσης συμφορᾶς ἐν
 5 τῇ πόλει, ἐπὶ τῇ ἀταξίᾳ τῆς καταστροφῆς τῶν ἀνδριάντων
 τοῦ Θεοδοσίου τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως τοῦ μεγάλου· καὶ εἰς
 τὸ ρητὸν τοῦ ἀποστόλου¹, «Τοῖς πλουσίοις παράγγελε ἐν τῷ
 νῦν αἰῶνι μὴ ὑψηλοφρονεῖν»· καὶ κατὰ πλεονεξίας.

1. Τί εἶπω καὶ τί λαλήσω; Δακρύων ὁ παρὼν καιρὸς,
 10 οὐχὶ ρημάτων θρήνων, οὐχὶ λόγων εὐχῆς, οὐ δημηγορίας·
 τοιοῦτον τῶν τειολημένων τὸ μέγεθος, οὕτως ἀνίατον τὸ
 ἔλκος, οὕτω μέγα τὸ τραῦμα, καὶ πάσης ἰατρείας μεῖζον, καὶ
 τῆς ἄνωθεν δεόμενον βοηθείας. Οὕτω μὲν ὁ Ἰὼβ ἅπαντα
 ἀποβαλὼν, ἐπὶ τῆς κοπρίας ἐκάθητο, καὶ ἀκούσαντες οἱ φί-
 15 λοι παρεγένοντο, καὶ ἰδόντες αὐτὸν πόρρωθεν τὰ ἱμάτια διέρ-
 ρηξαν, καὶ σποδὸν κατεπάσαντο, καὶ μέγα ἀνώμωξαν.

Νῦν τοῦτο τὰς πόλεις ἀπάσας τὰς κύκλω ποιῆσαι χρῆν,
 καὶ πρὸς τὴν πόλιν τὴν ἡμετέραν ἐλθεῖν, καὶ θρηνηῖσαι τὰ
 γεγενημένα μετὰ συμπαθείας ἀπάσης. Ἐκεῖνος ἐπὶ τῆς κο-
 20 πρίας ἐκάθητο τότε, αὕτη ἐν μεγάλῃ παγίδι κάθηται νῦν.
 Καθάπερ γὰρ τότε ὁ διάβολος εἰς τὰ ποίμνια καὶ τὰ βου-
 κόλγια, καὶ πᾶσαν ὠρχήσατο τοῦ δικαίου τὴν οὐσίαν· οὕτω
 νῦν εἰς τὴν πόλιν ἅπασαν ἐβάσχευσεν. Ἄλλ' ὁ Θεὸς καὶ τότε
 καὶ νῦν συνεχώρησε· τότε μὲν, ἵνα τὸν δίκαιον λαμπρότερον
 25 ποιήσῃ τῷ μεγέθει τῶν πειρασμῶν, νῦν δέ, ἵνα ἡμᾶς σω-
 φρονεσιτέρους ἐργάσῃται τῇ τῆς θλίψεως ταύτης ὑπερβολῇ.

1. Α' Τιμ. 6, 17.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΝΔΡΙΑΝΤΑΣ ΟΜΙΛΙΑ ΔΕΥΤΕΡΑ

Λεχθεῖσα εἰς Ἀντιόχειαν εἰς τὴν λεγομένην Παλαιάν, Ἐκκλησίαν, ὅταν ἦτο πρεσβύτερος, περὶ τῆς γενομένης συμφορᾶς εἰς τὴν πόλιν διὰ τὴν ἀταξίαν τῆς κατὰστροφῆς τῶν ἀνδριάων τοῦ Θεοδοσίου τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως καὶ Μεγάλου· καὶ εἰς τὸ ρητὸν τοῦ Ἀποστόλου «Εἰς τοὺς πλουσίους παράγγειλε νὰ μὴ ὑψηλοφρονοῦν εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν»¹· καὶ κατὰ τῆς πλεονεξίας

1. Τί νὰ εἰπῶ καὶ τί νὰ ὁμιλήσω; Εἶναι καιρὸς δακρύων καὶ ὄχι λόγων· καιρὸς θρήνων καὶ ὄχι ὁμιλιῶν· προσευχῆς καὶ ὄχι δημηγορίας· διότι τόσον μέγала εἶναι αὐτὰ πού ἀπετολήθησαν, τόσον ἀθεράπευτος ἡ πληγὴ, τόσον μεγάλο τὸ τραῦμα, ἀνώτερον πάσης θεραπείας καὶ ἔχει ἀνάγκην τῆς ἄνωθεν παρὰ Θεοῦ βοηθείας. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ Ἰώβ, ὅταν ἔχασεν ὅλην τὴν περιουσίαν του, ἐκάθητο ἐπὶ τῆς κοπριάς, καὶ ὅταν τὸ ἔμαθαν αὐτὸ οἱ φίλοι του ἤλθαν πρὸς αὐτὸν καὶ ἰδόντες αὐτὸν ἀπὸ μακρὰ ἔσχισαν τὰ ἐνδύματά των, ἔρριψαν στάχτην εἰς τὴν κεφαλὴν των καὶ ἐθρήνησαν δυνατά.

Αὐτὸ ἔπρεπε νὰ κάμουν τώρα καὶ αἱ γύρω πόλεις, νὰ ἔλθουν εἰς τὴν πόλιν μας καὶ νὰ θρηνήσουν μὲ πολλὴν συμπάθειαν δι' ὅσα ἔγιναν. Ἐκεῖνος (ὁ Ἰώβ) ἐκάθητο ἐπὶ τῆς κοπριάς τότε, αὐτὴ κάθεται τώρα ἐπάνω εἰς μεγάλην παγίδα. Διότι ὅπως τότε ὁ διάβολος ἐπήδησεν ἐπάνω εἰς τὰ κοπάδια τῶν προβάτων καὶ τῶν βοδιῶν καὶ κατέστρεψεν ὅλην τὴν περιουσίαν του, ἔτσι καὶ τώρα ὤρμησε μὲ μανίαν εἰς ὅλην τὴν πόλιν. Ἀλλὰ καὶ τότε καὶ τώρα ὁ Θεὸς τὸ ἐπέτρεψεν αὐτό· τότε μὲν διὰ νὰ κάμῃ τὸν δίκαιον, λόγῳ τῶν πολλῶν πειρασμῶν, λαμπρότερον, τώρα δέ, διὰ νὰ μᾶς κάμῃ σωφρονεστέρους ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς θλίψεως. Ἐπιτρέψατέ μου νὰ

Δότε μοι θρηνησαι τὰ παρόντα. Ἐσιγήσαμεν ἡμέρας ἐπιά, καθάπερ οἱ φίλοι τοῦ Ἰώβ· δότε μοι σιόμα διαῖραι σήμερον, καὶ τὴν κοινὴν ταύτην ὀδύρασθαι συμφορὰν.

Τίς ἡμῖν ἐβάσκηεν, ἀγαπητοί; Τίς ἡμῖν ἐφθόνησε; 5 Πόθεν ἢ τοσαύτη γέγονε μεταβολή; Οὐδὲν τῆς πόλεως τῆς ἡμετέρας σεμνότερον ἦν· οὐδὲν γέγονε ἐλεεινότερον νῦν. Δῆμος εὐτακτος οὕτω καὶ ἡμερος, καὶ καθάπερ ἵππος χειροθήτης καὶ τιθασσός, ἀεὶ ταῖς τῶν ἀρχόντων εἰκῶν χερσίν, ἐξαίφνης τοσοῦτον ἡμῖν ἀπεσκίρισε νῦν, ὡς τοσαῦτα ἐρ- 10 γάσασθαι κακά, ἃ μὴδὲ εἰπεῖν θέμις. Ὀδύρομαι καὶ θρηνηῶ νῦν, οὐ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς γεγενημένης μανίας. Εἰ γὰρ μὴ παροξυνθεῖη βασιλεύς, μὴδὲ ὀργισθεῖη, μὴδὲ κολάσειε καὶ τιμωρήσαιο, πῶς οἴσομεν, εἰπέ μοι, τὴν αἰσχύνην τὴν ἀπὸ τῶν γεγενημένων; Διακόπτεται μοι τῆς διδασκαλίας ὁ 15 λόγος τῷ θρήνω· μόλις ἰσχύω διαῖραι σιόμα, καὶ ἀνοιῖξαι χεῖλη, καὶ κινῆσαι γλῶτταν, καὶ ῥήματα προέσθαι· οὕτω καθάπερ χαλινὸς ὁ τῆς ἀθυμίας ὄγκος ἀποσιτρέφει μου τὴν γλῶτταν, καὶ τῶν ῥημάτων ἐπιλαμβάνεται. Οὐδὲν τῆς πόλεως τῆς ἡμετέρας πρότερον μακαριώτερον ἦν, οὐδὲν ἀτερ- 20 πέστερον γέγονε νῦν. Καθάπερ μέλιται κηρίον βομβοῦσαι, οὕτω τὴν ἀγορὰν περιίπταντο καθ' ἑκάστην ἡμέραν οἱ οἰκοῦντες, καὶ πάντες ἡμᾶς ἐπὶ τῷ πλήθει τούτῳ πρότερον ἐμακάριζον· ἀλλ' ἰδοὺ νῦν τὸ κηρίον τοῦτο γέγονεν ἔρημον. Καθάπερ γὰρ τὰς μελίτας ἐκείνας καπνός, οὕτω τὰς μελίτας 25 ταύτας φόβος ἀπήλασε· καὶ ὁ περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ θρηνηῶν ὁ προφήτης ἔλεγε, τοῦτο καὶ ἡμεῖς εἰς καιρὸν ἐροῦμεν νῦν· «Ἐγεννήθη ἡμῖν ἡ πόλις, ὡς τερέβινθος ἀποθεβληκυῖα τὰ φύλλα, καὶ ὡς παράδεισος ὕδωρ μὴ ἔχων».

Καθάπερ γὰρ παράδεισος τῆς ἀρδείας ἐπιλιπούσης, ἔρη- 30 μα τῶν φύλλων, καὶ γυμνὰ τῶν καρπῶν τὰ δένδρα δείκνυσιν, οὕτω δὴ καὶ ἡ πόλις ἡμῶν γέγονε νῦν· τῆς γὰρ ἀνωθεν θρη-

θρηνήσω τὰς παρούσας περιστάσεις. Ἐσιωπήσαμεν ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας, ὅπως καὶ οἱ φίλοι τοῦ Ἰώβ· ἐπιτρέψατέ μου σήμερον νὰ ἀνοίξω τὸ στόμα μου καὶ νὰ κλαύσω τὴν κοινὴν αὐτὴν συμφορὰν.

Ποῖος σᾶς ἐβάσκανεν, ἀγαπητοί μου; Ποῖος μᾶς ἐφθόνησεν; Ἀπὸ ποῦ προῆλθεν ἡ μεταβολὴ αὐτή; Καμμία πόλις δὲν ἦτο λαμπροτέρα ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας· τώρα καμμία δὲν εἶναι πῶς ἀξιολύπητος ἀπὸ αὐτὴν. Λαὸς τόσον ἡσυχος καὶ νομοταγής, καὶ ὡς ἵππος πειθήνιος καὶ τιθασσευμένος, ὑπακούων πάντοτε εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἀρχόντων, ξαφνικὰ τόσον πολὺ ἀπεσκίρτησε τώρα, ὥστε ἔκαμε τόσα κακά, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὰ ἀναφέρῃ κανεὶς. Θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι τώρα, ὄχι διὰ τὸ μέγεθος τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπερβολικὴν μανίαν πού μᾶς κατέλαβε. Διότι καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἐρεθισθῆ ὁ βασιλεύς, οὔτε ὀργισθῆ, καὶ οὔτε μᾶς τιμωρήσῃ, πῶς θὰ ὑποφέρωμεν, εἶπέ μου, τὴν εντροπὴν δι' ὅσα ἐκάμαμεν; Διακόπτει τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας μου ὁ θρηνός· μόλις ἠμπορῶ νὰ ἀνοίξω τὸ στόμα καὶ τὰ χεῖλη καὶ νὰ κινήσω τὴν γλῶσσαν καὶ νὰ προφέρω λόγια· ἔτσι ὡς χαλινὸς ἢ πολὺ λύπη στρέφει εἰς τὰ ὀπίσω τὴν γλῶσσαν μου καὶ μοῦ ἐμποδίζει τὸν λόγον. Τίποτε δὲν ἦταν πρωτύτερα εὐτυχέστερον ἀπὸ τὴν πόλιν μας, καὶ τώρα τίποτε δὲν εἶναι ἀποκρουστικώτερον. Ὅπως αἱ μέλισσαι βομβοῦν γύρω ἀπὸ τὸ κερὶ, ἔτσι περιήρχοντο κάθε ἡμέραν οἱ κάτοικοι τὴν ἀγορὰν καὶ ὅλοι πρωτύτερα μᾶς ἐμακάριζαν διὰ τὸ τόσον πλῆθος· ἀλλὰ ἰδοὺ τώρα τὸ κερὶ τοῦτο ἔγινεν ἔρημος. Διότι ὅπως τὰς μελίσσας ἐκεῖνας τὰς διασκορπίζει ὁ καπνός, ἔτσι καὶ τὰς μελίσσας αὐτὰς (ἐσᾶς) τὰς ἀπεμάκρυνεν ὁ φόβος· καὶ ἐκεῖνο πού ὁ προφήτης θρηνῶν διὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἔλεγε, τοῦτο καὶ ἐμεῖς εἰς τὴν κατάλληλον τώρα εὐκαιρίαν θὰ εἴπωμεν· «Ἡ πόλις μας ὡμοιάζει μὲ τερέβινθον πού τῆς ἔπεσαν τὰ φύλλα, καὶ μὲ κῆπον πού δὲν ἔχει νερό»².

Διότι ὅπως ὁ κῆπος, ὅταν σταματήσῃ τὸ πότισμά του ἐμφανίζει τὰ δένδρα χωρὶς φύλλα καὶ γυμνὰ ἀπὸ καρπούς, ἔτσι παρουσιάζεται καὶ ἡ πόλις μας τώρα· διότι ἀφοῦ τὴν

θείας ἐγκαταλιπούσης αὐτήν, ἔστηκεν ἔρημος, γυμνή τῶν οἰκητόρων γενομένη σχεδὸν ἀπάντων. Οὐδὲν παιρίδος γλυκύτερον, ἀλλ' οὐδὲν πικρότερον νῦν γέγονε· πάντες τὴν ἐνεγκοῦσαν ὡσπερ παγίδα φεύγουσιν, ὡσπερ θάραθρον ἐγκαταλιμπάνουσιν, ὡσπερ πυρᾶς ἀποπηδῶσι· καὶ καθάπερ οἰκίας ἀπιεμένης οὐχ οἱ τὴν οἰκίαν οἰκοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ πλησίον μετὰ πολλῆς ἀποπηδῶσι τῆς σπουδῆς, γυμνὸν τὸ σῶμα διασῶσαι σπουδάζοντες· οὕτω δὴ καὶ νῦν τῆς βασιλικῆς ὀργῆς καθάπερ πυρᾶς τινος ἄνωθεν ἤξειν προσδοκωμένης, πρὶν ἐπ' αὐτοὺς ὀδοῦ βαδίζον ἔλθῃ τὸ πῦρ, ἕκαστος ἐπείγεται προεξελθεῖν, καὶ γυμνὸν διασῶσαι τὸ σῶμα· καὶ γέγονεν ἡμῶν αἰνιγμα νῦν ἡ συμφορὰ. Χωρὶς πολεμίων φυγὴ, χωρὶς μάχης μετανάστιασις, χωρὶς ἀλώσεως αἰχμαλωσία· οὐκ εἶδομεν θαρραρικὸν πῦρ, οὐδὲ πολεμίων ὄψιν ἐθεασάμεθα, καὶ τὰ τῶν ἐαλωκότων πάσχουμεν. Πάντες νῦν τὰς ἡμετέρας μανθάνουσι συμφορὰς· τοὺς γὰρ ἡμετέρους ὑποδεχόμενοι φυγάδας παρ' ἐκείνων τὴν τῆς πόλεως μανθάνουσι πληγὴν.

2. Ἄλλ' οὐκ αἰσχύνομαι ἐπὶ τούτῳ, οὐδὲ ἐρυθριῶ. Μανθανέτωσαν ἅπαντες τὰ τῆς πόλεως πάθη, ἵνα συναλγήσαντες τῇ μητέρι κοινὴν ἀπὸ τῆς γῆς ἀπάσης ἀνελέγκωσι τῷ Θεῷ φωνήν, καὶ ὁμοθυμαδὸν τὴν κοινὴν ἀπάντων μητέρα καὶ τροφὸν παρὰ τοῦ τῶν οὐρανῶν ἐξαιτήσωνται βασιλέως.

Ἐσεῖσθη πρόην ἡ πόλις, ἀλλὰ νῦν αὐταὶ σαλεύονται τῶν οἰκητόρων αἱ ψυχαί· τότε ἐσεῖετο τὰ θεμέλια τῶν οἰκημάτων, νῦν αὐτὰ δονεῖται τὰ θεμέλια τῆς ἐκάστου καρδίας, καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τὸν θάνατον πάντες βλέπομεν, καὶ φόβῳ συζῶμεν διηνεκεῖ, καὶ τὴν τοῦ Κάιν ὑπομένομεν τιμωρίαν ἐλεεινότερον τῶν ποτὲ τὸ δεσμοτήριον οἰκούντων διακείμενοι, καὶ πολιορκίαν πολιορκούμενοι ξένην τι-
 30 γὰ καὶ καινήν, καὶ τῆς νενομισμένης δεινοτέραν. Οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν πολεμίων τοῦτο πάσχοντες, ἔσω τειχῶν ἀποκλείονται μόνον, ἡμῖν δὲ καὶ ἡ ἀγορὰ ἄβαιος γέγονε, καὶ τοῖς τοί-

ἐγκατέλιπεν ἢ ἄνωθεν βοήθεια, μένει ἔρημος καὶ γυμνὴ ἀπὸ ὄλους σχεδὸν τοὺς κατοίκους τῆς. Τίποτε δὲν εἶναι γλυκύτερον ἀπὸ τὴν πατρίδα, ὅμως τίποτε δὲν ἔχει γίνεαι πικρότερον αὐτῆς τώρα· ὅλοι ἀποφεύγουν ὡς παγίδα τὸν τόπον ποὺ τοὺς ἐγέννησεν, ἐγκαταλείπουν ὡσὰν νὰ εἶναι βάραθρον, φεύγουν μακρὰ ὡσὰν νὰ εἶναι φωτιά· καὶ ὅπως ὅταν ἐκραγῆ εἰς κάποιαν οἰκίαν πυρκαϊά, δὲν φεύγουν μόνον ὅσοι κατοικοῦν μέσα εἰς αὐτήν, ἀλλὰ καὶ οἱ γείτονες προσπαθοῦντες νὰ σώσουν γυμνὸν τὸ σῶμα· ἔτσι καὶ τώρα, ἐπειδὴ ἀναμένεται νὰ ἔλθῃ σὰν φωτιά ἐκ τῶν ἄνω, ἡ ὀργὴ τοῦ βασιλέως, προτοῦ νὰ ἔλθῃ αὐτὴ βαδίζουσα εἰς τὸν δρόμον, καθένας τρέχει νὰ προλάβῃ νὰ φύγῃ καὶ νὰ διασώσῃ γυμνὸν τὸ σῶμα· καὶ ἔγινε τώρα ἡ συμφορὰ μας αἴνιγμα. Χωρὶς νὰ ὑπάρχουν ἐχθροί, ὑπάρχει φυγὴ, χωρὶς μάχην, μετακόμισις, χωρὶς ἄλωσιν, αἰχμαλωσία· δὲν εἶδομεν βαρβαρικὸν πῦρ, οὔτε ἐχθρῶν ὄψιν καὶ πάσχομεν αὐτὰ ποὺ πάσχουν καὶ οἱ ὑποδουλωθέντες. Ὅλοι τώρα μαθαίνουν τὰς συμφορὰς μας· διότι ὑποδέχονται τοὺς ἰδικούς μας φυγάδας καὶ ἀπὸ αὐτοὺς μαθαίνουν τὴν πληγὴν τῆς πόλεως.

2. Ἄλλὰ δὲν ἐντρέπομαι δι' αὐτό, οὔτε κοκκινίζω. Ἄς μάθουν ὅλοι τὰ παθήματα τῆς πόλεως διὰ νὰ λυπηθοῦν μαζί μὲ τὴν μητέρα, καὶ ὅλοι ἀπὸ ὅλην τὴν γῆν μὲ μίαν καρδίαν νὰ ἀπευθυνθοῦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ νὰ τὸν παρακαλέσουν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς κοινῆς μας μητέρας καὶ τροφοῦ.

Ἐσείσθη προηγουμένως ἀπὸ σεισμὸν ἡ πόλις μας, τώρα ὅμως σείονται ἐκ φόβου αὐταὶ αἱ ψυχαὶ τῶν κατοίκων τῆς· τότε ἐσείοντο τὰ θεμέλια τῶν οἰκημάτων, τώρα κλονίζονται τὰ θεμέλια τῆς καρδίας ἐκάστου, καὶ ὅλοι καθημερινῶς ἀντικρῶμεν τὸν θάνατον καὶ ζῶμεν μὲ συνεχῆ φόβον, ὑφιστάμενοι τὴν τιμωρίαν τοῦ Κάϊν καὶ εὐρισκόμενοι εἰς χειροτέραν κατάστασιν ἀπὸ τοὺς φυλακισμένους καὶ εἰς πολιορκίαν νέαν καὶ πρωτοφανῆ, πολὺ χειροτέραν τῆς συνηθισμένης. Διότι οἱ πολιορκούμενοι ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἀποκλείονται μόνον μέσα εἰς τὰ τεῖχη των, εἰς ἡμᾶς ὅμως ἔχει γίνεαι καὶ ἡ ἀγορὰ ἄβατος καὶ κάθε ἕνας ἔχει ἀποκλεισθῆ μέσα εἰς τοὺς

χοις ἕκαστος τῆς οἰκίας ἐναποκέκλεισται τῆς ἑαυτοῦ. Καὶ καθάπερ τοὺς πολιορκουμένους οὐκ ἀσφαλὲς ὑπερβῆναι τὸ τεῖχος, τῶν πολεμίων ἔξω περικαθημένων· οὕτως οὐδὲ πολλοῖς τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων ἀσφαλὲς ἐξελθεῖν, οὐδὲ ἐν τῷ
 5 μέσῳ φανῆναι, διὰ τοὺς πάντοθεν θηρευόντας ἀναιτίους καὶ αἰτίους, καὶ ἐκ μέσης ἀρπάζοντας τῆς ἀγορᾶς, καὶ πρὸς τὸ δικαστήριον ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἔλκοντας.

Διὰ τοῦτο ἐλεύθεροι μετὰ τῶν οἰκειῶν τῶν ἑαυτῶν ἔνδον συμπεποδισμένοι κἀθήνται, τίς συνελήφθη, τίς ἀπήχθη,
 10 τίς ἐκολάσθη σήμερον; πῶς καὶ τίνι τρόπο; μεριμνῶντες καὶ περιεργαζόμενοι παρ' ὧν τὰ τοιαῦτα δυνατὸν μανθάνειν ἀσφαλῶς, καὶ θανάτου παντός ἐλεινότερον ζῶσι βίον, τὰς τε ἀλλοτριᾶς ὀδύρασθαι συμφορὰς ἀναγκαζόμενοι καθ' ἡμέραν, καὶ ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν τρέμοντες σωτηρίας, καὶ νεκρῶν οὐδὲν
 15 ἄμεινον διακείμενοι τῷ πάλαι τεθνάναι τῷ δέει. Εἰ δέ τις καὶ τοῦ φόβου τούτου καὶ τῆς ἀγωνίας ἐκτός ὧν ἐθελήσειεν εἰς ἀγορὰν ἐμβαλεῖν, ὑπὸ τῆς ὄψεως τῆς ἀτεροῦς εὐθέως εἰς τὴν οἰκίαν εἰσελαύνεται τὴν ἑαυτοῦ, ἕνα που καὶ δύο μόλις ὄρων συγκεκυφῆσθαι, καὶ μετὰ πολλῆς θαδίζοντος τῆς κατη-
 20 φείας, ἔνθα πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ποταμῶν ρεύματα τὸ πλῆθος ἀπέκρουπεν, ἀλλὰ νῦν ἀπηλάθησαν ἡμῖν πάντες ἐκεῖνοι. Καὶ καθάπερ δρυμοῦ συμφύτου πολλῶν πανταχόθεν ἐκκοπέτων δένδρων, ἀτερπῆς ἢ ὄψις γίνεται, καθάπερ κεφαλῆς φαλακρώματα ἐχούσης πολλά, οὕτω δὴ καὶ τὸ τῆς πόλεως ἔδαφος
 25 τῶν ἀνθρώπων ἐλαιωθέντων καὶ ὀλίγων σποράδην φαινομένων ἀτερπὲς γέγονε νῦν, καὶ πολλὴν τῶν ὀρώντων καταχέει τῆς ἀθυμίας τὴν ἀχλύν. Οὐ τὸ ἔδαφος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τοῦ ἀέρος ἡ φύσις, καὶ αὐτὸς τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ὁ κύκλος σιγγνάζειν μοι δοκεῖ νῦν, καὶ ἀμαυρότερος φαίνεσθαι,
 30 οὐ τῶν στοιχείων τὴν φύσιν μεταβαλλόντων, ἀλλὰ τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν τῷ τεθολῶσθαι τῆς ἀθυμίας τῷ νέφει, μὴ

τοίχους τῆς ἰδικῆς του οἰκίας. Καὶ ὅπως εἰς τοὺς πολιορκουμένους εἶναι ἐπικίνδυνον νὰ περάσουν τὰ τεῖχη, διότι ἔξω καὶ γύρω ἀπὸ αὐτὰ ὑπάρχουν οἱ ἐχθροί, ἔτσι καὶ εἰς πολλοὺς ποὺ κατοικοῦν εἰς τὴν πόλιν δὲν εἶναι ἀσφαλὲς νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὴν οἰκίαν των, οὔτε νὰ ἐμφανισθοῦν εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως ἐξ αἰτίας τοῦ γεγονότος ὅτι παντοῦ καιροφυλακτοῦν νὰ εὔρουν ἀθώους καὶ ἐνόχους καὶ νὰ τοὺς συλλάβουν μέσα ἀπὸ τὴν ἀγορὰν καὶ νὰ τοὺς φέρουν ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν εἰς τὸ δικαστήριον.

Διὰ τοῦτο ἐλεύθεροι πολῖται μαζὶ μὲ τοὺς ὑπηρέτας των κάθονται μέσα εἰς τὰς οἰκίας των καὶ φροντίζουν νὰ πληροφορηθοῦν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶναι εἰς θέσιν νὰ τοὺς πληροφορήσουν ποῖος συνελήφθη, ποῖος ἀπήχθη, ποῖος ἐτιμωρήθη σήμερον καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Ἔτσι ζοῦν βίον χειρότερον παντὸς θανάτου διότι εἶναι ἀναγκασμένοι νὰ θρηνοῦν κάθε ἡμέραν διὰ τὰς ξένας συμφορὰς καὶ νὰ τρέμουν διὰ τὴν ἰδικὴν των σωτηρίαν καὶ νὰ μὴ εἶναι εἰς καλυτέραν θέσιν ἀπὸ τοὺς νεκρούς, διότι πρὸ πολλοῦ ἔχουν ἀποθάνει ἀπὸ τὸν φόβον των. Καὶ ἐὰν κάποιος, παραβλέπων τὴν ἀγωνίαν καὶ τὸν φόβον τοῦτον, θελήσῃ νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν ἀγορὰν, ἀπὸ τὴν ὄψιν τῆς τὴν ἄχαριν, ἀναγκάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οἰκίαν του, διότι βλέπει κάπου ἕνα καὶ δύο μόνον ἀνθρώπους νὰ βαδίζουν σκυφτὰ καὶ μὲ πολλὴν κατῆφειαν, ἐκεῖ ποὺ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν τὸ πολὺ πλῆθος ἔκαμε νὰ μὴ φαίνωνται τὰ ρεύματα τῶν ποταμῶν· ἀλλὰ τώρα ἀπεμακρύνθησαν ὅλοι ἐκεῖνοι. Καὶ ὅπως εἰς μέρος κατάφυτον ὅταν κοποῦν ἀπὸ παντοῦ τὰ δένδρα δὲν εἶναι εὐχάριστος ἢ ὄψις του, ὅπως ἢ κεφαλή ποὺ ἔχει πολλὰ φαλακρώματα, ἔτσι ἔχει γίνει δυσάρεστον τὸ ἔδαφος τῆς πόλεως ἐπειδὴ ἠλαττώθησαν οἱ ἄνθρωποι καὶ μόνον ὀλίγοι σποραδικῶς φαίνονται, καὶ κάνει αὐτοὺς ποὺ τὸ βλέπουν νὰ θλίβωνται πολὺ. Καὶ ὄχι μόνον τὸ ἔδαφος ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ φύσις τοῦ ἀέρος καὶ αὐτὸς ὁ κύκλος τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι τώρα σκυθρωπὸς καὶ περισσότερον σκοτεινός, ὄχι διότι ἤλλαξαν τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, ἀλλὰ διότι τὰ μάτια μας ἐθόλωσαν ἀπὸ τὴν

δυναμένων καθαρῶς, μηδὲ μετὰ τῆς αὐτῆς διαθέσεως τὸ παρὰ τῶν ἀκρίνων δέχεσθαι φῶς.

Τοῦτο ἐστὶν ὁ πάλαι ὁ προφήτης ἐθροῖναι λέγων, «Δύσεται αὐτοῖς ὁ ἥλιος μεσημβρίας, καὶ συσκοτάσει ἡ ἡμέρα». 5 Τοῦτο δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὡς τοῦ ἄστρου κρυπιομένου, οὐδὲ ὡς τῆς ἡμέρας ἀφανιζομένης, ἀλλ' ὡς τῶν ἀθυμούντων οὐδὲ ἐν μεσημβρία δυναμένων ὄραν τὸ φῶς διὰ τὸν ἀπὸ τῆς ὀδύνης ζόφον, ὃ δὴ καὶ νῦν γέγονε· καὶ ὅπου περ ἂν ἴδῃ τις κἂν εἰς τὸ ἔδαφος, κἂν εἰς τοὺς τοίχους, κἂν εἰς τοὺς κίονας τῆς 10 πόλεως, κἂν εἰς τοὺς πλησίον, νύκτα ὄραν δοκεῖ καὶ ζόφον βαθύν· οὕτω πάντα πολλῆς γέμει τῆς καιηφείας.

Σιγὴ πανταχοῦ φρίκης γέμουσα, καὶ ἐρημία, καὶ ὁ ποθεινὸς ἐκεῖνος τοῦ πλήθους ἔσβεσται θόρυβος, καὶ καθάπερ ἀπάντων εἰς τὴν γῆν καταδύντων, οὕτως ἀφωνία τὴν 15 πόλιν κατέχει νῦν, καὶ τοῖς λίθοις εἰκόασιν ἅπαντες, καὶ ὡσπερ τινὲ γλωτιοπέδη τῇ συμφορᾷ κατεχόμενοι βαρυτάτην κατέχουσιν ἡσυχίαν, καὶ τισαύτην, ὅσηπερ ἂν εἰ πολεμίων ἐπελθόντων, καὶ πάντας ὁμοῦ πυρὶ καὶ σιδήρῳ δαπανησάντων ἐγένετο. Εὐκαιρον νῦν εἰπεῖν, «Ἀποστείλατε πρὸς τὰς 20 θρηγούσας, καὶ ἐλθέτωσαν, καὶ πρὸς τὰς σοφὰς φθεγξάσθωσαν». Ρεέτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν ὕδωρ, καὶ τὰ βλέφαρα ὑμῶν καταγέτω δάκρυα· οἱ θουνοὶ λάβετε κοπειόν, καὶ τὰ ὄρη θρηῖνον. Καλέσωμεν τὴν κίσιον ἅπασαν εἰς συμπάθειαν τῶν ἡμετέρων κακῶν. Πόλις οὕτω μεγάλη καὶ τῶν ὑπὸ τὴν 25 ἔω κειμένων ἡ κεφαλὴ ἐκ μέσης ἀναρπασθῆναι κινδυνεύει τῆς οἰκουμένης· νῦν ἡ πολύπαις ἅπαις ἐξαίφνης γεγένηται, καὶ ὁ βοηθήσων οὐδεὶς. Οὐ γάρ ἐστιν ὁ ὑβρισθεὶς ὁμότιμόν τινα ἔχων ἐπὶ τῆς γῆς· βασιλεὺς γάρ ἐστιν, κορυφὴ καὶ κεφαλὴ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἀνθρώπων ἀπάντων. Διὰ τοῦτο 30 δὴ πρὸς τὸν ἄνω καταφεύγωμεν βασιλέα· ἐκεῖνον καλέσωμεν εἰς βοήθειαν· εἰ μὴ τῆς ἀνωθεν ἀπολαύσοιμεν εὐνοίας, οὐδεμία λείπεται τοῖς γεγενημένοις παραμυθία.

3. Ἀμὼς 8, 9.

4. Ἰερ. 9, 17.

πολλὴν λύπην καὶ δὲν ἤμποροῦν τῶρα πλέον καθαρὰ οὔτε καὶ μὲ τὴν ἰδίαν διάθεσιν νὰ δεχθοῦν τὸ ἡλιακὸν φῶς.

Αὐτὸ σημαίνει καὶ ἐκεῖνο ποῦ ὁ προφήτης θρηνῶν ἔλεγε, «Θὰ δύση δι' αὐτοὺς ὁ ἥλιος τὴν μεσημβρίαν καὶ θὰ γίνῃ σκοτεινὴ ἡ ἡμέρα»³. Μὲ αὐτὰ ἐννοοῦσεν ὅτι οὔτε ὁ ἥλιος κρύπτεται, οὔτε ἡ ἡμέρα ἐξαφανίζεται, ἀλλὰ ὅτι ὅσοι εὐρίσκονται εἰς λύπην οὔτε τὸ μεσημέρι δὲν βλέπουν τὸ φῶς, ἐξ αἰτίας τοῦ σκοτίου ποῦ τοὺς προκαλεῖ ἡ λύπη, πρᾶγμα ποῦ ἔγινε καὶ τῶρα· καὶ ὅπου καὶ ἂν στρέψῃ κανεὶς τὸ βλέμμα του, εἴτε εἰς τὸ ἔδαφος, εἴτε εἰς τοὺς τοίχους, εἴτε εἰς τοὺς κίονας τῆς πόλεως, εἴτε εἰς τοὺς πλησίον, νομίζει ὅτι βλέπει νύκτα καὶ βαθὺ σκοτάδι.

Παντοῦ σιωπὴ βασιλεύει γεμάτη ἀπὸ φρίκην, καὶ ἔρημία, καὶ ὁ εὐχάριστος ἐκεῖνος θόρυβος τοῦ πλήθους ἔχει σθησθῆ, καὶ τέτοια ἀφωνία ἐπικρατεῖ τῶρα εἰς τὴν πόλιν, ὡσὰν ἡ γῆ νὰ κατέπιεν ὅλους τοὺς κατοίκους της, καὶ ὁμοιάζουν ὅλοι μὲ λίθους καὶ ὡς γλωσσοδέτης ἡ συμφορὰ τοὺς πιέζει καὶ τοὺς ἐπιβάλλει τόσῃν ἡσυχίαν ὅσῃν θὰ ἔβλεπε κανεὶς ἐὰν ἐγίνετο ἐπιδρομὴ ἐχθρῶν καὶ καταστροφὴ πάντων διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Εἶναι εὐκαιρία νὰ εἰποῦμεν «Εἰδοποιήσατε τὰς θρηνούσας νὰ ἔλθουν καὶ τὰς σοφὰς νὰ ὁμιλήσουν»⁴. Ἔστω ἄς τρέχῃ ἀπὸ τὰ μάτια σας νερὸ καὶ δάκρυα νὰ κατεβαίνουν ἀπὸ τὰ βλέφαρά σας· οἱ λόφοι ἄς ἀρχίσουν κοπετὸν καὶ τὰ βουνὰ θρηνον. Ἔστω ἄς καλέσωμεν ὅλην τὴν κτίσιν νὰ δείξῃ συμπάθειαν εἰς τὰς θλίψεις μας. Πόλις τόσον μεγάλη καὶ ἡ κεφαλὴ τῶν πόλεων τῆς Ἀνατολῆς κινδυνεύει νὰ γίνῃ ἄφαντη ἀπὸ τὸ μέσον τῆς Οἴκουμένης· τῶρα ἡ πολύτεκνος ἔχει γίνῃ ξαφνικὰ ἄφαντος καὶ κανεὶς δὲν ὑπάρχει νὰ τὴν βοηθήσῃ. Διότι ὁ ὕβρισθεις δὲν ἔχει ἄλλον τῆς αὐτῆς ἀξίας καὶ τιμῆς εἰς τὴν γῆν· διότι εἶναι βασιλεὺς κορυφὴ καὶ κεφαλὴ ὅλων τῶν ἀνθρώπων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἄς καταφεύγωμεν πρὸς τὸν οὐράνιον βασιλέα· ἐκεῖνον ἄς καλέσωμεν εἰς βοήθειαν· ἐὰν δὲν δείξῃ εὐνοίαν πρὸς ἡμᾶς ὁ οὐράνιος βασιλεὺς, δὲν μᾶς ἀπομένει καμμία παρηγορία δι' ὅσα ἔχουν γίνῃ.

3. Ἐβουλόμην ἐνταῦθα καταλῦσαι τὸν λόγον· οὐ γὰρ ἐθέλουσι τῶν ὀδυνωμένων αἱ ψυχαὶ μακροὺς ἀποιεῖν λόγους· ἀλλ' ὥσπερ νεφέλη τις πυκνὴ γενομένη, καὶ τὴν ἡλιακὴν ἀκτῖνα ὑπεκδρομοῦσα, ἀποσιρέφει τὴν αὐγὴν πᾶσαν εἰς 5 τοῦπίσω· οὕτω δὴ καὶ ἀθυμίας νέφος, ἐπειδὴν σιῆ πρὸ τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας, οὐκ ἀφήσιν εὐκολον γίνεσθαι τὴν τοῦ λόγου διάβασιν, ἀλλ' ἀποπνίγει, καὶ συνέχει μετὰ πολλῆς τῆς ἀνάγκης ἔνδον αὐτόν. Καὶ τοῦτο οὐκ ἐπὶ τῶν λεγόντων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀκουόντων γίνεται. Ὡσπερ γὰρ ἀπὸ τῆς 10 τοῦ λέγοντος ψυχῆς οὐκ ἀφήσιν αὐτόν ἐκπηδῆσαι μετ' εὐκολίας, οὕτως οὐδὲ εἰς τὴν τῶν ἀκουόντων διάνοιαν ἐμπεσεῖν συγχωρεῖ μετὰ τῆς οἰκείας δυνάμεως. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰουδαῖοι ποτὲ τῷ πηλῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ δουλεύοντες, τοῦ Μωϋσέως πολλάκις μεγάλα περὶ τῆς αὐτῶν λέγοντος σωτηρίας 15 ἀκούειν οὐκ ἠνείχετο, τῆς ἀθυμίας ἄβαιον ποιούσης τῷ λόγῳ τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν ἀκοὴν ἐμφροαιτούσης.

Ἐβουλόμην μὲν οὖν καὶ αὐτὸς ἐνταῦθα καταλῦσαι τὰ εἰρημένα· ἀλλ' ἐννοήσας ὅτι οὐκ ἀντιφράττει μόνον νεφέλης φύσις τὴν εἰς τὸ πρόσω φορὰν τῆς ἀκτῖνος, ἀλλὰ καὶ τοῦ- 20 ναντίον αὐτὴ πάσχει πολλάκις· ἐπειδὴν γὰρ ὁ ἥλιος θερμότερος προσπεσὼν διηνεκῶς τρίβῃ τὸ νέφος, μέσον τε αὐτὸ διέρρηξε πολλάκις, καὶ ἀθρόον ἐκλάμπας φαιδρὸς ταῖς τῶν ὀρώντων προσέπεσεν ὕψει τοῦτο καὶ αὐτὸς προσδοκῶ ποιήσῃν σήμερον, καὶ τοῦ λόγου συνεχῶς ὁμιλοῦντος ὑμῶν ταῖς 25 ψυχαῖς, καὶ ἐπὶ πλεῖον ἐνδιατριβόντος, ραγήσεσθαι ἐλπίζω τῆς ἀθυμίας τὸ νέφος, καὶ καταλάμψῃν ὑμῶν τὴν διάνοιαν τῇ εἰωθυίᾳ πάλιν διδασκαλίᾳ.

Ἄλλ' ἐπίδοτέ μοι τὴν ψυχὴν τὴν ὑμετέραν, ἐπίδοτέ μοι τὴν ἀκοὴν μικρόν· ἀποτινάξασθε τὴν ἀθυμίαν· ἐπὶ τὸ πρότε- 30 ρον ἔθος ἐπανέλθωμεν, καὶ ὥσπερ εἰώθαμεν ἀεὶ μετ' εὐθυμίας ἐνταῦθα παραγίνεσθαι, οὕτω καὶ νῦν ποιῶμεν, τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν Θεὸν ῥίψαντες. Τοῦτο καὶ πρὸς αὐτὴν ἡμῖν τῆς συμφροῶς συμβαλεῖται τὴν λύσιν. Ἄν γὰρ ἴδῃ μετὰ ἀκρι-

3. Ἦθελα ἐδῶ νὰ τελειώσω τὴν ὁμιλίαν· διότι δὲν ἀρέσκονται νὰ ἀκούουν μεγάλους λόγους αἱ ψυχαὶ τῶν εὐρισκομένων εἰς μεγάλην θλίψιν· καὶ ὅπως ὅταν ἓνα μεγάλο σύννεφον εὐρεθῆ ἔμπρὸς εἰς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας συντελεῖ ὥστε νὰ γυρίσουν ὀπίσω ὄλαι, ἔτσι καὶ τὸ σύννεφον τῆς λύπης, ὅταν σταθῆ ἔμπρὸς εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ἰδικὴν μας, δὲν ἀφήνει εὐκόλα νὰ περάσῃ ὁ λόγος, ἀλλὰ τὸν πνίγει καὶ τὸν κρατεῖ μέσα του μὲ πολλὴν βίαν. Καὶ τοῦτο δὲν παρατηρεῖται μόνον εἰς τοὺς ὁμιλοῦντας, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀκούοντας. Διότι ὅπως δὲν ἀφήνει τὸν λόγον νὰ ἐξέλθῃ εὐκόλα ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ ὁμιλητοῦ, ἔτσι δὲν ἐπιτρέπει, μὲ τὴν δύναμιν ποὺ ἔχει, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν διάνοιαν τῶν ἀκροατῶν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ὅταν ἠργάζοντο εἰς τὴν λάσπην καὶ κατεσκεύαζον πλιθιά, δὲν ἐδέχοντο νὰ ἀκούσουν τὸν Μωϋσῆν ὅταν τοὺς ἔλεγε μεγάλα πράγματα διὰ τὴν σωτηρίαν των ἀπὸ τοὺς Αἴγυπτίους, διότι ἡ πολλὴ λύπη ἠμπόδιζε τὸν λόγον νὰ φθάσῃ εἰς τὴν διάνοιάν των καὶ τοὺς ἔφραζε τὴν ἀκοήν.

Ἦθελα λοιπὸν καὶ ἐγὼ κατόπιν τούτου νὰ σταματήσω ἐδῶ τὸν λόγον· ἀλλ' ἔχων ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ σύννεφον δὲν ἐμποδίζει πάντοτε τὴν διάβασιν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, ἀλλὰ συμβαίνει πολλὰς φορὰς καὶ τὸ ἀντίθετον· ὅταν ὁ ἥλιος ἔκῃ περισσότερο τῆς συνήθους θερμότητος καὶ πέφτει συνεχῶς ἐπάνω εἰς αὐτό, ἀραιώνει τὸ νέφος καὶ τὸ σπάζει πολλάκις εἰς τὸ μέσον καὶ ἀφοῦ χύσῃ ἄφθονον φῶς γίνεται πολὺ εὐχάριστος εἰς ἐκείνους ποὺ τὸν βλέπουν· αὐτὸ καὶ ἐγὼ ἀναμένω νὰ συμβῆ μὲ σᾶς, ὅταν ὁ λόγος θὰ ὁμιλῆ συνεχῶς εἰς τὰς ψυχὰς σας, καὶ θὰ ἐπιμείνῃ περισσότερο ἐλπίζω νὰ σπάσῃ τὸ σύννεφον τῆς λύπης καὶ νὰ φωτισθῆ ἡ διάνοιά σας μὲ τὴν συνηθισμένην διδασκαλίαν.

Ἄλλὰ διὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ δώσατέ μου τὴν ψυχὴν σας, τὴν ἀκοήν σας ἐπ' ὀλίγον· ἀπομακρύνετε τὴν λύπην· ἃς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν προηγουμένην μας συνήθειαν καὶ ὅπως ἕως τώρα μὲ εὐχαρίστησιν ἐδῶ ἐρχόμεθα, ἔτσι καὶ τώρα ἃς κάμωμεν, ἀναθέτοντες ὄλα εἰς τὸν Θεόν. Αὐτὸ θὰ συντελέσῃ ὥστε ἡ συμφορὰ νὰ μὴ ἔκῃ κακὸν ἀποτέλεσμα. Διότι ἂν μᾶς

θείας ἀκροωμένους τῶν αὐτοῦ λόγων, καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἡμῖν οὐκ ἐλεγχομένην τῇ τοῦ καιροῦ δυσκολίᾳ, ταχέως ἀντιλήφεται, καὶ ποιήσει τὴν γαλήνην καὶ μεταβολὴν ἀγαθὴν ἀπὸ τοῦ παρόντος χειμῶνος.

5 Τὸν γὰρ Χριστιανὸν καὶ ἐν τούτῳ τῶν ἀπίστων διαφέρειν χρῆ, ἐν τῷ φέρειν γενναίως ἅπαντα καὶ τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι πιερούμενον ἀνώτερον εἶναι τῆς τῶν ἀνθρώπων κακῶν προσβολῆς. Ἐπὶ τῆς πέτρας ἔστηκεν ὁ πιστός, διὰ τοῦτο ταῖς τῶν κυμάτων ἀχείρωτός ἐστι προσβο-
10 λαῖς. Ἄν γὰρ ἐπαρθῇ τὰ κύματα τῶν πειρασμῶν, οὐκ ἐφικνεῖται τῶν ἐκείνου ποδῶν· οὗτος ὑψηλότερος ἀπάσης τοιαύτης ἔστηκεν ἐπιβουλῆς.

Μὴ τοίνυν καταπέσωμεν, ἀγαπητοί. Οὐχ οὕτως ἡμεῖς φροντίζομεν τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, ὡς ὁ ποιήσας ἡμᾶς
15 Θεός· οὐχ οὕτως ἡμῖν μέλει τοῦ μηδὲν παθεῖν δεινόν, ὡς τῷ ψυχῆν ἡμῖν χαρισασμένῳ, καὶ ισοαῦτα δόντι μετὰ ταῦτα ἀγαθὰ. Ταύταις ἐαντιοὺς πιερώσωμεν ταῖς ἐλπίσι, καὶ τῶν μελλόντων ρηθῆσεσθαι μετὰ τῆς εἰωθυίας ἀκούσωμεν προθυμίας.

20 Μικρὰν πρόηγ ἀπέτεινα πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην δημηγορίαν, καὶ πάντας εἶδον παρακολουθοῦντας, καὶ οὐδένα ἐκ μέσης ὑποστρέφαντα τῆς ὁδοῦ. Χάριν ὑμῖν ἀντὶ τῆς προθυμίας ἔχω ἐκείνης, καὶ τῶν πόνων τὸν μισθὸν ἀπέειληφα· ἀλλὰ καὶ ἕτερον μετ' ἐκείνου μισθὸν ὑμᾶς ἤτησα τότε· τάχα
25 ἴσιτε καὶ μέμνησθε. Τίς δὲ ἦν ὁ μισθός; Τοὺς βλασφήμους τοὺς κατὰ τὴν πόλιν κολάζειν καὶ σωφρονίζειν, τοὺς εἰς τὸν Θεὸν ὑβρίζοντας καὶ παροινοῦντας κατέχειν, οὐκ οἶμαι ταῦτα ἀπ' ἐαντιοῦ εἰρηκέναι, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τὰ μέλλοντα προειδότος εἰς τὴν διάνοιαν τὴν ἡμετέραν ἐμβεβλήκέναι τὰ ρήματα· εἰ
30 γὰρ τοὺς τὰ τοιαῦτα τολμῶντας ἐκολάζομεν, οὐκ ἂν ταῦτα

5. Ἐννοεῖ τὴν προηγουμένην, τὴν πρὸ τῶν γεγονότων.

ιδῆ ὁ Θεὸς μὲ προσοχὴν νὰ ἀκούωμεν τοὺς λόγους του καὶ αἱ δύσκολαι αὐταὶ περιστάσεις νὰ μὴ φανοῦν ἀνώτεραι ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν μας ζωὴν, γρήγορα θὰ μᾶς βοηθήσῃ, καὶ τὴν παροῦσαν ἄσχημον κατάστασιν θὰ κάμῃ νὰ γίνῃ γαλήνη καὶ εὐχάριστος μεταβολή.

Διότι ὁ Χριστιανὸς πρέπει νὰ διαφέρῃ ἀπὸ τοὺς ἀπίστους καὶ εἰς αὐτό, εἰς τὸ νὰ ὑπομένῃ ὅλα τὰ κακὰ μὲ γενναιότητα, καὶ λαμβάνων, τρόπον τινά, φτερὰ ἀπὸ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, νὰ εἶναι ἀκατάβλητος ἀπὸ τὰς προσβολὰς τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν. Ἐπάνω εἰς τὴν πέτραν στέκεται ὁ πιστός, διὰ τοῦτο εἶναι ἀκατάβλητος ἀπὸ τὰς προσβολὰς τῶν κυμάτων, δὲν φθάνουν οὔτε εἰς τὰ πόδια του, διότι αὐτὸς στέκεται ὑψηλότερα ἀπὸ ὅλην αὐτὴν τὴν προσβολήν.

Ἄς μὴ καταπέσωμεν λοιπόν, ἀγαπητοί. Δὲν φροντίζομεν ἑμεῖς τόσον διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ὅσον φροντίζει ὁ Θεὸς πού μᾶς ἐδημιούργησε· δὲν ἐνδιαφερόμεθα ἑμεῖς τόσον, διὰ νὰ μὴ πάθωμεν κανένα κακόν, ὅσον ἐκεῖνος πού μᾶς ἐχάρισε τὴν ψυχὴν καὶ μᾶς ἔδωσε κατόπιν τόσα ἀγαθὰ. Μὲ αὐτὰς τὰς ἐλπίδας ἅς ἀναπερώσωμεν τὸ φρόνημά μας, καὶ αὐτὰ πού πρόκειται νὰ λεχθοῦν ἅς τὰ ἀκούσωμεν μετὰ συνηθισμένης προσοχῆς.

Ἐξεκίνησα μεγάλην ὁμιλίαν προηγουμένως πρὸς τὴν ἀγάπην σας⁵, καὶ παρετήρησα ὅτι ὅλοι τὴν παρηκολουθήσατε καὶ δὲν εἶδα κανένα νὰ ἀποχωρήσῃ προτοῦ τελειώσῃ. Σᾶς εὐγνωμονῶ διὰ τὴν προθυμίαν σας ἐκείνην ἢ ὁποῖα ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀμοιβὴ τῶν κόπων μου· ἀλλὰ μαζὶ μὲ αὐτὴν σᾶς ἐζήτησα τότε καὶ ἓνα ἄλλο μισθόν· ἴσως νὰ γνωρίζετε καὶ νὰ ἐνθυμησθε τοῦτο. Ποῖος δὲ ἦτο ὁ μισθὸς ἐκεῖνος; Τοὺς ἀνὰ τὴν πόλιν βλασφήμους νὰ τιμωρῆτε καὶ νὰ σωφρονίζετε, τοὺς ὑβρίζοντας τὸν Θεὸν καὶ ἐμφανιζομένους πρὸς αὐτόν, ὡς νὰ εἶναι μεθυσμένοι, νὰ ἐμποδίζετε νὰ κάνουν τοῦτο. Δὲν νομίζω ὅτι αὐτὰ τότε τὰ εἶπα ἐξ ἰδικῆς μου ἐμπνεύσεως, ἀλλὰ ὁ Θεὸς πού προγνωρίζει τὰ μέλλοντα, ἔβαλεν εἰς τὴν διάνοιάν μου τοὺς λόγους τούτους, διὰ νὰ μᾶς προστατεύσῃ· διότι ἐὰν ἐτιμωρούσαμεν ἐκείνους πού τολμοῦν νὰ κάνουν τοιαῦτα ἔρ-

- ἐξέβη νῦν, ἅπερ ἐξέβη. Πρόσω θέλιον ἦν, εἰ καὶ κινδυνεύειν ἔδει, σωφρονίζοντα αὐτοὺς καὶ παιδεύοντα παθεῖν τι, ὃ καὶ μαρτυρίου στέφανον ἡμῖν ἐκόμιζεν, ἢ νῦν δεδοικέναι, καὶ τρέμειν, καὶ θάνατον προσδοκᾶν ἐκ τῆς ἐκείνων ἀταξίας;
- 5 Ἴδου τὸ ἀμάρτημα γέγονεν ὀλίγων, καὶ τὸ ἔγκλημα γίνεται κοινόν· ἴδου δι' ἐκείνους ἅπαντες δεδοίκαμεν νῦν, καὶ τῶν ἐκείνοις τειτολμημένων αὐτοὶ τὰς τιμωρίας ὑπομένομεν. Εἰ δὲ προλαβόντες αὐτοὺς ἐξεβάλομεν τῆς πόλεως, καὶ ἐσοφρονίσασαμεν, καὶ τὸ νενοσηκὸς διωρθώσαμεν μέλος, οὐκ ἂν
- 10 τὸν παρόντα ἐφοδούμεθα φόβον. Οἶδα ὅτι τῆς πόλεως τὸ ἦθος ἄνωθεν ἐλεύθερον, ξένοι δὲ τινες καὶ μιγάδες ἄνθρωποι, μιανοὶ καὶ δλέθριοι, καὶ τῆς ἑαυτῶν ἀπεγνωκότες σωτηρίας ἐτόλμησαν, ἅπερ ἐτόλμησαν. Διὰ ταῦτα θεῶν ἀεὶ καὶ διαμαρτυρόμενος οὐ διέλειπον· Κολάσωμεν τῶν βλασφημούντων τὴν μαρτίαν, σωφρονίσωμεν αὐτῶν τὴν διάνοιαν,
- 15 προνοήσωμεν αὐτῶν τῆς σωτηρίας· κἂν ἀποθανεῖν δέη τοῦτο ποιοῦντας, μέγα ἡμῖν οἴσει τὸ πρᾶγμα κέρδος· μὴ παρίδωμεν τὸν κοινὸν ὑβριζόμενον δεσπότην. Μέγα τι τέξεται τῇ πόλει κακὸν τὸ τὰ τοιαῦτα παρορᾶν.
- 20 4. Ταῦτα προύλεγον, ταῦτα ἐξέβη νῦν, καὶ τῆς ραθυμίας ἐκείνης τίνομεν δίκας. Τὸν Θεὸν ὑβριζόμενον περιεΐδες· ἴδου συνέχωρησεν ὑβρισθῆναι βασιλέα· καὶ τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων ἐπικρεμασθῆναι πᾶσι κίνδυνον, ἵνα ἐν τῷ φόβῳ τούτῳ τῆς ραθυμίας ἐκείνης δῶμεν δίκην. Ἄρα μὴ μάτην,
- 25 μηδὲ εἰκῆ ταῦτα προύλεγον, καὶ συνεχῶς ἠνώχλουν τῇ ὑμετέροισι ἀγάπῃ; Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν γέγονε πλέον, ἀλλὰ γενέσθω νῦν, καὶ ἀπὸ τῆς παρούσης σωφρονισθέντες συμφορᾶς, ἐπι-

γα, δὲν θὰ συνέβαινον εἰς τὴν πόλιν μας ὅσα συνέβησαν. Πόσον προτιμότερον θὰ ἦτο, σωφρονίζοντες καὶ τιμωροῦντες αὐτούς, νὰ πάθωμεν κάτι κακόν, ἔαν τὸ ἐπέβαλλεν ἡ ἀνάγκη, πρᾶγμα ποῦ θὰ μᾶς ἐξασφάλιζε καὶ μαρτυρικὸν στέφανον, παρὰ νὰ φοβούμεθα τώρα, καὶ νὰ τρέμωμεν καὶ νὰ περιμένωμεν τὸν θάνατον ἔνεκα τῆς ἀμαρτίας ἐκείνων; Ἰδοὺ τὸ ἀμάρτημα ἔγινεν ἀπὸ ὀλίγους, καὶ τὸ ἔγκλημα τώρα γίνεται κοινόν· ἰδοὺ ἐξ αἰτίας ἐκείνων ὅλοι τώρα φοβούμεθα καὶ ὑφιστάμεθα ἡμεῖς τὰς τιμωρίας δι' ὅσα ἐκεῖνοι ἀπετόλμησαν. Ἐὰν δὲ τοὺς προελαμβάνομεν καὶ τοὺς ἐξεδιώκομεν ἀπὸ τὴν πόλιν, καὶ τοὺς ἐσωφρονίζομεν, καὶ ἐθεραπεύαμεν τὸ ἄρρωστον μέλος, δὲν θὰ ἐδοκιμάζομεν τώρα τὸν φόβον αὐτόν. Γνωρίζω ὅτι τὸ ἦθος τῆς πόλεως ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ἀρμόζει εἰς ἐλευθέρους ἀνθρώπους, καὶ ὅτι μερικοὶ ξένοι καὶ ὄχι ξεδιαλεγμένοι ἄνθρωποι, ἀχρεῖοι καὶ κακοποιοί, ποῦ ἔχουν ἀπελπισθῆ διὰ τὴν σωτηρίαν των ἐτόλμησαν νὰ κάμουν αὐτὰ ποῦ ἔκαμαν. Διὰ τοῦτο δὲν ἔπαυσα πάντοτε νὰ φωνάζω καὶ νὰ διαμαρτύρωμαι λέγων· ἄς τιμωρήσωμεν τὴν μανίαν τῶν βλασφημούντων, ἄς σωφρονίσωμεν τὴν διάνοιάν των, καὶ ἄς φροντίσωμεν διὰ τὴν σωτηρίαν των· καὶ ἂν χρειασθῆ νὰ ἀποθάνωμεν διὰ τὴν πρᾶξιν μας αὐτήν, θὰ μᾶς ἀποφέρῃ μεγάλο κέρδος ἢ πρᾶξις μας αὐτή· ἄς μὴ ἀδιαφοροῦμεν ὅταν βλέπωμεν νὰ ὑβρίζεται ὁ κοινὸς Δεσπότης. Ἡ ἀδιαφορία αὐτὴ θὰ φέρῃ μεγάλο κακὸν εἰς τὴν πόλιν.

4. Ὅπως σᾶς τὰ προέλεγα, ἔτσι καὶ ἔγιναν καὶ τιμωρούμεθα τώρα διὰ τὴν ἀμέλειάν μας ἐκείνην. Ὅταν ἔβλεπες νὰ ὑβρίζεται ὁ Θεὸς ἀμελοῦσες· ἰδοὺ τώρα ἐπέτρεψε νὰ ὑβρισθῆ ὁ βασιλεὺς καὶ νὰ εὐρισκώμεθα ὅλοι εἰς ἔσχατον κίνδυνον, ὥστε διὰ τοῦ φόβου τούτου ποῦ αἰσθανόμεθα, νὰ τιμωρούμεθα διὰ τὴν ἀμέλειάν μας ἐκείνην. Ἄρά γε μάταια καὶ χωρὶς λόγον προέλεγα ἐκεῖνα καὶ συνεχῶς ἐνοχλοῦσα τὴν ἀγάπην σας; Καὶ ὅμως καμμία ὠφέλεια δὲν προῆλθεν ἀπ' ὅσα εἶπα, ἄς προέλθῃ ὅμως τώρα, καὶ ἀφοῦ σωφρονισθῶμεν ἀπὸ τὴν παροῦσαν συμφοράν, ἄς σταματήσωμεν τὴν ἄ-

σχῶμεν τὴν ἄτακτον ἐκείνων μανίαν. Ἐμφράξωμεν αὐτῶν τὰ σιόματα, καθάπερ πηγὰς θανατηφόρους ἀποκλείσωμεν, καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον μεταβάλωμεν, καὶ πάντως στήσεται τὰ κατειληφῶτα τὴν πόλιν κακά.

5 Οὐκ ἔστι θέατρον ἢ ἐκκλησία, ἵνα πρὸς τέρψιν ἀκούωμεν ὠφεληθέντας ἐντιϋθεν ἀπιέναι χορή, κερδάναντίας τι πλέον καὶ μέγα, οὕτως ἀναχωρεῖν δεῖ. Ἐπεὶ μάτην καὶ εἰκῆ παραγινόμεθα, εἰ πρὸς καιρὸν ψυχαγωγηθέντες οὕτως ἀναχωροίημεν ἔρημοι καὶ κενοὶ τῆς ἀπὸ τῶν λεγομένων ὠφε-
10 λείας γενόμενοι. Τί μοι τῶν κρότων ὄφελος τούτων; τί δὲ τῶν ἐπαίνων καὶ τῶν θορυβῶν; Ἐπαινος ἐμὸς τὸ διὰ τῶν ἔργων ὑμᾶς ἐπιδειῖξαι τὰ λεγόμενα ἅπαντα. Τότε ἐγὼ ζηλωτὸς καὶ μακάριος, οὐχ ὅταν ἀποδέχησθε, ἀλλ' ὅταν ποιῆτε μετὰ προθυμίας ἀπάσης, ἅπερ ἂν ἀκούσητε παρ' ἡμῶν.

15 Ἐκαστος τὸν πλησίον διορθούσθω. «Οἰκοδομεῖτε γὰρ εἰς τὸν ἕνα», φησὶν ἂν γὰρ μὴ τοῦτο ποιῶμεν, ἢ παρ' ἐκάστου γινομένη πλημμέλεια κοινήν τινα καὶ ἀφόρητον οἴσει τὴν βλάβην τῇ πόλει. Ἰδού, μηδὲν συνειδότες τοῖς γεγενημένοις τῶν τειολμηκῶτων οὐκ ἔλατιον δεδοίκαμεν, καὶ
20 φρόντισαμεν, μὴ πάντας ὁ τοῦ βασιλέως θυμὸς καταλάβῃ καὶ οὐκ ἀρκεῖ εἰς ἀπολογίαν ἡμῖν τὸ λέγειν, οὐ παρήμην, οὐ συνήδειν, οὐκ ἐκοινώνησα τῶν γεγενημένων. Δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο κολάζου, φησί, καὶ δίδου δίκην τὴν ἐσχάτην, ὅτι μὴ παρῆς, μηδὲ ἐκώλυες, μηδὲ τοὺς ἀκοσμοῦντας κατεῖχες,
25 μηδὲ ἐκινδύνευσας ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν βασιλέα τιμῆς. Οὐ μετέσχες τῶν τειολμημένων; Ἐπαινῶ τοῦτο καὶ ἀποδέχομαι ἀλλ' οὐδὲ ἐπέσχες τὰ γινόμενα τοῦτο κατηγορίας ἄξιον.

Ταῦτα καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰ ρήματα ἀκουσόμεθα, ὅταν σιγῇ φέρωμεν τὰς εἰς αὐτὸν ὕβρεις καὶ παροινίας γινομένας.
30 Ἐπεὶ καὶ ὁ τὸ τάλαντον ἐκεῖνο καταχώσας οὐχ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἐνεκαλεῖτο τότε (ὀλόκληρον γὰρ τὴν παρακαταθήκην ἀπέδωκεν), ἀλλ' ὅτι αὐτὴν οὐκ ἐπλεόνασεν, ὅτι εἰτέ-

6. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ οἱ ἀκροαταὶ ἐξέσπασαν εἰς θορυβώδεις ἐπιδοκιμασίας.

7. Α' Θεσ. 5, 11.

8. Ματθ. 25, 18 ε.

τακτον μανίαν ἐκείνην. Ἄς φράξωμεν τὰ στόματά των, ἄς τὰ κλείσωμεν ὡς νὰ εἶναι πηγαὶ θανατηφόροι, ἄς τὰ μεταβάλωμεν εἰς τὸ ἀντίθετον, καὶ ὅπωςδήποτε θὰ σταματήσουν τὰ κακὰ ποῦ κατέλαβαν τὴν πόλιν⁶.

Δὲν εἶναι ἡ ἐκκλησία θέατρον διὰ νὰ ἀκούωμεν ὅσα λέγονται ἐκεῖ πρὸς εὐχαρίστησιν· πρέπει νὰ φεύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ ὠφελημένοι μὲ κάποιο μεγάλο καὶ πολὺ κέρδος. Διότι ἐὰν ἐρχώμεθα διὰ νὰ ψυχαγωγηθῶμεν ἐπ' ὀλίγον καὶ φεύγομεν χωρὶς νὰ ἀποκομίσωμεν ὠφέλειαν ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν, ἄδικα ἐρχόμεθα. Τί μὲ ὠφελοῦν τὰ χειροκροτήματά σας αὐτά; Τί αἱ θορυβῶδεις ἐπιδοκίμασάι σας καὶ οἱ ἔπαινοι; Ἰδικός μου ἔπαινος εἶναι νὰ δείξετε μὲ τὰ ἔργα σας ὅτι ἐφαρμόζετε τοὺς λόγους μου. Τότε ἐγὼ θὰ εἶμαι εὐτυχής, ὅχι ὅταν ἐπιδοκιμάζετε τὰ λόγια μου, ἀλλὰ ὅταν τὰ ἐφαρμόζετε μὲ προθυμίαν.

Κάθε ἕνας ἄς διορθῶνῃ τὸν πλησίον του· διότι λέγει ἡ Γραφή «νὰ οἰκοδομῇ εἰς τὴν ἀρετὴν ὁ καθένας σας τὸν ἄλλον»⁷. διότι ἂν δὲν κάμνωμεν αὐτό, ἡ ἰδιαίτερα ἐκάστου ἀμαρτία θὰ φέρῃ κοινὴν καὶ ἀφόρητον βλάβην εἰς τὴν πόλιν. Νά, ἂν καὶ καθόλου δὲν ἤμεθα ἔνοχοι εἰς ὅσα ἔγιναν, ἐν τούτοις δὲν φοβούμεθα ὀλιγώτερον, καὶ φρίττομεν μήπως ὁ θυμὸς τοῦ βασιλέως μᾶς συμπεριλάβῃ ὅλους· καὶ δὲν εἶναι ἀρκετὸν ὡς ἀπολογία τὸ νὰ λέγωμεν, δὲν ἤμουν παρών, δὲν ἐγνώριζα, δὲν ἔλαβα μέρος εἰς ὅσα ἔγιναν. Ἀκριβῶς δι' αὐτὸ τοῦτο νὰ τιμωρηθῆς, διὰ τὸ ὅτι δὲν ἦσουν παρών, διὰ τὸ ὅτι δὲν ἤμπόδισες, οὔτε συνεκράτησες τοὺς δράστας τῆς κακοηθείας, οὔτε ἐκινδύνευσες διὰ τὴν πρὸς τὸν βασιλέα ὀφειλομένην τιμὴν. Δὲν ἔλαβες μέρος εἰς ὅσα ἀπετολμήθησαν; Τὸ ἐπαινῶ καὶ τὸ παραδέχομαι· ὅμως δὲν ἔφερες ἐμπόδια καὶ εἰς τοὺς δράστας· καὶ αὐτὸ εἶναι ἄξιον κατηγορίας.

Αὐτοὺς τοὺς λόγους θὰ ἀκούσωμεν καὶ ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅταν μὲ σιωπὴν ἀνεχώμεθα τὰς ὕβρεις καὶ προσβολὰς ποῦ γίνονται εἰς αὐτόν. Καθ' ὅσον καὶ ἐκεῖνος ποῦ ἔκρυψεν εἰς τὴν γῆν τὸ τάλαντον⁸ δὲν κατηγορεῖτο διὰ ἰδικόν του παράπτωμα τότε, (διότι ὀλόκληρον τὴν παρακαταθήκην ἐπέστρε-

ρους οὐκ ἐπαίδευσεν, ὅτι τὸ ἀργύριον τοῖς τραπεζίταις οὐ κατέβαλε, τουτέστιν, οὐ παρήνευσεν, οὐ συνεβούλευσεν, οὐκ ἐπέτιμησεν, οὐ διώρθωσε τοὺς πηλοῖον ἀκοσμοῦντας τῶν πονηρῶν· διὰ τοῦτο χωρὶς συγγνώμης ἀπάσης εἰς τὰς ἀφορήτους
5 ἐπέμπειτο κολάσεις ἐκείνας.

Ἄλλ' ὅτι μὲν, εἰ καὶ μὴ πρότερον, νῦν γοῦν ταύτην ἐργάσεσθε τὴν διόρθωσιν, καὶ τὸν Θεὸν ὑβρίζομενον οὐ περιόψεσθε, σφόδρα πεπίστευκα. Ἰκανὰ γὰρ τὰ συμβεβηκότα, εἰ καὶ μηδεὶς ὁ παραινῶν ἦν, καὶ τοὺς σφόδρα ἀναισθητῶς
10 διακειμένους πείσαι λοιπὸν τῆς οἰκείας ἐπιλαθέσθαι σωτηρίας.

Ἡμῖν δὲ ὥρα λοιπὸν τὴν εἰσδυτῆσαν ὑμῖν ἀπὸ τοῦ Παύλου παραθεῖναι τραπέζαν, τὴν σήμερον ἀναγνωσθεῖσαν ρῆσιν προχειρισαμένους, καὶ εἰς μέσον καταθεμένους ἅπασιν. Τί
15 ποι' οὖν ἐστί τὸ σήμερον ἀναγνωσθέν; «Τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι παράγγελλε μὴ ὑψηλοφρονεῖν». Εἰπὼν, «Τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι», ἔδειξε ἐτέρους ὄντας πλουσίους τοὺς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· οἷος ἐκεῖνος ὁ Λάζαρος ἦν, κατὰ μὲν τὸν παρόντα θῖον πένης, κατὰ δὲ τὸν μέλλοντα πλούσιος,
20 οὐ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ τοιαύτη τινὶ φθαρτῆ καὶ ἐπιθήρῳ πλουτῶν ὕλη, ἀλλὰ τοῖς ἀπορρήτοις ἐκείνοις ἀγαθοῖς, «ἃ μήτε ὄφθαλμὸς εἶδε μήτε οὖς ἤκουσε μήτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη». Τοῦτο γὰρ ἀληθῶς πλοῦτος καὶ εὐπορία, διὰ καὶ ἀκήρατα ἢ τὰ καλά, καὶ μηδεμίαν δέχεται μεταβολήν.
25 Ἄλλ' οὐχ ὁ παριδὼν αὐτὸν πλούσιος τοιοῦτος, ἀλλὰ πάντων πενέστερος ἐγένετο. Μετὰ ταῦτα γοῦν σιαγόνος ἀξιώσας ἐπιτυχεῖν, οὔτε αὐτῆς ἐγένετο κύριος· οὔτω πρὸς ἐσχάτην ἐληλάκει πενίαν. Διὰ τοῦτο πλουσίους τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐκάλεσεν, ἵνα μάθῃς ὅτι μετὰ τῆς παρουσίας ζωῆς

9. Α' Τιμ. 5, 17.

10. Α' Κορ. 2, 9.

ψεν), ἀλλὰ διότι δὲν τὴν αὔξησε, διότι δὲν ὠφέλησεν ἄλλους, διότι τὰ χρήματα δὲν τὰ ἔβαλεν εἰς τὴν Τράπεζαν, δηλαδή δὲν παρεκίνησεν εἰς καλόν, δὲν συνεβούλευσε, δὲν ἐτιμώρησε, δὲν διώρθωσεν ὄσους ἐκ τῶν πλησίον του ἔκαναν κακὰς πράξεις· διὰ τοῦτο χωρὶς τὴν παραμικρὰν ἐπιείκειαν ἐστέλλετο εἰς τὰς ἀφορήτους ἐκεῖνας τιμωρίας.

Ἄλλ' ὅτι μὲν αὐτὸ πού δὲν ἐκάματε πρωτύτερα, θὰ τὸ κάμετε τώρα, καὶ δὲν θὰ ἀνέχεσθε νὰ ὑβρίζεται ὁ Θεός, ἔχω ἀκράδαντον πεποίθησιν. Διότι εἶναι ἱκανὰ τὰ γεγονότα, ἔστω καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχε κανεὶς πού νὰ προτρέπη, νὰ πείσουν νὰ καταπιαστοῦν μὲ τὴν σωτηρία των, ἀκόμη καὶ ἐκείνους πού εἶναι πολὺ ἀναίσθητοι πνευματικά.

Εἰς ἐμᾶς λοιπὸν εἶναι τώρα ὥρα νὰ σᾶς παραθέσω τὴν συνηθισμένην τράπεζαν ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Παύλου, ἀφοῦ λάβωμεν εἰς τὰ χέρια καὶ παρουσιάσωμεν εἰς τὸ μέσον ὄλων τὸ ρητὸν πού ἀνεγνώσθη σήμερον. Ποῖον εἶναι λοιπὸν αὐτὸ τὸ ρητὸν πού ἀνεγνώσθη σήμερον; «Εἰς τοὺς πλουσίους παράγγελλε εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν νὰ μὴ εἶναι ὑπερήφανοι»⁹. Μὲ τὸ νὰ εἶπῃ «τοὺς πλουσίους εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν» ἐφανέρωσεν ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι πλούσιοι, εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν ὅμως· ὅπως ἦτο ὁ Λάζαρος ἐκεῖνος, εἰς μὲν τὸν παρόντα βίον πτωχός, εἰς δὲ τὸν μέλλοντα πλούσιος, καὶ ὁ πλοῦτος του ἐκεῖνος ἀπετελεῖτο ὄχι ἀπὸ χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ ἄλλην ὕλην ὁμοίαν μὲ αὐτά, φθαρτὴν καὶ πρόσκαιρον, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα ἀγαθὰ «τὰ ὁποῖα οὔτε μάτι εἶδεν, οὔτε αὐτὴ ἤκουσεν, οὔτε ἀνθρώπινος νοῦς ἐφαντάσθη»¹⁰. Διότι τοῦτο εἶναι πραγματικὰ πλοῦτος καὶ εὐπορία, ὅταν καὶ αἰώνια εἶναι τὰ ἀγαθὰ, καὶ δὲν ἐπιδέχονται καμμίαν μεταβολήν, ὅμως δὲν ἦτο τέτοιος πλούσιος ἐκεῖνος πού περιεφρόνησε τὸν Λάζαρον εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, καὶ διὰ τοῦτο ἔγινε πτωχότατος πάντων εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν. Διότι μετὰ τὸν θάνατον δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἐπιτύχη νὰ ἀπολαύσῃ οὔτε μίαν σταγόνα νεροῦ· εἰς τόσον μεγάλην πτωχείαν εἶχε καταντήσῃ. Διὰ τοῦτο τοὺς ὠνόμασε πλουσίους τῆς παρούσης ζωῆς, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι μαζὶ μὲ αὐτὴν τὴν ζωὴν

καὶ ἡ εὐπορία συγκαταλύεται· οὐ πρόβεισι περαιτέρω, οὐδὲ
 συμμεθίσταται ἀποδημοῦσι τοῖς ἔχουσιν, ἀλλὰ πολλάκις αὐ-
 τοὺς καὶ πρὸ τῆς τελευτῆς ἀφίησιν· ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸ δη-
 λῶν ἔλεγε, «Μηδὲ ἠλπικένοι ἐπὶ πλούτου ἀδηλόγητι».

5 Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἄπιστον, ὡς ὁ πλοῦτος, ὁ πολλάκις
 εἶπον, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, ὅτι δραπέτης ἐστὶν ἀγνώμων,
 οἰκείης πίστιν οὐκ ἔχων, κἂν μυρίας αὐτῷ περιβάλης πέδας,
 οὔτις καὶ τὰς πέδας αὐτὰς ἐπισυρόμενος ἄπεισι. Πολλάκις
 γοῦν μοχλοῖς καὶ θύραις ἀπέκλεισαν αὐτὸν οἱ κεκτημένοι,
 10 οἰκείας περισιτήσαντες φύλακας· ὁ δὲ τοὺς οἰκείας αὐτοὺς
 ἀναπείσας μετ' αὐτῶν ἀπέδρα τῶν φυλαιτόντων, καθάπερ
 ἄλλοις τοὺς τηροῦντας ἐπισυρόμενος, καὶ πλεον οὐδὲν ἀπὸ
 τῆς φυλακῆς ἐγένετο ταύτης. Τί τοῦτου γένοιτ' ἂν ἀπιστιότε-
 ρον; Τί δὲ τῶν περὶ αὐτὸν ἐσπουδακίτων ἐλεεινότερον; "Ο-
 15 ταν πρᾶγμα οὕτω σαθρὸν καὶ εὐμειάπιτον πάση σπουδῇ
 συλλέγειν ἐπιχειρῶσι, καὶ μὴ ἀκούωσι τοῦ προφήτου λέ-
 γοντος· «Οὐαὶ οἱ πεποιθότες ἐπὶ τῇ δυνάμει αὐτῶν, καὶ ἐπὶ
 τῷ πλήθει τοῦ πλούτου αὐτῶν καυχώμενοι». Εἶπέ, τίνος ἔνε-
 κεν οὐαί; «Θησαυρίζει», φησί, «καὶ οὐ γινώσκει τίτι συνά-
 20 ξει αὐτά». "Οτι ὁ μὲν πόνος δῆλος, ἡ δὲ ἀπόλαυσις ἄδηλος.
 Πολλάκις ἐχθροῖς κάμνεις, καὶ ταλαιπωρεῖς· πολλάκις μετὰ
 τὴν σὴν τελευτὴν εἰς τοὺς ἠδικηκότας καὶ μυρία σοι ἐπι-
 βουλεύσαντας ὁ κληρὸς ἐλθὼν, σοὶ μὲν τὰ ἁμαρτήματα, τὴν
 δὲ ἀπόλαυσιν παρέσχεν ἑτέροις.

25 5. Ἄλλ' ἄξιον ἐκεῖνο ἐξειάσαι, τίνος ἔνεκεν οὐκ εἶπε,
 Τοῖς δὲ πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι παράγγελλε μὴ πλουτεῖν,

11. Α' Τιμ. 6, 17.

12. Ψαλμ. 48, 7.

13. Ψαλμ. 38, 7.

χάνεται καὶ ἡ εὐπορία των· δὲν προχωρεῖ περαιτέρω, οὔτε πηγαίνει μαζὶ μὲ ἐκείνους πού τὴν ἔχουν ὅταν πεθάνουν, ἀλλὰ πολλές φορές μάλιστα τοὺς ἐγκαταλείπει καὶ προτοῦ ἀναχωρήσουν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· πρᾶγμα πού ὑπονοοῦσεν ὅταν ἔλεγεν· «οὔτε νὰ στηρίζουν τὰς ἐλπίδας των εἰς τὴν ἀβεβαιότητα τοῦ πλούτου»¹¹.

Διότι τίποτε δὲν εἶναι τόσο ἀπιστον πρᾶγμα ὅσον ὁ πλοῦτος, ἐκεῖνο πού πολλάκις σᾶς εἶπα καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ λέγω, ὅτι δηλαδὴ εἶναι δραπέτης ἀγνώμων, ἀπιστος ὑπηρέτης, καὶ ἂν ἀκόμη τοῦ δέσης τὰ πόδια μὲ ἀναρίθμητα δεσμά, αὐτὸς ἀναχωρεῖ σύρων μαζὶ καὶ τὰ δεσμά. Πολλάκις αὐτοὶ πού τὸν ἔχουν τὸν ἀπέκλεισαν μὲ μοχλοὺς καὶ μὲ θύρας καὶ ἀνέθεσαν εἰς ὑπηρέτας νὰ τὸν φυλάσσουν· αὐτὸς ὅμως ἐξαπατήσας τοὺς ὑπηρέτας ἐδραπέτευσε μαζὶ μὲ τοὺς φρουροὺς σύρων αὐτοὺς μαζὶ του, ὡσὰν νὰ τοὺς εἶχε δέσει μὲ ἀλυσίδας καὶ τίποτε δὲν κατώρθωσαν μὲ τόσα προφυλακτικὰ μέτρα. Τί ἢμπορεῖ νὰ γίνῃ ἀπιστότερον ἀπὸ αὐτόν; Τί δὲ πῶς ἐλεεινότερον ἀπὸ αὐτοὺς πού ἀσχολοῦνται πολὺ μὲ αὐτό; Ὅταν τέτοιο πρᾶγμα, τόσο σαθρὸν καὶ εὐκολομετάβλητον ἐπιχειροῦν νὰ μαζεύουν μὲ τόσην μεγάλην ἐπιμέλειαν καὶ δὲν ἀκούουν τὸν προφήτην πού λέγει· «ἀλλοίμονον εἰς αὐτοὺς πού ἔχουν πεποίθησιν εἰς τὴν κοινωνικὴν των δύναμιν καὶ καυχῶνται διὰ τὸν ὄγκον τοῦ πλούτου των»¹². Εἶπέ μου, διατί ἀλλοίμονον; Διότι «θησαυρίζει καὶ δὲν γνωρίζει διὰ ποῖον μαζεύει τοὺς θησαυρούς»¹³. Διότι ὁ μὲν κόπος πού καταβάλλει εἶναι φανερός, ἡ δὲ ἀπόλαυσις τῶν ἀγαθῶν ἄδηλος. Πολλὲς φορές κοπάζεις καὶ ταλαιπωρεῖσαι διὰ τοὺς ἐχθρούς σου· πολλάκις μετὰ τὸν θάνατόν σου ἔρχεται ἡ κληρονομία τῶν ἀγαθῶν σου εἰς αὐτοὺς πού σὲ ἠδίκησαν καὶ σοῦ ἔκαμαν ἀναριθμήτους ἐπιβουλάς καὶ ἔτσι εἰς ἐσὲ μὲν παραμένουν τὰ ἁμαρτήματα πού ἔκαμες μαζεύων τὸν πλοῦτον, ἡ δὲ ἀπόλαυσις του πηγαίνει εἰς τοὺς ἄλλους.

5. Ἀλλὰ ἀξίζει νὰ ἐξετάσωμεν καὶ ἐκεῖνο, διὰ ποῖον λόγον δὲν εἶπεν· εἰς τοὺς πλουσίους παράγγειλε εἰς τὸν

ἀλλὰ «Παράγγελλε μὴ ὑψηλοφρονεῖν»; Οἶδεν ὅτι τοῦ πλούτου ρίζα καὶ ὑπόθεσις ἐστὶν ἡ ἀπόνοια, καὶ εἰδῆ τις μειριάζειν, οὐ πολλὴν περὶ τὸ πρᾶγμα ποιήσεται σπουδὴν. Τίνας γὰρ ἔνεκεν, εἶπέ μοι, τοὺς πολλοὺς οἰκείας περιάγεις τοὺς
 5 παρασίτους, τοὺς κόλακας, τὴν ἄλλην ἅπασαν φαντασίαν; Οὐ χρείας ἔνεκεν, ἀλλ' ἀπονοίας μόνης, ἵνα ἀπὸ τούτων σεμνότερος τῶν ἄλλων ἀνθρώπων εἶναι δοκῆς. Ἄλλως δὲ οἶδεν οὐ κεκωλυμένον τὸν πλοῦτον, ἐὰν τις αὐτῷ εἰς δέον κεχρημένος ᾖ.

10 Ὡσπερ γὰρ εἶπον, οὐ κακὸν ὁ οἶνος, ἀλλὰ κακὸν ἡ μέθη· οὕτως οὐ κακὸν ὁ πλοῦτος, ἀλλὰ κακὸν ἡ πλεονεξία, κακὸν ἡ φιλαργυρία. Ἐτερον φιλάργυρος, καὶ ἕτερον πλούσιος· ὁ φιλάργυρος οὐκ ἔστι πλούσιος, ὁ φιλάργυρος πολλῶν δεῖται· ὁ δὲ πολλῶν δεόμενος οὐκ ἂν εὐπορήσειέ ποτε. Ὁ
 15 φιλάργυρος φύλαξ, οὐ δεσπότης ἐστὶ τῶν χρημάτων, δοῦλος, οὐ κύριος· εὐκολώτερον γὰρ τῶν αὐτοῦ σαρκῶν μεταδοίη τινὶ ἢ τοῦ κατωρυγμένου χρυσίου. Καὶ καθάπερ τινὸς ἐπιτάτιοντος καὶ κελεύοντος μηδενὸς ἄφασθαι τῶν ἀποκειμένων· οὕτω μετὰ πάσης ἀκριθείας αὐτὰ τηρεῖ καὶ κατέχει
 20 καθάπερ ἀλλοτριῶν ἀπεχόμενος τῶν οἰκείων. Καὶ γὰρ ἐστὶν ὄντως ἀλλότρια· ἃ γὰρ εἰς ἑτέρους ἐκβάλλειν οὐκ ἂν ἔλοιτο, οὐδὲ τοῖς δεομένοις διανεῖμαι, καὶ μυστίας ὑποσταίη τιμωρίας, πῶς ἂν δύναίτο ταῦτα ἴδια νομίζειν εἶναι; Πῶς δὲ ἔχει τὴν κτῆσιν, ὧν τὴν χρῆσιν οὐκ ἔχει μετὰ ἀδείας, οὐ-
 25 δὲ τὴν ἀπόλαυσιν;

Πρὸς δὲ τούτοις οὐ πᾶσι πάντα ἐπιτάττειν ὁ Παῦλος εἶωθεν, ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν ἀκουόντων ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνει, καθάπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε. Καὶ γὰρ ἐκείνῳ τῷ

παρόντα βίον νὰ μὴ πλουτοῦν, νὰ γίνουιν πτωχοί, νὰ ἀπογυμνωθοῦν ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά τους, ἀλλὰ εἶπε «παράγγειλε νὰ μὴ ὑπερηφανεύωνται»; Εἶπε τοῦτο ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι ρίζα καὶ βάσις τοῦ πλούτου εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια, καὶ ὅτι ὅταν μάθη κάποιος νὰ ταπεινοφρονῆ, δὲν θὰ φροντίσῃ πολὺ διὰ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ (τὸν πλοῦτον). Διότι, εἶπέ μου, διὰ ποῖον λόγον περιφέρεις τοὺς πολλοὺς ὑπηρέτας ὡς παράσιτα, τοὺς κόλακας, ὅλην τὴν ἄλλην ἐπίδειξιν; Ὅχι ἐπειδὴ εἶναι ἀνάγκη, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ ὑπερηφάνειαν, διὰ νὰ φανῆς ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ὅτι εἶσαι ἀνώτερος τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἄλλωστε γνωρίζει ὅτι δὲν εἶναι κακὸν νὰ ἔχῃ κάποιος πλοῦτον, ἂν τὸν μεταχειρίζεται ὅπου πρέπει.

Διότι ὅπως σᾶς εἶπα, δὲν εἶναι κακὸν πρᾶγμα ὁ οἶνος, ἀλλὰ ἡ μέθη· ἔτσι καὶ ὁ πλοῦτος δὲν εἶναι κακός, ἀλλὰ ἡ πλεονεξία καὶ ἡ φιλαργυρία εἶναι κακὸν πρᾶγμα. Ἄλλο φιλάργυρος καὶ ἄλλο πλούσιος· ὁ φιλάργυρος δὲν εἶναι πλούσιος, ὁ πλούσιος ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ πολλά· αὐτὸς δὲ πού ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ πολλά, δὲν εἶναι δυνατὸν ποτὲ νὰ γίνῃ εὐπορος. Ὁ φιλάργυρος εἶναι φύλακας, ὄχι ἐξουσιαστῆς τῶν χρημάτων, εἶναι δοῦλος καὶ ὄχι κύριος αὐτῶν· διότι εὐκολώτερα ἢμπορεῖ νὰ δώσῃ ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὰς σάρκας του, παρὰ μέρος τῶν χρημάτων πού ἔχει κρύψει μέσα εἰς μίαν τρύπαν τῆς γῆς. Καὶ ὡσὰν νὰ τὸν ἔχῃ κανεὶς διατάξει νὰ μὴ ἀκουμπήσῃ ἐπάνω εἰς αὐτὰ πού φυλάσσονται, ἔτσι τὰ φυλάσσει μὲ μεγάλην προσοχὴν καὶ τὰ διατηρεῖ καὶ τὰ κατέχει μένων μακρὰ ἀπὸ τὰ ἰδικά του, ὡσὰν νὰ εἶναι ξένα. Καὶ πράγματι εἶναι ξένα· ἀφοῦ δὲν θὰ ἐδέχετο νὰ πάρῃ ἀπ' αὐτὰ καὶ νὰ δώσῃ εἰς ἄλλους, οὔτε εἰς ἐκείνους πού ἔχουν ἀνάγκην, ἔστω καὶ ἂν ὑποστῇ ἀναριθμήτους τιμωρίας, πῶς θὰ ἢμποροῦσε νὰ νομίζῃ ὅτι αὐτὰ εἶναι ἰδικά του; Πῶς δὲ ἢμπορεῖ νὰ ἔχῃ τὴν κυριότητα ἐπ' αὐτῶν, ἀφοῦ δὲν ἔχει τὴν ἄφοβον χρῆσιν, οὔτε τὴν ἀπόλαυσιν αὐτῶν;

Ἐπὶ πλέον δὲ δὲν συνηθίζει ὁ Παῦλος νὰ ἀπαιτῆ τὴν ἀκριβῆ συμμόρφωσιν πρὸς τὰς ἐντολάς του, ἀλλὰ εἶναι συγκαταβατικὸς εἰς τὰς ἀδυναμίας τῶν ἀκροατῶν του, ὅπως ἀ-

πλουσίῳ προσελθόντι, καὶ περὶ τῆς ζωῆς αὐτῷ διαλεγομένῳ
 οὐκ εἶπεν, ὕπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, ἀλλ' ἀφεί-
 το περὶ ἐτέρων αὐτῷ ἐνιολῶν διελέγειο· εἶτα ἐπειδὴ ἐκεῖ-
 νος αὐτὸν προεκαλέσατο, καὶ φησιν· «Τί ἔτι μοι λείπει;» οὐδὲ
 5 ἴοιτε ἀπλῶς εἶπε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, ἀλλ' «Εἰ θέ-
 λεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα· ἐπὶ
 τῇ σῇ τίθημι γνώμη, σὲ κύριον ποιῶ τῆς προαιρέσεως, οὐκ
 εἰς ἀνάγκην ἄγω. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος οὐδὲν περὶ πενίας
 τοῖς πλουτιοῦσι διελέγειο, ἀλλὰ περὶ ταπεινοφροσύνης, διὰ
 10 τε τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκουόντων, καὶ τὸ σφόδρα εἰδέναί,
 ὅτι τὸ μειριάζειν, καὶ ἀπονοίας ἀπηλλάχθαι ποιήσει ταχέως
 αὐτοὺς καὶ τῆς περὶ τοῦ πλουτεῖν ἀπαλλαγῆναι σπουδῆς. Εἶ-
 τα παραινέσας μὴ ὑψηλοφρονεῖν ἐδίδαξε καὶ τὸν τρόπον,
 καθ' ὃν δυνήσονται μὴ ὑψηλοφρονεῖν. Τίς δὲ οὗτός ἐστιν;
 15 Εἰ τοῦ πλούτου τὴν φύσιν καταμάθοιεν, ὡς ἄδηλός τις ἐστι
 καὶ ἄπιστος, διὰ τοῦτο ἐπήγαγε, «Μηδὲ ἠλπικένας ἐπὶ πλού-
 του ἀδηλόγητι».

Πλούσιός ἐστιν οὐχ ὁ πολλὰ κεκτημένος, ἀλλ' ὁ πολλὰ
 διδούς· πλούσιος ἦν ὁ Ἀβραάμ, ἀλλ' οὐ φιλάργυρος· οὐ γὰρ
 20 περιεσκόπει τὴν τοῦ δεῖνος οἰκίαν, οὐδὲ περιεργάζετο τὴν
 τοῦ δεῖνος οὐσίαν· ἀλλ' ἐξιῶν περιεσκόπει μὴ που ξένος,
 μὴ που πένης, ὥστε διορθῶσαι τὴν πενίαν, ὥστε ὑποδέξα-
 σθαι τὸν ὀδίτην. Οὐ χρυσῷ τὸν ὄροφον ἤλειφεν, ἀλλὰ παρὰ
 τὴν δρῦν ἐκείνην τὴν καλύβην πηξάμενος, τῇ τῶν φύλλων
 25 ἤρκεῖτο σκιᾷ· καὶ οὕτω λαμπρὸν ἦν αὐτῷ τὸ καταγώγιον,
 ὡς μὴ ἀγγέλους ἐπαισχυνθῆναι τὴν παρ' ἐκείνῳ μονήν· οὐ
 γὰρ λαμπρότητα οἰκίας ἐπεζήτουν, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετήν. Τοῦ-
 τον δὴ καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα, ἀγαπητοί, καὶ τὰ ὄντα εἰς

14. Ματθ. 19, 21.

15. Α' Τιμ. 6, 17.

κριβῶς ἔκαμε καὶ ὁ Χριστός. Διότι ὅταν ὁ πλούσιος ἐκεῖνος τὸν ἐπλησίασε καὶ συζήτησε μαζί του περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, δὲν τοῦ εἶπε πῆγαινε καὶ πώλησε τὴν περιουσίαν σου, ἀλλὰ παρέλειψεν αὐτὸ καὶ συζητοῦσε μαζί του δι' ἄλλην ἐντολήν. Κατόπιν ἐπειδὴ ἐκεῖνος τὸν προκάλεσε διὰ τῆς ἐρωτήσεως καὶ εἶπε, «Τί μοῦ λείπει ἀκόμη;», οὔτε τότε δὲν εἶπε πώλησε τὴν περιουσίαν σου, ἀλλὰ «ἐὰν θέλῃς νὰ εἶσαι τέλειος πῆγαινε πώλησε τὴν περιουσίαν σου»¹⁴. τὸ ἀφήνω εἰς τὴν κρίσιν σου καὶ σὲ κάνω κύριον τῆς θελήσεώς σου, δὲν σοῦ τὸ ἐπιβάλλω ἀναγκαστικῶς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος δὲν ἔκαμε καθόλου λόγον περὶ πενίας εἰς τοὺς πλουσίους, ἀλλὰ περὶ ταπεινοφροσύνης, διὰ τὴν ἀδυναμίαν τῶν ἀκροατῶν καὶ διότι ἐγνώριζε καλῶς ὅτι ἡ ταπεινοφροσύνη θὰ τοὺς κάμη γρήγορα νὰ ἀπαλλαγοῦν καὶ ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ ἀπὸ τὴν ὁρμὴν πρὸς τὸν πλοῦτον. Ἐπειτα ἀφοῦ συνεβούλευσε νὰ μὴ ὑψηλοφρονοῦν ἐδίδαξε καὶ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον θὰ ἐπιτύχουν νὰ μὴ ὑψηλοφρονοῦν. Ποῖος δὲ εἶναι αὐτός; ἐὰν ἤθελον μάθει ὅτι ἡ φύσις τοῦ πλούτου εἶναι ἀβεβαία καὶ ἄπιστος, διὰ τοῦτο προσέθεσε, «μῆτε νὰ ἐλπίζουν εἰς τὴν ἀβεβαιότητα τοῦ πλούτου»¹⁵.

Πλούσιος εἶναι ὅχι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει πολλά, ἀλλὰ ἐκεῖνος ποὺ δίδει πολλά. Πλούσιος ἦτο ὁ Ἀβραὰμ ὅχι ὅμως φιλάργυρος· διότι δὲν παρατηροῦσε τὴν οἰκίαν τοῦ τάδε, οὔτε ἐνδιεφέρετο νὰ ἐξετάσῃ καὶ νὰ μάθῃ τὴν περιουσίαν τοῦ ἄλλου· ἀλλὰ ἐξερχόμενος τῆς οἰκίας του ἔψαχνε μετὰ προσοχῆς νὰ εὔρῃ μήπως ὑπάρχει κάπου ξένος ἢ φτωχός, διὰ νὰ ἐξαλείψῃ τὴν πτωχείαν καὶ νὰ ὑποδεχθῇ τὸν ὁδοιπόρον. Δὲν ἤλειψε μὲ χρυσὸν τὴν ὄροφὴν τῆς κατοικίας του, ἀλλὰ ἀφοῦ ἔστησε τὴν καλύβην του κοντὰ εἰς τὴν δρυὴν ἐκείνην, ἤρκειτο εἰς τὴν σκιάν τῶν φύλλων· καὶ τόσον λαμπρὰ ἦτο ἡ κατοικία του αὐτῇ ὥστε οὔτε ἄγγελοι δὲν ἐντράπηκαν νὰ παραμείνουν εἰς αὐτήν· διότι δὲν ἐζητοῦσαν τὴν λαμπρότητα τῆς οἰκίας, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς. Αὐτὸν λοιπὸν καὶ ἐμεῖς ἄς μιμηθοῦμεν, ἀγαπητοί, καὶ τὰ ὑπάρχοντά μας ἄς ἐξοδεύωμεν εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην. Ἦτο ταπεινὸν τὸ

τούς δεομένους ἀναλίσκωμεν. Ἐσοχδιασμένον ἦν ἐκεῖνο τὸ
καταγώγιον, ἀλλὰ τῶν βασιλικῶν αὐλῶν λαμπρότερον ἦν.

Βασιλεὺς οὐδεὶς οὐδέποτε ἀγγέλους ὑπεδέξατο, ὁ δὲ ὑπὸ
τὴν δροῦν καθήμενος ἐκείνην, καὶ καλύβην πηξάμενος ἠξιώ-
5 θη τῆς τιμῆς ταύτης, οὐ διὰ τὴν εὐτέλειαν τῆς οἰκίας τιμη-
θεὶς, ἀλλὰ διὰ τὴν πολυτέλειαν τῆς ψυχῆς, καὶ τὸν ἐναπο-
κείμενον πλοῦτον αὐτῆ ταύτης ἀπολαύσας τῆς δωρεᾶς. Καὶ
ἡμεῖς τοίνυν, μὴ τὰς οἰκίας καλλωπίζωμεν, ἀλλὰ πρὸ τῆς
οἰκίας τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν· πῶς γὰρ οὐκ αἰσχροὺν μαρ-
10 μάρους μὲν περιβάλλειν τοὺς τοίχους εἰκῆ καὶ μάτην, τὸν
δὲ Χριστὸν γυμνὸν περιερχόμενον περιορᾶν.

Τί σοι τῆς οἰκίας ὄφελος, ἄνθρωπε; Μὴ γὰρ λαβῶν
αὐτὴν ἀπελεύση; Τὴν δὲ ψυχὴν ἀπελεύση πάντως λαβῶν.
Ἴδου τοιοῦτος κίνδυνος κατέλαβε νῦν παρασιτήωσαν ἡμῖν αἰ-
15 οἰκίαι, λυσάτωσαν ἡμῖν τὸν ἐπηρητημένον κίνδυνον· ἀλλ' οὐ
δυνήσονται. Καὶ μάρτυρες ὑμεῖς οἱ καταλιμπάνοντες αὐτὰς
ἐρήμους, καὶ πρὸς τὴν ἐρημίαν ἀποπηδῶντες, καθάπερ πα-
γίδας καὶ δίκτυα δεδοικότες. Βοηθεῖτω τὰ χρήματα νῦν
ἀλλ' οὐκ ἔχει καιρὸν. Εἰ δὲ ἔνθα ἀνθρώπου ὀργή, χρημάτων
20 ἐλέγχεται δύναμις, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ θείου καὶ ἀδεκά-
σιου δικαστηρίου τοῦτο γενήσεται. Εἰ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ
παροξυνόμενος καὶ ἀγανακτῶν, καὶ οὐδὲν ἡμᾶς τὸ χρυσίον
ὠφελεῖ νῦν, πολλῶ μᾶλλον ὀργιζομένου τοῦ Θεοῦ τοῦ μὴ
δεομένου χρημάτων, ἀσθενήσει πάντως τοῦ χρυσίου ἢ δύναμις.
25 Οἰκίας οἰκοδομούμεθα, ἵνα οἰκῶμεν, οὐχ ἵνα φιλοτιμώ-
μεθα. Τὸ μείζον τῆς χρείας, περιττὸν τῆς χρείας ἐστὶ καὶ ἄ-
χρησιον. Ὑπόδησαι ὑπόδημα τοῦ ποδὸς μείζον· ἀλλ' οὐκ ἀνέ-
ξη· ἐμποδίζει γὰρ σοι πρὸς τὴν βάδιον. Οὕτω καὶ οἰκία μεί-
ζων τῆς χρείας ἐμποδίζει πρὸς τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀποδημίαν.

κατάλυμα ἐκεῖνο τοῦ Ἀβραάμ, ὅμως ἦτο λαμπρότερον ἀπὸ βασιλικά ἀνάκτορα.

Κανεὶς βασιλεὺς δὲν ὑπεδέχθη ποτὲ ἀγγέλους, αὐτὸς ὅμως πού ἐκάθητο κάτω ἀπὸ τὴν δρῦν ἐκείνην καὶ ἔσπησε ἐκεῖ τὴν καλύβην του, ἠξιώθη αὐτῆς τῆς τιμῆς, ὅχι διότι ἐτιμήθη διὰ τὴν πενιχρότητα τῆς οἰκίας του, ἀλλὰ διὰ τὴν πολυτέλειαν τῆς ψυχῆς του καὶ διὰ τὸν πλοῦτον τῶν ἀρετῶν πού εἶχε μέσα της. Καὶ ἐμεῖς λοιπόν, ἄς μὴ καλλωπίζωμεν τὰς οἰκίας μας, ἀλλὰ περισσότερο ἀπὸ αὐτὰς τὴν ψυχὴν μας· διότι πῶς δὲν εἶναι ἄσχημον πρᾶγμα νὰ ἐνδύωμεν μὲ μάρμαρα τοὺς τοίχους τῶν οἰκεῶν μας, χωρὶς νὰ ὑπάρχη λόγος, τὸν Χριστὸν δὲ νὰ βλέπωμεν νὰ περιέρχεται γυμνός;

Τί σὲ ὠφελεῖ ἡ οἰκία ἄνθρωπε; Μήπως θὰ τὴν πάρης μαζί σου ὅταν ἀποθάνης; Τὴν ψυχὴν σου ὅπωςδήποτε θὰ τὴν πάρης ὅταν ἀποθάνης. Ἴδου πόσον μέγαν κίνδυνον διατρέχομεν τώρα· ἄς μᾶς βοηθήσουν τὰ σπίτια, ἄς μᾶς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὸν κίνδυνον τοῦτον, πού κρέματα ἐπὶ τῶν κεφαλῶν μας· ὅμως τίποτε δὲν ἠμποροῦν νὰ κάμουν. Ἀπόδειξις τούτου εἶσθε σεῖς πού τὰ ἀφήνετε ἔρημα καὶ τρέχετε εἰς τὰς ἐρήμους· διότι τὰ φοβεῖσθε ὅπως τὰς παγίδας καὶ τὰ δίκτυα. Ἄς βοηθήσουν τώρα τὰ χρήματα· ἀλλὰ δὲν εἶναι εἰς θέσιν. Ἐὰν δέ, προκειμένου περὶ ἀνθρωπίνης ὀργῆς, εἶναι ἀνίσχυρα καὶ παράσχουν βοήθειαν, πολὺ περισσότερο τοῦτο θὰ γίνῃ εἰς τὸ θεῖον καὶ ἀδέκαστον δικαστήριον. Ἐὰν εἶναι ἄνθρωπος ὁ ἐρεθιζόμενος καὶ ἐπειδὴ ἀγανακτεῖ, καθόλου δὲν μᾶς ὠφελοῦν εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν τὰ χρήματα, πολὺ περισσότερο ὅταν ὀργίζεται ὁ Θεὸς πού δὲν ἔχει ἀνάγκην χρημάτων, δὲν θὰ μᾶς βοηθήσουν καθόλου τὰ χρήματα.

Κτίζομεν οἰκίας διὰ νὰ κατοικοῦμεν εἰς αὐτὰς καὶ ὅχι διὰ νὰ ἐπιδεικνυώμεθα. Ὅ,τι εἶναι μεγαλύτερον ἀπὸ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν μας, εἶναι περιττὸν καὶ ἄχρηστον. Φόρεσε ὑποδήματα μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ πόδια σου· ὅμως δὲν θὰ τὰ ἀνεχθῆς· διότι σὲ ἐμποδίζουν εἰς τὸ βάδισμα. Ἔτσι καὶ ἡ οἰκία πού εἶναι μεγαλυτέρα ἀπὸ ὅ,τι σοῦ χρειάζεται, ἐμποδίζει τὸ βάδισμα πρὸς τὸν οὐρανόν.

Βούλει λαμπρὰς καὶ μεγάλας οἰκοδομεῖν οἰκίας· οὐ κω-
 λύω, ἀλλὰ μὴ ἐπὶ γῆς· οἰκοδόμησον σκηναὺς ἐν οὐρανοῖς, ἵνα
 καὶ ἑτέρους ὑποδέξασθαι δυνηθῆς, σκηναὺς οὐδέποτε καταλυο-
 μένας. Τί μέμηνας περὶ τὰ φεύγοντα, καὶ τὰ ἐνθάδε μένοντα;
 5 Οὐδὲν σφαλερώτερον πλούτου, σήμερον μετὰ σοῦ, καὶ αὔριον
 κατὰ σοῦ, τοὺς τῶν βασκάνων ὀφθαλμοὺς ὀπλίξει πάντοθεν·
 πολέμιός ἐστιν ὁμόσκηνος, ἐχθρὸς σύνοικος· καὶ μάρτυρες ὑ-
 μεῖς οἱ κεκτημένοι, οἱ παντὶ τρόπῳ κατορύτιοντες αὐτὸν καὶ
 ἀποκρύπτοντες· ἐπεὶ καὶ νῦν τὸν κίνδυνον ἀφορητότερον ἡμῖν
 10 ὁ πλοῦτος ποιεῖ. Ὅρᾳς γοῦν τοὺς μὲν πένητας εὐζώνους καὶ
 ἀπολελυμένους, καὶ πρὸς ἅπαντα παρεσκευασμένους· τοὺς δὲ
 πλουσίους πολλὴν ἔχοντας δυσκολίαν, καὶ περιόνητας, καὶ ζη-
 τοῦνητας ποῦ τὸ χρυσίον κατορύξωσι, ζητοῦνητας τίνι καιάθουνο.
 Τί ζητεῖς, ἄνθρωπε, τοὺς ὁμοδούλους; Ἔστηκεν ὁ Χριστὸς
 15 ἕτοιμος ὑποδέξασθαι, καὶ τηρῆσαί σοι τὰς παρακαταθήκας,
 οὐχὶ τηρῆσαι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πλεονάσαι, καὶ μετὰ πολλῆς
 ἀποδοῦναι τῆς προσθήκης· ἐκ τῆς ἐκείνου χειρὸς οὐδεὶς ἀρπά-
 ζει. Οὐ τηρεῖ δὲ μόνον τὰς παρακαταθήκας, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ
 αὐτοῦ τούτου λύει σοι τοὺς κινδύνους. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀν-
 20 θρώπων οἱ δεξάμενοι τὰς παρακαταθήκας χάριν ἡμῖν δεδω-
 κέναι νομίζουσι, φυλάτιοντες ἅπερ ἔλαβον· ἐπὶ δὲ τοῦ Χρι-
 στοῦ τούναντιον· οὐ γὰρ δεδωκέναι χάριν, ἀλλ' εἰληφέναι χά-
 ριν, διὰν δέξηταί σοι τὰς παρακαταθήκας, φησὶν, καὶ ὑπὲρ
 τῆς φυλακῆς αὐτῆς, ἣν περὶ τὰ χρήματα ἐπιδείκνυται τὰ σά,
 25 οὐκ ἀπαιτεῖ σε μισθόν, ἀλλὰ δίδωσί σοι μισθόν.

6. Ἔρα τίνος ἂν εἶημεν ἀπολογίας ἄξιοι; Τίνος δὲ συγ-
 γνώμης, διὰν παραιρέχοντες τὸν καὶ φυλάξαι δυνάμενον, καὶ
 χάριν ὑπὲρ τῆς φυλακῆς εἰδότα, καὶ μισθοὺς ἀπορρήτους καὶ
 μεγάλους ἀποδιδόντα ἀντὶ τῆς φυλακῆς ταύτης, τοῖς κατὰ τὴν

Θέλεις νὰ οἰκοδομῆς μεγάλας καὶ λαμπρὰς οἰκίας· δὲν σὲ ἐμποδίζω, ἀλλὰ ὄχι εἰς τὴν γῆν· κτίσε οἰκίας εἰς τοὺς οὐρανοὺς, διὰ νὰ ἡμπορέσης νὰ ὑποδεχθῆς καὶ ἄλλους εἰς αὐτάς, οἰκίας ποὺ δὲν καταστρέφονται. Διατί ἔχεις τὴν μανίαν νὰ ἐπιδιώκῃς ὅσα φεύγουν καὶ μένουν ἐδῶ; Τίποτε δὲν εἶναι περισσότερο σφαλερὸν ἀπὸ τὸν πλοῦτον, σήμερον εἶναι μαζί σου, καὶ αὔριον ἐναντίον σου, καὶ συντελεῖ ὥστε τὰ φθονερά ματία νὰ εἶναι παντοῦ ἐναντίον σου· εἶναι ἐχθρὸς ποὺ κατοικεῖ πάντοτε μαζί σου καὶ σὲ συντροφεύει παντοῦ· καὶ μάρτυρες εἶσθε σεῖς ποὺ τὸν ἔχετε, καὶ ποὺ μὲ κάθε τρόπον τὸν κρύπτετε καὶ τὸν χώνετε εἰς τὴν γῆν· διότι καὶ τώρα τὸν κίνδυνον ποὺ ἔχομεν, τὸν κάμει πρὸ ἀφόρητον ὁ πλοῦτος. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι οἱ μὲν πτωχοὶ εἶναι ἐλεύθεροι ὡς εὐζωνοὶ, καὶ προητοιμασμένοι δι' ὅλα· οἱ δὲ πλούσιοι νὰ εἶναι εἰς μεγάλην δυσκολίαν, νὰ γυρίζουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, καὶ νὰ ζητοῦν ποῦ νὰ χώσουν τὰ χρήματα, ἢ ἄνθρωπον διὰ νὰ τὰ καταθέσουν πρὸς φύλαξιν. Διατί ζητᾶς ἄνθρωπε, νὰ εὔρης ἄνθρωπον ὅπως εἶσαι ἐσύ; Ὁ Χριστὸς εἶναι ἕτοιμος νὰ σὲ ὑποδεχθῇ, καὶ νὰ σοῦ φυλάξῃ ὅ,τι θὰ τοῦ ἐμπιστευθῆς, καὶ ὄχι μόνον νὰ φυλάξῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ πολλαπλασιάσῃ καὶ νὰ σοῦ ἐπιστρέψῃ περισσότερα ἀπ' ὅσα ἔλαβεν· ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Χριστοῦ κανεὶς δὲν ἀρπάζει. Ἐπὶ πλέον δὲ μὲ τὴν φύλαξιν σὲ ἀπαλλάσσει καὶ ἀπὸ τοὺς κινδύνους. Διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι, αὐτοὶ ποὺ ἔλαβον τὰς παρακαταθήκας, νομίζουν ὅτι μᾶς προσφέρουν ὑπηρεσίαν, φυλάσσοντες ἐκεῖνα ποὺ ἔλαβον· εἰς δὲ τὸν Χριστὸν συμβαίνει τὸ ἀντίθετον· ὅταν δέχεται τὰς παρακαταθήκας σου, δὲν σοῦ προσφέρει, λέγει, ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ τοῦ προσφέρεις, καὶ διὰ τὴν φύλαξιν δὲν σοῦ ζητεῖ μισθόν, ὅπως οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ σοῦ δίδει μισθόν.

6. Ποίας λοιπὸν ἀπολογίας θὰ εἴμεθα ἄξιοι; Ποίας συγγνώμης, ὅταν παραβλέποντες ἐκεῖνον ποὺ ἡμπορεῖ καὶ νὰ τὰ φυλάξῃ καλά, καὶ νὰ μᾶς ἀναγνωρίσῃ διὰ τὴν φύλαξιν χάριν, καὶ μισθοὺς μεγάλους καὶ ἀκατανοήτους νὰ μᾶς δώσῃ, εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ εἶναι ἀνίσχυροι πρὸς φύλαξιν

φυλακὴν ἀσθενούσιν ἀνθρώποις, καὶ χάριν ἡμῖν διδόναι νομίζουσι, καὶ μόνα αὐτὰ τὰ διδόμενα ἀποδιδόασιν ὑστερον, ἐκείνοις τὰ ἡμέτερα ἐγχειρίζωμεν; Ξένος εἶ καὶ παρεπίδημος τῶν ἐνταῦθα παιρίδα ἔχεις ἐν οὐρανοῖς· πάντα ἐκεῖ μετιάθες, 5 ἵνα καὶ πρὸ τῆς ἀπολαύσεως ἐνταῦθα ἀπολαύσης τῆς ἀμοιβῆς. Ὁ γὰρ χρησταῖς συνιρεφόμενος ἐλπίσι, καὶ περὶ τῶν μελλόντων θαρρῶν, ἐντιεύθεν ἤδη τῆς βασιλείας ἐγεύσατο. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ψυχὴν εἴωθεν ἀνακιᾶσθαι καὶ ἀμείνω ποιεῖν, ὡς ἡ χρηστὴ τῶν μελλόντων ἐλπίς, ἐὰν ἐκεῖ μεταθῆς τὸν πλοῦτον, καὶ τῆς ψυχῆς ἐπιμελήσῃ τῆς σεαυτοῦ μετὰ σχολῆς τῆς 10 προσηκούσης. Οἱ μὲν γὰρ ἅπασαν τὴν σπουδὴν εἰς τὸν καλλωπισμὸν κενοῦντες τῆς ἑαυτῶν οἰκίας ἐν τοῖς ἔξω πλουτοῦντες, ἀμελοῦσι τῶν ἔνδον, ἔρημον καὶ ἀνχμῶσαν, καὶ ἀραχνίων γέμουσαν περιορῶντες τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν. Ἄν δὲ τῶν ἔξωθεν 15 ἀμελήσαντες εἰς τὴν ἑαυτῶν διάνοιαν τὴν προθυμίαν καταναλώσωσιν ἅπασαν, πανταχόθεν αὐτὴν καλλωπίζοντες, καταγώγιον ἔσται τῷ Χριστῷ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων ἡ ψυχὴ. Τοῦ δὲ τὸν Χριστὸν ἔχοντος ἔνοικον, τί γένοιτ' ἂν μακαριώτερον πάποτε;

20 Βούλει πλουτεῖν; Ἐχε φίλον τὸν Θεόν, καὶ πάντων εὐπορότερος ἔση. Βούλει πλουτεῖν; Μὴ μέγα φρόνει τοῦτο οὐ πρὸς τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ παρόντα ἐπιτήδειον· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπίφθονον, ὡς ἄνθρωπος πλουτῶν. Ὅταν δὲ καὶ ἀπόνοια προσῆ, διπλοῦς ὁ κρημνὸς γίνεται, χαλεπώτερος παρὰ 25 πάντων ὁ πόλεμος. Ἄν δὲ μειριάξῃς εἰδῆς, ὑποτιμένεις τῇ ταπεινοφροσύνῃ τῆς βασκανίας τὴν τυραννίδα, καὶ μετὰ ἀσφαλείας ἔχεις ἅπερ ἂν ἔχῃς. Τοιαύτη γὰρ τῆς ἀρετῆς ἡ φύσις, οὐ πρὸς τὰ μέλλοντα ἡμᾶς ὠφελεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐντιεύθεν ἤδη δίδωσι τὰς ἀμοιβάς. Μὴ τοίνυν μέγα φρονῶμεν ἐπὶ τῷ

καὶ νομίζουν ὅτι μᾶς προσφέρουν ἐκδούλευσιν, καὶ ἐπιστρέφουν μόνον ὅσα ἔλαβον, νὰ ἀναθέτωμεν τὴν φύλαξιν τῶν ὑπαρχόντων μας; Εἶσαι ξένος καὶ προσωρινὸς ἐδῶ· πατρίδα ἔχεις εἰς τοὺς οὐρανοὺς· μετάφερε ὅλα ἐκεῖ διὰ νὰ ἀμειφθῆς καὶ ἐδῶ, προτοῦ ἀπολαύσης αὐτήν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ τρέφεται μὲ καλὰς ἐλπίδας καὶ ἔχει πεποίθησιν διὰ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, ἤδη ἀπὸ ἐδῶ ἔχει ἀπολαύσει τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι τίποτε δὲν συντελεῖ τόσον εἰς τὸ νὰ διορθῶνῃ καὶ ὠφελῆ τὴν ψυχὴν, ὅσον τὸ νὰ ἔχη κανεὶς καλὰς ἐλπίδας διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, καὶ θὰ ἔχη, ἐὰν μεταθέσῃ ἐκεῖ τὸν πλοῦτον καὶ φροντίσῃ διὰ τὴν ψυχὴν του μὲ τὴν ἀρμόζουσαν ἡσυχίαν καὶ ἄνεσιν. Διότι αὐτοὶ ποὺ ἐξοδεύουν ὅλην τὴν φροντίδα καὶ δραστηριότητα εἰς τὸν καλλωπισμὸν τῆς οἰκίας των, ἐπειδὴ ἀσχολοῦνται μὲ τὸν ἐξωτερικὸν πλοῦτον, παραμελοῦν τὸν ἐσωτερικὸν καὶ ἀφήνουν τὴν ψυχὴν των νὰ εἶναι ὡς τόπος ἔρημος καὶ ξηρὸς καὶ σπᾶτι γεμᾶτον ἀράχνας. Ὅταν ὅμως, παραμελήσαντες τὸν ἐξωτερικὸν πλοῦτον, ἀφιερωθοῦν μὲ ὅλην τὴν ὄρεξιν των εἰς τὸν ἐσωτερικὸν πλοῦτον, καλλωπίζοντες τὴν ψυχὴν των, τότε θὰ γίνῃ κατοικία τοῦ Χριστοῦ ἢ ψυχὴ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων. Ὅταν δὲ κανεὶς ἔχη ἐντὸς του τὸν Χριστόν, τί ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ ποτὲ μακαριώτερον τούτου;

Θέλεις νὰ γίνῃς πλούσιος; Ἐχε φίλον τὸν Θεὸν καὶ θὰ εἶσαι πλουσιώτερος ὅλων. Θέλεις νὰ γίνῃς πλούσιος; Μὴ ὑψηλοφρονῆς· τοῦτο (ἢ ταπεινοφροσύνη) ὄχι μόνον διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν παροῦσαν εἶναι ὠφέλιμον· διότι τίποτε δὲν προσελκύει τόσον τὸν φθόνον τῶν ἀνθρώπων, ὅσον ὁ πλούσιος ἄνθρωπος. Ὅταν δὲ αὐτὸς εἶναι καὶ ὑπερήφανος, τότε εὐρίσκεται εἰς διπλοῦν κρημνὸν καὶ εἰς φοβερώτερον πόλεμον. Ἄν ὅμως γνωρίζῃς νὰ ταπεινοφρονῆς, ἐξαφανίζεις διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης τὴν δύναμιν τοῦ φθόνου καὶ ἔχεις μὲ ἀσφάλειαν αὐτὰ ποὺ ἔχεις. Διότι τέτοια εἶναι ἡ φύσις τῆς ἀρετῆς, δὲν μᾶς ὠφελεῖ μόνον διὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐδῶ ἀκόμη δίδει τὰς ἀμοιβάς. Ἄς μὴ ὑπερηφανευώμεθα διὰ τὸν πλοῦτον, οὔτε

πλούτῳ, ἀλλὰ μηδὲ ἐφ' ἐτέρῳ μηδενί. Εἰ γὰρ ἐπὶ τοῖς πνευματικοῖς ὁ μέγα φρονῶν οἴχεται καὶ ἀπόλωλε, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς σαρκικοῖς. Ἐννοήσωμεν ἡμῶν τὴν φύσιν, ἀναλογισώμεθα ἡμῶν τὰ ἁμαρτήματα, μάθωμεν τίνες ἐσμέν, καὶ ἀρ-
 5 κεῖ τοῦτο εἰς πάσης ταπεινοφροσύνης ἡμῖν ὑπόθεσιν. Μή μοι λέγε, ὅτι ἰσῶν καὶ ἰσῶν ἐτῶν προσόδους ἀποκειμένας ἔχω χρυσοῦ τοῦ τάλαντα μυρία κέρδη καθ' ἐκάστην προσγινόμενα τὴν ἡμέραν ὅσα ἂν εἴπῃς, πάντα εἰκῆ καὶ μάτην ἐρεῖς. Πολ-
 λάκις ἐν ὥρᾳ μιᾷ, καὶ βραχείᾳ καιροῦ ροπῇ, καθάπερ ἀνέ-
 10 μου προσπεσόντις ἄνωθεν κόνις εὐρίπιστος, οὕτω ταῦτα πάντα ἐκφυοῦται τῆς οἰκίας. Καὶ τούτων πλήρης μὲν ὁ βίος ἡμῖν τῶν παραδειγμάτων, πλήρεις δὲ αἱ Γραφαὶ τῶν διδαγμάτων. Ὁ σήμερον πλούσιος αὔριον πένης. Διὸ καὶ πολ-
 λάκις ἐγέλασα διαθήκας ἀναγινώσκων λεγούσας, ὁ δεῖνα
 15 μὲν ἐχέτω τὴν δεσποτείαν τῶν ἀγρῶν, ἢ τῆς οἰκίας, τὴν δὲ χρῆσιν ἄλλος· πάντες γὰρ τὴν χρῆσιν ἔχομεν, δεσποτείαν δὲ οὐδεὶς. Κἂν γὰρ παρὰ πᾶσαν ἡμῖν τὴν ζωὴν παραμένη μηδεμίαν μεταβολὴν ὁ πλοῦτος δεχόμενος, καὶ ἐκόντες καὶ ἄκοντες ἐν τῇ τελευτῇ παραχωρήσομεν ἐτέροις, τὴν χρῆσιν αὐ-
 20 τοῦ καρπωσάμενοι μόνον, τῆς δεσποτείας δὲ γυμνοὶ καὶ ἔρημοι πρὸς ἐκείνην ἀποδημοῦντες τὴν ζωὴν. Ὅθεν δῆλον, ὅτι ἐκεῖνοι μόνον τὴν δεσποτείαν ἔχουσι, οἱ καὶ τῆς χρήσεως αὐτοῦ καταφρονήσαντες, καὶ τῆς ἀπολαύσεως καταγελᾶσαντες.
 25 Ὁ γὰρ τὰ ὄντα ρίψας, καὶ τοῖς πένησιν αὐτὰ διδούς, ἐχρήσατό τε εἰς δέον τοῖς οὖσι, καὶ τὴν δεσποτείαν αὐτῶν ἔχων ἀπῆλθεν, οὐδὲ ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ τῆς κτήσεως ἐκπίπτων ἐκείνης, ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ πάντα ἀπολαμβάνων τῷ καιρῷ, καὶ πολλῶ πλείονα ἐκείνων, διὰν αὐτῶν μάλιστα δέχεται
 30 τῆς προσοσίας ἐν τῇ τῆς κτήσεως ἡμέρᾳ, καὶ διὰν τῶν πεπραγμένων τὰς εὐθύνas ἀπαιτώμεθα πάντες· ὥστε εἴ τις

καὶ διὰ τίποτε ἄλλο. Διότι, ἂν ἐκεῖνος ποῦ ὑπερηφανεύεται διὰ τὴν πρόδόν του εἰς τὰ πνευματικά, γίνεται ἄφαντος καὶ καταστρέφεται, πολὺ περισσότερον καταστρέφεται ὅποιος ὑπερηφανεύεται διὰ τὰ ὑλικά πράγματα. Ἄς μάθωμεν καλὰ τὴν φύσιν μας, ἅς ἀναλογισθοῦμεν τὰ ἁμαρτήματά μας, ἅς μάθωμεν ποῖοι εἴμεθα καὶ εἶναι ἄρκετον τοῦτο, διὰ νὰ μᾶς κάμη τελείους εἰς τὴν ταπεινοφροσύνην. Μὴ μοῦ λέγῃς ὅτι τόσων καὶ τόσων ἐτῶν εἰσοδήματα ἔχω εἰς τὰς ἀποθήκας μου, ὅτι κατέχω ἀναρίθμητα τάλαντα χρυσοῦ καὶ κέρδη ποῦ μοῦ ἔρχονται κάθε ἡμέραν· ὅσα καὶ ἂν εἶπῃς, ὅλα τὰ λέγεις ματαίως. Πολλὰς φορές εἰς μίαν ὥραν καὶ εἰς σύντομον μεταβολὴν τῶν περιστάσεων, ὅπως ἡ εὐκολοκίνητος σκόνῃ τὴν ὁποίαν παίρνει ὁ ἄνεμος ὅταν φυσᾷ, ἔτσι καὶ ὅλα αὐτὰ ἐξαφανίζονται ἀπὸ τὸ σπῆτι. Καὶ τέτοια παραδείγματα εἶναι γεμᾶτος ὁ βίος μας, καὶ αἱ Γραφαὶ εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ αὐτὰ τὰ διδάγματα. Ὁ πλούσιος σήμερα εἶναι πτωχὸς αὔριον. Δι' αὐτὸ πολλὰς φοράς ἐγέλασα, ὅταν ἐδιάβαζα διαθήκας ποῦ ἔλεγαν, ὁ δεῖνα νὰ ἔχη τὴν κυριότητα τῶν ἀγρῶν ἢ τῆς οἰκίας, τὴν δὲ χρῆσιν ἄλλος· διότι ὅλοι ἔχομεν τὴν ἐπικαρπίαν τὴν δὲ κυριότητα κανεῖς. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ πλοῦτος θὰ εἶναι μαζί μας ἀμείωτος, καθ' ὅλην τὴν ζωὴν μας, εἴτε θέλοντες εἴτε μὴ θέλοντες κατὰ τὸν θάνατόν μας, θὰ τὸν παραχωρήσωμεν εἰς ἄλλους ἔχοντες ὡς κέρδος μόνον τὴν ἐπικαρπίαν καὶ φεύγοντες ἀπὸ τὸν κόσμον γυμνοὶ καὶ ἔρημοι ἀπὸ τὴν κυριότητα αὐτοῦ. Εἶναι φανερόν ἐκ τούτου, ὅτι ἐκεῖνοι μόνον ἔχουν τὴν κυριότητα οἱ ὅποιοι περιεφρόνησαν τὴν χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν αὐτοῦ.

Διότι ἐκεῖνος ποῦ ἐχωρίσθη ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του, καὶ τὰ ἔδωκεν εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἔκαμε καλὴν χρῆσιν αὐτῶν καὶ ἔφυγε εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν ἔχων τὴν κυριότητα αὐτῶν καὶ μετὰ τὸν θάνατον εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, ἐκεῖ θὰ λάβῃ πίσω ὅλα ὅσα ἔδωκεν ἐδῶ καὶ περισσότερα ἀκόμη, διότι θὰ ἔχη ἀνάγκην τῆς προστασίας αὐτῶν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ζητοῦνται ἀπὸ ὅλους μας εὐθῦναι διὰ τὰ ἔργα μας· ὥστε ἂν κανεῖς θέλῃ νὰ ἔχη καὶ τὴν κτῆ-

ἂν θέλοι καὶ τὴν κτῆσιν αὐτῶν καὶ τὴν χρῆσιν ἔχειν καὶ τὴν δεσποτείαν, ἀπαλλαιτέσθω τῶν ὄντων ἀπάντων· ὡς ὁ γε μὴ τοῦτο ποιῶν, τῇ τελευτῇ μὲν αὐτῶν ἀποσιήσεται πάντως, πολλάκις δὲ καὶ πρὸ τῆς τελευτῆς μετὰ κινδύνων καὶ μυρίων
5 αὐτὰ ἀποβάλλει κακῶν.

Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ὅτι μεταβολὴ γίνεται ἀθρόως, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀμελείητος πρὸς τὴν τῆς πενίας ὑπομονὴν ὁ πλούσιος ἔρχεται· ἀλλ' οὐχ ὁ πένης τοιοῦτος· οὐ γὰρ χρυσίῳ καὶ ἀργυρίῳ τεθάρρηκεν ἀψύχοις ὕλαις, ἀλλὰ τῷ
10 Θεῷ τῷ παρέχοντι πάντα πλουσίως· ὥστε ὁ πλούσιος ἐν ἀδῆλῳ μᾶλλον ἔσθηκεν ἢ ὁ πένης, πυκνὰς καὶ ἐπαλλήλους δεχόμενος τὰς μεταβολάς. Τί δέ ἐστι «τῷ παρέχοντι ἡμῖν τὰ πάντα πλουσίως εἰς ἀπόλαυσιν»;

Πάντα μετὰ δαφυλείας δίδωσιν ὁ Θεός, τὰ πολλῶν τῶν
15 χρημάτων ἀναγκαιότερα, οἶον τὸν ἀέρα, τὸ ὕδωρ, τὸ πῦρ, τὸν ἥλιον, ἅπαντα τὰ τοιαῦτα. Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅτι πλείονος ἀπολαύει τῆς ἀκτίνος ὁ πλούσιος, ἐλάτινος δὲ ὁ πένης· οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι δαφυλέστερον ἀέρα ἀναπνέει τοῦ πένητος ὁ πλουτιῶν· ἀλλὰ πάντα ἴσα καὶ κοινὰ πρόκειται.

20 Τίνος οὖν ἔνεκεν τὰ μὲν μείζονα, καὶ ἀναγκαιότερα, καὶ τὴν ζωὴν ἡμῶν συνέχοντα, κοινὰ πεποίηκεν ὁ Θεός, τὰ δὲ ἐλάτινα καὶ εὐτελέστερα οὐκ ἔστι κοινά, τὰ χρήματα λέγω; τίνος ἔνεκεν; Ἴνα συγκροτῆται ἡμῶν ἡ ζωὴ, καὶ ἀρετῆς ἔχωμεν σκάμματα. Εἰ μὲν γὰρ μὴ ἦν τὰ ἀναγκαῖα ταῦτα κοι-
25 νά, ἴσως ἂν οἱ πλουτιῶντες τῇ εἰωθυίᾳ κεχρημένοι πλεονεξία τοὺς πενομένους ἀπέπνιξαν ἂν. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν χρημάτων τοῦτο ποιῶσι, πολλῶν μᾶλλον ἐπ' ἐκείνων τοῦτο ἂν ἐποίησαν· πάλιν εἰ καὶ τὰ χρήματα ἦν κοινά, καὶ πᾶσιν ὁμοίως προύκειτο, ἐλεημοσύνης ἀνήρητο πρόφασις, καὶ φιλοφρο-
30 σύνης ἀφορμὴ.

7. Ἴνα οὖν ἀδεῶς ζῶμεν, κοινὰ γέγονεν ἡμῖν τὰ τῆς ζω-

σιν καὶ τὴν χρῆσιν καὶ τὴν κυριότητα τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ, ἃς ἀπαλλάσσεται τώρα ἀπὸ ὅλα αὐτά· διότι ἂν δὲν κάμῃ αὐτό, κατὰ τὸν θάνατόν του θὰ ἀποχωρισθῇ ὅπωςδήποτε ἀπ' αὐτά, πολλάκις δὲ καὶ πρὸ τοῦ θανάτου χάνει αὐτὰ μὲ πολλοὺς κινδύνους καὶ ἀναρίθμητα κακά.

Καὶ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ τὸ κακόν, ὅτι δηλαδὴ γίνεται ἀπροσδόκητος μεταβολὴ ἀμέσως, ἀλλὰ καὶ ὅτι εἶναι ἀπροετοίμαστος νὰ ὑπομείνῃ τὴν πτωχείαν ὁ πλούσιος· αὐτὸ δὲν συμβαίνει εἰς τὸν πτωχόν· διότι δὲν στηρίζει τὰς ἐλπίδας του εἰς τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, πού εἶναι ἄψυχα ὑλικά, ἀλλὰ εἰς τὸν Θεὸν ὁ ὁποῖος παρέχει ὅλα πλούσια· ὥστε ὁ πλούσιος εἶναι περισσότερο ἀβέβαιος διὰ τὸ μέλλον παρὰ ὁ πτωχός, διότι ἐκεῖνος δέχεται πυκνὰς καὶ ἀλληλοδιαδόχους μεταβολάς. Τί σημαίνει τὸ «ὁ ὁποῖος μᾶς παρέχει πλούσια καὶ ἄφθονα ὅλα διὰ νὰ τὰ ἀπολαμβάνωμεν»;¹⁶

Ἔλα μὲ ἀφθονίαν τὰ δίδει ὁ Θεὸς ὅσα εἶναι ἀναγκαιότερα ἀπὸ τὰ χρήματα, ὅπως τὸν ἀέρα, τὸ νερό, τὴ φωτιάν, τὸν ἥλιον, καὶ ὅλα τὰ τοιαῦτα. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἰπῇ κανεὶς ὅτι ὁ πλούσιος ἀπολαμβάνει περισσότερο φῶς, ὀλιγώτερον δὲ ὁ πτωχός· δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἰπῇ κανεὶς ὅτι περισσότερο ἀέρα ἀπὸ τὸν πτωχὸν ἀναπνέει ὁ πλούσιος, ἀλλὰ ὅλα ἴσα καὶ κοινὰ εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν ὅλων.

Διὰ ποῖον λοιπὸν λόγον αὐτὰ πού εἶναι σπουδαιότερα καὶ περισσότερο ἀπαραίτητα διὰ τὴν ζωὴν τὰ ἔκαμε κοινὰ ὁ Θεός, τὰ δὲ ὄχι τόσον σπουδαῖα καὶ μικρᾶς ἀξίας δὲν τὰ ἔκαμε κοινὰ, δηλαδὴ τὰ χρήματα; Διὰ νὰ ἠμποροῦμεν νὰ ζήσωμεν καὶ νὰ ἔχωμεν στάδιον ἀρετῆς. Διότι ἂν τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωὴν δὲν ἦσαν κοινὰ, ἴσως οἱ πλούσιοι, συνηθισμένοι ὅπως εἶναι εἰς τὴν πλεονεξίαν νὰ ἔπνιγαν τοὺς πτωχοὺς δι' αὐτά. Ἐὰν τοῦτο τὸ κάνουν διὰ τὰ χρήματα, πολὺ περισσότερο θὰ ἔκαμαν αὐτὸ δι' ἐκεῖνα· ἐὰν πάλιν καὶ τὰ χρήματα ἦσαν κοινὰ καὶ δι' ὅλους τὸ ἴδιον, δὲν θὰ ὑπῆρχε λόγος ἐλεημοσύνης καὶ ἀφορμὴ ἐκδηλώσεως φιλικῶν αἰσθημάτων.

7. Διὰ νὰ ζῶμεν λοιπὸν χωρὶς φόβον ἔχουν γίνεαι κοινὰ

ἧς αἴτια· πάλιν ἵνα ἔχωμεν σιεφάνων καὶ εὐδοκιμήσεων ἀ-
φορμὴν, οὐ κοινὰ γέγονε τὰ χρήματα, ἵνα πλεονεξίαν μι-
σοῦντες, καὶ δικαιοσύνην διώκοντες, τὰ ὄντα τοῖς δεομένοις
προϊέμενοι, παραμυθίαν τινὰ διὰ τῆς μεθόδου ταύτης τῶν
5 οἰκείων λαμβάνωμεν ἁμαρτημάτων. Πλούσιόν σε ἐποίησεν
ὁ Θεός, τί σαυτὸν ποιεῖς πένητα; Πλούσιόν σε ἐποίησεν, ἵνα
τοῖς δεομένοις βοηθῆς, ἵνα τὰ ἁμαρτήματα λύσης τὰ σαυτοῦ
διὰ τῆς εἰς ἑτέρους δαυιλείας· δέδωκέ σοι χρήματα, οὐχ
ἵνα κατακλείσης ἐπ' ὀλέθρῳ τῷ σῷ, ἀλλ' ἵνα ἐκχέης ἐπὶ
10 σωτηρίᾳ τῇ σῇ. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν κτησιν αὐτῶν ἄδηλον ἐ-
ποίησε καὶ οὐ μόνιμον, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τῆς περὶ αὐτὰ μα-
νίας καταλύσῃ τὸν τόνον. Εἰ γὰρ νῦν οὐκ ἔχοντες θαρρεῖν
οἱ κεκτημένοι περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ὀρῶντες ἐκ τοῦ
πράγματος τικτιόμενας ἐπιβουλάς, οὕτως ἐκκαίονται περὶ τὸν
15 ἐκείνων πόθον, εἰ καὶ τοῦτο προσῆν τῷ πλούτῳ τὸ βέβαιον
καὶ ἀδιάπτωτον, τίνος ἂν ἐφείσαιο; τίνος ἂν ἀπέσχοιτο; ποί-
ας χήρας, ποίων ὀρφανῶν, ποίων πενήτων;

Μὴ τοίνυν μέγα νομίζωμεν ἀγαθὸν εἶναι πλοῦτιον· μέγα
γὰρ ἀγαθόν, οὐ τὸ κεκτηῖσθαι χρήματα, ἀλλὰ τὸ κεκτηῖσθαι
20 φόβον Θεοῦ καὶ εὐλάβειαν. Ἴδου νῦν εἴ τις δίκαιος ἦν καὶ
παρρησίαν πολλὴν ἔχων πρὸς τὸν Θεόν, κἂν εἰ πάντων ἀν-
θρώπων πενέστερος ἦν, ἤρκει λύσαι τὰ παρόντα δεινά· ἤρ-
κει γὰρ μόνον τὰς χεῖρας ἐκτεῖναι εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ
καλέσαι τὸν Θεόν, καὶ τὸ νέφος τοῦτο παρῆλθεν ἄν. Χρυ-
25 σίον δὲ ἰσοοῦτιον ἀπόκειται, καὶ πηλοῦ παντός ἐστιν ἀχρη-
σιώτερον πρὸς τὴν λύσιν τῶν ἐπικειμένων κακῶν. Οὐκ ἐν
τούτῳ δὲ τῷ κινδύνῳ μόνον, ἀλλὰ κἂν νόσος καταλάβῃ, κἂν
θάνατος, κἂν ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἐλέγχεται τῶν χρημά-

τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὴν ζωὴν· διὰ νὰ ἔχωμεν πάλιν ἀφορμὴν ἀμοιβῶν καὶ πνευματικῶν εὐδοκιμήσεων δὲν ἔγιναν κοινὰ τὰ χρήματα, διὰ νὰ μισοῦμεν τὴν πλεονεξίαν καὶ νὰ ἐπιδιώκωμεν τὴν δικαιοσύνην καὶ νὰ βοηθοῦμεν αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκην καὶ διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ νὰ εὐρίσκωμεν κάποιαν παρηγορίαν διὰ τὰ ἁμαρτήματά μας. Σὲ ἔκαμε πλούσιον ὁ Θεός, ἐσὺ διατί κάμεις τὸν ἑαυτὸν σου πτωχόν; Σὲ ἔκαμε πλούσιον διὰ νὰ βοηθῆς ὅσους ἔχουν ἀνάγκην, διὰ νὰ ἐξαλείψῃς τὰ ἁμαρτήματά σου διὰ τῆς πλουσίας παροχῆς εἰς τοὺς ἄλλους· σοῦ ἔχει δώσει χρήματα ὄχι διὰ νὰ τὰ κλειδώσῃς διὰ καταστροφὴν σου, ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ σκορπίσῃς πρὸς σωτηρίαν σου. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν κυριότητά των τὴν ἔκαμεν ἀβεβαίαν καὶ ὄχι μόνιμον, ὥστε ἕνεκα τούτου νὰ παύσῃ ἡ ἔντονος μανία δι' αὐτά. Διότι ἂν τώρα, ὅσοι ἔχουν τὰ χρήματα, καίτοι δὲν εἶναι βέβαιοι ὅτι θὰ εἶναι διὰ παντὸς κύριοι αὐτῶν, διότι βλέπουν ὅτι ἀπ' αὐτὰ προέρχονται πολλὰ ἐπιβουλαί, ἐν τούτοις κατακαίονται ἀπὸ τὸν πόθον αὐτῶν, τί μέσα δὲν θὰ μετεχειρίζοντο διὰ νὰ τὰ ἀποκτήσουν, ἐὰν εἶχον τὸ γνῶρισμα τῆς μονιμότητος καὶ σταθερότητος; Ἀπὸ τί δὲν θὰ ἀπεμακρύνοντο; ἀπὸ ποίαν χήραν, ἀπὸ ποῖα ὄρφανά, ἀπὸ ποίους πτωχοὺς;

Ἄς μὴ θεωροῦμεν λοιπὸν ὅτι ὁ πλοῦτος εἶναι μεγάλο ἀγαθόν· μεγάλο ἀγαθὸν εἶναι πράγματι ὄχι τὸ νὰ ἔχῃ κανεὶς χρήματα, ἀλλὰ τὸ νὰ ἔχῃ φόβον καὶ εὐλάβειαν Θεοῦ. Νὰ τώρα ἐὰν ἦτο κάποιος δίκαιος καὶ εἶχε παρηγοσίαν πρὸς τὸν Θεόν, ἀκόμη καὶ ἂν ἦτο πτωχότερος ὅλων τῶν ἀνθρώπων, θὰ ἠμποροῦσε νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰς παρούσας συμφοράς· διότι ἦτο ἀρκετὸν νὰ ὑψώσῃ τὰ χέρια εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ παρακαλέσῃ τὸν Θεὸν καὶ νὰ περάσῃ αὐτὸ τὸ σύννεφον τοῦ κακοῦ. Χρυσὸς ὑπάρχει πολὺς εἰς τὰ ταμεῖα, ἐν τούτοις εἶναι πρὸ ἀχρηστος ἀπὸ κάθε λάσπην καὶ ἀνίσχυρος νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰ ἐπικείμενα κακά. Καὶ δὲν συμβαίνει μόνον εἰς αὐτὸν τὸν κίνδυνον τοῦτο, ἀλλὰ εἴτε ἀσθένεια μᾶς καταλάβῃ, εἴτε θάνατος, εἴτε ἄλλο ἀπὸ αὐτά, ἀποδεικνύεται ἡ δύναμις τῶν χρημάτων ἀνίσχυρος καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ δείξῃ

των ἢ δύναμις ἀπορουμένη, καὶ μηδεμίαν ἔχουσα παραμυθίαν τοῖς συμβαίνουσιν οἴκοθεν ἐπιδείξασθαι. Ἐν ἔστιν ὁ δοκεῖ τῆς πενίας πλεονεκτεῖν ὁ πλοῦτος, τὸ τρυφᾶν καθ' ἡμέραν, καὶ πολλῆς ἐμφορεῖσθαι ἐν τοῖς συμποσίοις τῆς ἡδονῆς. Τοῦτο μὲν τοι καὶ ἐπὶ τῆς τῶν πενήτων τραπέζης συμβαῖνόν ἐστιν ἰδεῖν, καὶ μείζονος τούτους ἀπολαύοντας ἡδονῆς τῶν πλουτούντων ἀπάντων. Καὶ μὴ θαυμάσητε, μηδὲ παράδοξον εἶναι νομίσητε τὸ λεγόμενον· ἐγὼ γὰρ ἐξ αὐτῆς ὑμῖν τοῦτο τῆς τῶν πραγμάτων ἀποδείξεως ποιήσω δῆλον.

- 10 Ἴσπερ γὰρ δήπου τοῦτο καὶ συνομολογεῖτε πάντες, ὅτι τὴν ἡδονὴν ἐν ταῖς ἐστιάσεσιν οὐχ ἢ φύσις τῶν ἐδεσμάτων, ἀλλ' ἢ διάθεσις τῶν ἐστιωμένων ποιεῖν εἴωθεν οἷόν τι λέγω μετὰ τοῦ πεινῆν τις ἀπιόμενος τραπέζης, παντὸς ὄψου καὶ ἡδύσματος καὶ μυρίων καρυκευμάτων ἥδιον ἄφεται τῆς
- 15 τροφῆς, καὶ ἀπάντων εὐτελεσιέρα ἦ. Ὁ δὲ μὴ τὴν χρεῖαν ἀναμένων, μηδὲ ὑπομένων πεινῆσαι προῶτον, ὅπερ οἱ πλουτοῦντες ποιοῦσι, καὶ τότε ἐπὶ τὴν τραπέζαν ἐλθεῖν, καὶ πλακοῦντας εὖρη κειμένους, οὐκ αἰσθήσεται τῆς ἡδονῆς, τῆς ὀρέξεως αὐτῷ μὴ διεγηγερευμένης. Καὶ ἵνα μάθης, ὅτι τοῦτο
- 20 τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, μάρτυρες μὲν καὶ ὑμεῖς πάντες· ἀκούσωμεν δὲ καὶ τῆς Γραφῆς ἀπὸ τοῦτο λεγούσης· «Ψυχὴ γὰρ ἐμπεπλησμένη», φησί, «κηρίοις ἐμπαίζει, ψυχῇ δὲ ἐνδεεῖ καὶ τὰ πικρὰ γλυκύτερα φαίνεται». Καίτοι τί κηρίου καὶ μέλιτος γλυκύτερον γένοιτ' ἄν; Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἡδὺ τῷ
- 25 μὴ πεινῶντι, φησί. Τί δὲ τῶν πικρῶν ἀηδέστερον; Ἄλλ' ἔστι γλυκεῖα τοῖς ἐν ἐνδείᾳ καθεσθηκόσιν. Ὅτι δὲ οἱ πένητες μετὰ τῆς χρεῖας καὶ τοῦ πεινῆν ἐπὶ τὸ πρᾶγμα ἔρχονται, οἱ δὲ πλουτοῦντες οὐκ ἀναμένουσι τοῦτο, παντὶ που δῆλόν ἐστιν. Ὅθεν οὐδὲ γνησίαν καὶ ἐλλικρινῆ καρποῦνται τὴν ἡδονήν.

Οὐκ ἐπὶ τῶν ἐδεσμάτων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ποιῶν τοῦτο ἀπὸ συμβαῖνον ἴδοι τις ἄν. Καὶ ὥσπερ ἐκεῖ τὸ πεινῆν πρὸ τῆς τῶν ἐδεσμάτων φύσεως ἡδονὴν ἐργάζεται

καμμίαν παρηγορίαν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν της δι' ὅσα γίνονται. Εἰς ἓνα σημεῖον ὑπερτερεῖ ὁ πλοῦτος τῆς πτωχείας, καὶ τοῦτο εἶναι ἡ καθημερινὴ καλοπέρασις καὶ ἡ εὐχαρίστησις πού αἰσθάνεται κανεὶς ἀπὸ τὰ δεῖπνα. Αὐτὸ ἠμπορεῖς νὰ τὸ ἰδῆς ὅτι συμβαίνει καὶ εἰς τὰ τραπέζια τῶν πτωχῶν, καὶ ὅτι αὐτοὶ ἀπολαμβάνουν μεγαλυτέραν εὐχαρίστησιν ἀπὸ ὄλους τοὺς πλουσίους. Καὶ μὴ θαυμάσετε οὔτε νὰ θεωρήσετε αὐτὸ πού εἶπα ὡς παράξενον· διότι θὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα.

Γνωρίζετε βέβαια ὄλοι καὶ συμφωνεῖτε μαζί μου, ὅτι τὴν εὐχαρίστησιν εἰς τὰ τραπέζια δὲν τὴν δίδει συνήθως ἡ φύσις τῶν φαγητῶν, ἀλλὰ ἡ ὄρεξις τῶν συνδαιτυμόνων· αὐτὸ θέλω νὰ εἰπῶ· ὅταν κανεὶς καθήσῃ εἰς τὸ τραπέζι μὲ πεινασμένους, θὰ τοῦ φανῆ νοστιμότερον ἀπὸ κάθε προσφάγι καὶ γλύκισμα καὶ ἀναρίθμητα ὄρεκτικά, ἔστω καὶ ἂν τὸ φαγητὸν εἶναι τὸ πιὸ λιτόν, ἐκεῖνος ὅμως πού δὲν ἀναμένει νὰ αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγκην τοῦ φαγητοῦ, καὶ δὲν περιμένει νὰ πεινάσῃ πρῶτα, ὅπως κάνουν οἱ πλούσιοι, καὶ μετὰ νὰ καθίσῃ εἰς τὸ τραπέζι νὰ φάῃ, αὐτὸς ἔστω καὶ ἂν τοῦ ἔχουν ἔτοιμα τὰ καλύτερα φαγητά, δὲν θὰ αἰσθανθῆ καμμίαν εὐχαρίστησιν, διότι δὲν ἔχει ὄρεξιν. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς ὅτι αὐτὸ ἔτσι εἶναι καὶ ὅτι ὄλοι σεῖς τὸ γνωρίζετε ἄς ἀκούσουμε νὰ λέγῃ τοῦτο καὶ ἡ Γραφή διὰ τῶν ἐξῆς: «ἡ ψυχὴ πού εἶναι χορτασμένη περιφρονεῖ τὸ μέλι, εἰς τὴν πεινασμένην δὲ ψυχὴν καὶ τὰ πικρὰ φαίνονται γλυκά»¹⁷. Καὶ ὅμως τί ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ γλυκύτερον ἀπὸ τὸ μέλι; Ἐν τούτοις ὅμως δὲν φαίνεται γλυκό, λέγει, εἰς ἐκεῖνον πού δὲν πεινάει. Τί εἶναι ἀηδέστερον ἀπὸ τὰ πικρὰ; καὶ ὅμως φαίνονται γλυκὰ εἰς τοὺς εὐρισκομένους εἰς ἔνδειαν. Ὅτι δὲ οἱ πτωχοὶ τρώγουν ὅταν τοὺς ἀναγκάσῃ ἡ πείνα, οἱ δὲ πλούσιοι δὲν ἀναμένουν αὐτὴν εἰς κάθε ἓναν εἶναι γνωστόν. Ὡς ἐκ τούτου δὲν ἀπολαμβάνουν καὶ καθαρὰν εὐχαρίστησιν ἀπὸ τὰ φαγητά.

Δὲν συμβαίνει αὐτὸ μόνον εἰς τὰ φαγητὰ ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ποτὰ ἠμπορεῖ νὰ τὸ ἰδῆ κανεὶς. Καὶ ὅπως εἰς τὰ φαγητὰ ἡ πείνα, καὶ ὄχι τὰ φαγητά, προξενεῖ τὴν εὐχαρίστησιν, ἔτσι

οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ διψῆν ἡδιστον ποιεῖν εἶωθε τὸ ποτῶν,
 κἂν ὕδωρ ἢ τὸ πινόμενον μόνον. Καὶ τοῦτο αὐτὸ ὁ προφή-
 της ἐμφαίνων ἔλεγεν, «Ἐκ πέτρας μέλι ἐχόρτασεν αὐτούς».
 Καίτοι τοῦτ' οὐδαμοῦ τῆς Γραφῆς ἀνέγνωμεν, ὅτι μέλι ἐκ
 5 πέτρας ἐξήγαγεν ὁ Μωσῆς, ἀλλὰ πανταχοῦ ποταμούς, καὶ
 ὕδατα, καὶ ψυχρὰ νάματα. Τί ποι' οὖν τὸ λεγόμενον; οὐδὲ
 γὰρ ψεύδεται ἡ Γραφή· ἐπειδὴ γὰρ διψῶντες καὶ καταπο-
 νούμενοι τῇ ἐνδείᾳ ψυχροτέροις προσέπιπτον τοῖς νάμασι,
 τὴν ἡδονὴν τὴν ἐκ τοῦ ποιοῦ παρασιῆσαι βουλόμενος, μέλι
 10 τὸ ὕδωρ ἐκάλεσεν, οὐχ ὡς τῆς φύσεως μεταβληθείσης εἰς
 μέλι, ἀλλ' ὡς τῆς διαθέσεως μέλιτος ἡδίω ποιούσης ἐκεῖνα
 τὰ νάματα. Ἐμαθες πῶς καὶ ποτὸν ἡδὺ ποιεῖν εἶωθεν ἡ
 τῶν διψῶντων διάθεσις; Πολλοὶ γοῦν πολλάκις πένητες κά-
 μνοντες καὶ ταλαιπωρηθέντες καὶ τῷ δίψει καταφλεγέντες
 15 μετὰ τῆς εἰρημένης ἡδονῆς τῶν τοιούτων μειέσχον ναμάτων
 οἱ δὲ πλουτοῦντες οἶνον ἡδύν, καὶ ἀνθοσμίαν, καὶ πᾶσαν ἀρε-
 τὴν ἔχοντα τὴν ἐν οἴνω λαμβάνοντες, οὐκ ἠσθοντο τῆς αὐτῆς
 εὐφροσύνης.

8. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ ὕπνου γινόμενον ἴδοι τις ἄν. Οὐ γὰρ
 20 ἀπαλὴ σιρωμνὴ, οὐδὲ ἀργυρένδειος κλίνη, οὐδὲ ἡσυχία κατὰ
 τὸ δωμάτιον γινομένη, οὐδὲ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν τὸν
 ὕπνον γλυκὺν καὶ προσηγῆ ποιεῖν εἶωθεν, ὡς τὸ πονεῖσθαι
 καὶ κάμνειν καὶ δεομένους ὕπνου σφόδρα καὶ νυσιάζοντας
 κατακλίνεσθαι καὶ τοῦτο αὐτὸ μαρτυρεῖ μὲν καὶ ἡ τῶν πρα-
 25 γμάτων πείρα, μαρτυρεῖ δὲ καὶ πρὸ τῆς τῶν πραγμάτων πεί-
 ρας καὶ ἡ τῶν Γραφῶν ἀπόφασις. Ὁ γὰρ τῇ τρυφῇ συνανα-
 σιραφεὶς Σολομῶν αὐτὸ τοῦτο δηλῶσαι βουλόμενος ἔλεγεν,
 «Ἡδὺς ὕπνος τῷ δούλῳ, ἂν τε ὀλίγον, ἂν τε πολὺ φάγη».
 Τίνος ἕνεκεν προσέθηκεν, «ἂν τε ὀλίγον, ἂν τε πολὺ φάγη»;
 30 Ἀμφότερα ταῦτα ἀγρυπνίαν ἐμποιεῖν εἶωθεν, ἕνδεια καὶ
 ἀδηφαγία· ἡ μὲν τὸ πνεῦμα ξηραίνουσα, καὶ κερατοποιούσα
 τὰ βλέφαρα, καὶ οὐκ ἀφιεῖσα κατασιέλλεσθαι· ἡ δὲ τὸ πνεῦ-
 μα στενοχωροῦσα, καὶ ἀποθλίβουσα, καὶ πολλὰς παρέχουσα

18. Ψαλμ. 80, 17.

19. Ἐκκλ. 5, 11.

καὶ ἐδῶ ἢ δίψα συνήθως κάνει πολὺ εὐχάριστον τὸ ποτόν, ἀκόμα καὶ ἂν αὐτὸ ποὺ πίνεται εἶναι νερό. Καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο θέλων νὰ δείξη ὁ προφήτης ἔλεγεν· «ἐχόρτασεν αὐτοὺς μὲ μέλι ποὺ ἐξῆλθεν ἀπὸ βράχον»¹⁸. Καίτοι πουθενὰ εἰς τὴν Γραφὴν δὲν ἀνεγνώσαμεν ὅτι ὁ Μωυσῆς ἔβγαλε μέλι ἀπὸ τὸν βράχον, ἀλλὰ παντοῦ ποταμοὺς καὶ κρύα νερά. Τί σημαίνουν λοιπὸν αὐτὰ ποὺ ἐλέχθησαν; Διότι βέβαια δὲν ψεύδεται ἡ Γραφή· ἐπειδὴ οἱ Ἰσραηλιῖται διψασμένοι καὶ βασανισμένοι ἀπὸ τὰς στερήσεις, ἔπασαν μὲ ὄρμην νὰ πιοῦν νερὸ κρύο, θέλων νὰ παραστήσῃ τὴν εὐχαρίστησιν ποὺ ἠσθάνοντο ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτό, ὠνόμασε τὸ νερὸ μέλι, ὅχι ἐπειδὴ ἡ φύσις τοῦ νεροῦ μετεβλήθη εἰς μέλι, ἀλλὰ διότι ἡ ὄρεξις αὐτῶν τὸ ἔκανε γλυκύτερον ἀπὸ τὸ μέλι. Ἀντελήφθης πῶς ἡ διάθεσις τῶν διψασμένων συνηθίζει νὰ κάμῃ εὐχάριστον τὸ ποτόν; Πολλὰς φορὰς πολλοὶ πτωχοὶ εὐρισκόμενοι εἰς ἀσθενείας καὶ ταλαιπωρίας καὶ φλεγόμενοι ἀπὸ τὴν δίψαν, μὲ τὴν εὐχαρίστησιν ποὺ εἶπομεν, πίνουν τὸ νερό· οἱ δὲ πλούσιοι ἂν καὶ πίνουν κρασί γλυκὸ καὶ μυρωδάτον, δὲν αἰσθάνονται τὴν ἰδίαν μὲ ἐκείνους εὐχαρίστησιν.

8. Αὐτὸ καὶ ἐπὶ τοῦ ὕπνου ἡμπορεῖ νὰ τὸ ἴδῃ κανεὶς νὰ συμβαίνει. Διότι δὲν κάμνει τὸν ὕπνον τόσον γλυκὸν καὶ εὐχάριστον τὸ μαλακὸν στρῶμα, οὔτε τὸ στολισμένον μὲ ἀσημένια κοσμήματα κρεβάτι, οὔτε ἡ ἡσυχία τοῦ δωματίου, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ αὐτά, ὅσον ἡ κούρασις, ὁ κόπος, τὸ νὰ αἰσθανώμεθα τὴν ἀνάγκην τοῦ ὕπνου καὶ ὅταν νυστάζωμεν νὰ κατακλινώμεθα· καὶ αὐτὸ τὸ φανερώνει ἡ πεῖρα τῶν πραγμάτων, καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν πεῖραν τὸ μαρτυρεῖ καὶ ἡ βεβαίωσις τῶν Γραφῶν. Ὁ Σολομὼν ποὺ ἔζησε μὲ πολυτέλειαν, θέλων νὰ βεβαιώσῃ τοῦτο ἔλεγεν· «Εἶναι γλυκὺς ὁ ὕπνος τοῦ δούλου εἴτε φάγῃ ὀλίγον, εἴτε πολὺ»¹⁹. Διατί προσέθεσεν εἴτε φάγῃ ὀλίγον, εἴτε πολὺ; Καὶ τὰ δύο αὐτὰ προκαλοῦν ἀϋπνίαν συνήθως, ἢ ἀνεπαρκῆς τροφή δηλαδὴ καὶ ἡ πολυφαγία· διότι ἡ μὲν πρώτη ξηραίνει τὸ σῶμα καὶ σκληρύνει τὰ βλέφαρα καὶ δὲν τὰ ἀφήνει νὰ κλείσουν· ἡ δὲ δευτέρα διότι φέρει στενοχωρίαν καὶ δύσπνοιαν καὶ πολλὰ κακά. "Ο-

τὰς δόνας. Ἄλλ' ὅμως τοσαύτη ἐστὶν ἡ τῶν πόνων παραμυ-
 θία ὡς εἰ καὶ τὰ ἀμφοτέρωτα προσγένοιτο, δύνασθαι τὸν οἰκέ-
 την καθεύδειν. Ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τὴν ἡμέραν ἅπασαν παν-
 ταχοῦ περιτρέχουσι διακονούμενοι τοῖς αὐτῶν δεσπόταις, κο-
 5 πτόμενοι, ταλαιπωρούμενοι, καὶ οὐδὲ μικρὸν ἀναπνέοντες,
 τῶν καμάτων ἐκείνων καὶ τῶν πόνων ἱκανὴν ἀπολαμβάνου-
 σιν ἀμοιβὴν τὴν ἐν τῷ καθεύδειν ἡδονήν. Καὶ τοῦτο τῆς τοῦ
 Θεοῦ φιλανθρωπίας ἔργον ἐγένετο, τῷ μὴ χρυσῷ καὶ ἀρ-
 γύρῳ ὠνητὰς εἶναι τὰς ἡδονάς, ἀλλὰ πόνῳ, καὶ μόχθῳ, καὶ
 10 χρεῖα, καὶ φιλοσοφίᾳ πάσῃ. Ἄλλ' οὐχ οἱ πλουτοῦντες οὕτως·
 ἀλλ' ἐπὶ τῶν σιρωμάτων κείμενοι πολλάκις δι' ὅλης νυκτὸς
 ἀγρυπνοῦσι, καὶ πολλὰ μηχανώμενοι τοιαύτης οὐκ ἀπολαύ-
 ουσιν ἡδονῆς. Ὁ δὲ πένης ἐκ τῶν καθημερινῶν ἀνασιὰς
 πόνων κεκμηκότα ἔχων τὰ μέλη, πρὶν ἢ καταπεσεῖν ἀθρόον
 15 καὶ ἡδύν, καὶ γνήσιον τὸν ὕπνον ἐδέξατο, οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο
 τῶν δικαίων πόνων λαμβάνων μισθόν.

Ὅταν οὖν μετὰ πλείονος ἡδονῆς ὁ πένης καθεύδῃ, καὶ
 πίνῃ, καὶ ἐσθίῃ, τίνος ἔσται λοιπὸν ὁ πλοῦτος ἄξιος, ὃ δοκεῖ
 κατὰ τῆς πενίας προτιέρημα ἔχειν, καὶ τοῦτο ἀφηρημένος;
 20 Διὰ τοῦτο καὶ ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς πόνον τῷ ἀνθρώπῳ συνέ-
 ζευξεν, οὐχὶ τιμωρούμενος αὐτόν, οὐδὲ κολάζων, ἀλλὰ σω-
 φρονίζων καὶ παιδεύων. Ὅτε ἄπονον βίον ἔζη ὁ Ἀδάμ,
 ἐξέπεσε τοῦ παραδείσου· ὅτε δὲ ἐπίπονον καὶ ἐπίμοχθον ὁ
 ἀπόστολος, καὶ ἔλεγεν, «Ἐν κόπῳ, καὶ μόχθῳ» «νύκτα καὶ
 25 ἡμέραν ἐργαζόμενος», τότε ἀπῆλθεν εἰς τὸν παράδεισον, καὶ
 εἰς τρίτον ἀνῆλθεν οὐρανόν.

Μὴ τοίνυν κακίζωμεν πόνον, μηδὲ κακίζωμεν ἐργα-
 σίαν· καὶ γὰρ πρὸ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐντεῦθεν με-
 γίστην λαμβάνομεν ἀμοιβὴν, τὴν ἐκ τοῦ πράγματος ἡδονὴν
 30 καρπούμενοι· οὐχ ἡδονὴν δὲ μόνον, ἀλλὰ καί, ὃ πολλῶν μεῖζόν

20. Β' Κορ. 11, 27.

21. Α' Θεσσ. 6, 9.

μως τόσην ἀνακούφισιν αἰσθάνεται ὁ δοῦλος ἀπὸ τοὺς κόπους ὅταν πέφτη νὰ κοιμηθῆ, ὥστε καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἂν ὑπάρχουν, νὰ ἤμπορῆ νὰ κοιμηθῆ. Ἐπειδὴ ὅλην τὴν ἡμέραν τρέχουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὑπηρετοῦντες τοὺς κυρίους των, κουράζονται καὶ ταλαιπωροῦνται, ὥστε νὰ μὴ ἤμποροῦν νὰ ἀναπνεύσουν, καὶ διὰ τοὺς τόσους κόπους των ἀποζημιώνονται μὲ τὴν εὐχαρίστησιν καὶ ἀνακούφισιν ποὺ αἰσθάνονται εἰς τὸν ὕπνον. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἔργον τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ μὴ ἀγοράζωνται αἱ εὐχαριστήσεις μὲ χρήματα, ἀλλὰ νὰ ἀποκτῶνται μὲ κόπους, μὲ μόχθον, μὲ ἀνάγκην, καὶ μὲ τὸν χριστιανικὸν τρόπον ζωῆς. Ἀλλὰ οἱ πλούσιοι δὲν ἔχουν αὐτὸ τὸ καλόν, διότι πολλὰς φορὰς ὅλην τὴν νύκτα μένουν ἄγρυπνοι εἰς τὸ κρεβάτι καὶ ἂν καὶ ἐπινοοῦν διάφορα μέσα διὰ νὰ κοιμηθοῦν δὲν κατορθώνουν νὰ ἀπολαύσουν τὴν γλυκύτητα ποὺ δίδει ὁ ὕπνος, ὁ πτωχὸς ὅμως μόλις τελειώσῃ τὴν καθημερινὴν του ἐργασίαν ἐπειδὴ ἔχει κουρασμένα τὰ μέλη τοῦ σώματός του, προτοῦ ἀκόμη νὰ πέσῃ εἰς τὸ κρεβάτι μὲ μιᾶς πίπτει εἰς εὐχάριστον καὶ βαθὺν ὕπνον, καὶ παίρνει τοῦτο ὡς ἀμοιβὴν διὰ τοὺς δικαίους κόπους του.

Ὅταν λοιπὸν ὁ φτωχὸς πρὸ εὐχάριστα κοιμᾶται, πίνῃ καὶ τρώῃ, τί ἀξίζουν πλέον τὰ πλούτη, ἀφοῦ δὲν ἔχουν καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ προσόν, κατὰ τὸ ὁποῖον φαίνονται ὅτι ὑπερέχουν τῆς πτωχείας; Διὰ τοῦτο ἀπὸ τὴν ἀρχὴν συνέδεσεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον μὲ τὸν κόπον, ὅχι διὰ νὰ τὸν τιμωρῆσῃ καὶ νὰ τὸν βασανίσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν παιδαγωγῆ καὶ σωφρονίσῃ. Ὅταν ἐζοῦσε ζωὴν χωρὶς κόπους ὁ Ἀδάμ, ἔχασε τὸν παράδεισον· ὅταν δὲ ὁ ἀπόστολος ἐζοῦσε ζωὴν γεμάτην ἀπὸ κόπους καὶ ταλαιπωρίας καὶ ἔλεγε «περνῶ μὲ κόπον καὶ μόχθον»²⁰, «ἐργαζόμενος νύκτα καὶ ἡμέραν»²¹, τότε ἐπῆγεν εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἀνέβη εἰς τὸν τρίτον οὐρανόν.

Ἄς μὴ θεωροῦμεν λοιπὸν ὡς κακὸν πρᾶγμα τὸν κόπον καὶ οὔτε νὰ κακίζωμεν τὴν ἐργασίαν· καθόσον πρὶν ἀκόμη ἀπολαύσωμεν τὴν οὐράνιον βασιλείαν λαμβάνομεν ἀπὸ ἐδῶ ἕξ αἰτίας αὐτῆς μεγίστης ἀμοιβὴν καὶ εὐχαρίστησιν· καὶ ὅχι

ἔστιν ἡδονῆς, ὑγείαν καθαρωτάτην. Τοῖς μὲν γὰρ πλου-
 τοῦσι μετὰ τῆς ἀηδίας πολλὰ καὶ τὰ νοσήματα ἐπιρρεῖ· οἱ
 δὲ πένητες τῶν ἰατρικῶν εἰσιν ἀπηλλαγμένοι χειρῶν· εἰ δέ
 που καὶ περιπέσοιεν ἀρρωσιήματι, ταχέως ἑαυτοὺς ἀνεκτιή-
 5 σαντο, βλακείας ἀπάσης ἀπηλλαγμένοι, καὶ τὰ σώματα εὖρω-
 σια ἔχοντες. Μέγα κτήμα πενία τοῖς φιλοσόφως αὐτὴν φέρου-
 σι, θησαυρὸς ἄσουλός, βακτηρία ἰσχυροτάτη, κτήσις ἀνεπηρέα-
 σιος, καταγώγιον ἀνεπιβούλευτον. Ἄλλ᾽ πλεονεκειῖται, φη-
 σίν, ὁ πένης· ἀλλ' ἐπιβουλεύεται μειζόνως ὁ πλούσιος· κη-
 10 ταφρονεῖται ὁ πένης καὶ ὑβρίζεται· ἀλλὰ φρονεῖται ὁ εὖπορος.

Οὐχ οὕτως ἐστὶν εὐκαταγώνιστος ὁ πένης, ὡς ἔστιν
 εὐκαταγώνιστος ὁ πλούσιος, μυρίας πάντοθεν καὶ τῷ δια-
 βόλῳ, καὶ τοῖς ἐπιβούλοις παρέχων λαβᾶς, καὶ πάντων ὦν
 δοῦλος διὰ τὴν πολλὴν τῶν πραγμάτων περιβολήν· ὁ πολλῶν
 15 ἐν χρεῖα καθεστῶς πολλοὺς ἀναγκάζεται κολακεύειν, καὶ
 μετὰ πολλῆς θεραπεύειν δουλοπρεπείας· ὁ δὲ πένης ἂν εἰδῆ
 φιλοσοφεῖν, οὐδὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ διαβόλου καταγωνισθῆναι
 δύναται. Ὁ οὖν Ἰώβ ἰσχυρὸς ὢν καὶ πρὸ τούτου, ἠνίκα
 τὰ πάντα ἀπέβαλε, τότε γέγονεν ἰσχυρότερος, καὶ λαμπρὰν
 20 ἤρατο κατὰ τοῦ διαβόλου τὴν νίκην. Ἄλλως δὲ οὐδὲ ὑ-
 βρίζεσθαι δύναται ὁ πένης, ἂν εἰδῆ φιλοσοφεῖν. Ὅπερ γὰρ
 ἔφην περὶ τῆς ἡδονῆς, ὅτι ἡ ἡδονὴ οὐκ ἐν τῇ πολυτελείᾳ τῶν
 σιτίων, ἀλλ' ἐν τῇ διαθέσει τῶν ἐστιωμένων κεῖται, τοῦτο
 καὶ περὶ τῆς ὑβρεως λέγω· ὅτι ἡ ὑβρις οὐκ ἀπὸ τῆς γνώμης
 25 τῶν ὑβρίζοντων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων ἢ
 συνίσταται ἢ ἀπόλλυται· οἷόν τι λέγω· ὑβρισέ τις πολλὰ ρη-
 τὰ καὶ ἄρρητα; Ἄν καταγελάσῃς τῶν ὑβρεων, ἂν μὴ πα-
 ραδέξῃ τὰ ῥήματα, καὶ ἀνώτερος γένῃ τῆς πληγῆς, οὐχ ὑ-
 βρισθῆς. Καὶ καθάπερ εἰ σῶμα ἀδαμάντινον εἶχομεν, εἰ καὶ

μόνον εὐχαρίστησιν, ἀλλὰ καὶ κάτι πού εἶναι πολὺ μεγαλύ-
τερον ἀπὸ τὴν εὐχαρίστησιν, ὑγείαν ἀκλόνητον. Διότι εἰς
μὲν τοὺς πλουσίους, ἐκτὸς τῆς ἀηδίας, πού αἰσθάνονται, τρέ-
χουν πολλαὶ μαζὶ ἀσθένειαι, οἱ δὲ πτωχοὶ εἶναι μακρὰν τῶν
ιατρῶν· ἂν δὲ κάποτε ἀρρωστήσουν, γρήγορα θεραπεύονται,
ἐπειδὴ εἶναι ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τὴν μαλθακότητα καὶ ἔχουν
σώματα εὐρωστα. Εἶναι μεγάλο ἀπόκτημα ἢ πτωχεία εἰς ἐ-
κείνους πού τὴν ὑπομένουν μὲ χριστιανικὸν τρόπον ζωῆς,
θησαυρὸς ἀναφαίρετος, στήριγμα ἰσχυρότατον, περιουσία ἄ-
θικτος, καταφύγιον πού δὲν ἐπιβουλεύεται. Ἀλλά, λέγει κά-
ποιος, καταπιέζεται καὶ βασανίζεται ὁ πτωχός· ὅμως ὁ πλού-
σιος ἐπιβουλεύεται περισσότερο ἀπὸ τὸν πτωχόν· περιφρο-
νεῖται καὶ ὑβρίζεται ὁ πτωχός, ἀλλὰ φθονεῖται ὁ πλούσιος.

Δὲν καταβάλλεται τόσον εὐκόλα ὁ πτωχός, ὅσον ὁ πλού-
σιος διότι ἀπὸ παντοῦ παρέχει εἰς τὸν διάβολον καὶ τοὺς ἐπι-
βούλους ἀνθρώπους ἀναριθμήτους ἀφορμάς, καὶ ἐπειδὴ εἶ-
ναι δοῦλος ὄλων, διότι περιβάλλεται ἀπὸ πολλὰ πρῦγματα·
ἐκεῖνος πού ἔχει ἀνάγκην πολλῶν πραγμάτων ἀναγκάζεται
νὰ κολακεύῃ πολλοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ τοὺς περιποιῆται
μὲ πολλὴν δουλοπρέπειαν· ὁ πτωχός ὅμως ἂν εἶναι εἰς θέ-
σιν νὰ φιλοσοφῇ χριστιανικῶς, δὲν ἠμπορεῖ νὰ νικηθῇ οὔτε
ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν διάβολον. Ὁ Ἰώβ ὁ ὁποῖος καὶ
πρωτύτερα ἦτο ἰσχυρός, ὅταν τὰ ἔχασεν ὅλα τότε ἔγινεν
ἰσχυρότερος καὶ κατήγαγε λαμπρὰν νίκην κατὰ τοῦ διαβό-
λου. Ἐκτὸς τούτου δὲν ἠμπορεῖ οὔτε νὰ ὑβρίζεται ὁ πτωχός,
ἂν γνωρίζῃ νὰ ζῆ χριστιανικῶς. Ἐκεῖνο πού εἶπα περὶ τῆς
ἡδονῆς, ὅτι δηλαδὴ αὐτὴ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν πολυτέ-
λειαν τῶν φαγητῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ὄρεξιν καὶ τὴν διάθεσιν
τῶν συνδαιτυμόνων, αὐτὸ τώρα καὶ διὰ τὰς ὑβρεῖς λέγω· ὅτι
δηλαδὴ ἢ ὑβρις ὑφίσταται ἢ ἐξαλείφεται ὄχι ἀπὸ τὴν διάθε-
σιν τοῦ ὑβρίζοντος, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν διάθεσιν τῶν ὑβριζομένων·
τοῦτο ἐννοῶ· σὲ ὑβρῖσε κάποιος πολὺ ἄσχημα λέγων ὅσα λέ-
γονται καὶ δὲν λέγονται; Ἄς γελάσῃς μὲ ὅσα λέγει, ἂν δὲν
δώσῃς προσοχὴν εἰς αὐτά, καὶ φανῆς ἀνώτερος τῆς ἐπιθέ-
σεως, δὲν ὑβρίσθῃς. Καὶ ὡς ἐὰν εἴχομεν σῶμα ἀδαμάντινον,

μυρίοις πανταχόθεν ἐβαλλόμεθα βέλεσιν, οὐκ ἂν ἐδεξάμεθα
 τὰς πληγὰς (οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς ἀφεισίσης τὰ βέλη χειρός, ἀλλ'
 ἀπὸ τῶν πασχόντων σωμάτων τὰ τραύματα γίνεται), οὕτω
 δὴ καὶ ἐνιαῦθα οὐκ ἀπὸ τῆς μανίας τῶν ὑβριζόντων, ἀλλ'
 5 ἀπὸ τῆς ἀσθενείας τῶν ὑβριζομένων αἱ ὕβρεις, καὶ αἱ τῶν
 ὕβρεων ἀτιμίαι συνίστανται. Ἄν γὰρ εἰδῶμεν φιλοσοφεῖν,
 οὐδὲ ὑβρίζεσθαι δυνάμεθα, οὐδὲ πάσχειν τι τῶν δεινῶν.
 Ὑβρισεν ὁ δεῖνα, ἀλλ' οὐκ ἠσοθάνθη, οὐκ ἠλγησας; Οὐχ
 ὑβρίσθη, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἔπληξας ἢ ἐπλήγη. Ὅτιαν γὰρ
 10 ὁ ὑβρίσας ἴδῃ, μὴ καθικνουμένην αὐτοῦ τὴν πληγὴν τῆς τῶν
 λοιδορηθέντων ψυχῆς, αὐτὸς δάκνεται μειζόνως, καὶ τῶν ὑ-
 βριζομένων οἰγώντων, αὐτόματος ἢ πληγὴ τῶν ὕβρεων κατὰ
 τοῦ πέμψαντος ὑποσιρέψασα φέρεται.

Φιλοσοφῶμεν τοίνυν ἐν ἅπασιν, ἀγαπητοί, καὶ οὐδὲν ἡ-
 15 μᾶς πενία παραβλάψαι δυνήσεται, ἀλλὰ καὶ ὠφελήσει τὰ
 μέγιστα, καὶ λαμπροτέρους ἐργάσεται, καὶ πάντων τῶν πλου-
 τούντων εὐπορωτέρους. Τί γάρ, εἶπέ μοι, τοῦ Ἡλίου πενέ-
 σιερὸν ἦν; Ἀλλὰ διὰ τοῦτο πάντας ἐνίκα τοὺς πλουτιούντας,
 ἐπειδὴ οὕτω πένης ἦν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν πενίαν ἀπὸ πλουσίας
 20 εἴλειτο διανοίας Ἐπειδὴ γὰρ ἅπαντα τῶν χρημάτων τὸν
 πλοῦτιον ἐλάτιονα τῆς ἑαυτοῦ μεγαλοψυχίας ἐνόμιζεν εἶναι,
 καὶ οὐκ ἄξιον αὐτοῦ τῆς φιλοσοφίας, διὰ τοῦτο πενίαν το-
 σαύτην ἠσπάσατο· ὡς εἰ μεγάλα τὰ παρόντα ἐνόμιζεν εἶναι,
 οὐκ ἂν μηλωτὴν ἐκίησατο μόνον, ἀλλ' οὕτω κατέγνω τῆς
 25 παρούσης ματαιότητος ἀπάσης, καὶ ὡς πηλὸν ἐρριμμένον τὸ
 χρυσίον ἅπαν ἐώρα, ὡς τῆς περιβολῆς ἐκείνης μηδὲν κτή-
 σασθαι πλέον. Διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τοῦ πένητος ἐδεῖτο, καὶ
 πρὸς τὸ σιόμα ἐκεχῆνει τοῦ μηδὲν πλέον μηλωτῆς ἔχοντος, ὁ
 ισοοῦτιον χρυσίον ἔχων· οὕτω λαμπροτέρα τῆς πορφυρίδος

καὶ ἂν ἀπὸ παντοῦ μᾶς ἐκτυποῦσαν μὲ ἀναρίθμητα βέλη δὲν θὰ μᾶς ἔκαμαν καμμίαν πληγὴν (διότι δὲν γίνονται τὰ τραύματα ἀπὸ τὰ χέρια ποὺ ἀφήνουν τὰ βέλη, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ σώματα ποὺ κτυπῶνται) ἔτσι καὶ ἐδῶ, ὄχι ἀπὸ τὴν μανίαν τῶν ὑβριστῶν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῶν ὑβριζομένων αἱ ὕβρεις καὶ αἱ ἔξ αὐτῶν προερχόμεναι ἀτιμίαι λαμβάνουν ὑπαρξιν. Ἄν γνωρίζωμεν νὰ φιλοσοφοῦμεν, οὔτε ἠμποροῦμεν νὰ ὑβριζώμεθα, οὔτε νὰ πάθωμεν κανένα κακόν. Σὲ ὕβρισεν ὁ τάδε καὶ σὺ δὲν ἠσθάνθης τὴν ὕβριν, δὲν ἐστενοχωρήθης; Τότε δὲν ἔχεις ὑβρισθῆ, ἀλλὰ μᾶλλον τὸν ἐκτύπησες παρὰ ἐκτυπήθης. Διότι ὅταν αὐτὸς ποὺ ὑβρίζει ἰδίῃ διττὴ ἢ πληγὴ δὲν φθάνει εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ὑβριζομένων, πληγώνεται αὐτὸς περισσότερο καὶ διὰ τῆς σιωπῆς τῶν ὑβριζομένων αὐτομάτως ἢ πληγὴ τῶν ὕβρεων ἐπιστρέφει ἐναντίον ἐκείνου ποὺ τὸν ἔστειλεν.

Ἄς ζῶμεν χριστιανικὰ εἰς ὅλα, ἀγαπητοί, καὶ δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς βλάβῃ καθόλου ἢ πτωχεία, ἀλλὰ καὶ θὰ μᾶς ὠφελήσῃ τὰ μέγιστα, θὰ μᾶς κἀνῃ λαμπροτέρους καὶ πλουσιωτέρους ἀπὸ ὅλους τοὺς πλουσίους. Διότι, εἶπέ μου σὲ παρακαλῶ, ποῖος ὑπῆρξεν πτωχότερος ἀπὸ τὸν προφήτην Ἡλίαν; Καὶ ὅμως ἐνικοῦσεν ὅλους τοὺς πλουσίους, ἐπειδὴ ἦτο τόσο πτωχός, εἰς τὴν ἐκλογὴν δὲ τῆς πτωχείας αὐτῆς ὠδηγήθη ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὴν του διάνοιαν. Ἐπειδὴ ὅλον τὸν πλοῦτον τῶν χρημάτων ἐθεώρει κατώτερον τῆς μεγαλοψυχίας του καὶ ἀνάξιον τῆς φιλοσοφίας του, ἐπροτίμησε νὰ ἔχη τόσῃ πτωχείαν· διότι ἐὰν ἐθεωροῦσεν ὅτι τὰ πράγματα τοῦ κόσμου ἔχουν μεγάλην ἀξίαν, δὲν θὰ εἶχεν ὡς μοναδικὴν περιουσίαν τὴν μηλωτὴν²², ὅμως τόσο περιεφρονοῦσε τὴν ματαιότητα τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἔβλεπε τὸν χρυσὸν ὡς λάσπην πεταμένην, ὥστε νὰ μὴ φροντίσῃ νὰ ἀποκτήσῃ τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ ἔνδυμά του ἐκεῖνο. Δι' αὐτὸ ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἀνάγκην τοῦ πτωχοῦ ἐκείνου, καὶ ἔχασκεν ἐμπρὸς εἰς τοὺς λόγους ἐκείνου ποὺ δὲν εἶχε τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὴν μηλωτὴν, αὐτὸς ποὺ εἶχε τόσα πολλὰ χρήματα· τόσο λαμπρότερα ἦτο ἢ μηλωτὴ ἀπὸ τὴν βασιλικὴν πορφύραν

ἢ μηλωτὴ ἦν, καὶ τῶν βασιλικῶν αὐλῶν τὸ σπήλαιον τοῦ δικαίου. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνιών, οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ τὴν μηλωτὴν τῷ μαθητῇ κατέλιπε.

Μετὰ ταύτης, φησί, τῷ διαβόλῳ ἐπάλαισα, ταύτην καὶ
 5 σὺ λαβὼν ὀπλίζου κατ' ἐκείνου· ἰσχυρὸν γὰρ ὄπλον ἀκτημοσύνη, καὶ ἀκαταγώνιστον καταγώγιον, καὶ πύργος ἀσάλευτος. Ἐδέξατο καθάπερ μεγίστην κληρονομίαν τὴν μηλωτὴν ὁ Ἐλισσαῖος· καὶ γὰρ ἦν ἀληθῶς μεγίστη κληρονομία, παντὸς χρυσοῦ τιμιωτέρα. Καὶ ἦν διπλοῦς Ἡλίας ἐκείνος, καὶ ἦν
 10 ἄνω Ἡλίας, καὶ κάτω Ἡλίας. Οἶδα ὅτι μακαρίζετε τὸν δίκαιον ἐκείνον καὶ ἐβούλεσθε αὐτὸς ἕκαστος ἐκείνος εἶναι. Τί οὖν ἂν ὑμῖν ὑποδείξω, ὅτι ἕτερόν τι πολλῷ μείζον ἐκείνου πάντες ἐλάβομεν οἱ μεμυσταγωγημένοι;

Ὁ μὲν γὰρ Ἡλίας μηλωτὴν ἀφῆκε τῷ μαθητῇ· ὁ δὲ
 15 Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνων τὴν σάρκα ἡμῖν κατέλιπε τὴν ἑαυτοῦ· ἀλλ' ὁ μὲν Ἡλίας ἀποδυσάμενος, ὁ δὲ Χριστὸς καὶ ἡμῖν κατέλιπε, καὶ ἔχων αὐτὴν ἀνῆλθε. Μὴ τοίνυν καταπίπτωμεν, μηδὲ ὀδυρώμεθα, μηδὲ δυσκολίαν φοβώμεθα καιρῶν· ὁ γὰρ τὸ αἷμα αὐτοῦ μὴ παραιτησάμενος ὑπὲρ πάντων
 20 ἐκχέαι, καὶ τῆς σαρκὸς ἡμῖν μεταδοὺς καὶ αὐτοῦ τοῦ αἵματος πάλιν, τί παραιτήσεται ποιῆσαι τῆς ἡμετέρας ἕνεκεν σωτηρίας;

Ταύταις τοίνυν θαρροῦντες ταῖς ἐλπίσι παρακαλῶμεν αὐτὸν διηνεκῶς, καὶ εὐχαῖς καὶ ἱκετηρίαις προσανέχωμεν, καὶ
 25 τῆς λοιπῆς ἀρετῆς ἐπιμελώμεθα μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης, ἵνα καὶ τὸν ἐπικείμενον διαφύγωμεν κίνδυνον, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξιωθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι
 30 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

καὶ ἀπὸ τὴν βασιλικὴν αὐλὴν τὸ σπήλαιον τοῦ δικαίου. Διὰ τοῦτο ἀνερχόμενος εἰς τὸν οὐρανόν, δὲν ἄφησε τίποτε ἄλλο εἰς τὸν μαθητὴν του παρὰ τὴν μηλωτὴν.

Μὲ αὐτὴν, λέγει, ἐπάλαιψα ἐναντίον τοῦ διαβόλου, αὐτὴν καὶ σὺ λάβε ὡς ὄπλον κατὰ τοῦ διαβόλου· διότι ἡ ἀκτημοσύνη, εἶναι ὄπλον ἰσχυρὸν καὶ ἀκατανίκητον καταφύγιον καὶ ἀσάλευτος πύργος. Ἐδέχθη ὡς πολύτιμον ἀγαθὸν ὁ Ἐλισσαῖος τὴν μηλωτὴν· καὶ πράγματι ἦτο ἀληθινὴ κληρονομία πολυτιμότερα ἀπὸ κάθε χρυσόν. Καὶ ἦτο ἀπὸ τότε ἐκεῖνος διπλοῦς Ἡλίας, καὶ ὑπῆρχε καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν Ἡλίας καὶ εἰς τὴν γῆν κάτω Ἡλίας, ὁ Ἐλλισσαῖος. Γνωρίζω ὅτι μακαρίζετε τὸν δίκαιον ἐκεῖνον καὶ θὰ ἠθέλατε κάθε ἕνας ἀπὸ ἐσᾶς νὰ εἶναι ὅπως ἐκεῖνος. Τί λοιπὸν θὰ εἰπῆτε ἂν σᾶς ἀποδείξω ὅτι κάτι ἄλλο πολὺ μεγαλύτερον ἀπὸ ἐκεῖνο ἔχομεν λάβει ὅλοι ἐμεῖς οἱ Χριστιανοί;

Διότι ὁ μὲν Ἡλίας ἄφησεν εἰς τὸν μαθητὴν του μηλωτὴν· ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνων εἰς τοὺς οὐρανοὺς μᾶς ἄφησε τὴν ἰδικὴν του σάρκα· καὶ ὁ μὲν Ἡλίας τὴν ἄφησεν ἀφοῦ τὴν ἐξεδύθη, ὁ δὲ Χριστὸς καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν ἄφησε καὶ φέρων αὐτὴν ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Ἄς μὴ χάνωμεν λοιπὸν τὸ θάρρος μας, οὔτε νὰ ὀδυρώμεθα, οὔτε νὰ φοβούμεθα τὰς δυσκόλους περιστάσεις· διότι ἐκεῖνος ποῦ δὲν παρέλειψε νὰ χύσῃ τὸ αἷμα του δι' ὅλους μας καὶ νὰ μᾶς μεταδώσῃ τὴν σάρκα του καὶ τὸ αἷμα του, τί θὰ παραλείψῃ νὰ κάμῃ χάριν τῆς ἰδικῆς μας σωτηρίας;

Ἐνισχυόμενοι λοιπὸν ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἐλπίδας ἅς τὸν παρακαλοῦμεν συνεχῶς, ἅς ἀφοσιούμεθα εἰς προσευχὰς καὶ ἱκεσίας καὶ ἅς φροντίζωμεν μὲ κάθε ἐπιμέλειαν καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἀρετάς, διὰ νὰ ἀποφύγωμεν καὶ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τῶν ὁποίων εἴθε ὅλοι νὰ ἀξιωθῶμεν, διὰ τῆς χάριτος καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα ἅς εἶναι ἡ δόξα μαζὶ μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

15	24	176	18	23	244
			19	15	410
	Λουκᾶς			Πράξεις	
1	31	268	1	9	246
	34	268	2	4 ἐ.	226
	35	268. 270	3	12	596
	36	272	9	15	314
5	8	30	11	29	408
	16	226	12	5	216
6	25	150	16	24-34	594
	26	510	17	23	458
7	37	190	20	26-27	144
9	10	226	12	35	338
10	30-37	446		Ρωμαίους	
	42	376	1	20	84
11	5-8	306		21	84
	10 ἐ.	184		25	84
13	4	64	4	19-21	296
16	24	148		23-24	296
	25	148. 608	5	3	514
17	27-28	150		3-5	608
	10	156		10	448
18	1-8	94. 206		18	608
	11	156		22	384
	13	96. 192. 288		26	228
21	34	222		35	336
23	34	176. 246		38-39	336
	42-43	312	9	3	456
	43	46	11	33	70
	Ἰωάννης		12	8	424
3	16	336	13	5	332
4	14	228	15	25	408
5	5	68	19	24	176
	14	68		Κορινθίους Α'	
6	51	448	1	16	414
9	39	86		18	86
10	14	400			
13	35	332. 454			

	23	86	9	7	424
2	8	620	9	15	40
	9	646	10	8	324
	11	606	11	24-25	414
3	17	178		27	670
4	6	260		29	456
	17	574	12	2	590
5	5	88. 90		4	590
	8	472		6	594
6	18	68		7	590
7	16	304		8	594
9	27	578		9	594
10	8-10	370		21	260
	31	476			
11	19	100		Γαλάτας	
	26	494			
	27	136	1	8	432
	28	136	2	9-10	406
	30-32	70		10	408
12	8.9.10	334	3	13	312
13	1 ἐξ.	456	4	10-11	468
	1-2	334		24-26	298
	13	332		26	298
15	9	30. 154		28	298
	19	602		31	298
	32	602	5	13-14	340
16	1-2	406		14	336
	2	416	6	14	578
	3	428			
	3-4	426		Ἐφεσίους	
	10	576			
	22	450	2	6-7	38
				7	38
	Κορινθίους Β'		3	14-17	212
				20	288
2	7	88	5	28	330
	8	88	6	14	168
	11	88		18	194
	16	86			
4	16	510		Φιλιππησίους	
5	10	348. 352			
7	10	486	2	3	340

	22	576	17	628. 646. 648. 652.	
3	14	314			662
	16	340	15	13	30
	21	248			
4	7	40		Β' Τιμόθεον	
	13	178			
	Κολοσσαεῖς		2	25-26	454
			4	2	134
				Ἑβραίους	
1	24	456. 514			
3	1	476			
4	2	194	2	9	448
	2-3	214	5	1-2	138
			10	32-34	414
	Θεσσαλονικεῖς Α'		11	16	266
				35-38	602
2	8	620	12	6	606
	14	414		22	298
	14-15	602			
4	17	246		Ἰακώβου	
5	2	92			
	3	92	3	5-12	84
	11	644	5	17	604
	17-18	194			
6	9	670		Α' Πέτρου	
	Θεσσαλονικεῖς Β'		1	24	380
				Γένεσις	
2	7	408			
3	10	434			
	13	436	1	3 ἐξ.	392
	14	328		26	392
			3	1	114
	Α' Τιμόθεον			4	116
				4-5	116
1	7	444		6	118
	15	154		13	120
5	22	564		16	120
	23	564. 566	4	1	42
6	7	510		7	106
	6-7	396		25	42

6	2	366	17		192
	9	102			
11	6	46. 48		Δ' Βασιλειῶν	
13	10	368			
25	20	274	18		218
	21	264. 266. 274	19		192
	25-26	276	20	6	166
27	2 ἐ.	74			
30	1-2	300		Α' Παραλειπομένων	
35	28	74			
37	23-33	176	29	15	394
39	11-12	174			
	13	176			
	14	176		Ἰωβίτ	
	17-19	176	12	8	220
				9	220
	Ἑξοδος				
				Ψαλμοὶ	
3	6	266			
17	10-15	226	4	5	160
20	13-16	336	6	6	148
32	10	162	14	3-4	482
	31	164	22	19	176
			31	5	92
	Λευϊτικὸν		34	11	400
			37	5	30
19	18	336. 340. 446	38	5-6	386
				7	648
	Ἀριθμοὶ		48	7	648
			49	21	348
25		492	77	33	474
				34	50
	Ἰησοῦς Ναυῆ		80	17	528. 668
			103	15	582
6	17	448		24	84
10	12-13	226	104	37	544
			105	1	154
	Α' Βασιλειῶν			30	492
			118	71	590
1		216	129	3	66
2	30	494	138	17	482

143	5	606	25	12	286
	11-15	606			
				Σοφ. Σολομῶντος	
	Ἴ ὠ 6		2	14	102
1	9	80	3	1	464
	9	612	7	1	606
	9-10	598	10	6-7	368
	11	80	13	5	84
	12	76			
	16	80		Σοφ. Σειραχ	
	21	56. 510			
2	3	598	2	5	608
	5	600	5	7	92
	6	90	8	5	140
6	7	126	16	1-4	78
7	14	130	19	30	488
8	9	394	21	1	106
19	4-5	128			
	15	130		Ἄ μ ὠ 5	
	16	130			
	17	130	3	6	50
31	34	158	8	9	636
40	4-5	126			
	8	126		Μιχαίας	
42	5-6	126			
			6	3	244
	Παροιμίαι			3	310
6	27	318		Ἴωνᾶς	
	28	318			
	29	318	1	2	548
9	12	100		3	188
11	26	494	3	4	548
20	9	140		10	550
27	7	528. 666	6	10	548
				Ἡσαίας	
2	1	618	1	6	444
5	11	668		30	630
19	27	186	6	5	30

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

685

38	1	398	9	17	636
40	6	380			
40	13	460		Δ α ν ι ή λ	
42	3	458			
43	25	154	1	10	554
	25	156. 292	3	16-18	558
	26	92. 292		17-18	618
45	7	52		38	552
66	1	212	6	10	186
	38	192		14 έ.	216
	'Ι ε ρ ε μ ί α ς			'Ι ε ζ ε κ ι ή λ	
2	5	310	5	1	164

2. Εύρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

A

- Ἄβελ 42. 508. 510. 616.
Ἄβραμ (148). 254. 266. 296.
340. 370. 652.
ἀγαθοεργία 25.
ἀγαθόν, -α (62. 116. 218). 390.
450. 458. 460. 472. 562. 620.
626. 640. 664.
μέλλοντα ἀγαθὰ 472.
ἀγαθὸς (98. 100. 102).
ἀγαθότης (23). (40). 340. 448.
ἀγάπη (17. 21). (98. 74. 88.
178). 222. 228. 332. 334.
336. 338. 340. 402. 446. 456.
464. 466. 566. 588. 642.
ἄγγελος, -οι (11. 24). (38. 138.
180. 198. 200. 204. 208. 216)
224. 238. 268. 270. 334. 348.
352. 360. 362. 364. 376. 444.
456. 462. 468. 474. 476. 590.
592. 600. 652. 654.
ἄγιος, -οι (202). 406. 408. 414.
416. 570. 578. 586. 588. 590.
592. 596. 598. 608. 616.
ἄγνοια 454.
ἀγνωμοσύνη 25. 40. 112. 280.
ἀγωνία 634.
Ἄδὰμ (10). (36. 76. 78. 80.
98. 114. 120). 248. 362. 508.
540. 670.
Ἄδης (148). 338. 374. 384. 416.
ἀδηφαγία 668.
ἀδίκημα 622.
ἀδικία (206. 208. 210). 452. 500.
520.
ἀδοξία (172).
ἀηδία 320. 518. 528. 672.
ἀθανασία (182. 216).
ἀθλιότης 384.
Ἄθηναῖος, -οι 456.
Ἄθυμία (120. 124. 172). 350.
352. 472. 582. 630. 634. 638.
Αἰγύπτιος, -οι (176). 370.
Αἴγυπτος (12). 528. 546. 548.
560.
αἷμα (136. 144. 212). 412. 448.
546. 676.
αἵρεσις 426. 450.
αἰσχρολογία (160).
αἰσχροότης (172).
αἰσχύνη (152. 156. 158. 172).
350. 432. 630. 572.
αἰχμαλωσία 550. 554. 556. 560.
632.
αἰρετικὸς, -οὶ (20). 450. 452.
572. 582.
ἀκαθαρσία 260.
ἀκακία 598.
ἀκολασία (160. 176. 188. 190).
476.
ἀκτημοσύνη 244. 454. 538. 676.
ἀλαζονεία (156). 258. 288. 292.
ἀλάστωρ 554.
ἀλήθεια (18). (168). 222. 358.
364. 366. 372. 386. 400. 454.
472. 572. 618. 624.
ἀλουργίς 400. 452.
ἄλωσις 372.
Ἄμαληκίτης, -ῖται 466.
ἀμάσθημα (11. 13. 15. 20). (30.
48. 52. 66. 68. 90. 92. 94.

96. 98. 110. 112. 134. 138.
 140. 142. 146. 148. 150. 152.
 154. 156. 158. 162. 166. 168.
 170. 188). 250. 256. 276. 278
 282. 284. 288. 290. 292. 304.
 308. 344. 348. 370. 432. 472.
 512. 532. 642. 648. 660. 664.
 ἄμαρτία (9. 12. 16). (64. 66.
 68. 94. 98. 106. 108. 132.
 152. 160. 164. 168. 172. 188.
 200. 208). 224. 254. 266.
 292. 294. 304. 312. 318. 348.
 366. 384. 392. 416. 470. 472.
 492. 442. 532. 552. 564.
 ἄμαρτωλός, -οὶ (9). (15). 30. 64
 68. 166). 288. 292. 304. 306.
 308. 354.
 ἀμέλεια (84).
 ἀμοιβή (12. 17). 364. 476. 480.
 488. 512. 536. 588. 590.
 598. 608. 618. 658. 670.
 ἀνάγκη 344. 346. 348. 352. 372.
 ἀνάθεμα 442. 448. 450. 452. 456.
 ἀναΐδεια 306.
 ἀναισθησία (162). 364. 444.
 ἀναισχυντία 318.
 ἀναλγησία 444.
 ἀνάστασις (72. 212). 246. 248.
 296. 358. 406. 408. 462. 588.
 602. 608.
 Ἄνδρας 314.
 ἀνδρεία (102). (104). 504. 510.
 554. 602.
 ἀνεξικακία (64).
 ἄνεσις 606.
 ἀνθοσμία 668.
 ἀνθρωπογένεια 392.
 Ἄννα 224.
 ἄνοια 524. 542.
 ἀνομία (94. 152. 154. 208). 408.
 ἀνταπόδοσις (18). 374.

ἀντίδοσις 374. 536. 598.
 Ἄντιόχεια (9. 10. 14. 15. 16.
 21. 22). 628.
 Ἄντιοχεύς, -εῖς (22).
 Ἄνόμοιοι (15).
 ἄξια 452.
 ἄξιοπιστία (118).
 ἀπανθρωπία 280. 402. 434. 624.
 ἀπάτη (98. 116. 118). 452.
 ἀπειλή (40. 136). 364. 366. 556.
 ἀπέχθεια (142). 284.
 ἀπλότης 424.
 ἀπόγνωσις (22).
 ἀποκάλυψις 590. 592.
 ἀπόλαυσις 238. 488. 526. 648.
 650.
 Ἄπολλινάριος 452.
 ἀπολογία (142). 438. 494.
 Ἄπολλῶ 260.
 ἀπόνοια (156). 252. 256. 258.
 288. 524. 528. 536. 564. 592.
 650. 652. 658.
 ἀπόστολος, -οι (20). (86. 88.
 90. 146. 154. 194. 214). 226.
 228. 312. 314. 434. 450. 452.
 454. 508. 592. 594. 614. 618.
 628. 670.
 ἀπροσωπόληπτος 372.
 ἀπώλεια (84. 120). 320. 328. 452.
 454. 600. 614.
 ἀργία 470.
 ἄρετή (17. 18). (66. 92. 98. 100.
 102. 104. 106. 114. 124. 128.
 152. 164. 172. 186. 188. 190.
 200. 210. 214. 216. 218).
 224. 254. 256. 266. 342. 346.
 356. 400. 408. 432. 470. 472.
 474. 478. 480. 490. 498. 500.
 502. 504. 506. 510. 522. 524.
 530. 536. 538. 540. 548. 550.
 556. 574. 576. 578. 586. 588.

590. 598. 604. 606. 608. 614.
 616. 652. 658. 662. 668. 676.
 Ἄρμενία (27). 366.
 ἄρμονία (204). 338.
 ἄρπαγή 288. 348. 414.
 ἀρχάγγελος, -οι 348. 360. 362.
 468. 474.
 ἀρρώστημα (212). 250.
 ἀρρωστία 570. 572. 580. 584. 586.
 596. 600. 604. 614.
 ἀσέβεια (46. 84. 92. 182). 254.
 468. 472. 492. 596.
 ἀσέλγεια (174). 256. 260. 298.
 476.
 ἀσθένεια 564. 566. 574. 592. 594.
 652. 674.
 Ἄσκάλων 366.
 Ἄσσύριος, -οι 372.
 ἀσφάλεια (92). 264. 494. 576.
 ἀσχημία (21).
 ἀσχημοσύνη 318. 584.
 ἄσωτία 468. 534. 584.
 ἄταξία 642.
 ἀτιμία (44). (172). 530. 674.
 αὐθεντία 392.
 αὐτάρκεια 396. 398.
 αὐτεξούσιος 342. 348.
 αὐτοθυσία (24).
 ἀφθαρσία 246. 358.
 ἀφθονία 548.
 ἄφρασις (192).
 ἀφροσύνη (184).
 ἀχθοφορία 394.

B

Βάαλ 224.
 Βαβυλώνιοι 372.
 Βαθουέλ 274.
 Βαρνάβας 404. 438. 596.
 βάπτισμα 220. 460.
 βάσανον 586.

βασιλεία (19). (110). 248. 342.
 358. 400. βασιλεία τῶν οὐ-
 ρανῶν (104. 112. 166. 192.
 196). 224. 360. 484. 488.
 670. ἐπουράνιος βασιλεία (13.
 20).
 βασκανία 468. 518. 536. 658.
 βδελυγμία 516. 518. 522. 528.
 584.
 βία 118. 344. 536. 562.
 βλάβη (12). (146. 170. 172).
 276. 278. 376. 468. 504. 512.
 514. 644. 572. 578.
 βλακεία 672.
 βλασφημία (50. 84. 208). 254.
 616. 622.
 βοήθεια 20. 23. 380. 432. 440.
 508. 572. 586. 614. 628. 632.
 636.
 βόρβορος (136).
 βωμὸς 550.

Γ

Γαβριήλ 268. 272.
 Γάζα 366.
 γαζοφυλάκιον 422.
 Γαλάτης, -αι 410. 414. 416.
 Γαλατία 406. 424.
 γαλήνη 376. 472. 640.
 γάμος 268. 270. 304. 320.
 γέεννα (18). (110. 148. 150).
 284. 322. 350. 352. 370. 372.
 374. 484. 510.
 γέλως 468.
 γέννησις, 270.
 γνῶσις 334. 454. 460.
 γοητεία (186). 300.
 Γολιάθ (192).
 Γόμορα (17). 368.
 Γραφή, -αί (17. 25). (108. 118.
 204. 206). 220. 250. 252.

274. 300. 306. 366. 444. 448.
540. 566. 568. 590. 604. 660.
666. 668. Ἁγία Γραφή (13.
14. 23). Θεία Γραφή 368.
442. 444. 562. 566. 568.

γυμνότης 614.

Δ

δαίμων, -ες (9. 13). (28. 42.
56. 58. 60. 84. 100. 104. 112.
192. 196. 202. 208. 212. 214.
216). 234. 238. 314. 444.
346. 184. 422. 428. 466. 504.
514. 524. 538. 598. 570. 572.
576. 584. 590. 598.

δάκρυ, -α 498. 524.

Δανιήλ (30. 94. 186. 216). 354.

Δαυὶδ 30. 166. 190. 218. 590.

δαψιλεία 440. 548. 664.

δεινὰ 498.

δέλεαρ (116).

δεσμωτήριον 618. 632.

Δεσπότης (42. 44. 46. 54. 58.
62. 68. 72. 74. 80. 84. 86.
90. 92. 94. 106. 108. 112.
154. 162. 164. 176. 198).
222. 228. 246. 254. 268. 276.
282. 290. 292. 298. 300. 312.
340. 402. 430. 440. 458. 462.
468. 474. 492. 546. 612. 614.
616. 624. 642.

διαβολή (80).

διάβολος, -οι (9. 14. 15. 17).
(36. 42. 74. 76. 78. 80. 82.
84. 86. 88. 90. 98. 104. 110.
112. 114. 116. 118. 120.
122. 172. 176. 200. 216).
238. 262. 278. 312. 316. 322.
330. 338. 364. 416. 450. 452.
454. 470. 504. 506. 512. 514.
564. 572. 576. 578. 584. 596.

598. 600. 602. 612. 616. 618.

620. 624. 628. 672. 676.

διάθεσις 456. 528. 636.

Διαθήκη Κ. 266. 434.

Διαθήκη Π. (27).

διακονία (142).

διάνοια (142. 152. 156. 160).

διαφθορά (182).

δίκαιος, -οι (28. 104).

δικαστήριον (152. 154). 618. 622.
634.

δικαιοσύνη (62. 68. 134. 152. 156.
164. 180. 184. 186. 204. 206.
218). 288. 470. 474. 476.
482. 490. 492. 512. 610. 661.

δικαίωμα 590.

δίκη (24). (136. 158). 370. 372.
512. 532. 538. 644.

διωγμός 336. 592. 594.

δίψα 614.

δόγμα 448. 472. 504. 558. αίρε-
τικὸν δόγμα. 462. ἀσεβῆ δό-
γματα 462. δόγμα ἀκαθάρ-
των 484.

δόλος 364.

δόξα (72. 96. 108. 132. 166.
178. 196. 218). 228. 236.
248. 258. 284. 296. 302. 308.
352. 358. 360. 362. 374. 380.
388. 400. 406. 428. 440. 442.
462. 476. 478. 486. 494. 506.
508. 548. 562. 626. 676.
μέλλουσα δόξα 608. δόξα
Θεοῦ (22). 478. 480. 482.
494.

δοξομανία 528.

δουλεία (172. 174). 356. 384.
460. 504. 508. 556.

δουλοπρέπεια 672.

δύναμις (38. 60. 74. 78. 80. 86.
94. 106. 206. 218. 210. 212.

216). 240. 270. 450. 458.
 466. 572. 588. 592. 594. 596.
 620. 638.
 δυναστεία 236. 302. 376. 390.
 396. 498. 516. 552.
 δυσέβεια 444.
 δυσπραγία (28).
 δυστυχία (27).
 δυσωδία (126). 522. 584.
 δωρεά (34. 40. 42. 54. 132).
 392. 458. 532. 584. 604. 654.
 δῶρον 376. 382. 386. 394. 418.

E

Ἑβραῖος, -οι (176). 310. 414.
 448.
 ἔγκλημα 642.
 Ἐζεκίας (166. 192. 218).
 εἶδωλον 224. 560. 624.
 εἰδωλολατρία 458. 596.
 εἰκῶν (19). (118). 392. 394. 400.
 εἰλικρίνεια 472.
 εἰμαρμένη (100. 114). 342. 344.
 346. 348.
 εἰρήνη (15) (40. 52. 92). 286.
 338. 358.
 εἰρωνεία 356.
 εἰσφορὰ 420. 426.
 Ἐκκλησία (16. 20. 26). 448.
 450. 452. 478. (154. 178.
 214. 216). 250. 260. 296.
 298. 328. 330. 376.
 ἐλάττωμα, -τα 300. 302. 304.
 ἐλεημοσύνη (10. 19). (94. 96.
 106. 110. 160). 402. 406. 416.
 422. 424. 426. 428. 470. 516.
 610. 614. 616. 662.
 ἔλεος (154). 434. 446. 448. 462.
 ἐλευθερία (186). 344. 348. 502.
 504.

Ἑλλήν 328. 410. 412. 458. 592.
 622. 676.
 Ἑλισσαῖος 676.
 Ἑλισάβετ 270. 272.
 ἐλπίς (90. 116. 118. 180. 184.
 190. 210. 216). 238. 308.
 332. 390. 400. 406. 432. 472.
 598. 608. 640. 676.
 ἐνέργεια 202. 270.
 ἐνθάρρουνσις 23.
 ἐντολή 334. 336.
 ἔνωσις 222.
 ἐξομολόγησις 152. 154. 158. 288.
 288.
 ἐξουσία (20). (140). 246. 260.
 324. 326. 412. 450. 460. 552.
 554. 564. 580. 600. κοσμική
 ἐξουσία (18).
 ἐξωλείας 488.
 ἐπαγγελία 270. 298. 496.
 ἔπαινος, -οι 644.
 ἐπήρεια (128). 586. 614.
 ἐπιβουλή 234. 420. 512. 514. 518.
 540. 558. 616. 640. 664.
 ἐπίγνωσις 224. 228. 454.
 ἐπιείκεια (21). (112). 240. 244.
 256. 300. 428. 490. 626.
 ἐπιθυμία (16). (28. 32. 34. 36.
 98. 118. 174). 230. 232. 314.
 316. 318. 322. 446. 354. 488.
 520. 526. 528. 576.
 ἐπιμέλεια 560.
 ἐπιμιξία 366.
 ἐπίσκοπος, -οι (21. 23).
 ἐπιτίμησις 150. 258.
 ἐπιτίμιον, -α 140. 450.
 ἔρανος 424.
 ἔρως (186). 322. 356. 520. 538.
 Εὔα (90. 116).
 εὐαγγέλιον (214). 222. 394. 446.
 576.

εὐαγγελισμός 272.
 εὐγένεια (172. 200). 416. 490.
 514.
 εὐγνωμοσύνη 288. 588.
 εὐδοκίμησις 486.
 εὐεξία 580. 600.
 εὐεργεσία (48. 118. 148. 156).
 340. 440. 546. 548. 550.
 εὐημερία (28). 376. 380.
 εὐθυμία 472.
 εὐθύνη 436. 438. 532. 622. 660.
 εὐλάβεια (30. 120. 192. 198). 576
 εὐμορφία (186). 236.
 εὐνοια (156). 492. 612. 614. 622.
 636.
 εὐπορία 568. 598. 610. 612. 614.
 εὐπραγία 376. 470. 598.
 εὐσέβεια (18). (168. 172. 178.
 182. 188. 194. 204). 254.
 266. 234. 380. 392. 398. 400.
 596. 600. 604. 606. 624.
 εὐταξία (60).
 εὐτέλεια (156). 230. 654.
 εὐτονία 536.
 εὐτυχία (18. 20. 27).
 εὐφημία 530.
 εὐφροσύνη 354. 376. 468. 470.
 472. 668.
 εὐχαριστία (122. 132. 194. 214).
 254. 288. 612. 616. 620.
 εὐχή, -αὶ (13. 22). (84. 178.
 180. 182. 184. 190. 198. 212.
 216). 262. 274. 220. 222.
 224. 226. 228. 258. 264. 266.
 276. 278. 280. 282. 286. 288.
 290. 292. 304. 306. 312. 330.
 388. 398. 430. 466. 470. 478.
 492. 594. 628. εὐχή πνευμα-
 τικὴ 472.
 εὐψυχία (190). 598.
 εὐωδία 374. 566.

Ἐφεσος (144). 580. 602.

ἔχθρα (116). 490.

Z

ζῆλος (14). (180). 580. 624.

ζημία (11. 20. 27). (36. 172. 180.
 186. 198). 324. 356. 592. 616.
 620.

ζόφος 636.

ζύμη 104. 472. ζύμη κακίας 472.

ζωή (9. 11. 14. 18. 19. 27).
 (68. 180. 182. 184. 198).
 226. 302. 314. 332. 336. 358.
 378. 382. 384. 386. 388. 394.
 406. 438. 448. 454. 474. 516.
 568. 602. 604. 660. 662. ἄ-
 θάνατος ζωῆ (182). ζωὴ αἰ-
 ώνιος 242. 336. μέλλουσα
 ζωὴ 646.

H

ἡδονὴ (12). (28. 74. 142. 150.
 178. 186. 202). 504. 314.
 322. 352. 360. 376. 390. 424.
 468. 476. 522. 524. 526. 528.
 666. 668. 670. 672.

ἡθος 268. 642. χριστιανικὸν ἡθος
 (21).

Ἡλίας 224. 226. 604. 674. 676.

Ἡλιος 316.

Ἡλύσια πεδία 34.

Ἡσαίας (30. 52).

Ἡσαῦ 274.

ἡσυχία (162). 226. 636. 668.

Θ

θαῦμα (38). 272. 294. 324. 448.
 458. 558. 560. 588. 594.

θαυματουργία 560.

θάνατος (10. 18. 25). (50. 52.
60. 86. 116. 126. 128. 132.
144. 162. 182. 186). 220.
230. 236. 280. 294. 296. 334.
336. 350. 380. 382. 384. 396.
398. 416. 448. 452. 460. 502.
504. 508. 510. 512. 552. 554.
556. 572. 616. 618. 624. 632.
634. 642. 660. 664.

θάρος (27).

θέλημα (27). (192. 194). 224.
342. 454.

θεογνωσία (44. 84). 336. 546.

Θεοδόσιος αὐτοκράτωρ (22. 25).
628.

θεόπνευστος 448.

θεοποιία 392.

Θεός (9. 11. 15. 17. 19. 20. 22.
27). (28. 30. 34. 36. 38.
40. 42. 44. 46. 48. 50. 52.
54. 56. 58. 60. 62. 64. 66.
68. 70. 72. 78. 80. 82. 84.
86. 100. 102. 104. 106. 108.
114. 116. 118. 126. 128. 132.
138. 142. 144. 146. 152. 154.
156. 162. 164. 166. 176. 178.
180. 182. 184. 186. 188. 190.
192. 194. 196. 198. 200. 204.
206. 208. 210. 214). 222.
224. 226. 228. 236. 238. 260.
262. 266. 268. 274. 276. 278.
280. 284. 286. 288. 292. 296.
298. 300. 302. 304. 306. 308.
310. 312. 314. 316. 324. 326.
328. 330. 332. 336. 342. 356.
366. 368. 372. 374. 378. 384.
386. 390. 392. 394. 408. 412.
416. 424. 426. 432. 434. 438.
440. 448. 450. 452. 454. 456.
460. 464. 470. 472. 474. 476.

478. 480. 482. 484. 486. 488.
488. 490. 492. 494. 498. 508.
510. 532. 544. 548. 550. 554.
558. 570. 580. 582. 584. 586.
588. 590. 592. 594. 598. 600.
602. 604. 606. 608. 610. 612.
614. 616. 618. 620. 622. 628.
632. 640. 642. 644. 646. 654.
658. 662. 664. 670. Ἄγνω-
στος θεός 458.

θεότης 224.

Θεσσαλονικεῖς 414. 434.

θλίψις (11. 27). 336. 352. 408.
440. 456. 514. 588. 592. 594.
606. 608. 628.

θρῆνος, -οι 498. 630.

θρησκεία 458.

θρόνος 224.

θυμός (164). 284. 290. 292. 314.
524. 626. 644.

θυσία (21). 224. 312. 330. 430.
434. 458. 550. 554. 560. 616.

θυσιαστήριον 226. 556. 560.

I

Ἰακώβ 266. 274.

Ἰάκωβος Ἀδελφόθεος 412.

Ἰεζεκιήλ (164).

Ἰερεμίας (164).

Ἰεριχὼ 446, 448.

Ἰεροσόλυμα 372. 410. 438.

Ἰερουσαλήμ 298. 408. 446. 630.

Ἰησοῦς 268. 296. 410. 446.

Ἰησοῦς Ναυῆ 226.

Ἰησοῦς Χριστός (72. 96. 132.
166. 210. 212). 248. 284.
336. 374. 440. 450. 562. 626.
676.

ἰλαρότης 424.

ἰλασμός 290.

ἰλαστήριον 560.
 Ἰνδία 340.
 Ἰορδάνης 366. 368.
 Ἰουδαία 414. 602.
 Ἰουδαῖος, -οι (86. 112. 114. 136.
 216). 244. 268. 294. 328.
 370. 410. 412. 414. 448.
 474. 492. 514. 360. 602. 622.
 638.
 Ἰούδας 432. 458. 538. 542.
 Ἰσαὰκ (74). 264. 266. 274. 276.
 292. 294. 296. 298. 304.
 Ἰσραήλ (144. 214).
 Ἰσραηλίτης 226.
 Ἰταλία 580.
 Ἰωάννης Εὐαγγελιστὴς 336.
 Ἰωάννης Πρόδρομος 510. 512.
 622.
 Ἰωάννης Χρυσόστομος (9. 11.
 12. 14. 15. 18. 21. 22. 23.
 27).
 Ἰὼβ (10. 27). (56. 60. 68. 76.
 80. 88. 90. 98. 104. 108. 110.
 120. 122. 132. 158). 354.
 504. 508. 512. 598. 600. 610.
 612. 614. 628. 630. 672).
 Ἰωνᾶς 294.
 Ἰωσήφ (12). (174. 176). 508.
 510. 512.

Κ

Κάιν (42). 510. 512. 632.
 καινοτομία 452.
 Καΐσαρ 410. 412.
 κακὰ 342. 344. 354. 584. 604.
 616. 630. 640. 644. 650. 662.
 κακία (42. 50. 54. 58. 64. 78.
 98. 100. 102. 114. 164. 188).
 256. 266. 288. 308. 316. 320.
 346. 348. 356. 374. 442. 506.

510. 524. 540. 548. 550.
 κακόν, -ὰ 444. 452. 460. 462.
 472. 486. 498. 506. 532. 534.
 538. 540. 552.
 κακοπραγία (172). 470.
 κακουργία (114). 364. 396.
 κάκωσις 588. 590. 598. 608.
 Καλάνδαι (21).
 καλοκαγαθία (200, 216).
 καπιλεία 490.
 καρδία (30. 40. 92. 140. 160.
 212). 220. 222. 224. 226.
 228. 246. 282. 290. 338. 386.
 388. 474. 582. 632. 646.
 καρτερία (23). 536. 600.
 κατάγνωσις (92. 96. 156).
 κατακλυσμός (17).
 καταλλαγή 312.
 κατάνυξις (146. 150). 288. 290.
 κατάκρισις (11). 364.
 καταπέτασμα 560.
 κατάρα (132). 312. 384. 416.
 καταφρόνησις 278.
 κατήφεια 636.
 κατόρθωμα 480. 482. 492.
 καχεξία 442.
 κενοδοξία 232. 288.
 κέρδος (64. 150. 162). 252. 260.
 262. 334. 360. 376. 432. 436.
 454. 490. 518. 642. 660.
 κηδεμονία (40. 46. 48. 72. 118).
 222. 548. 574. 586. 624.
 κήρυγμα 588. 594. 618. 620.
 κιβωτὸς 366.
 κίνδυνος (11. 13. 25) (52. 212.
 214). 336. 376. 392. 396.
 520. 564. 580. 592. 604. 614.
 616. 618. 642. 654. 656. 662.
 664. 676.
 κληρονομία 400. 676.
 κλήσις 538.

κλοπή (12).
 κοινωνία (134. 180). 222. 390.
 κολακεία (174). 522. 530. ἐρω-
 τική κολακεία (174).
 κόλασις (9). (28. 44. 48. 54. 66.
 68. 86. 88. 90. 144. 146. 152.
 154. 158. 160. 162. 164. 166)
 224. 282. 284. 324. 342. 350.
 352. 354. 364. 366. 370. 372.
 470. 486. 508. 518. 520. 556.
 584. 646.
 Κορίνθιος, -οι (88). 260. 414.
 418. 426. 430. 450. 578. 580.
 κοσμιότης 330.
 Κουκουσός (27).
 κριμα (86. 164). 438. 460.
 κρίσις (21) (62. 108. 112. 158.
 162). 354. 374. 388. 406.
 428. 452. 462. 470. 588. 604.
 660. μέλλουσα κρίσις (17).
 330. 368. 460.
 κήσις 270.
 Κυριακή 416. 418. 472.
 Κύριος (48. 52. 56. 66. 70. 72.
 84. 92. 94. 96. 132. 136.
 154. 166. 184. 192. 206. 210.
 212). 220. 222. 224. 226.
 228. 248. 284. 296. 336. 370.
 374. 394. 400. 412. 440. 448.
 450. 458. 460. 474. 482. 548.
 562. 574. 576. 592. 596. 606.
 618. 624. 626. 676.
 Κυριότητες 224.
 Κωκυτός 374.
 κωμωδία 466.
 Κων)τολίς (16. 2³).

Λ

Λάζαρος (148. 150). 252. 356.
 508. 532. 608. 614. 646.

λαμπρότης 350. 360.
 λατρεία (180. 182. 184. 186. 196.
 198. 200. 210). 550. 560.
 Λευίτης 446. 448.
 λήθη (158).
 ληστεία (172). 396.
 ληστής 306. 372. 446. 502. 514.
 610.
 λιμός, -οὶ (54. 148. 158. 174).
 336. 404. 408. 420. 438. 440.
 508. 514. 534. 536. 538. 552.
 586. 602.
 λιτανεία 314.
 λογία 406. 414. 416. 424. 426.
 λοιδορία (120. 128. 130. 158.
 174). 346. 446. 510. 512.
 530.
 λοιμός (50). 372. 498.
 Λουκᾶς (214). 408. 412.
 λύμη 512.
 λύπη (11). (36). 486.
 λύσσα (176). 520.
 Λύστρα 596.
 Λὼτ 368. 370.

Μ

μαγγανεία 300.
 Μαδιαναῖος, -οι 492.
 μακαριότης 518.
 Μακεδών, -ες 372. 410. 602.
 Μακεδονία (214). 580.
 Μακεδόνιος Μοναχός (24).
 μακροθυμία (64. 66. 178). 454.
 496.
 μάννα 644. 546.
 μανία (54. 56. 202). 384. 498.
 520. 564. 584. 630. 642. 644.
 664. 674.
 μαργαρίτης 568.
 Μαρία 294. 376.

μαρτυρία (178). 454.
 μαρτύριον 452. 616.
 ματαιότης 386. 474. 674.
 Ματθαῖος (30).
 μεγαλοπρέπεια (198).
 μεγαλοψυχία 674.
 μέθη 476. 478. 524. 584. 650.
 μέθυσοσ 344.
 μέριμνα 518.
 μεταβολή 646. 662.
 μετάνοια (10. 23). (74. 92. 94.
 150). 548.
 μηλωτής 676.
 μαιφονία (40).
 μικροφωνία 514. 532.
 μίμησις 590.
 μιμητής (180). 458.
 μισθαποδοσία 444. 480.
 μισθός 588. 602. 610. 614. 640.
 670.
 μοιχεία (16). (50. 84. 176). 304.
 316.
 μοιχός 344.
 μόλυσμος (170. 172).
 μοναρχία 394.
 Μονογενής 324. 336. 362. 462.
 μόχθος 670.
 μυσταγωγία 546.
 μυστήριον, -α 134. 136. 142. 214.
 324. 334. 408. 454. 578. μυστήριον ἀγομίας 408.
 Μωϋσῆς (162. 164. 214. 216).
 226. 250. 434. 466. 546. 638.
 668.

N

Ναβουχοδονόσορ (94). 556.
 νάμα 668.
 νέκρωσις 382.
 Νέρων 408.
 νηστεία (25). (156. 160). 220.

288. 312. 574. 576. 580.
 Νινευῆ (188). 548.
 Νινευίτης (112. 188. 218). 548.
 νίκη 546. 548. 558. 672.
 νομοθεσία 434.
 νόμος (42. 132. 134. 136. 138.
 142. 218). 240. 286. 290.
 298. 302. 304. 308. 324. 328.
 340. 342. 346. 410. 412. 418.
 434. 498. 514. 554. 624.
 νουθεσία (92).
 νομηγία (22). 468. 470. 472.
 474.
 Νῶε (102. 164). 354.

O

ὀδύνη 120. 122. 126. 138. 140.
 294. 312. 322. 532. 636.
 οἰκονομία 266.
 οἰκτιρμός (94. 96).
 οἰνοποισία 402. 572. 574. 580. 582.
 586.
 οἶνος 552. 564. 566. 572. 574.
 584. 650.
 ὄλεθρος 664.
 ὀλιγωρία 252. 258. 276. 278.
 ὁμοίωσις 270. ὁμοίωσις Θεοῦ (19).
 ὁμολογία (174).
 ὁμόνοια (218). 340.
 ὁμοούσιος 246.
 ὁμοφροσύνη 338.
 ὄνειδος (126. 130. 172).
 ὄργη (42. 96. 106. 164. 166. 182.
 218). 284. 290. 314. 368.
 370. 492. 522. 524. 528. 632.
 654. θεήλατος ὄργη 548. 550
 ὄρεξις 666.
 ὄρκος (26).
 ὄρκωμοσία (23).
 ὀσιότης (200).
 Οὐεσπασιανός 372.

οὐσία (80).
 ὄφελος (146. 158). 602. 644.
 654.

Π

πάθος 106. 122. 130. 164. 172.
 350. 442. 538. 522. 564.
 582. 602. 606. 632.

πάθημα 512. 608.

παιδαγωγία 392.

παιδοποιία 268.

Παλαιὰ Δ. 266. 434.

Παλαιστίνη 366. 372. 550. 560.

παλινφθία 496.

πανωλεθρία 366.

παράβασις 444.

παραβολή (148). 540.

παραδειγματισμὸς (152).

παράδεισος (36. 40. 42. 44. 46.
 48. 114. 118. 120). 366. 508.
 566. 578. 590. 592. 630. 670

παραδοξοποιία 558.

παρόδοσις ἀποστολική 454.

παραίνεσις (26). (92). 260. 324.
 326. 406. 408. 418. 480. 548.
 668. 570. 580. 582.

παρακαταθήκη 644.

παρακοή 444.

παράκλησις (126). 532. 590.

Παράκλητος 226.

παραλυτικὸς (68).

παραμυθία (122. 124. 126. 128.
 130. 132. 148). 258. 354.
 402. 404. 430. 432. 536. 538.
 590. 602. 610. 636. 664. 666.

παρανομία (102. 136). 278. 444.
 520. 564.

παραφροσύνη (56).

παρηγορία (23).

παροιμία 240. 644.

παρθενία (182). 240. 268.

παρθένος 268. 270. 272.

παρηγοσία 12. 16. 24. 142. 156.
 166. 214. 256. 276. 288.
 306. 400. 480. 506. 556. 558.
 664.

παρουσία (86). 446. 540.

Πάσχα (26).

Πατήρ (25). (72. 94. 108. 132.
 166. 184. 192. 208. 210. 212.
 218). 242. 244. 248. 280.
 308. 342. 440. 460. 462. 476.
 626. 676.

πατριάρχης 614.

Παυλιανοὶ 452.

Παῦλος (12. 19. 21). (30. 36.
 38. 70. 84. 86. 88. 92. 134.
 138. 142. 144. 154. 168.
 170. 174. 194. 210. 212. 214)
 246. 248. 260. 266. 288. 296.
 298. 302. 314. 332. 334. 336.
 340. 348. 370. 384. 404. 408.
 412. 414. 418. 422. 426. 428.
 430. 434. 436. 448. 464. 466.
 468. 472. 476. 486. 514. 538.
 570. 572. 574. 576. 578. 582.
 586. 590. 592. 594. 596. 602.
 606. 618. 620. 646. 650. 652.

παχυσαρκία 356.

πειθὴ (174).

πεῖνα (110).

πειρασμὸς, -οὶ (176. 178). 376.
 536. 542. 592. 596. 600. 604.
 608. 618. 628. 640.

πενία (28. 96. 122. 124. 128. 148.
 160. 166). 254. 256. 358.
 420. 422. 428. 440. 502. 504.
 508. 516. 532. 534. 536. 554.
 586. 598. 604. 614. 646. 672.
 666. 670. 674.

Πεντάπολις 368.

περιφάνεια 578.

Πέροης, -αι (218).
 Πέτρος (30. 186. 192. 214). 314.
 404. 410. 590. 594. 596.
 πήρωσις (86).
 πικρία 518.
 πίστις (27). (70. 170. 212). 228.
 242. 252. 270. 272. 274. 296.
 300. 332. 334. 444. 454. 460.
 462.
 πλάνη (44). 336. 452. 454. 458.
 474.
 πλεονέκτημα 390.
 πλεονεξία (50). 254. 288. 314.
 582. 602. 628. 650. 662. 664.
 πλημμέλημα (140. 146. 152. 166.
 172). 284. 290. 310. 532.
 644.
 πλούσιος 652. 662. 672.
 πλοῦτος (18). 236. 254. 256. 650.
 652. 654. 656. 664. 666. 670.
 Πνεῦμα 34. 96. 106. 178. 202.
 206. 226. 228. 266. 308.
 338. 460. 566. 568. 570. ἄ-
 γιο Πνεῦμα 72. 132. 218.
 166. 184. 248. 268. 270.
 338. 440. 462. 626. 676.
 πόθος 226. 228. 664.
 πολιτεία (200) 226. 444. 476.
 480. πολιτεία ἀγγελικὴ 238.
 πολυπραγμοσύνη 438. 440.
 πολυτέλεια 302. 654.
 πονηρία (54. 60. 66. 74. 80. 82.
 100. 102. 104. 118. 188).
 254. 260. 316. 368. 472. 482.
 484. 488. 502. 510. 542. 548.
 564. 604.
 πονηρὸς (102).
 πόνος (120).
 πορνεία (12). 50. 168. 172. 174.
 302. 304. 328. 492. Αἴγυ-
 πτιακὴ πορνεία (174).

πόρνος 344.
 πραότης (182. 184. 188. 210.
 218). 452.
 πρεσβύτερος (21).
 προαίρεσις (80. 82. 88. 98. 100.
 104. 106. 110. 112). 250.
 254. 290. 296. 304. 342. 344.
 348. 398. 458.
 πρόγνωσις 448.
 προδοσία (128). 432.
 προθυμία 30. 74. 142. 152. 198.
 230. 252. 276. 286. 406. 416.
 420. 424. 428. 470. 516. 538.
 570. 576. 618. 620. 640. 644.
 πρόληψις 452. 454.
 πρόνοια (48. 52. 56. 58. 62. 68.
 70. 92. 100. 170. 182. 188).
 254. 302. 390. 419. 414. 498.
 542. 546. 574.
 προσβολή 620. 640.
 προσδοκία 618.
 προσευχή (10. 13. 15). (180.
 182. 184. 188. 190. 192. 194.
 196. 198. 200. 202. 204. 208.
 210. 212. 214. 216. 218).
 προσκίνησις 308. 494.
 πρόσωπον 434.
 προσωποληψία 410.
 πρόφασις (162).
 προφητεία 334. 454.
 προφήτης, -αι 50. 66. 82. 144.
 146. 148. 154. 160. 180. 186.
 198. 216. 224. 250. 384. 398.
 420. 434. 444. 454. 474. 480.
 528. 548. 550. 552. 554. 556.
 560. 590. 602. 606. 614. 620.
 636. 648. 668.
 πρωτότοκος 298.
 πτωχεία 432. 472. 480.
 πῦρ αἰώνιον 364.

P

ραθυμία (36. 44. 50. 78. 84. 86.
90. 98. 118. 120. 194). 252.
258. 262. 274. 276. 278. 342.
356. 470. 472. 508. 642. 624.

ραστώνη 230.

Ραχήλ 266. 272. 274. 294. 300.

Ρεβέκκα 266. 272. 274. 276. 294.

Ρωμαίος, -οι 410. 412.

Ρώμη 464. 620.

Σ

Σάββατον 406. 414. 420. 426.

Σαμαρείτης, -αι 244. 446. 448.

Σαμουήλ (216). 224.

Σάρα (266. 272. 294. 296. 298)

σάριξ (88. 90. 122. 126. 170. 172.

176. 178. 240. 242. 250. 318.

378. 380. 404. 432. 446. 448.

456. 464. 506. 576. 580. 590.

592. 600. 650. 676.

σατανᾶς (88). 590. 592.

Σαῦλος 438.

σελήνη 316.

σεμνότης (172). 488.

Σιών 298.

σκεῦος ἐκλογῆς (164).

σκληραγωγία 574.

σκότος ἐξώτερον 356.

σκυθρωπότης 384.

Σόδομα (17). 368.

Σολομών 186. 318. 668.

σοφία (38. 84. 88. 200. 206).

266. 334. 368. πνευματική

σοφία (206).

σπουδή 550.

σταυρὸς (86. 136). 308.

στείρωσις 296. 298.

στενοχώρια (11). 336. 352. 494.

602.

Στέφανος 412.

συγγένεια 576.

συγκατάβασις 538.

συγγνώμη (12). (66. 90. 118).

262. 276. 282. 286. 290. 434.

436. 438. 496. 516. 518. 532.

584. 588. 646.

συγχώρησις (10. 12). 284. 532.

συκοφαντία (168. 170). 234. 500.

512. 586. 614.

συμβεβηκὸς 80.

συμβουλή 418. 480. 582.

συμπάθεια (138). 354. 450. 454.

462.

συμφορὰ (27). (42. 128. 146).

490. 530. 628. 630. 632. 634.

636. 638. 642.

σύνεσις (200). 406. 430.

συνήθεια 418. 448. 586.

συνουσία 552.

Συροφοίνισσα 306.

σφοδρότης 626.

σωτηρία (25). 54. 66. 86. 88. 92.

94. 142. 148. 180. 190. 192.

198. 212. 214. 216. 276. 278.

280. 308. 424. 328. 420. 446.

450. 462. 470. 484. 486. 492.

554. 622. 624. 626. 638. 640.

642. 646. 664.

σωφρονισμὸς (154) 394.

σωφροσύνη (61. 174. 176. 178.

182. 184. 188. 194. 200. 218)

256. 266. 298. 300. 320. 322.

330. 488.

T

ταλαιπωρία (52). 436.

ταπεινοφροσύνη (10). (96. 156.

166). 244. 246. 658. 660.

ταπεινώσις 248. 326. 608.

Τάρταρος 374.

τελώνης (12). (30. 94. 156. 192)

288. 292. 304. 306.

τερπνότης 388.

Τεσσαρακοστή Μ. (22).

τιμή (96. 180. 182. 184. 198. 200
202. 210). 236. 248. 302.
308. 324. 340. 350. 394. 398.
408. 418. 440. 472. 494. 522.
524. 530. 654.

Τιμόθεος 314. 564. 570. 572. 574.
576. 578. 582. 586.

Τίτος 372.

τιμωρία (11). (17. 22). (44. 48.
50. 62. 64. 66. 68. 70. 136.
140. 144. 146. 162. 166. 208)
278. 282. 284. 290. 322. 324.
328. 342. 350. 366. 368. 370.
372. 486. 510. 518. 520. 522.
532. 550. 564. 632. 642. 650.

τραγωδία 372. 524. 534.

Τριῶς 224.

τρυφή (120). 252. 302. 390. 396.
406. 478. 516. 524. 534. 574.
668.

τυραννίς (76). 412. 562. 658.

τύφος 288. 552.

τύχη (100). 342.

Υ

ὑβρις (160. 172. 208). 244. 254.
270. 344. 394. 426. 428. 456.
644. 672. 674.

ὑβριστής 346.

ὑγίεια (180).

ὑδροποσία 574. 582.

ὑδωρ Στυγὸς 374.

υἱοθεσία 460. 576.

Υἱὸς (196. 208). 296. 336. 340.
448. 452. Υἱὸς Θεοῦ 336.
362. 446. 448. 450. 458. 462.
Υἱὸς ἀνθρώπου (108). 244.
246.

ὕμνος (196. 198).

ὑπερηφάνεια 186. 524. 536.

ὑποκρισία (23).

ὑπομονή (23). 274. 292. 294.
300. 304. 606. 616. 662.

ὑπόνοια 428. 588. 598.

ὑπόσχεσις 618.

Φ

φαντασία (130). 478. 650.

Φαραὼν (17). 370.

Φαρισαῖος (12). (156). 288. 290.
292. 306. 492. 342.

φειδῶ 462.

φθόνος (12). (106. 182). 234.
420. 468. 472. 518. 616.

φθορὰ (18). 358. 382. 384. 388.

φιλανθρωπία (13). (38. 40. 46.
58. 72. 82. 94. 96. 132. 134.
138. 162. 164. 166. 180. 188.
202. 208. 210). 246. 254.
262. 266. 284. 290. 292. 308.
350. 364. 374. 394. 440. 462.
516. 532. 626. 670. 676.

φιλαργυρία 522. 650.

φιλάργυρος 650. 652.

φιλία (218). 306. 308. 484. 490.
552.

Φίλιππος 512.

φιλονεικία 234.

φιλοσοφία (106). 234. 240. 252.
254. 280. 300. 314. 408. 468.
472. 478. 484. 510. 512. 538.
566. 568. 574. 576. 580. 608.
670. 674. Χριστιανική φιλο-
σοφία 474.

φιλοστοργία 300.

φιλοτιμία 340. 458. 468. 488. 566.

φιλοφροσύνη 284. 612.

φιλοχρηματία 220. 538.

Φινεές 492.

Φλαβιανὸς (21. 25).

φλυαρία (178). 568.

φόβος (62. 130. 140. 164. 180.

182. 196. 198. 206. 208. 210.
 218). 224. 282. 284 314. 342.
 350. 354. 364. 406. 474. 488.
 498. 518. 522. 530. 554. 618.
 630. 632. 634. 642. 664.
 φόνος (170). 372. 490. 492. 494.
 518. 532.
 φρίκη (22). 362. 636.
 φρόνημα (288). 454.
 φρόνησις (200).
 φροντίς (36, 120). 222. 230. 252.
 262. 400. 518. 570.
 φύσις (36. 38. 42. 50. 52. 80. 84.
 86. 98. 110. 122. 128. 138.
 170. 182. 200. 216). 224. 226
 240. 242. 244. 264. 268. 272.
 ἀνθρωπίνη φύσις (198). 270
 φῶς (30. 52. 74. 86. 88. 180.
 196. 210). 222. 228. 262.
 264. 364. 392. 476. 636. φῶς
 ἀπρόσιτον 360.

X

χαρὰ (180. 182). 350. 396. 486.
 χάρις (38. 40. 56. 72. 96. 106.
 108. 132. 142. 146. 166. 202.
 212). 228. 248. 2666. 268.
 270. 284. 286. 296. 326. 374.
 394. 428. 440. 446. 450. 462.
 496. 514. 538. 558. 566. 568.
 570. 592. 594. 622. 626. 640.
 676.
 χλιδὴ 536.
 χάρισμα 334.
 χαίνωσις 442.
 χειροτονία 460. 564.
 Χερουβὶμ (38). 224. 560.
 χλευασία (128).
 χρηστότης (38. 184. 194. 208).
 454.
 Χριστιανός, -οὶ (16. 19. 22).
 (180). 400. 472. 622. 640.

Χριστὸς (14. 19. 20). 52. 58.
 64. 68. 86. 92. 96. 104. 116.
 132. 136. 144. 148. 154. 156.
 178. 180. 186. 190. 204. 206.
 208. 210. 212. 218. 260. 288.
 290. 296. 308. 316. 332. 336.
 338. 342. 348. 358. 362. 380.
 388. 412. 432. 446. 450. 452.
 454. 456. 484. 494. 538. 540.
 602. 654. 658.

Ψ

ψεῦδος (168).
 ψυχαγωγία 564.
 ψυχὴ (11. 13. 16. 18. 23). 34. 36.
 48. 52. 58. 74. 88. 90. 118.
 120. 128. 136. 140. 142. 144.
 162. 172. 174. 180. 182. 184.
 186. 188. 192. 194. 198. 200.
 202. 204. 206. 212. 216. 218.
 222. 224. 226. 228. 232.
 250. 252. 256. 258. 260. 262.
 278. 284. 286. 300. 314. 316.
 320. 324. 326. 338. 350. 352.
 360. 364. 374. 376. 380. 388.
 390. 392. 400. 406. 416. 426.
 454. 456. 464. 468. 470. 472.
 474. 480. 482. 484. 488. 506.
 512. 514. 516. 520. 522. 524.
 526. 528. 534. 554. 566. 568.
 576. 580. 582. 584. 690. 592.
 600. 608. 610. 618. 620. 622.
 632. 638. 640. 652. 654. 663.
 674.

Ω

ὠμότης (148. 156. 158. 206).
 434. 536.
 ὠραιότης 390.
 ὠφέλεια (12. 13. 20. 27). 220.
 252. 256. 314. 454. 512. 564.
 644.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΑΙ	9-27
Κείμενον - Μετάφρασις	28-677
1. Πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι δαίμονες τὰ ἀνθρώπινα διοικοῦσι	28-73
2. Πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐκ μέσου γέγονεν ὁ διάβολος	74-97
3. Ὅτι ἐκ ραθυμίας ἢ κακίας ἀπὸ σπουδῆς ἢ ἀρετῆ	98-133
4. Ὅτι ἐπικίνδυνον καὶ τοῖς λέγουσι καὶ τοῖς ἀκούουσι τὸ πρὸς χάριν δημηγορεῖν	134-167
5. Εἰς τὸ «Πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος...»	168-179
6. Περὶ προσευχῆς, Λόγος Α΄	180-197
7. Περὶ προσευχῆς, Λόγος Β΄	198-219
8. Περὶ εὐχῆς	220-230
9. Περὶ τῆς τῶν μελλόντων ἀπολαύσεως...	231-249
10. Περὶ τοῦ μὴ δημοσιεύειν τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀδελφῶν μηδὲ κατεύχεσθαι τῶν ἐχθρῶν	250-285
11. Περὶ τοῦ μὴ ἀπογινώσκειν τινὰς ἑαυτῶν μηδὲ κατεύχεσθαι τῶν ἐχθρῶν	286-309
12. Πρὸς τοὺς καταλείψαντας τὴν Ἐκκλησίαν	310-331
13. Περὶ τελείας ἀγάπης καὶ τῆς κατ' ἀξίαν τῶν ἔργων ἀποδόσεως καὶ περὶ κατανύξεως	332-375
14. Πρὸς τοὺς μεγάλα τὰ παρόντα νομίζοντας	376-389
15. Ὅτι πάντων ἢ κατὰ ψυχὴν ἀρετὴ προτιμότερα	390-401
16. Περὶ ἐλεημοσύνης	402-441
17. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἀναθεματίζειν ζῶντας ἢ τεθνηκότας	442-463
18. Λόγος ταῖς καλάνδαις	465-495
19. Ὅτι τὸν ἑαυτὸν μὴ ἀδικοῦντα οὐδεὶς παραβλάψαι δύναται	499-563
20. Εἰς τοὺς ἀνδριάντας, ὁμιλία Α΄	564-627
21. Εἰς τοὺς ἀνδριάντας, ὁμιλία Β΄	628-677
Εὐρετήρια	679-700
1. Εὐρετήριοι χωρίων τῆς Γραφῆς	679-685
2. Εὐρετήριοι ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	686-700
Πίναξ περιεχομένων	701

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ

Α' ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

- Τόμος 1ος 'Επιστολαὶ
» 2ος 'Επιστολαὶ
» 3ος 'Επιστολαὶ
» 4ος 'Ομιλίαι εἰς 'Εξαήμερον
» 5ος 'Ομιλίαι εἰς Ψαλμοὺς
» 6ος 'Ομιλίαι ἠθικαὶ καὶ πρακτικαὶ
» 7ος 'Ομιλίαι δογματικαὶ - περιστατικαὶ - ἐγκωμιαστικαὶ -
παιδαγωγικαὶ
» 8ος 'Ασκητικὰ (Ὅροι κατὰ πλάτος)
» 9ος 'Ασκητικὰ (Ὅροι κατ' ἐπιτομὴν)
» 10ος Δογματικὰ ἔργα

Β' ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

- Τόμος 1ος 'Απολογητικὰ (Κατὰ εἰδώλων, Περὶ ἐνανθρωπήσεως)
» 2ος Δογματικὰ Α' (Λόγοι κατὰ 'Αρειανῶν Α-Β)
» 3ος Δογματικὰ Β' (Λόγοι κατὰ 'Αρειανῶν Γ-Δ).
» 4ος Δογματικὰ Γ'
» 5ος 'Ερμηνευτικὰ Α'
» 6ος 'Ερμηνευτικὰ Β' ('Εξηγήσεις εἰς τοὺς Ψαλμοὺς).
» 7ος 'Ερμηνευτικὰ Γ' ('Εξηγήσεις εἰς τοὺς Ψαλμοὺς)
» 8ος 'Ιστορικοδογματικὰ Α'
» 9ος 'Ιστορικοδογματικὰ Β'
» 10ος 'Ιστορικοδογματικὰ Γ'
» 11ος 'Ασκητικὰ
» 12ος Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα

Γ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

- Τόμος 1ος Προσωπικαὶ Σχέσεις καὶ 'Εκκλησιαστικὴ Διακονία Α'
» 2ος Προσωπικαὶ Σχέσεις καὶ 'Εκκλησιαστικὴ Διακονία
Β' (ὑπὸ ἔκδοσιν)
Τόμος 3ος 'Απολογητικὰ ἔργα
» 4ος Δογματικὰ
» 5ος 'Εορταστικοὶ - 'Ηθικολογικοὶ Λόγοι
» 6ος 'Εγκωμιαστικοὶ καὶ 'Επιτάφιοι Λόγοι (ὑπὸ ἔκδοσιν)
» 7ος 'Επιστολαὶ (ὑπὸ ἔκδοσιν)
» 8ος Ἔπη Δογματικὰ
» 9ος Ἔπη ἠθικὰ (ὑπὸ ἔκδοσιν)
» 10ος Ἔπη εἰς 'Εαυτὸν (ὑπὸ ἔκδοσιν)
» 11ος Ἔπη εἰς ἑτέρους (ὑπὸ ἔκδοσιν)

Δ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

Τόμος 1ος Δογματικά Α' (Ἐκδοσις ἀκριβοῦς τῆς Ὁρθ. πίστεως)

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Τόμος 9ος Ἐπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον Α' (Ὁμιλῖαι Α'-Κ').

- » 10ος Ἐπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον Β' (Ὁμιλῖαι ΚΑ'-ΜΗ')
- » 11ος Ἐπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον Γ' (Ὁμιλῖαι ΜΘ'-ΟΕ')
- » 12ος α) Ἐπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον Δ' (Ὁμιλῖαι ΟΣΤ'-ΙΑ')
- » β) Ἐπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον (Ὁμιλῖαι Α'-ΙΘ')
- » 13ος Ἐπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον (Ὁμιλῖαι Κ'-ΝΔ')
- » 14ος Ἐπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον (Ὁμιλῖαι ΝΕ'-ΠΗ')
- » 18ος Ἐπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους Α', ὁμιλῖαι Α'-ΚΒ'
- » 20ος Ἐπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους Β', ὁμιλῖαι ΚΕ'-Λ'. εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας καὶ εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους ὁμιλῖαι Α'-ΙΑ'.
- » 28ος Ποιμαντικά καὶ Ἀσκητικά Α'
- » 31ος Κατηχητικά καὶ ἠθικά Β' - Περιστατικά Α'

ΣΤ' ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ

Τόμος 1ος Ἀποφθέγματα Γερόντων

- » 22ος Νικ. Καβάσιλα, Ἐρμηνεῖα εἰς τὴν Θ. Λειτουργίαν - Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς.

Ζ' ΑΠΑΝΤΑ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

Τόμος 1ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Α'-Γ')

- » 2ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Δ'-ΣΤ')
- » 3ος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Ζ'-Ι')